

**HAKKÂNÎ'NİN MANZUME-İ NASAİH ALA
MEŞREBÎ'T-TASAVVUF
ADLI MESNEVÎSİ
(İnceleme-Tenkitli Metin-Sadeleştirme)**

Zeynep KOYUNCU

**Doktora Tezi
Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Selami ECE
2017
Her Hakkı Saklıdır.**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI**

Zeynep KOYUNCU

**HAKKÂNÎ'NİN
MANZUME-İ NASAİH ALA MEŞREBÎ'T-TASAVVUF ADLI MESNEVİSİ
(İnceleme-Tenkitli Metin-Sadeleştirme)**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Selami ECE**

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " *Hakkânî'nin Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf Adlı Mesnevisi (İnceleme-Tenkitli Metin-Sadeleştirme)*" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimim ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

12/07/2017

Zeynep KOYUNCU

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI**

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Prof. Dr. Selami ECE danışmanlığında, tarafından hazırlanan bu çalışma, 12/07/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Turgut KARABEY	İmza	:
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Selami ECE	İmza	:
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY	İmza	:
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL	İmza	:
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA	İmza	:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 12/07/2017

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR DİZİNİ	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR	VIII
ÖN SÖZ.....	IX

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI, ESERİ, EDEBÎ VE TASAVVUFİ KİŞİLİĞİ

1.1. HAKKÂNÎ	1
1.2. ESERİ.....	2
1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	3
1.4. TASAVVUFİ KİŞİLİĞİ.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

MANZUME-İ NAsAİH ALA MEŞREBÎ'T-TASAVVUF MESNEVİSİ

2.1. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	14
2.1.1. Din	14
2.1.1.1. İtikat	15
2.1.1.1.1. Allâh.....	15
2.1.1.1.1.1. Zati Sıfatları.....	16
2.1.1.1.1.1.1. Vücut.....	17
2.1.1.1.1.1.2. Vahdaniyet.....	17
2.1.1.1.1.1.3. Kıdem.....	18
2.1.1.1.1.1.4. Beka	20
2.1.1.1.1.2. Subuti Sıfatlar	20
2.1.1.1.1.2.1. İlim.....	20
2.1.1.1.1.2.2. Basar	21
2.1.1.1.1.2.3. Semi	21
2.1.1.1.1.2.4. Kudret	21
2.1.1.1.1.2.5. İrade	22

2.1.1.1.1.2.6. Tekvin	22
2.1.1.1.1.2.7. Kelam.....	22
2.1.1.1.2. Melekler	23
2.1.1.1.3. Kur'an-ı Kerim.....	26
2.1.1.1.4. Peygamberler.....	28
2.1.1.1.4.1. Hz. Adem.....	31
2.1.1.1.4.2. Hz. İbrahim.....	32
2.1.1.1.4.3. Hz. Musa.....	32
2.1.1.1.4.4. Hz. İsa.....	33
2.1.1.1.4.5. Hz. Muhammed	33
2.1.1.1.5. Ahiret ve Ahiretle İlgili Kavramlar :	38
2.1.1.1.5.1. Kıyamet	39
2.1.1.1.5.2. Sırat.....	40
2.1.1.1.5.3. Cennet.....	40
2.1.1.1.5.4. Cehennem	41
2.1.1.2. İBADET.....	42
2.1.1.2.1. Kelime-i Şehadet, Namaz, Oruç, Zekat, Hacc	42
2.1.1.2.2. İktibaslar.....	47
2.1.1.2.3. Dinî Şahsiyetler	63
2.1.1.2.3.1. Dört Halife.....	63
2.1.1.2.3.1.1. Hz. Ebubekir	63
2.1.1.2.3.1.2. Hz. Ali.....	64
2.1.1.2.3.2. Diğer Şahsiyetler	65
2.1.1.2.4. Dinlerle İlgili Mefhumlar	69
2.1.1.2.4.1. Ehl-i Yakın	69
2.1.1.2.4.2. Ümmet	70
2.1.1.2.4.3. Mümin	70
2.1.1.2.4.4. Müslüman	71
2.1.1.2.4.5. Mezhepler	72
2.1.1.2.4.6. Felsefeciler	73
2.1.2. Tasavvuf ve Unsurları	75
2.1.2.1. Alem	75

2.1.2.2. Burçlar	78
2.1.2.3. Felekler	81
2.1.2.4. Mevalid-i Selase	83
2.1.2.5. Anasır-ı Erbaa	85
2.1.2.6. Ahlat-ı Erbaa	87
2.1.2.7. Ahlak-ı Zemime, Ahlak-ı Hamide	90
2.1.2.8. Nefs-i Emmare	91
2.1.2.9. Ruh Türleri	93
2.1.2.10. Veliler ve Özellikleri	95
2.1.2.11. Abdal, Kutub ve Kutbu'l-Aktab'ın Özellikleri	97
2.1.2.12. Kamiller ve İnsan-ı Kamil	98
2.1.2.13. İsim-Müsemma	101
2.1.2.14. Mahiyet-Hakikat	104
2.1.2.15. Vahdet-i Vücut	105
2.1.2.15. Aşk	112
2.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	116
2.2.1. Nazım Şekilleri	116
2.2.2. Vezin ve Vezinlerin Uygulanışı	118
2.2.3. Kafiye	120
2.2.4. Redif	123
2.3. DİL ÖZELLİKLERİ	124
2.3.1. Fonetik Özellikler	124
2.3.2. Morfolojik Özellikler	125
2.3.3. Arkaik Kelimeler	127
2.4. ÜSLUP ÖZELLİKLERİ	130
2.4.1. Arapça -Farsça Beyitler	131
2.4.2. Konuşma(Dialog)	133
2.4.3. Tahkiye	137
2.4.4. Tanımlama ve Açıklama	137
2.4.5. Tasvir	138
2.4.6. Deyimler	138
2.4.7. Edebî Sanatlar	141

2.4.7.1. Cinas	141
2.4.7.2. İrsad	142
2.4.7.3. İrsal-i Mesel	143
2.4.7.4. İstifham	143
2.4.7.5. İştikak	143
2.4.7.6. Muamma/Lügaz	144
2.4.7.7. Nida.....	145
2.4.7.8. Tarsi	145
2.4.7.9. Tekrir	146
2.4.7.10. Tenasüb.....	147
2.4.7.11. Teşbih	147
2.4.7.12. Teşhis ve İntak	148
2.4.7.13. Tezat	148
2.4.8. Kelam-ı Kibarlar.....	149
2.5. İMLA (İSTİNSAH) ÖZELLİKLERİ.....	150
2.6. METİNDE GEÇEN BÖLÜM BAŞLIKLARI	155

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM NÜSHA TAVSİFLERİ

3.1. KIBRIS NÜSHASI	167
3.2. İNEBEY NÜSHASI.....	168
3.3. NÜSHALARIN BAZI ÖZELLİKLERİ.....	168
3.4. METNİN KURULMASINDA VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASINDA İZLENEN YOL	172
3.5. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	175
3.6. METİN VE SADELEŞTİRME.....	176
 SONUÇ.....	 560
KAYNAKÇA	563
DİZİN	568
ÖZGEÇMİŞ.....	570

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Nazım Şekilleri.....	116
Tablo 2.2. Vezin ve Vezinlerin Uygulanışı.....	118
Tablo 2.3. Metinde Geçen Bölüm Başlıkları.....	155

ÖZET

DOKTORA TEZİ

HAKKÂNÎ'NİN

MANZUME-İ NASAIH ALA MEŞREBÎ'T-TASAVVUF ADLI MESNEVİSİ

(İnceleme-Tenkitli Metin-Sadeleştirme)

Danışman: Prof. Dr. Selami ECE

2017, X+570 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Selami ECE (Danışman)

Prof. Dr. Turgut KARABEY (Üye)

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA (Üye)

Bu tezin konusu Hakkânî'nin Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf adlı mesnevisidir. Hakkânî, 15. y.y. ya da 16. y.y.'da yaşadığını düşündüğümüz bir şairdir. Edebiyat tarihlerinde ve tezkirelerde ismine rastlanmamıştır. Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf olarak isimlendirilen dinî tasavvufî bu mesneviyi üç bölümde inceledik. Çalışmanın birinci bölümünde Hakkânî, eseri, şairin edebî ve tasavvufî kişiliği hakkında bilgi verildi. İkinci bölümünde mesneviyi oluşturan muhteva özelliklerinden dinî-tasavvufî unsurlar başlıklar halinde tanıtıldıktan sonra, eserin dil, imla ve üslup özelliklerine yer verildi. Çalışmanın üçüncü bölümünde nüshaların tavsifi yapıldı, iki ayrı nüshanın okunması neticesinde hazırlanan 5129 beyitlik çeviri yazı metni, metin tenkidi yöntemi ile oluşturulup, günümüz Türkçesine aktarıldı.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Mesnevi, Hakkânî, Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf

ABSTRACT**PhD DISSERTATION****HAKKANÎ'S MESNEVÎ****MANZUME-İ NASAIH ALA MEŞREBÎT-TASAVVUF****(Study-Critical Text-Simplifying)****Advisor: Prof. Dr. Selami ECE****2017, X+570 Pages****Jury: Prof. Dr. Selami ECE (Advisor)****Prof. Dr. Turgut KARABEY****Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY****Assist. Prof. Dr. Ahmet TOPAL****Assist. Prof. Dr. Bülent ŞİĞVA**

The subject of this thesis is the mesnevi of Hakkânî, called Manzume-i Nasaih Ala meşrebit tasavvuf. Hakkânî is the poet who lived between in the 15th-16th century as we thought. His name hasn't been found in literary history and collection of biographies. We examined this mesnevi, called Manzume-i Nasaih Ala Meşrebit-Tasavvuf in three chapters. In the first part of the thesis study, it is informed about Hakkânî, his work and literary and sufistic personality. In the second part of our study after introducing religious and mysticism from characteristics of contents forming mesnevi as titles, the characteristics of language spelling and the form features of the work were to be introduced. In the third part of the study, the 5129 couplet translation text, which was prepared in consequence of reading two separate editions, was created using the textual criticism method, transferred to contemporary Turkish language and the editions were introduced.

Key words: Classical Turkish Poetry, Mesnevi, Hakkânî, Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi-t tasavvuf

KISALTMALAR

age.	:Adı geçen eser
a.s.	:Aleyhi's-selam
b.	:beyit
bk.	:bakınız
C.	:Cilt
c.c.	:Celle Celâluhü
ev.	:eviren
ed.	:Editör
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	:Hicri
Haz.	:Hazırlayan
Hz.	:Hazret, Hazret-i
İ	:İnebey Nüşhası
İkt.	:İktibaslar
K	:Kıbrıs Nüşhası
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
s.	:sayfa
s.a.v.	:sallallâhu aleyhi ve sellem
vd.	:Ve diğeri
Yay.	:Yayını, Yayınları
y.y.	:Yüzyıl

ÖN SÖZ

Edebiyat tarihini oluşturan eser ve yazarları ortaya çıkarıp, sahaya katkıda bulunmak için klasik edebiyatımızda büyük bir yer tutan mesnevilerin gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir. Bunu sağlamak için yapılan metin tenkitleri de Klasik Türk edebiyatında önemi haiz çalışmalardır.

15. y.y. sonları veya 16. y.y. da yaşadığını düşündüğümüz Hakkânî yaşadığı dönemin ilmî ve tasavvufî kültürünü edebiyata aksettiren tanınmamış bir şairdir. Manzum olarak telif ettiği eseri Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf hakkında Araştırma Görevlisi Yusuf Ataseven tarafından bir adet yüksek lisans çalışması yapılmış olup, bu yüksek lisans tezi eserin bir yönünü incelemeye yöneliktir. Çalışmamız, Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf adlı mesnevinin tam ve çeviriyazılı metnini ihtiva eden ilk çalışmadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, şair, eseri, edebî ve tasavvufî kişiliğine ayrılmıştır. İkinci bölümde öncelikle din ve tasavvuf başlıkları altında Hakkânî'nin eserinde geçen unsurlar tanıtılmış, bu unsurların eserde ele alınış biçimleri örneklendirilmiştir. Daha sonra nazım şekilleri, vezin, şairin dil ve üslubu hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise nüshaların tavsifi, metnin kurulmasında ve Türkiye Türkçesine aktarılmasında izlenen yol hakkında açıklama yapılmış, iki nüshanın tenkitli metni ve günümüz Türkçesine çevrilmiş metni verilmiştir.

Çalışmayı hazırlamak uzun bir zaman dilimine mal oldu, burada tek tek yazma imkanım olmadığı için, üzerimde emek sahibi olan ve tezimin hazırlanmasında destek gördüğüm tüm kıymetli akademisyenlere ve MEB camiasındaki idareci ve öğretmen arkadaşlarıma toplu olarak teşekkür ederek başlamak isterim. Tezimin düzenlenmesini yapan değerli meslektaşım Erhan TOSUN'a, Arapça ifadeler ve hadisler için başvurduğum Ömer Faruk KAŞ ve Okutman Muhammed Recai GÜNDÜZ beyefendilere, zaman zaman okunamayan kelimeler sebebiyle danıştığım, her defasında yardımını esirgemeyen muhterem Prof. Dr. Mehmet KANAR'a, talebesi olduğum tüm Eski Türk Edebiyatı kürsü hocalarıma, yardımları için Yrd. Doç. Dr. Kenan ÖZÇELİK'e, Arş. Gör. Hayriye DURKAYA'ya, kıymetli vaktini sarf eden, her sorduğum soruyu sabırla cevaplayan kıymetli Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL'a,

hoşgörsü, nezaketi ve desteği için deryameşreb danışman hocam Prof. Dr. Selami ECE'ye şükranlarımı arz ederim. Aileme de sabırları ve duaları için minnettarım.

Erzurum-2017

Zeynep KOYUNCU

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI, ESERİ, EDEBÎ VE TASAVVUFİ KİŞİLİĞİ

1.1. HAKKÂNÎ

Çalışmamızın müellifi Hakkânî'nin Kıbrıs nüshasının istinsah tarihine göre ve İnebey nüshasında yer alan “min Hulefai Akşemseddin” şeklindeki ifade üzerine tahminen 15. y.y. sonlarında ya da 16. y.y. 'da yaşamış bir şair olduğunu düşünüyoruz. Tüm araştırmalarımıza rağmen şairimiz hakkında ne tezkirelerde ne de biyografik kaynaklarda bir kayıt bulabildik. Eserin bir nüshasını temin ettiğimiz Kıbrıs Sultan İkinci Mahmud Kütüphanesi katalogunda da şair hakkında bilgi olmadığı teyit edilmiştir.¹ Ancak yine aynı katalogda verilen bilgiye göre 1600 eserden 100 eserin seçilmesinde yazar, yazı tarihi, eskilik, sanat değeri ve benzeri faktörleri göz önünde bulundurarak bir tasnif yapıldığı ifadesi yer alır.² Bu bilgi, Hakkânî ya da eserin bir önemi haiz olduğunu göstermektedir. Mesnevi içerisinde hiçbir devlet adamının ismine ya da belirli bir döneme işaret edecek tarihe yer verilmediği için eserden hareketle de şairin yaşadığı dönem hakkında bilgi veremiyoruz. Ancak yazarın, İnebey yazma eserler kütüphanesi kayıt defterine “şeyh” sıfatı ile kaydedilişi, Arapça ve Farsça'ya hakimiyeti, şiirinde geçen konuların çeşitliliği, ayet ve hadislere vukufiyeti, üslubu Hakkânî'nin medrese eğitimi almış bir şair olduğunu düşündüren etkenlerdendir.

Şairin mahlasının hakikati söyleyen anlamına gelen “Hakkânî” olduğu ise kesindir. Hakkânî mahlası eserde kaside ve gazellerin son beyitlerinde toplam 9 kez geçmektedir. Aşağıda mahlasın geçtiği beyitler sıralanmıştır.

Bugün Hakkânî ey maḥbûb-ı ʿâlem
Yolında cān u dilden māḥāzardur b.137

¹ İsmet Parmaksızoğlu, *Kıbrıs Sultan İkinci Mahmud Kütüphanesi*, Türk Kütüphaneciler Demeği Yayınları, Ankara 1964, s.16.

² Parmaksızoğlu, s. 4.

Zāt-ı kadîminüñ haqqıyıcün ‘ ināyet it
 Hakkānî bendene ki tutubdur yüzün saña b.195

Aña ilhām-ı Hakkānî gerekdür
 Aña ihsân-ı Raḥmānî gerekdür b. 294

Hakkānî-i kaşır lisân u keşir cürm
 Râcî durur ki medḥ u şenânı kıla tavîl b.594

Hakkānî’nüñ gözinde bu çehr-i mihr-efzâ
 Yâ mâhdur münevver yâ rûhdur muşavver b. 1661

Bu ‘aşk mezhebinde Hakkānî-yi ğayr-i fenûñ
 ‘ Allāme-i ‘uḫûlî hayretde denge beñzer b. 1668

Bilürsin hem bulursın hem idersin her ne kim dirseñ
 Eger Hakkānî Rabb’üñden olursa rahmet-i aḫrâ b.2068

Ülfet-i cismānî müşkildür saña Hakkānî bil
 Şoḫbet-i rûḥānîye vaşl ol ki müşkil ola ḫal b. 3107

Vücûd-ı vâcibuñ olmaz şerîki Hakkānî
 Eşerlerine velî cân u dil olur mazḥar b. 3310

1.2. ESERİ

“Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi’t-tasavvuf” ismi ile incelenen eser tam, manzum 5129 beyitlik dinî-tasavvufî-ahlakî didaktik bir mesnevidir. Bursa İnebey El Yazmaları Kütüphanesinde 16 Or 663 numarası ile kayıt edilen eserin ismi bizzat Hakkânî tarafından verilmemiştir. İnebey Kütüphanesi GE5284 nolu Orhan Kütüphanesi demirbaş defterinde bu isimle kaydedilmiştir. Sebeb-i telif bölümü olmayan İnebey nüshanın son beyitinde geçen ifade ile “risale” olarak tanımlanmaktadır. Fakat bu özel bir isim değil, kısa yazılmış küçük kitap manası taşıyan genel bir isimdir.

Biḫamdi’llāh ki ḫatm oldı bu rişāle
 Hezārān şükr olsun zü’l-celāl’e b.5126

Kıbrıs nüshasını edindiğimiz Kıbrıs Sultan İkinci Mahmud Kütüphanesi katalogunda³yazarın ismi ve eserin adı yanlış bir bilgi olarak “Divan-ı Muhammed Hâkânî” şeklinde geçer. Oysa eser bir divan değil mesnevi, yazarı Hâkânî değil Hakkânî’dir. Kıbrıs nüshasında eserin ismi geçmez, “risale” kelimesinin geçtiği İnebey nüshasının son beyti de bu nüshada yoktur, ancak mahlaslar “ Hakkânî” olarak önceki sayfada verildiği üzere aynen kullanılmıştır.

Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi’t-Tasavvuf’un ismi konusunda, İnebey kütüphanesi müdürü Osman Nuri Solak Bey’den alınan bilgiye göre Gazzizade ailesinden intikalen Orhan Camii’ne vakfedilen eser oradan da İnebey kütüphanesine ulaşır. Bu intikal esnasında kütüphane kayıt memuru ya da eseri inceleyen biri ona bu ismi uygun görmüş olabilir.

Edebî tür olarak tevhit olan eserimizin zaman zaman nasihat üslubunu kullanması, ayrı bölüm başlıkları halinde bulunan nasihat bölümleri, tasavvufi konuları anlatan tamamı manzum bir eser olması onu inceleyen, dönemin kültürel özelliklerine vakıf biri tarafından ona bu ismin yakıştırılmasına sebebiyet vermiş olabilir.

Eserin isminin yazılışı ve eserin yazı karakterinin farklı olması sebebi ile eseri yazan müstensih’in de bu ismi vermiş olabileceğini düşünmüyoruz. Esere ismi verenin kim olduğu bilinmese bile bizce de Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi’t-Tasavvuf ismi eser için uygundur.

Yaptığımız araştırmalarda yazara ait başka bir eser henüz bulunamamıştır.

1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Müellifimizin tesbit edebildiğimiz başka bir eseri olmadığı için incelemeyi yalnızca çalıştığımız mesnevi üzerinden yapmak durumunda kaldık. Şiirinden anlaşıldığı kadarı ile Hakkânî her ne kadar edebî bir eser ortaya koymuş olsa da aslında bir “şeyh”tir. Eserin kütüphane defterinde kayıtlı olduğu bölüm de edebiyat değil

³ Parmaksızoğlu, s.16.

tasavvuttur. Edebiyat kaynaklarında isminin yer almayış sebebi de edebiyatçılığının tasavvufi kişiliğinin gerisinde kalmış olmasıdır. Bir mutasavvıf olarak da tanınıp bilinmeyi kasıtlı olarak istemediğini düşünüyoruz. Bu sebeple hem edebiyat hem de tasavvuf kaynaklarında onu bulmak zorlaşmıştır. Eserinin bir nüshasının yanlış bir isimle kaydelişi, bir diğer nüshanın tarihsiz oluşu günümüz araştırmacılarının da eserden uzak kalışına sebebiyet vermiş olabilir. Fakat zorluklarına ve bilinmezliklerine rağmen mesnevisi dinî tasavvufi olarak da edebî olarak da incelenmeye değer bir eserdir. Elimizdeki eseri onun devrinin şiir bilgilerine sahip, teknik ve estetik anlamda divan edebiyatına hakim usta bir şair olduğunu anlatmaya yeterlidir.

Şairin şiir özellikleri ve üslubu ikinci bölümde daha detaylı işlenmiş olduğundan burada kısaca değineceğiz.

Mesnevinin genelinde şairin “ben dili” ile konuşup “kendisini anlattığı” beyitler son derece azdır. Ancak hemen hemen tüm divan şairleri gibi Hakkânî de zamandan şikayet eder, musiki unsurlarını ve divan şiirinin klasik benzetmelerini kullanarak ah edişinin sebebinin zamandan çektikleri olduğunu, söz ile bunları anlatıp nazıklere safa vermek istediğini ifade eder.

Neler gördüğimi bu dehr-i dūndan
 Neler çekdiğimi çarḥ-ı nigūndan
 Neler itdüğini baña dikenler
 Ne kıldığını zāğ-ı dil-şikenler
 Ne gördüğimi bu şayf u şitādan
 Ne bulduğımı bu ‘ömr-i fenādan
 Ne kıldığını baña rūzigārum
 Neden olduğunu bu āh u zārum
 Kılayın sâz u söz ile şadālar
 Ki bula ṭab‘ -ı nāzikler şafālar b.101-105

Tazallüm türü olarak vasıflandırabileceğimiz bu beyitlerin ardından divanda fahriye türünün tek örneği sayılabilecek aşağıdaki beyitlerde Hakkânî klasik edebiyatın bilinen aşk kahramanlarının isimlerini anar.

Benem pervâne-i mişbâh şâhı
 Benem cân-bâz-ı envâr-ı ilâhî
 Benem Mecnûn u Leylî vü nihânî
 Benem sermest-i yâr-i câvidânî
 Ben ol Vâmık-dilem kim rûy-ı ‘Azrâ
 Kılubdur cânımı sermest u şeydâ b.116-118

Hakkânî sözünü zarif şiir olarak vasıflandırır.

Çü bünyâd itdi bir şavt-ı latîfî
 Tekellüm kıldı bu şi‘r-i zarîfî b.130

Şairin kendini vasfederken kullandığı “tazelik” diğer divan şairlerinin de kullandığı bir betimleme sıfatıdır.

Eger çi çeng-veş kalbüm şınukdur
 Velî ter-ıtab‘ıma sözüm tanıkdur b.106
 Eger çi ter-ıtabî‘at ‘andelîbem
 Velî hâr-ı cefâlarda garîbem b.110

Konu Hz. Peygamber olduğunda diğer divan şairleri gibi saygı ifade eden kelimeler ile onu öven şair, kendisini yermeyi uygun bulur.

Hakkânî kaşîr-i lisân u keşîr-i cürm
 Râcî durur ki medh u şenânı kıla tavîl b.594

Hakkânî’nin şiir anlayışını anahtar kelimelerle ifade etmek gerekirse onu fikir şiiri⁴ ve kültür şiiri⁵ olarak nitelelendirebiliriz. Fikri özelliğinin ağır basışını, yüzyıllar boyunca işlenen dinî ve tasavvufi konuları bambaşka bir bakış açısı ve yaklaşımla işlemesini, şairin özgün bir tarza sahip oluşu ile açıklamak uygun düşecektir. Kültür şiiri ifadesinden de kastımız Divan şiirinin unsurlarını tasavvufu, felsefeyi ve kısmen İslam tarihini eserine sindirerek malzeme edişidir.

⁴ “Bazı metinler, fikir ve bilgi şiiri özelliğine sahiptirler. Bunlar mübalağalı hayallere, süslere edebî sanatlarla, oyunlara, kişisel duygulara olabildiğince az yer veren, salt düşünceleri, bir takım bilgileri sade, çıplak bir üslup içinde ortaya koymayı amaçlayan şiirlerdir. Şiirsel bir değer olan lirizm azalır. Öneme inanılan davanın telkini esastır. Fikir şiiri, nesre yaklaşan bir manzumedir. Bu tür metinlerde fikir unsurunun özgün olması gerekir. Ya fikrin kendisi ya da ele alınışı özgün olmalıdır.” Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara, 2004, s. 16-17.

⁵ “Fikirlerin işlenişinde kültürel bir birikime yaslanan şiire “kültür şiiri” diyoruz. Bu tür metinleri kaleme alan ve kendisine “dimaği sanatçı” denilen şair, varlığı, dünyayı, olayları düşünsel bir açıdan görür, kültürel birikime dayalı, benzetmelerinde, çağrışımlarında, imgelerinde gözlem ve izlenimleriyle yetinmeyip felsefe, mitoloji, tarih, din, eski edebiyat gibi bilgisel ve kültürel unsurlardan faydalanır.” Çetin s.16.

Klasik Türk edebiyatının tevhit, naat, münacat, miraciye gibi tür örneklerini mesnevîde görmek mümkündür. Nasihat başlığı atılan bölümlerde tarz değişikliğine gitmesi sebebi ile bu bölümler kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Ancak esere isim verecek kadar önemli bir yer tutan nasihat üslubunun söyleyiş olarak en sade ve en belirgin örneği olarak özetlediğimiz aşağıdaki beyitler gösterilebilir. İnsan, meleklerin secde ettiği bir varlık iken salih işler yapmadığı ve şeytana uyduğu için Hz. Adem'e yakışır hayırlı bir evlat olamamıştır. Nefsin arzularından kurtulan kimse, insan ve cinlere rehber olabilir. Gönülden dünya sevgisi giderilirse can rahata erişir. Mal ve mülk ne kadar çok olursa insanın duyguları karışır ve hırs, hased galip olur. Kim hırs ve hased ediyorsa cansız bir cesed hükmündedir. Birkaç gün için mutluluk verecek olan mala rağbet edilmemeli, onunla halk içinde meşhur olunmamalıdır. Kafi miktarları gözetmek ve zarafet ilmini almak tavsiye edilmiştir. b.2385-2403

Ol Âdem kim hilâfet buldı Hâk'dan
Mülk üzre halîfe oldı Hâk'dan

Senüñ atañ degül mi ey qarındaş
Niçün olmazsın aña yâr u yoldaş

Ne içün sende anuñ haşleti yok
Ne içün sende anuñ rağbeti yok

Saña niçün melekler secde kılmaz
Saña niçün kimesne râğıb olmaz

Meger ferzend-i şâlih olmaduñ sen
Anuñçün fazl u ' izzet bulmaduñ sen

Şekavet tonını üstüne şeytân
Bırakdı eyledi ' üryân u giryân

Nice kim uyasun sen ol hasûda
Güşâyış varasun nâr-ı vaqûda

Geç imdi dîv-i şûmuñ şöhetinden
İç imdi atañ Âdem şerbetinden

Sa‘ âdet bulub ol ferzend-i şâlih
 Ki yol bulmaya saña dîv-i tâlih

 Yûri nefsuñ hevâsından berî ol
 Kâmu insile cinnüñ rehberi ol

 Bu nefsuñ arzusu hîç-der-hîç
 Ulaşma kim olursın pîç-der-pîç

 Gider meylini gönülden cihânuñ
 Anı fikr it ki râhât ola cânuñ

 Ne denlû çoğ olursa mülk u mâluñ
 Dağı zâyid olur fâsid hayâlûñ

 Ki hırşile olur mâl icmâ‘ı
 Hasedden geldi hem mülk ihtirâ‘ı

 Anuñ kim hâşılı hırş u haseddür
 Muhaqqakdur ki bir cânsuz ceseddür

 Velî gönülûñ anuñçün sevdi mâlı
 Ki birkaç güne dek hoş geçe hâli

 Hoş imdi mâluñ olsun rağbet itme
 Anuñla halk içinde şöhret itme

 Kifâyet haddini gözle emîn ol
 Hidâyet buluben ehl-i yakîn ol

 Ferâğat ‘âlemin taḥṣîl eyle
 Zârâfet ‘ilmini tekmîl eyle b.2384-b.2403

Şairimizin yaşadığını tahmin ettiğimiz 16. y.y. dinî-tasavvufî ve ahlaki mesnevilerin revaçta olduğu bir dönemdir. Bu geleneğe uyan Hakkânî’yi de kendisi ile benzer konularda eser veren şairler arasına dahil etmek edebiyat tarihine bir katkı olacaktır. Bu eserler ve şairleri aşağıda verilmiştir.

“Dinî-tasavvufî- ahlaki konular klasik edebiyatın her devrinde cazip görülmüşler ve şairler tarafından tercih edilmişlerdir. XVI. asırda yazılan dinî-tasavvufî- ahlaki mesnevilerin muhteva yönünden bir hayli zengin olduğu bilinmektedir. Ancak bu tür konuları bazen kesin sınırlarla belirlemek ve ayırmak mümkün değildir. Onun için bu

tür mesnevilerin bazen iç içe işlendiği görülmektedir. Bu tür mesneviler ve yazarları şunlardır.”⁶

“İbni İsâ-yı Saruhanî: *Şerhü'l-hüsnâ*; Lâmi'î Çelebi: *Şerh-i Sâfi*; Merdümî: *Tuhfetü'l-İslâm*; Hakanî: *Tercüme-i Hadîs-i Erba'in*; Kastamonulu Latîfi: *Subhatü'l-uşşâk*; Sirozlu Hüseyinî: *Câmî u'l-envâr alâ-Tefsîri'l-ihlâs*, *Câmî u'n-nesâyih*, *Dürr-i Mekkûn*; Mevlidler: Emîrî, Hevâyî, Visâlî, Ali Çelebi, Şâhidî, Murâdî, Edirneli Abdülkerim Efendi, Keşfî, Muhibbî, Zâtî ve Şemseddîn-i Sivâsî; Zaîfi: *Gazâvâtü'n-nebî*; Hakânî: *Hilye-i Sa'âdet*, Şemseddîn-i Sivâsî: *Süleymânîyye*, Şemsî Ahmed Paşa: *İtikad-nâme*, Şurûtü's-salât Tercümesi; Taşlıcalı Yahya: *Gülşen-i Envâr*, Bursalı Rahmî: *Gül-i Sad-berg*, Âzerî: *Nakş-ı Hayâl*, Cinânî: *Riyâzü'l-cinân*, Âlî: *Tuhfetü'l-uşşâk*; Emîrî: *Gülşenü'r-râz*, *Sohbet-nâme*, Taşlıcalı Yahya: Za'îfi: *Kitâb-ı Nigârîstân* ve *Hadîka-i Sebzîstân*, *Kitâb-ı Bostân-ı Nesâyih*, *Bâg-ı Behîşt*, Huzûrî: *Esrâr-nâme*, Edirneli Nazmî: *Pend Attâr Tercümesi*, Emre: *Tercüme-i Pend-i Attâr*, Za'îfi: *Gülşen-i Simurg*, Şâhidî: *Gülşen-i Vahdet*, Ârifî: *Ravzatü't-tevhîd*, Şemseddîn-i Sivâsî: *Gülşen-âbâd*, *İbret-nümâ*, *Heşt-Bihîşt*, Şâhidî: *Gülşen-i Tevhîd*, İbrâhîm Gülşenî: *Râz-nâme*, *Pend-nâme*, *Simurg-nâme* ve *Kıdem-nâme*, Güvâhî: *Pend-nâme*, Azmî Efendi: *Pend-nâme*, Taşlıcalı Yahya: *Gencîne-i Râz*, *Sohbetü'l-esmâr*, Gubârî: *Şebîstân-ı Hayâl*, Şâhidî: *Gülşen-i Esrâr*, *İşk-nâme*, Cinânî: *Cilâü'l-kulûb*, Gelibolulu Âlî : *Riyâzu's-salikîn*, Bâyezîd-i Rûmî: *Sırr-ı Cânân*, Behîştî: *Heşt Behîşt*, Gubârî: *Menâsikü'l-hacc*, Şeybânî Han: *Bahrü'l-hüdâ*, Ubeydullah Han: *Gayret-nâme*, *Sabr-nâme*, *Şevk-nâme*, Bâbü Şah: *Mübeyyen*, *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi*. Hatâî'nin ise Şîilikle ilgili *Deh-nâme* isimli mesnevisi vardır.”⁷

1.4. TASAVVUFİ KİŞİLİĞİ

İnebey Kütüphanesi GE5284 nolu Orhan Kütüphanesi demirbaş defterinde, tasavvuf eserleri arasında yer alan 663 numaralı kaydı incelediğimizde “Şeyh Hakkânî

⁶ Ahmet Atilla Şentürk- Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2004, s. 289.

⁷ Ahmet Kartal, “Eski Türk Edebiyatında Mesnevi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2007, s.362.

min hulefai Akşemseddin el-Halveti” ifadesi bulunmaktadır. İnebey nüshasında ve İnebey kütüphanesinin kayıt defterinde yer alan “min hulefai Akşemseddin” ibaresi ışığında Akşemseddin halifelerine dair taradığımız kaynaklarda Hakkânî’nin mahlası bulunamadı. “Hulefa-yı Akşemseddin el-Halveti” ifadesi Halvetilik bağını ve “Şeyh” ünvanı ile kaydedilmiş olması da konumunu ifade eden bilgiler olmakla beraber teyide muhtaçtırlar. Hakkânî tasavvuf felsefesi, kelam ve felsefecilerin tartışmaları, akaid, astronomi gibi bugün ayrı disiplinlerin alanlarına ait konuları ustalıkla işler. Şairin derin ve geniş bir bilgi birikimi olduğu, dinî tasavvufî konulardaki hakimiyeti eserinden rahatlıkla anlaşılabılır.

Şairin eğitim gördüğü aşıkardır. Eserinde geçen riyazeti (b.770-815) halveti b.3705 ve süluku (b.4696-4757) ile ilgili beyitler onun manevi bir terakkiden de geçtiğini anlatır. Eserini okuduktan sonra “Şeyh” ünvanı ve “Hulefa-yı Akşemseddin” ifadesinin doğru olabileceğini düşünüyoruz. Ancak elimizde eseri dışında, bunu ispatlayacak edebiyat tarihi ya da tasavvufî bir kaynak yoktur. Mesnevide eserine kaynaklık eden bir eser ya da kendisine örnek olarak kabul ettiği veya intisab ettiği herhangi bir mutasavvıf hakkında bilgi verilmez. Bu sebeple şairin hangi meşrebe bağlı olduğu anlaşılamamıştır. Tek istisna Mevlana’dan alıntı yaptığı iki beyit ve Mevlana’dan övgü ile bahsetmesidir. Bu iki beyit ve mesnevinin “b” harfi ile başlaması Hakkânî’nin Mevlevilik’ten etkilendiğini düşünmemizi gerektirdi. Bu bilgi üzerine Mevlevî şairler tarandı fakat Hakkânî mahlası bulunamadı. Mevlana’nın Mesnevi’sini okuduğunu düşündüren beyitler diğer şahsiyetler bölümünde işlenmiştir.

Muhteva açısından Hakkânî’nin şiirini incelediğimizde bir tefekkürün neticesi olan hikemi/felsefik şiir ve mistik şiir onu tanımlayan iki başlıktır. Mesnevinin tamamında bu iki konu ön planda fakat birbirine karışmış halde bulunur. Hikemi/felsefik şiir tanımı için “ (...) varlığın, dünyanın, insanın niçin yaratıldığı, hayatın amacının ne olduğu, zaman ve mekanın anlamı, ölümün ve sonrasının neliği, olayların musibetlerin, kötülüklerinin, hastalıklarının asıl sebebinin ne olduğu, insanın mahiyeti, yaratılış ve yaratıcı gibi konuları felsefi/hikemi planda irdeleyen, sosyal

sorunların esrarına vakıf olmaya çalışan metinlere denir.”⁸ ifadesi kullanılmışken, mistik şairin yöntemi ve mistik şiirin konusu da şöyle anlatılmıştır: “İslâm mistizmi dinin sınırları içinde kalan, ancak dışsal kayıt ve şartları aşan psikolojik ve metafizik yaşayış tarzıdır. Mistik şair, ilâhî aşkla beşeri aşkı karışık olarak veren ve özellikle beşeri aşka ait sembollerle ilahi aşkı kasteden şairdir. Mutasavvıflar, veliler, beş duyunun ötesinde mutlak gerçeği yakalamaya çalışan kişiler, görünen varlıkların ötesi görünmeyen ilâhî hakikatleri hissedip yaşıyorlar ve onların zevkini şiir şeklinde terennüm ediyorlardı.”⁹

Hakkânî, tasavvufçuların ve felsefecilerin tartıştıkları varlık nedir, mevcudatın aslı, mebd ve meali nelerdir gibi soruları ehl-i sünnete göre cevaplamış, vahdet-i vücud nazariyesi doğrultusunda bir tek vücut olduğunu kainatta gördüğümüz eşyanın bir tecelliden ibaret olduğunu vurgulamıştır. Mutasavvıf şairlerin pek çoğunun kullandığı “küntü kenzen mahfiyyen” hadisine dayanarak vücut-ı mutlak olan Allâh’ın kendi şanını izhar ettiğini ifade etmiştir. (509-512b.) Bilinmeyi istemek karşısında bir muhatap ister. “Kün” emri ile kainatı yoktan var eden Allâh c.c., Adem yani insan tarafından tanınmak istemiş ve onu eşref-i mahluk seçerek kendisine halife tayin etmiştir.(b.517, b.523, b.2385) Hakkânî tasavvufi görüşlerini beyan ederken ayet gibi sağlam bir ipe tutunmayı hiç bırakmayan bir şairdir.

“Tasavvuf Kur’an ve hadislerde yer alan, insanın mistik yönüne ve gönül terbiyesine işaret eden, maddenin ve dünyanın geçiciliğini işleyen, kalbî davranışları esas alan kaidelerin değişik yorumlarından ibaret bir ahlak ve tefekkür sistemidir. (...) Tasavvuf bir gönül terbiyesidir. Gönül de insanda bulunduğu için tasavvufun konusu insandır, gayesi ise onun kalbi ahlâkî yönünü eğiterek, olgunlaştırarak kemal derecesine ulaştırmaktır denilebilir. Bu noktaya erişen kimseye insan-ı kamil, mürşid denir.”¹⁰

Hakkânî’yi şiirinden yola çıkarak incelediğimizde onun görmüş geçirmiş, kamil bir zat olduğu kolaylıkla anlaşılır. Mutasavvıf şairlerin pek çoğunun yaptığı gibi

⁸ Çetin, s. 27.

⁹ Çetin, s. 30.

¹⁰ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2006, s.16.

dünyayı bir hayale benzetmiş, ayetten alıntı ile oyun ve eğlence yeri olan dünyaya rağbet etmediğini, hatta ondan feragat ettiğini ifade etmiştir.

Bizim kim rüzigāruñ yoldaşıyuz

Bir iki gün bu ilde aldaşıyuz

Başumızdan neler geldi vü geçdi

Gözümüzden neler kıondı vü uçdı

Nelerin görmişüzdür bu cihānuñ

Nelerin sürmişüzdür bu zemānuñ

Bu rāhatlar bu miḥnetler ki gördük

Ḳamunuñ aşlına fer'ine irdük

Ḳamusı lu' b u lehv u lābe beñzer

Ḳamusı bir ḥayāl-i ḥāba beñzer

Ḳamudan yigregın gördük ferāğat

Ḳamunuñ aşlına irdük ferāğat b.3063-3068

Ben anı ḥalvetümde cin buldum

Anuñla nice nice cenk kıldum b. 3705

Hakkânî'de din ve tasavuf Kur'an-ı Kerim ve ayet temellidir. Yaptığı iktibaslar mesneviyi canlı ve ayakta tutan bir yapıya sahip olup Hakkânî'nin dilinin en sade olduğu bölümlerdir. Bu sebeplerle onun din öğretiminde önceliğinin ayet, yani Allâh'ın kelamı olduğunu söylememiz mümkündür. İşlediği konularla ilgili bir ayet ve hadisi başlık olarak seçer veya konunun sonunu bir ayet ya da hadise bağlar. Birkaçı tekrarlanmış yirmi sekiz hadis ve yine birkaçı tekrarlı kırk ayet başlık olarak kullanılmıştır. Bir tür meal niteliğindeki beyitlerle bu sözkonusu ayet ya da hadis izah edilir. Bazı hadisleri anlamak için basit seviyede Arapça bilmek yeterlidir. Hakkânî konunun anlaşılabilir kılmak için mesnevinin diğer bölümlerine nazaran çok anlaşılır bir dil kullanır ve hadisi açıklar. Aşağıda önce hadisi verip açıkladığı sonra da konuyu hadis ile bağladığı iki örnek verilmiştir.

Ḳale'n-nebiyyü 'aleyhisselām Buniye'l-İslāmü 'alā ḥamsin şehādetin en lā ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasulullāh ve iḳāmü's-salaṭ ve itai'z-zekāt ve şavmı ramazān ve ḥacci'l-beyti menisteṭaa' ileyhi sebیلā¹¹

Çün İslāmuñ bināsı ḥams kısmet
Olub her biri bulub bunca ḥikmet

Benī Ādem 'ibādet itmekiçün
Bu yoldan Ḥaḳḳ'a ṭoğrı gitmekiçün

Buyırdı ümmete Ḥallāk-ı 'ālem
Ki Aḥmed ḳulıdur maṭlūb-ı ḥātem

Şehādet itseñ olırsuñ muvaḥḥid
Şalātile şafā bulur mu'abbid

Zekāt ile bulınur şaḥn-ı gülşen
Şıyām ile hem olur zıhn rüşen

Olur ḥaccile beytu'llāh ḥāşıl
Bul imdi beyti ol issine vāşıl b.1904-1909

Ki rūḥa didiler cünd-i mücenned
Bu ḳālūñ dāllidür ḳavı-i Muḥammed b.938

Ḳale Nebi a.s. el-ervāḥu cünūdün mücennedetün fīmā te'ārafe minhā itelefe ve fīmā tenākera minhā iḥtelefe¹²

Hakkânî'de tasavvufun ameli yönünden öte nazariyat yönü ön plandadır. Bu yönüyle din ve tasavvufu konu olarak işleyen şairlerden ayrılır.¹³ Mevlana'nın Mesnevi'si Yunus Emre'nin Divan'ı ve Risaletü'n-nushiyye'si, Aşık Paşa'nın Garibname'si, Gülşehri'nin Mantıkut'-tayr'ı asır olarak kendisinden ileride olsa da Niyazi Mısırî divanlarına benzemez. Bizce şair eserini avam için yazmamış, fikrî ve kültürel birikimini aktarma niyeti ile bir eser oluşturmuş bunu yaparken de mesnevi

¹¹ Hadis-i Şerif: Hz. Muhammed *sav* şöyle buyurdu: İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Allāh'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allāh'ın Elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanımazsa), şüphesiz Allah bütün alemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.) (Âl-i İmran 3/97) bk. İkt. 50, 51.

¹²“Ruhlar, sıralanmış askerler gibidir orada birbirleriyle uyuşanlar anlaşır, uyuşmayanlar anlaşamazlar” bk. İkt. 23.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Ahmet Kartal, *Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğu Kütüphanesi Yayınları İstanbul, 2014, s. 303-339 ve İsmail Ünver, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)* Sayı 415-416-418/ Temmuz-Ağustos-Eylül Ankara 1986, s. 438-440, Emine Yeniterzi, *Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesneviler*, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 10, 2007, s.433-468.

nazım şeklini uzun ve kolay şiir yazmaya elverişli olduğu için tercih etmiştir. Şairin yukarıda saydığımız şairlerden bir diğer farklı yönü dilidir. Lirizmden uzak, sembollerle dolu, didaktik ve hikemi bir üslubu eserin başından sonuna kadar görmek mümkündür. Mesnevisinin klasik edebiyatla ortaklık gösteren bölümleri, din ve tasavvufu nasihat üslubu ile anlatması, eserdeki miraciye kısmı ve hadis şerhleridir.

Sonuç olarak Hakkânî'nin ehl-i sünnet akidesine bağlı, mutasavvıf ve klasik Türk şiiri geleneğinden beslenen bir şair olduğunu söyleyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

MANZUME-İ NAsAİH ALA MEŞREBİ'T-TASAVVUF MESNEVİSİ

2.1. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1.1. Din

“Edebiyat, sanatın; sanat, medeniyetin; sanat ve edebiyat tarihi de büyük medeniyet ve içtimâiyat tarihinin bir şubesidir. Aynı sebeple, her büyük edebiyatın, kendisini meydana getiren medeniyete uygun bir sanat anlayışına, aynı medeniyetin eseri olan bir ilim ve tefekkür kaynağına dayandığı görülür.”¹⁴

“Hemen hemen bütün sanat tarihçilerinin üzerinde ittifak ettikleri konuların birisi de tüm sanatların ontolojik temelinde ve gerekse tarihel tezahürünün arkasında “din” ve “maneviyat” gerçeğinin yattığının tezidir.”¹⁵ Bu anlayış neredeyse her divan şairinin kitaplarının başlangıcında Allâh’ın birliğini ve yüceliğini anlatması, Allâh’a yalvarıp dua etmesi, Hz. Muhammed’i öven parçalar kullanması şeklinde görülür.

Klasik Türk şiirinin en önemli kaynakları arasında İslam dini ve İslami ilimler yer alır. İslami ilimlerin edebiyata sirayet eden konuları edebiyat tarihçilerince tasnif edilmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

“1-Dinî inançlar (Ayet ve hadisler)

2- İslami ilimler¹⁶ (Tefsir, kelam, fıkıh)

3-İslam tarihi

¹⁴ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB. , İstanbul, 2001, s.102.

¹⁵ Mahmut Erol Kılıç, *Sufi ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009, s.19.

¹⁶ İslam Kültürünün Bilim Dalları a) Tefsir: Kelime anlamı açıklamak, beyan etmek demektir. İslâmi bir bilim olarak Kur'an ayetlerinin anlamlarını açıklamak, süre ve âyetler hakkında bilgi vermek, âyet iniş (nüzûl) sebeplerini bildirmek anlamlarına gelir. b) Hadis: Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri, davranışları anlamına gelen hadis, İslâm kültürünün ana bilgi ve kaynaklarındandır. Allâh rasûlü Hz. Peygamber'in din, hukuk ve sosyal konularla ilgili görüşlerinin açıklayan sözlere hadis denir. c) Akâid: İslâm dininin inanç ve ibâdet yarıyla ilgili bilgiler veren bilim dalının adıdır. d) Fıkıh: Ku'ran ve hadis esaslarına dayanan İslâm hukukuna verilen addır. e) Kelâm: Hukukla ilgili konulardan zamanla fıkıh bilimi doğduğu gibi, aynı şekilde inanış ve ilahiyata ait tartışmalardan da kelâm bilimi doğmuştur. Kelâm, Allâh'ın birliğini, zâtî ve sübûtî sıfatlarını, yaratılışın başlangıcını ve sonunu, varlığı ve yokluğu varlıklara ait gerçekleri akıl yoluyla isbata çalışır. f) Siyer: Bir bilim dalı olarak siyer Hz. Peygamberin hayatından bahseder. İbrahim Şener, Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003, s.35-36.

4 Tasavvuf ve remzileri

5- İran mitolojisi

6-Peygamber kıssaları, mucizeler, efsaneler, rivayetler

7- Tarihî, efsanevî, mitolojik şahsiyetler ve hadiseler

8-Çağın ilimleri (Hikmet, kimya, hendese, tıp vs.)

9- Türk tarihi ve milli kültür unsurları

10- Devrin edebiyat anlayışı ve edebî bilgileri (belagat)

11- Dil malzemesi (Deyimler, atasözleri, Arapça ve Farsça kelimeler, şekiller, tamlamalar, birleşik sıfatlar)¹⁷

Hakkânî'nin yukarıda sıralanan ilimlerden İran mitolojisi ve tarihî, efsanevî, mitolojik şahsiyetler ve hadiseler haricinde tüm konulara bazen bölümler bazen de beyit halinde de olsa değindiğini söylemek mümkündür. Bu yönüyle eser dinî, tasavvufidir ve ilgili bölüm başlıkları halinde metin incelenmiştir.

2.1.1.1. İtikat

2.1.1.1.1. Allâh

Hakkânî'nin mesnevisinde müstakil olarak Allâh'ı konu alan (tevhid, münacaat, v.b.) manzumeler yanında zati ve subuti sıfatlarının anlatıldığı bölümler de bulunur. Hakkânî eserin ilk beytine Allâh'ın adı ile başlar yine son beyti Allâh'a hamd ile bitirir. Mesnevi'nin tamamında Allâh'ın varlığı ve birliğinin ifadesi ve isbatı görülür. Şeriate uygun olarak anlatılan Allâh ve Allâh'ın zâtı, sıfatları şairimiz Hakkânî'nin normalin üzerinde dinî, kültürel bilgiye sahip olduğunu da gösterir.

Mesnevide Allâh'a ait olmak üzere tesbit edebildiğimiz isim ve sıfatlar arasında şunları görürüz: Allâh b.2861, faal-i Mutlak b.1795, Hak b.1629, Hazret-i ulya b.1554,

¹⁷ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 29.

Huda b.1527, Rab b.2872, Perverdigar b.307, 607, Kirdgar b.2, İlah b.1533, b.157, Kibriya b.1527, Lemyezel b.1543, La-yezal b.1543, Şah b.1531, Sultan-ı azam b.1640, Zül-celal b.1619, zat-ı vacib b.2419, Kerim b.457, Cemil b.1390, Feyyaz b.1798, Müessir b.4125'dir.

Allâh yeri göğü ve arasındakileri yaratmıştır. Her şeyi yoktan var etmiştir. Birdir. Eşi benzeri yoktur. Her şeye muktedirdir. Duyar, görür, işitir. Öldürür ve diriltir. Esirger ve bağışlar. Hesaba çeken de O'dur. Zatında başlangıç ve nihayet sıfatında tükenme bulunmaz. Rahmeti ile insanı zengin etmiştir. İnsana hidayet eden ve konuşandır. Cenab-ı Hakk'ın esmaü'l-hüsnasından tesbit edebildiğimiz isimler şunlardır. Alim b.1507, Baki b.4125, Bari b.1529, Celil b.1597, Evvel b. 346, Ahir b. 346, Zahir b. 346, Batın b. 346, Gani b.1392 b.4377, Ehad b.8, Samed b.3593, Ferd b.3593, Hadi b.173, Hayy b. 4125, Halık b.2487, Hallak b.1798, Kadir b.1795, Kafi b.4664, Rahman b.1, Rahim b.1, Rezzak, b.1798 Şafi b.4664, Vedud'dur. b.1639.

Ki bildüm “Evvel oldur Âhir oldur”
Hemişe “Zâhir oldur Bâtin oldur” b.346

Ki zât-ı Hâk anuñ Hallâk'ı ola
Dağı Feyyâz u Rezzâkı ola b.1798

Te' âlâ şânuhû Allâh-ı muṭlaḳ
Hüve'l-Hayy-ı Kādīm u Vâhid-i Hâk b.2360

Vücûd-ı vâcibi bildün ki Eḥad'dür
Mişil yokdur aña Ferd u Şamed'dür b.3593

Allâh Teala hem son derece açık bir şekilde görülür, hem de son derece gizlenmiştir. Beden gözü tarafından görülemez. b.1194-1195

Ḳatı zâhirdür ol Sulṭân-ı A'zam
Ḳatı sâtirdür ol maḥbûb-ı ekrem b. 1194

2.1.1.1.1.1. Zati Sıfatları

“Allâh Tealâ'nın zatını niteleyen ve onun aşkınlığını ifade eden sıfatlardır. Bu sıfatlar acz, eksiklik ve yaratılmışlık gibi ulûhiyete nispet edilmesi mümkün olmayan

kavramlardır. Bu tür kavramların zattan uzaklaştırılması sureti ile Allâh Tealâ nitelendirilmiş olur. Buna göre tenzihî sıfatlar Allâh'ın *ne olmadığını* anlatan sıfatlardır. Bunlar *vücûd, kıdem, bekâ, vahdâniyet, muhalefetün li'l-havâdis, kıyam bi nefsihî* olmak üzere altı tanedir.”¹⁸

Hakkânî’de tenzihî sıfatlardan vücûd¹⁹ ve vahdaniyet, kıdem, beka işlenmiştir.

2.1.1.1.1.1. Vücud

Kelam ilminde bu durum vacibu’l-vücud²⁰ kavramı ile ifade edilir. Hakkânî vücudun iki kısma ayrıldığını biri vâcip²¹ diğerinin mümkün²² olduğunu, vacibin varlığını tasdik edilmesi gerektiğini, onun kendinden oluştuğunu, mümkünin ise varlığı vacipten ortaya çıkan eser olduğunu, vacipliğin mevcutluktan önce geldiğini 217-223. beyitler arasında anlatır.

Vücûdı vâcibûñ duğıl muşaddak
Yine kendüden olmışdur muhakkağ b.220

Yakîn itdûñ ki vâcib oldı mevcûd
Velîkin kıyım-i bizzât u ma‘bûd b.222

Vücûd ammâ ki vâcibdür hem a‘zam
Vücûb ammâ ‘ale’l-mevcûd-ı ikdâm b.223

Zuhûr itdi ‘ademden zât-ı mevcûd
Beyân oldı şîfât-ı Hayy-ı ma‘bûd b.374

2.1.1.1.1.2. Vahdaniyet

“Cenab-ı Hakk’ın zatında, sıfatlarında ve fiilerinde bir ve tek olması, yaratma ve uluhiyetinde ortağının bulunmaması anlamındadır.”²³ Tertibin ve peygamberlerin vacip

¹⁸ Şerife Uzun, 16. y.y., *Klasik Türk Edebiyatında Tevhit*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s.241.

¹⁹ Bulunma, var olma, varlık. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 26. baskı 2010, s.1343.

²⁰ “Gerekli ve sabit olmak” anlamındaki **vücûb** kökünden türemiş bir sıfat olup “gerekli ve sâbit olan” manasındaki **vâcib** ile “bulunmak, var olmak, bulunuş, var oluş” demek olan vücûd kelimesinden oluşmuş bir terkiptir; “varlığı kendinden olup başkasına muhtaç olmayan” diye tanımlanır ve sadece Allâh için kullanılır. Aynı terkip “yokluğunu düşünmenin muhal olduğu mevcut” diye de tanımlanabilir. Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul, 2013, s.330.

²¹ Varlığı zâtının gereği olan, var oluşunda başka bir sebebe muhtaç olunmayan hüküm. Topaloğlu- Çelebi, s.330.

²² Varlığı da yokluğu da zâtının gereği olmayan anlamında terim. Topaloğlu, Çelebi, s.234.

²³ Fikret Karaman, vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Tavaslı Matbaacılık, İstanbul, 2009, s.588.

olan Allâh'tan meydana geldiği anlatılırken Allâh Teâlâ'nın varlığının aynı zamanda birliğini gerektirdiğini bunu da aklın delilinin isbat ettiğini ifade edilir. Eğer iki yaratıcı olsa birinin galip birinin mağlup olması birinin yaparken ötekinin bozması iktiza eder ki bu da kainatta düzen bırakmaz.

Ḥudâ birdür iki olmaz muḥaḳḳaḳ
Delil-i 'aql ider anı muṣaddaḳ b.306

Ki iki olıcaḳ Perverd-gâr'uñ
Biri ġâlib gerek ol şehr-yâruñ b.307

Biri maġlûb ola kim birlik ola
İki ḥâkimde nite dirlik ola b.308

Tevhit düşüncesi içinde yazılan sual cevap bölümlerinde eğer birden fazla fail olursa birinin üstün diğerlerinin boyun eğen olması gerektiğini, bozukluğun çıkmaması için ittifak etmelerinin zorunlu olduğunu, zatın sıfatları ile eksiksiz olması gerektiğini eğer bir değişime uğrarsa onun muhdes sayılacağını ve teselsülün oluşacağını, yüce Allâh'ın ise zikredilen vasıflardan münezzeh olduğu ifade edilir. (b.316-341) Hakkânî kendi itikadını Allâh'ın sıfatlarını da kullanarak açıklar. Allâh'a gerçek bir kalp temizliği ile inandığını bütün buyruklarını doğruladığını Hak'tan isteğinin inancına zarar gelmemesi olduğunu söyler.

İkiden ikilikdür zâhir olan
Bir olur birlik içre Qâdir olan b.341

Pes itdüm Ḥaḳḳ'ıma şıdḳ-ı muḥaḳḳaḳ
Ne kim didi ise tıtdum muṣaddaḳ b. 347

Bozulmasun bu yüzden i' tıḳādum
Hemişe oldurur Ḥaḳḳ'dan murādum b.348

2.1.1.1.1.3.Kıdem

Allâh'ın tenzihi sıfatlarından kıdem²⁴, sıfat-ı ezeliye başlığı altında işlenmiştir. Buna göre vücut sahibi olduğuna göre diri olması gerekir, diri sıfatı ile eşyayı

²⁴ “Allâh'ın zâtî sıfatlarından biri olup başlangıcının bulunmaması demektir. O'nun varlığı zâtının gereği olduğundan sonradan olma O'nun için söz konusu değildir.” Karaman, vd., s.330.

yaratması icap eder. Eğer varlığı olduğu halde eşyaya can vermez ise onun camid olması gerekir ki yüce Allâh bundan münezzehtir.

Vücûd olunca hayy olmak gerekdür
 Ki ol eşyâyı hay kılmak gerekdür
 Eger şey olsa vü hayy olmasa ol
 Hayât-ı kâyinâta bulamaz yol
 Vücûd olub hayâtı olmayınca
 Daî bir şeyi ol hay kılmayınca
 Cemâd olmak gerek ol zât-ı a'zam
 Te'âlâ şānuhu vallāhu a'lem b.228-231

Allâh'ın varlığının delili olarak nur ayetinin²⁵ kullanıldığı bölümde aslında kendisine şahit olan bir nur olduğu onun varlığı ile mevcudatın var olduğunu ezelden ebedi bildiğini, mekanının la-mekan yani uluhiyet alemi olduğunu onda asla ikiliğin bulunmayacağını, ehadlikten²⁶ vahidiyetin²⁷ sadır olduğunu onun feyz-i akdesten²⁸ feyz-i mukaddese²⁹ dönüştüğünü, varlığının kainatı ortaya çıkardığını kün emri ile gaybın kilidinin açıldığını ifade eder.(b.359-375)

Çün ol bir “nūr” idi aslında vāhid
 Ki zâtı kendüye olmışdı “şāhid” b.358

²⁵ Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarı bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fanus içinde. Fanus sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir. (Nur: 24/35).

²⁶ “Ahad: Tek bir (Tas.) Zât ismi; sıfatlardan isimlerden nisbetlerden ve taayyunlardan hâsıl olan çokluk bahis konusu olmaksızın Allâh'ın sırf zâtının ismi. Hiçbir şekilde çokluk ve aded fazlalığı düşünülmemen hâlis ve mutlak tek. Bu mertebeye ahadiyet adı verilir.” Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1999, s.27.

²⁷ “Tek olması itibarıyla zâtın ismi, vahidiyet isimlerin kaynağı olması itibarıyla Allâh'ın zâtı.” Uludağ, s.554.

²⁸ “En kutsal feyiz. (Tas.) Önce ilim sonra ayn mertebesinde şeylerin ve istidadların var olmasını icap ettiren zâtî hubbî tecelli, Uludağ, s.192, İlâhî feyz de itibari olarak iki kısma ayrılır. Akdes feyz ve mukaddes feyz. Akdes feyz eşya ile onlardaki istidadların ilâhî ilimde sübutunu gerektiren zata ait tecellilerdir.” Cavit Sunar, *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974, s.49.

²⁹ “Kutsal feyz (Tas.) Şeylere ait istidatların haricte zuhur etmesini icap ettiren ismin tecellileri. Feyz-i mukaddes feyz-i akdesedir. Feyz-i akdesle ayan-ı sâbite ve bunların aslî istidatları ilimde husule gelir. Feyz-i mukaddeste bu a'yan temel özellikleri ve tamamlayıcı unsurlarıyla haricte husule gelir. Uludağ, s.192 Mukaddes feyz de sabit aynların bütün gerekliliklerini, hususiyetlerini ve bütün eklenti ve bağlarıyla dışta vücut bağlamalarına sebep olan isimlere ait tecellilerdir.” Sunar, s.49.

2.1.1.1.1.4.Beka

Allâh'ın zati sıfatlarından biri olan beka, varlığının sonunun olmamak veya ebedi olmak anlamına gelir. Bölüm başlığı olarak (Rahman 55/26-27)³⁰b.174-175' te Arapça ve Farsça beyitlerle işlenmiştir.

Entellezi tekelleme bi'z-zâti fi'l- ezel
Entellezi tefazzale bi'l- izzî ve'l-bekā
Ey anki ber bidāyet-i to nîst mübtedā
Ey anki der nihāyet-i to nîst intihā b.174,175

2.1.1.1.1.2. Subuti Sıfatlar

“Allâh'ın zâtına nisbet edilen ve O'nun ne olduğunu ifade eden sıfatlardır. Esmâ-i hüsnânın zâtî ve sübûtî kısmın oluşturan bu sıfatlar müminin ubudiyeti ile yüce yaratıcının rubûbiyeti arasındaki ilgiyi ve ayrıca Allâh-kâinat münasebetini açıklığa kavuşturan kavramlardır.”³¹

“Bunlar hayat, ilim, semi, basar, irade, kudret, kelam ve tekvin olmak üzere sekiz tanedir.”³² Hakkânî' de bunlardan altısı bölüm başlıkları halinde işlenmiştir.

2.1.1.1.1.2.1.İlim

“İlim, Allâh'ın ilim sahibi olması demektir. Allâh'ın bu sıfatı; Allâh'ın gizli ve âşikâr olanları, olmuşu ve olacağı, görünen ve görünmeyen âlemi, yerde ve gökte olup bitenleri, geçmişî hali ve geleceği, canlı cansız bütün varlıkları, insanların gizli ve âşikâr bütün yaptıklarını küçük ve büyük her şeyi bildiğini ifade eder”.³³

Hakkânî'nin eserince Cenab-ı Allâh'ın ilmi ile âlemi kuşattığı, terbiye edici ve Adem'in öğretmeni olduğu her türlü bilginin Allâh'ın bilgisi dahilinde olduğu ifade edilmiştir.

³⁰Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabb'inin zâtı bâki kalacaktır. (Rahman: 55/26-27).

³¹ Bekir Topaloğlu “Allâh” *DİA*, Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, İstanbul 1989 (II,s.490).

³² Karaman, vd. , s. 523.

³³ Karaman, vd. , s. 524.

Ki ‘ilmiyle muḥīṭ-i ‘ālem oldur
Mürebbi hem mu‘allim Âdem oldur b.234

2.1.1.1.2.2. Basar

“Basar Allâh’ın sübûtî sıfatlarından birisidir. Basar, aydınlık ve karanlıkta küçük ve büyük her şeyi görmesi demektir. Allâh gizli ve âşikâr küçük veya büyük bütün varlıkları, bütün yapılanları görür.”³⁴

Herşeyi bilse fakat, Basir olmasa, bir işte faydalı olamayacağı, amalığın gelip bir şeyi isbat edemeyeceği anlatılmıştır.

Velîkin ol Başîr olmasa ey yâr
Müfîd olmazdı bir iş çâr u naçâr b236

2.1.1.1.2.3. Semi

“Semi, Allâh’ın sübûtî sıfatlarından biridir. Sözleri konuşulanları ve duaları işitmesi demektir. Allâh gizli veya âşikâr, iyi veya kötü insanların bütün konuşmalarını ve sözlerini hatta fısıltılarını bile işitir, dua ve niyazları duyar.”³⁵

Eger olsa Başîr olmasa Sem‘i
Nicesi ‘âleme olaydı cem‘i b.239

2.1.1.1.2.4. Kudret

Tüm sıfatları olsa fakat kudreti olmasa yine itikada zarar geleceği Allâh’ın kudretinin gerekli olduğu, alemlerin o Vedud’un takdirinde olduğu anlatılmıştır.

Çü kudreti lâzımıdır ol vücûduñ
Cihân maḳdûrıdır hem ol Vedûd’uñ b.245

³⁴ Karaman, vd. , s. 524.

³⁵ Karaman, vd. , s. 524.

2.1.1.1.2.5. İrade

İradesi olmaz ise cihanın imar edilemeyeceği, tüm yaratılmışların iradeden oluştuğu, iradesinin kün sözüne dönüşerek beyan edildiği ifade edilmiştir.

Çü “kâf u nûn” irâdetden gelübdür
Bu mahlûkat irâdetden olubdur b.248

2.1.1.1.2.6. Tekvin

Kudret ve irade sahibi olanın yaratma kabiliyeti vardır. Onun yaratma ve rızıklandırması ile dünya ehlinin yaşamının devamı sağlanır, yaratılmışların varlığı kendilerini rızıklandıran zata şahitlik eder.

Ki taḥlîkile terzîkından anuñ
Şebâtı ola bu ehl-i cihānuñ b. 251

2.1.1.1.2.7. Kelam

Hakkânî tüm bu sıfatları sıralı ve birbirine bağlı olarak anlatır. Her seferinde bir önceki sıfatından bahsederek yeni olanla bağ kurar. Son olarak anlattığı ezeli kelimada ise eğer yukarıda geçen tüm sıfatlar onda olsa fakat kelam sıfatı olmasa canlı fakat sağır dilsiz bir varlık olması zatına yakışmayan Allâh’ı noksanlıktan tenzih eder, zatında eksikliğin olmadığını ifade eder.

Sukût u şamt naḫş olur vücûda
Ne lâyıḳ ola ol zâtı Vedūd’a b.256

Ve bu bölümün tamamlayıcısı niteliğinde nasihat kısmında sıfatları olmazsa Allâh’ın mevhum olarak kalacağı kimsenin onu tanıyamayacağını sıfatlarını göstererek varlığını açığa çıkartmasını insanın tasdik etmesinin gerekliliği vurgulanarak bölüm sona erdirilir.(b.258-262)

2.1.1.1.2. Melekler

Mesnevide meleklerle “melaik”, “kerrubiyân”, “huri”, “melek” gibi adlarla yer verilir. Ruh ve çeşitlerinin anlatıldığı beyitlerde (b.979-990) meleklerin taht sahibi, mürekkebe, güzel şekilli ve tertipli, göğün en yüce makamında yer alan tesbihi “sübhanallâh” olan, latif, hafif varlıklar olduğu anlatılır. Onların cisimlerinde kaygı yoktur, Allâh’ın zatının orduları meleklerdir. Tüm peygamberler melekleri tasdik eder. Meleklerin hazır ve gaib olanları, eril ve dişi olanları vardır. Kiramen katibin yani yazıcı meleklerden de b.1999’da bahsedilir.

Ki anlara dimişler melâyik
Çün anlar oldılar ehl-i erâyik
Melâyik hem mürekkebdür mürekkebe
Ki anlar şekl olur hûb u müretteb
Müsebbihler durur evc-i ‘alâda
Müzekkirlere durur fevķ-i semâda
Bularuñ cismidür cism-i laṭîfî
Bularuñ resmidür resm-i ḥafîfî b.980-983

Hakkânî seyrinde, melekleri cennette yeşil elbiseler içinde Allâh’ı zikrederken gördüğünü söyler.

Melekler gördüm ol gülşenler içre
Ḳamusı şevķ ider meskenler içre
Ḳamu kerrûbiyân u hem mücennes
Ḳamu ḥadrâ-yı ḥulleye mülebbes
Ḳamusı zâkir u mezkûr-ı Allâh
Ḳamusı nâzır u manzûr-ı ol şâh b.122-124

Meleklerin Allâh aşkı ile kendilerinden geçmiş olduğunu ifade eder.

Melekler yüzüne sermest u şeydâ
Felekler şevķüñile bî-ser u pâ b. 161

Meleklerin evinin Zuhâl yıldızı olduğunu söyler.

Üçüncisi ki Keyvân menzildir
Melâyik milletiniñ maḥfilidür b.393

İnsanın yaratılmasının konu edildiği ayetin bir nevi meali³⁶ olan beyitlerde, melekler insanın yaratılmasına karşı çıkıp yeryüzünde kan dökücü bir bozguncu istemediklerini söylerler. Allâh onlara “siz bilmezsiniz, ben bilirim” şeklinde cevap verir.

Melâyik bu söze idüb ta‘ arrūz
 Kılub ef‘ âl-i Âdemde tenâkuz
 Didiler ki ol ider “sefk-i dimâ” yı
 Fesâda nisbet idüb ol rızayı b.518-519
 Siz anı bilimezsüz ey melekler
 Ta‘ arruz kılımazsuz ey melekler b.521

Fakat Allâh’ın cemal ve kemalinin tecellisini Adem’de gören melekler ona dost olur. Bilgiyi Adem’den öğrenir ve secde emri ile ona secde ederler.

Muhibb-i şâdık olub aña cāndan
 Melâyik aldı ol ta‘ lîmi andan b. 525
 Sücûd itdiler ol maṭlûb-ı rûḥa
 Yitişdiler tecellî-i fütûhâ b.543

Ancak şeytan secde işine ikna olmaz, topraktan yaratılmışa secde etmek ona acayip görünür, Allâh’a niyaz etmeyip kibir gösterir ve kendisini kara bahta düşürür.

Meger şeytân ki ol olmadı kâni‘
 ‘Acib göründi aña ol kâr-ı Şâni‘
 Niyâz itmedi nâz itdi İlâh’a
 Düşürdi kendüyi baht-ı siyâha
 Tekebbürlük idüb şeytân-ı aḥmaḳ
 Kelâm-ı Ḥaḳḳı tutmadı muşaddaḳ b.544-546

Oysa ki meleklik vasfı Rahman olan Allâh’a yar olmayı gerektirmektedir.

Ḥalîfe nûra nâr olmaḳ gerekdür
 Melek Raḥmâna yâr olmaḳ gerekdür b.548

³⁶ Hani, Rabb’in meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökcek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti. (Bakara: 2/30).

Meleklerle nazaran Adem daha bilgili olduğundan, Ademoğlu dokuz feleğin (üstüne) çıkar. Varlığı mutlak gerekli olan zata, Allâh'a yakınlık bulur.

Mu‘allem Âdem oldu hem melekden
Anuñçün geçti oğlu nüh felekden b. 564

Tağarrüb buldı zât-ı vâcibe ol
Melek hâricde kaldı bulmadı yol b. 565

Beyitlerde vahy meleğinden Cebrail b.4309, b.4323, Cibril b.2166, tavus-ı kudsi b.127 ve murg-ı kudsi b.156 olarak söz edilir. “Mirac” bölümünde başlık olarak Cebrail’in gelmesi ve risaleti getirmesi gayet canlı bir üslup ile anlatılır. İlk defa bu meleği görüşü ifade eder tarzda “şey-i nihani” olarak isimlendirilen Cebrail elinde güzel kokulu bir mektup ile gelir, ve “ikra” emrini söyler. Cebrail’in en çok işlendiği bölüm de “mirac”tır.

Sükûn itmişdi bir gün nâgehâni
Görindi aña bir şey-i nihâni
Dutar elinde bir dîbâ-yı levhi
Ki râhat virür anuñ bûy-i revhi
Yazılmış anda mektûb-ı ilâhi
Kelâm-ı zât-ı pâk-i pâdişâhi
Didi “ikrâ” didi ol kim lem a‘lem
Yine “ikrâ” didi yâ ibn-i Âdem b.4249-4252

Peygamberimizin miraca çıkışında Cebrail’in kendisine arkadaşlık ettiği ancak ne peygamberlerin ne de mukarreb meleklerin daha fazla ilerleyemediği anlatılmıştır.

Seyrân-geh oldu rif atüne nerdibân-ı nüh
İsrâ şebinde kim saña yâr idi Cibrîl b.580
Şıgmadı anda çün melekûtun muğarrebî
Dahî nebî-i mürsele bulunmadı sebîl b. 582

Miracın aşamalarında Hz.Muhammed’in yanında olan Cibril, peygamberimizin kalbini açarak hikmet suyu ile yıkar, insan ve cinlerin sırrını kendisine bildirir.

Nebînün şadrını şerh itdi Cibrîl
Vücûd-ı pâkini eyledi tekmi

Yudı hıkmət şuyuyla ƙalbũñ anuñ
Aña bildürdi sırrın ins u cānuñ b.4326-4327

Gök kapılarının birer birer geçilmesinde yine Cebrail peygamberimizin yanındadır. Aralarındaki muhabbeti ve yakınlığı ifade etmek için Hakkânî samimi ifadeler kullanır. b.4364'te de Hz. Peygamberi'in Cebrail'e "kardeşim" diye seslendiği görülür.

Ƙapuyu ƙakdı Cibrîl-i mükərrem
Didiler kimsin ey şāh-ı muƙaddem
Didi Cibrîlem Aḥmed'dür refîküm
Enîs-i maḥremüm yār-i ƙarîküm b.4334-4335

2.1.1.1.3. Kur'an-ı Kerim

Mesnevi'de semavi kitaplardan sadece Kur'an-ı Kerim'den bahsedilir. Kur'an, "Kur'an", "kitab", "hüda" ve "Kelamullâh" olarak da adlandırılır. b.2770 Kur'an-ı Kerim'den hidayet hasıl edenlerin peygamberlik bilgisine dahil olacağı, Kur'an olmazsa dinin olmayacağı, Allâh'ın nutkunun önderlik edip doğru yola ileten olduğu söylenir.

Hüdâ'dan ihtidâ ḥāşıl iderler
Nübüvvet 'ilmine dāḥil iderler b.2770
Bu deñlü zan idemez mi yaḳînũñ
Ki Ƙur'ân olmasa olmazdı dînũñ
İmāmuñ oldı çün kim nuṭƙ-ı Allāh
Hüdâ'dur ol ki oldı Hâdi-yi rāh
Kelāmullāh ki oldur ğayr-ı maḥlûƙ
Bu esmādur eger tutduñsa maşdûƙ b.3463-3465

Ki Hakk'ın sözü doğru olan Kur'an'dır, yok olmayacak sözdür, doğrulanmıştır.

Ki Hāƙƙ'uñ nuṭƙı kim Ƙur'ân-ı ḥāƙdur
Kelām-ı lem-yezeldür mā-şadaƙdur b.4897

Kur'an'ın Allâh'ın kelamı olduğuna yine kendi ayetleri ve kendisi şahittir.

Çü şābitdür bu miḳyāsile burhan
Saña şāhid yeter āyāt u Kur'ân b.1400

Gerçi ur'an ez leb-i peygamberest
Her ki g yed a neg ft   k firest b.4489

(Kur'an, her ne kadar peygamberin dudaklarından ıksa da "onu All h söylemedi." diyen kafirdir.)

Hakk n nin eserine göre, All h'ın kitabının O'nun konuması olduğu, kitabını ve kelamını bilenlerin All h'ı bilip bulacağı anlatılır.

Eger tad k iderse  enbiy ya
Kit bından yitid   evliy ya

Kit bıdur mur dı enbiy nu 
Kel mıdur u li evliy nu 

Kit bın bilme   bilmezsin anı
Kel mın bulması bulmazsın anı

Kit bıdur kel mı Kibriy 'nu 
Kel mıdur ıf tı ol ud 'nu  b.1015-1018

 nsana kitap ile hidayet indirildiği söylenir. Kitap ile indirilenlerin tamamı Adem tarafından malum olduğu, hepsini Adem'in anladığı ifade edilir.

A a indi kit bile hid yet
A a ma' l m oldu her kin yet b.2138

Kime indi ki b ile hid yet
Kime ma' l m oldu bu kin yet

amusı  dem'e ma' l m oldu
amusı  dem'e mefh m oldu b.2374-2375

Rahman olan All h'ın zatı konutuğu iin Kur'an'ın insana doğru yolu gösterdiği, ilahi delil olan Kur'an'ın ok güzel olduğu, padiahi nurların ayetlerinin ne kadar ho olduğu Hakk'ın o kelamı meydana ıkararak birliğini onunla aıka belirli ettiği anlatılır.

Tekellüm itdig c n z t-ı Ram n
Hid yet eyledi ins na ur'an

Zih  ur'an-ı burh n-ı il h 
Zih   y t-ı n r-ı p di h 

Ki Hakk'ın ol kelâmı oldu rûşen
Anuñla itdi birligin mübeyyen b.4646-4648

Kur'an görünen bir konuşandır, doğru olan haberleri söyler. Peygamberler de bu yoldan gider, veliler onunla kemale erer. Ehl-i imanın tamamı Kur'an'ın konuşma sureti ile nazil olduğunu bilir. b.5038-5041

Nebiler bu tārīķi itdi taḥṣīl
Veliler anuñ ile buldı tekmi̇l
Bu sırruñ vāķıfıdır ehl-i imān
Ki ol vech ile münzel oldu Ķur'an b.5040-5041

Allāh'ın kitabı ve o padişahın sözü, insanın yüzünden ortaya çıktığı için o neşredilen deriye Hakk'ın nuruna, Hakkânî, binlerce aferin etmeyi uygun bulur.

Çü şūretiden zuhūr itdi İlāh'ın
Kitābı vü sözi ol pādīşāhuñ
Kitāb oldur ki “menşūr” oldu “rakḫa”
Hezārān āferin ol nūr-ı Hakk'a b.1648-1649

Kulağı mühürlü, kalplerini taşlanmış ve uğursuzların Hakk'ın Kur'an'ını/hakikati söyleyen Kur'an'ı bilemeyeceği, bunların Hakk'ın delilini işitemeyeceği ayet meal³⁷ şeklinde ifade edilir.

Semā' ı anlaruñ hem oldu maḥtūm
Ķulūbın isteseñ mercūm u meş'ūm
Ne bilsünler bular Ķur'an-ı Hakk'ı
Ne işitsün bular burhān-ı Hakk'ı b.2301-2302

2.1.1.1.4. Peygamberler

Peygamberlerden “enbiya”, “nebi” olarak bahsedilir. Allāh'ın uluhiyetini tanıtmak, insanları irşad etmek gibi hususiyetleri mesnevide ön plana çıkarılmış, tanım ve açıklama mahiyetindeki beyitler ile kime peygamber denir, peygamberlerin özellikleri ve önemi nedir gibi soruların cevabı verilmiştir. “Der Şıfat-ı Evliyā vü

³⁷ Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır. (Bakara:2/7).

Enbiyâ ‘Aleyhisselâm” başlığı altında b.2826-2828 küçük de olsa müstakil bir başlık altında bu tanımlama beyitleri yer alır. Peygamberlerin dillerinin Hakk’ın dili, ellerinin Hakk’ın eli olduğu ifade edilir. Peygamberler, hasu’l-havastan, zahiri ve batını bilen, insan suretinde son derece zeki, dünya haline vakıf kimselerdir. Elde ettikleri ise kazanma ile değildir, ihsandandır. b.1291-1295

(Hakikat sahiplerini kutb olarak yarattın, incelik sahiplerine de peygamberler adını verdin.)

Ḳılduñ ḥāḳāyık ehlini māhiyyet içre ḳuṭb
Virdüñ deḳāyık ehlinüñ esmāsın enbiyâ b.185

Bularuñ dilleri Ḥaḳḳ’uñ dilidür
Bularuñ elleri Ḥaḳḳ’uñ elidür b.2828

Vahiy ve ilham peygamberlerin menzildir ki haberleri onunla tamamladılar. Vahiy bilgisi peygamberlere aittir. İşlerini vahye bağlı olarak yaparlar. b.181
Peygamberler Allâh’tan gelen sözü dinlerler o söz ile insanlığa hidayet eder, emir ve yasakları bildirirler. b.1138

Nebîler menzilidür vaḥy u ilhām
Ki anuñla itdiler inbâ-yı itmām b.2520

Ki vaḥyiledi kârı enbiyānuñ
Daḥı nuṭṭı u kelāmı aşfıyānuñ b.4458

Hem anuñla olurlar ḥaḳḳa ḥādi
İderler emr u nehy ile münādi b.1138

Peygamberlerde bir hal hasıl olur ki ona istiğrak³⁸ - vuslata gark olmak- derler.

Nebîlerde olur bir ḥāl ḥāşıl
Ki aña dirler istiğrāk vāşıl b.5018

Peygamberler kitabi olanlarıdır. İlimler Allâh’ın öğrettikleridir, bu yüzden ne söylemişlerse doğrudur. Veliler de peygamberlere uyarlar. Peygamberlere uymayan kimseler, evliya makamına erişemezler.

³⁸ “Gark olmak, batmak. /(Tas.) İlâhi sevginin istilası altında sevgiliyi temaşa ederken salikin kendisi, maddi alem ve masiva hakkında hiçbir his, idrak ve şuura sahip olmaması.” Uludağ, s. 277.

Bularuñ ‘ilm<i> çün ta‘līm-i Ḥaḳḳ’dur
Ne söz kim dirlerse mā-şadaḳdur b.1010

Kitābiler nebīlerdür nebīler
Nebīler tābi‘dür hem velīler

Şular kim tābi‘ olmaz enbiyāya
Yitişmezler makām-ı evliyāya b.1012-1013

Peygamberler Allāh’ın kelamı ile insanlara hidayet ederler. Emir ve yasakları duyururlar. Eğer Allāh peygamberlere vahy edip bildirmez ise ne delilleri ne de isbatları kalmış olurdu. O seçkin insanların yolu Allāh’ın kelimini dinlemektir, felsefeciler ise bu konuda helake düşmüşlerdir.

Hem anuñla olurlar ḥaḳḳa ḥādī
İderler emr u nehy ile münādī
Eger ol söylemese enbiyāya
Ḥaber virmese cān-ı evliyāya
Ne ḥüccet fā’ide iderdi aña
Ne bürhān yarardı saña baña
Bu meslekdür sülūk ol şafīnūñ
Bu mühlīkdür ṭarīḳi felsefīnūñ b.1138-1141

Felsefeciler peygambere tabi olmazlar.

Felāsif enbiyāya tābi‘ olmaz
Nebī ḳavline anlar ḳāni‘ olmaz b.4504

“Yakin Ehlinin VASFına Dair” bölümünde, yakın sahiplerinin peygamberleri tanıyıp iman etmeleri sayesinde eriştikleri mertebeler anlatılır.

Bilürler kim beşerden ehl-i ḥāşı
Nebīlerdür Ḥaḳḳ’uñ ḥāşu’l-ḥavāşı b.1291

Peygamberlere tabi olanlar Allāh’ın yolunda giderler.

Şular kim ṭāb’<i>idür enbiyānuñ
Ṭarīḳinde giderler Kibriyā’nuñ b.1476

Onların sırları ilhamdır.

Çün ilhām oldı sırrı enbiyānuñ
Ṭarīḳi oldurur hem evliyānuñ

Bu dünya tamamen beladır, peygamberler ve evliyalar (bu derde) müpteladır.

Belâdur bu cihân külli belâdur
Nebîler hem velîler mübtelâdur b.3984

Hiz. Muhammed'in miracta her biri semada tesbih ve dua ile meşgul olan peygamberleri gördüğü, hepsine selam ederek oradan Cebrail ile geçtikleri ve son mekana uçtukları anlatılır.

Nebîler gördiler her bir semâda
Kamu meşgûl tesbîh u du'âda
Selâm idüb kâmadan geçdi anlar
Mekân-ı muntehâya uçdı anlar b.4359, b.4360

Bu genel açıklamalar dışında ismi Kur'an'da zikredilen 25 peygamberden, Adem, Musa, İsa, Halilullah sıfatı ile İbrahim ve Muhammed Aleyhisselam'ın isimleri geçer .

2.1.1.1.4.1. Hiz. Adem

Hiz. Adem'in yaratılışı kısmı mesnevide yer alır. "Adem'in toprağını kırk sabah iki elimle düzenledim."³⁹ hadis-i kudsinden iktibasla konu anlatılır.

Ki Âdem tıynetini çil şabâhın
İki elümle idüb kıldım şalâhın b.4065

Yaratılışı konusunda meleklerin itirazı b.517-524, şeytanın Adem'i kıskanması b.546, Hiz. Muhammed ile miracta b.4346, b.4349, b.4351, b.4353, b.4355 buluşması gibi Hiz. Adem'e yapılan atıflar yanında Adem kelimesi ile "insanoğlu" da anlatılır.

Ki "inni câilün fi'l -arz"⁴⁰der Hâk
Halîfe ya' nî Âdemdür mu' allâk b.517

³⁹ خَمَزْتُ طِينَةَ آدَمَ بِيَدَيَّ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا

"Adem'in çamurunu kırk sabah (yed-i) kudretimle yoğurdum." bk. İkt. 16.

⁴⁰ Hani, Rabb'in meleklerle, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz." demişler. Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti.
(Bakara: 2/30).

Hız. Adem Hız. Muhammed'in miracta karşılaştığı ilk peygamberdir. Adem cennetteki evlatlarını görünce sevinir, güler, kıldan yapılmış sıratı geçemeyenleri görünce de ağlar.

Behişt-i 'Adn içinde şād u hurrem
Anı görüb güler bilgil bu Ādem
Çü yine şolına nazar kılar ol
Görür oğlanlarına olmuş şakar yol
Geçememiş şırāt-ı müyî insân
Sebeb budur ki Ādem oldu giryân b.4355-4357

Hız. Adem ve Hız. Halil'in temiz kalp ile yaratıldığı peygamberimizin de tıpkı onlar gibi olduğu vurgulanmıştır.

Ol zāt kim seni bu şehādetde kıldı hay
Kalb-i selimle nitekim Ādem u Halil b. 574

2.1.1.1.4.2. Hız. İbrahim

Hız. Muhammed'in miracta karşılaştığı ikinci peygamber Hız. İbrahim, Halilullah "bina yapan" şeklinde geçer. Peygamberimizle tanışıp selamlaşmaları aşağıdaki iki beyit içerisinde verilmiştir.

Didi oldur Halilu'llāh-ı bānī
Ki mesken idinür işbu mekânı
Selām itdi ilerü vardı Aḥmed
'Aleyk aldı vücūd-ı nūr-ı sermed b.4365- b.4366

2.1.1.1.4.3. Hız. Musa

Hız. Musa da miracta namaz bahsinde adı geçen bir peygamberdir. Musa ismi ve Kelimullah sıfatı ile işlenir. Hız. Musa, elli vakit olan namazın fazlalığını, ümmetin bu işin üstesinden gelemeyeceğini, rica edip indirmesi gerektiğini "kardeşim" diye hitap ettiği Hız. Muhammed'e söyler. b.4399-b.4405

Güzergāhında gördi nāgehāni
Kelīm-i Allāh maḥbūb-ı cihānī b.4399

Didi Mūsā ki çokdur ey qarındaş
Bu farza kimesne olmaz yâr u yoldaş b.4403

2.1.1.1.4.4. Hz. İsa

İsa peygamber konusu da miracta ve bir kez de ruh bahsinde geçer ve ilgili ayet⁴¹ başlık olarak işlenir. Beyitte İsa için “Allâh Teala konuşmuş ve zor olan düğümü çözmüştür” denilmiştir:

Ki ‘İsî hâkına Hâk söylemişdür
Bu müşkül ‘uqdeyi hâl eylemişdür b.2797

“Kamil olana Hz. İsa’dan peygamberliğin zuhur etmesi delil olarak yeter. Ölü gönüller kelamı ile dirildi, su ve balçık/beden dağılmışken hayat buldu.” denilerek Hz. İsa’nın ölüyü diriltmesi hadisesine telmih yapılmıştır.

Yeter kâmil olana işbu hüccet
Ki ‘İsiden zühûr idüb nübüvvet
Kelâmından dirildi mürde diller
Tağılmışken dirildi âb u killer b.2785-b.2786
Ne ‘İsî dir ne Mūsî dir ne Aḥmed
Kılur nisyân-ı küllî işbu esved b.1976

2.1.1.1.4.5. Hz. Muhammed

Ahmed: Peygamberimizin (a.s.) Kur’an’da zikredilen isimleri “Ahmed” (Sâf 61/6) diğeri de “Muhammed”dir. (Fetih 48/29); Muhammed 47/2,3 /144). Her iki isim de “övlümü” demektir. Peygamberimiz (a.s.) ; fiileri, sözleri, ahlâkı, ve davranışları ile övüldüğü için “Muhammed” kendisinden önceki peygamber ve insanlardan daha çok övüldüğü için “Ahmed” ismi ile nitelenmiştir.⁴²

⁴¹ Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, “(Allah) üçtür” demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah, ancak bir tek ilahdır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. (Nisa:4/171).

⁴² Karaman, s.12.

Beyitlerde Muhammed, Ahmed, Mustafa isimleri ile zikredilen Hz. Peygamber için iki müstakil naat şeklinde kaside, b.570-596, b.597-615, risaletin gelmesi ile ilgili 64 beyitlik bir bölüm b.4234-b.4298 arası, 94 beyitlik bir mirac bölümü b.4318- b.4412 bulunur.

Hakkânî peygamberimizin isimlerini şiir içerisinde sırası ile Ahmed 41 kez şu beyitlerde: 188, 468, 567, 1496, 1604, 1620, 1636, 1723, 1906, 1976, 4102, 4103, 4105, 4106, 4234, 4255, 4285'te iki kez, 4299, 4305, 4037, 4335, 4340, 4345, 4347, 4351, 4363, 4365, 4366 da iki kez, 4369, 4380, 4385, 4390, 4400, 4408, 4442, 4474, 4630, 4633, 5077 geçer.

Mustafa ismi 16 kez şu beyitlerde: 472, 614, 1488, 1486, 2688, 2887, 3274, 3276, 3297, 3524, 3746, 4238, 4297, 4375, 4388, 5129 geçer.

Muhammed ismi 5 kez şu beyitlerde 938, 2416, 4331, 4397 kullanır.

Kasidede vesilelerin en şereflişi, uğruna iki alemin yaratıldığı önder, fitili nur olan mum gibi benzetmelerle klasik divan şiirinde görmeye alıştığımız tarzda ifadeler ile alemlere rahmet oluşu, İsrâ gecesinde Cenab-ı Hakk'a olan yakınlığı, makam-ı Mahmud'u anlatılmış, selam ve tazim ifadeleri kendisine âl ve ashabına gönderilmiştir.

Peygamberimiz için kullanılan sıfatlardan tesbit edebildiklerimiz: Fahr-i enbiya, tâvûs-ı kuds, bülbül-i 'arş, maḥbûb-ı Hâk, maṭlûb-ı dil, sirâc-ı evliyâ, sultan-ı İslâm, meḥḥar-ı rusüldür.

Ey pâdişâh-ı 'âlem u vey meḥḥar-ı rusül
Vey 'âlemeyne rahmet vey 'âlem-i 'adîl b.590

Gel ey tâvûs-ı kuds u bülbül-i 'arş
Gel ey maḥbûb-ı Hâk u ṭuṭî-i ferş .599

Dimişdür enbiyânun fahri Aḥmed
Sirâc-ı evliyâ vü nûr-ı sermed b.1496

Aḥmed ki oldı maḥḥar "levlâk" sırnuña
K'anun vüçûd-ı mûcibidür ḥilḫat-i semâ b.188

Selâm itdi aña sultân-ı İslâm
'Aleyk işitdi bâlâ 'izâz-ı itmâm b.4348

Eğer Ahmed'in yüzü Cenab-ı Hakk'a mazhar olmasaydı, ezeli nurun bilinemeyeceği, söylediği her şeyin doğrulanmış olduğu, yaratılışın gayesinin de Ahmed olduğu aşağıdaki beyitlerden anlaşılabilir.

Eger olmasa mazhar rûy-ı Aḥmed
Bilinmezdi kelâm-ı nûr-ı sermed b. 468

Murādâmeden Aḥmed'dür muḥaḳḳaḳ
Muşaddaḳdur muşaddaḳdur muşaddaḳ b.567

Ki ol maṭlûb-ı dil maḥbûb-ı Ḥaḳ'dur
Ne söz kim söylemişdür mâ-şadaḳdur b.568

Hiçbir peygamber ya da mukarreb melek mirac gecesi Hz. Muhammed'in eriştiği makama ulaşamaz.

Şıḡmadı anda çün melekûtuñ muḳarrebi
Dahî nebî-i mürsele bulunmadı sebîl b. 582

Peygamberliğin Bildirilmesi

“Cebrail a.s.’nin gelmesi ve Hz. Muhammed’e peygamberi getirmesi” başlığı altında anlatılanlar şöyledir: Ahmed (s.a.v.) yirmi beş yaşına geldiğinde kadınların övücü Hz. Hatice ile evliyken bir gün Hira Dağı’nda bir mağarada uzlete çekilir. Ansızın gizli bir şey görür, bu varlık elinde güzel kokulu süslü bir levha taşımaktadır. Ona oku dendiğinde, ben okuma bilmem şeklinde cevap verir, “Rabb’inin ismini an” diyen o şahıs Hz. Muhammed’e öğretir. Ancak peygamberimiz çok korkar, cin-peri şerrine uğradığını yahut şair olduğunu düşünür.⁴³ Bu telaş ile evine gelip olup bitenleri Hz. Hatice’ye anlatır. Hz. Hatice onu teskin eder, “sana görünen melektir.” der . Ertesi gün tekrar oraya gitmesini ister. İkinci karşılaşmalarında Cebrail ona namazı öğretir. Hz. Muhammed çok sevinerek evine geri döner. Hz. Hatice kendisinin tebrik eder, peygamberliğinin kutlu olmasını diler. Bölümden örnek birkaç beyit aşağıdadır:

⁴³ Buhârî’nin vahyin başlangıcı babında Hz. Aişe’den rivayet ettiği hadiste, Peygamber (s.a.v.) in yıllarca belli zamanlarda halvete çekilip Rabb’ine ibadet ettiği, bu uzun tefekkür, tedebbür ve ibadetten sonra önce salih rüya şeklinde başlayan vahyin, sonra meleğin görünmesi şekline dönüşüp peygamberlikle şereflendirildiği anlatılmaktadır. İlk kez melek ile açıkça karşılaşan Peygamber (s.a.v.) önce korkmuş, evine dönmüş, hanımı Hatice’ye: - Aklıma bir şey olmasından korkuyorum, demişti. Hatice: hayır, dedi, sevin Allâh’a hamd olsun ki Allâh seni asla perişan etmez (...) Süleyman Ateş, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, Tarihsiz, s.202.

Didi “ikrā” didi ol kim lem a‘lem
Yine “ikrā” didi yā ibn-i Ādem

Didi ben ehl-i kārī olmadım hīç
Kimesneden ta‘līm almadım hīç

Didi kim Rabbūn ismin yād eyle
Anuñla ‘aql u cānı şād eyle

Çü ta‘līm aldı ol kişiden Aḥmed
Ḳatı ḥavf itdi andan nūr-ı sermed b.4252- b. 4255

Mirac

Mirac bölümü de risaletin gelmesi gibi tahkiye unsuru taşıdığı için oldukça basit ve canlı ifadelerle oluşturulmuştur. (4318-4412 b.) Kısaca özetlersek Hz. Muhammed bir gece Ümmühani’nin evindedir. Namazı ve niyazını eda eder, Kur’an okur. Gece yarısı sabaha yakın Cebrail a.s. gelir ve Hak Teala’nın kendisini istediğini söyler, efendimizin göğsünü açıp, hikmet suyu ile kalbini yıkar. Burak adlı binek ile mescid-i Aksa’ya gelirler, tüm peygamberler efendimizin önderliğini kabul eder ve onun imamlığında iki rekat namaz kılarlar. Semanın kapısını çaldıklarında Cebrail kendisine sorulan soruyu cevaplar, “ben Cebrailim, yanımdaki de sevdiğim Ahmed’dir” der. İlk karşılarına çıkan Hz. Adem, peygamberimizin miracını tebrik eder, sonra her biri semada tesbih eden peygamberleri de selamlarlar. İkinci olarak Hz. İbrahim ile karşılaşır. Peygamberimiz buradan çıkışta münteha ağacını ve sidreyi görür. O noktada Refref Hz. Mustafa’nın elini alır ve kendisini yüce Rabb’e ulaştırır.

Buradan sonrası Cenab-ı Hakk’ın kürsiyi istiva edişini ifade eden başlık altında anlatılır. Yüce Rab arştan kürsiye nüzul eyler, kürsi bir palan gibi sesler çıkarır. Hz. Muhammed’in kalbine sırlar keşf olunur. Allâh c.c. perdeyi giderir ve Hz. Muhammed onu görür. Yüce Rabb’e selam ederek tahiyyatı okur, kabe kavseyn makamına erişir. Bu anda elli vakit namaz farz olunur. Allâh c.c. kendisine makam-ı Mahmud’u makam eder. Dönüş yolunda Hz. Musa elli vakit namazın fazlalılığından bahsedince geri dönerek azaltılmasını rica eder. Namaz beş vakte indirilir. Ve mirac bölümü bitirilip, namaz bahsi açılır. Aşağıda mirac bölümünden birkaç beyit örneği verilmiştir.

Lisānı fetholuben Muşţafā’nuñ
Taḥiyyātını itdi Kibriyā’nuñ

Selām idüb aña Perverdigār’ı
Selīm oldı dü devlet kıldı yāri

Çün ol kırbetdeki Aḥmed oldı dāḥil
Maḳām-ı “ḳābe ḳavseyn” oldı ḥāşıl

Daḥı “ednā” vü bil ki daḥı aḳreb
Muḥaşşıl oldı ol maṭlûb-ı maṭlab b.4388-4391

“Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler”⁴⁴ adlı eserde maddeler halinde geçen motiflerden Hakkânî’nin işlediklerini burada sıralayacağız. Bu beyitlerden bazıları tezimizde ayrı bölümlerde işlenmiştir. Örneğin namaz ve peygamberler bahsinde özetlenen konularda tekrara düşmemek için yalnızca beyit numaralarını, Metin Akar’ın düzenlediği sıralama ile veriyoruz. 1.Miracın Sebebi: Hz. Allâh’ın peygamberimizi çağırmasıdır. b.4325, 2.Miracın Sayısı ve Mahiyeti: Uykuda, uyanık ya da uyku ile uyanıklık arasında şeklinde tartışmalara mevzu olan zaman kavramı Hakkânî’de gece yarısı sabaha yakın yatarken olarak geçer. b. 4323, 4.Davetin Tebliği: Tebliği, Cebrail yapar. b.4323, 5.Şerh-i Sadr: b.4326-b. 4327 7. Miracın Başladığı Yer: Ümmühani’nin evidir. b.4318, 8.Binitler a)Burak peygamberimizi iki sema kapısına kadar çıkarmıştır. b.4329 c) Refref Mirac gecesinde Hz. Muhammed’i Sidre’den Arş’a getirmiştir. b.4373 11.Namaz a) Namazın farz oluşu: Elli vakit farz namazdan borç olarak bahsedilir. b.4394 b) Mescid-i Aksa’da peygamberlerle kılınan namazın yeri bildirilmez ancak diğer peygamberlere imamet ettiği iki beyitten anlaşılır. b.4330, b.4331 13.Gökler: Göğün giriş kapısının çalındığı ve melekler tarafından açıldığı b.4334’ten anlaşılır. 14.Peygamberler: Hz. Adem b.4349, Hz. (İbrahim) Halilullâh b.4365, Hz. Musa b.4403 ismi geçen peygamberlerdir. 15.Melekler: Mirac’ın başlangıcından rüyetullâha kadar Cebrail Hz. Muhammed ile beraberdir. Diğer peygamberler ile de Hz. Muhammed’i Cibril tanıştırır. b.4335, b. 4364. Semanın kapılarında görevli melekler vardır ve Cebrail ile konuşurlar. Bu meleklerin isimleri

⁴⁴Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987, s. 206-317.

semavat ehli şeklinde geçer. b.4337. 24.Arş: Allâh Teala'nın arşa nüzul eylediği bir bölüm başlığı ile ve 4377 beyitte verilir. 25.Kürsi: Kürsi Allâh Teala'nın istivası ile tahammülünü yitirir ve bir palan gibi sesler çıkarır. b.4378- b.4379 26.Rüyet: Necm Suresinden iktibaslar ile yakınlık derecesi anlatılır. b.4389- b.4393

2.1.1.1.5. Ahiret ve Ahiretle İlgili Kavramlar :

Sözlükte “sonra olan ve son” gün anlamına gelen “ahiret” kavramıyla hem bu dünyanın sonu hem de ölümle başlayan dünya hayatından farklı ve ebedi olan hayat kast edilmektedir.⁴⁵

Bu kavram mesnevide “ahiret”, “mead” ve “ol cihan” olarak işlenir. Asıl olanın ukba, fer olanın dünya olduğu ifade edilir. Bunun (dünyanın) faniliği kesinleşmiştir diğerinin ahiret (oluşu) doğrulanmıştır. Dünya fani, ahiret bakidir.

Aşıl oldur aña fer^ç oldı dünyā
 Buña fānī diñildi aña uqbā
 Bunuñ yefnāsı olmışdur muḥakḳak
 Anuñ ‘uqbāsı olmışdur muṣaddak b.2512-2513
 Fenāsı bu cihānuñ merḥaletdür
 Beḳāsı ol cihānuñ ma^ç rifetdür b.2515

Bir ayrı başlık altında “zıkr-i mead” olarak geçen 1059-1091 beyitler arasında “menzil” b.1060 adı ile zikredilen ahiret yurdunda toprakta ve suda dolaşan havada uçuşan canlılardan bahsedilir, gökyüzünün doruk noktalarında dolaşan bu canlılar, meleklerle benzeyen özgür bir millettendirler.

Kimi şekl-i melekden zâdelerdür
 Ki anlar millet-i âzâdelerdür b.1067

Peygamberlere inanan, has insanlar “ahirette” “padişah” olurlar.

Hem anlar âḫiretde şâhlardur
 Kimisi mihr u kimi mâhlardur b.1294

⁴⁵ Karaman, vd., s. 11.

2.1.1.1.5.1. Kıyamet

“Saat “ ve “rüz-ı haşr” kelimeleri ile işlenen kıyamet sahnesinde Cenab-ı Hakk’ın kendisini görünür kılacağı, dünya halkının kendisini açıkça göreceği, can cisminin örtüsünün kaldırılacağı anlatılır.

Velîkin ol ‘ Alîm u Hayy u Qâdir
Yüzün kılsa gerek bir günde zâhir

Ki sâ‘ at anda ser-ħadde eriser
Cihân ehli anı rûşen göriser

Ĥicâbı ref olısar cism-i cânun
Anı görse gerek ĥalkı cihânun b.1401- b.1403

Kıyamet gününün olması kesindir, Allâh kendini açıkça gösterecektir. Soru da cevap da kesin olacaktır, ya ilgi görmek ya da azarlanmak kesin olarak vardır. Her ne kadar herkesten haberi olsa da, o padişah kendi konuşur, her insanın ne yapıp ettiğini, sözünü, davranışlarını cevaba ihtiyaç duymadan bilir. Hatasına ve sevabına hükmeder. Davranışlarına göre kimi cennetde mukarrebden/yakınlaştırılmışlardan olacak, kimi cehennemde azap içinde kalacaktır. Bunların elbette olması gerekir, Allâh bu işleri kendi yapacaktır.

Ki rûz-ı ĥaşr elbette olsa gerek
Ĥudâ kendüni zâhir kılsa gerek

Su’âl u hem cevâb olsa gerekdür
Ĥiṭâb u hem ‘ itâb olsa gerekdür

Tekellüm itse gerek kendü ol şâh
Egerçi kâ mudan kendüdür âgâh

Şuversiz nitdüğın her kişinün ol
Bulısar fi‘ line vü kavline yol

Ĥaṭâsın vü sevâbın ĥükm idiser
Bular her biri birbirine gidiser

Kimi cennetde olısar muḳarreb
Kimi ṭâmuda kalısar mu‘ azzeb

Bular elbette ĥod olsa gerekdür
Ĥudâ bu işleri kılsa gerekdür b.1520-1526

2.1.1.1.5.2. Sırat

Mirac bahsinde geçen sırat kıldan bir köprüdür. Hz. Adem sağına bakıp onu geçen insanları görünce sevinir güler, soluna bakıp düşenleri görünce de üzülür, ağlar.

Didi sağına idüb ihtiyâtı
Görür oğlanların geçmiş şırâtı

Behişt-i ‘Adn içinde şād u hurrem
Anı görüb güler bilgil bu Âdem

Çü yine şolına nazar kılar ol
Görür oğlanlarına olmuş şakar yol

Geçememiş şırât-ı müyî insân
Sebeb budur ki Âdem oldu giryân b.4354-4357

Sırat kelimesi “doğru yol, Hak yolu” olarak da işlenir.

Ûâdem başdım şırât-ı müstaķîme
Tevekkül eyledim zât-ı kadîme b.4701

2.1.1.1.5.3. Cennet

Behişt-i Adn, b.4336 Firdevs, b.3299, b.2862, cennat-ı meva b.3558, adlarıyla yer alan ve en çok da cennet kelimesi ile işlenen bu kavram ile sevgilinin güzellik unsurları ve ilk anlamı ile cennet vurgulanır. Kevser b.1660 ve Selsebil de b.592 birer kez mecazla kullanılan benzetme unsurları arasındadırlar.

İnsan nefsi doğru olursa meskeni cennet olur. Allâh’ın istediği gibi yaşayan kimse ondan bağışlanma bulur ve cehennem cennete dönüşür.

Żarûrî nefs-i nâţık kim denîdür
Çü şādık ola cennet meskenidür b.3473

Bu kez saña cehennem ola cennet
Hudâ’dan bulasın ğufrân u rahmet b.3701

2.1.1.1.5.4. Cehennem

Mesnevide tamu b.1525, duzah b.1831, cahim b.3842, nar, siccin kelimeleri ile anılan cehennem Cennet ile beraber kullanılır. Cehennem suçluların cezalandırıldığı, sapkınların düştüğü bir yerdir.

Kimi cennetde olısar muḳarreb
Kimi ṭāmuda ḳalısar mu‘ azzeḳ b.1525

Sülukun aslına varamayan şu kimseler ise batıla saparak cehenneme ulaştılar.

Şular kim varmadı aṣl-ı sülūka
Ḍalāletden yitişdiler hulūka b.1129

Cahillik de cehenneme benzetilir.

Eger sen bundan aña yol bulasın
Cehālet dūzaḳından ḳurtulasın b.1831

Cehenneme girme sebebi ve orada olacaklar birkaç beyit halinde ardı ardına oldukça basit ifade ile anlatılmıştır. Bu kimseler nefse uyan ve peygamberden yüz çeviren, evliyadan ümidini kesenlerdir. b.1278 Bu dünyada günahkar olan kimsenin diğer dünyada da yüzünün kara olacağı, makamının siccin cehennemi, yiyeceğinin zakkum, içtiğinin mesmum zehri olacağı, arkadaşının keder, dostunun gam olacağının Hazret-i Hakk’ın mutlak vaad ve vaîdi olduğu söylenir.

Siyehkār oldıḡuñçün bu mekānda
Siyeh rū ola cānuñ ol cihānda

Seni redd ideler Ḥaḳ raḥmetinden
Racīm olasın anuñ ḥazretinden

Yüzüñ ḳara ola iki cihānda
Yerüñ ḳalmaya arz u āsmānda

Maḳamuñ ola siccīn-i cehennem
Enīsüñ hem-demüñ hem ḡuşşa vu ḡam

Me‘kül saña zaḳḳūm olısardur
Meşārib zehr-i mesmūm olısardur

Budur va‘d <u>va‘īdi Ḥazret-i Ḥaḳ
Şularuñçün ki ilḥād itdi mutlaḳ b.1272-1277

Peygamberlere tabi olmayıp, Allâh yolunda gitmeyen ve şeytan sözünü tasdik edenler, çok cahil zalim olup, cehennemde sonsuza dek kalırlar.

“Zalûm”olub “cehûl”⁴⁶olurlar anlar
Cehennemde ebed kalırlar anlar b.1494

“Allâh bu karanlıktan nuru ortaya çıkardı, o ateşten de bahtı kara olanı... O toprağın şeklini insan etti, o ateşten (ise) cehenneme gidilir.” ifadesi kullanılır ve ateşten cehenneme gidileceği uyarısı yapılır.

Bu zulmetden Hudâ nûr itdi zâhir
Ol âteşden şekâvet kıldı Kâdir

Bu hâküñ hey’etin kıldı beşer ol
Ol âteşden cañime keşf ider yol b.3841-b.3842

Hakkânî okuyucuya (doğru) yolu bırakma ki ateş ehlinden olmayasın tavsiyesinde bulunur.

Bu râhı kıoma elden ey birâder
Sakın kim olmayasın ehl-i Âzer b.3699

2.1.1.2. İBADET

2.1.1.2.1. Kelime-i Şehadet, Namaz, Oruç, Zekat, Hacc

İslamın beş şartının bir arada verildiği hadis metninde kelime-i şehadet “lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden rasulullah” şeklinde yer alır.

بنی الإسلام علی خمس : شهادة أن لا إله إلا الله ، وأن محمدا رسول الله ، وإقام الصلاة ، وإيتاء الزكاة ،

وحج البيت ، وصوم رمضان

Kâle’n-nebiyyü ‘aleyhisselâm: Buniye’l-İslâme ‘alâ hamsin şehâdeti en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden rasulullâh ve iḳâmi’ş-şalaṭ ve îtâi’z-zekât ve şavmı ramazân ve ḥacci’l-beyti menisteṭâa‘ ileyhi sebilâ

⁴⁶ Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir. (Ahzab: 33/72).

Hadis-i Şerif: Hz. Muhammed şöyle buyurdu: İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Allâh'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allâh'ın Elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak.⁴⁷

b.1904-b.1913 arasında ibadetin yapılış nedeni ve birer beyit halinde kelime-i şehadet, namaz, zekat, oruç ve hacc anlatılır.

“İslam'ın binası beş kısımdır, her birinde pek çok hikmet bulunur. Ademoğlu'nun ibadet etmesi, bu yoldan Hakk'a doğru gitmesi için, alemin yaratıcısı, ümmete en son matlubunun Hz. Muhammed olduğunu buyurur. Şehadet eden tevhit ehli olur, namaz ile ibadet edip safa bulur. Zekat ile gülbahçesi bulunur, oruç ile zihin parlaklaşır. Hacc ile beytullah/Allâh'ın evi hasıl olunur. İstekler ondan istenir, hem de ondan sevgiliye erişilir. İslam'ın esas beş esas üzere olur, şeriatın hükümleri de İslam ile olur. Bunlarda hükümlerin hikmeti çoktur, açıklanacak rakamlar çoktur. Sözün süsü hazırda olan, faydalı kısa ve zarif olandır.” şeklinde özetlenebilir.

Çün İslâm'ın binâsı hams kısmet
Olub her biri bulub bunca hikmet

Benî Âdem 'ibâdet itmekiçün
Bu yoldan Hakk'a doğru gitmek için

Buyırdı ümmete Hallâk-ı 'âlem
Ki Ahmed kuldur matlûb-ı hâtem

Şehâdet itseñ olırsuñ muvaḥḥid
Şalâtile şafâ bulur mu'abbid

Zekât ile bulınur şahn-ı gülşen
Şıyâm ile hem olur zihn rûşen

Olur haccile beytu'llâh hâşıl
Bul imdi beyti ol issine vâşıl

Ondan istenür matlûb ey dost
Hem andan vaşldur mahbûb ey dost

Çü hams üzre olur bünyâd-ı İslâm
Ki İslâm ile olur şer'-i ahkâm

⁴⁷ bk. İktibaslar 50, bk. İktibaslar 51.

Bularda hikmet-i ahkām çokdur
 Şürūhuñ itmege erkām çokdur
 Kelāmuñ zīneti çün mā-ḥazardur
 Zerāfetdür müfīd <u> muḥtaşardur b.1904- b.1913

Mesnevide namaz salat, namaz, salat -ı rehnüma b.4320 kelimeleri ile anlatılır. Mirac bölümünün sonunda tamamlayıcı özellikle namaz ve namaz çeşitleri için ayrı başlıklar halinde anlatıldığı görülmüştür. Kendisine vahyi getirdiğinde Cebrail'in Hz. Muhammed'e temizlikle abdesti ve namazı öğretmesi ve imamlık edip iki rekat namaz kıldırması aşağıdaki beyitlerde geçer.

Şalāt erkānını çün kıldı tā' līm
 Nekim ol didi ol eyledi tefhīm
 Tahāretle vuzū bildürdi evvel
 Çün oldur sālīke şart-ı muḥavvel
 İmāmet idübeni şāniyen hem
 İki rek' at namāzı kıldı etmem b.4281-b.4283

Cebrail'in kıldırıldığı namazdan sonra Hz. Muhammed evine döner ve Hz. Hatice'ye abdest ile namazı anlatır, kainatın muradını ortaya çıkarır. Kamet getirerek kıyama durur, namaza başlarlar, Allāh'a naz ve niyazlarını arz edip, ikisi birlikte namazı kılarlar.

Beyān itdi vuzū' ile şalātı
 ' Ayān itdi murād-ı kāyinātı
 İḳāmet itdi vü ṭurdi kıyāma
 Şalātı çünki irgürdi kıyāma
 İkisi bile kıldılar namāzı
 Ḥudā'ya ' arz idüb nāz u niyāzı b.4294- b.4296

Hz. Peygamber'in Cebrail ile tanışıp dinin emirlerini öğrenmesi anlatıldıktan sonra Hz. Hatice'nin ardından Hz. Ali ye de dinin emrettikleri anlatıldığı beyitte “amentü billāh” ifadesi geçer. Hz. Ali'nin bu ifadeyi öğrenmesi istenir.

Bugün emr oldı bu dīn u bu ahkām
 Bugün keşf oldı bu remz u bu ilhām

Didi “āmentü bi’llāh “ eyle ta’līm
Bu dīni baña dahı ki oldı tefhīm b.4301-b.4302

Bunun üzerine Hz. Ali de dini kabul edince bu kez üç kişi olarak namaza dururlar.

Bu kez üç ten olub kıldı namāzı
Tamāma ırgürüb ol söz u sâzı b.4304

Hz. Ali’den Hz. Ebubekir’i çağırmasını isteyen Hz. Muhammed Ebubekir’e de olanları anlatır, kendisine Cebrail’in gelip namaz ile peygamberliği emrettiğini söyler.

Bana Hâk’dan bugün Cebrâil geldi
Şalâtile nübüvvet emr oldı b.4309

Hz. Muhammed’in mirac gecesi diğer peygamberlere imamlık edip namaz kıldırıldığı da anlatılmıştır.

İki rek’at şalât ile Muḥammed
Olara muḳtedâ oldı müebbed b.4331

Miracta elli vakit namaz ümmete farz edilir.

Ki elli vaḳt namāz oldı aña farz
Didi kim ümmetüñ üzre budur qarz b.4394

Hz. Musa bunun çok olup, ümmetin üstesinden gelemeyeceğini söyleyince namaz vakti beşe düşürülür. Elli vakit namazın ümmete ağır geleceği naat bölümünde de işlenir. b.588-b.589

Şuña dek vardı sâil dahı mes’ûl
Ki beş vaḳte irişdi farz-ı maḳbûl b.4407

“Beş Vakit Namazın Rekatlarının Taksimi” mesnevinin ayrı bir bölüm başlığıdır) ve bir günlük farz namazın rekat sayıları dört beyitte sıralanmıştır. Sabah iki rekat farz, öğlen dört rekat, ikindi dört, akşam üç, yatsı dört rekat tamamlanınca tamamı on yedi olur.

Şabâhın iki rek’at farz eyle
Niyâz u nâzı Hâḳḳ’a ‘arz eyle
Çehâr eyleye zuhr olsa namâzı
Ḥudâ’sına kılub nâz u niyâzı

Kıla hem dört rek'at 'aşr olunca
 Dahı üç rek'ati ahşam gelince
 'İşāda çār rek'at ide itmām
 Kamu hefdēh ola Allāhu a'lem b.4413-b.4416

Nafile ile yakınlık ve vuslat bulunacağı, kalpte vahdet sağlanacağı da bir beyitte ifade edilir.

Bulınur nāfileyle kurb u vuşlat
 Olınur nāfileyle qalbe vahdet b.4420

“Seferde Namazın Rekatlarının Dağılımı” bölümünde seferde üç vakit içinde ikişer rekat kısaltma olduğu bilgisi verilir. Sabah iki, öğlen iki, ikindi iki, akşam üç, yatsıda da iki rekat tamamı onbir olur.

Seferde kaçır olur üç vaqt içinde
 İkişer rek'ati ey yār-i zinde
 Şabāhın iki öylen iki rek'at
 İki 'aşr üç mesāda eyle dikkāt
 İki rek'at dahı oldı 'işāda
 Kamu onbir olur emr-i Hudā'da b.4424-b.4426

Namazı bilerek terk eden kafır olur.

K'ameden terk ide anı muşallī
 Haqīqat kāfir olur ey müvellī b.4429

“Öğle Namazının Cuma Namazı İle Birleşen ve Ayrılan Kısmı Hakkında” başlığı altında öğle namazının iki rekat kısaltıldığı bilgisi verilir.

Ki zuhruñ ikisi maqşūr olur
 Anuñla mülk-i dīn ma'mūr olur b. 4439

Abdest: Abdest mesnevide iki ayrı yerde vuzu kelimesi ile geçer. İlkinde (Nisa:5/6) ayetinden iktibas yapılmıştır.

Kaçankim sen vuzū āğāz idesin
 Tahāret kāmīl ile sāz idesin

Ve “eydiyeküm ile’l-merâfık”⁴⁸ kıl imdi
Merâfık sırrını Hâk’ dan bul imdi b.1806- b.1807

Namazın farzında aslın, yirmi sekiz ve otuz iki olduğu, abdestin de bu takdir üzere olduğu, el, ayak ve topuk kemiklerinin sayısı toplanırsa hakikatin bulunacağı bilgisi verilir.

Muḥakḳak bil ki farzuñ aşı budur
Namāzuñ bist u heşt vü si vü dodur

Vuzū dahı bu taḳdīr üzre olur
K’anı Aḥmed-i Hâk emrile kıılır

Ki dest u pā merâfık dahı ka‘beyn
Ḳamusın cem‘ iderseñ bulasın ‘ayn b.4441- b.4443

Secde etmek nefsi kırmaktır. Nefsini kıran kimseler iman ehli olmayı hak edenlerdir.

Sücūd itmek çü kesr-i nefis olur
Anı her kişi ḳanda idebilür

Şular kim kesr-i nefis itdiler ey cān
Revādur kim olalar ehl-i ĩmān b.551-552

Sünnetler terk edilirse kul kafir olmaz fakat farzın terki durumunda küfr ortaya çıkar. b.4423

Sünen terk olsa olmaz ‘abd kāfir
Velīkin terk-i farz olunca ḳābil b. 4423

2.1.1.2.2. İktibaslar

Bu bölümde ayetin harekeli olarak orijinali, meali, Kur’an-ı Kerim’deki yeri, mesnevide bulunuduğu beyit ve başlık ise sayfası verilmiş, hadislerin Arapça yazılışı, Türkçe okunuşu ve çevirisi yapılmıştır.

⁴⁸ Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (Teyemmüm edin). Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz. (Maide:5/6).

1. إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٍ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Mektup, Süleyman'dan gelmiştir. O, Bismillâhırahmanırahim diye başlamaktadır.” (Neml: 27/30) b.1, b.3, b.7

2. اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا

“Oku kitabını! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter” denilecektir. (İsra: 17/14) s.181/başlık

3. عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُتْنٰهٰی

Sidretü'l-Münteha'nın yanında. (Necm: 53/14) b.186

4. ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ

(Kur'an'ı) ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü (Cebrail) öğretti. O, en yüksek ufukta bulunuyorken (asli suretine girip) doğruldu. (Necm: 53/5-7) b.187

5. لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتَ الْاَفْلَاكَ

Levlâke levlâke lemâ ħalaqtü'l-eflāk

Hadis: “Sen olmasaydın, sen olmasaydın ben alemi yaratmazdım.”⁴⁹ b.188, b.2264

6. اَنَا مَدِيْنَتُهُ الْعِلْمُ وَ عَلٰى بَابِهَا

Ene medinetü'l-‘ilmi ve ‘Aliyyün bâbuhâ

Hadis: “Ben ilmin şehriyim, Ali ise kapısıdır.”⁵⁰ b.192

7. بَدِيعُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ

O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece “ol” der, o da hemen olur. (Bakara: 2/117) b.248, b.369, b.371, b.531, b.555,

⁴⁹ Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara, Nisan 2009, s.132.

⁵⁰ Mehmet Yılmaz, s.128. “Bu sözü hadis bilginlerinden Hakim Taberani ve Ebu’ş-şeyh merfu olarak İbni Abbas’tan rivayet etmişlerdir. Buna rağmen Tirmizi “Münker hadistir.” diyor. Buhari sahih olmadığını söylüyor. Yahya b. Main yalan olduğunu, aslının bulunmadığını ifade ediyor. Ebu Hatem ve Yahya b. Said de aslının bulunmadığını işaret ediyorlar. İbnü’l Cevzi ve Zehebi “Uydurma hadistir.” diyorlar. Ancak Hafız Ebu said el-Atai “Ravileri itibarıyla ne sahih, ne zayıf belki hasendir.” buyurarak farklı bir görüş ortaya koyuyor. Hulasa sıhhati konusunda kesinlik yoktur.” ifadeleri yer alır.

b.557, b.1724, b.1880, b.1881, b.1883, b.2082, b.2279, b.2283, b.2285, b.2343, b.2344, b.3369, b.3454, b.3598, b.3781, b.3891, b.4066, b.4178

8. شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Allâh, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şâhitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. (Âl-i İmran: 3/18) s.202/başlık

9. قال انبى عليه السلام قلب المؤمن عرش الله و بيت الله

Qalbu'l-mü'mini 'arşu'llâh ve beytu'llâh

Hadis: "Mü'minin kalbi Allâh'ın arşıdır ve evidir."⁵¹ s.209/ başlık

10. الفقر فخرى

El-fakru fahri

Hadis: "Fakirlik benim iftiharımdır. Ben onunla övünürüm."⁵² b.472

11. فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ

Hani Rabb'in meleklerle, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti. (Hicr: 15/28-29) b.497, s.431/ başlık, b.3750, b.3751, b.3752, b.4520, s.516/ başlık

12. فِي رَقٍّ مَنُشُورٍ

Tûr'a, yayılmış ince deri sayfalara düzenle yazılmış kitaba (Tûr: 52/3) b.498, b.1423, b.1482, b.1483, b.1649, b.1717, b.2184, b.2844, b.3564, b.3630, b.4095

13. كُنْتُ كُنْزًا مَخْفِيًا فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَعْرِفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِأَعْرِفَ

Küntü kenzen mahfiyyen fe aḥbebtü en u'rafe fe ḥalaktü'l ḥalka li 'urafe

⁵¹ Yıldırım, s. 255 Gazzali kalbi anlatırken bu manada ifade kullanmış, Sağani bu rivayetin mevzu olduğunu söylemiş, Acluni aynı ifadeyi nakletmiştir. "Uydurma olduğu açıktır."

⁵² Yıldırım, s. 417 Aslında mevzu olan bu rivayetin Mevlana'nın Mesnevi'sinde zikredildiği bilgisi yer alır.

Hadis: “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım”⁵³ b.509, s.354/ başlık

14. وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَأِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Hani, Rabb’in meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allâh da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti. (Bakara: 2/30) b.517, b.519

15. وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَأِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

Hani meleklerle, “Adem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu. (Bakara: 2/34) b.541, b.1481, b.4117

16. خَمَزْتُ طِينَةَ آدَمَ بِيَدَيَّ أُزْبِعِينَ صَبَاحًا

Hammetü tînete Âdem’e biyedeyye erba‘ ine şabâhan

Hadis: “Adem’in çamurunu kırk sabah (yed-i) kudretimle yoğurdum.”⁵⁴ b.560, s.219/başlık s.305/ başlık, s.307/ başlık, s. 346/başlık, s. 482/başlık b.3858

17. “لِي مَعَ اللَّهِ وَقْتُ لَا يَسْعُ فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ ، وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ”

(Li me‘allâhi vaqtün la yese‘uni fihi melekün mu‘arrebün velâ nebiyyün mürselün)

“Allâh’la beraber olduğum bir an vardır ki ne mukarreb bir melek ne de mürsel bir nebi yaklaşabilir.” (Hadis olarak zikredilen bu sözün sufilere ait olduğu söylenmektedir.)⁵⁵ b.566

⁵³ Yılmaz, s. 396, Kudsi hadis diye aktarılan bu sözün uydurma hadis olduğu bildirilmiştir.

⁵⁴ Yılmaz, s. 202, ifadeyi “kaynağı bulunamadı” olarak verir. Yıldırım, s. 424-425’te “Muteber kaynaklarda yer almayan rivayete ihtiyatla yaklaşmak gerekir.” ifadesi yer alır.

18. فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu. (Necm: 53/9) b.585, b.607, b.608, b.4390, b.4391

19. ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ

Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. (Necm: 53/8) b.606

20. الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ

Rahman, Arş'a kurulmuştur. (Taha: 20/5) b.618, b.2277, b.2362, b.3172

21. وَشَهِدَ وَمَشْهُودٌ

Şahitlik edene ve şahitlik edilene andolsun ki (Bürûc: 85/3) b.643

22. تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allâh'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, halim'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır. (İsra: 17/44) s.236/başlık, s.331/başlık, b.3940, s.549 başlık

23. قَالَ النَّبِيُّ عَسَمَ الْأَرْوَاحُ جُنُودَ مَجْنَدَةٍ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا اِيْتَلَفَ وَفَمَا تَنَافَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ

El-ervāhu cünūdün mücennedetün femā te'ārafe minhā îtelefe femā tenākera minhā ihtelefe

Hadis: “Ruhlar, sıralanmış askerler gibidir orada birbirleriyle uyuşanlar anlaşılır, uyuşmayanlar anlaşamazlar”⁵⁶ s.243/ başlık, b.2416, b.2417, s.358/başlık, s.524 başlık, b.4633

24. إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

⁵⁵ İsmail Güleş, “Bursevi’nin Ruhü’l-Mesnevi’sinde Geçen Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme” *Mevlana Araştırmaları Dergisi: The Journal of Rumi Studies*, I, (Mayıs 2007), s.12.

⁵⁶ Yılmaz, s.138.

Şüphesiz biz onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk. O bu yolu ya şükrederek ya da nankörlük ederek kat eder. (İnsan: 76/3) b.1123

25. قال النبی علیہ السلام تحت قبایى لا یعرفهم غیرى

Ḳāle'n-nebiyyü 'aleyhisselām evliyāi taḥte ḳıbābī lā ya'rifühüm ğayrı

Hadis: “ Velilerim kubbeleirim altındadır. Onları benden başka hiç kimse bilemez.”⁵⁷s. 271/başlık

26. فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allâh onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allâh attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allâh öyle yaptı. Şüphesiz Allâh hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. (Enfal: 8/17) b.1372, b.2884, b.4490

27. وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş'ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır. Böyle iken “Ölümden sonra şüphesiz diriltileceksiniz” desen, inkarcılar “Mutlaka bu, apaçık bir büyüdür” derler. (Hud: 11/7) s. 345/başlık

28. إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir. (Ahzab: 33/72) s.279/başlık, b.1456, b.1494

⁵⁷ Buhari İkinci Namazının Fazileti Bölümü, Hadis No 529-530, Sahih Müslim, Mescidler Kitabı, 634, 1003, Tirmizi, Cennetin Vasıfları Kitabı Hadis No 2555, Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara, Nisan 2009, s.159, rivayetin kaynağının bulunamadığı bilgisi ve sufi sözüne benzediği ifadesi yer almaktadır.

29. قاله عليه السلام سترون ربكم كما ترون القمر في ليلة البدر

Seteruni rabbeküm kema teravne'l-ğamere fî leyleti'l-bedri

Rabb'inizi, dolunaylı gecede Ay'ı net bir şekilde gördüğünüz gibi göreceksiniz.⁵⁸ s. 284/başlık

30. وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ

O gün birtakım yüzler aydındır. (Kıyame: 75/22) s.284/ başlık

31. إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

Rab'lerine bakarlar. (Kıyame: 75/23) s. 284/ başlık

32. قاله عليه السلام خلق الله ادم على صورته و على صورت الرحمان

Ğale'n-nebî 'Aleyhisselâm Ğaleğallâhu Âdeme 'alâ şuretihi ve 'alâ şureti'r-raĥmân Hadis: "Allâh, Adem'i kendi suretinde ve Rahman suretinde yarattı."⁵⁹ s. 287/başlık

33. لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. (Tin: 95/4) s. 295 /başlık, b.1643, b.4114

34. وَالطُّورِ وَكِتَابٍ مُّسْطُورٍ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ

Tur'a, yayılmış ince deri sayfalara düzenle yazılmış kitaba, (Tur: 52/1-2-3) s.287 /başlık

35. وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Allâh, Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi. (Bakara: 2/31) s. 289/başlık, s. 354/ başlık, s. 361/başlık, s. 429/ başlık

⁵⁸ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul Mart 2000, s.165 ve Buhari, İkinci Namazının Fazileti Bölümü Hadis No 529-530, Sahih Müslim Mescidler Kitabı, 634, 1003, Tirmizi, Cennetin Vastfları Bölümü, Hadis No 2555.

⁵⁹ Güleç, s.5 Buhari, I/28,İstizan 1.

36. قال النبي عليه السلام اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم

Ḳāle'n-nebi a.s. Aşhābi Ke'n-nücūm bi eyyihim iktedeytūm ihtedeytūm

Hadis: Hadis-i Şerif: “Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz.”⁶⁰ s. 291/başlık

37. وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık. (İsra: 17/70) b.1620, s.293/başlık

38. وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allâh'ındır. Nereye dönerseniz Allâh'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allâh, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir. (Bakara: 2/115) s. 295/başlık b.2059, b.2079, b.3623, s. 451/ başlık

39. قال النبي عليه السلام خفي الله ليشدة ظهوره

Ḳāle'n-nebiyyü 'Aleyhisselām ḥafiyallāhu lişiddeti zuhūrihi

Hadis: “Tenzih ederiz o zatı ki, şiddet-i zuhurundan istitar etmiş ve gizlenmiştir”⁶¹

s. 295/ başlık, s. 451/başlık

40. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Allâh'tan başka ilâh yoktur.⁶² b.1688, b.1689

41. كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabb'inin zatı baki kalacaktır. (Rahman: 55/26-27) s.303 /başlık, b.3369

42. قال النبي عليه السلام قلب الخلق بين إصبعين من أصابع الرحمن، يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ

⁶⁰ Yıldırım, s. 273, rivayetin delalet yönünün zayıf olduğu ve uydurma bir rivayet olduğu ifadesi yer almaktadır.

⁶¹ Kaynakta “Gazali'nin sözdür.” şeklinde yer alır. Et-Tibî Şerefüd'din el- Hüseyin b. Abdullah, *Şerhu't-tibî Alâ Mişkati'l-Mesabih*, Mektebetü'l-Nezzar, c.6, Mekke, 1997, s.1807.

⁶²Yılmaz, s. 408.

Ḳāle'n-nebiyyü 'aleyhisselām ḳalbu'l-ḥalḳı beynel işbe'ayni min eşābi' i'r-raḥmāni yuḳallibuhā keyfe yeşāü

Hadis: “İnsanoğlunun (müminin) kalbi Allâh'ın iki parmağı arasındadır. Onu dilediği gibi evirir, çevirir.”⁶³ s.307/başlık

43. كلتا يدي يمين الله

Kilte yedeyye yeminullâh

Allâh'ın her iki eli de sağdır.⁶⁴ s.307/başlık

44. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ

وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (Teyemmüm edin). Allâh, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz (Maide: 5/6) b.1807, s.309/başlık

45. وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لَمْ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَالْيَهُ

تُرْجَعُونَ

Onlar derilerine, “Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?” derler. Derileri de der ki; “Bizi her şeyi konuşturan Allâh konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz.” (Fussilet:41/21) s. 309/ başlık

⁶³Yılmaz, s. 352.

⁶⁴Muslim b. Haccac, *El Musnedu'l-sahihu'l-muhtasar bi nakli'l-adli ani'l-adli ila resuli'l-Allâhi*, Daru'l-İhyau't-türasi'l-Arabi, Beyrut, C.6, s.7 Hadis No 4748.

46. سُرِّيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَسْتَبَيِّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

Varlığımızın delillerini, (kainattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabb'inin, her şeye şahit olması yetmez mi? (Fussilet: 41/53) s.311/başlık

47. وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ

Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Hala görmüyor musunuz? (Zariyat: 51/20-21) s.311/ başlık

48. فِي الْإِنْسَانِ ثَلَاثُ مِائَةِ وَسْتُونَ مَفْصَلًا فَعَلَيْهِ أَنْ يَصَدَّقَ مِنْهُ

Ḳāle a.s. fi'l-insāni şelāse mietin ve sittūne mafşalen fe'aleyhi en yeteşaddaḳa minhu

Hadis: “İnsanda üç yüz altmış mafsal vardır. Her bir mafsal için bir sadakada bulunması gerekir.”⁶⁵ s. 311/ başlık

49. بني الإسلام على خمس : شهادة أن لا إله إلا الله ، وأن محمدا رسول الله ، وإقام الصلاة ، وإيتاء الزكاة ،

، وحج البيت ، وصوم رمضان

Buniye'l-İslāmü 'alā ḥamsin şehādeti en lâ ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasulullāh ve iḳāmi's-şalaṭ ve itāi'z-zekāt ve şavmı ramazān

Hadis: Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Allāh'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allāh'ın Elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Hacc'a gitmek ve ramazan orucunu tutmak.⁶⁶ s.316/başlık

50. فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ

كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

⁶⁵ Ebu Davud, Edeb, 172, (5242), <http://www.halveti.tc/hadisler.php?pid=531>.

⁶⁶ Yılmaz, s.73 (Buhari, İman 1, 2; Müslim, İman,19-22; Tirmizi, İman 3, Nesai, İman 13).

Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allâh'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkar ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allâh bütün alemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.) (Âl-i İmran: 3/97) s.316/ başlık

51. فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ

Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu hâlde sırtında odun taşıyarak karısı da (o ateşe girecektir). (Tebbet:111/4-5) b.1946

52. شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Allâh, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilah olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilah yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. (Âl-i İmran: 3/18) s.326/ başlık

53. إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ

حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

Şüphesiz sizin Rabb'iniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allâh'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Alemlerin Rabb'i olan Allâh'ın şanı yücedir. (A'raf: 7/54) s.345/ başlık, b.2312

54. إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen oluverir. (Yasin: 36/82) s.346/başlık, s.438/başlık

55. يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilahi tasarruftadır. (Rahman: 55/29) b.2314

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ 56. زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدَ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihdir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allâh bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, “Ona inandık, hepsi Rabb’imiz katındandır” derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar. (Âl-i İmran: 3/7)

يَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ ثَمَانِيَّةٌ أَوْ عَالِ 57.

Yahmilu ‘arṣa rabbike semāniyete ev‘ālin

Hadis: Rabb'in arşını sekiz kişi(melek) taşımaktadır.⁶⁷ s.353/ başlık

58. عِلْمُهُ شَدِيدُ الْقُوَى

(Kur'an'ı) ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü (Cebrail) öğretti.
(Necm: 53/5) s.354/ başlık

طه. مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى . إِلَّا تَذَكُّرٌ لِمَنْ يَخْشَى . 59.

Ta Ha. (2-3) (Ey Muhammed!) Biz, Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allâh'ın azabından) korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun diye indirdik. (Taha: 20/1-2-3) s.354/ başlık

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ 60.

Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. (Zariyat: 51/56) s.354/başlık

61. قال عم الله شرابا لا وليا فيه فاذا شربو سكر و اواذا سكر و اطربو و اذا طربو اطلبو و اذا طلبو اوجدو .

او اذا وجدوا ذابوا واذا ذابوا اتصلوا واذا اتصلوا لافرق بينهم وبين حبيهم

⁶⁷Muhammed b. İsa, et-tirmizi, *Sünenü't-tirmizi*, Mısır, Matbaatu'l-Mustafa el-Babi el-Halebi, 1975, c.5, s.424, Hadis No 3320.

Ḳāle a.s. inne lillāhi te‘ālā şerāben li evliyāihī feizā şeribū sekerū ve izā sekerū ţarabū ve izā ţarabū ţalebū ve izā ţalebū vecedū ve izā vecedū zābū ve izā zābū itteşalū ve izā itteşalū lā feraķa beynehüm ve beyne ḥabībihim şadaķa ḥabībullah ve ḥabībū'l ‘ālem

Hadis: Rasulullāh şöyle buyurdu: “Allāh’ın evliyalarına özel bir şarabı vardır. Onu içtiklerinde sarhoş olurlar, sarhoş olduklarında coşarlar, coştuklarında isterler, istediklerinde bulurlar, bulduklarında ererler, erdiklerinde bağlanırlar. bağlandıklarında da onlar ile sevdikleri arasında bir fark yoktur.” Allāh’ın ve kainatın habibi doğru söylemiştir. s.362/ başlık

62. قال النبي عليها السلم العقل جوهر بسيط نوراني يدرك المعقولات بالوسائط والمحسوسات بالمشاهدة

Ḳāle nebiyi ‘aleyhisselām El- ‘Aķlu cevherun basitun nūrāniyyun yüdraku bihe’l-ma‘ķulātu bi’l-vesāyiţi vel’maḥşūsāti bi’l- müşāhede⁶⁸

Rasulullāh şöyle buyurdu: “Akıl, duyuları gözlemle, akıl ile kavranılanları araçlarla idrak eden nurani bir cevherdir.”

(Felsefi bir sözdür) s.364/başlık

63. يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقِيَهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ شُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allāh hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allāh’ın peygamberi, Meryem’e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allāh’a ve peygamberlerine iman edin, “(Allāh) üçtür” demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allāh, ancak bir tek ilahtır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O’nundur. Vekil olarak Allāh yeter. (Nisa: 4/171) s.389/başlık

⁶⁸ El Kindi, Ebu Yusuf Yakub b. İshak, *Risaletün Fi Hududi’l-Eşya*, Daru’l-Meşrik, Beyrut, s. 33.

64. إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمِىْزَتِهِ أَجْرًا عَظِيمًا

Sana biat edenler ancak Allâh'a biat etmiş olurlar. Allâh'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allâh'a verdiği sözü yerine getirene, Allâh büyük bir mükafat verecektir. (Fetih: 48/10) s.391/ başlık

65. قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا صَبَاحَ عِنْدِي وَلَا مَسَاءَ

Ḳāle'n-nebi' Aleyhisselâm Lâ şabaḥa 'ındî ve lâ mesâe s.396/başlık

Hadis: “ Rabb’in indinde sabah ve akşam yoktur”⁶⁹

66. لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ .

O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). (İhlas:112/3) b.3309, b.3595

67. قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ

Allâh, şöyle dedi: “Ey Adem! Onlara bunların isimlerini söyle.” Adem, meleklerle onların isimlerini bildirince Allâh, "Size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da, gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?" dedi. (Bakara: 2/33) s.430/başlık

68. وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْوَانِ السَّمَاءِ وَالْوَانِ كُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır. (Lokman: 30/22) s.435/başlık Hakkânî'nin hadis dediği ifade ayettir.

69. كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيَّينَ

⁶⁹ Yıldırım, s. 91 Rivayetin kaynaklarda bulunamadığı bilgisi verilmiştir.

Hayır (sandıkları gibi değil!) iyilerin yazısı “İlliyyûn”dadır. (Mutaffifin: 83/18) b. 3478

70. ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik. (Tin: 95/5) b.3478

71. فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُّكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu suretle sizi üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir. (Şura: 42/11) s. 448/başlık

72. وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا

Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır. (İsra: 17/72) s. 452/başlık

73. الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يُفْنَى

el-Ḳana‘ atü kenzün la yefna

Hadis:“Kanaat tükenmez bir hazinedir.”⁷⁰ b.3675

74. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَّوْا وَتَصَفَّحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız şüphe yok ki Allâh çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (Tegabün: 64/14) s.478/başlık

75. قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَفَكَّرَ السَّاعَةَ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَبْعِينَ سَنَةً قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَفَكَّرَ السَّاعَةَ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَبْعِينَ سَنَةً

⁷⁰Yılmaz, s. 354 “Taberani ve Kuzai, bu hadisi başka lafızlarla tesbit etmişler, Zehebi dayanağının zayıf olduğunu söylemektedir” ifadesi yer alır.

Ḳāle Nebī ‘Aleyhisselām: Tefekkürüssā‘atin ḥayrun min ‘ibādetis seb‘ine senetin s.481/başlık

Hadis: “Bir an düşünmek, bir yıl (altmış yıl, yetmiş yıl, bin yıl nafil) ibadetten daha hayırlıdır.”⁷¹

76. قال النبي عم من ذكرني احبني من احبني عشقني ومن عشقني عشقته ومن عشقته قتله ومن قتله اناديته صدق

Ḳāle’n-nebī a.s. men zekeranī eḥabbenī ve men eḥabbenī ‘aşaḳanī ‘aşaḳaten ve men ‘aşaḳatehü ḳateltelhü ve men ḳateltelhü inne diyetühu şıdk ḥabībullah⁷²

Hadis: Rasulullāh şöyle buyurdu: “Her kim beni zikrederse beni sever. Beni seven de bana aşık olur, bana aşık olana ben de aşık olurum. Aşık olduğumu da öldürürüm. Kimi öldürdüysem onun diyeti benim.”s.481/başlık

77. در بیان این حدیث که العلم علما علم الابدان و علم الاديان

Hadis: “İlim iki çeşittir: Biri dinlere öbürü bedenlere ait ilimdir.”⁷³

Der Beyān-ı İn Ḥadīş ki el‘ ilmu ilmān ilmu’l-ebdāñ ü ‘ilmü’l-edyān s.482/başlık

78. وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz.

Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız. (Kaf: 50/16) b.4079

79. اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

Yaratan Rabb’inin adıyla oku! (Alak: 96/1) b.4252 (Türkçe ifade ile b.4264)

80. انا و على من نور واحد

Ene ve ‘Aliyyun min nurin vāhidin

Hadis: “Ben ve Ali bir nurdanız.”⁷⁴ s.499/başlık

81. امنت بالله

Āmentü billāhi

⁷¹Yılmaz, s. 639, Hadis bilgini Fakihani bu sözün, sofu Seriyü’s-Sekatî’nin sözü olduğunu söylüyor. (Acluni, Keşfü’l-Hafa, 1/310). İbnü’l-Cevzi’ye göre ise uydurma hadistir.

⁷² Feyzü’l-Kaşani Muhammed Muhsin, El- kelimâtü’l-Meknune, Medresetü’ş-şehid, Mathari, H.1387, Birinci Baskı, s.75-76.

⁷³ Yılmaz, s. 245. Bu hadisi bedenlere ait ilim (tıp ilmi), dinlere ait ilim) şeklinde aktaranlar da vardır. (Acluni, Keşfü’l-hafa, 2/68).

⁷⁴ Yılmaz, s. 130.

Allâh'a inandım⁷⁵ b.4302

82. قال النبي عليه السلام ابوبكر صديق مصدق

Ḳāle'n-nebî 'Aleyhisselâm Ebū Bekr şıddîḳ muşaddıḳ

Hadis: “Ebubekir doğru sözlü ve tasdik edendir.”⁷⁶ s.500 başlık

83. مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى

Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı. (Necm: 53/17) b.4392

84. اذا احببت عبادن كنت له سمعا وبصرا ويدا ولسانا ورجلا يسمع بي ويرى بي ويمسك بي ويقول بي ويمشى بي

İzâ aḥbebtü 'abden küntü lehu sem'an ve başaran ve yeden ve riclen
yesme'u bi ve yerā bi ve yemsikü bi ve yeḳülü bi ve yemşi bi

Hadis: Ben bir kulu seversem, onun kulağı, gözü, eli ayağı olurum. Benimle
işitir, benimle görür, benimle tutar, benimle söyler ve benimle yürür.”⁷⁷

85. تَكَلَّمْنِي يَا حُمَيْرَا

Tekellimni ya Humeyra!

Hadis: “Benimle konuş ey Hümeýra!”⁷⁸ b.5078

2.1.1.2.3. Dinî Şahsiyetler

2.1.1.2.3.1. Dört Halife

Hakkânî dört halifeden Hz. Ebubekir ve Hz. Ali'den bahseder.

2.1.1.2.3.1.1. Hz. Ebubekir

Cebrail'in vahyi ve peygamberliği getirmesinden sonra Hz. Muhammed, Hz. Ali'den Hz.Ebubekir'i çağırmasını ister.

Didi Aḥmed ki varğıl yā 'Alī sen
Ebī Bekrī oḳu kim ola me'men

⁷⁵ Yılmaz, s. 50.

⁷⁶ Yıldırım, s. 215.

⁷⁷ Yılmaz, s. 336.

⁷⁸ Güleç, s. 13.

Aña dahı diyelüm işbu hâli
Beyân eyleyelüm aşl-ı maḳâli

‘Alî varub Ebî Bekri getirdi

Ḥicâbı aradan Aḥmed götürdi b.4305- b.4307

Hız. Ebubekir’e aşığıdaki beyitlerde görüleceğı üzere çok samimi bir şekilde hitap eder ve tebliğ yapar. Ebubekir, kendisini doğrular ve iman eder. Bunun üzerine ismi “sıddık” olur. Konunun geçtiğı beyitler bir hadis iktibası ile güçlendirilmiştir.(b.4308 b.4317)

Eyitti yâ Ebâ Bekr refiküm
Enîs u hemdem-i yâr-i şefîküm

Bana Ḥaḳ’dan bugün Cebrâil geldi
Şalâtile nübüvvet emr oldu

Didi şaddaḳtû yâ mışdaḳ-ı enbiyâ
Dahı amentüleke yâ şâh-ı ‘ulyâ

Hezârân âferinler hilḳatüne
Mübârek bâd zîbâ hil’atüne

Yaraşurdu saña bu kisvet-i rûḥ
Keremler eylemiş Ḳuddûs <u> Subbûḥ

Ḥicâbı ref’ idüb cânun gözinden
Saña ders eylemiş imân sözinden

Senün dersün bizim taşdıḳımızdır
Senün’ilmün bizim taḥḳiḳımızdır

Hem ol dem ismi Şıddiḳ oldu anun
Hem ol dem ḳavli taşdıḳ oldu anun b.4308-b.4315

2.1.1.2.3.1.2. Hız. Ali

Hız. Ali, bir hadisten iktibas ile ilim şehrinin kapısı olarak kaside kısmında yer alır.

Çün “ilm-i şehir” etdün anun zât-ı pâkini
“Ol şehre bâb oldu ‘Ali” ya’ nî Murtezâ b.192

Hakkânî, bir kelam-ı kibar olan “ yaratılmışların nefesleri sayısınca Hakk’ın yolu vardır” sözü ile de andığı Hz. Ali’den dünyaya bağlanmamayı hatırlatan bir kelam-ı kibar daha nakleder. Kelam-ı kibarlar başlığı altında bu sözler sıralanmıştır.

Ki “eṭ-ṭurūku ila’llāh” didi kāmīl
 ‘Ali ya’ nī ki oldur merd-i vāşıl
 Nefesleri sağışınca bu ḥalkuñ
 Ṭarīķi var didi ya’ nī ki Ḥaḳḳ’uñ b.1093- b.1094

Hz. Ali’nin isminin geçtiği diğer beyitler nübüvvetin geldiği bölümdedir. Hz. Muhammed, cihanın emri ve veli olan Ali’ye remiz ile kendisine Allāh’tan peygamberlik fütüvvetin aslı olan nübüvvet verildiğini söyler. Hz. Ali’nin “Amentü billāh’ı” (İslam dinindeki altı inanç ilkesi, “Allāh’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahret gününe, kaderin hayır olsun şer olsun, Allāh’tan olduğuna inandım”) öğrenmesini ister. Hz. Ali ilme’l-yakini peygamberimizden öğrenir.

Rumūzundan didi Aḥmed ‘Alī’ye
 Ulu’l-emri cihān u hem velīye
 Ki Ḥaḳdan baña virildi nübüvvet
 Nübüvvet ki oldur aşl-ı fütüvvet
 Bugün emr oldı bu dīn u bu aḥkām
 Bugün keşf oldı bu remz u bu ilhām
 Didi “āmentü bi’llāh “ eyle ta’līm
 Bu dīni baña daḥı ki oldı tefhīm
 Mu’allim çünki ta’līm itdi dīni
 ‘Alī aḥz eyledi ‘ilme’l-yakīni b.4299- b.4303

2.1.1.2.3.2. Diğer Şahsiyetler

Mesnevi’de özel isimlerden, Sadi, Seyyid, Fahreddin er-razi, İmam-ı Azam, Ümmihani, Hz. Hatice ve Hz. Mevlana geçer.

Sadi’dan hikaye ve Seyyid’dan rivayet edersin dediği bu iki özel ismin kim olduğunu tesbit edemedik. (Sadi, d.1210-ö. 1292 tarihleri arasında yaşamış Gülistan ve Bostan’ın yazarı Fars şair ve İslam alimi.)

Gehî Sa‘dî’den idersün rivāyet
 Gehî Seyyid’den eylersün hikāyet
 Gehî tecrîd dirsün kâhi işārāt
 Velîkin fikretüñ külli feşārāt b.3268- b.3269

Fahreddin er-Razi: Ebu Abdillâh (Ebu’l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Razi et-Taberistani (d.1149- ö.1210) Kelam, felsefe, tefsir ve usul-i fıkıh alanındaki çalışmalarıyla tanınan Eş’ari imamıdır.⁷⁹

Hakkânî, Mutezile’ye inanan muhatabını cahil bir mecaz düşkünü olarak niteler, seni görse Fahreddin Razi delilinden utanırdı der. Bu kişinin huyun fesatlığını da İmâm-ı Âzam⁸⁰’a (d.699- ö.767 Hanefî mezhebinin imamı, büyük müctehid) itikadının olmayışına bağlar.

Delîlinden utandı Faḥr-ı Râzî
 Seni gördi ki bir celf-i mecâzî
 İmâm-ı A‘zam’a yok i‘tikâduñ
 Anuñ-çündür ṭabî‘ atde fesâduñ b.3270- b.3271

Peygamberimizin amcasının kızı Ümmühani’ye bir kez mirac gecesinin başlangıcında evi dolayısı ile yer verilir.

Meger bir gece şâh-ı dü cihânî
 Mekân itmişdi beyt-i Ümmühânî b.4318

Hız Hatice b.4238, b.4261, b.4270 beyitlerde Hz. Muhammed’e peygamberliğin tebliğ edilmesi bölümünde ismi geçer. Peygamberimizin yirmi beş yaşında iken kadınların övücü olan Hz. Hatice ile evlendiği, uzun bir süre ömür geçirdikleri işlenen motiflerdendir. b.4234-b.4240 Hira’ya gidişi ve Cebrail’in ilk emri getirmesinden sonra çok korkmuş vaziyette eve dönen efendimizle Hz. Hatice’nin konuşması oldukça samimi ve canlıdır. Bu kısımlar mesnevinin en sade ve lirik üslupla yazılan beyitlerini içerir. Hz. Hatice peygamberimizi karşılamak üzere çıkar, “Sana ne oldu?” diyerek hatırını sorar. Peygamberimiz “Ey canım, bugün bana bir gizli şahıs göründü halimi hiç

⁷⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Fahreddin Er-Razi”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995 Cilt XII, s.88.

⁸⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Ebu Hanife”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, Cilt XX, s.131.

sorma” der. Cebrail’le arasında geçenleri anlatır. Olanlardan korktuğunu, ya şiir duymuş ya da cin görmüş olabileceğini düşündüğünü söyler.

Ḥadīce karşı çıkdı anı gördi
 Saña n’oldı diyü hālını şordı
 Ki māhuñda ğubār-ı ğam belürmiş
 ‘Uyūnuñ çeşmesinde yem belürmiş
 Didi şorma benüm hālümü ey cān
 Ki görindi bugün bir şahş-ı pinhān b.4261-4263

Hız. Hatice durumu büyük bir sakinlikle karşılar. Peygamberimize gördüğünün melek olduğunu söyler, “senin dilinde hiç hata olmaz, yarın tekrar aynı yere git.” diyerek onu yatıştırır.

Didi cānum fedā olsun yoluñda
 Ki hiç senüñ ḥaṭā yokdur dilüñde
 Niçün ğam yiyüben ğamġin olursun
 Dili şād it neden miskin olursun
 Saña ol görinen bilkim melekdür
 Dedügi vaḥy-i sultān-ı felekdür
 Yüri yarın daḡı it anda mesken
 Ki bulasın maḡām-ı emn u me’men b.4270- b.4273

Cebrail ile ikinci kez karşılaşan efendimiz namazı ve abdesti öğrenerek evine döner. Hız. Hatice Allāh’a hamd ederek, peygamberimizi tebrik eder, öğretilenleri kendisi ile paylaşmasını rica eder, böylelikle müslüman olur, ikisi beraber namaz kılarlar.

Rücū’ itdi yine dārü’l-emīne
 Beyān itdi vuḡū’ı maḡremine
 Didi elḡamdüli’llāh ḡamd-i li’llāh
 Mübārek bād Ḥaḡdan saña ey şāh
 Nebīlik ḡutlu olsun ey lebībüm
 Gülsitān-ı dilümde ‘andelībüm

Baňa daħı beyân it ol haberden
 Ki maħrûm olmaya rûhum eşerden
 Beyân itdi vuzû‘ ile şalâtı
 ‘Ayân itdi murâd-ı kâyinâtı
 İķâmet itdi vü tûrdı kıyâma
 Şalâtı çünki irgürdi kıyâma
 İkisi bile kıldılar namâzı
 Ĥudâ’ya ‘arz idüb nâz u niyâzı b.4290- 4296

Hz. Mevlana

Müellifinin belli bir tarikate intisabına dair bilgi bulamadığımız mesnevide ismi geçen tek tasavvuf büyüğü Hz. Mevlana’dır. Mevlevî şairlerin “bişnev” kelimesini teberrüken eserlerine “b” ile başlamasına örnek olabilecek şekilde Hakkânî’de “Benâm-ı” kelimesi ile başlar.

Mesnevide geçen içerisinde ney metaforunun da kullanıldığı birkaç beyit Mevlana Celaleddin-i Rumi’nin ilk 18 beytinin üçüncüsü olan

Sîne hâhem şerha şerha ez firâk
 Tâ begûyem şerh-i derd-i iştiyâk

“İştiyak derdini şerh edebilmem için, ayrılık acılarıyla şerha şerha olmuş bir kalb isterim.”⁸¹ beytini anımsatmaktadır.

Қılayın ney gibi feryâd u efġân
 Olayın mey gibi nâlân-ı giryân
 İdeyin şerġa şerġa sînemi ben
 Ki perde olmasun ol câna bu ten b.97-b.98

Mesnevide ikisi aynı beyitler olmak üzere toplam üç defa Mesnevi-i Manevi’den alıntı yapılır. İlkinde Mevlana için kamil sıfatı kullanılır. İkincisinde Mevlana-yı azam ve şah-ı uşşak tamlamaları kullanılmıştır. Tekrarlanan beyitler aşağıdadır (b.2875-b.2876) ve (b.4226-4227)

Nitekim didi Mevlânâ-yı kâmil
 Sülûk-ı evliyâ içinde fâzıl b.2874

⁸¹ Tahir-ul- Mevlevî, *Mevlânâ Mesnevî Şerhi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, İkinci Baskı, Tarihsiz, s. 3.

Çü Mevlânâ-yı a‘zâm şâh-ı ‘uşşâk
Buyırdı Meşnevîde ol fazla müştâk

Pertev-i rûhest nuţk u çeşm u gûş b.
Pertev-i âteş bûd der âb cûş

Ançonân ki pertev-i cân der tenest
Pertev-i abdâl der cân-ı menest ⁸² b. 4226-4228

(Konuşma gücü, göz, kulak ruhun ışığıdır. Kaynar suda ateşin ışığı vardır. Canın ışığı nasıl bedenime vuruyorsa abdalın ışığı da vuruyor canıma.)

Bir başka beyitte aşağıda olduğu gibi kullanılmıştır. Bu beyitte de tazim ifadesi olarak, Mevlana-yı azam, aşıkların imamı ve kerem sahibi sevgili kelimelerinin seçildiği görülür.

Nitekim didi Mevlânâ-yı a‘zâm
İmâm-ı ‘âşîkîn u yâr-i ekrem b.4488

Gerçi Qur’ân ez leb-i peygamberest
Her ki güyed Hâk negoft kâfir est ⁸³ b.4489

Kur'an Peygamber'in dudaklarından dökülse de, kafirdir kim “Bunu Hak demedi” derse.

2.1.1.2.4. Dinlerle İlgili Mefhumlar

2.1.1.2.4.1. Ehl-i Yakın

Ehl-i yakının özellikleri (b.1289-1301) arasında 13 beyitlik bölüm içerisinde sıralanır. Hakkânî'ye göre bu kimseler, itikad sahibi, Allâh'ın sözünü idrak ve tasdik etmiş, peygamber sözünü tahkik eden, peygamberlerin en seçkin kullar olduğunu bilen, son derece zeki, dünya ve ahret hallerine vakıf, ihsan ile bilgi sahibi olmuş kişilerdir. Allâh'a yakın akıllı ve zarafet ehli olan ehl-i yakine Allâh'ın feyzi erişir onlar Allâh'ın delili olurlar ve velilikleri şeksiz şüphesiz doğru olur. Bu sebep ile de onların ruhu Allâh'tan ayrı olmaz.

⁸² Mehmet Kanar, *Mesnevî Mevlânâ Celâleddini Rûmî*, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım 2013, İstanbul Cilt 1-3, s.232.

⁸³ Kanar, Cilt 4-5-6, s.173.

Şular kim i‘tikādı pāk iderler
 İlāh’uñ nuṭṭkını idrāk iderler
 Kelām-ı Hāḫḫ’a taṣdīk ider anlar
 Nebī ḳavlini taḫḫīḳ ider anlar
 Bilürler kim beşerden ehl-i ḥāşı
 Nebīlerdür Hāḫḫ’uñ ḥāşu’l-ḥavāşı
 Bulardur zāhir u bāṭında kāmīl
 Bulardur şūret-i Ādemde ‘āḳıl b.1289-b.1292

2.1.1.2.4.2. Ümmet

Bu kavram mesnevîde namaz ile ilgili kısımlarda kullanılır. b. 4398 Ümmete hediye olarak götürülen namaz, elli vakit için b.588 ve b.4404, ümmetin zayıf olması, beş vakit namazın ümmetin rahmet kapısı olması b.4410, seferde ve hazırda namazın rekâtları b.4427 anlatılırken ümmet kavramından bahsedilir. Hz. Muhammed’in Allāh’ın kulu ve elçisi olduğunu ümmete duyurduğu, buna şehadet edenin tevhit ehli olacağı namaz ile safa bulacağı aşağıdaki beyitte anlatılmıştır.

Buyırdı ümmete Ḥallāḳ-ı ‘ālem
 Ki Aḥmed ḳulıdur maṭlûb-ı ḥātem b.1906
 Ki elli vaḳt namāz oldı aña farz
 Didi kim ümmetüñ üzre budur ḳarz b.4394
 Ki şubḥile mesāda oldı tertīb
 Baña vü ümmetüme oldı terḡīb b.4402

2.1.1.2.4.3. Mümin

Mümin’in kalbi Rahman’ın arşı olduğu için müminin iman getirmesi gerekir. Zira iman saf itikattendir, onu elde tutmak idrak ile olur.

Budur ol nokṭa kim nūr-ı Ḥudā’dur
 Ki “er-raḥmān ‘ale’l-‘arş istivā “dur
 Çü ḳalb-i mü’mīn oldı ‘arş-ı Raḥmān
 Gerekdür mü’mīne ĩrād-ı ĩmān

Ki ĩmān i' tĩkād-ı pākdendür
Anı zabt eylemek idrākdendür b.3172- b.3174

Hakkânî'nin hayvanı vasfettiği bölümünde Allâh yolundan gitmeyen, ehl-i imanla arkadaş olmayan, adına mümin denilmeyen, şeriat ehli olmayan kimseyi uyardığını görüyoruz.

Niçün tutmayasın Hakk'ıñ tārĩķin
Neden bulmayasın anuñ refĩķin
Refĩķin ehl-i ĩmān niçün olmaz
Aduñı niçün mü'min dinilmez
Şerĩ'at ehl-i niçün olmayasın
Hakkĩkatden niçün zevķ almayasın b.3660-b.3662

2.1.1.2.4.4. Müslüman

Müslüman olsa bile İslam'ın ve imanın ne olduğunu bilmeyene sitem beyti aşağıdaki gibidir.

Degül kim rûh veyā Hakkıçün ola
Müselmān ola vü ĩmāna gele
Egerçi kendüyi şanur müselmān
Ne bilsün kim nedür İslām u ĩmān b.1775- b.1776

İslam'ın ve imanın hayatı düzenleyen kurallar olduğuna işaret aşağıdaki beyittedir.

Ki almak vermek u ĩmān u İslām
Olubdur halk için edyān-ı aḥkām b.1692

İslam'ın binası beş kısım olup, her birinde hikmetler bulunur. Şeriatın hükümleri de İslam ile olur.

Çün İslām'ıñ bināsı ḥams kısmet
Olub her biri bulub bunca ḥikmet b.1904
Çü ḥams üzre olur bünyād-ı İslām
Ki İslām ile olur şer' -i aḥkām b.1911

Allâh'ın nuru ve haberlerini reddeden münkiridir b.540, secde emrine uymayanlar Hakk'ın sanatının münkiri olurlar b.1482, kendi yaratılışından şüphe duymak münkirliktir, b.1608, felsefeciler Hakk'ın münkiridirler. b.2409 Peygamberleri inkar eden, velilerin sırlarına erişemeyenler de inkarcılardır. b.2412-b2413

Yahudi, Hristiyan ve Müslüman kavramları peşpeşe beyitler halinde sıralanmış, bir Yahudi'nin kendisine kafır/Hristiyan diyeni odun ateşine atmak isteyeceği, bir Kafır'e/Hristiyan'a Yahudi denilirse benzeri bir durumun ortaya çıkacağı, birine Müslüman denilirse kendisini büyük görerek aleme sultan olduğunu zannettiğini şaşkınlık ifadeleri ile anlatılır.

Eger kâfir diriseñ bir Yahûda
Seni atmağ diler nâr-ı vaqûda
Ve'ger bir kâfire dirseñ Yahûdi
Yanub ğayret odına çıka dûdi
Eger birine dirseñ ey müselmân
Şanur ki oldı bu 'âlemde sulţân
Birine ger müselmân dir olursañ
Ki ol ismi aña nisbet kılursañ
Seni qatl eyleye şeksüz gümânsuz
Qıla la'net diye dinsüz imânsuz b.2014- b.2018

2.1.1.2.4.5. Mezhepler

Hakkânî ehl-i sünnet akidesine bağlı bir din alimidir. Çeşitli mezhepler başlığı altında sıraladığı tüm unsurların şaşırmış olduğunu anlatarak başladığı 21 beyitlik müstakil bölümde insanoğlunun bazısının felsefeci bazısının zındık, kiminin tenasüh⁸⁴e

⁸⁴ “Tenasüh: fels. Ruh göçümü, ruh sıçraması, ruhun bir cisimden ötekine, bâzan da insandan hayvana ve hayvandan insana geçmesi inancı.” Devellioğlu, s. 1254 “Bir ruhun bir bedenden diğerine, yahut çeşitli bedenlere geçmesi olayının genel adı. “Nesh”, “mesh”, “fesh”, “resh” gibi çeşitleri vardır. Tenasüh “olayı” gözlem konusu olan olaylardan değil, inanç konusu olan olaylardandır. Bu inanca Hindistan’da, Mısır’da, İran’da Eski Yunanistan’da ve İslâm dünyasında rastlanır, İslâm dünyasında bu inanç, sünî öğretiden sapmış bazı fırkalarla, mezhep kollarında görülür, sünî İslâmiyet böyle bir olay ve inancı kabul etmez. Ruh göçünün esası, ölümsüzlük veya ebedilik meselesine dayanır. Duyulardan ve organizmanın (uzviyetin) kanunlarından bağımsız bir hayatın var olduğunu kabul etmeden, ruh göçünü düşünmek mümkün değildir. Bu kabulden sonra, ruhun, dış şekilleriyle birbirinden ayrılan, muhtelif varlıklara hayat (dirilik) verdiğini de kabul etmek gerekiyor. Bu iki kabul, ruh göçü inancını doğurmuştur. Böyle bir inanç, çok eski zamanlardan beri, kaynağından uzaklaşan bütün dinlerde ve bir kısım filozoflarda görülür.” Bolay, s. 300.

inanan, kiminin hulûle⁸⁵ inanan, kiminin yaratıcı olarak felekleri kiminin de tabiatı gördüğünü kimisinin güneşe kimisinin unsurlara ilahlık payesini verdiğini kiminin İndiyyun,⁸⁶ kimisinin Mutezile,⁸⁷ kimisin de Rafizi⁸⁸ ve Eşari⁸⁹ olduğunu ancak bunların da doğruyu bulamamaları sebebiyle kara bahta salınmaları gerektiğini söylemiş, bunlar karşısında ise “ehlullahın” itikadını göstermiştir.

Kimisi i‘tizāl olmuş oturmuş

Kimi olmuş Revâfız baş götürmüş

Kimisi Eş‘arî olmuş nazardan

Velîkin bulmamış şîhhat haberden

Bular çün vâkıf olmazlar İlâh’a

Şalalum bunları baht-ı siyâha b.281-b.283

Ehlullah’ın sözü ise beden kulağı ile değil can kulağı ile işitilir. Onu anlayabilmek için rabbanî ihsan gereklidir tüm bunları anlayabilmek için parçadan bütüne, eserden müessire gitmek gerekir. Çünkü tüm yaratılmışların aslı birdir. Vedud olan Allâh’ın da zatı o birliktedir.

Çü birdür aşlı bu cümle vücûduñ

Ki ol birlikdedür zâtı Vedûd’uñ b.297

2.1.1.2.4.6. Felsefeciler

Hakkânî dünyada iki taifenin meşhur olduğunu ilkinin felsefeciler, ikincisinin tasavvuf ehli olduğunu anlatarak başladığı b.4498-4512 beyitler arasında felsefecilerin hikmet ehli olduklarını, tasavvuf ehlinin ise nübüvvet ehli olduklarını söyler. Bu iki

⁸⁵ “Allâh’ın bazı cisimlere yerleşmesi inancında bulunma.” Devellioğlu, s. 436 “Allâh’ın zatının yaratılanlardan birine veya bir kısmına itikal ettiğini kabul eden bütün aşırı fırkalara verilen genel isim. Allâh’ın beşerin atası Adem’den itibaren peygamberlere, imamlara veya bir kısım ileri gelenlere hulûl ettiğini benimseyen bütün fırkalar Hulûliyye genel ismi altında toplanır.” Mustafa Öz, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yay., İstanbul, 2012, s. 220.

⁸⁶ fels. Kendi inanişına kendi görüşüne inanma, kendincelik Devellioğlu, s. 502.

⁸⁷ “Kaderi inkâr edip kul ettiklerinin yaratıcısıdır diyen ve Allâh sıfatlarını kadîm saymakta ehl-i sünnetten ayrılan ve Vâsıl bin Atâ yolunda olan kimseler.” Devellioğlu, s. 810 “Mutezile İslam toplumu bünyesinde II/VIII. ası başlarında ortaya çıkarak, İslâm inançlarını akli esaslara göre temellendiren, günümüzde mevcudu bulunmamakla birlikte, birçok İslamî gruba fikri anlamda tesir eden bir İslâm fırkası.” Öz, *age.*, s. 351.

⁸⁸ “Râfıza fırkasından olan, Hz. Ebubekir ve Ömer’in halifeliğini kabul etmeyen onlara dil uzatan” Devellioğlu, s.1020.

“Başlangıçta Zeyd b. Ali’yi terk edip yardımsız bırakan ilk İmâmîler, sonraları bütün Şîî fırkalar ile Şîîlik unsurlarını taşıyan bâtinî gruplara verilen genel isim.” Öz, s. 448.

⁸⁹ “İslam dünyasında Selef yahut Ashâbu’l-hadîs denilen zümrelerin nakle dayanan anlayış döneminden sonra akıl ve nakli birlikte ele alarak değerlendiren ehl-i sünnet bünyesinde mükelellimîn ekolünün kurulmasında önemli hizmeti geçen, Ebu’l-Hasan El-Eş‘arî’nin kurduğu mezhep.” Öz, s.140.

taife birbirine zıttır. Felsefeciler peygamberlere tabi olmazlar. Her ilmi akıl ile çözmeye çalışmaları akılca ve nakil olarak kendilerini üstün görmeleri felsefecilerin eleştirilen yönleridir. Peygamberleri reddeden felsefeciler Allâh’a erişemezler.

Hakkânî, okuyucuya insaf sahibi sevgili hitabından sonra iki mezhepten yolunun peygamberler mi İndiyyeye mi olduğunu sorar. İndiyye⁹⁰ ya da Dehriyye⁹¹ ise hüccet-i katı ile cevap vereceğini söyler ve dünyanın yaratılışını örnek ve deliller ile ifade eder.

Sülûk-ı enbiyâ mı ihtiyârûñ
Yâhûd ‘İndiyye mi dâr-ı i‘tibârûñ

Eger ‘İndiyye vü Dehriyye olsañ
Nebâtı terk idüb zehriyye olsañ b.1144-b.1145

Felsefeciler her şeyin Allâh’ı tesbih ettiği gerçeğini anlayamazlar. Hal ehlinin kabul ettiği bu gerçeğin cahilidirler. Kulaklarındaki safsata pamuğu çıkarılırsa Allâh’ın nurlarına yer açılır. Bu pamuk kulakta olduğu sürece akıl ve ruh bir araya gelemmez. (b.852-854)

Bu kavlüñ câhilidür zihn-i felsef
Ki şâdık olmaz anda ‘ilmü’l-elâf

Çıkınca sem‘-i cândan kuṭn-ı safsat
Olur envâr-ı zâtu’llâha mehbîṭ

Ṭolınca penbe-i felsef semâ‘ a
Yitişmez ‘aql u rûḥuñ ictimâ‘ a b.852-b.854,

⁹⁰ “Nesnelelerin gerçekliğini insanların inancına bağlı gören bir grup sofiste verilen ad. Bekir Topaloğlu İlyas Çelebi, *age.*, s.155-156 Süfistâiyye “varlık ve olayların gerçekliğini ve bilgilerin doğruluğunu kabul etmeyen felsefe mensupları” diye tanımlanabilir. Süfistâiyye kelâm kaynaklarında İnâdiyye, İndiyye, ve Lâedriye olmak üzere üç grup içinde mütalaa edilmiştir. İndiyye mensupları herkesçe benimsenen bir gerçekliğin bulunmadığını, hakikatin kişilere göre değişeceğini ifade ederler. İslam âlimleri Süfistâiyye’yi eleştirmiş, görüşlerinin temelsiz olduğunu kanıtlamışlardır.” Topaloğlu-Çelebi, s.283-284.

“Ehl-i hakka göre “hakaik-i eşya”nın hariçte vücudu vardır. Bunların hiç olmazsa bir kısmına insanın ilmi ve idraki taalluk eder. Halbuki “Sofestailer” bunun aksini iddia ederler. Bunlar üç sınıftır: “İndiye”, “inadiye”, “laedriye”. İndiye, hakayık-ı eşyanın haddizatında sübutu yoktur. Şu kadar ki itikat ve telakkiye tabi olarak varlığa maliktir. Bir şeyin cevher olduğuna itikat edersek “cevher” araz olduğuna itikat edersek “araz”dır derler. İnadiye, hakayık-ı eşyanın sübut ve vücudunu toptan inkar ederler. Hakayık-ı eşya namı verilen şeylerin vehim ve hayalden ibaret olduğunu iddia ederler. Laedriye ise “Bir şeyin sübut ve adem-i sübutuna ilmimiz taalluk etmez”derler, herşeyden ve kendi varlıklarından şüphe ederler. Hatta şüphelerinde bile “sahib-i şekk u rey” olduklarını iddia ederler.” Agah Sırrı Levent, *Divan Edebiyatı Kelimeler Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2015, s. 82.

⁹¹ “Alemin ezeli olduğunu ve yaratıcısının bulunmadığını savunan maddeci felsefe akımı. Mutlak zaman anlamına gelen dehr kelimesine nisbetle bu isimle anılan ve İslam dünyasında genel olarak ateist ve mateyalist düşünce akımlarını temsil eden dehriyye belli şahısların oluşturduğu bir felsefi akımı ifade etmesi yanında, çeşitli felsefe akımlarındaki inkârcı iddaların da ortak adıdır.” Öz, s. 111-112.

2.1.2. Tasavvuf ve Unsurları

2.1.2.1. Alem

Arapça, kainat, güneş sistemi ve çevresindeki dönen gezegenler topluluğu, cihan dünya, bütün mahlukat, insanlar, halk, cemiyet, çevre vs. gibi kelime anlamları vardır.⁹² Mesnevide alem kelimesi yukarıda sıralanan tüm kavramlar için kullanılmış olsa da biz dünya ve yaratılışı konusuna değineceğiz.

Eserinden anladığımız kadarı ile Hakkânî, akli ve nakli ilimler ile uğraşan, sistemli bir eğitimden geçmiş mutasavvıf bir şairdir. Felsefi konularda konuşan, tartışan alim bir zattır. Alemin yaratılışı hususunda da oldukça kapsamlı fakat savruk ve ayrı bölüm başlıklarını da içeren bölümler halinde söylediği manzumeleri bulunur. Mesnevi'nin 58. beyitinde alemin sözden⁹³ var olduğunu ifade eden şairin, bu düşünceyi destekler mahiyette başka beyitleri de aşağıdaki gibidir. Yeryüzü ve felekler kalam ile meydana gelmiştir, Allâh'ın altı günde yer ve göğü tertip etmiştir. Sonra istiva ayetinden iktibas yapılarak, eşya ve dünyanın usulü, insan ve cinlerin sınırı tamamlandığı bilgisine yer verilmiştir. Dünyanın yaratılışı ve Allâh konusunda bu ayete dört kez başvurulduğu da görülmüştür.⁹⁴

Kelām ile bu arz u kevn ü eflāk

Mükevvedür işit ey nuṭfe-i pāk

Çün altı günde Ḥaḳ arz u semāy

Daḥı arz u semādan muḳteẓāy

Ḳamusın kıldı emrile müretteb

Ḳamusın kıldı nuṭḳından mürekkeb

Yedinci gün ki ol “şümme'stevā” dur

Ki anda ḥaḳ ‘arş-ı Kibriyā’dur

Tamām oldı rüsūmı māsivānuñ

Tamām oldı ḥuḍūdı isn u cānuñ 2309- b.2313

⁹² Cebecioğlu, s.47.

⁹³ “Varlığın gerçekleşmesi ve ortaya çıkışı “ses” sayesinde. Ses gayb aleminden ayn alemine gelen mahluktur. Belirginleşen her yaratıkta ses farklı özelliklerde dahi olsa mevcuttur. Sesin kemali “söz-kelam”ıdır. Söz ise insanlarla harfler sayesinde şekline kavuşur.” Hafızade, *Risale-i Hat Hatt'ın Şiiri*, Sadettin Eğri (Haz), Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2014, s.40.

⁹⁴ bk. İktibaslar 20.

Hakkânî konu içinde konu kavram üzerine kavram anlatan genişliği ve derinliği olan bir şairdir. Tasavvufta da işlendiği şekilde Allâh tüm bu mahlukatı kendi güzelliğini göstermek için yaratarak bir ayna içinde görünerek güzelliğini göstermeyi dilemiştir.

Diledi kim göre kendü cemâlin
Tecellî eyleye nûr-ı kemâlin b.441

Düze bir âyine kim anda ol nûr
Göre dîdârını vü ola mesrûr b. 442

Ancak hikmet ve delili gösteren bu nur, ayna içinde açıkça görülemez, onun aslına ermek mümkün değildir. Feleklerin dönüş sebebi o nura aşık olmalarıdır. Arz ve feleklerin her biri aynada kendilerine yer bulabilmek için çevikçe dönerler, o cam içindeki tecelliye mazhar olabilmek için gönlün temiz olması gerekmektedir. b.445- b.450

Allâh'ı gösteren ayna metaforu ile tecelliye erişebilmek için kalbin pak olması ve kelamın aslını idrak eylemek gerektiği söylenmiştir. Temiz, saf kalp Allâh'ın aynasıdır. Gönül aynası pak olmaz ise sözün sureti ortaya çıkmaz.

Ĥudâ'nuñ gözgüsidür alb-i şâfî
Görinür anda ol şâfî vü Kâfî b.453

Gönül âyinesi olmasa rûşen
Kelâmuñ şûreti olmaz mu' ayyen b.454

Alem fanidir. Sabit olması imkan dışıdır. Sevmeye de değmez. b.3961 Alem zıtlıklar üzerine kuruludur. Kahr olmasa lutuf, cömertlik olmasa cimrilik, uğursuzluk olmasa kutluluk bilinmez. Alemde bulunanlar birbirine hem mazhar hem masdardır.

Eger ahr olmasa ey ' al-ı kâmil
Bu lufı kim bulub olaydı ' âmil

Eger cömerdli olmasaydı ey yâr
Buu'li kim bileydi âr u nâ-âr

Eger nas olmasa ey yâr-i ekrem
Neden ma' lûm olaydı sa' d-ı Âdem

Biri birine mazhardur bu ‘âlem
Biri birine maşdardur bular hemb.3487-3490

Vücûdı mahv olısar bilki anuñ
Şübûtı olmaya bil ki cihānuñ b.2087

Dünyanın yaratılışını delil ve örnek göstererek açıklayan Hakkânî, felsefecilere yaratılış hakkında soru sorar ve cevabını kendisi vererek izahta bulunur. Bu yer ve gökten başka alem var mıdır? Sorusuna evet vardır cevabı verilirse doğru söylenmiş, hayır yoktur denir ise kesin olarak cehalette kalınmış demektir. Bu dünyanın müellef yani telif edilmiş olduğunu söyleyerek her telif edilen eserin bir müellifi gerektirdiğine vurgu yapmıştır. Hakkânî felsefecileri uyarır ve açıkça görülebilen telifi inkar etmemelerini söyler. Bu konuyu örneklerle açıklamaya devam eder. Dünyanın dönüşü, burçların hesaplanması, derece ve dakikaların oluşması kendiliğinden olabilseydi Balık ve Boğa'nın ters istikamette döneceğini yahut bir yerde durup kendi tasarruflarınca hareket edebileceklerini anlatır. Tüm bu delilleri saydıktan sonra imar edilip telif olunan bu delillerin bir Malik'i, Hallak'ı sahibi ve Rezzak'ı olduğunu ifade eder ve tevhit inanışını vurgular. Dünyanın meydana getirilişine ve Allâh'ın kudretine karşı cahillik etmenin edepsizlik olacağını ehlullah ile dostluk etmesi gerektiğini söyleyerek bölümü bitirir. (b.1146-1158)

Şairin konuları anlatırken planlı bir yol takip etmeyi tercih etmediğini ifade etmiştik. Mesnevinin sonuna doğru alemin muhdes bir varlık oluşu tartışılmıştır. Felsefeciler ile kelamcılar arasındaki tartışmada (b.4758- b.4852) Hakkânî kelamcılarının safında yer alır. Felsefecilere göre alem müessirden müstağnidir, kelamcılara göre ise hadis olan alem değişkendir. Hakkânî'ye göre eğer alemin ihtiyaçsızlığı söz konusu olsa, (b.4766) onun bekası olmalıdır. Halbuki alemde değişimler başkalaşmalar söz konusudur, diriden ölü, ölüden diri çıkar. Kelamcılara göre alemdeki değişmelerin faili yıldızlar değildir. Saadet ya da uğursuzluk sabit değildir. b.4784. Hakkânî muhatap olarak cihanı seçtiği, alemin hadisliğine dair beyitlerde (4798-4815) dünyanın sebatı olmadığını, dünyanın sadece anasır ya da feleklerden meydana gelmediğini, içindeki her

şeklin ve rengin değişip başkalaştığını, Güneş ve Ay’ın da müessir olmadığını dünyanın kıdeminin bulunmadığını dünyanın bir perde olduğunu bir örtü ve gölgelik olduğunu belirtir.

Dünyanın asıl alemin gölgesi ya da gölgeliği olduğu da çeşitli beyitlerde işlenmiştir. b.4855, b.748-750.

Bu ‘ âlem zillidür ol aşl-ı pākūñ
Ol aşıldur bu külli māsivākūñ b.4861

Allâh’ın yokluktan ortaya çıkışından sonra cinsler, türler, ruhlar cesetler, akıllar ve nefislerin tertiplenerek anasır ve mevalid-i selasenin meydana geldiğini feleklerin de varlığının tamamlanması ve dönüşleri ile “zahirlerin yaratılışı” bölümü başlar. On iki burcu tek tek sıralayarak sabitelerin ve zamanın da yaratılmasından bahseden Hakkânî cevher ve arazların da yaratılması ile Dünya’nın nasıl oluştuğu bahsine geçer.

Cevâhirlle ‘ arazlar oldu rūşen
Ol ikiden cihân olub mu‘ ayyen
Düzildi şûret-i seb‘ -i semâvât
Görindi necm-i seyyārât-ı âyât b.386- 387

2.1.2.2. Burçlar

Bir başlık altında alemin yaratılışını anlatan manzumelerin ilki 379-389. beyitler arasında feleklerin varlığının anlatıldığı kısımdır. “Güneşin Dünya çevresinde döndüğüne inanan eski astronomi alimleri güneşin bu seyri esnasında 12 çeşit dilimden geçtiğine inanmışlar ve her dilime bir ad vermişlerdir. Bu adlar o dilim içindeki takım yıldızlara istinaden konulmuştur. Nitekim modern astronomi ilmi de Zodyak üzerinde on iki takım yıldız olduğunu kabul eder. On iki burç şunlardır: Hamel (koç), sevr (boğa), cevzâ (ikizler), seretân (yengeç), esed (aslan), sünbüle (başak), mizân (terazi), akrep kavs (yay), cedy (oğlak), delv (kova) ve hût (balık)”⁹⁵

⁹⁵ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999, s.74, Ayrıntılı Bilgi İçin bk. Ahmet Topal, *Ahmedî (İshak Hocas) Vahdetnâme-i Âlem-Engîz*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum, 2011, s.73-82.

İbrahim Hakkı Hazretleri Marifetname adlı eserinde yıldızları iki kısma ayırmış ve bunlardan bir kısmına sabit yıldızlar, diğerlerinde de gezegenler adını vermiştir. Bir kısım yıldızlara sabit denilmesinin sebebi, bunların birbirine olan uzaklığının daima eşit olup bunlar arasındaki mesafenin hiçbir zaman artıp eksilmemesidir.

Diğer kısımdakilere gezegenler tabir edilmesinin sebebi bu gezegenlerin yürüyüp hareket ettikçe birbirine bazen uzak bazen de yakın olmalarıdır. Bunların tamamı yedi gezegendir ve her biri ayrı bir felekte bulunur. Bu gezegenler, bazen bir yerde toplanıp küme küme olup ufuk dairesinin birbirine karşı olan derecelerinde karşı karşıya gelirler.”⁹⁶

Hakkânî her bir burcun ismini sırası ile kullandığı beyitlerde şöyle der: Feleklerin varlığı, usulü ve sınırları tamamlanarak terkeb edildi. Ona dönüş verildi ve döndü. Burçlar isimlendirildi ve gezinmeye başladı. O, Koç, Boğa, İkizler, olup Yengeç ve Aslan’dan yol buldu. Başak, Terazi ve Akrep, Yay, Oğlak, Kova ve Balık yaklaşmış, on iki burcun sınırları düzenlendi, Vedud olan Allâh (onların) usulünü kudret ile ayarladı. Derece ve dakikalar ortaya çıktı, Kadir olan Allâh onda, sabiteleri, basitler alemini belli etmek için (yarattı), sıfatlar aleminin de muhiti orası oldu. Cevherler ve arazlar meydana çıktı, o ikisinden de dünya belirlenmiş oldu. Yedi kat göğün şekli düzenlendi seyyar yıldızların işaretleri göründü. Tüm varlıklar Hakk’ın emri ile oldu, hepsi geçmişte tek tek belirlendi. Ey dost! Kimisi iç/öz kimisi de dış/kabuk olarak on üç daire oldu.

Çü terkîb oldı eflākũñ vücūdı
Tamâm olub rüşũmı vü ħudũdı

Devir virildi añā kıldı devrân
Bürũc ism oldı anda kıldı seyrân

Ĥamel hem Şevr u hem Cevzâ olub ol
SereĤân u Esedden keşf olub yol

⁹⁶ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, (Haz.) Cafer Durmuş, Kerim Kara, Erkam Yayınları, İstanbul, 2013, Cilt 1, s. 238 “(...) Sabit yıldızların sayısına gelince; sonraki dönem filozoflarına göre, bin yüz on iki adet olup bunların ışıklı cisimler oldukları delillerle isbat edilmiştir. Bunların birbirinden ayırt edilip her birine ayrı isim verilmesi imkan dahilinde olmadığından, bilginler (bu sahanın mütehassısları) bunlar içindeki grupları altmışa bölmüş ve bunların her birine belli bir şekle göre isimler vermişlerdir. Söz konusu isimlendirmede öncelikle eski filozoflardan meşhur olanların adları tercih edilmiştir. Sonra bazı hayvan, bitki ve âlet isimleri verilmiştir.” (Ayrıntılı bilgi için bakınız. s. 237-267).

Olun<dıSünbüle vü Mizān u ‘Aķreb
 avis Cediyle Delv ü Hūt aķreb

Düzüldi on iki burcuñ ĥudûdı
 Rüşûmın çekdi ĥudretten Vedûd’ı b.379- b.383

Feleklerin, tabiattan terķib edildiği anlatılır. Anasır-ı erbaa unsurları ile tabiatler kasd edilmiştir. Koç, aslan, yay ateşten; yengeç, akrep, balık sudan; boğa, başak, oğlak, topraktan; ikizler, terazi ve kova da havadan unsurlar taşırlar. Böylece terķip tamamlanmış olur. Nitekim meleklerin söze mazhar olmaları gibi felekler (de) tabiatten terķip olunmuştur.

abî‘ atdan mürekkebb oldı eflāk
 Bu ĥavlûñ şāhididür ehl-i idrāk
 Çü ‘unşurdan abî‘ at elťaf oldı
 Hem ondan ĥalk olanlar eşref oldı
 İşit vaşfını ol ĥalk-ı Hudā’nuñ
 Gör imdi kārını ol Kibriyā’nuñ
 Ĥamel’dür āteşi Şevre türābî
 Di Cevzā bādî vü Ĥarçengi ābî

Esed hem āteşidür bildi ‘irfān
 Ki andadur maĥall-i şems-i tābān

Olur hem Sünbüle ĥakî muĥaķķaķ
 Daĥı Mizān bādîdür muşaddaķ

Gel imdi ‘Aķreb’i ābî bil ey dost
 avis’den āteşi hem eyle derĥost

Çü Cedy’i ĥākle hem-abî‘ olubdur
 Ki Delv’e bād hem menbi‘ olubdur

Ĥaķıķat Ĥūt’un oldı ab’ı ābî
 Tamām oldı bu terķibüñ nihādı

Bularuñ hey’etüñ ol Ĥayy u Ĥādir
 Bu terķīb üzre kıldı ya‘nî zāhir

abî‘ atdan mürekkebdür felekler
 Nitekim nuţķa mazĥardur melekler b.968-978

2.1.2.3. Felekler

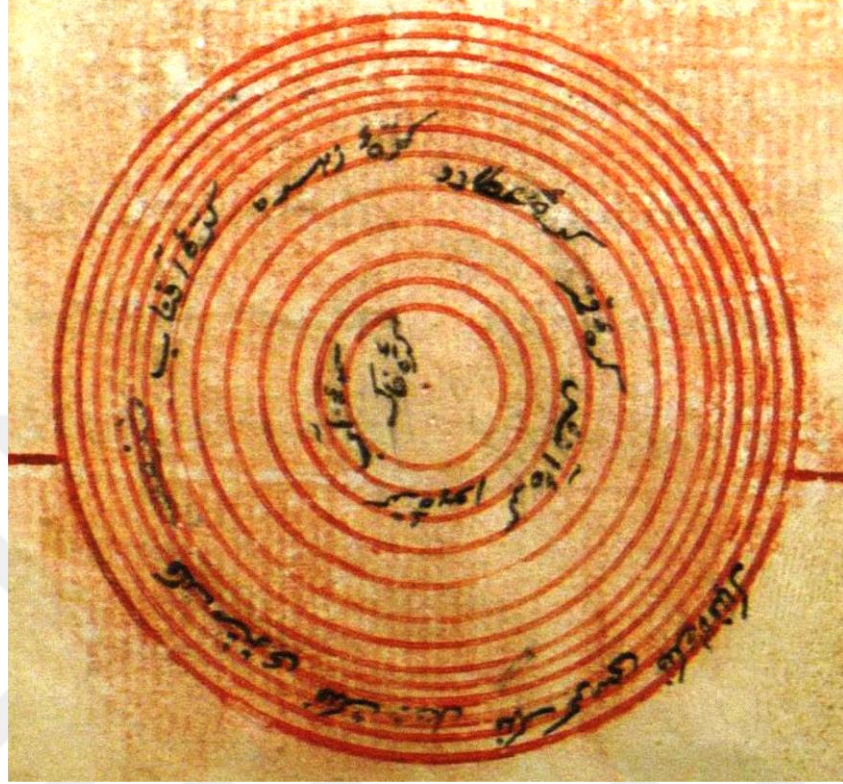
“...İslâm filozoflarının tamamı ve din alimlerinin çoğunun doğruya yakın görüşleri ile aşağıda özetle aktaracağımız şekilde ele alınıp kabul edilmiştir ki cisimler âlemi (âlem-i ecsâm), birbirini çevreleyip kuşatan küreler ve unsurlar üzerinde soğan gibi katmanlar halinde olup hepsi birlikte top şeklini almıştır. Esîri cisimler (ecsâm-ı esîriyye) yani bütün felekler (eflâk-ı külliye) dokuz tanedir. Bütün yüksek cisimler (ecrâm-ı âliyât) ve alçak cisimlerin unsurlarının orta kısmında bir parça (cüz’) bulunduğu varsayılmaktadır ki o âlemin merkezi ve her şeyin esasıdır. Bu dokuz göğün en büyüğü atlas feleğidir (felek-i atlas). Dünyanın yönleri bununla sınırlanır ve zamanın vakitleri bununla tayin edilir(...) Feleklerin hepsi onun bu hareketine bağlıdır. Dokuz feleğin sonuncusu ise ay feleğidir ki (felek-i kamer) onun atmosferi oluş ve bozuluş âlemini (âlem-i kevn ü fesad) ve eşyayı her taraftan kuşatmıştır. Dört esas unsurun (anâsır-ı erba’a) küreleri ay feleğinin içinde derecelerine göre sıralanıp yerleşmişlerdir.”⁹⁷

Bu bölümde dokuz katlı feleklerin isimleri birer beyit içinde sıralanmıştır. Arş’ın en yüksek gök tabakası olduğu, ikincinin Kürsi, üçüncünün meleklerin yerleştiği Zühal/Satürn, dördüncünün büyük kutluluk olan Müşteri/Mars, beşincinin kimsenin kendisinden (şerrinden) emin olamayacağı Merih, altıncının Güneş, yedincinin Zühre/Venüs, sekizinci feleğin Utarid/Merkür, Dokuzuncu feleğin Ay olduğu ifade edilir. Bunlardan sonra sırası ile ateş, su, toprak ve hava yer alır ve toplam on üç katman olurlar. b.390- b.411 Mesnevinin 39-41 beyitleri arasında da 12 burç ve feleklerin dönüşü anlatılır.

Bu bölümün sonunda Kıbrıs nüshasının 14. varlığında bir felekler tablosu bulunur. Her bir dairede bir feleğin ismi yer alır. Merkezdeki ilk dairede küre-i hak, ikincisinde küre-i ab, üçüncüsünde küre-i hava, dördüncüsünde küre-i ateş, beşincide küre-i kamer, altıncıda küre-i Utarid, yedincide küre-i Zühre, sekizincide küre-i afitab,

⁹⁷ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 230-231.

felek-i müşteri, felek-i Zühal, felek-i kürsi, felek-i eflak şeklinde bir sıralama yapılmıştır.

Gök katmanları, dokuz feleğin yaratılışından sonra anasır-ı erbaa unsurlarının da eklenmesi ile (ateş, su, toprak, hava) ile toplam 13'e tamamlanır. b.1226- 1227 de gökyüzü ve yıldızların kürsi latif iken tanzim edildiği anlatılır. Felekler, burçlar, yıldızlar ve dünyanın suretini ortaya çıkarırlar. b.1253 zıtlıklar ise dünyanın hâdis olduğunun delillerindendir. b.1254, yıldızlar kusursuzdur b.2153 yıldızlar, mücessem nurdan varlıklardır b.4541, eğer feleklerin devirleri olmasa yıldızlar bu devirleri yapmasalar ne yaz ne de kış meydana gelirdi, ne de mevcudatın yaratılışı açıkça görülürdü. b.4552- b.4553, yıldızların uğur ya da uğursuzluk konusunda mutlak müessir değildirler, b.4781-4782 fakat anne karnındayken talih üzerinde etkileri vardır. b.4788, yıldızlar dünyanın süsüdürler. b.4858, Sabit yıldızların sayısının bin yirmi iki olarak verildiği ve on iki burç ile yedi feleğin uğur ve uğursuzluğa dahil olduğu da aşağıdaki beyitlerden anlaşılabilir.

Eger olmazsa bu eflāk-ı devvār
Eger kılmasa bu edvārı seyyār

Ne şayf u ne şitā zāhir olaydı
Ne halkuñ hilḳati bāhir olaydı b.4552- b.4553

Ki biñ yirmi iki necm-i şābit
İdüb ol on iki burc üzre sākıt

Daḫı yedi nücūm-ı çehre-i pāk
Maḫall olub olara heft eflāk

Olurlar sa‘ de vü hem naḫsa dāḫil
Kılurlar yir yüzünde halkı ḫāşıl b.4581- 4583

“Bu cisimler alemi de iki kısımdır: Biri yüksek (ulvi) diğeri alçak (süfli). Yüksek kısımda Arş, Kürsi, semalar, sabit ve harekette olan yıldızlar bulunur. Kamil kişilere göre Arş ve Kürsi tabiidir, yani elemanlara ait değildir, dolayısı ile yok olmağı da kabul etmez (...) Cisimler aleminin alçak kısmında ise elemanlar ve elemanlardan meydana gelen cansız varlıklar, nebatat ve hayvanlar bulunur.”⁹⁸

2.1.2.4. Mevalid-i Selase

Mevalid-i Selase : Mevalid kelimesi ve müstakil bir bölüm başlığı olarak “Der Tevzī‘-i Mevālid-i Şelāşe” başlığı altında b.941-965 arasında detaylı bir şekilde işlenmiştir. Felekler ve anasır-ı erbaanın toplamı olan on üç dairenin tamamlanmasından sonra sıra mevalide gelir. Mevalid-i selasenin ilki cemadat⁹⁹ ikincisi nebatat¹⁰⁰ üçüncüsü hayvanlardır.¹⁰¹ Alemin tamamı bunlardan oluşmuştur. Bunları tayin eden Allāh’tır. b.406-417 Feleklerden sonra kademeli olarak tabiatlara sonra da mevalide sıra gelir, böylece nüzul tamamlanmış olur. b.415-422

⁹⁸ Sunar, s.64.

⁹⁹ “Üç bileşik cismin başlangıcı olan madenlerin tamamı yerin içinde sıkışan buhar ve dumanlardan meydana gelen cisimlerdir ki nicelik ve nitelik bakımından birbirinden farklı bulunan pek çok karışımlar sonucu meydana gelmiştir. Eğer bir madenin karışımı kuvvetli olup çekiç kabul ederse, bilinen şu yedi cisimden biri olur: Altın (zeheb), gümüş (fidda), bakır (nüḥās), kalay (rasās), demir, kurşun (esreb) ve tunç. Ve eğer bir madenin karışımı kuvvetli olup çekiç kabul etmezse taş cinsinden biri olur: Elmas, lal, zümrüd, zeberced, (yeşil süs taşı), seylan ve firuze gibi.” Ayrıntılı bilgi için bakınız. Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 510-515.

¹⁰⁰ “Üç bileşiğin ikincisi bitkilerdir. Onların şuaşuz bir kuvveti vardır. Yani bitki türünün, çeşitli hareket ve muhtelif aletler vasıtasıyla türlü hareketlerin ortaya çıktığı bir tabiatı vardır.” Ayrıntılı bilgi için bakınız. Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 516- 517.

¹⁰¹ “Üç bileşiğin üçüncüsü hayvan cinsidir ki hayvani nefse mahsustur. O, mümtaz olmayan tabii cismin ilk olgun halidir. İrâdî hareketle hareket eder.” Ayrıntılı bilgi için bakınız, Erzurumlu İbrahim Hakkı s. 517-519.

Felekden şoñra oldı ol mevālīd
Ki anlar oldılar asl-ı merāşīd

Birisidür ma‘āden ey birāder
K’anuñla muttasıfdur sīmile zer

Birisine nebāt ism oldı anuñ
Ki oldur revnaķı ehl-i cihānuñ

Birisin didiler ismiyle hayvān
Hem ol ismile mevcūd oldı insān b.407- 410

Birisine nebāt ism oldı anuñ
Ki oldur revnaķı ehl-i cihānuñ

Birisin didiler ismiyle hayvān
Hem ol ismile mevcūd oldı insān

Şu kim mevcūd-ı ‘ālemdür bulardur
Kelāmuñ aşlı bu kim muhtaşardur b.409-411

Tabiatı camid olan bu ilk türün adı cemadattır. Lal ve yakut bu cansız madenler arasındadır.

Ki evvel nev‘e didiler cemādī
Çü cāmiddür bu terkībūñ nihādı b.942

Ki anā l‘alile yāķūt dirler
Hem ol rūh ehline nāsūt dirler b.943

Bitkilerin ve ağaçların ruhu vardır, büyür ve gelişirler. Allāh’ı tesbih ederler.

Birisi dahı ol üç nev‘ūñ ey yār
Nebātāt u dırāhtān oldı yekbār b.945

Çü bunlar buldılar neşv ü nemāyı
Kamu tesbīh iderler Kibriyā’yı b.947

Hayvani ruh,¹⁰² ruh sahibi ve hareket edebilir bir mahiyettedir. Rütbece insana en yakınıdır. Konuşan hayvan olarak nitelenen insan ise en mükemmel yaratıktır. Meleklerden daha faziletlidir. b.949- b.965

¹⁰² “Hayvani ruh, buhar nevinden bir madde ile sınırlıdır. Bu madde hem latif hem kesiftir. Fakat bu kesafet derecesi ruhun fezada dolaşmasını engelleyecek derecede değildir. Bu ruh, yarı maddi olan bu örtüsünü dünyamızın genel seyyalesinden yani elektrondan edinir.(...) Dünyamızdan ulvi aleme yükselen bir ruh oraya ancak daha latif bir örtü ile gidebilir.” Sunar, s. 56.

2.1.2.5. Anasır-ı Erbaa

Anasır-ı erbaa mesnevide insan tabiatleri anlatılırken detaylı bir şekilde işlenir. (bk. ahlat-ı erbaa) Tanım için mazmunlar sözlüğünde aşağıdaki ifadeler bulunur.

“Üç, dört, yedi, dokuz: Şairlerimiz bunlardan şu manaları kast etmişlerdir.

Selâse: Hayvanlar, nebatlar, madenlerden bâhis olan mevâlid-i selâse ki âbâ-yı ulviye ile ümmehât-ı süfliyenin imtizacından doğmuşlardır.

Çehâr: Çehâr anâsır yani hava, su, ateş, toprak. Astronomiye göre ümmehât-ı süfliye. Anâsır-ı Erbaa-Dört unsur. Erkân-ı Erbaa (dört rükün) de derler ki dört asıl demektir.”¹⁰³

İnsan ruhu ve alemin tabiatı arasında bir bağlantı vardır. Unsurların ortaya çıkışında zıtlık bulunur. İnsan zıtları ile oluşturulduğundan, varlığı zıtlarıyla hazırlanır. Su, ateş, hava ile toprak, pak vücudun usûl sebebidir.

Dört cevher mükemmel bir şekilde düzenlenmiştir, bu mükemmellikten son cevher elde edilir, onun elde edilişi ile de zıddiyet yaratılış bulur. b.2169- b.2172 . Klasik bir benzetiş yöntemi ile dokuz felek ataya, dört unsur anaya, üç mevalid de oğula benzetilir. b.183

Hudûsât-ı ‘anâsırda olur zıd
Vuḡû‘ât -ı ṭabâyi‘ den gelür nid b.1172
Halk oldu hikmetünle tokuz ata dört ana
Buldı bulardan üç oğul icâd müctebâ b.183
Çün insân oldu ezdâdile terkîb
Vücûdî zıddla oldu ya‘nî tertîb
Ki âb u âteş u bād ile ḡākūñ
Nizâmı ‘illetidür cism-i pâkūñ b.2169-b.2170

Dört basit unsur anasır-ı erbaa, ateş, hava, su ve toprağın kısaca tanımları ve mesnevide yer aldığı beyitler aşağıdadır.

¹⁰³ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, MEB, İstanbul, 2004, s. 489.

“İlk unsur olan ateş kendi yapısı itibariyle mutlak manada yüce, latîf ve sâfidir. Diğer unsurlar gibi renksiz, boyasız olup hepsinden üstündür, gözler onu idrak edemez. Ateş unsurunun tabiatı sıcaklık ve kuruluk olup mutlak manada yüce olması sebebiyle diğer unsurlara muhaliftir.”¹⁰⁴

Ateşten yaratılış ve cömertlik elde edildiği ifade edilir. b.1065, Evrenin değişimi gereği altı yönün olduğu, toprak latiflik kazanınca su unsurunun oluştuğu, havanın canı ışık ile latiflik kazanınca ateşin oluştuğu ve dünyayı aydınlık hale getirdiği anlatılır. b.1219-1222 O yüce Allâh’ın çok lutfu ile nûr/ışık ve nârın/ateşin varlığı hayat bulduğu ifade edilir. b.1374

Çün olur inşîlâbı kâyinātuñ
Lüzûmıdur leṭâfet şeş cihātuñ
Leṭâfet bulıcaḡ ḥâk âb olur âb
Leṭâfet âba bâdi añla deryâb
Leṭâfet bulıcaḡ hem bâd-ı cân fer
Olur âteş kıılır dehri münevver
Çün âteş bula zâtında leṭâfet
Felekden ḥaṭṭ alur budur zarâfet b.1219-1222

“Unsurlardan ikincisi havadır. Yeri ateş küresinin altında su küresinin üstü olmalıdır. Latîf şeffaf ve renksizdir. Onun kendine mahsus hali sıcak, rutubetli ve yükselici olmakla, bu yönüyle diğer üç unsura benzemez. Hava, çeşitli oluşum ve bozuşum terkiplerine karışarak zamanla farklı şekillere bürünmeye yatkındır.”¹⁰⁵

“Dört ana unsurun üçüncüsü su, basit bir cevher, renksiz, şeffaf ve küresel bir cisimdir. Doğal özelliği rutûbetli ve soğuk olmasıdır. Havaya nisbetle yoğundur. Toprak unsurunu kuşatan su unsurudur. Aslında o her şeyi kuşatan geniş bir okyanustur.”¹⁰⁶

Hakkânî’nin eserinde su kavramı başlık olarak bir ayette¹⁰⁷ ve b.1424 te işlenir. Allâh’ın arşının su üzerinde olduğu söylenir. Bahr-i kadim metaforu b.3626-3627’te

¹⁰⁴ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 355-356.

¹⁰⁵ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 358-359.

¹⁰⁶ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 403- 404.

kullanılır. Herşeyin varlığı sudandır. b.227 Ebu Leheb ateşten olduğu gibi dalga da denizdendir.

Nitekim âteşile şol Leheb'dür
Yahūd baħr ile mevci kim nesebdür b.2799

Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya göre dört unsurun dördüncüsü ve özün özü mesabesinde olan toprak unsuru basit ve yoğun bir cevherdir. Alemin merkezi olup diğer bütün canlıların topuklarının ayağının altına döşenmiştir. Soğukluk ve kuruluşun toprak unsurunda birlikte bulunmasının sebebi, katılık ve yapışma özelliğinin olmasındandır.¹⁰⁸

Toprak her şeye sebep olandır. Toprak ve sudan terkip bulan rüzgar ve ateş ile tertiplenen her şey zaruri olarak ruh sahibi olacaktır, duyuları ile hareket edecektir.

Anı görmez misin ey ehl-i idrāk
Ki her şeye medār olmışdurur hāk
Ne şey kim hāk <u> mādān bulsa terkīb
Hem olsa bād u âteş anda tertīb
Zarūrī ol zevi'l-rūh olırsardur
Havāsile taħarrūk kılısardur b.4975- b.4977

2.1.2.6. Ahlat-ı Erbaa

Alemin en şereflişi olarak nitelenen insanın mizacını oluşturan dört unsur yani ahlat- erbaa da¹⁰⁹ alemde görülen unsurlardan bir diğeridir.

“Tıp tarihinde ahlât-ı erbaa anlayışı eski Mısır'a kadar gitmektedir. Mısırlı hekimler hastalık sebebi olarak kan, sevda, balgam, kara safra ve sarı safradan ibaret

¹⁰⁷ O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş'ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır. Böyle iken "Ölümünden sonra şüphesiz diriltileceksiniz" desen, inkârcılar "Mutlaka bu, apaçık bir büyüdür" derler. (Hûd: 11/7).

¹⁰⁸ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 423-424.

¹⁰⁹ Ahlat “hılt”ın çoğulu olup karışımlar demektir. Kökleri Hipokrat'a kadar uzanan eski tıp ilminin insan vücudunda bulunduğunu kabul ettiği “kan”, “safra”, “balgam”, “sevda”dan oluşan dört temel oluşuma verilen isimdir. Bunlardan bir yahut birkaçındaki dengesizliğe “ahlat-ı fâside” (kötü karışım), her birinin dengede oluşuna ise “ahlat-ı mahmûde” (güzel karışım) denir. Bunların birbirine uyumu “erkân” uyumsuzluğu ise “ezdâd” ve birbirlerine karışmaları ise “vücud”a sebep olarak dört karışımdan oluşan “ahlat”ı meydana getirirler Kan, safra, balgam ve sevda beden ülkesinde akan kırmızı, sarı, beyaz ve siyah renklerde tatlı, acı, tuzlu ve ekşi dört nehir gibi olup tabiatleri sırasıyla, sıcak-nemli, sıcak-kuru, soğuk-nemli, soğuk-kuru şeklindedir. Bu dört tabiat insanın mizacının temelini belirler. Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiir Kılavuzu*, OSEDAM, İstanbul, 2016, s. 183.

dört sıvının kirlenmesini gösterirlerdi... İnsan bedenindeki bu dört sıvının bazı özellikleri vardı. Bedeni dolaşan kan akıcı ve sıcak, beyinde saklanan balgam akıcı ve soğuk, dalak ve midede bulunan kara safra (sevda) kuru ve soğuk, karaciğerde saklanan sarı safra ise kuru ve sıcak idi.

Dört sıvı ve onlara nisbet edilen sıcaklık, soğukluk, kuruluk, yaşlık şeklindeki nitelikler, İslam dünyasında mizaç teorilerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Demevi (sanguin), balgamî (flegmatique), safravî (colerique) ve sevdai (melancolique) terimleriyle ifade edilen psikolojik tipler yanı sıra mahrur (sıcak tabiatlı), mebrud (soğuk tabiatlı) yabis (kuru tabiatlı) mertub (yaş tabiatlı) şeklinde dört niteliğe dayanan karakter tasniflerine de gidilmiştir. (İhvân-ı Safâ, Resâ'il I.299)¹¹⁰

“Bu dört hıltan kan hava, safra ateş, balgam su ve sevda da toprak ile bağlantılı olarak kabul edilmiştir. Kanın yeri karaciğer, safranın yeri safra kesesi, balgamın akciğer ve sevdanın ise dalaktır. Bunların vücuttaki baskınlığı insanın karakterini oluşturur. Buna göre kan hararet, safra öfkeye, balgam burudete sevdâ ise melankoliye sebep olur.”¹¹¹

Hakkânî tabii mizaçlar ve onların psikolojik mizaçlara etkisini müstakil başlıklar açtığı beyitlerinde (2926-2932) şöyle işler: Cevherler unsurları, unsurlar da tabiatleri yani hıltları¹¹² oluşturur. Sıcak, soğuk kuru ve yaş insanın vücuduna giydirilir. Her birinin tesiri olan bu maddeler safra, balgam, kan ve sevdadır. Safra ateş, balgam su, kan hava, sevda da toprak ile yakındır.

Derinin rengi siyah olursa topraktan, beyaz olursa sudan, kırmızı olursa havadan, sarı olursa ateştedir. b.2946-2948

Safravi tabiat ateşten olup sahibi zorba hiddetli şiddetli acımasız olur. Mal düşkünü olmayıp hali kibirliliğe meyyaldir. Tabiatini ıslah ederse nur ile kaplanır.

¹¹⁰ Ayşegül Demirhan Erdemir, “Ahlât-ı Erbaa” *İslam Ansiklopedisi*; Türkiye Diyanet Vakfı, 1989 İstanbul, Cilt II, s. 24.

¹¹¹ Şentürk, s.183.

¹¹² Dört eleman ve dört hılt nazariyesi Galien'e dayanır. Buna göre gıda, ilk önce hılta çevrilir ve bedenin parçaları onlardan beslenir. Bu dört hıltın en üstünü kandır, sonra balgam, sonra safra ve en sonda da sevda (albumin) gelir. Hıltları doğuran şeyler de sıcaklık ve soğukluktur. Sunar, s. 257.

Kendisinde bu huy var olanı da uyarır, doğru olanı yapmasını, yanmaktan kurtulmasını söyler. b.2949-2955

Bâdî mizaç nemli olup, kan ile yol bulan bir tabiattır. Bu tabiata sahip kişinin konuşma kabiliyeti üstündür. Ancak gönlü hevoidir. Kırmızı yüzlü olan bu kimseden kimseye zarar gelmez. Onda havanın tüm vasıfları bulunur. b.2956- 2963

Balgami tabiat suya ait olup bu kişi gamlıdır. Son derece beyaz olan bu kimsenin eklemlerinde sert ağırlar bulunur zaman zamanda başına dert gelir. Yüzü parlak ve güzel, sözü uysal, gönlü yüce olacaktır. Yüzünde bazen öfke/alınganlık görülür, bazen de soğuk sözlü olur. Her ne kadar gönlünde çok hayali olsa da sözü kalıcı değildir. Toprak ile terkip olduğunda idraki tertip kazanır. b.2964-2972

Sevdai tabiat soğuk, kuru ve topraktır. Bu tabiat sahibinde tüm kötü davranışlardan sakınma olur. Rengi siyah ve iyi huylu olur. Neyi düşünse gerçekleşir hangi işi istese elde eder. Takva sahibi, emanete sahip olur, şariat ile din ve diyanet bulur. Ancak bu cinste fena koku olur. b.2973-2982

Mizaçların Karıştırılması

Toprak ile ateş terkip edilirse kuru bir mizac olur, onun çaresi az yemektir. Bu kişi kumral olur, marifetli olur, zikri hu olmalıdır, bu kişi alim ve zahid olur. Şeyh olma kudreti vardır, sözleri hadisler ve tefsirler olur. b.2991-2997

Su ve ateşin karıştırılmasından ihtilaflı bir mizaç olur. Güzellik bulur, sakalı sarı olur, fikri ve söyledikleri çelişir. Vücudu beyaz mavi/yeşil gözlü olur. Hayalperesttir. Genç iken hararet, yaşlanınca ateş özellikleri ağır basar. Huyu irfan ile, ilim ile değiştirilebilir. b.2998- 3006

Hava ile ateşin karışımı yani kan ve safranın terkibinden tüyleri de yüzü de kırmızı olan gözü yeşil /mavi Merih tabiatli insan olur. Her türlü kötü huya, öldürmeye bozgunculuğa meyli vardır. Alim de bilgin de olsa bu böyledir. Zeki olup güzel sanatlara yakındır. İlim onun kötü huylarını bertaraf eder. b.3007-3017

2.1.2.7. Ahlak-ı Zemime, Ahlak-ı Hamide

“Huylar. Beşeri davranışlar (Tas.) Hulk nefsin bir melekesi olup o sayede fiiller, düşünüp taşınmaya ihtiyaç göstermeden kolaylıkla husule gelir (Gazali, İhya, III, 52) Biri güzel diğeri (iyi-kötü) olmak üzere ahlak iki kısımdır. İlkine ahlak-ı hamide, ikincisine ahlak-ı zemime denir. Şükür, cömertlik, tevazu iyi huylar, nankörlük, cimrilik riya, kibir kötü huylardır.”¹¹³

Hakkânî bu iki huyu da ayrı bölüm başlıkları halinde anlatır. b.1931-1940 Gönül ya da insan ruhu bir şehir ve ülkedir. Yedi aşağılık bu ülkeyi felakete uğratar. Bunlar gönül şehrine geldiğinde, meleklerin yerini şeytanlar alır. Bahçe bozulur, çiçek yaprak kalmaz. Ülkeyi zulüm karanlığı kaplar, adalet uzaklaşır, cömerdin makamını cimri alır.

Velîkin yidi cîlf ü nâkes-i dūn
Bu şehriñ halkını itmege mağbūn b.1931
Bulub bu şehre vü bu tahta fırsat
Kılurlar zulmile bu milke nikbet b.1933
Melekler yirini alır şeyātīn
Gelür müfsidler vü gider selātīn b.1934

Gönül şehrine sultan olmak için şeytan askerlerinin karşısına Rahmani orduyu getirmek gerekir. Vücudu temizlemek için o yedi reddedilmiş bilmek gerekir. Ahlak-ı zemime yedi kötü huydur. Bunlar, cimrilik, kıskançlık, kibirlilik, gıybet, yalan, bozguncuk ve hiledir. Bunların daha nice bin dostları, dostlarının da nice bin ahabası vardır. Bu kötü huyları tevazu, cömertlik, kanaat¹¹⁴, perhiz, güzellik, hikmet, ilim, cömertlik ve mürüvvet ile temizlemek gerekir. Böylelikle şehir şeytanlardan kurtulur, ülke baştanbaşa mamur olur. b.1941-1956

Dağı perhîz u ʔalʕ at dağı hikmet
Dağı ʕilm u seha vu hem mürüvvet

¹¹³ Uludağ, s.32.

¹¹⁴ Kanaat elde olanla yetinmek, Allâh'ın verdiği ne sabredip razı olmaktır. Bir başka ifade ile çalışıp çabalayarak bütün gayretini sarf ettikten sonra ele geçene razı olmaktır. Cenab-ı Hak herkesin rızkını bir sebebe bağlayarak taksim etmiştir. Senin rızk-ı maksûmun ne ise eline geçecek olan odur. Bugün, bu ân Hakk'tan neye mazhar oldunsa ona şükretmesi hakikî kanaattir. Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatları ile Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 181.

Eger bunları sen iş idinesün
 Kāmu hālūñde hem kiş idinesün
 Şeyāñinden olur şehrūñ selāmet
 Ğmāretler olur milkūñ tamāmet b.1953-1955

2.1.2.8. Nefs-i Emmare

“Nefs, can, benlik, (Tas.) a) Kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan lâtife, cism-i lâtif. Bu anlamdaki nefis kişinin en büyük düşmanı olduğundan onu ezmek, kırmak, mücahede kılıcı ile katlatmak gerekir. Bunun için riyazet yapılır, çile çıkarılır.

b) İnsanın zatı, mahiyeti. Eğer bu nefis süfli arzulara karşı gelir ve kötülük yaptığı zaman kınanırsa buna nefis-i levvame (insanı kınayan sahibini sorgulayan nefis) denir. Kötülüklerden arınırsa nefis-i mutmainne adını alır.”¹¹⁵

Mesnevide nefis-i emmarenin özellikleri ayrı bir bölümde anlatılır. b.3637-3654. Kafir nefis köpekten beterdir, işi daima kavga ve şerdir. Yemeye içmeye meyilli olduğundan ona ya kedi ya köpek demek (de) doğru olur. O yemek ve içmekle kuvvet bulur. Kan dökücü, can alıcı, haram yiyendir. O çok şerli ve çok cahil olan nefis, kuvvet bularak doğru yoldan saptırmak ister. Ateş kaynağı olup tutuşur cin/şeytan olur, onu iman din teskin edemez. Adı taşlanmış şeytan olan bu nefis, dünyanın (en) şerlisi olur. O bazen cin bazen iblis olur, bazen de şeytanla aynı yoldan gider. Onu riyazet ile tutmak gerekir, kanaat ateşine atmak gerekir.

Bu kāfir nefis kim itden beterdür
 Ki işi dā'im anuñ şūr u şerdür
 Çü rāğıb ola ol eklile şürbe
 Dimek şādıkdur aña sek ya gurbe b.3637-3638

İslam'ı bulmayan, imana ermeyen, sözü ve davranışları birbirine uymayan kimse nefis köpeğini öldürememiştir. b.1777-1778 Nefis köpeği insanı yağmalayıp bir lokmaya muhtaç edebilir. b.3240 Nefsin arzularını yerine getirmemek gerekir. Aksi

¹¹⁵ Uludağ, s. 405.

takdirde bunlar insana hüsrân verir. İnsanın mahve sürükleyen üç belalı yular, yemek, giyim-kuşam arzusu ve şehvettir.

Dilersen yimek u giymek şafâsın
Süresin dâimâ şehvet hevâsın b.3666

Bu üçü bend-i muhkemdür belâlî
Bularuñ nefis olupdur pâymâlî b.3667

Nefis dünyaya meyl ederse dünya dine engel olur. Nefis ve dünya bir yere sığmaz, biri galip biri mağlup olur. Nefis yedi başlıdır, her başında da bin ejderha vardır. Onu, gıdasını vermeyerek terbiye etmek mümkündür. O bir yılanın karınca, ateşken nura tebeddül edebilir. Tam olarak nefsi öldürmek mümkün değilse de canlanıp kötülük etmesini engellemek mümkündür. b.3683-3699

Nefsi ahlak-ı hamide temizler, kalbi tevhide açar. O noktada nefis mutmaine/kötülüklerden arınmış nefis olup, her işaret can gözüne görünür. İnsan ilm-i ezelde tertemizdir. Adem, cihanın en şereflişidir; onun sözü iki cihanın en güzeliştir. b. 924-932

K'anı şâf idüb ahlâk-ı hamîde
Kıla tevhide kalbi âremîde

Çün ola nefsüñ anda mutmainne
Görine cân gözine her mazınne b.924-925

Bu Âdem hod cihânuñ eşrefidür
Anuñ nuṭkı dü kevnüñ elṭafıdır b.933

Eğer vücuttan ateş ehli/nefis/şeytan giderilir ise insan aslında nura mazhardır. Ateş şeytanlık vasfıdır, onu def etmek hakimiyettir. Allâh'ın yardımına mazhar olabilmek için o övülen ahlaka uygun yaşanmalıdır.

Ki sen ol nûra mazharsın birâder
Vücûduñdan giderse ehl -i âzer

Bu âzer kim şifât-ı şeytanetdür
Anuñ def ini itmek saltanatdur

Ol ahlâk-ı hamîd ile muḳârin
Ki zâtullâh saña ola mu'âvin b.2820-2822

2.1.2.9. Ruh Türleri

“**Ruh** sözlükte **rvh** harflerinden çeşitli masdarlar teşkil eden ve “gitmek; hava rüzgârlı olmak; bir şeyin kokusunu almak; refah ve rahatlık duymak; bir şey geniş ve ferahlık verici olmak” gibi manalara gelen kökten türemiş bir isimdir. “İnsan ve hayvanda hayatı sağlayan unsur “ diye tanıtılabilir. Ruh “nefs” anlamına da gelir. İslâm literatüründeki yaygın tanımına göre ruhun tanımı şöyle yapılabilir: “İnsanın ana rahminde oluşması sırasında melek tarafından bedenine üflenene; ölümü anında meleklerce bedeninden çıkarılan ve onun yükümlü kılınmasını sağlayan idrak edici hakikati, hayat cevheri.” İnsan ruhu denilince canlılık, bilinç, akıl, idrak, irade gibi niteliklere sahip bir özden söz edilmiş olur.”¹¹⁶

Hakkânî ruhlar ile ilgili seçtiği hadis başlığında “Kâle Nebi a.s. el-ervâhu cünüdün mücennedetün fîmâ te‘ārafe minhâ îtelefe ve fîmâ tenākera minhâ ihtelefe”¹¹⁷ ruhun tanımını yapar ve ruhun dizili ordular şeklinde olduğunu söyler.

Ki rûha didiler cünd-i mücenned
Bu kâlûn dâllidür kavî-i Muḥammed b.938

Hakkânî’nin eserinde ruh, nefis kavramı yerinde kullanılır. Nefs çeşitleri aşağıdaki gibidir:

“1-Nefs-i cemâdî: Maddî nefis, maddeyi bir arada tutan ve dağılmasına engel olan güç 2-Nefs-i Nebatî: Bitkisel nefis, üremeyi, büyümeyi ve beslenmeyi sağlayan güç 3-Nefs-i hayvanî: Hayvanî nefis. His ve iradeli harekete sahip olma gücü 4-Nefs-i İnsani: İnsan nefsi insandaki küllîleri kavrama ve akıl yürütme gücü 5-Nefs-i natîka: Bizatihi maddeden mücerred, ama maddeyle faaliyet bulunan cevher 6-Nefs-i kudsiye: Kutsal nefis. Tür için mümkün olan her şeyi elde etme melekesine sahip nefis. Ermişlerin nefsleri. /Nefs-i Külli: Üniversal nefis. Alemin canı, kainatın ruhu.”¹¹⁸

¹¹⁶ Bekir Topaloğlu, s. 262.

¹¹⁷ “Ruhlar, sıralanmış askerler gibidir orada birbirleriyle uyuşanlar anlaşılır, uyuşmayanlar anlaşamazlar.” bk. İkt. 23.

¹¹⁸ Uludağ, *age.*, s. 405-406.

“Eflatun’un öğrencisi Aristo ise (Ruh Hakkında)ki kitabında ruhu kendisi ile yaşanılan, duyulan ve düşünülen şey olarak tanımlamış ve bu konuda kendinden sonraki filozoflar tarafından kabullenilen bir teori ortaya atmıştır ki o da ilk akıl veya faal akıl ve dolayısı ile, ilk kemal teorisidir. Aristo hocası Eflatun gibi üç kısma değil (içgüdüler, irade, akıl) üç kademeye ayırmıştır: Nebati ruh, hayvani ruh ve insani ruh (akıl)¹¹⁹ . Hakkânî de de aynı ayırımı görmüştür. Aristoya göre ruh bedenden ayrı değil tersine, bedenini şeklini geliştiren ve mükemmelleştiren hayati kabiliyettir ve bu kabiliyet enerji demektir.”¹²⁰

Hakkânî nefsi ikiye ayırır. Birincisi beden yani cisim olandır. Tıp alimlerinin incelediği vücudu nefis olarak tanımlar. b. 3313-3320, İkincisi Allâh’ın yarattığı ve ruhundan üflediği nefistir. Bu tür de ruh-ı tabii (kandan olan) ve ruh-ı vazii (candan olan) olarak ikiye ayrılır. Bu ruh çeşitleri 3323-3325. beyitlerde işlenmiştir. Ruh Allâh’ın nefesidir ve ona can denir. Nefsin aslı ruh olup Adem’e verilmiştir.¹²¹ b.3326.

Hakkânî nefis çeşitlerinden nefs-i natika hakkında şunları söyler. “Muhakkak kötü olan (nefis) insan nefsidir, iyi olan ise ruha aittir/ruhun tasdik ettiği nefistir. b.37361. Kelam ehli, nefsin ruhtan ayrı olmadığını ikisini birbirinden ayırmadıklarını söylediler. Onun ismi konuşan nefis/insan nefsi oldu o ruh bu usûl ile açılır/fetholur. Gerek nefis gerekse ruh ikisi aynı (şeylerdir). Nefs-i natika hayvani ya da şeytani ruh değildir.” b.3742 Kovulmuş nefis ruh olmayı hak edemez. Çünkü ruh Allâh’tandır, Allâh ona ruhundan üflemiştir. b.3749-3752 “Nefsin Aslının Beyanı” başlığında b.3761-3797 arasında nefsin unsurlar aleminden ve üç boyutluluktan olduğunu, harekete kadir olan bu şeye Rabb’in tohum attığını, o tohuma nefs-i natika dendiğini, insan ruhunun

¹¹⁹ “Özellikle, İslam Meşşai filozofları da Aristo’ya uyararak, ruhu, cismin ilk kemali (entelechie) saymışlar ve bunu da onun gibi üç kademeye ayırmışlardır: 1-Nebati Nefs (l’Ame Vegetative) (Beslenme ve gelişme kabiliyeti) 2-Hayvani Nefs (l’Ame Animale) (Nebati nefsteki kabiliyetlerle birlikte duyu ve hareket kabiliyeti) 3-İnsani Nefs (l’Ame Humanie) (Yukarıda adı geçen iki nefsin kabiliyetleriyle birlikte algı, tenkid, muhakeme ve düşünme kabiliyetleri)” Sunar, s. 256.

¹²⁰ Sunar, s. 256.

¹²¹ “İnsanı âlemin rûhu, âlemi ise bu rûhun bedeni olarak kabul eden İbnü’l-Arabî’ye göre insanla birlikte bütün âlem (büyük insan) (insan-ı kebir)dir. İnsan dikkate alınmaksızın sadece âleme bakılacak olursa âlemin ruh olmadan düzenlenmiş bir beden gibi olduğunu belirtir. İnsanı âlemin cisminde üflenen rûh olarak kabul eden İbnü’l-Arabî’ye göre insan, bu yüzden âlemin varlığı ile amaçlanan şeydir. İbnü’l-Arabî insanın gaye varlık oluşunu, Kur’ânda insanın yaratılışı ile ilgili “ona şekil verip rûhumdan üflediğimde (nef-i rûh)” ayetinde geçen tesviye ve nefh-i rûh kelimelerinin yorumu üzerinden izah eder.” Osman Nuri Küçük, *Fusûsu’l-Hikem ve Mesnevî’de İnsan-ı Kâmil*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2014, s. 28, Hakkânî’nin de ruh konusundaki görüşleri Arabi ile benzetmektedir.

cesedin çekirdeği olduğu ve bu tohumun dölsuyunda yer aldığı anlatılır. Ruh bedenle ve canla bağlantılıdır. Nefis aşk ateşi ile yanıp temizlenince onda kabiliyetler ortaya çıkar. Diğer nefis türlerinden cemadi nebati ve hayvani ruhlar da mesnevide beyitler halinde anlatılırlar. Nebati ruhlar büyüüp gelişerek yüce Allâh'ı tesbih eder. b.947 Hayvani ruh harekete sahiptir ve hayat ondan ortaya çıkar, insani ruh ise soyuna aslına döner. En şerefli olan ruh odur. b.949- 955. Mesnevinin 2646-2649 beyitleri arasında bu ruhlar sıralanır.

Ki nefs-i nâtıka ism oldu anda
Bu resm ile irer rûh ol fütûha b. 3738

Gerekse nefs di aña gerekse rûh
İkisi birdürür ey çeşm-i meftûh b.3739

2650-2662 arasındaki beyitlerde bir ayrı bölüm başlığı ile ruhların yerleri anlatılır. Cemadi ruhun yeri ciğerdir, hayvani ruhun yeri yürek, insanî ruhun dimağdır.¹²² Kelam, söz ve anlatma yetisi ondan gelir, onunla gaybı bilene erişilir. Meleki ruhun bulunduğu bölge de başın kubbesidir. Ruhların mertebelerinin tarifinde ise, 2663- 2672 cemadi, nebati, hayvani, insani ve meleki ruhun isimleri birer birer sıralandıktan sonra her bir ruhun letafet kazanarak sırası ile bir diğer ruha dönüştüğü anlatılır.

2.1.2.10. Veliler ve Özellikleri

“Evliya: Velîler, dostlar. (Tas.) Ermişler, erenler. Hakk'ın dostları. Allâh'ın özel ilgisine, sevgisine ve yardımına nâil olanlar. Genel anlamda mü'minlerin hepsi evliyâdır. Özel anlamda ise sadece Allâh'ın kendilerine keramet ve ilham ihsan ettiği kâmil mü'minler evliyâdır. Evliyânın çeşitli varlıklar üzerinde bir mânevî gücü vardır. Duâları Allâh katında makbul olur. Evliyâ Allâh'ı dost edinmiş, Allâh da onları kendine dost edinmiştir.”¹²³

¹²² Kadı Aduddin El-İyî'nin “Mevakıf” adlı kitabından özetle ruh hakkındaki görüşleri şöyledir: Ruh üç kuvvetten ibarettir. a- Kalbte olan hayvani nefis, b-Karaciğerde olan nebati nefis c-Dimağda olan insani nefis. Sunar, s. 256.

¹²³ Uludağ, *age.*, s. 180-181.

Hakkânî, Arapça velî kelimesinin çoğulu olup dostlar anlamını ifade eden evliyanın özelliklerini 30 beyitlik üç bölüm halinde açıklamıştır. Velileri zahiri ve batını olarak iyiye ayırmıştır. “Der Sıfatı Evliyaullâh” bölümü 2069-2095 beyitler arasında anlatılır.

Velîler iki nev^ç ile olurlar
 Ki anlar Hakk’ile kırbet bulurlar
 Birisi bâtın u birisi zâhir
 Birisi tayyib u birisi tâhir b.1302-1303

Evliyalar iki çeşittir. Biri ehl-i zahir, biri ehl-i batın. Zahir/ görünen evliyaların özellikleri 1304-1313 arasında şöyle sıralanmıştır: Şeriat ehli yani Allâh’ın da dostu olanlar emir ve yasaklara tamamen uyarlar, tüm ilimler ile, (öğrenerek) fazilet sahibi olurlar. Onlardan her türlü kötü hal gider, akıl ve candan himaye hasıl ederler. Onlardan kötü ahlak giderildiği için övülen (huy) ile Kerim olan Allâh’ın nuruna erişirler. Övülen ahlak onlara yol gösterip, kalpleri tevhide karşı huzur içinde olur. Bunlar, Allâh’ın dostudurlar, yüce Allâh’ın yolunu temizlerler.

Birisi ehl-i şer^ç olur bularuñ
 Ki anlar dostıdur ol Kirdi-gârun
 Tamâmet emr u nehye dâhil olur
 ‘Ulûm-ı küllîyile fâzıl olur
 Şıfâtât-ı zemâyim gider andan
 Hîmâyet hâşıl ider ‘aql u cândan
 Çün andan gider ahlâk-ı zemîme
 Hamîd ile varur nûr-ı Kerîm’e
 Hidâyet idüb ahlâk-ı hamîde
 Olur tevhide kalbi âremide
 Bular dostı olurlar Kibriyâ’nuñ
 Târikin pâk iderler ol Hudâ’nuñ b.1304-1309

İkinci kısım veliler olan batın/gizli evliyalar da Allâh’ın dostudurlar. Bunların ilimleri beka olup halka açıkça görünmezler. Levh-i mahfuzu görebilen bu veliler perdesiz olarak Cenab-ı Hakk’ın nurunu da izleyebilirler. Levh-i mahfuzu okuyup

olacaklardan bilgi sahibi olur, bunları halka remizler ile söylerler. b.1321 Bu remizler ve sırlar ihsan ile onlara verilmiştir. Bu haberleri cehalet perdesinde olanlar ve eğri bakışlılar anlamazlar. Ölüm ve hayat batın/gizli evliyalar için için farksızdır.

Birisi ehl-i bâındur bularuñ
Ki anlar dostıdur ol Kird-gārun b. 1314

Bularuñ ‘ilmi halka zāhir olmaz
Bulara ehl-i zāhir kâdir olmaz b.1317

Bulara rüşen olur levh-i maḥfūz
Olur ol anlara her laḥza melḥūz 1318

2.1.2.11. Abdal, Kutub ve Kutbu’l-Aktab’ın Özellikleri

Mesnevide ayrı bir bölüm başlığı halinde vasıfları anlatılan (b.2206-2210) abdallar, fena ülkesinde bulunan vahdete ermiş kimselerdir.

“Abdal, bedel kelimesinin çoğuludur. İslamiyetin zuhurunda bu adı taşıyan bir topluluğa dair rivayetler vardır. Bu hususta hadis rivayetleri olduğu bilinse de sıhhatleri tartışılabilir. Abdal, Allâh’ın yeryüzünü kendilerine musahhar kıldığı kimselerdir ve alemin intizam sebebi olan bu kimseler insanların işlerini düzenlerler.”¹²⁴

“Kutup, Arapça değirmen taşının miline denir. Büyük değirmen taşı, milin (kutbun) etrafında döndüğü gibi, kâinat denen bu kozmos da idare bakımından kutbun etrafında döner. Bu yönüyle kutub, manevi derecesi büyük, velî bir kuldur ve âlemin rûhu olarak değerlendirilir.”¹²⁵

Mesnevide kutuplar için, kabz ve bast hallerinin kutuplara mahsus olduğu, onların ellerinin Rabb’in eli, dillerinin Rabb’in dili olduğu, dünya içinde yedi kişi oldukları çeşitli renk ve şekilleri alabildikleri, kimsenin bunlara vakıf olmadığı ve kimsenin bunları bilmediğini evliyâi taḥte kıbâbî lâ ya‘ rifühüm ğayri¹²⁶ hadisinden de istifade ederek 9 beyitlik “Der Sıfat-ı Kutb” başlığında anlatır.

¹²⁴ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s.120.

¹²⁵ Cebecioğlu, s. 385.

¹²⁶ “Velilerim kubbelerim altındadır. Onları benden başka hiç kimse bilemez.” bk. İktibaslar 25.

Bulardan ileridür ıutb-ı kâmil
Ki anlar kabz u bast oldu dâhil b.1332

Bularuñ elleri Rabb'ũñ elidür
Bularuñ dilleri Rabb'ũñ dilidür

Bular yidi kişidür kevn içinde
Yürürler cümle şekl u levn içinde

Kimesne vâkıfı olmaz bularuñ
Kimesne 'ârifi olmaz bularuñ b.1334-1337

Kutbu'l-aktab: Kutupların kutbu demektir. 1341-1353 beyitler arasında anlatılan bu kimselerin özellikleri arasında, istiva noktasına çıkabildikleri, hatlara elif harfi gibi dahil oldukları, altı yöne tesir edebildikleri, ilim deryasının incisi, basiret ülkesinin ezeli nuru oldukları vardır. Kutuplar Allâh'ın yarattığı, sevdiği, murad ettiği kimselerdir, Allâh'tan bir nefes uzak değildirler. b.1352

Bulardan içrudur ıutb-ı aktab
K'aña râci' olubdur küll -i mezheb b.1341

Duğul itmiş rüsûm-ı mâsivâ
Vuşul itmiş hudûd-ı istivâ b.1343

Müşşirdür eşer virür zevâta
Duğul ider vücûdı şeş cihâta b.1346

'İlim deryâsınuñ dürr-i 'azîmi
Başîret mülkinüñ nûr-ı kadîmi b.1349

2.1.2.12. Kamiller ve İnsan-ı Kamil

“Yetkin insan, kâmil insan a)Allâh'ın zât, sıfat, isim ve fiilleriyle en mükemmel biçimde kendisinde tecelli ettiği insan. b)Âlemin var oluşunun ve varlığını sürdürmesinin sebebi. Varlığı meydana getiren ve onu muhafaza eden ilke c)Hz. Muhammed'in nuru, hakikat-i Muhammediye d)Gavs, kutup, hakîkî mürşid e)Adem-i mânâ (insanlık idesi) insan-ı kâmilin akl-ı evvel, akl-ı kül, kelime-i câmiâ, nokta-i kül, nokta-i vahdet, ilk ilke, sırr-ı ilahi gibi birçok isimleri vardır. Bu isimler onun çeşitli

özelliklerini belirtir. İnsan-ı kâmil Allâh'ın sûreti, Allâh da onun ruhu gibidir. Diğer taraftan insan-ı kâmil âlemin rûhu âlem de onun sûretidir.”¹²⁷

İnsan ilim sahibi olursa akl-ı kamile erişir, cahil kalırsa şeytanlaşır. b.2777 Nefsini ve Rabb'ini bilen kişi kamil olur. b.2872 Sözün aslını, kamil akıl sahipleri dünya ve içindekileri güzergah olarak niteler. 3075, Kamil (kimseler) bile, varlık aleminin (mümkünün) bidatlarını ortadan kaldırmadan Allâh'ın yüceliğinden (vacibin hazretinden) bir cihete erişemezler b.3103 Onuncu akıl kamildir, ancak Rahman'ın ihsanından olan ilhamdan üstün değildir. b.3113 Ten ve can örtüsü kaldırılıp imanda yakine erişilince can gözü ile görüldüğü vakit insan-ı kamil olunur.(b.3177-3180)

Kamiller için naat bölümünde b.2111- 2128 arası 17 beyitte müstakil olarak, mesnevi içinde de dağınık halde insan-ı kamilden bahsedilir. Kamiller, Hakk'ın şahididirler, onun yüzünü açıkça görürler. Aklın örtüsünü kaldıran, Hakk'ın kitabını anlayan, Allâh'ın ilmini bilen kimselerdir.

Şular kim oldılar Hakk'ın güvâhı

Ne gökçek bildiler gör ol ilâhı

Ne rûşen gördiler vechini anuñ

Ne toğru vardılar râhını anuñ

Ne hoş ref' itdiler 'akluñ hicâbuñ

Ne tefhîm iderler Hakk'ın kitâbuñ b.2111-2113

Akl-ı kül¹²⁸ kavramı şu beyitlerde işlenir, Elif¹²⁹ Allâh'a be (ba)¹³⁰, akl-ı külle işaret eder. b.10 Akıllar dokuzdur onuncu,¹³¹ akl-ı evvelin¹³² başlangıcıdır. Adem akl-ı evvele

¹²⁷ Uludağ, *age.*, s.270.

¹²⁸ “Allâh'ın kudretinden ilk evvel ortaya çıkan akıl. Cebecioğlu s.45. Tümel aklın külli aklın hüviyeti ilahidir. Ancak o, isimler, sıfatlar ve mertebeler bakımından nisbetine göre farkını ve seyrânını tamamlamaktadır. Sunar, s. 87 Mevlana ve Yunus gibi düşünürler de “akl-ı küll/evrensel akıl, “akl-ı maaş/geçimi temin eden akıl, “akl-ı mead/ahret işlerinin ayarlayan akıl gibi ayırımlar yapmışlardır. Yalnız burada evrensel akıl/külli-i akıl Batı'daki anlayıştan farklı olarak Tanrı ya da onun yerine konan bir kavram değil, doğrudan Hz. Muhammed'in nurudur. Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Nobel Yayınları, Ankara, 2009, s. 8. Nefs-i külli de denilen külli aklın bir diğer sözlükte tanımı şöyledir. Nefs-i Külli (Külli Nefs): Feleki nefis, varlık dünyasının nefsi. Batın ehline göre en yüce mertebeden en aşağı mertebesine kadar bütün alem aslında tek bir insan olup buna büyük alem denir. Külli nefis de onun ruhu olup onun cisminde tek bir fiil görmektir. Bazıları ise şöyle demiştir. Külli nefis Hazret-i Muhammed'dir. Buna külli akıl da denilmektedir.” Seyyid Cafer Seccâdi, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 357.

¹²⁹ “Elif: Arap alfabesinin ilk harfi, mecazen doğru müstakim bir adedi. (Tas.) Zât-ı Ahadiyet, Allâh'ın mutlak teklifi ve birliği. Elif bir rakam şeklinde yazılır ve ebced hesabındaki sayı değeri de birdir. Bu bakımdan Elif Allâh'ın mutlak birliğine işaret eder.” Uludağ, s. 167.

mazhar olduğundan, baştaki ba harfine işaret edendir. b.22-23 Ruh tekamül ederek isim sahibi olur, toprak olan Adem ile cisim sahibi olur. Toprak, Hakk'ın lütfuna erdiğinden kamil akıl ona parlaklık vermiştir. b.23-25 Aklın kemalinden teselli bularak akl-ı evvel, nefis-i evvele dönüşür, soyut bir daire şeklini alır ve döner ona arş denir. b.31-36 Aleme feyiz bereket veren Allâh, hazinesini açınca ondan akl-ı Adem/akl-ı evvel çıkmıştır. Bir nur suretlenir ve aynada mücessem hale gelir. Bu nurun ne olduğunu soran Hakkânî'ye Cenab-ı Hakk'ın cevabı o nurun akıl olduğudur. b.791-792 Hidayet küllî aklındır ve velilik akl-ı küllündür/ ilk yaratılan aklındır. b.2470 Küllî akla mazhar olan peygamberlerdir, ondan hidayet bulan velilerdir. b.2474 Akl-ı kül Allâh'tan, suretlenerek ondan nefsi küll yani Havva ana ondan da cism-i küll ortaya çıkarak istenilen zahirler mülk alemine ulaşmıştır. b.2480-2481 Akl-ı aşır/onuncu akıl her ne kadar kemale erse de ruh makamına güç yetiremez. b.4515

Çün açdı gencini Feyyâz-ı 'âlem
Hürûc eyledi andan 'akl-ı Âdem b.368

Didi bilgil anı 'akıldur 'akıl
Ki anda nûr-ı zâtuñ eyledi nağl

¹³⁰ “B harfi, ikinci harf İbnü'l-Arabi Kitabı'l-ba adlı kitabında şöyle der: “Sufiler, b derken ilk mevcûda işaret ederler. Bu varlığın ikinci meretbesinde bulunur. Gökler yer ve ikisi arasındaki her şey ona dayanır. Hak Tevbe suresi dışındaki bütün sûreleri Besmele'nin başındaki ba harfi ile açıklar.” Şeyh Ebû Medyen şöyle demiştir: “Gördüğüm her şeyin üzerinde ba yazılmış idi.” Yani her şey ba'ya dayanmakta idi. Şiblî de şöyle demiştir: “Ben ba harfinin altındaki noktayı. Nokta ba'yı gösterip, onu ta, peltek se ve diğer harflerden ayırt ettiği gibi, ben de sayesinde var olduğum ve doğduğum ve kendisi ile zuhur ettiğim ve gizlendiğim Sebep'e delâlet ederim.” Abdurrezzak Kaşani, *Tasavvuf Sözlüğü*, (Haz.) Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s.101.

¹³¹ “Akl-ı aşır: Dünya semasına ulaştığında sana ay feleğinin ruhaniyeti gelir. Hâkimlere (filozoflara göre o, senin hizmetinde bekleyen Akl-ı Aşır'dır (onuncu aklıdır). Çünkü o Adem'in hizmetçisi, sen de onun misafirisin. Bu akıl veya melek-nasıl söylersen söyle-müvelledat {sonradan meydana gelecek varlıklar} ve {elementler ya da ateş, havai su, topraktan ibaret olan} unsurlar üzerinde tasarrufta bulunur ve onların hakimi olur. Senin hizmetinde yönelediklerinde sana tasarruf mertebesini verirler. O zaman seni kevn ve fesad {oluş ve bozuluş} aleminde istediğin gibi tasarrufta bulunur. Onuncu Akl'ın zatında, sonradan meydana gelecek varlıkların resmedilmiş bütün suretlerini görür ve onların bizim alemimizde gördüğümüz suretler olduğunu anlarsın. Bu, onun misalinin bizde de bulunduğu manasında değil, aksine bizim müvelledattan gördüklerimizin yalnızca Onuncu Akl'ın zatında gördüklerimiz olduğu manasındadır.” Zafer Erginli, İlyas Karslı vd. *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul, s.89.

¹³² “Ululhiyyet mertebesi. Vücut bu mertebede kendisindeki sıfat ve esmayı mücmel olarak bilir. Bu mertebeye “vahdet-i hakiki”, “taayyün-i evvel”, “ilm-i mutlak”, “tecelli-i evvel”, “kabiliyet-i evvel”, “alem-i vahdet”, “hakikat-i Muhammediye” gibi isimler de verilir. Cebecioğlu, s. 45. Varlığı Rabb'inden kabul eden ilk cevher. Bu nedenle akıl diye isimlendirilmiştir, çünkü o Rabb'ini ilk bilen ve varlık feyzini kabul eden şeydir. Demirli, s. 96-97. Ceberut Alemi (Güç alemi, Vahdaniyet): Taayyün-i evvel (ilk zuhur) Hakikat-i Muhammedî mertebesidir. Bu alem ilahi düzene girerek, onu yaşayarak ve paylaşarak anlaşılabilen kutsal bir alemdir. Cemalnur Sargut, *Hiz. Adem Füsûsu'l Hikem Çalışmaları I*, Nefes Yayınları, İstanbul, 2012, s.15-16. Allâh taayyün-i evvel mertebesinde zatını, sıfatlarını, isimlerini ve bütün mevcudatı birbirinden ayırmaksızın icmalî olarak bilir. Burada oluşun ilk başlangıcı söz konusudur. Bu mertebeye vahdet, hakikat-i Muhammedî, mutlak ilim gibi isimler verilmiştir. Sargut, s.15-16. Akl-ı evvele rûh-ı izâfî de denmektedir. Akl-ı evvel, Cenâb-ı Hakk'ın zâtından yaratılan ilk cevherdir. Bu cevher, ilâhi ilmin vücutta meydana geldiği yerdir. Akl-ı evvel feyzini doğrudan Cenâb-ı Hakk'tan alır. Bu akıl nüzûlun başlangıcı urûcun da nihayetidir. Akl-ı evvel bütün mevcûdâtın tohumudur. Bundan dolayı akıllar, nefisler, felekler, yıldızlar, unsurlar, maden, nebât ve hayvan tabiatları gibi her şey akl-ı evvelde mevcuttur.” Mollâ Ahmed İlâhî, *Tasavvuf-nâme*, (Haz.) Mücahit Kaçar, Ahmet Akdağ, Büyüyen Ay Yayınları, Şubat 2015, s. 48-49.

Muḥakkaḳ aṅladum kim ‘ aḳl-ı küldür
Ki ol cān bülbüline bâğ-ı güldür b.791-792

Nur-ı Muhammedî¹³³,de beyitlerde şu yönleri ile anlatılır. Ruhlar cesedlere girdiğinde nüzulleri tamamlanıp urucu istediler. Nüzul ile uruc birbirine uygun olunca hakikatlerin ortaya çıkışı kesinleşti ve o nur mevalidden başlayarak mertebeler katetti, yalnızca müessirin kendisine ulaşabileceği emniyetli bir makama erişti. Ve Hz. Muhammed Mustafa’ya girdi, orada aslının hazırlanmış cins ve fasıllarında görünüşe nazır olduğunu gördü. O ruh bunca merhaleyi niçin aştığını Cenab-ı Hakk’a biraz da sitem ile sordu. Allâh Teala “Katımda uzakların uzağı ya da yakınların yakını eşittir, aynıdır.” buyurdu, kemal gereği onca merhalenin aşıldığını söyledi. b.3517-3535

Mevâlidün ʔarîḳin ʔutub ol nûr
Girüb her menzili eyledi ma‘ mûr
Merâtibden merâtibden merâtib
Huşûl oldu aña külli meârib
Yitişdi bir maḳâm-ı emene kim ol
Müeşşirden bulunur ol yaña yol
Müeşşir olmaz andan bir nefes fek
Aña fâyiẕ olur bî-şübhe vü şek
Varub ol müntehâ-yı müntehâya
Girüb ol müctebâ-yı Muşṭafâya b.3520-3524

2.1.2.13. İsim-Müsemma

“İsim-müsemma: İsim (ism) “varlıklara verilen ad” müsemma “adlandırılan varlık” tesmiye de “adlandırma” demektir. İslam âlimleri Cenâb-ı Hakk’ın hiçbir yaratığa benzemediği noktasında fikir birliği içindedir. Bununla birlikte genel kabul çerçevesinde lafza-i celâl (Allâh) kelimesi müstesna O’nun zâtına¹³⁴ nisbet edilen

¹³³ Arapça, Muhammedî nûr Hz. Muhammed nûru demektir. Buna hakikat-i Muhammediye denir. Allâh’ın yarattığı ilk şey peygamber efendimizin nûrudur. Diğer bütün varlıklar onun nûrundan yaratılmıştır. Cebecioğlu s.488.

¹³⁴ “Zât: Kimse, kişi, şahıs. Terim olarak şöyle açıklanır: “Kişinin bütün özelliklerinin kendisine nisbet edildiği şahsı”, “bir şeyi diğer varlıklardan ayıran kendisine has hariçteki gerçekliği” “kendi başına boşlukta yer tutan (kendi kendine kâim olan şey) (araz ve sıfatın mukabili)” Zât, kelâm ilminde ilâhî sıfatların kendisi ile kâim olduğu yüce varlığı ifade eder. Zaman zaman vücut ve nefis de zât karşılığında kullanılır.” Topaloğlu s.346.

kavramlar “isim/esmâ-i hüsnâ diye anılıyorsa da haddi zatında Arap dilinde ifade ettikleri mânalar açısından birer sıfat olup zât-ı ilâhiyyeyi nitelemektedir.”¹³⁵

“el-İsm ve'l-müsemma (isim ve isimlendirilen): Bir şeyin zatının bilinmesini ve anlamının açıklanmasını sağlayan şey. İsim, tanım ve betimlemeden, kendisi tikel onlar bileşik oldukları için ayrıdır.(...) İsim lafzın kendisi için kullanılabilir. Bazen isim zikredilir ve sadece gerçek isim kullanılır, gerçek isim lafzın müsemması ve anlamıdır. Bazen isim zikredilir ve müsemmanın kendisi kastedilir. Bu müsemma vücud-ı mutlak (mutlak varlık) değil, mutlaklığın aynıdır, çünkü vücud-ı mutlak'ı sınırlandıracak bir isim yoktur.”¹³⁶

Hakkânî diğer ehl-i sünnet kelimcileri ve Selefiler gibi ismin müsemmadan ayrı olmadığını söyler.

İsim ‘ ayn-ı müsemmâdur muḥaḳḳaḳ
Muḥaddaḳdur muṭabbaḳdur muṭabbaḳ
İsim ‘ ayn-ı müsemmâ olmayınca
İkisi vâḥidiyyet bulmayınca
Ḳatı müṣkil gelür ehl-i yaḳîne
Ki noḳṣân irişür îmân u ḍîne b.686-688

“Varlıkların Allâh’ın kelimeleri olarak görülmesi daha önce de değinildiği üzere, İbnü’l- Arabî düşüncesinde ilâhî sıfat ve isimlerle de yakından ilgilidir. Zira varoluş zâtı itibariyle âlemlerden münezzeh olan Cenâb-ı Hakk’ın zâtında içkin ilâhî sıfat ve isimlerin açılımı ve zuhûrundan ibarettir.”¹³⁷ Şairimizin de benzer görüşler ile söylediği beyitler aşağıdadır. Elif harfi bir varlık gibi görünse de isim ve Ehad¹³⁸ olan Allâh’ın müsemmasıdır. İsim müsemmanın aynıdır. Bir iki ile eşit olmaz.

Elif kim vâḥid -i ḥarf-i Şamed’dür
Hem ism ü hem müsemmâ-yı Eḥad’dür b.8

¹³⁵ Topaloğlu, s.160.

¹³⁶ Demirli, s.52.

¹³⁷ Küçük, s.153.

¹³⁸ Ahad: Tek, bir (Tas.) Zât ismi; sıfatlardan, isimlerden nisbetlerden ve taayyünlerden hâsıl olan çokluk bahis konusu olmaksızın Allâh’ın sırf zâtının ismi. Hiçbir şekilde çokluk ve aded fazlalığı düşünülmeyen hâlis ve mutlak tek. Uludağ, s.27.

Çün ism olmışdurur ‘ayn-ı müsemma
Ehad işneynile olmaz müsavâ b.340

“Allâh kendisinden bir ruh ile sizi ve bizi desteklesin, bilmelisiniz ki, bizim için vesem (alamet), Allâh için ilahi isimler gibidir. İsimler, kendileriyle bilinsin diye Allâh’a delalet eder. Anlamlar çoğalıp nispetler arttığında, anlamların mensup olduğu zata ait isimler belirlemiştir. Her anlamın karşısında kendisini gösteren ve tanınmasını sağlayan bir isim konulmuştur.”¹³⁹

İsimden ve müsemmadan örtünün kaldırılması ikisinin birlik bulması durumunda ruhun mutlu olacağını, ikisinin aslında bir olduğunu akıl ile tasdik etmek gerektiğini isim denildiğinde tesmiye anlaşılmaması gerektiği, ancak bu sırrın Allâh dostlarına açıklandığını ifade eder. (b.697-703)

Götür ismüñ cemâlineñ niķâbı
Müsemmadan dahı keşf it hicâbı
İkisi vâhidiyyet bulsun anuñ
Gör imdi ki ne şâd ola revânuñ
Sen esmâyı müsemmadan taleb kıl
İriş sırrına cânile tarab kıl
İkisi birdurur taşdıķ eyle
Ta‘ aķķulden sözi taķķıķ eyle
İsimden tesmiye itme taşavvur
Ki şıhhat bulmaz ol sözden tefekkür
Müsemmayı bulub lafz-ı isimden
İriş sırrına cânânuñ cisimden
Çü rüşen oldı ehlu’llâha bu sır
Anuñçün oldılar bu ‘ilme muķbir b.697-703

“Tasavvufta a) İlim kudret gibi sübuti sıfatları Kuddüs, Selâm gibi selbi sıfatları bulunması itibariyle zât. b) Belli bir zamanda kula hâkim olan ve onu etkisi altında tutan ilahî isim”¹⁴⁰

¹³⁹ Ekrem Demirli, *Fütûhât-ı Mekkiye Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.131.

¹⁴⁰ Uludağ, s.273.

Çün eydürsen Hudâ yâ Rabb u yâ Hâk
Bu esmâyı ki eydürsün mu‘ allak b.689

2.1.2.14. Mahiyet-Hakikat

“**Mahiyet:** Arapça’da “mâ hüve” (o nedir?) terkinin sonuna yapma ekinin getirilmesi ile (mâhiyyet-mâiyyet) elde edilen bir kelime olup terim olarak “bir nesnenin temel varlığını veya cevherini meydana getiren şey, nesnenin hakikati ve özü” diye tanımlanır. Meselâ insan nedir? sorusu onu insan olmayanlardan farklı kılan bir öze atıfla cevaplandırılır. Kavramlar zihinde canlandırılmaları açısından **mahiyet**, harice yani zihnin dışındaki âleme nisbet edilmeleri açısından **hakikat** diye anılır.”¹⁴¹

“**Hakikat:** Gerçek sabit ve doğru olma; gerekme, bir şeyi gerçekleştirmek” mânalarına gelen **hak** kökünden türemiş olup “düşüncenin dış dünyadaki nesnelere uygunluğunu” ifade eder. Varlıklardan zihindeki imajlarına göre “mahiyet” dış dünyadaki konumlarına göre de “hakikat” diye bahsedilir. Mahiyet ile hakikat arasında umum husus ilişki söz konusudur. Hakikat daha özel mahiyet daha geneldir.”¹⁴²

Hakkânî’de mahiyet ayrı bir bölüm başlığı altında hakikat kavramı ise isim ve müsemma bölümü içinde işlenmiştir.

Mahiyetin aslının müfred¹⁴³ ve mürekkebi¹⁴⁴ olmak üzere iki olduğu b.718-719, hakikatin yapılmış bir şey/mecul olmadığı, mürekkebin yapılmış bir şey olup, müfredin insan gözü ile görülemeyeceği ilim ile anlaşılabilceği, Allâh’ın isminin Allâh’tan başkası olmadığı, isminin zatını gerekli kıldığı sıfatlarının da bu şekilde ortaya çıktığı, ismin müfred olduğu anlatılmıştır.

Çü Hâkḳ’uñ ismi Hâk’dan ğayrı olmaz
Ol andan şüret-i tahḳîḳ bulmaz
Ki ismin iḳtiẓâ eyleye zâtı
Beyân ola şıfât-ı mümkünâtı

¹⁴¹ Topaloğlu, s.202.

¹⁴² Topaloğlu, s.107.

¹⁴³ 1. tek, yalnız, 2. basit [mürekkep olmayan] Devellioğlu, s.832.

¹⁴⁴ 1. terkin edilmiş, iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen 2. kim., fels., fr.bileşik Devellioğlu, s.857.

İsim müfreddur ey yâr-i dānā
K'anuñ mefhûmıdur maṭlûb-ı ma' nâ b.729-731

İsmin soyut bir hakikat olduğunu, onun aslının ebedi nur olduğunu, mahiyetinde yapılmışlığın olamayacağını çünkü vahid olduğunu ifade eder.

İsim çün kim ḥaḳîḳatdür mücerred
Ki anuñ aşıldurur nûr-ı muḥalled b. 741

Yaraşmaz ca' l anuñ mâhiyyetine
Çün ol Vâhid'durur zâtiyyetine b. 742

Dünyanın ve mevcudatın Allâh'ın bir yansıması olduğu tüm mümkünlerin ondan ortaya çıktıklarını, görünen şeylerin birer gölge olduğunu vücudun Allâh'a ait olup mahiyetin aslının birisinin suret birisinin mana olduğu, ancak mahiyetin mücerred bir varlık oluşu nedeni ile ruh ile bilinebileceği insanın on hissi ile kavranamayacağı son derece latif olduğu ona ulaşmak için masıvanın terk edilmesi gerektiği söylenerek bir başka başlık olan halvete geçiş yapılmıştır. (b.746-768)

Vücûd anuñ durur vallâhu â'lem
Kalanı 'aḳs-i zıldur ya' nî âlem b. 751

Birisi şûret ü birisi ma' nî
Budur mâhiyyetin mirşadı y a' nî b.754.

2.1.2.15. Vahdet-i Vücud

Arapça “ varlığın birliği” anlamına gelen vahdet-i vücud düşüncesi, İbni Arabi (Ö. 638/1240) tarafından sistemleştirilen, tüm mevcudatın Allâh'ın sıfatlarının tezahürü olarak algılandığı bir kavramdır.

Bu kavram müstakil ve geniş bir araştırma sahası olduğundan sözlüklerdeki ve kitaplardaki tanımları ve Hakkânî'nin işlediği beyitleri vererek sınırlandıracağız.

“Allâh'tan başka varlık olmadığının idrak ve şuuruna sahip olmak, bilmek. Vahdet-i vücud zevkle elde edilir, yaşanarak bilinir. Kitap okunarak öğrenilen bir felsefe sistemi değildir. Vahdet-i vücudu zevken elde eden sâlik, gerçek varlığın bir olduğunu bunun da Hakk'ın varlığından ibaret olduğunu, Hak ve O'nun tecellilerinden

başka hiçbir şeyin bulunmadığını bilir.¹⁴⁵ Ancak vahdet-i vücud ehli bu bilgiye nazari olarak değil yaşayarak ve manevi tecrübe ile ulaşır.”¹⁴⁶

“Tek ve mutlak varlık olan Allâh, bütün mevcutların aslıdır. O’nun her bir sıfatının meydana çıkmasıyla eşya ve hadiselerden biri de ortaya çıkmış olur.”¹⁴⁷

“Vahdet-i vücûd, tahkik erbabı sufilerin özel irfan meslekleridir. Onlar bu mertebeye yükselmenin, gerçek tevhide ulaşmak için, gerekli şartı hükmünde olduğu kanaatindedirler. Bu konuda söz söylemek için iki yol vardır; bunlardan biri fikir ve nazar (düşünce) yolu, diğeri de şuhûd ve zevk yoludur. Fikir ve tefekkür yolu bütün tasavvuf erbabına açıktır. Zevk ve şuhûd yoluna gelince, bu, sadece metodu bakımından marifet mertebeleri katetmekle, o feyze mazhar olam mutluluğuna ulaşanlar içindir. Herkes aşk ile aşkın hallerinden bahsedebilir, fakat aşkın lezzetini ancak âşık olanlar bilir.”¹⁴⁸

“Vahdet-i vücud anlayışına göre, vücut birdir, o da Hakk’ın vücududur. Onun vücudundan başka varlık yoktur, olması da mümkün değildir. Âlemde görünen çokluk ancak görünüş itibariyledir, mecazidir ve onun tecellisidir.”¹⁴⁹

Hakkânî’ nin vahdet-i vücut kavramıyla yazdığı beyitleri şöyledir. Herşeyin aslı Allâh’tır. Mevcudat Allâh’tan zuhur etmiştir. Tüm yaratılmışların aslı birdir, o Vedud Allâh’ın zatı da o birliktedir. Yaratılmışların çokluğu parçalar olmasından kaynaklanır, bunların aslı en yüce olan Ehad’dır. İnsana çeşitli suretlerde görünen şekillerin tamamı Hakk’ın varlığıdır. Taş toprak zannedilen ne varsa da tamamı gerçekte O’dur.

Çü birdür aşı bu cümle vücûduñ
Ki ol birlikdedür zâtı Vedûd’uñ
Bularuñ keşreti eczâdur ey dost
Ehad’dür aşı kim ‘ulyâdur ey dost b.297-298

¹⁴⁵ Cebecioğlu, s.683.

¹⁴⁶ Uludağ, s.553.

¹⁴⁷ Bolay, s.361.

¹⁴⁸ Ferit Kam, *Vahdet-i Vücûd*, Ethem Cebecioğlu (Haz.) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara,1994, s.53.

¹⁴⁹ Üstüner, s.69.

Saňa bu görinen eşkâl-i şûret
 amusı varlığı a'dur aat

Sen anı ta u toprak andu ey dost
 aat bilmedu kim cümle-i ost 2104-2105

Varlık bir eserdir ve müessirden ayrı olamaz. Bu gerçeği arif kii bilir. Her ne kadar parçalarda baka baka görünse de eser aslında müessirin ta kendisidir. Kesrette vahdet görülebilir. Nazar sahibi kamil kiiden beklenen de, istidlal ile matluba ermesi ve sayılardan (kesretten) geçip tevhide ulaşmasıdır. b.302-305 Yaratılmışlar sonsuz olsa da gerçekte hepsi bir eserdendir, vahdet ehli eser yoluna bakar kesret ehli ise sayıya takılır. Müessir eserden ayrı değildir, tevhit ehli eser ve müessiri birbirinden ayırmaz. Çünkü Allâh kainatı ihata etmiştir, hiçbir şey onun ilminden ayrı değildir. b.1073-1077

Ki eer ' ayn-ı müeşirdür aılda
 Egeri ęayrı görüldü faılda b. 303

Müeşir çün eerden ęayrı olmaz
 Muvahhid anı andan ęayrı bilmez b. 1075

Vahdete ermek için süluk gerekir, edebe uyulan ve yakınlığın olduğu yerde vahdet ve vuslat bulunur. b.1081-1082

(O) vardır, alem de ondan var olmuştur. Allâh'ın zatı ile beraber baka bir mevcud yoktur. Tüm yaratılmışlar ister istemez ondan meydana gelmiştir. Gerek madum gerekse madud ne varsa hepsi ondan var olmuştur. b.356-357

Ki vardur hem cihân var oldu andan
 amu mevcud nââr oldu andan
 amusı andan oldu bil ki mevcud
 Gerek ma' düm u gerek ola ma' dūd b.356-357

Vahdet-i vücuda süluk neticesinde varılır. Bu topraktan cismin on hissi, o pak zatın sırrına erişemez. O şey çok latiftir, alemin en şerefliisidir. Onun zatına, şüphenin mukayesesi erişemez. Masıvayı yok edip, beka mülküne süluk (yönelmek) etmek gerekir.

Ki hiss-i ‘aşırı bu cism-i hâkûn
Yitişmez sırrına ol zât-ı pākûn

Anuñ-çündür katı elâfdur ol şey
Beğâyet ‘âlem-i eşrefdür ol şey

Kıyâs-ı vehm irişmez zâtına anuñ
Fikr-i havline varmaz ol Hudâ’nuñ

Fenâ itmek gerekdür mäsivâyı
Sülûk itmek gerek milk-i beğâyı b.759-762

Hakkânî’nin halvetinde¹⁵⁰ vahdet-i vücuda erdiğini düşündüren, Cenab-ı Hakk’ı bir nur olarak tavsif ettiği, tüm renk ve nakışları Allâh’ın nurunda birleştiren insan vücudunu ahadiyet deryasında yok eden beyitleri şöyledir. Hakkânî bir denize gark olur, sonrasında olanları kendi ifadeleri ile aktarmak uygun düşecektir: “Ben o yolda gezinirken, ruhum orada uçarken, sülukum canımın eteğini çekti, gönlümün gömleğini götürdü. Tutuşturup yokluk ateşinde yaktı, kül oldum, külümü denize bıraktı. Nice vakit ona (batarak) gark oldum, farkım tükendi ve farksızlığa eriştim. Canım ve aklım tamamen birleştirildi, gözümde cevherim ortaya çıktı. Bir gün ansızın, bu deniz içinde (o) gizli sultan bana nazar kıldı. Riyazet şehrinin kapısının sahibinden, kanaat denizinin sesinden işaret oldu ve sahile çıktım, bir nefes cihana baktım. Sanırsın ki, kendimi uykuda zannettim, sonra yine uykudan uyandım. Gözümü açtım, varlığa baktım, binlerce şükredip, secdeye vardım. Vücudu/varlığı, tıpkı usül ve sınırı bilinmeyen bir nura benziyormuş. Fakat, tekvinine/yaratmasına son yoktur, can gözüne onun sonu görünmez. Dünyanın tüm nakışları orada hayal edilmiş, tüm gizli renkler orada temsil edilmiş...(Öyle parlak ki), mecburi fikir ile idrakine erişilemez, nuruna erişilmez. Orada hareket dolu pek çok yaratma vardır akıl ve can onda tutunamaz. Ancak şu kadar biliyorum ki şeydir, o bilendir, hem de diridir. Onu bunlardan başkası zannetmedim, etseydim aklımı ve canımı mahv ederdi. Aklım ve canım bu hayrette dururken, bir ayna gözlerimin (önünden) geçti. O nur onda suretlenerek gözüktü, akıl ve can onunla

¹⁵⁰ “Halvet: Uzlet, inziva, yalnızlık, tek başına yaşamak, topluma karışmamak ihtilat halinde olmak (Tas.) a) Ne bir meleğin ne de diğer herhangi bir kimsenin bulunmadığı bir halde ve yerde Hak ile sırren (mânen) konuşmak, rûhen sohbet etmek. (İbn Arabî, Tar’ifat.) b) Masivadan ilgiyi kesip tamamen Allâh’a yönelmek ve kendini ibadete vermek.” Uludağ, s.220.

nurlandı. Dedim ki “ey Rabb’im, onda bu varlığın nurunun dolduğu bu ayna nedir? Canın kulağına görünmeyen bir ses dokundu, ferahlatan bir ses okundu. Dedi, “bil ki o zatın nuru nakledilen akıldır akıl ki ona zatın nuru nakl oldu”. b.770-791

Bahr-i kadim metaforu ile Allâh’ın ahadiyet deryası anlatılmıştır. Tevhid manzumelerinde Allâh’ın “Muhî¹⁵¹” (her şeyi çepeçevre kuşatan) sıfatı sebebiyle “deniz” mecazı kullanılmıştır. Hakkânî’nin de bu geleneğe uyduğu görülmüştür. Görünen şekil, desen, sayı, dalgaların özünde ezeli ahadiyet deryası, yani Allâh’ın ezeli birliği vardır. Bahr-i kadim başlığı altında 2022-2038 arasında geçen 16 beyitlik bölümün özeti şöyledir: Bu derya cihanı kaplayan, tüm varlıkların varlığını ihata ederek yok etmiş, tüm evreni, altı yönü kaplamış, eşyaya can veren, derinliğine akıl sır erilemeyen, sahilini kimsenin görmediği bir deryadır. Başlangıcı ve nihayeti yoktur. Dalgalarının sayısı, yeryüzünün uzunluğu yazılamamıştır. Akıl, onun içinde tutulup kalmış, tamamı onun içinde batmış, tüm ilimler onda aciz kalmıştır. Orada söylenilebilecek tek söz “ma-arafnak (bilemedik)” olur. Varlığı varlıkta gizli, birliği birlikte denktir. Kendi varlığını söyleyen bu derya acayip deryadır.

Zihî deryâ ki ğarķ itmiş cihānı
‘ Adem kılmış vücūd-ı kün fe kânı

Muĥî¹⁵¹ olmuş cemî‘ -i kıānāta
Basî¹⁵¹ olmuş zevāt-ı şeş-cihāta

Zevāt andan bulubdur zîr u bālā
Hayāt andan olubdur külli eşyā

Anuñ mevc-i bihārından olur cān
Ki ol cān ile ĥaydur çeşm-i ĥayvān

Ne ‘ amîķine bu baĥrūñ ‘ aķl irdi
Ne fıkr ile kenārın kimse gördi b.2022-2026

¹⁵¹ “İhâtâ eden, etrafını çeviren kuşatan” anlamına gelen “muĥî¹⁵¹” sözcüğü, Allâh’ın varlığının her şeyi çepeçevre kuşattığını anlatmak üzere kullanılır. Tevhit manzumelerinde isim olarak da kullanılan sözcük, genellikle tasavvuf kapsamında vahdet-kesret hususu ile ilgili olarak zikredilir. Muĥî¹⁵¹ sözcüğüne yer veren bazı beyitlerde “bahr-ı muĥî¹⁵¹” çağrışımı nedeniyle özellikle “deniz, umman, katre” vb. unsurlara yer verilir. Haluk Gökalp, *Türk Edebiyatında Manzum Tevhitler*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 550.

“Ḳavluhū Te‘ālā ṣehida’llāhu ennehū lā ilāhe illā hüve ve’l melāiketü ve ulu’l-‘ilmü ḳāimen bi’l- ḳıstı” ayeti¹⁵² ile de desteklenmiştir.

Bilindiği gibi, mutasavvıflar tevhid makamlarını dört merhalede yaşamaktadır. Bu makamlar “isimler tevhîdi, fiiller tevhîdi, sıfatlar tevhîdi, zat tevhîdi” şeklinde adlandırılmaktadır.¹⁵³

“Fiillerin birlenmesi demek olan tevhid-i eḫ’al; Hak, fiilleriye salike tecelli edince salikin bütün fiilleri hakiki müessir olarak Allâh’tan görmesi, sıfatların birlenmesi demek olan tevhid-i sıfat; Hak, salike sıfatlarla tecelli edince salikin eşyayı değil sadece Allâh’ı ve sıfatlarını görmesi, nakışta nakkaşı tecelli etmesi, zatın birlenmesi demek olan tevhid-i zat; Hak salike zatı ile tecelli edince, salikin eşyanın zatını değil mevcut olarak sadece Allâh’ı görmesidir.”¹⁵⁴

Bu makamlar mesnevide müselsil bir sıra takip etmemekle beraber işlenmiştir. Hakkânî’de en yoğun görülen tevhid, fiiler tevhididir.

İsimler eşyalara bağlıdır, ancak isimden kasıt Allâh’ın isimleri ise doğru yoldan gidilmiş olunur.

Ve ger esmā-yı yârise murâdı
Tam oldu murâdı ile reṣâdı b.3347

O isimlerin ne olduğu tartışılırken, eşyanın isimlerinin azamet sahibi Allâh’ın kitabının aslı olduğu yok olmayacak olan Rabb’in sözünün fasılları olduğu ifade edilir. Ve okuyucunun aslı terk edip fere gitmemesi gerektiği anlatılır. b.3390-3393

Ol esmā n’idüğini añla imdi
Eger bilmezsen söz diñle imdi b.3390

Nedür aşlı kitâb-ı zü’l-celâl’ün
Nedür faşl-ı kelâm-ı lâ-yezâl’ün b.3392

Niçün aşlı koyub fer‘e gidersün
Yaḳîni terk idüb ḳannı n’idersün b.3393

¹⁵² Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O’ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. (Âl-i İmran: 3/18).

¹⁵³ Yûnus Emre, *Yûnus Emre Külliyyatı Yûnus Emre Divanı- İnceleme 1*, (Haz.) Mustafa Tatcı, H Yayınları, İstanbul, 2008, s.281.

¹⁵⁴ Kaplan Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014, s. 67.

Fiiler tevhide Yunus Emre'ye benzer bir ifade ile, oldukça anlaşılır bir Türkçe kullanılarak işlenmiştir.

Diyen ol işiden ol gören ol gösteren ol
Her sözi söyleyen ol sûret cân menzolidür ¹⁵⁵ Yunus Emre

Diyen ol olur hem işiden ol
Bularuñla bulur bulan aña yol b.1624

Diyen ol olur vü hem işiden ol
Bu resme buldı bunlar Rabb'ine yol b.2245

Baştan benlik perdesi kaldırılırsa beşeriyet vasıflarından kurtulunur. İzafetlerin kesilmesi vuku bulduğunda zaruri olarak tevhide erişilir. O “benimle duyar ve benimle görürü işittin, benimle konuşur ve benimle yürürü iş ettin.”, “Attığın zaman sen atmadın (ayetini) de anlamadıysan kör bir kişisin.” şeklinde çevirisini yaptığımız beyitlerde de fiili tevhit görülmektedir.

Çü benlik perdesi ref' ola serden
Halâş olunur evşâf-ı beşerden

Çün isķâtu'l-izâfât ola hâşıl
Zarûrî olunur tevhîde vâşıl

Ve bîyesme' u bîyebşur işitdün
Ve bîyençik ve bîyemşî iş itdün

Çün oldı “mâ rameyte iz rameyte”
Fe in lem tekun ' irfânen ' amiyte b.2881-2884

Gören odur, işiten odur, söyleyen odur, bilen odur, bildiren odur, yaptırın odur. Gerek aşağılık gerek yüce tüm eşya ona ayna olmuştur. Tamamı onun örtüsü ve gölgeliğidir, cihan halkı ona perde olmuştur. O kerim Allâh'ın örtüsü varlığı olmuş, O çok bağışlayan Rabb'in varlığı gizlenmiştir Varlığı bilinse de zatı bilinmez, sıfatı ile yüzü idrak edilemez. b.4740-4745

Gören ol işiden ol söyleyen ol
Bilen ol bildüren ol eyliyen ol b.4740

¹⁵⁵ Yunus Emre, s.281.

Sıfatlar tevhidinden bahsedilirken sıfatların mürekkep, isimlerin müfred gerçek hakikatin ise nokta olarak anlatılan tek olan Allâh olduğu söylenir. Bildim ki Evvel O’dur, Ahir O’dur. Daima Zahir O’dur. Batın O’dur.¹⁵⁶ Celal ve Cemal’i sıfattır, Allâh her ikisine de tesir edendir. Bu sayılanlar fiil o ise mutlak fail olmuştur. b.1697-1698

Mürekkebi bil şıfâtı müfred esmâ
Hâkîkat nokta oldu zât-ı yektâ b.3132

Ki bildüm “Evvel oldur Âhir oldur”
Hemişe “Zâhir oldur Bâtın oldur” b.346

Celâlî vü Cemâlî kim şıfatdur
İkisi dağı Hâk’den mevhabetdür

Mü’essirdür ikisine dağı Hâk
Bular fi’l oldu ol fa’âl-i mutlak b.1697-1698

Zat tevhidi 5002-5006. beyitler arasında anlatılır. Allâh’ın sıfatı cihanın talep ettiği, ki o insan ve cinlerin tamamına feyiz vericidir. Adem’in vücudunda görünen o olmuştur. Sabitliği daim olan, mutlak diri varlığı tek olan zat, Hak’tır. Sıfatı, zıtlar ve isimleri yok olur, geriye zatın baki birliği kalır. b.2110

Şebâtı dâyim olan Hayy-ı mutlak
Vücûd-ı zât-ı vâhid Hâk’durur Hâk b.5006

Geçer ezdâd u esmâsı şıfatı
Kalur tevhîdi bâkî ‘ayn-ı zâtî b. 2110

2.1.2.15. Aşk

Hakkânî’de aşk¹⁵⁷ kavramı da tasavvufi olarak işlenir. Aşk için mesnevinin sona yaklaşılacak beyitlerinde iki bölüm başlığı ayrılmıştır. İlâhi aşk hakkında sözler 5052-5058. arasında, hakiki aşkın vasfı da 5083-5101 beyitler arasında şöyle işlenir.

¹⁵⁶ Allâh’ın Evvel (ilk), Âhir (son), Zâhir (açık, görünen) ve Bâtın (iç, gizli) olmak üzere ana isimler/ümmehatü’l esma da denilen dört ismi vardır. Allâh eserleri, kudreti, yaratışı ve tasarrufları ile Zâhir, zatıyla Bâtın’dır. Evvel ve Âhir’dir. Üstüner, s. 82.

¹⁵⁷ “Bir şeye olan şiddetli sevgi anlamındadır. Aşk kalpte ortaya çıkan ve seveni yakan bir ateştir. Aşk bela denizi, ilâhî cünun ve kalbin maşuku ile vasıtasız olarak kaim olmasıdır. Seccâdi, s. 49, (‘aşk, ‘ışk, mihr, mahabbet, muhabbet) Eskiler aşkı “ifrat-ı mahabbet” yani sevgide ileri gitme olarak tanımlamışlar ve biri mecâzî diğeri hakiki olmak üzere iki kısımda değerlendirmişlerdi. Bunlardan birisi mecâzî aşk, insanın insana duyduğu sevgi ve özlem duygularını ifade eder. (...) Aşk ve aşıklığın vazgeçilmez gereği, edep ve erkâna uyarak sadakatle hizmet, malını feda etme veya can ortaya koyma suretiyle sevgilinin gönlünü elde etmeye çalışmaktır. Sevgili eğer Allâh veya peygamber ise Allâh’ın her konudaki emirlerini harfiyen yerine getirmek ve peygamberin yolunda can feda edecek derecede gayret göstermek âşıklığın vazgeçilmez şartıdır.” Şentürk, s. 380.

Hakkânî aşk ateşi ile tutuşmak, aşka erişmek ister. Ta ki kül oluncaya kadar yanarak insan ve cinlerin temasına kavuşmayı diler. İnsan aşk ateşine düşüp yanmayınca, yanıp can rengine boyanmayınca, onun tüm halleri hayvan tabiatı olur, onda insan sözü bulunmaz. Bu kişiyi, insan cinsine hile kuran ya hayvan ya cin ya şeytan saymak gerekir. Sonra öyle olsa (insanlaşmak için)ne yapmak gerekir? Bu yola nasıl gitmek gerekir? Aşık olmak gerekir. Çünkü Allâh’a bağlanma onunla olur.

Düşüb ‘aşk âteşine yanmayınca
Yanub cân rengine boyanmayınca

Behâyim tab‘ olur fi’l-cümle hâli
Bulunmaz anda insânun maḥali b.5057-5058

Ta‘ aşşuk girek ey cânun ta‘ aşşuk
Ki anuñla bulınur Ḥaḫḫ’a ta‘ alluk b.5062

Gerek mecazi gerek hakiki aşıklık, aşk oyunudur. Hakkânî hakiki aşıkların tecelliye ermelerini, mecazi aşıkların da aşk oyununun vuslat bulmasını diler. Gerek bir güzelliğin gerekse Allâh’ın sözünün aşığı olunsun ikisi de aynı kabildendir ve peygamberlerin yoludur. Hz. Muhammed Hz. Ayşe’ye konuş benimle ey Hümeýra! diyerek sevgisini belli ederdi. Tüm peygamberler ve veliler de o yoldan gitmişlerdir. Hakkânî bu yoldan ayrılmamak için Allâh’a dua eder. 5063-5082

Anı işitmedün mi ya‘ nî Aḫmed
Sirâc-ı enbiyâ vü nûr-ı sermed

“Tekellîmni” dir idi “yâ Ḥumeyrâ”
Zihî ḥüsn ü zihî ‘uşşâḫ-ı şeydâ b.5077-5078

“Hakiki Aşkın Vasıfları” bölümünde 5083-5101. beyitler arasında aşıkların özellikleri, gönül aynasının kirini temizlemiş olmaları, Hakk’ın yüzünü görmeleri Allâh’tan kamil aklın dersini almaları, zahir ve batının yanlarında bir oluşu, gizliliği giderip aşıkarı görmeleri, gözlerinin örtüsünün kaldırılmış olması şeklinde sıralanır. Bu aşıkların özellikleri arasında tüm şekillerin kendilerine sevgili olması, seyr-i ilallâh, seyr-i meallâh, seyr-i seyr-i fillâh ettikleri, Hak katında seçilmişler oldukları da vardır.

Bir olur zâhir u bâtın bulara
Gider pinhân u gelür âşikâre

Neye kim baksalar Hakk'ı görürler
 Neye kaçd itseler def'i iderler
 Hicâbı ref' oluben gözlerinüñ
 Kemâline irerler sözlerinüñ
 Kâmu eşkâl olur anlara maḥbûb
 Kâmu aḳvâl olur anlara maṭlûb b.5094-5097

“Mutlak hakikat olan Allâh’a varmanın aşk ve akıl olmak üzere belli başlı iki yolunun olduğu kabul edilmiştir. Aşk mutasavvıfların, akıl ise medrese erbabının, bilginlerin yoludur. Tasavvufta esas olan aşktır. Aşk akıldan çok daha üstün ve tesirlidir.”¹⁵⁸

Mesnevi içinde akıl ve aşk kavramının mukayesesi de görülmüştür. Ruhun hissi, aşık olma ile açılır, fetihlerin keşfinin aslı odur. Aşık olma ile düşünme birleşmez, ikisi bir (aynı) yerde lütuf bulmaz. Kamil akıl ne kadar nurlu olsa da aşkın güneşinin karşısında duramaz. Aşkın nuru onun kolunu kanadını bir parıltıda yakar, mecalini bırakmaz. b.491-494

Ta‘ aşşuḳla ta‘ aḳḳul cem‘ olmaz
 İkisi bir maḥalde luṭf bulmaz
 Ne deñlü enver olsa ‘ aḳl-ı kâmil
 Olamaz şems-i ‘ aşkile muḳâbil b.492-493

“Tasavvufa göre hakiki varlık Allâh’ındır. Kainat ve eşya ayrı ayrı, müstakil birer varlık olmayıp vücut-ı mutlakın birer gölgesi veya o tek varlığın bir aynada görünen akisleridir. Mutlak varlık aynı zamanda hüsn-i mutlak/cemal mutlak yani kayıtsız şartsız güzelliğe sahiptir. Güzellik ise gizli kalmayarak görünmek ve sevilmek ister. Yaratılış sebebinin aşk olması da bundan dolayıdır. Allâh kendi hüsnünü temaşa ederken aşık, güzel de hakikatte kendisi olduğu için maşuktur. Bu sebeple, sevilen seven diye iki ayrı varlık tasavvur edilmez. Aşık, maşuk ve aşk hepsi odur. Şu beyit konuyu çok güzel izah eder:

¹⁵⁸ Üstüner, s.1115.

Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledün
Sonra dönüp çeşm-i aşkdan temâşâ eyledün”¹⁵⁹

Ḥaḳîḳat ‘âşık u ma‘şûk birdür
Ezelde Ḥâlîḳ u maḥlûk birdür b. 2217

Çü ‘aşk u ‘âşık u ma‘şûk birdür
Bu remzi fikr eyle kim ne sırdur b. 3815

Hakkânî’ye göre her kimin aşkı yoksa, onun canı yoktur, onun sadakati de imanı da yoktur. Burada bahsedilen aşk anlaşılacağı üzere ilahi aşktır. Yine Hakkânî’nin ifadesi ile aşk nedir? Hakk’ına muhabbet. Bu sadakat nedir? Rabb’ine bağlılık. Hakikatte aşık ve maşuk bir olduğu gibi ezelde de yaratan ve yaratılan birdir. b.2217 Hakkânî’de aşk tevhididir. Aşk, aşık ve maşuk hakikatte birdir. Aşk başlangıcı ve nihyeti olmayan bir denizdir. Tüm nehirler ona ulaştıklarında benliklerinden bir şey bulamazlar. Aşk denizinde farksızlığa erişilir. b.3814-3823

Anuñ kim ‘aşkı yoḳdur cānı yoḳdur
Anuñ kim şıdḳı yoḳ ĩmānı yoḳdur
Nedür bu ‘aşk Ḥaḳḳ’ına muḥabbet
Nedür bu şıdḳ Rabb’ine meveddet b.827-828

¹⁵⁹ Üstüner, s.108.

2.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Nazım Şekilleri

Eserde mesnevi nazım şeklinin içerisine serpiştirilmiş 3 gazel ve 5 kaside yer almaktadır. Konunun değişmesine bağlı olarak gazel türünü kullanan şair yeknesaklığı engellemek istemiştir. Divan edebiyatı güzellik unsurları çerçevesinde insanı vasfeden gazelleri yedişer beyitlik ve revî harfî olarak r ile yazılmıştır.

Aşağıdaki dökümanda mesnevi ve mesnevi dışındaki nazım şekillerinin tertip sıraları gösterilmiştir. Diğer nazım şekillerinin beyit sayıları parantez içinde verilmiştir.

Tablo 2.1. Nazım Şekilleri

<u>Beyit Numarası</u>	<u>Nazım Şekli</u>
1→130	→Mesnevi
131→137	→Gazel I
138→172	→Mesnevi
173→196	→Kaside I
197→569	→Mesnevi
570→596	→Kaside II
597→1654	→Mesnevi
1655→1661	→Gazel II
1662→1668	→Gazel III
1669→2049	→Mesnevi
2050→2068	→Kaside III
2069→3089	→Mesnevi
3090→3109	→Kaside IV
3110→3297	→Mesnevi
3298→3311	→Kaside V
3312→5129	→Mesnevi

Hakkânî edebiyat kültürüne vakıf bir şair olmakla beraber, eserinde klasik mesnevi tertibine riayet etmez.

Mesnevinin tertip özellikleri hakkında bilgi vermek gerekirse, klasik mesnevilerde alışlageldiği üzere giriş, konunun işlendiği ve bitiş bölümlerinin belirli başlıklarla birbirinden ayrılmadığı görülmüştür. Eserde konular iç içe geçmiş durumdadır. Bu

sebeple eserin muhtevasının tasnifi zorlaşmıştır. Giriş bölümü besmele lafzı ile başlar. Tahmid, tevhit, münacat, naat, din ulularına övgü bölümleri mesnevi içinde dağınık halde bulunur. Hiçbir padişah ya da devlet büyüğü için övgüye yer verilmeyen eserde sebeb-i telif kısmı bulunmaz. Bunun şairin mutasavvıf kişiliğinden kaynaklanan tevazu sebebiyle olduğunu düşünüyoruz. Hakkânî eseri oluştururken kendisine bir metni kaynak ya da örnek aldığına dair doğrudan ya da dolaylı yoldan bir bilgi vermez. Eserde dönemine ışık tutacak bir toplumsal olay, tarih ya da menkibe yer almaz. Oysa şairimiz insanın vücudundaki mafsalları sayısını ve göklerdeki yıldızların adedini dahi şiirinde işlemiştir. Onun kişisel ya da dönemine ait hiçbir bilgi vermeyişi tesadüfi değil bilinçli bir gizlenişin sonucudur fikrindeyiz. Hikemi, metafizik, felsefi, mistik şiirin her türlü unsuru eserde dağınık bir şekilde görülebilir. Bitiş bölümü konunun işlendiği kısımdan belli bir başlıkla ayrılmaz. K nüshasının son sayfasında yer alan bitiş bölümünde Arapça ve Farsça Allâh’a hamd ü senâ ve Hazret-i Peygamber’e salât ve selâm beyitleri bulunur. Bu beyitlerin İ nüshasında olmayışı K’dakilerin geleneğe uymak üzere müstensih tarafından yazılmış olabileceği intibahı oluşturdu. Her iki nüshanın bitiş bölümünde de mesnevinin vezni ve beyit sayısı hakkında bilgi verilmemiştir. Mesnevinin başlıkları geleneğe uygun olarak Farsça ve Arapça’dır. Başlıkların 40’ı ayet ve 28’i hadislerden oluşur.

Yazılış amacına göre Manzûme-i Nasâih Ala Meşrebi’t-Tasavvuf dinî, tasavvufî, ahlaki bir eserdir. Ünver’in tasnifine göre¹⁶⁰ I. grupta yer alan “okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek, terbiye etmek ve yetiştirmek amacı güden eserler” içine dahil edebileceğimiz mesnevi bu gruptaki şu dört başlıkta incelenebilir:

- a. Dinî mesneviler: İçerisinde bulunan ayet hadis çeviri ve şerhleri, ihmihal bilgisi anlatması, fikhî yönü, mirac bölümünün olması eserimizin dinî bir mesnevi olduğunu gösterir.
- b. Tasavvufî mesneviler: Doğrudan tasavvuf ve prensiplerini anlatan yapısı onu bu türe de dahil etme nedenimizdir.

¹⁶⁰ Ünver, s. 438-440.

- c. Ahlaki mesneviler: İçindeki dinî- tasavvufi düşünceler yanında nasihat edici yönü, kıyafetname özelliği taşıyan bölümleri ile de ahlaki mesnevi sayılabilir.
- d. Ansiklopedi niteliği taşıyan ya da belli, alanlarda bilgi veren eserler: Ansiklopedi özelliği gösteren bölümleri, tıp ve astronomi anlatan kısımları nedeniyle bu sınıfın özelliklerini de taşır.

2.2.2. Vezin ve Vezinlerin Uygulanışı

Mesnevi'nin vezni Mefā'îlün Mefā'î lün Fe'ülün kalıbındadır. Eser tamamen manzumdur ve baştan sona aynı aruz kalıbı ile yazılmıştır. Hezec, Arapçada güzel sesle ve bağırarak şarkı söyleme demektir. Türk edebiyatında ise en çok dinî, ahlaki ve tasavvufi mesnevilerde tercih edilip kullanılmıştır. XIII. (1 mesnevi) asırdan itibaren görülen bu kalıbın kullanım oranı XIV. (15 mesnevi) XV. (52 mesnevi), XVI. (86 mesnevi) asırlarda giderek artan bir seyir göstermiştir.¹⁶¹ Ahmet Kartal'ın yaptığı incelemeye göre bu kalıp %27.92 ile Türkçe mesnevilerde en çok kullanılan kalıplar arasında ikinci sırada yer alır.¹⁶²

Aşağıdaki bölümde farklı aruz kalıpları ile söylenen kaside ve gazeller sıralanmıştır. Şair hacimli sayılabilecek mesneviye ahenk katmak için 6 farklı vezinden yararlanmış ve eseri monotonluktan kurtarmıştır. Hakkânî'nin dil ve vezni birbirine ustalıkla kaynaştırdığını söylemek mümkündür.

Tablo 2.2. Vezin ve Vezinlerin Uygulanışı

Hecez Bahri: Me fā 'î lün Mefā 'î lün Fe'ülün → Mesnevinin tamamı ve Gazel I
Müctes Bahri: Mefā 'î lün Fe 'î lā tün Mefā 'î lün Fe'ülün → Kaside V
Muzari Bahri: Mef 'ülü Fā 'ilātü Mefā 'ilü Fā 'ilün → Kaside I, II
Muzari Bahri: Mef 'ülü Fā 'ilātün Mef 'ülü Fā 'ilātün → Gazel II, III
Hecez Bahri: Mefā 'îlün Mefā 'îlün Mefā 'îlün Mefā 'îlün → Kaside III
Remel Bahri: Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün → Kaside IV

¹⁶¹ Kartal, s. 84.

¹⁶² Kartal, s.90.

Hakkânî'nin vezne hakim bir şair olduğu söylenebilir. Arapça Farsça kelimeleri de kalıba mükemmel şekilde yerleştirdiği görülmektedir. Eserde dili anlaşılır ve ölçüsü kusursuz çok sağlam beyitler bulunur.

Hevâyı terk idüb seyr it semāya
Semāyı kaç' idüb var müntehāya b.1580

Hemişe baħre müstağriķ velīkin baħrden ġāfil
Zihī ' ibret zihī ķudret zihī ħikmet zihī deryā b.2053

Ki ervāħa didi "cündün mücenned"
Nebīler serveri ya' nī Muħammed b.2416

İmâle

"Arapça'da İmâle "çekme, uzatma, bir tarafa eğme demektir. Aruz terimi olarak aruz ölçüsüne uydurulmak üzere uzatılmasına da *imâle* adı verilir."¹⁶³ Vezin gereği beyitlerde imalelere çok sık rastlanılmıştır.

Me fâ 'î lün Mefâ 'î lün Feülün
Yüzün ħara o/a iki cihānda
Yerün ħalmaya arz u āsmānda b.1274

Ki bîri birinün nuṭķun bilürler
Birbirine vîrürler alurlar b.2735

Müşebbeh şavṭi/e nāṭıķ olurlar
İş'idüb anı ġiderler gelürler b.2736

Zihâf

"Zihâf "asıldan uzaklaşma, zorla ve sürünerek yürüme" anlamlarına gelir. Aruz terimi olarak da uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasına denir."¹⁶⁴ Şair az sayıda zihaf yapmıştır.

Mefâ 'îlün Mefâ 'îlün Mefâ 'îlün Mefâ 'îlün
Bilürsin hem bulursın hem idersin her ne kim dirseñ
Eger Ĥaķķānî rabbünnden olursa raħmet-i aħrā b.2068

¹⁶³ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2003, s.145.

¹⁶⁴ İpekten, s. 155.

Me fā ‘î lün Mefā ‘î lün Feülün

Gel ey insân-ı kâmil ehl-i idrāk
İşit bu ma‘ nî sen cüst ü çâlāk b.3597

Bu cevherde tecezzî buldı idrāk
Ki nuṭṭile ‘ayāndur ma‘ nî-yi pāk b.4206

Ḥadice ya‘ nî ol maḳbûl-i ḥūrā
Enîs-i Muṣṭafā vü yār-i ḥüsnā b.4238

Vasl

“Sözlük anlamıyla vasl “birleştirme, ulaştırma” demektir. Aruz terimi olarak vasl iki kelimenin birleştirilmesi, birlikte okunmasına denir. Sessiz harfler ancak seslilerin yardımı ile okunabilir. Sessiz harfle biten bir sözden sonra sesli harfle başlayan bir söz gelirse, sondaki sessiz, ikinci kelimenin seslisine bağlanarak birlikte okunur.”¹⁶⁵

Me fā ‘î lün Mefā ‘î lün Feülün

Gel ey yār-i zarîf u maḥrem-i dil

Ṭarîḳüñ seyrin it menzil-be-menzil b.1092

Çek imdi cān gözine kuḥl-i Ḥaḳḳ’ı

Ki rüşen göresin “menşür-ı raḳḳ”ı b.1717

‘Aceb deryādur ey ‘ārif bu deryā

Ki kendü varlığına oldı gūyā b. 2032

2.2.3. Kafiye

“Kafiye kısaca, en az iki mısra sonundaki ses tekrarıdır. Bu ses tekrarının bulunduğu kelimelerin ya kendilerinin ya da anlamlarının farklı olmaları gerekir. Şiire ahenk katan unsurlardan birisi olan kafiye, sadece Türk edebiyatına özgü değildir. Diğer dillerin edebiyatlarında da farklı nitelikte de olsa kafiye bulunmaktadır.”¹⁶⁶

¹⁶⁵ İpekten, s.142.

¹⁶⁶ Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2007, s. 257.

“Kafiye, şiirde yer alan diğer kelimelerin ses ve anlam değerleriyle uyum içinde olduğu zaman etkileyici ve bütünlük taşıyan bir nitelik kazanır. Şiirde mısraların ritmik düzenlenmesine izin veren ve onu teşvik eden kafiye dir.”¹⁶⁷

Bilindiği üzere mesneviler beyitler arası kafiyeli oluşu ve beyit sayısında bir sınırlama bulunmaması ciheti ile istenilen uzunlukta yazılabilen edebî eserlerdir. Beşbin küsur beyitlik bir eserde her çeşit kafiye ye rastlamak mümkündür. Mesnevide kafiyesiz beyit yoktur. Hakkânî kafiye konusunda oldukça başarılıdır. Bu unsurları birer örnek ile göstermekle yetineceğiz.

Türkçe Kelimeler İle Yapılan Kafiyeler

Bularuñ sözleri anuñ sözidür
Bularuñ maṭla‘ ı anuñ yüzidür b.4567

Arapça Kelimeler İle Yapılan Kafiyeler

Beşer ḥākile olmışdı mürekkeb
Muşavver şüret u şekl-i müretteb b.3837

Farsça Kelimeler İle Yapılan Kafiyeler

Çü nefsuñ zarfı tendür ey birâder
Ten oldı nefse yâr u daḥı mâder b.375

Türkçe-Arapça Kelimeler İle Yapılan Kafiyeler

Ne dürlü vaşf iderse ‘ âkıl anı
Yanar bir lem‘ asında her lisânı b.4745

Türkçe-Farsça Kelimeler İle Yapılan Kafiyeler

Bular âyinesidür ol cihānuñ
Bulardan bilinür erkânı anuñ b.4716

Arapça-Farsça Kelimeler İle Yapılan Kafiyeler

Gül-i ruḥsârını açdı ḥabîbüm
Şafâlar sürdi anda ‘ andelîbüm b.4750

¹⁶⁷ Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. 87.

Kafiyede Tekrarlanan Harflere Göre Çeşitleri

- a) *Mücerred Kafiye*: Yalnız revî harfî ile yapılan kafiye'dir.

Elif kim vâhid -i harf-i Şamed'dür
Hem ism ü hem müsemma-yı Ehad'dür b.8

- b) *Mürekkebe kafiye*

1. *Mürdef Kafiye*: Ridf¹⁶⁸ harfinin bulunduğu kafiye'dir. Mürdefe-i ridf-i elifi, kafiye-i mürdefe-i vâvî ve mürdefe-i ridf-i yâvî olarak üçe ayrılır.

Neler gördüğimi bu dehr-i dündan
Neler çekdiğimi çarh-ı nigûndan b.101

Ne kıldığını baña rûzigârûm
Neden olduğunu bu âh u zârûm b.104

Benüm iqnâ' iye varmaz delîlüm
Çü sâbitdür şahâdetde sebîlüm b.345

2. *Mukayyed Kafiye*: Kayıd¹⁶⁹ harfinin bulunduğu kafiye'dir.

Zihî zulm zihî zulmet u zihî hayf
Hudâ'nuñ hanesine dîv ola zayf b.1940

3. *Müesses Kafiye*: Te'sis¹⁷⁰ harfinin bulunduğu kafiye'dir.

Vücûda geldi ezhâr-ı riyâzet
Muhaşşal oldu eşmâr-ı hidâyet b.2118

Yapılarına Göre Kafiyeler

- 1- Yarım Kafiye: Dize sonundaki tek ses benzerliği ile yapılır.

Olayın kıuds-i gülzârında bülbül
İşitsün mâcerâmı dinlesün gül b.100

- 2- Tam Kafiye: Dize sonundaki ki ses benzerliği ile yapılır.

Çamu kerrûbiyân u hem mücennes
Çamu haðrâ-yı hulleyle mülebbes b.123

¹⁶⁸ Reviden önceki sakin harftir. Saraç, s. 269.

¹⁶⁹ Reviden önce bulunan ridf dışındaki harflerdir. Saraç, s. 271.

¹⁷⁰ Revi ile arasında harekeli bir harf bulunan eliftir. Saraç, s. 270.

3- Zengin Kafiye: Dize sonundaki üç ya da daha fazla ses benzerliği ile yapılır.

Gör insānuñ yüzün Allāh'ı fıkır it
Bu yüzden ol yüze rāh iste zıkr it b.1536

2.2.4. Redif

“Sözlük anlamı arkadan gelendir. Uyak sözcüğünün revî harfinden sonra gelen harf, ek, takı ve sözcüklere denir. Redifin birçok çeşidi vardır.”¹⁷¹

“Kafiyenin olmadığı yerde redif olmaz. Redif bir tek sestən ibaret olabileceği gibi, bir mısranın tamamına yakını da olabilir.”¹⁷²

a) Revî harfinden sonra yalnız ek ve takı olan redifler: Hakkânî bu tür redifi çok sık kullanır.

Ki bunca dikkâtile ma‘rifetler
Bu ef‘âl u bu esmâ vü şîfâtlar b.2131

b) Revî harfinden sonra ayrı bir sözcük olan redifler: Hakkânî bu tür redifi çok sık kullanır.

Çü gayrûñ perdesi çâk oldu anda
Gubâruñ şûreti pâk oldu anda b.2192

c) Revî harfinden sonra hem ek hem de ayrı bir sözcük olan redifler: Mesnevide daha az miktarda kullanılmıştır.

Kelâmuñ aşlı esmâdur emîrüm
Müsemma zât-ı ulyâdur emîrüm b.2334

Kelime kafiyesiz olup redif ile ses uyumu sağlandığı beyit örneği de bulunur:

Ki sen bergisin işbu kâyinātuñ
Yahûd bārısın eşcâr-ı cihānuñ b.1214

¹⁷¹ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK, Ankara, 2005, s. 68-69.

¹⁷² Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Akçağ, 2007, s. 384.

2.3. DİL ÖZELLİKLERİ

Eser genel itibariyle Eski Anadolu Türkçesi¹⁷³ dil özelliklerini gösterir.

2.3.1. Fonetik Özellikler

1. Ederler yerine iderler, edindi yerine idindi b.1263, verildi yerine virildi b.376 demek yerine dimek b.557 olarak kullanılmıştır.
2. Bildirme eklerinden “-dir” yerine ekin yuvarlak biçimi “-dür” b.1259 tamlayan eklerinden “-nin” yerine ekin yuvarlak biçimi “-nüñ” b.934, geniş zaman eklerinden “-ir” yerine ekin yuvarlak biçimi “-ür” b.939, zarf fiil eklerinden “-ıp” yerine ekin yuvarlak hali “-üb” b.1267 görülen geçmiş zaman 2. teklik şahıs eklerinden “-tin/-tın” yerine ekin yuvarlak hali “-düñ” b.1015, iyelik 2. şahıs eklerinden “-ın” yerine ekin yuvarlak hali “-uñ” b.1019 kullanılmıştır.
3. Bugün geniş halde yazılan bildirme eklerinden “-sün” yerine “-sin” b.1269 kullanılmıştır.
4. Çokluk I. şahıs eki “-vuz” kullanıldığı görülmüştür.

Varub cem^c olavuz vechinde anuñ
Temāşāsuñ kılavuz ins u cānuñ b.5055

5. Bugünkü dile düz ünlü ile yazılan kapı ve içeri kelimesinin “kapu” b.142, b.150 ve b.1341 “içerü” “degül” b.3678, b.4265 şeklinde yuvarlak yazıldığı görülmüştür.

Kelāmuñ bābını feth eyledüm ben
Gir imdi ol qapudan içeru sen b.3018
Ve ger şālih olub tezvīc iderse
Qapundan bir yere dağı giderse b.3994

6. Bugün “k” sessizi ile yazılan bazı kelimeler ünsüz sızıcılığı ile “ğ” ile yazılmıştır.

¹⁷³ İmla istinsah özellikleri ve dil özellikleri bölümlerinde Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1999 ve Kazım Köktekin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2011 adlı kaynaklardan istifade edildi.

Şanasın kendümi uyħuda şandum
Ki giru yine uyħudan uyandum b.778

7. İraq ›İraq Ĩ

Uyub her tañrıdan yāduñ sözine
İraq olasın Allāh’uñ gözine b.2854

2.3.2. Morfolojik Özellikler

1. Eski Anadolu Türkçesinde birinci teklik (-m,-um) ve ikinci teklik (ñ-uñ) iyelik ekleri yuvarlak, üçüncü kişi iyelik ekleri ile daima düzdür. Metni bu şekilde kurduk. Ancak her iki nüsha da Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak olan sesleri gösterip göstermeme konusunda tutarsızdır. Nüshalar bu konuda kendi içinde de tutarsızdır.

Gel ey rūh-ı vefādārum refīkūm mūnisūm yārūm
Baña sen müstemī‘ ol kim diyem bu sırrı ben saña b.2055

Ve’ger kıavlūm benūm olursa ta‘ yīn
Nice ola senūñ hālūñ a miskīn b.1271

Olalum kıuds-ı gülzārında bülbul
Kılalum şevķile şādi vü ğulğul b.1596

İ’de olalum kelimesinde vav yokken, kılalumda vav okutucusu yazılmıştır. K nüshasında vav sesi yazılmamıştır.

2. İstek kipi 1. tekil şahıs eki olan “-m” yerine “-n” kullanılır. Müstensihin istek kipi birinci çoğulda her zaman yuvarlak olan sesi aynı beyitte bazen yazıp bazen yazmadığı görülmüştür.

Kılayın ney gibi feryād u efġān
Olayın mey gibi nālān-ı giryān b.97

Aña cüz lāzım olur ey muħaķķıķ
Diyeyin aşlını olğıl muşaddıķ b.4168

3. Akkuzatif eki, üçüncü kişi iyelik eklerinden sonra bazen “-n” şeklinde görülmektedir.

Semā‘ı anlaruñ hem oldı mahtūm
 ulūbın isteseñ mercūm u meş‘ūm b.2301

Velīler kim bilūrler ğayb hālin
 Ki işitmişsin anuñ hāl umākālin b.3721

4. İşaret zamirlerinden “o” ve “şu” kelimelerinin “ol” ve “şol” şeklinde kullanıldığı görülür.

Olur hem rūḥ-ı ḥayvānī mülebbes
 Hem olur ol libās ile mücennes b.2703

Adı şol kuvvetüñ oldı muşavver
 Aña ten zulmetinde olur muḳarrer b.2704

5. İşaret zamirlerinden olan “bunlar” kelimesinin “bular” biçiminde kullanıldığı görülür. Bularsuz şeklinde kullanımı da vardır. bular, b.4937

Bularuñ daḥı rūḥı vardurur bil
 Bular mevlūd-ı ‘ālemdür naḫar ıl b.946

6. Onu şahıs zamirinin “anı” b.390, “anda” b.361, “ana” b.900 şeklinde kullanılmıştır.

7. 3. çokluk şahıs zamiri olan onların “olar” b.1244 şeklinde kullanıldığı görülmüştür.

8. Bugün çünkü şeklinde kullanılan edatın sıklıkla “çü” b.707, b.715 ve “çün” b.741, b.742 şeklinde kullanıldığı görülmüştür.

9. Şart edatı olan “ger” kelimesi de metinde geçen fakat bugün kullanılmayan edatlardandır. “pes” b.1261 “velī” b.1429 “velīkin” b.1401 gibi bağlaçların kullanımına da rastlanır.

10. Eski Anadolu Türkçesine özgü “-gil”“-gıl” emir eklerinin kullanımı görülür.

Didi bilgil anı ‘aıldur ‘aıl
 Ki anda nūr-ı zātuñ eyledi naıl b.791

11. Zarf fiil eklerinden “-uban”, “-üben” ve “-ub”, “-üb”ün kullanıldığı görülür.

Ser-âgâz idüben bostân-ı cânda
Habîbüñ zıkrin ider gülsitânda b.823

Tecellî hâşıl olur çeşm-i rûha
Şafâlar bulub irer biñ fütûha b.833

12. Gelecek zaman eki “-ısar”“-iser” şeklindedir.

Ki sâ‘ at anda ser-ğadde eriser
Cihân ehli anı rûşen göriser b.1402

13. Bildirme ekleri olan “-dır”, “-dir”, “-dur”, “-dür”, “-tır”, “-tir”, “-tur”, “-tür” yalnızca ekin yuvarlak hali “-dur”, “-dür” bazen de “-durur” “-dürür” ile karşılanmıştır.

Eger dirseñ emânet cândurur cân
Ki ol cânile haydur cism-i hayvân b.1452

2.3.3. Arkaik Kelimeler

Eski Anadolu Türkçesine ait bazı arkaik kelime ve bazı söz varlıkları da aşağıda sıralanmıştır.

degme

Budur maṭlûb-ı küllî ğayrı şanma
Zarîf ol degme bir kavle inanma b.1740

divşümek

İşi artıkluk eksiklük ğamıdur
Hemişe divşümek hemdemidür b.874

dükenmek

Ne şâbit şıdķ iderler kim bu ‘âlem
Fenâ olub dükenür âl-i Âdem b.268

dürüşmek

Eger ‘aḳdũñ var ise ol şafāya
Dürüş cānile dīn-i Muṣṭafā’ya b.1898

düzülmek,üzülmek

Çü sen senlik ipinden üzülesin
Anuñla vāḥid olub düzülesün b.2824

eyt

Bu arz u āsumāndan ğayr ‘ālem
Eyt kim var mıdır yā ibn-i ādemb.1147

genez

Kelāmuñ aşlını bilmek ğeñezdür
Zarāfet dürrini delmek ğeñezdür b.82

gökçek

Ne gökçek cism olur ol cism-i elṭaf
Ne zībā ḥalḳ olur ol ḥalḳ-ı şeref b.4871

gözü

Ḥudā’nuñ gözgüsüdür ḳalb-i şāfī
Görinür anda ol Şāfī vü Kāfī b.453

issi

Olur ḥaccile beytu’llāh ḥāşıl
Bul imdi beyti ol issine vāşıl b.1909

igen

İgen gurbettedür ol şāh-ı ‘ālem
İgen vuşlatdadur sulṭān-ı a‘zām b.1640

irte

Kesüb ser-rişteleri ucdan uca
Yanayın şem‘ olayın irte gice b.114

işbu

Nüzul için iderler işbu devri
Ḥurūc için ḳılurlar işbu fevri b.429

kendözi

Bilünlemek işi kendü özinden
Zarāfet hāşıl itmemek sözinden 1609

kangı

Gel imdi ‘aql mizānın kuralum
Bunuñ kangısı aşl olur görelüm b.1250

katı

Katı cāhil katı maḥrūmlardur
Katı ġāfil katı mercūmlardır b.3424

son ucı

Bir iki gün geçer şādi vü ġamda
Son ucı cān virür derd u elemde b.4014

söyünmek

Söyünür şem‘-i cān u maḥv olur nūr
Tutar ol mülk-i zulmet ‘adl olur dūr b.1938

Tenri

Hakk’uñ ḥaqlıġını kim bildi fikr it
Kime öğretti ismüñ tañrı zıkr it b.2372

uyhu

Şanasın kendümi uyḥuda şandum
Ki giru yine uyḥudan uyandum b.778

üt

Lisānuñ aḥzını şan‘ at tutarlar
Biri birini anuñla üterler b.3437

yilter

Ki insān nefsinı Raḥmān’a ilter
Şaķīler göñlüni şeytāna yilter b.3754

16. Akkuzatif kullanımı konusu her iki nüshada deġişiklik gösterir. Aynı beyitte nüshaların ikisinde de akuzatif konusunda birlik yoktur.

Anuñ kim ‘aşkı yoǵdur cānı yoǵdur
 Anuñ kim şıdķ yoǵ ĩmānı yoǵdur b.827 İ 25a

Anuñ kim ‘aşķ yoǵdur cān yoǵdur
 Anuñ kim şıdķı yoǵ ĩmān yoǵdur b.827 K27a

17. Soru eki daima mı ya da mi şeklindedir. b.4849 göremez mi

Sülūk-ı enbiyā mı ihtiyāruñ
 Yāhūd ‘İndiyye mi dār-ı i‘tibāruñ b.1144

18.-sız, -siz, -suz, süz ekleri yuvarlak halde yazılmıştır.

Zihī baħr-i nihāyetsüz zihī deryā-yı ğāyetsüz
 Zihī zāt-ı bidāyetsüz zihī ‘aşķ zihī şeydā b.2054

19. -lı, -li, -lu, -lū eki de yuvarlak olarak “-lu” ya da “-lū” şeklinde kullanılmıştır.

Gel ey diķķat nazarlu yār-i şādık
 Gel ey hıķmet haberlū merd-i ‘āşık b.1059

2.4. ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Bir şairin üslubunun oluşmasında sanatçının mizacının, ırkının, kültürünün, eğitiminin, yaşadığı dönemin, bağlı olduğu ekolün, kullandığı dilin özelliklerinin ve anlatılan konunun mahiyetinin rol oynadığı bilinir. Hakkânî’nin dili anlattığı konuya göre değişkenlik göstermekle beraber genel olarak ağırdır. Felsefe, kelam, tasavvuf gibi konuların kendine has kavramsal ve sembolik dili olması eserin bütününde hissedilen vahdet-i vücud anlayışı ve ontoloji kısacası muhteva eserin diline sirayet edip onu giriftleştiren en önemli unsurdur.

Ünver’e göre mesnevilerde dil ve anlatım bakımından farklılık gösteren üç ana bölüm bulunur. Başlıkların dili, giriş bölümü ve konunun işlendiği bölümün dili.¹⁷⁴ Aynı sıralamayla kullanılan dili incelediğimizde başlıkların diğer Türkçe mesnevilerin çoğunda olduğu gibi Farsça ya da Arapça olduğunu ve kırmızı mürekkeple yazıldığını gördük. Bazı başlıklar iki nüsha arasında farklılık gösterirler, unutilan ya da boş bırakılan başlıklar metinde dipnotlanmıştır. Bu bölüm metnin başlıkları kısmında

¹⁷⁴ Ünver, s. 457.

gösterilmiştir. Başlıkların büyük kısmı terim adları içerir. Giriş bölümünde yer alan konular Allâh, peygamber, dünyanın yaratılışı gibi konular olduğundan kullanılan dil ağırlaşır. Şairin kasidelerinin dilinin mesneviye oranla daha ağır ve ağdalı olduğu görülmüştür. Arapça ve Farsça manzumeleri özellikle de terminoloji onun üslubunu ağırlaştıran etkenler arasında yer alır. Geniş hacimli eserde peygamberliğin gelişi ve mirac dışında tahkiye bölümünün beyitlerle sınırlı olması, konuların dağınıklığı, felsefik ve ontolojik bilgiler içeren soyut bölümlerin ağırlığı, nasihat bölümlerinin zaman zaman kuru ve sıkıcı olması eseri ise akıcı olmaktan uzaklaştıran etkenlerdendir.

2.4.1. Arapça -Farsça Beyitler

Yazdığı beyitleri incelediğimizde şairin Arapça ve Farsça bildiğini düşünüyoruz. Onun aruzu da başarı ile kullandığı genellikle kaside ve naat bölümlerinde geçen ya da dua niyeti ile yazdığı Arapça-Farsça beyitleri aşağıda sıralanmıştır. Bu beyitlerin çevirileri üçüncü bölümde yapılmış, beyitlerin orijinal hali üçüncü bölümde verilmiştir.

Be-nâm-ı Kirdi-gâr-ı pāk ‘ ulyā
Şodem bâ bâ ‘-i bismi’llâh gūyā b.2

Ĥudâyâ kâr-şâzâ Kirdi-gârâ
Zi ‘ ıřket nūr gerdân cân-ı mārâ b.169

Yâ rāřide’l- mesālîki yâ Hâdiye’l-hedâ
Yâ rāzîķe’l- meĥâlîki yâ muntehe’r-recâ

Entellezi tekelleme bi’z-zâti fi’l- ezel
Entellezi tefazzale bi’l-‘ izzî ve’l-beķâ

Ey anki ber bidâyet-i to nîst mübtedâ
Ey anki der nihâyet-i to nîst intihâ b.173-175

Fettâĥ-ı ķufl-i maĥzen-i esrâr-ı lem-yezel
‘ Allâm-ı ‘ ilm a‘ lemü “zû-merratin festevâ” b.187

Kerimâ ente rabbî ente Ĥaķķî
Tekellemni bi-itmâmin teraķi

Tavaşsıl cismenâ bi’l-vasılât
Ve’staĥni bi ‘ ilmi’l-vaķıfât b.349-350

Yā eşrefe'l-vesāyil «u» yā aḥsene'l-vesīl
 Qad kunte vāşilen bi cemālin hüve'l-cemīl

Ey serverī ki cümle-i 'ālem berā-yı to
 Maḥlūk geşte end me'arrā-yı ve'l-aşıl b.570-571

Devāük minke velā tubşir
 Vedāük fike ve tüş'ir

Ve entel kitābü'l-mübīn ellezi
 Bi aḥrufihi yüzheru'l-mużmer

Ve in teku ta'rifü ḥalle'r-rumūz
 Fecismuke levḥun bihi eşur b.1418-1420

Heyā şeyḥān-ı sır-dān-ı zamāyir
 Heyā merdān-ı rāh-ı Rabb-i Qādir b.2194

Bi enne'l-nuṭqi ḳavlün fi'l-fuādi
 Bihi yuḫhir e'ādi vü vüdādi

Çü bāşed dost bā şīrīn-suḥan kes
 Kelām-ı telḥ ber dilhā 'adüv bes b.2294-2295

Te'ālallāhi 'ammā yeḳülün
 Ve subḥane mine'l-ḳavli cehülün

Tenezzeḥ zātuhu 'an ḳann-ı ḥalḳ
 Teḳaddes nūruhu 'an ḳülle dalk

'Acibtü keyfe yuḫyi'l-müşrikāt
 Li enne'ş-şirke mişlün el-memāt b.3277-3279

Beyā ey ḥorde-dān-ı şeyḥ-i 'ālem
 Beyā ey müste'an-ı ism-i a'zam b.3284

Didi hem “mā rameyte iz rameyte”
 Velī Allāh endāzed raeyte b.4490

Temme'l-kitāb bi 'avnillāhi'l-meliki'l-ḥallāḳ
 Ve's-selātu 'alā ḥabibi rāziki'l-erzāk

Muḥammedun şāḥibüt-tāc ve'l-burāk
 Ve 'alā ālihi ve aşḫābihi zevi'l-iḥsān ve'l-aḥlāk

İn kitāb ez fazl-ı Ḥaḳ çün şod temām
 Mī dehem ber Muştafā bī-ḥad selām b.5127-5129

Eserde kullanılan anlatım teknikleri hakkında şu bilgiyi vermek uygun olacaktır. “Üslub-ı beyân aynıyla insan” veciz söyleyişine göre üslup yazarın bizzat kendisidir. Ancak bir yazarın üslubunun sınırlarının belirlenmesi oldukça güçtür.¹⁷⁵

Hakkânî’nin konuya göre farklılaşan üslubunu karşılıklı konuşma, hitap, öğretici ve samimi olarak niteleyebiliriz. Anlatım tekniklerinden de konuşma, tahkiye, tanım ve açıklama, tasvir olarak sıralayabiliriz.

2.4.2. Konuşma(Dialog)

“Konuşma en doğal anlatım yoludur. Doğal akısıyla konuşma, dilin esasıdır. Çünkü insan dilek ve isteklerini onunla ortaya koyar. Konuşma faaliyeti genellikle iki ya da daha fazla insan arasında gerçekleşir. (...) Konuşma faaliyeti aynı zamanda teknik bir özellik taşımaktadır. Herşeyden önce konuşma, basitten bileşiğe uzanan düzeylerde bir ifade etme, anlatma tarzıdır. Bu nedenledir ki edebiyatçılar özellikle hikâyecilerle romancılar, bu tarzdan fırsat buldukça yararlanmaya çalışmışlar; kahramanlarını karşılıklı konuşturarak metinlerini zenginleştirmişlerdir. Karşılıklı konuşma yönteminden (diyalog’dan) yararlananlar sadece edebiyatçılar değildir kuşkusuz. Zaman içinde, bazı teologlar (ilahiyatçılar) felsefeciler ve mutasavvıflar da bu teknikten yararlanmışlar ve din ve felsefeyle ilgili bazı konuları, karşılıklı konuşma yönteminden yararlanarak anlatmaya, açıklamaya çalışmışlardır.”¹⁷⁶

Eserde konuşma üslubuna sıklıkla rastlanır. Nasihat ettiği bölümlerde dil sadeleşir. Şairin II. tekil şahıs olarak seslendiği muhatabına samimi bir üslupla mahdum (b.3370), canum (b.5062), azizüm (b.1528), temizüm (b.4634), zarif (b.4869), zihn-i kâmil (b.3540), tab-ı selim (b.1033) gibi saygı ve sevgi dolu kelimelerle hitap ettiği görülmüştür.

İsim müfreddurur ey yâr-i dānā
K’anuñ mefhûmıdur maṭlûb-ı ma‘ nā b.731

¹⁷⁵ Nuran Öztürk, *Ankaralı Hekim Nidâî Genc-i Esrâr-ı Manî*, Karahan Kitabevi, Adana, 2011, s. 80.

¹⁷⁶ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s. 254.

Pes ey ṭab‘ -ı selīm yār-i pūr-fen
Bu rūşen ma‘ nāyı hoş fehm kıl sen b.1033

Pes eyle olsa ey maḥdūm-ı cānī
Dil u cān ile gūş it bu beyānı b.3370

Cünūd olur mürekkeb ey ‘ azizūm
Mürekkeb oldu mevcūd temizūm b 4634

Gör ey yār-i zarīf ṭab‘ -ı nāzūk
Olaruñ şüretini cüst u çābūk b.4869

Nasihat kısmında emir cümleleri dikkat çeker. İşit b.1411, b.1636, b.1721, gör b.1725, b.2059 dinle b.2226, b.2482, b.2750 müstemi ol b.16, b.95, guş it b.3370. Bu kısımlarda dilek kipinin de kullanıldığını görüyoruz.

Gider imdi cehālet perdesini
İşit rūḥ ehlinüñ perverdesini b.855

Uyar cān dīdesini olma ġāfil
Ki olasın maḳām-ı emne vāşıl b.1125

Gel imdi diñle esrār-ı ilāhī
Semā‘ eyle rumūz-ı pādişāhı b.2315

İşit bu nükteyi ey ṭālib-i fen
Ki bulasın maḳām-ı emn u me‘ men b.3575

Hakkânî bir vaiz ve mürşit gibi samimice öğütler verir. Nasihat bölümleri türün özelliği olarak alışılacağı üzere didaktiktir. Aşağıdaki örnekte klasik Türk edebiyatında iktibas denilen montaj tekniğinden¹⁷⁷ yararlandığı da görülmüştür.

Bulursañ yi vü iç ü kıl ferāğat
Eger bulmazsan eyle ḳanā‘ at

Budur erlik ki sen ġam yimeyesin
Varub her cilfe acın dimeyesin

Ḳanā‘ atde olur dürlü ġınālar
Ḳanā‘ atden gelür zevḳ u şafālar

¹⁷⁷ “Montaj tekniği, bir romancının, genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilâhî nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı, “kalıp halinde eserinin terkibine belirli amaçlarla katması kullanması demektir.” Tekin, s. 243-244.

“Ḳanā‘ at kenzi lā yefnī” dūr ey cān
Anuñla bulunur hem dīn ü ĩmān

Ḳanā‘ at ‘ aczile olmak sehildür
Bulub itmek añı muḥkem ‘ ameldür b.3672-3676

Gel imdi ey ‘ azizüm cān gözin aç
Göñül milkinge ḥikmet nūrını şaç b.1566

Uyar cān gözini ten ğafletinden
Şafā vir rūḥa ‘ irfān şoḥbetinden b.1567

Cehālet kılma itme bī-ḥayālīk
Gel ehlu’llāhla eyle āşinālīk b.1157

Özellikle ayet ve hadis iktibaslarının izah edildiği bu bölümlerde dil oldukça sadedir. “İnnā ‘ arazne’l-emānete ‘ ale’s-semāwāti ve’l-‘ arzı ve’l-cibālī feebeayne en yaḥmilnehā ve eşfaḳne minhā ve ḥamelehe’l-insan, innehū kāne ḡalūmen cehulā”¹⁷⁸ ayetinin başlık olarak verilmesinden sonra ayetin meali oldukça basit anlaşılır bir ifade ile açıklanmıştır.

Ḥiṭāb itdi Ḥudā arz u semāya
Daḥı arz u semādan muḳteżāya

Ki sizde bir emānet koyusaram
Anuñ sırrını size deyszerem

Ebā idüb ḳamusı ol ḥaberden
Daḥı işfāḳ idüben ol nazardan

Ḳabūl eylediler ‘ arz-ı Ḥaḳḳ’ı
Nedür anlamadılar farz-ı Ḥaḳḳ’ı

Velī Ādem ḳabūl eyledi anı
Tamāmet bildi ol sırr-ı nihānı b.1440-1444

Ancak felsefecilere zaman zaman da tenbihlerini dikkate almayıp nefsin isteklerinin peşinde koşanlara kızıp azarlamaya başladığı beyitlerde üslubunun değiştiği görülür. Hakaretvari sözler ve kelimeler kullanan Hakkānī eleştirinin dozunu yükseltir, ebleh, ahmak, şeytan, utanmaz, hayasız, eşek, dev gibi kelimeleri kullanır.

¹⁷⁸ Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir. (Ahzab: 33/72).

Egerçi ‘aql u naqlũñ t̃alibisin
Velĩkin z̃ann-ı f̃asid r̃ag̃ıbısın b.882

Yürü ey ebleh u s̃ālũ -i aħmak
Degũlsün sen velĩ şeyt̃an-ı muṭlaḡ b.5000

Niçe bir işbu fenā dũnyāda bu t̃ul-i emel
Niçeye degin bu sevdā-yı ‘abeş bunca ħabel b.3090

Gel ey ‘ilm u kemālinden şafāsuz
Gel ey Ḥaḡḡ’ından utanmaz ħayāsuz b.3253

Saña bu ‘acz bu dürlü belālar
Ki her dem irişür biñ mācerālar

Eşeklikden gelür ey cıl u aħmak
Yaraşur kim olasın d̃iv-i muṭlaḡ

Nedür her dem bu cenk u cedeller
Ya niçündür bu şeyt̃anĩ ‘ameller

Niçün tutmayasın Ḥaḡḡ’uñ t̃arĩḡin
Neden bulmayasın anuñ refĩḡin b.3657-3660

Hakk̃ânî’nin Cenab-ı Hakk’a yönelik monologları ve Allāh ile yapılan dialoglar dil yönünden oldukça anlaşılır kısımlardır ve özellikle dedim-dedi şeklinde karşılıklı konuşma örneği sayılabilecek bu kısımlara örnekler aşağıda verilmiştir.

Didi elḡamdüli’l̃lāh ey İlāh’um
Ki sensün hem Ḥālĩḡ’um hem p̃adişāhum b.3335

Ḥadiş-i ḡudş̃iyile p̃adişāhum
Beyān itmiş durur ya‘nĩ Allāh’um

Ki Ādem t̃ıynetini çil şabāḡın
İki elümle idüb ḡıldım şalāḡın b.4064-4065

Hakk̃ânî’nin Allāh ile Konuşması

Didüm bu āyine yā Rab ne ola
Ki anda bu vücdüñ ñurı t̃ola b.789

Didi bilgil anı ‘aḡıldur ‘aḡıl
Ki anda ñur-ı z̃ātuñ eyledi naql b.791

2.4.3. Tahkiye

Anuñ şeklin ü nuṭṭın gördü şeyṭān
Didi bu olısar maḥbūb-ı Raḥmān b.3847

Ebu Cehl'in Hz. Muhammed ile Konuşması

Nitekim Aḥmedi gördü Ebū Cehl
Ne çirkinsin didi ol dīv-i nā-ehl b.4102

Ebu Bekir'in Hz. Muhammed ile Konuşması

Velī Bu Bekr göriben ol cemālī
Şenā vü ḥamd idüb ol zū'l-celāl'i
Ne gökçeksin didi yā Aḥmed-i Ḥaḳ
Zihī ḥüsn ü zihī nūr-ı muşaddaḳ b.4104-4105

Cebrail ve Hz. Muhammed'in Konuşması

Didi “iḳrā” didi ol kim “lem a' lem”
Yine “iḳrā” didi yā ibn-i Ādem b.4252
Didi ben ehl-i ḳārī olmadım hīç
Kimesneden ta' līm almadım hīç b.4253
Didi kim rabbūñ ismin yād eyle
Anuñla 'aḳl u cānı şād eyle b.4254

2.4.4. Tanımlama ve Açıklama

“Tarif. Herhangi bir şeyi kısaca açıklamak, ne olduğunu ya da ne olmadığını belirtmek, yahut o şeyi, mahiyetini ve özelliklerini ortaya koyarak tanıtmak.”¹⁷⁹
Aşağıdaki örneklerde insanın tanımları verilmiş, ateş ile toprağın ter kibinin neticesi açıklanmıştır.

Çü insān adıdur ḥayvān-ı nāṭıḳ
Anuñçün oldı ism ana şādıḳ
Çün ol mecmū'a-ı eşyā olubdur
Ḥabīb-i Hazret-i 'ulyā olubdur b.959-960

¹⁷⁹ Karataş, s. 448.

Olnca hâkile âteş mürekkeb
 Olur ‘ aklı vü idrâki müretteb
 Velîkin huşk olur anuñ mizâcı
 Pes az yemekdür anuñ ‘ ilâcı
 Dağı şıbgına kumrâl dirler anuñ
 Lüzümü dağı çokdur bu beyânuñ b.2991-2993

2.4.5. Tasvir

“Betimleme. Herhangi bir şeyin (bir insan, bir nesne, bir yer) nitelik, nicelik görünüm gibi bütün özelliklerinin yani “karakteristik görünüşlerinin” ayrıntıları ile okuyanın/dinleyenin gözüönünde ya da zihninde canlanacak şekilde “ o şeyin münasip ifadelerle anlatılması.”¹⁸⁰ Aşağıdaki örneklede meleklerin gülbahçeleri içinde yeşil elbiseler giymiş oldukları betimlenmiştir. Hakkânî’de tasvir nadiren kullanılır.

Melekler gördüm ol gülşenler içre
 Kâmusı şevk ider meskenler içre
 Kâmu kerrûbiyân u hem mücennes
 Kâmu hâdrâ-yı hülleyle mülebbes b.122-123

2.4.6. Deyimler

“Şiiri oluşturan kuşkusuz tek bir öge değildir. Birçok öge ya ayrı ayrı ya da bir arada gerçek şiirin iyi şiirin ortaya çıkmasını sağlar.”¹⁸¹ Her şair gibi Hakkânî de şiirinin estetik yanı ile ilgilenir. Ancak onun temel gayesi sanatlı şiir yazmak değildir. Divan şairlerinin kullandığı kalıplaşmış ifadelerden haberdar olduğu zaman zaman da kendisine has benzetmeler yaptığını gördüğümüz şairin kullandığı deyimlerden tesbit edebildiklerimiz aşağıda sıralanmıştır.

Allâh Allâh

Ne rûşen şem‘ olur kim Allâh Allâh
 Anuñ pervânesi şems u kâmerdür b.133

¹⁸⁰ Karataş, s. 455.

¹⁸¹ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınevi, Ankara, 2006, s. 43.

Akıl almak

Sözinden ehl-i rüşdün‘ aql almaz
‘Uķūl ol māverāda rāh bulmaz b.4230

Aklını başına dermek

Çün anuñ pertevinden lem‘ ā gördüm
Delürdüm ‘ aqlumı başuma dirdüm b.119

Altın tutsa toprak olmak

Kimi gevher tutarsa hāk olur
Cigeri guşşalardan çāk olur b.3198

Can vermek, zar zar ağlamak

İniler zār zār vü hem döker kan
Bulunmaz dest-g̃iri vü virür cān b.1975

Cana can olmak

Ṭaleb kıl aña kim ḥandān olasın
Ne ḥandān belki caña cān olasın b.2849

Dilinden gelmek

Ne işitdi ne ‘ibret gördi gözi
Ne dilinden gelür ḥikmetlü sözi b. 2862

Dünyayı gözüne dar etmek b.4001

Götürür yire urur baḥt -ı cānı
Gözine teng ider milk-i cihāmı b. 4001

Ele girmek

Hidāyet bulduñ ey yār-i mükerrem
Elüñe girdi maṭlūb-ı mu‘ azzām b. 913

Eli boş gönlü hoş olmak

Kimi itmiş ğına ile gönül hoş
Kimi kılet maḳāmında eli boş b.3197

Gam yemek

Kelāmı nūr u zātı nūrdur hem
Eger ol nūra varduñsa yime ğam b. 2819

Gelip geçmek

Bunuñ üzre geçüb bir nice devrāñ
Gelüb geçüb nice evān u ezmān b.4240

Göz açmak

Mekānı terk idüb geldüñ mekāna
Göz açduñ ñazar kılduñ cihāna b.4833

Halini sormak

Ḥadīce karşı çıkdı anı gördi
Saña n’oldı diyü hālını şordı b. 4261
Didi şorma benüm hālümü ey cān
Ki görindi bugün bir şahş-ı pinhān b.4263

İki cihanda yüzü kara olmak, yeri kalmamak

Yüzün kara ola iki cihānda
Yerün kalmaya arz u āsmānda b.1274

Sen seni bil

Yazıklar kim seni sen bilmeyesin
Şu kim vācibdür anı kılmayasın b.2853

Söz anlamak

Hidāyet bulmaz a’ mā nūr-ı Ḥaḳ’dan
Ne söz anlasuñ ol “menşür-ı raḳ” dan b.3630

Sözüne uymak, gözden ırak olmak

Uyub her tañrıdan yāduñ sözine
Irāğ olasın Allāh’uñ gözine b.2854

Yad eylemek/etmek

Didi kim rabbüñ ismin yād eyle
Anuñla ‘aql u cānı şād eyle b.4254

Yüz döndürmek

Yüzün döndericek şems-i sa’ ādet
Elini uzadur necm-i şeqāvet b.4000

Yüzünü döndürmek

Yüzin döndürdüler her enbiyâdan
Ümîdin kat‘ itdiler evliyâdan b.1278

Yüz göstermek

Eger yüz gösterirse māl u ni‘ met
Ya rahmet vire saña yâhu zaḥmet b.3997
Ne söz kim söylerseñ ma‘ rifetdür
Ne yüz kim gösterirseñ menḳabetdür b.2898

Zahmet çekmek, yâr olmak

Aña zaḥmet ‘ abeşdür çekme zinhâr
K’anuñla ṭab‘ -ı nâzûk olmadı yâr b. 2943

2.4.7. Edebî Sanatlar

“Söze açıklık ve incelik, manaya güçlülük veren şiirde en gerekli olan edebî unsurlardır. Edebî sanatlar, bugüne kadar söze güzellik katan unsurlar olarak sayılmıştır. Halbuki edebî sanatlar, sözün güzelliği yanında şairin/okurun hayal dünyasını açık ve etkili olarak sergilemeye yarayan unsurlar manzumesidir.”¹⁸² Hakkânî edebî sanat yapma amacıyla bir şair değildir. Şiirinde elbette sanatlı ifadeler bulunur. Ancak asıl gayesinin sanatlı ifade olmadığı tekraren söylenebilir. Şiirinde en çok dikkati çeken edebî sanatlar olarak tenasüb, istifham, tarsi, tekrar ve nida sanatını kullandığını gördük. Alfabetik olarak sıraladığımız edebî sanatlardan örnekler aşağıda verilmiştir.

2.4.7.1. Cinas

“Söylenişleri aynı veya birbirine çok benzeyen sözleri bir arada fakat her bir anlam için ayrı ayrı kullanma sanatıdır.”¹⁸³ Aşağıdaki örnekte işidür kelimesi cinaslı kullanılmıştır. Çeşitleri olan cinas türlerinden Hakkânî’nin en çok kullandığı “cinas-ı

¹⁸² Ahmet Mermer, Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları Ankara, 2005, s.27.

¹⁸³ R. Selçuk Uysal, *Belagat ve Edebî Sanatlar Lügati*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 52.

mürekkebe, imla ve telaffuz bakımından birbirine uyan kelimelerden birinin tek, birinin birden fazla olmasıdır.”¹⁸⁴ Aşağıda verilen örneklerde cinaslı kelimeler italik yazılmıştır.

Sözini ehl-i Hakk’ın cân *işidür*
Ki Hak sözi dinlemek anuñ *işidür* b.285

Mürekkep cinas örnekleri

Gelelüm imdi ehlu’llâh *sözine*
Görelüm bunların dağı *sözi ne* b.283

Benüm pervâmı ol *pervâne bilmez*
Ki şevkümünden benüm *pervâ ne bilmez* b.115

Gelelüm imdi ehlu’llâh *sözine*
Görelüm bunların dağı *sözi ne* b.284

Anuñ dersini bu sem’ *işitmez*
Aña taḥṣîl-i ḥissile *iş itmez* b.293

Nazar kılınca lafzuñ *ma’nisine*
Bilinür cins u nev’ u *ma’nisi ne* b.3435

Ve biyesme’ u biyebşur *işitdün*
Ve biyentik ve biyemşi *iş itdün* b.2884

2.4.7.2. İrsad

“Bir beyitte kafiye yolu ile, mensur ifadede ise seci yolu ile sözün nasıl biteceğini okuyucuya hissettirmek sanatıdır.”¹⁸⁵ İlk mısradaki geçen arş kelimesinin ferş ile kafiyelendirileceğini hissetmek okuyucu için zor değildir.

Gel ey ṭāvūs-ı kuds u bülbul-i ‘arş
Gel ey maḥbûb-ı Hak u ṭūṭi-i ferş b.599
‘Aceb ‘âlem ‘aceb deryâ ‘aceb mevc
‘Aceb ‘ḥikmet ‘aceb kudret ‘aceb fevc b.2019

¹⁸⁴ Uysal, s.54.

¹⁸⁵ İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s.65.

2.4.7.3. İrsal-i Mesel

“Yazılı ve sözlü anlatımda atasözü ve vecize kullanma sanatıdır.”¹⁸⁶ Aşağıdaki beyitte Hakkânî, Hz. Ali’nin bir sözünden alıntı yapmıştır.

Ki “eṭ-ṭurūḳu ila’llāh” didi kāmīl
 ‘Ali ya‘ nī ki oldur merd-i vāṣīl
 Nefesleri sağışınca bu ḥalkūn
 Ṭarīḳi var didi ya‘ nī ki Ḥaḳḳ’uñ b.1093-1094

2.4.7.4. İstifham

“Şairin, bildiği bir konuyu soru şekline sokarak söylemesine istifham (soru sorma) sanatı denir. Şair, ifadeyi soru şeklinde düzenlemekle karşısındakinden cevap beklemes. Sözü daha etkili kılmak, okuyucunun dikkatini işlediği konuya daha iyi çekebilmek için bu yola başvurur.”¹⁸⁷ Hakkânî bu edebî sanatı bir üslup özelliği gibi kullanır. Anlatmak istediği konuları tartışırken muhatabına sorular sormakla beraber kasdı cevap almak değildir. Dünyanın bir müessirin eseri olduğunu, görünen alemin varlığını ve muhdesliğini anlattığı beyitler aşağıdadır.

Ne dirsüz bu cihāmı bī-ṣebāta
 Ne dirsüz bu zamānı bī-ḥayāta
 Nedür bu ‘ālem-i a‘ yān-ı mevcūd
 Bu eşyā niçün oldı anda maḥdūd
 Müeşşirden nice müstağnidür bu
 Ne isme vü ne fī‘le mebnidür bu
 Neden dirsüz ḳadīm işbu zevāta
 Niçün muḥdeş dimezsüz kāyināta b.4817-4820

2.4.7.5. İştikak

“Aynı kökten türemiş kelimeleri bir arada kullanmaktır. Bu da cinas gibi bir ses ve söz oyunudur. Aynı kökten türeyen kelimelerde bulunan benzer sesler söze ahenk

¹⁸⁶ Kocakaplan, s. 66.

¹⁸⁷ Kocakaplan, s. 81.

verir.”¹⁸⁸ Hakkânî ilk beyitte borç manasına gelen deyn ve din kelimesi, ikinci beyitte beşer ve beşere kelimesi üçüncü ve dördüncü beyitte de ilim, alim, malum kelimeleri ile iştikak sanatı yapmıştır.

Bu dîni deynden müştâk bil ey cân
Deyn hõd farz-ı Hâk’dur bil ki ‘irfân b.1900

Beşer müştâkdur beşereden ey dost
Olur beşere dimek ma‘nisi çün post b. 3844

Nitekim ‘ilme ‘âlim oldı maşdar
Bulara oldı hem ma‘lûm mazhar

Çü ma‘lûm ile ‘ilm ü dahı ‘âlim
Aşılta birdurur ey ‘aql-ı sâlim b.4762-4763

2.4.7.6. Muamma/Lügaz

“Sözlükte gizli örtülü, anlaşılması güç manalarına gelir. Edebiyatta ise içinde Allâh’ın isimlerinden herhangi birinin veya insan isminin gizli olduğu şiir ve yazılara denir.”¹⁸⁹ “Allâh’ın isimleri ile insan isimleri dışında bütün varlıklar için düzenlenmiş bilmecelelere lügaz denir.”¹⁹⁰ Hakkânî’nin muamma ismini vermesi sebebi ile bu isim altında incelediğimiz aslında bir lügaz olan beyitler aşağıda verilmiştir. Yetmiş ve iki sayısını yine kendisi açıklar ve kaf ve nunun yetmiş iki millete delalet ettiğini söyler.

Gel imdi “kâf u nûn”uñ ‘illetin bul
Nedür aslı vü fer‘i hikmetin bul

‘Adedde kâf bist u nûn pencâ
İkisi oldı heftâd mu‘ammâ

İki hem şüretidür “kâf u nûn”uñ
Olur heftâd u dî aşlı fûnûnuñ

Ki heftâd dü millet aña dirler
Kemâl-i nûr-ı hikmet aña dirler

Bu bir rûşen mu‘ammâdur velîkin
Cehâlet ehline olmadı mümkün b.1881- 1885

¹⁸⁸ Kocakaplan, s. 86.

¹⁸⁹ Kocakaplan, s. 106.

¹⁹⁰ Kocakaplan, s. 99.

2.4.7.7. Nida

“Bu sanat ile çok kuvvetli duygu ve heyecanlar anlatılır. Sanatkar kendisinin etkileyen varlık ve durumlar karşısında fazla heyecanlandığı zaman o varlığı kişileştirerek ona hitap eder. “Ey, eyvah, eya, vah, ah, vs.” gibi ünleme edatları ile yapılır.”¹⁹¹ İlk beyitte Hz. Muhammed’in Cebrail’e seslenmesi, ikinci beyitte şairin dünyayı ve zamanı düşünen insanlara seslenişi örnek olarak verilmiştir.

Eyitti kimdurur ol yâ arındāş
Didi Ādemdurur ey yār u yoldaş b.4346

Gel ey hāl-i cihānı fıkır idenler
Gel ey āl-i zamānı zıkr idenler b.4816

2.4.7.8. Tarsi

“Şiirde mısraları meydana getiren kelimelerin sayısı, vezin ve kafiye bakımından uygun olmasına denir. Bu şekilde yazılmış mısralar bir nevi birbirinin simetriği olurlar. Şairler böyle mısralar söyleyebilmek için bir hayli fikri çaba sarfetmek zorundadırlar.”¹⁹² Hakkânî bu paralelizmi çok sık ve rahatlıkla kullanır. Mesnevide göze çarpan edebî sanatların başında tarsi gelir. Bu sanatın yapıldığı beyitler aşağıda sıralanmıştır.

Nice şād oldı Aḥmed şorma andan
Nice dād oldı Aḥmed şorma andan b.4285

Şübūtı şādık oldı ehl-i Ḥaḳḳ’a
Kelāmı nāṭık oldı ehl-i Ḥaḳḳ’a b.2450

Hidāyetsüz bu rāha rıḥlet olmaz
Hidāyetsüz bu ilde vuşlat olmaz

Hidāyet ‘akl-ı küllüñdür birāder
Velāyet ‘akl-ı küllüñdür birāder b.2469-2470

Bularuñ elleri Rabb’uñ elidür
Bularuñ dilleri Rabb’uñ dilidür b.1334

¹⁹¹ Kocakaplan, s.115.

¹⁹² Kocakaplan, s.136.

2.4.7.9. Tekrir

“Heyecana bağı bir sanattır. Sanatkarı etkileyen varlığın bir noktası daha çok dikkati çeker ve heyecan verir. O nokta artık heyecanın ağırlık merkezi olmuştur. Heyecan çeşitli aralıklarla o nokta üzerinde döner durur. İşte bu etkileyici noktaya tekrar tekrar dönüşler tekrire sanatını meydana getirir.”¹⁹³ Ön kafiye adı da verilen mısraların aynı sesle başlamasına örnek kimi kelimesi ile aşağıdaki beyitlerde yapılmıştır. Hakkânî “kimi” belgisiz zamirini tekrarlı kullanarak insan çeşitlerini sıralamıştır.

Kimi olmuş felâsif kimi zındık
 Kimi Kerrâmi’ye eyledi taşdık
 Kimisin safsafile zıkr iderler
 Kimisin ber-hemile fikr iderler
 Kimi tutmuş tenâsühden tarîki
 Kimi olmuş hulûlinüñ refîki
 Kimi eydür mücessemdür vücûdı
 Kimi eydür münezzehdür hudûdı
 Kimi eydür felekdür hâlık-ı şey
 Kimi eydür tabâyi‘ den olur hay b.271-275

İkileme şeklinde yapılan tekrarlar da yerli yerinde ve dikkat çekicidir.

Murâdâmeden Ahmed’dür muhakkağ
 Muşaddağdur muşaddağdur muşaddağ b.567
 Habîse rûh câhildür muhakkağ
 Muşaddağdur muşaddağdur muşaddağ b.898
 Eyitdüm yâ ilâhî yâ ilâhî
 Ki sensün ins u cinnüñ pâdişâhı b.804
 Didiler hayr-i mağdem hayr-i mağdem
 Gelün ey muğtedâ-yı âl-i Âdem b. 4338

¹⁹³ Kocakaplan, s.147.

2.4.7.10. Tenasüb

“Kelime manası uygunluk demektir. Tezatl  olanlar dışında anlamca birbiri ile ilgili -en az iki kelimeyi- kullanmak sanatıdır.”¹⁹⁴ All h doğru yol üzerindedir ve Hakk’ı mutlak hidayet edicidir. İkinci beyitte bağ, sünbül, g l, lutf ve b lb l tenas bl  kelimelerdir.

Ő r t-ı m stak m  st nded r H k
Hid yet edicidir H k -ı mutlak b.1127
Zih  b ğ u zih  sünbül zih  g l
Zih  lutf u zih  ter-kavl-i b lb l b.128

2.4.7.11. Teşbih

“Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki varlıktan zayıfını kuvvetlisine benzetmek sanatına teşbih denir.”¹⁹⁵ Hakk n ’de isim tamlaması/(izafet teşbihi) Őekinde Őeđtiđimiz  rnek beyitler aşağıdadır. İlk beyitte taakkul defteri, ve tahayyür hanesi, ikinci beyitte muhabbet tohumu, tecelli g lŐeni,        beyitte akıl mizanı, d rd     beyitte Rahmani ordular ve şeytan askeri gibi benzetmelerle soyut olan kavramları somutlama yoluna gidildiği de g r lm Ő t r.

Ta  a   ul defteri   k olur anda
Tahayyür h nesi p k olur anda b.5028
Muhabbet to mını ekmek gerekdür
Tecell  gülşenin dikmek gerekdür 825
Gel imdi   a l m z n n  uralum
Bunu   anđısı aşl olur görelüm b.1250
Getür Ra m n  c ndi ol   lib
Őey   n leşkeri üstine g lib b.1942

¹⁹⁴ Kocakaplan, s.153-154.

¹⁹⁵ Kocakaplan, s.163.

2.4.7.12. Teşhis ve İntak

“Teşhis kişileştirmek demektir. İntak da konuşturmak. İnsan olmayan varlıkları, insana benzeterек onlara insan özellikleri vermek bu sanatın temelini oluşturur.”¹⁹⁶ Hakkânî ilk iki beyitte insanın cildinin nutka gelip konuşacağını söylerken teşhis, şeytanın konuşmasını aktardığı üçüncü beyitte intak ve Cebrail’in selam it buyurduğu dördüncü beyitte de intak sanatlarını kullanmıştır.

Ki yarın hâzretinde ol Vedūd’uñ
 Ki nuṭṭa geliser cümle celūduñ
 Şehâdet idiser ey yâr-i şâdık
 Olısar her biri ya‘nî ki nâṭık b.1813-1814
 Anuñ şeklin ü nuṭṭın gördü şeytân
 Didî bu olısar maḥbûb-ı Raḥmân b.3847
 Didî Cibrîl yâ Aḥmed selâm it
 Bu şahşâ ḥidmet-i şartın itmâm it b.4345

2.4.7.13. Tezat

“Ortak yanları bulunan iki zıt kavramı, biri gerçek diğeri mecazi manada olmak üzere aynı konu etrafında toplamak sanatıdır.”¹⁹⁷ Birinci beyitte sözü yetersiz Hakkânî medhi uzun uzun yapmayı umar, ikinci beyitte bilgisiz Hakkânî’nin herşeyi bilen aklı tezat sanatına örnektir.

Ḥaḳḳānî ḳaşîr lisân u keşîr cürm
 Râcîdürür ki medḥ u şenâñı ḳıla ṭavîl b.594
 Bu ‘aşḳ mezhebinde Ḥaḳḳānî-yi ğayr-i fenûñ
 ‘Allāme-i ‘uḳûlî ḥayretde denge beñzer b.1668

¹⁹⁶ Kocakaplan, s.178.

¹⁹⁷ Kocakaplan, s.189.

2.4.8. Kelam-ı Kibarlar

1. Kāle ‘Aliyyun Kerremallāhu Vechehū eṭ-ṭuruḳu ila’llāhi bi‘adedi enfāsi’l-ḥalāyık, s.254/başlık Allāh vechini mükerrerem kılsın Hz. Ali (şöyle) buyurdu: “Allāh’a giden yollar mahlukatın nefesleri sayısındadır.”¹⁹⁸

2. Kāle ‘Aliyyun Kerremallāhu Vechehū Ene Kelāmu’llāhinnāṭık s.277/başlık

Allāh vechini mükerrerem kılsın Hz. Ali (şöyle) buyurdu: “Ben Allāh’ın konuşan kitabıyım.”

3. Devāük minke velā tūbşir
Vedāük fike ve tūş‘ir

Ve entel kitābü’l-mübīn ellezi
Bi aḥrufihi yüzherul muzmer¹⁹⁹

“Şifan sendedir ama görmüyorsun hastalığın sendendir ama şuurunda değilsin. Sen öyle apaçık bir kitapsın ki onun harfleriyle gizli olanlar açığa çıkar.” Bu şiirin Hz. Ali’ye ait olduğu bildirilmiştir.

4. “mā ‘arafnāk”²⁰⁰ b.2031

“Ma arafnake hakka marifetike ya Ma’ruf” ey Allāh, seni şanına yakışır bir şekilde bilemedik. Bir rivayete göre sofularca kabul edilen sözün İmam-ı Şâfi’ye atfedildiği ifade edilmiştir.

5. Kāle ‘Aliyyun Kerremallāhu Vechehū Ed-dünya memerru’l-āḥireti fa‘bürüha velā ta‘miruha

Allāh vechini mükerrerem kılsın Hz. Ali (şöyle) buyurdu:Dünya bir köprüdür. Ona ehemmiyet vermeden geçiniz.²⁰¹s.410/ başlık

¹⁹⁸ Ömür Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, İstanbul, Mart 2000, s.152.

¹⁹⁹ Faslnameh-ye Akhlag, Extension Quarterly Vol 1, Winter 2012, No 4, s.17.

²⁰⁰ Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yayınları, İstanbul, s.474.

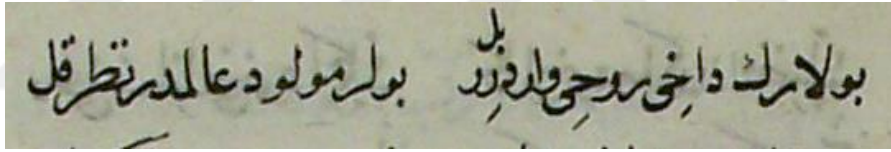
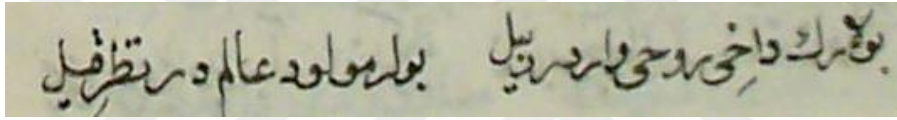
²⁰¹ İsmail Güleç, Bursevi’nin Ruhü’l-Mesnevi’sinde Geçen Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme, *Mevlana Araştırmaları Dergisi: The Journal of Rumi Studies*, I, 1(Mayıs 2007), s.13. Bu sözün Hz. İsa’ya ait olduğu söylenmektedir.

2.5. İMLA (İSTİNSAH) ÖZELLİKLERİ

Ünlülerin Kullanımı

1- Kelime başında “a” ünlüsü için med kullanılmaz. Bu harfin yazılışı sadece elif şeklindedir.

2- Metinde “i ve ı” ünlülerinin yazılışında birlik yoktur. Aynı beyitte farklılıklar görüldüğü gibi aynı kelimeyi de farklı (düz-yuvarlak) sesle yazan her iki müstensih de kalıplaşmış bir tutum göstermez. Aşağıda aynı müstensih mükerrer yazdığı beyitte ünlü yazımı hususunda gösterdiği ikilik örnek verilmiştir. Bil ve kıl kelimeleri ilkinde okutucu vokal ile ikincisinde vokalsiz yazılmışlardır.(İ 28b,17. satır ve İ 29a,1.satır)

Bularuñ dağı rūhı vardurur bil
Bular mevlūd-ı 'ālemdür naẓar kıl b. 946

3- “u ve ü” ünlüleri ön seste her zaman elif ve vav harfleri ile gösterilir.

Ünsüzlerin Kullanımı

1-“b” ünsüzü

Bulub b.702, olub b.749, gelüb b.1081 gibi zarf fiil eklerinin daima b sesi ile yazıldığı görülmüştür.

Vücūdı mümkünāt andan bulubdur
Ki andan küll-i şey zāhir olubdur b.749

2-“ç” ünsüzü:

Ç ünsüzünü iki nüshada da bazen c harfi ile yazılmıştır. Ön seste ç ünsüzü için istikrarlı bir şekilde ç harfi kullanılmıştır. çü b.3, çün b.4, çeng-veş b.106

Çü “bi’smi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm”i
Diyenler vardı rāh-ı müstaḳîmi b.3

İç seste üç kelimesinin üç b.183 şeklinde yazıldığı görülmüşken için b.191, egerçi b.303, içre b.764, geç b.991 gibi iç seslerde ç harfinin kullanıldığı tesbit edilmiştir.

Son seste ç harflerinin c şeklinde yazıldığı görülmüştür.

Senüñ kapuña şol kim ola muḥtâc
Gümânı yok ki bir gün ola sertâc b.142

3-“p” ünsüzü

P ünsüzü ön seste istikrarlı bir şekilde kullanılmıştır. pes b.999, perverde b.1639, pertev b.2552, pür b.2980

Lisânı berg-i pür-eşmâr ola
Zebânı nuṭṭ-ı pür-ezhâr ola b.2980

İç seste de p harfinin yazıldığı görülmüştür. Serpüş b.654

4-“d-z” değişimi

İki nüsha arasında d ve z tercihi açısından farklılık bulunur. K nüshası z harfini, İ nüshası d harfini tercih eder.1278 ümid İ: ümiz K

Ġıdâ ḳandan gelürdi saña anda
Nice mesken bulırduñ cevḑ-i tende b.4827

5-“t <d” ünsüzleri:

T-d ünsüzlerinin kullanımında nüshalar arasında farklılık bulunur. İnebey nüshasının tokuz, tut, gibi “ tı” ile yazılan kelimeleri genellikle “ tı” ile Kıbrıs Nüshasının “d” harfi ile kullandığı görülmüştür. Her iki nüsha da kendi içlerinde t <d ünsüzlerinin yazımında birlik göstermez.

Çü saña virdüler gönüllerini
Sen olduñ diri tutan dillerini b.151

چونسا که ویردیلر کو کلارینی سن اولدک دیری طوتن دللینی i

چونسا که ویردیلر کو کلارینی سن اولدک دیری دوتن دللینی K

Dutar elinde bir dībā-yı levhi

Ki rāḥat virür anuñ bŭy-i revḥi b.4250

دوترا لنده بر ديبای لوجی که راحت ویرانک بوی روجی i

دوترا لنده بر ديبای لوجی که راحت ویرانک بوی روجی

Her iki nüshada “d” ile yazılmıştır.

Bugün “d” ile yazılan kelimeler “t” ile yazılmıştır.

dokuz-tokuz b.183, dolmak-tolmak b.600, doğru-toğrı b.1504

ğ-“ğ” ünsüzü

ğ önses, içseste ve son seste her zaman ğayın harfi ile ğ olarak gösterilmiştir.

b.2636 ğayrı

b.564 oğlı, b.4352 şağ

Sözlük imlasında kâ'inât, delâ'il, fezâ'il, dâ'ir şeklinde yazılan kelimelerin her iki nüshada da kā'inat b.176, delā'il b.260, fezā'il b.260, dā'ir b.2145 gibi y sesi ile yazıldığı görülmüştür.

K nüshası “biri”, ”birisi” kelimelerinin yazımında tutarlılık göstermez. Aynı sayfa içinde bu kelimelerin vokalli ve klişe hali ile vokalsiz yazılışına örnek aşağıdadır. K 108b 7-8. satır

بیریسے فسفیلہ دوتن مسک
بیریسے امل زحمت بیر زحمت
بیریسے فسفیلہ بولدی مسک
بیریسے امل زحمت بیر زحمت

Bazı kelimelerin vezne uygun telaffuz edildiği görülmüştür:

Arapça Kelimelerde

Emr, ilm, fikr, ism, hilm, keşf, kavs gibi Arapça kelimeler vezin gereği emir b.300, ilim b.2226, b.3043, fikir b.2594, b.2910, isim b.686-687, hilim b.2912, keşif b.2491 şeklinde okunmuştur.

Emir āmirle çün kim muttaşıldur

Niçün me'mûr emirden munfaşıldur b.300

Bil imdi kim 'ilimdür nuṭṭa ḥaṭṭlar

'İlim olmıyacak nuṭṭ olur ebter b.3043

Farsça Kelimelerde

Yâ, Yâhûd kelimeleri ya b.3045, yahût b.2519, b.2748, b.2799 şeklindedir.

Ya ilhâmile bulınur aña yol

Ya istidlâlile rûşen olur ol b.2518

Türkçe Kelimelerde

Vezin gereği Türkçe kelimeler uzun vokalle yazılmıştır. İki nüsha bu konuda bazen birlik gösterir.

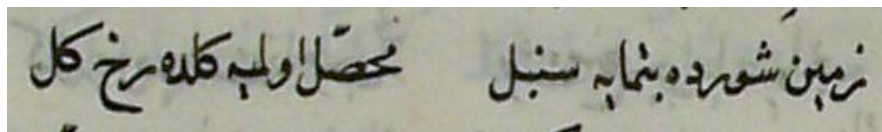
K44a-11. satır b.1406, eyledi:

K44a-2. satır, bitmeye:

İ43a-6. satır, bitmeye:

eylemediler 1443 İ ve K diyeyin İ,K b.4883

Vokal Birleşmesi (kontraksiyon)

N’oldı b.4108

K’ol b.2773

K’iderler b.1237

Kelimelerin Bitişik Yazılması

Kaçankim b.5066, b.919

Anunçün b.5

Soru sıfatı olarak kullanılan “nice” kelimesinin imlası:

Eski Anadolu Türkçesinde niçe şeklinde kullanılan kelime daha sonra nice şeklini almıştır. Metinde her iki kullanımı da görmek mümkündür. nice b.180, niçe b.290

2.6. METİNDE GEÇEN BÖLÜM BAŞLIKLARI

Aşağıdaki tablo her iki nüsha ve orijinal metinde geçen bölüm başlıklarını ve bulundukları sayfaları içermektedir.

Tablo 2.3. Metinde Geçen Bölüm Başlıkları

İnebey Nüshası	Orijinal Metin	Tez Metni	Kıbrıs Nüshası	Orijinal Metin
		179	Güftâr Ender Mükâleme-Kerden Be Hîd	3a
		181	قوله تعالى إقرأ كتابك كفى بنفسك اليوم عليك حسيباً Kavlühü Te‘âlâ İkrâ’ kitâbeke kefâ binefsike el-yevme ‘ ‘aleyke’ hasibâ	3b
Ender Cevâb Dâden-i Be Hîd	3b	182	Ender Cevâb Dâden Be Hîd	4a
Derru Kâilîh	4b	188	Veli’llâhi Derru Kâilîh	5b
Güftâr Ender Niyâz Be-Hudâ-yı ‘Azze ve Celle	4b	185	Güftâr Ender Niyâz	5b
Der Münâcât	5a	187	Der Münâcât	6a
El- Kaşidetü Fi’t-Tevhîdi Bi-Ṭariḳi’l-Ḥamîdi Ve’t-Temcîd	5b	188	Kaşıde-i Muḳaffâ Der Tevhîd-i Bârî Te‘âlâ	6b
Der Zîkr-i ‘Ulemâ-i Mezâhib-i Raḥimehumu’llâh	6b	190	Der Zîkr-i ‘Ulemâ-i Mezâhib	7b
		192	Der Ta‘rîf-i Vücûd-ı Vâcib ‘Azze ve Celle	8a
		192	Der Ta‘rîf-i Şîfât-ı Ezeliyye	8a
		193	Der Zîkr-i Şîfât-ı ‘İlm	8b
		193	Der Ta‘rîf-i Başîr	8b
Der Ta‘rîf-i ‘semi‘	7a	193	Der Ta‘rîf-i ‘semi‘	8b
Der Zîkr-i Ḳudret	7a	194	Der Zîkr-i Ḳudret	9a
Der Zîkr-i İrâdet	7a	194	Der Zîkr-i İrâdet	9a
Der Zîkr-i Tekvîn ü Taḥlîḳ	7b	194	Der Zîkr-i Tekvîn ü Taḥlîḳ	9a
Der Zîkr-i Kelâm-ı Ezeliyye	7b	194	Der Zîkr-i Kelâm-ı Ezeliyye	9a
Güftâr Ender Naşîhat	7b	195	Güftâr Ender Naşîhat	9b
Der Zîkr-i Mezâhib-i Muḥtelife	8a	195	Der Zîkr-i Mezâhib-i Muḥtelife	9b
Der Beyân-ı İ’tikâd-ı Ehlu’llâh	8b	197	Der Beyân-ı İ’tikâd-ı Ehlu’llâh	10b
Der Tevhîd-i Bârî Teâlâ ‘Azze İsmuhû	9a	198	Der Tevhîd-i Bârî Teâlâ ‘Azze İsmuhû	11a
Cevâb-ı Su’âl-i Muḳadder	9b	199	Cevâb-ı Su’âl-i Muḳadder	11a
Cevâb-ı Diğer	9b	199	Cevâb-ı Diğer	11b
Cevâb-ı Su’âl-i Muḳadder	10a	200	Cevâb-ı Su’âl-i Muḳadder	11b
Cevâb-ı Diğer	10a	200	Cevâb-ı Diğer	12a
Cevâb-ı Diğer	10b	201	Cevâb-ı Diğer	12a
Der Beyân-ı Mazâhir	10b	202	Der Beyân-ı Mazâhir	12b
		202	قوله تعالى شهد الله أنه لا إله إلا هو Kavlühü Te‘âlâ Şehida’llâhu Ennehü Lâilâhe İllâ Hû	12b

Der Beyân-ı Esâmî-yî Eflâk	12a	205	Der Beyân-ı Esâmî-yî Eflâk	13b
Der Ta'rif-i Âyine-i Hudâ-nümâ	13b	209	Der Ta'rif-i Âyine-i Hudâ-nümâ	15b
		209	قال انى عليه السلام قلب المؤمن عرش الله و بيت الله Kale'n-nebi 'Aleyhisselâm Kâlbü'l-Mü'mini 'Arşu'llâh ve Beytullâh	16a-16b
Maṭla'	14b	211	Maṭla'	16b
Maṭla'-ı Diğer	15a	212		
Ḥadiş	15b	213	Ḥadiş	17b
Der Tercih-i Tafdîl-i Âdem 'Aleyhişşâlâtu Vesselâm	17a	216	Der Tercih-i Tafdîl-i Âdem a.s.	19a
حديث قدسى خمرت طينت آدم بيدى اربعين صباحا Ḥadiş-i Kudsî Hammertü Tînete Âdeme bi-Yedeyye Erbe'ine Şabâhan	17a	216	حديث قدسى خمرت طينت آدم بيدى اربعين صباحا Ḥadiş-i Kudsî Hammertü Tînete Âdeme bi-Yedeyye Erbe'ine Şabâhan Şadaḳallâhu'l- 'Azîm	19a
Der Medh-i Na'at-ı Nebî 'Aleyhişşâlâtu Vesselâm	17b	217	Der Medh-i Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ Şalavâtu'llâh 'aleyhi ve 'Alâ Âlihi	19a
Der Na'at-ı Reşûl a.s.	18a	220	Der Na'at-ı Reşûlallâh	20a
Maṭla'-ı Ğarrâ	18b	221	Maṭla'	20b
Der Beyân-ı Esmâ vü Müsemmâ	19a	222	Der Beyân-ı Esmâ vü Müsemmâ	21a
Güftâr Ender Ta'rif-i Mâhiyyet	21b	228	Güftâr Ender Ta'rif-i Mâhiyyet	23b
Güftâr Ender Baḳiyye-i Mâhiyyet	22b	230	Güftâr Ender Baḳiyye-i Mâhiyyet	24b
Güftâr Ender Ta'rif-i Ḥalvet	23b	231		
Güftâr	23b	231	Güftâr Ender Ta'rif-i Ḥalvet	25b
Maṭla'est	24b	234	Maṭla'	26b
Güftârend	25b	236		
		236	Maḳşad	27b
		236	قال الله تعالى وإن من شيء إلا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم Kal'allâhu Te'âlâ ve in min şey'in illâ yüsebbihü biḥamdihî ve lâkin lâ tefkahûne tesbîḥahüm	27b
		239	Maṭlab	28b
		240	Maḳşad	29a
		243	قال النبى عم الارواح جنود مجنده فماتعارف منها ايتلف فماتناكر منها اختلف Kale'n-nebi a.s. el-ervâhu cünüdün mücennedetün fîmâ te'ârafe minhâ itelefe ve fîmâ tenâkera minhâ ihtelefe	30b
Der Tahkîk-i Mâhiyyet-i Mürekkeb	28b	243	Güftâr Ender Ma'rifet-i Terkîb-i Se Kâne	30b
Güftâr Ender Ma'rifet-i Terkîb Se Kâr	28b	243	Der Tevzi'-i Mevâlid-i Şelâse	30b
Der Tevzi'-i Mevâlid-i Şelâse	28b	244	Nev'-i Sevvom	30b
Nev'-i Sevvom	29a	244	Nev'-i Sevvom	31a
Güftâr Der Ta'rif-i Terkîb-i Tabi'î	29b	245	Güftâr Der Ta'rif-i Terkîb-i Tabi'î	31b
Der Ta'rif-i Terkîb-i Ervâḥ-ı Melekût	30a	246	Der Ta'rif-i Terkîb-i Ervâḥ-ı Melekût	32a
Güftâr Der Ta'rif-i Merâtib-i Ervâḥ	31b	251	Güftâr Der Ta'rif-i Merâtib-i Ervâḥ	34a
Güftâr Ender Zîkr-i Me'âd	32a	252	Güftâr Ender Zîkr-i Me'âd	34a
قال على كرم الله وجهه الطرق الى الله بعدد انفس الخلايق Kale 'Aliyyun Kerremallâhu Vechehû eṭ-ṭuruḳu ila'llâhi bi'adedi enfâsi'l-ḥalâyik	33a	254	قال على كرم الله وجهه الطرق الى الله بعدد انفس الخلايق Kale 'Aliyyun Kerremallâhu Vechehû eṭ-ṭuruḳu ila'llâhi bi'adedi enfâsi'l-ḥalâyik	35a
Güftâr Ender Tetimme-i Tarîk-i İlâhî	34a	256	Güftâr Ender Tetimme-i Tarîk-i İlâhî	36a
Der İ'tirâz-ı Kavl-i Hükemâ	34b	257	Der İ'tirâz-ı Kavl-i Hükemâ	37a

İ'tirâz-ı Diğer	35a	258	İ'tirâz-ı Diğer	37b
Güftâr Ender Şübhe-i Felâsif	36b	261	Ender Suâl-i Felâsife	38b
Der Cevâb-ı İşân	37a	262	Der Cevâb-ı İşân	39a
İ'tirâz	37b	263	İ'tirâz	39b
Cevâb End	37b	264	Cevâb	39b
İ'tirâz-ı Diğer	38a	264	İ'tirâz-ı Diğer	40a
Cevâb	38a	265	Cevâb-ı Diğer	40a
Güftâr Ender Naşîhat	38b	266	Güftâr Ender Naşîhat	40b
		268	Ender Şıfat-ı Ehl-i Yağın	41b
Der Şıfat-ı Evliyâ	39b	269	Der Şıfat-ı Evliyâ	41b
Der Şıfat-ı Zâhirî	40a	269	Der Şıfat-ı Zâhirî	42a
Der Şıfat-ı Ehl-i Bâtin	40a	269	Der Şıfat-ı Ehl-i Bâtin	42a
Der Şıfat-ı Kuṭb	40b	271	Der Şıfat-ı Kuṭb	42
قال النبي عليه السلام اوليائ تحت قبای لا يعرفهم غیری Ḳale'n-nebi 'aleyhisselâm evliyâi taḥte ḳubâbî lâ ya'rifühüm gayri	41a	271	قال النبي عليه السلام اوليائ تحت قبای لا يعرفهم غیری Ḳale'n-nebi 'aleyhisselâm evliyâi taḥte ḳubâbî lâ ya'rifühüm gayri	43a
Der Şıfat-ı Kuṭbu'l-aḳṭâb	41a	272	Der Şıfat-ı Kuṭbu'l-aḳṭâb	43a
Güftâr Ender Eḥadiyyet-i Vâcib	41b	273	Güftâr Ender Eḥadiyyet-i Vâcib	43b
Der İ'tirâz-ı Eḥadiyyet	41b	273	Der İ'tirâz-ı Eḥadiyyet	43b
Cevâb	42a	273	Cevâb	43b
Güftâr Ender Eşkâl-i Mütেকellimîn	43a	276	Güftâr Ender Eşkâl-i Mütেকellimîn	45a
Cevâb-ı Ehlul'llâh	43b	277	Cevâb-ı Ehlul'llâh	45a
قال على كرم الله وجهه انا كلام الله الناطق Ḳale 'Aliyyun Kerremallâhu Vecchêhü Ene kelâmu'llâhinnâṭıḳ	43b	277	قال على كرم الله وجهه انا كلام الله الناطق Ḳale 'Aliyyun Kerremallâhu Vecchêhü Ene kelâmu'llâhinnâṭıḳ	45b
وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْعَاءِ Ve ḳane 'arşuhu 'ale-l mâ'	44a	278	قال الله تعالى وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْعَاءِ Ḳal'allâhu Te'âlâ Ve ḳane 'arşuhu 'ale-l mâ'	45b
إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا İnnâ 'arazne'l-emânete 'ales semâvâti ve'l-'arzi ve'l-cibâli feebeayne en yaḥmilnehâ ve eşfaḳne minhâ ve ḥamelehe'l-insan, innehû kâne ḳalûmen cehûlâ	44b	279	قوله تعالى إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا Ḳal'allâhu Te'âlâ İnnâ 'arazne'l-emânete 'ales semâvâti ve'l-'arzi ve'l-cibâli feebeayne en yaḥmilnehâ ve eşfaḳne minhâ ve ḥamelehe'l-insan, innehû kâne ḳalûmen cehûlâ	46a
Güftâr Ender Seyr-i Fi'llâh	46a	283	Güftâr Ender Seyr-i Fi'llâh	48a
قال عليه السلام سترون ربكم كما ترون القمر فليلة البدر Ḳale 'Aleyhisselâm seteruni rabbekum kema terun el-ḳamera fi leyleti'l-bedr	46b	284	قال النبي عم سترون ربكم كما ترون القمر في ليلة البدر الحديث Ḳale'n-nebi a.s. seteruni rabbekum kema terun el-ḳamera fi leyleti'l-bedr el ḥadîş	48a
وَجُودٌ يُؤْمِلُ نَاصِرَةً Vucûhun yevmeizin nâzırâh	46b	284	قوله تعالى وَجُودٌ يُؤْمِلُ نَاصِرَةً إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً الْاِيه Vucûhun yevmeizin nâzırâh İlâ rabbihâ nâzırâh ilâ âyeh	48a
		286	Naşîhat	49a
		287	قال النبي عليهما السلام خلق الله آدم على صورته وعلى صورت الرحمان Ḳale'n-nebi 'Aleyhisselâm Ḥaleḳallâhu Âdeme 'alâ şuretihi ve 'alâ şureti'r-raḥmân	49a
		287	قال الله وتعالى لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فَآخِشْنِ تَقْوِيم	49b

			Qal'allāhu Te'ālā Leqād ḥalakne'l-insāne fī aḥseni taqvim	
		287	قال الله تبارك وتعالى وَالطُّورُ وَكِتَابٌ مُّسْتَوْرٌ فِي زَقِّ مُنْشُورٍ Qal'allāhu Tebārake Te'ālā Veṭṭūr ve kitābin mestūr fi raqḳin menşūr	49b
Der Şıfat-ı Vech-i Âdem	48a	288	Der Şıfat-ı Âdem a.s.	49b
		289	قوله تعالى وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا Qavluhū Te'ālā Ve'alleme Ademe'l esmāe külleha	50a
Tenbîh Est	48b	289	Tenbîh	50a
اصحابى كالنجوم بانهم اقتديتم اهتديتم Qale'n-nebi a.s. Aşhâbi Ke'n-nücüm Bi Eyyihim İktedeytüm İhtedeytüm	49a	291	قال النبي عليه السلام اصحابى كالنجوم بانهم اقتديتم اهتديتم Qale'n-nebi a.s. Aşhâbi Ke'n-nücüm Bi Eyyihim İktedeytüm İhtedeytüm	51a
Güftâr Ender Tenbîh Taḥlîḳ-i Âdemî	49b	292	Güftâr Der Tenbîh Taḥlîḳ-i Âdemî	51b
وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ Ve lekad kerramnâ benî Âdeme ve ḥamelnâhum fi'l-berri ve'l-baḥri	50a	293	قوله تعالى وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ Qavluhū Te'ālā Ve lekad kerramnâ benî Âdeme ve ḥamelnâhum fi'l-berri ve'l-baḥri	52a
وَاللَّهُ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ Ve lillâhi'-meşriku ve'l-mağribu feeynemâ tuvellū feşemme vechullâh ilâ âyeh	51a	295	قوله تعالى وَاللَّهُ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ الْإِيه Qal'allāhu Te'ālā Ve lillâhi'l-meşriku ve'l-mağribu feeynemâ tuvellū feşemme vechullâh ilâ âyeh	52b
خفى الله لشدة ظهوره Ḥafiyallāhu şiddeti'z-zuhûr	51a	295	قال النبي عليه الصلوة والسلام خفى لشدة ظهوره Qale'n-nebi 'Aleyhi's-şalātu vesselām ḥufiye lişiddeti zuhûrihi	52b
		295	قال الله سبحانه وتعالى لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ Qal'allāhu Subḥānehū ve Te'ālā Leqād ḥalakne'l-insāne fī aḥseni taqvim	52b
Der Medḥ-i Şüret-i Maḥbûbân	51b	296	Der Medḥ-i Şüret-i Ḥûbân	53a
Diger	51b	297	Medḥ-i Diger	53a
Tenbîh	52a	298	Tenbîh	53b
Der Ta'rif-i Nuṭḳî	52a	298	Der Ta'rif-i Nuṭḳ	54a
Güftâr Der Ta'rif-i Zarf Mazrûf	53b	301	Güftâr Der Ta'rif-i Zarf u Mazrûf	55a
خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا Ḥammertü ṭinete Âdeme bi-yedeyye erbe'ine şabâḥan	54a	302	حديث قدسى قال الله تعالى خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا Ḥadiş-i Qudsî Qal'allāhu Te'ālā Ḥadiş-i Qudsî Ḥammertü ṭinete Âdeme bi-yedeyye erbe'ine şabâḥan	55b
قوله تعالى كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ Qavluhū Te'alā Küllü men 'aleyhâ fân. Ve yebkâ vechu rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm	54a	303	قال الله تعالى كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ Qal'allāhu Te'alā Küllü men 'aleyhâ fân. Ve yebkâ vechu rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm	55b
Der Naşîḥat	54b	303	Der Naşîḥat	55b
Güftâr Ender Şükr-i Ḥudâ	55b	306	Güftâr Ender Şükr-i Ḥudâ	57a
قال النبي عم السلام قلب الخلق بين الاصبعين من اصابع الرحمن اصابع الرحمن وقال عم كلنا يد اليمن الله Qale'n-nebiyyü 'aleyhisselâm Qalbu'l ḥalkı beynel işbe'ayni min eşâbi' i'r-raḥmānive qale a.s. küllünâ yedu'llāhi yemina	56a	307	قال النبي عم الحديث القدسي خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا Qale'n-nebiyyü 'a.s. fi'l-ḥadiş-i qudsî ḥammertü ṭinete Âdeme bi-yedeyye erbe'ine şabâḥan	57b
خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا Ḥammertü ṭinete Âdeme bi-yedeyye erbe'ine şabâḥan	56a	307	وقال النبي عم الحديث القدسي خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا Qale'n-nebiyyü 'a.s. fi'l-ḥadiş-i qudsî ḥammertü ṭinete Âdeme bi-yedeyye erbe'ine şabâḥan	57b
قال الله تعالى فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ	56b	309	قوله تعالى فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ	58a

وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ Kal'allāhu Te'ālā fağsilü vucûhekum ve eydiyekum ile'l-merâfıkı vemsehû biruûsiküm ve erculeküm ile'l-ka'beyn			إِلَى الْكَعْبَيْنِ Kavluhü Te'ālā fağsilü vucûhekum ve eydiyekum ile'l-merâfıkı vemsehû biruûsiküm ve erculeküm ile'l-ka'beyn	
قوله تعالى عز وجل قَالُوا لِيُجْلِدُوهُمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الْعَبِيدَ طَقَ كُلِّ شَيْءٍ Kavluhü Te'ālā 'azze ve celle Ve kâlû li culûdihim lime şehidtüm 'aleynā kâlû entākanallāhu'illezî külle şey'in	57a	309	قوله تعالى قَالُوا لِيُجْلِدُوهُمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الْعَبِيدَ Kavluhü Te'ālā Ve kâlû li culûdihim lime şehidtüm 'aleynā kâlû entākanallāhu'illezî ilāyeh	58a
قال الله سبحانه تعالى عز وجل سُئِرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَبَيَّ أَنْفُسِهِمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ وقال النبي عليه الصلوة والسلام ان في الإنسان ثلاثمائة وستون مفصلاً فعليه ان يتصدق منه Kavluhü Te'ālā Subhānehu ve Te'ālā 'Azze ve Celle Se nūrīhim āyātīnā fīl āfākı ve fī enfusihim efelā tubsirün ve Kale'n-nebiyyu 'Aleyhissalāt u Vesselām fī'l-insāni şelāse mietin ve sittüne mafşalen fe'aleyhi en yeteşaddağa minhu	57b	311	قوله تعالى سُئِرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَبَيَّ أَنْفُسِهِمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ وقال عم ان في الإنسان ثلاثمائة وستون مفصلاً فعليه ان يتصدق منه Kavluhü Te'ālā Se nūrīhim āyātīnā fīl āfākı ve fī enfusihim efelā tubsirün ve Kale a.s. inne fī'l-insāni şelāse mietin ve sittüne mafşalen fe'aleyhi en yeteşaddağa minhu	59a
Nüşha	58b	313		
Der Tefhīm-i Derecât-ı Cevârih-i İnsân	58b	313	Der Tefhīm-i Derecât-ı Cevârih-i İnsânî	59b
Der Beyân-ı 'İlm-i Edyân	59b	315	Der Beyân-ı 'İlm-i Edyân	60b
وقال النبي عليه السلام بني الإسلام على خمس شهادة أن لا إله إلا الله ، واشهاد أن محمدا رسولا لله ، وإقام الصلوة ، وإيتاء الزكاة ، وصوم رمضان ، وحج البيت من استطاع اليه سبيلا Kale'n-nebiyyü Buniye'l-İslâmü 'alā hamsin şehâdeti en lâ ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasulullah ve iḳāmü's-salaṭ ve itâi'z-zekât ve şavmı ramazân ve ḥaccil beyti menisteṭâa' ileyhi sebilâ	60a	316	وقال النبي عم بني الإسلام على خمس شهادة أن لا إله إلا الله، واشهد أن محمدا رسولا لله ، وإقام الصلوة ، وإيتاء الزكاة ، وصوم رمضان ، وحج البيت من استطاع اليه سبيلا Kale'n-nebiyyü a.s. Buniye'l-İslâmü 'alā hamsin şehâdeti en lâ ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasulullah ve iḳāmü's-salaṭ ve itâi'z-zekât ve şavmı ramazân ve ḥaccil beyti menisteṭâa' ileyhi sebilâ	61a
Güftâr Ender 'Acâibu's-şalât	60b	317	Güftâr Ender 'Acâibu'l-Kulüb	61b
Der Şıfat-ı Ahlâk-ı Zemîme	61a	318	Der Şıfat-ı Ahlâk-ı Zemîme	61b
Der Şıfat-ı Ahlâk-ı Hamîde	61a	319	Der Şıfat-ı Ahlâk-ı Hamîde	62a
Câhil-i Nâ-Murâd	61b	320	Câhil-i Nâ-Murâd	62b
'Âlim-i Nâ-Murâd	62a	320	'Âlim-i Nâ-Murâd	63a
Der Tahayyür-i 'Ukalâ	62b	321	Der Tahayyür-i 'Ukalâ	63a
Vech-i Âhîr	63a	323	Vech-i Âhîr	64a
Vech-i Âhîr	63b	323	Vech-i Âhîr	64a
Ender Şıfat-ı Baḥr-ı Kadîm	64a	325	Ender Şıfat-ı Baḥr-ı Kadîm	64b
البحر بحر على ماكان في قدم ان الحوادث امواج وانهار فلا تحجبك اشكال تشاكلها عمن شكل فهي استار Elbahru Baḥrun 'alâ mā-kāne fī kıdemin inne'l-ḥavâdişe envâcün ve enhârun felâ taḥcebenneke eşkālün tüşakilühâ 'ammen şekkele fehiye estâr	64b	326	البحر بحر على ماكان في قدم ان الحوادث امواج وانهار فلا تحجبك اشكال تشاكلها عمن شكل فهي استار Elbahru Baḥrun 'alâ mā-kāne fī kıdemin inne'l-ḥavâdişe envâcün ve enhârun felâ taḥcebenneke eşkālün tüşakilühâ 'ammen teşekkele fehiye estâr	65a
شهد الله أنه لا إله إلا هو والملائكة وأولوا العلم قائما	64b	326	قوله تعالى	65a

بِالْقِسْطِ Şehida'llāhu ennehü lā ilāhe illā hüve ve'l melâiketü ve ulu'l 'ilmü kâimen bi'l-kıstı			شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ Kavlühü Te'âlâ Şehida'llāhu ennehü lā ilāhe illā hüve ve'l melâiketü ve ulu'l 'ilmü kâimen bi'l-kıstı	
El-Kasîde Fi't-tevhîd	65a	327	El-Kasîde Fi't-tevhîd	65b
Der Şıfat-ı Evliyâu'llāh	65b	329	Der Şıfat-ı Evliyâu'llāh	66a
قوله تعالى وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا يَفْقَهُونَ Kavlühü Te'âlâ ve in min şeyin illâ yüsebbihü bihamdihî velâkin lâ yefkahüne	66b	331	قوله تعالى وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِ هَؤُلَاءِ فَتَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ Kavlühü Te'âlâ ve in min şeyin illâ yüsebbihü bihamdihî velâkin lâ tefkahüne tesbihahüm	67a
Der Na'at-ı Kâmilân	67a	332	Der Na'at-ı Kâmilân	67b
Güftâr Ender Naşîhat	67b	333	Güftâr Der Naşâyih	68a
Der Tahkîk-i Zât-ı Ma'lûb-ı İnsânî	68b	336	Ma'lûb	69a
Der Tahkîk-i Zât-ı İnsânî	68b	336		
Der Na'at-ı Meşâyih-i Kibâr	69b	338	Der Na'at-ı Meşâyih-i Kibâr	70a
Der Şıfat-ı Budalâ-râ	70a	339	Der Şıfat-ı Budalâ	70b
Ender Eşkâl-i Eyyâm-ı Sitte	71b	343	Ender Eşkâl-i Eyyâm-ı Sitte	71b
قوله تعالى خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ عَالَمَاءُ Kavlühü Te'âlâ Allâhullezî haleka's-semâvâti vel arza ve mâ beynehümâ fî sitteti eyyâmin şümmestevâ 'ale'l-'arş 'ale'l-mâ'î	72a- 72b	345	قوله تعالى الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِيسِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ Kavlühü Te'âlâ Allâhullezî haleka's-semâvâti vel arza fî sitteti eyyâmin şümmestevâ 'ale'l-'arş	72b
قوله تعالى إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ Kavlühü Te'âlâ İnnemâ emruhü izâ erâde şey'en en yekûle lehü kün feyekün	72b	346	قوله تعالى إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ Kavlühü Te'âlâ İnnemâ emruhü izâ erâde şey'en en yekûle lehü kün feyekün	72b
		346	قوله عم خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا Kavlühü a.s. Hammertü tînete Âdeme bi yedeyye erba'îne şabâhan	72b
Der Cevâb	72b	347	Der Cevâb	73a
		348	Ender Tetimme-i Cevâb	73b
در بیان ثَمَاشَتَوِی عَلَی الْعَرْشِ Der Beyân-ı Şümme'stevâ 'ale'l-'arş	74b	352	در بیان ثَمَاشَتَوِی عَلَی الْعَرْشِ Der Beyân-ı Şümme'stevâ 'ale'l-'arş	75a
قوله عم وَيُخْبِلُ عَرْشَ رَبِّكَ ثَمَانِيَةَ أَوْعَالٍ Kavlühü a.s. ve yahmilu arşa rabbike şemâniyetü ev'âlin	75a	353	قوله تعالى وَيُخْبِلُ عَرْشَ رَبِّكَ ثَمَانِيَةَ أَوْعَالٍ Kavlühü Te'âlâ ve yahmilu arşa rabbike şemâniyetü ev'âlin	75b
قوله تعالى وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا وَ قوله تعالى عَلَّمَهُ شَبِيدُ الْقُوَى قوله تعالى طَ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِنَشْفِيَ إِلَّا تَذَكُّرًا لِمَنْ يَخْشَوُ قَوْلَ الْقُدْسِيِّ كُنْتَ كُنَّا مَخْفِيًا فَاحْبَبْتَ أَنْ اعْرِفَ فَخَلَقْتَ الْخَلْقَ لَعَرَفَ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيُعَذِّبُوهُنَّ قَالَ الْمَفْسَرِينَ مِنْ كُلِّ الْفِرْقِ أَيْ يَعْرِفُونِ Kavlühü Te'âlâ Ve 'Alleme Âdeme'l-esmâe küllehâ Kavlühü Te'âlâ 'Allemeşedidü'l- kuvâ	75b	354	قوله تعالى وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا وَ قوله تعالى عَلَّمَهُ شَبِيدُ الْقُوَى قوله تعالى طَ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِنَشْفِيَ إِلَّا تَذَكُّرًا لِمَنْ يَخْشَوُ قَوْلَ الْقُدْسِيِّ كُنْتَ كُنَّا مَخْفِيًا فَاحْبَبْتَ أَنْ اعْرِفَ فَخَلَقْتَ الْخَلْقَ لَعَرَفَ Kavlühü Te'âlâ Ve 'Alleme Âdeme'l-esmâe küllehâ Kavlühü Te'âlâ 'Allemeşedidü'l- kuvâ	75b

Qavluhū Te‘ālā Tā hā. Mā enzelnā ‘aleyke’l Qur’āne litesşkā. İllā tezķiraten limen yaḥşā Qavluhū El-Ḥadiş-i Kudsi Küntü Kenzen Maḥfiyyen Fe aḥbebtü en u‘rafe fe ḥalaķtū’l - ḥalka fa‘rifūni Qavluhū Ve mā ḥalaķtul cinne vel inse illā liya‘budūnī Qale’l müfessirüne min külli farķ ey liya‘rifūni				
Qāle Ehlü’l-ḥaķķi ḥaķāyıķu’l-eşyāi şābitetün	76b	357	Qāle Ehlü’l-ḥaķķi ḥaķāyıķu’l-eşyāi şābitetün	76b
قال عليه الصلاة والسلام الارواح جنود مجندة Qāle‘ Aleyhişşalātü vesselām El-ervāḥu cünüdün mücennedetün	77a	358	قال عم الارواح جنود مجندة فما تعارف اي تلف وماتناكر اختلف Qāle a.s. El-ervāḥu cünüdün mücennedetün femā te‘ārefe minhā itelefe ve mā tenāķera minhā iḥtelefe	77a
		361	Maķşad	78a
قال الله تعالى وَعَلَّمَآدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا Qāla’llāhu Tebāreķe ve Te‘ālā ve ‘alleme Ademe’l-esmāe külleḥā	78a	361		
قال عم لله تعالي شرابا لا وليايه فاذا شربو سكروا واذا سكروا طربو واذا طربوا طلبوا واذا طلبوا وجدوا واذا وجدوا ذابوا واذا ذابوا اتصلوا واذا اتصلوا لافرق بينهم وبين حبيهم Qāle a.s. İnnelillāhi te‘ālā şerāben li evliyāihī feizā şeribü sekerü ve izā sekerü şarabü ve izā şarabü talebü ve izā talebü vecedü ve izā vecedü zābü ve izā zābü itteşalü ve izā itteşalü lâ feraķa beynehüm ve beyne ḥabībihim şadaķa ḥabībullah ve ḥabībü’l ‘ālem	78a	362	قال عم لله تعالي شرابا لا وليايه فاذا شربو سكروا واذا سكروا طربو واذا طربوا طلبوا واذا طلبوا وجدوا واذا ذابوا اتصلوا واذا اتصلوا لافرق بينهم وبين حبيهم Qāle a.s. İnnelillāhi te‘ālā şerāben li evliyāihī feizā şeribü sekerü ve izā sekerü şarabü ve izā şarabü talebü ve izā talebü vecedü ve izā vecedü zābü ve izā zābü itteşalü ve izā itteşalü lâ feraķa beynehüm ve beyne ḥabībihim	78a
قال النبي عليها السلام العقل جوهر بسيط نوراني يدرك المعقولات بالوسائط والمحسوسات بالمشاهدة Qāle’n-nebi ‘Aleyhişşelām El- ‘Aķlu cevherun basiṭun nūrāniyyun yüdraku bihe’l-ma‘ķülātu bi’l-vesāyiṭi ve’l-maḥşūsāti bi’l-müşāhede	79a	364	العقل جوهر بسيط نوراني يدرك المعقولات بالوسائط والمحسوسات بالمشاهدة El- ‘Aķlu cevherun basiṭun nūrāniyyun yüdrakubihe’l-ma‘ķülātu bil’vesāyiṭi ve’l-maḥşūsāti bi’l-müşāhede	79a
Der Şıfat-ı İlhām	79a	364	Der Şıfat-ı İlhām	79a
Der Şıfat-ı Keşf	79b	365	Der Şıfat-ı Keşf	79a
Der Şıfat-ı Mevcüd-ı ‘Ayni	79b	365	Der Şıfat-ı Mevcüd-ı ‘Ayni	79b
Der Şıfat-ı Mevcüd-ı ‘İlmî	79b	366	Der Şıfat-ı Mevcüd-ı ‘İlmî	79b
		366	Nażari	79b
Der Ta‘rif-i Haber-i Tevâtür	80b	368	Der Ta‘rif-i Haber-i Mütevâtir	80b
Der Ta‘rif-i Tevâtir	81a	368	Der Nev‘-i Tevâtür	80b
Nev‘-i Aḥar	81a	368	Nev‘-i Aḥar	80b
Der Beyân-ı Havâss-ı Ḥamse-i Zâhire	81a	369	Der Beyân-ı Havâss-ı Ḥamse-i Zâhire	81a
Der Şerḥ-i Havâss	81b	369	Der Şerḥ-i Havâss-ı Zâhire	81a
Der Beyân-ı Havâss-ı Ḥamse-i Bâtına	82a	371	Der Beyân-ı Havâss-ı Ḥamse-i Bâtına	82a
Der Beyân-ı Havâss-ı Ḥamse-i Bâtına	82b	372	Der Beyân-ı Havâss-ı Ḥamse-i Bâtına	82a
Der Tefsîr-i Şıfat-ı Havâss-ı Ḥamse-i	83a	372		

Bâṭna				
Der Tefsîr-i Maḥall-i Havâss	83a	373		
Der Beyân-ı Kuvâ-yı Seb' a	83b	374		
Der Ta'rif-i Esmâ-i Kuvâ-yı Seb' a	83b	374		
Şıfat-ı Kuvâ	84a	375	Der Şerh-i Kuvâ-yı Seb' a	83b
Der Beyân-ı İ'tibârât-ı Ervâḥ	84b	376	Der Beyân-ı İ'tibârât-ı Ervâḥ	84a
Der T'ârîf-i Esmâ-yı Ervâḥ-ı Mücmelâ	84b	377	Der T'ârîf-i Esmâ-yı Ervâḥ-ı Mücmelâ	84a
Der Ta'rif-i Maḥall-i Ervâḥ	85a	377	Der Ta'rif-i Maḥall-i Ervâḥ	84b
Der Ta'rif-i Leṭâfet-i Ervâḥ u Merâtib	85b	378	Der Ta'rif-i Leṭâfet-i Ervâḥ u Merâtib	85a
Der Ma'rifet-i Vech-i İnsânî	86a	379	Der Ta'rif-i Vech-i İnsânî	85a
Der Ma'rifet-i İllet-i Vücûd-ı İnsânî	86b	380	Der Ta'rif-i İllet-i Vücûd-ı İnsânî	85b
Ender Ma'külât	87a	382	Ender Ma'külât	86b
İ'tirâz	87b	383	İ'tirâz	86b
Cevâb	87b	383	Cevâb-ı İ'tirâz	86b
Vech-i Âḥir	88a	384	Vech-i Diğer	87a
Der İhtilâfât-ı Tavârif Der Hakk-ı Rûḥ	88a	385	Der İhtilâfât-ı Tavârif Der Hakk-ı Rûḥ	87b
Ender Cevâb	88b	385	Ender Cevâb	87b
İ'tirâz	88b	385	İ'tirâz-ı Diğer	88a
Redd-i İ'tirâz	88b	386	Redd-i İ'tirâz	88a
Vech-i Âḥir	89a	386	Vech-i Diğer	88a
Der Taḥkîk-i Kelâm	89a	387	Der Taḥkîk-i Kelâm	88b
قال الله تعالى عزوجل إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ الْقِيَمَةُ إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ Қал'allāhu Te'alā 'Azze ve Celle İnneme'l-mesîḥu 'İsebnu meryeme rasûlu'llāhi ve kelimetuhû elḳâhâ ilâ meryeme ve rûḥun minhu	90a	389	قوله تعالى إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ الْقِيَمَةُ إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ Қавлуһу Те'alā İnneme'l mesîḥu 'İsebnu meryeme rasûlu'llāhi ve kelimetuhû elḳâhâ ilâ meryeme ve rûḥun minhu	89a
		390	'Arif-i Billâh	90a
Minhü	90b	390		
Der Na'at-ı Evliyâ vü Enbiyâ 'Aleyhisselâm	90b	391	Der Şıfat-ı Evliyâ vü Enbiyâ	90a
قوله تعالى إِنَّ الدِّينَ يُبَاقُونَكَ إِنَّمَا يُبَاقُونَكَ اللَّهُ بِذِ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ Қавлуһу Те'alā İnnellezîne yubâyi'üneke innemâ yubâyi'ünallah, yedullâhi fevḳa eydîhim	91a	391	قوله تعالى إِنَّ الدِّينَ يُبَاقُونَكَ إِنَّمَا يُبَاقُونَكَ اللَّهُ بِذِ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ Қавлуһу Те'alā İnnellezîne yubâyi'üneke innemâ yubâyi'ünallah, yedullâhi fevḳa eydîhim	90a
Ender Naşâyih	91b	393	Ender Naşâyih	91a
		394	Maṭlab	91b
قال انبي عليه وسلم لاصباح عندي ولا مساء Қәлә'n-nebi' Aleyhisselâm Lâ şabaḥa 'ındî ve lâ mesâe	92b	396	قال انبي صلى الله عليه وسلم لاصباح عندي ولا مساء Қәлә'n-nebi' Şallallāhu 'Aleyhi ve sellem Lâ şabaḥa 'ındî ve lâ mesâe	92a
Der Su'âl-i Baḳiyye-i Ṭabâyi'	93a	396	Der Su'âl-i Baḳiyye-i Ṭabâyi'	92b
		398	Ender Cevâb	93a
Der Tevzî'-i Ahlât-ı Bâ Tabâyi'	94a	399	Der Tevzî'-i Ahlât-ı Bâ Tabâyi'	93b
Der Zîkr-i Havâşs-ı Ahlât	94a	399	Der Zîkr-i Havâşs-ı Ahlât	93b
Der Teşriḥ-i Eşâbi'	94b	400	Der Teşriḥ-i Eşâbi'	94a
Der Beyân-ı Havâşs-ı Ṭabâyi'	94b	400	Der Beyân-ı Havâşs-ı Eşâbi'	94a
Der Zîkr-i Cevâhir-i Bâdî	95a	401	Der Zîkr-i Cevher-i Bâdî	94a
Der Zîkr-i Cevâhir-i Ṭabî'at	95a	401	Der Zîkr-i Cevher-i Âb	94b
Der Zîkr-i Cevher-i Ṭabî'at-ı Hâk	95b	402	Der Zîkr-i Cevher-i Hâk	95a
Der Beyân-ı 'Avârîzât	96a	403	Der Beyân-ı 'Avârîzât	95a
Der Beyân-ı Taḥlîṭ-i Hâk u Âteş	96b	404	Der Beyân-ı Taḥlîṭ-i Hâk bâ Âteş	95b
Der Beyân-ı Taḥlîṭ-i Âb u Âteş	96b	404	Der Beyân-ı Taḥlîṭ-i Âb Âteş	95b
Der Beyân-ı Bâd u Âteş	96b	405	Der Beyân-ı Taḥlîṭ-i Bâd u Âteş	96a
Su'âl	97b	406	Su'âl	96b

Cevâb	97b	407	Cevâb	96b
		410	قال على كرم الله وجهه الدنيا ممر الاخرة فاعبروها ولا تعمروها Kâle' Aliyyun Kerremallâhu Vecchêhû Ed-dünya memerru'l-âhîreti fa'bürüha velâ ta'miruha	98a
El- Kaşide	99a	411	Kaşide-i Güzide	98b
Der Ta'rîf-i Temşîl	99b	413	Der Ta'rîf-i Temşîl	99a
		414	Matlûb	99b
Der Beyân-ı Müfredât	100b	415		
		417	Vaşf-ı Nokta	101a
Güftâr Der Şıfat-ı Ahvâl-i Ehl-i ' Âlem	102a	418	Güftâr Der Şıfat-ı Ahvâl-i Ehl-i ' Âlem	101b
Der Şıfat-ı Zânın	103a	420	Der Şıfat-ı Zanneyn	102b
Der Şıfat-ı ' Âlimân-ı Mecâzî	104a	422	Der Şıfat-ı ' Âlimân-ı Mecâzî	103b
Der Şıfat-ı ' Ulemâ-yı Muhaqqıkîn	105a	425	Der Şıfat-ı ' Ulemâ-yı Muhaqqıkîn	104b
El-Kaşide Fi't-tevhîd	105b	426	El-Kaşide Fi't-tevhîd	105a
Der Ta'rîf-i Nefs-i Nâtıka	106a	427	Der Ta'rîf-i Nefs-i Nâtıka	105a
Nev'-i Evvel	106a	427	Nev'-i Evvel	105b
Nev'-i Âhîr	106a	428	Nev'-i Âhîr	105b
Vech-i Âhîr	106b	428	Vech-i Âhîr	105b
قوله تعالى عزوجل فَإِذَا سُوِّتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ Kavlühü Te'âlâ 'Azze ve Celle Feizâ seveytuhü ve nefahtu fihi min rûhî feka'û lehü sâcidîn	106b	428		
قال الله تعالى سبحان عزوجل وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا VeKal'allâhu Te'âlâ Subhânehu 'Azze ve Celle Ve 'alleme Âdeme'l-esmâe külleha s.432	106b	428	قوله تعالى فَإِذَا سُوِّتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ Kavlühü Te'âlâ Feizâ seveytuhü ve nefahtu fihi min rûhî feka'û lehü sâcidîn	106a
قال الله تعالى سبحان عزوجلنا آدم آتَيْنَاهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ Kal'allâhu Te'âlâ Subhanehü 'azze ve celle yâ Âdemu enbi'hüm bi esmâihim	107a	430		
		430	Matlûb	106b
Sebeb-i İhtilâf-ı Mezâhib	109a	434	Sebeb-i İhtilâf-ı Mezâhib	108a
قال النبي عليه الصلاة والسلام اختلاف السننكم و الوانكم Kâle'n-nebi 'Aleyhişşalâtu Vesselâm ihtilâfu elsinetiküm ve elvânîküm	109a	435	قال النبي عليه السلام اختلاف السننكم و الوانكم Kâle'n-nebi 'Aleyhişşelâm ihtilâfu elsinetiküm ve elvânîküm	108b
		438	Matlûb	109b
قوله تعالى إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ Kavlühü Te'âlâ innemâ emruhü izâ erâde şeyen en yekûle lehü kün fe yekûn	110b	438	قوله تعالى إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ Kavlühü Te'âlâ innemâ emruhü izâ erâde şeyen en yekûle lehü kün fe yekûn	109b
		439	Mağşud	110a
		444	Mağşud	112a
Der Beyân-ı Merâtib-i Ulûhiyyet	114a	447		
İ'tirâz-ı Kelâm	114b	448	İ'tirâz-ı Kelâm	114a
قال الله تبارك وتعالى لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ Kal'allâhuTebârake ve Te'âlâ Leyse kemişlihi şeyun vehüvessemi'ul-başır	114b	448	قوله تعالى لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ Kavlühü Te'âlâ Leyse kemişlihi şeyun vehüvessemi'ul-başır	114a
İ'tirâz-ı Âhîr	115a	449	İ'tirâz-ı Âhîr	114a
Cevâb	115a	449	Cevâb	114a
قوله تعالى وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَاقْتَنِمَا تُوَلُّوا فَتَمَوْجُهُا Kavlühü Te'âlâ Velillâhi'l-meşriku ve'l mağrib feeynema tüvellü feğemme vechu'llâh innallâhe vâsiun 'alîm	115b	451	قوله تعالى وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَاقْتَنِمَا تُوَلُّوا Kavlühü Te'âlâ Velillâhi'l-meşriku ve'l mağrib feeynema tüvellü feğemme vechu'llâh innallâhe vâsiun 'alîm	115a

ve'l- mağrib feeynema tüvellü feşemme vechu'llāh				
قال النبي عليه السلام خفي الله ليشدة ظهوره Kāle'n-nebiyyū 'Aleyhisselām Ḥafiyallāhu lişiddeti zuhūrihi	115b	451	قوله عم خفي الله ليشدة ظهوره Kavlulu a.s. Ḥafiyallāhu lişiddeti zuhūrihi	115a
قوله تعالى وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا Kavlulu Te'alā Ve men kāne fī hāzihi a'mā fe huve fīl āhireti a'mā ve eḡallu sebīlā	116a	452	قوله تعالى وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا Kavlulu Te'alā Ve men kāne fī hāzihi a'mā fe huve fīl āhireti a'mā ve eḡallu sebīlā	115a
Der Şıfât-ı Nefs-i Emmāre	116a	452	Der Şıfât-ı Nefs-i Emmāre	115b
Der Şıfât-ı Behāim	116b	453	Der Şıfât-ı Naşāih	116a
Ma'rifet-i Nefs-i Nāṭıka	118a	457	Bakıyye-yi Ma'rifet-i Nefs-i Nāṭıka	117b
İ'tirāz-ı Kelām	119a	459	İ'tirāz-ı Kelām	118b
Cevāb	119a	459	Cevāb	118b
Der Beyân-ı Aşl-ı Nefs	120a	461	Der Beyân-ı Aşl-ı Nefs	119a
Der İstihbâr-ı 'Aşğ	121a	463	Der İstihbâr-ı 'Aşğ	120a
Der Cevāb	121b	464	Der Cevāb	120b
Güftâr Ender Naşāyih	122a	465	Güftâr Ender Naşāyih	121a
Der Beyân-ı Esmâ Vü Müsemmâ	124a	470	Der Beyân-ı Esmâ Vü Müsemmâ	123a
Güftâr-ı Zürefâ Der Cevāb-ı İşân	124b	471	Güftâr-ı Zürefâ Der Cevāb-ı İşân	124a
Cevāb-ı Devvom	125a	472	Cevāb-ı Devvom	124b
Der Tebdîlât-ı Âlem	126a	474	Der Beyân-ı Tebdîlât-ı Âlem	125a
Güftâr Ender Naşāyih	127b	477	Güftâr Ender Naşāyih	126b
قوله تعالى اَنْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاخَذُوهُمْ Kavlulu Te'alā inne min ezvâcüküm ve evlâdüküm 'adüvven leküm feḡazeruhüm	127b	478		
Der Ta'rif-i 'İlmu'llāh	128b	479	Der Ta'rif-i 'İlmu'llāh	127a
Der Ta'rif-i Takşîm-i 'İlm	128b	479	Der Ta'rif-i Takşîm-i 'İlm	127b
Der Teşriḡ-i Cilâ-yı Kâlb	129a	480	Der Teşriḡ-i Cilâ-yı Kâlb	128a
قال النبي عم تفكر الساعته خير من عبادة سبعين الف سنة Kāle'n-nebî 'a.s. Tefekkürüssâ'atin ḡayrun min 'ibâdetis seb'ine elfisenetin	129a	481	قال النبي عليه السلام تفكر الساعته خير من عبادة سبعين سنة Kāle Nebî 'Aleyhisselām Tefekkürüssâ'atin ḡayrun min 'ibâdetis seb'inesenetin	128a
كقوله من ذكرني احبني من احبني عشقني ومن عشقني عشقته ومن عشقته قتلته ومن قتلته ان ديته صدق حبي الله Keḡavlihî men zekeranî eḡabbenî ve men eḡabbenî 'aşâkanî 'aşâkaten ve men 'aşâkatehü kâteltehü ve men kâteltehü inne diyetühu şıdk ḡabîbullah	129b	481	قال النبي عم من ذكرني احبني من احبني عشقني ومن عشقني عشقته ومن عشقته قتلته ومن قتلته ان اديته صدق حبيب الله Kāle'n-nebî 'a.s. men zekeranî eḡabbenî ve men eḡabbenî 'aşâkanî 'aşâkaten ve men 'aşâkatehü kâteltehü ve men kâteltehü inne diyetühu şıdk ḡabîbullah	128a
در بیان این حدیث که العلم علما علم الابدان و علم الادبان Der Beyân-ı in ḡadîş ki el'ilmu 'ilmân ilmu'l-ebdân ü 'ilmü'l-edyan	129b	482	در بیان این حدیث که العلم علما علم الابدان و علم الابدان Der Beyân-ı in ḡadîş ki el'ilmu 'ilmân ilmu'l-ebdân ü 'ilmü'l-edyan	128b
قوله تعالى خمرت طينت آدم بيدى اربعين صباحا Kavlulu Te'alā Ḥammertü ṡinete Âdeme biyedeyye erba'ine şabāḡan	130a	482	قوله عم خمرت طينت آدم بيدى اربعين صباحا Kavlulu 'a.s. Ḥammertü ṡinete Âdeme biyedeyye erba'ine şabāḡan	128b
Der Beyân-ı Te'vîl-i Vech-i İnsân	130b	484	Der Beyân-ı Te'vîl-i Vech-i İnsân	129a
Der Ta'rif-i Tahkîkât	132a	487	Der Takrîr-i Tahkîkât	130b
Der Beyân-ı Uşûl ü Fûrû' -ı 'İlm	132b	488	Der Beyân-ı Uşûl ü Fûrû' -ı 'İlm	131a
Der Cevāb-ı Cevāhir	133a	489	Der Cevāb-ı Cevāhir	131b
Cevāb-ı Şānî	133b	491	Der Cevāb-ı Şānî	132a
Der Beyân-ı İştikâk-ı Nutḡ	134a	491	Der Beyân-ı İştikâk-ı Nutḡ	132b
Ez Ebyât-ı Meşnevî	135a	494	Ebyât-ı Meşnevî	133b
Der Beyân-ı Âmeden Cibrîl u Risâlet	135a	494	Der Beyân-ı Âmeden Cibrîl u Risâlet Âverden Ber	134a

Âverden Ber Muhammed 'a.s.			Muhammed Muştafâ 'a.s.	
قال النبي عليه السلام انا و على من نور واحد و قال عليه السلام انا مدينة العلم و على بابها Kâle' Aleyhisselâm ene ve 'Alî min nûrin vâhidin ve Kâle' Aleyhisselâm ene Medînetü'l-'ilmi ve 'Alî bâbuhâ	137a	499		
قال النبي عليه السلام ابوبكر صديق مصدق Kâle'n-nebî ' Aleyhisselâm Ebû Bekr Şiddîk-i muşaddîk	137b	500		
Der Beyân-ı Mi' râc-ı Muhammed Aleyhi Ef'âlû's-salâtü vesselâm	137b	501	Der Beyân-ı Mi' râc-ı Muhammed Muştafa şalâvâtullâhi ve selâmuhû ' aleyhi ve 'alâ âlihî	136b
Güftâr Der Nüzûl-i Bârî Ez 'Arş Be-Kürsî	139b	505	Güftâr Der Nüzûl-i Bârî Ez 'Arş Be-Kürsî	138a
Der Takşîm-i Rek' at Penc Vakt-i Hâzır	140b	507	Der Takşîm-i Rek' at Penc Vakt-i Hâzır	139a
Der Tevzî' -i Rek' at-i Salat-i Sefer	141a	508	Der Tevzî' -i Rek' at-i Namâz-ı Sefer	139b
Der Takşîm u Cemî'	141a	508	Der Takşîm u Cem'	139b
Su'âl	141b	508	Su'âl	140a
Cevâb	141b	509	Cevâb	140a
Der Takşîm Namâz-ı Cum'a Be-Namâz-ı Hâzır	141b	509	Der Takşîm u Cem' Namâz-ı Hâzır Be-Namâz-ı Cum'a	140
İ'tirâz-ı Sâ'il	142a	510	İ'tirâz-ı Sâ'il	140b
El-Cevâb Be Vecheyn	142a	510	El-Cevâb Be Vecheyn	140b
Vech-i Devvom	142b	511	Vech-i Devvom	140b
قوله تعالى يومه ياتى تأويله وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ Kavlühü Te'âlâ yevme ye'ti te'vîleh ve mâ ya'lemu te'vilehü illallah ve'r-rasihüne	143a	512	قوله تعالى يومه ياتى تأويله وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ Kavlühü Te'âlâ yevme ye'ti te'vîleh ve mâ ya'lemu te'vilehü illallahve'r-rasihüne fi'l- 'ilm	141b
Beyt-i Meşnevî	143b	513	Beyt-i Meşnevî	141b
Der Beyân-ı Anki Ender Cihân Ez Dü Tâife Şadâ-yı 'İrfân Hâşilest	143b	514	Der Beyân-ı Anki Ender Cihân Ez Dü Tâife Şadâ-yı 'İrfân Hâşilest	142a
Der Cevâb-ı Enbiyâ vü Hükemârâ	144a	515	Der Cevâb-ı Enbiyâ vü Hükemâ	142b
قوله تعالى فَإِذَا سُوْرَتُهُ تُنْقَضُ بِهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ Kavlühü Te'âlâ Feizâ sevveytühü ve nefahtü fihî min rûhî feka'û lehü sâcidîn	144b-145a	516	قوله تعالى فَإِذَا سُوْرَتُهُ تُنْقَضُ بِهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ Kavlühü Te'âlâ Feizâ sevveytühü ve nefahtü fihî min rûhî feka'û lehü sâcidîn	142b
Der Güftâr-ı Hikmet	145a	517	Der Güftâr-ı Hikmet	143a
Der Ta'rif-i Hâşşa-i Tabâyi' u 'Anâşır Ez Kavl-i Hükemâ	147a	521	Der Ta'rif-i Hâşşa-i Tabâyi' u 'Anâşır Ez Kavl-i Hükemâ	145a
Der Ta'rif-i Diger	147b	523	Der Ta'rif-i Diger Be Nev'-i Diger	146a
قال النبي عليه السلام الأرواح جنود مجنونة فما تعرف منها اتلفت وما تناكر منها اختلف Kâle'n-nebiyyü ' aleyhisselâm el-ervâhu cünüdün mücennedetün femâ te'ârafe minhâ itelefe vemâ tenâkera minhâ ihtelefe	148a	524	قال عم الأرواح جنود مجنونة فما تعرف منها اتلفت وماتناكر منها اختلف Kâle 'a.s. ervâhu cünüdün mücennedetün femâ te'ârafe minhâitelefe vemâ tenâkera minhâ ihtelefe	146a
Matla'-ı Kelâm	149a	526	Matla'-ı Kelâm	147a
Tenbîh	149b	526	Tenbîh	147b
Der Beyân-ı Vuķû'-ı İnkişâf u Seyr fi'llâh Der Riyâzât-ı Çille ü Mücâhedât	150a-152a	528	Der Beyân-ı Vuķû'-ı İnkişâf u Seyr fi'llâh Der Riyâzât-ı Çille ü Mücâhedât	148a-150a
قول الحكماء العالم مستغن عن المؤثر وكل مستغن عن المؤثر وقول القديم المتكلمين العالم محدث لانه متغير وكل متغير محدث العالم محدث Kavlul-Hükemâi el 'âlemü müstâgnin ani'l-müeşşir ve küllü müstâgnin ani'l-müeşşir fehüve kâdimün ve kavlul mütekellimin el 'âlemü hâdisun li ennehü mütağayyirin ve küllü muhdesun el 'âlemü muhdesun	152a	532	قول الحكماء العالم قديم لانه مستغن عن المؤثر وكل مستغن عن المؤثر فهو قديم العالم قديم قديم المتكلمين العالم محدث لانه متغير وكل متغير محدث العالم محدث Kavlul-Hükemâi el 'âlemü kâdimün li ennehü müstâgnin ani'l-müeşşir ve küllü müstâgnin ani'l-müeşşir fehüve kâdimün el 'âlemü kâdimün kavlul mütekellimin el 'âlemü muhdesun li ennehü müteğayyirin ve küllü müteğayyirin muhdesun el 'âlemü muhdesun	150a

müteğayyirîn hâdişun				
El-Cevâb	152b	533	El-Cevâb	150a
İ' tirâz-ı Hükemâ vü Cevâb-ı İşân	152b	534	İ' tirâz-ı Hükemâ vü Cevâb-ı İşân	150b
Cevâb-ı Müttekellimîn	153a	534	Cevâb-ı Müttekellimîn	150b
İ' tirâz-ı Diğer	153a	534	İ' tirâz-ı Diğer	151a
Cevâb-ı Diğer	153a	535	Cevâb-ı Diğer	151a
Muqarrer Şoden Hudûş-ı ' Âlem	153b	536	Muqarrer Şoden Hudûş-ı ' Âlem	151b
Bakıyye-i Hudûsiyyet	154a	537	Tenbîh-i Hudûsiyyet	152a
Der Taşdıķ u Taḥķik-i ' Âlem-i Ervâḥ	155a	540	Der Taşdıķ u Taḥķik-i ' Âlem-i Ervâḥ	153a
Der Tenbîḥ-i Taķrîr	156a	542	Der Tenbîḥ-i Taķrîr	154a
Der Taḥrîr-i Te'vîl	156b	543	Der Taḥrîr-i Te'vîl	154a
Der Taķrîr-i Kelâm	157a	543	Der Taķrîr-i Kelâm	154b
Der Ta' rif-i Teheccî	157b	545	Der Ta' rif-i Hurûf-i Teheccî	155a
Der Ta' rif-i Ḥayvân-ı Nâtıķ	158a	546	Der Ta' rif-i Ḥayvân-ı Nâtıķ	155b
Der Ta' rif-i Ḥayvân-ı Nâhiķ	158b	546	Der Ta' rif-i Ḥayvân-ı Nâhiķ	156a
İ' tirâz-ı Kelâm	158b	547	İ' tirâz-ı Kelâm	156a
Cevâb	159a	547	Cevâb	156b
قوله تعالى وإن من شيء إلا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ Kavlühü Te'âlâ ve in min şeyin illâ yüsebbihü biḥamdihî velâkin lâ tefķahüne tesbîḥahüm	159b	549	قوله تعالى وإن من شيء إلا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم Kavlühü Te'âlâ ve in min şeyin illâ yüsebbihü biḥamdihî velâkin lâ tefķahüne tesbîḥahüm	157a
Tenbîḥ	160a	550	Tenbîḥ	157b
Taḥķik-i Kelâm	160a	550	Taḥķik-i Kelâm	157b
Der Beyân-ı Ehl-i Ḥâl	161a	552	Der Beyân-ı Ehl-i Ḥâl	158a
Der Güftâr-ı ' Aşķ-ı İlâhî	162a	554	Der Güftâr-ı ' Aşķ-ı İlâhî	159a
Der Şıfat-ı ' Aşķ-ı Ḥaķikî	163a	556	Der Şıfat-ı ' Aşķ-ı Ḥaķikî	160a
Güftâr Ender Zindeġânî-i Âḫiret	163b	557	Güftâr Ender Zindeġânî-i Âḫiret	160b

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜSHA TAVSİFLERİ

Eserin bulabildiğimiz iki nüshası vardır. Nüshaların biri Bursa İnebey kütüphanesinden, diğeri Kıbrıs Milli Arşivi'nden temin edilmiştir. Her iki nüshada da eserin adı, kime sunulduğu ne amaçla yazıldığı hakkında bilgi yoktur. Beyit sayıları farklı olmakla beraber iki nüsha da tamdır. Kıbrıs nüshasında ferağ kaydı ve tarih bulunur.

3.1. KIBRIS NÜSHASI

Başı:	Bi'smi'llâhi'r-rahmāni'r-raḥīm Ve bi-fazlihi ve kudretihi neste'în
Sonu:	İn kitāb ez fazl-ı Hâk çün şod temām Mî dehem ber Muştafâ bî-ḥad selām
Arşiv Numarası:	81, Kıbrıs Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi
Cilt:	Siyah, sırtı derili, pandizot cilt
Kağıt:	İnce, su yollu, filigranlı, nohudî renk
Yazı:	Talik
Mürekkep:	Konu başlıkları ve şiirde iktibas edilmiş kelimeler ve bazı astronomik terimler sürh, diğer kısımlar siyah
Satır:	17 satır
Varak:	161
Ebat:	142x200 (70x125) mm
Beyit Sayısı:	5122
Müstensihi:	Şah Muhammed bin Nasuh bin Ahmed
İstihzah Tarihi:	H. 976/1568-1569

3.2. İNEBEY NÜSHASI

Başı:	Be-nām-ı Kird-gār-ı pāk-ı ulyā Şodem bā bā'-i bismi'llāh gūyā
Sonu:	Biḥamdi'llāh ki ḥatm oldu bu rişāle Hezārān şükr olsun zū'l-celāl'e
Arşiv Numarası:	16 Or 663 (Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi)
Cilt:	Şemseli yıpranmış kahverengi meşin cilt
Kağıt:	Aharlı, filigranlı, su yollu, krem renk
Yazı:	Nesih
Mürekkep:	Konu başlıkları sürh, diğer kısımlar siyah
Satır:	17 satır
Varak:	164
Ebat:	100x203 (70x150)mm.
Beyit Sayısı:	5041

3.3. NÜSHALARIN BAZI ÖZELLİKLERİ

Eserin İnebey nüshasında müstensih kaydı ve istinsah tarihi bulunmazken Kıbrıs nüshasında müstensih Şah Muhammed bin Nasuh bin Ahmed, istihsah tarihi de H. 976/1568-1569 olarak kaydedilmiştir. İnebey nüshasında serlevha ve nefis tezhip bulunmaktadır.

Kıbrıs nüshasında bulunup İnebey'de olmayan 43-74 arası 32 beyit muhteva için çok uygun eksikleri tamamlayan, anlamı bağlayıcı özelliğe sahiptirler. Her iki nüshada da birinde olup diğerinde olmayan beyitler bulunması bize farklı kolbaşından olduklarını düşündürdü. Kıbrıs nüshası edisyon kritikte kelime tercihi, İnebeydeki eksik kelime ya da mısranın tamamlanmış olması ve kafiyei sağlaması bakımından da önemlidir.

Kıbrıs nüshasında, eserin zahriye sayfasında bir daire içinde aşağıdaki ifade yer alır.

Yâ Fettâh,

İşbu kitâb-ı şerifün müelifi Hâkkânî ismiyle müsemma ve Türkî lisân ile mevzûn olunmuş bir siyeh cild ile mücelled, yine hâlâ Lefkoşa'da 'Abdul'aziz Efendi'nin 'İbadethanesinde mevķûfdur. Ve la yûba'u ve la-yürhenu kaydıyla muķayyed olmak üzere esteizü billâh femen beddelehü ba' de ma semi' ahu fe innemâ işmuhu 'alellezine yübeddilunehu innallâhe sem' iun 'alim²⁰² ve 'aleyhi'l-cevvâdü'l-kerim.

Bir sonraki sayfada mühürler ve aşağıdaki kayıt bulunur.

Haza telifü'l-kitâb

Eş-Şeyh Hâkkânî Rahmetullâhi 'Aleyh

Şâhib u mâlik Muştafa Efendizâde 'Abdullah Ağa

Fi sene 1115

En altta vakıf yazısının üstünde talik hat ile Eşşeyh fakîr Maḥmūd bin 'İsmâil ve ümmühü Fâtıma

En son sayfa nohut, turunç sığır yağı, karışım tarifi vardır. Kıbrıs nüshasındaki ferağ kaydı şu şekildedir.

Ḳad vaķa'a'l-ferağ an tenmîķu hâzihü'd-düreri's-şerîfe fi maḥrûsa-i Ḳostaṇṭiniyyetü'l-ḥamiyyellâhü 'ani'l-belliyyeti fi evâsıt-ı Muḥarremü'l-ḥarâmü'l-munḥarir fi silk-i şuhûr sene sitte ve seb'in ve tis'a mie

'Alâ yedi'l-'abdü'z-zaifü'n-naḥîf er-râci ila raḥmeti Rabbihi'l-laṭîf

Şâh Muḥammed bin Naşûḥ bin Aḥmed ğaferallâhu lehüm ve 'afiye 'anhüm

Ve aḥsene ileyhim ve ileyhiü ve'l-cemi'ü'l-mü'minîne

ve'l-mü'minât ve'l-müslimîne ve'l-müslimât

²⁰² Her kim işittikten sonra vasiyeti değıştirse, günahı ancak onu değıştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. (Bakara: 2/181).

Nadiren olmakla beraber her iki nüshada alim-alem gibi aynı harflerle yazılan kelimelerin karışmaması için hareke konulduğu görülmüştür. Kıbrıs nüshasında 14. varakta felekler tablosu bulunur, nüshada bazı kelimelerin anlamları yanına ya da altına yazılmıştır.

Kıbrıs nüshasında bazı kelimelerin anlamları yanlarına verilerek okuyucuya kolaylık sağlanmıştır.

K 26a15. satır sahv: sarhoşluk gidip ayılmak,

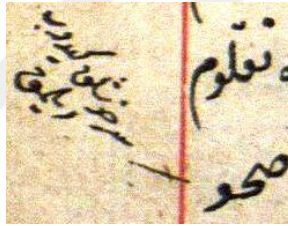
K146b 17. satır mencilab: mülevves ve murdar

K 147a 15. satır sündüs: ince altunlu elmas,

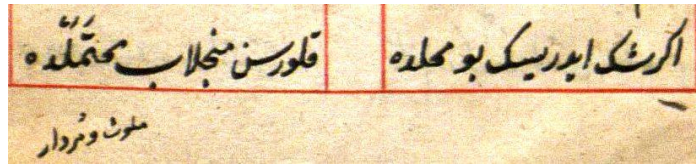
K 148b 9. satır uzzan: haddi kenarı yok,

K 157a 10. satır muktebes: hakkında ahz olunmuştur

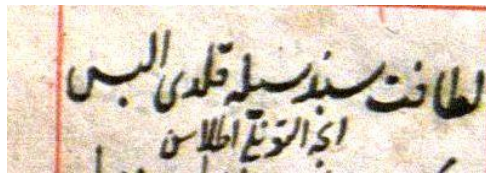
Aşağıda bu kelimelere örnekler verilmiştir.

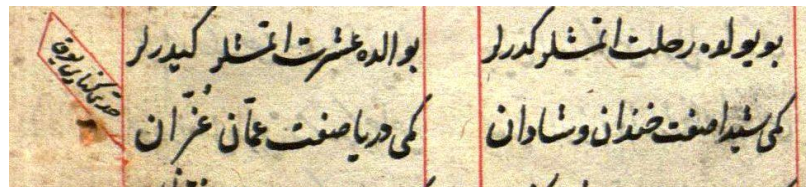
K 26a

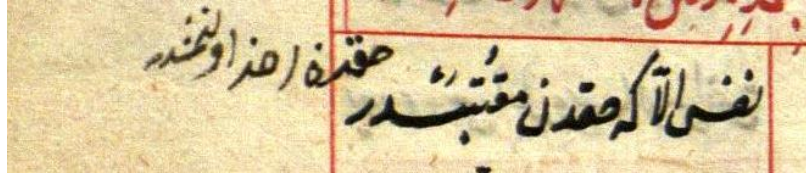
K146b

K147a

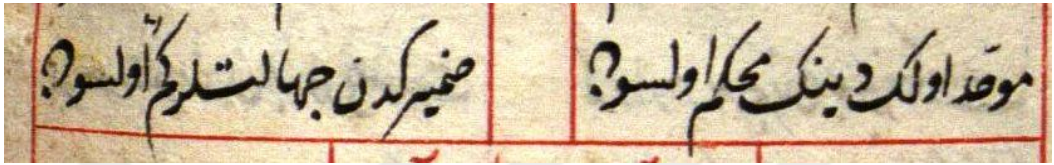

K 148b

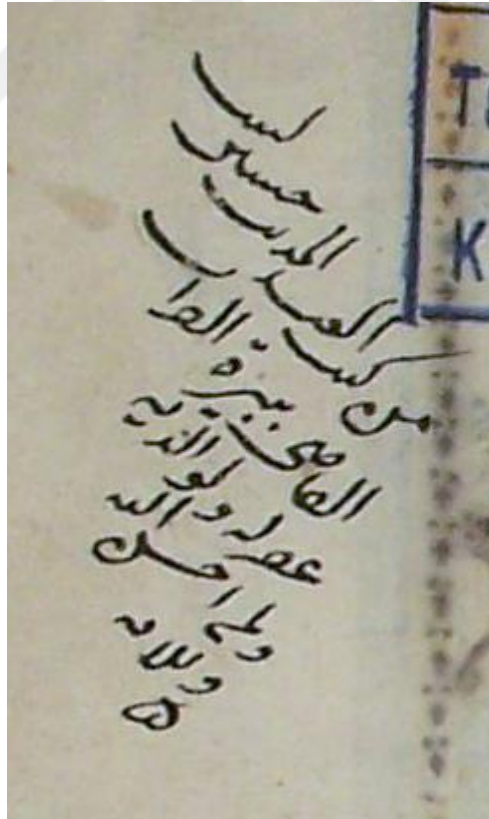

K 157a

K nüshasının dikkati çeken bir diğer özelliği olumsuz ifadelerde veya dua beddua anlamında iken “nun” harfini ters yazılmasıdır. K b.1472 zulmetinden, b.1615 K-51b melun mağbun, b. 1891 kem olsun, ebkem olsun.

İnebey nüshanın ikinci sayfasında mühmel harflerle aşağıdaki mülkiyet kaydı bulunmaktadır.

Mın kütübi'l- Abdü'l-müznib Hüseyn Lebîb

El- Kâdı be-biyereti'l-Fırât

Ġufire lehū veli valideyhi

Ve limen aḥsene ileyhi

Ve li ümme

3.4. METNİN KURULMASINDA VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASINDA İZLENEN YOL

Bu çalışmada metin neşredilirken Eski Anadolu Türkçesi dil ve imla özellikleri dikkate alınmıştır ve aşağıdaki hususlara uyulmuştur.

1. Her beytin sıra numarası verilmiştir.
2. Her iki nüshada metnin sol tarafında varak numaraları verilmiştir. ([K30b], [İ 17a] gibi)
3. Arapça ve Farsça beyitler, iktibaslar, kalam-ı kibarlar, başlıklar vs Latin harfleri ile transkribe edilerek metne dahil edilmiştir. Bu ibarelerin beyit olanlarının orijinalleri dipnotlanmış, çevirileri nesir kısmına eklenmiştir. İktibaslar şiir metninde kalın punto ile, nesir metninde ise tırnak işareti içinde verilmiştir. Metinde geçen ayet, hadisler tam metinleri ve Türkçe anlamları “iktibaslar” bölümünde yer almıştır.
4. Bölüm başlıkları baş harfi büyük harfle, diğerleri küçük olarak yazılmıştır.
5. Nesirde anlam için gerekli eklemeler (), şiir metninde yapılan metin tamirlerinden çıkarmalar > <, eklemeler < > olarak gösterilmiş, anlamlandıramayan kelimelere (?) konulmuştur.
6. Bir nüshada olup diğerinde olmayan beyitleri dipnotta gösterirken tire işareti konulmuştur.
7. Mevcut nüshalar içinde müellif hattı bulunmamaktadır. Her iki nüsha da farklı açılardan kıymetli olmakla beraber nüshayı kurmak için yeterli değildir. Tarihsiz olan İnebey nüshasında bulunmayan bazı beyitlerin Kıbrıs nüshasında bulunması ayrı kol başlarından geldikleri intibamı oluşturdu. Müstensihî ve tarihi belli olan

K nüshası da İ'de mevcut olan beyitleri içermediği için esas kabul edilmeyerek, her iki nüshanın da anlam, vezin ve üslup gibi yönlerden mukayesesini yapmak sureti ile şairin söyleyebileceği muhtemel ifade tercih edilip, farklılıkları aparatta belirtilmiştir.

8. Metin için çeviride yüklemi olmayan ya da anlamı kendi içinde tamamlanamayan beyitler için virgül işareti gerekiyorsa kullanılmış, ardından gelen ifade küçük harfle başlatılmış, ifadenin tamamlandığı beyit sonuna nokta konulmuştur.
9. Aynı ayetin tekrar edildiği ya da aynı ayetin kelime kelime beyitlere yayıldığı parçaların birine iktibas numarası verilmiştir, diğerlerinin de iktibas olduğunu ifade etmek için tırnak içinde ve bold yazarak iktibas olduğuna işaret edilmiştir.
10. Mesneviyi anlam ve metin olarak bir bütün halinde ortaya koymak ve Eski Türk Edebiyatı araştırmacılarının dışındaki sahada çalışan araştırmacıların da metinden istifade edebilmesi için beyitler günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Hakkânî'nin kullandığı terimler ve soyut konular ve konularda fikri bütünlük olmayışının yanı sıra yaklaşık beş yüz yıllık zaman farkı da eserin diline tam anlamı ile vakıf olmayı güçleştirmiştir.
11. Beyitler günümüz Türkçesine mümkün olduğu kadar birebir çevrilmiştir. Sadeleştirme yapılırken karşılaşılan en büyük zorluk olan terim anlamlarına karşılık bulmak olmuştur. Bu sorun çeşitli sosyal bilimler sahası sözlüklerini taramak suretiyle giderilmeye çalışılmıştır. Şiirde geçen terimler olduğu gibi verilmiş, sözcük anlamlarına bağlı kalınmıştır. Kullanılan tüm sözlükler kaynakça bölümünde listelenmiştir.
12. Çeviride okuyucunun tercihinine bırakılan ya da terim anlamı içeren bazı kelimeler için taksim işareti konulmuştur. ihtisas/hüner b.2517
13. Vâv-ı ma' düle için (~) işareti kullanılmıştır. h'âcesi b.569
14. Dönemin dil ve imla hususiyetine riayet edilmiştir.
15. "İçin" ve "ile" edatı kelimeye bitişik yazılmış ise bitişik, ayrı yazılmış ise ayrı yazılmış, vezin gereği ile edatı -le, -la şeklinde kullanılmıştır.

16. Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımında sözlüklere bağlı kalınmıştır. Farsça birleşik kelime ve ekler (-) işareti ile ayrılmıştır. Hîç-der-hîç b.2395, rûzîgar b. 628 kelimesi bitişik, ser-gerdân kelimesi ayrı yazılmıştır. b.326
17. Vezne uymadığı tesbit edilen beyitler dipnotta gösterilmiştir.
18. Vezin metin başında ve vezin değişiklikleri de geçtiği beytin başında gösterilmiştir.
19. Çift konsanantlı kelimelerin imlasında vezne uyulmuştur. küll b.732
20. Kāyinat, delāyil, fezāyil gibi kelimelerin yazımında metne sadık kalınmıştır.
21. K ve İ nüshasındaki kayıt ve derkenarlar nüsha özellikleri bölümünde verilmiştir.
22. Dizin kısmı metnin inceleme bölümünden oluşturulmuştur.

3.5. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

آ, ا	A, a, Ā, ā, E, e
ء	ʾ
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṣ, ṣ
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	H, h
خ	Ḥ, ḥ
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
ژ	J, j
س	S, s
ش	Ş, ş
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ẓ, ẓ
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Ẓ, ẓ
ع	ʿ
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	G, g, K, k, Ñ, ñ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	Ū, ū, Ŭ, ŭ, V, v
ه	H, h, e
ی	İ, ī, I, ı, İ, i, Y, y

3.6. METİN VE SADELEŞTİRME

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

[K1b]

- 1 “Bi’smi’llāhi’r-rahmāni’r-rahīm”²⁰³
Ve bi-fazlihi ve kudretihi neste’^c in²⁰⁴

1. Rahman ve Rahim olan Allāh’ın adı ile başlar, onun ihsanından ve kudretinden yardım dileriz.

[İ1b]

- 2 Be-nām-ı Kirdi-gār-ı pāk ‘ulyā
Şodem bā bā’-i bismi’llāh gūyā²⁰⁵
- 3 Çü “bi’smi’llāhi’r-rahmāni’r-rahīm”i²⁰⁶
Diyenler vardı rāh-ı müstaķīmi
- 4 Çün anuñla olur her fi’ il ekmel
Pes ansuz olan iş ebterdür eğlel
- 5 Çün ol miftāhı oldı kāyinātuñ
Anuñçün evvelidür cümle zātuñ²⁰⁷
- 6 Aşılđa bism ismiydi muḥaķķaķ
Elif pes bā ile oldı²⁰⁸ muṭabbak
- 7 Ol ismu’llāh “bismi’llāh”²⁰⁹ oldı
Hidāyet itdi²¹⁰ nuṭķ-ı şāh oldı
- 8 Elif kim vāḥid²¹¹-i ḥarf-i Şamed’dür
Hem ism ü hem²¹² müsemma-yı Eḥad’dür
- 9 Kılub bir noķtayıla aşlı²¹³ icād
İder tekvīn içinde bā’yı bünyād

2. (Tüm noksanlardan) münezzeḥ yüce Allāh’ın adı ile besmelenin ba’sını söyleyen oldum.
3. Çünkü, “bismi’llāhirrahmanirrahim” diyenler doğru yola vardılar.
4. Çünkü her iş onunla tamamlanır, o halde onsuz iş eksik ve sapkındır.
5. O kainatın anahtarı olduğundan, herşeyin de evvelidir.
6. Şüphesiz, asılđa bism isim idi daha sonra elif, ba ile mutabık oldu.
7. O ismu’llāh “bismi’llāh” “oldu. Yol gösterdi, şahın sözü oldu.
8. Samed (olan Allāh’ın)’in harfinin ilki eliftir, o hem isimdir hem de Ehad’ in müsemmasıdır.
9. (O Rab) bir nokta ile aslı icad edip, bünyadın be’sini yaratılışın temeli kıldı.

[İ2a]

- 10 Elifçün oldı Allāh’a işāret
Be²¹⁴ ‘aķl-ı evvele kıldı delālet

10. Elif, Allāh’a işāret edince; be, aķl-ı evveli gösterdi.

²⁰³bk. İktibaslar 1

²⁰⁴1 -i

²⁰⁵

²⁰⁶bk. İktibaslar 1

²⁰⁷cümle zātuñ: her zevātuñ K

²⁰⁸oldı: olur K

²⁰⁹bk. İktibaslar 1

²¹⁰itdi: anda İ

²¹¹vāḥid: vāḥidi İ

²¹²hem: - İ

²¹³Noķtayıla aşlı icād : noķta ile aşl-ı icād İ

²¹⁴be: bī İ

- 11 Çün Ādem ‘aql-ı küldür ey birāder
Pes andan nef-s-i kül Ḥavvā-yı māder
- 12 Çü²¹⁵ ‘aql-ı kül olubdur²¹⁶ Ādem-i kül
Gel imdi Ādemiseñ aşluñı bul
- 13 Ki cüzden külle rüşen bir nesağdur²¹⁷
Bu rāhı kıoma senkim rāh-ı Ḥaḡ’dur

[K2a]

- 14 Çü Aḡad’dan²¹⁸ muşaddar oldı Vāhid
Anuñçün ‘aql-ı evvel oldı ‘āyid
- 15 Bu ‘aqla üç nazar oldı muḡaṣṣal
Muşavver²¹⁹ hem müretteb hem mükemmel
- 16 Birisi ‘illet u birisi ma‘lūl
Birisi rābıṭadur müstemi‘ ol
- 17 Nazar kıldı çün evvel ‘illette
Ki ya‘ nī ḡilḡatinüñ ḡikmetine
- 18 Yine ma‘lūla kıldı bir nazar hem
İdüb Ḥallāḡ’a taşdıḡ-i müsellemler
- 19 İkisiniñ arasında ‘alāmet
Olur²²⁰ bir rābıṭa ya‘ nī delālet
- 20 Olındı²²¹ üç nazar bu ‘aqla ḡaşıllı
K’işitdün vaşfını şerḡile kāmıl
- 21 Ol üçün her birine üç nazar hem
Yine ḡaşıllıdur bī-biṣ u bī-kem²²²
- 22 Toḡuz oldı ‘uḡulūñ müntehāsı
Onıncı ‘aql-ı evvel mübtedāsı
- 23 Çün Ādem ‘aql-ı evvel maḡharıdur
Anuñçün bā’-i evvel müş‘iridür
- 24 Leṭāfet ḡāyete varmışken isim
Bulubdur Ādem-i ḡāḡile cisim
- 25 Çü Ḥaḡḡ’uñ luṭfına²²³ ḡāḡ oldı ḡāḡil
Cilā virdi añā ol ‘aql-ı kāmıl

11. Ey kardeş! Adem akl-ı küll olduğundan,
Havva Ana da ondan oluşan nef-s-i
küldür.
12. Adem-i kül, akl-ı küll olduğundan, gel
şimdi eğer insan isen aslını bul.
13. Ki cüzden külle aydınlık bir yol vardır,
sen bu yoldan şaşma bu doğru (Allāh
yoludur) yoldur.
14. Vahid, Ehad’dan sadır olduğu için, akl-ı
evvel (ona) ait oldu.
15. Bu akla biri suretlendiren, biri tertib
eden, biri tekmil eden üç nazar hasıl
oldu.
16. Birisi illet, birisi malul, biri de rabıta
işitmiş ol.
17. Önce illette baktı, yani yaradılıştaki
hikmeti gördü.
18. Sonra, bir de malula baktı ve yaratıcıyı
tartışmaksızın tasdik etti.
19. Yani delalet ikisinin arasında bir bağ,
alamet olur.
20. Bu akla şerh ile tamamını işittiğin üç
nazar hasıl oldu.
21. O üç şeyin her birini de yine ne eksik ne
fazla üç nazar ortaya çıkarır.
22. Akılların nihayeti dokuz oldu, onuncusu
akl-ı evvelin başlangıcı oldu.
23. Çünkü Adem akl-ı evvelle mazhar
oldüğünden, baştaki ba harfine işaret
edendir.
24. İsim latifliğin son noktasına varmışken,
toprak olan Adem ile cisim sahibi oldu.
25. Toprak, Hakk’ın lütfuna erdiğinden
kamil akıl ona parlaklık verdi.

²¹⁵ Çü: Çün K

²¹⁶ olubdur: oldu K

²¹⁷ külle rüşen bir nesağdur: külliye rüşen sebağdur İ

²¹⁸ Eḡad’dan: Vāhid’dan İ, K

²¹⁹ Muşavver: Hem muşavver İ

²²⁰ olur: idüb İ

²²¹ olındı: olındı İ

²²² ḡaşıllıdur bī-biṣ u bī-kem: ḡaşıllıdur ne biṣ u ne kem K

²²³ luṭfına: nuṭṡına İ

- 26 Çün andan zāhir oldı kâbiliyyet
Tecellî kıldı fi' l-i fâ' iliyet

[İ2b]

- 27 Yazıldı yüzine nūr-ı ilāhî
Zihî menşūr-ı hūkm-i pâdişāhî
28 Zihî maṭlūb-ı rūḥ u²²⁴ rūḥ-efzā
Zihî mergūb-ı esmā vü müsem mā
29 Zihî 'aqlî²²⁵ ki cevherdür mübassıt
Zihî cevher ki nūr oldı musallıt
30 Ne hoş 'ālem ki 'ālem cānidur²²⁶ ol
Ne hoş Ādem ki cevher kāmıdur ol

[K2b]

- 31 Bulub 'aqluñ kemālinden tesellî
İder Havvā-yı evvelden tecellî
32 Ki ya' nî 'aql-ı evvel nefis-i evvel
Olub birisi birine mübeddel
33 Vücūda geldi cism-i küll müfred
Tutub bir dāyire şeklin mücerred
34 Taḥarrūk idüben girdi semā' a
Yitişdi ittişāl-i ictimā' a
35 Çü mevcūd oldı ol taşvîr-i tedvîr
Yazıldı levhine envā' -ı taḥrîr
36 K'aña 'arş-ı ilāhî nām oldı
Daḥı fa' āl-i zü'l-ecsām oldı
37 Çün andan muḳteżî oldı merāḥil
Ki ola ol maḳāmāt-ı menāzil
38 Eşer virdi vü oldı çarḥ-ı şāmin
K'aña kürsî dinildi ya' nî tāmîn
39 Olub on iki kısmet beyne beyne
Burūc oldı vü devrān itdi 'ayne
40 Ki ola 'illeti ol reng u levnüñ
Vücūdın zāhir ide ehl²²⁷-i kevnüñ

26. Sonra ondan kabiliyetler ortaya çıkınca,
fil faaliyet gösterdi.
27. Yüzüne ilahi nur yazıldı, padişah
hükümünün menşuru ne güzel!
28. Ne hoş talep edilen ruh ve ruha ruh
katan matlub, ne güzel muteber isim ve
isimlerle müsemma olmak!
29. Ne hoş akıl ki (o) her yeri kaplayan
cevherdir... Ne güzel bir cevher ki nur
ile dolmuş!
30. Ne güzel alem ki o, alemin de canıdır,
ne hoş Adem ki cevherin de kaynağıdır.

31. Aklın kemalinden teselli bulup, ilk
nefisten tecelli eder.
32. Yani akl-ı evvel ve nefis-i evvel
birbirlerine dönüştüğünde,
33. cism-i kül tek başına vücuda gelip soyut
bir daire şekli oluşturdu.
34. Hareketlenerek dönmeye başladı ve bir
bütün haline ulaştı.
35. Devretmenin tasviri yaratılınca,
levhasına çeşitli yazılar yazıldı.
36. Ki ona ilaha mahsus arş denildi, ve (o)
cisimlerin faal sahibi oldu.
37. Daha sonra, menzillerin makamları
olsun diye (arş-ı ilahide) merhaleler
oluştı.
38. (Arş) eser verdi ve kürsi de denilen
kusursuz sekizinci felek oluştu.
39. Ara ara on iki kısma ayrıldı; burçlar
oluşup
40. yıldızların varlığını gösterecek renk ve
çeşitlerinin delili olsun diye o (sekizinci
felek) devran etdi.

²²⁴ u: -i

²²⁵ aqlî: 'aql K

²²⁶ cānidur: cāndur İ

²²⁷ ehl: aşl K

- 41 Çü fa‘‘ālũn murādından irâdet
Tokuз eflāk olub döndi semāvāt
- 42 Semāvāt u tabāyi‘ hem ‘anāşır
Kamusı ‘aql u nefis u cisme nāzır
- 43 Bu üç şey oldı²²⁸ çün maṭlûb-ı a‘lā
Bulub her birisi üç maḳşûd-ı aḳşā²²⁹
- 44 ‘Uḳûl-i ‘āşıra mevcûd oldı
Nüfûs anuñla hem maḥmûd oldı²³⁰
- 45 Bil ecsāmı daḥı ey ehl-i taḥḳîḳ
Ol ikisiyle oldı ya‘ni taṭbîḳ
- 46 Yitişdi ‘âlem-i milke kemāhî
Bu me‘mûrât-ı küñ ğayr-ı tenāhî
- 47 Müsebbih oluben evc-i ‘alâda
İderler ḥaşıl-ı esmā²³¹ semâda

[K3a]

- 48 Çü hey’etden çü her birisi rağbet
Tutarlar neş’et cüzile ülfet
- 49 Tokuz ata vü dört anadan ey cān
Üç oĝıl oldı Ḥaḳ’dan ‘ayn-i a‘yān
- 50 Muḥaşşal itdi çün cûdı ‘ademden
Nidā-yı cef işidildi ḳalemnden
- 51 Eger sen ‘aḳluñı tekmiñ idersen
Bu icmāli ḳamu taḫşîl idersen
- 52 ‘Uḳûl u hem nüfûs olsa müretteb
Mükemmel olur ecsād-ı mürekkeb
- 53 Ki ol mir’at-ı nûr-ı ğaybdandur
Görinen anda ol maṭlûb-ı cāndur

Güftār Ender Mükāleme-Kerden Be-Ḥod²³²

- 54 Gel imdi ey zarîf-i ehl-i idrāk
Zarāfet menzilinde cüst ü çālāk

41. (Rabb)in muradı olduĝu için semavat,
dokuz felek olup dönmeye başladı.
42. Gökler, tabiatler, unsurlar hepsi de
cisme akla ve nefse yöneliktir.
43. Bu üç yüce şey çok talep edilince, her
biri üç maksud buldu.
44. Ukul-ı aşere/on akıl oluştu, canlar
onunla övgüye layık oldu.
45. Ey inceden inceye araştıran! Cisimleri
de bil, tatbik o ikisi ile beraber oldu.
46. Bu tükenmez memurların tümü olduĝu
gibi mülk alemine ulaştı.
47. (Göğün) en yüksek doruĝunda,
sübhānallāh diyerek, gökyüzünde
esmayı meydana getirirler.
48. Her birisi heyetten bir parça
oluşturmayı isteyerek yakınlık kurarlar.
49. Ey can! Dokuz ata ve dört anadan üç
oĝul Hak’tan hakikat kaynağı (olarak)
ortaya çıktı.
50. Yokluktan cömertliği ürettiğinden,
kalemnden toplanma nidası işitildi.
51. Eğer, sen aklını kemale erdirirsen, bu
özetin bütününcü inceden inceye
anlatırsan,
52. akıllar ve ruhlar sıralansa, maddelerin
karışımı mükemmel olur.
53. Ki o, gaybın nurunun aynasındandır,
onda görünen canın talep ettiğidir.

Kendi Kendiyle Konuşması Hakkında

54. Ey incelik menzillerinde çevik, ey
anlayış sahibi zarif (kişi) şimdi gel!

²²⁸ oldı: ola K

²²⁹ Elif-i maksureler â okundu.

²³⁰ 44-75 - İ

²³¹ esmā:esmāy K

²³² Güftār Ender Mükāleme-Kerden Be-Ḥod: -İ

55. Hicāb- ref' idüb gözden nazar kıl
Zarāfet baħrına bir dem sefer kıl
56. Şināverlik idüb ol baħr içinde
Bugün gevher-fürüş ol dehr içinde
57. Müşerref eyle ervāhı sözünden
Münevver eyle eşyāhı yüzünden
58. Çü sözden oldu mevcūd iki 'ālem
Müşerref sözile olmışdur Ādem
59. Bulubdur söz ile her 'uḳdeler ħal
Olur söz ile mücmeller mufaşşal
60. Söz oldu çünkü her mevcūd-ı esmā
Muṭābık geldi hem isme müsem mā
61. Söz ile bildiler ism-i Ḥudā'yı
Sözünden buldılar ol Kibriyā'yı
62. Mükellem olmasa ol zāt-ı vācib
Kimesne olmazdı aña ṭālib
63. Sözin işitdi anuñ ehl-i idrāk
Yüzine ḫamle itdi cüst u çālāk

[K3b]

64. Ki söz yüzden muḫaşşal olur ancak
Anuñla ol mükemmel olur ancak
65. Daħı a'zā maħal olmadı söze
Söz ile rüşd olanlar vardı yüze
66. Söze inkār iden varmaz ilāha
Düşürür kendüyi baħt-ı siyāha
67. Kelāmı kizb idenler oldu maḡbūn
Mükezzeb oluben mecnūn u meftūn
68. Şular kim şādiḳ oldılar kelāma
İtā'at itdiler ḫavl-i imāma
69. Çü taşdiḳāt olub anlara rehber
Bulub taḫḫīk-i küllī oldu server
70. Çün anlar buldılar sözden hidāyet
Söz oldu anlara küllī kifāyet

55. Gözden örtüyü kaldırıp bak, güzellik
denizine bir an sefer et.
56. O deniz içinde yüzücülük edip, bugün
dünya içinde cevher saçan ol.
57. Sözünle ruhları şereflendir,
yüzünle/sayende yolu nurlandır.
58. Çünkü iki alem sözden var oldu; Adem,
şerefli söz ile oldu.
59. Tüm düğümler söz ile çözülür,
özetlenenler söz ile geniş kapsamlı olur.
60. İlahi isimlerin varlığı söz olduğundan
müsemma isme tam uygun geldi.
61. Allāh'ın ismini söz ile bildiler, o kudret
ve azamet sahibini sözünden buldular.
62. Varlığı mutlak olan Allāh konuşan
olmasa, hiç kimse ona talip olmazdı.
63. Anlayış sahibi onu sözden işitti, (onun)
yüzüne çabukça yüklendi.
64. Çünkü söz ancak yüzden elde edilir,
ancak onunla mükemmel olur.
65. Söze başka aza uygun bulunmadı, söz
ile doğruyu bulanlar yüze ulaştı.
66. Sözü inkar edenler Allāh'a varmaz,
kendini kara bahta düşürür.
67. Kelamı yalanlayanlar aldanmış oldu,
yalancı olarak delirmiş ve tutulmuş
oldu.
68. Kelamı doğrulayan şu kimseler, imamın
sözüne itaat ettiler.
69. Doğruladıkları onlara rehber olup, ince
araştırmanın tamamını bulup önder
oldu.
70. Onlar sözden doğru yolu
bulduklarından, söz onlara tamamen
kafi geldi.

Kāvluhu Te‘ālā İkrā’ kitābeke kefā binefsike
el-yevme < ‘aleyke> ḥasībā²³³

- 71 Gel imdi sen sözi idrāk eyle
 Vücūdı anuñile pāk eyle
- 72 Ki söz candan gelür ey zihn-i rüşen
 Olur dilde anuñ lafzı mübeyyen
- 73 Hem olur lafzile ma‘nisi vāzih
 Hem olur ma‘niyile nuṭṭā lāyih
- 74 Çü cānuñ pertevdür nuṭṭ-ı kāmīl
 Anuñla itdi tedrisin efāzıl
- 75 Çü sözden ḥālī olmaz cān u hem dil
 Sözini bilmemek yā rāb ne müşkil

[İ3a]

- 76 Eger söze ‘araz dirseñ ḥaṭādūr
 Ki zīrā söz şıfāt-ı Kibriyā’dur
- 77 Temevvüc kim hevādan ola ḥāşıl
 Kaçan nuṭṭ olısar ey ‘aql-ı kāmīl
- 78 Ki nuṭṭuñ maḥzeni²³⁴ cān ile dildür²³⁵
 Anuñ miftāhı bilgil ki dildür
- 79 Kelām-ı nefsi aña cān u dilden²³⁶
 İşit şavt ile ḥarfı cān-ı dilden

[K4a]

- 80 Degüldür şavt u²³⁷ ḥarf illā ki kâyim
 Kelām-ı nefsiyile ey mülâyim
- 81 Ṭabī‘atda bürüdet olmayınca
 Söz añlayub ḥuşūnet kılmayınca
- 82 Kelāmuñ aslını bilmek geñezdür²³⁸
 Zārāfet dürrini delmek geñezdür
- 83 Bu te‘şīrātı sözden bildi ‘irfān
 Söze dāl oldu bu eşkāl-i elvān

Allāh Teala’nın sözü: “Oku kitabımı!
Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin
yeter” denilecektir.

71. Şimdi sen gel, sözü anla. Varlığını onunla tertemiz yap.
72. Ey zihni açık (kişi)! Söz candan geldiği için onun kelimesi dilde ortaya çıkar.
73. Hem manası lafız ile açık olur, hem konuşma mana ile ortaya çıkar.
74. Kusursuz/kamil konuşma canın ışığı olduğundan, fazilet sahipleri onunla tedrisat yaptılar.
75. Can ve gönül sözden (yana) boş değildir, ey Allāh’ım, sözü bilmemek ne zor!
76. Eğer söze araz dersin hata olur çünkü söz kudret ve azamet sahibi olan Allāh’ın sıfatlarındandır.
77. Ey akıllı kamil kişi! Dalgalanma havadan oluşurken söz nasıl oluşmuş?
78. Sözün mahzeni, can ve gönüldür, onun anahtarı bil ki dildir.
79. İçten konuşmayı can ve gönülden anla, sesi ve harfi gönlün canı ile işit.
80. Ey yumuşak huylu! Ses ve söz illa içten konuşmanın yerine geçmez.
81. Huyda soğukluk olmayınca, söz anlayıp kabalık yapmayınca,
82. kelamın aslını bilmek kolaydır, zarafet incisini delmek kolaydır.
83. İrfan bu etkileri sözden bildi, bu renklerin şekilleri söze delalet etti.

²³³ -İ, bk. İktibaslar 2

²³⁴ maḥzen: maḥzeniK

²³⁵ cān ile dildür: cān u gönüldür K

²³⁶ cān u dilden: añlagıl gönülden K

²³⁷ u: -İ

²³⁸ geñez: gañez İ

- 84 Söz oldu rahmet-i nūr-ı ilāhī
Söz oldu ni‘met-i gayr-i tenāhī
- 85 Hākīmūñ i‘tikādından hāzer kıl
Maḥall-i safsatı terk it güzēr kıl
- 86 Müfīd ‘ilm kim şādık haberdür
Eger taḥṣīl idersen hoş nazardur
- 87 Haber şādık ola vü ‘aql kāmīl
Havāsiyyāt-ı fāṣıl ola fāzıl
- 88 Gel imdi söz buḥūrın cüst u cū it
Nizām-ı sözde bir kaç renk bū it
- 89 Kemāl-i ‘ilmile gevher-feṣān ol
Kelām-ı zāt-ı Hākḫ’a tercemān ol
- 90 Haberler kim işitdūñ mā-selefdēn
Mükellemlē eyle²³⁹ anı mü’telifden
- 91 Şanāyi‘ den bedāyi‘ den nazardan
Ne kim taḥkīkūñ oldu her eşerden
- 92 Kılub bir nakş ile anı muşavver
Revānı eyle nūrından münevver

[İ3b]

Ender Cevāb Dāden-i Be-ḫod

- 93 Gel ey nuṭḫ-ı faṣīḫūñ murtażāsı
Gel ey ehl-i kemālūñ müctebāsı
- 94 Gel ey cennet gülünūñ ‘andelībi
Gönüller rāḫatı cānlar ṭabībi
- 95 Kerem kıl müstemi‘ ol baña bir dem
Ki sensen ben ḡarībe yār-i hem-dem

[K4b]

- 96 Söze başlayayın bir sāz ideyin
Be-nām-ı Kird-gār²⁴⁰ ağāz ideyin
- 97 Kılayın ney gibi feryād u²⁴¹ efḡān
Olayın mey gibi nālān-ı giryān
- 98 İdeyin şerḫa şerḫa sīnemi ben
Ki perde olmasun ol cāna bu ten

84. Söz, ilahi nurun rahmeti, söz sonsuz nimet oldu.
85. Felsefecilerin inanışından kork, safsata yerlerini terk et, geç.
86. Faydalı olan ilim sadık haberdür, eğer öğrenirsen hoş güzel fikirdir.
87. Haber sadık ve akıl kamil olsun, bölen ayırtıran hissiyat da fazıl olsun.
88. Gel şimdi söz denizini ara sor, söz usulünde birkaç renk kokla.
89. İlmin kemali ile mücevher saçan ol, Hakk’ın zatının kelamına tercüman ol.
90. Evvelkilerden işittiğin haberleri, uygun şekilde anlat.
91. Sanatdan, güzellikden, nazariyeden her ne eserden bilgin varsa,
92. onu bir nakış ile suretlendir, ruhu onun nuru ile nurlandır.

Kendine Cevap Vermesi

93. Gel ey fasih sözün seçilmişsi! Gel ey kemal ehlinin seçkini!
94. Gel ey cennet gülünün bülbülü! Gönüllerin rahatı canların tabibi!
95. Lutfet, beni bir an dinle, çünkü sensin ben garibin sevgili yarı...

96. Söze başlayayım, bir düzen vereyim, Allāh’ın adı ile başlayayım.
97. Ney gibi feryat figan edeyim, mey gibi gözyaşı ile ağlayan olayım.
98. Sinemi parça parça edeyim ki, bu ten o cana perde olmasın.

²³⁹ eyle: eyler K²⁴⁰ Kird-gār : Kird-gār’aK²⁴¹ u: - i

- 99 Açayın perdesin cennet gülünñ
Diyeyin rāzını²⁴² cān bülbulünñ
- 100 Olayın quds-i gülzārında bülbul
İşitsün mācerāmı diñlesün gül
- 101 Neler gördüğimi bu dehr-i dūndan
Neler çekdiğimi²⁴³ çarḥ-ı nigūndan
- 102 Neler itdüğini baña dikenler
Ne²⁴⁴ kıldüğünü zāğ-ı dil-şikenler
- 103 Ne gördüğimi bu şayf u şitādan
Ne bulduğımı bu ‘ömr-i fenādan
- 104 Ne kıldığını baña rūzigārum
Neden olduğımı bu āh u zārum
- 105 Kılayın sāz u söz ile şadālar
Ki bula ṭab‘-ı nāzikler şafālar
- 106 Eger çi çeng-veş kalbüm şınuḡdur
Velī ter-ṭab‘ ima sözüm ṭanıḡdur
- 107 Eger çi hem-çü kānūn pūr²⁴⁵-ḥanīnem
Niyāz u nāz iderem nāzenīnem
- 108 N’ola ‘ūdile olsam hem-nefes ben
Buḡūr-ı dūduma ḡılḡıl nazar sen

[İ4a]

- 109 Anuñçün mücrim-i ‘aşḡ oldu adum
Ki içimde mu‘aṭṭar oldu odum
- 110 Eger çi ter-ṭabī‘ at ‘andelībem
Velī ḡār-ı cefālarda ḡarībem
- 111 Eger çi ḡumrī-veş nālān u zārem
Velī ol yār elinden bī-ḡarārem
- 112 ḡarībem ‘āşıḡem hem derd-mendem
N’ideyin dost diyuben²⁴⁶ müstemendem

[K5a]

- 113 Yakayın ‘aşḡ odına perr u²⁴⁷ bāli
Düketsün ḡayrı²⁴⁸ ḡalmasun mecālī

99. Cennet gülünün perdesini açayım, can
bülbulünün sırrını söyleyeyim.
100. O mübarek gülbahçesinde bülbul
olayım da maceramı gül işitip dinlesin.
101. Bu alçak dünyadan neler gördüğümü,
bu uğursuz çarhtan neler çekdiğimi,
102. dikenlerin bana neler ettiğini, gönül
yıkan kargaların neler yaptığını,
103. bu yazdan kıştan neler gördüğümü, bu
fani ömürden ne bulduğumu,
104. zamanın bana ne ettiğini, bu ağlayıp
inlememim niye olduğunu
105. saz ve sözle anlatayım ki, nazik
tabiatlılar safa bulsun.
106. Her ne kadar kanun gibi kalbim kırık
olsa da, taze tabiatıma sözüm tanıktır.
107. Tıpkı, kanun gibi inilti doluyum, naz
niyaz ederim ben de nazeninim.
108. Ud ile arkadaş olsam ne olur?
Buhurumun dumanına bak sen.

²⁴² rāzını: zādını İ

²⁴³ çekdiğimi: çekdiğimi bu İ

²⁴⁴ Ne: Neler K

²⁴⁵ pūr: - İ

²⁴⁶ diyuben: diyu İ

²⁴⁷ u: - İ

113. Aşk ateşinde kolumu kanadımı
yakayım, başkalığı tüketsin, mecālī

- 114 Kesüb ser-rişteleri ucdan uca
Yanayın şem‘ olayın irt e gice
- 115 Benüm pervāmı²⁴⁹ ol pervāne bilmez
Ki şevķūmden benüm pervā ne bilmez
- 116 Benem²⁵⁰ pervāne-i mişbāh şāhı
Benem²⁵¹ cān-bāz-ı envār-ı ilāhī
- 117 Benem²⁵² Mecnūn u²⁵³ Leylī vū²⁵⁴ nihānī
Benem²⁵⁵ sermest-i yār-i cāvidānī
- 118 Ben ol Vāmık-dilem kim rüy-ı ‘ Azrā
Kılubdur cānumı sermest u²⁵⁶ şeydā
- 119 Çün²⁵⁷ anuñ pertevinden lem‘ ā gördüm
Delürdüm ‘ aqlumı başuma²⁵⁸ dirdüm
- 120 Yitişdi cem‘ içinde farķa cānum
Göründi cem‘ -i cem‘ içre nişānum
- 121 ‘ Alemler gördüm ol evc-i ‘ alāda
Kamusı rif‘ at itmiş istivāda
- 122 Melekler gördüm ol gülşenler içre
Kamusı şevķ ider meskenler içre
- 123 Kāmu kerrūbiyān u hem mūcennes
Kāmu ḥadrā-yı ḥulleyle mūlebbes
- 124 Kāmusı zākir u mezkūr-ı Allāh
Kāmusı nāzır u manzūr-ı ol şāh
- 125 Kāmusı nātık u nuṭķ²⁵⁹ -ı ilāhī
Kāmusı şāhid u Ḥaķķ’uñ güvāhı
114. İplerin ucunu baştan başa kesip, ertesi gece mum olayım, yanayım...
115. O pervane benim pervamı bilmez, ki benim şevkimden pervā nedir bilmez.
116. Kandillerin pervanesinin şāhı benim, ilahi nurun canbazı benim.
117. Gizli de Leyla da Mecnun da benim, sonsuz sevgilinin sarhoşu benim.
118. Ben o Vamık gönüllüyüm ki, Azra’nın yüzü canımı sarhoş ve deli etmiştir.
119. Onun ışığından bir parlaklık gördüm, delirdim (sonra) aqlımı başıma topladım.
120. O cem/bir olma halinde farka ulaştım, cemin cemi içinde nişanım görüldü.
121. En yüksek dorukta yükseltilmiş, istiva edilmiş alametler gördüm.
122. Gülbahçelerinde melekler gördüm, hepsi meskenlerinde şevk içindeydi.
123. Tüm melekler ve melek cinsleri yeşil cennet elbiseleri giymişlerdi.
124. Hepsi de Allāh’ın zikri ile zikir ediyordu, hepsi hem o şāha bakıyor hem Allāh tarafından da görölüyordu.
125. Hepsi şahid ve Hakk’ın delili idi, hepsi ilahi sözü söylüyordu.
- [I4b]
- 126 Zihī gülşen ki ervāḥuñ yiridür
Zihī ervāḥ ki Ḥaķķ’uñ²⁶⁰ mażharıdur
126. Ne güzel gülşen ki ruhların yeridir! Ne güzel ruhlar ki Allāh’a erişmişlerdir.

²⁴⁸ Düketsün ğayrı: Dükensün ğayra ĩ

²⁴⁹ pervāmı: pervām ĩ

²⁵⁰ Benem: Menem K

²⁵¹ Benem: Menem K

²⁵² Benem: Menem K

²⁵³ u: -ĭ

²⁵⁴ vū: -ĭ

²⁵⁵ Benem: Menem K

²⁵⁶ u: - ĩ

²⁵⁷ Çün: Çü ĩ

²⁵⁸ aqlumı başuma: başuma ‘ aqlumı K

²⁵⁹ nuṭķ: nuṭķı K

²⁶⁰ Ḥaķķ’uñ: Ḥaķ K

- 127 Zihî ṭāvūs-ı ḳudsî müttekâsı
Zihî ecnâs-ı ḥalkuñ müntehâsı
- 128 Zihî bâğ u zihî sünbül zihî²⁶¹ gül
Zihî lutf u zihî ter-ḳavl-i bûlbûl
- 129 Bu meclisde revânum cûş ḳıldı
Şarâb-ı ‘aşḳı aldı nûş ḳıldı

[K5b]

- 130 Çü bünyâd itdi bir şavṭ-ı laṭîfî
Tekellüm ḳıldı bu şî‘r-i zarîfî

127. Ne güzel o Cebail, yaratılmış cinslerin
en son noktası ne güzel !
128. Ne güzel bağ, ne güzel sünbül, ne güzel
gül! Ne güzel lütuf ve ne güzel taze
tabiatlı bûlbûl!
129. Bu mecliste ruhum çoştı; aşḳ şarabını
aldı, içti.

130. Hoş bir ses ile başladığı gibi, bu zarif
şiiri söyledi.

Me fâ ‘î lûn Mefâ ‘î lûn Fe ū lûn

Veli’llâhi Derru Ḳâilih²⁶²

- 131 Ḥabîbâ rûḥlaruñ kim verd-i terdür
Ḥayâtumdur gözime nûr-ı ferdür
- 132 Ne reng u bû virür²⁶³ ḥaddüñ ki rûḥa
Hevâsı büstân-ı hoş nazardur
- 133 Ne rûşen şem‘ olur kim Allâh Allâh
Anuñ pervânesi şems u ḳamerdür
- 134 Zihî sultân kim anuñ ḥasretinden
Güneş her gün gedâ-yı der-be-derdür
- 135 ‘Aceb maṭlûbdur ›ki‹ ehl-i cihânuñ
‘Uyûnından²⁶⁴ ‘ayân-ı müstaḳırdur
- 136 Velîkin şiddet-i izhâr²⁶⁵-ı rûyı
Ḥafîdür kim görenler bî-ḥaberdür
- 137 Bugün Ḥaḳḳânî ey maḥbûb-ı ‘âlem
Yolında cân u dilden mâḥazardur

Güftâr Ender Niyâz Be-Ḥudâ-yı ‘Azze ve Celle²⁶⁶

- 138 Bunı didi vü yâd itdi Ḥudâ’yı
Şenâlar idüben ol Kibriyâ’yı

Söyleyen Ne Güzel Söylemiş!

131. Ey sevgili, yanakların ki taze güldür,
benim hayatımdır, gözümü aydınlatan
nurdur.
132. Yanağın nasıl bir renk ve koku verir ki,
havası ruha hoş görünümlü bostan,
bahçedir.
133. Allâh Allâh! (O) ne parlak mum olur ki
pervanesi Ay ve Güneş’tir.
134. Ne güzel bir sultan ki, Güneş onun
hasretinden her gün kapı kapı gezer
olmuş bir köledir.
135. Cihan halkının onu nasıl talep ettiği
gözlerinde apaçık ortadadır.
136. Ancak görünmesi öyle şiddetlidir ki o
şiddetten dolayı görenler bile ondan
habersizdir.
137. Ey alemin sevdiği! Bugün Hakkânî
senin yolunda can ve gönülden hazırdır.

Allâh Azze ve Celle İçin Niyaz

138. Bunu söyleyip, o yüce zata senalar
ederek, Allâh’ı yad etti.

²⁶¹ sünbül zihî: sünbül ü zihî İ

²⁶² Veli’llâhi Derru Ḳâilih: Derru Ḳâilih İ

²⁶³ Ne reng u bû virür: Ne reng-i bûdurur İ

²⁶⁴ Uyûnından: ‘Uyûnında K

²⁶⁵ izhâr: izhâr K

²⁶⁶ Güftâr Ender Niyâz Be-Ḥudâ-yı ‘Azze ve Celle: Güftâr Ender Niyâz K

- 139 Hezārān şükr ey Hallāk-ı ‘ālem
Ki lutfuñdan ğanīdür āl-i Ādem
- 140 Hezārān şad hezārān ħamd-i bī-ħad
Şaňa kim dergehüñde yokdurur red

[İ5a]

- 141 Kimesne olmadı maħrūm senden
Ŗamuya yitişür mersūm senden
- 142 Senüñ ħapuňa şol kim ola muħtāc
Gümānı yok ki bir gün ola sertāc
- 143 Şaňa şunlar ki²⁶⁷ olmazlar mülāzım
Ebālis oldılar yāħūd enā‘ im
- 144 Şular kim yiryüzinüñ ħānlarıdur
Senüñ dīvānuñuñ ħayrānlarıdur

[K6a]

- 145 Ŗamusı senden umar cāna çāre
Ŗamusı senden ister bir nazāre
- 146 Ŗamusı cān içinde saňa rāġıb
Ŗamusı şevķ-i dilden saňa tālīb
- 147 Şular kim kendüye ‘ izzet virürler
Budur kim cānda bir ‘ ibret²⁶⁸ görürler
- 148 Görinür anda senüñ ‘ izzetüñden
Bilinür faẓl-ı nūr-ı raħmetüñden
- 149 Senüñ ‘ aşķüñ²⁶⁹ gönüller pertevیدür
Senüñ nūruñ kevninüñ²⁷⁰ cān evidür
- 150 Şular kim ħapuñuñ miskinlerیدür
Cihān sultānlıġından dil berīdür
- 151 Çü saňa virdüler gönüllerini
Sen olduñ diri tutan²⁷¹ dillerini
- 152 Çü ġayruñ ħalmadı mülki²⁷² gönülde
Helāk oldu ħamusı cān u²⁷³ dilde

139. sana binlerce şükür, ey alemin yaratıcısı! Ademoġlu senin lütfun ile zenginleşti.
140. Şükür, yüz bin şükür, hadsiz hamdler sanadır, ki senin dergahında red yoktur.
141. Hiç kimse senden mahrum olmadı, senin inayetin herşeye yetişir.
142. Kim ki senin kapına ihtiyaç duyar, onun bir gün baş tacı olacağından şüphesi yoktur.
143. Sana bağlanmayanlar şu (kimseler) ya şeytan ya da hayvan oldular.
144. Yeryüzünün hakanları olan şu kimseler senin divanının hayranlarıdır.
145. Hepsi cana, senden çare umar hepsi senden bir (iltifat) bakış ister.
146. Hepsi can ile sana bağlı, hepsi gönül arzusu ile sana taliptir.
147. Canda bir ders gören şu kimseler, kendilerine izzet verirler.
148. Onda (canlarında) senin izzetin vardır, bu senin rahmetinin nurunun ihsanı ile bilinir.
149. Senin aşkın gönüller ışıġıdır, senin nurun varlığın can evidir.
150. Şu senin kapının dervişleri olanların gönülleri, dünya sultanlığından kurtulmuştur.
151. Çünkü gönüllerini sana verdiler, onların gönüllerini diri tutan sen oldun.
152. Başka bir şeyin gönülde yeri kalmadı ve tamamı can ve gönülde helak oldu.

²⁶⁷ ki: kim K

²⁶⁸ ‘ ibret: ġayret İ

²⁶⁹ ‘ aşķüñ: ‘ aksüñ İ

²⁷⁰ nūruñ kevninüñ: yüziñ küyinuñ İ

²⁷¹ tutan: dutan K

²⁷² mülki: mülk K

²⁷³ u: K

- 153 Sen olduñ milke pes Ƙahhār²⁷⁴-ı Vāhīd
Dağı kalmadı mūcid²⁷⁵ ile vācid
- 154 Kişi kim vāşl ola ‘ömr-i beķāya
Ne rāğīb ola bu cism-i fenāya
- 155 Şuña kim hāşıl ola şaħn-ı gülşen
Ne yeridür anuñ vīrāne külħan
- 156 Şuña kim murğ-ı ƙudsi hem-nefesdür
Gözine gülsitānı ten ƙafesdür

Der Münacāt

[İ5b]

- 157 İlāhī ey ƙamu ħalkuñ ilāhı
Ki sensin küllünüñ püşt-penāhı²⁷⁶
- 158 İlāhī ey Ĥudā-yı lā-yezāli
Ki sensin cümleñüñ faẓl u²⁷⁷ kemāli
- 159 Ümidüm senden özge kimseden yok
Benüm destüm tehī sende kerem çok
- 160 Ne taħmīd eylesem saña sezādur
Neden kim dirisem faẓluñ ‘alādur

[K6b]

- 161 Melekler yüzüne sermest u şeydā
Felekler şevķūñile bī-ser u pā
- 162 Bu neyyirler ki dün gün sāyir oldı
Seni bulmağa külli dāyir oldı
- 163 Ƙamusı cüst-cū ider velīkin
Saña irişmege olmadı mümkün
- 164 Yitişirlerse ƙalurlar talebden
Taleb n’olur çü zevķ ola tarabdan
- 165 Semāvāt u burūc u hem taḃāyi‘
Bu eşķāl bu elvān u²⁷⁸ beḃāyi‘
- 166 Ƙamusı birliģüñi yād iderler
Anuñla cānlaruñı şād iderler

153. Sonra (gönül) ülkesine tek Kahhar sen
oldun başka icad eden ve oluşturan
kalmadı.
154. Baki ömre ulaşan kişi, bu fani cisme
niye rağbet etsin?
155. Gülbahçesinin ortasında olan, o virane
külhanı ne yapsın?
156. Kim kudsi kuş/Cebrail ile dost olsa,
onun gözünde gülbahçesi ten kafesi gibi
gelir.

Münacaat

157. İlahi! Ey tüm yaratılmışların Rabb’i!
Her şeyin sığınağı sensin !
158. İlahi! Ey yok olmayan Allāh!
Herşeyden (daha) faziletli ve kusursuz
olan sensin.
159. Senden başka kimseden ümidim yok,
benim elim boş, sende ihsan çok...
160. Sana ne kadar hamd etsem yakışır, neyi
söylesem (senin) faziletin daha
yücedir...
161. Melekler yüzünün aşkıyla kendinden
geçmiş çılgın, felekler şevkin ile, başsız
ayaksız (savrulmuş)...
162. Bu nurluların hepsi/ (güneş) seni
bulmak için gece gündüz dönüp devr
eder oldu.
163. Hepsi seni arar durur ama hiçbirisi sana
erişmesi mümkün olmadı.
164. Eğer sana ulaşırlarsa isteme zevkinden
eksik kalırlar.
165. Gökler, burçlar ve tabiatler, bu şekiller
bu renkler bu sanatlar,
166. hepsi birliğini anarlar, bu anma ile de
canlarını sevindirirler.

²⁷⁴Ƙahhār: Ƙahhā«ı» İ

²⁷⁵mūcid: mevcūd K

²⁷⁶püşt-penāh: püşt ü penāh K

²⁷⁷u: - İ

²⁷⁸u:-K

167. Kāmusı ḥürmetüñ rāhında pūyān
Kāmusı raḥmetüñ şevḳinde nālān
168. Saña yüz tūtdı vü senden ḳavīdūr
Zevāt-ı cümle kim ‘aşḳuñ evidür
169. Ḥudāyā kār-şāzā Kirdi-gārā
Zi ‘ışket nūr gerdān cān-ı mārā²⁷⁹
170. Dilümde zikrūñ u gönlümde fikrūñ
Gözümde ḥikmetüñ cānumda şükrūñ
171. ‘Aṭā et kim beḳāsun sen²⁸⁰ hemīşe
Saḥā et kim saḥādur saña pīşe
172. Velā yuḥṣī ḥazineñden ğinā vir
Velā yefnī maḳāmuñdan beḳā vir

**El- Ḳaşıdetü Fi’t-Tevḥīdi Bi-Ṭarīḳi’l-Ḥamīdi Ve’t-
Temcīd²⁸¹**

[İ6a]

Mef‘ū lū Fā‘i lā tū Mefā‘i lū Fā‘ilün

173. Yā rāşide’l-mesālīki yā Ḥādiye’l-hedā
Yā rāzıḳa’l-meḥālīki yā münthe’r-recā
174. Entellezi tekelleme bi’z-zāti fi’l- ezal
Entellezi tefāzzale bi’l-‘izzi ve’l-beḳā
175. Ey anki ber bidāyet-i to nīst mübtedā
Ey²⁸² anki der nihāyet-i to nīst intihā²⁸³

167. Hepsi ikramının yolunda kendinden
geçmiş, hepsi merhametinin arzusu ile
ağlamakta.
168. Tüm yaratılanlar senden umar, senden
güç bulur, onlar(ın gönlü) aşkının
evidir.
169. Ey yapıcı yaratıcı Allāh’ım! Başımızı
döndüren nur senin aşkındandır.
170. Dilimde zikrin ve gönlümde tefekkürün,
gözümde hikmetin, canımda şükrün...
171. Bana ihsan et çünkü daima baki olan
sensin, cömertlik et ki, cömertlik senin
işindir.
172. Bitmeyen hazinenden zenginlik ihsan
et, tükenmeyen makamından kalıcılık
ver.

**Allāh’a Hamd ve Temcit
Yolunda Tevhit Kasidesi**

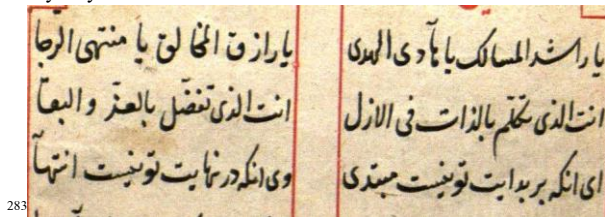
173. Ey süluk edenlerin irşadcısı, ey hidayet
rehberi ! Ey yaratılmışların
rızklandırıcısı, ey niyazın son
noktası...
174. Sensin ezelden beri bizzat konuşan,
sensin şan şeref ve bekanla lütuf
bağışlayan.
175. Ey başlangıcı olmayan başlağıç, ey
sonu olmayan nihayet!

²⁷⁹ beḳāsun sen: baña sensin İ

²⁸¹ El- Ḳaşıdetü F’it-Tevḥīdi Bi-Ṭarīḳü’l-Ḥamīdü Ve’t-Temcīd: Ḳaşıde-i Muḳaffa Der Tevḥīd-i Bārī Te‘ālā K

²⁸² Ey: Vey K

²⁸³

- 176 ‘İlmüñ bihâr-ı mevcidür efrâd-ı kâyinât
Feyzüñ kabûldur ki olur icâd mäsivâ

[K7a]

- 177 Haysiyyetüñ lüzûmın derek²⁸⁴ ol kadar bilür
Kim vâcibu’l-vücûddur oldı bedâhetâ
- 178 Keyfiyyetüñde diğkât-i rûh ile dürr-i deyr²⁸⁵
Bir zâtdur ki kıldı vücûdını iktiza
- 179 Kemiyyetüñ serîri serâ-perdesinde ‘aql
Yüz biñ taşavvur etdi vü keşf olmadı ğitâ²⁸⁶
- 180 Sîmurğ-ı fikretüm nice kim perr u bâl açar
Havl-ı harîm-i hayretüne bulamaz fezâ
- 181 Tekvîn ‘ilmüñe²⁸⁷ ezelidür meşîyyetüñ
Taḥlîk kudretüne murâd gider ibtidâ
- 182 Zât-ı kadîmîññ²⁸⁸ eşeridür çü ‘aql u rûh
Ecsâm-ı küñ dahı anuñile bulub şafâ
- 183 Halk oldu ḥikmetüñle tokuz ata dört ana
Buldı bulardan üç oğul icâd müctebâ
- 184 Gerçi ki zâta cüzile küñ oldılar ‘arâz
Lîkin vücûd-ı ‘aşla nazardur ḥaḳîkâtâ
- 185 Kılduñ ḥâkâyık ehlini mâhiyyet içre kûṭb
Virdüñ deḳâyık ehlinüñ esmâsın enbiyâ
- 186 Bu cümleden ki râḥîl-i eṭbak-ı çarḥ nüh
Maṭlûb-ı ehl-i “**sidre**” vü mergûb-ı “**müntehâ**”²⁸⁹
- 187 Fettâḥ-ı kufl maḥzen-i esrâr-ı lem-yezel
‘Allâm-ı ‘ilm a’lemi “**zû-mirratin festevâ**”²⁹⁰
- 188 Aḥmed ki oldı mazḥar “**levlâk**”²⁹¹ sırıña
K’anuñ vücûd-ı mücibidür ḥilḳat-i semâ

176. Kainat ferdleri ilminin denizinin dalgasıdır, feyzinin kabulü ile masiva dünya yaratıldı.
177. İdrak haysiyetinin gerekliliğini şöyle bilir ki vacibu’l-vücudluğun kendiliğinden olmuştur.
178. Sıfatlarında ruh inceliği ile varlık incisi onun mevcudiyetini zorunlu kıldı.
179. Akıl otağının tahtında yüz bin defa düşündü ancak kemiyetinin/niceliğinin perdesini açamadı.
180. Düşüncemin Simurg’u nasıl kanatlanıp uçsun, hayretinin sınırına takatim feza bulamaz.
181. Yaratma ilminde iraden ezelidir, başlangıç yaratma kudretinin muradı ile olmuştur.
182. Yüce zatının eseri olan akıl ve ruhdan tüm cisimler safa bulmuştur.
183. Hikmetinle dokuz ata dört ana yaratıldı, bunlardan üç seçkin oğul icad oldu.
184. Parça ve bütün zat (için) araz oldular, ancak hakikatte asıl vücuda aittirler.
185. Hakikat sahiplerini kutb olarak yarattın, incelik sahiplerine de peygamberler adını verdin.
186. Dokuz felek tabakalarının yer değiştirmesi “sidre” ehlinin matlubu ve “müntehanın” rağbeti de bu sebeptir.
187. Zeval bulmazlık sırrının kilit açıcısı, mutlak ilim sahibi olan, (arşı) tek seferde istiva eden azamet sahibi,
188. “levlak” sırrına mazhar olan Ahmed, sema halkının varediliş sebebidir.

²⁸⁴ lüzûmın derek: lüzûmetidür ki

²⁸⁵ dürr-i deyr: dūr-ı dîn î

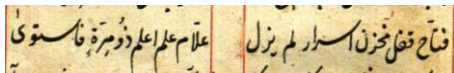
²⁸⁶ ğitâ: ‘itâ K

²⁸⁷ ‘ilmüñe : ‘ulûmîña î

²⁸⁸ kadîmîññ: kadîmüñ î

²⁸⁹ bk. İktibaslar 3

²⁹⁰ bk. İktibaslar 4

²⁹¹ bk. İktibaslar 5

- 189 Dīn-i ḥanīfī²⁹² kıldı cihān ehline zūhūr
Gelübür fi'l-mesā vü ke's-şems fi'd-ḍuḥā

[İ6b]

- 190 Oldı anuñ livāsı muhācirleri tamām
Seyf«u» qālemde seb' a bisat üzere muḳtedā
- 191 İsrā şebinde şoḥbet-i ḥāş eylese ne var
İn'ām-ı 'āmdur ki olur ervāḥ için kuvā
- 192 Çün “‘ilm-i şeh̄r” etdün²⁹³ anuñ zāt-ı pākini
“Ol şeh̄re bāb oldı ‘Alī”²⁹⁴ ya' nī Murtezā
- 193 Ol 'ilmi ders itmege bir noktadur sebev
Ol bābı fetḥ itmege maṭlūbdur hüdā²⁹⁵
- 194 Ey 'ālemün bidāyeti vü hem nihāyeti
V'ey ins ü cinne rızık²⁹⁶ viren vāhibu'l-'aṭā

[K7b]

- 195 Zāt-ı kādīmün ḥaḳḳıyıcün 'ināyet it
Ḥaḳḳānī bendene ki tutubdur yüzün saña
- 196 Yā nūr-ı pāk cehl-i zamānından el amān
Koma bizi cihān zulumātında mübtelā

Der Zikr-i 'Ulemā-i Mezāhib-i Raḥimehumu'llāh²⁹⁷

- 197 Ḥaḳāyık gülşenin seyrān idenler
Zarāfet bağına ṭayrān idenler
- 198 Buḥūr-ı 'ilmile ḡavvaş olanlar
Kemāl-i derkile ḳavvāş olanlar²⁹⁸
- 199 Cihānuñ evvelin idrāk idenler
Zamānuñ ahirinde şāk idenler
- 200 Bilenler mümkinātuñ ibtidāsın
Ṭuyanlar kāyinātuñ intihāsın
- 201 Semāvāt u burūc hem daḳāyık
Daḥı esmā vü māhiyyet-i ḥaḳāyık

189. Hanif dini cihan halkına zuhur olması
ona akşam vaktinde doğan seher güneşi
gibi geldi.

190. Onun bayrağının taşıyıcıları kılıç ve
kalemde yedi kat üzerinde önder oldu.
191. İsrâ gecesinde has sohbet etmesine
şaşılmı mı? Herkes için ihsandır, ruhlar
için kuvvet olur.
192. Onun tertemiz zatını ilim şehri ettin, Ali
yani Murteza da o şehre kapı oldu.
193. O ilmi ders etmeye sebep bir noktadır, o
kapıyı Kur'an-ı Kerim'i talep etmek
açar.
194. Ey alemin başlangıcı ve nihayeti ve ey
insan ve cine rızık veren ihsan sahibi!

195. Kadim /yüce zatının hakkı için sana
yalvaran Hakkânî kuluna lutf et!
196. Ey tertemiz nur! Zamanın cehaletinden
sana sığınırım, bizi dünya
karanlıklarında tutulmuşlardan eyleme.

Allāh Rahmet Eylesin Mezheplerin Alimlerine Dair

197. Hakikatle gülşeninde gezinenler,
zariflik bağında uçanlar,
198. ilim denizleri ile dalgıç olup idrak
olgunluğu ile okçuluk yapanlar,
199. Dünya'nın başlangıcını anlayıp zamanın
sonundan şüphe edenler,
200. imkan aleminin başlangıcını bilenler,
kainatın sonunu duyanlar,
201. gökler, burçlar ve dakikaların isimlerini
ve hakikatlerinin mahiyetini,

²⁹² ḥanīfī: ḥanīf K

²⁹³ etdün : etdi İ

²⁹⁴ bk. İktibaslar 6

²⁹⁵ 193-K

²⁹⁶ rızık: rûze İ

²⁹⁷ Der Zikr-i 'Ulemā-i Mezāhib-i Raḥimehumu'llāh: Der Zikr-i 'Ulemā-i Mezāhib K

²⁹⁸ ḳavvāş olanlar: ḳışāş idenler İ

- 202 Kāmusın mū-be-mū ṭaḥṣīl idenler
Kāmusın ‘aqlile temṣīl idenler
- 203 Ṭabāyi‘ ‘ilmine ruḥṣat bulanlar
‘Anāşır baḥşini²⁹⁹ fikret kılanlar
- 204 Zemīni cū-be-cū kısm eyleyenler
Zamāna ḥaddile resm³⁰⁰ eyleyenler
- 205 Bulanlar ‘ālem-i ervāḥa vuşlat
Bilenler n’idügin ecsād u ḥaşlet
- 206 Kādīm u muḥdeşi fikr eyleyenler
Zevātuñ ḥālını zıkr eyleyenler³⁰¹
- 207 Cevāhir n’idügin taḥrīr idenler
‘Avārız şüretin taḥrīr idenler
- 208 Kāmusı didi kim vardır müeşşir
Müeşşir līk her cūda muḥaddir
- 209 Kimi keyfiyetin fikr eylemişdür
Kimi hayşiiyyetin zıkr eylemişdür
- 210 Kimisi vaḥdetin taḥdīk idinmiş
Kimisi keşretin ta‘līk idinmiş

[K8a]

- 211 Kimisi virmiş istikmāli ‘aqla
Kimisi virmiş istidlālī nakle
- 212 ‘Uḫlūñ muḥtezāsınca temāmet
Bulub her biri bir dilden feşāḥat
- 213 Bu denlū bildiler kim şeydurur ol
Velīkin ḥilḳatine yoḳdurur yol
- 214 Vücūdı var velīkin ‘illeti yoḳ
Mücerreddür velīkin neş’eti yoḳ
- 215 Aña yol bulamaz devr-i teselsül
Anūñ zātuñda bulunmaz tebeddül
- 216 ‘Aḳıl ol nūra karşı kej nazardur
Fikir ol baḥrde bī pā vü serdür

202. tamamen, inceden inceye öğrenip
hepsini akıl ile özümseyenler,
203. yaratılış ilmini (anlamaya) izin bulanlar,
unsurlar konusunu düşünenler,
204. zemini zerre zerre parçaya bölenler,
zamana sınır (çizip) resmedenler,
205. ruhlar alemine vuslat bulanlar, tenlerin
ve mizacın ne olduğunu bilenler,
206. kadim ve muhdesi düşünenler, hayat
sahiplerinin halini konuşanlar,
207. cevherlerin ne olduğunu anlatanlar,
arazların şekillerini yazanlar
208. tamamı “her cömertliğe gücü yeten tesir
sahibi, bir müessir vardır.” dediler.
209. Kimi keyfiyetini düşünmüştür, kimi
hayşiiyyetini söylemiştir.
210. Kimisi vahdetini doğrulamış, kimisi
kesrete takılmış,
211. kimisi tamamlamayı akla vermiş, kimisi
delil aramayı nakle bırakmış,
212. tamamen akıllarının gereğince, her biri
bir dilde düzgün söyleyiş bularak,
213. bu derece bildiler ki o şeydir, ancak
yaratılmış olmasına imkan yoktur.
214. Varlığı kesin fakat sebebi yok, bir
şeyden kaynaklanması yok, mücerrettir.
215. Varlığın mertebeleri onda görülmez,
onun zatında başkalaşma bulunmaz.
216. Akıl o nura karşı eğri bakışlıdır, fikir o
denizde ayaksız ve başsızdır.

²⁹⁹ baḥşini: baḥrini İ

³⁰⁰ resm: ism İ

³⁰¹ 206-234 arası -İ

Der Ta'rif-i Vücūd-ı Vācib 'Azze ve Celle³⁰²

- 217 Vücūd olur iki kısım ey birāder
Semi' ol kim idem şerhin ser-ā-ser
- 218 Birisi vācib oldu ol kısımdan
Birisi mümkün oldu ol isimden
- 219 Yine mümkün iki kısım oldu ma' dūd
Biri ma' dūm u biri oldu mevcūd
- 220 Vücūdı vācibūn dutğıl muşaddak
Yine kendüden olmuşdur muḥaḳḳak
- 221 Vücūdı mümkünūn ammā ki ey yār
Eşerdurur ki andan oldu izhār
- 222 Yaḳīn itdūn ki vācib oldu mevcūd
Velīkin kāyim-i bizzāt u ma' būd
- 223 Vücūd ammā ki vācibdür hem a' zam
Vücüb ammā 'ale'l-mevcūd iḳdām

Der Ta'rif-i Şıfāt-ı Ezeliyye³⁰³

- 224 Gel ey ehl-i kemāl u 'aql-ı kāmīl
Sözüm işit ki 'irfān ola ḥāşıl
- 225 Gel imdi söz malın aıla bir bir
Çü cānuñ lāzımıdır işbu taḳrīr

[K8b]

- 226 Ki bile zātı vü bile şıfātı
Bula ol 'ilmile Ḥaḳ'dan ḥayātı
- 227 Çü bildūn kim vücūd oldu Ḥudāī
Vücūd-ı şeyi bilkim yār māī
- 228 Vücūd olunca ḥayy olmaḳ gerekdür
Ki ol eşyayı ḥay kılmak gerekdür
- 229 Eger şey olsa vü ḥayy olmasa ol
Ḥayāt-ı kāyināta bulamaz yol
- 230 Vücūd olub ḥayātı olmayınca
Daḥī bir şeyi ol ḥay kılmayınca

Allāh Azze ve Celle'nin Varlığının

Gerekliliğin Tarifi

217. Ey kardeş! Varlık/vücut iki kısım olur, dinle ki sana baştan başa açıklamasını söyleyeyim.
218. O kısımdan birisi vacip, o isimden birisi mümkün oldu.
219. Mümkün, biri madum biri mevcud (olarak) iki adet kısma ayrıldı.
220. Vacibin varlığını tasdik et, muhakkak (o) kendinden olmuştur.
221. Ey sevgili! Mümkünün varlığı ondan ortaya çıkan eserdir/tesir iledir.
222. Yakinen bildin ki mevcud vacip oldu, ancak kendi zatı ile kaim olan mabud oldu.
223. Vacib olan vücud azamdır/en büyüktür, vücubiyet mevcutluktan önce gelir.

Ezeliyet Sıfatının Tanımı Hakkında

224. Gel ey kemal ehli ve akılgun! Sözümü işit ki, irfan elde edesin.
225. Gel şimdi söz malını bir bir anla, çünkü bu anlatış cana gereklidir.
226. Zatı da sıfatı da bilsin ki o bilgi ile Hak'tan hayatı bulsun.
227. Ey yar! Vücudun/varlığın Allāh'a ait olduğunu bildin, eşyanın varlığının (da) sudan olduğunu bil.
228. Vücud olunca onun Hay/diri olması gerekir ki, eşyayı canlı kılabilisin.
229. Eğer o şey olsa fakat Hay/diri olmasa, kainatın hayatını oluşturmaz.
230. Varlığı olup hayatı olmaz ise ve bir şeye dirilik veremez ise,

³⁰² -i

³⁰³ -i

- 231 Cemād olmak gerek ol zāt-ı a‘zam
Te‘ālā şānuhu vallāhu a‘lem

Der Zikr-i Şifāt-ı ‘İlm³⁰⁴

- 232 Eger Hayy olsa vü olmasa ‘Ālim
K’anuñ ma‘lūm olmasa ma‘ālim
- 233 Müfīd olmazdı ol çün oldı rüşen
Pes imdi bil ki ‘ ‘Ālim’dür pür-fen
- 234 Ki ‘ilmiyle muhīṭ-i ‘ālem³⁰⁵ oldur
Mürebbi hem mu‘allim Ādem oldur

Der Ta‘rif-i Başır³⁰⁶

[İ7a]

- 235 Eger Hayy olsa vü hem olsa ‘Ālim
K’anuñ ma‘lūm olsa her³⁰⁷ ma‘ālim
- 236 Velīkin ol Başır olmasa ey yār
Müfīd olmazdı bir iş³⁰⁸ çār u naçār
- 237 Ki a‘mālīk³⁰⁹ gelürdi lāzım-ı zāt
İdemezdi başardan şey-i işbāt
- 238 Kelām-ı zü’l-celāl olmazdı nāṭīk
Kitāb-ı lā-yezāl olmazdı şādīk³¹⁰

Der Ta‘rifü’s-semi‘

- 239 Eger olsa Başır olmasa Sem‘i
Nicesi ‘āleme olaydı cem‘i

[K9a]

- 240 Ki hiç dā‘ī deāsın kılmaz^(ı)dı
Kılursa ḥod icābet bulmaz^(ı)dı
- 241 Vücūd-ı vācibe noḫsān olurdu
Aña taşdıḳ bī-īmkan olurdu
- 242 Semī‘ olduḡı kızb olurdu anuñ
Var imdi fikrini it bu beyānuñ

231. (o halde) o yüce zatın cemad/nesne olması gerekir, şanı yüce olan Allāh (bundan beridir), Allāh hakkı için (Allāh) bilendir.

İlim Sıfatı Hakkında

232. Eğer Hay olsa fakat Alim olmasa, her bilinen onun malumu olmasa,
233. müfīd/anlatan olmazdı. O açıkça bilindi şimdi bil ki o ilim dolu Alim’dır
234. İlmi ile alemleri kuşatan odur, terbiye edici ve Adem’in öğretmeni odur.

Başır Sıfatının Tarifi

235. Hay ve Alim olsa her mefhum onun bilgisi dahilinde olsa,
236. fakat, Basir olmasa, ey sevgili ister istemez bir işte faydalı olamazdı.
237. Onun kör olması gerekirdi ki (o halde) görme ile ilgili şeyi isbat edemezdi.
238. Yücelik sahibi Allāh’ın kelamı ortaya çıkmazdı, Allāh’ın yok olmayan kitabı gerçek olmazdı.

Semi Sıfatının Tanımı Hakkında

239. Eğer görse, ancak işitmese alemleri nasıl toparlayabilirdi?
240. Dua eden, duasını sunamazdı, etse bile kendi karşılık bulamazdı.
241. Varlığı gerekli olanda eksiklik olurdu, onu tasdik etmek imkansız olurdu.
242. Onun işitmesi yalan olurdu, var şimdi bu açıklamayı düşün.

³⁰⁴ -i

³⁰⁵ bk. İktibaslar 7

³⁰⁶ -i

³⁰⁷ her: hemK

³⁰⁸ iş: pesi

³⁰⁹ a‘mālīk: a‘mālīk İ

³¹⁰ 238 - K

Der Zıkr-i Kudret

- 243 Egerçi bu sıfatlar olsa³¹¹ ey cân
Velîkin kudreti olmasa âsân
- 244 Yine müşkül gelürdi i‘tikâda
Bu sözi fehm kıl ey yâr-ı sâde
- 245 Çü kudreti lâzımıdır ol vücûduñ
Cihân maqđûrıdır hem ol Vedûd’uñ

Der Zıkr-i İrâdet

- 246 Çün ol zâtında bulmasa irâdet
Cihân olmazıdı andan ‘imâret
- 247 İrâdet şeyde sâdıķ olmaz idi
Tekellüm anda nâṭık olmaz idi
- 248 Çü “kâf u nûn”³¹² irâdetden gelübdür
Bu maḥlûkât irâdetden olubdur

[İ7b]

- 249 Muşaddaķ oldu bu kim Ḥayy u ma‘bûd
Mürîd olmaķ gerek kim ide mevcûd

Der Zıkr-i Tekvîn ü Taḥlîķ

- 250 Çün ola kudret vü ola irâdet
Gerekdür aña tekvîn «u» vilâdet
- 251 Ki taḥlîķile terzîķından anuñ
Şebâtı ola bu ehl-i cihânuñ
- 252 Bu maḥlûkuñ vücûdı Ḥâlîķ’ına
Şehâdet itdi zât-ı Râzîķ’ına

Der Zıkr-i Kelâm-ı Ezeliyye

[K9b]

- 253 Gel imdi ey zarîf-i ehl-i idrâķ
Bu ḳavli müstemi‘ ol cüst u çâlâķ

Kudret Hakkında Söz

243. Ey can! Eğer bu sıfatlar olsa ancak kudreti kolay olmasa,
244. yine itikada zorluk gelirdi. Ey sade sevgili! Bu sözü anla.
245. O varlığın kudreti gereklidir, cihan o Vedud’un takdirindedir.

İrade Hakkında Söz

246. Çünkü onun zatında irade olmasa cihan ondan imar edilmezdi.
247. (Bir) şeyde iradesi gerçek olmasa onda konuşma, beyana dönüşmezdi.
248. Çünkü “kaf ve nun” iradeden gelir, tüm yaratılmışlar iradeden olur.

249. Hay ve mabud olan Allâh bunu tasdik etti, ona bağlanmak gerekir ki mevcud etsin(yaratsın).

Yaratma ve Tekvin Hakkında Söz

250. Çünkü kudret ve irade sahibi olanın yaratma ve meydana getirme sahibi olması gerekir.
251. Onun yaratma ve rızıklandırması ile cihan sakinlerinin devamı sağlanır.
252. Bu yaratılmışların varlığı kendilerini rızıklandıran zata şahitlik eder.

Ezeli Kelama Dair

253. Ey zarif anlayış ehli (kişi)! Gel şimdi bu sözü çabukça işitmiş ol.

³¹¹ olsa: ola İ

³¹² bk. İktibaslar 7

- 254 Bu cümle vaşf-ı mevşuf ola şâdık
Velîkin olmasa ol şey-i nâtiq
- 255 Olurdu bir vücūd³¹³-ı Hayy-ı şâmit
Olurdu³¹⁴ ya^c nî her emrinde sâkit
- 256 Sukût u şamt naqş olur vücūda
Ne lâyıq ola ol zât-ı Vedūd'a
- 257 Ki nokşanile mevşuf ola zâtı
Kemâl olmasa bi'l-küllî şıfâtı

Güftâr Ender Naşîhat

- 258 Pes imdi bil ki ey maṭlûb-ı 'âlem
Ki Rabb'in bilmekiçün cins-i Âdem
- 259 Vücūdından vücūbuñ şâdır oldu
Bu envâ^c-ı şıfat kim zâhir oldu
- 260 Şehâdet itdi bu cümle delâyl
Ki ol zātuñdurur iş bu fezâyil
- 261 İt imdi Rabb'üne taşdıq-i bî-şek
Ki andan bu şıfatlar bul<a>maz fek
- 262 Şıfat olmayıcaq mevhum olur ol
Anuñ zātuña kimse bulmaz yol

[İ8a]

- 263 Çün ismi vü şıfâtı oldu anuñ
Bulıdu revnaqı ehl-i beyānuñ

Der Zıkr-i Mezâhib-i Muhtelif³¹⁵

- 264 Bu evşâfı k'iderler ol kadîme
Velîkin varmadılar³¹⁶ müstaḳîme
- 265 Tefekkür baḫri³¹⁷ içre cümle hayrân
Tebeddül şiddetinden³¹⁸ cümle nālân
- 266 'İkâl olmuş 'uḳûl anuñ içinde
Ḳamu ḳılmış ufûl anuñ içinde

³¹³vücūd: vücûdî İ

³¹⁴Olurdu: Bulurdu K

³¹⁵K'da aynı başlık

³¹⁶varmadılar :bulmadılar K

³¹⁷baḫri: baḫr K

³¹⁸şiddetinden: şiddetinde K

254. Tüm bu anlatılan sıfatların tamamı doğru olsa, ancak o şey konuşmasa,
255. sağır dilsiz bir canlı varlık olurdu, her emrinde susmuş olurdu.
256. Varlığında cansızlık ve sessizliğin olması o Vedud zata nasıl yakıştırılır?
257. Tüm sıfatları tamamlanmamış olsa, zâtı eksiklikle vasıflandırılmış olur.

Nasihatvari Sözler

258. Ey alemin matlubu! Şimdi bil ki insan cinsi Rabb'ini bilmek için,
259. bu çeşitli sıfatlarının görünmesi ile varlığının ortaya çıkması gerekti.
260. Bütün bu deliller gösterdi ki bu faziletler o zatındır.
261. Şimdi, Rabb'ini şüphesiz bir şekilde tasdik et, ki bu sıfatlar ondan ayrı değildir.
262. Sıfat olmazsa o mevhum olur, kimse onun zatına yol bulamaz.
263. Çünkü onun ismi ve sıfatı oldu, (böylece) beyan ehline parlaklık bulundu.

Muhtelif Mezhepler Hakkında Söz

264. Bu vasıfları o ezeli olan (Allâh)a söylerler ancak doğruya varamadılar.
265. Düşünce denizi içinde hepsi şaşırılmış/hayran, değişimin şiddeti ile tamamı ağlamaklı...
266. Akıl onun içinde tutulup kalmış, hepsi onun içinde batmış.

267 Ne bilürler ki n'olusar nihāyet
Ne añlarlar neye varur bu ġāyet

[K10a]

268 Ne şābit şıdk iderler kim bu 'ālem
Fenā olub dükenür āl-i Ādem

269 Ne şıdk iderler anuñ hey'etine
Fenā ħaml idüb anuñ ħılķatine

270 Bu 'ācizlikde sergerdān oluben
Ĥaķīķat bulmayub ħayrān oluben

271 Kimi olmış felāsif kimi zındık
Kimi Kerrāmi'ye eyledi taşdıķ

272 Kimisin safsaķile zıkr iderler
Kimisin ber-hemile fikr iderler

273 Kimi tutmış tenāsühden țarīķi
Kimi olmış ħulūlinüñ³¹⁹ refīķi

274 Kimi eydür mücessemdür vücūdı
Kimi eydür münezzeħdür ħudūdı

275 Kimi eydür felekdür ħālīķ-ı şey
Kimi eydür řabāyi' den olur ħay

276 Kimisi āfiťāba didi münfid³²⁰
Kimi eydür 'anāşır ola mūcid

277 Kimi Seniyye³²¹ olmışdur bulardan
Ki ya' nī ħikmet ehlidür ħaberden

278 Kimisin didiler ismile Deħri
Kimisi lāyıla³²² mevşūf edri

[İ8b]

279 Kimi 'İndiyye vü kimi 'İnādī
Şanurlar kim bular buldı reşādı

280 Kimi mulħid kimi olmış mūrāyi
Ĥaķīķat bilmedigünden Ĥudā'yı

281 Kimisi i' tizāl olmış³²³ oturmuş
Kimi olmış Revāfız baş götürmüş

267. Sonunun ne olacağını ne bilirler? Son
nokta nereye varır ne anlarlar?

268. Ademoğullarının yok olduğu, tükendiği
bu dünyaya nasıl kararlılıkla inanırlar?

269. Onun yaratılışına fanilik isnat ederek,
onun halini nasıl doğrularlar?

270. Bu acizlikte şaşkına dönüp, baş aşağı
olunca, hakikati bulamayıp hayran
olunca,

271. kimisi felsefeci kimisi zındık olmuş,
bazıları da Kerramiye'yi tasdik etmiş.

272. Kimisi safsataile konuşur, kimisi
karışık/ters düşünür.

273. Kimisi tenasüh yolunu tutmuş, kimisi
de hululün yoldaşı olmuş.

274. Kimi onun vücudunun mücessem
olduğunu, kimisi sınırlarının herhangi
bir sıfatla nitelenemeyeceğini söyler.

275. Kimi her şeyi yaratanın gökyüzü
olduğunu söyler, kimi tabiata, can
verendir der.

276. Kimisi Güneş'in yakıp yok ettiğini
söyledi, kimi de anasırı mucid kabul
etti.

277. Bunlardan kimisi Seniyye (?) olmuştur,
haberden bilgi sahibi olmuştur.

278. Kimisine Deħri ismi (verdiler) kimisini
la-edri olarak vasıflandırdılar.

279. Kimi İndiyye kimi İnadi (olup) bunlar
kurtulduklarını sanırlar.

280. Allāh'ı gerçekten bilmediği için kimi
mülhid kimi ikiyüzlü olmuştur.

281. Kimisi Mutezile olup oturmuş, kimi
Rafizi olup başını kaldırmıştır/baş
göstermiştir.

³¹⁹ ħulūlinüñ: ħelālinüñ İ

³²⁰ münfid: menfez İ

³²¹ Seniyye: Sümeniyye İ

³²² lāyıla: illāyıla K

³²³ olmış: etmiş K

- 282 Kimisi Eş'arî olmuş nazardan
Velîkin bulmamış şîhhat haberden
- 283 Bular çün vâkıf olmazlar İlâh'a
Şalalum bunları baht-ı siyâha
- 284 Gelelüm imdi ehlu'llâh sözine
Görelüm bunların dağı sözi ne

[K10b]

Der Beyân-ı İ'tikâd-ı Ehlu'llâh

- 285 İderseñ ehli-i Hakk'ın sözini sem'
Ola cânun vü gönün nûrile cem'
- 286 Sözüni ehli-i Hakk'ın cân işidür
Ki Hakk sözi³²⁴ dinlemek anuñ işidür
- 287 Bu cismün sem' i olur lu' bile lehv
Anuñçün dâyim anuñ işidür sehv
- 288 Çün ola sem' -i cân u dil güşâde
Haberler işide ey yâr-i sâde
- 289 Kim añı istimâ' itmeye 'âlem
Anuñ fikrinde 'âciz kıla Âdem
- 290 Niçeler zann-ı fâsîd eyleyeler
Niçeler 'aql-ı kâsîd eyleyeler
- 291 Havâsuñ anda ola tākati tāk
Zekāvet ehli külli olalar 'āk
- 292 Aña taḥṣīl-i zāhir bulamaz yol
Anuñ derkinde 'âciz kılsar ol
- 293 Anuñ tedrisini bu sem' işitmez
Aña taḥṣīl-i ḥissile iş itmez³²⁵
- 294 Aña ilhām-ı Hakkānī³²⁶ gerekdür
Aña iḥsān-ı Raḥmānī gerekdür

[I9a]

- 295 Çün ehlu'llâhı taṣdīq eylesesün
Kelām-ı Hakk'ı şādīk söyleyesün

282. Kimisi görüş olarak Eşari olmuş, ancak onlar da haberdan sıhhat/sözün yanlış ve eksik olmaması (durumunu) bulamamıştır.
283. Bunlar Allâh'a vakıf olamadıklarından bunları kara bahta salalım.
284. Şimdi ehlullâhın sözüne gelelim, görelim acaba bunların sözü ne (imiş).

Ehlullâh'ın İtikadının Beyanı

285. Eğer Hak ehlinin sözünü dinlersen canın ve gönlün nur ile toplanır/dolar.
286. Hak ehlinin sözünü can işitir, çünkü Hak Allâh sözü dinlemek onun işidir.
287. Beden (kulağı), oyun eğlenceyi işittiğinden, onun işi daima hata yapmaktır.
288. Ey sade sevgili! Eğer can kulağı ve gönül açık olursa, haberleri işitebilir.
289. Alem onu işitmediğinden, insan onun fikrinde aciz kalır.
290. Niceleri yanlış düşüncelerde oldular niceleri de geçersiz akıl ile hareket ettiler.
291. Hislerin gücü ile ona ulaşılmaz, zeka ehlinin tamamı asi, serkeş olur.
292. Ona zahiri (ilimleri) tahsil ile yol bulunmaz, onun idrakinde (ilim) aciz kalır.
293. Onun dersini bu kulak ile işitmez, hisleri öğrenmek bile iş etmez.
294. Ona (onu öğrenmeye) Hakkānī'nin ilhamı/hakikati söyleyen ilham ve rahmani ihsan gerekir ki,

295. ehlu'llâhı tasdik edebilesin, Allâh'ın kelamını doğru söyleyesin.

³²⁴ sözi: söz İ

³²⁵ 293 -K

³²⁶ Hakkānī: rūḥānī İ

- 296 Bu cüziyyât terk it ›ço‹ külle var³²⁷ sen
Dilerseñ kim ola aḥvālũñ āhsen
- 297 Çü birdür aşl³²⁸ bu cümle vücūduñ
Ki ol birlikdedür zātı Vedūd’uñ
- 298 Bularuñ keşreti eczādur ey dost
Eḥad’dür aşlı kim ‘ ulyādur ey dost
- 299 Bu me’ mūrāt emrũñ maẓharıdur
Hem emrũñ zātı āmir³²⁹ maşdarıdur
- 300 Emir āmirle çün kim muttaşıldur
Niçün me’ mūr emirden munfaşıldur
- 301 Şuverden ittisālî gitse cānuñ
Eşerden infişālî olmaz anuñ

[K11a]

- 302 Müeşşir çün eşerden ola›maz fek
Ne lâzım ola anda ‘ ārife şek
- 303 Ki eşer ‘ ayn-ı müeşşirdür aşılda
Egerçi ğayrı³³⁰ görüñdi faşılda
- 304 Pes eyle olıcağ ehl-i nazardan
Budur lâzım gelen ol kāmîl erden
- 305 Ki istidlāl ile maṭlūba ire
Ta‘ addüdden geçüb tevḥīde ire

Der Tevhīd-i Bārī Teālā ‘ Azze İsmuhū

- 306 Hūdā birdür iki olmaz muḥakḳağ
Delil-i ‘ aql ider anı muşaddağ
- 307 Ki iki olıcağ Perverd-gār’uñ
Biri ğālib gerek ol şehr-yāruñ
- 308 Biri mağlūb ola kim birlik ola
İki ḥākimde nite dirlik ola
- 309 Kaçan kim birisi bir şeyi düze
Birisi ḳahr ḳıla girü³³¹ boza

296. Hallerin en iyi olsun istersen bu parçaları bırak külle ulaş.
297. Çünkü tüm yaratılmışların aslı birdir, o Vedud Allâh’ın zatı da o birliktedir.
298. Ey dost! Bunların çokluğu parçalardır, bunların aslı en yüce olan Ehad’dır.
299. Bu emir altındakiler, emrin neticesinde oluşanlardır, hem emrin kendisi amirin masdarıdır.
300. Emir ile amir ile bağlı olduğundan, memur nasıl emirden ayrılabilir?
301. Canın, cesedden bağı kopsa bile onun eserden ayrılması mümkün değildir.

302. Çünkü eser müessirden ayrılamaz, arif olanın onda şüphesi olabilir mi?
303. Her ne kadar parçalarda başka (başka) görünse de eser aslında müessirin (ta) kendisidir.
304. Daha sonra böyle olunca da nazar sahibi kamil kişiden beklenen de,
305. istidlal ile matluba ermesi ve sayılardan (kesretten) geçip tevhide ulaşmasıdır.

Yaratan Allâh Teala Hakkında

Tevhit

306. Muhakkak, Allâh birdir, iki olmaz. Aklın delili de onu tasdik eder.
307. Eğer Allâh iki olursa, o padişahın birinin galip,
308. birinin mağlup olması gerekir ki birlik sağlansın, iki hükmedende nasıl dirlik olur?
309. Ne zaman birisi bir şey yapsa, diğeri ḳahr ile yine onu bozar.

³²⁷ var: ver İ

³²⁸ aşlı: aşı K

³²⁹ āmir: emri İ

³³⁰ ğayrı: ğayr K

³³¹ ḳahr ḳıla girü: ḳahrı birle yine B

- 310 Fesâdı zâhir ola ‘âleminüñ
Nizâmı kalmaya hem Âdeminüñ

[İ9b]

- 311 İki fâ‘il yaraşmaz bir maḥalde
Ki ola müsteṣvî külli ‘amelde
- 312 Olur elbette birinde ziyâdet
Birinde bulunur naḡş u³³² cehâlet
- 313 Ḥudâ’ya naḡş u³³³ ‘âcizlik yaraşmaz
İşinde naḡş-âmizlik yaraşmaz
- 314 Çü Kâdir kudret içinde ola tām
Bulur maḡdûrî³³⁴ anuñ külli itmām
- 315 Ne lâzımdur aña ‘aciz u tekâhül
Ne ḥâcetdür tehâvün yâ tekâsül

Cevâb-ı Su’âl-i Muḡadder

- 316 Eger dirseñ ki olsun ittifâkı
Olur eninde şoñunda nifâkı³³⁵

[K11b]

- 317 Niçeyedigin³³⁶ ola ittifâkıñ
Ki bir gün zâhir olmaya nifâkıñ

Cevâb-ı Diğer

- 318 Müsellem ittifâkı olsa fâ‘il
Biri olmak gerek anlarda kāmîl
- 319 Kalanı ana tâbî‘ler gerekdür
Anuñ emrine ḡanî‘ler gerekdür
- 320 Ne kim ol bile anlar daḡı bile
Ne kim ol kıla anlar daḡı kıla
- 321 Bulur birlikde olsa ittifâkı
Ki hergiz zâhir olmasa nifâkı
- 322 Benüm bir hoş sözüm var bu maḥalde
Gerek mümkün ola ḡarb-ı meşelde

310. Aleminin bozulduğı görülür, insanın düzeni kalmaz.

311. Bir mekanda tüm işlerde eşit olan iki failin yer alması yakışık almaz.
312. Elbette birinde fazlalık, birinde ise cehalet ve noksanlık bulunur.
313. Allâh’a yetersizlik ve güçsüzlük yakışmaz, işinde yetersizlik yakışmaz.
314. Çünkü Kadir (Allâh) mutlak kudret sahibi olursa onun kudreti tamamlanmış olur.
315. Onda güçsüzlük ve dikkatsizlik ihmal ve tembellik olması ne mümkün!

Muhtemel Sorunun Cevabı

316. Eğer ki, ortaklık olsun dersin eninde sonunda bozuculuk ortaya çıkar.
317. Bir gün bozgunculuğun açıkça ortaya çıkması için ne zamana dek ortaklığın sürecektir?

Diğer Cevap

318. Faillerin ittifakları tasdik edilse bile, (onlardan) birinin daha üstün olması gerekir.
319. Kalanı(nın) diğerine boyun eğmesi gerekir, onun emrine göre hareket etmesi gereklidir.
320. O ne bilirse onlar da bilmeli, o ne yaparsa onlar da yapmalıdırlar.
321. Bunlar ittifak etseler ki, katiyen ara bozukluğu ortaya çıkmasa,
322. benim bu konuda, darb-ı meselde de olması mümkün olan hoş bir sözüm var.

³³² u: -İ

³³³ u: -K

³³⁴ Bulur maḡdûrî: Olur maḡdûr K

³³⁵ Olur eninde şoñunda nifâkı: Olur eninde şoñunda »hem« nifâkı İ

³³⁶ Niçeyâdigin: Niçâyâdâgin K, »hem« ittifâkı K

- 323 Ki ya' nî Hâlık'ın cümle hâli
İkiden olmaya elbette hâli
- 324 Ya mevcûd olalar yâhûd³³⁷ ma' düm
Ya maḥdûd olalar yâhûd³³⁸ mersûm
- 325 Ya müfred olalar yâhûd mürekkeb
Ya bî-tertib olalar yâ³³⁹ müretteb

[İ10a]

- 326 Eger bi'l-farz olurlarisa ma' düm
Bulara şıdk itmek ola me'sûm
- 327 Eger³⁴⁰ mevcûd olurlayisa³⁴¹ eşyâ
Nicesi ola anlar hem-çü yektâ
- 328 Çü bularda ta' addûd³⁴² ola lâzım
Gerek kim vehm ide bu yerde vâhim
- 329 Ki bularuñ terākīb-i vücûdî
'Ayân olsa rûsûmı vü ḥudûdî
- 330 Aña elbetde biri mûcid gerekdür
Kemâl olmağičün mürşid gerekdür

Cevâb-ı Su'âl-i Muḳadder

- 331 Vücûdın iktizâ iderse zâtı
Kemâl olur ise cümle şıfâtı

[K12a]

- 332 Teḳaddüm lâzım olmaḳlık gerekdür
Biri birini kılmaḳlık gerekdür
- 333 Bu resme devr olur hem teselsül
Olur devr ü³⁴³ teselsülde tebeddül
- 334 Tebeddül olsa muḥdes³⁴⁴ olur ol şey
Bu sözi key tefekkür eylegil key

Cevâb-ı Diğer

- 335 Eger dirseñ izâfî olmasunlar
Biri birini zâhir kılmasunlar

323. Yaratıcının her hali, ikilikten müstesnadır.
324. Onlar ya mevcut yahut bulunmayan, ya sınırlanmış yahut yayılmış,
325. ya müfred ya da mürekkeb ya tertibsiz ya da müretteb olsun.

326. Farz edelim ki madum olsunlar, bunlara inanmak uğursuzluk olur.
327. Eğer mevcut olurlar ise eşyanın nicesi onun gibi benzersiz olabilir?
328. Vehmedenin şüphesi (sebebiyle) bunlara sayıp adettendirme gerekir ki,
329. bunların vücudlarının terkihi, rûsumü (usulü)ve hududu (sınırı) açıkça belli olsun.
330. Elbette onu birinin icad etmesi gerekir, yetkinlik için mürşid gereklidir.

Muhtemel Sorunun Cevabı

331. Zâtı, kendi mevcudiyetini gerekli kılar ise tüm sıfatları eksiksiz olur ise,
332. (onun için) önceden olmuş olmak, biri birini oluşturmak gereklidir.
333. Teselsül bu şekilde devr eder, devir ve teselsülde değişme olur.
334. Değişme olursa o şey muhdes olur, şimdi bu sözü iyi düşün.

Diğer Cevap

335. Eğer göreceli, nisbi olmasınlar birbirlerini ortaya çıkarmasınlar dersen;

³³⁷ yâhûd: yâhoynı İ Prof. Dr. Mehmet Kanar, yâhoynı kelimesinin sözlüklerde olmadığını, Kürtçe tesirinde bir kelime olabileceği bilgisini verdi.

³³⁸ yâhûd: yâhoynı İ

³³⁹ yâ: yâhûd İ

³⁴⁰ Eger: V'eger K

³⁴¹ olurlayisa: olursa bu K

³⁴² ta' addûd: ta' dâd İ

³⁴³ u: -İ

³⁴⁴ muḥdes: muḥdiş İ, iki nüsha da harekeli

- 336 Bu resme olıcağ söz budur el-ḥaḳ
Ki olalar nev³⁴⁵ -i māhiyyette esbaḳ
- 337 Biri mesbūḳ ola biri muahḥar
Biri rūṣen ola biri mükedder
- 338 Ḥaḳıḳatde müsāvi³⁴⁶ olam³⁴⁷zlar
İrādetde ḥo vaḥdet bul³⁴⁸mazlar
- 339 Ki zīrā ikidür ism-i ḥaḳīḳī
Birinden bul³⁴⁹maz hergiz ṭarīḳī
- 340 Çün ism olmışdurur³⁴⁹ ayn-ı müsem mā
Eḥad işneynile olmaz müsāwā³⁴⁵

[İ10b]

- 341 İkidenden ikilikdür³⁴⁶ zāhir olan
Bir olur birlik içre Ḳādir olan

Cevāb-ı Diğer

- 342 Eger dirseñ bular iḳnā³⁴⁶ ilerdür
Tekellümden ḳamu işnā³⁴⁶ ilerdür
- 343 Ḳınā³⁴⁶ itmez olunca ḳann-ı aḡleb
Şınā³⁴⁶ itmez kelām olsa müretteb
- 344 Çü vācibden bilindi asl-ı tertīb
Nebīler ol ḳabilden itdi terkīb
- 345 Benüm iḳnā³⁴⁶ iye varmaz delīlüm³⁴⁷
Çü şābitdür şahādetde sebilüm
- 346 Ki bildüm “Evvel oldur Āhir oldur”
Hemişe “Zāhir oldur Bāṭın³⁴⁸ oldur”

[K12b]

- 347 Pes itdüm Ḥaḳḳ’ıma şıḳḳ³⁴⁹-ı muḥaḳḳaḳ
Ne kim didi ise tıtdum muşaddaḳ
- 348 Bozulmasun bu yüzden i³⁴⁹ tiḳādum
Hemişe oldurur Ḥaḳḳ’dan murādum
- 349 Kerimā ente rabbī ente Ḥaḳḳī
Tekellemni bi-itmāmin teraḳī³⁵⁰

336. doğrusu, bu usul için söylenecek söz, mahiyet türünde çok daha önceden olmuş olmalarıdır.
337. Biri geçip gitmiş diğeri geriye kalmış biri parlak biri bulanık olur.
338. Gerçekte eşit olamazlar, irade de adet birliği bulamazlar.
339. Çünkü gerçek isim ikidir, asla (sadece) biri ile yol bulunmaz.
340. Çünkü isim müsemmanın aslı olmuştur, bir iki ile eşit olmaz.

341. İkidenden ikilik görünür, Kadir olan birlik içinde bir olur.

Diğer Cevap

342. Eğer bunlar gönül ve akıl gücü ile ikna ediciler, dersin tamamı söz söylemede belagat sahibidir dersin,
343. kuvvetli zan galip olunca ikna etmez söz tertipli de olsa sanatlı olmaz.
344. Çünkü tertibin aslı vacipten/Allāh’tan bilindi, peygamberler de o kabilden terakib etdi.
345. Benim delilim iknaya varmaz, çünkü yolum şahadette sabittir.
346. Bildim ki Evvel O’dur, Ahir O’dur. Daima Zahir O’dur. Batın O’dur.
347. Sonra Allāh’ıma gerçek bir kalp temizliği ile inanıp, ile her ne dedi ise tasdik ettim.
348. Bu yüzden itikadım bozulmasın, Allāh’tan her zaman dileğim budur.
349. Ey Kerim! Sensin benim Rabb’im sensin benim Hakk’ım! Bana terakkinin

³⁴⁵ müsāvi müsāwā okundu.

³⁴⁶ ikilikdür: ikilikden K

³⁴⁷ varmaz delīlüm : varmaz bu delīlüm K

³⁴⁸ Zāhir oldur Bāṭın: BāṭınoldurZāhir K

³⁴⁹ şıḳḳ: şıḳḳı K

- 350 Tavaşıl cismenā bi'l-vasılāt
Ve'stağni bi 'ilmi'l-vākıfāt³⁵¹
- 351 İlāhī baña 'ilmünden 'aṭā it
Mürüvvet baħrısın luṭf u³⁵² seḥā it
- 352 Baña 'ilm-i ledün bildür ki bilem
Ḥavāsiyyāt-ı eşyāyı ki bulam³⁵³
- 353 Benümle söyleşe her ḥāşiyetler
Ġınālar³⁵⁴ bulam vü hem 'āfiyetler
- 354 Olub zāhirde bāṭında müretteb
Mükemmel olına cism-i mükemkeb

Der Beyân-ı Mazāhir

- 355 Gel imdi ey muvaḥḥid ey muhaḳḳık
Çü Ḥaḳḳ' uñ zātuña olduñ muşaddık

[İ11a]

- 356 Ki vardur hem cihān var oldı andan
Kamu mevcūd nāçār oldı andan
- 357 Kaması andan oldı bil ki mevcūd
Gerek ma' dūm u gerek ola ma' dūd
- 358 Çün ol bir nūr idi aslında vāḥid
Ki zātı kendüye olmışdı şāhid

Şehida'llāhu Ennehü Lāilāhe İllā Hū³⁵⁵

- 359 Ezelden tā ebed ma' lūmı³⁵⁶ idi
Kamu mümkün anuñ mefhūmı idi

tamamını anlat.

350. Cismimizi vesileler ile ulaştır, vakıfat ilmiyle bizi yetindir.
351. Ey Allāh'ım! Bana ilminden ihsan eyle, fazilet denizi sensin, lütuf ve cömertlik eyle!
352. Bana ilm-i ledünnü bildir ki eşyanın keyfiyetini bulayım.
353. Tüm meziyetler benimle söyleşsin, zenginlikler ve esenlikler bulayım.
354. Zahirde ve batında/ görünürde ve gizlide tertib olup, terkiplenene cisim mükemmel olsun.

Zahirlerin Beyanı

355. Ey tek bir Allāh'a inanıp hakikati araştıran şimdi gel! Çünkü sen Hakk'ın zatını tasdik eden oldun.
356. (O) vardır ki alem de ondan var oldu. Tüm yaratılmışlar ister istemez ondan meydana geldi.
357. Bil ki gerek madum gerekse madud ne varsa hepsi ondan var oldu.
358. Çünkü o aslında zâtı da kendisine şahid olan bir nur idi.

Allāh, melekler ve ilim sahipleri,
ondan başka ilah olmadığına adaletle
şahitlik ettiler.

359. Ezelden ebedi biliyordu, bütün mümkünler onun tarafından anlaşılmıştı.

³⁵⁰ teraḳḳi: terāḳi İ

³⁵¹ u:- İ

³⁵² bulam: kulam İ

³⁵³ Ġınālar: 'mālar İ

³⁵⁴ bk. İktibaslar 8, -İ

³⁵⁵ ma' lūmı: ma' lūm K

- 360 Mekân-ı lâ-mekân idi mekânı
Ulûhiyyet idi ya‘nî cihânî
- 361 Ki anda keyf u hays u güneh olmaz
Hem anda ğayr anuñ rāh bulmaz

[K13a]

- 362 Ehad’de ikilik nice bula yol
İkiye bir dinilmez müstemi‘ ol
- 363 Ehad’dan vāhidiyyet şadır oldu
Ki ya‘nî zātı fi‘le kâdir oldu
- 364 Çün andan şadır oldu vāhidiyyet
Tecellî kıldı zāta şāhidiyyet
- 365 Ki aña feyz-i akdes didi kâmil
Muḳaddes andan oldu soñra ḥāşıl
- 366 Açıldı ya‘nî bâb-ı ken³⁵⁷-i maḥfî
Çıḳub ol gencden esrâr-ı ma‘nî
- 367 ‘Ayân itdi vücûd³⁵⁸-i kâinâtı
Beyân itdi rumûz-ı şeş cihâtı
- 368 Çün açdı gencini Feyyâz-ı ‘âlem
Ḥurûc eyledi andan ‘aḳl-ı Âdem
- 369 Mürekkeb oldılar çün “**kāfile nūn**”³⁵⁹
Buları emre ‘illet kıldı bî-çün
- 370 Emir lafzıyla gerçi oldu müfred
Velî ma‘nî mürekkeb oldu mümteḍ
- 371 Ta‘addüd oldu çün “**kāfile nūn**”³⁶⁰
Temehhüd lâzım oldu ol fūnūna
- 372 Açıldı anda miftāḥı ğuyūbuñ
Bilindi aşlı vü fer‘i ḳurūbuñ³⁶¹

[İ11b]

- 373 Kelāmuñ ḳuflı³⁶² meftūḥ oldu cāna
Mükemmel oldu idrāk-i yegāne
- 374 Zuhūr itdi ‘ademden zāt-ı mevcûḍ
Beyân oldu şıfât-ı Ḥayy-ı ma‘bûḍ

360. Mekânı mekansızlık olup, aleml (de)
uluhiyet aleml idi.
361. Ki onda nitelik, ilgi ve eksiklik olmaz,
ondan başkasının orada yeri yoktur.
362. Bir olanda ikilik nasıl yol bulur? İkiye
bir denilmez iştmiş ol.
363. Ehad’dan,vahidiyyet ortaya çıktı, yani
(Allâh’ın) zatı fiile /yapıp etmeğe
muktedir oldu.
364. Vahidiyyet ondan ortaya çıktığından,
kendi zatına şahitlik edip, göründü.
365. Ki ona kamil kişi feyz-i akdes dedi,
mukaddes (kutsallaştırılmış olan) ondan
sonra ortaya çıktı.
366. Yani gizli hazinenin kapısı açıldı. O
hazineden mana sırları çıkarak,
367. varlığı, kainatı ortaya çıkardı, altı yönün
gizli işaretlerini açıkladı.
368. Aleme feyiz bereket veren Allâh,
hazinesini açınca ondan akl-ı Adem/akl-
ı evvel çıktı.
369. “Kaf ve nun” birleştiler. Emsalsiz
(Allâh) bunları emrine delil kıldı.
370. Gerçi emir söz ile/emir sözüyle basit
gibi görünse de manası sürekli
mürekkeb oldu.
371. “Kaf ile nun”un sayıca artarak, o
nevin/marifetin yayılması gerekti.
372. Gaybın anahtarı onda açıldı, terkibin
aşlı ve feri bilindi.

³⁵⁷ ken³⁵⁷: genc İ

³⁵⁸ vücûd³⁵⁸: vücûd-ı İ

³⁵⁹ bk. İktibaslar 7

³⁶⁰ bk. İktibaslar 7

³⁶¹ fer‘i ḳurūbuñ: fer‘i >herḳ ḳurūbuñ K

³⁶² ḳuflı:ḳufl K

- 375 Muşavver oldılar ecnās vü envā^ç
Müşekkel oldılar eşbāh u eşyā^ç
- 376 Kimi ervāh olub kimisi ecsād
Virildi feyzile a^ç yāne bünyād
- 377 ‘Uḡūl u hem nüfūs olub müretteb
Müdevver oldı ecsād-ı mürekkeb³⁶³
- 378 Ṭabāyi^ç hem ‘anāşır oldı peydā
Mevālīd-i şelāse hem hüveydā

[K13b]

- 379 Çü terkīb oldı eflākūñ vüçüdı
Tamām olub rüşūmı vü ḥudūdı
- 380 Devir virildi aña kıldı devrān
Bürūc ism oldı anda³⁶⁴ kıldı seyrān
- 381 Ḥamel hem Şevr u hem Cevzā olub ol
Sereṭān u Esedden keşf olub yol³⁶⁵
- 382 Olunıdı Sünbüle vü Mizān u ‘Aḡreb
Ḳavis Cediyle Delv ü Ḥūt aḡreb
- 383 Düzüldi on iki burcuñ ḥudūdı
Rüşūmın çekdi ḳudretten Vedūd’ı
- 384 Derice³⁶⁶ hem deḡāyık oldı zāhir
Şevābitler yaratdı anda Ḳādir
- 385 Ki muḡkem ide ol milk-i basīṭi
Ḥem oldı³⁶⁷ ehl-i a^ç yānuñ muḡīṭi
- 386 Cevāhirle ‘arazlar oldı rüşen
Ol ikiden cihān olub mu^ç ayyen
- 387 Düzildi şūret-i seb^ç -i semāvāt
Görindi necm-i seyyārāt-ı āyāt
- 388 Ḳamu mevcūd oldı emr-i Ḥaḡ’dan
Ḳamu ma^ç dūd oldı mā-sebaḡdan
- 389 Çün oldı sızdeh dāyire ey dost
Kimisi maḡz³⁶⁸ olub kimisi post

[İ12a]

375. Cinsler ve türler suretlendiler, benzerler ve cemaatler şekillendiler.
376. Kimisi ruhlar kimisi cesedler olup cevherlere esas verildi.
377. Akıllar ve nefisler düzenlenerek, terki edilmış cisimler devreder oldu.
378. Hem tabiatlar ve unsurlar ortaya çıktı hem de mevalid-i selase (maden, nebat, hayvan) apaçık belli oldu.
379. Feleklerin varlığı, usulü ve sınırları tamamlanarak terki edildi.
380. Ona dönüş verildi ve döndü. Burçlar isimlendirildi ve gezinmeye başladı.
381. O, Koç, Boğa, İkizler, olup Yengeç ve Aslan’dan yol buldu.
382. Başak, Terazî ve Akrep, Yay, Oğlak, Kova ve Balık yakınlaşıp,
383. on iki burcun sınırları düzenlendi, Vedud olan Allāh (onların) usulünü kudret ile ayarladı.
384. Derece ve dakikalar ortaya çıktı, Kadir olan Allāh onda, sabiteleri,
385. basitler alemini belli etmek için (yarattı), sıfatlar aleminin de muhiti orası oldu.
386. Cevherler ve arazlar meydana çıktı, o ikisinden de dünya belirlenmiş oldu.
387. Yedi kat göğün şekli düzenlendi seyyar yıldızların işaretleri göründü.
388. Tüm varlıklar Hakk’ın emri ile oldu, hepsi geçmişte tek tek belirlendi.
389. Ey dost! Kimisi iç/öz kimisi de dış/kabuk olarak on üç daire oldu.

³⁶³ecsād-ı mürekkeb: ecsād u mürekkeb İ

³⁶⁴ anda: - İ

³⁶⁵ yol: ol K

³⁶⁶ Derice: Derice İ

³⁶⁷ oldı:ola K

³⁶⁸ maḡz: maḡar İ

Der Beyân-ı Esâmî-yî Eflâk

- 390 Birisi Çarh-ı A'zâm'dur bularuñ
Ki anı³⁶⁹ 'Arş'ı³⁷⁰ dirler³⁷¹ Kird-gār'uñ
- 391 İkincisi maḥallidür burūcuñ
Ki aña³⁷² dek varur seyri 'urūcuñ
- 392 Hem anı Kürsî dirler ehli şer'üñ
Çün andan zāhir oldı aşı³⁷³ fer'üñ
- 393 Üçüncisi ki Keyvān menzilidür
Melāyik milletinuñ maḥfilidür
- 394 Çehārüm sa'd-ı ekber Müşteri'dür
Ki ol 'aybla noḡsāndan beridür

[K14a]

- 395 Daḡı pencümdürür Behrām'a³⁷⁴ mesken
Ki andan³⁷⁵ kimse bulmaz cāy-ı me'men
- 396 Pes altıncı felekdür Şems'e me'vā
Ki oldur nūr-ı pāk-i 'ālem āra
- 397 Yedincisidurur Zühre maḥalli
Ki ānın dīdārıdur nūr-ı tecellī
- 398 Sekizinci felekdür maṭla' -ı neyyir
Ki maḡşuş oldı ana 'ilm-i tedbīr
- 399 Tokuzuncı felekde Māh oldı
Ki ol ervāḡ için dergāḡ oldı
- 400 Felek tokuzdurur ey yār-i şādık
Bulardur ol semāvāt-ı müfārık
- 401 Bulardan şoñra oldı cirm-i āteş
Ki 'unşurdan ol oldı cüz-i serkeş
- 402 Hem andan içerüdür ḡayyız-i bād
Ki andandur vüçüd-ı ḡalḡ ābād
- 403 Hem andan içerudur aşı³⁷⁶ mā'nuñ
Ki andandur ḡayātı ehl-i cihānuñ

Feleklerin İsimlerinin Beyanı

390. Bunların birisi ona Allāh'ın arşı/dokuzuncu gök dedikleri göğün en yüksek tabakasıdır.
391. İkincisi burçların mahalli olup, yükselişin seyri oraya dek varır.
392. Hem şariat ehli ona Kürsi derler, çünkü ferin aslı onda göründü.
393. Üçüncüsü Zuhal/Satürnmenzilidir ki melek taifesinin yerleştiği yerdir.
394. Dördüncüsü ayıp ve kusurdan münezzeh, büyük kutluluk olan Müşteri/Mars'tır.
395. Beşincisi Merih'in meskenidir ki, kimse ondan emin(olunacak) bir yer bulamaz.
396. Altıncı felek Güneş'in yeridir ki o, alemi süsleyen pak bir nurdur.
397. Yedincisi Zühre/Venüs'ün mahalli olup, tecelli nuru onun yüzündedir.
398. Sekizinci felek nurların doğduğu Utarid/Merkürdür ki tedbir ilmi ona has kılınmıştır.
399. Dokuzuncu felekde Ay oldu, o ruhlar için dergah oldu.
400. Ey sadık sevgili! Felek dokuzdur, göklerin katları bunlardır.
401. Bunlardan sonra ateşin cismi oldu, ki unsurlardan başı çeken kısım o oldu.
402. Hem, yaratılmışların varlığını şenlendiren, yavaşça salınan rüzgar da onun unsurlarındandır.
403. Cihan ehlinin hayatının oluşturan suyun aslı da unsurlar içindedir.

³⁶⁹ Ki anı: K'anı İ

³⁷⁰ 'Arş: 'Arş İ

³⁷¹ 'Arşı dirler: 'Arşdurur İ

³⁷² Ki aña: K'aña İ

³⁷³ aşı: aşı K

³⁷⁴ Behrām'a: zehrāma İ

³⁷⁵ Ki andan: K' andan İ

³⁷⁶ aşı: aşı K

404 Hem andan içeru hâk oldu nokta
Ki oldur cümle-i taşvîre 'uğde

405 Biribirine hayyiz oldu bunlar
Vücûdile mümeyyiz oldu bunlar

[İ12b]

406 Kamu on üç devâyir oldu ma' lûm
Budur aşl-ı 'ayân u faşl-ı mefhûm

[K14b]

407 Felekden sonra oldu ol mevâlid
Ki anlar oldılar asl-ı merâşîd

408 Birisidür ma' âden ey birâder
K'anuñla muttasıfdur sîmile zer

409 Birisine nebât ism oldu anuñ
Ki oldur revnaķı ehl-i cihānuñ

410 Birisin didiler ismiyle hayvân
Hem ol ismile mevcûd oldu insân

411 Şu kim mevcûd-ı 'âlemdür bulardur
Kelāmuñ aşlı bu kim muhtaşardur

412 Bulardan ğayr³⁷⁷ u ma' dūmāt-ı 'âlem
Nihāyetsizdür ey yâr-i ekrem

413 Ki anlardur Hudâ'nuñ mümkinâtı
Ki hay tutarlar iş bu kâyinâtı

414 Bu edvâr-ı mücessem ey birâder
Ki mevcûdât-ı zâhirdür ser-â-ser

415 Felek didikleri bilkim³⁷⁸ bulardur
Buları aḫz iden şâhib-naḫardur

416 Bularuñ mäsiväsın fıkı eyle
Nedür aşlı vü fûrû' ı zıkr eyle

417 Ki bunlara eşer andan virildi
Bularuñ hey'eti andan düzildi

418 Bular bu hey'eti andan bulurlar
Biribirine hem fâyiz olurlar

419 Müeşşirden eşer kim olsa zâhir
Bulardan itdi evvel anı Kâdir

404. Hem, tüm suretlere düğüm olan toprak
da ondan oluşan bir meseledir.

405. Bunların kendilerine has tabii mekanları
olup, (unsurlar) varlıkları ile ayırıcı
oldular.

406. Tamamı on üç daire olarak bilindiler,
mefhum çeşitleri ve
görünenlerin/cevherlerin aslı bunlardır.

407. Felekden sonra o mevalid/varlıklar oldu
ki, aslın rasad edildiği yer onlar oldular.

408. Ey birader! Altın ve gümüşün
kendisiyle vasıflandırıldığı madenler
(onlardan) birisidir.

409. Onun birisi bitkiler olarak adlandırıldı,
o cihan ehlinin güzelliğidir.

410. Birisini hayvan ismiyle adlandırdılar ki
insan da o isim ile var oldu.

411. Sözün aslı kısadır, alemde ne var ise
bunlardandır.

412. Ey seçkin sevgili! Bunlardan başkası ve
alemde olmayanlar (ise) sonsuzdur.

413. Ki onlar Allâh'ın mümkinatı olup bu
kainatı diri tutarlar.

414. Ey birader! Bu cisimleşmiş daireler,
baştan başa görünen mevcudattır.

415. Bil ki, felek dedikleri bunlardır,
bunların (bilgisini) elde eden görüş ve
düşüncesi yerine kişidir.

416. Bunların ötesini düşün aslı ve fûruu
nedir hatırla.

417. Bunlara bir nişan ondan verildi,
bunların şekli onun tarafından
düzenlendi.

418. Bunlar sureti ondan bulurlar,
birbirlerine de feyiz verirler.

419. Eser müessirden ortaya çıktığından,
Kadir Allâh bunlardan evvel onu yaptı.

³⁷⁷ ğayr : sonra İ

³⁷⁸ bilkim: bilgil İ

- 420 Bulardan ‹rütbile›³⁷⁹ idüb nüzûl ol
 Ȧbâyi³⁸⁰ den ‹anâşırda bulur yol
- 421 Tutar andan mevâlîdün Ȧrîķin
 Çıkub andan bulur rûhuñ refîķin
- 422 Nüzûlü müfredâtîle ider ol
 ‹Urûcına mürekkebdan bulur yol

[İ13a]

- 423 Eşer kim vâcibûñ zâtından olur
 Vücûd-ı mümkün kim râh bulur

[K15a]

- 424 İki hâlîle olur ey birâder
 Diyeyin aşlını gûş it ser-â-ser
- 425 Birisi def’ âten hâşılıdır anuñ
 Bil anı kim Ȧrîķidür revânuñ
- 426 Ki ilhâm-ı ilâhî aña dirler
 Kelâm-ı pâdişâhî aña dirler
- 427 Biri tedricîle taķsîm olur
 Kevâkibden bular tefhîm olur
- 428 Bu ecsâd-ı felek kim zâhir oldu
 Nüzûlile ‹urûca dâyrir oldu
- 429 Nüzûl için iderler işbu devri
 Hürûc³⁸¹ için kılurlar işbu fevrî³⁸²
- 430 Bu inmekden bu çıkmakdan bu ervâh
 Bu gelmekden bu gitmekden bu eşbâh
- 431 Gel imdi fîkr eyle ey muhakkık
 Nedür maksûd-ı Bârî ey müdekkik
- 432 Murâdı vâcibûñ mevcûddan³⁸³ ne
 Vüdâdı³⁸⁴ vâhidün ma’ dūddan³⁸⁵ ne
- 433 Bu gelmeklik bu gitmeklik bu olmak³⁸⁶
 Ne içindür bu istemek bu bulmak

420. O, bunlardan kademe ile inerek,
 tabiatlerden unsurlara nüfuz eder.
421. Oradan mevalid yolunu tutar, oradan da
 çıkıp ruhun yoldaşı olur.
422. Nuzulü /iniş müfredat/basit şeyler ile
 yapar çıkışına mürekkekb/bileşik ile yol
 bulur.
423. Meydana getirilmiş olan, bizzat
 vacibten/varlığı kendinden olandan
 olur, ki (o) mümkün varlığının içine
 işleyişi,
424. iki hal ile olur ey kardeş! İşin aslını
 söyleyeyim tamamını dinle!
425. Onlardan birisi, onun bir defada ortaya
 çıkmasıdır ki o gidenlerin yoludur.
426. Ona ilahi ilham derler, ona sözün
 padişahı derler.
427. Biri dereceli kısımlara ayrılır, bunlar
 yıldızlardan izah olunur.
428. Bu feleğin şekli ortaya çıktı nüzul ve
 uruca dair/devreden oldu.
429. İşte bu devri nüzul için ederler, bu
 hareketi yukarı çıkma için yaparlar.
430. Bu ruhlar bu iniş bu çıkış ile, bu
 benzerler bu gelip gidiş ile
431. ne yapmaktadırlar, düşün ey araştırıp
 tahkik eden kişi, yaratanın amacı nedir?
432. Olması kendinden zorunlu olanın,
 mevcuttan muradı ne? Vahid’in sayısı
 belli olanlara sevgisi neden?
433. Bu gelmek, gitmek, olmak, bu isteyip
 bulmak ne için?

³⁷⁹ rütbile: mertebile İ, K

³⁸⁰ Ȧbâyi³⁸⁰ den: Ȧbâyi³⁸⁰ de İ

³⁸¹ Hürûc: ‹Urûc K

³⁸² fevr: nevrK

³⁸³ mevcûddan: mevc d İ

³⁸⁴ K’da harekeli

³⁸⁵ ma’ dūddan: ma’ dūd İ

³⁸⁶ olmak: olmaklık İ

- 434 Müeşşir ḥod ḡanīdūr³⁸⁷ bu eşerden
Münezzehdür vücūdı kec nazardan
- 435 Bu sırra vāḡıf olmaḡlık dilerseñ
Bu ‘ ilme ‘ arif olmaḡlık dilerseñ
- 436 İşit aḡbārile dürlü delāyil
Ki dimişlerdurur ehl-i feżāyil
- 437 Bilüb vaḡy ile Allāh’uñ ṭarīḡin
Bulub keşfile ol rāhuñ refīḡin
- 438 Bu deñlü bildiler kim mūcib-i zāt
Ki Vāhid’dür vücūdı oldı işbāt
- 439 Be-ḡāyetdür cemālile cemāle
Niḡāyetdür bu envā‘ -ı kemāle

[İ13b]

- 440 Cemālinden³⁸⁸ kemālī bī-niḡāyet
Celālinde şıfātına ne ḡāyet

[K15b]

- 441 Diledi kim göre kendü cemālin
Tecellī eyleye nūr-ı kemālin
- 442 Düze bir āyine kim anda ol nūr
Göre dīdārını vü ola mesrūr
- 443 Çün ol mir’at idi aşl-ı irādet
Bu oldı ‘ illet- nümā³⁸⁹ vü ḡikmet
- 444 Ki³⁹⁰ bu gerdün vü envā‘ -ı ṭalebler
Ola terkībine anuñ sebebler
- 445 Bularuñ gerdişi ey yār³⁹¹ -ı şādıḡ
Budur kim oldılar ol nūra ‘ aşıḡ
- 446 Velī anı mu‘ ayyen göremezler
Anuñ vaşlına āsān iremezler
- 447 Meger mir’at içinde görine ol
Ki ol vechile bulalar aña yol
- 448 Pes eyle olıcaḡ bu arz u eflāk
Bu cāmuñ altına cüst ü çālāk

434. Eser sahibinin kendisi, eserden (yana) çok zengindir; varlığı eğri bakışlardan münezzehtir.
435. Bu sırrı bilmeyi diler, bu ilimde arif olmak istersen,
436. fazilet sahiplerinin söylediği haberleri, çeşitli delilleri işit.
437. Allāh’ın yolunu vahy ile bilip, keşif ile o yolun yoldaşını bulup,
438. Varlığı mutlak olan zatın bir olduğunu, varlığının isbatlandığını o derece bilirler.
439. Cemil sıfatı ile Cemal’i son haddindedir, kemalinin mahiyeti de böyledir.
440. Cemal’inde kemali nihayetsizdir, Celal’inde de sıfatı sonsuzdur.
441. Kendi cemalini görmek (ve) kemalinin nurunun tecelli eylemesini diledi.
442. O nur, onda yüzünü görüp sevinmek için bir ayna kurdu.
443. İradenin aslı o ayna olduğundan hikmet ve delili gösteren de o oldu.
444. Ki bu dönen (felekler) ve çeşitli talebler onun oluşmasında sebepler oldu.
445. Ey sadık sevgili! Bunların dönüşlerinin sebebi o nura aşık olmalarıdır.
446. Ancak onu açıkça göremezler, ona kolaylıkla kavuşamazlar.
447. Madem ki o ayna içinde göründü, o şekilde ona yol bulsunlar.
448. Böyle olduktan sonra, arz ve felekler, bu camın altında çevikçe,

³⁸⁷Müeşşir ḥod ḡanīdūr: Müeşşirdür ḡanīdūr İ

³⁸⁸Cemālinden: Cemālinde İ

³⁸⁹nümā: ḡāye İ

³⁹⁰Ki: - K

³⁹¹yār: İ’de Ye harfinin noktası konulmamış.

- 449 Olurlar her biri bir üstād-ı hāzīk³⁹²
Ki mevcūd ola ol mir'at-ı nātīk
- 450 Göre ol cām içinde vechin Allāh
Teferrüc ide dīdārını ol šāh

Der Ta'rif-i Āyine-i Hūdā-nümā

- 451 Gel imdi cām-ı khalbī³⁹³ pāk eyle
Kelāmuñ aşlını idrāk eyle
- 452 Ki šāf olunca cām-ı khalb-i sāde
Görinür anda ol dīdār³⁹⁴ güşāde
- 453 Hūdā'nuñ gözgüsidür khalb-i šāfī
Görinür anda ol Šāfī vü Kāfī
- 454 Gönül āyinesi olmasa rūşen
Kelāmuñ şüreti olmaz mu'ayyen
- 455 Kelāmuñ şüreti kim nūr-ı cāndur
Cihān-ı cān vü hem cān-ı cihāndur

[İ14a]

- 456 Dil-i šāfīdür ol ey tab' -ı nāzik
Muşaffā eyle anı cüst ü çābük

[K16a]

- 457 Görinsün anda dīdārı Raḥīm'ün
Bilinsün anda esrārı³⁹⁵ Kerīm'ün

Ḳāle'n-nebi 'Aleyhisselām Ḳalbu'l-Mü'mini 'Arşu'llāh ve Beytu'llāh³⁹⁶

- 458 Çün ol 'arşdurur nūr-ı İlāh'ün
Görinsün anda rūyı³⁹⁷ pādişāhuñ
- 459 Çü vācibdür mücellā itmek anı
Ki anda göresin maṭlūb-ı cānı

449. her biri o konuşan aynada var olabilmek için birer ustalık sahibi üstad olurlar ki,
450. Allāh, o cam içinde (kendilerinin) yüzünü görsün, o şahın ilahi güzelliğini ortaya çıkarsın/açsın.

Allāh'ı Gösteren Aynanın Tarifi

451. Gel şimdi, kalbin camını/gönlü pak edip, sözün aslını anla.
452. Çünkü saf kalbin camı/gönül temizlendiğinde, ilahi güzellik açıkça görünebilir.
453. Temiz kalp Allāh'ın aynasıdır, o Şafi ve Kafi olan (Allāh) orada görünür.
454. Gönül aynası parlak olmazsa, sözün sureti ortaya çıkmaz.
455. Sözün sureti canın nurudur ki, (o) canın cihanı hem de cihanın canıdır.

456. Ey nazik yaratılışlı! O temiz gönüldür, onu hemencecik temizle ki,

457. onda sevgili Rahim ve Kerim olan Allāh'ın güzelliği görünsün ve sırları bilinsin.

Peygamber Aleyhisselām (şöyle) buyurdu: "Mü'minin kalbi Allāh'ın arşıdır ve evidir."

458. Orada padişahın yüzü görünsün, çünkü o Allāh'ın nurunun arşıdır.
459. Canın taleb ettiğini görebilmek için onu cilalandırmak gereklidir.

³⁹² hāzīk: fāriḳ İ

³⁹³ cām-ı khalbī: cān-ı khalbini İ

³⁹⁴ ol dīdār: dīdārı İ

³⁹⁵ esrārı: dīdārı İ

³⁹⁶ -İ, bk. İktibaslar 9

³⁹⁷ rūyı: yüzi İ

- 460 Saña evvel gerekdür cānı³⁹⁸ görmek
K'anuñla olur ol maṭlūba irmek
- 461 İkidür şūreti bilgil ki cānuñ
Biri ma' lūm<ı>dur ehl-i cihānuñ
- 462 Biri gayıbdürür her bī-naẓardan
Münezzehdür bu eşkāl u şuverden
- 463 Velīkin bu aña maẓhar olubdur
Nitekim ol buna maşdar olubdur
- 464 Bu anuñ ẓarfıdur ol rūḥ-ı ẓarfı
Bu anuñ şavtıdur ol rūḥ-ı ḥarfı
- 465 Bu şavt ol ḥarf olubdur nuṭḳ-ı rūḥa
İkisinden kelām irdi fütühā
- 466 Kelām-ı zāhire bu munṭabıkdur
Kelām-ı nefsiye ol mā-şadaḳdur
- 467 Tekellüm idecek ol yüzde Raḥmān
Bu yüzden ẓāhir olur bilgil ey cān
- 468 Eger olmasa maẓhar rüy-ı Aḥmed
Bilinmezdi kelām-ı nūr-ı sermed
- 469 Muḥaḳḳaḳ bil ki dil manẓūr-ı Ḥaḳ'dur
Serir-i Ḥaḳ'durur ol mā-şadaḳdur
- 470 Velī şol dil ki ḥālidür kerden
Ġaṇidür şūreti her bī-naẓardan
- 471 Tehīdür gayrdan Ḥaḳ'dan ṭoludur
Faḳīr olsa n'ider ġāyet uludur
- 472 Ki dedi Muştafa “el-fakru fahri”³⁹⁹
Çün ol idi ilāhuñ nūr-ı ẓaḥrı⁴⁰⁰

[İ14b] [K16b]

- 473 Faḳīr olduĝı ya' nī keşr⁴⁰¹-i muḥtāc
K'ola ol keşr -i muḥtāc ile sertāc
- 474 Gönül alçaḳlıĝı cān yüksegidür
Cihānuñ pādişāhı vü begidür
- 475 Gönül kim ola ḥodbīn u bed-ayīn
Yaraşmaz k'anda Ġmān ide teskīn

460. O matluba ermek için sana öncelikle gereken o canı görmektir.
461. Canın sureti ikidir, ki biri tüm cihan tarafından bilinir.
462. Biri göremeyenden gizlidir, bu suretler ve şekillerden de münezzehtir.
463. Ancak, bu ona görülebilir, çünkü bu onun masdardır.
464. Bu onun zarfıdır o zarfın ruhu, bu onun sesidir o harfin ruhu.
465. Ruhun nutkuna bu ses, o harf olur; kelim ikisi ile açılır.
466. Zahiri kelama bu tam uygundur, nefsi kelama/içten konuşmaya o uygun bulunmuştur.
467. Ey can! O yüzde Rahman konuşacağı için, bu yüzden ortaya çıkar.
468. Eğer Ahmed'in yüzü (ona) mazhar olmasa, ebedi nurun keliması bilinmezdi.
469. Kesin olarak bil ki gönül Hakk'ın nazargahıdır, o Hakk'ın tahtı (olmaya) o uygun bulunmuştur.
470. Fakat, o gönül gösteriştan uzaktır, sureti ferasetsizlerden müstağnidir.
471. Başka şeylerden boş ise de Hak ile doludur, fakir olsa ne olur, son derece uludur.
472. Çünkü Mustafa, “el fakru fahri/fakirliğimle iftihar ederim” dediği için Allāh'ın saklı nuru olmuştur.
473. Fakir, yani çok muhtaç olduğu için, o muhtaçlığın çokluğundan baş tacı oldu.
474. Alçakgönüllülük canın üstünlüğünden olur, (gönlü alçak olan) cihanın padişahı ve beyidir.
475. Bencil ve kötü adetli olan gönüle, iman teskin verip yerleşmez.

³⁹⁸ cānı: cān İ

³⁹⁹ bk. İktibaslar 10

⁴⁰⁰ ẓaḥrı: zaḥrı İ

⁴⁰¹ keşr: kesr İ,K

- 476 Gönül miskîn gerekdür himmet ulu
Ki anda fikr-i Allâh ola⁴⁰² tolu
- 477 Tevâzu‘ kıla dâyim Hâlık’ma
Senâlar ide Hâkık-ı Râzık’ma

Maṭla‘

- 478 Yine cân bülbülü dil gülşeninde
Cevâhirler saçub gül harmanında
- 479 Düzetmek istedi sözine sâzın
Beyân itmek diledi gizlü râzın
- 480 Ki anuñ şevkine⁴⁰³ ezhâr-ı ervâh
Semâ‘ idüb ğınâlar bula eşbâh
- 481 Gönül bostânına rûh âfîtâbı
Tûlu itdi vü keşf itdi hicâbı
- 482 Kevâkibler gibi ezhâr-ı bostân
Sipîhr-i dilde oldılar dıraḥşân⁴⁰⁴
- 483 Yitişdi ‘aşk ilinüñ kârbânı
Mu‘ atṭar kıldılar sahrâ-yı cânı
- 484 Metâ‘-ı ‘aşk kim ol misk-i cāndur
Ḥarîdârı kelâm-ı dilsitāndur
- 485 Hevâ-yı ‘aşkile rûhuñ dimâğı
Mu‘ atṭar oldı güldi⁴⁰⁵ revḥ-i bâğı
- 486 ‘Aqıl bâğı ki rûhuñ menzîlidür
Fikir berki kemâliyet gülîdür
- 487 ‘Aqıldan çün ta‘ aqḳul oldı maṭlûb
Ta ‘aḳḳulden ta‘ aşşuḳ oldı maḥbûb
- 488 Ta‘ aşşuḳ maḥv idüb ‘aḳluñ hicâbın
Götürür şûret-i cânuñ niḳâbın

[İ15a] [K17a]

- 489 Niḳâbı ref‘ olunca cân-ı pākūñ
Hevâsın terk ider⁴⁰⁶ bu âb u ḥâkuñ
- 490 Ḥavâss-ı rûh çün ola güşāde
Münevver ola andan ‘aḳl-ı sâde

476. Onda Allâh’ın fikrinin dolu olması için,
gönülün miskin, himmetin ulu olması,
477. yaratınına (karşı) daima tevazu içinde
olması, rızık veren Hakk’a övgüler
etmesi gerekir.

Matla

478. Yine can bülbülü gönlün gülbahçesinde,
gül harmanında cevherler saçarak,
479. sazın sözünü tanzim etmek istedi, gizli
sırrını açıklamayı diledi.
480. Çiçeklerin ruhları o şevk ile çalgılarını
çalsın gövdeleri gına/ezgiler bulsun.
481. Ruh güneşi, gönül bahçesine doğdu ve
örtüyü açtı.
482. Bahçenin çiçekleri (tıpkı) yıldızlar gibi
gönül gökyüzünde pırl pırl oldular.
483. Aşk ikliminin kervanı erişip can
sahasını hoş kokularla kokulandırdı.
484. Aşkın sermayesi o canın miskidir, satın
alıcısı gönül sarayının kelimidir.
485. Bağa ferahlık veren aşk rüzgarının
gelmesi ile ruhun dimağı güldü,
tırlandı.
486. Akıl bağı, ruhun konağı olup fikir bir
olgunluk gülüdür.
487. Çünkü akıldan iyi düşünme istendi,
düşünmeden de aşık olma arzu edildi.
488. Aşık olma, aklın hicabını yok edip, can
suretinin örtüsünü ortadan kaldırır.

489. Pak olan canın örtüsü kaldırılınca, bu su
ve toprağın/bedenin arzusunu terk eder.
490. Ruhun duyuları açık olursa, saf akıl
ondan nurlanmış olur.

⁴⁰² ola: ile K

⁴⁰³ şevkine: sevkine İ

⁴⁰⁴ dıraḥşân: dūr-efşân K

⁴⁰⁵ güldi: geldi İ

⁴⁰⁶ ider : - İ

- 491 Ta‘ aşşuqdan açılır hiss-i rûhuñ
Çün aşlı oldurur feth-i fütûhuñ
- 492 Ta‘ aşşuqla ta‘ aqqul cem‘ olmaz
İkisi bir maħalde lûtf bulmaz
- 493 Ne deñlü enver olsa ‘ aql-ı kâmil
Olamaz şems-i ‘ aşşile muqâbil
- 494 Ki ‘ aşşuñ nûrı anuñ per u bâlin
Yağar bir lem‘ ada qomaz mecâlin
- 495 Harîm-i ‘ aşş maħrem murğ-ı cāndur
Ki anuñ aşlı zāt-ı ğaybdāndur
- 496 Ezel şāhına ‘ aql olmaz muqarin
Anuñ ta‘ lîkine gelmez mübāyin
- 497 Velîkin rûh olmışdur mu‘ allak
“Nefāhtü fih”⁴⁰⁷ andandurur muşaddak
- 498 Zihî rûh-ı laţîf u nefħa-i Hāk
K’ anuñ muşşaf-ı “mensûridur rak”⁴⁰⁸
- 499 Çü pervāz⁴⁰⁹ ide cān-ı murğ⁴¹⁰ kafesden
Bula maţlûb ol şîrîn nefesden
- 500 Nefes zātından ayru olmaz anuñ
Çü fer‘ idür ol asl-ı lâ-mekānuñ
- 501 Nefesdür nuţkı⁴¹¹ nuţkı bil ki cāndur
Bu cānı bil ki emr-i ğaybdāndur
- 502 Emir āmir katından ğayr olmaz
Muvahħid olan anı ğayr bilmez
- 503 Anuñçün didiler gerçek erenler
Sülûkile makāmāta erenler
- 504 Ki senden Hākķ’a irmek bir qademdür
Yāhūd bir tuħfe-i pākize demdür

Maţla‘ -ı Dîġer⁴¹²

[İ15b]

491. Ruhun hissi aşık olma ile açılır,
fetihlerin keşfinin aslı odur.
492. Aşık olma ile düşünme birleşmez, ikisi
bir (aynı) yerde lütuf bulmaz.
493. Kamil akıl ne kadar nurlu olsa da aşkın
güneşinin karşısında duramaz.
494. Aşkın nuru onun kolunu kanadını bir
parıltıda yakar, mecalini bırakmaz.
495. Aşkın haremine mahrem olan can
kuşudur ki onun aslı gaybı bilen
zatındandır.
496. Akıl, ezel şahına ulaşamaz, onun söze
açıklık getirmesine de karşı gelemmez.
497. Ancak, ruh ona bağlı olduğundan,
“nefahtu fih” (ayeti de bunu) tasdik
etmiştir.
498. Ne güzel ne latif ruh ve Hakk’ın nefesi
ki “yayılmış ince deriye yazılı” olan
onun kitabıdır.
499. Çünkü can kuşu kafesten uçsun isteğini
o şirin nefesten bulsun.
500. Nefes onun zatından ayrı olmaz, çünkü
o mekandan münezzezhliğin aslının
feridir.
501. Konuşması nefestir ve bil ki, konuşması
candır, bu can ise gaybı bilen
emrindendir.
502. Emir, amirin yanından başka (yerde)
olmaz, tevhid eden onları farklı olarak
düşünmez.
503. O yüzden, süluk ile makamlara eren
gerçek erenler dediler ki
504. senden Hakk’a ermek bir kutluluktur,
yahud tertemiz bir hediye anıdır.

Dîġer Maţla

⁴⁰⁷bk. İktibaslar 11

⁴⁰⁸bk. İktibaslar 12

⁴⁰⁹pervāz: فروز K

⁴¹⁰murğ: murğı İ

⁴¹¹nuţkı: nuţk u İ

⁴¹²-K

- 505 Yine cān bülbulü şeydālîk eyler
Gülsitān-ı dile ra‘ nālîk eyler

[K17b]

- 506 Mezād⁴¹³ itmek diler destānı cānı
Ki zāhir ide esrār-ı nihānī
507 Bu eşvāķile yandı perde-i ‘ aql
Olub ol perdesi perverde-i naql
508 Mücellā oluben mir ‘atı ‘ aqluñ
Şürūhına şürü‘ eyledi naqluñ

Hadis

- 509 Ki “küntü kenzen mahfiyyen” der ol şāh
“Feahbebtü” buyurdi ya‘ nī Allāh
510 “En ‘uref” didi ol sultān-ı maṭlūb
“Ḥalaktü’l-halka”⁴¹⁴ der hem haq-ber-haq
511 Vücūd-ı vācibin bildürmek için
Ne kim emridurur kıldurmak için
512 Pes eyle olıcaq halk itdi halkı
Geyürdi halkına envāi‘ dalkı
513 Murād ol kim biline kenzi anuñ
Beyān ola şıfātı gayb-dānuñ
514 Hem andan görine nūr-ı cemālī
Hem andan bulına şems-i kemālī⁴¹⁵
515 Bu qavlūñ mā-ḥaşaldur çün māḫūlū
Olur elbette her zihnuñ⁴¹⁶ qabūlū
516 Ki nuṭq-ı zū’l-celāl’i oldı nāṭıq
Bu ta‘ rīf üzre kim naql itdi şādıq
517 Ki “innī cā‘ ilūn fi’l-arz”⁴¹⁷ der Ḥaḳ
Ḥalīfe ya‘ nī Ādemdür⁴¹⁸ mu‘ allaq
518 Melāyik bu söze idüb ta‘ arrūz
Kılub ef’ āl-i Ādemde tenākuḫ

505. Yine can bülbulü çılgınlık eder, gönlün
gülbaḥçesini güzelleştirir.

506. Gönül destanını satmak, gizli sırları
ortaya çıkarmak ister.
507. Naklin yetiştirdiği perde (olan) aklın
perdesi bu şevkler ile yandı.
508. Aklın aynası cilalanıp, naklin
açıklanmasına başladı.

Hadis

509. Çünkü o şah, “küntü kenzen mahfiyyen
/gizli bir hazine idim” der, yani Allāh
“feahbebtü/diledim” buyurur.
510. O taleb edilen sultan “en uref/
bilinmeyi”, dedi. Hem hak üzere
“halaktul halka/ insanları yarattım” der.
511. Varlığının gerekliliğini bildirmek ve
emirleri ne ise yaptırmak için,
512. Sonrasında, halkı yarattı, halkına çeşitli
giysileri giydirdi.
513. İstenilen o ki, gaybı bilen sıfatı
açıklansın, onun hazinesi bilinsin,
514. hem ondan cemaal nuru görünsün, hem
(de) ondan kemal güneşi bulunsun.
515. Bu sözün neticesi akla uygun
olduğundan, her zihin elbette onu kabul
eder.
516. Çünkü Celal sahibi Allāh’ın sözü/kitabı
konuşan oldu, bu tarif üzere nakil onu
tasdik etti.
517. Ki Allāh yer yüzünde “cailūn fi’l-
arz/halife yaratacağım” dedi, yani
halifelik bağı Adem’dır.
518. Melekler bu söze karşı çıkıp, Adem’in
yaptıklarına muhalefet ettiler.

⁴¹³ Mezād: Hezār Ī

⁴¹⁴bk. İktibaslar 13

⁴¹⁵kemālī: cemālī Ī

⁴¹⁶zihnuñ: zihnuñ Ī

⁴¹⁷bk. İktibaslar 14, 517. -521.beyitler arası aynı ayet konu ediniliyor.

⁴¹⁸Ādemdür: Ādemdurur Ī

519 Didiler ki ol ider “sefk-i dīmā”⁴¹⁹yı
Fesāda nisbet idüb ol rızayı

520 Didi ol anı kim ben bilmişemdür
Ki anı esrar-ı cāndan kılmışamdur

[İ16a]

521 Siz anı bilimezsüz ey melekler
Ta‘ arruż kılmazsuz ey melekler

[K18a]

522 Pes eyle olıcağ ey cān-ı ‘ālem
Ki ta‘ līm idüben esmāyı Ādem

523 Melāyik üzre olındı ḥalīfe
Yitişdi sırr-ı Allāh-i laṭīfe

524 Çün anda gördü Ḥağ lutf-ı cemālin
Aña ta‘ līm idüb vaşf-ı kemālin

525 Muḥibb-i şādık olub aña cāndan
Melāyik aldı ol ta‘ līmi andan

526 Melekler çün beşerden aldı ta‘ līm
Murādu’llāh olara oldu tefhīm

527 Ol esmādan murādāt-ı ilāhī
Rumūzāt-ı pāk-i pādīşāhī

528 Nedür bilmek gerek sen ey muvaḥḥid
Hemān esmā diyu olma muḥallid

529 Ḥudā’nuñ kendü esmāı mıdı ol
Yaḥūd esmā-i eşyāı mıdı ol

530 Gerek esmā-yı ‘ulyā olsun ey dost
Gerek esmā-yı eşyā olsun ey dost

531 Çü lafz-ı “kūn”⁴²⁰de oldu ḳavl-ı dāḥil
Ḳamu mevcūda esmā oldu şāmīl

532 Ki esmādan murād oldu ḥaḳāyık
Aña dāḥil göründi⁴²¹ her daḳāyık

533 Pes öyle olıcağ esmā-yı eşyā
Olub ma‘ lūm-ı maṭlūb-ı hüveydā

534 Ḳamusın nuṭḳile ta‘ līm⁴²² itdi
Ḳamusın lafz ile tefsīr itdi

519. O isteği bozgunculuk ile kıyaslayıp, “o kan dökücü”dür dediler.

520. (Allāh) “onu, canın sırlarından yarattım, ben biliyorum.” dedi.

521. “Ey melekler! Siz onu bilmezsiniz, karşı çıkmayın! “

522. Daha sonra ey alemin canı! Adem isimleri öğrenerek,

523. melekler üzerine halife oldu, ve latif olan Allāh’ın sırrına erişti.

524. Çünkü Allāh cemalinin lutfunu onda gördü. Ona kemalinin vasfını öğretti.

525. Candan sadık bir sevgili olarak, melekler o talimi ondan aldılar.

526. Melekler, talimi insandan aldı, Allāh’ın muradı onlara açıklanmış oldu.

527. O isimlerden ilahi muratlar, padişahın tertemiz remizleri

528. nedir bilmek gerek, hemen esma diye taktitçi olma ey vahdet ehli kişi!

529. O Allāh’ın kendi isimleri mi idi, yoksa eşyaların mı isimleri idi?

530. Ey dost! Gerek yüce isimler, gerekse eşyanın isimleri olsun,

531. “ol” sözünde hepsi söze dahil oldu, esma tüm yaratılanları kapsadı.

532. Çünkü isimlerden arzu edilen hakikatler oldu, her incelik ona dahil göründü.

533. Böyle olduktan sonra, apaçık talep edilen bilgiler olarak eşyanın isimlerini(n)

534. tamamını konuşma ile öğretti, hepsini söz ile açıkladı.

⁴¹⁹ bk. İktibaslar 14

⁴²⁰ bk. İktibaslar 7, künde: külden K

⁴²¹ göründi: gerektür K

⁴²² ta‘ līm: ta‘ bīr K

- 535 Murād oldur ki nāṭı̄k ola insān
Aña maḥḫūm ola peri vū ḥayvān
- 536 Kelām-ı zū'l-celāl'i söyleye ol
Kitāb-ı Hakk'ı taḫrīr eyleye ol
- 537 Anuñ ma' lūmı ola her ḥaḫāyık
Anuñ mefhūmı ola her daḫāyık

[İ16b]

- 538 Bile esrārını nūr-ı İlāh'ıñ
Diye aḥbārını ol pādīṣāhuñ

[K18b]

- 539 Melāyik olalar maḥbūl idenler
Leṭāfet bulalar ma' ḫūl idenler
- 540 Ta' aruz eyleyenler dīv olalar
Racīm u mūnkir u pūr rīv olalar
- 541 Didi kim "üscudū" ya' nī "li-Ādem"⁴²³
Ki oldur zātuma maḥbūb-ı a' zām
- 542 Ne müstaḫbel ḫalub anda ne māzī
Ḳamusı emr-i Hakk'a oldı rāzı
- 543 Sücūd itdiler ol maṭlūb-ı rūḫa
Yitişdiler tecellī-i fütūhā
- 544 Meger şeyṭān ki ol olmadı ḫānī'
'Acib göründi aña⁴²⁴ ol kār-ı Şānī'
- 545 Niyāz itmedi nāz itdi İlāh'a
Düşürdi kendüyi baḫt-ı siyāha
- 546 Tekebbürlük idüb şeyṭān-ı aḥmak
Kelām-ı Hakkı tūtmadı muşaddak
- 547 Ki ḫak-i ekder olmaḫlık ḫalīfe
Ḳatı mu' cibdurur nūr-ı şerīfe⁴²⁵
- 548 Ḥalīfe nūra nār olmaḫ gerekdür
Melek Raḥmāna yār olmaḫ gerekdür
- 549 Laṭīfūñ zıddı ḫandan ola maḫzar
Ki anda görine nūr-ı münevver
- 550 Ḥaḫāretle baḫub ḫāk-i vücūda
Liyāḫat görmedi varmaḫ sücūda

535. İstenen odur ki insan konuşsun, peri ve hayvan da onun hükmünde olsun.
536. O azamet sahibi Allāh'ın sözünü söylesin, Hakk'ın kitabını uzun uzun anlatsın.
537. Tüm hakikatler onu bilgisinde olsun, tüm incelikler onun tarafından anlaşılmış olsun.
538. O padişahın haberlerini bilsin, Allāh'ın nurunun sırlarını söylesin.
539. Kabul edenler melek olsunlar, akla uygun bulanlar iyilik bulsunlar.
540. Karşı çıkanlar kovulmuş, inkarcı, hile dolu şeytan olsunlar.
541. "Adem'e secde edin" çünkü benim zatıma en büyük sevgili odur dedi.
542. Ne geçmiş ne de geleceği (düşünerek) hepsi Allāh'ın emrinerazı oldular.
543. Talep edilmiş ruha secde ettiler, Allāh'ın rahmetinin tecellisine eriştiler.
544. Ancak, şeytan ikna olmadı. Yaratanın işi ona acayip göründü.
545. Allāh'a niyaz etmeyip naz etti, kendini kara bahta düşürdü.
546. Akılsız şeytan büyüklük taslayıp Hakk'ın sözünü tasdik etmedi.
547. Tozdan topraktan olanın halifelîği, yüce nura çok acayip gelir.
548. Halife nura nar olmayı, meleklik Rahman'a yar olmayı gerektirir.
549. Münevver nurun görüldüğü latifin zıddı nerede ortaya çıkar?
550. Toprakta yaratılmışa hakaretle bakıp kendisine secde edilecek yeterliliği (onda) görmedi.

⁴²³ bk. İktibaslar 15

⁴²⁴ aña: anda K

⁴²⁵ 547- İ

- 551 Sücūd itmek çü kesr-i nefis olur
Anı her kişi kıanda idebilir
- 552 Şular kim kesr-i nefis itdiler ey cān
Revādur kim olalar ehl-i imān
- 553 Anı bilmedi şeytān kim bu Ādem
Kemālile olısar cān-ı ‘ālem
- 554 Cihān anuñ için maḥlūk oldı
Ki anı maḥbūbluk maşdūk oldı
- 555 Sevüb yār itdi anı zāt-ı biçūn
Anuñçün zıkr olındı “**kāf**” ile “**nūn**”⁴²⁶

[İ17a] [K19a]

Der Tercih-i Tafđil-i Ādem ‘Aleyhişşālātu

Vesselām⁴²⁷

- 556 Cihāndan bir delīl-i eşrefiyyet
İşitgil kim nicedür elṭafiyyet
- 557 Ki altı günde ḥalk-ı arz <u> eflāk
Daḥı hem “**kūn**”⁴²⁸ dimekde cüst ü çālāk
- 558 Qamusı sābit u mevcūd oldı
Qamusı mümkün u ma‘dūd oldı
- 559 Velīkin Ādem’ün ḥaqqında Allāh
Kelām-ı qudsī ile ya‘nī ol şāh

Ḥadis-i Qudsī Hammertü Tīnete Ādeme Bi-Yedeyye

Erbe‘ine Şabāḥan⁴²⁹ Şadaḳallāhu’l-‘Azīm⁴³⁰

- 560 Yoğurdum “**çil şabāḥan**”didi Allāh
Vücūd-ı tīnin anuñ⁴³¹ ol güzel şāh
- 561 İki elümle dir zi-‘izz u tekrīm
Zihī Ḥallāk zī-taḥlīḳ u ta‘zīm

551. Çünkü secde etmek nefsi kırar, onu her kişi nasıl yapabilir?
552. Ey can! Nefsini kıran şu kimselerin iman ehli olmaları haklarıdır.
553. Şeytan bilmedi ki, Adem tam bir olgunluk ile alemin canı olmuştur.
554. Cihan onun için yaratıldı, onu sevmek tasdik edildi.
555. Allāh, onu sevip kendine yar etti, “kūn/ol” emri onun için söylendi.

Selam Onun Üzerine Olsun Adem’in

Üstün Tutulmasının Tercihi Hakkında

556. Cihandan bir şereflik delili, latiflik nasıldır, işit!
557. Ki, felekler ve yer “kūn” emri ile altı günde çarçabuk yaratılılarak,
558. tamamı mevcud ve sabit, tamamı mümkün ve sayısı belli oldu.
559. Ancak o padişah olan Allāh, Adem hakkında kutsal kelamı ile,

Hadis-i Kudsi: “Adem’in çamurunu kırk sabah (yed-i) kudretimle yoğurdum.” Azim olan Allāh doğru söyledi.

560. o güzel sultan “onun vücudunun toprağını kırk sabah yoğurdum” dedi.
561. İzzet ve kerem sahibi Allāh, iki elimle der. Yaratış ve azamet sahibi yaratıcı ne hoş!

⁴²⁶ bk. İktibaslar 7

⁴²⁷ Der Tercih-i Tafđil-i Ādem ‘Aleyhişşālātu Vesselām: Der Tercih-i Tafđil-i Ādem ‘a.s.

⁴²⁸ bk. İktibaslar 7

⁴²⁹ bk. İktibaslar 16

⁴³⁰ şadaḳallāhu’l-‘azīm: -İ

⁴³¹ anuñ: - İ

- 562 Bu ta‘zīm u bu kudret kıandan oldu
Bu teşrif u bu neş‘et kıandan oldu
- 563 Yeter ‘âkıl olana bu kerâmet
Ki insânũndurur Hakk-ı hılâfet
- 564 Mu‘allem Âdem oldu hem melekden
Anuñçün geçti oğlı nüh felekden
- 565 Taķarrüb buldı⁴³² zât-ı vâcibe ol
Melek hâricde kıaldı bulmadı yol
- 566 Aña çün “**li me‘a’llâh**”⁴³³ oldu hâşıl
Velî ğayrı aña olmadı dâhil
- 567 Murâdâmeden Ahmed’dür muhakķak
Muşaddaķdur muşaddaķdur muşaddaķ
- 568 Ki ol maḡlûb-ı dil maḡbûb-ı Hakk’dur
Ne söz kim söylemişdür mâ-şadaķdur
- 569 Cihân ṡurduķca ṡursun şer‘i anuñ
Ki oldur h̃âcesi cân-ı cihânũñ

[İ17b]

Der Medḡ-i Ḥazret-i Muhammed Muşṡafâ
Şalavâtu’llâh ‘Aleyhi ve ‘Alâ Âlihi⁴³⁴

[K19b]

Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

- 570 Yâ eşrefe’l-vesâyil (u) yâ aḡsene’l-vesîl
Ḳad kunte vâşılın bi cemâlin hüve’l-cemîl
- 571 Ey serverî ki cümle-i ‘âlem berâ-yı to
Maḡlûķ geşteend me‘arrâ-yı ve’l-aşîl⁴³⁵

562. Bu azamet bu kudret nereden oldu, bu şereflenme bu ortaya çıkış nereden oldu?
563. Akıllı olanın anlaması için bu keramet yeter, ki Hakk’ın halifeliğı insanındır.
564. Meleklerle nazaran Adem daha bilgili oldu, o yüzden Ademoğlu dokuz feleğın (üstüne) geçti.
565. Varlığı mutlak gerekli olan zata, o yakınlık buldu. Melek dışarıda kaldı, erişemedi.
566. Ona “li meallâh”a erişti, başka kimse ona dahil olamadı.
567. Muhakkak, murad edilen Ahmed’tir. Tasdik edilmiştir, musaddaktır, musaddak.
568. O gönüllerin istediğı, Hakk’ın sevdiği olduğundan her ne söz söylemiş ise yerli yerindedir.
569. Cihan var oldukça onun hükmü de var olsun çünkü cihanın canının hocası odur.

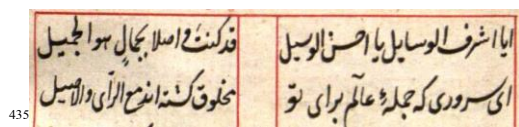
(Allâh ona ve ailesine salat etsin)
Hazret-i Muhammed Mustafa İçin
Naat Medhi

⁴³² buldı: kııldı İ

⁴³³bk. İktibaslar 17

⁴³⁴ Der Medḡ-i Ḥazret-i Muhammed Muşṡafâ Şalavâtu’llâh ‘Aleyhi ve ‘Alâ Âlihi: Der Medḡ-i Na‘at-ı Nebî ‘Aleyhişşâlâtu Vesselâm İ

- 572 Vey şem‘i nūr-baḥş kemāl-i şu‘ā‘ uña
Ma‘būd-ı lem yezel güneşi dürr olan fetil⁴³⁶
- 573 Olsun cemālūñ ezherinūñ müddeti medīd
Kılsun celālūñ evrāḳınūñ⁴³⁷ şāyesi zālīl⁴³⁸
- 574 Ol zāt kim seni bu şehādetde kıldı hay
Kālb-i selīmle nitekim Ādem u Ḥalīl
- 575 Dāl itdi māh-ı çeḥrūñi şems-i cemāline
Anuñçün eyledi dilūñi nuṭṭına delīl
- 576 Levḥ-i ruḥūñda fazlile naḳş itdi nūrını
Maḥfūz-ı levḥdurur zihī⁴³⁹ faẓl u zihī faẓīl
- 577 Her kim müsebbih olmadı ol nūra çün melek
La‘net didūñ aña ki ‘Azāzil’dür ol ‘azīl
- 578 Buldı vücūd-ı nātıḳūñile şeref melek
Oldı kelām-ı ḥazrete çünkim dilūñ vekīl
- 579 İrdi servere cümle-i eşyā ile’l-ebed
İrşāduñile her ne ki var ekşer u ḳalīl
- 580 Seyrān-geh⁴⁴⁰ oldı rif atūñe nerdibān-ı nüh⁴⁴¹
İsrā şebinde kim saña yār idi Cibrīl
- 581 Maḥmūd oldı anda maḳāmuñ zihī ḳabl
Maḳbūl-i ḥazret oldı vücūduñ zihī ḳabīl
- 582 Şıḡmadı anda çün melekūtuñ muḳarrebī
Dahī nebī-i mürsele bulunmadı sebīl
- 583 Ol vuşlat oldı çünki saña maḳşad⁴⁴²-ı maḳāl
Ol yirde emr oldı saña aḥsenü’l-maḳīl
- 584 Tıḳsan biñ oldı bir nazār içinde sem‘ūñe
Ḥāşıl vücūd-ı lem-yezeliñden bu ḳāl u ḳīl⁴⁴³
572. Ve ey ışığının kemaline, zeval bulmaz
mabudun güneşinin inciye benzeyen
nuru fitil olan mum!
573. Cemalinin çiçeklerinin süresi uzun olsun,
celalin yapraklarının sayesini gölgeli
kılsın.
574. O zat seni bu şehadet aleminde Adem ve
Halil gibi selim bir kalple seni diri kıldı.
575. Ay yüzünü güneş cemal güneşine delil
kılıp, senin dilini nutkuna delil etti.
576. Yüzünün levhasına kendi ihsanı ile
nurunu işlediğinden, o levh-i
mahfuzdur, ne güzel ihsan ne hoş
bağışlama!
577. O nuru “sübhanallâh” diyerek tesbih
etmeyen meleğe lanet dedin ki o
azledilmiş Azazil’dir.
578. Melek konuşan vücudunla şeref buldu,
çünkü senin dilin o hazretin sözüne
vekildir.
579. Tüm eşya, az ya da çok her ne var ise
irşadın ile ulu rehber ebede kadar erişti.
580. Yükselişine dokuz merdiven seyrangah
oldu, İsrâ gecesinde sana yar olan
Cebrail idi.
581. Orada makamın mahmud oldu, ne hoş
karşılama! Varlığın o yüce zatın kabul
ettiği oldu, ne güzel kabiliyet!
582. Mukarreb melekler orada yer bulamadı,
gönderilmiş peygamberlere de yol
bulunmadı.
583. O kavuşma sana hitap maksadındandı, o
yerde sana sözlerin en güzeli emredildi.
584. Sonu olmayan ebediden, bu doksan bin
çeşit sözü bir bakışta işittin.

⁴³⁶ 572 ve 573. Beyitler K nüshasında yer değiştirmiş.

⁴³⁷ اورق İ, K

⁴³⁸ zālīl: zālīl K

⁴³⁹ zihī: zi K

⁴⁴⁰ Seyrān-geh: Seyrānuñ İ

⁴⁴¹ nüh: deh İ

⁴⁴² Maḳşad: maḳşa İ

⁴⁴³ İ’de beyitin mısraları yer değiştirmiş.

585 “**Ḳavseyñ**”⁴⁴⁴ oldı darb-ı meşel ḳurbetüñe lîk
Daḥı yaḳın oldı saña belki ol Celîl

[İ18a] [K20a]

- 586 Keşf-i hicâb itdi vü gösterdi ‘aynuña
Bir lem‘ a ile nûrını⁴⁴⁵ ol Ğâfirü’z-zelîl
- 587 Ol nûr içinde şûret-i maṭlûb berḳ⁴⁴⁶ idüb
Ol berḳ içinde ḥayrete ḡarḳ oldı cân u dîl
- 588 Ol baḥr içinde elli güher alduñ armaḡân
Lîkin za‘îf ümmetüñ ola diyu ‘aṭîl
- 589 ‘Aşruñ ḳabûl itdün anuñ ba‘zını koyub
Ḥamsîn ḥamse ḥıffet olub olmadı şaḳîl
- 590 Ey pâdişâh-ı ‘âlem u vey meḥḡar-ı rusûl
Vey ‘âlemeyne rahmet vey ‘âlem-i ‘adîl⁴⁴⁷
- 591 Küfr ile zulmile⁴⁴⁸ olmışken dehr muttaşıl
İmân nûr⁴⁴⁹ ḥüccet-i ḳatı‘ durur faşîl⁴⁵⁰
- 592 Şol kim⁴⁵¹ kelâm-ı pâküñile zinde dîl ola
Lâzım mı⁴⁵² oldı ya‘nî aña mâ-i selsebîl
- 593 Çün kim dimâḡı râyihâ-i ḳuds pâk ide
Ḥâcet degül mizâca ya sükker ya zencebîl
- 594 Ḥaḳḳânî-i ḳaşîr lisân u keşîr cürm
Râcîdurur ki medḥ u şenânî ḳıla ṭavîl
- 595 Luṭṭ u ‘inâyetüñ nazarı ol zâ‘îf içün
Ḳuvvet-i muṭahhar mülkinden⁴⁵³ ola keḡîl
- 596 Niceki⁴⁵⁴ çarḡ devr ide tâ inḳıza-i dehr
Ḥâk-i vücûd-ı zulmete nûruñ ola müzîl

585. Yakınlığına “iki yay arası” darb-ı meşel
oldu ancak o Celil Allâh’ı sana belki
daha yakın idi.

586. Zelillerin bağışlayıcısı Allâh, örtüsünü
açtı, ve gözüne bir parıltıda nurunu
gösterdi.
587. O nur içinde talep edilen sureti kıvılcım
edip, can ve gönül o kıvılcım içinde
hayrete ḡarḳ oldu.
588. O denizden elli mücevher armağan aldın,
ancak zayıf ümmetin çok tembellik eden
olduğundan
589. onunu kabul edip, bazısını bıraktın; elli,
beşe indirilip hafifletildi.
590. Ey alemin padişahı ve ey peygamberlerin
övüncü! Ey alemlere rahmet, ve ey
alemin çok adaletli olanı!
591. Dünya, zulüm ve küfür ile birleşmişken,
iman nuru onları ayıran hüccet-i kati
oldu.
592. Gönlü pak sözün ile gönlü dirilmişe
Selsebil suyu lazım mı olur?
593. Kutsal kokusu dimaḡı pak ettiğinden,
mizacı şeker ya da zencefile ihtiyaç
duymaz.
594. Sözleri yetersiz, kabahati çok Hakkânî
övgü ve mehdini uzun uzun yapmayı
umar.
595. O zayıfa, ihsan ve yardımının nazarı,
mübarek kuvvetinin mülkünden kefalet
etsin.
596. Devir döndükçe, dünyanın sonuna kadar,
nurun vücud toprağının karanlığını yok
etsin.

⁴⁴⁴ bk. İktibaslar 18

⁴⁴⁵ nûrını: nûrın K

⁴⁴⁶ berḳ: fark İ

⁴⁴⁷ 590 -K

⁴⁴⁸ Zulmile: zulme K

⁴⁴⁹ nûr: nûr İ

⁴⁵⁰ ḳatı‘ durur faşîl: ḳatı‘ dur u faşîl K

⁴⁵¹ Şol kim: Şu kim İ

⁴⁵² mı: - K

⁴⁵³ mülkinden: felekiden İ

⁴⁵⁴ Niceki: Niteki İ

Der Na‘at-ı Reşûlallâh⁴⁵⁵

Rasulullâh’a Naat Hakkında

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Fe‘ûlün

- 597 Beyâ ey âfiṭâb-ı nûr-ı ‘ulyâ
Beyâ ey feth-i bâb-ı ‘âlem ârâ
- 598 Gel ey sulṭân ki faḥr-i enbiyâsın
Sirâc-ı evliyâ vü etḳiyâsın
- 599 Gel ey ṭâvûs-ı ḳuds u bûlbûl-i ‘arş
Gel ey maḥbûb-ı Ḥaḳ u ṭûṭi-i ferş
- 600 Ki ‘âlem ṭoldı luṭf u şefḳatüñden
Ġaṇîdûr cümle ḥ‘ân⁴⁵⁶-ı rahmetüñden
- 601 Bulub dergâh-ı Ḥaḳdan faẓl ‘u ‘izzet
Ḥalâş itdüñ cihânı zi-mürüvvet

[İ18b]

- 602 Cihân olmış iken küfrile maḳḥûr
Gelüb îman nûrı itdi ma‘ mûr

[K20b]

- 603 Arındı şirk çirkinden gönüller
Muṭahhar düşdi tevḥîdile diller
- 604 Ḳılub seyr-i semâvât u maḳâmât
Ḥuşûl itdüñ ‘alâmât u kerâmât
- 605 Egerçi sür‘at itdüñ ol seferde
Velîkin rû‘yet oldı bir nazarda
- 606 Bulub “şümme denâ”⁴⁵⁷dan meslek-i rûḥ
Olub ‘ayne’l-yâḳînüñ bâb-ı meftûḥ
- 607 Ḳarîb olub saña Perverd-gâr’uñ
Delîl-i “ḳabekavseyn”⁴⁵⁸oldı yârüñ
- 608 Çün “ednâ”⁴⁵⁹ya‘nî vaḥdet oldı ḥâşıl
Dilüñ ol vaḥdetile oldı kâmil

597. Ey yüce nur güneşi, ey alemleri süsleyen fetih kapısı!
598. Ey sultan! Gel, sen ki peygamberlerin övüncü, evliyanın ve takva sahiplerinin ışığıdır.
599. Gel ey arşın bülbülü, cennet/Kudüs tavusu, gel ey Hakk’ın sevgilisi, ferşin papağanı!
600. Alem senin ihsan ve şefkatinle dolduğundan, tüm yaratılmışlar rahmet sofrandan doydu.
601. Hakk’ın dergahından fazilet ve şeref bulup, alemler insanîyet ile kurtardın.
602. Dünya, küfrün karanlığı ile kahrolmuşken imanının nuru gelip (dünyayı) bayındır etti.
603. Gönüller şirk çirkinliğinden arındı, diller tevhit ile temizlendi.
604. Makamları ve gökleri gezerek, alametler ve kerametler edindin.
605. Her ne kadar, o seferde hızlıca hareket etsen de, rüyet bir bakışta gerçekleşti.
606. Ruhun yolu “şümme denâ”dan bulunup, aynî-yakinin/kesin görüşün kapısı açıldı.
607. Allâh, sana çok yakın olup, “kabekavseynin/iki yay aralığı” delili senin yarin oldu.
608. Çünkü “edna / belki daha da yakın” yani vahdet ortaya çıkıp, gönlün o birlik ile kamil oldu.

⁴⁵⁵Der Na‘at-ı Reşûlallâh: Der Na‘at-ı Reşûl ‘a.s. İ

⁴⁵⁶ḥ‘ân:hûn K

⁴⁵⁷bk. İktibaslar 19

⁴⁵⁸bk. İktibaslar 18

⁴⁵⁹bk. İktibaslar 18

- 609 Maḳāmuñ oldı Maḥmūd-ı mu‘allā
Yemīnu’llāhdan kılduñ tecellā
- 610 Çü Hāzretten semā‘ idüb kelāmı
Kabül itdüñ taḥiyyāt u selāmı
- 611 Nizām⁴⁶⁰ -ı sözlerüñden oldı ma‘mūr
Cemāl-i kāyināt⁴⁶¹ vü buldı menşūr
- 612 Çün itdi diḳḳat-i fikrūñ belāğāt
Feşāḥat buldılar ehl-i feşāḥat⁴⁶²
- 613 Ḳamusı ‘āciz u maḥzūn oldı
Kemāl-i kesbden mağbūn oldı
- 614 Biḥamdi’llāh ki Hādī Muṣṭafā’dur
Anuñ enşarı hem ‘ālem-güşādur
- 615 Hezārān şād hezārān şād hezārān
Aña vü āline medḥ-i firāvān⁴⁶³

Maṭla‘ -ı Ğarrā⁴⁶⁴

- 616 Yine rūḥ encümi cān maṭla‘ ından
Dür-efşān⁴⁶⁵ oldı çıḳdı burḳa‘ ından⁴⁶⁶
- 617 Münevver eyledi ‘aḳl-ı āsmānın
Muḳābil kıldı ‘arşa nerdibānın

[İ19a]

- 618 Serīr-i ḳalb kim ‘arş-ı Hudā’dur⁴⁶⁷
Ki “er-raḥmāñ ‘ale’l-‘arş istevā”⁴⁶⁸dur

[K21a]

- 619 Safālar buldı Raḥmān’uñ yüzinden
Ġinālar aldı cān anuñ sözinden
- 620 Tedārüs eyleyüben nüh varaḳdan
Mükemmel itdi naḳlı masebāḳdan
- 621 Ki ol sebaḳ ki māhiyāt-ı cāndur
Kelām-ı Hāḳḳ⁴⁶⁹ -ı nūr-ı ğaybdāndur

609. Makamın Mahmud-ı mualla oldu,
Allāh’ın andı ile tecelli eyledin.
610. Sözü Allāh’tan işitip, taḥiyyat ve selamı
kabul ettin.
611. Sözlerinin düzeni ile kainatın yüzü imar
edilip, ferman buldu.
612. Düşüncenin inceliğinden belāğat ortaya
çıktığından ehl-i fesahat, fasihlik buldu.
613. Hepsi aciz ve kaygılı oldu, sendeki
olgunluktan dolayı hayret içinde kaldılar.
614. Allāh’a şükürler olsun ki hidayet veren
Mustafa’dır. Onun ensarı da alemleri
ferahlatanlardır.
615. Övgü, binler yüzbinler, yüzbinlerce ona
ve onun aline olsun.

Parlak Matla

616. Ruh yıldızı yine canın doğuş yerinden
inciler saçtı, peçesini çıkardı.
617. Semanın aklını nurlandırarak, arşın
merdiveninin karşısına getirdi.

618. Kalbin tahtı Allāh’ın arşı olduğundan,
“Rahman arşa istiva etmiştir”.

619. Rahman’ın yüzünden huzur bulup, can
onun sözünden zenginlikler aldı.

620. Dokuz varaktan okuyup öğrenerek,
öncekilerden nakli
tamamlanmış/mükemmel hale getirdi.

621. O ders ki, canın özüdür, gaybın nuru
(olan) Hakk’ın sözüdür.

⁴⁶⁰ Nizām:Nizāmum K

⁴⁶¹kāyināt:kāyināta K, -vü K

⁴⁶² Feşāḥat buldılar ehl-i feşāḥat: Fezāḥat buldılar ehl-i fezāḥat İ

⁴⁶³medḥ-i firāvān: medḥ u firāvān K

⁴⁶⁴Maṭla‘ -ı Ğarrā: Maṭla‘ K

⁴⁶⁵feşan: feşan K

⁴⁶⁶burḳa‘ ından: maṭla‘ ından İ

⁴⁶⁷Hudādur: Hudā İ

⁴⁶⁸bk. İktibaslar 20, “istivā”dur: “istivā” İ

⁴⁶⁹Hāḳḳ: Hāḳḳı K

- 622 Anuñla zāhir oldı her haķāyık
Anuñla keşf olubdur her daķāyık
- 623 Çü gönölüm murğı⁴⁷⁰ anuñ bülbulidür
Revānum bāğı⁴⁷¹ anuñ ter gülidür
- 624 Yine pervāz kıldı murğ-ı cānum
Yine āğāz itdi gülsitānum
- 625 Yine şeydālık itmek istedi rūh
Diler kim ola ‘aşkuñ bābı¹ meftūh
- 626 Çü āheng idüben pervāz kıldı
Hezārān perdelerden sāz kıldı
- 627 Gel ey şirīn nefeslü ‘andelībüm
Gel ey cism-i z‘ aīfīçün tabībüm
- 628 Benüm bu derdlü rūhuma şifā vir
Cefā-yı rüzigārımdan vefā vir
- 629 Ki yandı şevķile pirāhen-i dil
Fırākuñ yāyı düşdi kıldı menzil
- 630 Tutarken dāmen-i ‘aķlı revānum
Boşandı dest-i fikrüm qaldı cānum
- 631 Ümidüm münķatī^c oldı yedinden
Taşavvur bātıl oldı maķşadından
- 632 Dili taşdıķımūñ çün lāl oldı
Senūñ nuţķuñ anā ĥallāl oldı
- 633 Yine bir nūr vir zānum gözine
Yine bir menşūr vir fikrüm sözine

Der Beyān-ı Esmā vü Müsemmā

[İ19b]

- 634 Gel ey esrār-ı cānı gūş idenler
Şarāb-ı ‘aşķı dilde nūş idenler

[K21b]

- 635 Şafālar buluben iden tarablar
Tarablarda bulan dürlü talebler
- 636 Talebden şoñra hem vecdān idenler
Vişālile dili şādān idenler

622. Tüm hakikatler onunla ortaya çıkar, tüm incelikler onunla keşf olunur.
623. Çünkü gönülümün kuşu onun bülbulüdür, ruhumun bağı onun taze gülüdür.
624. Gönül kuşum yine uçmaya, gülbahçem yine söze başladı.
625. Ruh, yine çılgınlık etmek istedi, aşkın kapısının açılmasını diledi.
626. Çünkü cünbüş ederek uçtu, binlerce perdelerden yayı düzenledi.
627. Ey şirin nefesli bülbulüm gel, zayıf cismim için tabibim gel!
628. Benim dertli ruhuma şifa ver, ömrümün sıkıntılarından vefa ver.
629. Çünkü gönülümün gömleği onun arzusuyla yandı, ayrılığının yayı düştü, menzile eremedi.
630. Ruhum aklın eteğini tutarken, fikrimin elleri boş kaldı, (geriye) canım kaldı.
631. Elinden ümidim kesildi, maksadı hayal etmek de yersiz oldu.
632. Tasdikimin dili tutulduğundan, senin konuşman onu çözen oldu.
633. Şüphemin gözüne yine bir ışık, düşüncemin sözüne bir ferman ver.

İsim ve Müsemma'nın Açıklanması

634. Gel(in) ey canın sırlarını işitenler, aşkın şarabını gönlünde içenler !

635. Safalar bularak şenlikler yapanlar, şenliklerde çeşitli talepler bulunlar,

636. talebden sonra vecdler edenler, kavuşma ile gönülleri sevinçli kılanlar!

⁴⁷⁰ murğı: murğ K

⁴⁷¹ bāğı: bağ K

- 637 Giderüb farkı⁴⁷² cem‘iyyet bulanlar
Habībūn vişāline vāşıl olanlar
- 638 İzāfātı kıl-k-i ışkāt idūn⁴⁷³
Muḥabbet şevkini ifrāt idūn⁴⁷⁴
- 639 Ki tevḥīd İktizāsı olsa ḥāşıl
İzāfāt anda bātıl ola bātıl
- 640 Muḥabbet şevki ifrāt itse cānda⁴⁷⁵
Zuhūr ider celāliyyet cihānda⁴⁷⁶
- 641 Celāliyyet ki ‘aşkuñ pertevîdür
Eḥad’dan zāhir olur ma‘nevîdür
- 642 Yaḳar ḡayriyyetini vāḥidiyyet
Kılur varlık nūrında şāhidiyyet
- 643 Ki anda “şāhid u meşhūd”⁴⁷⁷ birdür
Riyāsız ‘abid u ma‘būd birdür
- 644 Ki mülk Allāhu Kāhhār’uñ olur pes
Meleklik daḥi Cebbār’uñ olur pes
- 645 Muḥabbet-i müfriṭe olunca ‘ākıl
Anuñ ismini ‘aşk itdi efāzıl
- 646 Çün ola ‘aşk-ı müfriṭ ol fenādur
Fenā ifrāt olunca ḥod beḳādur
- 647 Beḳādur vācibūn anda vücūdı
Bulunmaz resmile⁴⁷⁸ keyf u ḥudūdı
- 648 Ki zīrā elṭafu’l-luṭfdur⁴⁷⁹ ol Hay
Anı ḳanda göriser eşḳāl-i şey
- 649 Leṭāfet bulmayınca ‘aḳl-ı sāde
Görinmez anda didār ḡuşāde
- 650 Münevver olıcaḳ mir’atı ‘aḳluñ
Görinür anda her esrārı naḳlūñ

[İ20a]

- 651 ‘Aḳıl mir’atına mışbāḥ-ı ‘aşḳı
Muḳābil idecek İzāh-ı ‘aşḳı

637. Farkı giderip birlik bulanlar, sevgiliye kavuşmaya erişenler!
638. İlintileri kalem(iniz)den çıkarın, muhabbet arzusunı (daha da) arttırın
639. ki, tevhid gerekliliği ortaya çıktığında izafet/dünya bağları orada çok yersiz, lüzumsuz olur.
640. Canda muhabbet arzusu, çok aşırıya varınca cihanda celaliyet ortaya çıkar.
641. Celaliyet aşkın ışığıdır, Ehad’dan ortaya çıkar, manevidir.
642. Vahidiyet/bir olma, başlıkları yakar, varlık nurunda şahitlik gösterir.
643. Ki orada “şahid olan da şahid olunan” da birdir, ibadet eden ve ibadet edilen de riyasızca birdir.
644. Çünkü sonrasında, mülkü Kahhar olan Allāh’ a aittir, meleklik bile Cebbar’a aittir.
645. Akıllılar aşırı muhabbete erince, fazilet sahipleri onun ismini aşk koydu.
646. Aşkın aşırılığı haline fena, fenanın da aşırı olması bekadır.
647. Orada vacib olanın (Allāh’ın) varlığı beka’dır, onun niteliği ve sınırları bir usul ile bulunamaz.
648. Zira o Hay (olan Allāh) latiflerin en latifidir, en kaba şey onu nerede görecektir?
649. Basit akıl, latiflik bulamayınca, onda sevgili açıkça görülmez.
650. Aklın aynası nurlandığında naklin her sırrı onda görünebilir.

⁴⁷² farkı: farkı K

⁴⁷³ idūn: eyleñ İ

⁴⁷⁴ idūn: eyleñ İ

⁴⁷⁵ cānda: cāndan İ

⁴⁷⁶ cihānda: cihāndan İ

⁴⁷⁷ bk. İktibaslar 21

⁴⁷⁸ ile: u K

⁴⁷⁹ elṭafu’l-luṭfdur: elṭaf u elṭaf K

[K22a]

- 652 Görinür anda maṭlûbuñ cemâli
Tecellî idüben ‘izz u celâli
- 653 Çü tasdîk ola saña anda rehber
Tekellüm ide saña dürlü diller
- 654 Kamu esrârı saña şerh ideler
Kamu serpûş anda tarh ideler
- 655 Görine şüret-i maṭlûb-ı cânân
Muvaşşıl olına maḥbûb-ı Raḥmân
- 656 Gel andan soñra vir ḥalka haberler
Ki nicedür bu envâ‘ı nazarlar
- 657 Ki her kâmil ne dilden söylemişdür
Murâdın nice taḥrîr eylemişdür
- 658 Kimi seyr eylemiş evc-i felekde
Temâşalar görüb milk-i melekde
- 659 Kimi taḥşîl idüb esmâ tarîḫin
Ḳabûl itmiş melâyikler⁴⁸⁰ refîḫin
- 660 Kimi mâhiyyetüñ teşrîḫin eyler
Ḥaḳâyık aşlınıñ tavzîḫin eyler
- 661 Ḥaḳâyık kim vücûd-ı aşl-ı şeydür
Ki ol şey ḥaḳîḳat ile ḥaydur
- 662 Ḥaḳîḳat olmayınca şey olmaz
Ḥaḳîḳatsiz olandan nesne gelmez
- 663 Ḥaḳîḳat hey’et-i fânî degüldür
İsimdür ‘unşur-ı erkânî degüldür
- 664 Ḥayâlât olmadı asl-ı ḥaḳâyık
Maḥall-i ‘aḳlı olmaz bu daḳâyık
- 665 Sübûtı nefsine şâdık degüldür
Kemâl ehli aña nâṭık degüldür
- 666 Ḥaḳîḳat oldı çün aşl-ı muṭahhar
Ḥayâl olursa olsun fer‘⁴⁸¹ müşemmir
- 667 Heyûlâ fer‘ idür ismüñ muḥaḳḳaḳ
Zarâfet ehline oldı muşaddaḳ

652. izzet ve celalin tecelli etmesiyle, matlubun güzelliği orada görünür.
653. Orada sana yol gösteren tasdik olur, çeşitli diller seninle konuşur.
654. Bütün sırları sana açarlar, tüm serpuşlar çıkarılır (ki)
655. sevgilinin istenilen sureti görünsün, Rahman’ın sevgilisine ulaşılsın.
656. Gel ondan sonra halka haberler ver, bu çeşitli nazarların nasıldır (anlat).
657. Her olgun kişi (acaba) hangi dilden söylemiştir, muradını nasıl anlatmıştır.
658. Kimi feleğin en uzak noktasında, melek ülkesinde temaşalar görüp seyr eylemiş,
659. Kimi esma yolunu öğrenip, meleklerin arkadaşlığını kabul etmiştir.
660. Kimi mahiyetin açıklamasını yapar, hakikatlerin aslını izah eder.
661. Hakikatler şeyin aslının varlığı olduğundan, o şey (de) hakikat ile can bulur.
662. Hakikat olmayınca şey olmaz, hakikatsiz olandan varlık oluşmaz.
663. Hakikat, fani bir durum değildir, hakikat isimdir, unsurun esaslarından değildir.
664. Hakikatin aslı hayaller olmadı, bu incelik aklın yeri değildir.
665. Sabitliğini kendisi doğrulayamaz, olgunluk ehli onunla konuşmaz.
666. Kutsalın aslı hakikat olduğundan, hayal de ürün veren ferdir.
667. Şüphesiz ki, heyula, incelik ehlini doğruladığı (üzere), ismin feridir.

[İ20b]

⁴⁸⁰ melâyikler: melâyik İ

⁴⁸¹ fer‘ : murğ K

668 Heyûladan nazar kaṭ' itse rūḥuñ
Ḥaḳīḳat k'ismdür olur fütûḥuñ

[K22b]

- 669 Şular kim ehl-i sofistâyilerdür
Zevâhir hey'etine râyilerdür
- 670 Bevâtın ḥalkına inkâr iderler
Nebîler kavline idbâr iderler
- 671 Ḥaḳâyık hey'et-i yefnâya dirler
Ḥayâlât ol şugûl-i eşyâya dirler
- 672 Çü mevcûdât-ı gaybı göremezler
Ḥaḳâyık şüretine iremezler
- 673 Mürekkeb perde olur müfredâta
Şîfât olduğu gibi ya' nî zâta
- 674 Mürekkeb fer' idür çün müfredâtuñ
Şîfât olduğu gibi tâb-ı⁴⁸² zâtuñ
- 675 Mürekkeb aşl-ı cevherle ' arazdur
Velîḳin müfredât aşl-ı ğarazdur
- 676 Mürekkeb milk-i nasûta didiler
Vü müfred ḥalk-ı lâhûta didiler
- 677 Ḥaḳâyık daḥı mâhiyyet ey yâr
Olur ' âlem-i ceberût u⁴⁸³ yek-bâr
- 678 Ki anda mümkinât-ı külli eşyâ
Ḥaḳâyıkdur kamu ey yâr-i dânâ
- 679 Ḥaḳâyık ki oldı mâhiyyete meşrûṭ
İkisi birbirine oldı merbûṭ
- 680 Ḥaḳâyık ki anuñla şey ḥayydur
Biri mâhiyyet oldı biri şeydür
- 681 Ki ol şey ya' nî andan oldı mevcûd
Ol anuñ aşıldur ey yâr-i maḥmûd
- 682 Biri bâtındurur birisi zâhir
Biri evveldurur birisi âḥir
- 683 Ḥaḳâyık zâhir⁴⁸⁴ olınca nazarda
Tecellî görünür ' ayn-ı beşerde

668. Ruhun, heyulaya bakmayı kesse, isim olan hakikat (sana) açılır.

669. Şu felsefe ehli, zahir/dış görünüşe bakarlar.

670. Batını /gizli yaratılmışları inkar ederler, peygamberlerin sözünü talihsizce (dinlemezler).

671. Fani surete hakikat, eşyanın işlerine hayaller derler.

672. Çünkü gaybın var olanlarını göremezler, hakikatin suretine eremezler.

673. Tıpkı sıfatın zata olduğu gibi, mürekkeb de müfredata perde olur.

674. Tıpkı sıfatın zatın ışığı olduğu gibi, mürekkebe müfredatın feridir.

675. Mürekkeb, cevher ve arazın aslıdır. Ancak müfredat aslın sebebidir.

676. Alem-i nasuta/ şehadet alemine mürekkeb ve lahutun yaratılışına müfrededediler.

677. Ey sevgili! Hakikatler de mahiyet(tendir), ve alem-i ceberut bir kerede oluşur.

678. Ey çok iyi bilen sevgili! Orada olan tüm mümkün şeyler, hakikattirler.

679. Hakikatlerin (yaratılışı) şartı ile mahiyet oluştu, ikisi birbirine bağlı oldu.

680. Hakikat ki şey onunla ile canlıdır, biri mahiyet biri şey dir.

681. Ki o şey(denilen hakikat ile) vücuda geldi, hakikat onun aslıdır ey övgüyü hak eden sevgili!

682. Biri zahir biri batın biri evvel biri ahirdir./biri dış biri iç biri başlangıç biri sonuştır.

683. Hakikat zahirde/dışta ortaya çıkınca, insan gözünde / insanın zatında tecelli görünür.

⁴⁸²tâb: maḥz î

⁴⁸³u: - K

⁴⁸⁴zâhir: şâbit K

684 Hayālât olıcaķ asl-ı haķāyık
Görinmez dîdede nûr-ı daķāyık

[İ21a]

685 Haķīķat ism şey⁴⁸⁵ olmışdur ey dost
Pes ism mağz aıla şeydurur⁴⁸⁶ post

[K23a]

686 İsim ‘ayn-ı müsemmâdur muhaķķaķ
Muşaddaķdur muţabbaķdur muţabbaķ

687 İsim ‘ayn-ı müsemmâ olmayınca
İkisi vâhidiyyet bulmayınca

688 Kātı müşkil gelür ehl-i yaķīne
Ki noķşān irişür ĩmān u dīne

689 Çün eydürsen Ĥudā yā Rabb u yā Haķ
Bu esmāyı ki eydürsün mu‘allaķ

690 Ki bunlardan olur bir şey-i mefhūm
Bu mefhūmı idüb ‘aķlile ma‘lūm

691 İdersün ĥukm anuñ taşdıķine sen
Ki zīrā ‘aķl ile olur ol mu‘ayyen

692 Mu‘ayyen ya‘nī kim görindi ‘aķla
Ta‘aķķulden yitişdi dilde nāķle

693 ‘Aķıldan naķl u naķl oldu telaffuz
Telaffuzdan irüb cāna taķaffuz

694 Getürdi cān anı isme lisāndan
Bu cümle zāhir oldu ‘ayn-ı cāndan

695 Çün ismi dīde-i cān gördi rūşen
Müsemmayı bilüb fehmi eyledüñ sen

696 Bu ma‘lūmātı var küllī kıyās it
Müsemmā bularuñla esās it

697 Götür⁴⁸⁷ ismüñ cemālinden niķābı
Müsemmādan daķı keşf it ĥicābı

698 İkisi vâhidiyyet bulsun anuñ
Gör imdi ki ne şād ola revānuñ

699 Sen esmāyı müsemmādan taleb kıl
İriş sırrına cānile taķab kıl

684. Hakikatin aslı hayaller olursa, gözde
nurun incelikleri görünmez.

685. Ey dost! Hakikat isim şey olmuştur.
Sonra, isim iç/ruh, şey posttur, anla.

686. Şüphesiz, tasdik edildiği tatbik edildiği
gibi, isim; müsemmanın kaynağıdır.

687. İsim, müsemmanın aslı olmayınca, ikisi
birlik bulmayınca,

688. yakın sahiplerine çok zorluk gelir, iman
ve dine eksiklik gelir.

689. Çünkü Huda, Rab ve ya Hak dediğin
isimlerini (birbirine) bağılı edersin.

690. Ki bunlardan anlaşılan bir şey olur, bu
kavram da akıl ile bilinir.

691. Sen de hüküm ile onu doğrularsın, çünkü
o, akıl ile kesin olarak belli olur.

692. Belirlendi ki yani akla göründü, düşünme
ile söze aktarıldı /nakledildi.

693. Akıldan nakle, nakilden telaffuza,
telaffuzdan cana hıfzedilerek erişti.

694. Can, onu isme lisan ile getirdi, tüm
bunlar canın kendisinden/cevherinden
ortaya çıktı.

695. Çünkü, can gözü ismi açıkça gördü,sen
müsemmayı bilip anlayabildin.

696. Bu bilinenleri külli/genel kıyas et,
müsemmayı bunlar ile temellendir.

697. İsmi yüzünden örtüyü gider,
müsemmadan da peçeyi kaldır.

698. Onların ikisi vahidiyet/ birlik bulsun,
ruhun nasıl da mutlu oluyor, (bak) gör...

699. Sen isimleri, müsemmadan iste, sırrına
eriş can ile mutluluğa er.

⁴⁸⁵ ism şey: şey-i ism K

⁴⁸⁶ şeydurur: şeydür K

⁴⁸⁷ Götür : Getür İ, K

- 700 İki birdurur taṣḍīk eyle
Ta‘ aḳḳulden sözi taḥḳīk eyle
- 701 İsimden tesmiye itme taṣavvur
Ki şıḥḥat bulmaz ol sözden tefekkür

[İ21b]

- 702 Müsemmayı bulub lafz-ı isimden
İriş sırrına cānānuñ cisimden

[K23b]

- 703 Çü rüşen oldı ehlu’llāha bu sır
Anuñçün oldılar bu ‘ ilme muḥbir
- 704 Bu deñlü idemez misin ta‘ aḳḳul
Ki şeyden ism⁴⁸⁸ olınca tebeddül
- 705 Cehālet zāhir olur ‘ aḳl u rūḥa
Yitişmez ‘ aḳl u⁴⁸⁹ rūḥ andan fütūḥa
- 706 Diriseñ ḥaḳḳa bāṭıl ḥāṣā li’llāh
Olur idrākūñ ‘ āciz daḥı gümrah
- 707 Çü ḥaḳ bāṭıl olub bāṭıl ola ḥaḳ
Neden ma‘ lūm ola fa‘ āl-i muṭlāk
- 708 Ki ḥaḳ diyincegiz fehmi ola bāṭıl
Bu iki lafz kıla ‘ aḳlı⁴⁹⁰ ‘ āṭıl⁴⁹¹
- 709 Bir⁴⁹² emr-i i‘ tibārı ola eşyā
Ki ma‘ lūm olmaya ism u müsemma
- 710 Te‘ alā’llāh ne mūhkem yerde⁴⁹³ olur
Ne mūhkem perde-i perverde olur
- 711 Ki düşmiş cehlile yüz biñ ḥicāba
Yitişmemiş Ḥudā’dan fetḥ-i bāba
- 712 Gel imdi ehl-i Ḥaḳ iseñ ey dost
Kelām-ı mā-şadaḳtan eyle der-ḥost⁴⁹⁴
- 713 Kelām-ı mā-şadaḳ oldur ki esmā
Ḥaḳḳ’uñ ḳatındadır ‘ ayn-ı müsemma
- 714 Ki Ḥaḳḳ’uñ ismi Ḥaḳḳ’uñ ḡayrı olmaz
Muvāḥḥid anı andan ḡayrı bilmez

700. İkinin bir olduğunu tasdik et, sözü düşünme ile araştır.
701. İsimden, isimlendirmeyi/tesmiye anlama çünkü o sözden tefekkür gerçeklik bulmaz.
702. Müsemmayı, ismin lafzından bulup, cisimden sevgilinin sırrına eriş.
703. Çünkü bu sır evliyaya açıldığından, onlar bu ilmi haber veren kimseler oldular.
704. İsmi şeyden başka bir hal almasını akıl edemiyor musun?
705. (Bu durumda) ruh ve akılda cahillik ortaya çıkar, o (sebeple) akıl ve ruh açılışlara/ferahlamaya erişemez.
706. Allāh korusun, hakka/doğruya batıl/geçersiz dersin, kavrama yeteneğinin aciz ve sapkın olur.
707. Çünkü hak batıl, batıl da hak olursa, mutlak faal olan Allāh nasıl bilinir?
708. Ki (o zaman) hak dendiğinde batıl anlaşılır bu iki söz akıldan hale (getirir).
709. Eşya bir görünüşte olan iş (haline gelir) isim ve müsemma bilinemez.
710. Allāh yüceltsin ne sağlam yerde olur, ne sağlam perde büyüten perde olur.
711. Ki, cahillikle yüz bin perdeye düşmüş, Allāh’ın fetih kapısına yetişememiş.
712. Ey dost gel şimdi, hak ehliysen, tasdik edilen kelimadan dile.
713. Allāh katında müsemmanın aslı olan isimler tasdik edilen sözlerdir.
714. Hak’ın ismi Hak’tan başka bir şey olmadığından muvahhid/tevhid eden onu ondan başka bir şey (olarak) bilmez.

⁴⁸⁸ ism: ismi K

⁴⁸⁹ u: -İ

⁴⁹⁰ ‘ aḳlı (harekeliK): ‘ aḳl İ

⁴⁹¹ ‘ āṭıl : ‘ āḳıl İ

⁴⁹² Bir: Bu İ

⁴⁹³ yerde: perde İ

⁴⁹⁴ der-ḥost İ,K: Kelimenin aslı derḥ-āst

715 İki bir eşer virür çü rûha
İrür rûh ol eşerden biñ fütûha

716 Eşerden bul bularuñ vâhdetini
Gözetme şûretinden keŝretini

Güftâr Ender Ta‘rif-i Mâhiyyet

717 Gel imdi iste mâhiyyet tarîkin
Ki bulasın ilâhiyyet refîkin

[İ22a]

718 İkidür aşl-ı mâhiyyet muhaqqak⁴⁹⁵
Diyeyin şerhini it gel muşaddak

[K24a]

- 719 Biri müfreddurur biri mürekkeb
Birisi sâdedür biri müretteb
- 720 Bil imdi müfredi ki olur baŝit ol
Dağı nûrânidur kim buldılar yol
- 721 Hâkikat oldu⁴⁹⁶ ki ol mec‘ül olmaz
Aña mec‘ül demek maqbûl olmaz
- 722 Mürekkeb oldu bil mec‘ül anuñ
Ki oldu revnağı ehl-i cihânuñ
- 723 Bu mec‘ül mürekkebdür hâkikat
Ki aña vaŝ ile bulundu tarikat
- 724 Çü ŝeyüñ vaŝfi⁴⁹⁷ saña ola ma‘lûm
Tamâm mâhiyyet olur anda mefhûm
- 725 Velîkin müfred ol kim bu nazardan
K’ola gâyb-i ‘uyûn her beşerden
- 726 Anı ‘ilmile bilür ehl-i idrâk
‘Ayânile bilinmez ol ruḥ-ı pâk
- 727 Görinür ‘ilmile cân gözine ol
Bu resme bulunur ol müfrede yol
- 728 Ki ol mec‘ül olamaz ey birâder
Bulınmaz ca‘lile ol meslege der
- 729 Çü Hakk’uñ ismi Hakk’dan gâyrı olmaz
Ol andan şûret-i taḥkik bulmaz

715. Çünkü ikisi ruha beraber/bir eser verir,
ruh o eser ile bin zafere/açılıŝa erişir.

716. Bunların vahdetini eserden bul, şeklinden
kesretini/çokluğunu dikkate alma.

Mahiyetin Tarifi Hakkında Söz

717. şimdi gel, mahiyetini yolunu iste ki, ilahi
arkadaşını bulasın.

718. Mahiyetin aslı hakikaten ikidir,
açıklamasını söyleyeyim, gel tasdik et.

719. Biri müfreddir, biri mürekkeb, biri
sadedir biri müretteb/tertibli.

720. Müfredi bil ki o basittir, nurlu da olduğı
için yol buldu.

721. Hakikat oldu, mecul/yapılmış değildir;
ona, mecul/ yapılmış demek kabul
edilemez.

722. Onun meculu mürekkeb oldu ki o
dünyayı güzelleŝtirdi, bil.

723. Gerçekte mecul mürekkebdir, ki onun
özellikleri ile tarikat /ilahi yol bulundu.

724. şeyin vasfını bilesin, çünkü, ondan
mahiyetin tamamı anlaşılabilir.

725. Ancak, o müfred bu bakıştan gizli
olduğundan, insan gözü ile görülmez.

726. İdrak sahipleri onu ilim ile bilirler, o pak
çehre/yön gözler ile bilinmez.

727. O ilim ile can gözüne görünür, o müfrede
bu yöntem ile ulaşılır.

728. Ey kardeş! Ki o mecul/yapılmış değildir,
yapıp uydurma ile o yola kapı bulunmaz.

729. Çünkü Hakk’ın ismi Hakk’tan başka bir
şey olmaz, o ondan başka suretle
aranmaz.

⁴⁹⁵ muhaqqak: muqarrer İ

⁴⁹⁶ Oldı: oldur İ

⁴⁹⁷ vaŝfi: vaŝ K

- 730 Ki ismin iktizā eyleye zātı
Beyān ola şifāt-ı mümkünātı
- 731 İsim müfreddurur ey yār-i dānā
K'anun mefhūmıdır maṭlūb-ı ma' nā
- 732 Şıfat olmayıcāk lîḳin mürekkeb
Vücūd-ı küll-i şey olmaz müretteb
- 733 Ki zîrā vaşf gerek⁴⁹⁸ zāta ey yār
Ki vaşf ile bilinür şey-i nāçār
- 734 Vaşıf mec' ulidür ehl-i beyānuñ
Daḥı maḥşūlidür lafz u⁴⁹⁹ lisānuñ

[İ22b] [K24b]

- 735 Mürekkeb olmayınca nuṭṭ-ı mücmel
Şıfatı idemez hergiz⁵⁰⁰ mükemmel
- 736 Bu⁵⁰¹ lafz-ı Ḥayy hı⁵⁰² vü yedür aña
Bu rüşen ma' nıyî cān ile diñle
- 737 İki lafzı çü sen zarf eyleyesin
Anun ma' nāsını hoş söyleyesin
- 738 Çü lafz olmaya zarf ile muḳayyed
Bināsı ismün olmaya müşeyyed
- 739 İsim olmaz ise mevşūfa dāḥil
Şıfatdan ḥaz almaz ' aḳl-ı kāmīl
- 740 Pes eyle olsa māhiyyet bilinmez
Vücūdı vācibūñ mefhūm olunmaz
- 741 İsim çün kim ḥaḳīḳatdūr mücerred
Ki anun aşıldurur nūr-ı muḥalled
- 742 Yaraşmaz ca' l anun māhiyyetine
Çün ol Vāḥid'durur zātiyyetine
- 743 Şular kim bildi aşlın bu uşūlūñ
Temāşāsın iderler her maḳūlūñ
- 744 Ki cümle nāṭıḳa şādıḳ dimezler
Mecāzî olana ' aşıḳ dimezler
- 745 Kimisi kezbile rūbāhlıḳ eyler
Kimisi şādıḳ olub şāhlıḳ⁵⁰³ eyler

730. Ki, zatı ismini gerektirdiği için mümkün sıfatları açıklanır.
731. Ey bilgili sevgili! İsim müfreddir, istenilen mana onun mefhumudur.
732. Ancak, sıfat mürekkeb olmazsa, şeyin külli varlığı müretteb olmaz.
733. Ey sevgili! Vasıf zata gereklidir. Zira zorunlu olarak şey sıfat/vasıf ile bilinir.
734. Vasıf söz ehlinin meculüdür, lafız ve lisanın, ürünüdür.
735. Mücmel/özetlenmiş nutuk mürekkeb olmayınca Allāh'ın aşkın niteliklerini asla mükemmel edemez.
736. Çünkü Hay lafzı ha ve yedir anla, bu açık manayı can ile dinle.
737. İki lafzı sen zarf eyle, onun manasını güzel bir şekilde söyle.
738. Çünkü lafız, zarfa bağlı olmazsa, ismin yapısı/binası sağlam olmaz.
739. İsim mevsufa dahil olmaz ise, kamil akıl sıfattan haz almaz.
740. Sonra, öyle olursa mahiyet bilinmez, olması zorunlu olanın varlığı düşünülmez.
741. Çünkü, isim mücerred/soyut bir gerçekliktir, ebedi nur onun aslıdır.
742. Onun mahiyetine sonradan yapılmışlık yakışmaz, çünkü o zatlığında Vahid/tektir'tir.
743. Bu usulun aslını kim bilirse, söylenilen her sözün temasını edebilirler.
744. Ki, her konuşana sadık demezler, mecaza ait olana aşık demezler.
745. Kimisi yalan ile düzenbazlık yapar, kimisi sadakat gösterip sultanlık eder.

⁴⁹⁸ gerek: kār İ

⁴⁹⁹ u: -İ, K

⁵⁰⁰ hergiz: herkes İ

⁵⁰¹ Bu: Çü İ

⁵⁰² hı: ḥ İ

⁵⁰³ şāh: şek İ, K

Güftâr Ender Bakıyye-i Mâhiyyet

- 746 Beyâ ey ehl-i ma' nâ yâr-i cânî
Semâ ' it nuṭṭ-ı mâtḷüb-ı cihânî
- 747 Ki ' âlem ol kelâmuñ mazharıdır
Bu mevcûdât anuñ manzarıdır
- 748 Anuñ ' aḳsi düşübdür kâyinâta
Ḥaḳâyıḳdan⁵⁰⁴ vücûd⁵⁰⁵-ı mümkinâta
- 749 Vücûdı mümkinât andan bulubdur
Ki andan küll-i şey⁵⁰⁶ zâhir olubdur
- 750 Saña mümkün görinen ey muḥaḳḳıḳ
Anuñ zıllıdurur olḡıl muşaddıḳ

[İ23a] [K25a]

- 751 Vücûd anuñdurur vallâhuâ' lem
Ḳalanı ' aḳs-i zıldur ya' nî âlem
- 752 Bu ' aḳs-i⁵⁰⁷ zıl anuñla oldı rûşen
Bular ansuz olamazlar muayyen
- 753 Bularuñ ' aynı⁵⁰⁸ kim mâhiyyetidir
İki yüzden daḡı şâhiyyetidir
- 754 Birisi şüret u birisi ma' nî
Budur mâhiyyetin mirşâdı y a' nî
- 755 Olındı şüretuñ taḥlîḳi⁵⁰⁹ mec' ül
Velîkin ma' rifetdür şey-i ma' ḳül
- 756 Ki aña mefḥûm-ı vâḥid didi kâmil
Mücerreddür ki rûḥa oldı vâşıl
- 757 Mücerreddür ki ol cân-ı ciḥândur
Muṭahhardır⁵¹⁰ ki nûr-ı ḡaybdandur
- 758 Anuñ ilhâm ile olur sebîli
Anuñ taşdıḳ olur ancaḳ delîli
- 759 Ki ḥiss-i ' âşırı bu cism-i ḥâkûñ
Yitişmez sırrına ol zât-ı pâküñ

Mahiyetten Kalanlara Dair Sözler

746. Ey canımın sevdiği mana ehli! Alemin talep ettiği sözü işit!
747. Çünkü, alem o kelamın mazharıdır, bu varolmuşlar onun görünüşüdür.
748. Onun aksi kainata düşerek hakikatlerden mümkünatının varlığına yansımıştır.
749. Mümkünler varlığını ondan bulurlar, ki şeyin tamamı ondan ortaya çıkar.
750. Ey araştıran kişi ! Sana görünen mümkün, onun gölgesidir tasdik et.
751. En iyi Allâh bilir ki, varlık onundur, geriye kalan alem/dünya gölgenin yansımasıdır.
752. Bu gölgenin yansımaları onunla ortaya çıktı, bunlar onsuz belli olamazlar.
753. Bunların cevheri mahiyetidir, (bunlar) iki bakımdan da şahiyetidir. (?)
754. Birisi suret/şekil ve biri mana, yani mahiyetin izlendiği yer budur.
755. Suretin yaratılması mecul oldu, ancak makul olan nesne ettiği şey/ marifetdir.
756. Kamil kişi ona tek bir mefhum dedi, soyut /mücerred olan ruha/cevhere ulaştı.
757. Soyut /mücerredir ki o cihanın canıdır, mutahhardır/kutsaldır ki o gaybın nurundandır.
758. Onun yolu ilham ile olur. Onun delili tasdik ile yapılır.
759. Bu topraktan cismin on hissi, o pak zatın sırrına erişemez.

⁵⁰⁴Ḥaḳâyıḳdan: Ḥaḳâyıḳdur K

⁵⁰⁵vücûd: vücûdı İ

⁵⁰⁶küll-i şey: ḳamusu İ

⁵⁰⁷ı : u İ

⁵⁰⁸aynı: ' ayn K

⁵⁰⁹taḥlîḳi: taḥlîḳ K

⁵¹⁰Muṭahhardır: Muṭahhar İ

- 760 Anuñ-çündür katı elťāfdur ol şey
Beğāyet ‘ālem-i eşrefdür ol şey
- 761 Kıyās-ı vehm irişmez zātına anuñ
Fıkr-i havline varmaz ol Hudā’nuñ
- 762 Fenā itmek gerekdür māsivāyı
Sülūk itmek gerek milk-i beğāyı
- 763 Bunuñ ebķāsı anuñ perdesidür
Bunuñ yefnāsı anuñ perverdesidür⁵¹¹
- 764 Nazardan⁵¹² selb olunca mā’-i menlik
Bulınur rûh-ı pāk içre eminlik
- 765 Bu halkuñ şöhetini terk idencek
Tebeddül rāhına rûşen gidincek⁵¹³
- 766 Açılır perdesi ol milk-i hāşuñ
Görinür halkı⁵¹⁴ ol hāşu’l-havāşuñ
- 767 Enīs olıncağız anlarile rûh
Harīm-i hayret olur rûha meftûh

[K25b]

- 768 Tecellī eyler andan nūr-ı Bārī
Yitişür feyz u luţfile nişārı⁵¹⁵

[İ23b]

Güftār Ender Ta’rif-i Halvet⁵¹⁶

- 769 Ğıťa keşf olıcaķ cānuñ gözinden
Yaķın hāşıl olur Raḥmān yüzinden

Güftār Ender Ta’rif-i Halvet⁵¹⁷

- 770 Ben ol meslekde seyrān eyler iken
Revānum anda tayrān eyler iken
- 771 Sülūkum çekdi cānum dāmenini
İletdi anda dil pirāhenini
- 772 Tutişdurdı fenā odına yaķdı
Kül oldum külümi bahre biraķdı

760. Onun için o şey çok latiftir, alemin en şereflişidir.
761. Onun zatına, şüphenin mukayesesi erişemez, Allāh’ın düşüncesinin gücüne o varamaz.
762. Masivayı yok edip, beka mülküne süluk (yönelmek) etmek gerekir.
763. Bunun bakiliğı onun perdesidir, bunun yok oluculuğı onun yaratmasıdır.
764. Bakıştan benlik suyu giderilince pak ruh içinde eminlik bulunur.
765. Bu halkın sohbetini terk edilip, değişme yoluna açıkça gidildiğinde,
766. o has mülkün perdesi açılır seçkinlerin hasının halkı görünür.
767. Ruh onlar ile dost olunca, ruha hayret haremı açılır.
768. Oradan Bari olan Allāh’ın nuru tecelli eder, feyz ve ihsanını dağıtışına erişilir.

Halvetin Tarifi Hakkında

769. Canın gözündeki örtü kaldırılınca, Rahman’ı kusursuz eksiksiz bir bilgi ile tanıma elde edilir.

Halvetin Tarifi Hakkında

770. Ben o yolda gezinirken, ruhum orada uçarken,
771. sülukum canımın eteğini çekti, gönlümün gömleğini götürdü.
772. Tutuşturup yokluk ateşinde yaktı, kül oldum, külümü denizebıraktı.

⁵¹¹ Mısra vezne uymuyor.

⁵¹² Nazardan: Nazarda İ

⁵¹³ gidincek: gidicek İ

⁵¹⁴ halkı: halk K

⁵¹⁵ 768 -İ

⁵¹⁶ Güftār Ender Ta’rif-i Halvet: -K, İ’de 769. üstünde ve altında aynı başlık vardır.

⁵¹⁷ Güftār Ender Ta’rif-i Halvet : Güftār İ

- 773 Nice müddetler anda ğarķ oldum
Dükendi farķum u bī-farķ oldum
- 774 Tamāmet cem⁵¹⁸ ‘ aql u cānum
Muḥaṣṣal oldı ‘ aynımda ‘ ayānum
- 775 Bu baḥr içinde bir gün nāgehāni
Nazar kıldı bana ṣāh-ı nihānī
- 776 Riyāzet ṣehrinüñ dervāzesinden⁵¹⁹
Ḳanā⁵²⁰ at baḥrinüñ avāzesinden⁵²⁰
- 777 İşāret oldı vü çıķdum kenāre
Cihāne bir nefes kıldum neẓāre
- 778 Şanasın kendümi uyḥuda şandum
Ki giru yine uyḥudan uyandum
- 779 Gözüm açdum nazar kıldum vücūda
Hezārān ṣükr idüb vardum sücūda
- 780 Hemān bir nūra benzermiş vücūdı
Ki bilinmez rüsūmı vü ḥudūdı
- 781 Velī tekvinine yoķdur nihāyet
Görinmez cān gözine anda ğāyet
- 782 Ḳamu naķṣ-ı cihān anda muḥayyel
Ḳamu reng-i nihān anda mümeṣṣel

[İ24a]

- 783 Belürmez pertevinden rūḥa nūrı
Bilemez⁵²¹ derkini fikr-i żarūrı

[K26a]

- 784 Ḳatı tekvin⁵²² vardır pür taḥarrük
Ki idemez cān u dil andan temessük
- 785 Velīkin ṣol ḳadar bildüm ki şeydür
Ki ol ‘ Ālem’durur⁵²³ hem daḥı Ḥay’dur
- 786 Bulardan ğayrı ṣann itmedüm anı
İdeydüm maḥv iderdi ‘ aql u⁵²⁴ cānı
- 787 Bu ḥayrette ṭururken ‘ aql u cānum
Bir āyine revān oldı ‘ ayānum

773. Nice vakit ona (batarak) gark oldum,
farkım tükendi ve farksızlığa eriştim.
774. Canım ve aklım tamamen birleştirildi,
gözümde cevherim ortaya çıktı.
775. Bir gün ansızın, bu deniz içinde (o) gizli
sultan bana nazar kıldı.
776. Riyazet şehrinin kapısının sahibinden,
kanaat denizinin sesinden,
777. işaret oldu ve sahile çıktım, bir nefes
cihana baktım.
778. Sanırsın ki, kendimi uykuda zannettim,
ki sonra yine uykudan uyandım.
779. Gözümü açtım, varlığa baktım, binlerce
ṣükür edip, secdeye vardım.
780. Vücudu/varlığı, tıpkı usul ve sınırı
bilinmeyen bir nura benziyormuş.
781. Fakat, tekvinine/yaratmasına son yoktur,
can gözüne onun sonu görünmez.
782. Dünyanın tüm nakışları orada hayal
edilmiş, tüm gizli renkler orada temsil
edilmiş...

783. (Öyle parlak ki), ışığından nuru ruha
belirmez, mecburi fikir ile idrakine
erişilemez.

784. Orada hareket dolu pek çok yaratma
vardır akıl ve can onda tutunamaz.
785. Ancak şu kadar biliyorum ki şeydir, o
bilendir, hem de diridir.
786. Onu bunlardan başkası zannetmedim,
etseydim aklımı ve canımı mahv ederdi.
787. Aklım ve canım bu hayrette dururken, bir
ayna gözlerimin (önünden) geçti.

⁵¹⁸olındı: oldı İ

⁵¹⁹dervāzesinden: dervāresinden K

⁵²⁰avāzesinden: avāresinden K

⁵²¹Bilemez: Bulamaz İ

⁵²²tekvin: telvin K

⁵²³ālemdurur: ‘ ālemdür vü K

⁵²⁴u: -İ

- 788 Ki ol nūr anda görindi muşavver
Anuñla ‘aql u cān oldı münevver
- 789 Didüm bu āyine yā Rab ne ola
Ki anda bu vücūduñ nūrı ʔola
- 790 Semā‘ -ı cāna hātifden ʔokundı
Bir āvāz-ı müreffeh kim okındı
- 791 Didi bilgil anı ‘aqlıdur ‘aqlı
Ki anda nūr-ı zātuñ eyledi naqlı
- 792 Muḥakḳak añladum kim ‘aql-ı küldür
Ki ol cān bülbüline bağ-ı güldür
- 793 Beḡāyet diḳḳat⁵²⁵ itdüm ol nazarda
Çün anuñ aşluñı gördüm şuverde
- 794 Hemān bir şūret-ı maḥbūb-ı⁵²⁶ mergūb
Ki olmuş ‘ālemin ‘aynında matlūb
- 795 ʔatı maḥbūb u ḡāyet pūr leṭāfet
ʔatı ḥüsn-i cemīl u pūr zārāfet
- 796 Şu ḥadle ki ana bakmaḳda cānum
Hayādan eriyüb oldı revānum
- 797 Ne cānum ḳaldı vū ne fikr u ‘aqlum
Ne zikrüm⁵²⁷ ḳaldı vū ne dilde naklüm
- 798 ʔamu ol rūya ʔarşu oldılar maḥv
Yine bir nāgehāni buldılar şaḥv
- 799 Yine ḳıldum nazar maṭlūb-ı rūḥa
Yitişdüm biñ temāşā-yı fütūḥa

[İ24b]

- 800 Ne gördüm gördüm⁵²⁸ anuñ ḳudretini
Daḡı sem‘ u başardan ḥikmetini

[K26b]

- 801 Ki anuñ her dü cihān makdūrı olmuş
ʔamu varlık daḡı manzūrı olmuş
- 802 Dü ‘ālem ḳudretten zāhir olmuş
Vücūd-ı külle ‘aynı nāzır olmuş⁵²⁹
- 803 Görür ḥālini maḥlūḳ-ı cihānuñ
İşidür nuṭḳını her ehl⁵³⁰-i cānuñ

788. O nur onda suretlenerek gözüktü, akıl ve can onunla nurlandı.
789. Dedim ki “ey Rabb’im, onda bu varlığın nurunun dolduğu bu ayna nedir”?
790. Canın kulağına görünmeyen bir ses dokundu, ferahlatan bir ses okundu.
791. Dedi, “bil ki o zatın nuru nakledilen akıldır akıl ki ona zatın nuru nakl oldu”.
792. Kesin olarak anladım ki o, can bülbüline gül bahçesi olan akl-ı küldür.
793. Onun aslını suretde gördüğüm için, bakışta son derece dikkat ettim.
794. O anda rağbet edilen sevilen bir suret alemin gözünde talep edilen olmuş.
795. Çok sevimli son derece güzellik dolu, çok güzel yüzlü tam bir zariflik içinde...
796. Canım ona o kadar baktı ki, ruhum hayadan eriyecek gibi oldu.
797. Ne canım ne fikrim ne aklım, ne zikrim de dilde naklim kaldı.
798. Hepsi o yüz karşısında mahv oldular, yine aniden ayılıp (kendilerine geldiler).
799. Yine o istenilen ruha baktım, binlerce ferahlıkların/Allâh’ın rahmetinin temâşasına eriştim.

800. Onun kudretini gördüm, duymak ve işitmekteki hikmetini gördüm.

801. Her iki cihan onun kudreti ile olmuş, tüm varlıklar onun tarafından görülmüş,
802. İki alem de onun kudretinden ortaya çıkmış,gözü varlığın tamamını görmüş.
803. Cihanda yaratılanların her halini görür, her canlının sesini işitir.

⁵²⁵diḳḳat: -i

⁵²⁶‘ı: u ĩ

⁵²⁷zikrüm: fikrüm ĩ

⁵²⁸gördüm: körde ĩ

⁵²⁹802 - K

- 804 Eyitdüm yâ ilâhî yâ ilâhî
Ki sensün ins u cinnüñ pādīşāhı
- 805 Senüñ daḥı olur mı bir murāduñ
Ki andan zāhir ola feyz u dāduñ
- 806 Eyitti kim murādum muḥabbetdūr
Ki her tekvīne andan menziletdür
- 807 Çün anuñ sözlerini sem‘ kıldum
Fenā oldum vü giri cem‘ buldum
- 808 Bu deñlü feyz alub evvel nazardan
Rücū‘ itdi revānum ol seferden
- 809 Çü sırrı bildi rūḥum cūş kıldı
Şarāb-ı ‘aşkı aldı nūş kıldı
- 810 Diledi kim yaḳa ‘aḳluñ ḥicābın
Götüre şūret-i cānuñ niḳābın
- 811 Girībānını fikrūñ çāk kıla
Dimāğını revānuñ pāk kıla
- 812 Velīkin perde-i ādāb-ı Raḥmān
Çekildi der-miyānı ‘aḳlile cān
- 813 Ki ‘izzet perdesin açmak ḥaṭadur
Hem anda bī-ḥayāluḳ nā-sezādur
- 814 Çü nuṭḳ ol noḳtanuñ⁵³¹ perverdesidür
Tekellüm ol cemālūñ perdesidür
- 815 Ḥicāb olur çü fikrūñ zikri⁵³² anda
Gerek kim setr ola ol cism u cānda

Maṭla‘ est⁵³³

[İ25a]

- 816 Yine şubḥ-ı ezel rūḥ āfitābın
Tulū‘ itdi vü keşf itdi ḥicābın
- 817 Çü taḥrīk itdi rūḥuñ nev-bahārı
Müzeyyen oldı diller sebze-zārı

[K27a]

- 818 Yine bir encüm-i pür nūr toğdı
Yine biñ sa‘ dile berḥūr⁵³⁴ toğdı

804. Dedim ki, ey Allāh’ım! Ey İlah’ım !
İnsan ve cinlerin padişahı sensin!
805. Feyiz ve yardımının ortaya çıkacağı bir
muradın mı var senin?
806. Dedi ki, “muradım muhabbetir”, her
yaratılan onun bir derecesidir/neticesidir.
807. Onun sözlerini işittim, fena oldum, daha
sonra cem haline geldim /toplandım.
808. İlk bakıştan, bu derece feyiz alıp, ruhum
o seferden geri döndü.
809. Çünkü ruhum sırrı bildi ve coştı; aşk
şarabını aldı içti.
810. Aklın örtüsünü yakmak istedi, canın
suretinin örtüsünü kaldırmak istedi.
811. Fikrin yakasının yırtmak istedi, ruhun
dimağını tertemiz etmek istedi.
812. Ancak, akıl ile canın arasına Rahman’ın
edep perdesi çekildi.
813. İzzet perdesini açmak hatalıdır, hem
orada edepsizlik etmek de yakışık almaz.
814. Çünkü söz o noktadan yetişmiştir,
konuşma o güzelliğin perdesidir.
815. Orada fikrin zikri hicab/utanma
olduğundan, cisim ve canda da
kapatılması gereklidir.

Matladır

816. Yine ezel sabahı ruh güneşi doğdu ve
örtüsünü kaldırdı.
817. Ruhun ilkbaharı hareketlendi, gönüller
yeşilliklerle süslendi.
818. Yine nur ile dolu bir yıldız doğdu, yine
bin kutlulukla nasip doğdu.

⁵³⁰ ehl: aşl K

⁵³¹ noḳtanuñ: nuṭḳınuñ İ

⁵³² zikri: zıkr K

⁵³³ Maṭla‘ est: Maṭla‘ K

⁵³⁴ berḥūr: bir ḥur İ

- 819 Yine şeydâlig idüb bülbül-i rûh
Diler kim gonca-i fikr ola meftûh
- 820 Tecellî bâğının ezherlerinden
Tesellî berkinûn eşmârlarından
- 821 Müretteb ola ‘aqluñ dâmeninde
Mühezzeb ola dil-i pîrâheninde
- 822 Bu sevdâ câna dâm u dâne oldu
Gönül murğ⁵³⁵ aña pervâne oldu
- 823 Ser-âgâz idüben bostân-ı cânda
Habîbüñ zikrin ider gülsitânda
- 824 Gel ey cânda fikirler hârc idenler
Gel ey dilde zikirler derc idenler
- 825 Muhabbet tohumını ekmek gerekdür
Tecellî gülşenin dikmek gerekdür
- 826 Ki biri bülbül-i ‘aşk ola anuñ
Birisi cilve-gâhı ola cânuñ
- 827 Anuñ kim ‘aşkı yokdur cânı yokdur
Anuñ kim şıdkı yok imânı yokdur
- 828 Nedür bu ‘aşk Hakk’ına muhabbet
Nedür bu şıdkı Rabb’ine meveddet
- 829 Taleb olmaz muhabbet olmayınca
Tarab olmaz meveddet olmayınca
- 830 Anuñ kim olmaya bu per u bâli
Yoğ olsun murğ⁵³⁶ huşk olsun nihâli
- 831 Dükensün⁵³⁷ berk u bâri ezherinüñ
Kurusun cûy-ı bâri enherinüñ
- 832 Hâkîkî olmasa yâr-i mecâzi
Bulunca cânile eşvâk-ı râzı

[İ25b]

- 833 Tecellî hâşıl olur çeşm-i rûha
Şafâlar bulub irer biñ fütûha
- 834 İkisinden dahı fâriğ olanlar
Özini ya‘nî istibrâ kılanlar

[K27b]

819. Yine ruh bülbülü çılgınlık edip, fikrin goncasının açılmasını
820. tecelli bağının çiçeklerinden, teselli yaprağının meyvalarından,
821. aklın eteğinde dizilmelerini, gönül gömleğinde kusursuzca yerleşmelerini ister.
822. Bu sevdâ cana tuzak ve tane oldu, gönül kuşu ona pervane oldu.
823. Canın bahçesinde söylemeye yeniden başlarken, gülbahçesinde sevgilinin zikrini eder.
824. Gelin ey canda fikirler sarfedenler, gelin ey dilde zikirler biriktirenler!
825. Muhabbet tohumunu ekmek gerekir, tecelli gülşenini dikmek gerekir.
826. Ki onlardan birisi aşkın bülbülü olsun, diğeri canın cilve yeri olsun.
827. Her kimin aşkı yoksa, onun canı yoktur, onun sadakati de imanı da yoktur.
828. Bu aşk nedir? Hakk’ına muhabbet... Bu sadakat nedir? Rabb’ine bağlılık...
829. Muhabbet olmayınca talep olmaz, bağlılık olmayınca sevinç olmaz.
830. Bu kol kanattan yoksun olanın kuşu yok olsun, taze fidanı kurusun!
831. Çiçeklerinin yaprağı ve meyvası tükensin, nehirlerinin ırmağı kurusun!
832. Mecazi yar hakiki oluncaya kadar, sırrın şevkini canda bulunca,

833. Tecelli, ruhun gözüne belirir de (ruh) safalar bulup bin ferahlığa erişir.
834. İkisinden de el çekenler, yani kendini uzak tutanlar

⁵³⁵murğ: murğ K

⁵³⁶murğ: murğ İ

⁵³⁷Dükensün: Tükensün İ

- 835 Dıraht-ı huşke beñzer ki ire merge
Yitişmeye vücūdı bār u berge

Güftārend⁵³⁸

- 836 Yine cān bāhrinūñ gevherlerinden
Yine dil mışrınūñ ⁵³⁹şekkerlerinden
- 837 Ticāret itdi⁵⁴⁰ fikrūm kārbanı
Diler kim seyr ide mülk-i cihānı
- 838 Ki ‘aql ol gevherūñ ḥallāli⁵⁴¹ ola
Revān ol şekerin dellāl-i⁵⁴² ola
- 839 Çü rağbet bula⁵⁴³ gevher gūş-ı cānda
Şarāb-ı ‘aşk nūş ola revānda
- 840 İdenler ol kelāmuñ istimā‘ ın
Bulalar ehl-i Ḥaqq’uñ ictimā‘ ın

Maqşad⁵⁴⁴

- 841 Gel imdi ey zarīf-i ter ṭabī‘ at
Kelāmuñ aslına sen eyle diğkat
- 842 Ki şey mevcūda dirler oldı şādık
Anuñ-çündür ki eşyā oldı nāṭık

**Qal’ allāhu Te‘ālā ve in min şey’in illā yüsebbihū
biḥamdiḥi ve lākin lā tefkähüne tesbiḥahum**

545

- 843 Müsebbihlerdurur bu cümle eşyā
Bu sözün şāhididür nūṭk-ı Mevlā
- 844 Velīkin bunların tesbiḥi ey yār
Semā‘ -ı cismile olmadı izhār

835. ölüme erişmiş kuru ağaca benzerler ki,
varlıkları yaprağa meyvaya erişemez.

Sözdür

836. Yine can denizinin mücevherlerinden,
yine gönül şehrinin şekerlerinden,
837. fikrimin kervanı, cihan ülkesini seyir
etmeyi dilediği için alışverişe çıktı.
838. Akıl o mücevheri çözen olsun, ruh o
şekerin tellalı olsun.
839. Can kulağında mücevhere rağbet bulsun,
ruhda aşk şarabı içilsin.
840. O sözü işitenler, Hak ehlinin
kavuşmasını bulsunlar.

Maksat

841. Şimdi gel ey taze tabiatlı zarafet sahibi!
Sen sözün aslına dikkat et!
842. Tasdik edildiği gibi, mevcud olana
şeydenildi; o sebepledir ki eşya konuşur
oldu.

**Allāhu Teala (şöyle) buyurdu: “Yedi
gök, yer ve bunların içinde bulunanlar
Allāh’ı tesbih ederler. Her şey O’nu
hamd ile tesbih eder. Ancak, siz
onların tesbihlerini anlamazsınız.”**

843. Tüm bu eşya, tesbih eder, bu söze bizzat
şahit Allāh’ın sözüdür/ayetidir.
844. Ey sevgili! Ancak tüm bunların tesbihi,
beden kulağı ile anlaşılmaz.

⁵³⁸ Güftārend: - K

⁵³⁹ mışrınūñ: şehrinūñ İ

⁵⁴⁰ itdi: itdüm İ

⁵⁴¹ ḥallāli: ḥallāl K

⁵⁴² dellāl: ḥelāli İ

⁵⁴³ bula: bu İ

⁵⁴⁴ Maqşad: -İ

⁵⁴⁵ -İ, bk. İktibaslar 22, 843-844 aynı ayet konu ediniliyor.

- 845 Bu mevcûdât ikidür⁵⁴⁶ muḥakḳak
Biri zâhirdür k'itdûn muḥaddak
- 846 Biri daḥı bularuñ bâṭınıdır
Ki ol bâṭın bu eşyâdan ğanıdır
- 847 Bu eşyâ gibi anlar daḥı şeydür
Kamu mevcûdlar hem⁵⁴⁷ daḥı haydur
- 848 Egerçi ğayb hâlinde yürürler
Velîkin zâhiruñ ḥalkın görürler

[İ26a]

- 849 İşidürler kelâmuñ külli ḥalkuñ
Bilürler⁵⁴⁸ şüretin her ehl-i dalkuñ

[K28a]

- 850 Kamu esmâyile tesbîḥ iderler
Kamu taḳdîsile telvîḥ iderler
- 851 Buların hey'etin şor ehl-i hâle⁵⁴⁹
Ki anlar varur ancak ol maḳâle
- 852 Bu ḳavlüñ câhilidür zihn-i felsef
Ki şâdık olmaz anda 'ilmü'l-elṭaf
- 853 Çıkınca sem^c-i cândan ḳuṭn-ı safsat
Olur envâr-ı zâtu'llâha mehbîṭ
- 854 Tölinca penbe-i felsef semâ'a
Yitişmez 'aḳl u rûḥuñ ictimâ'a
- 855 Gider imdi cehâlet perdesini
İşit rûḥ ehlinüñ perverdesini⁵⁵⁰
- 856 Ki mağz-ı 'ilmile besler kelâmı
Giderir naḳşı vü bulur tamâmı
- 857 Bu mevcûdât-ı bâṭın rûḥdur rûḥ
Bularuñ zikridür Ḳuddûs u Şubbûḥ⁵⁵¹
- 858 Ki bunlar cünd-i zât-ı Bârî'lerdür
Kimi luṭfî kimi cebbârîlerdür
- 859 Bularuñ milkidür bu cümle eşyâ
Gerek esfel ola gerekse 'alâ

845. Şüphesiz bu yaratılmışlar/mevcutlar tasdik ettiğin gibi ikiye ayrılır, biri zahir biri batındır.
846. Bunların batını olanı da, bu eşyadan/şeylerden (yana) zengindir.
847. Bu eşya gibi onlar da şeydir ve tüm yaratılmışlar gibi o da canlıdır.
848. (Her ne kadar) gayb halinde yürüyor olsalar da zahiri yaratılanları görürler.

849. Tüm yaratılmışların sözünü işitirler; cüppe/elbise sahiplerinin tavrını bilirler.

850. Hepsi ilahi isimler ile tesbih ederler; hepsi (Allâh'ı) hürmet ve şükür ile anarlar.
851. Bunların durumun hal sahiplerine sor, çünkü o söze ancak onlar varmıştır.
852. Felsefecilerin anlama yeteneği bu sözün cahili olduğundan, çok latif olan ilim onlar tarafından tasdik edilmez.
853. Can kulağından safsata pamuğu çıkınca, Allâh'ın zatının nurlarına yer açılır.
854. Felsefe pamuğu kulağı tıkayınca, akıl ve ruhun bir araya gelmesi mümkün olmaz.
855. Cahillik perdesini yok et ki, ruh ehlinin yetiştirdiklerini işit.
856. Ki (ruh ehli) sözü ilmin özü ile besler; eksiklikleri giderir, tamama erdirir.
857. Bu batın mevcudat/yaratılmışlar, ruhdur ruh, bunların zikri Ḳuddûs ve Subbuh'dur.
858. Bunlar Bari/yaratan zatın ordularıdır, kimi lutfı kimi cebre/zorlamaya görevlidirler.
859. Gerek alçak gerekse yüce tüm bu eşya bunların mülküdür.

⁵⁴⁶ ikidür: ikidür İ

⁵⁴⁷ hem: - İ

⁵⁴⁸ Bilürler: Bilür İ

⁵⁴⁹ şor ehl-i hâle: şor >her< ehl-i hâle İ, K

⁵⁵⁰ perverdesini: perdesini İ

⁵⁵¹ Ḳuddûs u Şubbûḥ : Şubbûḥ u Ḳuddûs İ

- 860 Bulara esfel vü ‘alā bir olur
Bular cümle cihānda seyr kıılır
- 861 Neye kaşd itseler def‘a irerler
Neyi isteseler def‘a görürler
- 862 Hicābı yok bularuñ gözlerinin
Hiṭābı yok bularuñ sözlerinin
- 863 İderler def‘aten ḳalbe sirāyet
Virürler def‘aten rūḫa hidāyet
- 864 Görürler şark u ğarḫı bir nazarda
Mesāfet çekmez anlar her seferde
- 865 Bular her ḳalbe kim dāḫil olurlar
Zārūrī cism ile ḳāyil⁵⁵² olurlar

[İ26b]

- 866 Velīkin cism anı itmez tefhīm
Ki ervāḫuñdurur ol nuṭḫ u teklīm⁵⁵³

[K28b]

- 867 Velī şol dil ki sāfidür kederden
Mücellādur tecellī-i nazārdan
- 868 Görinür anda ol rūy-ı melāyik
Olur anlara ol taḫt-ı erāyik
- 869 Bu cāhiller oları fıkr şanur
Yāḫud dilde⁵⁵⁴ oları zıkr şanur
- 870 Olar ḫod bir nefes şöḫbet iderler
Çıḳarlar⁵⁵⁵ yine ol evden giderler
- 871 Ḳalur o issi kim nefis-i beşerdür
Ki işi dā‘im ḫavf u ḫaṭardur
- 872 Gehī⁵⁵⁶ açlık ğamından ḫor u maġbūn
Gehī ta‘alluḫ⁵⁵⁷ yükünden çeşmi pūr ḫūn
- 873 İçinde⁵⁵⁸ dīv olub imāna girmez
Toḫumca seg olup ‘ahdine ṭurmaz
- 874 İşi artıkluḫ eksiklük ğamıdır
Hemişe divşümek hemdemidür

860. Bunlar için aşağılık ve yüce bir olur,
bunlar tüm dünyada gezebilir.
861. Neye kast etseler defasında erişir, neyi
isteseler defasında görürler.
862. Bunların gözlerinde perde yoktur,
bunların sözlerinin konuşması yoktur.
863. Bir defada kalbe sirayet eder/işler tek
seferde ruha hidayet verirler.
864. Doğu ve batıyı bir bakışta görür; sefer
anında mesafe çekmezler.
865. Bunlar her kalbe girebilirler, zorunlu
olarak beden ile de söyleyen olurlar.

866. Ancak beden onu anlayamaz; o konuşma
ve söz ruhlara aittir.

867. Ancak, kederden temizlenmiş gönül
bakışın tecellisi ile parlamıştır.

868. Onlara meleklerin yüzü görünür, onlara o
(gönül) padişahın tahtı olur.

869. Bu cahiller onları fikir sanır, ya da
dilinde olanları zikir sanır.

870. Onlar kendileri bir nefeste sohbet edip, o
evden çıkar giderler.

871. Sahip olarak, işi her zaman korku ve bela
olan insan nefsi orada kalır.

872. Kah açlık yüzünden hor/hakir ve gamlı,
kah bağlar yüzünden gözü kanlı,

873. İçinde dev/canavar olup, imana gelmez
tohumca köpek olup sözünde durmaz.

874. İşi fazlalık eksiklik derdidir, durmadan
mal biriktirmek yoldaşıdır.

⁵⁵² ḳāyil: ḳābil İ

⁵⁵³ İ‘de kırmızı mürekkep ile yazılmış.

⁵⁵⁴ Yāḫud dilde: Ya dilinde İ

⁵⁵⁵ Çıḳarlar: Çıkar İ

⁵⁵⁶ Gehī: Kimi İ

⁵⁵⁷ Gehī ta‘alluḫ: Kimi tokluḫ İ

⁵⁵⁸ İçinde : Üçüncü İ

- 875 Sen aña eydüreseñ rûh-ı hayvân
Ben anı bilmişemdür dîv u şeytân

Maṭlab⁵⁵⁹

- 876 Gel ey müşkiller içre deng u maḥzûn
Gel ey menziller içre ḥor u mecnûn
- 877 Müfîd olmadı çünkim saña naklûn
Cehâlet evidür mirşad-ı ‘âqlûn
- 878 Nitekim olasıñ nefsûñ refîki
Bulamazsun maḳâşiddan ṭarîki
- 879 Delîl isteyüben feryâd idersin
Ḳıyâsı⁵⁶⁰ nefsûñe irşâd idersin
- 880 Delîlûñ saña itmezse tevaḳḳuf
Taşavvurdan bulamazsın taşarruf
- 881 Ne zannuñdan müfîd olur revânuñ
Ne fikrûñden ğinâ bulur lisânuñ

[İ27a]

- 882 Egerçi ‘âql u naklûñ ṭalibisin
Velîkin zann-ı fâsîd râğıbısın

[K29a]

- 883 Çü sen unutmayasın kendözünü
Kaçan maḥlaşda göresin özini
- 884 Bu dürlü dürlü fen u bu aḳâvil
Ki nefs-i nâṭıka olur maḥâşıl
- 885 Ḳamusı nefsûñ olmışdur şikâli
Ḳamusı ‘âqlûñ olmışdur ‘ikâli
- 886 Ḳamusı rûhı⁵⁶¹ şalur pây-ı bende
Ḳamusı fîkr şayd ider kemende
- 887 Bulunub per u bâli murğ-ı cānuñ
Hevâsı ḳalmaz anda eşyānuñ
- 888 Girift içinde bunlar üns olurlar
Kimisi nev‘ u kimi cins olurlar
- 889 Bularuñ gönlin aldar ekl u şehvet⁵⁶²
Bulurlar ḥalk içinde dürlü şöhrat

875. Sen ona hayvani ruh diyebilirsin ben,
onu dev ve şeytan bilmişimdir.

Talep Edilen

876. Ey bu zorluklar içinde kalan şaşkın ve
kaygılı, bu menzillerde kalan hor ve
divane gel!
877. Aklının gözlemevi de cehalet yuvası
olduğundan, naklin sana faydalı olmadı.
878. Nitekim nefsin dost olduğun için,
niyetlerinden (doğru)yolu bulamazsın.
879. Delil isteyerek feryat edersin, kıyası
kendine rehber edersin.
880. Delilin seni durduramaz ise, düşünme ile
de (bir şeye) sahip olamazsın.
881. Ruhun, zannından fayda bulmaz, sözün
de düşünce ile zenginleşmez.

882. Her ne kadar, akıl ve naklin talibi olsan
da, fasid zanna rağbet ediyorsun.

883. Sen, kendi özünü unutmayasın ki kendi
kurtulmuş (olarak) göresin.

884. Bu çeşit çeşit fenler, sözlerin hepsi nefs-i
natıkın sonucudur.

885. Tamamı nefsin kösteği, aklın bağı
olmuştur.

886. Tamamı ruhu ayakbağı eder, tamamı
kemend/ıp (ile) fikir avlamaya çalışır.

887. Can kuşunun kolu kanadı bulunur,
eşyanın havası/arzusu kalmaz.

888. Bunlar, birbirine geçmişlik içinde ülfet
olur, kimisi çeşit kimisi cins olur.

889. Yemek ve şehvet bunların gönlünü
aldatır; halk içinde çeşitli şöhrat bulurlar.

⁵⁵⁹ Maṭlab: - İ

⁵⁶⁰Ḳıyâsı: Ḳıyâs K

⁵⁶¹rûhı: rûh İ

⁵⁶² aldar ekl u şehvet: alur eglür şehvet İ

- 890 Egerçi bunlar olurlar giriftār
Velīkin beslenürler çār u nāçār
- 891 Buları çarh-ı kej gerdān besler
Buları devr-i ser-gerdān besler
- 892 Buları lahm u şahmuñ⁵⁶³ iftiḥārı
İder bāzār-ı dehrūñ iştiḥārı
- 893 Zevāhirden ḡaṇi vū fahr-ı meclis
Bevāṭından velīkin ḥor u müflis
- 894 Budur perverde-i dehrūñ şebātı
Ki mevtine müfid olmaz ḥayātı
- 895 Gel imdi geç bu fkr-i müntakilden⁵⁶⁴
Ferāḡat ol bu zıkr-i mā-ḥaşaldan
- 896 Ki anuñ efkārı cānuñ perdesidür
Bunuñ ezkārı ten perverdesidür

Maḳşad⁵⁶⁵

- 897 Kelām-ı ṭayyibe bil kim melekdür
Ki anuñ meskenleri fevku'l-felekdür
- 898 Ḥabīşe rūḥ cāhildür muḥaḳḳaḳ
Muşaddaḳdur muşaddaḳdur muşaddaḳ

[İ27b] [K29b]

- 899 Çü ṭayyib ṭayyibāta oldı māyıl
Ḥabīşī hem ḥabīşi etdi ḥaşıl
- 900 Eger meylūñ senūñ ṭayyib olırsa
Seni Bārī aña rāḡıb kılursa
- 901 Lüzūmı lāzım olur sende anuñ
‘Alāmātı belirür tende anuñ
- 902 Eger sen ‘ilm-i Ḥaḳḳ’a ṭālibisen
Melekler⁵⁶⁶ rü’yetine rāḡıb isen
- 903 İşit esmā-yı ḥüsnādan⁵⁶⁷ ḥaberler
Ḥaber ola ki ḡāyet mu‘teberler
- 904 Uyar dil dīdesin ḡaflet şebinden
Ziyā vir rūḥa esmā kevkebinden

890. Ancak, bunlar ne kadar tutulmuş olsalar da ister istemez beslenirler.
891. Bunları eğri dönen felek, başı dönmüş devran besler.
892. Et ve yağın övgüsü bunları dünya pazarının tanınmışları yapar.
893. Dış görünüşte zengin ve övgü kazanmış olsalar da içte hor ve kaybetmişlerdir.
894. Dünyanın beslediğinin sonu budur, hayatının ölümüne faydası yoktur.
895. Gel şimdi bu intikal etmiş fikirden geç, ortaya çıkan sözden kurtul.
896. Çünkü onun fikri canın perdesi, bunun zikri bedenini ürettiğidir.

Maksat

897. Bil ki, güzel söz melektir, onların yerleştikleri yer feleklerin üstüdür.
898. Şüphesiz, tasdik edildiği, kabul edildiği (üzere) kötü/çirkin ruh cahildir.
899. Çünkü iyi iyiliğe meyyaldir, kötü de kötülüğü ortaya çıkarır.
900. Eğer senin meylin iyilikse, Bari/yaratan seni ona rağbet ettirirse,
901. sende onun ihtiyaçları gerekli olur, tende onun izleri belirir.
902. Eğer sen Allāh’ın ilmini istiyorsan, melekleri görmeye rağbet ediyorsan,
903. en güzel isimlerinden haberleri işit, ki o haberler çok kıymetlidir.
904. Gönül gözünü gaflet uykusundan uyandır, ruha esma yıldızlarından ışık ver.

⁵⁶³ lahm u şahmuñ: şahm u lahm uñ K

⁵⁶⁴ müntakilden: müntakimden İ

⁵⁶⁵ Maḳşad: -İ

⁵⁶⁶ Melekler: Meleklik K

⁵⁶⁷ esmā-yı ḥüsnādan: esmāsıdan İ

- 905 Sipih-r-i ‘aqla çün ‘ilm âfitâbı
Tulû‘ ide vü keşf ide hicâbı
- 906 Cemâlin gösterür maṭlûb-ı cānuñ
Vücûduñ bildürür şâh-ı cihānuñ
- 907 Seḫâb-ı cehl kim dil perdesidür⁵⁶⁸
Hevâ-yı nefsiñ ol perverdesidür
- 908 Sürersen⁵⁶⁹ riḥ-i Raḥmân ile dilden
Nefesler işidesin âb u gilden
- 909 Ki Hakk’uñ zâtını tesbîḥ iderler⁵⁷⁰
Vücûd-ı pâkini telvîḥ iderler⁵⁷¹
- 910 Gel imdi ‘ilm-i esmâyı taleb kıl
Ol esmâyı müsemmadan tarab kıl
- 911 Eger taḥsîl idersen ‘ilm-i esmâ
K’anı ta‘lîm idem eyitti Mevlâ
- 912 Hem Âdem’den melek ta‘lîm itdi
Anuñla nefsiñi tekmîl itdi
- 913 Hidâyet bulduñ ey yâr-i mükerrer
Elüñe girdi maṭlûb-ı mu‘azzâm
- 914 Münâsib oldu taḥsîl iki cinse
Ki ya‘nî bir melek bir daḥı inse
- 915 Melek insânile ol ma‘rifetde
Müsâvî olduḡı ol ma‘rifetde

[İ28a] [K30a]

- 916 Delâlet eyledi bî-şübhe vü şek
Ki insândan melek olmaya münfek
- 917 İki cihetden⁵⁷² oldu ins ez‘af⁵⁷³
Biri anuñ melekîdür ya‘nî elṭaf
- 918 Biri ol iki cinsüñ oldu ḥayvân
Ki oldur eşkâl u bî-dîn u imân
- 919 Kaçankim ol ola meyyâl-i elṭaf
Melâ‘ik ‘ilmi olur anda iz‘âf⁵⁷⁴

905. Aklın göğüne güneşin ilmi doğsun ve perdeyi açsın.
906. Canın talep ettiği ilahi güzelliği gösterson; cihan padişahının varlığını bildirsin.
907. Nefsin arzularının beslediği cehalet bulutu gönlü (kapatan) (bir) perdedir.
908. (Onu) gönülden Rahman’ın rüzgarı ile sürersen sudan ve balçıktan nefesler ışırtırsın.
909. Ki onlar Hakk’ın zatını tesbih ederler, (onun) tertemiz varlığını açıklarlar.
910. Şimdi gel ilahi isimlerin ilmini iste, o isimleri müsemmadan talep et.
911. Eğer ilahi isimlerin ilmini öğrenirsen, ki Allâh, onları öğretelim buyurdu.
912. Adem’den de melek öğrendi, onunla kendini tamamladı/mükemmelleştirdi.
913. Ey kerem sahibi sevgili! Hidayeti onunla buldun, istenilen çok büyük bir şey kazandın.
914. Biri melek biri insan olan iki cinse de bu ilmi öğrenmek uygun oldu.
915. O bilgide melek ve insanın eşit olduğu bilgisini,
916. şeksiz ve şüphesiz kanıtladı ki melek insandan ayrılmaz.
917. İnsan iki yönden çok zayıf oldu, biri meleki yani çok latif
918. iki cinsten diğeri, hayvani yani çirkin, dinsiz ve imansız.
919. İyiliğe meyyal olduğu zaman, meleklerin ilmi onda fazlalaşır.

⁵⁶⁸ perdesidür: bürdesidür İ

⁵⁶⁹ Sürersen: Şorarsan İ

⁵⁷⁰ iderler: ideler İ

⁵⁷¹ iderler: ideler İ

⁵⁷² cihetden: cihhetde İ

⁵⁷³ ez‘af: u za‘af İ

⁵⁷⁴ iz‘âf: ez‘af İ, K

- 920 Çün ol ola meyli anuñ eşkaliyyet
Bulunmaya pes anda ekmeliyyet
- 921 Ve kad yeşkā anuñ çün şādık ola
Kemāl ehli bu sözde nāṭık ola
- 922 Ki insān iken oldı adı hayvān
Ne hayvān bilki olur merdūd-ı Raḥmān⁵⁷⁵
- 923 Gel ey cān sen sözi idrāk eyle
Vücūdı ma^c rifetle pāk eyle
- 924 K'anı şāf idüb ahlāk-ı ḥamīde
Kıla tevḥīde ḳalbi āremīde
- 925 Çün ola nefsiñ anda mutmainne
Görine cān gözine her mazınne
- 926 Bu sen ḥod pāk idüñ 'ilm-i ezelde
Kabuliyyet bulurduñ her ḳabilde⁵⁷⁶
- 927 Neden geldi bu ahlāk-ı zemīme
Neden oldı bu inkār-ı recīme⁵⁷⁷
- 928 Nedendür dīv-i şūmuñ şādıkısañ
Niçün nuṭḳ-ı ḥabīşüñ nāṭıkısañ
- 929 Kī Ḥaḳḳ'ıñ şun^c ma inkār itdüñ
Şeyāṭın ḳavline ikrār itdüñ
- 930 Beğñmedüñ vücūd u ḥılḳatüñi
Teḥī gördüñ kelām u ḥikmetüñi
- 931 Liyāḳat bulmaduñ envār-ı Ḥaḳḳ'a
Ḥazāḳat ḳılmaduñ āsār-ı Ḥaḳḳ'a
- 932 Niçün dīve uyub Ādem'den ürkdüñ
Neden Bū-cehl olub Ḥātem'den ürkdüñ

[İ28b] [K30b]

- 933 Bu Ādem ḥod cihānuñ eşrefidür
Anuñ nuṭḳı dü kevnüñ elṭafidür
- 934 Sözinüñ zarfidür çün⁵⁷⁸ vecih anuñ
Sözi hem zarfidür bī- şübhe cānuñ
- 935 Olur zarf aña cān mazrūf cānān⁵⁷⁹
Nedür⁵⁸⁰ cānān ya^c nī nūr-ı Raḥmān

920. Onun meyli en çirkinlik olduğundan,
onda olgunluk bulunmaz.
921. “Ve kad yeşka /kuşkusuz bedbaht oldu”
bu sebeple doğru söylenmiştir, olgunluk
sahipleri bu sözü söylesin.
922. Ki insanken adı hayvan oldu, ne hayvanı,
belki Rahman'ın reddettiği!
923. Gel ey can! Sözü sen anla, varlığı marifet
ile tertemiz et.
924. Çünkü ahlak-ı hamide onu temizleyip,
kalbi tevhide karşı rahatlık içinde eyler.
925. Nefsin orada mutmainne olsun, her işaret
can gözüne görünsün.
926. Sen, kendin ilm-i ezelde tertemiz idin,
her türlü kabul görürdün.
927. Bu ahlak-ı zemime /rezil huy nereden
geldi, bu taşlanası inkar neden oldu?
928. Neden uğursuz devi/nefsi tasdik
ediyorsun, neden çirkin sözü
konuşuyorsun?
929. Allāh'ın sanatını inkar ederek,
şeytanların sözünü kabul etmiş
oluyorsun.
930. Vücut ve yaratılışı beğenmedin, sözünü
ve hikmetini değersiz gördün.
931. Hakk'ın nurlarında yeterlilik görmeyip,
Allāh'ın eserlerinin mahirliğini kabul
etmedin.
932. Niçin şeytana uyup Adem'den kaçtın,
neden Ebu-Cehl olup Hatem'den/ Hz.
Muhammed'den ürkütün?

933. Bu Adem, cihanın en şereflişidir; onun
sözü iki cihanın en güzelidir.
934. Çünkü onun yüzü, sözünün zarfıdır,
şüphesiz onun sözü canının da zarfıdır.
935. Can ona zarf, canan mazruf olur. Canan
nedir? Rahman'ın nuru...

⁵⁷⁵ Misra vezne uymuyor.

⁵⁷⁶ ḳabilde: Herakl'del

⁵⁷⁷ recīme: ḥamīme İ

⁵⁷⁸ çün: -İ

⁵⁷⁹ Olur zarf aña cān mazrūf cānān: Olur hem cānı anuñ zarfa cānān İ

- 936 Bu zarfıyyet bil imdi cāna dekdür
Velî mazrûf ol sulţāna dekdür
- 937 Ki zarfıyyet mürekkebdür muḥakḳak
Anuñ terkîbi olmışdur muşaddak
- 938 Ki rûḥa didiler “**cündi mücenned**”⁵⁸¹
Bu ḳālûñ⁵⁸² dâllidür ḳavl-i Muhammed

**Ḳāle Nebi ‘a.s. el-ervāḥu cünūdün mücennedetün
femā te‘ ārafe minhāitefe ve femā tenāker minhā
iḥtefe**⁵⁸³

Güftār Ender Ma‘ rifet-i Terkîb-i Se Kāne⁵⁸⁴

- 939 Mürekkeb üçdür ey yār-i şādîḳ
Ki anlar oldılar ervāḥa lâhiḳ⁵⁸⁵
- 940 Birisi oldurur ki ehl-i a‘ yān
Cemādile nebāt oldı vü ḥayvān

Der Tevzî‘ -i Mevâlid-i Şelâşe⁵⁸⁶

- 941 Bular üç nev‘ oldılar ey zarîfüm⁵⁸⁷
Kelāmı istimā‘ it ol ḥarîfüm
- 942 Ki evvel nev‘ e didiler cemādî
Çü cāmiddür bu terkîbüñ nihādı
- 943 Ki anā l‘ alile yāḳût dirler
Hem ol rûḥ ehline nāsût dirler
- 944 ‘Ale’t-tertib olub ecnās u⁵⁸⁸ envā‘
Bulur rûḥ-ı cemādî şekl-i eşyā

936. Bil ki bu zarfıyyet cana, mazrûfluk ol
sultana kadardır.
937. Şüphesiz zarfıyyet mürekkebdir; onun
terkibi tasdik olunmuştur.
938. Ruha, “dizili asker ordusu” dediler ki bu
sözün delili Hz. Muhammed’in sözüdür.

**Peygamber Aleyhisselam (şöyle)
buyurdu: “Ruhlar, sıralanmış askerler
gibidir orada birbirleriyle uyuşanlar
anlaşırlar, uyuşmayanlar
anlaşamazlar”**

**Üç Olanların Terkibinin Bilgisi
Hakkında Söz**

939. Ey sadık sevgili! Mürekkeb üç (tane)dür,
ki onlar ruhlara eklendi.
940. Cemad/cansızlar, nebat/bitkiler ve
hayvan olarak, görünenler oldular.

Mevalid-i Selase’nin Dağılımı

941. Ey zarif sevgilim! Bunlar üç oldular,
sözü dinle, yakın dostum ol!
942. İlk çeşide cemadi/cansızlar dediler,
çünkü bu terkibin tabiatı camiddir.
943. Ki ona lal ve yakut dediler, hem de o ruh
ehline nasut dediler.
944. Cinsler ve çeşitler düzen üzere olup,
cemadi ruh eşya şeklini alır.

⁵⁸⁰ Nedür: Ne durur İ

⁵⁸¹ bk. İktibaslar 23

⁵⁸² ḳālûñ: fālûñ İ

⁵⁸³ bk. İktibaslar 23, -İ

⁵⁸⁴ Güftār Ender Ma‘ rifet-i Terkîb-i Se Kāne: Der Taḥḳîḳ-i Māhiyyet-i Mürekkeb İ

⁵⁸⁵ lâhiḳ: lâyıḳ

⁵⁸⁶ Der Tevzî‘ -i Mevâlid-i Şelâşe: Güftār Ender Ma‘ rifet-i Terkîb Se Kār İ

⁵⁸⁷ ey zarîfüm: ey yār-ı zarîfüm İ

⁵⁸⁸ u: -K

Nev'-i Devvom⁵⁸⁹

- 945 Birisi daḥı ol üç nev' üñ ey yār
Nebātāt u dirāhtān oldı yekbār

[K31a] [İ29a]

- 946 Bularuñ daḥı rūḥı vardurur bil
Bular mevlūd-ı 'ālemdür naẓar kı⁵⁹⁰
- 947 Çü bunlar buldılar neşv ü nemāyı
Kamu tesbīḥ iderler Kibriyā'yı
- 948 Bularuñ rūḥıdur⁵⁹¹ rūḥ-ı nebātī
'Anāşırdan bulur bunlar ḥayātı

Nev'-i Sevvom

- 949 Biri ḥayvāndurur ol ehl-i rūḥuñ
Ki andandur senüñ fetḥ u fütühuñ
- 950 Aña ḥayvān didi insān-ı kāmīl
Hayāt andan olur ya' nī ki⁵⁹² ḥāşıl
- 951 Çü tedbīr-i taḥarrük buldı ol cins
Didiler ana zī-rūḥ⁵⁹³ vü daḥı ins
- 952 Bu cinsiyyet ki ünsiyyet bulubdur
Bu aşluñ nesline rāci' olubdur
- 953 Nebāt ile cemāduñ yokdur ünsi
Egerçi vardurur enva' u⁵⁹⁴ cinsi
- 954 Merātibde bulardan eşref oldur
Kamusından daḥı hem elṭaf oldur
- 955 Ki zīrā bunda mevcūd oldı anlar
Bu⁵⁹⁵ cism içinde maḥşūd oldı anlar
- 956 Cemādiyyet bunuñ cisminde ḥāzır
Nebātiyyet daḥı şeklinde māḥir
- 957 Bunuñ zāyidliği ḥayvānlığıdur
Taḥarrük idüb ehl-i cānlığıdur

İkinci Tür

945. Ey sevgili! O üç tertibin birisi bir kerede
olan nebatat/bitkiler ve ağaçlar(dır).

946. Bunların da ruhu vardır bil, bunlar
alemin çocuklarıdır, gör.

947. Bunlar büyüyüp gelişmeyi
bulduklarından tamamı yüce Allāh'ı
tesbih ederler.

948. Bunların ruhu nebati/bitkisel ruhdur,
bunlar hayatı unsurlardan alırlar.

Üçüncü Tür

949. O ruh ehlinin biri hayvandır; senin
açılma ve ferahlıkların da ondandır.

950. İnsan-ı kamil ona hayvan dedi, hayat da
ondan ortaya çıkar.

951. O cins, hareket etmenin idaresini
bulduğundan ona ruh sahibi ve de insan
dediler.

952. Bu tür, insaniyet kazanıp, bu aslın
soyuna/nesline dönerler.

953. Nebat ile cemadın çok çeşidi ve cinsi
olmasına rağmen yakınlıkları yoktur.

954. Rütbece bunlardan daha şerefli odur,
tamamından da daha iyi olan odur.

955. Çünkü bunda, onlar var oldu, onlar bu
cisimde istenilen oldular.

956. Bunun cisminde cemadiyet/cansızlık da
nebatiyet/bitkilik de maharet ile bulunur.

957. Hareket ederek can sahibi olan bu (türün)
fazla (yönü) hayvan oluşudur.

⁵⁸⁹Nev'-i Devvom: Der Tevzi'-i Mevālīd-i Şelāse İ

⁵⁹⁰Beyit [İ29a] başına mükerrer yazılmış.

⁵⁹¹rūḥıdur: rūḥdur İ

⁵⁹²ki: -İ

⁵⁹³zī-rūḥ: zīr-rūḥ K

⁵⁹⁴u: -K

⁵⁹⁵Bu: Cümle İ

- 958 Dağı insāna ıurbet buldığıdur
Hem ol ūretde nāṭık oldığıdur
- 959 Çü insān adıdur hayvān-ı nāṭık
Anuñçün oldı ism ana ūadık
- 960 Çün ol mecmū‘a-ı eūyā olubdur
Ḥabīb-i Ḥazret-i ‘ulyā olubdur
- 961 Cemādī vü nebātī anda ḥazır
Dağı hayvānlığında cüst ü kādır

[İ29b] [K31b]

- 962 Dağı insānlığı ḥod ekmeliyyet
Kemāli ḥod melekden efdaliyyet
- 963 Pes ey yār-i zarīf u rūḥ-ı pür-fen
Bunuñçün oldı saña ‘ilm rūūen
- 964 Yine terkīb-i aūlı cüst u cū it
Söze bu yüzde dağı renk bū it
- 965 ‘Anāşırdan mürekkeb oldı⁵⁹⁶ eūyā
Bulardur ey zarīf-i yār-i dānā

Güftār Der Ta‘rif-i Terkīb-i Ṭabī‘ī

- 966 Pes andan ūonra bil terkīb-i ṭab‘ī
Ki anlara dınür tertīb⁵⁹⁷-i ṭab‘ī
- 967 Bu terkībī⁵⁹⁸ bil imdi kim felekdür
Felek ya‘nī ki ol milk-i melekdür
- 968 Ṭabī‘atdan mürekkeb oldı eflāk
Bu ḳavlün ūāhididür ehl-i idrāk
- 969 Çü ‘unşurdan ṭabī‘at elṭaf oldı
Hem ondan ḥalḳ olanlar eūref oldı
- 970 İūit vaūfını ol ḥalḳ-ı Ḥudā’nuñ
Gör imdi kārını ol Kibriyā’nuñ
- 971 Ḥamel’dür āteūī ūevre türābī
Di Cevzā bādī vü Ḥarçengi ābī

958. Ve de insana yakınlık bulup, o surette konuşabilir olmasıdır.
959. Çünkü insan konuşan hayvandır, o sebep ile ismi doğru oldu.
960. Tüm eşyanın toplanmışı yüce Allāh’ın sevdiği odur.
961. Onda cemadiyet/cansızlık ve nebatiyet/bitkiselilik (özellikleri) bulunur, hayvaniyetde de çabukluk ve kudret sahibidir.

962. İnsanlığın kendisi mükemmellik...Yetkinliği melekten daha faziletlidir.
963. Sonra, ey nazik ve ruhu çok bilgili sevgili! Böyle olduğu için ilim sana açıklandı.
964. Sen yine de terkinin aslını araştır, sözün bu yüzdeki canlılığını/ rengini kokla.
965. Ey zarif ve bilgili sevgili! Unsurlardan terkin olan eşya bunlardır.

Tabiatlerin Terkibinin Tarifi

Hakkında Söz

966. Daha sonra terkinin özelliğini bil, ki ona tabii terkin denir.
967. Şimdi bil ki bu terkiye felek denir, felek denilen şey meleklerin ülkesidir.
968. Felekler, tabiatdan terkin edildi; bu sözün şahitleri idrak sahipleridir.
969. Tabiat unsurlardan daha güzel oldu, ondan yaratılanlar daha şerefli oldular.
970. Şimdi, Allāh’ın o yarattıklarının niteliklerini duy, o yüce yaratanın işlerini gör.
971. Koç ateşten, Boğa topraktır, İkizler havadan, Yengeç sudandır.

⁵⁹⁶ oldı: olan İ

⁵⁹⁷tertīb: terkīb İ

⁵⁹⁸terkībī: terkīb K

- 972 Esed hem âteşîdür bildi ‘irfân
Ki andadur maḥall-i şems-i tâbân
- 973 Olur hem Sünbüle ḥakî muḥakḳak
Daḥî Mizân bâdîdür muşaddak
- 974 Gel imdi ‘Akreb’i âbî bil ey dost
Ḳavis’den âteşi hem eyile derḥost⁵⁹⁹
- 975 Çü Cedy’i ḥâkle hem-ṭabi‘ olubdur
Ki Delv’e bâd hem menbi‘ olubdur
- 976 Ḥaḳîḳat Ḥût’un oldı⁶⁰⁰ ṭab‘ı âbî
Tamâm oldı bu terḳîbüñ⁶⁰¹ nihâdı
- 977 Bularuñ hey’etüñ ol Ḥayy u Ḳâdir
Bu⁶⁰² terḳîb üzre kıldı ya‘nî zâhir

[İ30a] [K32a]

- 978 Ṭabî‘ atdan mürekkebdür felekler
Nitekim nuṭṭa mazhardur melekler

Der Ta‘rif-i Terḳîb-i Ervâḥ-ı Melekût

- 979 Gel imdi rûḥ terḳîbin ṭaleb kıl
Anı bil cânla dilden ṭarab kıl
- 980 Ki anlara dimişler melâyik
Çün anlar oldılar ehl-i erâyik
- 981 Melâyik hem mürekkebdür mürekkeb
Ki anlar şekl olur ḥûb u müretteb
- 982 Müsebbihlerdürür evc-i ‘alâda
Müzekkirlerdürür fevḳ-i semâda
- 983 Bularuñ cismidür cism-i laṭîfî
Bularuñ resmidür resm-i ḥafîfî⁶⁰³
- 984 Bularuñ cismine irmez kudûret
Bularuñ resmine varmaz nüfüret
- 985 Muḳaddesdür muṭahhardur bu eşyâ
Bular oldı cünûd-ı zât-ı ‘ulyâ

972. Ariflerin bildiği gibi parlak güneşin de mahalli olan Aslan ateştedir.
973. Şüphesiz Başak topraktan ve Terazî tasdik edildiği gibi havadandır.
974. Ey dost! Şimdi gel Akrep’i sudan bil, Yay’ın ateşe ait olduğunu anla.
975. Oğlak toprakla aynı tabiatlıdır, Kova ise hava ile aynı kaynaktır.
976. Balık’ın tabiatı sudan oldu, (böylece) bu terkinin yaradılışı tamamlanmış oldu.
977. O Hay ve Kadir olan Allâh bunların durumunu bu terkip üzere görünür kıldı.

978. Nitekim meleklerin söze mazhar olmaları gibi felekler (de) tabiaattan terkip olunmuştur.

Ruhların ve Meleklerin Terkinin Tarifi Hakkında

979. Şimdi gel ruhun terkinin (öğrenmeyi) iste, onu bil, can ve gönülle eğer.
980. Onlar tahtların sahipleri olduğu için onlara melekler demişler.
981. Melekler, mürekkebdirler; onların şekli güzel ve tertipli terkin edilmiştir.
982. Göğün en yüksek kısmında sübhanallâh derler, semanın en üstünde zikrederler.
983. Bunların cismi, latif bir cisimdir, bunların suretleri hafif suretdir.
984. Bunların cismine kaygı bulaşmaz, bunların suretinde ürkme/kaçma bulunmaz.
985. Kutsal, mübarek olan bu nesneler, yüce Rabb’in zatının orduları oldular.

⁵⁹⁹der-ḥost İ, K kelimenin aslı derḥîst

⁶⁰⁰oldı: olmadı İ

⁶⁰¹terḳîbüñ: <te>ḳîbüñ İ

⁶⁰²Bu: Ki K

⁶⁰³ḥafîfî: ḥaḳîḳî İ

- 986 Dime bunlara müfred ey müdaḫḫıḳ
Bularuñ hey'etine ol muşaddıḳ
- 987 Ki külli enbiyâlar oldı nâṭıḳ
Bularuñ hey'etini ṭutdı şâdıḳ
- 988 Çü bularuñ ğuyûbı vü ḥuzûrı
Muḫaḳḫaḳdur ünâşî vu zükûrı
- 989 Pes öyle olsa terkîb(i) bularuñ
Sözinden oldı ol Perverd-gâruñ
- 990 Anuñçün oldılar anlar müsebbih
Anuñçün oldılar bunlar müferriḥ
- 991 Geç imdi sen felâsif mezhebinden
Ḥazer eyle bularuñ meşrebinden
- 992 Buları kendöziñe mesned itme
Adın rûḥuñ basit müfred itme
- 993 Basit u müfred olunca bu ervâḥ
Ki anlar külle ḥaydur bu eşbâḥ⁶⁰⁴

[İ30b] [K32b]

- 994 'Anâşırdan ṭabâyi' den gelür ol
Ki insânuñ vücûdına bulur yol
- 995 Yine bu yirden olunca müfârıḳ
Ṭabâyi' le olur aşlı muṭâbıḳ
- 996 Ki aşlına rücû' ider ḫamu şey
Çü⁶⁰⁵ andan oldı anuñ varlığı ḥay
- 997 Bu sözden 'aḳl düşer şekk u raybe
Uçamaz cân hümâsı ḡayb-ı⁶⁰⁶ ḡaybe
- 998 Yaramaz olur anda i' tiḳâduñ
Bulınmaz enbiyâya inḳiyâduñ
- 999 Pes öyle olıcaḳ ey yâr-i ekrem
Bu rûḥ u nuṭḳa eyle şıdḳ-ı muḫkem
- 1000 Ki rûḥuñ pertevdür nuṭḳ-ı kâmil
Bu sırrı bildiler ehl-i efâzıl
- 1001 Ki⁶⁰⁷ insân dimenüñ ma' nîsi oldur
Ki ḥay ola vü nâṭıḳ yol bu yoldur

986. Ey dikkatli (kişi)! Bunlara müfred deme, bunların keyfiyetini tasdik et.
987. Çünkü bütün peygamberler konuşarak bunların durumunu tasdik ettiler.
988. Çünkü bunların gayb ve hazır olanları, dişi ve eril olanları gerçekten vardır.
989. Daha sonra, bunların terkihi de yaratıcının emrinden dolaydır.
990. O yüzden, melekler/ onlar tesbih eder oldular, o sebeple bunlar ferahlık veren oldular.
991. Şimdi sen felsefe mezhebinden geç, (felsefecilerin) bunların meşrebinden kork!
992. Bunları kendine dayanak etme, ruhun adına basit ve müfred deme.
993. Bu ruhlar basit ve müfred olduğundan bu cisimlerin tamamı canlıdır.
994. O unsurlardan ve tabiatlardan geldiği için insanın varlığına yol bulur.
995. Yine bu yerden ayrılınca, aslı tabiatler ile birbirine uygun olur.
996. Çünkü her şey aşlına rücu eder, onun varlığı ondan can bulur.
997. Akıl bu sözden şüphe ve kuşkuyla düşer, can hüması gaybın gaybına uçamaz.
998. Orada itikadın (işe) yaramaz olur; peygamberlere (de) boyun eğişin olmaz.
999. Ey cömert sevgili! Eğer böyle olursa, bu ruh ve nutku sağlam bir şekilde tasdik et.
1000. Çünkü kamillerin sözü ruhun ışığıdır, bu sırrı fazilet sahipleri bildiler.
1001. Ki insan demenin manası budur (ki o), canlı ve konuşan olmalı, yol bu yoldur.

⁶⁰⁴eşbâḥ : eşyâḥ İ

⁶⁰⁵Çü: Çün İ

⁶⁰⁶ḡayb-ı: ḡayb u İ

⁶⁰⁷Ki: Bil K

1002 Çü hay oldu vü nâṭık olmadı ol
Kelâm-ı pāk-i Ḥaḳḳ'a bulmadı yol

1003 Aña hayvân dimeklik oldu şâdıḳ
Ki zîrâ oldu cîlf-i ğayr-ı nâṭık

1004 Eger insānıḡı olırsa kāmîl
Meleklik daḡı anda oldu ḡâşıl

1005 Ve ger hayvânıḡı olursa ġālîb
Aña insân demek olmaz münāsîb

1006 Çün insāniyyetün anda vuḳū' u⁶⁰⁸
Zuhûr itmedi aşlı vü fûrū' u

1007 Behāyimden daḡı ebter olur ol
Pelîd u nākes u ekder olur ol

1008 Ol insün cinsidür şeyṭân-ı mercûm
Aña tâbi' durur ol ḳavm-i meş'ûm⁶⁰⁹

1009 Şular kim oldılar insân-ı kamil
Melekden oldılar 'âlim vu fâzıl

1010 Bularuñ 'ilm-i' çün ta' lîm-i Ḥaḳ'dur
Ne söz kim dirlerse mâ-şadaḳdur

[K33a]

1011 Tekellümdür bu cinsün intisābı
Anuñçün oldılar bunlar kitābı

1012 Kitābiler nebîlerdür nebîler
Nebîler tâbi' dūr hem velîler

1013 Şular kim tâbi' olmaz enbiyāya
Yitişmezler makâm-ı evliyāya

[İ31a]

1014 Ḳalurlar cehl u pendâr içinde maḥrûm
Olurlar Ḥaḳ katında ḡor u meş'ûm⁶¹⁰

1015 Eger taşdıḳ iderseñ enbiyāya
Kitābından yitişdüñ evliyāya

1016 Kitābıdur murâdı enbiyānuñ
Kelāmıdur ḡuşûli evliyānuñ

1017 Kitābın bilmesen bilmezsin anı
Kelâmın bulmasañ⁶¹¹ bulmazsın anı

1002. Eğer canlı olsa fakat konuşamasa,
Hakk'ın tertemiz kelimasına yol bulamaz.

1003. Ona hayvan demek doğru olur, zira (o)
konuşamayan cahil olur.

1004. Eğer insanlığı tam olarak olgunlaşırsa,
onda meleklik de ortaya çıkar.

1005. Eğer, hayvanlığı üstün gelirse ona insan
demek münasip olmaz.

1006. Onda insanlık oluşmadığı için, aslı da
furu da ortaya çıkmadı.

1007. O, hayvanlardan daha aşağı olur, çirkin
uğursuz çok kederli olur.

1008. O insan taşlanmış şeytan türündendir, o
uğursuz kavimler ona uymuşlardır.

1009. Kamil insan olan şu kimseler (ki onlar)
melekten bilgili ve faziletli oldular.

1010. Bunların ilmi Hakk'ı öğrenmek olduğu
için, ne söz söylerlerse söylesinler
doğrudur.

1011. Bu cinsin intisabı/bağlanması konuşmak
olduğundan bunlar kitabı oldular.

1012. Kitabı olanlar peygamberlerdir,
peygamberler. Veliler de peygamberlere
uyarlar.

1013. Peygamberlere uymayan şu kimseler,
evliya makamına erişemezler.

1014. Bilgisizlik ve zan içinde mahrum
kalırlar, Hak katında da uğursuz ve zelil
olurlar.

1015. Eğer peygamberleri tasdik edersen,
kitaptan velilere yetişirsen,

1016. peygamberlerin muradı kitabıdır,
velilerin elde ettiği Allâh kelimasıdır.

1017. Kitabı bilmez isen onu bilemezsin,
kelamını bulmaz isen onu bulamazsın.

⁶⁰⁸ 1006-1008 -İ

⁶⁰⁹ meş'ûm: meşûm K

⁶¹⁰ meş'ûm: meşûm İ,K

⁶¹¹ bulmasañ: bilmesen İ

- 1018 Kitābıdur kelāmı Kibriyā’nuñ
Kelāmıdur şıfâtı ol Hudā’nuñ
- 1019 Kelāmından saña irmezse ‘irfān
Müfīd olmaz senüñ rûhuñda Raḥmān
- 1020 Senüñ rûhuñ anuñla oldı rûşen
Anuñladur tekellüm itdüğüñ sen
- 1021 Ki rûḥ emridurur Perverdigār’uñ
Emir nuṭkıdurur ol Kirdigār’uñ
- 1022 Senüñ rûhuñda emr oldı müeşşir
Senüñ cismüñde rûḥ oldı müdebbir
- 1023 Eşer Ḥaḳḳ’dan aña andan buñadur
Müeşşir anda vü hem bu yañadur
- 1024 Ḥaḳīkatde bu anuñla oldı vāḥid
Bu gözden anı gözle olma lâḥid
- 1025 Bu gözüñ nûrı andandur münevver
Bu sözüñ ṭavır andandur muṭahhar
- 1026 Bu cism andan muḳaddes oldı ey dost
K’anuñla faḫl u ‘izzet buldı ey dost
- 1027 Eşer kim rûḥa Ḥaḳ’dandur müyesser
Tekellüm oldı bil kim aña maḫzar

[K33b]

- 1028 Müeşşirden eşer olındı teklīm
Tekellümden yitişdi rûḥa tefhīm
- 1029 Yine cāndan tekellüm oldı zāhir
Zihī ḳudret zihī Ḥallāḳ-ı Ḳādir
- 1030 Tekellüm aşı-ı⁶¹² rûḥ oldı muḫaḳḳaḳ
Anuñçün oldı ol aña muṭabbak

[İ31b]

- 1031 Ki olmaz inḫşālī andan anuñ
Nitekim ‘ilm zātından Hudā’nuñ

1018. Yüce Allāh’ın kelāmı kitabıdır, o Allāh’ın sıfatı kelāmıdır.
1019. Eğer kelāmından sana irfan ulaşmaz ise, senin ruhuna Rahman’ın faydası olmaz.
1020. Senin ruhun onunla parladı, senin konuşman onun iledir/(sayesindedir).
1021. Ki ruh o besleyen,terbiye eden Allāh’ın emridir. Emir, Allāh’ın konuşmasıdır.
1022. Senin ruhuna tesir esen emir oldu, senin bedeninde ruh tedbirle hareket eden oldu.
1023. Eser, Hak’tan ona, ondan bunadır. Müessir her ikisini de etkiler.
1024. Gerçekte, bu onunla tek oldu. Bu gözden onu gözle sapkın olma!
1025. Bu gözün nuru onun sayesinde aydınlıktır, bu sözün tavrı onun sayesinde temizlenmiştir.
1026. Ey dost! Bu cisim ondan dolayı kutsal kılındı, onun ile üstünlük ve şeref buldu.
1027. Eser, ruha Hak’tan (verildiğinden) bil ki, konuşma (da) ona mazhar oldu.
1028. Konuşma, eser vericiden eser olarak verildi, konuşabilme yetisinden de ruha anlatma (kabiliyeti) verildi.
1029. Yine, konuşma candan açıkça ortaya çıktı; ne güzel kudret, ne hoş kudret sahibi yaratan!
1030. Şüphesiz, konuşma ruhun aslı oldu, o yüzden konuşma ve ruhun aslı birbirine (uygun oldu).
1031. (Tıpkı) ilmin Allāh’ın zātından (ayrılamayacağı) gibi onun diğerinden ayrılması (uygun) olmaz.

⁶¹²aşl-ı: aşlı K

1032 Kelāmı rūḥa rūḥı⁶¹³ vir kelāma⁶¹⁴
Ki bulasın nedāmetden selāma⁶¹⁵

1033 Pes⁶¹⁶ ey ṭab^c -ı selīm yār-i pür-fen⁶¹⁷
Bu rūşen ma^c nāyı hoş feh̄m kıl sen

1034 Tekellüm cāndan olur dilde⁶¹⁸ zāhir
Anı anuñla vāḥid itdi Qādir

1035 Gerekse rūḥ di ey nuṭfe-i pāk
Gerekse nuṭḡ di ey ehl-i idrāk

1036 İki birdürür eyle muşaddaḡ
Muḡaḡḡaḡdur muḡaḡḡaḡdur muḡaḡḡaḡ⁶¹⁹

1037 Velīkin şebēh oldur bu meclisden
Ki rūḡ olsa buḡār mā-ḡaşaldan

1038 Ki ya^c nī bir hevā-yı i^c tidāli
Bulinca ḡanile vaşl u vişāli

1039 Ol ikisinden olur⁶²⁰ rūḡ şādir
Ṭabī^c atdür⁶²¹ ki oldı ^c aḡla⁶²² zāhir

1040 Degül kim ḡan ola rūḡuñ mekāmı
Ki nisbet kılalar ḡan ile cānı

1041 Velī ḡan olıcaḡ elṭaf u a^c yen
Ki şāfī ola vü evḡātı⁶²³ aḡsen

1042 Vücūdı zāhir olur anda rūḡuñ
Görinür şekli ol fetḡ-i fütūḡuñ

1043 Anuñ ismi olur rūḡ-ı ṭabī^c i
Ṭabī^c iyyet olur ol rūḡuñ vaṡī^c i

1044 Bu yerden aḡz olur taḡlīt-i felsef
Ki vāṡıḡ olmaz aña ^c ilm u elṭaf

1032. Kelamı ruha ruhu da kelamı ruha ver ki,
pişmanlıktan selamete ulaşabilesin.

1033. Sonra, sen ey selim tabiatlı, çok bilgili
sevgili! Bu açık manayı güzelce anla.

1034. Konuşma canda olur, dilden ortaya
çıkarak, kudret sahibi (Allāh) onu diğeri
ile birleştirdi.

1035. Ey anlayış sahibi, temiz kişi! Ona gerek
ruh gerekse nutuk/konuşma de,

1036. ikisi birdir tasdik et, gerçektir, gerçektir,
gerçek.

1037. Bu mecliste benzerlik şudur: Ruhun
buhardan elde edilmiş oluşu.

1038. Yani uygun bir hava kan ile birleşip
buluşunca,

1039. o ikisinden ruh oluşur, tabiat da akla
görünür olur.

1040. Ruhun yeri kan olmadığından, kan ile
can arasında bağ kurulmamalıdır.

1041. Ancak kan akan/latifleşen ve görünen
olmalı, ki saf halde ve en güzel
vakitlerde olmalı

1042. ruhun varlığı onda zahir olur, o
fetihlerin keşfinin şekli onda görülür.

1043. İsmi tabii ruh olur ve o ruhun (ortaya)
çıkaran tabiilik olur.

1044. Felsefe yanılışı (da tam) bu noktadır
ki, bu sebeple ona ilimler ve lütuflar
anlaşılmaz olur.

⁶¹³rūḥı: rūḡa İ

⁶¹⁴kelāma: kelāmı İ

⁶¹⁵selāma: selāmı İ

⁶¹⁶Pes: Bes K

⁶¹⁷ṭab^c -ı selīm yār-i pür-fen: yār-i selīm ṭab^c -ı pür-fen İ

⁶¹⁸cāndan olurdilde: dilden olur cānda İ

⁶¹⁹muḡaḡḡaḡ: muḡaḡḡaḡ<dur> İ

⁶²⁰ikisinden olur: ikiden olan K

⁶²¹Ṭabī^c atdür: Ṭab^c üdür İ

⁶²²aḡla: ^c aḡl İ

⁶²³evḡātı: evḡāt-i K

[K34a]

Güftār Der Ta‘rif-i Merātib-i Ervāh

1045 İſit kim ben saña ſerh ideyüm anı
Ki bilesin maḳām-ı nev‘ -i cānı

1046 Bular beş nev‘ ile mezkūr olurlar
Olaruñla cihān ma‘ mūr olurlar

[İ32a]

1047 Kimisidür cemādī kim nebātī
Kimi ḥayvānīdur bulur ḥayātı

1048 Kimi insāndurur⁶²⁴ geldi nuṭṭa
Tekellümden tedāhul oldu nuṭṭa

1049 Kimisi sübhā olmışdur melekden
Ki anlar müntehīdür nüh felekden

1050 Ḳamusı menzilinden şādır olur
Ḳamusı mekveninden zāhir olur

1051 Cemādinüñ nebātī elṭafidür
Nebātinüñ çü⁶²⁵ ḥayvān eşrefidür

1052 Çü ḥayvān oldu nāṭıḳ daḥı efdal
Çü nāṭıḳ⁶²⁶ ola ‘ālem daḥı ekmel

1053 Çü ‘ālem bula ‘ilmile hidāyet
Tamām ola merātibde nihāyet

1054 Ḳamusın bir bilürseñ bī-ḥabersin
Ḳamusın bir şanursañ bī-naẓarsın

1055 Merātib lāzımıdur bil ki rūḥuñ
Ki oldur aşlı her fetḥ u⁶²⁷ fütūḥuñ

1056 Merātibden olur temyīz ḥāşıl
Merātibden olur işāl <u>vāşıl

Ruhların Mertebelerinin Tarifi**Hakkında Söz**

1045. Dinle, ben sana açıklayayım ki can çeşitlerinin makamını bilesin.

1046. Bunlar beş çeşit olarak anlatılırlar, dünya onlar ile imar edilmiştir

1047. Kimisi cansız, kimisi bitkisel kimi de hayat bulan hayvanilerdir.

1048. Kimi insandır, konuşabilir, konuşma ile söze dahil olur

1049. Kimisi sübhanallāh diyen meleklerdir ki onlar dokuz feleğin sonundadırlar.

1050. Hepsi menzilinden ortaya çıkar, tamamı oluş yerinde görülür.

1051. Bitkisel (olan), cansızlardan daha üstün (olduğu) gibi hayvan da bitkiden daha şerefli dir.

1052. Çünkü hayvan konuştuğu için daha kıymetlidir, konuşan daha bilgili daha kemal sahibidir.

1053. Alem, ilim ile kurtuluşa ersin ve mertebeler sonucuna erip tamamlansın.

1054. Hepsini bir biliyorsan, (bir şeyden) haberin yok; hepsini bir sanıyorsan bakmayı bilmiyorsun (demektir).

1055. Mertebeler ruha gereklidir bil, çünkü her fetih ve fütühatın aslı da odur.

1056. Mertebelerden, benzerlerinden ayırma ortaya çıkar, ulaştırma ve kavuşturma (da) mertebelerden meydana gelir.

⁶²⁴insāndurur: insānīdür K

⁶²⁵çü: ḥo K

⁶²⁶nāṭıḳ: ḥayvān İ

⁶²⁷u: -K

1057 Bu yirde nice diġkatler gerekdür
Bu yirde nice riġkatler gerekdür

1058 Ki rūhuñ gözine nūr-ı ilāhī
Şoralar göstere ‘ilm-i bedāhī

Güftār Ender Zikr-i Me‘ād

1059 Gel ey diġkat nazarlu yār-i şādık
Gel ey hikmet ħaberlü merd-i ‘āşık

[K34b]

1060 Bu menzillerde çoġ⁶²⁸ olur merātib
Şurūhın idecek tolar mekātib

1061 Çü her menzil olur bir ħalka mevķūf
Ki ol menzilde anlar ola ma‘ rūf

1062 Nihāyetsiz ħalāyık vardır ey dost
Nihāyetsiz daķāyık vardır ey dost

[İ32b]

1063 Bularuñ lāzımıdır ‘ilm-i temyīz
Ki ol temyīz olur insāna tecvīz

1064 Kimisi ħāk u ābı seyr iderler
Kimi bād-ı hevāda tayar iderler

1065 Kimi āteşden aldı cūd u ħılķat
Ki vardır her birinde bunca ħikmet

1066 Kimi seyr eyledi fevķ-i semāda
Sülūk eyleyüben evc-i ‘ālāda

1067 Kimi şekl-i melekden zādelerdür
Ki anlar millet-i āzādelerdür

1068 Bularuñ her birinüñ milleti var
Ki her bir milletün bir ħılķati var

1069 Biri birine beñzemez bularuñ
Ķamusı ħalkıdır ol Kird-gār’uñ

1070 Ķamusın bir nazarla görmek olmaz
Ķamuya bir nazarda⁶²⁹ irmek olmaz

1071 Egerçi külli maĥlūk-ı Ĥudā’dur
Velī her biri bir milk-i cūdādur

1072 Ķamuya bir dimez ‘ārif beşerler

1057. Bu noktada nice dikkat ve incelikler gereklidir.

1058. Ruhun gözüne ilāhi nur sorulduġu zaman ilm-i bedahiyyi/açık bir ilimi gösterebilir.

Ahiretin Anılması Hakkında Söz

1059. Ey dikkat bakışına sahip sadık sevgili gel! Hikmetten haberi olan yiġit aşık gel!

1060. Bu menzillerde çok mertebeler vardır, izahını edilecek olursa mektepler dolar.

1061. Her menzil bir halkın durak yeridir, ki o menzilde onlar (o halk) bilinir.

1062. Ey dost! Sonsuz yaratıklar, anlaşılması güç incelikli konular vardır.

1063. Bunları anlamak için iyiyi kötüden ayırma bilgisi gerekir ki, bu seçimin yapılması hakkı insana verildi.

1064. Bazıları toprak ve suda dolaşır, bazıları havanın rüzgarında uçuşur.

1065. Kimi ateşten yaratılış ve cömertliġi aldı, ki her birinde pek çok hikmet vardır.

1066. Kimi göġün en yüksek doruklarında bir yola girerek gökyüzünün üstünde dolaştı.

1067. Kimi melek şeklinde oġullar (yaratıklar)dır ki, onlar hür bir millettir.

1068. Bunların her birinin bir milleti, ve milletin (ayrı) bir yaratılışı vardır.

1069. Bu birbirine benzemeyen milletlerin tamamını Allāh yaratmıştır.

1070. Hepsini aynı bakış ile görmek, hepsine bir nazarda ermek mümkün olmaz.

1071. Her ne kadar hepsi Allāh’ın yarattıġı mahluklar olsa da, her biri ayrı bir alemdir.

1072. Arif olan insanlar, hepsine birdir

⁶²⁸çoġ: çok K

⁶²⁹nazarda: nazarla K

- Ki vardur her birinde biñ nazarlar
- 1073 Egerçi bî-nihâyetdür ħalâyık
Velîkin bir eşerdendür ħaħâyık
- 1074 Ħalâyık gözleyendür ehl-i keşret
Eşer yolın varandur ehl-i vaĥdet
- 1075 Müeşşir çün eşerden ġayrı⁶³⁰ olmaz
Muvahĥid anı andan ġayrı⁶³¹ bilmez
- 1076 Muĥiĥ olmışdurur çünkim aña ol
Cüdâlık ħanda bula ol yaña yol

[K35a]

- 1077 Anuñ ‘ilminden anlar olmaz fek
Gerekmez bu maĥalde ‘ârife şek
- 1078 Ķatı ħurbiyyetinden ol Vedūd’uñ
Ķatı ħutsiyyetinden ol Vücūd’uñ
- 1079 Niçeler oluben ġayetde mesrūr
Düşerler bu maĥalde ħayli⁶³² maġrūr

[İ33a]

- 1080 Velîkin fâ’ide ħılmaz ġurūrı
Ki ġavġâyıla maĥv olur ħuzūrı
- 1081 Edeb lâzım gelübdür ol sülûka
Ki nefsi vâħı’ olmaya hulûka
- 1082 Edeb gözlense vü hem olsa ħurbet
Bulınur anda vaĥdet daĥı vuşlat
- 1083 Ki aña ey muvâĥĥid bu ħariħi
K’olasın sen⁶³³ saña yâr-i ħaħîħi
- 1084 Gel imdi fıkır it ba’ de’l-‘ alâħa
Ne cinse bağlanur sende şadâħa⁶³⁴
- 1085 Ne cinsile tutarsın ülf ü vuşlat
Ne nev’üñ aslı bulur sende şıĥĥat⁶³⁵
- 1086 Cemadî cinsi midür cins-i asluñ
Nebâtilerde⁶³⁶ midür yaĥûd vaşluñ

demez; her birinde bin ayrı nazar vardır.

1073. Yaratılmışlar sonsuz olsa bile, gerçekte hepsi bir eserdendir.
1074. Çoklukta kalanlar yaratılmışlara bakanlardır, birlik ehli ise eser yoluna gidenlerdir.
1075. Çünkü eseri yapan, eserden ayrı değildir; vahdete erişen eser ve müessiri ayrı bilmez.
1076. (Allâh) onu ihata ettiği için o yolda ayrılık hangi yana yer bulabilir?

1077. Arif, bu konuda şüphe duymaz, çünkü onun ilminden ayrı değildir.
1078. O Vedud Allâh’ın çok yakın oluşundan, o mevcut olanın son derece yüce oluşundan,
1079. niceleri son derece sevinerek, bu konuda epeyce kibre düşerler.

1080. Ancak, kibir fayda vermediğinden kavga ile huzuru yok olur.
1081. O yola girmek için edep gerekir ki kendisi helak olmasın.
1082. Edebe uyulsa ve yakınlık oluşı, orada vahdet ve de kavuşma gerçekleşir.
1083. Ey Allâh’ın birliğine inanan! Bu yolu iyi anla ki sen sana gerçek sevgili olasın.
1084. Bu ilgiyi kurduktan sonra, şimdi gel düşün, senin sadakatin hangi cinsedir?
1085. Hangi cinse yakınlık ve muhabbet duyarsın, hangi türün aslı sende gerçeklik bulur?
1086. Cinsinin aslı cansızlık mıdır, yahut bitkiliğe mi ulaştın?

⁶³⁰ ġayrı: ġayr İ

⁶³¹ ġayrı: ġayr İ

⁶³² ħayli: ġayette İ

⁶³³ sen: -İ

⁶³⁴ şadâħa: şadâħat İ

⁶³⁵ şıĥĥat: şoĥbet K

⁶³⁶ Nebâtilerde: نباتيلردہ

1087 Yaḥūd ḥayvānlar mı sana mezheb
Yaḥūd insānlar mı ehl-i meşreb

1088 Yaḥūd eflāke mi olur su‘ūduñ
Yaḥūd encümde mi qalır ḥudūduñ

1089 Yaḥūd ehl-i melāi ‘k mi refīkūñ
Ne yirde muntehī olur ṭarīkūñ

1090 Bu zikri bi’t-tamām itdünse ḥāşıl
Neyi kim sevseñ olduñ anda vāşıl

1091 Merātib rūḥa budur tā kıyāmet
Pes andan sonra keşf olur kerāmet

Ḳāle ‘Aliyyun Kerremallāhu Vechehū eṭ-ṭurūku

ila’llāhi bi’adedi enfāsi’l-ḥalāyık⁶³⁷

1092 Gel ey yār-i ṣarīf u⁶³⁸ maḥrem-i dil
Ṭarīkūñ seyrin it menzil-be-menzil

[K35b]

1093 Ki “**eṭ-ṭurūku ila’llāh**” didi kāmıl
‘Ali ya‘nī ki oldur merd-i vāşıl

1094 Nefesleri sağışınca bu ḥalkūñ
Ṭarīki var didi ya‘nī ki Ḥakk’uñ

1095 Bu sözden rüşen oldu her nefesde
Ḥakk’a bir yol açılır bu ḳafesde

[İ33b]

1096 Nefes cānuñ dilidür ey birāder
Nefes Ḥakk’uñ yoludur⁶³⁹ ey birāder

1097 Teneffüs añlama lafz-ı nefesden
Ki ol anuñla olmaz muḳtebesden

1098 Nefes cāndan gelür ey ṭab‘-ı nāzük
Ki añla bu sözi cüst ü çābük

1099 Teneffüs cismile olur mu‘allaḳ
Anuñ ta‘līḳine olmaz muşaddaḳ

1087. Hayvanlar mı, yoksa insanlar mı sana yaratılışça daha yakın?

1088. Yahut kutsallığı göklere mi (atfediyorsun) yoksa sınırların yıldızlarda mı kalır?

1089. Yahut senin dostun melekler mi, yolun nerede nihayet bulur?

1090. Bu sözün tamamını anladı isen; neyi seversen ona ulaşacağını da anlarsın.

1091. Ruhun mertebeleri kıyamete kadar böyledir, ondan sonra da keramet ortaya çıkar.

Allāh vechini mükerrerem kılsın Hz. Ali

(şöyle) buyurdu: “Allāh’a giden yollar

mahlukatın nefesleri sayısındadır.”

1092. Ey gönül sırdaşı zarif sevgili! Gel de menzilden menzile seyrini yap.

1093. Çünkü olgunluğa erişen kişi, vuslata eren yiğit olan Ali, “yollar Allāh’adır” dedi.

1094. “Bu yaratılmışların nefesleri sayısınca Hakk’ın yolu vardır” dedi.

1095. Bu sözden açıkça anlaşıldı ki, her nefeste bu ten kafesinden Hakk’a bir yol açılır.

1096. Ey kardeş nefes canın dili, nefes Hakk’ın yoludur.

1097. Nefes sözünden soluk alıp vermeyi anlama, nefes teneffüsten ıktibas edilmiş değildir

1098. Ey nazik yaratılışlı! Nefes candan gelir, bu sözü çarçabuk anla.

1099. Nefes alıp vermek beden ile alakalıdır, (cismi) geriye bırakmak doğru değildir.

⁶³⁷ bk. Kelam-ı Kibarlar I

⁶³⁸ u:- İ

⁶³⁹ Ḥakkūñ yoludur: Ḥakkūñ <ey> yoludur İ

1100 Havās-ı cism cāndan bī-ḥaberdür
Ne denlū kāmīl olsa kec⁶⁴⁰-nazardur

1101 Havās-ı cān ki ›okḥabīḥ i degüldür
Ne cüz şādıḳdur aña vü ne küldür

1102 Nefes cāndan gelür ol nuṭḡ-ı cāndur
Bu nuṭḡı bil ki nūr-ı ḡaybdandur

1103 Bu esrār olmaz ise saña maḥ lūm
Yāḡinūñ olmayısar baḡş-i mefhūm

1104 Nefes nuṭḡ vü teneffūs ḥod ḥ arazdur
Bu zarf ol cevher oldı kim ḡarazdur

1105 ḥ Araz cevher ḡatında zarf olubdur
Nitekim zarf maḥ nī-i ḡarf olubdur

1106 Dime nuṭḡı ki olur rīḡe mevḡūf
Şaḡın kim olmaz ol anuñla mevşūf

1107 Tavaḡḡuf⁶⁴¹ itmez ol saṭḡu'l-şimāḡa⁶⁴²
Ulaşmaz bil ki ol bu semḥ kāḡa

1108 Aña lāzım degül ḡāriḥ vü maḡruḥ
Ki zīrā nuṭḡ olmaz cins-i maṭbuḥ

1109 Ṭabīḥ atden geleydi nuṭḡ-ı mevzūn
Olurdu her zeḡvī'l-rūḡ aña maḡrūn

[K36a]

1110 Ṭabīḥ atden gelendür şavtile ḡarf
Ki şavt u ḡarf olur nuṭḡ için zarf

1111 Bu şavt u ḡarf nuṭḡuñ zarfıdur bil
Ki anuñ maṭlaḥ ıdur ḡuşile dil

1112 Lisāndan ḡāric olsa şavtile ḡarf
Olur semḥ aña def i müdhil u ṭarf

[İ34a]

1113 Alur fikr anı andan rūḡa 255ayyi
Ṭutub şeklini anuñ nuṭḡa yilter

1114 Uşūlün fikr idüb ol nuṭḡ rūḡuñ
Fūrūḥ un gösterür fetḡ u fütūḡuñ

1100. Bedenin duyu alma işi candan habersizdir, her ne kadar duyumlar gelişmiş olsa da yine de eksiktir.

1101. Canın duyu alma işi tabii değildir; ona ne parça ne de bütün demek doğrudur.

1102. Nefes (denilen şey) candan gelir, o canın sözüdür. Bil ki bu söz gaybın nurundandır.

1103. Bu sırları bilemezsen, bahsedilen kavramları da eksiksiz bir bilgi ile anlayamazsın.

1104. Nefes, konuşma yetisi ve teneffüs bizzat arazdır, bu zarf cevher oldu ki o sebeptir.

1105. Araz, cevher yanında zarf gibidir, nitekim zarf da harfin manasıdır.

1106. Sakın konuşma yetisi olan söz için havaya bağlıdır deme, o söz hava ile nitelendirilemez.

1107. O kulağın dış yüzeyine bağlı da değildir, bil ki, o bu kulak binasına ulaşmaz.

1108. Ses için vurma ya da vurulan bir şeye gerek yoktur, konuşma yetisi matbaada basılmış bir tür değildir.

1109. Eğer sözü düzgün söyleme doğuştan olsaydı her canlı ona ulaşırdı.

1110. Ses ve harf tabiat gereğidir, ses ve harf konuşma için zarf niteliğindedirler.

1111. Bu ses ve harfin konuşmanın zarfı olduğunu bil. Ki bunların doğuş yeri kulak ve dildir.

1112. Ses ve harf lisandan çıkınca, kulak hemen ona göz ucu ile bakan ve onu içine alan olur.

1113. Fikir (ses ve harfi) alıp ruha götürür ve o orada şekil alıp konuşmaya iletilir.

1114. Nutuk, ruhun usulünü düşünür ve fetih ve fütühatın fûrunu gösterir.

⁶⁴⁰ kec: kej K

⁶⁴¹ Tavaḡḡuf: Tavassuṭ İ

⁶⁴² şimāḡa: sımāḡa İ,K

- 1115 Bu eşnāda teneffüs hādīm olur
Ki nuṭṭa u rūḥ için ol nādīm olur
- 1116 Degül kim rīḥ ola rūḥa maṭla‘
Yitişe aña andan şavt u maḳṭa‘
- 1117 Dimezem rīḥa ben nuṭṭa ey muḥaḳḳıḳ
Degüldür rīḥa idrākūm muşaddıḳ
- 1118 Ki rīḥūñ şavtı olmışdur müşebbeh
Çün olmaz sem‘ -I rūḥ andan münebbih
- 1119 Müşebbeh şavtı ḥaml itseñ kelāma
Bulamazsın nedāmetden selāma
- 1120 Çün olmaya saña bu ‘ilm tafşıl
Neden olur eyit bu nefes tekmiḻ
- 1121 Bulara emr dirseñ i‘ tibārī
Şaḳışın uş kelāmuñ ihtisārī

Güftār Ender Tetimme-i Ṭarīḳ-i İlāhī

- 1122 Gel ey seyr-i ila’llāhuñ refīḳi
Tefekkür eyle bu aşl-ı ṭarīḳi
- 1123 İşit “innā hedeynāhu’s-sebīl”⁶⁴³i
Gör imdi kim nedür anuñ delīli
- 1124 Yitiş sırr-ı sırāt-ı müstaḳīme
Ulaş ol rāḥla Rabbü’r-raḥīme
- 1125 Uyar cān dīdesini olma gāfil
Ki olasın maḳām-ı emne vāşıl

[K36b]

- 1126 Bu yolda⁶⁴⁴ cānile dilden dürüşgil
Pes andan maḳ‘ ad⁶⁴⁵-ı şıdḳa erişgil
- 1127 Şırāt-ı müstaḳīm üstündedür Ḥaḳ
Hidāyet edicidür Ḥaḳḳ-ı muṭlaḳ

[İ34b]

- 1128 Şular kim buldılar Ḥaḳ‘dan hidāyet
Sülūkından bulur anlar kifāyet
- 1129 Şular kim varmadı aşl-ı sülūka
Dalāletden yitişdiler hulūka

1115. Bu esnada nefes alıp verme de konuşma
ve ruh için yardımcı olur.
1116. Hava/rüzgar ruhun doğuş yeri değildir
ki, ruha ondan ses ve kesilme ulaşsın.
1117. Ey araştırıp soran! Ben esintiye söz
demiyorum, aklım ile esintiyi tasdik
etmiyorum.
1118. Esintinin sesi benzetilen olduğundan,
ruhun kulağını uyandıran (o) olamaz.
1119. (Her) benzeyen sesi söze benzetirsen,
pişmanlıktan kurtulup selamete
çıkamazsın.
1120. Sana bu ayrıntılı bilgi de yeterli
olmazsa nefis nasıl tamamlanır şöyle.
1121. Eğer bunlara varsaymaca dersin,
talihsizsin, ne yazık ki sözün de
kısaltılmış!

İlahi Yolu Tamamlayıcı Söz

1122. Ey Allāh’ a seyr edenlerin dostu! Bu
gerçek yolu düşün.
1123. “İnna hedeynahu’s-sebīl”yi/”Her halde
biz ona yolu gösterdik”i işit, şimdi gör
onun isbatı nedir?
1124. Dosdoğru yolun sırrına eriş, o yol ile
çok bağışlayan Rabb’e ulaş.
1125. Can gözünü uyandır, gafil olma ki
güven makamına ulaşasın.
1126. Bu yolda can ve gönülden gayret et,
sonra ondan doğruluk makamına eriş.
1127. Allāh dosdoğru yol üstündedir ve
mutlak var olan Allāh hidayet edicidir.
1128. Allāh’dan hidayete erenler şunlardır ki
(onlar), bu liyakati süluk ile buldular.
1129. Sülukun aslına varamayan şu kimseler
ise batıla saparak cehenneme ulaştılar.

⁶⁴³ bk. İktibaslar 24

⁶⁴⁴ yolda: yola İ

⁶⁴⁵ maḳ‘ ad: maḳşad K

- 1130 Pes ey ʔab⁶⁴⁶ -ı zarīf u zih̄n-i nāzūk
İşit bu nükteyi sen cüst⁶⁴⁶ ü çābūk
- 1131 Ki te'vīl it sülūkuñ ilāh'uñ
Rumūzın aḥz eyle pādīshāhuñ
- 1132 Kelāmıdır çün Allāh'uñ ʔarīḳi
Kelāmı bilki >odur< ʔarīḳ⁶⁴⁷ -i ḥaḳīḳī
- 1133 Kelāmından varur Ḥaḳḳ'a varanlar
Kelāmıyla irür Ḥaḳḳ'a irenler
- 1134 Kelāmu'llāh ki hādīdūr gümansuz
Eger ma' lūmuñ olursa nihānsuz
- 1135 ʔarīḳūñ aşlını varḡıl ki bulduñ
Sözinden kend'özine vāşıl olduñ
- 1136 Sözinden vāşıl olur aña insān
Ne bilsün ol vüçüdī cism-i ḥayvān
- 1137 Nebīler ol kelāmı sem' iderler
Anuñla dillerini cem' iderler
- 1138 Hem anuñla olurlar ḥalkā hādī
İderler emr u nehy ile münādī
- 1139 Eger ol söylemese enbiyāya
Ḥaber virmese cān-ı evliyāya
- 1140 Ne ḥüccet fā'ide iderdi aña
Ne bürhān yarardı saña baña
- 1141 Bu meslekdür sülūkı ol şafīnūñ
Bu mühlikdür ʔarīḳi felsefīnūñ
- 1142 Gerekse bu ʔarīḳ içre şafī⁶⁴⁸ ol
Gerekse kızbe ḥaml it felsefī ol

[K37a]

Der İ'tirāz-ı Kav̄l-i Ḥukemā

[İ35a]

- 1143 Gel ey zih̄n-i laṭīf u yār-i munşif
Bu iki mezhebe olduñsa mūḳıf
- 1144 Sülūk-ı enbiyā mı iḥtiyāruñ
Yāḥūd ' İndiyye mi dār-ı i' tibāruñ

1130. Sonra, ey zarif yaratılışlı ve nazik zihinli! Bu nükteyi çarçabuk dinle.
1131. Allāh'ın yolunu anlamaya çalış, padişahın gizli işaretlerini kabul et.
1132. Allāh'ın yolu, onun kelamıdır. Kelamı bil, çünkü hakiki yol odur.
1133. Allāh'a varanlar onun kelamı ile ulaşır, Hakk'a erenler kelamı ile ona erişir.
1134. Eğer gizlisi kalmadan bilersen, Allāh sözü/kelamı şüphesi ki hidayet edicidir.
1135. Gerçek yola var, ki (onu) buldun, sözünden kendi özüne erişebildin.
1136. İnsan ona sözü ile ulaşır, o varlığı hayvanın cismi ne bilsin!
1137. Peygamberler o sözü dinlerler ve gönüllerini onun ile birleştirirler.
1138. Hem onunla insanlara hidayet eder ve emir ve yasakları duyururlar.
1139. Eğer o peygamberlere söz söylemese, velilerin canlarına haber vermese,
1140. onlara ne hüccetleri/delilleri fayda ederdi, ne de sana bana isbat sağlardı.
1141. O seçkinlerin yolu bu meslektir, felsefenin yolu ise bu tehlikeli (yer)dir.
1142. İster bu yol içinde seçkin ol, istersen yalan yüklen felsefeci ol.

Felsefecilerin Sözüne İtiraz

1143. Ey tüm incelikleri anlayan insaf sahibi sevgili gel! Bu iki yola (da) vakıf oldun ise,
1144. seçimin peygamberlerin yolu mu, yoksa değer verdiğin yer İndiyye mi?

⁶⁴⁶nükteyi sen cüst: nükteyi cüst İ

⁶⁴⁷ʔarīḳ: kelām İ

⁶⁴⁸şafī: āşīfī İ

- 1145 Eger ‘İndiyye vü Dehriyye olsañ
Nebâtı terk idüb zehriyye olsañ
- 1146 Saña bir hücet-i kaç‘ı direm ben
Eger cân ile güş itseñ baña sen
- 1147 Bu arz u âsumândan gayr ‘âlem
Eyit kim var mıdır yâ ibn-i âdem
- 1148 Eger dirseñ vardır söyledün haķ
Ve ger dirseñ ki yokdur cehl-i muṭlaķ
- 1149 Anuñçün kim müellefdür bu ‘âlem
Müellif lâzımıdır anuñ hem⁶⁴⁹
- 1150 Şaķın te’lîfine inkâr itme
Ki zâhirdür aña idbâr itme
- 1151 Bu gerdûnuñ nedendür inķilâbı
Bu ebrâcuñ⁶⁵⁰ niçündür ihtisâbı
- 1152 Derâyc hem daķâyık niçün oldu
Bular bu devri kimden niçe buldı
- 1153 Eger kendüden olsa bunlara devr
Döneydi ‘aksine bu Hûtile Şevr
- 1154 Yâhûd bunlar idelerdi tevaķķuf
Ki ‘aksince olaydı her tasarruf
- 1155 Bu bürhânile ma‘mûr oldu bunlar
Müellef daķı me’mûr oldu bunlar
- 1156 Bularuñ Mâlik’i Ḥallâķ’ı⁶⁵¹ vardır
Bularuñ sâhib «u»Rezzâķ’ı vardır
- 1157 Cehâlet kılma itme bî-hayâlık
Gel ehlu’llâhla eyle⁶⁵² âşinâlık
- 1158 Ki saña bildüreler ‘ilm-i cânı
Göresin cân ile ‘aynü’l-‘ayânı

[K37b]

İ‘tirâz-ı Diğer

[İ35b]

1145. Eğer İndiyyun veya Dehriyyun olsan,
bitkileri terk edip çiçeğe ait olsan,
1146. eğer sen beni can kulağı ile dinlersen
ben sana kesin bir delil ile derim (ki),
1147. söyle ey insanoğlu, bu yer ve göklerden
başka alem var mıdır?
1148. Eğer vardır dersin doğru söyledin, eğer
yoktur dersin kesin bir cehalet
içindesin.
1149. Bu dünya telif edilmiş olduğundan onu
yapan bir müellifin olması gereklidir.
1150. Sakın onun meydana getirilmiş
olduğunu inkar etme, çünkü çok açıktır,
talihsizlik etme.
1151. Bu dünyanın dönüşü nedendir? Bu
burçların hesapları ne içindir?
1152. Dereceler ve dakikalar niçin oldu,
bunlar bu devri kimden, nasıl buldu?
1153. Eğer devir kendiliğinden olsa Balık ile
Boğa (burcu) tersine döner,
1154. veya her (biri) kendi keyfince tersine
hareket etseydi, bunlar duraklamış
olurlardı.
1155. Bunlar bu delil ile bayındır oldular,
meydana getirilmiş ve memur oldular.
1156. Bunların efendisi ve yaratıcısı, sahibi ve
rızk vericisi vardır.
1157. Cahillik yapma, edepsizlik etme, gel
Allâh ehli ile dostluk et,
1158. ki sana can ilmini bildirsinler ve can ile
hakikatlerin aslını göresin.

Diğer İtiraz

⁶⁴⁹ anuñ hem: hem anuñ İ

⁶⁵⁰ ebrâcuñ: ebrâruñ K

⁶⁵¹ Mâlik’i Ḥallâķ’ı: Mâlik Ḥallâķ K

⁶⁵² eyle: it İ

- 1159 Gider şekk u gümānı cān u dilden
Gör āsarını anuñ āb u kilden
- 1160 Ki cins u nev‘ u faşl oldı bu ‘ālem
Nebātātla hayvān ü hem ādem
- 1161 Eger bunlar olaydı külli Hālīk
Olırdı enbiyālar ğayr-ı şādık
- 1162 Çü bunlar hādışāt ile olur kem
Bulara ‘ārif itmez şıdık-ı muhkem
- 1163 Çün ehadışinde şeyüñ olmaya şek
Muhaqqıkdur ki olmaz ğayr-i münfek
- 1164 Çü bula şey şeyden infikākı
İki yüzden dağı olur helākı
- 1165 Qadīm olmaz hūdūşın fıkır iderseñ
Qo fer‘ ini eger aşla giderseñ
- 1166 Fūrū‘ ın ol kadar seyr it cihānuñ
Ki tā aşlın bulasın ‘ayn-ı zātuñ
- 1167 Bu a‘ yānı ki görürsün mu‘ ayyen
Bu ekvānı kim fıkır itdün mükevven
- 1168 Qamusı mazhar-ı zāt-ı Ehad’dür
Qamusı manzar-ı ‘ayn-ı Şamed’dür
- 1169 Bular bu ‘aynı andan buldılar ‘ayn
Bular bu cismi andan kıldılar zeyn
- 1170 Bularuñ mūcib-i küllisi oldur
Buları seleb it kim yol bu yoldur ⁶⁵³
- 1171 Çün olmadı kıdem bunlara cāmī‘
Qo cüzü külle var ol nuṭqa sāmī‘
- 1172 Hūdūşāt-ı ‘anāsırda olur zıd
Vuḳū‘āt-ı ṭabāyi‘ den gelür nid
- 1173 Çü zıdd u nid içinde dirlik olmaz
Bularuñ keşretinde birlik olmaz
- 1174 Helāk it zıdd u niddi virme keşret
Ki bāki qala ol sulṭān-ı vaḥdet

[K38a]

1159. Can ve gönülden tereddüdünü gider, su ve topraktan onun eserlerini görmeye çalış.
1160. Çünkü bu dünya cins, çeşit ve kısımlara bitkiler, hayvan ve insan (olarak) ayrıldı.
1161. Eğer bunların tamamında yaratma yetisi olsa idi; peygamberler doğru olmayan sadakatsizler olurlardı.
1162. Onlar hadisat oldukları için nakıstırlar, arif (kimse) bunlara kesinlik izafe etmez.
1163. Çünkü şeyin olmasında şüphe yoktur, ki o gerçekten ayrılıp kopmuş başka bir şey değildir.
1164. Çünkü şey şeyden ayrılırsa iki sebepten de yok olur.
1165. Hudusu/sonradan ortaya çıkanı düşünürsen kadimliği olmaz, asla gitmek için ferî bırak.
1166. Cihanın 259ayyip öyle geç ki, zatın kaynağının aslını bulabilesin.
1167. Bu alemlerin tekvin edilmiş olduğunu düşündüğünde, aslı kesin bir şekilde görürsün.
1168. Tamamı Ehad/ tek bir olan Allāh’ın olan zatın ortaya çıkarttığı ve tamamı Samed/hiçbir şeye, hiç kimseye ihtiyacı olmayan ’in zatının görünüşleridir.
1169. Bunlar bu cevheri o zattan aldılar, bu cismi onun ile süslediler.
1170. Bunların tamamına vesile olan odur; bunları ele geçir çünkü yol bu yoldur.
1171. Ezeli olmak bunları kapsamadığından parçayı bırak, bütüne var, sesi işiten ol.
1172. Anasırın/unsurların ortaya çıkışında zıtlık bulunur, tabiatların olayları benzerdir.
1173. Zıtlık ve benzerlik içinde uyum olmaz, bunların çokluğunda birlik olmaz.
1174. Zıt ve benzeri ortadan kaldır, çokluğa sebep verme ki, o birlik sultanı (Allāh) baki kalsın.

⁶⁵³it kim yol bu yoldur: it yol buldur İ

1175 Müeşşirden ğanî olmaz eşerler
Muşavverden berî olmaz şuverler

[İ36a]

1176 Eşerde setr olur zât-ı müeşşir
Şuverde gizlenür ‘ilm-i muşavvir

1177 Nukûşât-ı şuver emvâca beñzer
Muşavvir baħr-ı pāk naca beñzer

1178 Hüner kim reng u levne kâbil olur
Zarûrî aña şan‘at dâhil olur

1179 Çü şan‘at oluna şekl-i müellef
Olur her kişi katında mükellef

1180 Müellefle mükellef ħod ğinâdur
Müellif vâhid-i zât-ı beķâdur

1181 Nitekim usta ķaruñ kâr u⁶⁵⁴ bârî
Vücûda gelse her naķş-ı nigârî

1182 Anuñ âsân olur ma‘dûmı ey yâr
Hüner-mendüñ katında ķâr u nâ-ķâr

1183 Ħavâdiş şan‘atı idincegiz kem⁶⁵⁵
Olunmaz şâni‘üñ ‘ilminde mübrem

1184 Birisin daħı zâhir⁶⁵⁶ ider anuñ
Birisin daħı mâhir ider anuñ

1185 Nihâyet yokdurur şâni‘de ‘ilme
Ķo şun‘ı şâni‘e inkâr ķılma

1186 Niçe şan‘atlar ider âşikâre
Ki irmez fikretüñ⁶⁵⁷ ħadd u kenâre

1187 Nukûşı gözleyen naķķâş⁶⁵⁸ görmez
Dil u cân isteyen cânâna irmez

1188 ‘Anâşır gözi çün gözler yabânı
Nicesi görsün ol nûr-ı nihânı

1189 ‘Anâşır âletidür çünki cismüñ
Tabâyi‘ ‘uddesidür resm u kısmuñ

1175. (Çünkü) eserler kendilerini oluşturan
eser sahibinden daha zengin olamaz,
şekiller kendilerine şekil ve suret veren
Allâh’tan uzak olamaz.

1176. Eser verenin özü eserde, şekil verenin
bilgisi şekilde gizlenir.

1177. Şekillerin nakışları dalgalara benzer,
musavvir mübarek temiz denize nice
benzer.

1178. Hüner renk ve renk çeşitlerinin
mümkün olmasıdır, ister istemez sanat
da ona dahil olur.

1179. Telif edilmiş şekiller sanat olsun, her
insan nezdinde kusursuz (şeyler)dir.

1180. Telif edilmiş, özenle yapılmış çoktur,
müellif baki kalıcı olan Allâh’tır.

1181. Nitekim usta elinden çıkan her iş ortaya
çıkan her nakış

1182. sanattan anlayanın katında ister istemez
onun yokluğu kolay olur.

1183. Hadiseler sanatı kısıtlasa dahi saniin
ilminde zorlayıcı olamazlar.

1184. Onun birisini görünür kılar, birisini
maharetli eder.

1185. Yaratıcının yarattığı şeylerde sonsuz
ilmi vardır, eserleri bırak, yaratıcı olan
Allâh’ı inkar etme.

1186. (O) senin düşüncenin sınırlarının
erişemediği nice sanatları göz önüne
serer.

1187. Nakışlara takılıp kalan nakkaşı
göremez, gönül ve can isteyen sevgiliye
ulaşamaz.

1188. Çünkü madde olan göz yalnızca dışarıyı
görür. O gizlenmiş nuru nasıl görsün?

1189. Çünkü unsurlar cismin aleti/nesnesi,
tabiatlar kısım ve suretlerin düzenidir.

⁶⁵⁴ u: -İ, K

⁶⁵⁵ kem: harekeli K

⁶⁵⁶ zâhir: tâhir İ

⁶⁵⁷ fikretüñ: fikreti K

⁶⁵⁸ naķķâş: naķķâş K

1190 Çün oldı⁶⁵⁹ cism âletden müellef
Senüñ ‘aynuñdadur âlet müşerref

1191 İdersin rûhı ol teşrîfe râğıb
Olursın ol havâs-ı cisme t̃alib

[K38b]

1192 Göremez dide-i cânüñ likâyı
Bilemez hiss-i ‘aqluñ ol Hudâ’yı

[İ36b]

1193 K̃alur bir perdenüñ ardında mestür
Olur bir zerrenüñ⁶⁶⁰ içinde maḥşür

1194 K̃atı zāhirdür ol Sultān-ı A‘zam
K̃atı sātirdür ol maḥbûb-ı ekrem

1195 Zuhûrı setr olubdur ‘ayn-ı cisme
Hem olur sır⁶⁶¹-ı maḥzar nûr-ı isme

1196 Velîkin görmez anı mü’tefler
İrişmez sırrına her nâ⁶⁶²-ḥalefler

1197 Cehâletden dönüb tenkîr olurlar
Le’im u mülhid u tekfîr olurlar

1198 Şuverde beste eylerler havâsı
Götürmezler nazardan iltibâsı⁶⁶³

1199 K̃alurlar ḥor u ser-gerdân-ı ‘âciz
Bulamazlar maḥâm-ı emn u ḥayyiz

1200 Sen aña dirsüñ dehrî vü mülhid
Ben anı bilmişem şeytân-ı müfsid

Ender Suâl-i Felâsif⁶⁶⁴

1201 Gel ey şübḥât içinde ḥor⁶⁶⁵ u sersem
Gel ey ‘ilm-i Hudâ’dan cehl u ebkem

1202 Saña bir söz diyeyim⁶⁶⁶ müstemî‘ ol
Ta‘allukdan fikirde müctemî‘ ol

1203 Sen eydürsin ki şeyüñ mücidi şey
Ki cevden cev biter neyden gelür⁶⁶⁷ ney

1190. Çünkü cisim nesnelerden oluşur. Senin
gözünde (ise) nesne şeref bulur.

1191. Ruhunu o şerefe rağbet ettirirsen,
cismin duyularına talip olmuş olursun.

1192. Can gözün kavuşmayı göremez, aklının
hisleri Allâh’ı bilemez.

1193. Bir perdenin arkasında örtülü, bir
zerrenin içinde mahsur kalır.

1194. O yüce sultan son derece açıktır, o en
şerefli sevgili son derece gizlenmiştir.

1195. Beden gözüne açıklığı gizlenmiştir, hem
de nur isminin sırrına mazhar olmuştur.

1196. Ancak ona ülfet edenler onu göremez,
hayırsız olanlar onun sırrına eremez.

1197. Cahillikleri yüzünden tanınmayacak
hale gelip, alçak, dinsiz ve kafir olurlar.

1198. Duyuları suretlerde bağlı kaldığından,
bakışlarından belirsizliği gideremezler.

1199. Çirkin, perişan acizler olarak kalır,
emniyetli bir mekan bulamazlar.

1200. Sen onlara dehri ve mülhid dersin, ben
onları fesatçı şeytan bilirim.

Felsefecilerin Sorusu Hakkında

1201. Ey şüpheler içindeki hor sersem gel! Ey
Allâh’ın ilminden habersiz cahil, dilsiz
gel!

1202. Sana bir söz söyleyeyim iştmiş ol, ilgili
fikirleri derleyip toparla.

1203. Sen şeyi icad edene şey diyorsun zira
arpadan arpa biter çiğden de çiğ.

⁶⁵⁹ oldı: ola İ

⁶⁶⁰ zerrenüñ: نكررة İ

⁶⁶¹ sır: setr İ

⁶⁶² nâ: ne İ

⁶⁶³ 1198 -K

⁶⁶⁴ Ender Suâl-i Felâsif: Güftâr Ender Şübhe-i Felâsif İ

⁶⁶⁵ ḥor: ḥ̃ar İ

⁶⁶⁶ diyeyim:diyeyin K

- 1204 Bu küllün mebdei olmadı taḥkīk
Meʿādında hem itmez ʿaql taṣdīk
- 1205 Ki ola intihāsı her vücūdun
Kim ola heyʿeti resm u ḥudūdun
- 1206 Ezelden⁶⁶⁸ olmadı bu devr-i maʿ kūs
Ebedde⁶⁶⁹ daḥı olmaz seyr-i maḥbūs
- 1207 Aşıl taḡyīr olunmaz her cihetden⁶⁷⁰
Bulunmaz intihāsı maʿ rifetden⁶⁷¹

[i37a]

- 1208 N'ola fer' olsa tağyir u tebeddül
 K'o fer' i aşı sen eyle tekemmül

[K39a]

- 1209 Ne var kılllet bulunsa berg u 262ayyi
Hezārān šāḥ olur aṣl-ı şecerde
- 1210 Kādīm olsun zevātuñ ittiḥādı
‘Adīm olsun mümidd-i imtidādı

Der Cevāb-ı İṣān

- 1211 Ben iderdüm saña kim işbu ta‘rif
Mü’ellefdür ki oldı cism te’lîf
- 1212 Mü’ellif lâzımıdır bu vücūduñ
Nihāyet cāzımıdır bu hüdūduñ
- 1213 Velikin iremez bu‘ ilme ‘aqluñ
Bu fehmüñ kâşırıdır zann-ı naklūñ
- 1214 Ki sen bergisin işbu kāyinātuñ
Yaḥūd⁶⁷² bārısın eşcār-ı cihānuñ
- 1215 Ne daḥlūñ ola ey berk behīme⁶⁷³
Ki vuşlat bulasın asl-ı qadīme
- 1216 Gel imdi bu sözi taḥkīk eyle
Kelāmuñ aslına taşdıq eyle

1204. Bu küllün başlangıcı araştırılıp soruşturulmadı, dönüşün de olup olmadığını akıl doğrulamıyor.
1205. Her mevcut olanın bir sonu olmalı ki düzenin usulü ve sınırları olsun.
1206. Bu ters giden devir ezelden olmadı, ebedde de bu tutsak seyir devam etmez.
1207. Asıl hiçbir yönü ile başkalaştırılamaz, aslın marifette sonu bulunmaz.
1208. Fer, değiştirilip başkalaştırılrsa ne çıkar; sen ferî bırak aslı tamamlamaya çalış.

Onların Cevabı

1211. Ben sana bu tarifi ederdim, (derdim) ki
bu beden telif edilmiştir/yapılmıştır.
1212. Bu varlığın olması için müellif gerekir,
bu sınırların bir sonu olması kesindir.
1213. Ancak senin aklın bu ilme erişemez,
senin öğrendiğin düşünceler bu fikre
yetişemez.
1214. Sen işte bu kainatın yaprağı veya cihan
ağacının meyvesisin.
1215. Ey ezeli asla erişmek isteyen yaprak!
Senin dört ayaklı hayvan ile ne alakan
olabilir?
1216. Şimdi gel, bu sözü iyice araştır, sözün
aslını tasdik et.

⁶⁶⁷ biter neyden gelür: biter vü neyden ney K

⁶⁶⁸ Ezelden: Ezelde K

⁶⁶⁹ Ebedde: İden İ

⁶⁷⁰cihetden: cihetde İ

⁶⁷¹ma^c rifetden: ma^c rifetde İ

⁶⁷² Yahūd: Buḥūr Ī

673 behime: hime i

1217 Hâkâyık ki oldı eşyâda mükemmel
Olur eşkâl-i esmâya mümeşşel

1218 Ki esmâ oldı aşlı her hâkâyık
Zarâfet ehlinüñdür bu dağâyık

1219 Çün olur inqılâbı kâyinātuñ
Lüzûmıdur leţâfet şeş cihātuñ

1220 Leţâfet bulıcağ hâk âb olur âb
Leţâfet âba bâdi añla deryâb

1221 Leţâfet bulıcağ hem bād-ı cân fer
Olur âteş kıılır dehri münevver

1222 Çün âteş bula zâtında leţâfet
Felekden hattı alır budur zarâfet

1223 Felekden hem felek olub nihâyet
Biribirinden alurlar leţâfet

[İ37b]

1224 Anuñ kim cirmi⁶⁷⁴ vâsi^c lutf(ı) vâsi^c
Bu zıkrı fıkı it tâ çarğ-ı tâsi^c

1225 Bular kim kâyinât-ı mâsivâdur
Biri birinden aşlı müntehâdur

[K39b]

1226 Leţâfet rütbetidür bu rüsûmuñ
Gerekse çarğ u gerekse nücûmuñ

1227 Leţâfet bulıcağ serhadd-i a^c zâm
Nüfûs-ı külle olur bil ki manzam⁶⁷⁵

1228 Uşûlü kâyinātuñ bu nemâtdur⁶⁷⁶
Fürû^c uñ dağı bil kim⁶⁷⁷ bu rabtdur

1229 Tebeddül den teğaffül itme rûhı
Ki bulasın mağâmât-ı fütûhı

1230 Bu yoldan vardılar Hâkğ'a varanlar
Bu yoldan irdiler Hâkğ'a irenler

İ^c tirâz

1217. Eşyada tamamlanarak noksansız hale gelen hakikatler isimlerin şekillerini temsil ederler.

1218. İlâhi isimlerin tüm hakikatlerin aslı olduğunu zarafet sahipleri bilirler.

1219. Evrenin değişimi gereği altı yönün olması güzelliğin gereğidir.

1220. Toprak letafet kazanınca su olur su, latiflik suyun başlangıcıdır anla ey akıllı kişi!

1221. Hem havanın canı ışık ile latiflik kazanınca ateş olur, dünyayı aydınlık hale getirir.

1222. Ateş kendi özünde latiflik bulduğundan felekten hat alır, zarafet budur.

1223. Felekten sonunda yine felek olduğundan birbirlerinden latiflik edinirler.

1224. Onun cismi de lütfu da geniş olduğundan bu sözü ta dokuzuncu feleğe kadar düşün.

1225. Bunlar evrenin işleri olduğundan birinin aslı diğerinin sonudur.

1226. Gerek gökyüzü gerekse yıldızlar bu usullerin aşaması latifliktir.

1227. Kürsi latif halde iken nüfs-ı küllü tanzim eden olur.

1228. Evrenin usulü bu yöntemdir, 263ayyip bil ki bu bağıdır.

1229. Ruhunu gaflette bırakıp değişimi unutma ki, açılış makamlarını bulabilesin.

1230. Hakk'a varanlar bu yoldan vardılar, Allâh'a erenler bu yoldan erdiler.

İtiraz

⁶⁷⁴ cirmi: cirm İ

⁶⁷⁵ manzam: munzam

⁶⁷⁶ nemât: nemat İ,K

⁶⁷⁷ kim: ki İ

- 1231 Eger dirseñ bu söz şādık geleydi
Gerek cev gendüme tebdil olaydı
- 1232 Ki cevden gendüm olur ya‘ nî eltaf
Olur gendümden engür dahı evşaf
- 1233 Bu resme olayıdı şekl-i eşyā
Mümeşsil ey zarīf u yār-i dānā
- 1234 Bu söz ḥod ğayr-i vāki‘ dūr muḥakkak
Vuḳū‘ ın ehl-i ‘ aql itmez muşaddak

Cevābend⁶⁷⁸

- 1235 Ben eydürem ki fehmi eyle kelāmı
Ġalaṭ itme tarīķi⁶⁷⁹ bi’t-tamāmı
- 1236 Leṭāfet cevheridür her zevātuñ⁶⁸⁰
Cevāhir rütbetidür kāyinātuñ
- 1237 Cev ü gendüm k’iderler cevhere naḳl
Olurlar et u yağ u rûḥ u hem ‘ aql
- 1238 Leṭāfet çü ṭarafdan oldı şādık
Bu ḳavl üzre olur ‘ irfān-ı nāṭık⁶⁸¹

[İ38a]

- 1239 Cev ü gendüm ki tebdil⁶⁸² oldı ḳana
Yitişdi şekl-i ḳanuñ⁶⁸³ cins-i cāna

[K40a]

- 1240 Hem oldı cān u nuṭṭ nūra manẓar
Bu nuṭṭı nūr idindi ya‘ nî mazhar
- 1241 Niçün sen ḳısrı maḳşūd idinürsün
Ḳademdür diyu ma‘ būd idinürsün
- 1242 Tebeddülde ḳıdem olmaz muḥakkak
İdemez ‘ āḳıl ol ḳavli muşaddak

İ‘ tirāz-ı Dıġer

1231. Eğer, bu söz doğru olsaydı, arpa
buğdaya dönüşe idi dersin
1232. Ki, buğday arpadan daha iyi, üzüm de
arpadan daha niteliklidir.
1233. Ey zarif ve bilgili sevgili! Eşyanın şekli
bu tarzda temsilci olsa idi,
1234. muhakkak bu sözün kendisi olacak
(şey) değildir, (böyle) olmasını akıl
sahipleri tasdik etmez.

Cevaptır

1235. Ben diyorum ki, sen sözü anla,
tamamiyle (doğru) olan yolu yanlış
etme.
1236. Her canlının/zatın cevheri latifliktir,
cevherler kainatın mertebeleridir.
1237. Arpa ve buğday cevheri ileterek et, yağ,
ruh ve akıla dönüşürler.
1238. Letafetin, hoş sohbetler
kimselerde/soylularda bulunması gibi
(onlarla hakikatini bulması gibi)
konuşanın irfanı da bu söz üzere olur.

1239. Arpa ve buğday kana dönüştüğünde,
kanın şekli canın cinsine erişti.

1240. Hem can ve söz nurun sureti oldu, yani
bu söz nurun ortaya çıkış yeri oldu.
1241. Niçin sen kabuğu gaye kabul ediyorsun,
uğurludur/kademdür diye ona
tapıyorsun?
1242. Muhakkak değişimde kıdem olmaz,
akıllı kişi o sözü tasdik etmez.

Dıġer İtiraz

⁶⁷⁸ End -K

⁶⁷⁹ tarīķi: tarīķ K

⁶⁸⁰ her zevātuñ: cümle zātuñ İ

⁶⁸¹ 1238 -K

⁶⁸² tebdil: tenzıl

⁶⁸³ şekl-i ḳanuñ: cins-i şekl İ

- 1243 Eger dirseñ bu aşı⁶⁸⁴ oldu ğāyet
Ki bundan fer⁶ olındı her leṭāfet
- 1244 Bu zātī vü olar olsun ⁶ arazlar
Çü bundan buldılar küllisi ḥaṣḥar
- 1245 Nihāyet yokdurur işbu zevāta
Tebeddül lâzım oldı ol şıfāta
- 1246 Bunuñ aşlıyyetidür ğayr-i mec⁶ ül
Anuñ fer⁶ iyyetidür ğayr-i maḥbūl

Cevāb-ı Dīġer⁶⁸⁵

- 1247 Ben eydürem ki ikidür bu ⁶ ālem
Biri zāhirdurur ey ibn-i Ādem
- 1248 Biri daḥı bātındur anuñ el-ḥaḥ
İkisine daḥı Qadirdurur Ḥaḥ
- 1249 Senüñ rāhuñ bu zāhirdür muḥaḥḥaḥ
Benüm bātındadır ḥavḥüm muṣaddaḥ
- 1250 Gel imdi ⁶ aḥl mizānın ḥuralum
Bunuñ ḥaḥḥısı aṣl olur görelüm
- 1251 Eger bu zāhiri aşı diyeydüñ
Bu fikrūñ ğuṣṣasın cāndan yiyeydüñ
- 1252 N'idelüm kim muṣavverdür bu ⁶ ālem
Muṣavvir lâzımı olur anuñ hem
- 1253 Ki zīrā ḥarḥ u burc u seyr-i seyyār
Bunuñ taṣvīrini ḥılurlar izḥār

[İ38b]

- 1254 Daḥı ezdād u devri işbu kevnüñ
Ḥudūşın şābit ider reng u levnüñ

[K40b]

- 1255 Ḳamusı çünki⁶⁸⁶ olmışdur ḥayālāt
Ḥayālātı nice ḥılalum işbāt
- 1256 Şebātı yokdurur bu kevn içinde
Ḳadīm olmadı reng u levn içinde

1243. Eġer “bu asıl son noktadır, ki her
güzellik ondan fer oldu.
1244. bu zata ait onlar arazlar olsun, tamamı
bundan hisse aldılar.” der isen,
1245. işte bu zatların sonu yoktur, o sıfata
deġişim gerekir.
1246. Bunun asliyyeti mecul/yapılmış
deġildir, onun feriiyyeti makbul deġildir.

Dīġer Cevap

1247. Ey Ademoġlu! Ben iki türlü alemin var
olduġunu söylüyorum, birisi zahirdir,
1248. birisi batındır. Hakikaten onun her
ikisine de Hakk'ın kudreti yeter.
1249. Gerçekte senin yolun bu
zahirdir/görünendir, benim tasdik
edilmiş sözüm batındır.
1250. Şimdi gel akıl terazisini kuralım (da)
bunların hangisi asıl olur görelim.
1251. Eġer bu zahir olana aslı deseydin, bu
fikrin endişesini candan (hissetseydin)
1252. Ne yapalım/diyelim ki bu alem
suretlendirilmiştir, (o zaman) ona suret
veren olması gerekir.
1253. Ki zira felekler, burçlar ve yıldızların
seyri bunun tasvirini ortaya çıkarırlar.

1254. Hem de bu dünyanın zıtlıkları ve
dönmesi, renk ve renklerin
hudusunu/sonradan oluştuġunu isbat
eder.

1255. Çünkü, tamamı hayal olmuştur,
hayalleri nasıl isbat edelim?

1256. (Hayallerin) bu dünyada sabitliġi
yoktur, çeşit ve renk içinde kalıcı
deġildir.

⁶⁸⁴ aşı: ⁶ aḥl ĩ

⁶⁸⁵ Dīġer -İ

⁶⁸⁶ çünki: çünkim ĩ

- 1257 Bize külli delâlet itdi bunlar
Ki varlıqdan fenâya gitdi⁶⁸⁷ bunlar
- 1258 Nice aşl⁷⁶⁸⁸ diyelüm bu fenâyı
Çü bir hâl üze bulmaz bu beķâyı
- 1259 Havâdişdür kamu kârı cihānuñ
Helâki zâhir oldı ins u cānun
- 1260 Bu māhiyyet çünkim oldı mec' ul
Kıdem-i işbât anda olmaz ma' ķul
- 1261 Pes eyle olsa bātn aşl olur aşl
Gider cehli gel aña istegil vaşl
- 1262 Ki oldur milk-i bākī ' âlem-i hāş
Aña ' azm eylediler hāş u ahvāş
- 1263 Anı maţlûb iderler ehl-i ervāh
Bunu mergûb idindi ehl-i eşbāh
- 1264 Bunu mergûb idenler oldı maġbûn
Anı maţlûb idenler oldı bî-çûn
- 1265 Ezel andan gelübdür işbu eşbāh
Ebed daĥı ana varur bu ervāh
- 1266 Bu rāhı vardılar cümle nebîler
Bu ķavli şâdık itdiler velîler
- 1267 Şaķın inkâr idüb maĥrûm olma
Varub şeytān gibi mercûm olma

Güftār Ender Naşihāt

- 1268 Gel ey ebleh k'aduñdur ehl-i ĥikmet
Ki ĥikmet ķavli oldı saña ĥirfet
- 1269 Bunuñ zātıyla aşl itdûñ nihādın
Anuñ fer' i vü zılli ķorsın adun

[İ39a]

- 1270 Eger senüñ olursa mezhebüñ ĥaķ
Berāber oluruz senüñle⁶⁸⁹ muţlaķ

[K41a]

1257. Bunların varlıktan yokluġa gitmeleri
bize tamamen delillik etti ki,
1258. bir hal üzere kalıcılık bulmayan bu
yokluġa nasıl aslidir diyelim?
1259. Dünyanın tüm işleri olacak durumlardır,
insanların ve cinlerin yok olduġu (çok)
açıktır.
1260. Bu mahiyet mecul olduġundan/sonradan
yapıldıġından, onun eskiliġin ispatı akla
uygun deġildir.
1261. Eġer öyle olsa batın asıl olur asıl,
cehaleti gider, ona ulaşmayı iste!
1262. Çünkü has ve en seçkinlerin arzu
ettikleri baki mülk ve gerçek alem odur.
1263. Ruh sahipleri onu isterler, beden
sahipleri buna raġbet ederler.
1264. Bunu(zahir olanı) isteyenler aldatılmış
oldu, onu talep edenler emsalsiz oldu.
1265. Bu bedenler ezelde ondan gelir, keza bu
ruhlar ebedde ona varır.
1266. Tüm peygamberler bu yola girdiler, tüm
veliler bu sözü tasdik ettiler.
1267. Sakın inkar edip mahrum olma, gidip
şeytan gibi kovulmuş olma!

Nasihatvari Sözlər

1268. Ey akılsız gel, ki adın filozuftur, felsefe
sözü sana meslek oldu.
1269. Bunun zatı ile yaratılışını asıl ettin,
adını onun feri ve gölgesi koyarsın.

1270. Eġer senin mezhebin hak olur ise,
seninle aynı fikirde oluruz.

⁶⁸⁷ gitdi: vardı i

⁶⁸⁸ aşl: aşl i

⁶⁸⁹ oluruz senüñle: olur سينكله i

1271 Ve'ger⁶⁹⁰ kavlım benüm olursa ta' yin
Nice ola senün hālün a miskîn

1272 Siyehkâr olduğunçün bu mekânda
Siyeh rû ola cânun ol cihânda

1273 Seni redd ideler Hâk rahmetinden
Racîm olasin anun hâzretinden

1274 Yüzün kara ola iki cihânda
Yerün qalmaya arz u âsmânda

1275 Mağamuñ ola siccîn-i cehennem
Enîsün hem-demün hem guşsa vu gam

1276 Me'kül saña zaqqûm olisardur
Meşârib zehr-i mesmûm olisardur

1277 Budur va' d <u>va' idi⁶⁹¹ Hâzret-i Hâk
Şularuñçün ki ilhâd itdi mutlak

1278 Yüzin döndürdüler her enbiyâdan
Ümidin⁶⁹² kat' itdiler evliyâdan

1279 Hevâ-yı nefse kıldılar itâ' at
'Înâd itdiler ol ehl-i şekâvet⁶⁹³

1280 Şafâsın gözlediler nefsi-i şûmuñ
Refîki oldılar dîvü'r-racîmün

1281 Tefekkür itmediler âhirinden
Bütünü bilmediler zâhirinden

1282 Çü zâhirde şuver serhadde irdi
Zamân-ı cism tûl-i medde irdi

1283 Hâvâdişler bilürdi hey'etinde
Elemler zâhir oldı hilâkatinde

1284 Kıyâm itse ku'ûda kâdir olmaz
Ku'ûd itse kıyâmı zâhir olmaz

1285 Taşavvur itmeyüb sūd u ziyânın
Belâ vü derd u gamda virdi cânın

1286 Eger gâlibse anda rûh-ı hayvân
'Urûcına olunmaz hergiz⁶⁹⁴ imkân

1271. Eğer benim sözüm belirleyici olursa,
senin halin ne olur ey zavallı?

1272. Bu dünyada günahkar olduğundan o
dünyada da yüzü kara olur.

1273. Hak rahmetinden reddederler, onun
yüceliğinden kovulursun.

1274. İki cihanda da yüzün kara olur, yerde de
gökte de yerin kalmaz!

1275. Makamın siccin cehennemi, arkadaşın
keder, dostun gam olur.

1276. Yediğin zakkum, içtiğin mesmum zehri
olacaktır.

1277. Hazret-i Hakk'ın mutlak vaad ve vaidi
budur. Şu dine karşı gelen kafirlere

1278. (ki onlar) tüm peygamberlerden yüz
çevirdiler, velilerden de ümitlerini
kestiler.

1279. Nefsin arzularına uydular, o
eşkiyalar/bahtsızlar (günahta) inat
ettiler.

1280. Onlar uğursuz nefsin eğlenmesini
gözettiler, lanetlenmiş şeytanın arkadaşı
oldular.

1281. Sonrasının (ne olacağını) düşünmediler,
görünen nesilleri bilmediler.

1282. Çünkü, zahirde suretler sınırına erdi,
cisimlerin zamanı uzadı.

1283. Halinde hadiseler belirdi, fitratında
elemler görülmeye başlandı.

1284. Ayağa kalksa, oturmaya gücü yetmez,
otursa ayağa kalktığı görülmez.

1285. Fayda ve zararını düşünemeyip canını
dert ve gam ile verdi.

1286. Eğer onda hayvani ruh baskın gelmişse,
yükselmesine (de) imkan yoktur.

[İ39b]

⁶⁹⁰ger: eger K

⁶⁹¹va' idi: va' idi K

⁶⁹²Ümidin: Ümizin K

⁶⁹³şekâvet: şefâ' at İ

⁶⁹⁴hergiz: her İ

1287 Şu‘ūd itmez semāyī ‘aqla ol h̄īn
Anuñçün olmışıdı cehl-i bī dīn

[K41b]

1288 K̄alur esfel varur kevn u⁶⁹⁵ fesāda
Bu iş lāyıkdurur ol i‘tikāda

Ender Şıfat-ı Ehl-i Yakīn⁶⁹⁶

- 1289 Şular kim i‘tikādı⁶⁹⁷ pāk iderler
İlāh’uñ nuṭkını idrāk iderler
- 1290 Kelām-ı Hakk’a taṣdīk ider anlar
Nebī kavlini taḥkīk ider anlar
- 1291 Bilürler kim beşerden ehl-i h̄āşı
Nebīlerdür Hakk’uñ h̄āşu’l-havāşı
- 1292 Bulardur zāhir u⁶⁹⁸ bāṭında kāmīl
Bulardur şūret-i Ādemde ‘ākīl
- 1293 Bular gāyetde zīrekler olurlar
Bu dünyā hālını gökçek bilürler
- 1294 Hem anlar āhıretde şāhlardur
Kimisi mīhr u kimi māhlardur
- 1295 ‘Aṭāyīdür bular kesbī degüldür
‘Ulūmı bunlaruñ ḥasbī degüldür
- 1296 K̄atı k̄urbiyyetinden⁶⁹⁹ zāt-ı a‘ zām
Buları mazhar idüb kıldı a‘ lem
- 1297 Kişi kim cüst u⁷⁰⁰ zīrek kāmīl ola
Zarāfet ehli vü hem ‘ākīl ola
- 1298 Bu rāhı ihtiyār ider gümānsuz
Bu şıdka i‘tibār ider nihānsuz
- 1299 Nübüvvet ‘ilmine taṣdīk eyler
Velāyet kavlini taḥkīk⁷⁰¹ eyler
- 1300 Bulardan yitişüb feyz-i ilāhī
Olub ‘aşkile Allāh’uñ güvāhı

1287. O vakit, semanın aklına yükselemez, bu sebeple dinsiz bilgisiz olmuştu.

1288. En aşağıda, olma ve bozulmada kalır, o itikada (da) bu iş layıktır.

Yakīn Ehlinin Vafına Dair

1289. Şu kimseler onlar ki, inancı temizlerler, Allāh’ın sözünü idrak ederler.
1290. Onlar Allāh’ın kelimini tasdik eder, peygamber sözünü inceler, araştırırlar
1291. İnsanlardan seçkinleri bilirler, ki Allāh’ın en seçkin kulları peygamberlerdir.
1292. Bunlar zahir ve batını tam olarak bilen, insan suretinde akıllı kimselerdir.
1293. Bunlar son derece anlayışlı olup, dünyanın halini güzel bilirler.
1294. Hem onlar ahiretde şahırlar, kimi güneş kimi aydırlar.
1295. Bunlar ihsan iledir, kazanılıp elde edilmiş değildir, bunların ilimleri boşu boşuna değildir.
1296. Yüce zata olan yakınlıklarından dolayı (O) bunları iyiliğe ulaştırıp bilgili kıldı.
1297. Kişi, uygun, anlayışlı, olgun, zarafet sahibi ve akıllı olduğunda,
1298. hiç şüphe duymaksızın bu yolu seçer, bir delil aramaksızın bu doğruluğa itibar eder.
1299. Peygamberlik ilmini doğrular, velilerin sözünü inceden inceye araştırır.
1300. Bunlardan ulaşan ilahi feyiz, aşk ile Allāh’ın tanığı olur.

⁶⁹⁵ u : - İ

⁶⁹⁶ Ender Şıfat-ı Ehl-i Yakīn: -İ

⁶⁹⁷ i‘tikād: i‘tikādı K

⁶⁹⁸ u: - İ

⁶⁹⁹ k̄urbiyyetinden: k̄urbiyyetinde İ

⁷⁰⁰ u: - K

⁷⁰¹ taḥkīk: taṣdīk K

1301 Velîlik şâdık olur aña bî-şek
Hudâ'dan olmaz anuñ rûhı münfek

Der Şıfat-ı Evliyâ

1302 Velîler iki nev' ile olurlar
Ki anlar Hakk' ile kurbet bulurlar

[İ40a] [K42a]

1303 Birisi bâtın u birisi zâhir
Birisi tayyib u birisi tâhir

Der Şıfat-ı Zâhirî

1304 Birisi ehl-i şer' olur bularuñ
Ki anlar dostıdır ol⁷⁰² Kird-gârun

1305 Tamâmet emr u nehye dâhil olur
'Ulûm-ı küllîyle fâzıl olur

1306 Şıfâtât-ı zemâyim⁷⁰³ gider andan
Himâyet⁷⁰⁴ hâsıl ider 'aql u cândan

1307 Çün andan gider ahlâk-ı zemîme
Hamîd ile varur nûr-ı Kerîm'e

1308 Hîdâyet idüb ahlâk-ı hamîde
Olur tevhide kalbi âremîde

1309 Bular dostı olurlar Kibriyâ'nuñ
Tarîkin pâk iderler ol Hudâ'nuñ

1310 Velî dosta didiler ehl-i ma' nî
Allâh'ın dostıdır bu cins ya' nî

1311 Hudâ'nuñ vahdetin irşâd iderler
Nizâm-ı şirki bî-bünyâd iderler

1312 Hedim kılurlar âşârını şirkün
'Adem iderler idbârını çirkün

1313 Qabûl-ı Hâzret olub bu şıfatdan
Varurlar Hakk'a 'ilm u ma' rifetden

Der Şıfat-ı Ehl-i Bâtin

1301. Onun veliliği şüphesiz doğru olur, onun
ruhu Allâh'tan ayrı değildir.

Velilerin Vasfı

1302. Allâh ile yakınlık Kur'an veliler iki tür
olurlar.

1303. Birisi gizli/batın birisi açık/zahir, birisi
269ayyip/güzel birisi tahirdir/paktır.

Zahirinin Vasfı

1304. Bunların birisi şeriat ehli olur, ki onlar o
Allâh'ın da dostudurlar.

1305. Emir ve yasaklara tamamen uyarlar,
tüm ilimler ile, (öğrenerek) fazilet
sahibi olurlar.

1306. Onlardan her türlü kötü hal gider, akıl
ve candan himaye hasıl ederler.

1307. Onlardan kötü ahlak giderildiği için
övülen (huy) ile Kerim olan Allâh'ın
nuruna erişirler.

1308. Övülen ahlak onlara yol gösterip, kalbi
tevhide karşı huzur içinde olur.

1309. Bunlar, Allâh'ın dostudurlar, o (yüce)
Allâh'ın yolunu temizlerler.

1310. Veli dosta, mana ehli dediler, yani bu
cins (de) Allâh'ın dostudur.

1311. Allâh'ın bir oluşunu gösterir, şirk
kurallarının temellerini yıkarlar.

1312. Şirkin eserlerinin harap ederler, pislüğün
talihsizliğini ortadan kaldırırılar.

1313. Bu vasıfları ile yüce zatın kabul ettikleri
olup, ilim ve marifet ile Hakk'a
erişirler.

Batın Ehlinin Vasfı

⁷⁰² Ki anlar dostıdır ol: Tarîkatde resûl K

⁷⁰³ Şıfâtât-ı zemâim: Şıfât-ı her zemîme İ

⁷⁰⁴ Himâyet: Himâyed İ,K

- 1314 Birisi ehl-i bâındur bularuñ
Ki anlar dostıdur ol Kird-gārun
- 1315 Fenādur qālî işbu ehl-i dalkuñ
Beqādur hālî⁷⁰⁵ hem bu cins-i hālquñ
- 1316 Bulardan her sıfat⁷⁰⁶ k’olur muşavver
Hudā’nuñ hıkmetin ider muqadder
- 1317 Bularuñ ‘ilmi hālqa zāhir olmaz
Bulara ehl-i zāhir qādir olmaz

[İ40b] [K42b]

- 1318 Bulara rüşen olur levh-i mahfûz
Olur ol anlara her lahzā melhûz
- 1319 Görürler perdesiz ol rûh-ı rûhı
Okurlar cân ile ol hatt-ı levhî
- 1320 Nekim olasıdur milk-i kıdemden
Nekim qalasıdur aşl-ı ‘ademden
- 1321 Bularuñ gözleri anı görürler
Ki hālqa remzile sözler virürler
- 1322 Şular kim qābili⁷⁰⁷ ol ma‘rifetdür
Bularuñ remzi⁷⁰⁸ aña mevhibetdür
- 1323 Hidāyet irişüb vāqıf olurlar
İlāh’uñ sırrına ‘ārif olurlar
- 1324 Şular kim cehl-ıtab‘ u⁷⁰⁹ kör u⁷¹⁰ kerdür
Cehālet perdesinde kec⁷¹¹-nazardur
- 1325 Bilemez remz u⁷¹² aḥbārın bularuñ
Tuyamaz keşf-i esrārın bularuñ
- 1326 Bularda katl u ihyā māni‘ olmaz
Bularuñla kimesne cāmi‘ olmaz
- 1327 Bular vāşıl olurlar müfredāta
Anuñla daḥl iderler her şıfāta
- 1328 Eger sen daḥı nuṭqa rāh bulsañ
Hem andan sonra rûḥa dāḥil olsañ

1314. Bunların birisi batın ehlidir ki onlar, o (yüce) Allāh’ın dostudurlar.
1315. Bu cübbe ehlinin kali/sözü faniliktir, bu cins halkın hali ise bekadır/kalıcılıktır.
1316. Bunlardan görünen her sıfat Allāh’ın hikmetinin hükmünü ortaya çıkarırlar.
1317. Bunların ilmi halka açıkça görünmez, zahir ehli bunlara güç yetiremez.
1318. Bunlara levh-i mahfuz açıkça görünür, bunlar onu (levh-i mahfuzu) her an mülahaza edebilirler.
1319. Perdesiz (olarak) o ruhun ruhunu görebilir, can ile o levh hattını okuyabilirler.
1320. Ezeli yurttan her ne olacak ise, yokluğun aslından her ne kalacak ise,
1321. onu bunların gözleri gördüğünden, halka ima ile bu sözleri söylerler.
1322. O irfana kabil olan şu kimselerin remizleri, ona ihsandır.
1323. (O kişiler de) hidayete erişip bilgi sahibi olurlar, Allāh’ın sırrına en iyi bilenler olurlar.
1324. Şunlar ki cahil yaratılışlı kör ve sağırdırlar, cehalet perdesinde eğri bakışlıdırlar.
1325. Bunların haberlerini ve remizlerini bilemezler, sırlarının keşfini duyamazlar.
1326. Bunlara öldürme ve hayat verme engel olmaz, kimse bunlarla bir araya gelemes.
1327. Bunlar tüm ayrıntılara ulaşırlar, her hale bu vasıf ile girebilirler.
1328. Eğer sen de söze yol bulursan, daha sonra ruha dahil olabilirsen,

⁷⁰⁵ hālî: hāl K

⁷⁰⁶ Bulardan her sıfat: Bular her şıfatda İ

⁷⁰⁷ qābili (harekeli): qābil İ

⁷⁰⁸ remzi: -İ

⁷⁰⁹ u: -İ

⁷¹⁰ u: -K

⁷¹¹ kec: kej K

⁷¹² u: -İ

- 1329 Nukûş u evvelîn u âhirîni
‘Ulûm-ı tayyibîn u tahirîni
- 1330 Yağîn iderdi Hâk saña gümânsız
Görürdi ‘aynuñ ol nûrî nihânsız
- 1331 Bu kâruñ halk kim tavşîfi⁷¹³ oldu
Velâyetdür ki uş ta‘ rîfi⁷¹⁴ oldu

Der Şıfat-ı Kuṭb

- 1332 Bulardan ileridür kuṭb-ı kâmil
Ki anlar kabz u bast oldu dâhil
- 1333 Alurlar u⁷¹⁵ virürler cümle halka
Bular mazhardururlar Rabb-i halka

[İ41a] [K43a]

- 1334 Bularuñ elleri Rabb’uñ elidür
Bularuñ dilleri Rabb’uñ dilidür
- 1335 Bular âyinedür ol nûr-ı zâta
Anuñla dahl iderler her şîfâta
- 1336 Bular yidi kişidür kevn içinde
Yürürler cümle şekl u levn içinde
- 1337 Kimesne vâkıfı⁷¹⁶ olmaz bularuñ
Kimesne ‘ârifi⁷¹⁷ olmaz bularuñ

Ḳāle’n-nebi ‘aleyhisselām evliyâi taḥte kîbâbî lâ ya‘ rifühüm ğayri⁷¹⁸

- 1338 Eḥadlik ‘âlemüñ meslek iderler
Şerîküñ rāhını mehlek iderler
- 1339 Ne anlardan bular halk ıttılâ‘ı
Ne halka ider anlar ictimâ‘ı

1329. güzeller ve temizlerin ilminin nakışlarını, başlangıcını ve sonunu
1330. Allâh şüphe bırakmayacak şekilde sana öğretirdi, gözün o nuru gizlenmemiş (haliyle) görürdü.
1331. Bu işin yaratılmışlar gibi vasıflandırması oldu, bu velayettir ki, tarifi şöyle oldu.

Kutbun Vasfı

1332. Bunlardan başka kamil kutublardır, kabz ve bast/tutukluk ve açılmak manevi halleri onlara mahsusudur.
1333. Bunlar halkın Rabb’ine mazhar oldukları için, tüm yaratılmışlara alırlar ve verirler.

1334. Bunların elleri Rabb’in elidir, bunların dilleri Rabb’in dilidir.
1335. Bunlar o zatın nuruna aynadırlar, onunla her vasfa girebilirler.
1336. Bunlar dünya içinde çeşitli şekil ve renkler ile gezen yedi kişidirler.
1337. Kimse bunlar hakkında bilgi sahibi değildir, kimse bunları bilmez.

Peygamber Aleyhisselam (şöyle) buyurdu: “ Velilerim kubbelерim altındadır. Onları benden başka hiç kimse bilemez.”

1338. Birlik alemini takip eder, ortak koşanların yolunu tehlikeli sayarlar.
1339. Ne halk onlardan bilgi bulur ne de onlar halkı toplarlar.

⁷¹³tavşîfi: tavşîfi İ

⁷¹⁴ta‘ rîfi: ta‘ rîf İ

⁷¹⁵u: -İ

⁷¹⁶vâkıfı: vâkıf İ

⁷¹⁷‘ârifi:‘ârif İ

⁷¹⁸bk. İktibaslar 25

- 1340 Tamām idüb bunlar esmā-yı külli
Müsemmadan bulurlar ‘ağd u ḥalli

Der Şıfat-ı Kutbu’l-aḳṭāb

- 1341 Bulardan içerudur ḳuṭb-ı⁷¹⁹ aḳṭab
K’aña rāci‘ olubdur küll⁷²⁰-i mezheb
- 1342 Ol elfiyyetde itmiş ihtiyārı
Eḥadlik olmuş anuñ i‘tibārı
- 1343 Duḥūl itmiş rūsūm-ı māsivā
Vuṣūl itmiş ḥudūd-ı istivā
- 1344 Her eşkālile olmuş zātı şākıl
Her aḳvālile olmuş nuṭṭı kāmıl
- 1345 Elif gibi ki dāḥildür ḥuṭūṭa
Müsāvidür vücūdı her menūṭa
- 1346 Müeşşirdür eşer virür zevāta
Duḥūl ider vücūdı şeş cihāta

[İ41b]

- 1347 Aña⁷²¹ nokṭa olur ancaḳ müeşşir
Anuñ taḳdīrine oldur muḳaddir
- 1348 Ne nokṭa nokṭa-i nuṭṭ-i İlāhī
Kelām-ı lā-yezāl-i pādīşāhī

[K43b]

- 1349 ‘İlim deryāsınuñ dürr-i ‘aẓīmi
Başiret milkinüñ nūr-ı ḳadīmi
- 1350 Semā‘ u⁷²² ‘aḳl u⁷²³ cānuñ istimā‘ı
Muḳadder ḳudretinüñ intifā‘ı
- 1351 Murād⁷²⁴-ı lā-yezālün hem murādı
Vücūd-ı Ḥālīḳ’uñ ḥalḳ u vedādı
- 1352 Anuñ zātından olmaz bir nefes fek
İkisi birdür bī-şübhe vü şek

1340. Bunlar tüm ilahi isimleri tamamlayarak, düğümleme ve çözmeyi/açıklamayı müsemmadan bulurlar.

Kutbu’l-aktab’ın Vasfı

1341. Kutupların kutubu bunlardandır, ki tüm yollar ona döner.
1342. O elifliği tercih etmiş, değeri ise birlik/ehadlik olmuştur.
1343. Masiva usullerinin içine girmiş, istiva sınır noktasına erişmiş,
1344. zatı tüm şekiller ile şekillenmiş, her söz ile onun sözü tamamlanmıştır
1345. Hatlara, elif gibi dahil olmuştur, her övülmüş, iyiliği söylenmiş ile eşit olmuştur.
1346. O müessirdir, zatlara eser verir, varlığı altı yöne de dahil olur.
1347. Ona tesir eden sadece nokta olur, onun takdirini belirleyen odur.
1348. Nasıl nokta? İlahi sözün noktası, hiç yok olmayacak padişahın sözü...

1349. İlim deryasının büyük incisi, basiret ülkesinin ezeli nuru,
1350. Kulak akıl ve canın dinlediği, takdir edilmiş kudretinin faydası,
1351. yok olmayacak emredicinin hem muradı hem de varolan yaratıcının yarattığı ve sevdiği
1352. Onun zatından bir nefes uzak değildir, şeksiz ve şüpheşiz ikisi birdir.

⁷¹⁹ ḳuṭb-ı: ḳuṭb u İ

⁷²⁰ küll: küllī İ

⁷²¹ Aña: Añı İ

⁷²² u: -K

⁷²³ u: -K

⁷²⁴ Murād: Mürīd K

1353 Hemân bir resm cism⁷²⁵ olur müellef
Ol eşnâda ki had oldu müşerref

Güftâr Ender Ehadiyyet-i Vâcib

1354 Gel ey vahdet sülûkın seyr iden cân
Gel ey müştâk-ı nûr-ı rûy-ı Rahmân
1355 Ehadlik ‘âlemin eyle taleb sen
Ki bulasın maķâm-ı emn u⁷²⁶ me’men
1356 Ehadlik ‘âleminde keşret olmaz
İkilik üçlük anda şirket olmaz
1357 Şerîk u keşret olur⁷²⁷ zıdd-ı vahdet
Hemân zât olur zâtile ülfet

Der İ‘tirâz-ı Ehadiyyet

1358 Sebeb niçündür olmaz anda keşret
Neden lazım degüldür aña keşret
1359 K’anuñ zâtiyeti şey oldu taḥḳîḳ
Vücûd⁷²⁸-ı vâcibi olundu taşdıḳ

[İ42a]

1360 Çü ḥayy u ‘âlim oldu ol mükellim
Ki oldu enbiyâya ol mu‘allim
1361 Şıfâtından bulındı çünki keşret
Şıfâtı zâtıyla ḥod ‘ayn-ı vahdet
1362 Çü ğayrı olmaya zâtuñ şıfâtı
Niçün bilmezsin anı ‘ayn-ı zâtı

Cevâb

[K44a]

1353. Hemen, bir suretli cisim yazılmış olur, o
anda had/sınır ile şereflenir.

Olması Zorunlu Olan Allâh’ın

Birliğine Dair

1354. Ey birlik yoluna giren can gel, ey
Rahman’ın yüzünün nuruna tutulan aşık
gel!
1355. Birlik alemini iste ki, emniyet ve güven
makamını bulasın.
1356. Birlik âleminde çokluk olmaz, onda
ikilik üçlük ortaklık olmaz.
1357. Ortak ve çokluk birliğin zıddı olur
böylece zatı yalnızca zatı ile yakınlık
kurar.

Ehadiyete İtiraz

1358. Onda çokluk olmayışının sebebi nedir?
Neden ona çokluk gerekmez?
1359. Onun varlığının gerekliliği eşya
üzerinden bilindi ve tasdik edildi.

1360. Çünkü o konuşan, hiç ölmeyen diri ve
bilen olduğundan peygamberlere
öğretmen oldu.
1361. Çokluk onun sıfatlarında bulunur,
birliğinin aslı bizzat zatı ile sıfatlarıdır.
1362. Çünkü zatın sıfatları zattan ayrı
olmadığından, niçin onu (sıfatları) zatın
aslı olarak bilmiyorsun?

Cevap

⁷²⁵ resm cism : ism için İ

⁷²⁶ u: -K

⁷²⁷ olur : olmaz İ

⁷²⁸ Vücûd: Vücûdı İ

- 1363 Cevābum oldurur işbu maḥalde
Bu taḳrīr-i maḥall-i muḥtemelde
- 1364 Ki vaḥdet keşretūñ āyinesidür
Nitekim çeşm nūruñ būnyesidür⁷²⁹
- 1365 Çü çeşmūñ me ’ḥazidür nūr-ı şāfī
İkisi birdurur şāfī vü kāfī
- 1366 Mekāna ḥaml idersen me ’ḥazī sen
Görünmez ‘aynuña ‘ayn-ı mu‘ayyen
- 1367 Mürīd-i ḥālisiñ işbu maḥalde
Ḳabuliyet bulursun bu ḳabilde
- 1368 Maḥal⁷³⁰ ḥaml itme zātını İlāh’uñ
Vücūduñ ‘ayn bil ol pādīşāhuñ
- 1369 Keşāfetle leṭāfetde olur fark
Ki anlar birbirini iderler ḡarḳ
- 1370 Keşīf olunca istiḡrāḳa ḡālib
Mümāyiz olunur maṭlūb u ṭālib
- 1371 Laṭīf olunca ḡarrāḳ ol keşīfe
Eḥadlik görünür zāt-ı laṭīfe
- 1372 Bu yerdür “**ma rameyte iz rameyte**”⁷³¹
Raeyte’l-Ḥaḳḳ’a mā şeyā raeyte
- 1373 Laṭīf oluncaḡız serḥadd-ı kāmīl
Aña hergiz keşf olmaya dāḥil
- 1374 Ḳatı luṭfindan ol Perverdigār’uñ
Ḥayāt alur⁷³² vücūdı nūr u nārın
- 1375 Anı görmez misin kim⁷³³ rūḥ-ı sarī
Nice baş itdi cism-i āşikārı

[İ42b]

- 1376 Ḳamu eczāsına cism-i keşīfūñ
Basiṭ oldı vücūdı ol laṭīfūñ
- 1377 Anuñ daḡı ḳamu eczāsına⁷³⁴ Ḥaḳ
Muḥīṭ olmışdurur tūtḡıl muşaddaḳ
- 1378 Bil imdi kim şıfāt-ı vācib-i zāt
Olur mahiyetine ya‘nī mir’at

1363. Benim tam bu muhtemel konuyu anlatıp
saḡlamlaştırmada cevabım şudur,
1364. birlik, çokluğun aynasıdır, tıpkı gözün
nurun parçası olduğu gibi.
1365. Gözün kaynağı saf nur olduğundan ikisi
de şifa veren ve kafi gelen de birdir.
1366. Sen kaynaklık vasfını mekana yükler
isen, gözüne kesin belirli hakikat
görünmez.
1367. Sen bu konuda halin müridisin, bu
durumun ile de kabul görürsün.
1368. Allāh’ın zatını mekana yükleme, o
padişahın varlığını hakikat bil.
1369. Kesafet ile letafet farklıdır, ki onlar
birbirleri ile iç içe geçmiştir.
1370. Kesif istiḡrakta üstün gelirse istenen ve
isteyen ayrılmış olur.
1371. Latif o kesifi içine alıp kapladığında,
latifin zatına birlik görünür.
1372. “Attığın zaman sen atmadın ama Allāh
attı.” burasıdır, sen Hakk’ı/hakikati
görmek istediğin gibi gördün.
1373. Latif, kemal sınırına ulaşsa da o asla
keşfedilemez.
1374. O yüce Allāh’ın çok lutfu ile nur/ışık ve
narın/ateşin varlığı hayat bulur.
1375. Onu görmüyor musun ki o ruh-i sarı / o
süren ruh görünen cisimleri nasıl
kapladı.
1376. Kesif cisimlerin parçalarının tümü
latifin varlığı ile kolay oldu.
1377. Hakk, onun da tüm kısımlarını ihata
etmiştir, tasdik et.
1378. Şimdi bil ki zatın gerekliliğinin sıfatı
mahiyetine ayna olur.

⁷²⁹ būnyesidür: beyyinesidür İ

⁷³⁰ Maḥal: Maḥalle İ

⁷³¹ bk. İktibaslar 26

⁷³² alur: olur İ

⁷³³ kim: ki İ

⁷³⁴ eczāsına: icrāsına İ

1379 Şıfâtından bilinür zâtı⁷³⁵ anuñ
Kelâmından olur işbâtı⁷³⁶ anuñ

[K44b]

- 1380 Kelâmıdır şıfâtı ol Hudâ'nuñ
Şıfâtı nûrdur ol Kibriyâ'nuñ
- 1381 Çün anuñ nûrına keyfiyyet olmaz
Vücûd-ı pâkine haysiyyet olmaz
- 1382 Şıfâtından zamâna olma hâmil
Mekâna zâtını hem kılmâ dâhil
- 1383 Ki eltafdur letâfetde vücûdı
Bilinmez resmile keyf «u» hudûdı
- 1384 Aña kim keyf u hays olmasa mümkün
Ne bilsün aşlın anuñ 'aql-ı miskîn
- 1385 'Aql hâricdurur ol keyfiyyetden
Fikirdür bî-yaķın ol haysiyyetden
- 1386 Olınca 'aql-ı fikrûñ zikri⁷³⁷ meslûb
İder rûha tecellî rûy-ı maṭlûb
- 1387 Çü pertev rûhiçün tâbende ola
Taḥayyür bendine dil bende ola
- 1388 Laṭîf ammâ degüldür şey-i ma' düm
Vücûdı ehl-i Ḥaḳḳ'a oldı ma' lüm
- 1389 Laṭîf olan olur gâyetde aḥsen
Görinür dide-i 'aqla mu' ayyen
- 1390 Çü gâyetde Cemîl oldı Cemâle
Nihâyet buldı evṣâf-ı kemâle
- 1391 Anı bu çeşm-i zâhir kim denîdür
Nice görsün ki ol bundan ğanîdür
- 1392 Ğanî ya' nî ki olur ğayr-ı muḥtâc
Şular kim ola muḥtâc ol<a>maz tâc

[İ43a]

- 1393 Bu çeşm-i zâhirûñ kim nûr-ı fekdür
Ki ol muḥtâc-ı ḥiss-i müşterekdür
- 1394 Yanar bir lem'asında ol sirâcuñ
Gezer⁷³⁸ gencine-i 'acız u ihtiyâcuñ

1379. Onun zatı sıfatından bilinir, onun isbatı kelamından bilinir.

1380. O Allâh'ın kelamı sıfatıdır, o en yücenin sıfatı nurdur.

1381. Çünkü onun nurunun niteliği olmaz, mübarek varlığının itibarı ölçülemez.

1382. Sıfatını zamana yükleme, zatını mekan ile sınırlama.

1383. Varlığı letafetde en hoş olduğundan/latiflerin latifi olduğundan usulle nasıllığı ve sınırları bilinemez.

1384. Ondaki nitelik ve değer mümkün olmasa, onun aslını aciz aklın nasıl bilir?

1385. Akıl o niteliğin dışındadır, fikir o saygınlığa uzaktır.

1386. Akıl ve fikrin sözü giderilince (soyulunca) (sevgilinin) taleb edilen yüzü ruha tecelli eder.

1387. Işık, ruh için parlayan olduğundan gönül şaşırma zincirine bağlanır.

1388. (Her ne kadar) Latif olsa da olmayan bir şey değildir, varlığı Hak ehline bilinir.

1389. Latif olan son derece de güzeldir, aklın gözüne açıkça görünür.

1390. Güzelliği nihai derecede olan (Cemil) kusursuzluk vasıflarına erişerek Cemal oldu.

1391. Onu bu bayağı dünya gözü nasıl görsün, (göremez) çünkü o bundan müstağnidir.

1392. Gani'dir, yani ihtiyaç sahibi değildir, şu ihtiyaç sahipleri muktedir olamazlar.

1393. Bu görünen göz ışığı ayırır, ki o duyuları algılama merkezine muhtaçtır.

1394. O meşalenin bir parıltısında yanar, acizlik ve ihtiyaç hazinesini gezer.

⁷³⁵zâtı: zât K

⁷³⁶işbâtı: işbât K

⁷³⁷zikri: zikr K

1395 Çün ola dīde-i cānuñ⁷³⁹ nūr-ı şāfī
Tecellī bulur ol dīdāra kāfī

1396 Anuñçün ki olsa şey ef' āle kāyıl
Olur fi' l anda dāhīl dāhī kāmīl

[K45a]

1397 Bulınmayınca şeyde kâbiliyyet
Görinmez hergiz anda hâşılıyyet⁷⁴⁰

1398 Zemīn-i şorda bitmeye sünbül
Muhaşşıl olmaya gilde ruḥ-ı gül

1399 Çün anuñ menbetidür arz-ı gevher
Bunuñ enbātına ḥāk-ı muṭaḥḥer

1400 Çü şābitdür bu miḳyāsile burhan
Saña şāhid yeter āyāt u⁷⁴¹ Kur'ān

1401 Velīkin ol ' Alīm u Ḥayy u Ḳādir
Yüzün ḳılsa gerek bir günde zāhir

1402 Ki sā' at anda ser-ḥadde eriser
Cihān ehli anı rūşen göriser

1403 Hicābı ref' olısar cism-i cānuñ⁷⁴²
Anı görse gerek ḥalkı cihānuñ

Güftār Ender Eşkāl-i Mütekellimīn

1404 Bu yerde baḥş ider derrāk-ı pürfen
Gel imdi istimā' eyle anı sen

1405 Didiler b' āzılar kim zāt-ı vācib
Zuhūrına vücūduñ oldı rāḡīb

1406 Vücūduñ iḳtizā eyledi zātı
' Ayān oldı vücūdından şifātı

1407 Vücūdı olmasun ' ayn-ı ḥaḳīḳat
Bu vechile ki zāhirdür ṭarīḳat

[İ43b]

1395. Can gözünün nuru saf hale gelince Kafi
o sevgiliye tecelli bulur/ o sevgiliye
yeten tecelliye bulur.

1396. Onun için eğer şeyin fiile kabiliyeti
olsa, fiil onda kusursuzca müdahil
olurdu.

1397. Şeyde kabiliyet bulunmadığından, onda
asla bir şey elde etme görülmez.

1398. Tuzlu toprakta sümbül bitmez, balçıkta
gülün yanağı hasıl olmaz.

1399. Çünkü onun bittiği çayır yeryüzü
cevhridir, bunun bitkilerine temiz
toprak (gerekir).

1400. Çünkü bu ölçü ve delil sabittir, sana
şahit olarak ayetleri ve Kur'an yeter.

1401. Velakin, o Alim, Hay, ve Kadir (her
şeyi en iyi şekilde bilen, daima canlı,
her şeye gücü yeten Allāh)'in bir gün
yüzünü göstermesi gerekir.

1402. Ki saat/kıyamet o anda son noktasına
erecek, dünya halkı onu açıkça görecek.

1403. Can cisminin örtüsü kaldırılmış olacak,
cihan halkı onu görecek.

Kelamcıların Şekilleri Hakkında

1404. Bu noktada hüner dolu anlayışlı
konuşur, şimdi sen gel onu dinle.

1405. Bazıları dediler ki, olması gerekli olan
zat (Allāh) varlığını ortaya çıkarmayı
diledi.

1406. Zatı varlığını gerektirdi, varlığından da
sıfatları ortaya çıktı.

1407. Varlığı hakikaketlerin aslı olmasın, bu
yön ile yol açıkça görünür.

⁷³⁸ Gezer : Gerer K

⁷³⁹ dide-i cānuñ: dide vü cānuñ İ

⁷⁴⁰ hâşılıyyet: hâşiyet İ

⁷⁴¹ u: -K

⁷⁴² cism-i cānuñ: cism u cānuñ İ

1408 Haḳīḳat çünki ma‘ lûm-ı beşerdür
Ki vardur dâhi birdür hoş nazardur

1409 Velîkin bilmedi kimse vücûdın
Ki nicedür anuñ resm u ħudûdın

1410 Pes ol şeyüñ ki cüz ü ne küldür
Vücûdı zâtınuñ ‘aynı degüldür

Cevâb-ı Ehlu’llâh

1411 Götür dil dîdesinden ihticâbı
İşit sem‘ -i şavâbile cevâbı⁷⁴³

[K45b]

1412 Ki ‘aynı ola zâtı ol vücûduñ
İkilik gide vaşfindan⁷⁴⁴ Vedûd’uñ

1413 Ki zîrâ ictimâ‘ olmaḳ naḳızeyn
Vücûdı zâta olmamaḳdurur ‘ayn

1414 Ḳadîmeyn ola vü gayriyyet⁷⁴⁵ ola
Bu taşdıḳı nice ḥâl ehli⁷⁴⁶ ḳıla

1415 Bu ḥükmi şâdık itmez taḅ‘ -ı kâmil
Bunun selbiyyetidür ‘aḳla şâmil

1416 Pes eyle olsa ey yâr-i Vedûd’uñ
Haḳīḳat ‘aynı gerekdür⁷⁴⁷ vücûduñ

1417 Bu mışdâḳuñ ki rüşendür sebîli
Kitâb-ı nâṭık olmuşdur delîli

Ḳâle ‘Aliyyun Kerremallâhu Vecchû Ene

Kelâmu’llâhi’n-nâṭık⁷⁴⁸

1418 Devâük⁷⁴⁹ minke velâ tübşir
Vedâük fike ve tüş‘ ir⁷⁵⁰

1408. Hakikat, çünkü insanlar tarafından bilinir, hem vardır hem birdir kendisine alışırlar, kendisi ile görüşülebilir.

1409. Ancak kimse varlığını, onun sureti ve sınırlarını bilmedi.

1410. Sonra, o şey ne parça ne bütündür, varlığı zatının aynı değildir.

Ehlullahın Cevabı

1411. Gönül gözünden örtünmeyi kaldır; doğruluk kulağı ile cevabı ile duy.

1412. Ki, o varlığın zatı aynı olsun, Vedud olan Allâh’ın vasfından ikilik giderilsin.

1413. Eğer iki çelişik bir arada olsaydı vücudu zatının aynı/aslı olmazdı.

1414. İki kadim arasında gayrılık olmasını hal ehli nasıl tasdik etsin?

1415. Bu hükmü o kamil tabiatlı onaylamaz, akıl bu (hükümün) yanlışlığına hükmetmiştir.

1416. Ey Vedud’un yarı! Eğer öyle olsa gerçekten vücudun kendisi olması gerekir.

1417. Bu ölçütün yolu çok açıktır, (onun) delili (kitab-ı natık) insan olmuştur.

Allâh vechini mükerrerem kılsın Hz. Ali

(şöyle) buyurdu: “Ben Allâh’ın konuşan kitabıyım.”

1418. Şifan sendedir ama görmüyorsun hastalığın sendendir ama şuurunda değilsin.

⁷⁴³ şavâbıla cevâbı: cevâbıla şavâbı İ

⁷⁴⁴ vaşfindan: vaşfinda K

⁷⁴⁵ gayriyyet: gayret K

⁷⁴⁶ ehli: ehl K

⁷⁴⁷ gerekdür: gerek İ

⁷⁴⁸ bk. Kelam-ı Kibarlar 2

⁷⁴⁹ Devâük: Devâik İ

⁷⁵⁰ tüş‘ ir: testeşi‘ r K, تستفسر İ

1419 Ve entel kitābü'l-mübīn ellezi
Bi aḥrufihi yüzherul muẓmer⁷⁵¹

1420 Ve in teku ta' rīfū ḥalle'r-rumūz
Fecismuke levḥun⁷⁵² bihi eştur⁷⁵³

[İ44a]

1421 Kitāb-ı nāṭıkuñ kim⁷⁵⁴ levḥ-i cāndur
Maḥalli⁷⁵⁵ nūr-ı nuṭḡ-ı gaybdāndur

1422 Metūnın añlar iseñ cān u dilden
Şürūḥın şādık eyle āb u gilden

1423 Gel āb u gilde gör 'arşını Ḥaḡḡ'ūñ
Oḡu cānile "menşūrını raḡḡ" ūñ⁷⁵⁶

Ḳal'allāhu Te'ālā Ve ḡane 'arşuhu 'ale'l-mā⁷⁵⁷

1424 Ḥudā'nuñ 'arşını āb üzre bilgil
Gönül āyinesin 'ilmile silgil

1425 Ki ḡalbūñ maṭla'ı envār ola
Lisānuñ fātiḥ-i esrār ola

1426 Bu insānlıḡ⁷⁵⁸ ki bir rūşen şıfatdur
Maḡall-i nuṭḡ u nūr-ı ma'rifetdür

[K46a]

1427 Cemāli gibi olmaz rüy-ı aḡsen
Kemāli gibi bulunmaz daḡı fen

1428 Fünūn-ı cümle-i mevcūd-ı a' yān
Anuñ ḡatında olur cümle ḡayrān

1429 Egerçi cümle eşyā ḡargerdür
Velī insān ḡamudan mu' teberdür

1419. Sen öyle apaçık bir kitapsın ki onun
harfleriyle gizli olanlar açığa çıkar.

1420. Eğer sen rumuzu çözebilirsen, (bil ki)
senin cismin kendisinde satırlar bulunan
bir levhadır.

1421. Konuşan kitabın mahalli can levhasıdır,
(o) gaybı bilen sözünün nurundandır.

1422. Metinlerini can ve gönülden anlar isen,
izahını fani vücuttan (su ve kilden)
doğrula.

1423. Gel Hakk'ın makamını su ve kilde/
bedende gör, yazılmış fermanını can ile
oku.

**Allāhu Teala (şöyle) buyurdu: "Arş'ı
su üstünde idi"**

1424. Allāh'ın arşını su üzerinde bil, gönül
aynasını ilmi ile temizle.

1425. Ki, kalbin nurların doğuş yeri, lisanın
sırların açıcısı olsun.

1426. Bu insanlık parlak sıfatdır, sözünün
mahalli marifet nurudur.

1427. Cemali gibi güzel yüz olmaz,
kemali/kusursuzluğu gibi de hüner
bulunmaz.

1428. Bilinen varlıkların cümlesinin fenleri
onun yanında tamamen hayrette kalır.

1429. Her ne kadar tüm eşyalar bir iş yapsa da
insan (eşyanın) tamamından itibarlıdır.

⁷⁵¹ bk. Kelam-ı Kibarlar 3

⁷⁵² levḥun: mevcun K

⁷⁵³ kim: ki İ

⁷⁵⁴ Maḡalli: Maḡal İ

⁷⁵⁵ bk. İktibaslar 12

⁷⁵⁶ Ḳalallāhu Te'ālā Ve ḡane 'arşe 'ale-l mā': Ve ḡane 'arşe 'ale-l mā' K, bk. İktibaslar 27

⁷⁵⁷ insānlıḡ: insānlık İ

- 1430 Anuñçün kim bu te'lîfât-ı eşyâ
Bir⁷⁵⁹ aşl üzre olur ey yâr-i dānā
- 1431 Ki bir şey bir kemāle oldu kâdir
Anuñla itdi istikmāl zâhir
- 1432 Velîkin bu vücūd-ı pāk-i insân
Kemāl-i cümleyile oldu 'irfân
- 1433 Kamu şeyüñ kemālinde muqaddir
Kamu şeklün cemālinde⁷⁶⁰ muşavvir
- 1434 'Ulūm-ı evvelîn u âhîrîni
Fünūn-ı tayyibîn u tâhirîni
- 1435 Aña ta' lîm idübdür zât-ı vâcib
Anı mergüb idübdür Hakk-ı râgîb

[İ44b]

- 1436 Zihî hüsn u zihî lutf u zihî Hakk
Zihî sultân zihî esrâr-ı muğlak

Qal'allāhu Te'ālā⁷⁶¹

İnnā 'arazne'l-emānete 'ale's-semāvāti ve'l-'arzı ve'l-
cibālî feebeayne en yahmilnehā ve eşfaḳne minhā ve
ḥamelehe'l-insan, innehū kāne zalūmen cehūlā.⁷⁶²

- 1437 Gel ey deryâyı vahyüñ dâhili gel
Gel ey 'ummân-ı nuṭṭuñ vâşılı gel
- 1438 İştigil vahy-i menzilden haberler
Temāşa eyle sırr-ı mu'teberler
- 1439 Ki mevcūd oluben bu cümle eşyâ
Tamāmet ins u cinn u zîr u bālā

[K46b]

- 1440 Hıṭâb itdi Hudâ arz u semāya
Daḥı arz u semādan muḳtezāya

1430. Ey bilen sevgili! Onun için bu eşyaların meydana getirilişi bir asıl üzerine olur.
1431. Eğer bir şey mükemmelliğe güç yetirirse, onunla tamamlanması ortaya çıkar.
1432. Velakin, bu temiz insanın varlığı, bütünün (her şeyin) mükemmelliğe ulaşması ile bilindi.
1433. Her şeyin mükemmelleşmesinde kudret sahibi, tüm şekillerin güzelliğine suret verici,
1434. öncekilerin ve sonrakilerin bilgilerini, temizlerin ve iyilerin marifetlerini,
1435. varlığı gerekli olan zat (Allâh) ona öğretmiştir, rağbet edilen Hak onu istenilen etmiştir.

1436. Ne hoş güzellik, ne güzel ihsan, ne güzel Allâh... Ne hoş sultan ne güzel bilinmez sırlar...

Allâhu Teala (şöyle) buyurdu:

Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.

1437. Gel ey vahiy deryasına giren gel, gel ey söz ummanına ulaşan gel...
1438. Vahiy menzilinden haberler işit, itibarlı sırları seyreyle.
1439. Ki var olan tüm bu eşya; insan, cin, yüce, alçak her şey...

1440. Allâh yer ve göğe seslendi, ve yer ve gökten gereken diğer şeylere,

⁷⁵⁹ Bir: Bu İ

⁷⁶⁰ cemālinde: cemāliyle İ

⁷⁶¹ - İ

⁷⁶² bk. İktibaslar 28

1441 Ki sizde bir emānet koyusaram
Anuñ sırrını size deysirem

1442 Ebā idüb xamısı ol haberden
Dağı işfāk idüben ol nazardan

1443 Kabūl eylediler ‘arz-ı Hakk’ı
Nedür anlamadılar farz-ı Hakk’ı

1444 Velī Ādem kabūl eyledi anı
Tamāmet bildi ol sırr-ı nihānı

1445 Haberdār⁷⁶³ olıcağ er ma‘rifetden
Mümeyyiz olıcağ küllī şıfatdan

1446 Bilür ‘ilme’l-yakīn vü rāh-ı hāşı
Bulur katında Hakk’uñ ihtişāşı

1447 Velīkin bir gurūr ider anı red
Ol eşnāda olur işneyn aña sed

1448 Çün iskātu’l-izāfāt oldı maṭlūb
Ki bī-perde tecellī ide maḥbūb

1449 Pes andan yitişe ‘ayne’l-yakīne
Liyākat bula imānile dīne

[İ45a]

1450 Emānet şādık olub⁷⁶⁴ cismine anuñ⁷⁶⁵
Tesellī bula taşdıķinde⁷⁶⁶ cānuñ

1451 Gel imdi ol emānet n’idügin bil
Anuñ idrākine bir çāre sen kııl

1452 Eger dirseñ emānet cāndurur cān
Ki ol cānile ḥaydur cism-i ḥayvān

1453 Ben eydürem k’emānet nuṭṭ olur nuṭṭ
Ki her varlıkda cūdı nuṭṭ bulur nuṭṭ

1454 Ki zīrā nuṭṭ cānuñ rütbetidür
Ne rütbet bil ki fażl-ı ‘izzetidür

1455 Eger rūḥ olsadı maḥmūl-i insān
Müsāvi oldı <ç>ün insāna ḥayvān⁷⁶⁷

1441. “size bir emanet yerleştireceğim, onun sırrını size söyleyeceğim”.

1442. Tamamı o habere karşı çekinerek, ve de o düşünceden korkarak,

1443. Allāh’ın sunduğunu kabul eylediler, Allāh’ın emir ve hükmü nedir anlamadılar.

1444. Ancak, onu Adem kabul etti, o gizli sırrı tamamen bildi.

1445. Kişi marifetten haberdar olduğunda, tüm sıfatları seçip ayırabildiğinde,

1446. ilme’l-yakini ve yolun hasını bulur, Hak katında hüner kazanır.

1447. Ancak, bir gurur onu reddeder, o sırada iki (şey) ona engel olur.

1448. Çünkü dünya bağlarını kesme/ (iskat-ı izafat) istenildi ki, sevgili (Allāh) perdesiz tecelli etsin.

1449. Daha sonra oradan aynel- yakine erişsin, iman ve dine yaraşır hale gelsin.

1450. Emanet onun cismine uygun olup, canın doğrulamasıyla avunsun.

1451. Şimdi gel (de) emanetin ne olduğunu bil, onu anlamaya bir çare (de) sen bul.

1452. Eğer dersin emanet candır can, ki o can ile varlığın canı hayat bulur.

1453. Ben derim ki emanet sözdür, konuşma kabiliyetidir, her varlıkta cömertliği söz bulur söz.

1454. Ki konuşma yeteneği canın bir aşaması olduğundan, nasıl rütbe, bil ki erdem ve şerefidir.

1455. Eğer ruh insana yüklenmiş olsaydı; insan ve hayvan eşit olurdu.

⁷⁶³ Haberdār: Haberdar Ī

⁷⁶⁴ olub: ola Ī

⁷⁶⁵ Mısra vezne uymuyor.

⁷⁶⁶ taşdıķinde: taşdıķine Ī

⁷⁶⁷ 1455 -K

1456 “‘**Araẓnā**”⁷⁶⁸dan muḥakkık oldu tefhīm
Murādu’llāh için nuṭṭı oldu teklīm

1457 Ki ğayrı şeyde nuṭṭı olmadı zāhır
Velīkin cānı taḳdīr itti Ḳādir

[K47a]

1458 Emānet nuṭṭıdır ol zū’l-celāl’ūñ
Ki anuñladur senin ‘ izz u kemālūñ

1459 Eger şāmit eyledi bu vücūduñ
Bilinmezdi rūsūmile ḥudūduñ

1460 Ki nāṭıq olmayınca şekl-i insān
Olur ḥayvān ile ma‘ nide yeksān

1461 Anuñ tafzīl u temyīzi nedür nuṭṭı
Kemāl-i faẓl u tevcīzi nedür nuṭṭı

1462 Pes imdi bilki bu nuṭṭı-ı ḥaḳīḳī
Olur ehl-i Ḥaḳḳ’uñ aṣl-ı ṭarīḳi

1463 Ṭarīḳi ehl-i Ḥaḳḳ’uñ nuṭṭı-ı Ḥaḳḳ’dur
Ne teklīm eylese ol māṣadaḳdur

1464 Kişi kim nuṭṭıuñ aṣlını bilmez
Zalūm olur ki anı taḥḳīḳ kılmaz

1465 Olur hem ol cehūl-i⁷⁶⁹ bī-tefehḥüm
Ki itmez Ḥaḳ’dan esmāyı ta‘ allüm

1466 Çü nuṭṭı aṣlıdurur esmā-yı küllūñ
Daḥı māhiyyeti eşyā-yı küllūñ

[İ45b]

1467 Ḥumūl oldu vücūd-ı Ādem aña
Hidāyet itmekiçün saña baña

1468 Şular kim buldılar andan hidāyet
Görürler her merātibden kifāyet

1469 Kemāl-i ma‘ rifet ḥāşıl iderler
Ṭarīḳ-i pāk-ı Ḥaḳ içre giderler

1470 Bilürler sözünü ol zū’l-celāl’ūñ
Dilerler yüzünü ol zū’l-cemāl’ūñ⁷⁷⁰

1456. “Sunduk” ’ tan kesin olarak gerçekliği
bilindi, Allāh’ın dilemesiyle söz
konuşma yetisi haline geldi.

1457. Çünkü başka şeyde konuşma yetisi
görülmedi, ama kudret sahibi Allāh
cana/insana nasip etti.

1458. Emanet, o Celal sahibi Allāh’ındır, ki
senin şeref ve kusursuzluğun da onun
sayesindedir.

1459. Eğer bu vücudun sağır ve dilsiz olsaydı,
suretlerin ve sınırların bilinmezdi.

1460. Zira, insan şekli konuşmasaydı,
görünürde havyan ile eş düzeyde
olurdu.

1461. Onun üstünlük ve seçip ayrılama
(sebebi) nedir, söz. Onu kusursuz
erdemli ve olgunluk sahibi (yapan)
nedir, söz.

1462. Sonra, bil ki hakiki söz, Hak ehlinin asıl
yoludur.

1463. Hak ehlinin yolu Hakk’ın sözüdür, ne
söyler ise o tasdik edilir.

1464. (O) kimse ki, sözün aslını bilmez, onu
inceleyip araştırmaz zalim olur.

1465. Hak’tan isimleri öğrenmediği için, o
anlayışsız, çok cahil olur.

1466. Çünkü söz, tüm isimlerin olduğu gibi
tüm eşyanın da esasının aslıdır.

1467. Adem’in vücudu sana bana hidayet
etmek için onu taşıyan oldu.

1468. Ondan kurtuluşu bulan şu kimseler, tüm
mertebelerden liyakat görürler.

1469. Marifet mükemmelliği kazanırlar,
Hakk’ın tertemiz yolu üzere giderler.

1470. Celal/Kahir ve gazap sahibi (Allāh)’ın
sözünü bilirler, Cemal/güzellikler
sahibinin yüzünü dilerler.

⁷⁶⁸ bk. İktibaslar 28

⁷⁶⁹ Olur hem ol cehūl-i: Hem olur ol cehūli K

⁷⁷⁰ Cemāl’ūñ: Celāl’ūñ K

- 1471 Olurlar ‘âşıkı ol vech-i pākūñ
Tutulmaz bendine bu âb u hākūñ
- 1472 Hālâş olub bular ten zulmetinden
Dil-âzād oldılar Hāk rahmetinden
- 1473 Bularuñ kalbi Hākķ’a hâne oldı
Bularuñ cânları cânâne oldı
- 1474 Hidāyet buldılar teklīm-i Hāk’dan
Halīfe oldılar ta‘līm-i Hāk’dan

[K47b]

- 1475 Melāyik bunlara kıldı itā‘at
Erāyik ile⁷⁷¹ hem itdi iķāmet
- 1476 Şular kim tāb‘i idür enbiyānuñ
Tariķinde giderler Kibriyā’nuñ
- 1477 Melekler oldılar bi-şübhe vü şek
Çün esmā dillerinden⁷⁷² olmadı fek
- 1478 Şular kim itmedi esmāyı ta‘līm
Ne bilsün kim nedür teklīm u tefhīm
- 1479 Şeyātin kavline taşdıķ iderler
Ebālisün sözün⁷⁷³ taķķıķ iderler
- 1480 Ne cism-i Ādemi maķbūb iderler
Ne anuñ nuķķını maķlūb iderler
- 1481 Ne emr-i “üscudū”⁷⁷⁴ sırrın bilürler
Ne ta‘līminden anuñ haķ alurlar
- 1482 Olurlar münkiri ol şun‘-ı Hākķ’uñ
Yitişmez sırrına “menşūr-ı rakķ”⁷⁷⁵ uñ
- 1483 ‘Araķ fıkır idinürler emr-i Hākķ’ı
Hudūşā haml idüb “menşūr-ı rakķ”⁷⁷⁶

[İ46a]

- 1484 Kelāmuñ sırrını añlayamazlar
İşidüb remzini tñlayamazlar
- 1485 İmāmuñ itmeyüb nuķķını te‘vīl
Bilemezler nedür taķşīl u⁷⁷⁷ tekmił

1471. O mübarek yüzün aşığı olurlar, bu su ve toprak/beden engeline tutulmazlar.
1472. Bunlar Hakk’ın rahmeti ile ten karanlığından kurtularak, gönülleri kurtulmuş hale geldiler.
1473. Bunların kalpleri Hakk’ın evi oldu, bunların canları sevgili oldu.
1474. Hakk’ın konuşması ile doğru yolu buldular, Hakk’ın öğretmesi ile halife oldular.
1475. Melekler bunlara itaat etti, hem tahtları ile yerleştiler.
1476. Şu kimseler ki peygamberlere uymuşlardır, azamet sahibi Allâh’ın yolunda giderler.
1477. Meleklerin hiçbir şüphesi ve tereddüdü kalmadı, çünkü esma dillerinden ayrı olmadı.
1478. İsimleri öğrenmeyen şu kimseler, konuşma ve anlamanın ne olduğunu ne bilsinler?
1479. Şeytanların söylediklerini doğrularlar, iblislerin sözünü inceden inceye araştırırlar.
1480. Ne Adem’in varlığından hoşlanırlar, ne de onun sözünü talep ederler.
1481. Ne “secde edin” emrinin sırrını bilirler, ne onun taliminden haz alırlar.
1482. Hakk’ın o eserinin inkarcısı olurlar, yazılmış fermanın sırrına ulaşamazlar.
1483. Hakk’ın emrini biraz zanneder, “menşur-ı rakķ”ı hudusa/sonradan olmuşluğa yüklerler.
1484. Sözün sırrını anlayamazlar, gizliliklerini işitip, dinleyemezler.
1485. İmanın sözüne anlam yükleyemeyip, öğrenim ve olgunlaşma nedir bilmezler.

⁷⁷¹ ehl: ile İ

⁷⁷² dillerinden: dillerinde K

⁷⁷³ Ebālisün sözün: Ebālis sözi K

⁷⁷⁴ bk. İktibaslar 15

⁷⁷⁵ bk. İktibaslar 12

⁷⁷⁶ bk. İktibaslar 12

- 1486 Zuhûrın me'ḥaz ıderler kelâmuñ
Buṭûnın añlamazlar ol imâmuñ⁷⁷⁸
- 1487 Qalurlar perdeler⁷⁷⁹ ardında maḥcûb
Görünmez cânlarına rûy-ı maṭlûb
- 1488 Ne zâhirden varurlar Muştafa'ya
Ne bâṭından yitişirler Hudâ'ya
- 1489 Müfîd olmaz bulara qavl-i Allâh
Olurlar Muştafa'dan kör u gümrâh
- 1490 Egerçi oldılar ḥayvân-ı nâṭıq
Velî insân demek olmaya⁷⁸⁰ şâdıq
- 1491 Ki insân Âdem'i taşdıq eyler
Anuñ teklimini taḥkîk eyler

[K48a]

- 1492 Çün insân eşrefidür kâyinâtuñ
Kelâmıdır murâdı şeş cihâtuñ
- 1493 Bular insâniyyetden bî-ḥaberdür
Tecellâsı⁷⁸¹ Hudâ'dan bî- nazardur
- 1494 “Zalûm”olub “cehûl”⁷⁸²olurlar anlar
Cehennemde ebed qalurlar anlar

Güftâr Ender Seyr-i Fi'llâh

- 1495 Bugün seyrümde bir şüret görindi
Ne ḥikmetdür ne şüretdür gör imdi
- 1496 Dimişdür enbiyânıñ faḥri Aḥmed
Sirâc-ı evliyâ vü nûr-ı sermed
- 1497 Muşaddaḥdur ki oldur şâdıqu'l-qavl
K'anuñ aqvâlidür her qavl için ḥavl
- 1498 Kamuyarü'yet olmadıkda ḥâşıl
Anuñ 'aynına ḥâşıl oldı kâmil

[İ46b]

- 1499 Didi kim göresüz vech-i Hudâ'yı
Nitekim gördiñüz siz bedr-i ayı

1486. Sözüñ görünenini kaynak ediniz, o
imamın gizlediğini anlamazlar.
1487. Perde ardında örtülü kalırlar, talep
edilen (sevgilinin) yüzü canlarına
görünmez.
1488. Ne görünürden Mustafa'ya ulaşırlar, ne
gizliden Allâh'a yetişirler.
1489. Bunlara Allâh'ın sözü faydalı olmaz,
Mustafa'dan (yoksun) kör ve sapıtmış
olurlar.
1490. Her ne kadar konuşan varlıklar olsalar
da onlara insan demek doğru olmaz.
1491. Çünkü insan Adem' i doğrular, onun
sözlerini inceden inceye araştırır.

1492. Çünkü insan kainatın en şereflişidir,
(onun) ismi altı cihetin de muradıdır.
1493. Bunlar insaniyetden habersizdir,
Allâh'ın tecellisinden nasipsizdir.
1494. Onlar çok cahil zalim olup, cehennemde
sonsuz dek kalırlar.

Seyr-i fillâha Dair Söz

1495. Bugün seyrimde bana bir suret göründü,
ne hikmet, ne surettir şimdi sen gör.
1496. Peygamberlerin övücü, velilerin ışığı
ve sonsuz nur olan Ahmed demiştir (ki),
1497. doğru sözlü olduğu için tasdik edilir,
onun her sözünde havl sözü vardır.
1498. Herkese görünmeyen onun gözüne
tamamen göründü.

1499. Ayın ondördünü gördüğünüz gibi
Allâh'ın yüzünü göreceksiniz dedi.

⁷⁷⁷ u: -K

⁷⁷⁸ imâmuñ: hümâmuñ K

⁷⁷⁹ perdeler: perde İ

⁷⁸⁰ olmaya: olmadı K

⁷⁸¹ Tecellâsı: Tecellî İ

⁷⁸² bk. İktibaslar 28

Ḳāle ‘Aleyhisselām seteruni rabbekum kema terun el-
ḵamera fi leyleti’l-bedr⁷⁸³

1500 Görünmek şey-i lâzımdur bilürsün
Bilinmek mümkün fehmın kılırsun

1501 Çü mümkün olmaz illâ izâfî
İzâfet vâcibüñ olur olur ḥilâfî

1502 Ki mümkündür⁷⁸⁴ gelür andan vücûda
Anuñ mâhiyyeti varmaz ḥudûda

1503 Eger eylerisevüz nefy-i rü’yet
Kelâmı zâtıyile itmez ülfet

Vücûhun yevmeizîn nâzırâh⁷⁸⁵

İlâ rabbihâ nâzırâh ilâ âyeh⁷⁸⁶

1504 Eger bu nuṭṭa taṣdîḳ itmeziseñ
İlâha toğrı yoldan gitmeziseñ

1505 Varırsın i‘tizâlî mezhebine
Yitişmezsin ilâhî meşrebine

[K48b]

1506 Çü rü’yet şâdıḳ olmışdur ḥaberde
Gerek kim olına ḥâşıl nazarda

1507 Nazarda ḥâşıl olmayınca ol şey
Gerek kim olmaya ol ‘Âlim u⁷⁸⁷ Ḥay

1508 Ki şey Ḥay olsa vü hem olsa ‘Âlim
Vücûdı hem kâmil olsa vü sâlim

1509 Bekâsı olsa olmasa fenâsı
Kelâmı olsa vü daḥı lîḳâsı⁷⁸⁸

Peygamber Aleyhisselām (şöyle)
buyurdu: Rabb’inizi, dolunaylı gecede
Ay’ı net bir şekilde gördüğünüz gibi
göreceksiniz.

1500. Görünmek, şeyin gerekliliğindendir
bilirsin, mümkün olan bilindir, anlarsın.

1501. Çünkü mümkün olan izafi/göreceli
olamaz, izafi olmak vacip/gerekli olana
aykırıdır.

1502. Çünkü mümkün ondan vücuda gelir
onun mahiyetinin sınırları olmaz.

1503. Eğer rü’yet i yok sayar isek kelimâ zatı
ile ülfet etmez/alışıp kaynaşmaz.

O gün birtakım yüzler aydıdır.

Rablerine bakarlar.

1504. Eğer bu sözü tasdik etmezsen, Allâh’a
doğru yoldan gitmezsen,

1505. Mutezile mezhebine gidersin, Allâh’a
ait meşrebe erişemezsin.

1506. Çünkü rü’yet (Allâh’ı görmek) caiz
görölmüştür bakışta ortaya çıkması
gerekir.

1507. O şey nazarda ortaya çıkmaz ise
Alim/her şeyi en iyi şekilde bilen ve
Hay/daima diri olan olmaz.

1508. Ki şey hem Alim/her şeyi en iyi şekilde
bilen ve Hay/daima diri olan olsa,
varlığı hem mükemmel hem de sağlam
olsa,

1509. bekası olsa, fenâsı olmasa, kelimâ ve
yüzü de olsa,

⁷⁸³Ḳāle ‘Aleyhisselām seteruni rabbekum kema terun el-ḵamera fi leyleti’l-bedr: Ḳāle ‘a.s. seteruni rabbekum kema terun el-ḵamera fi leyleti’l-bedr el-ḥadîṣ K bk. İktibaslar 29

⁷⁸⁴mümkündür: mümkün K

⁷⁸⁵bk. İktibaslar 30

⁷⁸⁶İlâ rabbihâ nâzırâh: -İ, bk. İktibaslar 31

⁷⁸⁷u: -K

⁷⁸⁸lîḳâsı: bekâsı İ

- 1510 Aña elbette bir rü'yet gerekdür
Aña elbette bir vuşlat gerekdür
- 1511 Vücūdını anuñ bilmek gerekdür
Sözi kıandan gelür bulmak gerekdür

[İ47a]

- 1512 Vuķu'ı bunlaruñ olmazsa cāzib
Anuñ muķbirleridür külli⁷⁸⁹ kāzib
- 1513 Te'ālāllāh ki şādıķlardur anlar
Anuñ haķķında nātıķlardur anlar
- 1514 Ki dīdārın tecellī idiserdür⁷⁹⁰
Cihān ehlin tesellī idiserdür
- 1515 Vuķū'ı çünki şādıķ ola anuñ
Mu'ayyen göreler ehl-i cihānuñ
- 1516 Ki Hālīķ varmış bī-şübhe vü şek
Vücūdı olmaz ımış kendüden fek
- 1517 Çü taşdıķ ola maķlūk u Hālīķ
Muşaddaķ tūtula ma'şuķ u 'aşıķ
- 1518 Ki ehlu'llāh anuñ 'aşıķlarıdur
Kemāl-i vechinüñ şādıķlarıdur
- 1519 Bil imdi kim didiler enbiyālar
Muvahķhidler velīler etķiyālar
- 1520 Ki rüz-ı haşr elbette olsa gerek
Hudā kendüni⁷⁹¹ zāhir kılsa gerek
- 1521 Su'āl u hem cevāb olsa gerekdür
Hiķāb u hem 'itāb olsa gerekdür
- 1522 Tekellüm itse gerek kendü ol şāh
Egerçi kıamudan kendüdür āgāh

[K49a]

- 1523 Şuversiz nitdügin her kışinüñ ol
Bulısar fı'line vü kıavline yol
- 1524 Haķāsın vü sevābın⁷⁹² hükmi idiser
Bular her biri birbirine gidiser
- 1525 Kimi cennetde olısar muķarreb
Kimi tāmuda kıalısar mu'azzeb

1510. Onun rü'yetinin olması muhakkaktır, ona bir ulaşma yolu olması gerekir.
1511. Onun varlığını bilmek, onun sözü nereden gelir bulmak gerekir.
1512. Eğer bunların varlığı cezb etmese, onun haber vericileri/peygamberleri tamamen yalancı olurlar.
1513. Allāh yüceltsin ki onlar doğrudur, Allāh'ın varlığını ifade ederler.
1514. Didarı tecelli edecek, dünya halkını teselli edecektir.
1515. Varlığının doğru olduğunu dünya halkı açıkça görsünler (de),
1516. yaratan Allāh şüphesiz tereddütsüz şekilde varmış, mevcudiyeti kendinden ayrı değilmiş.
1517. Yaratılmış olan ve yaratan tasdik edilsin, aşık ve maşuk doğru bilinsin.
1518. Ehlullah onun aşıkları olduğundan, yüzünün kemalini de doğrularlar.
1519. Şimdi bil, peygamberler, tevhid ehli, veliler ve takva sahipleri dediler ki,
1520. kıyamet gününün olması kesindir, Allāh kendini açıkça gösterecektir.
1521. Soru da cevap da olacaktır, hem ya ilgi ya da azar kesin olarak vardır.
1522. Her ne kadar herkesten haberi olsa da, o padişah kendi konuşur,
1523. her insanın ne yapıp ettiğini, sözünü davranışlarını surete ihtiyaç duymadan o bilir.
1524. Hatasına ve sevabına hükmedecek, bunların her biri birine gidecektir.
1525. Kimi cennetde mukarrebden/yakınlaştırılmışlardan

⁷⁸⁹ külli: küll İ

⁷⁹⁰ idiserdür: idiserdürler K

⁷⁹¹ kendüni: kendüyi K

⁷⁹² sevābın: şevābın İ, şavābın K

1526 Bular elbette ḥod⁷⁹³ olsa gerekdür
Ḥudā bu işleri kılsa gerekdür

1527 Sözi dinlense gerek ol Ḥudā’nuñ
Nūrı görölse gerek Kibriyā’nuñ

1528 Gel imdi ey ‘azīzüm eyle inşāf
Ki vāḳı‘ olıcaḳ bu cümle evşāf

[İ47b]

1529 Ne şüretten görine zāt-ı Bārī
Ne şiretten olına aşikārī

1530 Ne ḥılḳat lāyık ola ol kemāle
Ne hey’et şādık ola ol⁷⁹⁴ cemāle

1531 Ne yüzden göstere dīdārın Allāh
Nice ma‘lūm ide kendüyi ol şāh

Naşihat⁷⁹⁵

1532 Gel⁷⁹⁶ ey ‘ayn-ı tecellāsı yaḳīnūñ
Hidāyet eylerise saña dīnūñ

1533 Gider inkārı insāfile fīkr et
İlāh’uñ rü’yetin cānile zıkr et

1534 Ki imān ehlinūñ olub⁷⁹⁷ refīḳi
Göresin ‘aḳlile aṣl-ı ṭarīḳi

1535 Eger rü’yetde taşdıḳ eyler iseñ
Kelām-ı Ḥaḳḳ’ı şādık söyler iseñ

1536 Gör insānuñ yüzün Allāh’ı⁷⁹⁸ fīkr it
Bu yüzden ol yüze rāh iste zıkr⁷⁹⁹ it

olacak, kimi cehennemde azap içinde kalacaktır.

1526. Bunların elbette olması gerekir, Allāh bu işleri kendi yapacaktır.

1527. O yüce Allāh’ın sözünün dinlenilip, nuru görölse gerek.

1528. Şimdi gel, ey azizim insaf eyle, bu tüm vasfettiklerimin olduğunu düşün.

1529. Her şeyin tek yaratıcısı olan Allāh hangi suretten görünsün, ne yol ile gözle görülebilir olsun?

1530. Hangi yaratılış o mükemmelliğe layık olur, ne hal o güzelliği doğrulayabilir?

1531. Allāh tecellisini hangi yüzden gösterir o padişah kendisini nasıl bilinir kılar?

Nasihahat

1532. Gel ey yakın tecellisinin mazharı, eğer dinin sana hidayet eder ise,

1533. inkarı bırak, adalet ve mantık ile düşün, Allāh’ın rü’yetini can ile söyle.

1534. Ki iman ehlinin arkadaşı olup, akıl ile yolun aslını göresin.

1535. Eğer rü’yeti tasdik edersen, Allāh’ın sözünü doğru söyler isen,

1536. insanın yüzünü gör Allāh’ı düşün, bu yüzden o yüze yol ara, zikir et.

⁷⁹³elbette ḥod: ḥodelbette İ

⁷⁹⁴ol: bu K

⁷⁹⁵Naşihat : - İ

⁷⁹⁶Gel: Pes İ

⁷⁹⁷olub: olur K

⁷⁹⁸Allāh’ı: Allāh K

⁷⁹⁹zikr: fīkr K

**Ḳāle'n-nebī 'Aleyhisselām Ḥaleḳallāhu Ādeme 'alā
şūretihi ve 'alā şureti'r-raḥmān⁸⁰⁰**

1537 Ki bu yüzden bulundu ol yüze rāh
Bunu anuñ üzre maḥlūḳ itdi Allāh⁸⁰¹

1538 Çün insān aḥsen-i şūret olubdur
Anuñçün ekmel-i ḥilḳat olubdur

[K49b]

**Ḳal'allāhu Te'alā Lekād ḥalakne'l-insāne fī aḥseni
taḳvīm⁸⁰²**

1539 Ḥudā'nuñ maḫharıdır çünki insān
Tecellī itdi andan nūr-ı Raḥmān

1540 Yüzünñ ḥaṭṭı⁸⁰³ kim cān muşḫafıdır
Sözünñ zarfıdır cāndan ḥafıdır

1541 Ḳatı rüşen u zāhir oldığıçün
Tecellā-yı mazāhir oldığıçün

1542 Olur mefhūm-ı 'aynı⁸⁰⁴ rūḥa mestūr
Bilinmez kim odur ol "rakḳ-ı menşūr"⁸⁰⁵

**Ḳal'allāhu Tebārake Te'alā Veṭṭūr ve kitābin mestūr fī
rakḳin menşūr⁸⁰⁶**

1543 Kelām-ı lemyezel hem lā-yezālī
Bu şūretten bulur vaşl u vişālī

1544 Kelāmuñ zarfıdır çünkim bu şūret
Bu şūretten bilindi 'ilm <u>⁸⁰⁷ ḥikmet

**Peygamber Aleyhisselām (şöyle)
buyurdu: "Allāh, Adem'i kendi
suretinde ve Rahman suretinde
yarattı."**

1537. Çünkü bu yüzden o yüze ulaşılır, Allāh
bunu onun için yarattı.

1538. İnsan en güzel surette yaratıldığından,
yaratılmışların en mükemmelidir.

**Allāhu Teala (şöyle) buyurdu: Biz,
gerçekten insanı en güzel bir biçimde
yarattık.**

1539. Çünkü insan Allāh'ın lutfunun
neticesidir, ondan Rahman'ın nuru
tecelli etti.

1540. Yüzünün hattı/harfleri can mushafı
olduğundan, (Allāh'ın) sözünün
zarfıdır, candan gizlidir.

1541. Çok parlak ve açıkça görüldüğünden,
tecelliye mazhariyetinden dolayı,

1542. ayna/göze ait mefhum ruha kapalı olur,
onun neşredilmiş sayfa olduğu
bilinmez.

**Allāhu Tebarake ve Teala (şöyle)
buyurdu: "Tur'a, yayılmış ince deri
sayfalara düzenle yazılmış kitaba(...)"**

1543. Asla zeval bulmayacak Allāh'a ve ebedi
kelamına bu suret ile kavuşulur ve
erişilir.

1544. Bu suret kelamın zarfı olduğundan, ilim
ve hikmet bu suretten bilinir.

⁸⁰⁰ -İ, bk. İktibaslar 32

⁸⁰¹ 1537 - K

⁸⁰² Ḳalellāhu Te'alā Lekād ḥalakne'l-insāne fī aḥseni taḳvīm: - İ bk. İktibaslar 33

⁸⁰³ ḥaṭṭı: ḥaṭṭ K

⁸⁰⁴ aynı: 'ayn İ

⁸⁰⁵ bk. İktibaslar 12

⁸⁰⁶ Ḳalellāhu Tebārake Te'alā Veṭṭūr ve kitābin mestūr fī rakḳin menşūr: - İ bk. İktibaslar 34

1545 Ki aña mecmû‘a-i eşyâ didiler
Kitâb-ı Hâzret-i ‘ulyâ didiler

[İ48a]

1546 Eger tıyduñsa bu sözden murâdı
Dürüş ğam def‘ine vü eyle şadı

1547 Bul imdi şüret-i ‘ulyâya vuşlat
İt⁸⁰⁸ imdi maķşad-ı aķşâda şohbet

Der Şıfat-ı Vech-i Âdem ‘a.s.⁸⁰⁹

1548 Bu hüsñ u bu cemâl u bu nezâket
Bu zîbâ şüret u bunca zarâfet
1549 Bu çeşm-i nergis u bu zülf-i sünbül
Bu ebrû-yı hilâl u bu ruḥ-ı gül
1550 Bu ḥadd-i yâsemen-büy-ı revân-baḥş
Bu müjgân-ı revân-endâz u dil-keş
1551 Bu ğonca lebler ü şeker tıtaḳlar⁸¹⁰
Bu sîmîn ğabğab <u>nâzîk yañaḳlar
1552 Bu ra‘nâ kâmet-i serv-i ḥîrâmân
Bu berg-i dilğüşâ-yı naḥl-ı bustân

[K50a]

1553 Bu ḳadd u bu ḳıyâm u bu taharrük
Bu tâvûs-ı irem bu ḥoş teberrük
1554 Bu diḳḳat bu kemâl u bu nazarlar
Bu nuḳḳ u bu zarâfet bu ḥaberler
1555 Bu elḥân u bu şavt⁸¹¹ u bu şadâlar
Bu dürlü dürlü naḳş-ı cân-fezâlar
1556 Bu ebyât u bu eş‘âr-ı feşâḥat
Bu ḳavl-i muḥtelif bunca leṭâfet

1545. Ki ona eşyanın toplanmış hali dediler,
kusurdan münezzeḥ yüce Allâh’ın
kitabı dediler.

1546. Eğer bu sözden istenileni duydun ise,
gamı def edip, mutlu olmaya gayret et.

1547. O yüce sureti bul şimdi, en yüce maksat
ile sohbet et şimdi.

Adem Aleyhisselamın Yüzü

Hakkında/İnsan Yüzüne Dair

1548. Bu kusursuzluk, bu güzellik ve naziklik,
bu süslü yüz bunca incelik,
1549. bu nergis göz, bu sümbül zülûf, bu hilal
kaş ve bu gül yanak,
1550. bu yasemin kokulu ve can bağışlayan
yanak, bu can atan ve gönül çeken
kirpik,
1551. bu gonca ağızlar ve şeker dudaklar, bu
gümüşten gerdan ve nazik yanaklar,
1552. bu hoş endamlı nazlı nazlı salınan
sevgili, bahçenin ince ağacının/ince
sevgilinin gönüle ferahlık veren
yaprağı,
1553. bu boy, bu ayakta duruş, bu
kımdanma, bu cennet tavusluğu, bu
uğurlu sayılma,
1554. bu incelik, bu mükemmellik, bu
bakışlar, bu söz, bu zariflik, bu haberler,
1555. bu nağmeler, bu seda, bu sesler, bu türlü
türlü can çoğaltan nakışlar,
1556. bu beyitler, bu düzgün açık şiirler, ayrı
ayrı söz bunca güzellik,

⁸⁰⁷ u: -İ, K

⁸⁰⁸ İt: İd İ

⁸⁰⁹ Der Şıfat-ı Vech-i Âdem ‘a.s.: Der Şıfat-ı Âdem ‘a.s. K, Der Şıfat-ı Vech-i Âdem İ

⁸¹⁰ şeker tıtaḳlar: sükker dudaklar K

⁸¹¹ şavt: şüret K

- 1557 Bu dürlü dürlü fenn u bu aḳāvil
Bu ecnās u bu envā^c -ı feẓāyil
- 1558 Bu ʿilm u bu zarūriyyāt bu ʿaḳl
Bu kesb u⁸¹² bu kemāl⁸¹³ u⁸¹⁴ cümle-i naḳl
- 1559 Bu vāhy u⁸¹⁵ bu velāyet bu daḳāyık
Bu icmāl u bu tafṣīl-i ḥaḳāyık⁸¹⁶
- 1560 Bu ḡaybe muṭalli^c ⁸¹⁷ olmak bu dikkat
Olacaḳdan ḥaber virmek ḥaḳīḳat

[İ48b]

- 1561 ẖamu insāna ḥāṣıl oldı ʿāḳıl
Anuñcün didiler insān-ı kāmıl
- 1562 Bunuñ ḥaḳḳında mezkūr oldı esmā
Bunuñ vechinde ṣebt oldı müsem mā

ẖavluḥū Teʿālā ve ʿAlleme Ādeme'l-esmāe
külleha⁸¹⁸

- 1563 Bu mecmū^c ile bu cümle ḥalāyık⁸¹⁹
Budur maṭlūb-ı ebrāc u⁸²⁰ daḳāyık
- 1564 Bu ṣūretten bilindi fer^c u hem aṣl
Bu ṣūretten olındı Ḥaḳile vaṣl
- 1565 Bu ṣūret mūntehā ṣūretdür ey cān
Bunu bilkim olasın ehl-i ʿirfān

Tenbīh⁸²¹

- 1566 Gel imdi ey ʿazīzüm cān gözin aç
Gönül milkine ḥikmet nūrını saḳ
- 1567 Uyar cān gözini ten ḡafletinden
Şafā vir rūḥa ʿirfān ṣoḥbetinden

[K50b]

1557. bu türlü türlü hünere, bu sözler, bu cinsler, bu çeşitli güzel vasıflar,
1558. bu ilim, bu zorunluluklar, bu akıl, bu elde etme, bu olgunluk ve tamamını aktarma,
1559. bu vahiy, bu velilik, bu ince ince ve anlaşılması güç şeyler, bu özetleme ve bu geniş açıklanan hakikatler,
1560. bu gaybı öğrenmiş olmak, bu dikkat, olacaklardan haber vermek gerçeği,

1561. bunların tamamı, anlayışlı insanda ortaya çıktığından ona insan-ı kamil dediler.
1562. İsimler bunun hakkında söylendi, bunun yüzünde isimlendirilenler yazıldı.

Allāhu Teala'nın sözü: Allāh, Adem'e
bütün varlıkların isimlerini öğretti.

1563. Bu bir araya getirilmiş ile tüm bu yaratılmışlar dakikaların ve burçların talebi budur.
1564. Asıl ve fer bu şekilden bilindi, bu yol ile Hakk'a erişildi.
1565. Bu yüz, son noktaya eren yüzdür, ey can, bunu bil ki ariflerden olası!

Tenbīh

1566. Ey azizim! Şimdi gel can gözünü aç, gönül ülkesine hikmet nurunu saḳ.
1567. Ten ḡafletinden can gözünü uyandır, irfan soḥbetinden ruha neşe ver.

⁸¹² u: -K

⁸¹³ kemāl :cemāl İ

⁸¹⁴ u: K

⁸¹⁵ u: -K

⁸¹⁶ tafṣīl-i ḥaḳāyık: tafṣīl u ḥaḳāyık İ

⁸¹⁷ muṭalli^c : مَطْلُو

⁸¹⁸ ẖavluḥu Teʿālāve ʿAlleme Ādeme'l-esmāe külleha : - K bk. İktibaslar 35

⁸¹⁹ Bu mecmū^c ile bu cümle ḥalāyık: Budur mecmū^c a-i cümle ḥaḳāyık İ

⁸²⁰ u: -K

⁸²¹ Tenbīh: Tenbīhest İ

- 1568 Zārāfet ehline hem-şoḥbet olğıl
Gider cehli vü ehl-i ḥikmet olğıl
- 1569 Zārāfet ehline eyle şadākat
Ki Ḥaḡ katında bulasın liyākat
- 1570 Nedīm-i Ḥaḡ'durur ehl-i zarāfet
Bularda bulunur dürlü nezāket
- 1571 Zārāfet ehline hem-cins olırsañ
Bularuñ intisābından kılursañ
- 1572 Bulursun şoḥbet-i ḥavāşu'l-ḥavāşı
Muşāhib idünürsün ehl-i ḥāşı
- 1573 Ve'ger⁸²² inkār iderseñ anlara sen
Bulamazsın maḡām-ı emn u me'men
- 1574 Havāyī kuş gibi perrān olursın
Hevā deryāsına ṭayrān⁸²³ olursın
- 1575 Egerçi hoş hevālarda uçarsın
Hezārān seyr-i menziller geçersin
- 1576 Hümāyī cāna velīkin iremezsin
Şu kim maḡşaddur anı göremezsın

[149a]

- 1577 Murāduñ bir⁸²⁴ hevā mı ancaḡ ey yār
Yaḡūd seyr-i fezā mı ancaḡ ey yār
- 1578 Yaḡūd Sīmurg 'ālem midür ey dost
Yaḡūd maḡşūd-ı ḥātem midür ey dost
- 1579 Eger maḡbūb-ı 'ālem ister iseñ
Ve ger maṭlūb-ı ḥātem ister iseñ
- 1580 Hevāyı terk idüb seyr it semāya
Semāyī⁸²⁵ ḡaṭ idüb var müntehāya
- 1581 Ki anda görine dīdār-ı şāhī
Tecellī olına nūr-ı ilāhī
- 1582 Murād olan hevādan budur ey cān
Ki anda görine envār-ı Raḡmān
- 1583 Eger ol milke mālīk olmaz iseñ
Daḡı Raḡmān'a vuşlat bulmaz iseñ

1568. İncelik ehli ile sohbet arkadaşı ol,
cahilliği gider ve hikmet sahibi ol.
1569. Hak katında hüner sahibi olmak için,
incelik ehline sadık ol.
1570. İncelik sahipleri Allāh'ın dostudurlar,
bunlarda çeşitli naziklikler bulunur.
1571. İncelik ehli ile aynı cinsten olursan,
bunlara bağlı kalırsan,
1572. Seçkinler seçkininin sohbetini bulursun,
saygılar ile yarenlik edinirsin.
1573. Ve eğer onları inkar edersen, güven ve
emin (bir) yer bulamazsın.
1574. Havai kuş gibi uçucu olursun, arzu
deryasına karışmış/uçmuş olursun.
1575. Her ne kadar hoş havalarda/isteklerde
uçsan da binlerce seyir menzilleri
geçsen de,
1576. Canın hümasına eremezsin, ancak
istenilen şu amacı göremezsın.
1577. Ey sevgili, dileğin yalnızca arzu heves
mi, yahut gökyüzünde gezinmek mi?
1578. Ya da alemin Simurg'u mudur ey dost?
Yahut en son maksat mıdır ey dost?
1579. Eğer alemin sevdiğini istersen, ve eğer
talep edilen en sonuncuyu istersen,
1580. arzuyu terk edip, semaya ilerle, hümayı
da aşip müntehaya/son noktaya var.
1581. Ki orada sana padişahın yüzü görünsün,
ilahi nur tecelli olunsun.
1582. Ey can! Havadan/ arzudan kastedilen
budur, ki orada Rahman'ın nurları
görünsün.
1583. Eğer o ülkeye sahip olamazsan, ve de
Rahman'a erişemezsen,

⁸²² Ve'ger: Ve ger ĩ

⁸²³ ṭayrān: ḡayrān ĩ

⁸²⁴ bir : bu K

⁸²⁵ Semāyī: Hümāyī ĩ

1584 Hidāyet-i Bārī bul şems u kamerden
Netice hâşıl it seyr u seferden

[K51a]

Ḳāle'n-nebi 'a.s. Aşhâbi ke'n-nücûm bi eyyihim
İktedeytüm ihtedeytüm⁸²⁶

1585 Hevâ-yı bî- şafâdan fâyide ne
Fezâ-yı bî-ğınâdan⁸²⁷ c fâyide ne

1586 Ne hâşıl idesin işbu hevâdan
Ki istiğnâsı olmaya ğınâdan

1587 Ğınâ oldur ki kuvvetüñ rûh ola rûh
Ki oldur tu' me-i Ḳuddûs u subbûh

1588 Geç imdi zâğ u kerkes zâdesinden
Ğınâ bul murğ-ı cân âzâdesinden

1589 Ki her loğmañda biñ rûh ola hâsıl
Anı kesb eyle ey insân-ı kâmil

1590 Gel imdi kesb-i âsân⁸²⁸ eyle ey dost
Dil u cânunı hândân eyle ey dost

1591 Hüdâ'dan kenz-i Raḥmân it muḥaşşıl⁸²⁹
Hüdâ'dan genc-i âsân it muḥaşşıl

[İ49b]

1592 Zârîfe sa'y-ı bî-hâşıl ḥaṭâdur
Laṭîfe üns-i bî-' aql belâdur

1593 Ḥaṭâyı қо belâdan geç er iseñ
Sözümü istimâ' it server iseñ

1594 Baña sen müstemi' olub kıl inşâf
İdeyin ben zârâfetlerle evşâf

1595 Ḥaḳâyık gülşenin seyrân idelüm
Daḳâyık bağını tayrân idelüm

1584. Her şeyin tek yaratıcısı olan Allâh'ın doğru yolunu, güneş ve aydan bul, seyr ve seferinden netice elde et.

Peygamber Aleyhisselam (şöyle) buyurdu: “Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz.”

1585. Neşesiz arzunun faydası ne, zengin olmayan gökyüzünden ne fayda (var)?

1586. Bu arzudan, gönül doygunluğu olmayan zenginlikten ne elde ediyorsun?

1587. Zenginlik odur ki, kuvvetin ruh olsun ruh, ki ruhun azığı Kuddûs ve Subbuh (zikridir).

1588. Şimdi karga ve akbabadan olanlardan geç, hür olan can kuşundan zenginlik bul.

1589. Ki, her lokmada bin ruh hasıl olsun, ey insan-ı kamil onu elde etmeye çalış.

1590. Ey dost! Gel şimdi kolaylıkla elde et, gönlünü ve canını neşeli eyle.

1591. Kur'an'dan Rahman'ın definesini elde et, Allâh'tan kolaylık hazinesi kazan.

1592. İncelik sahibinin karsız iş yapması hatadır, güzellik sahibine akılsız ile yakınlık beladır.

1593. Er isen, hatayı koy, beladan geç; reis isen, sözümü dinle.

1594. Sen beni dinleyip, insaf ile hareket et, ben incelikler ile vasıfları anlatayım.

1595. Hakikatlerin gülşeninde gezinelim, incelikler bağında uçalım.

⁸²⁶Ḳalennebi 'a.s. Aşhâbi Ke'n-Nücûm Bi Eyyihim İktedeytüm İhtedeytüm: Aşhâbi Ke'n-nücûm Bi Eyyihim İktedeytüm İhtedeytüm bk. İktibaslar 36

⁸²⁷ ğınâdan: inândan İ

⁸²⁸ âsân: insân K

⁸²⁹ muḥaşşıl: İ'de harekeli

- 1596 Olalum kıuds-ı gülzârında bûlbûl
Kılalum şevkile şādî vü gulğul
- 1597 İdelüm şerhini hûsn⁸³⁰-i cemîlûñ
Yiyelüm ẖânını⁸³¹ Hayy u⁸³² Celîl'ûñ
- 1598 Sunalum zâde-i 'aqlı⁸³³ faşîhe
Diyelüm ahsenü'l-ıavli melîhe
- 1599 Degül kim bârid u bî-milḥ u bî- zevk
Feşâhatden berî ola vü bî-şevk
- 1600 Çürimiş ola dendân zaḥmetinden
Bozılmış ola lutfi keşretinden

[K51b]

- 1601 Eşekler maḥmili ola nazarda
Ya kuzğun ma'küli ola şekerde
- 1602 Ya diḳḳat ola vü mâyl hayâle
Ya taşdıḳ ola vü ḳabil zevâle
- 1603 Yahûd ola taşavvur bî-ḥaḳîḳat
Yahûd ola kelâm-ı bî-şerî'at
- 1604 Ne safsatdur ne felsefdür ne mülhid
Velîkin medḥ-i hûb u⁸³⁴ ḳavl-i Aḥmed

Güftâr Ender⁸³⁵ Tenbîh-i Taḥlîḳ-i Âdemî

- 1605 Gel imdi ey zarîf-i zihn-i rûşen
Gel ey murğ-ı laṭîf-i ehl-i gülşen
- 1606 Gel imdi şûret-i insânı⁸³⁶ seyr it
Velîkin ṭab'ı⁸³⁷ bâridlikde⁸³⁸ ğayr it

[İ50a]

- 1607 Görüb 'ayne'l-yakîni sehl şanma
Ḳo fâsid fikreti cehle ṭayanma

1596. Kutsal gül bahçesinde bûlbûl olalım,
şevk ile ötelim mutlu olalım.
1597. Güzelin cinsinin izahını yapalım,
Hay/ölmeyen diri ve Celil/ululuk sahibi
Allâh'ın sofrasından yiyelim.
1598. Akıl çocuğunu fasihe sunalım, en güzel
sözü sevimliye söyleyelim.
1599. Çünkü o, soğuk, tuzsuz, zevksiz, fasih
olmayan ve şevksiz değildir.
1600. Dişler zahmetten çürümüş olsa gerek,
çokluk yüzünden ihsanı bozulmuş olsa
gerek.

1601. Görünüşte eşeklerin taşıdığı binek, ya
da kuzgun yiyeceği şeker olur.
1602. Ya doğru olur ya hayale yakın, ya
doğruluğu bilinen olur ya da yok
olmaya müsait.
1603. Yahut gerçek olmayan bir tasavvur olur,
ya da şeriatsiz söz olur.
1604. Ne asılsız boş sözdür, ne felsefe, ne
mülhid/dinsiz ancak güzelin övgüsü ve
Ahmed'in sözüdür.

İnsanın Yaratılışının Telkinine

Dair Söz

1605. Ey parlak zihinli incelik sahibi! Şimdi
gel, gel ey gül bahçesinin güzel kuşu!
1606. Şimdi gel, insan suretini izle, ancak
soğuk tabiatlı olmayı bırak.

1607. Ayne'l-yakini görüp kolay sanma,
bozuk düşüncüyü bırak, cehaletle
dayanma.

⁸³⁰ hûsn: cins İ

⁸³¹ ẖânını: ẖûnını K

⁸³² u : -K

⁸³³ 'aqlı: 'aql İ

⁸³⁴ u: - K

⁸³⁵ Ender: Der K

⁸³⁶ insân: insân K

⁸³⁷ ṭab'ı: ṭab' K

⁸³⁸ bâridlikde: bâridlikde K

- 1608 Ki kendü hilkatine münkir olmak
Nedür ya' nî ki andan vehm kılmak
- 1609 Bilünlemek işi kendü özinden
Zarâfet hâşıl itmemek sözinden
- 1610 Katı cehl u yubüsetden gelür bu
Ya teblîs vü ya cinnetden⁸³⁹ gelür bu
- 1611 Anuñ kim zevkî⁸⁴⁰ olmaya özinden
Ne lezzet alına anuñ sözinden
- 1612 Şu kim kendözine düşmenlik eyler
Kaçan gayrlara ahsenlik⁸⁴¹ eyler
- 1613 'Adüvdür nefesine câhil kişiler
Ki dimişlerdurur 'âkil kişiler
- 1614 Zarf olan kişiler dir muhakkağ
Cehalet ehline şeytân-ı ahmağ
- 1615 Anuñçün ki Adem'e şeytân-ı mel'ün
'Adüv olmuşdurur ol hor u mağbün
- 1616 Ki anuñ reddiyetine ol sebebdür
Racim olduğu anuñ ol ta'abdur

[K52a]

- 1617 Muhabbet eylemez insâna şeytân
Bu ma'nindendurur merdûd-ı Rahmân
- 1618 Şular kim tâb' i-i şeytân olurlar
'Adüvv-i şüret-i insân olurlar
- 1619 İşitmezler kelâm-ı zü'l-celâl'i
Tuyamazlar murâd-ı lâ-yezâli
- 1620 Ki "kerremnâ"⁸⁴² didi sulţân-ı 'âlem
Murâdı kim idi Aḥmed vü Adem

**Ḳavluhü Te'âlâ Ve leḳad kerramnâ benî Âdeme ve
ḥamelnâhum fi'l-berri ve'l-baḥri⁸⁴³**

1608. Ki kendi yaratılışını reddetmek, yani
ondan şüphe duymak (da) nedir?
1609. Kişinin kendi özünden korkması,
sözünden incelik elde edememek...
1610. Bu ya çok cahillik ve kuruluştan gelir,
ya iblisleşmek ya da cinnetden gelir.
1611. Kendinden hoşnut olmayan kişinin
sözünden nasıl lezzet alınabilir?
1612. Şu kimse ki kendi özüne düşmanlık
yapar, başkalarına nasıl iyilik etsin?
1613. Cahil kişilerin kendine düşman
olduğunu, akıllı kimseler
söylemişlerdir.
1614. İncelik sahibi kişiler cehalet ehline
hakikaten ahmak şeytan derler.
1615. Onun için o çirkin aldanmış,
lanetlenmiş şeytan, Adem'e düşman
olmuştur.
1616. Şeytanın reddolunmasına kovularak
eziyet çekmesine sebep odur.
1617. Şeytan, insanı sevmemesi sebebiyle
Rahman'ın reddettiğidir.
1618. Şeytana tabi olan şu kimseler, insan
suretinin düşmanı olurlar.
1619. Celal sahibinin sözünü işitmezler, hiç
yok olmayan Allâh'ın muradını
duymazlar.
1620. Ki o alemin sultanı "kerremna"/
yücelttik dedi, muradı Ahmed ve Adem
idi.

**Allâh Teala'nın sözü: "Andolsun, biz
insanoğlunu şerefli kıldık. Onları
karada ve denizde taşıdık."**

⁸³⁹ cinnetden: cesedden İ

⁸⁴⁰ zevkî: zevk K

⁸⁴¹ ahsenlik: aḥsenlik K

⁸⁴² bk. İktibaslar 37

⁸⁴³ bk. İktibaslar 37

1621 Çü bunlar mazhar-ı Allāh olubdur
Bu halka hādi-yi dergāh olubdur

[İ50b]

- 1622 Bularuñ sözidür Hakk'ıñ kelāmı
Bularuñ yüzidür halkuñ imāmı
- 1623 Bular çün varlığını mahv iderler
Anuñla cānlarını şahv iderler
- 1624 Diyen ol olur hem işiden ol
Bularuñla bulur bulan aña yol
- 1625 Bularsuz aña yol bulmaz kimesne
Bularsuz ehl-i Hakk olmaz kimesne
- 1626 Şular kim enbiyāya tābi⁸⁴⁴ olmaz
Hakikatdur ki ol hiç nesne bilmez
- 1627 Anuñ her 'ilmidür emr-i i⁸⁴⁵ tibārī
Ki nefsinde alur⁸⁴⁴ ol ihtiyārī
- 1628 Anuñ şüm nefsi⁸⁴⁵ olmışdur delīli
Kaçan bula zarāfetden sebīli
- 1629 Kişi kendözini mahv itmeyince
Tarīk-i ehle Hakk'a gitmeyince
- 1630 Hemān olur sibā⁸⁴⁶ veyā behīme⁸⁴⁶
Yaḥūd beñzer o⁸⁴⁷ şeytān-ı racīme
- 1631 Ki dāyim hürd u ḥābile⁸⁴⁸ geçer ol⁸⁴⁹
Bulub bir miskini kânın içre ol
- 1632 İşi dāyim ḥaseddür mekr u ḥīle
Nifāk u hırş u şehvetdür zer ile⁸⁵⁰

[K52b]

- 1633 Ne inşāf ider vü ne meyl-i şefkat
Ne merdümlik bilür ne ḥod mürüvvet
- 1634 Helālī vü ḥarāmı bir kılubdur
Gör anı kim nice enḥas 'ameldür
- 1635 Gel imdi geç bularuñ şöḥbetinden
Ki dūr olmayasın Hakk rahmetinden

1621. Çünkü bunlar Allāh'ın
şereflendirdikleridir, bu halkın hidayet
kapısıdır.

1622. Hakk'ın kelāmı bunların sözüdür,
halkın imamı bunların yüzüdür.

1623. Çünkü bunlar varlığı mahvederler,
onunla canlarını ayık ederler.

1624. Söyleyen ve işiten odur, ona yol bulan
bunlar ile bulur.

1625. Bunlar olmadan kimse ona yol bulmaz,
bunlarsız kimse Hak ehli olamaz.

1626. Peygamberlere uymayan şu kimseler,
hakikaten hiçbir şeyi bilmezler.

1627. Onun bilgisi görünüşte olan iştir, ki o
kendi nefsinin tercihidir.

1628. Delili uğursuz nefsi olan, incelik yolunu
nasıl bulsun?

1629. Kişi, kendi varlığını mahv
etmeyince/zaafından kurtulmayınca, yol
ehli ile Hakk'a gitmeyince,

1630. o anda ya canavar ya dört ayaklı hayvan
olur veya kovulmuş şeytana benzer.

1631. Ki daima yemek ve uyku ile vakit
geçiren olur, bir zavallının kanını içen
olur.

1632. İşi daima düzen, hile ve hasettir; altın,
nifak, hırs ve şehvettir.

1633. Ne insaf eder ne de şefkate meyillidir,
ne insanlık bilir ne iyilik.

1634. Helali, haramı bir tutar, onu gör ki nasıl
(da) uğursuz iştir.

1635. Gel şimdi, bunların sohbetinden geç ki,
Hakk'ın rahmetinden uzak olmayasın.

⁸⁴⁴ alur: olur İ

⁸⁴⁵ şüm nefsi: kim nefsi-i şüm K

⁸⁴⁶ behīme :behāyime K

⁸⁴⁷ o: adı İ

⁸⁴⁸ hürd u ḥābile: hür u ḥābile K

⁸⁴⁹ ol: olur İ

⁸⁵⁰ zer ile: rezīle K

1636 İşit Ādem'den Aḥmed'den haberler
Ki nice eylemiş anlar nazarlar

1637 Bu maḥlūkı aña manzar dimişler
Çü ḥalkı Ḥālīk'a mazhar dimişler

1638 Neye ki⁸⁵¹ baḡsan anuñ yüzini gör
Ne söz işitseñ anuñ sözünü gör

[İ51a]

**Ḳal'allāhu Te'ālā Ve lillāhi'l-meşriḡu ve'l-maḡribu
feeynemā tuvellū feşemme vechullāh ilā āyeh⁸⁵²**

1639 Bu eşyā perdesidür ol vücūduñ
Ḳamu perverdesidür ol Vedūd'uñ

1640 İgen gurbettedür ol şāh-ı 'ālem
İgen vuşlatdadur sultān-ı a'zām

1641 Velīkin şiddet-i izhārī⁸⁵³ anuñ
'Acāyib ihtifāsıdur cihānuñ

**Ḳāle'n-nebiyyu 'Aleyhi's-şalātu vesselām ḡufi
lişiddeti zuhūrihi⁸⁵⁴**

1642 Egerçi külli eşyā ḡalḡ-ı Ḥaḡ'dur
Velī Ādem ḡamusından sadaḡtur

1643 Çün Ādem "aḡseni taḡvīm"⁸⁵⁵ olubdur
Ki Hādi'den bu söz tefhīm olubdur

Leḡad ḡalaḡne'l insāne fī aḡseni taḡvīm⁸⁵⁶

1644 Bu aḡsenlik ki şāmildür bu cinse
Bunuñ nev'ine daḡı ya'ni inse

1636. Adem'den Ahmed'den haberleri işit,
onların nasıl nazarlar ettiğini (bil).

1637. Bu yaratılmışa onun görünüşü demişler,
çünkü yaratılmışlara Yaratan'ın ortaya
çıktığı yer demişler.

1638. Neye baksan onun yüzünü gör, hangi
sözü işitsen onun sözünü gör.

**Allāh Teala (şöyle) buyurdu: "Doḡu
da, Batı da (tüm yeryüzü) Allāh'ındır.
Nereye dönerseniz Allāh'ın yüzü işte
oradadır."**

1639. Tüm bu eşya o var olanın perdesidir,
her şey o Vedud'un yetiştirip
büyüttüğüdür.

1640. O alemin padişahı çok uzakta da olsa, o
yüce sultan vuslatta da olsa,

1641. Cihanda, onun çok şiddetli zuhuru
gizlenmiştir.

**Peygamber Aleyhisselam (şöyle)
buyurdu: "Tenzih ederiz o zatı ki,
şiddet-i zuhurundan istitar etmiş ve
gizlenmiştir."**

1642. Her ne kadar her eşya Allāh'ın mahluku
ise de, Adem tamamından doğrudur.

1643. Adem'in, "aḡsen-i takvim/ en güzel
biçim"de olduğu hidayet edici Allāh'ın
sözünden anlaşılır.

**Biz, gerçekten insanı en güzel bir
biçimde yarattık.**

1644. Bu güzellik bu cinsi, bunun çeşidi yani
insanı kapsar.

⁸⁵¹ ki: -i

⁸⁵² Ḳal'allāhu Te'ālā Ve lillāhi'l-meşriḡu ve'l-maḡribu feeynemā tuvellū şemme vechullāh ilā āyeh :Ve lillāhi'l-meşriḡu ve'l-maḡrib u feeynemā
tuvellū şemme vechullāh K, bk. İktibaslar 38

⁸⁵³ izhārī: izhār K

⁸⁵⁴ Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-şalātu vesselām ḡufi lişiddeti zuhūrihi: Ḥafiyallāhu şiddeti'z-zuhūr İ, bk. İktibaslar 39

⁸⁵⁵ bk. İktibaslar 33

⁸⁵⁶ -i, bk. İktibaslar 33

1645 Kāmusı mazhar-ı ‘ilm-i Hudā’dur
Kāmusı manzarı⁸⁵⁷ ol pādīşādur

1646 Egerçi cümle a‘zā oldu manzar
Velīkin şüret oldu nuṭka mazhar

[K53a]

1647 Ki andan ğayr a‘zā-yı nāṭık olmaz
Kelām-ı pādīşāha şādık olmaz

1648 Çü şüretten zuhūr itdi İlāh’uñ
Kitābı vü sözi ol pādīşāhuñ

1649 Kitāb oldur ki “menşūr” oldı “rakka”⁸⁵⁸
Hezārān āferīn ol nūr-ı Hakk’a

1650 Gel imdi ilm-i Hakk’dan bā-ḥaber ol
Bil esrārı vü hem ehl-i nazar ol

1651 Yüzüñden oku Hakk’uñ āyetini
Ki göresin Allāh’uñ ḥikmetini

[İ51b]

1652 Bu esrār olmaz ise saña ma‘lūm
Müfīd olmaz saña ‘ilmile mefhūm

1653 Eger bu levḥe sen ‘ālim olursañ
Bunuñ ma‘nāsını rüşen bulursañ

1654 Bulursın kitābı kim zāt-ı Hakk’dur
Ki sun‘-ı Şāni‘e rüşen nesakdur⁸⁵⁹

Der Medḥ-i Şüret-i Ḥübān⁸⁶⁰

Mef‘ülü Fā‘ilātün Mef‘ülü Fā‘ilātün

1655 Bu ḥadd-i dil-ğüşā mı yā verd-i ruh perver
Bu berg-i yāsemen mi yāḥūd gül-i mu‘aṭṭar

1656 Bu zülf-i cān feşān mı yā ḥabl ola revān-ġir
Ya deste-i benefşe ya sünbül-i mu‘anber

1657 Ebrū mı yā Rab ol yā dü māh-ı nev muḥarref
Kavs-ı kuzah mı yāḥūd miḥrāb-ı ‘iyd-ı ekber

1658 Tır-i ḥadenge beñzer müjgān-ı dil-şikārı

1645. Tamamı Allāh’ın ilmine mazhardır,
hepsi, o padişahın görüldüğü
suretlerdir.

1646. Ne kadar her aza seyredilebilecek olsa
da, yüz konuşmaya mazhar oldu.

1647. Çünkü ondan başka, konuşan ve
padişahın sözünü doğrulayan bir uzuv
yoktur.

1648. Çünkü Allāh’ın kitabı ve o padişahın
sözü yüzden ortaya çıktı.

1649. Kitap odur ki “deriye neşredildi”,
binlerce aferin o Hakk’ın nuruna...

1650. Şimdi gel, Hakk’ın ilminden haberdar
ol, sırları bil ve hem de nazar ehli ol.

1651. Hakk’ın ayetini sen yüzünden oku ki,
Allāh’ın hikmetini göresin.

1652. Bu sırlar senin tarafından bilinmez ise,
ilim ile kavramlar sana fayda vermez.

1653. Sen eğer bu levhayı/yüzü bilen olursan,
bunun manasını açıkça bulursan,

1654. Hakk’ın kendisi olan sanatlı yaratıcının
eserini apaçık (bir) tarzda (gösteren)
kitabı bulursun.

Güzellerin Yüzünün Medhi

1655. Bu gönle ferahlık veren yanak mı yahut
ruhu açan gül mü, bu yasemin yaprağı
mı, yahut hoş kokulu gül mü?

1656. Bu can saçan zülûf mü gönül kapan ip
mı, menekşe destesi mi, yoksa anberli
sümbül mü?

1657. Ya rab! Bu kaş mı, yoksa yeniden
yazılmış iki hilal mi, çizgi çizgi yay mı
yoksa en büyük bayramın mihrabı mı?

1658. Kayın ağacı okuna benzer gönül

⁸⁵⁷ manzar: منظر K

⁸⁵⁸ bk. İktibaslar12

⁸⁵⁹ nesakdur: nūsaḥdur İ

⁸⁶⁰ Ḥübān: Maḥbūbān İ

Yâ çeşm-i hörde-bâz u yâ merdüm-i sihir-ger

1659 Şol hoşka-ı dehâni dürc-i güher mi yâ rab
Yâ çeşme-i hayât u yâhüd gonca-i ter⁸⁶¹

1660 Ol l' al-i rûh-bahşâ hemdem olalı rûhâ⁸⁶²
Bir şemmece görünmez gözümde⁸⁶³ havz-ı kevşer

1661 Hakkânî'nün⁸⁶⁴ gözinde bu cehr⁸⁶⁵-i mihr-efzâ
Ya mâhdur münevver ya rûhdur muşavver

Medh⁸⁶⁶-i Diğer

Mef'ûlû Fâ' ilâtün Mef'ûlû Fâ' ilâtün

[K53b]

1662 Ebrûlarını gördüm âheng-i çenge⁸⁶⁷ beñzer
Müjgânı bakduğumca tîr-i hadenge beñzer

1663 Şu' bân saçın⁸⁶⁸ çevirmiş bostân-ı 'ârızında
Murğ-ı revânı kaşdı iki nehenge beñzer

1664 Ol rûh-ı sebze-pûş u⁸⁶⁹ ma'lûb-ı sebze-zârı
Hoş cilve-gerdürür kim tâvûs-ı renge beñzer

[İ52a]

1665 Çehründeki hutûtuñ ey mazhar-ı haşâyık
Firdevs gülşeninde ervâh-ı şenge beñzer

1666 Her dil ki mihrüñile nûr-ı şafâya irmez
Zulmetde kalsun ol kim ma' nide senge benzer⁸⁷⁰

1667 Bir noktadur dehânuñ kim sırrı sâbit olmaz
Bu diqqate döşenmek bir fikr-i tenge benzer

avlayan kirpikleri, yağmacılık eden göz
ya da sihir yapan gözbebeği...

1659. Ya rab! Şu hokka ağzı mücevher kutusu
mu, hayat çeşmesi mi taze gonca mı ?

1660. O can bağışlayan lal dudaklar ile ruhum
arkadaş olalı, Kevser havuzu gözüme
bir zerre bile görünmez.

1661. Hakkânî'nin gözünde bu güneş çoğaltan
çehre ya nurlu aydır ya da resmedilmiş
ruhtur.

Diğer Bir Medh

1662. O ahunun kaşlarını gördüm eğriye
benzer, bakabildiğim kadarı ile
kirpikleri kayın ağacının okuna benzer.

1663. Yanağının bahçesine ejderha saçını
yaymış, kastı uçan kuşlara, iki
kılıca/timsaha benzer.

1664. Çimenliğin arzulanan o yeşil giymiş
meleği, hoş cilve yapıcıdır ki tavusun
rengine benzer.

1665. Ey hakikatlerin mazharı olan!
Yüzündeki tüylerin, Firdevs
gülşeninde/cennetinde şen ruhlara
benzer.

1666. Senin güzelliğin ile safa nuruna
ermeyen gönül, karanlıkta kalsın çünkü
o, manaca taşâ benzer.

1667. Ağzın sırrı sabit olmayan bir noktadır,
bu inceliğe düşkünlük göstermek bir dar
fikre benzer.

⁸⁶¹ Mısra vezne uymuyor.

⁸⁶² Mısra vezne uymuyor.

⁸⁶³ gözümde: gözüme İ

⁸⁶⁴ Hakkânî'nün: Bu Hakkânî K

⁸⁶⁵ cehr: cehr K

⁸⁶⁶ Medh: - İ

⁸⁶⁷ çenge: cenge K

⁸⁶⁸ saçın: saçını K

⁸⁶⁹ u :- İ

⁸⁷⁰ 1666, 1667 -İ

1668 Bu ‘aşk mezhebinde Hakkânî-yi ğayr-i fenûn
‘Allâme-i ‘uḳûlî hayrette denge beñzer

Tenbîh

- 1669 Çün insân şüretidür nuṭṭa mazhar
Müzeyyen oldı anda ḥüsn-i ḥaṭlar
- 1670 Ki anlar olmayınca nuṭṭ olmaz
Bularsız nuṭṭuñ aṣlın kimse bilmez
- 1671 Behāyimden⁸⁷¹ bu ḥaṭlar zāhir olmaz
Anuñçün nuṭṭı⁸⁷² anuñ aṣla gelmez
- 1672 Çün insân aḥsen-i şüret olubdur
Anuñçün ekmel-i ḥilḳat olubdur
- 1673 Berāberdür yüzine sözi anuñ
Anuñçün cānı⁸⁷³ oldı ol cihānuñ
- 1674 Nitekim zarf ma‘ nā-yı ḥarf olubdur
Bu ḥaṭlar daḥı nuṭṭa zarf olubdur
- 1675 Ko imdi zarfını ma‘ nā ṭaleb kıl
Bu baḥr içinde bir sa‘ y-ı ‘aceb kıl
- 1676 Ki gevher bulub olasın mükerrerem
Elüñe gire maṭlûb-ı mu‘ azzam
- 1677 Ne gevher gevher-i nuṭṭı ḥaḳîḳî
Ki ehlu’llāhuñ oldurur ṭarîḳî

[K54a]

Der Ta‘rif-i Nuṭṭ⁸⁷⁴

- 1678 Tehî görme bu nuṭṭı ey birāder
Ki oldur cümle-i eşyāya māder
- 1679 Kamu esmā anuñla oldı zāhir
Ki ol esmāya eşyādur mazāhir

[İ52b]

- 1680 Bulınca infikāk esmādan eşyā
Şübūtiyyet olınmaz zîr u bālā

1668. Bu aşk mezhebinde bilgisiz
Hakkânî’nin her şeyi bilen akı, hayrette
kalmış şaşkına benzer.

Tenbîh

1669. İnsan yüzü söze mazhar olduğundan,
ondaki güzel hatlar süslendirildi.
1670. Çünkü onlar olmadan konuşma olmaz,
bunlar olmadan konuşmanın aslını
kimse bilmez.
1671. Dört ayaklı hayvanlarda bu hatlar
görünmez, o sebep ile onların konuşma
yetisi asla olmaz.
1672. İnsan en güzel suretli olduğundan,
yaratılmışların da en mükemmelidir.
1673. Onun yüzü ile sözü beraberdir, o
yüzden cihanın canı oldu.
1674. Nasıl ki, zarf harfin manası olmuştur,
bu hatlar da nutkun zarfı/kabı olmuştur.
1675. Şimdi zarfı bırak, manayı iste, bu deniz
içinde farklı bir hareket et.
1676. Ki, cevher/erdem bulup, kerem sahibi
olasın, son derece büyük bir kıymeti
eline geçiresin.
1677. Nasıl bir mücevher, (ki o) Allâh ehlinin
yolu olan hakiki sözün cevheridir.

Konuşmanın Tarifi

1678. Ey kardeş! Cansız varlıkların
tamamının annesi olan bu sözü boş
görme.
1679. Tüm isimler onun ile ortaya çıktı, eşya
o isimlerin ortaya çıkış yeri oldu.
1680. Eşya, isimlerden uzaklaşırsa, ister aşağı
ister yüce hiç birinde kesinlik olmaz.

⁸⁷¹Behāyimden: Behāyimde K

⁸⁷²nuṭṭı: nuṭṭ K

⁸⁷³cānı: cān K

⁸⁷⁴Der Ta‘rif-i Nuṭṭ: Der Ta‘rif-i Nuṭṭı İ

- 1681 Ki şeyüñ sübhâsı⁸⁷⁵ esmâdur ey dost
Müsemma hâzret-i ‘ulyâdur ey dost
- 1682 Bu nuṭṭı bil ki iki ciheti⁸⁷⁶ var
Biri maḥfî olur birisi izhâr
- 1683 Eger maḥfî olursa nuṭṭ-ı cândur
Ki cân içinde nâṭık ğaybdândur
- 1684 Ve ger zâhir olursa nuṭṭ-ı tendür
Aña şavtile ḥarfûñ ‘ilmi⁸⁷⁷ fendür
- 1685 Şular kim nâṭıkdur nuṭṭ-ı cânüñ
Ḥabîbidür vücûd-ı ğaybdânüñ
- 1686 Şular kim nâṭıkdur nuṭṭ-ı cismüñ
İşitgil vaşfını imdi bu kısmüñ
- 1687 Ki bu cenk u cedeller andan olur
Bu fi‘l-i müntakiller⁸⁷⁸ andan olur
- 1688 Eger bir kişi dirse⁸⁷⁹ “**lâilâhe**”
Düşürürler anı baḥt-ı siyâhe
- 1689 Ve ger dirse “**illâ Allâh**”⁸⁸⁰ min ba‘d
İderler luṭfile baḥtın anuñ sa‘d
- 1690 Nâzar itmezler anuñ bâtınına
Buṭnın ḥüküm itmezler dinine
- 1691 Hemîn aḥkâm-ı zâhir olur anda
Nice itsün maşlaḥat oldur cihânda
- 1692 Ki almak virmek u imân u İslâm
Olubdur ḥalk için edyân-ı aḥkâm⁸⁸¹
- 1693 Bu dünyânüñ bulardur kârı ey dost
Bu edvâr üzredürür pergârı ey dost

[K54b]

- 1694 Bu nuṭṭuñ aletidür şavtile ḥarf
Ki ol şavtile ḥarfe cism olur zarf
- 1695 Gehî kahr u gehî luṭfa varur ol
Gehî cehl u gehî ‘ilme varur yol

1681. Varlığın/şeyin tesbihi esmadır ey dost!
Ey dost, isimlendirilen yüce Allâh’tır.
1682. Bu sözü bil ki, biri gizli, biri açık olan
iki yönü var.
1683. Eğer gizlisi olursa, can sözüdür, can
içinde konuşan gaybın sırrını bilendir.
1684. Ve eğer görünen olursa ten sözüdür, ses
ve konuşma bilgisi onun hüneridir.
1685. Canın konuşmasını anlatan şu kimseler,
gaybı bilen varlığın (Allâh’ın)
sevdikleridir.
1686. Cismın konuşmasını anlatan şu
kimselerden bu kısmın özelliklerini işit
şimdi.
1687. Bu tartıma ve çekişmeler, bu intikal
eden işler konuşma ile olur.
1688. Eğer insan ilah yoktur/”la ilahe” derse,
onu kara bahta düşürürler.
1689. Ve eğer bundan sonra Allâh’tan başka
“illallâh” derse, onun bahtını uğurlu
yaparlar.
1690. Onun içine bakmazlar, gizlediklerinin
dinine hükmetmezler.
1691. Nasıl etsin(ler), dünyada iş (böyle
devam ettiğinden) zahirin hükümleri her
zaman bu şekilde ortaya çıkar.
1692. Çünkü halk için almak, vermek, iman
ve İslâm (konularında) dinlerin
hükümleri düzenlenmiştir.
1693. Ey dost! Bu dünyanın işi bunlardır,
pergeli bu devirler üzerinedir

⁸⁷⁵ sübhâsı K’da harekeli

⁸⁷⁶ ciheti: veceti İ

⁸⁷⁷ ‘ilmi: ‘ilm K

⁸⁷⁸ müntakiller: müntakimler İ

⁸⁷⁹ dirse: dise İ

⁸⁸⁰ bk. İktibaslar 40

⁸⁸¹ edyân-ı aḥkâm: edyân u aḥkâm İ

1696 Eger kahr olsa ol olur Celālī
Ve ger lutf eylese olur Cemālī

[İ53a]

- 1697 Celālī vü Cemālī kim şıfatdur
İkisi daḥı Ḥaḳ'dan mevhıbetdür
- 1698 Mü 'eşşirdür ikisine daḥı Ḥaḳ
Bular fı'l oldı ol fa'āl-i muṭlaḳ
- 1699 Celālūñ maḫharıdur şavtile ḥarf
Cemālī nūrına cāndur anuñ zarf
- 1700 Bulardan şoñra ilhām olsa ḥaşıl
Zarūrī olunur insān-ı kāmıl
- 1701 Çün oldı 'ilm külliyyāta maḥşūş
K'anuñ ezkāri⁸⁸² 'aḳla oldı manşūş
- 1702 Ki terkībāt anuñla buldı revnaḳ
Nitekim 'aḳıldur 'ilme mu'allāḳ
- 1703 Velīkin ma'rifetdendür besāyıt
Ki cüziyyāta ol oldı vesāyıt
- 1704 Egerçi ikisi bir menkıbetdür
Velīkin her biri bir⁸⁸³ menziletdür
- 1705 Eger bir dirseñ olduñ ehl-i sünnet
İkide felsefisin ehl-i cinnet
- 1706 Bulardan ger müfīd olırsa 'ilmūñ
Kemāliyyet bulur 'ilmile silmūñ
- 1707 Ve ger nī saña ilhām olsa cāzim
Zarāfetde bular olmaya lāzım
- 1708 'Ināyetdür ulūhiyyetden ilhām
Ki ilhām ile olur dürlü i'lām
- 1709 Bu ilhāmı bil imdi nuṭḳ-ı cāndur
Bu cāmı bil ki nūr-ı ḡaybdāndur
- 1710 Beḡāyet rūşen u elṭāf olur rūḫ
Çün anda nūr-ı Allāh oldı meftūḫ

[K55a]

- 1711 Gelür ol kenz-i lā-yefnādan ol nūr
İder cān milkinūñ ehlini mesrūr

1696. Sıkıntı, zorluk kısmında olsa Celal'e ait,
lütuf eyler ise Cemal'e ait olur.

1697. Celali ve Cemali sıfatdır, ikisi de
Allāh'tan ihsandır.
1698. Allāh her ikisine de tesir edendir, bunlar
fiil o ise mutlak yapan olmuştur.
1699. Ses ve harf/konuşma Celal'inin ortaya
çıkışıdır, zarf onun Cemali nuruna
candır.
1700. Bunlardan sonra (bir de) ilham hasıl
olsa, kamil insan olmak zaruri olur.
1701. İlim bir şeyin bütününe has olduğundan,
onun sözleri akla deliller ile sunuldu.
1702. Terkibler onunla parlaklık buldu,
nitekim akıl ilme bağlıdır.
1703. Ancak basitler marifettendir, ki onlar
cüziyata vasıta oldular.
1704. Her ne kadar ikisi bir menkibe olsalar
da her biri birer aşamadır.
1705. Eğer ikisine bir dersin ehl-i sünnetten
oldun, felsefe gibi ikide isen cinnet ehli.
1706. Eğer ilmin bunlardan istifade ederse,
ilim ile esenliğin olgunluk kazanır.
1707. Eğer değilse, sana kesin kararı verdiren
ilham olsa, (ki) zarafetde bunlar gerekli
değildir.
1708. İlham Allāh'tan bağıştır, ki her türlü
anlatma ilham ile olur.
1709. Şimdi bu ilhamı bil ki (o) canın
konuşmasıdır, bu canın da gaybı bilen
nurundan olduğunu bil.
1710. Ruh son derece latif ve parlak olur,
çünkü orada Allāh'ın nuru
açıldı/görüldü.

1711. O nur o hiç tükenmeyen hazineden
gelir, can ülkesinin sakinlerini
sevindirir.

⁸⁸²ezkāri: ezkāri K

⁸⁸³bir: bu K

1712 Çıkar andan cihân-ı mümkünâta
Haber virür zevât-ı şeş cihâta

1713 Çün ilhâm oldu sırrı enbiyânun
Tarihi oldurur hem evliyânun

[İ53b]

1714 Bu mirşâd üzre vardı enbiyâlar
Ki inbâ ittiler ol aşfiyâlar

1715 Budur maşşûd ‘ilm u ma‘rifetden
Budur maşlûb envâ‘-ı şîfatdan

Güftâr Der Ta‘rif-i Zarf u⁸⁸⁴ Mazrûf

1716 Çün insânun yüzi mir‘at-i Hâk’dur
Ki anda görinen rûşen şafağdur

1717 Çek imdi cân gözine kuşl-i Hâk’ı
Ki rûşen göresin “menşûr-ı rakı”⁸⁸⁵

1718 Bu rakıun hattı kim Hâk müşafıdur
Şeyâtînün ‘uyûnından hafıdur

1719 Gözi ahlâldurur şeytân-ı şûmun
Simâi ‘kejdurur⁸⁸⁶ divi’r-racîmun

1720 Hem olur kalb bi-îmân-ı mahtûm
Anuñçün olur ol meşûm-ı mahtûm

1721 Geç imdi şöhetinden ol racîmun
İşit sırrını Raḥmâni’r-raḥîm’ün

1722 Eger sen bu cemâl-i Muştafâ’yı
Dilerseñ göresin bil müctebâyı

1723 Ki Ahmed şûreti şakk’ul-kamerdür
Bunı ol bildi kim kâmil⁸⁸⁷ nazardur

1724 Çün eşyâ “kâf u nûn” uñ⁸⁸⁸ mazharıdur
Hidâyet bulan andan dîn eridür

1725 Gör imdi iki şakkdur berg u dâne
Nedür bu şakkı maşlûb-ı bahâ ne

1712. Oradan imkan alemine çıkar, altı yönün
zatlarına haber verir.

1713. İlham peygamberlerin sırrı olduğundan
velilerin de yolu odur.

1714. Peygamberler bu mirsad üzerindedir, o
aşfiyalar haber verdiler.

1715. İlim ve marifetten kasdedilen budur,
sıfat çeşitlerinden istenilen budur.

Zarf ve Mazrûfun Tarifi

1716. İnsanın yüzü Hakk’ın aynası
olduğundan, ki onda görünen parlak
şafaktır.

1717. Şimdi gözüne Hakk’ın sürmesini çek de
“menşur-ı rakı”/neşredilmiş deriyi
açıkça göresin.

1718. Bu derinin yazısı/hattı Hak mushafı
olduğundan, şeytanların gözlerinden
gizlenmiştir.

1719. Uğursuz şeytanın gözü şaşdır,
lanetlenmiş ifritin kulağı eğridir.

1720. Hem imansızlık mührü ile (kilitlenmiş
olduğundan) yalancı olur, o yüzden o
uğursuz mahrum olur.

1721. Şimdi o kovulmuşun sohbetinden geç,
Rahman/çok merhametli ve Rahim /çok
acıyan olan Allâh’ın sırrını işit.

1722. Eğer bu Mustafa’nın
cemalini/güzelliğini görmek istersen,
müctebâyı/ Hz.Muhammed’in lakabını
bil.

1723. Ahmed’in, şakk’ul-kamer/ayın
yarılmasının sureti olduğunu bilen
kimseler kamil nazar sahibidir.

1724. Çünkü eşyâ “kaf ve nun/ol” emrinin
ortaya çıkarttıklarıdır, ondan kurtuluşa
eren din eridir.

1725. Şimdi gör ki, yaprak ve tane iki
parçadır, bu parçaya istenilen paha
nedir?

⁸⁸⁴ u: -î

⁸⁸⁵ bk. İktibaslar 12

⁸⁸⁶ kejdurur: kerdurur î

⁸⁸⁷ kâmil: ehl î

⁸⁸⁸ bk. İktibaslar 7

1726 Ki ya' nî biri kâf u birisi nûn
Bu taqđır⁸⁸⁹ üzre maḥlûḳ⁸⁹⁰ itdi biḳûn

[K55b]

1727 Pes öyle olıcaḳ bu vech-i Âdem
Ḳamu eşyâdan olmışdur mükerrerem

[İ54a]

1728 Ki ol mecmû' a-i eşyâdan ey cân
Anı kendü eliyle yazdı Raḥmân⁸⁹¹

**Ḥadîş-i Ḳudsi Ḳâle Allâh Te'âlâ Ḥadîş-i Ḳudsi
Ḥammertü tînete Âdeme bi-yedeyye erbe'îne
şabâḥan⁸⁹²**

- 1729 Ḳamu eşyâda mücmel olan esrâr
Mufaşşal oldı anda cümle yekbâr
- 1730 Ḳamu şeyüñ kemâli anda zâhir
Çün oldur ya' nî maṭlûb-ı mazâhir
- 1731 Gerek kim anda daḥı bulına şaḳ
Biline ḥikmet-i sulṭân-ı muṭlaḳ
- 1732 Murâd olan bu zarfuñ ma' nâsıdur
Nitekim lafz ma' nî mebnisidür
- 1733 Bu vechüñ aşlını bilseñ tamâmı
Bulayduñ vech-i bâḳiden nizâmı
- 1734 Ki ol fânî degüldür hâlik olmaz
Odur mülk issi ğayrı⁸⁹³ mâlik olmaz
- 1735 Yaḳar ğayret odında⁸⁹⁴ küñfekânı
Ḳılur ğayrını⁸⁹⁵ ya' nî külli⁸⁹⁶ fânî
- 1736 Ḳalur vechi ki bâḳi ma' rifetdür
Bu şavt u nuṭḳ u ḥarf aña şıfatdur

1726. Yani biri kaf biri nun olarak, bu takdir
üzere Allâh (bunları) yarattı.

1727. Öyle olduğundan dolayı bu insan yüzü
tüm eşyadan daha saygın olmuştur.

1728. Ey can! Tüm eşyadan derlenmiş bir
kitap olarak Rahman/çok merhametli
Allâh onu kendi eli ile yarattı.

**Hadis-i Kudsi'de Allâh Teala (şöyle)
buyurdu: “Adem’in çamurunu kırk
sabah (yed-i) kudretimle yoğurdum.”**

1729. Tüm eşyada özetlenen sırların tamamı
tek seferde onda ayrıntılı oldu.
1730. Her şeyin mükemmeli onda görülür,
çünkü görünmesi istenilen odur.
1731. Onda da parçanın olması gerekir ki,
mutlak var olan sultanın hikmeti
bilinsin.
1732. Arzu edilen bu zarfın manasıdır,
nitekim söz manadan yapılmıştır.
1733. Bu yüzün aslını tamamen bilseydin,
nizamı baki yüzden bulsaydın.
1734. Çünkü o fani değildir, yok olmaz; mülk
sahibi odur, başkası malik olmaz.
1735. Gayret ateşinde kün fekanı/kainatı
yakar, başka ne varsa tamamını fani
kılar.
1736. Yalnız onun yüzü baki kalır ki, bu
zatının irfanıdır; bu ses konuşma ve harf
onun sıfatıdır.

⁸⁸⁹ taqđır: taḥlîḳ İ

⁸⁹⁰ maḥlûḳ: ḥalk İ

⁸⁹¹ Beytin ilk mısrası [İ53b], ikinci mısrası [İ54a]'dadır.

⁸⁹² Ḥadîş-i Ḳudsi Ḳala'llâhu Te'âlâ Ḥadîş-i Ḳudsi Ḥammertü tînete Âdeme bi-yedeyye erbe'îne şabâḥan: Ḥammertü tînete Âdeme bi-yedeyye
erbe'îne şabâḥan İ, bk. İktibaslar 16

⁸⁹³ ğayrı: ğayr K

⁸⁹⁴ odında: odından İ

⁸⁹⁵ ğayrını: غیری İ

⁸⁹⁶ külli: küll İ

Qal'allāhu⁸⁹⁷ Te'alā Küllü men 'aleyhā fān. Ve yebkā
vechu rabbike zü'l-celāli ve'l-ikrām.⁸⁹⁸

1737 Şıfāt mevşufına hem muttaşıldur
Budur aşlı ki ğayrı⁸⁹⁹ munfaşıldur

1738 Qo lā-'ayn u lā-ğayrı yekiseñ
Muvahhıd ol sözüñde gerçekiseñ

1739 Helāk it ğayrını qalsun beķası
Beķā it 'aynını gitsün fenāsi

[İ54b]

1740 Budur maţlûb-ı küllî ğayrı şanma
Zarîf ol degme bir qavle inanma⁹⁰⁰

Der Naşîhat

[K56a]

1741 Gel ey yâr-i ıtarab-gir u feraĥ-baĥş
Gel ey insân-ı 'irfân-ı suĥan-keş

1742 Saña taĥşil-i 'ilm itmek gerekdür
Saña tekmîl-i 'ilm itmek gerekdür

1743 Ki seni şübhelereñ pāk ider⁹⁰¹ ol
Mekân-ı muĥlişi idrāk ider⁹⁰² ol

1744 Çü 'ilmüñ ola aşlı zann-ı meĥûl
Qaçan ola zarîf idrāk-i maĥbûl

1745 Vücûdile 'adem ğavgâlarından
Bu 'âlem ĥalkıñuñ sevdâlarından

1746 Qamu zannile fikret oldı fâsid⁹⁰³
Qamu bâzâr-ı dilde oldı kâsid

1747 Nazardan kim ĥayâlât ola ĥâşıl
Kemâl-i 'aqlile olmaz muķâbil

1748 Bu manzûrât taĥayyül-i şanâyî'
Eger inşâf olınsa⁹⁰⁴ küllî zâyî'

Allāh Teala (şöyle) buyurdu: “Yer
üzerinde bulunan her canlı yok
olacaktır. Ancak azamet ve ikram
sahibi Rabb’inin zatı baki kalacaktır.”

1737. Sıfat, mevşufa bağlıdır. Aslı budur,
diğerleri ayrıdır.

1738. Eğer bir isen, asıl olmayanı ve ğayrı
olmayanı bırak, sözüñde gerçeksen
vahdete inanan ol!

1739. Ğayrıyı yok et, kalıcı olan kalsın. Aslını
kalıcı kıl, faniliği gitsin.

1740. İstenilenin tamamı budur, başka sanma.
Zarafet sahibi ol, değme söze inanma.

Nasihat

1741. Ey neşe tutan ve ferahlık bağışlayan
sevgili gel! Ey irfan sözünü çeken insan
gel!

1742. Senin ilim tahsil etmen gerekmektedir,
senin ilmi tamamlaman gerekmektedir.

1743. Ki o, seni şüphelerden arındırır, has
mekanı anlamayı sağlar.

1744. (Ey) zarif, ilmin aslı bilinmeyen zan
olduğundan, kabul edilen/geçerli idrak
/algı nasıl oluşacak?

1745. Varlık ve yokluk kavgalarından, bu
dünya halkının heveslerinden,

1746. düşünce bozuk oldu, hepsi de gönül
pazarında geçmez/sürümsüz oldu.

1747. Düşünceden oluşan hayaller, aklın
olgunluğu ile eşdeğer olamaz.

1748. Bu görülen sanatlı hayallerin tamamının
yok olacağı dikkatle bakılırsa (anlaşılır.)

⁸⁹⁷Qal'allāhu: Qavluhu İ

⁸⁹⁸bk. İktibaslar 41

⁸⁹⁹ğayrı: ğayr İ

⁹⁰⁰Beytin ilk mısrası [İ54a] ikinci mısrası [İ54b]'dedir.

⁹⁰¹ider: ide K

⁹⁰²ider: ide K

⁹⁰³fâsid: ĥâşıl İ

- 1749 Müfīd ‘ilm şanursın anı sen
Fesādın fıkır idemezsin mu‘ayyen
- 1750 Fesād ol kim alursın şübhelerde
Dili ayrān alursın şübhelerde
- 1751 Gönül çün sārık olur ey muakık
Şanur kendüyi siratden⁹⁰⁵ müdaık
- 1752 Tabī‘at uğrıdır her mācerādan
Ol iş aña muadderdür udā’dan
- 1753 azāyādan ne kim iste simā‘ ol
Ne avli iderise istimā‘ ol
- 1754 İder te‘şir aña elbet eşerler
Eşerlerden nūuş olur şuverler
- 1755 Gehī⁹⁰⁶ tutar arīin felsefīnūn
Şanur kim oldurur ehli⁹⁰⁷ şafīnūn
- [İ55a]**
- 1756 Geh⁹⁰⁸ olur hey‘etūn ükmine rāıb
Geh olur ikmetūn ‘ilmine tālīb
- 1757 Gehī varur ulūl u ittiāda
Gehī gider nūsūh-ı ictiāda
- [K56b]**
- 1758 Geh⁹⁰⁹ ekvānı müe‘şşirden anī dir
Geh ervāūn abāyi‘ mekveni dir
- 1759 Gehī tayīr⁹¹⁰-i ‘ālemde müfekkīr
udūşında alur ‘alı müdebbir
- 1760 udūşından alur talīi fıkırın
Hem ider alkdan allā zıkrın
- 1761 Nihāyetsiz tekellūmlerde ādir
Nihāyetsiz taavvurlarda māhir
- 1762 Mişāl-i keş-düz ol⁹¹¹ cüst ü çālāk
Yaūd ayyāt-ı pūr fıkır u idrāk

1749. Sen onları faydalı ilim sanırsın; bozuk, karışık olduğunu düşünemezsin.
1750. Bozukluk o ki şüphelerde kalırsın, gönlü şaşkın (şekilde) kuşkularda kalırsın.
1751. Ey hakikati bulan, gönül hırsız olduğundan kendisini hırsızlıkta inceleyip araştıran sanır.
1752. Her şeyden çalma işi onun tabiatı olup, o iş ona Allāh tarafından takdir edildi.
1753. Kazaya/önerme sözünü ne zaman işitse, hangi sözü duyarsa,
1754. mutlaka eserler ona tesir eder, eserlerdeki nakışlar ona işlenir.
1755. Bazen felsefenin yolunu tutar, safa ehlinin onlar olduğunu sanır.
1756. Bazen görünen hükme rağbet eder, bazen hikmetin bilgisine talip olur.
1757. Bazen hulul ve birlik olma görüşüne varır, bazen içtiadın hükümsüzlüğüne gider.
1758. Bazen varlıkların çok müessiri olduğunu söyler, bazen (de) ruhların yaratılma yeri tabiatlarıdır der.
1759. Bazen alemin deişip başkalaşmasını tefekkür eder. Alı, hudusu/sonradan olanları (anlamada) tedbirlidir.
1760. Fıkırın yaratılması hudusta kalır, hem de yaratılmışları (görüp) yoktan var eden yaratıcıyı söyler.
1761. Sonu gelmeyen konuşmalarda kudretli, nihayetsiz düşüncelerde maharet sahibi,
1762. çevikce ayakkabı diken veya fikir ve anlayış dolu terzi,

⁹⁰⁴ olmsa: olma K

⁹⁰⁵ siratden: sür‘atde İ

⁹⁰⁶Gehī: Kimi İ

⁹⁰⁷ ehli: āhı İ

⁹⁰⁸ Geh: Gāh K

⁹⁰⁹ Geh: Gāh K

⁹¹⁰ tayīr: tefsīr İ

⁹¹¹keş-düz:keş-düzi K, -ol K

1763 Yaḥūd naḳḳāş- üstād-ı muḥayyel
Ki ola külli eşkâle mümeşşel

1764 ‘Ağımu’l-meşl ola her şan‘ atında
Bulunmaya nazîri ħirfetinde⁹¹²

1765 Velîkin bilmeye Ḥaḳḳ’uñ ṯariḳin
Enîs idinmeye anuñ refîḳin

1766 Varacaḳ yirini fikr eylemeye
Gidecek menzilin ẕikr eylemeye

1767 İşi lu‘ bile lehv ola hemîşe
Hevâ-yı nefse yol bula hemîşe

1768 Muḳadder ola nefsuñ kârı aña
Müyesser ola ħırşuñ varı aña

1769 Sözi ğaflet ola şubḥ u mesâda
Gözi ‘illet⁹¹³ bula zerḳ-i riyâda⁹¹⁴

1770 ‘Aceb maḳbûl-i Hazret ola mı ol
‘Aceb der-gehde rahmet bula mı ol

1771 ‘Aceb tâbi‘ leri anuñ nice ola
‘Aceb sâmi‘ leri anuñ ne kıla

1772 Zihî maġbûn-kâr u ħor maḥzûn
Zihî mecnûn zihî⁹¹⁵ biḳâre maġbûn

[İ55b]

1773 Ne âyid ola ana şan‘ atından
Ya ol şan‘ atda yüz biñ diḳḳatinden

1774 Hemîn bir kesb-i nefis itdi muḥaşşal
Ki kesbin nefesine kıldı mükemmel

[K57a]

1775 Degül kim rûḥ veyâ Ḥaḳḳiçün ola
Müselmân ola vü îmanâ gele

1776 Egerçi kendüyi şanur müselmân
Ne bilsün kim nedür İslâm u îmân

1777 Bulub itmezse ħod⁹¹⁶ şeytân-ı aḥmak
Ki ḳavli fi‘line olmaz muḫabbak

1763. yahut bütün şekilleri temsil eden,
hayallerin üstadı bir nakkaş,

1764. sanatında eşi olmayan, zanaatinde
benzeri bulunmayan (olsa da),

1765. ancak Hakk’ın yolunu bilmese ve onun
dostunu dost edinmese,

1766. varacağı yeri düşünmeyip, gideceği
menzili söylemez ise,

1767. işi daima oyun ve eğlence olsun/olur,
(o) daima nefsinin isteklerine yol
bulsun/bulur.

1768. Ne yapacağına nefsinin işleri karar
verir, hırsın varlığı ona yardım eder.

1769. Sabah ve akşam sözü gaflet olur, gözü
ikiyüzlülük riyasına alışmıştır.

1770. Acaba (hiç) o Allâh hazretlerinin kabul
ettiği olur mu, (onun) dergahında
rahmet bulabilir mi?

1771. Acaba ona tabi olanın hali nice olur,
acaba onu dinleyenler ne yapar?

1772. Nasıl (da) şaşkın işli, hor ve mahzun ne
kadar (da) çaresiz şaşkın deli!

1773. Ona, (Allâh’ın) sanatından ya da
sanattaki yüz bin inceliğinden ne ait
olabilir?

1774. Hemen bir nefis kazandı ki bu kazanç
ile nefsi/kendisi kemale erdi.

1775. (o) ruh ve Allâh için olmadığından
Müslüman olup imana gelmez.

1776. Her ne kadar kendisini Müslüman sansa
bile, İslam ve iman ne olduğunu ne
bilsin?

1777. (İslam ve imanı) bulup erişmez ise,
kendisi sözü ve davranışları birbirine
uymayan aḥmak şeytan (olur).

⁹¹²ħirfetinde: her feninde İ

⁹¹³Gözi ‘illet: ‘iffet كورى K

⁹¹⁴zerḳ-i riyâda: rızḳ u riyâda K

⁹¹⁵zihî: u zi İ

⁹¹⁶ħod: u İ

1778 Çün ol nefis itini öldürmemişdür
Fenâyı nefesine bildürmemişdür⁹¹⁷

1779 Beķānuñ rāhını ķanda varısar
Lıķānuñ şāhını ķanda görıser

1780 Çü⁹¹⁸ varlık kisveti olmaya ‘üryān
ķabūl itmeye şaķşı zāt-ı ‘ummān

1781 Aña dāķil olan ‘üryān gerekdür
Daķı şādān u hem ķandān gerekdür

1782 Düşüre kendüyü bahri ‘amıķe
Vuşūle iriše varub ğarıķe

1783 Ki tā muķleş ola ķavf u recādān
Temāşalar ola zevķ-i şinādān

1784 Fenā olamayınca dāķil olmaz
Beķā bulamayınca vāşıl olmaz

Güftār Ender Şükr-i Ħudā

1785 Aç imdi elüñi şükr-i Ħudā ķıl
Hem anuñ luţfına medķ u şenā ķıl

1786 Bu eller kim virübdür saña Bārī
Ki olur her biri bir fı‘le cārī

1787 Beĝāyet luţf u ĝāyetde keremdür
Kemāl-i zāt-ı Ħaķķ’dan ĥoş ni‘āmdur

[İ56a]

1788 Bu dürlü dürlü şan‘atlar ki bu elden
Daķı dürlü hüneler bu ķabilden

1789 Bu zıbā ĥaţlar u bu naķş-ı mevzūn
Bu taşvirāt oldu hemķū⁹¹⁹ dürr-i meknūn

1790 Ķamusı elde merhūn oldu ey dost
Ķamusı elde mevzūn oldu ey dost

1791 Bu mafşallar ki ellerde⁹²⁰ ‘ayāndur
Kemālāt-ı Ħudā-yı ĝaybdāndur

[K57b]

1778. Çünkü o nefis itini öldürmemiştir,
faniliĝi nefesine öğretememiştir.

1779. Kalıcılıĝın yoluna nasıl varacak,
güzelliĝin şahını nasıl görecek?

1780. Çünkü varlık elbisesini çıkarmaksızın,
umman sahibi kişiyi (ummana) kabul
etmez.

1781. Ona girmek isteyenin üryan olması
(hem) de mutlu olması gülmesi gerekir.

1782. Kendisini derin denize düşürüp,
boğularak vuslata erişsin.

1783. Korku ve ümittten de kurtulup, yüzmeye
zevkini seyretsin.

1784. (Ona) yokluĝa ermeyince dahil olamaz,
bekayı bulmayınca erişemez.

Allāh’a Şükür Hakkında Söz

1785. Şimdi elini aç, Allāh’a şükret, hem de
onun ihsanlarını öv ve yücelt.

1786. Bari/her şeyin tek yaratıcısı Allāh, her
biri bir iş yapan bu elleri sana vermiştir.

1787. Hakk’ın zatının mükemmelliĝinden
gelen hoş nimet olan (eller) son derece
yüksek iyilik ve lütuftur.

1788. Bu çeşit çeşit sanatlar ve bu kabilde
türlü hüneler de,

1789. bu süslü hatlar, bu düzgün nakışlar,
tıpkı örtülü inci gibi tasvirler de bu
elden oldu.

1790. Ey dost! Bunların tamamı elde
tutuldu/toplandı, tamamı elde
düzenlendi.

1791. Elde açıkça görülen bu eklemler, gaybın
bilgisine sahip Allāh’ın
erdemlerindendir.

⁹¹⁷ 1778 - K

⁹¹⁸ Çü: Çün İ

⁹¹⁹ hemķū: hemcū K

⁹²⁰ ellerde: elde İ

1792 Bulardan hâşıl olur her hüneler
Bulardandır bu envâ' -ı nazarlar

1793 Bulardan zâhir olur şüret-i harf
Nitekim harf olur hem ma'niye zarf⁹²¹

1794 Eşâbi' kim olubdur zıkr-i mevşûf
Yemînu'llâhdur ol zıkre mevkûf

**Ḳāle'n-nebiyyü 'Aleyhisselâm Ḳalbu'l halkı beynel
ıṣbe' ayni min eşâbi' i'r-raḥmâni yukallibuhâ keyfe
yeşâü⁹²² ve Ḳālennebiyyü 'a.s. kilte yedeyye
yemînullah⁹²³**

1795 Egerçi isti'âre itmişdür⁹²⁴ Ḥaḳ
Velîkin Ḳâdir u fa'âl-i mutlak

1796 Yed-i kudretinden izhâr itdi halkı
Ki "ḥammertü" beyân eyledi dalkı

**Ḳāle'n-nebiyyü 'a.s. fi'l-ḥadiş-i ḳudsi ḥammertü
ṭinete Âdeme bi-yedeyye erbe'îne şabâhan⁹²⁵**

1797 Zihî taḥmîr u taḥlîḳ-i mükerrrem⁹²⁶
Zihî maḥbûb u⁹²⁷ maṭlûb-ı mu'azzam

1798 Ki zât-ı Ḥaḳ anuñ Ḥallâḳ'ı⁹²⁸ ola
Daḥı Feyyâz u Rezzâḳ'ı⁹²⁹ ola

1799 Yarada kudretinden halkın anuñ
Sözine maḥzar ide dalkın anuñ

[İ56b]

1792. Tüm hüneler bunlardan ortaya çıkar,
çeşitli görüşler de bu ellere aittir.

1793. Bunlardan harfin şekli ortaya çıkar,
nitekim harf manaya zarf olur.

1794. Parmaklar, sözü edilecek vasıftadırlar,
çünkü o söz Allâh'ın yemini ile
bağlıdır.

**Peygamber Aleyhisselâm (şöyle)
buyurdu: "İnsanoğlunun (müminin)
kalbi Allâh'ın iki parmağı arasındadır.
Onu dilediği gibi evirir, çevirir."**

**Peygamber Aleyhisselâm (şöyle)
buyurdu: "Allâh'ın her iki eli de
sağdır."**

1795. Her ne kadar Hak istiare etmiş olsa da
kudret sahibi ve mutlak yapıcı olan
Allâh,

1796. elinin kudreti ile halkı ortaya çıkardı ve
dalkı "yoğurdum" diye açıkladı.

**Peygamber Aleyhisselâm (şöyle)
buyurdu: "Adem'in çamurunu kırk
sabah (yed-i) kudretimle yoğurdum."**

1797. Ne hoş yoğurma ve mübarek yaratma,
ne güzel sevilen ve en yüce istenilen!

1798. Ki, Allâh'ın zatı, onun yaratıcısı olsun,
ve de feyiz ve rızık vereni olsun.

1799. Onun halkını kudretinden yaratsa ve
elbiselileri/insanları sözüne mazhar
etse.

⁹²¹ olur hem ma'niye: hem ma'niye ola K

⁹²² 'Aleyhisselâm: 'a.s. K, bk. İktibaslar 42

⁹²³ kitle yedeyye yemînullah: küllünâ yedu'llâhi yemina İ, bk. İktibaslar 43

⁹²⁴ itmişdür: itmişdürür İ

⁹²⁵ Ḳālennebiyyü 'a.s. fi'l-ḥadiş-i Ḳudsi Ḥammertü ṭinete Âdeme bi-yedeyye erbe'îne şabâhan: Ḥammertü ṭinete Âdeme bi-yedeyye erbe'îne şabâhan İ, bk. İktibaslar 16

⁹²⁶ Zihî taḥmîr u taḥlîḳ-i mükerrrem: Zihî taḥmîr u taḥlîḳ u mükerrrem İ, Zihî taḥmîr taḥlîḳ mükerrrem K

⁹²⁷ u: -K

⁹²⁸ Ḥallâḳı: Ḥallâḳ K

⁹²⁹ Rezzâḳı: Rezzâḳ K

1800 Huṭūt-ı rüyın vü hem dest u pâyîn
Daḥı ‘aqlile ‘ilm u ḥüsn u râyîn

1801 Kıla kendü vücūdına mu‘allāk
İde sözini yüzine muṭabbāk

1802 Nice şükr itmesün insân-ı ‘ârif
Ki icâbın kıılır bunca ma‘ârif

1803 Çü çâr u deh bir elünde mefâşıl
Birinde daḥı anuñla muḳâbil

1804 Arasında bulur⁹³⁰ nūr-ı Ḥudâ’nuñ
Ki âyâtıdurur ol kibriyânuñ

1805 Saña ḥil‘atdurur⁹³¹ ey yâr-i ekrem
Zihî ḥilḳat zihî Ḥallâk-ı ‘âlem

[K58a]

1806 Kaçankim sen vuzû âğâz idesin
Ṭahâret kâmil ile sâz idesin

1807 Ve “eydiyeküm ile’l-merâfık”⁹³² kıl imdi
Merâfık sırrını Ḥaḳ’dan bul imdi

1808 Zihî esrâr-ı zât-ı zü’l-celâli
Zihî envâr-ı maṭlûb-ı cemâli

1809 Zihî feyz u zihî aḳdes muḳaddes
Zihî nūr u zihî nuṭḳ-ı mülebbes

1810 Zihî ‘ilm-i cihân-dâr u revân-fer⁹³³
Zihî a‘lâm-ı efrâd-ı muṭahher

1800. Yüzün hatlarını hem el ayağını akıl,
ilim, güzellik ve düşünce ile

1801. kendi varlığına bağlı kılarak, sözünü
yüzü ile tabakalaşmış/iç içe etsin.

1802. Bunca bilgilerin gereği olarak arif insan
nasıl şükür etmesin?

1803. Bir elinde on dört eklem, diğerinde de
onunla karşılıklı

1804. Allâh’ın nurunun arasında bulur, ki o
yüce yaratıcının ayetleridir.

1805. Ey keremli sevgili! Sana hilat olarak
verilir, ne güzel yaratılış ne hoş alemin
yaratıcısı!

1806. Ne zaman ki sen abdeste başlarsın, tam
bir temizlik ile düzen kurarsın.

1807. Şimdi “küçük topuklara kadar yıka”
mefarık/küçük topuk sırrını Hak’tan
bul.

1808. Büyüklük sahibi zatın sırları ne hoş,
güzelliği istenilenin nurları ne güzel!

1809. Ne güzel feyiz, ne güzel akdes/uluhiyet
nuru, ne güzel mukaddes/mahlukatın
nuru, ne güzel nur ne hoş elbiselenmiş
söz.

1810. Ne güzel cihanı elinde tutan ilim ve can
ışığı, ne hoş temizlenmiş fertlerin izleri.

⁹³⁰ bulur: bular K

⁹³¹ ḥil‘atdurur: ḥil‘atdurur K

⁹³² bk. İktibaslar 44

⁹³³ revân-fer: nevân-fer İ

**Qal'allāhu Te'ālā faḡsilū vucūhekūm ve eydiyekūm
ile'l-merāfiḡı vemseḡū biruūsikūm ve erculekūm ile'l-
ka' beyn⁹³⁴**

Allāh Teala (şöyle) buyurdu: “Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.”

1811 Çün oldı destünün maḡşūdı ḡaşı
Gel imdi pāyuñı eyle muḡābil

1811. Elinin niçin yaratıldığını öğrendiğine göre gel şimdi, buna mukabil ayağınkini de (bil).

1812 Ki pāyuñda nice esrār vardur
Şor imdi kim nice aḡbār vardur

1812. Ayağında nice sırlar vardır, sor ki nice haberler vardır.

1813 Ki yarın ḡazretinde ol Vedūd'uñ
Ki nuṡḡa geliser cümle celūduñ

1813. Ki yarın o çok seven ve sevilen Allāh'ın huzurunda, tüm cildin nutka gelecek,

[İ57a]

1814 Şehādet idiser ey yār-i şādıḡ
Olısar her biri ya' nī ki nātıḡ

1814. şahitlik edecek, yani her biri konuşacak. Ey sadık sevgili!

1815 Kamu aḡvālūñı rabb'ür-raḡīme
Diyüserlerdür ol zāt-ı ḡadīme

1815. Tüm hallerini çok rahmet ve merhamet sahibi o ezeli zata diyecekler.

**Qavluḡu Te'ālā 'Azze ve Celle Ve ḡālū li culūdihim
lime şehidtüm 'aleynā ḡālū enṡaḡanallāhu'llezī enṡaḡa
külle şey'in⁹³⁵**

Allāh Teala Azze ve Celle'nin sözü: “Onlar derilerine, “Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?” derler. Derileri de der ki; “Bizi her şeyi konuşuran Allāh konuşturdu.”

1816 Bu 'ilm-i vaḡy ki olur enbiyāya
Müfīz olur vucūd-ı aḡfıyāya

1816. Bu vahiy bilgisi peygamberlere aittir, gerçek dost olanların varlığına feyiz verir.

1817 Ta' aḡḡulden tefekkürden degüldür
Ya aḡḡām-ı taḡavvurdan degüldür

1817. (Bu) akıl erdirmeden fikir etmeden, ya da tasavvur edilen hükümlerden de değildir

1818 Ki zannile aña ta' lıḡ ideler
Zarūretden daḡı taḡdīḡ ideler

1818. ki, ona zan ile bağ kursunlar zaruret sebebiyle tasdik etsinler.

1819 Vucūd-ı vācibūñ esrarıdır ol
Habībe söylenen aḡbārıdır ol

1819. O mutlak olması gerekenin (Allāh'ın) sırlarındandır, sevgiliye söylediği haberlerindendir.

⁹³⁴ Qala'llāhu Te'ālā faḡsilū vucūhekūm ve eydiyekūm ile'l merāfiḡı vemseḡū biruūsikūm ve erculekūm ile'l-ka' beyn: Qavluḡu Te'ālā faḡsilū vucūhekūm ve eydiyekūm ile'l merāfiḡı vemseḡū biruūsikūm ve erculekūm ile'l-ka' beyn K, bk. İktibaslar 44

⁹³⁵ QavluḡuTe'ālā 'Azze ve Celle Ve ḡālū li culūdihim lime şehidtüm aleynā, ḡālū enṡaḡanallāhu'llezī enṡaḡa külle şey'in: Qavluḡu Te'ālā Ve ḡālū li culūdihim lime şehidtüm aleynā, ḡālū enṡaḡanallāhu'llezī ilā āyeh K, bk. İktibaslar 45

1820 Anuñ Һavline varmaz Һiss-i ‘āşır
Aña fikr ile ‘aql olmaz mübāşır

[K58b]

- 1821 ‘İnāyetden olur taḥṣīl-i anuñ
Hidāyetden gelür tahmīl-i anuñ
- 1822 Çü pāyuñ cinsi oldı aşlı⁹³⁶ ey dost
Bu nev^c in mafşal oldı faşlı⁹³⁷ ey dost
- 1823 Ger olmasa mufaşşal pāy-ı insān
Olaydı nite⁹³⁸ oldı pāy-ı Һayvān
- 1824 Ne luṭf olırdı anda vü⁹³⁹ ne Һikmet
Ne Һudret ola vü ne Һüsn-i Һılķat
- 1825 Bulamazdı vüçüd-ı a‘ zāda zīnet
Muḥālif olur idi asl-ı tıynet
- 1826 Ki şekli insān ola vü pāy- Һayvān
Bulınırdı bu māhiyyette noķşān
- 1827 Münāsib olmaz idi veche ol pā
Velīkin faẓl-ı zāt-ı Һaķ Te‘ ālā

[İ57b]

- 1828 Bu māhiyyette çün qalmadı noķşān
Tamām oldı vüçüdi⁹⁴⁰ cins-i insān
- 1829 Gel imdi sen bugün kıl anı taşdıķ⁹⁴¹
Sözünle kim olasın ehl-i taḥķīķ
- 1830 Ki bu ta‘ līķ u taṭbīķe sebeb ol
Bu envā^c -ı tekellümden ṭaleb ol
- 1831 Eger sen bundan aña yol bulasın
Cehālet dūzaḥından Һurtulasın
- 1832 Bu ma‘ niden yaķın idüb gümānı
Tecellī idesin ‘ayne’l-‘ayānı
- 1833 Vüçüduñ çünki şun^c -ı vācibīdür⁹⁴²
Zihī raġbet ki Bārī raġībīdür⁹⁴³

1820. Onun kuvvetine on his de varmaz, akıl
ve fikir ile erişilmez.

1821. Onun tahsili Allāh’ın yardımından olur,
onun yüklenmesi hidayetten gelir.
1822. Ey dost! Ayağın cinsi aslı, mafsal da bu
türün çeşidi oldu.
1823. Eğer insan ayağı parçalardan
oluşmasaydı, tıpkı hayvan ayağı nasılsa
öyle olurdu.
1824. Onda ne bir iyilik ne bir hikmet ne güç
ve ne de güzel yaratılış olurdu.
1825. Vücut azasında süs bulamaz, böylelikle
yaratılışın aslına aykırı olurdu.
1826. Eğer insan şeklinde (fakat), hayvan
ayağı gibi olsa, bu mahiyette eksiklik
bulunurdu.
1827. Yüze o ayak münasip olmazdı, ancak
yüce Hakk’ın zatının ihsanı ile,
1828. bu mahiyette eksiklik kalmadığından,
insan cinsinin varlığı/vücudu
tamam/kusursuz oldu.
1829. Bugün sel gel onu sözün ile tasdik et ki,
derince inceleyip araştıranlardan olasın.
1830. Çünkü bu bağlanma ve tatbik sebepleri
olan, bu çeşitli konuşmalardan istenilen
odur.
1831. Eğer sen bundan ona yol bulursan,
cahillik cehenneminden kurtulmuş
olursun.
1832. Düşünce/ şüpheyi bu mana ile yakın
edip/kesin olarak bilip gözle görülür
biçimde görebilesin.
1833. Çünkü varlığın olması zorunlu (bir)
eserdir, ne hoş raġbet ki yaratan
Allāh’ın beğendiğidir.

⁹³⁶aşlı: aşı K

⁹³⁷faşlı: faşl K

⁹³⁸nite: nite ki K

⁹³⁹vü: -İ

⁹⁴⁰vüçüdi: vüçüd K

⁹⁴¹taşdıķ: taṭbīķ K

⁹⁴²şun^c -ı vācibīdür: şun^c ı vācibūndür İ

⁹⁴³raġībīdür: raġıbuñdur İ

1834 Seni insān idüb kıldı mücessem
Kemāliyet virüb kıldı mükerrerem

1835 Daḥı öğretti saña ism-i a‘ zām
Daḥı esmā-yı külle itdi maḥrem

1836 Ḥudā’nuñ āferinişden murādı
Sen idüñ itgil imdi rūḥı şādī

1837 Bu ḥilkāt kim virildi saña Ḥaḳ’dan
Cihānuñ eşrefidür mā-sebaḳdan

[K59a]

1838 Ki Ḥaḳḳ’uñ kenz-i maḥfisidürür⁹⁴⁴ ol
Anı bildünse bulduñ rabbüñe yol

Ḳal’allāhu Subḥānehu ve Te‘ālā ‘Azze ve Celle⁹⁴⁵ Se
nūrīhim āyātinā fīl āfākı ve fī enfüsihim⁹⁴⁶ efelā
tubsirün⁹⁴⁷ ve Ḳāle’n-nebiyyu ‘Aleyhissalāt u
Vesselām⁹⁴⁸ fī’l-insāni şelāse mietin ve sittüne
maşalen fe‘aleyhi en yeteşaddaḳa minhu⁹⁴⁹

1839 Çü dest u pā ile kılduñ muṭābık
Kemāl-i nuṭḳı kim oldı muvāfık

1840 Ki vech u dest u pā ṭatbık oldı
Sözünle kim ḳamu taḥḳıḳ oldı

[İ58a]

1841 Çü cinsün nev‘ olur tecvizi⁹⁵⁰ ey dost
Bu nev‘ üñ faşl olur temyizi⁹⁵¹ ey dost

1834. Seni insan suretinde yaratıp
cisimlendirdi, kusursuzluk verip seni
keremli kıldı.

1835. Hem sana ism-i azam’ı öğretti hem de
bütün isimlere sırdaş etti.

1836. Allāh’ın alemi yaratmadaki muradı sen
idin, şimdi ruhunu mutlu et.

1837. Sana Hak’tan verilmiş bu yaratılış,
öncekilerden beri cihanın en şerefliisidir.

1838. O Allāh’ın gizli hazinesi olduğundan,
onu bildinse Rabb’ine yol buldun
(demektir).

Allāh Subhanehu ve Teala Azze ve
Celle (şöyle) buyurdu: Varlığımızın
delillerini, (kainattaki uçsuz bucaksız)
ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara
göstereceğiz ki(...) Hâlâ görmüyor
musunuz? Salat ve selam üzerine
olsun Peygamber Efendimiz (şöyle)
buyurdu: “İnsanda üç yüz altmış
mafsal vardır. Her bir mafsalsal için bir
sadakada bulunması gerekir.”

1839. Çünkü el ve ayakla (birbirlerine)
uyumlu yaptın, ve kusursuz konuşma da
onlara uygun oldu.

1840. Yüz el ve ayak (birbirlerine) yakıştı,
hepsi sözün ile gerçeklik kazandı.

1841. Ey dost! Tür cinsin parçası olur, fasıl da
bu türün temyizi olur.

⁹⁴⁴maḥfisidürür: maḥfisidür İ

⁹⁴⁵Ḳala’llāhu Subḥānehu ve Te‘ālā ‘Azze ve Celle: Ḳalehu Te‘ālā K

⁹⁴⁶ bk. İktibaslar 46

⁹⁴⁷ bk. İktibaslar 47

⁹⁴⁸Ḳalennebiyyu ‘Aleyhissalāt u Vesselām: Ḳale ‘a.s. K

⁹⁴⁹ bk. İktibaslar 48

⁹⁵⁰ tecvizi: tecvız K

1842 Çün oldı şavt u ħarfūñ cinsi mu'cem
Olur hem cins-i mu'cem nev'-i mu'lem

1843 Çün ta' lîmi bu nev' ũñ ola ma' lûm
Temyîz u⁹⁵² faşl olur anda mefhûm

1844 Budur aşlı ki çünkim cins-i eşvât
Kemâl-i şüretile olsa işbât

1845 Ki ya' nî ol bu yüzden oldı zâhir
Bu ħatlar aña olmışdur muşâdir

1846 Ki ħatlar olmıyan yerde mükemmel
Kemâl-i nuṭṭ bulınmaz mufaşşal

1847 Pes öyle olacaq nuṭṭ-ı ħaḳîḳî
Lisân-ı Ademūñ olur refîḳî

1848 Kamu eşvâtına işbu lisânūñ
Didiler cins ehli bu beyânūñ

1849 Velîkin çünki mahrec lâzım oldı
Anūñ nev' iyyetin ḳâl ehli buldı

1850 Çün oldı mahrecūñ mefhûmı ḥâşıl
Mufaşşal oldı anda nuṭṭ-ı kâmil

1851 Çün üç mahrecde bulındı bu tafşîl
Tamâm oldı bu mâhiyyette tekmiâl

1852 Çü mâhiyyet tamâmı bu nesaḳdur
Anūñ teşbîhi daḥı ol nemaḳdur

[K59b]

1853 Nitekim şavt-ı ħayvân oldı şâdir
Müşebbeh itdi anı nuṭṭa Ḳâdir

1854 Müşebbehden naẓar-ı ḳaṭ' itse rūḥūñ
Görinür lafzdan feth-i fütûḥūñ

1855 Bulunmaz bu maḥalde nuṭṭ-ı ḥâric
Ne deñlü fikr-i murḡı olsa 'âric

1856 Bu mâhiyyetde zâyid bulamazlar⁹⁵³
Tekellümde mükellim olamazlar

1857 Velî teşbîhile teklîm iderler
Hele fi'l-cümle bir tefhîm iderler

1842. Ses ve konuşmanın/harfin cinsi noktalanmış olduğundan, noktalanmayan/mucem cinsler işaretlenmiş, belirtilmiş de olur.

1843. Bu türün öğrenilmesi bilinir ise, temyiz ve fasıl da anlaşılmış olur.

1844. Seslerin cinsi bu asıldan olduğundan mükemmel şekil ile ispat edilebilir.

1845. Tıpkı bu yüzde olduğu gibi hatlar ondan ortaya çıkar.

1846. Ki hatların mükemmel olmadığı yerlerde, konuşma olgunluğu (ayrıntılı olarak) bulunmaz.

1847. Sonra, öyle olduğunda gerçek söz, insanın lisanına yoldaş olur.

1848. İşte bu lisanın tüm seslerine, bu beyanın ehilleri, cins dediler.

1849. Ancak, mahrec de lazım oldu, onun türünü de konuşma ehli buldu.

1850. Mahrec kavramı ortaya çıktığından, sözün olgunluğu onda ayrıntılı oldu.

1851. Bu yüzden mahrec üç kısımda tafsilatlı oldu, bu mahiyet ile de tamamlanmış oldu.

1852. Mahiyetin tamamı bu yoldadır/tarzdadır, onun teşbihi de o usüldür.

1853. Nitekim hayvan sesi ortaya çıktı, kudret sahibi Allâh onu söze benzeyen kıldı.

1854. Ruhun benzeyene bakışı kesebilse, sözden fetihlerin keşfi görünür.

1855. Fikir kuşu her ne kadar yükselse de, bu yerde başka bir konuşma bulunmaz.

1856. Bu mahiyette fazlalık bulmazlar, kelimetmede konuşabilen olmazlar.

1857. Ancak benzetme ve konuşma yapabilirler, yalnızca cümlede/cümle içinde anlatabilirler.

⁹⁵¹ temyîzi: temvîz K

⁹⁵² u:- K

⁹⁵³ zâyid bulamazlar: zâyid ›nesne‹ bulamazlar İ

[İ58b]

1858 Şebîhi muhkeme haml itseñ ey yâr
Murâdı ehl-i ‘ilmüñ ola izhâr

Nüşha⁹⁵⁴

1859 Gel imdi âfâk-ı enfüsde sefer kııl
Mefâsıllar burûcından güzër kııl

1860 Ki üç yüz altmış olmışdur mefâsıl
Felekdeki dericâta muķâbil

Der Tefhîm-i Derecât-ı Cevârih-i İnsânî⁹⁵⁵

1861 Felekde kim olubdur on iki kısım
Ki bilenler aña burc virdiler⁹⁵⁶ ism

1862 Kılub her burcî Hâk otuz⁹⁵⁷ derice
İder Şems’e birin günde gerice

1863 Yine her bir derece emr-i Hudâdan
Olur altmış daķıķa Kibriyâ’dan

1864 Yine her bir daķıķa ey ‘azîzüm
Olur aķsâm-ı altmışdan⁹⁵⁸ temizüm

1865 Ki anı zıkr eylediler şânî ile
Kamu tölmişdurur rûhânî ile

1866 Bu resme şâlişe hem râbî‘ a bil
Hamîs u sitte vü hem şâbi‘ a bil

1867 İle’l-‘arş ki maḥv olur vücûdı
Görinmez ba‘ de resmüñ ḥudûdı

1868 Vücûduñda senüñ daḥı tamarlar
Ki maḥsallar arasında aķarlar

[K60a]

1869 Siñirler daḥı hemçün bî-kem u keyf
Bu taķdîr üzre maḥlûķ oldu bi-ḥaf⁹⁵⁹

1858. Ey sevgili, benzeyeni açıkça belli olana
yüklersen, ilim ehlinin muradı ortaya
çıkmiş olur.

Nüşha

1859. Şimdi gel nefsin ufuklarında sefer et,
eklemlerin burçlarından geç.

1860. Ki eklemler felekteki derecelere
mukabil olarak üç yüz altmış olmuştur.

İnsan Uzuqlarının Derecelerinin

Anlatılması

1861. (Bunlar) felekte on iki kısım olup,
bilenler bunlara burç ismini verdiler.

1862. Hak, her burcu otuz derece yaparak, her
birini Güneş’ten gerice eder.

1863. Yine Allâh’ın emrinin azameti ile her
bir derece altmış dakika olur.

1864. Ey azizim, nezihim! Yine her bir dakika
altmış kısımdan oluşur.

1865. Yine tamamı ruhani ile dolu olan ikinci
(felek) de onu söylediler.

1866. Bu usulle, üçüncü ve dördüncüyü bil,
beşinci altı ve yedinciye de bil.

1867. Dokuzuncu feleği üzerinde varlığı
mahvolur, sonra usulün uç noktası
görünmez.

1868. Senin vücudundaki damarlar da, ki
onlar eklemler arasında akarlar.

1869. Onun gibi,(vücudu) saran sinirler de
eksiksiz ve isteğe bağılı olmaksızın bu
takdir üzere yaratıldılar.

⁹⁵⁴Nüşha: -K

⁹⁵⁵İ Der Tefhîm-i Derecât-ı Cevârih-i İnsânî: Der Tefhîm-i Derecât-ı Cevârih-i İnsân İ

⁹⁵⁶virdiler: itdiler K

⁹⁵⁷otuz : on iki İ

⁹⁵⁸aķsâm-ı altmışdan: altmışdan aķsâm K

⁹⁵⁹bi- ḥaf: bu zayf İ

1870 Et u deri dağı ol hilkat ile
Mürekkeb oldu bu hoş hikmet ile

1871 Kamu üç yüzaltmış ey birâder
Bu sırrı kıanda bilsün ehl-i ezber⁹⁶⁰

[İ59a]

1872 Bu üç yüz altmış ey insân-ı kâmil
Olur çün alt kez⁹⁶¹ altmışda hâşıl

1873 Muṭâbık geldi nuṭṭ-ı zü'l-celâle
İrişdi cümlesi andan kemâle

1874 Kamusu emr-i Haḫ'dan buldı şûret
Ki vardur her birinde bunca hikmet

1875 Bedel oldu kelâma arz «u» eflāk
Ḳanı 'ârif ki anı ide idrāk⁹⁶²

1876 Ki oldur cümle-i şeyüñ murâdı
Kelâm olmasa olmaz kimse hâdî

1877 Cihānuñ varlığı söz oldu söz bil
Sözi fehm eyle 'âlemden güzër kııl

1878 Tekellümden vücûda geldi her şey
Tekellümden olubdur cümle şey hay

1879 Tekellüm itmeyince zât-ı Bârî
Ne zâhir ide bu naḫş-ı nigârı

1880 Pes emre⁹⁶³ "kâfile nûn"⁹⁶⁴ oldu 'illet
Anuñla zâhir oldu cümle hikmet

1881 Gel imdi "kâf u nûn"⁹⁶⁵ uñ 'illetin bul
Nedür aslı vü fer' i hikmetin bul

1882 'Adedde kâf bist u nûn pencâ
İkisi oldu heftâd mu' ammâ

1883 İki hem şûretidür "kâf u nûn" uñ⁹⁶⁶
Olur heftâd u⁹⁶⁷ dü aşlı fûnunuñ

1884 Ki heftâd dü millet aña dirler
Kemâl-i nûr-ı hikmet aña dirler

1870. Et ve deri de o yaratılış üzere, bu hoş hikmet ile terkip olundu.

1871. Tamamı üç yüz altmış ey kardeşim! Bu sırrı ezber ehli ne bilsin?

1872. Ey kamil insan! Bu üç yüz altmış, altı kere altmışta ortaya çıkar.

1873. Azamet sahibinin ilahi sözüne mutabık geldiği için tamamı o (sözden) kusursuzluğa erişti.

1874. Tamamı Hakk'ın emrinden suret buldu, bu yüzden her birinde bunca hikmet vardır.

1875. Yeryüzü ve gökler ilahi söze denk/karşılık oldu, onu anlayabilecek arif kişi hani?

1876. Her şeyin muradı odur, ilahi söz olmasa kimse hidayet edici olamaz.

1877. Cihanın varlığı ilahi söz oldu bil, sözü düşün alemden geç.

1878. Her şey konuşmadan varlık bulur, tamamı konuşma ile hayat kazanır.

1879. Her şeyi yaratan yüce zat konuşmasa, bu çok güzel nakışları ne için ortaya çıkarsın?

1880. Emre "ol" sözü delil oldu, tüm hikmetler onunla meydana çıktı.

1881. Şimdi gel "kaf ve nun" delilini bul, aslı ve ferî nedir, hikmetini bul.

1882. Sayıda kaf yirmi, nun elli, ikisi oldu yetmiş muamma.

1883. İki,kaf ve nunun şeklidir, yetmiş ve iki fenlerin aslıdır.

1884. Ki ona yetmiş iki millet derler, hikmetin nurunun kusursuzluğu ona derler.

⁹⁶⁰ ezber: âzer K

⁹⁶¹ kez: yüz K

⁹⁶² ide idrāk: aḫz eyleye pāk İ

⁹⁶³ emre: emr İ

⁹⁶⁴ bk. İktibaslar 7

⁹⁶⁵ bk. İktibaslar 7

⁹⁶⁶ bk. İktibaslar 7

⁹⁶⁷ u: -İ

1885 Bu bir rüşen mu‘ammâdur velîkin
Cehâlet ehline olmadı mümkün⁹⁶⁸

[K60b]

1886 Ki bundan aḥz olur aṣl-ı zārâfet
Hem andan bulunur cümle leṭâfet

1887 Budur zâhir budur bâtın bil imdi
Çü bildüñ bunı var dirlik kıl imdi

[İ59b]

1888 Eger yâr olmaz ise saña dirlik
Bulamazsın muvaḥḥidlerle birlik

1889 Çü birlik bulmaduñ ‘ilmüñ hebâdur
Çü dirlik kılmaduñ yüzüñ qaradur

1890 Çü bildüñ ‘ilm-i ebdânı kemâhi
Var imdi ‘ilm edyânile rāhı

1891 Muvahḥid ol ki dīñüñ muḥkem olsun
Zamīrūñden cehâletler kem olsun

Der Beyân-ı ‘İlm-i Edyân

1892 İşit bu nükteyi ey ‘aql-ı kâmil
Ki taḥşîlinde rūḥuñ ola fâzıl

1893 Fazîlet ‘aql u rūḥuñ kisvetidür
Ne kisvet bil ki nūr-ı ‘izzetidür

1894 Anuñçün ‘izzeti olmaz le’îmüñ
Ki hem-rāhıdurur dīvü’r-racīmüñ

1895 Le’îmüñ rāğıbı dīv-i denîdür
Ki ol şūmuñ cehennem meskenidür

1896 Eger taḥşîl idersen ‘ilm u ḥikmet
Bulasın Ḥaḫ katında faẓl u ‘izzet

1897 Anuñçün yokdurur dīvüñ şafâsı
Ki redd itmişdürür anı Ḥudâ’sı

1898 Eger ‘aḳdūñ var ise ol şafâya
Dürüş cānile dīn-i Muṣṭafâ’ya

1899 Ki ol dīñile îmān ola⁹⁶⁹ ḥaşı
Hem îmānile ola ‘aḳd-i vāşıl

1885. Bu çok açık bir muamma olsa da,
cehalet ehline yapılamadı/bilinemedi.

1886. İnceliğin aslı bundan alınır, tüm
hoşluklar ondan kazanılır.

1887. Zahir de budur, batın da budur şimdi
bil, bunu bildiğin için şimdi var dirlik
eyle.

1888. Eğer hayat, dirlik sana yar olmaz ise,
tevhit ehli ile birlik bulamazsın.

1889. Eğer birlik bulmazsan ilmin ziyan olur,
dirlik kılmadığından yüzün kara olur.

1890. Beden ilmini olduğu gibi bildiğin için,
şimdi dinler ilminin yoluna var.

1891. Tevhit ehlerinden ol ki, dinin sağlam
olsun, yüreğinden/özünden cehaletler
eksik olsun.

Din Bilimlerinin Beyanı

1892. Ey kamil akıllı! Bu nükteyi işit ki,
tahsilinde ruhun fazilet sahibi olsun.

1893. Fazilet, akıl ve ruhun elbisesidir/dış
görünüştür, nasıl bir elbise bil ki
nurunun şerefidir.

1894. O yüzden alçağın izzeti olmaz, hem de
lanetlenmiş şeytanın yoludur.

1895. Alçağa rağbet eden, soysuz devdir, o
uğursuzun meskeni cehennemdir.

1896. Eğer ilim ve hikmet tahsil edersen, Hak
katında erdem ve şeref bulasın.

1897. O yüzden devin/şeytanın safası yoktur,
çünkü Allâh onu reddetmiştir.

1898. Eğer o safaya bağlılığın var ise, can ile
Mustafa’nın dinine gayret et.

1899. O din ile iman elde edilsin, vuslata erme
bağı da iman ile olur.

⁹⁶⁸ 1885 -K

⁹⁶⁹ ola: oldu İ

1900 Bu dīni deynden müştāk bil ey cān
Deyn ḥod farz-ı Hāḡʻdur bil ki⁹⁷⁰ ʻirfān

1901 Çü farz-ı Allāh taḡşīl eyleyesin
Vücūd-ı pāki tekmiḡl eyleyesin

[K61a]

1902 Kemāliyet dilerseñ ey muḡaḡḡıḡ
Kelām-ı Hāḡḡʻı semʻ it ol muḡaddıḡ

[İ60a]

1903 Ki dīnün muḡkem ola ol Ḥudāʻdan
Hidāyet bulasın hem Muḡtafāʻdan

**Ḳāleʻn-nebiyyü ʻaleyhisselām⁹⁷¹ Buniyeʻl-İslāmü ʻalā
ḡamsin ṣehādeti en lā ilāhe illaʻllāh ve eşhedü enne
Muḡammeden rasulullāh ve iḡāmiʻş-şalaṡ ve itāiʻz-
zekāt ve şavmı ramaḡān ve⁹⁷² ḡacciʻl-beyti menisteṡāaʻ
ileyhi sebilā⁹⁷³**

1904 Çün İslāmʻuñ bināsı ḡams kısmet
Olub her biri bulub bunca ḡikmet

1905 Benī Ādem ʻibādet itmekiçün
Bu yoldan Hāḡḡʻa ṡoḡrı gitmekiçün

1906 Buyırdı ümmete Ḥallāḡ-ı ʻālem
Ki Aḡmed ḡulıdur maṡlūb-ı ḡātem

1907 Şehādet itseñ olırsuñ muvaḡḡid
Şalātile şafa bulur muʻabbid

1908 Zekāt ile bulınur şaḡn-ı ḡülşen
Şıyām ile hem olur zıhn rüşen

1909 Olur ḡaccile beytuʻllāh ḡāşıl
Bul imdi beyti ol issine vāşıl

1910 Ondan istenür maṡlūb ey dost⁹⁷⁴
Hem andan vāşıldur maḡbūb ey dost

1900. Ey can! Bu deyni din ile aynı kökten
bil, irfan bil ki Allāhʻın farzının kendisi
borçtur.

1901. Allāhʻın farzını öğrenesin, pak vücudu
tamamlayasın.

1902. Ey araştırıp inceleyen! Olgunluk
istersen Allāhʻın sözünü dinle, tasdik
edenlerden ol.

1903. Ki, dinin Allāh tarafından
güçlendirilsin, hem de Mustafaʻdan
doḡru yolu bulasın.

**Peygamber Aleyhisselam (şöyle)
buyurdu: “İslam beş temel üzerine
kurulmuştur: Allāhʻtan başka ilah
olmadığına ve Muhammedʻin Allāhʻın
Elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz
kılmak, zekat vermek, ramazan
orucunu tutmak ve yolculuḡuna gücü
yetenlerin haccetmesi(...)**

1904. İslamʻın binası beş kısım olup, her
birinde bunca hikmet bulunur.

1905. Ademoḡlunun ibadet etmesi, bu yoldan
Hakkʻa doḡru gitmesi için,

1906. Alemin yaratıcısı, ümmete buyurdu ki,
en son maṡlubu Ahmed onun kuludur.

1907. Şehadet eder isen tevhit ehli olursun,
namaz ile ibadet edip safa bulursun.

1908. Zekat ile ḡülbaḡçesi bulunur, oruç ile
zihin parlaklaşır.

1909. Hacc ile beytullah/Allāhʻın evi hasıl
olur, şimdi evin sahibine eriş.

1910. Ey dost! İstekler ondan istenir, hem de
ondan sevgiliye erişilir.

⁹⁷⁰ bil ki: ehl-i İ

⁹⁷¹ Ḳalennebiyyü ʻaleyhisselām: Ḳalennebiyyü ʻa.s. K

⁹⁷² bk. İktibaslar 49

⁹⁷³ bk. İktibaslar 50

⁹⁷⁴ Misra vezne uymuyor.

- 1911 Çü hams üzre olur bünyād-ı İslām
Ki İslām ile olur şer‘ -i aḥkām
- 1912 Bularda hikmet-i aḥkām çokdur
Şürūhuñ itmege erḳām⁹⁷⁵ çokdur
- 1913 Kelāmuñ zīneti çün mā-ḥazardur
Zerāfetdür müfīd ‘u’ muḥtaşardur
- 1914 Şular kim bildi aşlın⁹⁷⁶ bu uşūluñ
Hudūdun buldılar resm-i ‘uḳūlūñ
- 1915 Vusūlün iste‘r‘señ ‘arşa sefer kııl
Ḥusūlün gözle‘r‘señ cāndan güz‘er kııl

[İ60b]

Güftār Ender ‘Acāibu’l-Ḳulūb⁹⁷⁷

[K61b]

- 1916 Gel ey ‘ilm-i zarāfet ṭalibi gel
Gel ey mülk-i leṭāfet rāgıbı gel
- 1917 Temāşa eyle kim mülk-i İlāh’uñ
Ki seyrān-gāhıdur ol pādīşāhuñ
- 1918 Ne ḥüsñ ü lūṭf ile bünyād olmış
Ne naḳş u⁹⁷⁸ renkle ābād olmış
- 1919 Kemāl-i ḳudretinden ol Vedūd’uñ
Müretteb bir şehirdür bu⁹⁷⁹ vücdūñ
- 1920 Ki anuñ içre ḳurıldı taḥt-ı şāhī
Dilūñ ya‘ nī ki odur ‘arş-ı ilāhī
- 1921 Münezzeh idüb anı Ḥaḳ nazardan
Müzeyyen itmiş envā‘ -ı güherden
- 1922 Düzetmiş gūşelerde bāğ-ı zībā
Gül-i gülzār ṭolmış ṭağ u şāḥrā
- 1923 Bitürmüş her ṭarafda sebze-zārı
Revān itmiş içinde çeşme sārı
- 1924 Ḥadāyıklar⁹⁸⁰ ḳılub ezhār-ı terden
Ḥaremler bağlayub l’al u güherden

1911. İslām’ın esas ı beş üzere olur, şeriātın hükümleri de İslām ile olur.
1912. Bunlarda hükümlerin hikmeti çoktur, açıklanacak rakamlar çoktur.
1913. Sözüñ süsü hazırda olan, faydalı kısa ve zarif olandır.
1914. Bu usulün aslını bilen şu kimseler, akılların tarzını, sınırlarını buldular.
1915. Ulaşmak istersen, göklere sefer et, elde etmek ister isen canından geç.

Kalplerin

Acayıplıkları

Hakkında Söz

1916. Ey ilmin güzelliğini isteyen, incelikler ülkesine alaka duyan gel!
1917. Allāh’ın mülkünü gör ki o, padişahın seyrangahıdır.
1918. Ne güzellik ve lütuf ile kurulmuş, nasıl nakış ve renkler ile neşelenmiştir.
1919. O kullarını seven Allāh’ın kudretinin kusursuzluğundan oluşan vücudun, düzenlenmiş bir şehirdir.
1920. Onun içinde kurulan padişah tahtı, gönlün, yani o ilahi arştır.
1921. Allāh onu bakıştan münezzeh ederek, çeşitli cevherler ile süslemiştir.
1922. Köşelere süslenmiş bağlar dizmiş, dağ ve sahra gül ve gül bahçeleriyle dolmuş.
1923. Her tarafta yeşil bahçeler bitirmiş, içinde akıp giden ırmaklar (yaratmıştır).
1924. Taze çiçeklerden bahçeler yaratıp, yakut ve mücevherlerden kutsal yerler (yapmıştır).

⁹⁷⁵ erḳām : aḥkām İ

⁹⁷⁶ aşlın: ehlin İ

^{977c} Acāibu’l-Ḳulūb: ‘Acāibu’ş-salāt İ

⁹⁷⁸ u: -K

⁹⁷⁹ bu: -İ

⁹⁸⁰ Ḥadāyıklar: Ḥadāyıklar İ

- 1925 İçinde tahtını kılmış mu⁹⁸¹ allâ
Kemâliyle mücellâ vu muşaffâ
- 1926 Gel imdi ey laṭîf-i ḥûb şûret
Gel imdi ey zarîf-i ter ṭab⁹⁸² iat
- 1927 Gel ey gûyende-i tevḥîd-i muṭṭlak
Gel ey dil-i bûlbûl ü⁹⁸² ḳavl-i ber-ḥaḳ
- 1928 Bu bustân u bu bâḡuñ maḥremi ol
Bu taht üstünde şâhuñ hem-demi ol
- 1929 Ki feyz idüb saña nûr-ı cemâli
‘Aṭâlar eyleye ‘izz u celâli
- 1930 Bulasın ḳurbet-i cânile maḥrem
Olasın vaşl-ı cânânile hemdem

[İ61a]

Der Şıfat-ı Ahlâḳ-ı Zemîme

- 1931 Velîkin yidi cîlf u nâkes-i dūn
Bu şehriñ ḥalkını itmege maḡbūn

[K62a]

- 1932 Kimi ṭarâr olub kimi ḥarâmi
Fesâd ile götürüler niẓâmı
- 1933 Bulub bu şehre vü bu tahta⁹⁸³ fırşat
Ḳılurlar zulmile bu milke nikbet
- 1934 Melekler yirini alur şeyâṭin
Gelür müfsidler vü gider selâṭin
- 1935 Yıkılur güşelerde bâḡ-ı gülşen
Ḳılur yirinde ḥâr u ḥor mesken
- 1936 Bozulur büstân-ı dilgüşâlar
Gider ezhâr u berg-i cân-fezâlar
- 1937 Biter zaḳḳum-ı bed bûy-ı bed ezher⁹⁸⁴
Girerler aña divân-ı bed-aḥter
- 1938 Söyünür şem⁹⁸⁵ -i cân u maḥv olur nûr
Ṭutar⁹⁸⁵ ol mülk-i zulmet ‘adl olur dūr

1925. Onun içinde tahtını, kusursuzluğu ile pek yüce, parlak ve arıtılmış kılmıştır.
1926. Şimdi gel ey güzel görünüşlü latif, gel ey taze yaratılışlı zarif!
1927. Gel ey mutlak tevhidi söyleyen, gel ey bûlbûl dilli ve hak sözlü!
1928. Bu bostan ve bahçenin sırdaşı ol, bu taht üstünde padişahın arkadaşı ol.
1929. Ki, sana Allâh'ın cemal nuru ile feyiz, bereket versin, yücelik ve celal sahibi Allâh sana ihsanlarda bulunsun.
1930. Can yakınlığı ile sırlar bulasın, canana erişip dostu olasın.

Kötü Ahlakın Vasfı Hakkında

1931. Ancak yedi kaba ve aşağılık alçak, bu şehrin halkını aldatırlar.
1932. Kimi yankesici kimi harami olup, bozgunculuk ile düzeni bozarlar.
1933. Fırsat bulunca bu şehre ve tahta zulmeder, bu ülkeyi felakete uğratırlar.
1934. Meleklerin yerini şeytanlar alır, sultanlar gider, bozguncular gelir.
1935. Gül bahçesi bağı köşelerde yıkılır, yerinde dikenli ve çirkin yerler kalır.
1936. Gönül açan bahçe bozulur, can artıran çiçekler ve yaprak gider.
1937. Onda kötü kokulu zakkum çiçeği biter, kötü talihli devler o (bahçeye) girerler.
1938. Canın mumu söner ve nur mahvolur, o ülkeyi zulmün karanlığı tutar adalet uzaklaşır.

⁹⁸¹ mu⁹⁸¹ allâ: muşallî K

⁹⁸² ü: -î

⁹⁸³ tahta: ḥalka İ

⁹⁸⁴ Biter zaḳḳum-ı bed bûy-ı bed ezher: -î

⁹⁸⁵ Ṭutar: Döner İ

- 1939 Le'îm alur maḳāmını kerîmüñ
Fesâdı zâhîr olur her le'îmüñ
- 1940 Zihî zulm zihî zulmet u zihî hayf
Hudâ'nun ḥanesine dîv ola zâyf

Der Şıfat-ı Ahlâk-ı Hamîde

- 1941 Gel imdi ey 'azîz şehri-i yezdân
Ol imdi şehrüñe sulṭân-ı 'irfân
- 1942 Getür Raḥmânî⁹⁸⁶ cündi ol tâlîb
Şeyâṭîn leşkeri üstine ğâlib
- 1943 Götür bu şehirden zulm u fesâdı
Yitişdür ḥalka 'adl u luṭf-ı dâdı
- 1944 Dilerseñ kim vücûdı pāk idesin
Gerekdür kim sözi idrâk idesin

[İ61b]

- 1945 Bilesin ol yedi merdûd kimdür
Le'îm u nâkes u mefkûd kimdür
- 1946 Biri buḥl u birisi ḥaseddür
Biri kibri ki "ḥablün min mesed"⁹⁸⁷dür
- 1947 Biri ğıybetdurur andan ḥazer kıl
Birisi kızbdür andan güzer kıl

[K62b]

- 1948 Biri mekr u⁹⁸⁸ nifâḳ ol naḥs-ı şūmuñ
Daḥî etbâ'ı çoḳdur ol racūmuñ
- 1949 Bularuñ nice biñ aşḥâbı vardır
Ol aşḥâbuñ nice aḥbâbı vardır
- 1950 Bulardan ḳurtulan ehl-i Hudâ'dur
Beġâyet ḳuvvet u faẓl u 'ulâdur⁹⁸⁹
- 1951 Ḳıl imdi bunları ḳahr ile mercūm
İt imdi buları şehrüñde mezmūm

1939. Cimri, cömerdin makamını alır, tüm alçakların bozgunculuğu ortaya çıkar.
1940. Ne kadar zulüm, karanlık, nasıl da korku... Allâh'ın evine şeytan/dev misafir olduğunda.

Övülmeye Değer Ahlakın Vasfı Hakkında

1941. Şimdi gel tanrı şehrinin azizi, şimdi şehrine irfan sultanı ol.
1942. Şeytan askerleri üstüne Rahmani orduyu getirmeye talip ol, galip (gel).
1943. Bu şehirden zulüm ve bozgunculuğu götür, halka adalet ve yardım iyiliğini ulaştır.
1944. Vücudu temizlemek istersen, sözü anlamam gerekir.

1945. O yedi reddedilmiş, cimri ve aşağılık gaib kimdir bilesin.
1946. Biri cimrilik birisi kıskançlıktır, biri kibirlilik mal biriktirmek/"biri boynunda ipini taşımak"tır.
1947. Biri gıybettir ondan kork, birisi yalandır ondan geç.

1948. O uğursuz şomun biri bozguncuk ve hiledir, o kovulmuşa daha çok tabi olanlar/uyanlar vardır.
1949. Bunların daha nice bin dostları vardır, o dostların nice ahababı vardır.
1950. Bunlardan kurtulan Allâh ehline, son derece kuvvetli, faziletli ve yücedir.
1951. Şimdi bunları kahr ile taşıla, şimdi bunları şehrinde ayıpla.

⁹⁸⁶ Raḥmânî: Raḥmân İ

⁹⁸⁷ bk. İktibaslar 51

⁹⁸⁸ u: -K

⁹⁸⁹ 'ulâdur K'da harekeli

- 1952 Bularuñ yirine olsun izāfet⁹⁹⁰
Tevā' zula kerem daḥı ẓanā' at
- 1953 Daḥı perhiz u ẓal' at daḥı hikmet
Daḥı 'ilm u seḥa vu hem mürüvvet
- 1954 Eger bunları sen iş idinesün
Kamu ḥālūñde hem kiş idinesün
- 1955 Şeyāṭından olur şehriñ selāmet
'İmāretler olur milkūñ tamāmet
- 1956 Var imdi cehd eyle ey birāder
Ki nūr olub vücūduñ gide āzer

Cāhil-i Nā-Murād

- 1957 Bu eşyā kim olubdur cins-i zāti
Bulub her biri bir nev'-i şifāti
- 1958 Kimisi ḥāş u kimi 'ām olmuş
Kimi nāķış kimisi tām olmuş
- 1959 Kimisi cāhil u mālī firāvān
Kimi biñ 'ilmile dervīş-i giryān

[İ62a]

- 1960 Kimisi bi't-ṭabi' ya' nī ki nāhik
Kimi bi'l-fi' ildür ḥayvān-ı nāṭıķ
- 1961 Bilür envā' ile 'aql-ı ma' āşı
Kılur her fi' ilde biñ irti' āşı
- 1962 Müheyyā olub esbāb-ı ma' işet
Müretteb olub ef' āl-i meḥibet
- 1963 Melekler emrine münkād olmuş
Havārī ḥükmine isnād olmuş⁹⁹¹

[K63a]

- 1964 Yitişmiş rüzigārından murādı
Tamām olmuş murādıyla nihādı
- 1965 Velīkin fi'l-ḥaķiķi dīv-i āzer
Ki yüz ḥūr u melekdür⁹⁹² aña çāker

'Ālim-i Nā-Murād

1952. Bunların yerine baḡın, tevazu, cömertlik
ve kanaat,
1953. perhiz ve güzellik, hikmet, ilim,
cömertlik ve de mürüvvet olsun.
1954. Eğer sen bunları iş edinirsen, her
halinde adetin haline getirirsen,
1955. şehrin şeytanlardan kurtulur, ülken
baştanbaşa mamur olur.
1956. Şimdi var çabala ki ey kardeşim,
vücudun nur olsun ateş gitsin.

Muradına Erememiş Cahil

1957. Her biri bir nitelik kazanan bu eşya
kendine özgüdür.
1958. Kimisi özel, kimisi genel, kimi eksik
kimi de tam olmuş.
1959. Kimisi cahil ve aşırı malı var; kimisi de
bin ilim ile ağlayan derviş olmuş.
1960. Kimisi tabiatıyla eşek sesli, kimisi de
gerçekten konuşan hayvandır.
1961. Dünya hayatına yönelik akıllı tüm
çeşitleri ile bilir, her işi bin
titreme/hareket ile yapar.
1962. Yaşama sebepleri hazırlanmış olup,
büyük fiiller düzenlenince,
1963. melekler emrine boyun eğmiş,
yardımcılar hükmine dayanmış.

1964. Zaman amacına ulaşmış, isteḡi üzere
yaratılışı tamamlanmış.
1965. Ancak hakikatde yüz huri ve meleḡin
onun emrinde olduḡu ateşin şeytandır.

Muradına Erememiş Alim

⁹⁹⁰izāfet: işāfet K

⁹⁹¹ olmuş: kılmış K

⁹⁹²melekdür: melek K

- 1966 Göresin birini insān-ı kāmīl
Tamāmiyetde ‘ālim daḥı fāzıl
- 1967 Kemāliyyet buluben nefis-i nātık
Kamu fenni bilür üstad-ı ḥāzık
- 1968 Zārāfet ‘ilminün şāhı olmuş
Leṭāfet kevkebinün māhı olmuş
- 1969 Kılub seyr-i semāvātı⁹⁹³ tefekkür
Muḥaşşıl olmuş envā‘-ı taşavvur
- 1970 Şu kim taşdıķ der taḥşıl kılılmış⁹⁹⁴
Şu kim taṭbık der tekmıl kılılmış⁹⁹⁵
- 1971 Zārīf u ḥüb-ı zıhn u ter-ṭabī‘at
Laṭīf u⁹⁹⁶ rūḥ-baḥş u pür mürüvvet
- 1972 Velī olmuş ma‘īşetden münezzeh
Gözinde bil ki her divün mükerrer
- 1973 Eger ‘allāme-i ‘ālem olursa
Ki yüzbiñ müşkilātı ḥal kılursa
- 1974 Kālur bir cāhilün fi‘inde ‘āciz
Bulamaz vüs‘at-ı ‘ālemde ḥayyiz

[İ62b]

- 1975 İniler zār zār vü hem döker kan
Bulunmaz dest-giri vü⁹⁹⁷ virür cān
- 1976 Ne ‘İsī dir ne Mūsī dir ne Aḥmed
Kılur nisyān-ı küllī işbu esved
- 1977 Kimi yerden götürür tā simāke
Kimi gökden düşürür taḥtı⁹⁹⁸ ḥāke

Der Taḥayyür-i ‘Uḫalā

- 1978 ‘Acāyib müşkilātum var bu işden
Be-ḡayet⁹⁹⁹ şiddetüm var bu revişden

[K63b]

1966. Tamamen alim, fazilet sahibi ve kamil
insan olan birini gör.
1967. Ruhu olgunluk kazanarak, her fenni
bilen işinin üstadı olunca,
1968. incelik ilminin şahı olmuş, latiflik
yıldızının Ay’ı olmuş.
1969. Göklerin seyrini tefekkür edip, çeşitli
tasavvurlar elde etmiş.
1970. Tahsilin içinde tasdik etmiş, olgunluğu
uygulamaya geçirmiş,
1971. zarif, güzel zihinli ve taze yaratılışlı,
ince, ruh bahşeden ve insanlık dolu,
1972. yaşayıştan ve maddi ve manevi
kirlerden arınmış veli olmuş (bu kişi)
şeytanın gözünde beğenilmez.
1973. Her ne kadar alemlerin en bilgilisi olsa
da yüz bin zorluğu çözse de,
1974. bir cahilin işinde aciz kalır, alemin
genişliğinde yer bulamaz.

Akıllıların Şaşıması

1978. Bu işten acayip zorluğum var, bu
gidiştten son derece güçlük çekiyorum.

⁹⁹³semāvātı: semāvāt K

⁹⁹⁴kılılmış: olmuş K

⁹⁹⁵kılılmış: olmuş K

⁹⁹⁶u: -K

⁹⁹⁷vü: -İ

⁹⁹⁸taḥtı: taḥt K

⁹⁹⁹Be-ḡayet: Beḡāyib İ

1979 Bu fî lûñ fâ'ili yâ Rab felek mi
Yahûd bu mektebûñ ehli melek mi

1980 Felek dirsem suâle yok cevâbum
Melek dirsem varur neshe kitâbum

1981 Ki ya' nî ezmine olunca râbî'
Olur mevlûd çün devr-i câmi'

1982 Birisi ol ki nuṭfe ola¹⁰⁰⁰ münzel
Birisi ol ki şûret ola ekmel

1983 Üçüncüsü olur rûḥuñ nüfûzı
Olur dördüncü ḥâricde ḥudûdı

1984 Bu dördüñ her birinde kevkeb-i heft
Kılur ef' âlini zâhir budur şavt¹⁰⁰¹

1985 Ki sâ'at-i sa'd u naḥsa olsa dâḥîl
Bulur mevlûd anda fî'line ḳâbil

1986 Eger sa'd oldı ise ol zamânda
Olur bu daḥı sa'd ol cihânda

1987 İkinci vü üçüncide daḥı hem
Bu resme it ḳıyâs ey yâr-i hemdem

1988 Bu resme olıcaḳ ey yâr-i pür fen
Olur lâzım ḥod ol ef' âle mekven

1989 Ki ol mekvende tekvin ola câri
Müretteb eyleye naḳş-ı nigârı

[İ63a]

1990 Degüldür mekven illâ sâ'at ey cân
Degüldür sâ'at amma fî'le yeksân

1991 Eger sa'd u eger naḥs ey birâder
Bu sâ'atlerdurur ef' âle mâder

1992 Bu minvâl üzre câri olsa ef' âl
Kılur çarḥ u nücumı fâ'il aḳvâl

1993 Olinca kevkeb eflâke nisbet
Gerekdür fî'ile bir sâ'atde keşret

1994 Ki bir sâ'atde yüzbiñ nuṭfe nâzil¹⁰⁰²
Olur mümkün olur hem şekle ḳabil

1979. Bu işi yapan felek mi Allâh'ım! Yoksa
bu okulun ehli melek mi?

1980. Felek dersem, soruya cevabım yok,
melek dersem kitabım
neshe/hükümsüzlüğe varır.

1981. Yani, zamanlar dördüncü olunca, doğuş
dört halde toplanır.

1982. Birisi, inen nutfeye, birisi tamamlanmış
suret olsun.

1983. Üçüncüsü ruhun nüfuz etmesi/
verilmesi dördüncü dışarıda eriştiği son
noktadır.

1984. Bu dördün her birinde yedinci yıldız
işlerini ortaya çıkarır, suret/ses budur.

1985. Uğurlu ya da uğursuz saatin (hangisine)
dahil olursa, doğan o işe kabiliyetli olur.

1986. Eğer o zamanda uğurlu ana denk
geldiyse, dünyada da kutlu olur.

1987. Ey sevgili dost! İkinci ve üçüncüyü de
bu tarzda kıyas et.

1988. Ey çok bilgili sevgili! Bu şekilde
kendisinin o fiillerin yapıldığı yer
olması gerekir.

1989. Ki, o yaratılış yerinde tekvin devam
etsin, ressamın nakışı düzenlensin.

1990. Ey can! Yaratılış yeri sadece saate
(bağlı) değildir, saat fiille eşit değildir.

1991. Ey kardeşim! Gerek uğurlu gerek
uğursuz bu saatler işlerin annesidir.

1992. Fiiller bu minval üzere devam etse,
felek ve yıldızları hükümlerin faili
yapar.

1993. Yıldız feleğe bağlı olunca, işin
yapılması için bir saatte çokluk
gereklidir.

1994. Ki bir saatte yüz bin nutfeye iner, hem
varlık hem de şekle kabiliyet kazanır.

¹⁰⁰⁰ ola : -İ

¹⁰⁰¹ şavt: şûret İ

¹⁰⁰² nâzil: te'vîl İ

1995 Gerekdi bunların eşkālī ey cān
Mümeşşel oldu hem fi‘l-i yeksān

[K64a]

1996 Kamu ya¹⁰⁰³ cāhil olaydı ya ‘ālim
Ya ‘ādil olaydı yaḥu zālīm

1997 Yaḥūd olaydı cümle tūvān-ger
Yaḥūd olaydı küll-i bed-aḥter

1998 Su ‘āle yok cevābum bu maḥalde
Meger mümkün ola ḍarb-ı meşelde

Vech-i Āḥir

- 1999 Eger dirseñ kirāmen kātibini
Müvekkel kıldı bu ḥāle mu‘īni
- 2000 Ne ḥāşıl oldısa ḳahr u keremden
Degül¹⁰⁰⁴ illā ki¹⁰⁰⁵ ol ceffe’l-ḳalemden
- 2001 Bu ḳavle mu‘teḳid olursa¹⁰⁰⁶ ‘aḳlūm
Bu fi‘li iḳtizā iderse naḳlūm
- 2002 Niçün cibriḏ diyü nükte idersin
Bu taḳdīri ḳoyub ḳānde gidersin
- 2003 Ne buḥli ola¹⁰⁰⁷ Feyyāz-ı Ḳadīm’ün
Ne zulmi ola¹⁰⁰⁸ Raḥmāni’r-raḥīm’ün

2004 Ki bu milke neden biñ şāh olmaz

[İ63b]

Ya niçün her kişi āgāh olmaz¹⁰⁰⁹

Vech-i Āḥir

- 2005 Eger dirseñ ki olur ḥin talebde
Yine müşkil gelür taḳdīr-i rabde
- 2006 Ki her ṭālib yitişmez maṭlabına
Fesād irüb kemāl-i mezḥebine

1995. Ey can! Bunların şekilleri fiillerin
eşitliğini temsil etti.

1996. Tamamı ya cahil olsaydı ya alim, ya
adaletli ya da zalim olsaydı,

1997. ya da hepsi zengin olsaydı ya da tamamı
kötü talihli,

1998. her ne kadar darb-ı meselde olsa da bu
konuda soruya cevabım yok.

Bir Başka Yön

1999. Eğer kiramen katibini/yazıcı melekleri
bu hale yardımcı vekil tayin etti dersen,
2000. üzüntü ve iyilikten ne elde edildiyse,
onun tamamı illa bir kalemde olmadı.
2001. Aklım bu söze inanırsa, öğrendiklerim
bu işi gerektirdiyse,
2002. Neden zorla diye nükte yapıyorsun, bu
görüşü bırakıp nereye gidiyorsun?
2003. Ne ezeli feyiz veren Allāh’ın ne
cimriliği ne de merhamet ve şefkat
sahibi Allāh’ın zulmü olur.
2004. Ki bu ülkeye neden bin padişah olmaz,
niçin her kişi buna uyanmaz/bunu
bilmez?

Bir Başka Yön

2005. Eğer zaman istenilebilir dersen, bu
Allāh’ın takdirine yine uygun olmaz.
2006. Çünkü her istek sahibi, mezhebinin
mükemmelliği bozulduğundan
istediğine ulaşamaz.

¹⁰⁰³ ya: -İ

¹⁰⁰⁴ Degül: Degüldir K

¹⁰⁰⁵ ki : kim K

¹⁰⁰⁶ olursa: oldıysa İ

¹⁰⁰⁷ oldı: ola K

¹⁰⁰⁸ oldı: ola K

¹⁰⁰⁹ 2004 -K, beytin ilk mısrası [İ63a]’da ikinci mısrası [İ63b] dedir.

- 2007 Olur ya i‘ tizālī ve ya dehrī
Yahūd mūcid kılar halka sipihri
- 2008 Kālur girdābe-i efkār içinde
Bulur envā‘ -ı nakl aḥbār içinde
- 2009 Gehī sünnī gehī olur mūrāyi
Zihī bed-i‘ tikkād u bed-nümāyi
- 2010 ‘ Aceb budur ki bu cümle tavāyif
Olub her birisi bu hāle vākıf
- 2011 Olur ol hāle rāzī ḥayr u eger¹⁰¹⁰ şer
Gerek müflis ola yahūd tüvān-ger

[K64b]

- 2012 Eger kāfir ola vü ger Yahūdi
Ve’ger müşrik ola vü¹⁰¹¹ ger vücūdi
- 2013 Kāmusı mezhebinde ḥūb-ı sālīk
Kāmusı milketinde ḥūb-ı mālīk
- 2014 Eger kāfir diriseñ bir Yahūda
Seni atmak diler nār-ı vākuda
- 2015 Ve’ger bir kāfire dirseñ Yahūdi
Yanub ḡayret odına çıka dūdı
- 2016 Eger birine dirseñ ey müselmān
Şanur ki oldı bu ‘ ālemd e sultān
- 2017 Birine ger müselmān dir olursañ
Ki ol ismi āna nisbet kılursañ
- 2018 Seni katl eyleye şeksüz gümānsuz
Kıla la‘ net diye dinsüz imānsuz
- 2019 ‘ Aceb ‘ ālem ‘ aceb deryā ‘ aceb mevc
‘ Aceb ‘ ḥikmet ‘ aceb kudret¹⁰¹² ‘ aceb fevc

[İ64a]

- 2020 Ḥaḳīkatde kamu emr-i i‘ tibāri
Kimsenüñ yoḡ elde ihtiyārı
- 2021 Degüldür i‘ tibār illā ki ‘ āli
Degüldür ihtiyār illā Ḥudāyī

2007. Ya Mutezile ya Dehri olur, ya da halka
feleklerin icad edici olduğunu (anlatır).
2008. Düşünceler girdabı içinde kalır, haberler
içinde çeşitli nakiller bulur.
2009. Bazen Sünni olur bazen ikiyüzlü, ne
kadar kötü itikat ve kötü görünme.
2010. Şaşılacak olan budur ki, bunca güruhun
her birisi bu hale vakıftırlar.
2011. İster zengin ister iflas etmiş olsun, hayır
ya da şer o hale razı olur.

2012. Gerek kafir/Hristiyan, gerek Yahudi,
gerek müşrik, gerekse vücud
ehli/varlıkçı olsun,
2013. Tamamı mezhebinde tutunmuş, tamamı
ülkesinde güzelce sahip,
2014. Eğer sen bir Yahudi’ye kafir/Hristiyan
dersen, seni odun ateşine atmak ister.
2015. Eğer, bir Kafir’e/Hristiyan’a Yahudi
dersen, gayret ateşinde yanıp dumanı
çıkar.
2016. Eğer, birine ey Müslüman dersin,
kendisini alemde sultan oldu sanır.
2017. Eğer birine Müslüman diyecek olursan,
o isim ile o kişiyi bağdaştırırsan,
2018. seni delilsiz ispatsız katleder, sana
dinsiz imansız diye lanet eder.
2019. Garip alem, garip derya, garip dalga,
acayip hikmet, acayip kudret, acayip
insanlar.

2020. Gerçekte hepsi varsayıp, kimsenin
elinde tercihi yok.
2021. Varsayma illa yüce olmaz, seçip tercih
etme muhakkak Allāh’tan değildir.

¹⁰¹⁰ ḥayr eger: ḥayr u eger K

¹⁰¹¹ vü: -i

¹⁰¹² kudret: kader K

Ender Şıfat-ı Baḥr-i Kadīm

- 2022 Zihī deryā ki¹⁰¹⁴ ğarḳ itmiş cihānı
‘ Adem kılmış vücūd-ı künefēkānı
- 2023 Muḥīṭ olmuş cemī‘-i kāyināta
Basīt olmuş zevāt-ı şeş-cihāta
- 2024 Zevāt andan bulubdur zīr u bālā
Hayāt andan olubdur külli eşyā
- 2025 Anuñ mevc-i bihārından olur cān
Ki ol cān ile ḥaydur çeşm-i ḥayvān
- 2026 Ne ‘amīḳine bu baḥrūñ ‘aḳl irdi
Ne fīkr ile kenārın kimse gördi
- 2027 Ne keyfiyyātına vardur bidāyet
Ne ḥayşıyyātına bulındı ğāyet

[K65a]

- 2028 Ne taḳdīr itdiler emvāc-ı farzın
Ne taḥrīr itdiler tūl u ‘arzın
- 2029 ‘İḳāl olmuş ‘uḳūl anuñ içinde
Ḳamu ḳalmış ufūl anuñ içinde
- 2030 Ḳamu ‘ālem andan oldı anda ‘āciz
Ḳamu tekvīn anuñ yok aña ḥayyiz
- 2031 Ḥayāl-i şemmesini ‘aḳl-ı derrāk
Daḥlī ṭuymadın eydür “mā ‘arafnāk”¹⁰¹⁵
- 2032 ‘Aceb deryādur ey ‘arīf bu deryā
Ki kendü varlığına oldı gūyā
- 2033 Velīkin varlığı varlıkda pinhān
Yine hem birliği birlikde yeksān
- 2034 Tecellī eyledi saḥrā-yı rūḥa
Yitişdi ‘aḳl u cān andan fütūḥa

[İ64b]

- 2035 Çün oldur¹⁰¹⁶ ḳuvvet u ḳudretde Ḳādir
Anuñçün itdi bu emvācī zāhir
- 2036 Ki mevcī zātını mestūr kıla
Vücūdı ‘ālemi ma‘mūr kıla

Ezeli Denizin Vasfı Hakkında

2022. Ne hoş, derya ki cihanı kaplamış,
olanların varlığını yok kılmış.
2023. Tüm evreni kaplamış, altı yönün
sahiplerine yayılmış.
2024. Kişiler alt ve üstü/aşağı ve yukarıyı
ondan bulurlar, tüm eşya ondan hayat
bulur.
2025. Can, onun denizlerinin dalgasından
olur, ki ölümsüzlük suyu, o can ile
diridir.
2026. Bu denizin derinliğine ne akıl erdi, ne
fikir ile sahilini kimse gördü.
2027. Ne keyfiyetlerinin başlangıcı vardır, ne
de niteliklerine son nokta bulundu.
2028. Ne dalgaların sayısını takdir etdiler, ne
de yeryüzünün uzunluğunu yazabildiler.
2029. Akıl, onun içinde tutulup kalmış,
tamamı onun içinde batmış.
2030. Onda, tüm ilimler aciz kaldı, tüm
yaratmalar onun, onun yeri mekanı yok.
2031. Çok anlayışlı akıl bile, hayalinden en
ufak parçayı duymadan/koklamadan
“ma-arafnak/bilemedik”der.
2032. Ey arif kişi! Kendi varlığını söyleyen bu
derya acayip deryadır.
2033. Ancak, varlığı varlıkta gizli, birliği
birlikte denk.
2034. Ruh sahrasına tecelli eyledi, akıl ve can
oradan açılmaya ulaştı.
2035. Güç ve kudrete o kadir olduğu için, bu
dalgaları görünür kıldı,
2036. dalgası zatını gizlesin, varlığı alemini
imar etsin (diye).

¹⁰¹⁴ ki: -K

¹⁰¹⁵ bk. Kelam-ı Kibarlar 4

¹⁰¹⁶ oldur: oldı İ

2037 Görünen şekil olanı¹⁰¹⁷ zāt-ı ‘ulyā
Bilinen mevc olanı asl-ı deryā

2037. Görünen şekil olanı yüce zat, bilinen
dalga olanı deryanın aslı.

Elbahru Baḥrun ‘alā mā-kāne fī kıdemin inne’l-
ḥavādiṣe emvācün ve enhārun felā taḥcebenneke
eşkalün tüşakilühā ‘ammen teşekkele fehiye estār¹⁰¹⁸

Deniz ezeli olduğu üzere denizdir.
Hadiseler ise dalgalar ve nehirlerdir.
Oradan teşekkül eden şekiller seni
nehirlerin ve perdelerin
şekillendirdiklerinden alıkoymasın.

2038 Ne ḥikmetdür ne ḳudretdür İlähî
Ki kendün ola kendünün güvāhı

2038. İlahi! Ne hikmet, ne büyük güçtür ki
kendi kendinin delilisin.

Ḳavluhū Te‘ālā Şehida’llāhu ennehū lā ilāhe illā hüve
ve’l-melāiketü ve ulü’l-‘ilmü ḳāimen bi’l-ḳıstı¹⁰¹⁹

Allāh Teala’nın sözü: “Allāh, melekler
ve ilim sahipleri, ondan başka ilah
olmadığına adaletle şahitlik ettiler.”

2039 Senün zıdduñ çü¹⁰²⁰ yoğidi ezelde
Ki kılaydı saña şirket ḥalelde

2039. Senin ezelde zıddın olmadı ki, sana
bozma işinde ortaklık etsin.

2040 Neden bu nefy u işbāt ey İläh’um
Neden bu jeng-i mir’at ey penāhum

2040. Ey Allāh’ım! Bu inkar ve ispat neden?
Bu aynanın tozu neden ey sığınağım!

[K65b]

2041 Belî ḳahr ile luṭfuñ ‘illetidür
Ki zātuñ varlığınıñ ülfetidür

2041. Zaten varlığının ülfeti zatındır, kahır ve
ihسان da delilindir.

2042 Gehî birdür gehî biñdür cemālün
Gehi nār u gehî nūrdur celālün

2042. Cemal’in bazen birdir bazen bindir,
Celal’in bazen nar bazen nurdur.

2043 Celālî nefy kılsa nār-ı ḡayret¹⁰²¹
Cemālî işbāt eyler nūr-ı vuşlat

2043. Gayret ateşi, Celal’ini inkar etse,
kavuşma nuru Cemal’ini ispat eder.

2044 Velîkin setr imiş ḡayret¹⁰²² cemāle
Ki dā’im şekl olur ḳabil zevāle

2044. Ancak, gayret Cemal’e /güzelliğe örtü
olmuş, ki şekil daima yok olmaya
kabildir.

2045 Fenādur bu maḳāmuñ ibtidāsı
Beḳādur ol fenānuñ intihāsı

2045. Bu makamın başlangıcı fenadır, o
fenanın sonu bekadır.

¹⁰¹⁷ olanı: ola bî İ

¹⁰¹⁸ İ’de beyit şeklinde yazılmış

¹⁰¹⁹ Ḳavluhu Te‘ālā: - İ, bk. İktibaslar 52

¹⁰²⁰ çü: ḥo K

¹⁰²¹ ḡayret : ‘izzet İ

¹⁰²² ḡayret: raḡbet İ

2046 Ya sem' u ya başr olmak gerekdür
Çü nuṭṭ olduñ ḥazer kılmak gerekdür

[İ65a]

2047 Semā' ile revānuñ rüşen olur¹⁰²³
Naẓardan hem cihānuñ gülşen olur¹⁰²⁴

2048 Kelām ile ḥayāt olur vücūduñ
Velī maḥfūz gerekdür ḥudūduñ

2049 Ki resm u ḥad nīzām oldu vücūda
Geçerseñ resm u ḥaddi var Vedūd'a

2046. Ya duyan ya gören olmak gerekir,
konuştuğu için korkmak gerekir.

2047. İşitmesi ile canlar mutlu olur, bakışı ile
cihan gül bahçesi olur.

2048. Kelam/konuşması ile varlığı hayat olur,
ancak sınırlarını korumak gereklidir

2049. ki, yol yöntem ve sınır varlığın düzeni
oldu. Eğer yolu ve sınırı geçersen
kullarını çok seven ve seilmeye layık
Allāh'a var.

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

El-Kasīde Fi't-tevhīd

- 2050 Zihī deryā-yı ḥayretkim içinde cümle-i¹⁰²⁵ eşyā
Tamāmet ġarḳ olmuşlar kimi esfel kimi a' lā
- 2051 Ne bilürler ki bu bahrūñ neredür ḥadd u pāyānı
Ne añlarlar ki ol ḥadden ne yerdür maḳşad-ı aḳşā
- 2052 Ne tuymuşlar ki bu baḥrūñ içinde zinde olmuşlar
Ne bilmişler ki kimdendür bu cümle cūş-i sevda
- 2053 Hemīşe baḥre müstaġriḳ velīkin baḥrden ġāfil
Zihī ' ibret zihī ḳudret zihī ḥikmet zihī deryā
- 2054 Zihī baḥr-i nihāyetsüz zihī deryā-yı ġāyetsüz
Zihī zāt-ı bidāyetsüz zihī ' aşḳ zihī şeydā
- 2055 Gel ey rūḥ-ı vefādārum refīḳüm mūnisüm yārüm
Baña sen müstemi' ol kim diyem bu sırrı ben saña
- 2056 Bu baḥri bilmek istersen kıdem baḥridürür adı
Velīkin bu ḥavādişler olur emvāc-ı baḥr-ārā

[K66a]

Tevhit Kasidesi

2050. Ne güzel hayret deryası ki içinde kimi
aşağı/değersiz kimi kıymetli eşyaların
tümü tamamen (ona) gark olmuşlar.
2051. Bu denizin ucu bucağı nerededir ne
bilirler, ulaşılacak istenilen son noktanın
neresi olduğunu ne anlarlar?
2052. Bu denizin içinde canlı olanı nereden
duymuş, bu tüm sevda coşkularının
kimden olduğunu ne bilmişler?
2053. Hem denizde boğulmuşlar, ancak
denizden habersizler, ne güzel ibret, ne
güzel kudret, ne hoş hikmet, ne hoş
derya!
2054. Ne iyi sonsuz deniz, ne güzel sınırsız
derya, ne hoş başlangıcı olmayan zat, ne
güzel aşk, ne güzel çılgınlık!
2055. Gel ey ruhum, vefalım, dostum,
sevimlim, yarım, sen beni dinle ki ben
sana bu sırrı söyleyeyim.
2056. Bu denizi bilmek istersen, adı
kıdem/ezelilik denizidir, ancak bu
hadiseler, denizi süsleyen dalgalar olur.

¹⁰²³ olur: eyler i

¹⁰²⁴ olur: eyler i

¹⁰²⁵ içinde cümle-i: içinde bu cümle i

2057 Hicābuñ olmasun senüñ¹⁰²⁶ bu eşkāl u¹⁰²⁷ teşākküller
Ki bunlar baħr için oldı kamu estār hem esrā

2058 Bu zāhirdür ki olur emvāc çünkim baħrden hāşıl
Kaçan kim mevc ola zāyıl olur baħrūñ yüzi sādā

2059 Yüzüñi her yaña dönseñ¹⁰²⁸ tutsañ gör anda “**vechullāh**”ı
Kelām-ı haqqı fıkır idüb “**tüvellü**”¹⁰²⁹ sırrını añla¹⁰³⁰

2060 Ne söz kim sem‘ üñe girse vü¹⁰³¹ gönüñe eşer virse
Anuñ tesbīhidür şeksüz müeşşir oldurur haqqā

2061 Kelām-ı nefsi kim sen idersin ħalbūñ içinde
‘ Aceb budur ki yine dönüben dirsūñ anuñçün lā

[İ65b]

2062 Hicābı ref‘ idüb cāndan bu şavt u ħarfı¹⁰³² key añla
Ki eşyā-yı müsebbihler anuñla oldılar güyā

2063 Saña çün perdeler¹⁰³³ olmışdur bu me‘menlik¹⁰³⁴ ey cānum
Geçerseñ¹⁰³⁵ ol perdelerden bilkim olduñ yārle yektā

2064 Eger tevḥīd isterseñ var isķāt-ı izāfāt kı¹⁰³⁶
Eger¹⁰³⁷ taḥķīk dilerseñ vücūd-ı müfred ol ferdā

2065 Daḥı eşkāl olmaz bundan özge ehl-i tevḥīde
Ki ‘aynı vācibi bilmez vücūd-ı cümle-i maḥẓā

2066 Bu nūrı kimsene görmez velīkin şıdkla ey yār¹⁰³⁸
Bu baħre kimsene girmez vücūduñ terk¹⁰³⁹ iden illā

2067 Bu sözden şunlar añlar kim kelām-ı haqqı fıkır eyler
Bu kāmı anlara şor kim olurlar gevher¹⁰⁴⁰-i ‘ulyā

2057. Bu şekiller ve görünüşler senin perden olmasın, bunların tamamı deniz için örtüler ve bağlardır.

2058. Bu açıkça görülür ki, dalgalar denizden ortaya çıkar, ne zaman dalga olmaz, denizin yüzü o zaman sade olur.

2059. Yüzünü her ne yana dönsen, orada “Allāh’ın yüzünü” gör, Hakk’ın sözünü düşünüp “tüvellü” sırrını anla.

2060. Hakikaten, hangi söz kulağına girse ve kalbine tesir etse, şüphesiz onun tesbih edilişidir, gerçekten o müessirdir.

2061. Sen kalbin içinde konuşuyorsun şaşılın budur ki, yine dönüp onun için la/değil diyorsun.

2062. Örtüyü kaldırıp, bu konuşmayı ve sesi iyice anla, çünkü tespih edenler/sübhanallāh diyenler onunla konuşur oldular.

2063. Ey canım! Bu emin yer sana perde olmuştur, bil ki perdelerden geçersen yar ile bir oldun.

2064. Eğer tevhit istersen, var, bağları bırak, eğer inceden araştırma istersen tek varlık ol ey ferd!

2065. Tevhit ehline bundan başka şekil olmaz, çünkü onun gözü mahza cümlesinin varlığından başka vacibi bilmez.

2066. Ey sevgili/gönül! Bu nuru sadakat sahibi olmayandan başka kimse göremez, bu denize varlığını terk etmeyen hariç kimse giremez.

2067. Bu sözden Allāh kelamını fikir edebilen şu kimseler anlar, bu kaynağı onlara sor, ki onlar (bu kaynağın) yüce cevheridirler.

¹⁰²⁶senüñ: her İ

¹⁰²⁷u: -K

¹⁰²⁸dönseñ: tutsañ İ

¹⁰²⁹bk. İktibaslar 38

¹⁰³⁰añla: añla K

¹⁰³¹vü: ki İ

¹⁰³²şavt u ħarfı: şavt ħarf K

¹⁰³³perdeler: perde İ

¹⁰³⁴me‘menlik: me‘menligüm K

¹⁰³⁵Geçerseñ: Geçerken İ

¹⁰³⁶kı: it İ

¹⁰³⁷eger: ve ger K

¹⁰³⁸yār: dil K

¹⁰³⁹terk: şirk İ

¹⁰⁴⁰olurlar gevher: olur dürr-i gevher İ

2068 Bilürsin hem bulursın hem idersin her ne kim dirseñ
Eger Hakkânî Rabb'ünden olursa rahmet-i ahrâ

Der Şıfat-ı Evliyāu'llāh

2069 Ne şîrîn dimiş ehl-i ma' rifetler
Ki lâyıkdur velîye her şıfatlar
2070 Velî ya' nî ki maḥbûb-ı ilâhî
Muvahḥid ya' nî Allāh' uñ güvâhı
2071 Cemîlün maḥzarı vü hem cemâli
Îlâh' uñ fazlı vü ' izz u celâli
2072 Şerî' at mezhebinde seyr itmiş
Ṭarîkat ' âlemini hem ṭayr itmiş

[K66b]

2073 Sülûk itmiş buḥûr-ı ma' rifetde
Ḥaḳîkat ḥâsıl itmiş her şıfatda
2074 Bulub esrâr-ı pāk-ı evliyâyı
Beyân itmiş kitâb-ı enbiyâyı
2075 Aña ilhâm olub ' ilm-i bedâyi
Muḥaṣṣal eylemiş nuṭḳ-ı ilâhî
2076 Yitişmiş sırrına nuṭḳ-ı Hudâ' nuñ
Ulaşmış vaşlına ol Kibriyâ' nuñ

[İ66a]

2077 Hudâ' nuñ nuṭḳını îrâd kılmış
Velîkin vechini isnâd¹⁰⁴¹ kılmış
2078 Ki nuṭḳ u veche oldı şey-i vâḥid
Kelâm-ı Hakk' ı fıkır it olma lâḥid
2079 “Tüvellü” pes¹⁰⁴² “feşemme vechu'llāh”¹⁰⁴³
Kelâm-ı Hakk' a ya' nî bulunur rāh
2080 Ki her eşyâda zâhir oldurur ol
Zarîf u¹⁰⁴⁴ zihni-i pāk ilter aña yol
2081 Anuñladur müsebbih cümle eşyâ
Anuñla zâhir oldı zir u bâlâ

2068. Ey Hakkânî! Eğer Rabb'inin ahiret
rahmeti olursa, ne söylersen; bilirsın,
hem bulursun, hem yaparsın.

Evliyaullâh'ın Vasfı

2069. Marifet sahipleri veliye her sıfat layıktır
(diyerek), ne şirin söylemiş.
2070. Veli, yani Allâh'ın sevdiği, muvahhit
yani Allâh'ın şahidi.
2071. Güzelin ortaya çıkışı ve cemali,
Allâh'ın erdemi izzeti ve celali.
2072. Şeriat mezhebinde gezmiş, tarikat
aleminde uçmuş,

2073. marifet denizlerinde yol kat etmiş, her
sıfatta hakikat elde etmiş,
2074. velilerin pak sırrını bulup,
peygamberlerin kitabını beyan etmiş,
2075. şüphesi olmayan bilgi ona ilham
edilmiş, Allâh'ın sözünü elde etmiş,
2076. Allâh'ın sözünün sırrına erişmiş, o yüce
yaratana vaslına ulaşmış,

2077. Allâh'ın sözünü nakl etmiş, ancak
yüzünü de isnat etmiş.
2078. Konuşma ve yüz, bir şey olduğundan,
Allâh'ın sözünü düşün, sapkın olma.
2079. “Tüvellu feşemme vechu'llāh/Her
nereye dönerseniz dönün” Allâh'ın
yüzü oradadır, yani, Allâh'ın sözüne yol
bulunur.
2080. Her eşyada açıkça görünen odur, o,
zihni temiz olan zarif ona yol (bulur).
2081. Tüm eşya onu tespih eder/onun
sayesinde konuşur aşağıda ve yukarıda
ne varsa onunla ortaya çıktı.

¹⁰⁴¹ isnâd: üstâd K

¹⁰⁴² pes: bes K

¹⁰⁴³ bk. İktibaslar 38

¹⁰⁴⁴ u: -i, K

2082 Tekellüm itmeyince zāt-ı bî-çün
Dağı emr olmayınca “**kāf ile nūn**”¹⁰⁴⁵

2083 Vücūda gelmedi şeyin vücūdı
Rūsūmı olmadı vü hem hūdūdı

2084 Çün eşyā nuṭṭla mevcūd oldı
Pes¹⁰⁴⁶ ol eşyā için maḥmūd oldı

2085 Vücūdı bilki eşyānuñ muṭabbıḳ
Hūdā’nuñ nuṭṭına oldı musaddıḳ

2086 Ki anuñ nuṭṭından eşyā olsa ḥālī
Dīger kevn olıcaḳ ya’ nī ki ḥālī

2087 Vücūdı maḥv olısar bilki anuñ
Şübūtı olmaya bil ki cihānuñ

2088 ‘ Aceb sırdur bu sırr-ı nuṭṭ ey dost
Ki maḡz oldı nuṭṭ u şeydür post

2089 Gidinecek maḡz olmaz post-zende
Çü nuṭṭ oldı ḥayātī ins u cinde

[K67a]

2090 Ḥayātı olmayınca tende cānuñ
Kaçan varlığına ne şıdḳ olur anuñ

2091 Neden ma’ lūm olısar hestiyi zāt¹⁰⁴⁷
Neden ider ‘ uḳūl ol zāt işbāt

2092 Neden ḥāsıl olur bu ma’ rifetler
Neden ma’ lūm olur bunca şıfātlar

2093 Kim ider nuṭṭ-ı Ḥaḳḳ’ı ya’ nī tefhīm
Kime ider Hūdā esmāyı ta’ līm

[İ66b]

2094 Hayāt u nuṭṭ u lafz oldı mürādif
Bu sırrı añlamaz illā ki ‘ ārif

2095 Ki anı taşdıḳ ider tesbīḥ-i eşyā
Bu ḳavlūñ şāhididür nuṭṭ-ı Mevlā

2082. Eşsiz benzersiz Allâh, konuşmadan “kaf ve nun/ol” emri söylenmeden,

2083. şeyin varlığı vücuda gelmedi, geneli ve özeli olmadı.

2084. Eşya konuşma ile var oldu, sonra o eşya için övgüye değer oldu.

2085. Bil ki eşyanın varlığı kat kat/katmanlar halinde oldu, Allâh’ın sözünü doğruladı.

2086. Eğer eşya onun sözünden bağımsız olsa, diğer dünya şimdiki gibi olur.

2087. Bil ki, onun varlığı yok olacaktır, cihanın sabit olması (imkan dışıdır).

2088. Ey dost! Bu konuşma sırrı acayip sırdır, post ruhu olan söz ve şeydir.

2089. Posta vuranda ruh olmaz, konuşma insan ve cinde hayati olur.

2090. Tende canın hayatı olmaz ise, onun varlığı nasıl doğru olabilir?

2091. Zatın varlığı nasıl bilinecek, akıllar o zatı nasıl ispatlayacak?

2092. Bu hünerler nasıl ortaya çıkacak, bu sıfatlar nasıl bilinecek?

2093. Kim Allâh’ın sözünü düşünebilir, Allâh isimleri kime öğretir?

2094. Hayat, söz ve konuşma eş anlamlı oldu, bu sırrı arif dışında (kimse) anlamaz.

2095. Eşya onu tespih eder/ zikreder, bu sözün şahidi Allâh’ın kelimidir.

¹⁰⁴⁵ bk. İktibaslar 7

¹⁰⁴⁶ Pes: Bes K

¹⁰⁴⁷ zāt: zātī î

Qavluhū Te' ālā ve in min şeyin illā yüsebbihū
biḥamdiḥi velākin lā yefḵaḥūne¹⁰⁴⁸tesbiḥahūm¹⁰⁴⁹

2096 Gel imdi nuṭka yol bul ey birāder
Ki rūḥuñ olmaya hem ṭab^c -ı āzer¹⁰⁵⁰

2097 Ḥalāş olub vücūduñ zulmetinden
Göresin nūrı Ḥaḵḵ' uñ raḥmetinden

2098 Bu eşyā kim görürsin irte gice
Ḥicābıdur revānuñ¹⁰⁵¹ ucdan uca

2099 Qamusı setridür nūr-ı Ḥudā' nuñ
Qamusı çetridür¹⁰⁵² ol Kibriyā' nuñ

2100 Gidince setr u çetri vech-i Allāh
Ayān olur cihān içinde çün māh^c

2101 Velīkin setrini ref^c ¹⁰⁵³ itmek anuñ
Helākidür vücūd-ı künfekānuñ

2102 Helāk olmayıcaḵ eşyā-yı cüz^c ĩ
Mu' ayyen olamaz¹⁰⁵⁴ maṭlūb-ı küllī

2103 Ki cüz^c iyyetdedür bu ḵıl u bu ḵāl
Velīkin küldē olur vahdet-i ḥāl

2104 Saña bu görinen eşkāl-i şüret
Qamusı varlığı¹⁰⁵⁵ Ḥaḵ' dur ḥaḵīḵat

2105 Sen ānı taş u toprak şanduñ ey dost
Ḥaḵīḵat bilmeduñ kim cümle-i ost

[K67b]

2106 Anuñ isminde düşdüñ biñ ḥicāba¹⁰⁵⁶
Geçersen ismi varduñ fetḥ-i bāba

2107 Qaçan kim ismini tebdīl idesin
Müsemmā vahdetin tekmīl idesin

2108 Mürekkeb müfrede olsa mübeddel
Helāk olunur eşyā-yı mümeşşel

¹⁰⁴⁸ yefḵaḥūne: tefḵaḥūne K

¹⁰⁴⁹tesbiḥahūm: -İ, bk. İktibaslar 22

¹⁰⁵⁰ āzer: āzer İ

¹⁰⁵¹ revānuñ: ānuñ İ

¹⁰⁵² çetridür: İ' de harflerin noktaları konulmamış.

¹⁰⁵³ ref^c: def^c İ

¹⁰⁵⁴ olamaz: olmaya İ

¹⁰⁵⁵ varlığı: varlıḡ İ

¹⁰⁵⁶ ḥicāba: ḥābā İ

Allāh Teala'nın sözü: "Her şey O'nu
hamd ile tespih eder. Ancak, siz
onların tespihlerini anlamazsınız."

2096. Ey kardeş! Şimdi gel söze yol bul ki,
ruhun ateş tabiatlı olmasın.

2097. Vücudun karanlığından kurtulup,
Allāh'ın rahmetinden nur göresin.

2098. Gece gündüz gördüğün bu eşya, uçtan
uca ruhun perdesidir.

2099. Hepsi Allāh'ın nurunun örtüsüdür,
tamamı o yüce Allāh'ın gölgeliğidir.

2100. Örtü ve gölgelik gidince Allāh'ın yüzü,
dünyada ay gibi açıkça görülür.

2101. Ancak onun örtüsünü kaldırmak, kün
fekanın/olanın varlığını yok ederek olur.

2102. Cüzi şeyler yok edilmeden, istenilen
küll/bütün görünür olamaz.

2103. Bu konuşma ve dedikodu cüziyettir,
ancak küllde vahdet hali olur.

2104. Sana suretli görünen bu şekillerin
tamamı gerçekte Hakk'ın varlığıdır.

2105. Sen onu taş toprak sandın ey dost,
gerçekte bilmedin tamamı O'dur.

2106. Onun isminde bin bir örtüye düştün,
ismi geçersen kapının açılışına varırsın.

2107. Ne zaman ismi değiştirirsin,
isimlendirilmiş vahdeti tamamlamış
olursun.

2108. Terkip olunan, teke değiştirilirse, temsil
edilen eşya da ortadan kaldırılmış olur.

[İ67a]

2109 Yağar¹⁰⁵⁷ ğayrını¹⁰⁵⁸ ol Qahhâr-ı vâhid
Görünmez gözde nesne gayr vâcid

2110 Geçer ezdâd u esmâsı sıfâtı¹⁰⁵⁹
Kâdur tevḥîdî bâkî ‘ ayn-ı zâtı¹⁰⁶⁰

Der Na‘ at-ı Kâmilân

2111 Şular kim oldılar Hakk’uñ güvâhı
Ne gökçek bildiler gör ol¹⁰⁶¹ ilâhı

2112 Ne rûşen gördiler vechini anuñ
Ne toğru vardılar râhını anuñ¹⁰⁶²

2113 Ne hoş ref’ itdiler ‘ aklıñ hicâbuñ
Ne tefhîm iderler Hakk’uñ kitâbuñ

2114 Ne aḥsen kıldılar ta‘ lîmin anuñ
Ne a‘ yen buldılar cânın cihânuñ

2115 Cihân olmışken cehlile maḥhûr
Olındı ‘ ilm-i Allâh ile ma‘ mûr

2116 Bilindi nüktesi zât u sıfâtıñ
Bulundu aşl aşl¹⁰⁶³-ı kâinâtıñ

2117 Gönüller şübhelerden pâk olındı¹⁰⁶⁴
Zarâfet ‘ âlem-i idrâk olındı¹⁰⁶⁵

2118 Vücûda geldi ezhâr-ı riyyâzet¹⁰⁶⁶
Muḥaṣṣal oldı eşmâr-ı hidâyet

2119 Sülûkuñ faẓlı¹⁰⁶⁷ gösterdi ḥadâyık
Görindi ‘ aqla bostân-ı ḥaḳâyık

2120 Bulub dey zûlmetinden nev-bahârı
Teferrüc eylediler sebze-zârı

2121 Çü gördü gonca-i fîkr oldı meftûḥ
Terennüm itdi ḳavlin bûlbûl-i rûḥ

[K68a]

¹⁰⁵⁷ Yağar: Yıkar İ

¹⁰⁵⁸ Yağar ğayrını: Yıkar ğayrısın İ

¹⁰⁵⁹ ezdâd u esmâsı sıfâtı: ezdâd esmâsı sıfâtıñ İ

¹⁰⁶⁰ tevḥîdî bâkî ‘ ayn-ı zâtı: tevḥîd bâkî ‘ ayn-ı zâtıñ İ

¹⁰⁶¹ ol: -İ

¹⁰⁶² anuñ: cânânıñ İ

¹⁰⁶³ aşl: aşlı İ

¹⁰⁶⁴ olındı: olaydı İ

¹⁰⁶⁵ olındı: olaydı İ

¹⁰⁶⁶ riyyâzet: ilâhuñ İ

¹⁰⁶⁷ faẓlı: faşlı K

2109. Kalanını o tek kahreden Allâh yakar,
göze tüm varlıkları meydana getiren
Allâh dışında (hiçbir) nesne görünmez.

2110. Sıfatı,zıtları ve isimleri geçer, zatın
kaynağının baki birliği kalır.

Kamiller İçin Naat

2111. Hakk’ın şahidi olan şu kimseler, o
Allâh’ı ne hoş bildiler gör.

2112. Onun yüzünü ne kadar (da)açıķça
gördüler, onun yoluna ne doğru
vardılar.

2113. Aklın örtüsünü ne (kadar) hoş
kaldırdılar, Hakk’ın kitabını nasıl
anladılar.

2114. Onun eğitimini ne güzel öğrendiler,
cihanın canını ne (açık)buldular.

2115. Cihan cahillikle kahrolmuşken, Allâh’ın
ilmi ile mamur oldu.

2116. Zat ve sıfatın nüktesi bilindi, kainatın
aslının aslı bulundu.

2117. Gönüller şübhelerden temizlendi,
incelik alemleri anlaşıldı.

2118. Riyâzet çiçekleri vücûda geldi, hidayet
meyveleri ortaya çıktı.

2119. Sülüğün fazileti bahçeyi gösterdi, akla
hakikat bostanı göründü.

2120. Kış karanlığından ilkbaharı bulup,
bahçenin içini açtılar/ferahlandırdılar.

2121. Fikir goncasını açılmış görünce, ruh
bûlbûlü sözünü şakıdı.

2122 Zarîf u ter-ṭabî¹⁰⁶⁸ at eyledi cûş
Çün ol cûş itdi anuñ vaqtını hoş

2123 Şarâb-ı ‘aşka mâyl oldı cânı
Diler kim fâş ide sırr-ı nihânı

[İ67b]

2124 Olub ol zevkle hâlâta vâsıl
Haḳayık şoḥbetini ide hâşıl

2125 Bulub cem‘ iyyetle şoḥbet-i hâş
Netice göstere şıdkile iḥlâş

2126 Yine cem‘ iyyetden vara farka
Göre ol fark içinde dürlü fırka

2127 Yine farkı koyub ol hâş-ı aḥvâş
Bular cemu‘l-cumû‘ ı kıla kıştâş

2128 Tamâm oldı şimâr¹⁰⁶⁸-ı bağ u raḥmân
Ḳanı er kim ide ol bâğ¹⁰⁶⁹ seyrân

Güftâr Ender Naşîḥat¹⁰⁷⁰

2129 Gel ey yâr-i zarîf vü¹⁰⁷¹ ehl-i ma‘ nî
Huşûl¹⁰⁷²-i vaşl kılmak iste ya‘ nî

2130 İştigil kim ne dir ehl-i velâyet
Ne rûşen oldı gör râh-ı hidâyet

2131 Ki bunca diḳḳatile ma‘ rifetler
Bu ef‘âl u bu esmâ vü şîfatlar

2132 Ḳamusı Âdem‘üñdür i‘ tibâri
Ḳamu ol şûretüñdür ihtiyâri

2133 Ḳamu Âdem‘den oldı zâhir ey cân
Ḳamusın Âdem itdi ‘ayn-ı a‘ yân

2134 Felek resmin¹⁰⁷³ melek ismin koyan ol¹⁰⁷⁴
Ḥudâ‘nuñ varlığına var diyen ol¹⁰⁷⁵

2135 Yine inkâr iden oldur Ḥudâ‘ya
Yine ikrâr iden ol Kibriyâ‘ya

2136 Anuñdur cümle hâlât-ı mevâḳıf

2122. Zarif ve taze tabiatlı coştı, o coşku ile vaktini hoş etti.

2123. Canı aşk şarabına meyyal olunca, gizli sırrı ortaya çıkarmayı diledi.

2124. O zevk ile hallere ulaşarak, hakikat sohbetini elde etsin.

2125. Cemiyet ile has sohbeti bulup, doğruluk ve içtenlik netice gösterson.

2126. Yine cemiyetten farka ulaşp, o fark içinde çeşitli fırka görsün.

2127. Hasların hası farkı bırakıp, toplanmanın toplanmasına kıstas etsin.

2128. Çok merhametli Allâh‘ın bağının meyveleri tamam oldu, hangi er onu gezecek?

Nasihata Dair Sözlér

2129. Ey zarif ve mana sahibi yar! (Demem o ki), meydana gelmeyi iste.

2130. Ermişler ne der işit, hidayet yolu nasıl açık oldu gör.

2131. Ki bunca incelik ile hüneler, bu işler, bu isimler bu sıfatlar,

2132. tamamı insanın varsayımdır, tamamı o suretin seçimi iledir.

2133. Tamamı insandan ortaya çıktı ey can! İnsan tamamını ortaya çıkardı.

2134. Felek tertibini, melek ismini koyan o, Allâh‘ın varlığına var diyen o.

2135. Allâh‘ı inkar eden yine odur, yüce Rabb‘i doğrulayan da odur.

2136. Tüm durak halleri ondadır o yüzden (ona) arif/bilgili insan dediler.

¹⁰⁶⁸şimâr: şemür K

¹⁰⁶⁹bâğ: bağ K

¹⁰⁷⁰Enser Naşîḥat: Der Naşâyih İ

¹⁰⁷¹vü: -İ

¹⁰⁷²Huşûl: Huşûle İ

¹⁰⁷³resmin: ismin İ

¹⁰⁷⁴koyan ol: koyanlar İ

¹⁰⁷⁵diyen ol: diyenler İ

Anuñçün didiler insāna¹⁰⁷⁶ ‘ārif

2137 Żamāyir sırrı oldu aña ma‘ lūm
Serāyir ‘ilmi¹⁰⁷⁷ oldu aña mefhūm

[K68b]

2138 Aña indi kitābile hidāyet
Aña ma‘ lūm oldu her kināyet

[İ68a]

2139 Bilen oldur uşūlin kāyinātuñ
Kılan oldur fuşūlin şeş-cihātuñ

2140 Bu mermūzāt-ı envā‘ -ı işārāt
Kamusı anuñçündür beşārāt

2141 Felekde neyledüğün necm-i seyyār
Ne resme döndüğünü çarḥ-ı devvār

2142 Nedür terci‘ u teşlīs u muḳābil
Niçündür ittişālāt-ı mu‘ āmil¹⁰⁷⁸

2143 Ne gerdişden gelür bunca ḥavādiş
Ne cünbişden olur ḥālāt-ı bāiṣ

2144 Menāzil-i māh niçün oldu taḳḍīr
Dekāyık burca niçün oldu¹⁰⁷⁹ tedvīr

2145 Medār-ı arz niçün oldu merkez
Ne içün¹⁰⁸⁰ dāyir oldu necm-i mu‘ cez

2146 Kim oldu hey’et erkāmında nāsiḥ
Kim oldu ḥikmet aḥkāmında nāsiḥ

2147 Bu dürlü dürlü ecnās-ı kemālāt
Bu diḳḳatler bu envā‘ -ı ḥayālāt

2148 Felekden gelmedi baña¹⁰⁸¹ cevāb it
Eger ‘ilmūñ var ise fetḥ-i bāb it

2149 Ya ḥayvān oldu mı bu sırra¹⁰⁸² vāḳıf
Ya cinden geldi mi bunca ma‘ ārif

2137. Zamirlerin sırrı onun tarafından bilindi,
ilmin sırları onun tarafından anlaşıldı.

2138. Ona kitap ile hidayet indi, üstü kapalı
her söz onun tarafından bilindi.

2139. Evrenin usulünü, altı yönün bölümlerini
bilen odur.

2140. Bu gizlenmiş işaret çeşitlerinin tamamı
onun için iyi haberdır.

2141. Seyreden yıldızın felekde ne yaptığını,
devreden gökyüzünün hangi usulle
döndüğünü,

2142. döndürme, üçleme /teslis ve karşılık
nedir, sınırların takipçiliği ne içindir,

2143. bunca olaylar hangi dönüş ile meydana
gelir, hangi hareketten hallerin sebebi
oluşur,

2144. Ay’ın menzilleri niçin kararlaştırıldı,
dakikalar burca niçin devredildi,

2145. yer yüzünün yörüngesi niçin merkez
oldu, mucizeli yıldız neden döner oldu,

2146. astronomi rakamlarında/yazılarında
derin bilgi sahibi kim oldu, hikmet
kurallarından kim nasihat verdi?

2147. Bu türlü türlü kusursuz cinsler, bu
incelikler bu hayal türleri,

2148. felekten gelmedi, bana cevap ver, eğer
ilmin var ise kapıyı aç.

2149. Yahut hayvan mı bu sırra vakıf oldu, ya
da bunca bilgi cinden mi geldi?

¹⁰⁷⁶insāna: insān İ

¹⁰⁷⁷ ‘ilmi: ‘ilm K

¹⁰⁷⁸ mu‘ āmil: mu‘ ābil İ

¹⁰⁷⁹burca niçün oldu: niçün oldu burca K

¹⁰⁸⁰ Ne içün: Niçün K

¹⁰⁸¹gelmedi baña: gelmedi mi baña K

¹⁰⁸²sırra: sır İ

2150 Yaḥūd ehl-i melek mi bildi¹⁰⁸³ anı
Ki zāhir eyleye iş bu beyānı

2151 Degüldür bu kemāl-i külle ‘ irfān
Allāh’uñ mazharı illā ki insān

2152 Eger bu mazhar-ı ḥaḳ olmasaydı
Ḥudā’dan ḳābiliyyet bulmasaydı

2153 Nice bileydi¹⁰⁸⁴ ol eflāk ḥālin
Nice bulaydı encüm kemālin

2154 Çü mümkün ḥod olubdur ‘ aḳla meşrūt
Nitekim ḡayr-i mümkün oldu maṭrūd¹⁰⁸⁵

[K69a]

2155 Ki merfū‘ olmasa ḥāk-i keşifüñ
Maḳāmın bulmaḡa cism-i laṭifüñ

[İ68b]

2156 Zemān-ı inḳılāba ola mevḳūf
Ki eczā birbirine ola ma‘ ṭūf

2157 Tebeddül olub envā‘ -i heyūla
Mübeddel olma esfel bā ‘ alā

2158 Ḳurūñ-ı inḳirāz dehr ide seyr
Ki tā fevḳ-i semāya ḥāk ide ṭayr

2159 Degüldür¹⁰⁸⁶ imdi bu şirīn mu‘ ammā
Meger kim kendü¹⁰⁸⁷ faḫl-ı Ḥaḳ Te‘ ālā

2160 Ḳılur maḥlūḳına dürlü nazarlar
Virür sun‘ -ı kemālinden ḥaberler

2161 Mücellā eyleyüb mir’āt-ı zātın
Mübeyyen ider esmā vü şifātın

2162 Çü kendü sıf atıdır her mu‘ allem
Anuñçün oldu her maşnū‘ a ‘ alem

2163 Tamām oldu rumūz-ı zihn-i derrāk
Eger zihnüñ varsa aḥz ḳıl pāk

2150. Yoksa melekler mi onu bildi (de) işte bu açıklamayı ortaya çıkardı?

2151. Bu kusursuz küllü bilen değildir, Allāh’ın mazharı yalnızca insan (bunu bilir)...

2152. Eğer bu Allāh’ın mazharı olmasaydı, kabiliyeti Allāh’tan kazanmasaydı,

2153. feleklerin halini nasıl bilirdi, yıldızların kusursuzluğunu nasıl bulurdu?

2154. Çünkü mümkün olanın kendisi, aḳla uygundur, mümkün olmayan tardedilmiştir.

2155. Kesif toprak yükseltilmiş olmasa, latif cisim yerini bulamaz.

2156. Zamanın değişmesine bağlı olarak parçalar birbirine çevrilir.

2157. Cisimlerin ilk ve gerçek maddesinin çeşidi/evrenin içinde bulunduğu kaos, değişip, alt ile üst değiştiğinde,

2158. çağların sona ermesi ile dünya seyr eder, toprak ta gökyüzünün üzerine yükselir.

2159. Bu şirin muamma, eğer yüce Allāh’ın kendi fazileti.

2160. Yarattıklarına çeşitli nazarlar eder, sanatının kusursuzluğundan haberler

2161. zatının aynasını parlak edip, isimlerini ve sıfatlarını açıkça bildirir.

2162. Çünkü tüm eserler kendi sıfatıdır, o yüzden her sanatlı yapılmış bilen oldu.

2163. Rumuz tamam oldu, ey anlayışlı zihinli (sevgili), eğer anlayışın var ise temizce al.

¹⁰⁸³melek mi bildi: melek bildi mi İ

¹⁰⁸⁴bileydi: bilürdi İ

¹⁰⁸⁵maṭrūd: maṭrūt K

¹⁰⁸⁶Degüldür: Degüldi İ

¹⁰⁸⁷kendü: kend İ

Der Taḥkīk-i Zāt-ı Maṭlūb-ı İnsānī¹⁰⁸⁸

- 2164 Mecālî olmaya ‘aql-ı ‘ikālūñ
Ki sırrın añlaya ol zü’l-celāl’üñ
- 2165 Anuñçün kim bu ‘aql-ı şübhe-engiz
İdemez sırr-ı nūr-ı Allāh’ı temyiz
- 2166 Ki anda bāl u perler dökdi¹⁰⁸⁹ Cibril
Olinmadı aña ol kurb taḥşil
- 2167 Bu ‘illetden ki tekml̄l-i nüfusuñ
Olur zıddile ey tācı¹⁰⁹⁰ rüusuñ
- 2168 Şu yerde kim olinmaz zıd¹⁰⁹¹ mevcūd
Muḥaşşal olamaz maṭlūb-ı maḥşūd

Der Taḥkīk-i Zāt-ı İnsānī¹⁰⁹²

[İ69a]

- 2169 Çün insān oldı ezdādile terkib
Vücūdı zıddla oldı ya‘ nî tertib
- 2170 Ki āb u āteş u bād ile ḥākūñ
Nizāmı¹⁰⁹³ ‘illetidür cism-i pākūñ

[K69b]

- 2171 Bu dört cevher ki nazm oldı mükemmel
Olındı cevheri¹⁰⁹⁴ āḥir muḥaşşal
- 2172 Anuñ taḥşilī¹⁰⁹⁵ zıddiyetle oldı
Ki zıddiyetle ol taḥlīk buldı
- 2173 Velikin cevher-i ḥāş olmadı ol
Ki şābit şüret ile bulmadı yol

Talep Edilen Zat Olan İnsanın İncelenmesi

2164. Aklın bağının mecali, gücü olmasın ki, o azamet sahibi Allāh’ın sırrını anlasın.
2165. O yüzden bu şüphe depreştiren akıl, Allāh’ın sırrının nurunu seçemez.
2166. Cebrail onda ne kadar kol kanat dökse de, ona yakınlık (bilgisini) elde edemedi.
2167. Ey kişilerin tacı! Ruhların tamamlanması zıtları ile olur.
2168. (Bir şeyin) zıddının olmadığı şu yerde, (onun) istediği ve dilediği hasıl edilmiş olmaz.

İnsanın Zatının İncelenmesi

2169. İnsan zıtları ile oluşturulduğundan, varlığı zıtlarıyla hazırlanır.
2170. Su ateş hava ile toprak, pak vücudun usul sebebidir.
2171. Bu dört cevherin mükemmel düzenlenişi ile, son cevher elde edilmiş oldu.
2172. Onun elde edilmesi zıtlık ile oldu, o zıddiyet ile yaratılış buldu.
2173. Ancak o sabit suret bulmadığı için has cevher olmadı.

¹⁰⁸⁸Der Taḥkīk-i Zāt-ı Maṭlūb-ı İnsānī: Maṭlūb K

¹⁰⁸⁹dökdi: degdi K

¹⁰⁹⁰tacı: tac K

¹⁰⁹¹zıd: zıddı İ

¹⁰⁹²Der Taḥkīk-i Zāt-ı İnsānī: -K

¹⁰⁹³Nizāmı: Nizām İ

¹⁰⁹⁴cevheri: cevher İ

¹⁰⁹⁵taḥşilī: taḥşil K

2174 Aña hayvān didiler ya‘ nī haydur¹⁰⁹⁶
Nemā vū neşv buldı adı şeydür

2175 Çün andan şüreti oldı mübeddel
Dağı yek şüreti kıılır muḥaṣṣal

2176 Velīkin bulmayub zātında temyīz
Yine taş‘ idi olur aña tecvīz

2177 Şu‘ üdünden vücūd-ı pāk olur ol
Vücūd-ı pāk-i pūr-idrāk olur ol

2178 Velī mücmel olur olmaz mufaṣṣal
Ki nuṭḡ-ı cevherin itmez mükemmel

2179 Çün¹⁰⁹⁷ tekmiḷ eyleye ol cevheri ol
Bula tafşīl ile taḡdīsine yol

2180 Dinür ol demde aña nefis-i nāṭıḡ
Ki ‘ aḡl olur aña üstād-ı ḡazīḡ

2181 Tamām-i idrāk idüb arz u semāyı
Yaḡīn eyler muḡīṭ-i māsivāyı

2182 Çün andan soñra ḡāmil ola idrāk
Mücellā olub ol āyine-i pāk

2183 Görine anda resm u ḡadd-i ‘ ālem
Ola insān-ı kāmīl ya‘ nī Ādem

2184 Çün Ādem oldı maḡbūb oldı Ḥaḡḡ’a
Yitişdi şüret-i “menşūr-ı rakḡ”a¹⁰⁹⁸

2185 Ki anda sırrı Ḥaḡḡ’uñ oldı¹⁰⁹⁹ ma‘ lūm
Muḡaṣṣal oldı¹¹⁰⁰ aña cümle mefhūm

[İ69b]

2186 Tamāmet vāsītātı selb idüb ol
Kelāmından iletdi Ḥaḡḡ’a ol yol¹¹⁰¹

2174. Ona hayvan dediler, yani diridir,
büyüme ve gelişme buldu ismi şeydir.

2175. O (şeyin) sureti değışti, ve tek şekil elde etti.

2176. Ancak, kendisi iyiyi kötüyü ayırt edemediğinden, yükseltilmesi daha uygun oldu.

2177. O kutsal yıldızlar ile, temiz bir varlık olur, anlayış dolu tertemiz bir varlık.

2178. Konuşma cevherini tamamlamadığından, özetlenmiş olur, ayrıntılı olmaz.

2179. Ne zaman o cevheri tamamlarsa, ayrıntıya ve kutsallığa erişir.

2180. O zaman ona nefis-i natık/insan ruhu denir, akıl da ona hünerli bir üstat olur.

2181. Yer ve göğü tamamen idrak ederek, dünyayı eksiksiz bir şekilde bilir.

2182. Ondan sonra, temiz ayna cilalanıp, idrak tamamen olgunlaşır.

2183. Alemin, tarzı ve sınırları görünüp, insan-ı kamil yani Adem olur.

2184. Çünkü Adem oldu, Hakk’a sevgili oldu, böylece “neşredilmiş sayfa” olmaya erişti.

2185. Onda Hakk’ın sırrı bilindi, tüm kavramlar onda ortaya çıktı.

2186. Vasıtaları tamamen ortadan kaldırarak, kelamından Hakk’a yol buldu.

¹⁰⁹⁶ ya‘ nī haydur: ya‘ nī ki haydur K

¹⁰⁹⁷ Çün: Çü K

¹⁰⁹⁸ bk. İktibaslar12

¹⁰⁹⁹ oldı: ola İ

¹¹⁰⁰ oldı: olur İ

¹¹⁰¹ Ḥaḡḡ’a ol yol: Ḥaḡḡ’ına yol K

2187 Mu‘ allem çünkü ta‘līm itdi Şāfi
Mu‘ allem aḥz kıldı anı Kāfi

[K70a]

2188 ‘Ulūmuñ aşlı vü fer‘i ola ḥāşıl
‘Umūr¹¹⁰²-ı külle ‘ālim oldı kāmıl

2189 Pes¹¹⁰³ andan şoñra daḥl itdi şıfāta
Şıfātıle yitişdi ‘ayn-ı zāta

2190 Çü vāsıl oldı ol zāt-ı ḥuzūra
Taşarruf eylesin küllī umūra

2191 Degül k’işneyn ola ol beyne lāzım
Eḥadlikdür¹¹⁰⁴ aña bi’l-küllī cāzım

2192 Çü ğayrūñ perdesi çāk oldı¹¹⁰⁵ anda
Ġubāruñ şüreti pāk oldı¹¹⁰⁶ anda

2193 Ola ma‘ şūḡ u ‘āşık anda yeksān
Tecellī eyleye envār-ı Raḥmān

Der Na‘at-ı Meşāyih-i Kibār

2194 Heyā şeyḥān-ı sır-dān-ı zāmāyir
Heyā merdān-ı rāh-ı rabb-i Qādir¹¹⁰⁷

2195 Hezārān minnet ol zāt-ı Vedūda
Ki kıldı sizleri vāşıl vücūda

2196 Kemāliyyet bulub envā‘-ı insān
Tecellī kıldı sözden ‘ayn-ı ā‘yān

2197 Sülūk idüb ṭarīḡ-i zü’l-celāl’e
Tecerrüd ḥāşıl idüb ehl-i ḥāle

2187. Eğitilmiş, çünkü ona şifa veren Allâh öğretti; bilgi sahibi, çünkü her şeye yeten Allâh onu kabul etti.

2188. İlimlerin aslı da dalları da elde edildi, kamil insan tüm ilimleri bildi.

2189. Daha sonra vasıf kazanarak, o vasıfla zatın aslına (Allâh’a) erişti.

2190. Allâh’ın huzuruna ulaştığından tüm işlere tasarruf etsin.

2191. O araya iki lazım değil, bil ki, karar veren birliktir.

2192. Çünkü orada yabancınnın perdesi yırtıldı, orada yüzündeki tozdan temizlendi.

2193. Orada sevilen de seven de bir olsun (ki), çok merhametli Allâh’ın nurları tecelli eylesin.

Büyük Şeyhlere Naat

2194. Ey zamirleri iç yüzleri düzgün ve münasebetli söyleyen şeyhler, ey kudret sahibi Rabb’in yolunun yiğitleri!

2195. Kullarını seven ve seilmeye layık tek varlık olan Allâh’a binlerce şükür ki, sizlere varlık verdi.

2196. İnsan türü sizinle olgunluk bulup, seçkinlerin kaynağı sözden ortaya çıktı.

2197. Azamet sahibi Allâh’ın yoluna süluk ederek, hal ehline tecerrüt edişi kazanarak,

¹¹⁰² ‘Umūr: ‘Ulūm İ

¹¹⁰³ Pes: Bes K

¹¹⁰⁴ Eḥadlikdür: Eḥadlıkdur K

¹¹⁰⁵ oldı: ola İ

¹¹⁰⁶ oldı: ola İ

¹¹⁰⁷

2198 İzāfatı kamu iskāṭ idüb
Taḥayyür ‘âlemin ifrāt idüb

2199 Maḳām-ı fark eyleyüb tecellî
Nizām-ı cem‘e virdünüz tesellî

2200 Çü kâmil oldı Hâḳ’dan nefis-i nâtıḳ
Zarûrî olduñuz üstād-ı ḥāzıḳ

[İ70a]

2201 Tārîḳ-i müstaḳîme urduñuz¹¹⁰⁸ pā
Kamu a‘mālinüz oldı müheyyā

2202 Mübeddel eyleyüb aḥvāl-i serden
Siz abdāl olduñuz cins-i beşerden

2203 Çü ḥalḳ ‘âlemine reh-nümāsuz
Anuñçün evliyā vü etḳıyāsuz

[K70b]

2204 Mükemmelsüz muḳarrebsüz müretteb
Muvaşşalsuz muṭahharsuz muḳarreb

2205 Hemîşe seyrünüz fi’llâh olsun
Revāna feyzünüz hem-râh olsun

Der Şıfat-ı Budalā¹¹⁰⁹

2206 Şu kim¹¹¹⁰ abdāl-ı Hâḳ’dur hem erenler
Bir olur anlara bu cān u tenler

2207 Fenādur anlaruñ milki fenādur
Beḳādur anlaruñ silki beḳādur

2208 Bular kuvvetden alur istifāde
Anuñ-çündür bularuñ rūḥı¹¹¹¹ sâde

2198. dünyaya olan tüm bağılıkları hükümsüz bırakarak, hayret alemini aşarak,

2199. fark makamını ortaya çıkararak, cem kanununa/bir araya gelen düzene teselli verdiniz.

2200. İnsan ruhu Hak’tan yetkinliğe erince/kamil olunca, ister istemez işinin ehli üstat oldunuz.

2201. Dosdoğru yola koyuldunuz, tüm işleriniz hazır oldu.

2202. Başın hallerini değiştirerek, insan cinsinden siz abdal oldunuz.

2203. Bu halk alemine kılavuzsunuz, o yüzden Allâh’a yakın veliler ve Allâh’tan çok korkup günah işlemeye çekinen muttakilersiniz.

2204. Kusuru bulunmayan, Allâh’a yakın olan, muntazamsınız, kavuştursanız, temizlenmişsiniz ve yaklaşmışsınız.

2205. Seyriniz daima Allâh için olsun, ruha feyziniz yoldaş olsun.

Abdalların Vasfı Hakkında

2206. Hem erenler (hem de) Allâh’ın abdalı olan şu (kimselelere) bu can ve tenler bir olur.

2207. Fenadır onların ülkesi fenadır, bekadır onların mesleği bekadır.

2208. Bunlar kuvvetten istifade eder, onun için bunların ruhu sadedir/seyyittir.

¹¹⁰⁸ urduñuz: olduñuz İ

¹¹⁰⁹ Budalā: Budalā-râ İ

¹¹¹⁰ Şu kim: Şular ki İ

¹¹¹¹ rūḥı: rūḥ K

2209 Müsem mā buldılar ismi kodılar
Çü müfred gördiler vahdet didiler

2210 Görindi bunlara müfredde şüret
Ki ol şüretten irer ‘aqla hikmet

2211 ‘Acebdür kim ola müfred muşavver
Ki ola anuñla cān gözi münevver

2212 Göre şarkı vü ğarbi bir nazarda
Hicābı kalmaya rūḥuñ nazarda

2213 Kamu şey ol kuşa pervāne¹¹¹² ola
Ebed milki aña kâşāne ola

2214 Gehī seyr eyleye mülk-i ezelde
Göre maṭlūbını küllī maḥalde

2215 Gehī ma‘ būda vaşl ola ebedde
İkilik kalmaya zāt-ı Eḥad’de

[İ70b]

2216 Bular meczūb olurlar cāzib Allāh
Bular ‘āşıkdurur¹¹¹³ ma‘ şūḫ ol şāh

2217 Ḥaḳīkat ‘āşık u ma‘ şūḫ birdür
Ezelde Ḥālīḳ u maḥlūk birdür

2218 Ki taḥlīküñ olur tağyīr¹¹¹⁴ u tekvīn
Mükevven ya‘ nī ol tekvīne temkīn

2219 Bu ḥalk ol Ḥālīḳ’uñ zātında birdür
Ki aña bu sözi kim özge sırdur

[K71a]

2220 Ki şan‘ at şān‘ iüñ zātında ey dost
Ne vechiledür imdi eyle¹¹¹⁵ derḥost¹¹¹⁶

2221 Bil imdi şun‘ ı¹¹¹⁷ kim ‘ilm oldı zāta
Ki ol ‘ilmile daḥl itdi şıfāta¹¹¹⁸

2209. İsimlendirilene buldular, ismi bıraktılar.
Teki gördüler vahdet dediler.

2210. Bunlara benzeri olmayan tekte suret
göründü ki, o suretten akla hikmet erer.

2211. Acaba benzeri olmayan tek, suretlenmiş
kim ola ki onunla can gözü nurlansın?

2212. Bir bakışta doğuyu ve batıyı görsün ve
nazarda ruhun örtüsü kalmasın.

2213. Her şey o kuşa bir pervane olsun ve
ebet ülkesi onun yuvası olsun.

2214. Gah ezel ülkesinde gezinsin, istediğini
her yerde görebilsin,

2215. gah ebedte, yalnız kendisine ibadet
edilen Allāh’a ulaşp tek olanın zatında
ikilik kalmasın.

2216. Bunlar meczup olurlar, cezbeden Allāh,
bunlar aşıkırlar maşuk o padişah.

2217. Gerçekte aşık ve maşuk birdir, ezelde
yaranan ve yaratılan birdir.

2218. Yaratılışın değiştirme ve meydana
getirme (ile) olur, meydana getirilmiş o
yaratışa tedbir (olur).

2219. Bu yaratılmışlar o yarananın katında
birdir, bu sözü anla ki başka sırdır.

2220. Ey dost! Sanat, sanatlı yaratan Allāh’ın
kendisinde, hangi sebeptendir şimdi
iste.

2221. Şimdi bil, sanat ki o zatın Allāh’ın
bildiği oldu, o bilgi ile sıfata/Allāh’ın

¹¹¹² pervāne: bir dāne İ

¹¹¹³ ‘āşıkdurur: ‘āşıkdururlar K

¹¹¹⁴ tağyīr: tefsīr İ

¹¹¹⁵ vechiledür imdi eyle: vechile idi eyle imdi K

¹¹¹⁶ derḥost İ, K doğrusu derḥāst

¹¹¹⁷ şun‘ ı: şun‘ K

- vasıflarına dahil oldu.
- 2222 Şıfāta dāhıl olsa ‘ilm-i rūşen
Şıfāt aqvālile olur mu‘ ayyen
- 2223 Hem aqvāl olur ef‘ ālile zāhir
Bu resme oldu bu külli mazāhir
- 2224 Pes eyle olıcağ ‘ilm-i ezelde
Olurdu zāta ‘ilmi ber¹¹¹⁹-kablde
- 2225 Ki cūziyyet degüldi anda mevcūd
Biridi birliği içinde ma‘būd
- 2226 Velī münfek degüldi ‘ilim¹¹²⁰ andan
Eger münfek olaydı dīnle benden
- 2227 Ne lāzım¹¹²¹ gelüridi ol vücūda
Ne nokşān gelüridi¹¹²² ol Vedūd’a
- 2228 Cehālet lāzım olurdu kemāle
Kemālī¹¹²³ kıabil olurdu zevāle
- 2229 Geç imdi bu taşavvurdan berī ol
Bu taşdıq ehlinün gel rehberi ol
- 2230 Ki ‘ālimdür Hūdā¹¹²⁴ eşyāya kāmīl
Aña lāyık degüldür cehl-i cāhil
- 2231 Çü ‘ilmile yüzün tıtdı şıfāta
Şıfātı setr oldu nūr-ı zāta
- 2232 Şıfāt ef‘ ālle¹¹²⁵ çün kıldı şöhbət
Bulundu ol ikiden cins-i vuşlat
2222. Aşıkâr bilgi Allāh’ın vasıflarına dahil olsa, sıfat sözlerle belirlenmiş olur.
2223. Hem sözleri fiilleri ile ortaya çıkar, tüm bu şeylerin görünmesi bu yöntemle oldu.
2224. Allāh’ın öncesiz ezeli bilgisinde öyle olacağından, zata dair ilim de bu şekilde olurdu.
2225. Orada cūziyyet/teferruat yoktu; ibadet edilen Allāh birliği içinde bir idi.
2226. Ancak ilmi ondan ayrı değildi, eğer ayrılıp kopmuş olsaydı, benden dinle.
2227. Ne onun varlığa gelmesine gerek kalır/ ne (de) o kullarını seven ve o Vedud’ta eksiklik olurdu.
2228. Kusursuzluğunda bilgisizlik olurdu, kusursuzluğunun yok olması mümkün olurdu.
2229. Şimdi geç bu hayallerden, kurtul, gel bu tasdik ehlinin rehberi ol.
2230. Ki Allāh Alimdir/her şeyi en iyi şekilde bilendir, eşyayı eksiksiz bilir, cahilin bilgisizliği ona layık değildir.
2231. İlim ile sıfata teveccüh ettiği için, sıfatı/ Allāh’ın zatına nispet eden manası zatının nurunu örttü.
2232. Allāh’ın sıfatı/zatına nispet eden mana ile fiiller sohbet etti, o ikisinden kavuşma türü bulundu.

[İ71a]

¹¹¹⁸ şıfāta: -İ¹¹¹⁹ ber : bu İ¹¹²⁰ ilim K’da hareketli : ‘ilmi İ¹¹²¹ lāzım: lā İ¹¹²² gelüridi : oluridi K¹¹²³ Kemālī: Kemāl K¹¹²⁴ Hūdā: Hūdā’ya İ¹¹²⁵ ef‘ ālle: aqvālile ef‘ ālle İ

- 2233 Çü cins u nev^c le halk oldu zâhir
Bilindi resm u haddile mazâhir
- 2234 Çü temyîz oldu lâzım ol meyânda
Mufaşşıl oldu nuţkı her lisânda
- 2235 Çü nuţkuñ şıdık u kızbi zâhir oldu
Kemâlât ehli anda nâzır oldu
- 2236 Kemâliyyet bulub envâ^{c 1126}-ı insân
Tecellî itdi anda nûr-ı Raḥmân

[K71b]

- 2237 Aşılđa nûr idi fer^c inde hem nûr
Çün irdi nûr nûra oldu mesrûr
- 2238 Toḥum seyr eyledi erkân içinde
Tebeddüller bulub elvân içinde
- 2239 Gehî berg ü gehî oldu şükûfe
Ki tâ vardı maḳâmât-ı vuḳûfa¹¹²⁷
- 2240 Nihâl u şâḡ u aşl u fer^c buldı
Şuna deñlü ki toḥmı kâmil oldu
- 2241 Hemân evvel ki toḥmı oldu zâhir
Hemân evvel ki şekli oldu bâhir
- 2242 Geçüb kışriyyetinüñ menzillerini
Görüb maḡziyyetüñ mahfillerini
- 2243 Sülûkın çün tamâm itdi mükemmel
Vücûdı aşlını kıldı muḥaşşal
- 2244 Kılub aḡyârdan bu milki ḡâlî
Virürler dosta fi'l-cümle ḡâlî
- 2245 Diyen ol olur vü hem işiden ol
Bu resme buldı bunlar Rabb'ine yol
- 2246 Bular müstehlik-i envâr-ı Hâḳ'dur
Bularuñ nuţkı¹¹²⁸ her laḡza şadaḳdur

2233. Cins ve tür ile yaratılmışlar meydana çıktı, ortaya çıkışın yöntemi ve sınırı bilindi.
2234. O arada seçme yapmak gerekti, her dilde konuşması geniş kapsamlı oldu.
2235. Konuşmanın doğrusu ve yalanı ortaya çıktı, bilgili ve erdemliler onu gördüler/ onda yetki sahibi oldular.
2236. İnsan türü onunla kusursuzluk kazanıp, onda Rahman/çok merhametli olan Allâh'ın nuru tecelli etti.
2237. Asılđa nur idi, feri de nur idi, nur nura erdiğinden sevinçli oldu.
2238. Renkler içinde değişimler bulup, usuller içinde tohumu izledi.
2239. Bazen yaprak bazen çiçek olup, ta anlama makamına ulaştı.
2240. Tohum, kusursuz/olgun oluncaya dek filiz ve dal, asıl ve fer buldu.
2241. Öylece önceki tohumu ortaya çıktı, böylece evvelki şekli apaçık oldu.
2242. Kabukluğun menzillerini geçip, çekirdekliğin mahfillerini görüp,
2243. sülukunu/ girdiği yolu mükemmel bir şekilde tamamladı, varlığını aslını elde etmiş oldu.
2244. Bu mülkü yabancılardan (yana) boş bırakıp, her hali dosta verirler.
2245. Diyen o olur işiten o olur, bunlar o yöntem ile Rabb'e yol buldular.
2246. Bunlar Hakk'ın nurları ile beslenenlerdir, bunların sözü daima doğruluktur.

¹¹²⁶ envâ^c: anuñla ĩ

¹¹²⁷ vuḳûfa: fevke ĩ

¹¹²⁸ nuţkı: nuţḳ K

2247 Eger kahr u eger lutf ey birader
Bir olur anlara hem nur u azer

2248 Gerekdür kim ola her hale razi
Ne mustakbel kala ne fikr-i mazi

2249 Tamamet gark ola ol bahr içinde
Temasa kila bahri nehr içinde

[İ71b]

2250 Katı mustak u key hazirdur anlar
Kamu ef alile kadirdur anlar

2251 Ne dirlerse olur bi-şübhe vü şek
Hudâ'dan çü bular olmadı münfek

2252 Yitişdiler makâm-ı zü'l-celâle
Ulaşdılar vişâl-i lâ-yezâle

Ender Eşkâl-i Eyyâm-ı Sitte

[K72a]

2253 Yine bir nükte kobdı cân içinde
Ki vâcib görünür imân içinde

2254 Ne imân kim ola taşdıķ «u»¹¹²⁹ taḥkîķ
Ki nûṭķı¹¹³⁰ nâṭıķile ola taṭbîķ

2255 Çü nûṭķı nâṭıķile bildi kâmil
Zarûrî ol nazarda oldu ḥâşıl

2256 Nazardan çünki dâḥıl oldu ' ilme
Yitişdi ' aql-ı kâmil anda silme

2257 Kelâmile olur her ' ilm ḥâşıl
Eger ḥâric ola yaḥûyın¹¹³¹ dâḥıl

2247. Ey kardeş! Gerek kahır gerekse lütuf
onlara bir olur, (onlar için) nur da ateş
de birdir.

2248. Ne gelecek ne de geçmiş düşüncesi, her
halden razı olmaları lazımdır.

2249. O deniz içinde tamamen gark olmaları
gerekir ki nehir içinde denizi seyr
etsinler.

2250. Son derece arzu eden, gayet hazırdır
onlar, tüm fiillere kudret sahibidir onlar.

2251. Bunlar, Allâh'tan ayrı olmadıklarından
ne derlerse şüphesiz ve tereddütsüz
olur.

2252. Yücelik sahibi Allâh'ın makamına
yetiştiriler, asla yok olmayacak Allâh'ın
visaline ulaştılar.

Altı Gün Hakkında

2253. Yine candan iman içinde olması
gereken bir nükte koptu.

2254. (O) iman ki, doğrulanmış ve inceden
inceye araştırılmış olsun, ki konuşma
konuşan ile/tarafından uygulanmış
olsun.

2255. Kamil, konuşmayı konuşandan
bildiğinden o nazarda/görüşte zaruriyet
ortaya çıktı.

2256. O görüşten ilme dahil olup, kamil
(kişi)in aklı huzura erişti.

2257. İçteki ya da dıştaki tüm ilimler kelim
ile elde edilir.

¹¹²⁹ u: -î, K

¹¹³⁰ nûṭķı: nûṭķ K

¹¹³¹ yaḥûyın: yaḥû î

2258 Eger hāric olsa ‘ilm-i tendür
Havās-ı hamse¹¹³² anda ehl-i fendür

2259 Ve’ger dāhil olur ol rūḥa mevḳūf
Kelām-ı nefsi olur anda mevṣūf

2260 Çün oldı¹¹³³ hisse¹¹³⁴ mevḳūf şavtile ḥarf
Cemāl-i Ādem oldı ol söze zarf

2261 Ki şüretten olındı nuṭṭ ḡāhir
Hem oldı nuṭṭ esmāya¹¹³⁵ mazāhir

2262 Mazāhir ya‘ nī mevcūdāt-ı ‘ālem
Ki anlar oldı ma‘ lūmāt-ı Ādem

2263 Eger fevḳānī ger¹¹³⁶ tāhtānī olsa
Ḳamunuñ Ādemi¹¹³⁷ suṭṭānī olsa

2264 Ki anlar anuñçün ola maḥlūḳ
Çü “levlāk”¹¹³⁸ işbu sözi itdi maşḍūḳ

[İ72a]

2265 Bu sözden oldı hem ma‘ lūm-ı ‘irfān
Ki maṭlūb oldı küllīden bu insān

2266 Hem insāndan daḥı maṭlūb sözdür
Söz anuñ nuṭṭıdır¹¹³⁹ bir¹¹⁴⁰ daḥı gözdür

2267 Kelām-ı ḡāhirūñ aslı nedür nuṭṭ
Kelām-ı bāṭınuñ faşlı nedür nuṭṭ

2268 Kelām-ı bāṭınī kim nuṭṭ-ı cāndur
Ki cān içinde nāṭıḳ ḡaybdāndur

2269 Anı taḥşīl ider ḡāl ehli¹¹⁴¹ ey dost
Anı tekmīl ider ḡāl ehli¹¹⁴² ey dost

2258. Eğer dıştaki olsa ten ilmidir, beş duyu
onda marifet sahibidir.

2259. Ve eğer içte ise o ruh ile bağlantılıdır,
orada içten konuşma vasfı (vardır).

2260. Ses ve söz hisse bağlı olduğundan,
Ādem’in yüzü sözün dış görünüşü oldu.

2261. Konuşma yetisi, insanın yüzünden
meydana çıktı, hem de konuşma
esmanın ortaya çıkış yeri oldu.

2262. Ki o ortaya çıkan, alemde mevcut
olanlar, Ādem’in bildikleri oldu.

2263. İster üstte ister altta bulunanlar olsa,
Ādem tamamının sultanı olsa,

2264. ki onlar(ın tamamı) onun (insan) için
yaratıldı, “levlak” işte bu sözü
doğrulamış oldu.

2265. Hem irfān bu sözden bilindi, çünkü
tamamından istenilen bu insan oldu.

2266. İnsandan da istenilen sözdür, söz onun
konuşmasıdır yani gözdür.

2267. Açık, meydanda sözün aslı nedir,
konuşma yetisi; iç sözün (bir) kısmı
nedir, konuşma yetisi.

2268. İç konuşma, yani o, canın sözüdür, can
içinde konuşan (da) gaybdandır/mana
alemindendir.

2269. Ey dost! Hal ehli onu öğrenir, onu
tamamlamaya çalışır.

¹¹³²hamse: hams İ

¹¹³³oldı : - İ

¹¹³⁴hisse: his İ

¹¹³⁵esmāya: esmā İ

¹¹³⁶ger: vü ger K

¹¹³⁷Ādemi: Ādem İ

¹¹³⁸bk. İktibaslar 5

¹¹³⁹nuṭṭıdır: nuṭṭıdurur İ

¹¹⁴⁰bir: - İ

¹¹⁴¹ehli: ehl K

¹¹⁴²ehli: ehl K

[K72b]

2270 Anuñla hāşıl olur ‘ilm-i Allāh
Anuñla oldı Ādem lāyık-ı şāh

2271 Anı tecvīd¹¹⁴³ iderler enbiyālar
Anı temcīd¹¹⁴⁴ iderler evliyālar

2272 Kelām-ı nefsi¹¹⁴⁵ didikleri oldur
Hem anuñla kelām-ı Hāḫḫ’a yoldur

2273 Ki anda hey’et-i keyfiyyet olmaz
Daḥı kemiyet u ḥayşiyet olmaz

2274 Kelām-ı nefsi içinde İlāh’um
Kemāl-i luḫfı ile pādīşāhum

2275 Buyırmışdur ki yir u gök u¹¹⁴⁶ bu dalk
Daḥı yir ile gök içindeki ḥalk

2276 Ḳamusı altı günde buldı ḥilḳat
Yidinci günde ‘arşa degdi nevbet

2277 Ki “er-raḥmān ‘ale’l-‘arş istivā”¹¹⁴⁷dur
Kelāmı ‘alemeyne reh-nümādur

2270. Onun ile Allāh’ın ilmine erişebilir,
Adem/insan onunla padişaha/Allāh’a
layık olur.

2271. Peygamberler onu güzel yaparlar, Allāh
dostları onu överler.

2272. İç konuşma dedikleri odur, hem o
Allāh’ın sözüne yoldur.

2273. Onun şeklinin niteliği, niceliği ve
özelliği olmaz.

2274. İçten konuşma içinde Allāh’ım,
kusursuz bir ihsan ile padişahım,

2275. buyurmuştur ki, yer ve gök bu elbise, ve
de yer ve gök içindeki yaşayanlar(ın)

2276. tamamı altı günde yaratılış buldu,
yedinci günde sıra arşa geldi.

2277. “Rahman /çok merhametli Allāh arş
üzerinde istiva etti”, (onun) sözü iki
aleme yol göstericidir.

Ḳavluḥū Te‘ālā Allāhullezī ḥaleḳa’s-semāvāti vel
arza ve mā fī sitteti eyyāmin şümmestevā‘ale’l-‘arş¹¹⁴⁸

Allāh Teala’nın sözü: “Şüphesiz sizin
Rabb’iniz, gökleri ve yeri altı gün
içinde (altı evrede) yaratan ve Arş’a
kurulan, (...)Allāh’tır.”

2278 Yine bir yerde dimişdür İlāh’um
Kelāmıdur bu ḳavl üzre güvāhum

2278. Kelamı sözüme delil olan Allāh’ım,
yine bir yerde (şöyle) demiştir;

[İ72b]

2279 Ki oldı “kūn”¹¹⁴⁹ dimekden ḥalk-ı ‘ālem
Ḳamu arz u semā¹¹⁵⁰ vu ‘arş u¹¹⁵¹ Ādem

2279. Alem halkı tüm yeryüzü, gök, arş ve
insan “kūn/ol”sözünden oldu.

¹¹⁴³ tecvīd: tecvīz İ

¹¹⁴⁴ temcīd: tecvīz İ

¹¹⁴⁵ nefsi: nefis İ

¹¹⁴⁶ u: -K

¹¹⁴⁷ bk. İktibaslar 20

¹¹⁴⁸ şümmestevā ‘ale’l-‘arş: şümmestevā ‘arşa ‘ale’l mā’i İ, bk. İktibaslar 53, (İ’de ayetin sonu başka benzer bir ayet ile karıştırılmıştır. bk. İktibaslar 27)

¹¹⁴⁹ bk. İktibaslar 7

¹¹⁵⁰ arz usemā: arz u’s-semā K

2280 Anuñ çün neşâtından oldı hikmet
Ne kim dilerse hâşıl oldı hilkat

Qavluhū Te‘ālā

İnnemā emruhū izā erāde şey’en en yekūle lehū kun
feyekūn¹¹⁵².

2281 Yine kudsi kelāmında buyurmuş
Anuñ ħ̣avānile¹¹⁵³ ervāḥ¹¹⁵⁴ tıyurmuş

2282 Ki Ādem tıynetī¹¹⁵⁵ çihil şabāḥın
İki elümle idüb kıldum şalāḥın

Qavluhū ‘a.s.

Ḥammertü tınete Ādeme bi yedeyye erba‘īne
şabāḥan¹¹⁵⁶

2283 Çün ola “kūn”¹¹⁵⁷ demekden ḥalk-ı ‘ālem
Kamu arz u semā vu ‘arş u Ādem

[K73a]

2284 Ne ḥacet sitte vü çil rûze¹¹⁵⁸ ey dost
Nedür bu nükte-i pirûze¹¹⁵⁹ ey dost

2285 ‘Acāyib müşkülüm var bu sūḥandan
Ki bunlar niçün oldı “kāf u nūn”¹¹⁶⁰ dan

2286 Bu yir u gök olmadan mu‘allaḥ
Nedür bu sitteye¹¹⁶¹ nuṭṭ-ı muṭabbak

2280. Onun için neşesinden hikmet oldu, neyi
dilemiş ise (o) yaratılış meydana geldi.

Allāh Teala’nın sözü: “Bir şeyi
dilediği zaman, O’nun emri o şeye
ancak “Ol!” demektir. O da hemen
oluverir.”

2281. Yine kutsal kelamında buyurmuş, onu
okuyanlarla vahyi duyurmuş.

2282. Adem’in toprağını iki elimle (yoğurup)
iyileştirdim.

Peygamber Aleyhisselam’ın sözü:
“Adem’in çamurunu kırk sabah (yed-i
) kudretimle yoğurdum.”

2283. Çünkü alem halkı, tüm yeryüzü, gök,
arş ve insan “kūn/ol”demekten olur.

2284. Altı ve kırk sabaha ne hacet ey yar! Bu
firuze nükte nedir ey yar?

2285. Bu sözden acayip zorluğum var, (öyle)
ki bunlar niçin “kaf ve nundan” oldu?

2286. Bu yer ve gök bağlanmadan (önce), bu
altıya katmanlanan söz nedir?

¹¹⁵¹u: -i

¹¹⁵²İ, K, bk. İktibaslar 54

¹¹⁵³ḥ̣avānile: ḥavānile K

¹¹⁵⁴ervāḥ: ervāḥı İ

¹¹⁵⁵tıynetī: tıynetini İ

¹¹⁵⁶-İ, bk. İktibaslar 16

¹¹⁵⁷bk. İktibaslar 7

¹¹⁵⁸rûze: rûz İ

¹¹⁵⁹pirûze: pirûz İ

¹¹⁶⁰bk. İktibaslar 7

¹¹⁶¹sitteye: sitte K

2287 Çü sitte yir u gökden oldı ma' lûm
 'Adedden hâlidür hüd şey-i ma' düm

2288 Ne hikmet oldı qavl-i Kird-gâr'a
 Ne kudret geldi cân u dil-fikâra

2289 Ki taṭbîḳ idemez 'aql ol kelâmı
 Fikirden münhedim ider niẓâmı

Der Cevâb

2290 Gel ey ṭab' ı¹¹⁶² ẓarîf¹¹⁶³ u zihni¹¹⁶⁴ rûşen
 Bu qavl-i nâziki hoş fehm kıl sen

2291 Egerçi söz maḳâl-i mu' teberdür
 Velî fikr idecek şîrîn nazardur

[İ73a]

2292 Nazardan¹¹⁶⁵ ẓann-ı aḡleb 'ilm-i kâmil
 Ki ma' kûlât-ı hîsden ola hâşıl

2293 Taḥarrûk kıla nefis idrâk içinde
 Cevâhir bula nuṭḳ-ı pāk içinde

2294 Bi enne'l- nuṭḳi qavlün fi'l- fuâdi
 Bihi yuẓher e' âdi vü¹¹⁶⁶ vüdâdi

2295 Çü bâşed dost bâ şîrîn-suḡan kes
 Kelâm-ı telḥ ber dilhâ 'adûv bes¹¹⁶⁷

2296 Kelâmuñ aḡseni ey dost oldur
 Ki aña âzâd u 'âḳıl kişi ḳuldur

2297 Kelâm oldur ki ola ḡallâl-ı müşkil
 Saña hâdi ola menzil-be-menzil

2287. Çünkü altı (rakamı) yer ve gök ile
 bilindi, kendisi olmayan şey adetlenip
 sayılamaz.

2288. Allâh'ın sözüne ne hikmet oldu, can ve
 yaralı gönüle ne kudret geldi

2289. ki, akıl (o) sözü mukayese edemez,
 düzeni fikirden (yana) harap eder.

Cevap

2290. Gel ey zarif tabiatlı zihni açık (sevgili)!
 Bu nazik sözü iyi anla sen.

2291. Her ne kadar söz muteber (bir) söz olsa
 da onu düşünecek hoş nazar/bakıştır.

2292. Akla uygun gelen histen (oluşan) galip
 zan bakıştan daha kamil ilimdir.

2293. Nefis idrak içerisinde hareket eder ve
 temiz ifade de cevherlere ulaşır.

2294. Nutuk, gönülden çıkan bir sözdür, bu
 söz ile düşman ve dost açığa çıkar.

2295. Kişi tatlı dilli ile dost olunca, acı söz
 gönüllerde düşman gibidir.

2296. Ey dost! Sözü en güzeli o olduğundan,
 hür ve akıllı kişi ona kuldur.

2297. Söz, güçlükleri halleden ve sana
 menzilden menzile rehberlik eden
 olmalı.

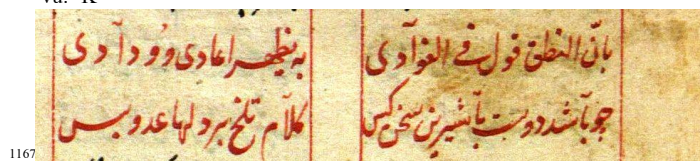
¹¹⁶² ṭab' ı: ṭab' K

¹¹⁶³ ẓarîf: laṭîf İ

¹¹⁶⁴ zihni: zihn K

¹¹⁶⁵ Nazardan: Nazardur İ

¹¹⁶⁶ vü: -K

2298 Seni kırtara nefsün zülmetinden
Haberdâr ide Hakk'ın hikmetinden

2299 Gönül nûrile olmayınca sâde
Olamaz jengün gafletinden güşâde

[K73b]

2300 Şular kim cehl zülmetinde kaldı
Hakkikat çeşme-i cânı kör oldu

2301 Semâ'ı¹¹⁶⁸ anlaruñ hem oldu mahtûm
Kulûbın isteseñ mercûm u meş'ûm¹¹⁶⁹

2302 Ne bilsünler bular Kur'an-ı Hakk'ı
Ne işitsün bular burhân-ı Hakk'ı

2303 Ne taşdîk eylesün kalbi bularuñ
Çü bunlar reddidür¹¹⁷⁰ Perverd-gâr'uñ

Ender Tetimme-i Cevâb¹¹⁷¹

2304 Gel ey cân baħrine daħhâl-i vâşıl
Gel ey gencîne-i sulţân-ı kâmil¹¹⁷²

2305 Gel ey 'ilm-i ilâhînüñ zarîfî
Gel ey ehl-i Hakk'ın yâri-i ħarîfî

2306 Gel imdi hikmet-i Hakk'dan ħabîr ol
Bil esrâr-ı¹¹⁷³ lutfı bî-naẓîr ol

[İ73b]

2307 Ki bu eyyâm-ı sitte ħalk-ı 'âlem
Kamusı remzdür ey cân-ı Âdem

2308 Çü ħalk endâze itmekdür muħakkak
Kelâma kevnî¹¹⁷⁴ kim ola muṭabbaḳ

2309 Kelâmile bu arz u kevn 'ü eflâk¹¹⁷⁵
Mükevvedür işit ey nuṭfe-i pāk

2298. Seni nefsin karanlığından kurtarıp,
Hakk'ın hikmetinden haberdar etmeli.

2299. Gönül nur ile arınmaz ise kirin
gafletinden açılmaz.

2300. Cahillik karanlığında kalan şu
kimselerin can gözü gerçekte kör oldu.

2301. Hem onların kulağı mühürlendi,
kalplerini istesen taşlanmış ve uğursuz.

2302. Bunlar Hakk'ın Kur'an'ını/hakikati
söyleyen Kur'an'ı ne bilsin, bunlar
Hakk'ın delilini nasıl işitsin?

2303. Bunların kalbi nasıl tasdik etsin, çünkü
bunlar Allâh'ın reddettikleridir.

Cevabın Tamamlanması

2304. Gel ey can denizine erişen becerikli!
Gel gönül hazinesinin yetkin sultanı.

2305. Gel ey ilahi ilimin seçkini, gel Hakk'ın
teklifsiz dostu!

2306. Gel şimdi Hakk'ın hikmetinden
haberdar ol, ihsan sırlarını bil, eşsiz ol.

2307. Ki bu altı gün, alemde yaratılmışlarının
tamamı remizdir ey Adem'in canı!

2308. Muhakkak (Allâh) yaratmayı takdir
etmektedir, dünya/varlık da söz ile kat
kat oldu/tabakalandı.

2309. Bu yeryüzü, dünya ve gökler kelim ile
yaratılmıştır işit ey temiz nutfesi! Bu
yeryüzü ve felekler kelim ile meydana
geldi.

¹¹⁶⁸Semâ'ı: Semâ' K

¹¹⁶⁹meş'ûm: K/İ میشموم

¹¹⁷⁰bunlar reddidür: bunlardır dūr-ı İ

¹¹⁷¹Ender Tetimme-i Cevâb : İ'de başlık yeri boş bırakılmış.

¹¹⁷²Beyit İ'de başlığın üstünde.

¹¹⁷³esrâr-ı: esrâr İ

¹¹⁷⁴kevnî: kevn K

¹¹⁷⁵bu arz u kevn 'ü eflâk: yekûn kimarze eflâk K

2310 Çün altı günde Hâk arz u¹¹⁷⁶ semâyı
Dahı arz u semâdan¹¹⁷⁷ muḳteẓâyı

2311 Kâmusın kıldı emrile müretteb
Kâmusın kıldı nuṭṭından¹¹⁷⁸ mürekkeb

2312 Yedinci gün ki ol“ṣümme’stevâ”¹¹⁷⁹dur
Ki anda ḥalk ‘arş-ı Kibriyâ’dur

2313 Tamâm oldı rûsûmı mäsivânuñ
Tamâm oldı ḥuḍûdı isn u cânuñ

2314 Çün oldı “külle yevmin hüve fi şe’n”¹¹⁸⁰
Gerek kim olmaya bî-kâr-ı Raḥmân

2315 Gel imdi diñle esrâr-ı ilâhî
Semâ‘ eyle rumûz-ı pâdişâhı

[K74a]

2316 Bu şeş rûzuñ maḳâdirin ṭaleb kıl
İriş sırrına cân ile ṭarab kıl

2317 Müfîd olmaz saña ma‘dûm-ı sitte
Anı bilkim nedür mefhûm-ı sitte

2318 Çü mefhûm içre olma ‘aql-ı kâşır
Olamaz fîkr ma‘nî üzre nâzır

2319 Yaḳîni olmayınca her beyanuñ
Gümânı¹¹⁸¹ fâsid olur ‘aql u cânuñ

2320 Çü sitte rûzuñ ‘illetidurur¹¹⁸² kevn
Ki andan ola cümle renkle levn

2321 Ya sitte nice ‘illet ola kevn
‘Aded ḳandan gele ol renk u levne

2322 Muahḥardan muḳaddem şâdır olmak
Bu mermûzâta Bârî Ḳâdir olmak

2310. Çünkü Hak altı günde yer ve göğü ve yer ve göğün gerektirdiklerinin

2311. tamamını emri ile tertip etti, hepsini ihsanı ile birleştirdi

2312. Yedinci gün ki o “sümmestevadır”/“(sonra istiva etti, hakim oldu)”, ki orada yaratılan yüce Allâh’ın arşıdır.

2313. Eşya ve dünyanın usulü, insan ve cinlerin sınırı tamamlandı.

2314. “Her gün yeni bir tecelli üzerine” olduğu için Rahman/çok merhametli olan Allâh işsiz olmasa gerek.

2315. Gel şimdi ilahi sırları dinle, padişahın remizlerini işit.

2316. Bu altı günün kudretlerini talep et, eriş sen can ile sevin, coş.

2317. Olmayan altı sana faydalı olmaz, onu bil ki nedir altının anlamı?

2318. Anlam içinde kıt akıllı olma, çünkü fikir mana üzerinde görülmez.

2319. Her açıklama kuşkuyla yer bırakmayacak ölçüde bilinmeyince akıl ve canın erdemi ve bilgisi bozuk olur.

2320. Dünya/varlık altı günün delilidir, tüm renk ve türler ondan oldu.

2321. Ya altı, dünyaya nasıl delil olur, o renk ve türlere adet nereden gelir?

2322. Sonrakinden öncekinin ortaya çıkması, bu remizleri yaratan tek kudret sahibi olmak,

¹¹⁷⁶ u: -K

¹¹⁷⁷ arz u semâdan : arzu’s-semâdan İ

¹¹⁷⁸ nuṭṭından: luṭfile İ

¹¹⁷⁹ bk. İktibaslar 53

¹¹⁸⁰ bk. İktibaslar 55

¹¹⁸¹ Gümânı: Kemâlî İ

¹¹⁸² Çü sitte rûzuñ ‘illetidurur: Çün oldı sitte rûzuñ ‘illeti İ

2323 Olur mevķūf-ı remz-i zū'l-celāl'e
Ki ma' lūm ola ol ehl-i kemāle

[İ74a]

2324 Çü¹¹⁸³ rūzuñ maẓharı arz u¹¹⁸⁴ semādur
Daħı arzu's-semādan¹¹⁸⁵ muķtezādur

2325 Ki seyr ide felekde mihriale māh
'Ayān ide ŗeb u rūzını Allāh

2326 Gel imdi sen maķādir aña sözden
Ki cānuñ rūŗenālık göre gözden

2327 Çü her rūzuñ olur miķdārı ey cān
Yigirmi dōrt sā' at iķre yeksān

2328 Bu resme yidi günün sā' atini
Ĥesāb et aña Ĥaķķ' uñ ĥikmetini

2329 Ki ma' lūm idesin "ümmü'l-kitāb"¹¹⁸⁶₁
Bulasın anda dürlü fetĥ-i bābı

2330 Nedür bilmek gerek ümmi kelāmuñ
Ki ya' nı aşıldur ol¹¹⁸⁷ üm¹¹⁸⁸ imāmuñ

2331 Ki ol olmayıcaķ olmaz tekellüm
Ne teklīm u ne tedi's u ta' allüm

2332 Anı iķrāc idencek¹¹⁸⁹ sözden Ādem
Bulamaz intizāmı mı ehl-i 'ālem

[K74b]

2333 Nizāmı 'ālemün kim mā-sivādur
Kelām-ı¹¹⁹⁰ zāt-ı pāk-i Kibriyā'dur

2334 Kelāmuñ aşı¹¹⁹¹ esmādur emīrüm
Müsem mā zāt-ı 'ulyādur emīrüm

2323. Celal/azamet sahibi Allāh'ın remzine baēlı olur ki, o da kemal sahiplerince bilindir.

2324. Bu sırrın görüldüēü yer yeryüzü ve göktür ve de yer yeryüzü ve göēün gerektirdikleridir.

2325. Ki felekte Güneş ve Ay seyretsin, gece ve gündüzü Allāh aşikar etsin.

2326. Sen gel şimdi sözden kudretleri anla ki, canın gözden aydınlığı görsün.

2327. Ey can! Her günün, yirmi dōrt saat iķinde eŗit miktarı olur.

2328. Bu ŗekilde yedi günün saatini hesap et, Hakk'ın hikmetini anla

2329. ki ümmü'l-kitabı/(kitabın anasını) bilesin, onda çeŗitli kapıların açılıŗını bulasın.

2330. Kelamın annesi nedir bilmek gerek, yani o önde bulunan önderin de aslıdır.

2331. Eēer o olmaz ise kelam etme de olmaz, ne konuŗma, ne öēretim ne öērenme (kalır).

2332. Eēer insan onu sözden çıkarırsa dünya ehli düzen bulamaz.

2333. Alemin nizamı masivadır, kusurdan münezzeħ zatın kelamıdır.

2334. Sözüñ aslı esmadır/ilahi isimlerdir emirim! İsimlendirilen yüce Allāh'ın zatıdır emirim!

¹¹⁸³ Çü: Bu İ

¹¹⁸⁴ u: -K

¹¹⁸⁵ arzu's-semādan: arz semādanK

¹¹⁸⁶ bk. İktibaslar 56

¹¹⁸⁷ ol: -İ

¹¹⁸⁸ üm: ümmi İ

¹¹⁸⁹ idencek: idicek İ

¹¹⁹⁰ Kelām-ı: Kelāmı İ

¹¹⁹¹ aşı: aşı K

2335 Çü bunlar hüküm iderler kâinâta
Virürler¹¹⁹² hilâti bu şeş cihâta

2336 Bularuñla olur ol emr-i Allâh
Bularuñla kılar mevcûdî ol şâh

2337 Bular esmâsıdur zât-ı Hudâ’nuñ
Sebebdür fi’line ol Kibriyâ’nuñ

2338 Kimisidür celâlî bunlaruñ hem
Kimisidür cemâlî ey müfahham

2339 Celâlile Cemâl’ine ilâhuñ
Bular mazhardurur ol padişahuñ

2340 Çü ‘aynıdur müsemmânuñ bu esmâ
Zihî esrâr-ı pâk-i nuṭṭ-ı ‘ulyâ

[İ74b]

2341 Bulardan zâhir olur aṣl-ı esmâ
Bularsuz olmaz hergiz müsemmâ¹¹⁹³

2342 Ki emrinden cihân oldu müretteb
Bu arz u âsmân oldu mürekkeb

2343 Bu şeş rûz olduğından ya’ nî mükevven
Bu¹¹⁹⁴ **“kâf u nûn”**¹¹⁹⁵ şeşdür añlağıl sen

2344 Muṭâbık geldi yevme **“kâfla nûn”**¹¹⁹⁶
Anuñçün yâd kıldı zât-ı bî-çün

2345 Bu remzi añla vü çille-nişin ol
Ki çille¹¹⁹⁷ sâ’atinden keşf ola yol

2346 Teheccînuñ âzâsıdur bu taḫdîr
Teheccîden olındı işbu taḫrîr

2347 Teheccî ümmidür çün kitâbuñ
Kitâb oldu senüñ hem feth-i bâbuñ

2348 Teheccîdür kitâbuñ müfredatı
Ki andan aḫz olur Hâḫḫ’uñ şıfâtı

2335. Çünkü bunlar kainata hükmeder, altı yöne yaratılışı verirler.

2336. Allâh’ın o emri bunlar ile olur, o padişah varlığı bunlarla vücuda getirir.

2337. Bunlar Allâh’ın zatının esmasıdır, o yüce Rabb’in işlerine sebeptirler.

2338. Bunların kimisi celali/Allâh’a ait kahr ve gazap, kimisi cemalidir/ Allâh’a ait güzellik ve kusursuzluktandır ey kerem sahibi!

2339. Bunlar, Allâh’ın Celal ile Cemali o padişahın mazharıdır.

2340. Bu ilahi isimler isimlendirilenin aynıdır, yüce sözün pak sırları ne güzel...

2341. İlahi isimlerin aslı bunlardan ortaya çıkar, isimlendirilen asla bunlar olmadan olmaz.

2342. Ki emri ile cihan tertip edildi, yer ve gök terkip edilmiş oldu.

2343. Bu altı gün var etme günü olduğuna göre bu “kaf ve nun” da altıdır, anla sen.

2344. “Kaf ile nun” güne mutabık geldiği için eşsiz benzersiz Allâh onu andı.

2345. Bu sırrı anla ve çile için oturan ol ki çile saatinden yol keşif olsun.

2346. Bu takdir heceleminin azası/üyesidir, bu karar veriş heceleme ile oldu.

2347. Heceleme kitabın annesidir, kitap da senin kapının açılışı oldu.

2348. Kitabın müfredatı hecelemedir, ki ondan Hakk’ın sıfatı alınır.

¹¹⁹² Virürler: Varurlar K

¹¹⁹³ 2340 ve 2341. beyitler K’da yer değiştirmiştir.

¹¹⁹⁴ Bu: Ki K

¹¹⁹⁵ bk. İktibaslar 7

¹¹⁹⁶ bk. İktibaslar 7

¹¹⁹⁷ çille: çile İ

2349 Kelāmıdur kitābı Kird-gāruñ
Şıfātıdur sözi Perverd-gāruñ

[K75a]

2350 Mürekkebdür şıfāt u müfred esmā
Bulardan münfek olmaz Hāḡ Te‘ ālā

2351 İsim lafz oldı u lafz oldı müfred
Mürekkeb müfrediledür muḡalled

2352 Mürekkebden alınca müfredātı
Kitābuñ mündeheim olur cihātı

2353 Bu mermüz olursa saña ma‘ lüm
Revānuñ sem‘ ine keşf ola mefhüm

Der Beyān-ı Şümme’stevā ‘ale’l-‘arş¹¹⁹⁸

2354 Çün oldı sittenuñ mefhüm(ı)¹¹⁹⁹ ḡaşıł
Gel imdi ‘arş-ı ḡalbi eyle kāmıl

2355 Ki ‘arş üstinde nūr-ı istivāyı
Bilesin ü bulasın reh-nümāyı¹²⁰⁰

[İ75a]

2356 Murādı istivādan neydi anuñ
Çün ol sulṡanı idi lā-mekānuñ

2357 Olursa müştāḡ isti‘ lādan el-ḡaḡ
Gerekdür kim ola ‘arş ile mulāḡḡaḡ

2358 Çü mülḡaḡ olana¹²⁰¹ cism ola lāzım
Çü cism ola gerek bīdār u nāyim

2359 Geḡī ḡazır geḡī ḡāfil olur ol
Geḡī ḡaḡ¹²⁰² u geḡī bātıl olur ol

2349. Allāh’ın kelamı kitabıdır, yüce yaratanın sözü sıfatıdır.

2350. Sıfat terkipli, esma müfrettir, yüce Hak bunlardan ayrı olmaz.

2351. İsim lafız oldu ve lafız da müfret oldu, terkipli olan ve müfret daima (birliktedir)/daimidir.

2352. Mürekkepten müfredatı alınca, kitabın cihetleri yıkılmış olur.

2353. Bu rumuzlar senin tarafından bilinirse, ruhunun kulağına mefhum açılır.

Arş’a İstiva (Ayetinin) Beyanı

2354. Altının manası anlaşıldığına göre, şimdi arşın kalbini kusursuzca (anla).

2355. Ki arş üstünde istiva nurunu bilesin ve yol göstereni bulasın.

2356. Mekansızlığın sultanı olduğu için, onun istivadan muradı ne idi?

2357. Doğrusu, istila (yükselme) ile aynı kökten olsa arş ile bağlanmış olması gerekir ki,

2358. bağlanmış olanın cisim/vücut sahibi olması gerekir, çünkü vücut uyanık ve uyuyan olur.

2359. (Bu durumda) o bazen hazır bazen çevresinde olup biteni göremeyen, bazen gerçek ve doğru bazen geçersiz olur.

¹¹⁹⁸bk. İktibaslar 53

¹¹⁹⁹mefhüm(ı): mazmün İ

¹²⁰⁰rehnümāyı: ihtimāmı İ

¹²⁰¹olana: oluna İ

¹²⁰²ḡaḡ: ḡaḡkī K

2360 Te‘ālā şānuhu Allāh-ı mutlak
Hüve‘l-Ḥayy-ı Qadīm u¹²⁰³ Vāḥid-i Ḥaḳ

2361 Ne cism u ne cesīm u ne ‘arazdur
Ne cevher līk Ḥaḳḳ-ı¹²⁰⁴ bī-ğarazdur

2362 Pes¹²⁰⁵“er-Raḥmān ‘ale‘l-arş istivā”¹²⁰⁶ dan
Murād olan bu ola ol Ḥudā’dan

2363 Ki aḥḳāmı ‘arş üzre ola cārī
Qıla mevcūd ya‘ nī ol nigārī

2364 Çü mevcūd ola ol maṭlūb-ı ‘ālem
Adı hem ‘arş ola vü hem Ādem

2365 Ki oldur ya‘ nī maṭlūb-ı erāyik
Anuñçün oldı mescūd-ı melāyik

[K75b]

2366 Erāyik hem melāyik aña ḥādīm
Hem anuñ ḥāmilidür heşt kavāyim¹²⁰⁷

2367 Ki heştī çārile bulub kıyāmı
Olurlar mazḥar-ı nuṭḳ tamāmı¹²⁰⁸

**Ḳavluhū ‘a.s.¹²⁰⁹ ve yaḥmilu arşa rabbike şemāniyetü
ev‘ālin¹²¹⁰**

2368 Zihī ḥikmet zihī sırr-ı ilāhī
Zihī maḳşūd-ı emr-i pādişāhī

2369 Zihī ‘arş-ı ‘azīm u ḳalb-i şāfī
Zihī nūr-ı kerīm u Ḥayy-ı Kāfī

2360. Mutlak var olan Allāh’ın şanı yüce olsun! O Hayy/ezeli ve ebedi hayat sahibi canlı, Kadim/varlığının başlangıcı bilinmeyen ve Vahid/tek bir tane olan Hakk’tır.

2361. Ne cisim ne hacimli ne arazdır, ne de cevher lakin (varlığı) sebepsiz olan Hak’tır.

2362. Sonra, o Allāh’ın “Rahman arşın üzerine istiva etti” (ifadesin)den amaçlanan o bu olmalı

2363. ki hükümleri arş üzerinde geçerli olsun, o nigarı/resmi mevcut etsin.

2364. Çünkü o alemin istediği mevcut olsun, adı hem arş hem Adem olsun.

2365. Yani tahtların istediği odur, onun için meleklerin secde ettiği oldu.

2366. Tahtlar hem melekler ona hizmetçi, hem sekiz ferman onun taşıyıcısı.

2367. Ki sekiz dört ile kıyamı bulup, nutkun tamamının mazharı olurlar.

**Peygamber Aleyhisselam’ın sözü:
Rabb’in arşını sekiz kişi (melek)
taşımaktadır.**

2368. Ne güzel hikmet ne hoş ilahi sır, ne güzel padişah emrinin maksudu!

2369. Ne güzel büyük arş ve saf kalp, ne hoş cömert nur ve Hayy ve Kafi olan Allāh!

¹²⁰³ u: -K

¹²⁰⁴ cevher līk Ḥaḳḳ-ı: cevherlige Ḥaḳ İ

¹²⁰⁵ Pes: Bes K

¹²⁰⁶ bk. İktibaslar 20

¹²⁰⁷ kavāyim: -İ

¹²⁰⁸ 2366 K’da başlığın altındadır.

¹²⁰⁹ ‘a.s.: Te‘ālā İ

¹²¹⁰ bk. İktibaslar 57

- 2370 Zihî Ādem ki cānıdur cihānuñ
Hem aşı-ı ‘illetidür künfekānuñ
- 2371 Bu Ādem tuḥfe maẓhardur ẓarındaş
Bu Ādem’den bilindi sır eger fāş

[İ75b]

- 2372 Ḥaḫḫ’uñ ḥaḫlıgını kim bildi fıkır it
Kime öğretti ismüñ tañrı zıkr it
- 2373 Kimi esmā-yı küllî kıldı¹²¹¹ ta‘ lîm
Kelām-ı Ḥaḫḫ’ı kim eyledi tefhîm

Ḳavluhū Te‘ ālā Ve ‘Alleme Ādeme’l-esmāe
külleḥā¹²¹²

Ḳavluhū Te‘ ālā ‘Allemehu şedidü’l-ḳuvā¹²¹³

Ḳavluhū Te‘ ālā Ṭā hā. Mā enzelnā ‘aleyke’l-Ḳur’āne
liteşḳā. İllā teẓkirate’l-limen yaḥşā¹²¹⁴.

Ḳavluhū El-Ḥadiş-i Kudsi¹²¹⁵ Küntü Kenzen

Maḥfiyyen Fe aḥbebtü en u‘ rafe fe ḥalaḳtü’l-ḥalḳa
fa‘ rifūni¹²¹⁶

Ḳavluhū Ve mā ḥalaḳtu’l-cinne ve’l-inse illā
liya‘ budūn¹²¹⁷

Ḳāle’l müfessirüne min külli fark en liya‘ rifūni¹²¹⁸

- 2374 Kime indi kiṭāb¹²¹⁹ ile hidāyet
Kime ma‘ lūm oldu bu kināyet

2370. Ne hoş Adem/insan ki cihanın canıdır,
hem kün fe-kan/olanın delilinin aslıdır.

2371. Ey kardeş! Bu Adem/insan armağanının
mazharıdır, bu insandan sırrın açığa
çıkışı bilindi.

2372. Hakk’ın Haklığını kim bildi düşün, tanrı
ismini kime öğretti söyle.

2373. İsimlerin tamamını kime öğretti,
Hakk’ın sözünü kim açıkladı?

Allâh Teala’nın sözü: “Allâh, Âdem'e
bütün varlıkların isimlerini öğretti.”

Allâh Teala’nın sözü: “(Kur'an'ı) ona,
üstün güçlere sahip, muhteşem
görünümlü (Cebrail) öğretti.”

Allâhu Teala’nın sözü: “(Ey
Muhammed!) Biz,

Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye
değil, ancak (Allâh'ın azabından)
korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun
diye indirdik.”

Peygamber’in Hadis-i Kudsi sözü:
“Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi
diledim, bunun için (beni bilmeleri
için) yaratıkları yarattım.”

Müfessirler, fark olmaksızın “bana
ibadet etsinler”i “beni tanısinlar”
şeklinde tefsir etti.

2374. Kitap ile hidayet kime indi, bu kinaye
kime malum oldu?

¹²¹¹ esmā-yı küllî kıldı: esmāyı kıldı küllî i

¹²¹² bk. İktibaslar 35

¹²¹³ bk. İktibaslar 58

¹²¹⁴ bk. İktibaslar 59

¹²¹⁵ Ḥadiş-i Kudsi: Ḳavluhu El- Kudsi K

¹²¹⁶ Küntü Kenzen Maḥfiyyen Fe aḥbebtü en u‘ rafe fe ḥalaḳtü’l-ḥalḳa fa‘ rifūni: Küntü Kenzen Maḥfiyyen Fe aḥbebtü en u‘ rafe fe ḥalaḳtü’l-ḥalḳa li ‘ urafe K bk. İktibaslar 13

¹²¹⁷ -K, liya‘ budūn: liya‘ budūni, bk. İktibaslar 60

¹²¹⁸ -K

¹²¹⁹ kiṭāb: gümān K

2375 amusı dem'e ma' l m oldu
amusı dem'e mefh m oldu

2376 Felekden h şıl olmadı bu uvvet
Bilinmedi melekden bu nübüvvet

2377 Ki neyyirler ki '  lem r şenidi¹²²⁰
Mel yikler ki cennet meskenidi¹²²¹

2378 amusı dem için oldu s c d
amuya dem oldu ş h-ı m c d

[K76a]

2379 Anu   n kim bu anlardandır eşref
Ne eşref bil ki oldur ' aql-ı el af

2380 Bu hayv n u neb tile cem d 
Bilürsün dem'e¹²²²  irmek d r  mur d 

2381 Bu ' ulviyy t u s fliyy t  mutlak
V c d-ı dem'i mahb b ider H k

2382 amusı ol v c da oldu t lib
amusı ol cem le oldu r  b

[ 76a]

2383 amu anı t leb ılır vel kin
A a irişmege olmadı mümkün

2384 Meger kim terbiyyet yüzinden ey c n
Bulalar anu ile vaşl-ı yeks n

2385 Ol dem kim h l fet buldı H k'dan
Mülk üzre h l fe oldu H k'dan

2386 Senün ata  degül mi ey arındaş
Niçün olmazsın a a y r u yoldaş

2387 Ne i  n sende anu  h şleti yok
Ne i  n sende anu  r  beti yok

2388 Sa a niçün melekler secde ılmaz
Sa a niçün kimesne r  b olmaz

2375. Tamamı Adem'e malum oldu, hepsi Adem'in anladığı oldu.

2376. Bu kuvvet felekten ortaya çıkmadı, bu nübüvvet melekten bilinmedi.

2377. Ki Güneş ve Ay alemin aydınlığı idi, melekler cennette yerleşmişlerdi.

2378. Tamamı Adem için secde eden oldu, Adem hepsinin şan ve şeref sahibi şahı oldu.

2379. Onun için ki, bu onlardan çok şerefliidir, nasıl şeref bil ki en güzel akıl odur/ondadır.

2380. Bu hayvan, bitki ve cansızların muradının Adem'e erişmek olduğunu bilirs n.

2381. Bu y celikler ve baya lıklara mutlaka, All h Adem'in varlığını mahbup eder/sevdirir.

2382. Tamamı o varlığa talip oldu, tamamı o güzelliğe r  bet etti.

2383. Her ne kadar tamamı onu istese de ona erişmeleri mümkün olmadı.

2384. Ey can! Oysa ki, terbiye sayesinde onunla eş düzeye erişebilme (imkanı) bulabilirler.

2385. O Adem ki Hak'tan hilafet buldu mülk üzere halife oldu.

2386. Ey kardeş! Senin atan (o) değil mi, ni in ona yar ve yoldaş olmazsın?

2387. Niçin onun hasleti/huyu sen de yok, ni in sende ona r  bet yok?

2388. Niçin melekler sana secde etmez, neden kimse sana r  bet etmez?

¹²²⁰ r şenidi: r şenid r  

¹²²¹ meskenidi: meskenidür  

¹²²² Bilürsün dem'e: Bil rs n ki dem'e K

2389 Meger ferzend-i şālîh olmaduñ sen
Anuñçün faẓl u ʿizzet bulmaduñ sen

2390 Şekavet ʿonımı üstüne şeytân
Bırakdı eyledi ʿüryân u giryân

2391 Nice kim uyasun sen ol ʿhasûda
Güşâyiş varasun nâr-ı vakûda

2392 Geç imdi dîv-i şūmuñ şohbetinden
İç imdi atañ Âdem şerbetinden

2393 Saʿ âdet bulub ol ferzend-i şālîh
Ki yol bulmaya saña dîv-i tâliḥ

2394 Yürü nefsuñ hevâsından berî ol
Kamu insile cinnüñ rehberi ol

2395 Bu nefsuñ arzusu hîç-der-hîç¹²²³
Ulaşma kim olursın pîç-der-pîç

[K76b]

2396 Gider meylini gönülden cihānuñ
Anı fîkr it ki rāḥât ola cānuñ

2397 Ne denlü çoğ¹²²⁴ olursa mülk u mālūñ
Daḥı zāyid olur fāsîd ḥayālūñ

2398 Ki hırşile olur māl icmāʿı
Ḥasedden geldi hem mülk ihtirāʿı

2399 Anuñ kim ḥāşılı hırş u ḥaseddür
Muḥakḳakdur ki bir cānsuz ceseddür

[İ76b]

2400 Velî gönüñ anuñçün sevdi mālı
Ki birkaç güne dek hoş geçe ḥālî

2401 Hoş imdi mālūñ olsun rağbet itme
Anuñla ḥalk içinde şöhret itme

2402 Kifāyet ḥaddini gözle emîn ol
Hidāyet buluben ehl-i yakîn ol

2389. Anlaşılan, sen salih/iyi işler yapan oğul
olmadın onun için erdem ve itibar
bulmadın.

2390. Şeytan üzerine haydutluk talihsizlik
elbisenin bıraktı, seni ağlayan ve çıplak
eyledi.

2391. Sen o hasetçiye nasıl uyarsın? Felaket
ile alevlenen ateşe varırsın.

2392. Şimdi uğursuz şeytanın sohbetinden
geç, atan Adem'in şerbetinden iç.

2393. Saadet bularak salih evlat ol ki, yaramaz
şeytan sana yol bulmasın.

2394. Yürü, nefsin arzularından kurtul! İnsan
ve cinlerin rehberi ol.

2395. Bu nefsin arzusu hiçlik içinde hiçliktir;
yaklaşma ki kıvrım kıvrım karışmış
olmayasın.

2396. Gönülden cihan meylini gider, onu
düşün ki canın rahat olsun.

2397. Mal ve mülkün ne derece çok olursa
hayalin bozulması da fazlalaşır.

2398. Ki, malın toplanması hırs ile olur,
mülkü türetme de hasetten geldi.

2399. Hırs ve haset eden o kişinin elde ettiği
muhakkak cansız bir cesettir.

2400. Ancak gönülün birkaç güne kadar halinin
hoş geçmesi sebebiyle malı sevdi.

2401. Hoş, şimdi elde etmiş olsa da rağbet
etme, halk içinde onunla şöhret
kazanma.

2402. Kafi gelme sınırını gözle, emin ol,
hidayet bularak yakın ehli ol.

¹²²³ hîçdür hîç: hîcdür hîc K

¹²²⁴ çoğ: çok K

2403 Ferāgat ‘ālemin taḥṣīl eyle
Zarāfet ‘ilmini tekml̄ eyle

Ḳāle Ehlü’l-ḥaḳḳi ḥaḳāyıḳu’l-eşyâi sābitetün

2404 Ḥaḳāyıḳ bağınuñ şāhiblerinden
Zarāfet verdinüñ rāğıblarından

2405 Bizim ma‘lūmumuzdur bu ḥadāyıḳ¹²²⁵
Ki sābit oldı eşyāya ḥaḳāyıḳ

2406 K’aña mevcūd-ı ğaybiyyet¹²²⁶ didiler
Hem ism-i şeyle zıkr eylediler

2407 Şübütın şādıkider ehl-i Allāh
Velīkin münkiridür dīv-i gümrah

2408 Şular kim ḥaḳ-ı sofistāilerdür
Ḥayālāt ehlidür hercāilerdür

2409 Olurlar münkiri ehl-i Ḥuda’nuñ
Ḥilāfın tutar anlar enbiyānūñ

2410 Olurlar cān ile rāğıb bu dehre
Bulamazlar ḥaḳāyıḳdan çü behre¹²²⁷

2411 Ḥayālātında dehrüñ faḳd olurlar
Ḳıyās-ı bāṭın ile ‘aḳd olurlar

[K77a]

2412 Dönüb inkār iderler enbiyāya
Yitişmezler rumūz¹²²⁸-ı evliyāya

2413 Bular münkir olurlar ehl-i ğaybe
Düşerler ğayb¹²²⁹ içinde şekk ü raybe

2414 Ḥaḳāyıḳ ‘ālem-i ecsāda dirler
Ḥayāl ol cism-i bî-bünyāda dirler

2403. Feragat alemini elde et, incelik ilmini
tamamla.

Hak ehli şöyle demiştir: Eşyanın hakikatleri sabittir.

2404. Hakikatler bağının sahiplerinden,
zarafet gülüne rağbet edenlerden,

2405. Hakikatlerin varlığı eşyaya kanıtlanmış
olduğundan bu bahçeler/hakikatler
bizim malumumuzdur.

2406. Ki ona görünmezliğin varlığı dediler,
hem (de) ism-i şey ile söylediler.

2407. Allāh ehli, onun varlığını doğrular,
ancak onu inkar eden yoldan çıkmış
şeytandır.

2408. Şu felsefeci insanlar, hayallerin
ehlidirler, kararsızdırlar.

2409. Allāh ehlinin inkarcısı olup,
peygamberlere ihtilaf ederler.

2410. Hakikatten pay bulamadıklarından bu
dünyaya can ile bağlanırlar.

2411. Dünyanın hayallerinde
yoklukta/eksiklikte olurlar, asılsız
mukayese ile akit yaparlar.

2412. Dönüp, peygamberleri inkar ederler,
velilerin gizli sırlarına erişemezler.

2413. Bunlar gayb ehlini reddederek,
gayb/görünmezlik içinde şüphe ve
tereddüde düşerler.

2414. Putlar alemine hakikatler derler, o
esassız cisme hayal derler.

¹²²⁵ ḥadāyıḳ: ḥaḳāyıḳ K

¹²²⁶ ğaybiyyet: ğaybiyye K

¹²²⁷ K’da mısralar yer değiştirmiş.

¹²²⁸ rumūz: rumūzı İ,K

¹²²⁹ ğayb: ğaybet K

[İ77a]

2415 Vücūd-ı rūhı¹²³⁰ taḥkīk eylemezler
Nebî kavline taḥdīk eylemezler

2416 Ki ervāḥa didi “**cündün mücenned**”
Nebîler serveri ya‘nî Muhammed

2417 Şular kim “**cünd**” olalar “**mücenned**”
Vücūdı olsun anlarıñ muḥalled¹²³¹

Ḳāle‘ Aleyhişşalātu vesselām¹²³² El-ervāḥu cünūdün
mücennedetün femā te‘ārefe minhā ĩtelefe ve mā
tenākera minhā iḥtelefe¹²³³

2418 Bu sözden fehm olındı işbu taḥkīk
Ki terkibine rūḥın oldı taḥdīk¹²³⁴

2419 Çü zāt-ı Vācib anı ḥalk kılsa
Basit u¹²³⁵ müfred olmaz eyle olsa¹²³⁶

2420 Basit olan nedür rūḥ-ı tabi‘i
Tabi‘at olur ol rūḥuñ vazı‘ı

2421 Şular kim bilmediler mümkināti
Ḥaḳāyıkdan bulamazlar ḥayāti

2422 Ḥaḳāyık ki oldurur eşyāya esmā¹²³⁷
K’anuñla şābit olmuşdur müsem mā

2415. Ruhun varlığını inceden inceye
araştırmazlar, peygamber sözünü tasdik
etmezler.

2416. Peygamberlerin serveri yani
Muhammed, ruhlara “donatılmış
ordular” dedi.

2417. Tek sıra olmuş şu ordunun varlığı ebedi
olsun.

Salat ve Selam Onun Üzerine Olsun
Peygamber (şöyle) buyurdu: “Ruhlar,
sıralanmış askerler gibidir orada
birbirleriyle uyuşanlar anlaşılır,
uyuşmayanlar anlaşamazlar.”

2418. Ruhun terkibi onaylanınca, bu sözden
işte bu inceleme anlaşıldı.

2419. Çünkü öyle olsa, mutlak olması gereken
zat onu yaratsa, basit ve müfred olmaz.

2420. Basit olan nedir? Saf/tabii ruh. O ruhu
tesis eden tabiat olur.

2421. Olabilir şeyleri bilmeyen şu kimseler
hakikatlerden hayatı bulamazlar.

2422. Hakikatler ki onlar eşyanın
isimleridir/benzerleridir, isimlendirilen
onunla sabit olmuştur/varlığı ortaya
çıkıştır.

¹²³⁰ rūḥı: rūḥ K

¹²³¹ K’da bu beyit başlığın altındadır.

¹²³² Ḳāle ‘ Aleyhişşalātu vesselām: Ḳāle ‘ a.s. K

¹²³³ El-ervāḥu cünūdün mücennedetün femā taarefe minhā ĩtelefe ve mā tenakere minhā iḥtelefe: El-ervāḥu cünūdün mücennedetün ĩ,
bk. İktibaslar 23

¹²³⁴ K’da mısralar yer değiştirmiş.

¹²³⁵ u: -İ

¹²³⁶ K’da mısralar yer değiştirmiş.

¹²³⁷ esmā: hem-tā ĩ

2423 Kamu mümkünler ü mevcûdlardur
Kamusı rü'yet-i maşşûdlardur

2424 Kişi kim isme yol buldı muhaqqak
Müsemma vahdetin itdi muşaddak

2425 Ki ya' nî ism olur 'ayn-ı müsemma
Zarâfet ehlinüñdür bu mu'ammâ

2426 Haqîkat şeye¹²³⁸ ism olmışdur ey dost
Pes¹²³⁹ ism-i mağz aña şeydür post

2427 Bu şeyiyyet ki mürâîdür fenâdur
Velîkin ism 'indu'llâh beğâdur

[K77b]

2428 Haqâyık şâbit olmak ey 'azîzüm
Beğâsıdur beğâsıdur temîzüm

2429 Eger bu şüret-i şey olsa fânî
Haqîkat k'ismdür yokdur gümânî

[İ77b]

2430 Ki şâbit olur ol ey yâr-i ekrem
Hudâ'nuñ nûrına olur müsellemler

2431 Gerekse rûh digil¹²⁴⁰ aña ey cân
Gerekse emr digil¹²⁴¹ hem-çü Kur'an

2432 Anuñ ehl-i kemâl ism itdi âdın
Ki isme virdi ervâhuñ nihâdın

2433 Çün esmâdan tehidürür zihn-i felsef
Görinmez anlara mevcûd-ı eltaf

2434 Olurlar münkiri cism-i laîfîñ
Varurlar râhımı şey-i keşîfîñ

2423. Tamamı olması imkan dahilinde olanlar ve var olanlardır, tamamı kastedilen görüşlerdir.

2424. İnsan, kesin olarak isme yol bulduğunda, müsemmanın birliğini doğruladı.

2425. Yani isim isimlendirilenin kendisi olur, bu muamma zarafet ehlinindir.

2426. Ey dost! Hakikat şeye/nesneye, kavrama isim olmuştur, sonra anla ismin özü şeydir.

2427. Bu şeyiyet/nesnellik ki, müraidir, geçicidir, ancak isim Allâh katında kalıcıdır.

2428. Ey azizim! Hakikatlerin doğruluğunun kanıtlanmış olması kalıcılığıdır, bekasıdır nezihim!

2429. Eğer şeyin/nesnenin sureti yok olsa, hakikat isimdir, şüphesi yoktur.

2430. Ey kerem sahibi sevgili! Ki onun doğruluğu kesinleşmiş olur, Allâh'ın nuruna sunulmuş olur.

2431. Ey can! Gerek ona ruh de, gerekse Kur'an gibi emir de,

2432. kemal ehli onun adına isim dedi, ki ruhların tabiatını isme verdi.

2433. Felsefenin zihni ilahi isimlerden (yana) boş olduğundan, onlara latifliğin mevcutluğu görünmez.

2434. Latif cisimlerin inkarcısı olurlar, kesif şeyin yoluna varırlar.

¹²³⁸ şeye: şey İ

¹²³⁹ Pes: Bes K

¹²⁴⁰ digil: değil İ

¹²⁴¹ digil: değil İ

2435 Laṭīfile keṣīfūn ḥayretinden
Olurlar dūr Ḥaḫḫ'ıñ raḥmetinden¹²⁴²

2436 Ḥayālāt olan ol ḥalḫa cisimdür
Murādı ehl-i Ḥaḫḫ'ıñ ḥod isimdür

2437 Ḥaḫāyık ya' nī mevcūdāt-ı ḡaybī
Ḥudā ehline ma' lūmāt-ı ḡaybī

2438 Muḥaḫḫaḫ oldıki esmā¹²⁴³ ' azizüm
Benüm bu maḡrifet oldı temizüm

2439 Çü¹²⁴⁴ esmānuñ ḥavāşı oldı¹²⁴⁵ ma' lūm
Şübütından¹²⁴⁶ ḫazāya buldı¹²⁴⁷ mefhūm

2440 Görindi cān gözine şekli¹²⁴⁸ anuñ
Ki mışdāḫ oldı aña çeşm-i cānuñ

2441 Pes¹²⁴⁹ itdi ḥükm anuñ işbātına ' aql
' Aqıldan lafz u nuṭḫa eyledi naql

2442 Götürdi nuṭḫ anı taşdıḫe taḫḫīḫ
Ki buldı ol terāḫibile taṭbīḫ

2443 Gehī bātında bilindi vücūdı
Gehī zāhirde görindi ḥudūdı

2444 Anuñ milkidür bātın u zāhir
İkisinden¹²⁵⁰ daḫı ol oldı Ḳādir

[K78a]

2445 Çün esmādan bilindi fer' u hem aşı
Pes¹²⁵¹ esmāyla olur Bārī'ye vaşı

2435. Latif ile kesifin karşısında şaşırırmaktan,
Hakk'ın hikmetine uzak kalırlar.

2436. O insanlara hayaller (gibi gelen)
cisimdir, Hak ehlinin muradı bizzat
isimdir.

2437. Hakikatler yani gaybın var olanları,
Allāh ehline gaybın malumları,

2438. muhakkak yine ilahi isimler oldu
azizim, bu marifet benim ey nezihim!

2439. İlahi isimlerin özellikleri bilindi,
(esmanın) sabit olması ile kavram
hükme bağlandı.

2440. Onun şekli can gözüne göründü, ki
canın gözü ona kanıt oldu.

2441. Sonra akıl onun ispatına hükmetti,
akıldan lafız ve konuşma yetisine ulaştı.

2442. Konuşma yetisi onu inceleyip tasdik
etmeye götürdü, ki bu terkip ile
uygulama buldu.

2443. Varlığı bazen gizlide/içte olanda bilindi,
sınırları bazen açıkta/dışta göründü.

2444. Gizli de açık da onun mülküdür, o
ikisinden de kudretli oldu.

2445. Çünkü asıl da fer de ilahi isimlerden
bilindi, sonra Bari'ye/her şeyin tek
yaratıcısı olan Allāh'a ulaşmak da esma
ile olur.

¹²⁴² raḥmetinden: ḫikmetinden İ

¹²⁴³ esmā: esmādur İ, K

¹²⁴⁴ Çün: Çü İ

¹²⁴⁵ oldı: ola İ

¹²⁴⁶ Şübütından: Şübütında K

¹²⁴⁷ buldı: oldı İ

¹²⁴⁸ şekli: şekl K

¹²⁴⁹ Pes: Bes K

¹²⁵⁰ İkisinden: İkisinde İ

¹²⁵¹ Pes: Bes K

Maḳṣad¹²⁵²

2446 Gel imdi iste esmānuñ ṭarīḳin
Ki bulasın melāyikler refīḳin

[İ78a]

**Ḳāla'llāhu Tebāreke ve Te'ālā ve 'Alleme Ādeme'l-
esmāe küllehā¹²⁵³**

2447 Melekden çünki a'lem oldu insān
Aña ta'lim-i esmā itdi Raḥmān¹²⁵⁴

2448 Mu'allim¹²⁵⁵ kim mu'allemden seridür
Ḥaḳāyık menzilinüñ rehberidür

2449 Ḥaḳāyık çünki esmādur muḥaḳḳaḳ
Ki olmışdur müsem māya muşaddaḳ

2450 Şübütü şādık oldu ehl-i Ḥaḳḳ'a
Kelāmı nāṭık oldu ehl-i Ḥaḳḳ'a

2451 Eger sen 'ārif olsañ ey birāder
Bileydün kim nedür esmāya māder

2452 Ki esmā andan olur zāhir ey cān
Bu sırrı bilmez illā ehl-i 'irfān

2453 Bilürseñ bu me'ānilü¹²⁵⁶ kelāmı
Saña ḥāşıl ola 'ilm-i tamāmī

2454 Gider 'aqlın ḥicābuñ baña güş it
Şarāb-ı 'aşḳ şundum saña nüş it

2455 Ki sekerānla kılasın ṭarablar
Ṭarablardan bulasın hoş ṭalebler

2456 Ṭalebden soñra vecdān ola ḥāşıl
Pes¹²⁵⁷ andan soñra maṭlūb ola vāşıl

Maksat

2446. Şimdi gel ilahi isimlerin yolunu iste ki,
melekleri dost (olarak) bulasın.

**Allāh Tebarake ve Teala (şöyle)
buyurdu: "Allāh, Ādem'e bütün
varlıkların isimlerini öğretti."**

2447. Çünkü insan melekten daha bilgili oldu,
Rahman olan Allāh ona isimleri öğretti.

2448. Öğreten, öğrenenden önce gelir, (o)
hakikatler menzilinın rehberidir.

2449. Çünkü ilahi isimler muhakkak
hakikatlerdir, ki (onlar) isimlendirileni
tasdik eden olmuşlardır.

2450. Hak ehline sabit oluşu doğrulandı,
sözü Hak ehline konuşuldu.

2451. Ey birader! Eğer sen arif olsan bilseydin
ki ilahi isimlerin annesi nedir?

2452. Ey can! İlahi isimler ondan ortaya çıkar
bu sırrı irfan ehli dışındakiler bilmez.

2453. Sözü bu manalar ile bilersen, ilmin
tamamını elde edersin.

2454. Aqlın örtüsünü kaldır beni dinle, aşḳ
şarabını sana sundum, iç

2455. ki, sarhoşlar ile coşasın,
coşkunluklardan hoş talepler bulasın.

2456. Talepten sonra kendinden geçme hali
elde edilsin, ondan sonra da istenilene
ulaşılsın.

¹²⁵² Maḳṣad: -İ

¹²⁵³ -K, bk. İktibaslar 35

¹²⁵⁴ 2446 -K

¹²⁵⁵ İ'de harekeli

¹²⁵⁶ me'ānilü: me'āniyle İ, harekeli

¹²⁵⁷ Pes: Bes K

2457 Çü maṭlûbile vâhdet bula ṭâlib
Gidûb farḳ ola cem‘iyyet münâsib

2457. İstenilen ile isteyen vahdet bulsun, fark
gitsin, münasip cemiyet/birlik olsun.

Ḳāle ‘a.s. İinne Lillâhi Te‘âlâ şerāben li evliyâihî
feizâ şeribû sekerû ve izâ sekerû ṭarabû ve izâ ṭarabû
ṭalebû ve izâ ṭalebû vecedû ve izâ vecedû zâbû ve izâ
zâbû itteşalû ve izâ itteşalû lâ feraḳa beynehüm ve
beyne ḥabîbihim şadaḳa ḥabîbullah ve ḥabîbü’l-
‘âlem¹²⁵⁸

Peygamber Aleyhisselam (şöyle)
buyurdu: “Allâh’ın evliyelerine özel
bir şarabı vardır. Onu içtiklerinde
sarhoş olurlar, sarhoş olduklarında
coşarlar, coştuklarında isterler,
istediklerinde bulurlar, bulduklarında
ererler, erdiklerinde bağlanırlar.
bağlandıklarında da onlar ile
sevdikleri arasında bir fark yoktur.
Allâh’ın ve kainatın habibi doğru
söylemiştir.”

[İ78b]

2458 Yine Sîmurḡ-ı dil seyrâna çıḳdı
Yine ‘anḳâ¹²⁵⁹-yı cân ṭayrâna çıḳdı

2458. Yine gönül Simurg’u dolaşmaya çıktı,
can Anka’sı yine uçmaya çıktı.

[K78b]

2459 Yine ‘aḳlüm hümâsı¹²⁶⁰ sâz ḳıldı
Yine dil bülbülü pervâz ḳıldı

2459. Yine aklımın Hüma’sı neşelendi, gönül
bülbülü yine uçtu

2460 Ki seyrân idüb evc-i lâ-mekândan
Hevâlar ḥâşıl ide milk-i cândan

2460. ki mekansızlığın doruğunda dolaşıp can
ülkesinden hevesler elde etsin.

2461 Hevâlar kim ‘aḳıl¹²⁶¹ perverdesidür
Nüfûs-ı nâṭıḳînün¹²⁶² perdesidür

2461. Hevesler ki (onlar) aklın besledikleridir,
konuşan nefislerin/insan ruhlarının
perde(leri)dir.

2462 Bu nefs-i nâṭıḳa bî- bâl u perdür
Hevâ-yı nûr-ı cândan bî-ḥaberdür

2462. Bu insan ruhu/konuşan nefis kolsuz
kanatsızdır, can nurunun hevesinden
habersizdir.

¹²⁵⁸şadaḳa ḥabîbullah ve ḥabîbü’l ‘âlem: -K, Ḳale ‘a.s. : -İ, bk. İktibaslar 61

¹²⁵⁹‘anḳâ: ‘aḳâ K

¹²⁶⁰hümâsı: hümâsını İ

¹²⁶¹‘aḳıl i’de harekeli

¹²⁶²nâṭıḳînün: nâṭıḳuñ K

2463 Eger göstermezise ‘aql añā yol
Mekān-ı cehl içinde ḥabs olur ol

2464 Ne vüs‘at bulur ol seyr u semādan
Ne feshat olur ol ṭayr-ı fezādan

2465 Gel imdi ‘aql-ı külle yār ol sen
Anuñla yār-i hem dildār ol sen

2466 Ki saña ol delīl «u»rehber ola
Hidāyet gösterici server ola

2467 Bu menzillerde çokdır iller ey dost
Bu illerde çok olur diller ey dost¹²⁶³

2468 Bu yollarda geçenler¹²⁶⁴ bī-nihāyet
Geçemez kimse andan bī-hidāyet¹²⁶⁵

2469 Hidāyetsüz bu rāha rihlet olmaz
Hidāyetsüz bu ilde vuşlat olmaz

2470 Hidāyet ‘aql-ı küllündür birāder
Velāyet ‘aql-ı küllündür birāder

2471 Hidāyet ‘aql-ı cüzīden bulunmaz
Anuñla vuşlata vāşıl olunmaz

2472 Ki ‘aql-ı cüzvi fer‘ üñ fer‘ i olur
Bil anuñ kim ne lütf-ı şer‘ i olur

2473 Şular kim oldı¹²⁶⁶ cüzıyyāta meşğul
Olamaz küll-i kül ḫatında maḫbül

2474 Çü ‘aql-ı külle mazhar enbiyādur
Hidāyet bulan andan evliyādur

2475 Eger sen enbiyāya şıdḫ iderseñ
Ṭarīḫ-i evliyā içre giderseñ

2463. Eğer akıl ona yol göstermez ise, o
bilgisizlik mekanı içinde hapis olur.

2464. O ne gökyüzünü gezmekte genişlik
bulur, ne fezada uçmakta meydan bulur.

2465. Şimde sen gel külli akla yar ol, onunla
hem dost hem sevgili ol

2466. ki o sana delil ve rehber olsun, doğru
yolu gösteren başkan olsun.

2467. Ey dost! Bu menzillerde çok ülkeler
vardır, bu ülkelerde çok diller/gönüller
vardır.

2468. Bu yollardan geçenler sayısız (olsa da),
kimse ondan hidayete ermeden
geçemez.

2469. Hidayetsiz bu yola göç olmaz,
hidayetsiz bu ülkede kavuşma olmaz.

2470. Kardeş! Hidayet külli aklıdır. Kardeş,
velilik akl-ı küllün (ilk yaratılan
akıl)dür.

2471. Hidayet cüzi akılda bulunmaz, onunla
vuslata erilmez.

2472. Cüzi akıl, ferin fūruu olur, nasıl onun
şeriatının lütfu olur?

2473. Cüzıyatla/ önemsiz ayrıntılarla meşgul
olan şu kimseler, küllün küllü yanında
kabul göremez.

2474. Çünkü külli akla mazhar olan
peygamber(ler)dir, ondan hidayet bulan
veli(ler)dir.

2475. Eğer sen peygamberleri doğrularsan,
velilerin yolundan gidersen,

[İ79a] [K79a]

¹²⁶³ 2466 -i

¹²⁶⁴ geçenler: gectiler K

¹²⁶⁵ hidāyet: bidāyet K

¹²⁶⁶ oldı: ola K

2476 Yitişdüñ ‘aql-ı külle gitdi zûlmet
Vücûduñ milki taldı nûr-ı hikmet

2477 ‘Aql¹²⁶⁷ bir cevher-i nûrânîdür kim
Olur külli umûr içinde hâkim

Qale’n-nebi ‘aleyhisselâm¹²⁶⁸ El- ‘Aqlu cevherun basîṭun
nûrâniyyun yûdrakubihe’l-ma’kûlātu bi’l-vesāyiṭi
vel’maḥsûsâti bi’l- müṣâhede¹²⁶⁹

2476. külli akla eriştin, karanlık gitti,
varlığının ülkesi hikmet nuru (ile)
doldu.

2477. Akıl, bir nurlu cevherdir ki, tüm işler
üzerinde hakim olur.

Peygamber Aleyhisselam (şöyle)
buyurdu: “Akıl, duyuları gözlemle,
akıl ile kavranılanları araçlarla idrak
eden nurani bir cevherdir.”

2478 Vücûd-ı vâcibe mazhardurur ‘aql
Ki şâdır oldı¹²⁷⁰ andan böyledür naql

2479 Basîṭ u¹²⁷¹ müfred u nûrânîdür ol
Laṭîf u¹²⁷² ‘âlem-i raḥmânîdür ol

2480 Çü Hâḡ’dan ‘aql-ı kül oldı muşavver
Pes¹²⁷³ andan nefsi-i kül Ḥavvâ-yı mâder

2481 Olub min ba’d cism-i küll zâhir
Yitişdi mülke maṭlûb-ı mazâhir

2482 Kelâm-ı ṭayyibe kim gelse senden
Olur ol ‘aqla mazhar diñle benden

2483 Sözüñ nâṭıḡ olur Ḥaḡḡ’uñ sözinden
Gözüñ ‘aşık olur Ḥaḡḡ’uñ yüzinden

Der Şıfat-ı İlham

2484 Tekellüm bi’t-tefekkür olsa şâdır
Ol ilhâm-ı ilâhî añla zâhir

2485 Ki cāndan gelür ol esrār¹²⁷⁴-ı cāndur
Kelâm-ı zāt-ı pāk-i ḡayb-dāndur

2478. Akıl ondan sadır olduğı için varlığı
kendinden gerekli zata mazhardır.

2479. O basit, müfret, nurani latif ve rahmani
aleme ait olandır.

2480. Allâh’tan akl-ı küll suretlenerek ondan
nefsi küll yani Havva ana

2481. ondan sonra cism-i küll ortaya çıkarak
istenilen zahirler mülk alemine ulaştı.

2482. Senden güzel sözler gelse o akla mazhar
olur benden dinle.

2483. Sözüñ Allâh’ın sözü ile konuşan olur,
gözün Hakk’ın yüzüne aşık olur.

İlhamın Vasfı

2484. Konuşma tefekkür etmeksizin oluşsa
ona ilahi ilham (denir) açıkça anla.

2485. Ki o candan gelir, canın sırlarındandır,
gaybı bilen kusurdan münezzeh zatın
kelamıdır.

^{1267c} Aql İ’de harekeli

¹²⁶⁸ Qale’n-nebi ‘aleyhisselâm: -K

¹²⁶⁹ bk. İktibaslar 62

¹²⁷⁰ oldı: ola İ

¹²⁷¹ Basîṭ u : İ’de harekeli Basîṭ-i

¹²⁷² u: -İ

¹²⁷³ Pes: Bes K

¹²⁷⁴ esrār: esmā K

2486 ‘Akl̄ h̄aric olur ol ma‘ rifetden
Muḥaṣṣıl olamaz¹²⁷⁵ ol menḳabetden

2487 Aña ilhām dirler ehl-i taḥḳīḳ
Taṣavvurdan münezzehdür bu taṣdīḳ

[İ79b]

2488 Çün ilhāmuñ şübūtı ola şādīḳ
Ki cān içre tekellüm ide Ḥālīḳ

2489 Gelür vahy-i ilāhī ol lisāndan
Yitişür¹²⁷⁶ sem‘ -i rūḥa ḡayb-dāndan

Der Şıfat-ı Keşf

[K79b]

2490 Gel andan soñra bil keşfūñ ṭarīḳin
İriş sırrına ol ehl¹²⁷⁷ <i> refīḳūñ

2491 Keşif bī-perde olmaḳlıḳdurur şey
Bu remzi key tefekkür eylegil key

2492 Ki ma‘ dūmāt-ı mümkün olur eşyā
Bularuñ ḳādiridür Ḥaḳ Te‘ ālā

2493 İki ḥālile zāhir olur anlar
Biri mevcūd-ı a‘ yān-ı ‘ayānlar

2494 Biri mevcūd-ı ‘ilmīdür bularuñ
Ḳamu ma‘ lūmıdur Perverdigār’uñ

Der Şıfat-ı Mevcūd-ı ‘Aynī

2495 Olur mevcūd-ı ‘ayānī maẓāhir
Ki anlarda bulunur üç meḳādir

2496 Çün eb‘ ād-ı şelāse şādīḳ ola
Vücūd-ı şeye def‘ i lāḥiḳ ola

2497 Biri ‘umḳ u biri tūl u biri arz
Buları ḥiss-i zāhir idinür farz

2498 Bular a‘ rāz olurlar hem cevāhir
Bu ḥālāt üzredür küll-i maẓāhir

2486. Akıl o bilginin dışında olur, o menkıbeden (bir şey) hasıl edemez.

2487. Araştırma ehli ona ilham derler, bu tasdik zihinde kurmadan münezzehtir.

2488. İlhamın sabitliğinin doğru olması Halık olan Allāh’ın can içinde konuşmasındandır.

2489. İlahi vahiy o dilden gelir ruhun kulağına gaybı bilenden ulaştırılır.

Keşfin Vasfı

2490. Gel daha sonra keşfin yolunu bil, sırrına eriş yoldaşın ehli ol.

2491. Keşif şeyin perdesiz olmasıdır, bu remzi iyi tefekkür eyle iyi.

2492. Ki eşya mümkünin madumları olur, bunların kadiri Allāh u Teala’dır.

2493. Onlar iki hal ile zahir olur biri görünen mevcutlar,

2494. diğeri ilmi mevcutlardır, bunların tamamı Allāh’ın bilgisindedir.

Göz Hissiyatı İle Kavranan

Varlığa Dair

2495. Görünen mevcutlar zahirlerdir ki onlarda üç kudret bulunur.

2496. Üç boyutluluğun doğru olması için eşyanın varlığına ne eklenmeli?

2497. Biri derinlik biri uzunluk biri genişlik bunları zahir his farz ediniz.

2498. Bunlar hem araz hem cevherler olurlar tüm zahirler bu haller üzerinedirler.

¹²⁷⁵olamaz: olmaz i

¹²⁷⁶ K’da harekeli

¹²⁷⁷ ehl: aṣl K

Der Şıfat-ı Mevcūd-ı ‘İlmî

[İ80a]

- 2499 İki hâl ile olur ‘ilm-i mevcūd
Zarūrîdür birisi ki oldı maḥdūd
- 2500 Muḥaṣṣaldur birisi hem nazardan
Eger feh̄m iderseñ bu ḥaberdan
- 2501 Bedihîdür zarūrî añla rūṣen
Ki taḥṣîl ola rūḥuñ sem‘ ine¹²⁷⁸ fen
- 2502 Aña keşfî daḥı dir ehl-i idrāk
Çün andan zāhir ola şūret-i pāk¹²⁷⁹
- 2503 Görine cān gözine rūy-ı ‘ilmüñ
Biline sem‘ -i ‘aqla aṣl¹²⁸⁰ -ı silmüñ

Nazarî¹²⁸¹

[K80a]

- 2504 Nazar ya‘ nî ki istidlāl-i ‘aqlî
Ki ma‘ lūmāt anuñla buldı¹²⁸² naḳlı
- 2505 Kaçan kim göresin şeyde¹²⁸³ televvün
Muṣaddaḳ tut¹²⁸⁴ ki lâzımdur tekevvin
- 2506 Şehādet itdi telvîn u taḡayyür¹²⁸⁵
Ki muḥdeş buldı eşyâyı tefekkür
- 2507 Aña bir muḥdiş-i vācib gerekdür
Aña bir Ḥālîḳ-ı şāhib gerekdür
- 2508 Çü taṣdîḳ idesin tevḥîd-i zāta
Diyessin māsivādur kāyināta
- 2509 Çün itdüñ māsivānuñ derkini sen
Yaḳîn eyle ki vardur aña mekven
- 2510 Ki ol mekvende tekvîn oldı¹²⁸⁶ ‘ālem
Vücūdı anda buldı daḥı Âdem

İlmi Varlığa Dair

2499. Mevcudun ilmi iki hal ile olur birisi sınırlı olandır ki zaruridir.
2500. Eğer bu haberden anlarsan birisi nazardan hasıl edilir.
2501. Zaruri olan açıktır ki ruhun kulağına ilim tahsil olsun.
2502. İdrak ehli ona keşfi de der, çünkü pak suret ondan zahir olur.
2503. İlmin yüzü can yüzüne görünsün, akıl kulağında barışın aslı bilinsin.

Teorik

2504. Nazar yani akli delillendirme ki bilinenler nakli onunla buldu.
2505. Şeyde ne zaman renklenme/çeşitlilik görsen doğru bil ki meydana gelmesinin/oluşumunun gereğidir.
2506. Renklenme ve değişme şahadet etti ki tefekkür eşyayı muhdes buldu.
2507. Onu icat eden bir zorunlu varlık gerekir, onu bir yaratan sahip gerekir.
2508. Çünkü zatın birliğini tasdik edesin, kainata masivadır diyessin.
2509. Masivanın idrakini ettiğine göre iyice bil ki onun yaratıldığı yer vardır.
2510. O yaratılış yerinde alem meydana geldi, Adem de varlığı orada buldu.

¹²⁷⁸ sem‘ ine: şem‘ ine İ

¹²⁷⁹ 2502-İ

¹²⁸⁰ aṣl-ı: aṣl harekeli İ

¹²⁸¹ Nazarî -K

¹²⁸² buldı: bula İ

¹²⁸³ şeyde: şeyden İ

¹²⁸⁴ tut: dut K

¹²⁸⁵ taḡayyür: tefessür İ

¹²⁸⁶ oldı: ola K

- 2511 Aña milk-i ezel dir.¹²⁸⁷ ehl-i ma' nî
Ebed daħı hem oldur aña ya' nî
- 2512 Aşıl oldur aña¹²⁸⁸ fer' oldı dünyâ
Buña¹²⁸⁹ fanî diñildi aña uķbâ
- 2513 Bunuñ yefnâsı olmışdur muħaķķaķ
Anuñ ' uķbâsı olmışdur muşaddaķ
- 2514 Bunuñ tebdîl u tağyîri fenâdur
Anuñ taħşîl u tağyîri¹²⁹⁰ beķâdur
- 2515 Fenâsı bu cihânuñ merħaletdür
Beķâsı ol cihânuñ ma' rifetdür
- 2516 Eger¹²⁹¹ âşâr ola bu merħaletden
Ĥabîr olduñsa ger ol¹²⁹² ma' rifetden

[İ80b]

- 2517 Tarîķ-i ĥâşdan ĥaşu'l-ĥavâşı
Yaķın itdün bulduñ ihtîşâşı
- 2518 Ya ilhâm ile bulunur aña yol
Ya istidlâl ile rûşen olur ol
- 2519 Yaĥûd keşf ide ' aķluñ muķtezâsı
Biline ol maķâmuñ müntehâsı
- 2520 Nebîler menzîlidür vaĥy u ilhâm
Ki anuñla itdiler inbâ-yı itmâm

[K80b]

- 2521 Ĥavâsile oldı istidlâl ĥâşıl
Ki ' ayânı kemâhî bildi kâmil
- 2522 Çün ' ayânı tamâm itdi ta' aķķul
Görindi şûret-i ' aķla tebeddül
- 2523 Pes¹²⁹³ andan hükm itdi kim fenâdur
Beķâ Ĥallâķı¹²⁹⁴ anuñ kim Ĥudâ'dur
- 2524 Eger tıyduñsa bu aşl-ı beyânı
Muħaķķaķ ma' rifetdür aña cânı

2511. Mana ehli ona ezel mülkü der, yani ebed de odur anla.
2512. Asıl odur Dünya ona fer oldu, buna fani denildi ona ukba.
2513. Bunun (Dünya'nın) faniliği kesinleşmiştir onun ahret (oluşu) doğrulanmıştır.
2514. Bunun değişmesi ve başkalaşması faniliktir, onun elde edilmesi ve serbest bırakması bakiliktir.
2515. Bu cihanın yok olması merhaleler (iledir) o cihanın bakiliği bilgidir.
2516. O marifetten haberdar oldun ise bu merhalelerden ona eser olsun.
2517. Has yoldan seçkinlerin seçkinini yakın bir şekilde bilerek hüner buldun.
2518. Ona yol ya ilham ile bulunur ya da (o yol) delillerle açık olur.
2519. Yahud aklın gereği (olarak) o makamın nihayeti keşif ile bilinir.
2520. Vahiy ve ilham peygamberlerin menzilidir ki haberleri onunla tamamladılar.
2521. Deliller, duyular ile hasıl edildi ki kamil (kişi) ayânı/bilgileri olduğu gibi bildi.
2522. Akıl etme bilgileri tamam ettiğinden aklın suretine başkalaşma göründü.
2523. Daha sonra hükm etti ki fanidir, bakilik yaratanda o da Allâh'tır.
2524. Ey sevgili! Eğer bu beyanın aslını duydunsa, (o) muhakkak marifetdir, anla canım.

¹²⁸⁷ dir: İ'de ye harfi yazılmamış

¹²⁸⁸ oldur aña: oldur ki aña İ

¹²⁸⁹ Buña: Baña K

¹²⁹⁰ tağyîri: tağrîri İ

¹²⁹¹ Aña: Eger K

¹²⁹² olduñsa ger ol: olduñ ise ol İ

¹²⁹³ Pes: Bes K

¹²⁹⁴ Ĥallâķı: Ĥallâķ K

2525 Çün oldı ma' rifet ' ilm¹²⁹⁵-i ilâhî
Kelâm-ı zât-ı pāk-i pādīshāhî

2526 Aña mazhar olurlar enbiyâlar
Anuñla yol varurlar evliyâlar

2527 Kitâbı vü enbiyâ evliyānuñ
Kelâmıdur Hüdâ-yı zü'l-celâl'üñ

2528 Çün anlardan tevâtür hâşıl oldı
Huşul-i ' ilm rûha vâşıl oldı

Der Ta' rif-i Haber-i Mütevâtir¹²⁹⁶

2529 Tevâtür kim haberden oldı şadır
Müfid-i ' ilm oldı¹²⁹⁷ ol tevâtür

2530 Ki vâhıdden olur aslı muşaddak
Fürü' ı ekşer amma kim muhaqqak

Der Nev' ¹²⁹⁸ -i Tevâtür¹²⁹⁹

[İ81a]

2531 İki nev' oldı bil kim aşı¹³⁰⁰ anuñ
Biri kavlidurur şâhib-beyānuñ

2532 Ki şadık ola vü olmaya kâzib
Olub fi'l-hâl ' aql u¹³⁰¹ rûha câzib

2533 Çü şek itmeyesin şıdkına anuñ
Müfid-i ' ilm olur şıdk¹³⁰² ol beyānuñ

Nev' -i âhar¹³⁰³

2534 Biri ol nev' üñ aḥbâr-ı nübüvvet
Ki aña mazhardur âşâr-ı fütüvvet

[K81a]

2535 Nübüvvet nuṭṭı-ı Ḥaqq' uñ mazharıdur
Fütüvvet ol kelāmuñ ziveridür¹³⁰⁴

2525. Marifet/bilgi de Allâh'ın ilmi, kusurdan münezzeh padişahın zatının kelamı oldu.

2526. Peygamberler ona mazhar olmuşlardır, veliler onunla yola giderler.

2527. Peygamberlerin ve velilerin kitabı azamet sahibi Allâh'ın kelimadır.

2528. Onlardan da tevâtür ortaya çıktı, ilmin elde edilişi ruha erişti.

Mütevâtir Haberin Tarifi

2529. Tevâtür haberden südur etti; o tevâtür, ilmin faydalısı oldu.

2530. Ki aslı birden çıkar, fūruu daha çoktur muhakkak.

Tevâtür Türü Hakkında

2531. Bil ki onun aslı iki oldu biri beyan sahibinin sözüdür.

2532. Ki sadık olsun kazib/yalan olmasın her hal üzere de akıl ve ruhu cezbeden olsun.

2533. Onun doğruluğuna şüphe etmeyesin, müfit/faydalı ilim o beyanın doğruluğu olur.

Diğer Çeşidi

2534. O türün biri nübüvvet haberleri ki fütüvvetin eserleri ona mazhardır.

2535. Peygamberlik Hakk'ın sözüne mazhar olmaktır, fütüvvet/yiğitlik de o sözün süsüdür.

¹²⁹⁵ ' ilm: nūr İ

¹²⁹⁶ Mütevâtir: Tevâtür İ

¹²⁹⁷ oldı: olur K

¹²⁹⁸ Nev': Ta' rif İ

¹²⁹⁹ Tevâtür: Tevâtir İ

¹³⁰⁰ aşlı: aşı K

¹³⁰¹ u: -K

¹³⁰² şıdk: şıdkı İ

¹³⁰³ âhar: âhar K

¹³⁰⁴ ziveridür: bâhiridür K

2536 Nübüvvet ol kelām¹³⁰⁵ı zāhir eyler
Fütüvvet ol kelāmı¹³⁰⁵ bāhir eyler¹³⁰⁶

2537 Ve bi-yentīk bu yirde şādık olur
Ve bi-yubşir bu ‘ayne lāhik olur

Der Beyān-ı Havāss¹³⁰⁷-ı Hamse-i Zāhire¹³⁰⁸

2538 Havās-ı hamse ki ‘ilme sebebdür
Ki bu cism içre ebvāb-ı talebdür

2539 Bulardan hāşıl¹³⁰⁹ olur her hüneler
Bulardandır bu envā‘ı nazarlar

2540 Bular her şeyi kim idrāk iderler
Ol idrākile rūhı pāk iderler

2541 Olub her birisi bir ‘ilme mevķūf
İderler her biri bir şeyi ma‘rūf

2542 Birinūn ‘ilmi birinde bulunmaz
Birinūn zevķi¹³¹⁰ birinden¹³¹¹ alınmaz

2543 Egerķi zıddıdır biri birinūn
Kamusı rāhıdır ma‘nī erinūn

[İ81b]

2544 Kamusından olan mefķūm cānuñ
Kamusından gelen ‘ilmi cihānuñ

2545 Cihānuñ ‘ilmi bunlardan bilinür
Bulardan her işe dāhil olunur

2546 Eger birisi nāķıs olsa anuñ
Şafāsı şābit olmaz tende cānuñ

2547 Bular beş nesnedür bu cism içinde
Ki her biri gelür bir ism içinde

2548 Şıfātın işidüb var fıkır eyle
Ki senūn fennūn oldur zıkr eyle

Der Şerh-i Havāss-ı Zāhire¹³¹²

2536. Peygamberlik o sözü açığa çıkarır,
fütüvvet o sözü ayan beyan eder.

2537. Benimle konuşur bu yerde doğru olur,
benimle görür bu göze eklenen olur.

Beş Duyunun Beyanı

2538. Beş duyu ki ilme sebeptir, bu beden
içinde talep kapılarıdır.

2539. Kabiliyetler bunlardan hasıl olur, görüş
çeşitleri bunlardır.

2540. Bunlar her şeyi idrak eder, o idrak ile
ruhu pak ederler.

2541. Her birisi bir ilme bağı olup, her biri
bir şeyi bilirler.

2542. Birinin ilmi diğerinde bulunmaz, birinin
zevki diğerinden alınmaz.

2543. Birbirinin zıddı gibi görünseler de
tamamı mana erinin yoludur.

2544. Tamamından oluşan
kavramlar/anlamlar cana, her birinden
gelen bilgiler dünyaya (aittir).

2545. Cihanın ilmi bunlardan bilinir,
bunlardan her işe dahil olunur.

2546. Eğer onlardan birisi eksik olsa tende
canın safası sabit olmaz.

2547. Bunlar beden içinde her birinin bir ismi
olduğu beş nesnedirler/şeydirler.

2548. Vasıflarını işitip var düşün, ki senin
bilgin odur söyle.

Beş Duyu’nun Şerhi

¹³⁰⁵kelāmı: İ’de harekeli

¹³⁰⁶2536 -K

¹³⁰⁷Havāss: Havāss K

¹³⁰⁸Zāhire: Zāhir K

¹³⁰⁹hāşıl: zāhir K

¹³¹⁰zevķi: zevķ K

¹³¹¹birinden: birinde İ

¹³¹²Der Şerh-i Havāss-ı Zāhire: Der Şerh-i Havāss İ

2549 Hāvāsuñ kim biri sem^ç oldı ey dost
Maħall-i fikr-i to ki añla kim ost

2550 Biri daħı başardur ol hāvāsuñ
Ki ^ç ibret bābıdur ol ehl-i hāşuñ

[K81b]

2551 Birisidür meşāmuñda muşavver
Ki anuñla dimāğ olur mu^ç attar

2552 Birisi fem ki ol nuṭṭuñ evidür
Bu nuṭṭı bil ki rūḥuñ pertavidür

2553 Biri lems oldı kim ^ç ilm-i bedendür
Ki ol ^ç ilmle tende bunca fendür

2554 Hāvās-ı ḥamse-i zāhir bulardur
Bular küllī dericāta nazardur

2555 Nazardur aşl-ı aşlı bu hāvāsuñ
Ki anuñ üzre olmışdur esāsuñ

2556 Kō¹³¹³ imdi fer^ç ini aşlın bil anuñ
Dileriseñ ki şād ola revānuñ

2557 Bu küllüñ aşlı birdür ey muḥaḳḳıḳ
Kō fer^ç i aşl gözle ol muşaddıḳ

2558 Hicābuñ olmasun senüñ maḥaller
Ki bunlar ^ç aḳla oldı muḥtemeller

[İ82a]

2559 Nitekim ḥāne-i heşt der içinde
Ola bir şahş kim aḥmer içinde

2560 Görine bir deriçeden¹³¹⁴ muḥammer
Birinden sebzle ola muşavver

2561 Birisinden ola zerrīn ḳabā-pūş
Birinden ola dībā reng u dil-ḥoş¹³¹⁵

2562 Egerçi cümleden oldı mülevven
Kō levnini anı bir fehm ḳıl sen

2563 Bu renge levne ḳılma kim ^ç arazdur
Bil imdi cevheri kim bī-ğarazdur

2564 Ki cevher cevher-i ḥāş-ı Hudā'dur
Laṭīf u pāk u nūr-ı Kibriyā'dur

2549. Ey dost, duyuların biri duymaktır, senin fikrinin mahalli odur.

2550. O duyuların bir de görmektir ki o hasların ibret kapısıdır.

2551. Biri burnunda suretlenir ki dimağ onunla muattar olur.

2552. Birisi dudak ki o konuşmanın evidir, bu konuşmayı bil ki ruhun ışığıdır.

2553. Birisi dokunmak oldu ki (o) beden ilmidir o ilimle tende bunca bilgi bulunur.

2554. Görünen beş duyu bunlardır, bunlar tüm derecelere haizdir.

2555. Bu duyuların aşlının aslı nazardır ki, esasın onun üzerine olmuştur.

2556. Ruhunun şen olmasını istersen onun ferini bırak aslını bil.

2557. Ey inceden inceye araştıran! Bu küllün aslı birdir, feri bırak aslı gözle tasdik eden ol.

2558. Akla ihtimal olan bu mahaller senin örtün olmasın.

2559. Sekiz kapılı ev içinde, kızılılar içinde bir şahıs vardır.

2560. Biri bir kırmızılık penceresinden görünür, birinden yeşil ile suretlenir.

2561. Birisinden altın elbiseden (görünür) birinden gönle hoş gelen güzel bir renk olur.

2562. Her ne kadar her şeyden renkli olsa da rengi bırak sen onu bir düşün.

2563. Bu renge çeşite bakma çünkü arazdır, şimdi sebepsiz (var olan) cevheri bil.

2564. Ki cevher, Allāh'ın has cevheridir, latif pak ve yüce Rabb'in nurudur.

¹³¹³ Kō: Koy K

¹³¹⁴ deriçeden: dericeden K

¹³¹⁵ dībā reng u dil-ḥoş: - İ

2565 Eger ‘aqluñ var ise baña güş it
Şarāb-ı ‘aşk şundum saña nüş it

2566 Ki ‘aqluñ nûrî yitişmeye maḥve¹³¹⁶
Geçe sekrân-ı ğaflet vara şaḥve

2567 İşidesin şaḥāvīden ḥaberler
İdesin diġkatle hoş nazarlar

[K82a]

2568 Tevātür aşlını vāḥid bilesin
Şerīk-i rāḥ izinden¹³¹⁷ kurtulasın

2569 Çü ma‘lūmuñ ola ol zāt-ı vāḥid
Şaḥın kim olmayasın anda lāḥid

2570 Ta‘addüd zāḥir olursa şıfātdan
Saña lazım budur ol ma‘rifetden

2571 Ki zātı gözleyesin bī kem u keyf
Şıfāt pertevīdūr aña itmegil ḥayf

2572 Şıfātıdan zātdur maṭlūb el-ḥaḥ
Ol anuñla ol anuñla oldı¹³¹⁸ mülḥaḥ

Der Beyān-ı Ḥavāss-ı Ḥamse-i Bātına

2573 Eger tıyduñsa zāhirden ḥavāsi
Gel imdi bātına itgil kıyāsı

[İ82b]

2574 Ḥavāss-ı ḥamse-i bātın nedür bil
Maḥalli kanda olur fikretin¹³¹⁹ kıl

2575 Ki bunlar cevher-i rūḥa ‘arazdır
Kimisi şıḥḥat u kimi marazdır

2576 Bulardan anca ḥikmet zāḥir olur
Bulardan anca ‘ibret bāḥir olur

2577 Bulardandır tarīḳ-i ‘ilm ü ḥikmet
Ki ol ḥikmetle rūşen oldı kudret

2578 Ḥekīmānı ki anlar sabıḳındır
Bu ḳavl üzre muḥıbb-i rāşıḥındır

2565. Eğer aklın var ise beni dinle, sana aşk şarabını sundum iç.

2566. Ki aklın nuru yokluğa gitmesin, gaflet sarhoşluğu uyanıklığa erişsin.

2567. Ayılmışlıktan haberler duyasın, dikkatle hoş nazarlar edesin.

2568. Rivayetin aslını bir bilesin, şirkin yolundan kurtulasın.

2569. Tek/ vahid zatı bil ki sakın onda sapanlardan olma!

2570. Sıfatda sayıca artış zahir olursa sana bu bilgiden gereken budur.

2571. Ki zatı nitelsiz ve nicelsiz gözleyesin, sıfat onun ışığıdır, eyvah etme!

2572. Gerçekten sıfattan talep edilen zattır, o onunla diğeri de onunla bağlanmış oldu.

Zihnin İçteki Beş Yetisinin Beyanı

2573. Eğer beş duyuyu duydunsa şimdi gel içtekilere kıyas et.

2574. Zihnin içteki beş yetisinin ne olduğunu bil, yeri nerededir düşün.

2575. Ki bunlar ruh cevherine arazdırlar, kimisi sıhhat kimisi marazdırlar.

2576. Bunlardan hikmetler ortaya çıkar, bunlardan ibretler ayan beyan olur.

2577. İlim ve hikmet yolu bunlardandır, ki kudret de o hikmetle görünür oldu.

2578. Hakimler ki onlar geçmişler/öncekilerdir, bu söz üzere din bilgisi kuvvetli olanları sevenlerdir.

¹³¹⁶ maḥve: şaḥve İ

¹³¹⁷ izinden: zenden K

¹³¹⁸ oldı: ola İ

¹³¹⁹ fikretin: fikrin İ, harekeli

- 2579 Ki insānuñ vücūdı bi't-tamāmı
Tutubdur beş kuvāyıla nızāmı
- 2580 Ki ol beş kuvvete cism-i hayvān
Teraqqī bulubeni¹³²⁰ olur insān
- 2581 Pes¹³²¹ imdi vācib oldı bilmek anı
Ki anı bilen bilür 'ilm-i cihānı
- 2582 Ki cüziyyātına dāhil olan 'ilm
Olur zātī vü bulur¹³²² 'ilmle silm

Der Tevzī'-i Havāss-ı Hamse-i Bāṭına

[K82b]

- 2583 Havās-ı hamse-i bāṭın ki meşhūr
Bu re's-i Ādemīde oldı maḳdūr
- 2584 Birisin bil ki hiss-i müşterekdür
Kamu aḥsāsdan¹³²³ ol piş¹³²⁴ rekdür
- 2585 İkisine hayāl ism oldı anuñ
Ki ol mevciturur baḥr-i revānuñ
- 2586 Üçünci ol kuvādan oldı vehmüñ
Ki andan irişür cismüñe sehmüñ
- 2587 Olur dördincisi anuñ tefekkür
Ki hikmet baḥrine ider teseyyür¹³²⁵
- 2588 Beşinci ḥāfıza ḥıfz eyle anı
K'anuñ ḥıfzı selāmet ide cānı

[İ83a]

Der Tefsīr-i Şıfat-ı Havāss-ı Hamse-i Bāṭına¹³²⁶

2579. Ki insanın tüm vücudu beş kuvvet ile düzen tutmuştur.
2580. Ki o beş kuvvet ile hayvan cismi gelişip ilerleyerek insan olur.
2581. Şimdi onu bilmek vacip oldu, ki onu bilen cihan ilmini bilir.
2582. Ki parçalara dahil olan ilim zati olur ve ilim ile barış /esenlik bulur.

Görünmeyen Beş Duyunun Tavsifi

2583. Herkesçe bilinen (insanla ilgili) içteki/batın beş duyu insanın başında kuvvet oldu, Allāh tarafından takdir edildi.
2584. Bil ki birisi hiss-i müşterektir ve tüm duyumlardan daha ileri vasıftadır.
2585. İkincisine hayal ismi verildi ki o ruh denizinin dalgasıdır.
2586. O kuvvetlerden üçüncüsü vehmin oldu, kaygı bedenine ondan erişir.
2587. Onun dördüncüsü tefekkür olur ki o hikmet denizinde seyredir.
2588. Beşinci hafıza, onu aklında tut ki onun hıfzı canı güvenlik esenlik içinde etsin.

İçteki Beş Duyunun Vafının Tefsiri

¹³²⁰ bulubeni: bulub anuñla İ

¹³²¹ Pes: Bes K

¹³²² bulur: yolu K

¹³²³ aḥsāsdan: aḥsādan İ

¹³²⁴ piş: biş K

¹³²⁵ teseyyür : teyessür İ

¹³²⁶ Başlık yeri boş bırakılmış halde K'da -

2589 Kaçan kim bir taḥarrük olsa şâdir
Ki nefs-i nâṭıḳ¹³²⁷ ola¹³²⁸ aña ḳâdir

2590 Anuñ evvel ḥuṣûlî müşterekdür
Ki her eşkâl andan ğayr-i fekdür

2591 Çü temyîz olmaya ol müşterekden
Ḥayâl olur¹³²⁹ k'anı ḳurtara şekden

2592 Ḥayâlün daḥı olmayınca sehmi
Duḥûl ider anuñ derkinde vehmi¹³³⁰

2593 Vehim daḥı ṭolanur¹³³¹ girdine anuñ
Bulamayınca fethîn ol nîzâmuñ¹³³²

2594 Varur¹³³³ fikre fikir derk ider anı
Temeyyüz eyler ol esrâr nihâni

2595 Pes andan ḥıfza virür anı ol fikr
Olur ḥıfzile anuñ şûreti bîkr

2596 Ṭutar ḥıfz anı şaḳlar maḥzeninde¹³³⁴
Tesellî bulur anuñ mekveninde

2597 Ne vâḳtın¹³³⁵ kim ḥavâs isteye anı
İde ḥıfz anlarıñçün ol beyânı

Der Tefsîr-i Maḥall-i Ḥavâss¹³³⁶

2598 Bu beşi beş maḥalden oldı zâhir
Bu ḥikmet üzere taḳdîr itdi Ḳâdir

[K83a]

2599 Ki ḥiss-i müşterek ṭıtdı dimâğı
Anuñla oldı ḥurrem cism bâğı

2600 Vü¹³³⁷ c ayn oldı ḥayâlâtuñ maḥallî
Tefekkür sem^c ile ḳıldı tecellî

2601 Tevehhüm eñsede rûşen nemaṭdur
Taḥaffuz ḳubbede ehl-i vasaṭdur

2589. Ne zaman insan ruhunun mukteditir
olduğu bir hareketlenme ortaya çıksa,

2590. onun önce ortaya çıktığı yer (hiss-i)
müşterektir, ki şekillerin tamamı ondan
ayrı olmaz.

2591. O (hiss-i) müşterekten temyiz olmadığı
için onu şüpheden kurtaran hayal olur.

2592. Hayalin de hissesi olmazsa, idrakinde
vehmi dahil eder.

2593. Vehim de fethin düzenini bulamayınca
onun çevresinde dolanır.

2594. Fikre gider, fikir onu idrak eder, o gizli
sırları seçip ayırır.

2595. O fikir onu hafızaya verir, hafıza ile
sureti dokunulmamış olur.

2596. Hafıza onu tutar mahzeninde saklar,
onun meydana geldiği yerde teselli
bulur.

2597. Duyular ne zaman onu istese hafıza
onlar için beyan eder.

Havass Mahallinin Tefsiri

2598. Bu beşi beş yerden ortaya çıktı, kudret
sahibi Allâh bu hikmet üzere yaratmayı
uygun gördü.

2599. Hiss-i müşterek dimağı tuttu, onunla
beden bağı sevinçli oldu.

2600. Hayallerin mahalli göz oldu, tefekkür
kulak ile tecelli kıldı.

2601. Vehim ensede açıkça görülen usuldedir,
hafıza kubbe/kafanın tepe noktasında
orta (yol) ehlidir.

¹³²⁷ nâṭıḳ: nâṭıḳa K

¹³²⁸ ola: ol İ

¹³²⁹ olur: alur K

¹³³⁰ 2592- K

¹³³¹ ṭolanur: ṭolamaz İ

¹³³² nîzâmuñ: ğıṭâ İ

¹³³³ Varur: Virür İ

¹³³⁴ maḥzeninde: maḥzeninde İ

¹³³⁵ vâḳtın: vâḳti İ

¹³³⁶ Başlık yeri boş bırakılmış halde K'da -

¹³³⁷ Vü: Daḥı K

2602 Eger birisine noķşān gelürse
Ki bu terkībde nākış olursa

[İ83b]

2603 Ne fi' li vü ne kıavli şādık olur
Egerçi adı nef-s-i nātık olur

2604 Hāvās-ı hāmse-i bāṭın bulardur
Bular küllī derecāta nazardur

2605 Nazar ya' nī ki istidlāl-i 'aqlī
Ki ma' lūmāt anuñla buldı naķlı

2606 Bedīhī iķtizā itse ṭabī' at
Bulur¹³³⁸ ilhām-ı rabbānīde hıķmet

2607 Ol ilhāmīle ğayb-ı esrār rüşen
Olur ey ṭab' -ı nāzık yār-i pür fen

Der Beyān-ı Kuvā-yı Seb' a¹³³⁹

2608 Yedi kuvvet dahı var Ādemīde
K' anuñla zinde olur Ādemīde

2609 Bu ecsāduñ ḥayātı vü memātı
Bulardandur niṣāmı vü şebātı

2610 Birinde i' tidāl itse tecellī
Yitişür rūḥa feyzinden tesellī

2611 Ki rūḥ-nāmeye cān mürekkebidür
Anı fehm it ki hıķmet mezhebidür

2612 Olanlar ol yedi kuvvette nātık
Ki anlar oldılar üstād-ı ḥāzık

Der Ta' rīf-i Esmā-i Kuvā-yı Seb' a¹³⁴⁰

2613 Birisin¹³⁴¹ cāzibe dirler bil anuñ
Birisi māsikedür ol beyānuñ

[K83b]

2614 Birisi hāzime¹³⁴² hıfz eyle muṭlaķ
Birisi ğāziye¹³⁴³ söz budur elḥaķ

2602. Eğer birisine noksan gelirse, bu terkipte
birisi eksik olursa,

2603. her ne kadar insan ruhu olsa da (onun)
ne işi ne de sözü doğru olur.

2604. İçteki beş duyu bunlardır, bunlar külli
derecelere nazardır.

2605. Nazar, yani akli delillendirme ki
bilinenler nakli bununla buldular.

2606. Tabiat açıkça gerektirse rabbani
ilhamda hikmet bulur.

2607. Ey nazik tabiatlı ve çok bilgili sevgili!
O ilham ile gaybın sırları açıklanır.

Yedi Kuvvetin Beyanına Dair

2608. İnsanda yedi kuvvet daha vardır ki
insan onlarla diri olur.

2609. Bu cesedin hayatı ve ölümü düzeni ve
sabitliği bunlardandır.

2610. Tecelli birinde itidal etse ruha feyzinden
teselli erişir.

2611. Ki ruh mektubuna can mürekkebidir
onu düşün ki hikmet yoludur.

2612. Yedi kuvvette konuşanlar bilgili üstat
oldular.

Yedi Kuvvetin İsimlerinin Tarifi

2613. Birine cazibe/çekim gücü denir onu bil,
o açıklamanın biri masike/tutmadır.

2614. Birisine hazime/sindirim gücü(denir)
ezberle mutlaka, birine gaziye/beslenme
(denir)hakikaten söz budur.

¹³³⁸ Bulur: Bular İ

¹³³⁹ Başlık yeri boş bırakılmış halde K'da -

¹³⁴⁰ Başlık yeri boş bırakılmış halde K'da -

¹³⁴¹ Birisin: Birisi İ

¹³⁴² hāzime: ḥāzime İ, ḥāzime K

¹³⁴³ ğāziye: ğādiye K

2615 Birisi dāfi‘ adur ol kuvānuñ
Müvelliddür biri¹³⁴⁴ bil varsa cānuñ

[İ84a]

2616 Muşavvirdür birisi aña rūşen
Bu yedi kuvvetile zindedür ten

Der Şerh-i Kuvā-yı Seb‘ a¹³⁴⁵

2617 Çü kuvvet cāzibile tutdı¹³⁴⁶ ülfet
Ta‘ām için olur ol demde rağbet

2618 Çü ola ol ta‘āmuñ cezbi lāhīķ
Tabī‘ atden kıpar iştāh-ı şādīķ

2619 Ki cezbuñ ‘illeti oldur¹³⁴⁷ hemīşe
Muķadderdür bu kuvvetden bu pişe¹³⁴⁸

2620 Pes andan māsikile üns olur ol
Tabī‘ atden¹³⁴⁹ varub hem cins olur ol

2621 Kıomaz anı k’ine aşıaşı gide
Dutar ›kim‹ hāzime¹³⁵⁰ anuñ hāzmin¹³⁵¹ ide

2622 Çün ola hāzm¹³⁵² ol¹³⁵³ me ‘kūl-i şāliķ
Pes olur gāziyeyle¹³⁵⁴ def‘-i tālīķ

2623 Çü virür gāziye cisme gıdāsın
Pes andan dāfi‘ a alır rızāsın

2624 Ki cevher cem‘ olunca bu¹³⁵⁵ cigerde
Ne lāzım oluna şıklı¹³⁵⁶ beşerde

2625 Pes¹³⁵⁷ imdi cevheri ķaşd eylemek bil
Ki her ‘ uzva anı baş eylemek bil¹³⁵⁸

2615. O kuvvetin birisi dafia/itme gücüdür,canın varsa bil biri müvellid/üretken güçtür.

2616. Biri musavvire/tasvir etme gücüdür açıkça anla, beden bu yedi kuvvet ile canlı, zindedir.

Yedi Kuvvetin Şerhi

2617. Kuvvet, çekim ile yakınlık kurduğundan o anda yiyeceğe rağbet olur.

2618. Yiyeceklerin cezbi sağlanınca yaratılıştan iştahın gerçeği ortaya çıkar.

2619. Cezbin illeti her zaman odur, bu alışkanlık ona bu kuvvetten takdir edilmiştir.

2620. Daha sonra o, tutma gücü ile yakınlık kurar, yaratılıştan gidip aynı cins olur.

2621. Onu tutar ki aşıaşı gitmesin, hazime /sindirim için onu tutar.

2622. Uygun yiyeceklerin hazmindan sonra yaramayanların atılması da beslenme gücündendir.

2623. Vücuda gıdayı beslenme kuvveti verir, daha sonra da boşaltım/itici kuvvet/tepkime (kuvveti) hakkını alır.

2624. Cevher(ler) ciğerde birleştiğinde insanda ağırlık niye olsun?

2625. Şimdi cevherin istek olduğunu, onun da her uzva yayıldığını bil.

¹³⁴⁴ biri: birisi İ

¹³⁴⁵ Der Şerh-i Kuvā-yı Seb‘ a: Şıfat-ı Kuvā İ

¹³⁴⁶ tutdı: duta K

¹³⁴⁷ oldur: oldı İ

¹³⁴⁸ 2618 ve 2619 İ de yer değiştirmiş

¹³⁴⁹ Tabī‘ atden: Tabī‘ atde K

¹³⁵⁰ hāzime: hāzime K

¹³⁵¹ hāzmin: hāzmin İ,K

¹³⁵² hāzm: hāzm İ

¹³⁵³ Çün ola hāzm ol: Çün oldı ol هضم h?hāzım İ

¹³⁵⁴ gāziyeyle: gādiyeyle İ,K

¹³⁵⁵ bu: -İ

¹³⁵⁶ şıklı: şıkl İ

¹³⁵⁷ Pes: Bes K

¹³⁵⁸ 2625 -İ

2626 Müvellid kuvvetidür ey birâder
Ki her ef' âle oldur ya' nî¹³⁵⁹ mäder

2627 Basî olub bu cevher işbu cisme
Muşavvir kuvvetin getürdi isme

2628 Yedi kuvvet olub her biri hâzîk
Bu milk-i cisme hükmin kıldı lâhîk

2629 Yedi kuvvet ki gâybîdür nazardan
Kamusı zâhir olmuşdur cigerden

[K84a]

2630 Cigerle¹³⁶⁰ bu kuvvâlar muttaşıldur
Velîkin gâh gâhî müntakıldur

2631 Geh¹³⁶¹ olurlar za' f-i dest ey dost
Geh¹³⁶² olurlar kavî u şâhib ey dost¹³⁶³

[İ84b]

2632 Bularda za' f u kuvvet olsa zâhir
Bedende hâdisât olur mübâşir

2633 Bular çün kim ola kuvvetde sâlim
Bedende rûh olur dâyim u kâyim

Der Beyân-ı İ' tibârât-ı Ervâh

2634 Gel imdi rûh 'ilmüñ zabt eyle
Bu mezkûrât aña rabt eyle

2635 Eger çi 'aql u nefis u rûh birdür
Velîkin bu haber bir dağı sırdur

2636 Maḥalde¹³⁶⁴ nisbet olur gayrî bunlar
Ḥaḳîkatde bular birdür muḳarrer

2637 Çün ola cismile rûhuñ mu' allak
Adına nefis olındı pes¹³⁶⁵ muşaddak

2638 Çün ola nefis müdrîk dağı menfez
Anı rûh-ı laṭîf di ey muvahḥid¹³⁶⁶

2626. Ey kardeş! (Bu) üretken güçtür ki doğrusu tüm eylemlerin annesi odur.

2627. Cevher işte bu cisme yayılarak tasvir kuvvetini isimlendirmiş oldu.

2628. Her biri, işinin ehli yedi kuvvet olarak bu cisim ülkesine erişip hükmünü sürdürdü.

2629. Gözle görülmeyen bu yedi kuvvet de ciğerden ortaya çıkmıştır.

2630. Bu kuvvetler ciğer ile bitişik olsa da zaman zaman (başka yere) intikal ederler.

2631. Ey dost bazen eli zayıf bazen de kuvvetli ve mutasarrıf olurlar.

2632. Bunların zayıflık ve kuvvetliliğin görünmesine bedendeki hadiseler mübaşirlik eder.

2633. Bunlar kuvvetce sağlam olduklarında ruh daima bedende olur.

Ruhların Faraziyelerinin Beyanı

2634. Şimdi gel ruh ilmini anla, bu zikredilenleri onunla bitıştır.

2635. Her ne kadar akıl nefis ve ruh bir/aynı olsa da bu haber /böyle olduğu bir sırdır.

2636. Bunlar başka yerlere nisbet edilseler de gerçekte bir yerde sabitlenmişlerdir.

2637. Ruhun bedenle bağlı olduğundan onun adı nefis olarak bildirildi.

2638. Ey muvahhid! Nefs idrak edebilen ve nüfuz edecek (yer) olduğundan ona latif ruh de.

¹³⁵⁹ oldur ya' nî : ya' nî oldurî

¹³⁶⁰ Cigerle: Ciger ki İ

¹³⁶¹ Geh: Gâh K

¹³⁶² Geh: Gâh K

¹³⁶³ ey dost: ḥ'ast İ

¹³⁶⁴ Maḥalde: Maḥall-i İ

¹³⁶⁵ pes : -İ

¹³⁶⁶ 2638 -İ

2639 Çün ola çeşm¹³⁶⁷-i rūḥuñ nūr-ı şāfī
Anuñ adına ‘aql oldı izāfī

2640 İzāfet aşla¹³⁶⁸ rāci‘ olsa ey cān
Maḳām-ı vaḥdet olub gider işnān

2641 Ki aña bu sözi ey ‘aql-ı kāmīl¹³⁶⁹
Qo cehli aql-ı ‘ilmi eyle ḥāşıl

2642 Ki feylāsof-i rabbānī olasın
Vücūd içinde ervāḥı bulasın

Der T‘ārīf-i Esmā-yı Ervāḥ-ı Mücmelā

2643 Ḥakīmān-ı suḥan-gūyān-ı kādīr
Bu resme itdiler ervāḥı zāhir

2644 Ki beş oldı bular bu kısım¹³⁷⁰ içinde
Maḥaller buluben bu cism içinde

[K84b]

2645 Birisidür cemādī ey birāder
K’anuñla muttaşıfđur sīmīle zer

[İ85a]

2646 Biri rūḥ-ı nebātīdür bulardan
Ki rūḥ-ı¹³⁷¹ nāmiye oldur cigerden

2647 Birisi rūḥ-ı ḥayvānīdür anuñ
Ki ol nūr-ı buḥārı oldı ḳanuñ

2648 Birisi rūḥ-ı insānī bil ey cān
Ki anı nuṭṭḳla mevşūf itdi Raḥmān

2649 Birisi anlaruñ rūḥ-ı melekdür
Ki anuñ meskeni fevḳ¹³⁷²-i felekdür

Der Ta‘rīf-i Maḥall-i Ervāḥ

2650 Cemādīnūñ maḥalli¹³⁷³ nuṭfedür bil
Nebātīnūñ cigerden fikretin ḳıl

2639. Ruhun gözü saf nur olması ile bağlantılı olarak onun adına akıl dendi.

2640. Ey can! İzafet/görecelilik asla dönse ikilik ortadan kalkar vahdet makamına erilir.

2641. Ey kamil akıl (sahibi)! Bu sözü anla, cehaleti bırak ilmin aslını elde et.

2642. Ki gönlünü Allāh’a veren filozof/derviş olasın varlık(taki)/beden içindeki ruhu bulasın.

İcmal Edilmiş Ruhların İsimlerinin Tarifi

2643. Kudretli söz söyleyen hikmet sahipleri ruhu bu usül ile açıkladılar.

2644. Ki bunlar beş kısım olup bu bedende yer buldular.

2645. Ey kardeş! Birisi cemadidir, ki gümüş ve altın onunla vasıflandırılmıştır.

2646. Bunların birisi nebati ruhtur ki ciğerden biten bir ruhtur. (?)

2647. Onların birisi hayvani ruhtur ki o kanın nurunun buharı oldu.

2648. Ey can! (Onların) birisi insani ruhtur ki Rahman olan Allāh onu konuşma ile nitelendirdi.

2649. Onların birisi meleki ruhtur, ki onun meskeni de göklerin üstündedir.

Ruhların Yerinin Tarifi

2650. Cemadinin yeri nutfedir bil, nebatinin ciğerdir düşün.

¹³⁶⁷ çeşm: cism İ

¹³⁶⁸ aşla: ‘aqla İ

¹³⁶⁹ ‘aql-ı kāmīl : ‘āqıl İ

¹³⁷⁰ beş oldı bular bu kısım: zımm oldı bular bu cism İ

¹³⁷¹ rūḥı: rūḥ K

¹³⁷² fevḳ: fark İ

¹³⁷³ maḥalli: maḥallidür İ

2651 Ki cisme ol virür neşv ü nemâyı
Budur her dem anuñ tedbîr u râyı

2652 Maḥall-i rūḥ-ı ḥayvân yürekdür
Ki her tahrîk andan ğayr-i fekdür

2653 Taḥarrük-i şey¹³⁷⁴ andan ḥâşıl olur
Daḥı ḥisse anuñla kâbil olur

2654 Pes andan rūḥ-ı insânî ^εazîzüm
Dimâġı tıtdı ol rūḥ ey¹³⁷⁵ ^εazîzüm

2655 Kelâm andan gelür lafz u lisâna
Anuñla vâşıl olur ğayb-dâna

2656 Meleklike maḥaldür kûbbe-i ser
Ki anı ^εaql-ı kâmil mesken eyler

2657 Ta^ε aḳḳul¹³⁷⁶ hem ṭahâret andan olur
Daḥı ^εizzet-i firâset andan olur

2658 Meleklik şûretin tıtmazsa insân
Adı nâṭıḳ olur vü cismi¹³⁷⁷ ḥayvân

2659 Bular kim geldiler ḥamsile isme
Leṭâfet virdiler bu milk-i cisme

2660 Bu bişi birdürür lîkin maḥalde
Olurlar biş-i envâ^ε -ı ^εamelde¹³⁷⁸

[İ85b] [K85a]

2661 Ki her nev^ε ¹³⁷⁹-i maḥal ism oldı rûḥa
Yitişdi her maḥalden ol fütûḥa

2662 Maḥal fıkır idicek ḥams olur adı
Aşıl gözlense bir olur nihâdi

Der Ta^ε rîf-i Leṭâfet-i Ervâḥ u Merâtib¹³⁸⁰

2663 Merâtib lâzımıdır çün kuvânuñ
Leṭâfet menzildir hem revânuñ

2664 Merâtibdür leṭâfet çünki rûḥa
İrer ol mertebile biñ fütûḥa

2651. Ki nesneye büyüme ve gelişmeyi o verir, onun çekip çevirmesi düşüncesi her zaman budur.

2652. Hayvani ruhun yeri yürektir, ki tüm hareket edişler ona bağlıdır/hiçbir hareketlenme ondan ayrılmış değildir.

2653. Eşyanın hareketi ondan hasıl olur, hissetmeye onunla imkan bulur.

2654. Daha sonra insani ruh azizim, dimağda yer alır ey kıymetlim.

2655. Kelam, söz ve anlatma yetisi ondan gelir, onunla gaybı bilene erişilir.

2656. Melekliğin mahalli başın kubbesidir, kamil akıl orayı mesken etmiştir.

2657. Akıl etme ve temizlik ondan olur, hem de feraset izzeti ondan olur.

2658. İnsan meleklik usûlünü tutmazsa, adı konuşan olsa da cismi hayvan olur.

2659. Bu beş isimle gelenler beden ülkesine güzellik incelik verdiler.

2660. Her ne kadar bu beşi bir mahalde olsalar da iş olarak çok çeşitlendir.

2661. Her çeşit yer ruha isim oldu, o her mahalden fetihlere erişti.

2662. Yer (olarak) düşünüldüğünde adı beş olur, asıl gözlense (hepsi) bir yaratılıştandır.

Ruhların İnceliğinin Ve Mertebelerinin Tarifi

2663. Kuvvetlerin mertebeleri gereklidir hem de ruhun menzili letafettir.

2664. Ruhun mertebeleri latiftir, o rütbelerle bir fetihlere erişir.

¹³⁷⁴ şey: şeyiyye K

¹³⁷⁵ ey: -İ

¹³⁷⁶ Ta^ε aḳḳul: Ya^ε aḳḳul K

¹³⁷⁷ cismi: cism K

¹³⁷⁸ ^εamelde: maḥalde İ

¹³⁷⁹ nev^ε: nev^ε e İ

¹³⁸⁰ Merâtib: Merâtib-i u K

2665 Pes¹³⁸¹ imdi rūşen oldu kim merātib
Leṭāfetden gelür ey yār-i rāğib

2666 Bu beş¹³⁸² ervāḥ ey ehl-i zerāfet
Biribirinden alurlar leṭāfet

2667 Leṭāfet bulıcaḡ rūḥ-ı cemādī
Olur rūḥ-ı nebātī anuñ adı

2668 Nebātī çünki ire luṭf-ı ḥāle
Yitişür rūḥ-ı ḥayvānī maḡāle

2669 Bulınca rūḥ-ı ḥayvānī leṭāfet
Olur nāṭıḡ virür cisme zerāfet

2670 Çü nāṭıḡ ṭayyibāta ola vāşıl
Meleklik anda ḡāşıl ola kāmıl

2671 Meleklikden öte envār-ı Ḥaḡ'dur
Ki anda ʿaḡl¹³⁸³-ı küllī māşadaḡdur

2672 Meleklik menziline ḡaldı ḡāşlar
Velīkin nūr olur ḡāşu'l-ḡavāşlar

Der Ta'rif-¹³⁸⁴ i Vech-i İnsānī

2673 Ol ervāḡa çün insān oldu cāmīʿ
Anuñ vechinde anlar oldu lāmīʿ

[İ86a]

2674 Ki ḡüsñü'l-ḡaṭṭ-ı mişbāḡ-ı ilāhī
Olur rūḡ iḡlīmīnūñ pādīşāḡı

2675 Ḳomaz şabr¹³⁸⁵ u ḡarārın ʿaḡl u¹³⁸⁶ cānuñ
Çeker¹³⁸⁷ kendüye varlıḡın¹³⁸⁸ cihānuñ

2676 Ne dünyā vü ne dīnī fıkr eyler
Ne māl¹³⁸⁹ u ne menālin zıkr eyler

2677 Olub meczūb¹³⁹⁰ ol vech-i kemāle
Virür cānını¹³⁹¹ ol ḡüsñ-i cemāle

2665. Şimdi açıkça belli oldu ki mertebeler
letafetten gelir ey rağbet eden sevgili!

2666. Ey incelik ehli! Bu beş ruh birbirinden
letafet alırlar.

2667. Cemadi ruh letafet bulduğunda onun adı
nebati ruh olur.

2668. Nebati lütuf haline erdiğinde, hayvani
ruh sözüne erişir.

2669. Hayvani ruh latiflik bulunca konuşan
olur cisme zariflik verir.

2670. Konuşan (nefis) iyiliğe ulaştığında onda
kamil/kusursuz (olarak) meleklik hasıl
olur.

2671. Meleklikten ötesi (ise) Hakk'ın
nurlarıdır, ki orada külli akıl tasdik
edilmiştir.

2672. Haslar meleklik menziline kaldı
velakin hasların hasları nur oldular.

İnsan Yüzünün Tarifi

2673. O ruhları bir (arada) toplayan insan
oldu, insanın yüzünde onlar parladı.

2674. İlahi kandilin güzel hatları ruh ülkesinin
padişahı olur.

2675. Akıl ve canın sabır ve kararını
bırakmaz, cihanın varlığını kendine
çeker.

2676. Ne dünya ve dini düşünür, ne (de) malı
mülkü söyler.

2677. O kusursuz yüzün meczubu olup canını
o cemel güzelliğine verir.

¹³⁸¹Pes: Bes K

¹³⁸²beş: biş K

¹³⁸³aḡl: ʿaḡlı K

¹³⁸⁴Ta'rif: Ma'rifet İ

¹³⁸⁵şabr: cism K

¹³⁸⁶u:- K

¹³⁸⁷Çeker: Ceker K

¹³⁸⁸varlığın: varlığını K

¹³⁸⁹māl: ḡāl İ

¹³⁹⁰mezcūb: meczūb İ

¹³⁹¹Virür cānını: Virürler cānın İ

- 2678 Kemāl-i kudretinden zāt-ı Bārī
Yazub¹³⁹² kendü eliyle ol nigārı
- 2679 Cemāl-i pākine anı kıldı mazhar
Zihī vech-i cemīl Allāhu ekber
- 2680 Bu zülf-i ġāliye-büy u muṭavves¹³⁹³
Bu ebrū-yı hilālī vü muḳavves¹³⁹⁴
- 2681 Bu müjgān-ı¹³⁹⁵ ḥarem-gir u revān-fer
Bu çeşm-i ‘ālem-ārā vü münevver
- 2682 Bu ḥadd-i verd-i berg-efşān-ı cennet
Bu bostān-ı ilāhī bağ-ı rahmet
- 2683 Bu femm¹³⁹⁶-i dil-güşā vü rūḥ-efzā
Bu miftāḥ-ı ġuyūb-ı sırr-ı ‘ulyā
- 2684 Bu peygamber şikār-ı nuṭṭ-ı Yezdān
Bu sübhān-gir-i teklīm-i süḥandān
- 2685 Bu ‘aql-ı külle mazhar ‘aql-ı şānī
Bu rūḥ-ı pāk u maṭlūb-ı cihānī
- 2686 Kāmusı oldu bu şüretde zāhir
Kāmusı bu yüze¹³⁹⁷ oldu meḳādir
- 2687 Zihī maḥbūb-ı ḥalk-ı¹³⁹⁸ küll-i mevcūd
Zihī merġūb-ı Ḥaḳ u yār-i maḥmūd
- 2688 Zihī maṭlūb-ı küllün Muṣṭafā’sı
Zihī zāt¹³⁹⁹-ı Ḥudā’nuñ murtażāsı

Der Ma‘rifet¹⁴⁰⁰-i ‘İllet-i Vücūd-ı İnsānī

[186b]

- 2689 Çün ol ervāḥa lāzım geldi mazhar
Ki taş‘īd ile ḥāşıl ola cevher
- 2690 ‘Anāşır ma‘denin cem‘ eyledi Ḥaḳ
Ki bu cevher aña oldu mu‘allaḳ

2678. Yaratan Allāh, o sevgiliyi kudretinin kusursuzluğundan kendi eliyle yazıp,
2679. pak cemaline mazhar etti, ne hoş güzel yüz! Allāhuekber/ Allāh en büyüktür!
2680. Bu güzel ve misk kokulu zülûf, bu kavisli ve hilal kaş,
2681. bu harem tutan kirpikler ve ruh ısıltısı bu nurlu ve dünyayı süsleyen göz,
2682. bu cennet saçan gül yaprağı yanak, bu ilahi bahçe rahmet bağı,
2683. bu gönül açan ve cana can katan dudak bu çok yüce gizli sırların anahtarı,
2684. bu Rabb’in nutkunu tutan peygamber, bu sözün kamilini tesbih eden konuşma,
2685. külli akla mazhar olan bu ikinci akıl, bu pak ve dünyanın talep ettiği ruhun
2686. tamamı yüzde ortaya çıktı, bu kuvvetlerin hepsi yüze verildi.
2687. Ne güzel yaratılmış tüm varlıkların sevgilisi, ne iyi Hakk’ın rağbet ettiği ve övdüğü yar!
2688. Ne güzel talep edilenlerin tamamının Mustafa’sı ne iyi Allāh’ın zatının seçilmiş...

İnsanın Varlık Sebebinin Bilgisi

2689. O ruhların zahir olması gerekti ki yükseltilme/buharlaşıma ile cevher elde edilsin.
2690. Allāh unsurlar madenini birleştirdi, ki bu cevher onunla bağlantılı oldu.

¹³⁹² Yazub: Yarub İ

¹³⁹³ ġāliye-büy u muṭavves: ġāliye vü büy muṭavves İ

¹³⁹⁴ hilālī vü muḳavves: hilāl-i muḳavvesİ

¹³⁹⁵ müjgān-ı: müjgān u İ

¹³⁹⁶ Bu femm

-i: Dehān-ı İ

¹³⁹⁷ yüze: yüzde İ

¹³⁹⁸ halk: Ḥaḳ İ

¹³⁹⁹ zāt: ḥāt İ

¹⁴⁰⁰ Ma‘rifet: Ta‘rif K

2691 ‘Anāşırdan ṭabī‘ at oldı peydā
Ṭabī‘ atden hevā oldı hüveydā

[K86a]

2692 Harāret buldı vü¹⁴⁰¹ hūn eyledi cūş
Anuñ cūşıyla anlar oldı bihūş

2693 Çü kendü¹⁴⁰² varlığından oldılar maḥv
Yine cem‘ iyyetile buldılar şaḥv

2694 Ne yirde kim ola ḥāşıl-ı leṭāfet
Mübeddel olur aḥlāk-ı keşāfet

2695 Leṭāfet kim ḥararet pertevdür
Cesedden¹⁴⁰³ ol basīṭ-ı ma‘ nevidür

2696 Leṭāfet buldı çünkim hūn-ı şāfī
Vücūda geldi bir cevher-i izāfī

2697 K’aña rūḥ-ı cemādī isim oldı
Egerçi nutfeyile cisim oldı

2698 Egerçi rūḥa ol nutfē ‘arazdur
Velīkin rūḥa andan bunca ḥazdur¹⁴⁰⁴

2699 Hem oldı nutfeye a‘ zā ‘arazlar
Hem a‘ şāb¹⁴⁰⁵ u ‘urūḥ u hem marazlar

2700 Egerçi bu ‘urūza oldurur zāt
Hem ol daḥı ‘arazdur rūḥa evḳāt

2701 ‘Arazdur ki adıdur rūḥ-ı cemādī
Ki oldur küll-i ḥayvānuñ nihādı

2702 Çün aña yol bula rūḥ-ı nebātī
Virür neşv ü nemā ile ḥayātı

2703 Olur hem rūḥ-ı ḥayvānī mülebbes
Hem olur ol libās ile mücennes

2704 Adı şol kuvvetüñ oldı¹⁴⁰⁶ muşavver
Aña ten zulmetinde olur muḳarrer¹⁴⁰⁷

2705 Ki aña zulmet-i erḥām didiler¹⁴⁰⁸
Daḥı hem mirḳam-ı erḳām didiler¹⁴⁰⁹

2691. Unsurlardan tabiat oluştu, tabiatten (de)
heva/istek açığa çıktı.

2692. Kan hararet bularak kaynadı, onun
coşması ile diğerleri kendilerini
kaybetti.

2693. Kendi varlıklarını yok edip yine birlik
ile kendilerine geldiler.

2694. Her nerede letafet olursa kesif ahlak
değişir, başkalaşır.

2695. Latiflik hararet nurudur, o bedende
manevi (bir) basittir.

2696. Saf kan latiflik kazanarak izafı bir
cevher ortaya çıktı.

2697. Ona cemadi ruh ismi verildi, o nutfē ile
cisimleşti.

2698. Her ne kadar o nutfē ruh için araz olsa
da bunca haz ruha ondan (ulaşır).

2699. Arazlar nutfeye uzuv oldu, sinirler ve
damarlar hem de hastalıklar (da
vücudun parçaları oldular).

2700. Her ne kadar bu arazlara kendisi zat
olsa da o da ruhun vakitlerine arazdır.

2701. Adı cemadi ruh olan arazdır, ki tüm
canlı varlıkların yaratılışı onunladır.

2702. Nebati ruh onun içine işlediğinde
büyüyüp gelişme ile canlılık verir.

2703. Hayvani ruh libaslandırılarak o giysi ile
çerşitlenmiş olur.

2704. O kuvvetin adı tasvir edilmiş/musavver
oldu, ona ten karanlığında
kararlaştırıldı.

2705. Ki ona rahimlerin karanlığı dediler ve
hem de rakamların kalemi dediler.

¹⁴⁰¹ vü: -İ

¹⁴⁰² kendü: kendi İ

¹⁴⁰³ Cesedde: Cesedden İ

¹⁴⁰⁴ ḥazdur: ḥazdur K

¹⁴⁰⁵ a‘ şāb: a‘ zā İ

¹⁴⁰⁶ kuvvetüñ oldı: kuvvetüñ ki oldı K

¹⁴⁰⁷ muḳarrer: muḳadder İ

¹⁴⁰⁸ didiler: dirler K

¹⁴⁰⁹ didiler: dirler K

[İ87a]

2706 Çün ol mirkamda şeb̄t oldı kitābet
Yitişdi ol kitābetden hidāyet

2707 Yidi kevkeb ‘ale’l-ıtlāk-ı ef‘āl
Aña hādım̄ler oldı ya‘nı fa‘āl

2708 Bu küllīnūñ havāşındañ bu mecma‘
Olub envār-ı zātullāha maṭlā‘

[K86b]

2709 Vücūda geldi bu nakş-ı mücellā
Zihī maḥbūb-ı zāt-ı Haḫ Te‘ālā

2710 Pes andan olıcaḫ kāmīl kuvālar
Aña lāzım gelür şavṭ u şadālar

2711 Çü firāş-ı maḥāric ola eşvāt
Maḥall-i nuṭḫa kürsī oldı işbāt

2712 Ki kürsīde tekellüm ide Raḥmān
Adı hem ‘arş ola vü hem insān

2713 Çü tekvīn ihtitam oldı kıdemden
Nidā-yı cef işidildi qalemden

2714 ‘Araz mevzū‘ da ¹⁴¹⁰ mevcūd oldı
Ki cevher ḥārice maḥdūd¹⁴¹¹ oldı

Ender Ma‘kūlāt

2715 ‘Aceb diḫḫat ider ehl-i zarāfet
Beḡāyet vech-i nāzıkdür beḡāyet

2716 Ki cevher rūḥ u cism aña ‘arazdur
Kelāmı¹⁴¹² fehm it kim hoş ḡarazdur¹⁴¹³

2717 Egerçi¹⁴¹⁴ rūḥ cevherdür muḥaḫḫaḫ
Velīkin nuṭḫ olur rūḥa muşaddaḫ

2718 Ki rūḥuñ pertevıdür nuṭḫ-ı kāmīl
Anuñ ‘ayniyyetıdür ‘aḫla şāmīl

2706. Çünkü kitabet o kalemde yazıldı, o kitabetten hidayete erişildi.

2707. Yedi yıldız umumiyetle onun işlerini yaptılar, yani faal oldular.

2708. Bunların tamamının niteliklerinden oluşan bu birleşilen nokta Allâh’ın zatının nurlarının doğduğu yer olarak

2709. ortaya çıktı, Hak Teala’nın bizzat kendisinin sevdiği bu parlak nakış ne güzel!

2710. Daha sonra ondan tam kuvvetler meydana geldi, ona ses ve sedalar gereklidir.

2711. Seslerin boğumlanma/mahreç yerleri olması için kürsi konuşma yeri olarak isbat oldu.

2712. Ki Rahman olan Allâh kürside konuşsun, adı hem arş hem de insan olsun.

2713. Ezelden yaratma hitam bulduğu için kalemden cef nidası işitildi.

2714. Araz yerde mevcut oldu, cevherin de hariçte sınırları belirli oldu.

Makulat/Varlığın**İlkeleri****Hakkında**

2715. Zarafet ehli acayip (derecede) dikkat eder, son derece nazik bir tarzıdır, son derece...

2716. Ki cevher ruh ve cisim ona arazdır sözü anla ki hoş (bir) maksattır.

2717. Her ne kadar ruh kesinlikle cevher olsa da konuşma da ruhu tasdik eden olur.

2718. Ki kusursuz konuşma ruhun ışıdır aklı kapsayan onun ayniyetidir.

¹⁴¹⁰ mevzū‘ da: mevzı‘ de ĩ

¹⁴¹¹ maḥdūd: maḥmūd K

¹⁴¹² Kelāmı: Kelām ĩ

¹⁴¹³‘ arazdur ĩ

¹⁴¹⁴Egerçi: Egerce K

İ' tirāz

[İ87b]

- 2719 Eger dirseñ bu söz şādık geleydi
Gerek hayvān dañı nāṭık olaydı
- 2720 Ki ol dañı zevi'l-rūh oldı rūšen
Neden olmaya nuṭk anda mübeyyen

Cevāb-ı İ' tirāz¹⁴¹⁵

- 2721 Cevābuñ şöyle eydür ehl¹⁴¹⁶-i idrāk
Ki hayvān olmadıñıñ¹⁴¹⁷ ruh-ı pāk
- 2722 Yüzinde ḥaṭṭ rūšen olmaz anuñ
Egerçi mazḥarıdur cism u cānuñ

[K87a]

- 2723 Görinmez şūretinde ḥaṭṭ-ı kāmīl
Olındı lā-būd andan nuṭk zā'il
- 2724 Sebeb budur ki hayvān nāṭık olmaz
K'aña nāṭık dimeklik şādık olmaz
- 2725 Ki zīrā nuṭka mazḥardur bu ḥaṭṭlar
Yine bunlardur emru'llāha mazḥar
- 2726 Ki emrūñden Ḥudā-yı kāyinātuñ
Bular maṭlūb¹⁴¹⁸ı oldı şeş cihātuñ
- 2727 Bulardan mu' teberdür ism-i insān
Eger cismini dirseñ oldı hayvān
- 2728 Bu hayvānlık ki¹⁴¹⁸ eşyādan berīdūr
Bunuñ hayvānlığı ol kim diridūr¹⁴¹⁹
- 2729 Ḥayātı olduğıçün oldı hayvān
Ḥuşuşen nāṭık olsa oldı insān¹⁴²⁰
- 2730 Velīkin nuṭk bi'l-ḳuvve gerekdür
Ki bi'l-fi'l olmadan ol yigirekdür

İtiraz

2719. Eğer dersen bu söz doğru olsaydı,
hayvan da konuşabilseydi,
2720. ki açıkça (görüldüğü üzere) o da ruh
sahibi olduğu için niçin onda konuşma
ortaya çıkmadı?

İtirazın Cevabı

2721. İdrak sahipleri cevabı şöyle söylerler:
Hayvan mukaddes mübarek bir çehre
olmadığı için,
2722. her ne kadar cisim ve cana nail olmuşsa
da onun yüzünde hat belirli olmaz.
2723. Suratında hatlar tam görünmediğinden
hayvanda konuşmanın olmayışı
zaruridir.
2724. Bu sebepledir ki hayvan konuşan
olmaz, ona konuşandır demek doğru
olmaz.
2725. Çünkü bu hatlar konuşma yetisine
ermişlerdir yine bunlar Allāh'ın emrine
nail olmuşlardır.
2726. Ki bunlar kainatın sahibi Allāh'ın emri
ile altı yönün de talep edilenleri oldu.
2727. İnsanın ismi bunlardan itibarlıdır, cisim
olarak (düşünürsen) hayvan oldu.
2728. Bu hayvanlık cansız varlıkların
tümünden uzaktır, bunun hayvanlığı (ile
kastedilen) diriliğidir.
2729. Hayatı/canlılığı olduğu için hayvan
oldu, hele konuşursa insan oldu.
2730. Velakin konuşma yetisinin duyu/kuvve
ile olması gerekir ki o fiil olmaktan
daha üstündür.

¹⁴¹⁵Cevāb-ı İ' tirāz: Cevāb İ¹⁴¹⁶ehl: aşl İ¹⁴¹⁷olmadığıçün: olmadığıçün K¹⁴¹⁸ki: -İ¹⁴¹⁹diridür: deridür K¹⁴²⁰2729 -İ

2731 Pes imdi ‘illet-i bi’l-kuvve ey cān
Degüldür illā hattı-ı vech-i insān

2732 Bu tahkiki muşaddak tutsa ‘aqluñ
Kelāmuñ aslına vaşl ola naqluñ

2733 Çü hayvāndan bulasın sen hālāşı
Bilesin nedür insān ihtişāşı

2734 Egerçi anda dahı nuṭṭk vardur
Velikin nuṭṭk anda müsteḳardur ¹⁴²¹

[İ88a]

2735 Ki biri birinüñ nuṭṭkun bilürler
Biri birine virürler alurlar

2736 Müşebbeh şavṭile nāṭık olurlar
İşidüb anı giderler gelürler

2737 Sen ol şebīhi alub¹⁴²² muḥkime vir
Bu rüşen ma‘nīnūñ esrārına ir

2738 Ki ḥāşıl idesin ümmü’l-keḷāmı
Tekellüm¹⁴²³ kılasın ḳavl-i imāmı

Vech-i Dīger¹⁴²⁴

[K87b]

2739 Bu yerde bir dahı diḳḳat görindi
Ne diḳḳatdūr ne şuretdūr gör indi¹⁴²⁵

2740 Ki nuṭṭkuñ maḥrecinden ḳat‘ idince
İlāha rāh-ı vāḥidden gidince

2741 Yeter bir ḥarf kim ḳāmil olana
Ne ḥācet oldu aña vāşıl¹⁴²⁶ olana

2742 Çü maḥrec nāṭıḳa teklīm içindür
Ta‘addüd tek’id ü tefhīm içindür

2743 Ta‘addüdden naẓar-ı ḳat‘ eylese rūḥ
Kelāmuñ aşlı olur rūḥa meftūḥ

2731. Ey can! O halde şimdi duyu/kuvve olmanın illeti yalnızca insan yüzünün hattı değildir.

2732. Aklın bu tahkiki doğrularsa naklin kelamın aslına erişir.

2733. Böylece hayvandan kurtulmuş olarsın insanın ihtisası/hüneri nedir bilmiş olarsın.

2734. Her ne kadar onda da konuşma olsa da nutuk onda karar kılınan olmuştur.

2735. Ki birbirlerinin konuşmasını bilirler, birbirlerine verirler alırlar.

2736. Benzeyen ses ile konuşan olurlar onu işitip giderler gelirler.

2737. Sen o benzeri alıp sağlamlaştıran ver, bu açık mananın sırlarına er.

2738. Ki kelimelerin annesini elde edesin imamların sözünü konuşasın.

Başka Bir Vecih

2739. Bu yerde bir incelik daha göründü, ne inceliktir ne suretdir gör şimdi.

2740. Ki konuşmanın mahrecinden ilgiyi kesip ilaha tek yoldan gidince,

2741. kamil olana bir harf yeter, ona vasıl olana ne gerekir ki?

2742. Çünkü mahreç söz söyleyeninin konuşabilmesi içindir, sayıca artmış olması sağlamlaştırmak ve anlaşılması içindir.

2743. Ruh, artan sayılardan bakışını/ilgisini keserse kelamın aslı ruha açılır.

¹⁴²¹ müsteḳardur: müstetirdür İ

¹⁴²² alub: aluben İ

¹⁴²³ Tekellüm : Mükemmel İ

¹⁴²⁴ Dīger: Āḥer İ

¹⁴²⁵ indi: anı İ

¹⁴²⁶ oldu aña vāşıl: ol dahı ḥāşıl İ

2744 Çün¹⁴²⁷ ismüñ olur mefhūmı muḥaṣṣal
Müsemma biline anda mükemmel

2745 İsim mefhūm u mefhūmdur müsemma
İkisi birdürür ey yār-i dānā

Der İhtilāfāt-ı Tavāyif Der Hakk-ı Rūh

2746 Gel imdi fikr eyle kim bu ervāḥ
K'olaruñla ḥayāt olmuşdur eşbāḥ¹⁴²⁸

2747 Ne cevherdür neden geldi bu isme
Nice dāḥil olundu işbu cisme

2748 Ma' a'n-nuṭfe m'idi aşlında şey¹⁴²⁹
Yaḥūd ḥāricde ol olur m'idi ḥay

2749 Nedür işbu maḥalden aşl-ı teklīm
K'anı ehl-i zarāfet itdi tefhīm

[İ88b]

Ender Cevāb

2750 Semā' -ı cānla diñle kelāmı
Ki ḥāşıl idesin ' ilmi¹⁴³⁰ tamāmī

2751 İşit bu nükteyi ey ' aql-ı kāmīl
Ne resmile olur ḥāric ya¹⁴³¹ dāḥil

2752 Ki bir şeyden olınca nuṭfe münzel
Olur anuñ içinde rūḥ mücmel

2753 Tabī' at şaklar anda anı muḥkem
Bu rūḥa dimediler rūḥ-ı mu' lem

2754 Bunuñ ta' līm zātīdür muḥakkaḥ
Bu tefhime ' arāz¹⁴³² olmaz muşaddaḥ

İ' tirāz-ı Dīger¹⁴³³

2744. İsmın mefhumu elde edilmiş olunur,
orada müsemma mükemmel şekilde
bilinir.

2745. İsim mefhum ve müsemma da
mefhumdur ikisi de birdir ey bilgili
sevgili!

Ruhun Gerçekliği Hakkında

Zümrelerin İhtilafları

2746. Şimdi gel bu ruhları düşün ki
benzeyenler onlar ile canlılık
kazanmıştır.

2747. Nasıl bir cevherdir, neden bu ismi aldı
bu cisme nasıl dahil oldu?

2748. Şey aslında nutfe ile birlikte miydi,
yahut hariçte mi hayat kazanmıştı?

2749. Bu konuşmanın aslı bu mahalden
hangisidir? Ki onu zarafet ehli anladılar.

Cevap Hakkında

2750. Sözü can kulağı ile dinle ki ilmi
tamamen elde edesin.

2751. Ey kamil akıl sahibi bu inceliği işit!
Hariç ya da dahil hangi usul ile olur.

2752. Nutfe bir şeyden indiğinde ruh onun
içinde mücmel (halde) olur.

2753. Onu onda yaratılış saklar, bu ruha
mulem/belirtilmiş ruh demediler.

2754. Mukakkak bunun talimi zatidir, bunu
anlamaya araz tasdik edici olmaz.

Başka Bir İtiraz

¹⁴²⁷ Çün: Çü K

¹⁴²⁸ eşbāḥ: şibāḥ İ

¹⁴²⁹ Mısra vezne uymuyor.

¹⁴³⁰ ' ilmi: ' ilm İ

¹⁴³¹ ya: u İ

¹⁴³² ' arāz: ğarāz İ

¹⁴³³ İ' tirāz-ı Dīger: İ' tirāz İ

2755 Eger dirseñ neden mu' lem degüldür
Vuķū' ı ħod bunun mübhem degüldür

2756 Ta' allümden señi canbāz iderler
Tekellümden ħarı ifrāz ederler

Redd-i İ' tirāz

2757 Cevābum oldurur kim işbu ta' līm
'Arazdur aña nedür aşı-ı tefhīm

2758 'Araz oldur ki şeyden ola zāyil¹⁴³⁴
Çü zāyil ola ħükmi ħala bātıl

2759 Velī cevher ki zātuñ ħāşılıdır
Ķamu eczā-yı zāta dāhīlīdür

2760 Ne cins u nev' ise ħāşiyetinde¹⁴³⁵
Anı zāhir ider ħāşiyetinde

2761 Ma' a'n-nuṭfe bu sözde şādık olur
Felāsif bu maḥalde nātık olur

2762 Ki ħisden mu' teberdür bu cevāhir
Bunuñ 'ilmi olur ħis ile zāhir

2763 Ki cū' ile 'aşaşdur evveli anuñ
Bulardan şoñra fi' li her kuvānuñ

[İ89a]

2764 Bu 'ilmi bil ki ħayra¹⁴³⁶ mu' lem olur
Bunuñ ta' līmi şeyden¹⁴³⁷ mübhem olur

2765 Çü mücmeldür bu 'ilmüñ aşı¹⁴³⁸ u fer' i
Bu sözi cān-ı 'ārif ūtdı mer' i

2766 Bunuñ 'ilmi olubdur cisme ta' līķ
Ki ol ta' līķiçündür¹⁴³⁹ işbu taḥķīķ

Vech-i Dīger¹⁴⁴⁰

2767 İşitgil rūḥ-ı nātıķdan ħaberler
Ķaber illā ki gāyet mu' teberler

[K88b]

¹⁴³⁴zāyil: zā'il K

¹⁴³⁵ħāşiyetinde: ħāşiyetinde K

¹⁴³⁶ħayra: ħayr İ

¹⁴³⁷ta' līmi şeyden: ta' līm şeyde K

¹⁴³⁸aşı: aşı İ

¹⁴³⁹ta' līķiçündür: ta' līķ içinde İ

¹⁴⁴⁰Dīger: Āḥir İ

2755. Eğer neden mulem değıldır diyorsan,
bunun oluşu zatında müphem değıldır.

2756. Seni öğrenmekten canbaz ederler,
söylemekten aptalı ayırırlar.

İtirazın Reddi

2757. Bu derse dair cevabım şudur,
hissetmenin aslının araz olduğunu anla.

2758. Araz öyle bir şeydir ki eşyadan
silinmiştir, silinmiş olanla hükmetmek
batıldır.

2759. Ancak cevher zatın hasılıdır, tamamı
zatın parçalarına dahildir.

2760. Meziyetin hangi cins ve türdense
durumunda o ortaya çıkar.

2761. Nutfe ile bu sözde doğru olur,
felsefeciler bu konuda konuşurlar.

2762. Bu cevherler histen muteberdir, bunun
ilmi his ile ortaya çıkar.

2763. Onun ilki açlık ve susuzluktur;
bunlardan sonra tüm kuvvetlerin fiilidir.

2764. Bu ilmi bil ki bunun talimi başka şeyleri
belirginleştirir, bunun öğrenimi şeyden
müphem/kapalı olur.

2765. Bu ilmin aslı ve ferī özetlenmiştir bu
sözü arifin canı üstün tuttu.

2766. Bunun ilmi cisimle bağlantılıdır ki bunu
araştırıp inceleme o bağ içindir.

Başka Bir Vecih

2767. Konuşan ruhtan haberler işit öyle
haberler ki, son derece muteberler.

2768 Şular kim ‘ilmle mu‘allem olurlar
Kemāl-i derkle mükellemler olurlar

2769 İderler iktibās envār-ı ‘ilme
Bulurlar ihtisāş āşār-ı ‘ilme

2770 Hüdā’dan ihtidā hāşıl iderler
Nübüvvet ‘ilmine dāhıl iderler

2771 Ta‘allüm idüben esmā-yı külli
Huşul iderler aqşā-yı külli

2772 Mufaşşal didiler ol cinse¹⁴⁴¹ ey cān
Ki anuñ nev‘ idür maḥşūş-ı insān

2773 Aña ta‘līm lāzım oldu bī-şek
Anuñçün k’ol cesedden oldu münfek

2774 Gehī nāķış gehī kāmīl olur ol
Gehī dānā gehī cāhīl olur ol

2775 Bu emşālī ta‘aķķul eyle muḥkem
Ki bu mezkūra¹⁴⁴² dirler rūḥ-ı mu‘lem

2776 Ki ol¹⁴⁴³ ta‘līm idüben oldu ‘ālim
Ṭabī‘at buldı ol şıḥḥatde sālīm

2777 Eger ‘ālim olırsa rūḥ-ı kāmīl
Ve ger cāhīl ḳalursa dīv-i bāṭıl

Der Taḥķīķ-i Kelām

2778 Gel imdi sen kelāmı aña rūşen
Ki dilde derc ola ‘ilim mübeyyen¹⁴⁴⁴

[İ89b]

2779 Eger mücmel ola vü ger mufaşşal
Olur anlar ile şüret mükemmel

2780 Bi-küllī fıkır u zıkr olmuşdur ervāḥ
Ki fıkır u zıkr ile ḥayy olur eşbāḥ

2781 Anı görmez misin bir nuṭķ-ı mevḥūm
İder ḥayy-ı vücūdı külli ma‘dūm

2782 Yine bir nuṭķ-ı şādī u revān-fer
Semi‘ūñ göñlüñi ider münevver

2768. İlimle öğrenmiş şu kimseler idrak
olgunluğu ile konuşan kimseler olurlar.

2769. İlmin nurlarından iktibas ederler,
ihtisası da ilmin eserlerinden kazanırlar.

2770. Kur’an-ı Kerim’den/doğru yoldan
hidayet hasıl eder, peygamberlik
bilgisine dahil olurlar.

2771. İlahi isimlerin tamamını öğrenerek,
tamamının son hadlerini elde ederler.

2772. Ey can! O cinse geniş kapsamlı dediler
ki o insana mahsus türdür.

2773. Şüphesiz ona talim gerekli oldu, o
yüzden o cesetten ayrı oldu.

2774. O bazen eksik bazen tam olur, bazen
bilgili bazen cahil olur.

2775. Bu söyleneni iyice aklında tut ki, bu
anlatılanlara mulem ruh derler.

2776. Ki o talim ederek alim oldu, o
sağlamlıkta selamet ile nitelik kazandı.

2777. Eğer ilim sahibi olursa kamil ruhlu, eğer
cahil kalırsa batılın şeytanı...

Sözün İncelenmesi

2778. Şimdi sen gel sözü açıkça anla ki ilim
gönülde açıkça toplansın.

2779. Gerek özetlenmiş gerek ayrıntılı olsa da
onlar ile suret mükemmel olur.

2780. Ruhlar tamı ile fikir ve zikir
olmuşlardır, bu fikir ve zikir ile cisimler
hayat kazanır.

2781. Görmez misin bir konuşma mevhumu
varlığın diriliğini tamamen yok ediyor.

2782. Yine sevinçli ve ruh aydınlatan bir
konuşma dinleyenin gönlünü nurlanmış
eder.

¹⁴⁴¹cinse: cisme İ

¹⁴⁴²Ki bu mezkūra: Ki mezkūra K

¹⁴⁴³Ki ol: K’ol İ

¹⁴⁴⁴dilde derc ola ‘ilm-i mübeyyen: dürc-i dilde ola mu‘allem mübeyyen İ

2783 Biri meyyit ider Һayyı gümānsız
Biri emvātı Һayy ider nihānsız

[K89a]

2784 Bu vāḳi' dūr ki meyyit oldı zinde
Niceler zinde iken oldı sinde

2785 Yeter kāmīl olana işbu Һüccet
Ki 'İsī'den zuhūr idüb nübüvvet

2786 Kelāmından dirildi mürde diller
Tağılmışken dirildi āb u killer

2787 Gel imdi rūḥa sen taşdıḳ eyle
Bu rūḥı nuṭḳ ile taṭbīḳ eyle

2788 Bil anı kim Һudā'nuñ emridür ol
Bu resme buldı 'ārifler aña yol

2789 Daḥı keyfiyyetinden olma nāṭıḳ
Daḥı Һayşiyyetinden¹⁴⁴⁵ olma şādıḳ

2790 Ki zīrā rūḥ oldı emr-i rabbī
Bilürseñ emri var bulduñ mürebbi

2791 Emir Һod nuṭḳ olur ey 'ārif-i Һaḳ
Bu rūḥ u nuṭḳ birdür aña muṭlaḳ

2792 Çü rūḥ u¹⁴⁴⁶ nuṭḳ u lafz oldı mürādif
Bu sırrı añlamaz illā ki 'ārif

2793 Gerekse rūḥ digil ey muḥaḳḳıḳ
Gerekse nuṭḳ aña ey müdeḳḳıḳ

2794 Gerekse cān digil anuñ adın
Gerekse nefis yād eyle murādın

2795 Ҷamusı şey-i vāḥid ismdür bil
Var ise Ҷabiliyyet bir naḳar ҵıl

[İ90a]

2796 Çü nuṭḳ u emr u cān şey-i vāḥid
Kelām-ı Һaḳḳ'ı sem' it olma lāḥid

2797 Ki 'İsī ḥaḳḳına Һaḳ söylemişdür
Bu müşkül 'uḳdeyi ḥal eylemişdür

2783. Şüphesiz biri diriye öldürür, biri ölüleri
apaçık diriltir.

2784. Bu olagelmıştır ki ölü canlanmış, nice
canlılar da mezarda/çukurda kalmıştır.

2785. Kamil olana Hz. İsa'dan
peygamberliğin zuhur etmesi delil
olarak yeter.

2786. Ölü gönüller keliması ile dirildi, su ve
balçık/beden dağılmışken hayat buldu.

2787. Sen şimdi gel ruhu tasdik et, bu ruhu
konuşma ile birlikte mukayese et.

2788. Onu bil ki (ruh) Allâh'ın emridir, irfan
sahipleri bu yöntem ile ona ulaştılar.

2789. Onun keyfiyetini konuşma, onun
özelliğinden sadık olma.

2790. Ki zira ruhun Rabb'in emri olduğunu
bilirsen mürebbi bulmuş sayılırsın.

2791. Ey Hakk'ı bilen! Emrin kendisi nutuk
olur bu ruh ve nutuk (aslında) birdir,
kesin olarak anla.

2792. Nutuk ve lafız (kelimelerinin) aynı
anlama geldiğini irfan sahibi
dışındakiler anlamaz.

2793. Ey sorup soruşturan! Gerek ruh de,
gerekse nutuk anla ey tetkik eden!

2794. Gerek onun adına can de, gerekse
muradı nefis olarak hatırla,

2795. tamamı tek bir isimdir bil, kabiliyetin
varsa bir bak.

2796. Nutuk/konuşma, emir ve can bir şeydir,
Hakk'ın kelimasını işit sapkın olma!

2797. Ki Allâh, İsa hakkında açıklama yapmış
bu zor düğümü çözmüştür.

¹⁴⁴⁵ Һayşiyyetinden: heyetinde İ

¹⁴⁴⁶ rūḥ u: -İ

Ḳāla'llāhu Te'alā 'Azze ve Celle¹⁴⁴⁷ İnneme'l-mesīhu
'İsebnü meryeme rasūlu'llāhi ve kelimetuhū elkāhā ilā
meryeme ve rūḥun minhu¹⁴⁴⁸

Allāh Azze ve Celle (şöyle) buyurdu:
“Meryem oğlu İsa Mesih, ancak
Allāh'ın peygamberi, Meryem'e
ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği)
kelimesi ve kendisinden bir ruhtur.”

2798 Bu rūḥ ile bu nuṭḡuñ aşlı rūşen
Bir olur aña ey maṭlūb-ı gülşen
2799 Nitekim âteşile şol Leheb'dür
Yaḥūd baḥr ile mevci kim nesebdür

2798. Ey gülbahçesinin talep ettiği! Bu ruh ile
nutkun aslının bir olduğunu anla.
2799. Nitekim ateş ile Ebu Leheb'in yahut
deniz ile dalganın nesebinin (bir olduğu
gibi)...

[K89b]

2800 Ol anuñ zīnetidür ey 'azīzüm
Ol anuñ rütbeti budur¹⁴⁴⁹ temīzüm
2801 'Araz kim muttaşıldur cevher ile
Bilürsün rāhı varduñ rehber ile
2802 Olur meşrūṭ-ı mer'ıyyāte el-ḥaḳ
Şehādet 'āleminde ya' nī nuṭlaḳ
2803 Şol esved gibi ki zāt-ı ḥacerdür
Bu remzi fehm it kim hoş nazardur
2804 Ol andan olıcaḳ münfek müfāriḳ
Bilür misin ki ḳanḡı¹⁴⁵⁰ oldı sābıḳ
2805 'Araz mı zātımı baña cevāb it
Eger 'ilmūñ var ise feth-i bāb it
2806 Çü andan saña rūşen ola ma' nī
Gel imdi cevheri¹⁴⁵¹ bil nuṭḡ ya' nī
2807 Ki rūḥuñ cevher u cismūñ 'arazdür
Kelāmı fehm it kim hoş ḡarazdür¹⁴⁵²
2808 'Araz baḳı degül ma' lūmumuzdur
Velikin nuṭḡ-ı Ḥaḳ mefhūmumuzdur
2809 Çü rūḥuñ nuṭḡdan olmaz müfāriḳ
Nazār ḳıl bāṭınuña aña şādıḳ

2800. Ey azizim, ey nezihim! Onun zineti o,
diğerinin mertebesi de budur.
2801. Araz cevher ile bitişiktir, rehber ile
(gidersen) yola varırsın.
2802. Doğrusu, görünenlerin ilminde/şehadet
aleminde mutlak olan gözle görülebilir
şartlara bağlı olur.
2803. (Tıpkı) aslı taş olan şu esved gibi bu
remizi anla çünkü hoş (bir) fıkirdir.
2804. O diğerinden kopup ayrılmış olsa
hangisinin eski olduğunu bilebilir
misin?
2805. Araz mı kendisi mi bana cevap ver, eğer
ilmin var ise kapıyı aç.
2806. Çünkü mana sana ondan açılır, şimdi
gel cevheri bil yani nutuk.
2807. Ki ruhun cevher bedeninin arazdır, sözü
anla ki hoş (bir) sebeptir.
2808. Bildiğimiz (üzere) araz baki değildir,
velakin Allāh'ın sözü mefhūmumuzdur.
2809. Çünkü ruhun nutuktan ayrı olmaz, içine
bak doğru anla.

¹⁴⁴⁷ Ḳāla'llāhu Te'alā 'Azze ve Celle: ḲavluhuTe'alā K

¹⁴⁴⁸ bk. İktibaslar 63

¹⁴⁴⁹ rütbeti budur: rütbetidür bu K

¹⁴⁵⁰ ḳanḡı: ḳanḡı K

¹⁴⁵¹ cevheri: cevher İ

¹⁴⁵² ḡarazdür: 'arazdür İ

2810 Ki fikrũñ cümle rũhuñ pertevîdür
Kelâma şıdķ et kim ma‘ nevidür

[İ90b]

2811 Gerekse sen anuñ ismini fikr it
Gerekse di ʔaşavvur ‘aķlı¹⁴⁵³ zıkr it

2812 Gerek idrāk u gerekse ʔahayyül
ʔamusı nuṭķ oldu bî tebeddül

2813 Ki olmaz rũḥdan münfek müfārıķ
Velîkin vâḥidiyyetdür muṭâbıķ

2814 Şübüt-ı sözde var ise şebâtuñ
Muşaddıķ ola zâtile şıfâtuñ

2815 Söz añla diñse bulduñ faẓl u ‘ izzet
Ki ‘ indallâh oldur nûr-ı rahmet

‘ Ârif-i Billâh¹⁴⁵⁴

[K90a]

2816 Şular kim ‘ ârif-i rabbânîlerdür
Velâyet ehlidür rahmânîlerdür¹⁴⁵⁵

Mînhu¹⁴⁵⁶

2817 Şıfâtından bulurlar zât-ı Hâķķ’ı
Sözünden ķıldılar işbât-ı Hâķķ’ı

2818 Çün ola nûr nûrinũñ şıfâtı
ʔaçan ğayrı¹⁴⁵⁷ ola ol nûra zâtı

2819 Kelâmı¹⁴⁵⁸ nûr u zâtı nûrdur hem
Eger ol nûra varduñsa yime ğam

2820 Ki sen ol nûra mazḥarsın birâder
Vücûduñdan giderse ehl¹⁴⁵⁹-i âzer

2821 Bu âzer kim şıfât-ı şeytanetdür
Anuñ def ini itmek salṭanatdur

2822 Ol aḥlâķ-ı ḥamîd ile muḳârin
Ki zâtullâh saña ola mu‘ âvin

2810. Ki fikrin ruhunun ışığındandır, sözü tasdik et çünkü manevidir.

2811. İstersen onun ismini düşün istersen tasavvur de aklı söyle.

2812. Gerek idrak gerek tahayyül tamamı değişmeksizin nutuk oldu.

2813. Ki ruhtan ayrılmış kopmuş olmaz uygun olan birliktir.

2814. Sözün sabitliğinde sebatın var ise, zat ile sıfatın tasdik edici olsun.

2815. Fazilet ve izzet buldun denilirse söz anla, ki Allâh katında rahmetin nuru odur.

Allâh’ı Bilen

2816. Şu Allâh’ı bilenler velayet ehlidirler, Rahman olan Allâh’tandırlar.

Yine Aynı

2817. Hakk’ın zatını sıfatından bulurlar, Hakk’ın isbatını sözü ile yaparlar.

2818. Nurdan olanın sıfatı (yine) nur olur, başkası nasıl o nurun kendisi olabilir?

2819. Kelâmı da zatı da nurdur, eğer o nura erdinse gam yeme...

2820. Kardeşim (eğer) vücudundan ateş ehli/nefis gider ise sen o nura mazharsın.

2821. Bu ateş şeytanlık vasfıdır, onu def etmek hakimiyettir.

2822. O övülen ahlaka uygun ol ki Allâh’ın zatı sana yardımcı olsun.

^{1453c} aķlı: ‘aķl K

¹⁴⁵⁴ ‘ Ârif-i Billâh: -İ

¹⁴⁵⁵ 2816 İ’de başlığın üstündedir.

¹⁴⁵⁶ Mînhu: - K

¹⁴⁵⁷ ğayrı: ğayr İ

¹⁴⁵⁸ Kelâmı: Kelâm İ

¹⁴⁵⁹ ehl: aşl İ

- 2823 Sen andan olmayasun bir nefes fek
Gele taḥkīk u taṣdīkūn gide şek
- 2824 Çü sen¹⁴⁶⁰ senlik ipinden üzülesin
Anuñla vāḥid olub düzülesin
- 2825 Senüñle anuñ arasında ey cān
Hemānā bir nefesdir k'oldı pinhān

Der Şıfat-ı Evliyā vü Enbiyā 'Aleyhisselām¹⁴⁶¹

[İ91a]

- 2826 Muvahḥidler ki anlardur nebīler
Ki ba'zı anlaruñ oldı velīler
- 2827 Kelām-ı Ḥaḳḳ'a bunlar mazhar oldı
Kitāb-ı Ḥaḳḳ'a bunlar maşdar oldı
- 2828 Bularuñ dilleri Ḥaḳḳ'uñ¹⁴⁶² dilidür
Bularuñ elleri Ḥaḳḳ'uñ elidür

Ḳavluḥū Te'ālā İnnellezīne yubāyi'üneke innemā yubāyi'ünallāh yedullāhi fevḳa eydīhim¹⁴⁶³

- 2829 Bulardan söyleyen söz Ḥaḳ sözidür
Bulardan gözleyen göz Ḥaḳ gözidür
- 2830 Kimisi söz ile oldı mu'arref
Kimi dīdār ile oldı müşerref

[K90b]

- 2831 Bular Ḥaḳḳ'uñ şıfātın ğayr şanmaz¹⁴⁶⁴
İkilik yolına varub ṭayanmaz
- 2832 Ne ğayrīdür¹⁴⁶⁵ ne 'aynīdür dimezler
Eḥad'den ğayr varluḳ gözlemezler

2823. Sen ondan bir nefes uzak olmayasın ki
taḥkik ve tasdikın gelsin şüphe gitsin.
2824. Sen senlik ipinden koparak onunla bir
olup intizama giresin.
2825. Ey can! Seninle onun arasında sanki bir
nefes (vardır) ve o gizlidir.

Allāh'ın Selamı Üzerlerine Olsun Velilerin ve Nebilerin Vasfı

2826. Tevhid ehli ki onlar peygamberlerdir,
onların da bazıları evliyalar oldu.
2827. Hakk'ın kelamı bunlara mazhar oldu,
Hakk'ın kitabına bunlar masdar/çıkış
noktası oldu.
2828. Bunların dilleri Hakk'ın dili elleri
Hakk'ın elidir.

Allāh Teala'nın Sözü: "Sana biat edenler ancak Allāh'a biat etmiş olurlar. Allāh'ın eli onların ellerinin üzerindedir."

2829. Bunların söylediği söz Hakk'ın
söylediği sözdür, bunların gördüğü göz
Hakk'ın gözüdür.
2830. Kimisi söz ile bilindi kimisi Allāh'ın
tecellisi ile şereflendi.

2831. Bunlar Hakk'ın sıfatını başka sanmaz,
ikilik yoluna gidip dayanmaz.
2832. Ne başkasıdır ne aynısıdır demezler,
Ehad olan Allāh'tan başka varlığa
bakmazlar.

¹⁴⁶⁰ sen: -İ

¹⁴⁶¹ Der Şıfat-ı Evliyā vü Enbiyā 'Aleyhisselām: Der Na'at-ı Evliyā vü Enbiyā 'Aleyhisselām İ, Der Şıfat-ı Evliyā vü Enbiyā K

¹⁴⁶² Ḥaḳḳ'uñ: Ḥaḳ İ

¹⁴⁶³ bk. İktibaslar 64

¹⁴⁶⁴ şanmaz: bilmez İ

¹⁴⁶⁵ ğayrīdür: ğayrī K

- 2833 Bularuñ mezhebi Hâk mezhebidür
Bularuñ meşrebi Hâk meşrebidür
- 2834 Bulardan¹⁴⁶⁶ ihtilâf olmaz mu' ayyen
Bularda ittifâk olmaz mübeyyen
- 2835 Bular Hâk'ın kelâmın sem' iderler
Anuñla dillerini cem' iderler
- 2836 Kelâm ile bulurlar çünki teşrîf
Hem anuñla iderler halka ta' rîf
- 2837 Nübüvvet çünki ma' nide haberdür
Haber hem söz¹⁴⁶⁷ demekden mu' teberdür
- 2838 Söz alır söz virür dellâl sözdür
Ki kamu müşküle hâllâl sözdür
- 2839 Bularuñ zînetidür Hâk kelâmı
K'anuñla oldılar halkuñ imâmı
- 2840 Kelâm u nuṭṭa u söz birdür muḥaḥḥak
Muşaddaḥdur muşaddaḥdur muşaddaḥ

[İ91b]

- 2841 Şular kim perde ardında ḡalurlar
Tesellî bulmayub ḡayrân olurlar
- 2842 Mezâhib muḥtelif ider buları
Ki olur her biri¹⁴⁶⁸ bir fi' le cârî
- 2843 Yaḡîni bulmayub varur gümâna
Cehâletden virür sūdın ziyâna
- 2844 İşidür fıkr itmez nuṭṭa-ı Hâk'ı
Görür okuyamaz “menşûr-ı rakḥ”¹⁴⁶⁹₁
- 2845 Gönülde cehl-i ḡod biñ ol ḡadardur
Ki ḡod u ḡâbile segden beterdür
- 2846 Gel imdi nuṭṭa yol bul ey birâder
Ki rûḡuñ olmaya iblîse çâker
- 2847 Seni bağlamaya ḡabl¹⁴⁷⁰-ı gümâna
Ḥasedden virmeye sūdun ziyâna

[K91a]

2833. Bunların mezhebi Hak mezhebidir,
bunların meşrebi Hak meşrebidir.
2834. Bunlarda ihtilaf ortaya çıkmaz, (aksine)
bunlarda ittifak açıkça görülür.
2835. Bunlar Hakk'ın kelamını işitir, onunla
gönüllerini bir ederler.
2836. Çünkü kelim ile şeref bulurlar yine
onunla halka tarif ederler.
2837. Nübüvvet aslında manaca haberdür, hem
haber demek söz demekten muteberdir.
2838. Söz alır söz verir, dellal sözdür ki her
zorluğu çözen sözdür.
2839. Hak sözü bunların süsüdür, onunla
halkın önderi oldular.
2840. Gerçekte kelim nutuk ve söz birdir,
tasdik edilmiştir, doğrulanmıştır,
musaddaktır...
2841. Şu perde ardında kalanlar teselli
bulamayıp şaşkın olanlardır.
2842. Bunları ihtilafa düşüren her birini bir işe
sevkeden mezheplerdir.
2843. Kesin bilineni bulamayıp şüpheye
düşer, cahillikten kazancını zarara
teslim eder.
2844. Allâh'ın sözünü işitirse de fıkır etmez,
“deriye neşredileni” görür okuyamaz.
2845. Gönünde cehaletin bencilliği o kadar
(çoktur) ki yemek ve uyku ile köpekten
beterdir.
2846. Ey kardeşim şimdi gel söze yol bul ki
ruhun iblise köle olmasın.
2847. Seni şüphe ipiyle bağlamasın hasetliği
(yüzünden) kazancını ziyan etmesin.

¹⁴⁶⁶Bulardan: Bularda K

¹⁴⁶⁷söz: münevver İ

¹⁴⁶⁸biri: birisi K

¹⁴⁶⁹bk. İktibaslar12

¹⁴⁷⁰ḡabl: cehl K

- 2848 Ki nāgeh ḥor u¹⁴⁷¹ sergerdān olasin
Gehī nālān u geh giryān olasin
- 2849 Ṭaleb kıl aña¹⁴⁷² kim ḥandān olasin
Ne ḥandān belki caña¹⁴⁷³ cān olasin
- 2850 Yüzün mecmū^c a-ı eşyādur ey cān
Cemālūn maẓhar¹⁴⁷⁴-ı Allāh u Raḥmān
- 2851 Vücūduñ çünkü mescūd-ı melekdür
Anuñ ḥādimleri¹⁴⁷⁵ bu nüh felekdür
- 2852 Kāmu eşyā saña kılur ṭalebler
Kāmu mümkin senūñ kurbuñ ‘acebler
- 2853 Yazıklar kim seni sen bilmeyesin
Şu kim vācibdür anı kılmayasın
- 2854 Uyub her tañrıdan yāduñ sözine
İraq¹⁴⁷⁶ olasin Allāh’uñ gözine

Ender Naşāyih

- 2855 Gel ey oğlum¹⁴⁷⁷ muvaḥḥidler yolın bul
Muḳallidler sülukuñdan berī ol
- 2856 Muvahḥidler muḳallidler yegidür¹⁴⁷⁸
Muḥaḳḳıklar muvaḥḥidler begidür

[İ92a]

- 2857 Muḳallid sem^c ile kıldı itā^c at
Muvahḥid ‘ilmile kıldı hidāyet
- 2858 Muḥaḳḳıḳ ‘aynile taḥḳīḳe irdi
Çü¹⁴⁷⁹ taḥḳīḳ oldu ḥāşıl Ḥaḳḳ’a vardı
- 2859 Ṭabī^c at cevherinden ḥāşılıyyet
Çün ola cān içinde kābiliyyet
- 2860 Sehil remzile fehmi ider¹⁴⁸⁰ kelāmı
Giderür naḳşı¹⁴⁸¹ vü bulur tamāmı

¹⁴⁷¹ u: - K

¹⁴⁷² aña: anı İ

¹⁴⁷³ caña: - İ

¹⁴⁷⁴ maẓhar: maẓharı İ

¹⁴⁷⁵ ḥādimleri: ḥādimleri İ

¹⁴⁷⁶ İraq: İraq İ

¹⁴⁷⁷ oğlum: ṭālib K

¹⁴⁷⁸ yegidür: begidür İ

¹⁴⁷⁹ Çü: Bu İ

¹⁴⁸⁰ ider: eyler K

¹⁴⁸¹ naḳşı: naḳş K

2848. Ki ansızın hor ve tepetakla düşmüş
olasın, bazen inleyen bazen gözyaşları
içinde kalan olasin.
2849. Ondan iste ki neşeli olasin, nasıl neşeli
belki cana can olasin.
2850. Ey can! Yüzün eşyanın mecmuasıdır,
senin cemalin Rahman olan Allāh’ın
mazharıdır.
2851. Çünkü vücudun meleklerin secde
ettiğidir, vücudunun hizmetçileri de bu
dokuz felektir.
2852. Tüm eşya senden talep eder,
mümkünlerin tamamı senin nasıl da
yakının!
2853. Senin seni bilmemen yazık, şu
gerekenleri yapmaman yazık...
2854. Yabancı/sahte tanrıların sözüne uyup
Allāh’ın gözünden uzak olman.

Nasihat Hakkında

2855. Ey evladım! Gel tevhid ehlinin yolunu
bul, taklitçilerin sülukundan uzak ol.
2856. Tevhit ehli taklitçilerden iyidir, tahkik
ehli muvahhidlerin beyidir.
2857. Taklitçiler işiterek itaat etti, tevhit ehli
ilim ile hidayet buldu.
2858. Tahkik ehli göz ile ince ince
araştırmaya erdi, tahkik hasıl edildikten
sonar Allāh’a ulaştı.
2859. Canda kabiliyet var ise tabiat
cevherinden faydalılık meydana gelir.
2860. Sözü kolay remiz ile anlar, eksikliği
giderir tamamı bulur.

2861 Anuñ kim¹⁴⁸² sem‘ine mühr urdı Allāh
Olur ‘aynı vü qalbi kör u gümrāh

2862 Ne işitdi ne ‘ibret gördi gözi
Ne dilinden gelür hikmetlü sözi

2863 Görür kim bul(a)maz ‘ilm-i zārāfet
Olur muştulu cānında cehālet

[K91b]

2864 Hasedden od düşüb ol bî-temîze
Mesedden fikrini bağlar sitize

2865 Olur ciddile ehlu’llāha düşmen
Kelāmı redd eyler bilmeden fen

2866 Maḳāşıddan bulamaz rāh-ı taḥlîş
Çün ol cāhil olur şeytāna taḥşîş

2867 Aña taḥlîş-i teklîm olmadı fen
Yaqını yok gūmañile ider zan

2868 Ne zannından müfîd olur revānı
Ne fikrinden ğinā bulur lisānı

Maṭlab¹⁴⁸³

2869 Gel imdi sen seni bil kim ne¹⁴⁸⁴ hānsın¹⁴⁸⁵
Cihān-ı cān u hem cān-ı cihānsın

2870 Bil evvel¹⁴⁸⁶ nefsüñi kim nefis cāndur
Ḥaḳıḳat-ı cān çü¹⁴⁸⁷ nuṭḳ-ı ğaybdandur

2871 Senüñ cānuñla Ḥaḳḳ’uñ nuṭḳ(ı) birdür
Bu remzi fehm eyle kim ne sırdur

2872 Bilürseñ cānı var kim Rabb’i bildüñ
Çü nefis u¹⁴⁸⁸ Rabb’i bildüñ kāmil olduñ

[İ92b]

2873 Senüñ nuṭḳuñ ki rûḥuñ pertevîdür
İkisi bir zāmîr-i ma‘nevîdür

2874 Nitekim didi Mevlānā-yı kāmil
Sülûk-ı evliyā içinde fāzıl

2861. Allāh’ın kulağına mühür vurduğu
kişinin gözü ve kalbi kör (olur) ve (o
kişi) yoldan çıkmış olur.

2862. Ne duydu ne gözü ibret aldı ne de
dilinden hikmetli söz çıkar.

2863. Zarafet ilmini görür (ama) bulamaz
müjdeli canında cehalet olur.

2864. O kirliye hasetten ateş düşüp kargaşa ipi
fikrini bağlar.

2865. Ciddiyetle ehlullāha düşman olur, ilim
bilmeden sözü reddeder.

2866. O şeytana tahsis olduğu için
niyetlerinden kurtuluş yolu bulamaz.

2867. O konuşmanın kurtarıcılığını bilmedi,
yakini yok, şüphe ile zanneder.

2868. Ne ruhu zannı yüzünden müstefid olur,
ne delili fikrinden zenginlik bulur.

Talep Edilen

2869. Şimdi gel sen seni bil ki nasıl bir
hükümdarsın, canın cihanı hem de
cihanın canısın.

2870. Önce nefsini bil ki nefis candır, canın
hakikatidir, çünkü gaybın sözündendir.

2871. Senin canın ile Allāh’ın sözü birdir, bu
remzi anla ki nasıl sırdır.

2872. Canı bilersen Rabb’i bildin (say), nefis
ve Rabb’i bilersen kamil oldun.

2873. Senin konuşman ruhun ışığındandır,
ikisi bir manevi zamirdir.

2874. Nitekim evliya süluku içinde fazilet
sahibi kamil Mevlana’nın dediği gibi:

¹⁴⁸² kim: ki İ

¹⁴⁸³ Maṭlab: -İ başlık kısmı boş bırakılmış.

¹⁴⁸⁴ ne: bir İ

¹⁴⁸⁵ hānsın: cānsın K

¹⁴⁸⁶ evvel: andan İ

¹⁴⁸⁷ çü: ḥo K

¹⁴⁸⁸ u: -İ

2875 Pertev-i rûhest nuṭḡ u çeşm u gûş
Pertev-i âteş buved der âb cûş

2876 Ançunân ki pertev-i câñ ber tenest
Pertev-i abdâl ber cân menest¹⁴⁸⁹

2877 Bu anuñ zeynidür ey zihñ-i çâbüñ
Ol anuñ ‘aynıdur ey ṭab‘-ı nâzüñ

2878 Bu andan ol«a»maz münfek müfârık
Velîkin vaḥdâniyyetdür muṭâbık

2879 Bunı andan anı bundan ğayr bilme
Zarîf ol bundan özge fikr kıılma

[K92a]

2880 Eger sen kendüñî fânî kılasın
Cüdâlık perdesinden kırtulasın

2881 Çü benlik perdesi ref‘ ola serden
Ḥalâş olınur evşâf-ı beşerden

2882 Çün isḳâṭu’l-izâfât ola ḥâşıl
Zarûrî olınur tevḥîde vâşıl

2883 Ve bîyesme‘ u bîyebşur¹⁴⁹⁰ işitdün
Ve bîyentık ve bîyemşî¹⁴⁹¹ iş itdün

2884 Çün oldı “mâ rameyte iz rameyte”¹⁴⁹²
Fe in lem tekun ‘irfânen ‘amiyte¹⁴⁹³

2885 Ferâġât ‘ilmini taḥşîl eyle
Kamu aḥlâkuñı tebdîl eyle

2886 Ki olasın muḳtezâ-yı ḥâle râzı
Ne müstakbel kıala ne fıkr-i mâzî

2887 Maḳâmı ki ne şubḥ u ne mesâdur
Bilesin kim maḳâm-ı Muşṭafâ’dur

2875. Konuşmak, görmek ve duymak ruhun
ışığıdır, ateşin ışığı suda coşar.

2876. Nasıl ki canın ışığı tende ise dervişin
ışığı da benim canımdadır.

2877. Ey çabuk anlayan! Bu onun süsüdür, ey
nazik tabiatlı! O diğerinin aynıdır.

2878. Bu ondan ayrılıp kopmuş olamaz, ama
uygun (olan) birliktir.

2879. Bunu ondan onu bundan gayrı bilme,
zarif ol bundan başka fikri düşünme.

2880. Eğer sen kendini fani edersen, ayrılık
perdesinden kurtulursun.

2881. Baştan benlik perdesi kaldırılırsa
beşeriyet vasıflarından kurtulunur.

2882. İzafetlerin kesilmesi vuku bulduğunda
zaruri olarak tevhide erişilir.

2883. O benimle duyar ve benimle görürü
işittin, benimle konuşur ve benimle
yürürü iş ettin.

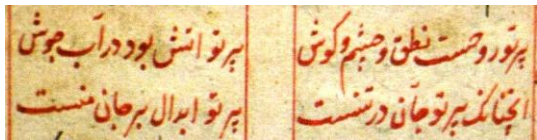
2884. Attığın zaman sen atmadın (ayetini) de
anlamadıysan kör bir kişisin.

2885. Feragat ilmini tahsil et, tüm
davranışlarını değiştir

2886. ki halin gerektirdiklerine razı olasın, ne
gelecek ne de geçmiş düşünesin.

2887. Yeri ne gündüz ne de gecedir, bil ki (o
makam) Mustafa’nın makamıdır.

¹⁴⁸⁹

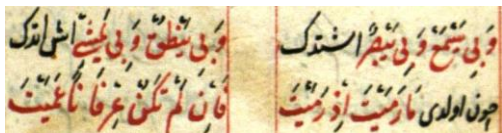

¹⁴⁹⁰bîyesme‘ u bîyebşur :bîbaşır u bîsem ‘ İ

¹⁴⁹¹bîyentık :bînuṭḡ İ

¹⁴⁹² bk. İktibaslar 26

¹⁴⁹³

**Ḳāle'n-nebī Ṣallallāhu 'Aleyhi ve sellem¹⁴⁹⁴ Lā ṣabaḥa
'indī ve lā mesāe¹⁴⁹⁵**

2888 Pes andan oluben ehl-i taṣarruf
Saña ḥāşıl ola cümle te' arrüf

[İ93a]

2889 Gehī seyrāneh¹⁴⁹⁶ uñ ola fevḳ-i eflāk
Gehī cennet ki oldur gülşen-i pāk

2890 Gehī dāḥil olasin her ḳulūbe
Gehī vāşıl olasin her ṭulūbe

2891 Ki ervāḥuñ olasin muḳtedāsı
Ki olasin 'uḳūlūñ müntehāsı

2892 Göresin şark u ğarbı bir nazarda
Mesāfet çekmeyesin her seferde

2893 Ne kim ekseñ ola ḥāzır ḳatūnda
Kim isterseñ ḳul ola ḥizmetūnde

2894 Senūñ meczūbuñ ola her ḥalāyık
Senūñ maḥbūbuñ ola her ḥaḳāyık

2895 Bulub cem' u'l-cümü' uñ şoḥbetini
Tecellī idesin Ḥaḳ ḥazretini

[K92b]

Der Su'al-i Baḳiyye-i Ṭabāyi'

2896 Gel ey cān bāḡımuñ berg-i nevāsı
Gel ey 'arīf gönüller muḳtedāsı

2897 Gel ey mişkāt-i envār-ı ilāhī
Bedīhī-gūyi¹⁴⁹⁷ vü maṭlūb-ı bedāhī

2898 Ne söz kim söylerseñ ma' rifetdür
Ne yüz kim gösterirseñ menḳabetdür

2899 Ne diḳḳat kim idersün her maḥalde
Ne şan' at kim ḳılursun her 'amelde

**Salat ve selam onun üzerine olsun
Peygamber (şöyle) buyurdu: “ Rabb'in
indinde sabah ve akşam yoktur.”**

2888. Onsan sonra tasarruf ehli olarak tüm
araştırılıp öğrenilenleri elde edesin.

2889. Gezdiğin yer gah feleklerin üzeri gah
tertemiz gülbahçesi olan cennet...

2890. Gah her kalbe giresin, gah her talep
edilene erişsin

2891. ki ruhların örnek alınanı olasin, akılların
son noktası olasin.

2892. Doğu ve batıyı aynı anda göresin,
seferde mesafe çekmeyesin.

2893. Neyi eksen yanında hazır kimi istesen
hizmetinde kul ola.

2894. Tüm halayıklar/yaratılmışlar senin
mezcubun olsun, tüm hakikatler senin
sevgilin olsun.

2895. (İlahi aşk ile) cem olanların sohbetini
bulup, Hak Teala'yı tecelli edesin.

**Tabiatlar Hakkında Kalan
Sorular Hakkında**

2896. Ey can bağının taze yaprağı gel, gel ey
arif gönüllerin örnek aldığı...

2897. Gel ey ilahi nurların mişkati, açık açık
konuşan ve talep edilen aşikarlık...

2898. Ne söz söylersen marifet, ne yüz
gösterirsen menkıbedir.

2899. Hangi konuda itina, hangi işte ne hüner
gösterirsen

¹⁴⁹⁴ Ṣallallāhu 'Aleyhi ve sellem: 'Aleyhisselām İ

¹⁴⁹⁵ bk. İktibaslar 65

¹⁴⁹⁶ seyrāneh: seyrānuñ İ

¹⁴⁹⁷ gūy: gūyi İ

- 2900 Kāmusı lāyık u mergūb u maḥbūb
Kāmusı ṭab' -ı nāzik gibi maṭlūb
- 2901 Bilürsūn 'ālemūn aṣl-ı maḳālin
Yine lāḥik olısar ṣoñra ḥālin
- 2902 Kāmu fennūn māilīn ḳābt ḳılduñ
Kāmunuñ aṣlın aṣla rabṭ ḳılduñ
- 2903 Uṣūlī cümleñn ma' lūmuñ oldu
Fūrū' ı küllinūn mefhūmuñ oldu
- 2904 Bedīḥi kim didi insān-ı kāmīl
Ki anı kesb eylemişdür her efāzıl

[İ93b]

- 2905 İdüb elfāzını keşfüñ mülebbes
Ḳılurlar nev' u faṣlını mücennes
- 2906 Egerçi aṣl u¹⁴⁹⁸ faṣlı muḥtaṣardur
Velīkin cins u nev' i müsteḳardur
- 2907 Ṭabī' atden ki kāmildür nihādı
Zārūrī ḥāṣıl olur icṭihādı
- 2908 Naẓar ḳıldıḳça keṣṣāfuñ sözine
Gözi vāḳi' olur ma' nī yüzine
- 2909 Ki zīrā Ādemīyyet cinsdür ol
Bulur elbette Ādem 'ilmine yol
- 2910 Fikirde müste' id u zihñ-i ḳābūk
Zekāvet menba' ı vū ṭab' ı nāzūk
- 2911 Buḥūr-ı 'ilme ḡavvāṣ-ı güher-ḳiñ
Selīmū'l-ḳalb¹⁴⁹⁹ insān-ı ḥoş-āyīñ

[K93a]

- 2912 Tevāzu' çeşmesinūn menba' ıdır
Ḥilim neyyirlerinūn¹⁵⁰⁰ maṭla' ıdır
- 2913 Ḳanā' at milküne olmış sülūkı
Mürüvvet baḥrine ṣalmış fülūkı
- 2914 Bu evṣāf ile mevṣūf olan Ādem
Olur maṭlūb-ı Ādem cān-ı 'ālem
- 2915 Aña Raḥmān olur bī-ṣek mu' allim
Aña Sübhān olur bī-ṣek muḡannim

2900. tamamı (buna) layık, rağbet edilen
sevilen hepsi nazik tabiatlı gibi
istenilen.
2901. Alemde söylenen sözün aslını bilirsin
sonra halin yine yerine ulaşır.
2902. İlme benzeyenlerin tamamını elde ettin,
hepsinin aslını asla bağladın.
2903. Cümlelerin/her şeyin usulünü bildin,
tamamının fûrunu anladın.
2904. İnsan-ı kamil açıkça dedi ki her fazilet
sahibi onu kazanmıştır.
2905. Keşfin sözlerini mücessemleştirip çeşit
ve bölümlerini sınıflandırırılar.
2906. Her ne kadar aslı ve bölümleri
özetlenmiş olsa da cins ve türünde karar
kılınmıştır.
2907. Huyu yaratılıştan kamildir, icṭihadı
zaruri olarak hasıl olur.
2908. Keşf edenlerin sözüne baktıkça gözü
mana yüzünü görür.
2909. Zira Ademiyet/insan cinsinden olduğu
için elbette Adem ilmine ruhsat bulur.
2910. Fikirde doğuştan yetenekli kıvrak
zihinli, zekilik kaynağı ve nazik tabiatlı.
2911. İlim denizlerinde mücevher toplayan
dalğış, selim kalpli hoş usûlü (olan)
insan...
2912. Tevazu çeşmesinin menbaıdır, yumuşak
huyluluk nehirlerinin kaynağıdır.
2913. Süluku kanaat ülkesine olmuş, gemileri
insanlık denizine salmış.
2914. Bu vasıflar ile vasıflanmış insan,
insanoğlunun talep ettiği ve alemin canı
olur.
2915. Şüphesiz ona Rahman olan Allāh
muallim olur, Sübhān olan Allāh ona
ganimet veren olur.

¹⁴⁹⁸ u: -i

¹⁴⁹⁹ ḳalb: 'aql K

¹⁵⁰⁰ neyyirlerinūn: neyyir noktasız İ

- 2916 Muḳaddemler niye kim olsa vāşıl
Muahḫar daḫı olur aña dāḫil
- 2917 Çü Feyyāz-ı Qadīm'ün buḫlı¹⁵⁰¹ yoḫdur
Müfeyyizu'l-cūd olur luṭf ııçoḫdur
- 2918 Kelāmuñdur müfīd-i' ilm-i esbaḫ
Bize bir¹⁵⁰² söz degül kim oldur elḫaḫ
- 2919 Ṭabī' at olıcaḫ şıḫhatde sālim
Anuñ maḫşülü olur her ma' ālim
- 2920 Quvādan çün tedārüs ḫāşıl oldı
Ṭabī' at her birini zabt ḫıldı
- 2921 Pes imdi giru aḫlātı beyān it
Nedür aşlı vü fer' i ḫoş ' ayān it

[İ94a]

Ender Cevāb¹⁵⁰³

- 2922 Gel imdi ey zārīf-i ṭab' -ı nāzūk
Kelāmı istimā' it cüst ü çābūk
- 2923 Çü bildün her quvānuñ iḫtişālin
Gel imdi fikr it aḫlāt-ı ḫālin
- 2924 Ki ḫākimdür bu milke çār aḫlāt
Velīkin oldılar ḫikmetde¹⁵⁰⁴ ezdād
- 2925 Çün aşlı zıd ola fer' i daḫı zıd
İki zıddan ḫopar elbet daḫı¹⁵⁰⁵ nid
- 2926 ' Anāşır mebhāşı k' oldı cevāḫir
Ṭabāyi' ḫaşleti k' oldı ḫevāsir
- 2927 Eşerler ḫıldı bu mülk-i cisme
Ulandı¹⁵⁰⁶ her eşer bir ḫılta kısma

[K93b]

- 2928 Ki ḫār¹⁵⁰⁷ u bārid raṭb oldı yābis
Vücūd-ı Ādemide ya' nī lābis

2916. Öncekiler neye erişmişse o da sonradan ona dahil olur.
2917. Çünkü ezeli feyiz verici Allâh'ta cimrilik yoktur, ihsanların feyiz vereni olur, (onda) lütuf çoktur.
2918. Öncekilerin faydalı ilimleri sözündür, bize bir söz (düşmez), doğru olan odur.
2919. Tabiat doğrulukta salim olduğunda o her bilgiyi elde eden olur.
2920. Kuvvetlerden öğrenme elde edildi, tabiat her birini ele geçirdi.
2921. Öyle ise bundan sonra ahlâtı/mizaçları anlat, aslı ve ferî hoş bir şekilde ortaya çıkar.

Cevap Hakkında

2922. Ey nazik tabiatlı zarîf (kişi)! Şimdi gel, sözü çarçabuk anla.
2923. Tüm kuvvetlerin vasfını bildiğine göre gel şimdi mizaçların halini anlat.
2924. Bu dört mizaç hikmetçe (birbirine) zıt görünseler bile (vücut) ülkesine hükmederler.
2925. Aslı zıt olanın ferî de zıt olur iki zıttan da elbette bir benzer oluşur.
2926. Unsurlar faslı ki (onlar) cevherler oldu, tabiatların hasleti açıklandı.
2927. Her bir eser bir hılt /mizaç kısmına eklenerek cisim mülkünde tesirler gösterdi.
2928. Ki sıcak, soğuk, kuru ve yaş insanın vücuduna giydirilmiş oldu.

¹⁵⁰¹ buḫlı: buḫl K¹⁵⁰² bir: bu İ¹⁵⁰³ Ender Cevāb: -İ¹⁵⁰⁴ ḫikmetde: ḫükümden İ¹⁵⁰⁵ elbet daḫı: elbette K¹⁵⁰⁶ Ulandı: Olundu İ¹⁵⁰⁷ ḫār: ḫār İ

2929 Bulub her biri bir mekvende¹⁵⁰⁸ tekvīn
Kılur aşārını bu cisme ta' yīn

2930 Biri şafrā biri balgām biri kan
Biri sevdādur ey¹⁵⁰⁹ insān-ı ' irfān

Der Tevzī'-i Ahlāt-ı Bā Tabāyi'

2931 Anı bilgil ki şafrā āteşidür
Nitekim balgām abun¹⁵¹⁰ yoldaşidur

2932 Hevā kan ile oldı çünkü hem cins
Olur sevdā dahı bu hāk ile ins

Der Zikr-i Havāşş-ı Ahlāt

2933 Bularun rengini bilmek mühimdür
Ki her biri bir işde münkasımdur¹⁵¹¹

2934 Bilesin her vücūduñ tab' -ı aşlın
Pes andan añlayasın nev' u¹⁵¹² faşlın

2935 Ki her cinsün olur envā' ı¹⁵¹³ zāhir
Gerek kim sen olasın anda māhir

2936 Ki cevherde olunca kabiliyyet
Cesedde zāhir olur hāşiliyyet

[194b]

2937 Cesed bī-cevher olsa kāra gelmez
Anı terk it ki nesne hāşıl olmaz

2938 Çün¹⁵¹⁴ ola cevherün aşlı muṭahhar
Anuñla cism olur pāk u münevver

2939 Çü cevher cism ile meşrūṭ oldı
'Araz bī-ḳadr olub maṭrūṭ oldı

2940 Anuñ kim kabiliyyet rehberidür
Tabī' at 'āleminün serveridür

2929. Her biri bir yaratılış yerinde var olarak
bu vücuda tesirlerinin ne olduğunu
gösterirler.

2930. Ey irfan sahibi insan! Biri safra, biri
balgam, biri kan, biri sevdadır.

Tabiatlerde Mizaçların Dağılımı

2931. Onu bilki safra ateşendir, nitekim
balgam da suyun yoldaşdır.

2932. Kan ile hava aynı cinsten oldu, sevda da
toprak ile yakındır.

Mizaçların Nitelikleri Hakkında

Söz

2933. Bunların rengini bilmek mühimdir ki
her biri bir iş için kısımlara ayrılmıştır.

2934. Her mevcudun asıl tabiatini bilesin,
ondan sonra çeşit ve fasıllarını
anlayasın.

2935. Tüm cinslerin çeşitleri görülür senin o
(konuda) hünerli olman gerekir.

2936. Eğer cevherde kabiliyet varsa bedende
ortaya çıkmış olur.

2937. Bedende cevher yok ise onu terk et,
(yoksa) kar elde edilmez.

2938. Cevherin aslı temiz olduğundan beden
onunla tertemiz ve nurlanmış olur.

2939. Cevher bedene bağlantılı olduğu için
arazın kıymeti kalmayıp tardedilen
oldu.

2940. Onun rehberi kabiliyettir, tabiat
aleminin lideridir.

¹⁵⁰⁸ mekvende: kevnde İ

¹⁵⁰⁹ sevdādur ey: sevdā ider İ

¹⁵¹⁰ abun: anuñ İ

¹⁵¹¹ münkasımdur: muḳımdür İ

¹⁵¹² u: - İ

¹⁵¹³ envā' ı: envā' K

¹⁵¹⁴ Çün: Çü İ

2941 Ne deñlü sa' y iderseñ it aña sen
Ki zāyi' olmaya sa' yün bil andan

[K94a]

2942 Anuñ kim¹⁵¹⁵ kabiliyyetden eli yok
Zarāfet 'āleminde ħod yolu yok

2943 Aña zaħmet 'abeşdür çekme zinhār
K'anuñla ṭab' -ı nāzūk olmadı yār

2944 Eger ħākī vü ger ābī mülevven
Eger bādī vü ger nārī mükevven

2945 Eger ħār u ger yābis bilesin
Vü ger bārid u ger raṭbı bulasın

Der Teşrīḥ-i Eşābi'

2946 Siyāh olırsa aşı ħāqđandur
Sepīd olırsa anı ābdandur¹⁵¹⁶

2947 Eger surḥ olır ise şekl-i şüret
Ḥaḳīqat bil ki bāduñ oldı ħılqat

2948 Eger zerd olur ise ey birāder
Olur ol ħılqatin ṭab' ı¹⁵¹⁷ āzer

Der Beyān-ı Ḥavāşş-ı Eşābi'¹⁵¹⁸

2949 Çü bildüñ şıbganı¹⁵¹⁹ fi' lin taleb kıl
Çü fi' lin bilesin ħālın 'aceb kıl

2950 Kaçan kim ola şafrāvi ṭabī' at
Ana bil ki āteş olur hem ṭarīqat

2951 Bu ṭab' issi gerek kim ola cebbār
Beğāyet ħiddetinden ola Qahhār

[I95a]

2941. Onun için ne kadar çabalarsan o
çalışman zayi olmaz.

2942. Her kimin kabiliyette nasibi yok zarafet
aleminde kendi yolu yok.

2943. Onun için asla zahmet çekme çünkü
onunla nazik tabiat yar olmadı.

2944. Gerek topraktan gerek suya ait
renklendirilenleri, gerek havaya ait ve
gerek ateşten meydana gelenleri

2945. gerek sıcak ve kuru (olanı) bilesin
gerekse soğuk ve nemliyi bulasın.

Parmakların/Derinin

İncelenmesi Hakkında

2946. Siyah olursa topraktan, beyaz olursa
sudandır.

2947. Eğer yüzün şekli kırmızı olur ise gerçek
bil ki yaratılışı havadandır.

2948. Ey kardeşim! Eğer sarı (benizli) olursa
o yaratılmışın tabiatı ateştedir.

Parmakların

Özelliklerinin

Beyanı

2949. Rengini bildiğine göre hareketini talep
et, fiilini bilince haline şaşır.

2950. Ne zaman safravi tabiat olursa onu bil
ki yolu/yoldaşı ateştir.

2951. Bu tabiatın sahibi zorba olur, hiddetinin
şiddetinden acımasız olur.

¹⁵¹⁵kim: ki İ

¹⁵¹⁶ābdandur: ābī bedendür İ

¹⁵¹⁷ṭab' ı: ṭab' K

¹⁵¹⁸Eşābi': Ṭabāyi' İ

¹⁵¹⁹şıbganı: şımfını İ

- 2952 Muḥayyillige fıkır itmez mālın
Tekebbürlige tizcek bile ḥālın
- 2953 Gehī ıslāḥ ide ṭab^c -ı ḥāmın
Gehī iflāḥ ide nūr-ı cāmın
- 2954 Gehī nāriyyet ile ola kābil
Gehī nūriyyetile ola şāmıl
- 2955 Bu ṭab^c ı çünki bulduñ it şalāḥı
Ki yanmaḳdan¹⁵²⁰ bula cismün felāḥı

Der Zıkr-i Cevher-i¹⁵²¹ Bādī

[K94b]

- 2956 Çün anuñ aşl u fer^c in zabt kılduñ
Sen andan ṭab^c -ı bāda rabṭ kılduñ¹⁵²²
- 2957 Kaçan kim göresin¹⁵²³ bādī mizācı
Bil anuñ kim nedür aşl-ı^c ilācı
- 2958 Olur bādī mizāc-ı ter-ṭabī^c at
Ki ḥūn ol ṭab^c ile bulur ṭarīḳat¹⁵²⁴
- 2959 Bu ṭab^c issi kaçan kim ola kābil
Tekellüm eylemekde olsa kāmıl
- 2960 Velīkin oluben göñli hevāyī
Gehī arzī olur gehī semāyī¹⁵²⁵
- 2961 Anuñ rengüñi bil kim surḥ-rūdur
Anuñ ḥāşıyyeti her demde budur
- 2962 Zuhūr bulur bedende ḥadıṣatı
Bulınur anda bādın her şıfātı
- 2963 Yitişmez kimseye anuñ ziyānı
Ġalīz ola meger kim tende ḳanı

Der Zıkr-i Cevher-i Āb¹⁵²⁶

- 2964 Gel imdi ba^c d ez Ġn āba şürū^c it
Uşūlin fıkır idüb zıkr-i fūrū^c it

2952. Malının hayalini kurmaz, hali kibirliliğe meyyaldir.
2953. Ham tabiatını ıslah ettiğinde, gönlünün nurunu felaha erıştirdiğinde,
2954. bazen ateşlilik kabil olur, bazen de nurluluk ile kaplayan olur.
2955. Bu huyu bulmuş isen doğru olanı yap ki bedeninin yanmaktan kurtulsun.

Hava Cevheri Hakkında Söz

2956. Onun aslını ve ferini elde ettiğine göre oradan hava mizacına bağlantı (kurmuş) oldun.
2957. Ne zaman havaya ait mizacı görürsen onun ilacının aslını ne olduğunu bil.
2958. Hava mizacı nemli/taze tabiatlı olur, ki kan da o tabiatla kendine yol bulur.
2959. Bu tabiata sahip kişinin kabiliyeti konuşmaktaki üstünlüğüdür.
2960. Ancak gönlü hevayı olup kah yerde kah göktedir.
2961. Onun rengini bil ki kırmızı yüzlüdür, onun özelliği her zaman budur.
2962. Onda havanın tüm vasıfları bulunur ve bedende hadiseleri ortaya çıkar.
2963. Ondan kimseye zarar gelmez, teninde kanı yoğundur.

Su Cevheri Hakkında Söz

2964. Şimdi gel bundan sonra suya başla, usulünü düşünüp fūruunu söyle.

¹⁵²⁰ yanmaḳdan: Ġ'de noktasız

¹⁵²¹ Cevher : Cevāhir Ġ

¹⁵²² Ġ'de 2956. beyit 2957'in altında.

¹⁵²³ göresin: görse Ġ

¹⁵²⁴ 2958 -K

¹⁵²⁵ semāyī: semāvī Ġ

¹⁵²⁶ Cevher-i Āb: Cevāhir-i Ṭabī^c at Ġ

2965 Anı fehm it ki ābī¹⁵²⁷ balğamīdür
Kişi kim balğamī olsa ğamīdür

2966 Bu ṭab^c issi sepid olur beğayet
Çü balğam eyleye aña sirāyet

[İ95b]

2967 Mefāşılđa vec^c iler buluna serd
Hem irer ğāh ğāhī başına derd

2968 Velīkin olısardur yüzi şulu
Söze uyşal ola vü gönli ulu

2969 Gehī tizlik¹⁵²⁸ ğāyān ola yüzinden
Gehī bāridlik aňlana sözinden¹⁵²⁹

2970 Egerçi çok ola dilde¹⁵³⁰ ğayāli
Velīkin şābit olmaya maķāli

2971 Meger ki ħākile ola mürekkeb
Ki hāşıl ola idrāki¹⁵³¹ müretteb

2972 Lüzümü çoķdurur sözden kıyās it
Pes andan ħāk ile ķavli esās it

[K95a]

Der Zıkr-i Cevher-i Ṭabī^c at-ı Ĥāk¹⁵³²

2973 Bil imdi bārid u yābisdürür ħāk
Bu ṭab^c issinde olur cümle imsāk

2974 Dağı rengi siyāh u nīk ħaşlet
Velīkin ola sevdāvi¹⁵³³ ṭabī^c at

2975 Ne kim endişe itse ola ħāşıl
Ne iş kim maṭlabıdır ola ħāşıl

2976 Ola hem zāhid u şāhib-i emānet
Bula hem şer^c ile dīn u diyānet

2977 Velīkin gend olur ṭab^c ı bu cinsün
Ki zīrā eşķalidür nev^c -i insün

2965. Onu anla ki suya ait (mizaç)
balgamlıdır, balgami kişi gamlıdır.

2966. Bu kişiye balgam sirayet ettiği için
(kişi) son derece beyaz olur.

2967. Eklemlerinde sert ağırlar bulunur,
zaman zaman da başına dert gelir.

2968. Yüzü parlak ve güzel, sözü uysal, gönlü
yüce olacaktır.

2969. Yüzünde bazen öfke/alınganlık görülür,
bazen de soğuk sözlü olur.

2970. Her ne kadar gönlünde çok hayali olsa
da sözü kalıcı değildir.

2971. Toprak ile terki olduğunda idraki tertip
kazanır.

2972. (Bu) çok gereklidir sözden kıyas et daha
sonra toprak (hakkındaki) sözü esas et.

Toprak Mizacın Cevheri Hakkında Söz

2973. Toprak soğuk ve kurudur, bu tabiat
sahibinde tüm kötü davranışlardan
sakınma olur.

2974. Rengi siyah ve iyi huylu ancak sevdavi
tabiatlı olur.

2975. Neyi düşünse gerçekleşir hangi işi istese
elde eder.

2976. Takva sahibi, emanete sahip olur, şeriat
ile din ve diyanet bulur.

2977. Ancak bu cins fena koku olur çünkü
insan türünün en ağır/can sıkıcısıdır.

¹⁵²⁷ ābī : anı İ

¹⁵²⁸ tizlik: terlik İ

¹⁵²⁹ sözünden: şözünden İ

¹⁵³⁰ dilde: dilün İ

¹⁵³¹ idrāki: idrāk İ

¹⁵³² Der Zıkr-i Cevher-i Ṭabī^c at-ı Ĥāk: Der Zıkr-i Cevher-i Ĥāk K

¹⁵³³ sevdāvi: sevdāyi İ

2978 Meger kim ābile¹⁵³⁴ terkīb ola
Ki anda sebzeler tertīb ola

2979 Bite arz-ı gönülde ma^c rifetler
Bula şāh-ı vücūdı menziletler

2980 Lisānı berg-i pür-eşmār ola
Zebānı nuṭṭ-ı pür-ezhār ola

2981 Ğinālar şadır ola sözlerinden
Şafālar¹⁵³⁵ zāhir ola gözlerinden

2982 Söz ögüş keşret-i sözden güzër kııl
Çü bildüñ aşlını fer^c e nazār kııl

[İ96a]

Der Beyān-ı ‘Avārızāt

2983 Cevāhir aşlını çün¹⁵³⁶ bildüñ ey dost
‘Avārız baḥşini kııl imdi der-ḥost

2984 Ki her cismüñ bilesin imtizācın
Pes andan idesin anuñ ‘ilācın

2985 Bu ḥikmet ‘ilmi kim ‘ilm-i bedendür
Beğāyet nāzük vü hem ḥüb fendür

2986 Olur ḥikmet sözinde ‘aḳıl bārīk
Anuñkim ḥikmeti yok oldu tārīk

2987 Gönülde olmayınca cān¹⁵³⁷-ı ḥikmet
Görünmez gözde¹⁵³⁸ hergiz nūr-ı ‘ibret

[K95b]

2988 Çü nūr u¹⁵³⁹ ḥikmeti olmaya cānuñ
Kaḥan imānı şādık olur anuñ

2989 Çü tekmīl ola Ḥaḳ’dan nefis-i nātık
Gerekdür kim ola ḥikmetde ḥāzık¹⁵⁴⁰

2990 Ki bile cins u nev^c in iḳtizāsın
Göre hem ibtidāsın intihāsın

2978. Eğer su ile terkip edilirse onda yeşillikler olur/olsun.

2979. Gönül toprağında marifetler bitsin, şah vücudu menziller bulsun.

2980. Lisanı meyvelerle dolu yaprak, dili çiçeklerle dolu söz olsun.

2981. Sözlerinden ezgiler/gınalar sadır olsun, gözlerinden safalar ortaya çıksın.

2982. Söz çok, sözün çokluğundan geç, aslını bildiğine göre fere bak.

Arazların Beyanı

2983. Ey dost cevherlerin aslını bildiğine göre şimdi gel arazları (öğrenmeyi) dile.

2984. Ki tüm cisimlerin birbirlerine uygunluğunu bilesin ondan sonra ilacı yapasın.

2985. Bu hikmetli ilim beden ilmidir ki son derece zarif ve güzel bilimdir.

2986. Hikmet sözünde akıl nazik olur, onun hikmeti ile karanlık yok oldu.

2987. Gönülde hikmetin canı olmayınca asla ibretin nuru asla göze görünmez.

2988. Canın nuru ve hikmeti olmaz ise onun imanı nasıl doğru olur?

2989. Allāh insan nurunu kusursuz tamamladığından (onun) hikmette hünerli olması gerekir

2990. ki cins ve türün neyi gerektirdiğini bilsin hem de başlangıcını ve nihayetini görsün.

¹⁵³⁴ ābile: eylice İ

¹⁵³⁵ Şafālar :Fenālar İ

¹⁵³⁶ çün: çü İ

¹⁵³⁷ cān: ḥün K

¹⁵³⁸ Görünmez gözde: Bulunmaz körde K

¹⁵³⁹ nūr u: nūrlı İ

¹⁵⁴⁰ ḥāzık: şādık İ

Der Beyân-ı Taḥlîṭ-i Ḥāk u¹⁵⁴¹ Āteş

- 2991 Olınca ḥākile āteş mürekkeb
Olur ‘aqlı vü idrāki müretteb
- 2992 Velīkin ḥuşk olur anuñ mizācı
Pes az yemekdür anuñ ‘ilācı
- 2993 Daḥı şıbgına kımrāl dirler anuñ
Lüzümü daḥı çokdur bu beyānuñ
- 2994 Bu cinsüñ ma‘ rifet maḳdūri¹⁵⁴² olur
Çü anuñ ‘ilm-i hū mezkūri olur
- 2995 Hem olur ‘ālim u derrāk-ı pür-fen
Hem ider zūhdle¹⁵⁴³ ṭakvāyı mesken
- 2996 Meşāyiḥ meslegünde ola ḳadir
Ki ‘ārif-i zāt ola vaktine ḥāzır
- 2997 Eḥādış u tefāsir ola zıkrı
Kemāliyet bula fi’l-cümle fikri¹⁵⁴⁴

[İ96b]

Der Beyân-ı Taḥlîṭ-i Āb u¹⁵⁴⁵ Āteş

- 2998 Pes andan āb u āteş itse terkīb
Ṭabī‘atde muḥālif ola tertīb
- 2999 Mehāsin bula zerd ola şaḳālı
Muḥālif ola fikrine maḳālı
- 3000 Anuñ cismi sepīd olur gözi gök
Ḥayālāt ṭab‘iatde olur bük
- 3001 Yeglikde ḥarāret ola ḡālib
Velī pīr olsa¹⁵⁴⁶ ola nāra ṭālib
- 3002 Pes aña ma‘ rifet virmek gerekdür
Ki ol envā‘-ı fen görmek gerekdür

[K96a]

Toprak ve Ateşin Karıştırılmasının Beyanı

2991. Toprak ile ateş terkip olunca akıl ve idrak tertib edilmiş olur.
2992. Ancak onun mizacı kuru olur, onun ilacı az yemektir.
2993. Onun rengine de kumral derler, bu açıklamanın lüzumu çoktur.
2994. Takdir gereği bu cinsin marifeti olur, bu sebepten de onun zikri Hu ilmi olur.
2995. Hem alim hem de bilgi dolu çabuk anlayan olur, hem zühd ile takvayı yer eyler.
2996. Şeyhlik yolunda kudreti vardır ki zamanının bilen hazırlanmış (bir) zatıdır.
2997. Sözleri hadisler ve tefsirler olur, tüm fikirleri kemaliyet bulur.

Su ve Ateşin Karıştırılmasının Beyanı

2998. Daha sonra su ve ateş terkip olsa, mizaçlarda ihtilaflı bir tertip olur.
2999. Güzellik bulur, sakalı sarı olur; fikri ve söyledikleri çelişir.
3000. Onun vücudu beyaz, gözü mavi/yeşil olur, tabiatında hayalleri sık ormanlık gibidir.
3001. Taze/genç iken hararet üstün, yaşlılıkta ise ateşe talip olur.
3002. Daha sonra ona irfan vermek gerekir, bilgi çeşitlerini görmek gerekir.

¹⁵⁴¹ U: Bā K

¹⁵⁴² maḳdūr: maḳdūr K

¹⁵⁴³ zūhdle: zihne K

¹⁵⁴⁴ fikri: zıkrı İ

¹⁵⁴⁵ u: -K

¹⁵⁴⁶ olsa: olısar İ

3003 Kelāmuñ cevherinden cismi¹⁵⁴⁷ anuñ
Mübeddel olına şekline cānuñ

3004 Ki ol tebdīlile anuñ mizacı
Seķametden bula şıhhu'l-^c ilāci

3005 Mizāc-ı ma^c rifet kim hoş şıfātdu
Ki ^c ilm-i hāşiyetinden mevhibetdür

3006 Haķīkat ^c ilmile maķlūb olur
Ṭabī^c at ^c ilmile merġūb olur

Der Beyān-ı Taḥlīt-i¹⁵⁴⁸ Bād u Āteş

3007 Pes andan nār u bādı¹⁵⁴⁹ zıkr eyle
Bulāruñ daḥı ḥālın fıkr eyle

3008 Mürekkeb olsa ya^c nī ḥūn u şafrā
Ol ikiden olan mevlūd peydā

3009 Ḥuṭūṭı surḥ olub hem surḥ-rūdur
Gözi hem gök olub Mirriḥ¹⁵⁵⁰-ḥodur

3010 Mu^c āvin oluben her bed- niḥāda¹⁵⁵¹
Hemişe meyl ider ḳatıl u fesāda

3011 Velīkin bulmaya taşdıķe me³men
Eger ^c ālim ola derrāk-ı pūr fen¹⁵⁵²

3012 Velīkin zeyrek olur ekşer ol cins
Şanāyi^c ^c ilmine bulıncaġız üns

[İ97a]

3013 Pes aña ^c ilmi¹⁵⁵³ idincek eşerler
Gider ṭab^c indan anuñ ol ḥaṭarlar

3014 Ki ^c ilmüñ āfitābı kânın anuñ
Ḳılur āhenligüñi şems-i cānuñ

3015 Kemālūñ göstericek dilde her fen
Mübeddel olunur altuna ahen

3003. Onun bedeni söz cevheri ile can şekline dönüşür.

3004. O deġişim sayesinde onun mizacı hastalıktan (kurtulup) ilacın sıhhatini bulur.

3005. İrfan mizacı hoş vasıftır, meziyet ilminden (bir) ihsandır.

3006. Hakikat(te) ilim ile deġştirilmiş çevrilmiş olur, mizaç ilim ile raġbet edilen olur.

Hava ve Ateşin Karıştırılmasının

Beyanı

3007. Ondan sonra ateş ve rüzgarı söyle, bunların halini de düşün.

3008. Kan ve safra terkeb olunsa o ikisinden doğmuş olanın

3009. tüyleri kırmızı olup hem de kırmızı yüzlüdür, gözü yeşil/mavi olup Merih huyundandır.

3010. Her (tür) kötü huya yardımcı olarak, daima öldürme ve bozgunculuġa meyleder.

3011. Ancak her ne kadar alim ve bilgi dolu idrak sahibi olsa da doğrulanacak emin yer bulamaz.

3012. Ancak güzel sanatlar ilmine yakınlık bulur ise o cins çoğunlukla zeki olur.

3013. İlim ona tesir ettiġinde fıtratından o tehlike(li haller) giderilmiş olur.

3014. İlmin güneşinin kaynaġı onun katılıġını/demirliġini (alarak) onu güneşin canı kılar.

3015. Her bilgi gönülde kemal gösterdiġinde demir altına dönüşür.

¹⁵⁴⁷ cismi: cism K

¹⁵⁴⁸ Taḥlīt: -İ

¹⁵⁴⁹ bādı: bād İ

¹⁵⁵⁰ Mirriḥ: Mirriḥ İ, K

¹⁵⁵¹ niḥāda: şehāda İ

¹⁵⁵² 3011 -K

¹⁵⁵³ ilmi: ^c ilm İ

3016 Kara toprağının olur cevâhir
Kemâinden¹⁵⁵⁴ çü kudret bula Qâdir

3017 Bu deñlü söz yeter ‘âkil olana
İşâret pesdurur kâmil olana

3018 Kelâmuñ bābını feth eyledim ben
Gir imdi ol qapudan içeru sen

[K96b]

3019 Teferrüc kııl ki ol evde neler var
Ki aña kim birinde biñ nazar var

3020 Saña diqqat gerek¹⁵⁵⁵ andan teemmül
Dağı ‘ibret gerek dağı tevekkül

3021 Mülâyim ola tab‘ uñ her maħalde
Mümeyyiz ola fikrūñ her ‘ilele

3022 Eger ‘illetde temyiz olmaz ise
Muṭābık hem müfāriḳ kıılmaz ise

3023 Ne şıḥḥat ola fikrinde ne ta‘ rīf
Ne ḥikmet ola gönülde ne¹⁵⁵⁶ teṣrīf

3024 Behāyim tab‘ ola vü şekli¹⁵⁵⁷ Ādem
Degül Ādem velī ferzend-i ‘ālem

3025 Bu ḥayvān ile insān ma‘ nevidür
Yemek içmekde bunlar müstevidür

3026 Berāberdür buların ḥord u ḥābı
Müsāvidür dağı ḥavf u ḥicābı

3027 Cimā‘ u zevc u döş u döl berāber
Velī bu ‘aql-ı pür ol nefis-perver

3028 Bu nāṭıḳdur anuñçün oldı insān
Anuñ nuṭḳı yok oldı ḥayvān

3029 Buña bi’l-ḳuvve nāṭıḳ didi kâmil
Aña bi’l-fi‘l nāhiḳ der efāzıl

[İ97b]

Su’âl

3016. Güç/kuvvet sahibi kusursuzluğundan kudret bulduğundan cevherler kara toprağın olur.

3017. Akıl sahibi olana bu kadar söz yeter, kâmil olana işaret de yeter.

3018. Ben sözün kapısını açtım şimdi sen o kapıdan içeri gir.

3019. O evde neler var gezin anla ki her birinde bin nazar var.

3020. Oradan sana etraflıca düşünme, ibret ve de tevekkül gereklidir.

3021. Her yerde tabiatın mülayim olsun, fikrin her ilel/sebepte temyiz edici olsun.

3022. Eğer sebepte temyiz olmaz ise mutabıklık ya da ayrılmışlık yapılmaz ise

3023. ne fikrinin doğruluğu bilinir ne de gönlünde hikmet ve şereflik bulunur.

3024. Değil insan alemin evladı olsa bile şekli insan tabiatı hayvan olur.

3025. Bu hayvanlık da insanlık da anlamla ilgili vicdanidir, yeme içmede bu (ikisi) eşittir.

3026. Bunların yemesi ve uykusu birliktedir, bunların korkmaları ve utanmaları da eşittir.

3027. Çiftleşme, eş, sine/aile ve yavrulama benzerdir, ancak bu akıl dolu o nefsinin seven.

3028. Bu konuşan olduğu için adı insan oldu, onun konuşması yok adı hayvan oldu.

3029. Kâmil ve fazıl (kişi) buna kuvvet ile konuşan ona bil fiil eşek sesli dedi.

Soru

¹⁵⁵⁴Kemâinden: Kemâinde K

¹⁵⁵⁵ gerek: gerekdir İ

¹⁵⁵⁶ gönülde ne: gönlünde İ

¹⁵⁵⁷ şekli: şekil K

3030 Haber vārid olupdur bu maḥalde
Gerek nāṭık olanuñ her ‘amelde

3031 Dindi bi’z-żarūrī adı insān¹⁵⁵⁸
Çün ol ḥayvānsa ol daḥı ḥayvān

Cevāb

3032 Belī nāṭık ki bi’l-ḥuvvedür adı
Ki oldur cümle insānuñ nihādı

3033 Bular bu nuṭḡ kuvvetden alurlar
Anuñçün her söze nāṭık olurlar

[K97a]

3034 Şular kim oldular bi’l-fi‘il nāṭık
Aña insān demek olmaya şādık

3035 Ki ta‘līm ile olur nuṭḡ anuñ
‘Araḏdur pes kelāmı ol lisānuñ

3036 Çün anuñ cevheri zātī degüldür
Ne cüzüdü ol insānuñ ne küldür

3037 Çün insānlık ‘ibāret oldı rūdan
Hem oldı rū müzeyyen ḥaṭṭ-ı mūdān

3038 Cemāl-i şūret u insān-ı kāmıl
Ḥuṭūṭ ile olur yār-i fāzıl

3039 Eger şūretde ḥaṭ olmasa vāzıḥ
Olınmazdı kelāmı ol yüzde lāyıḥ

3040 Kelāmuñ şūretidür ḥüsn-i ḥaṭlar
Ḥuṭūṭ olmyan olur şekl-i ebter

3041 Ḥuṭūṭ olmyan olsa gerçi efşāḥ
Behāyimden ol olur daḥı aḡbah

3042 Behāyim ḡubḡını maḡşūd iderler
Velī ol şūreti merdūd iderler

3043 Bil imdi kim ‘ilimdür nuṭḡa ḥaṭlar
‘İlim olmıyacak nuṭḡ olur ebter

3044 Çü bilmedi bunu şeyṭān-ı me’şūm¹⁵⁵⁹
Anuñçün oldı merdūd u maḡrūm

[İ98a]

3030. Bu mahalde konuşabilenin/insanın her işte gerçekleşmesi mümkün olanı haber vermesi gerekir.

3031. Onun adına zaruriyet gereği insan, diğeri hayvan ise ona da hayvan dendi.

Cevap

3032. Evet, konuşmak kuvvet/nitelik olarak adıdır ki o tüm insanların fitratında vardır.

3033. Bunlar bu konuşma yetisini kuvvetden alırlar o yüzden her sözü konuşabilen olurlar.

3034. Şu bil-fiil konuşsa bile insandır demenin doğru olmadığı kimseler

3035. ki onların sözü öğretme ile olur, o lisanın sözü arazdır.

3036. Onun cevheri zatına ait değildir, o insanın ne cüzü ne de küllüdür.

3037. İnsanlık yüzden ibaret oldu, dahası insan yüzü ayva tüyleri ile süslenmiştir.

3038. En güzel suret ve kamil insanlık hatlar ile olur ey fazilet sahibi sevgili!

3039. Eğer yüzde hatlar açık/anlaşılar olmasa sözü o yüzde söz aşık olmazdı

3040. Güzel hatlar sözün suretidir, hatların olmayan soyu kesik şekilde olur.

3041. Hatları olmayan daha fasih olsa da hayvandan daha çirkin olur.

3042. Hayvanların çirkinliği isteyebilir ancak o sureti red ederler.

3043. Şimdi bil ki ayva tüyleri söz (için) ilimdir, ilim olmazsa sözün soyu kesilmiş olur.

3044. Uğursuz şeytan bunu bilmediğinden reddedilip mahrum kalan oldu.

¹⁵⁵⁸ Mısra vezne uymuyor.

¹⁵⁵⁹ me’şūm: meşūm İ,K

- 3045 Bu sırrı anlamazlar nâ-halefler
Ya hayvân tut buları ya ‘alefler
- 3046 Bu sırruñ şâhibidür ‘aql-ı kâmil
Ne bilsün bu sözi hayvân-ı câhil¹⁵⁶⁰
- 3047 Kemâl-i ma‘rifet kim nûr-ı Hâk’dur
Kelâm-ı tamdur câna sebakdur
- 3048 Senüñ bu nuṭṭuñ bu şavt u¹⁵⁶¹ ḥarfüñ¹⁵⁶²
Ki mazrûfı olubdur ya‘ nî zarfuñ
- 3049 Kelâm-ı zül-Celâlün pertevîdür
Müfâriḳ şüret içre¹⁵⁶³ ma‘nevîdür
- 3050 ‘Arazdur dime aña ey müfâriḳ
K’olınca ṭayyibâtile muṭâbıḳ
- 3051 Aña cevher dinilmek şâdık olur
Ki zirâ fer‘ asla¹⁵⁶⁴ lâḥıḳ olur

[K97b]

- 3052 Bu cüzü külle vaşl itmek gerekdür
Bu fer‘ i vaşl-ı aşl¹⁵⁶⁵ itmek gerekdür
- 3053 Ḳo bu şavtile ḥarfı ey birâder
Kelâm-ı nefse var ki oldı mâder
- 3054 Kelâm-ı nefsi anuñ mâderidür
Hidâyet gösterici rehberidür
- 3055 Bunı meslek iden azmüñ aña ḳıl
Sefer ḳıl ya‘ nî kim senden saña ḳıl
- 3056 Ḳo renk u levnini şavtile ḥarfüñ
Gider kim reng-i bî reng ola zarfuñ
- 3057 Bu şavtile bu ḥarfı renkten bil¹⁵⁶⁶
Bunı def‘ itmeye bir çâre sen ḳıl
- 3058 Ḳo rengi reng-i bî renge irişgil
Anuñla vâşıl olmağa dürüşgil
- 3059 Gönülde gitmesün didâr-ı şâhî
Hemîşe olsun envâr-ı ilâhî

3045. Bu sırrı soyuna çekmeyen hayırsızlar anlamazlar, bunları ya hayvan say ya saman.
3046. Bu sırrın sahibi kamil akıllıdır, bu sözü cahil hayvan ne bilsin.
3047. Marifet olgunluğu Hakk’ın nurudur, eksiksiz sözdür, cana öğüttür.
3048. Senin bu sözün bu sesin ve konuşman zarfın mazrufu olmuştur.
3049. Celal sahibi Allâh’ın sözünün nurudur, farklı (bir) şekil üzere manevi/soyuttur.
3050. Ey fark edebilen! Ona arazdır deme, güzel nimetler ile uygun olduğunda
3051. ona cevher demek doğru olur. Zira fer asla erişendir.
3052. Bu cüzü küll ile birleştirmek gerekir, bu feri asla bitişirmek gerekir.
3053. Ey kardeş! Bu ses ile harfi bırak nefsin kelamına ulaş ki o (söze) anne oldu.
3054. Nefsi kelam/içten konuşma onun annesidir, doğru yolu gösteren rehberidir.
3055. Bunu yol tutan iradeni ona sarfet, sefer et yani senden sana geç.
3056. Ses ve sözün renklerini bırak gider ki zarfın renksizlik olsun.
3057. Bu ses ve sözü renkten bil bunu def etmek için sen de bir çare ara.
3058. Rengi bırak renksizlik rengine eriş, onunla birleşmeye çabala
3059. (ki) gönülden şahın didarı gitmesin, (orada) daima ilahi nurlar olsun.

¹⁵⁶⁰ 3046 -K

¹⁵⁶¹ u: -î, K

¹⁵⁶² ḥarfüñ: ḥurûfün î

¹⁵⁶³ içre: için î

¹⁵⁶⁴ 3055-K

¹⁵⁶⁵ vaşl-ı aşl: vaşl î

¹⁵⁶⁶ bil: ḳıl î

3060 Halâyıkdan sözüñ kes kırtulasın
Teferrüc gözle kim rāhat olasın

3061 Ne deñlü halka hem-cins olursañ
Bularuñ intisābından kılursañ

[İ98b]

3062 Kedüretten halāş olmaya kalbün
Gide naqdün şafası çıka kalbün

3063 Bizim¹⁵⁶⁷ kim rüzigāruñ yoldaşıyuz
Bir iki gün bu ilde aldaşıyuz¹⁵⁶⁸

3064 Başumızdan neler geldi vü geçdi
Gözümüzden neler kıondı vü uçdı¹⁵⁶⁹

3065 Nelerin görmişüzdür bu cihānuñ
Nelerin sürmişüzdür bu zemānuñ

3066 Bu rāhatlar bu miñnetler ki gördük
Kamunuñ aslına fer' ine irdük

3067 Kamusı lu' b u lehv u lābe beñzer
Kamusı bir hayāl-i hāba beñzer

3068 Kamudan yigregın gördük ferāğat
Kamunuñ aslına irdük ferāğat

[K98a]

3069 Ferāğatden dağı yeg nesne yok
Egerçi dürlü dürlü miñneti çok

3070 Vebāl-i cāndurur bu māl u evlād
Hasedligidürür bu bağ u bünyād

3071 Kamusı bir elem vā hasretādur
Beķası yokdurur külli fenādur

3072 Ne deñlü hurrem olsa bağ-ı verdün
Sefer kılduğda olur cāna derdün

3073 Ne deñlü dil-güşā olsa sarāyuñ
Olısar āhirinde zīr-i pāyuñ

3074 Pes imdi bularuñ meyl-i melāli
Olur cān-ı gönülden zevk-i hālī¹⁵⁷⁰

3060. Sözüñü kölelikten kes ki kurtulasın,
gezintiye çık ki rahat olasın.

3061. İnsanlarla aynı cins olacaksın, bunlara
bağlanıp kalırsan

3062. kalbin gamdan kurtulmaz, elde
bulunanın safası da gider can
evin/ruhunun çıkar.

3063. Biz ki zamanın yoldaşınız, bu yerde bir
iki gün aldanacağız(vakit geçiriyoruz).

3064. Başımızdan neler geldi geçti,
gözümüzün (önünden) neler kondu ve
uçtu.

3065. Bu cihanın nelerini görmüşüz, bu
zamamın nelerini geçirmişizdir.

3066. Bu rahatları (da) sıkıntıları (da) gördük
tamamının aslına da ferine de erdik.

3067. Tamamı oyun ve eğlenceye benzer
hepsi bir rüyanın hayaline benzer.

3068. Hepsinden daha üstün feragati gördük,
tamamının aslına erip hakkımızdan
vazgeçtik.

3069. Her ne kadar türlü türlü sıkıntısı olsa da
vazgeçmekten daha hayırlı bir şey yok.

3070. Bu mal ve çocuklar insana vebaldır, bu
mal ve bina (ev/bark) çekememezlik
(unsurlarıdır).

3071. Tamamı bir elem ve teessürdür,
kalıcılığı yoktur hepsi fanidir.

3072. Gül bahçen her ne kadar mutluluk verici
olsa da (ebedi)/ sefere çıktığında canına
dert olur.

3073. Sarayın her ne kadar gönül açıcı olsa da
sonunda ayağının altında kalır.

3074. Bunların şimdiki hüzne meyilleri (daha
sonra) candan gönülden halin/vecdin
zevki olurlar.

¹⁵⁶⁷ Bizim: Biz K

¹⁵⁶⁸ aldaşıyuz: ildaşıyuz K

¹⁵⁶⁹ uçdı: açdı K

¹⁵⁷⁰ hālī : hālī İ

3075 Buña çün didi kāmiller güzergāh
Gönül bağlamağıl ki itmeyesün āh

**Ḳāle‘ Aliyyun Kerremallāhu Vecchēhū Ed-dünya
memerru’l-āhireti fa‘ būruha velā ta‘ miruha¹⁵⁷¹**

3076 Velīkin bir teferrücdür kılursuñ
Şafā-yı cān ile tendür bilürsüñ

3077 Teferrüc kıl taşarrufan berī ol
Ḳamu ins ile cinnüñ rehberi ol

3078 Kifāyet haddini itme tecāvüz
Ki olasın ‘arşa-yı ‘aqla mübārız

[İ99a]

3079 Şadāḳat kıl ḳamu maḥlūḳla sen
Dilerseñ ki ola aḥvālūñ aḥsen

3080 Bunı redd u anı itme ḳabūlūñ
Şaḳın kim olmasun faẓl u fuẓūlūñ

3081 Ki ol zıddın içinde ḳopsa¹⁵⁷² töhmet
Yitişe nāgehāni saña nikbet

3082 Zārīfān¹⁵⁷³-ı ‘azīzān-ı mükemmel
Bu işden oldılar ekşer mübeddel

3083 Olursa bir nice¹⁵⁷⁴ ‘uşşāḳ-ı şādıḳ
Nicesi¹⁵⁷⁵ olur içinde münāfiḳ

3084 Ki zīrā birine rağbet iderseñ
Ḳamu işde anuñ gönülün güderseñ

[K98b]

3085 Ḥasedden nicesi başlar nifāḳa
Gelür inkār maḥv olur şadāḳa

3086 Bu kez cānile düşmenlik ḳalısar
Meleklikden geçüb iblīs olısar

3087 Ḳatı müşkil olısar kār u bāruñ
Pes imdi sen kerkes saña yāruñ

3075. Kamil (kişiler) bunlara güzergah
dediler, (bunlara) gönül bağlama ki
sonunda ah etmeyesin.

**Allāh vechini mükerrerem kılsın Hz. Ali
(şöyle) buyurdu: “Dünya bir köprüdür.
Ona ehemmiyet vermeden geçiniz.”**

3076. Mamafih, bir gezintidir, çıkarsın ten ile
canın safasıdır, bilirsin.

3077. Gezin, yönetmekten uzak dur, tüm insan
ve cinlerin rehberi ol.

3078. Kafilik sınırını geçme ki akıl arsasında
savaşan olasın.

3079. Sen halinin en iyi olmasını istersen, tüm
yaratılmışlara doğru davran.

3080. Sakın ki faziletin erdemlerin bunu red
edip onu/ötekini kabul etmek olmasın.

3081. Ki o zıddın içinde kabahat çıkarsa sana
aniden uğursuzluk bulaşır.

3082. Kemale eren azizler, zarifler ekseriyetle
bu işi değiştirmişlerdir.

3083. Nicesi sadık aşıklar olsa da içlerinde
münafık olan niceleri de vardır.

3084. Ki zira birine rağbet edip, her işte onun
gönlünü etmeye uğraşsan (bile),

3085. nicesi fesatçılıkla nifaka başlar, inkar
gelir sadakat yok olur.

3086. Bu sefer can ile düşmanlık kalacak,
meleklikten geçip iblis olacaklar.

3087. Kârın ve sermayen zorda kalacak şimdi
akbaba sana yar (olacak).

¹⁵⁷¹ -İ, bk. Kelam-ı Kibarlar 5

¹⁵⁷² ḳopsa: ḳalsa İ

¹⁵⁷³ Zārīfān: Ṭarīḳān İ

¹⁵⁷⁴ nice: niçe İ

¹⁵⁷⁵ nicesi: niçesi İ

3088 Geçerseñ hâş u ‘ âmuñ şöhetinden
Bulursın zevk cânuñ vuşlatından

3089 Naşihat dut ki rāhatlık bulasın
Şerik-i rāh-ı zenden kırtulasın

Kaşide-i Güzide¹⁵⁷⁶

Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilün

3090 Niçe bir işbu fenā dünyāda bu tūl¹⁵⁷⁷-i emel
Niçeye degin bu sevdā-yı ‘ abeş bunca habel¹⁵⁷⁸

3091 Bu heves deryāsınuñ hadd ü kenarı yokdurur
Bu hevā bahrinde yüz biñ murğ-ı cān buldı hālel

3092 Dutamazsun¹⁵⁷⁹ nice yapıssañ bu mār-ı māhi‘yi
Yitemezsün¹⁵⁸⁰ saña mekr ider bu rübāh-ı vağil

3093 Geç¹⁵⁸¹ bu sevdā-yı ‘ abeşden kim haşardurur haşār
Bir¹⁵⁸² tesellī hāşıl it k’ola şavāba muhtemel

3094 Arzūsi ‘ ālemüñ külli hebādūr fāriğ ol
Zehrdür tiryāk şanma şehde beñzer fi’l-meşel

[199b]

3095 Nefs ‘ irfānını kesb it kim bulasun rabbūñi
Oldurur aşl-ı tārīk-i müntehā-yı mā-haşal

3096 Şöhret ile halk içinde kendüni tutma ulu
Şehvetüñ itine uyub eyleme ceng u cedel

3097 Biñ riyalu ma‘ rifetden Hāk katunda yegdürür
Şıdk ile cān u gönülden gelse¹⁵⁸³ bir şālīh ‘ amel

3098 Kibr şeytan işidür terk it anı kim bulasın
Ehlullāhuñ katında hūsn-i hulk ile maḥal

3088. Hasların ve umumun sohbetinden
geçersen canın vuslatından zevk
bulursun.

3089. Nasihatı tut ki rahat bulasın zan
yolunun ortaklığından kurtulasın.

Seçkin Kaside

3090. Bu fani dünyada bu tükenmez istek ne
vakte kadar? Bu abes sevda bunca
musallat fikir ne zamana dek?

3091. Bu heves deryasının sınırı ve sahili
yoktur, bu arzu denizinde yüz bin can
kuşu bozguna uğradı/bozukluk buldu.

3092. Her ne kadar yapıssan da bu yılan
balığını tutamazsın, sana bu murdarla
beslenen tilki hile yapar yetişemezsin.

3093. Bu gereksiz sevda tehlikedir tehlike,
doğruluk ihtimali olan bir teselli elde
etmeye (çalış).

3094. Alemin arzusu boşu boşunadır (ondan)
vazgeç, misalen bala benzese de
zehirdir ilaç sanma.

3095. Nefsin irfan kazansın ki Rabb’ini
bulasın elde edilen en son nihayetlerin
yolunun aslı odur.

3096. Şöhret ile kendini halk içinde büyük
görüp kibirlenme, şehvet itine uyup
kavga çekişme yapma.

3097. Allāh katında ihlas ile can-ı gönülden
gelen bir salih amel riyalı bin
davranıştan daha iyidir.

3098. Kibir şeytan işidir onu terk et ki
ehlullah yanında güzel yaratılış ile yer
bulasın.

¹⁵⁷⁶Kaşide-i Güzide: El-Kaşide İ

¹⁵⁷⁷tūl: tulu İ

¹⁵⁷⁸habel: hıyel K

¹⁵⁷⁹Dutamazsun: Dutamazsañ İ

¹⁵⁸⁰Yitemezsün: Yitemezseñ İ

¹⁵⁸¹Geç: Gec K

¹⁵⁸²Bir: Bu İ

¹⁵⁸³gelmesün: gelse K

3099 Meskenet yolında hāk it¹⁵⁸⁴ yüzünü maḥmūda ir
Kıl tevāzu‘ t̃ā‘ate ‘iṣyānuḥi eyle bedel

3100 Gözüni ṣāf it ki ṣāfī olıcaḡ āyinede
Nāgehān bir gün tecellī ide nūr-ı lem-yezel

[K99a]

3101 Nesne bildüm şanuben kendüne olma mu‘ teḡid
“Ma‘ arafnā”¹⁵⁸⁵ da seni merdūd ider cehl ü ḡalel

3102 Hāḡḡ’ı¹⁵⁸⁶ Hāḡ’dan ḡayri kimse bilmedi budur ṣāḡīḡ
Muḡdeṣūn ma‘ lūm ḡandan olısar ‘ilm-i ezel

3103 Aradan eḡdāsını selb itmeyinceḡ¹⁵⁸⁷ mümkinūn
Ḥazretinden vācibūn bulmadı ḡamiller ḡibel

3104 Bu t̃ārīkūn terk-i tecrīdī¹⁵⁸⁸ ser u pādan geḡūb
Bī-ser u pā olmayınca t̃ut<a>maz vāṣıldan el

3105 Hū didūnse ḡılma ḡayruḡ ismine vū resmine
Tā ḡi ma‘ lūm ola saḡa aṣl-ı ma‘ lūl¹⁵⁸⁹ u‘ ilel

3106 Bir¹⁵⁹⁰ isim bir ṣeye kāfidūr ‘adedden fāri‘ ol
İsm daḡı terk it ḡünkim müsem mādur elel

3107 Ūlfet-i cismānī müṣkildūr¹⁵⁹¹ saḡa Hāḡḡānī bil
Ṣoḡbet-i rūḡānīye vaṣl ol ki müṣkil ola ḡal

3108 Me’menden geḡ ki me’men buluben ḡāṣ olasın
Me’men cengindedūr ḡünkim ḡamu ḡalḡ u¹⁵⁹² milel

3109 Ehl-i tevḡīd ol ki tevḡīd ehlini Rabbū’r-raḡīm
Ḳurbet-i ḡāṣına maḡṣūṣ eyledi ‘İzz ü Celel

3099. Miskinlik yolunda yüzünü toprak et
övgüye(makam-ı mahmuda) er, tevazu
et isyanını ibadet etmek ile deḡiştir.

3100. Gözünü saf et, ayine saflaṣtıḡı zaman
yok olmayan nur birgün ansızın tecelli
eder.

3101. Birṣeyler bildim diye kendine inanma,
dalalet ve cahillik “bilemedik/ma
arafna” da seni reddedilmiş eder.

3102. Doğru olan budur (ki)Hakḡ’ı Hak’dan
başkası bilmedi, ezel ilmi nereden
sonradan yaratılmışların malumu olsun!

3103. Kamil (kimseler), varlık aleminin
(mümkünün) bidatlarını ortadan
kaldırmadan Allāh’ın yüceliḡinden
(vacibin hazretinden)/ (bir) cihete/
erişemediler.

3104. Bu yolun tecridinin terki (yapılmayıp),
baştan ayaktan geḡip, başsız ve ayaksız
kalmadıkça kavuşma eli
uzanmaz/tutulmaz.

3105. Hu demiş isen başkasının ismine de
resmine de bakma, ta ki ilel / sebepler
ve vesilelerin aslı malumun olsun.

3106. Bir isim bir ṣeye kafidir, vazgeḡ (hatta)
ismi de terk et ḡünki (o) doğrudan
doḡruya müsemmadır.

3107. Hakkānī, cismaninin ūlfeti sana ṣekildir,
ruhaninin soḡbetine eriş ki zorluklar
ḡözölsün.

3108. Emin yeri geḡ ki emniyetli yer bulup
has olasın, ḡünkü tüm halklar ve
milletler sığmılacak yer savaṣındadır.

3109. Tevhit ehli ol, ḡünkü ḡok baḡışlayan
Allāh azze ve celle, (onları) yakınlıḡının
haslıḡına mahsus kıldı.

¹⁵⁸⁴ it: -İ

¹⁵⁸⁵ bk. Kelam-ı Kibarlar 4

¹⁵⁸⁶ Hāḡḡ’ı: Hāḡ İ

¹⁵⁸⁷ itmeyinceḡ: itmekiḡün İ

¹⁵⁸⁸ tecrīdī: tecrid K

¹⁵⁸⁹ ma‘ lūl : ‘ulūl İ

¹⁵⁹⁰ Bir: Bu İ

¹⁵⁹¹ müṣkildūr: ṣekildūr İ

¹⁵⁹² u: -K

Der Ta'rif-i Temşil

3110 Eger zabt eyledünse bu maḳālī
Maḳālī terk it imdi añla ḥālī

[İ100a]

3111 Ki maṭlūb oldurur bu ma' rifetden
Anı bilmek gerek külli şıfâtıdan

3112 Ṭabī'at 'āleminden taşradur ol
Bulamaz ḥiss-i 'āşır ol yaña yol

3113 Nedeñlü kāmīl olsa 'aql-ı 'āşır
Anuñ ta'rifine olmaz mübaşır

3114 Aña ilhām-ı rabbānī gerekdür
Aña ihsān-ı raḥmānī gerekdür

3115 Söze gūş eyle kim ḍarb-ı meşeldür
Egerçi zātı anuñ bî-bedeldür

3116 Mürekkeb müfred u noḳta olur üç
Bu deñlü bilmek bâri yeter güç

[K99b]

3117 Ki terkībūñ vücūdī bi't-tamāmı
Olur müfreden u¹⁵⁹³ bulur nizāmı

3118 Bu müfred daḥı ey sulṭān-ı 'irfān
Niḳāṭile olubdur 'ayn-ı a' yān

3119 Nitekim kātibe ḥāşıl raḳamdan
Olur bir noḳta ol vaż'-ı ḳaleminden

3120 Çeker ol noḳtayı ḥarf olur adı
Egerçi noḳtadur aşl-ı nihādı

3121 Çü ḳamu şeklūñ aşlı noḳta olur¹⁵⁹⁴
Ḳamu eşḳāle noḳta 'uḳde olur¹⁵⁹⁵

3122 Bu resme olıcaḳ ey ehl-i idrāk
Huṭūtuñ mebdeidür noḳta-i pāk

3123 İki üç ḥarf çün terkīb itdūñ
Kelāmuñ şüretūñ tezḥīb itdūñ

3124 Alursun müfredātından eserler
Virürsün hoş mürekkebden ḥaberler

Temsilin Tarifi

3110. Eger bu sözü anladıysan, sözü terk et
şimdi hali anla.

3111. Çünkü bu marifetten talep edilen odur,
tüm vasıflardan onu bilmek (yeterlidir).

3112. O tabiat/huy aleminin dışındadır, on his
ile ona erişilmez.

3113. Onuncu akıl her ne kadar kamil olsa da
onun tarifine mübaşirlik edemez.

3114. Ona rabbani ilham gerekir, ona
Rahman'ın ihsanı gerekir.

3115. Sen sözü dinle ki darb-ı meseldir, her ne
kadar kendisi bi-bedel olsa bile..

3116. Mürekkeb, müfred ve nokta olur üç, bu
kadarı bilmek bile güçlük olarak yeter.

3117. Ki terkinin varlığı tamamen müfredten
olur ve düzen bulur.

3118. Ey irfan sultan! Bu müfred de notkalar
ile ilmin ortaya çıkış yerleri olur.

3119. Nitekim katibin rakamdan elde ettiği o
kalemin koyduğu bir nokta ile olur.

3120. O noktayı çeker, adı harf olur yine de
onun asıl yaratılışı noktadır.

3121. Çünkü tüm şekillerin aslı nokta olur,
nokta şekillerin tamamının düğümüdür.

3122. Ey idrak sahibi! Bu yöntem ile mübarek
nokta hatların kaynağıdır.

3123. İki üç harfi terkip ederek sözün şeklini
süslemiş oldun.

3124. Müfredatından eserler alır, hoş
terkiplerden haberler verirsin.

¹⁵⁹³u: -i

¹⁵⁹⁴noḳta olur: noḳtadur i

¹⁵⁹⁵uḳde olur: 'uḳdedür i

3125 Velîkin nokta ki oldur zâtuñ aşlı
Ne cins oldı ne vardur nev' u faşlı

3126 Ne kısmet lâzım olur zâtına anuñ
Ne ta'rifî virür aña beyānuñ

Maṭlûb¹⁵⁹⁶

3127 Bu zâhir yüzedür ey yar-i ekrem
Bu yüzden bâtına ol imdi mahrem

[İ100b]

3128 Gel imdi 'ilm-i bâtın sözün aña
Anuñ aşlı nedür cânile diñle

3129 Ki terkîb-i kelāmuñ cümle rüşen
Kamu müfreden olmışdur mu'ayyen

3130 Hem aşlı müfredüñdür nokta-i zât
K'anuñla itdiler maṭlûb işbât

3131 Pes öyle olıcağ ey yâr-i şâdık
Bu kıavl üzre kim oldum saña nâtık

3132 Mürekkeb bil şıfâtı müfred esmâ
Haḳîkat nokta oldı zât-ı yektâ

[K100a]

3133 Bu mermüzât itdünse¹⁵⁹⁷ muşaddağ
Saña hâşıl ola zât muḥaḳḳağ

3134 Şıfâtı¹⁵⁹⁸ lafzile terkîb iderler
Ki vaşfı nuṭḳile tertîb iderler

3135 Egerçi 'âlem oldı lafz-ı müfred
Yine hem müfred oldı aña mesned

3136 Ki 'ayn vü hem elif hem lâm ve hem mîm
İder ol müfredüñ aşlını teklîm

3137 Gidince 'ayn-ı 'âlem elem olısar
Elif gitse lem andan ka lem olısar

3138 Eger ḥazf olsa lâm u mîm andan
Ne zâhir olur anuñla ol beyāndan

3139 Çü gördük 'âlem olmışdur mürekkeb
Lisānuñda olub lafz-ı müretteb

3125. Ancak asıl olan noktadır ki onun ne çeşidi ne de türü vardır.

3126. Onun zatı ne bölünebilir, ne de onun tarifi beyan edilebilir.

Talep Edilen

3127. Ey kerem sahibi yar! Bu yüzde zahir (olarak görülür) bu yüzden sen şimdi batın/içte olana mahrem ol.

3128. Şimdi gel ilm-i batın/gizli ilim sözünü anla, onun aslı nedir can ile dinle.

3129. Ki tüm kelimelerin terkihi açıkça müfretten ortaya çıkmıştır.

3130. Hem noktanın kendisi de müfretendir, ki onunla talep edilenleri isbat ettiler.

3131. Böyle olduktan sonra ey sadık sevgili, bu söz üzere seninle konuşan oldum.

3132. Sıfatı mürekkep, esmayı müfred, noktayı hakikat zatı bir tane/biricik bil.

3133. Bu remizleri doğrular isen zatı/aslını muḥakkak hasıl edersin.

3134. Sıfatı lafız ile terkiib ederler, vasfı da söz ile düzenlerler.

3135. Her ne kadar alem müfred lafız olsa da onun mesnedi de müfred oldu.

3136. Ki ayın, hem elif, lam ve mim o müfredin aslını konuşur.

3137. Alemin ayını gidince elem olur, elif gitse lem (kalır) ondan ne parıltı olur?

3138. Eğer ondan lam ve mim de çıkarılsa o beyandan ortaya ne çıkar?

3139. Gördüğümüz üzere alem dilde tertiplenmiş bir lafız olup mürekkep/terkipli olmuştur.

¹⁵⁹⁶ Maṭlûb: -î

¹⁵⁹⁷ itdünse: dutduñsa K

¹⁵⁹⁸ Şıfâtı: Şıfât î

3140 Görindi ‘ aqluñā mefhūm-ı vāhīd
Yitişdi ‘ ilmūñe meşhūd-ı şāhid

Der Beyān-ı Müfredāt¹⁵⁹⁹

3141 Gel imdi ism añla müfredātı
İşitgil müfredāt içre şıfātı
3142 Elif Allāh vü bī Bārīdür añla
Bu rüşen ma‘ nīyi cān ile dinle

[İ101a]

3143 Bu resme var vücūdı¹⁶⁰⁰ müfredāta
Duğul eyle zevāt-ı mümkünāta
3144 Muḥīṭ olmuş cemī‘-i kāyināta
Başıṭ olmuş vücūd-ı şeş cihāta
3145 Kamu eşyānın esmāsı bulardur
Buları fıkr iden şāhib-naẓardur
3146 Budur esmā-yı küllinüñ murādı
Bulardur ehl-i Allāh’uñ reşādı
3147 Bularuñ mülkidür bāṭın u zāhir
Bularuñ ‘ aynıdur evvel u āḥir
3148 Gehī zāhirde ıslāḥ-ı cihāndur
Gehī bāṭında nuṭḡ-ı cān-ı cāndur

[K100b]

3149 Nitekim lafz-ı müfred ḥarf olubdur
Velīkin ma‘ nīye ol zarf olubdur
3150 Ko lafzı var kelām-ı nefsiye hem
Ki ḥāşıl ola dilde nuṭḡ-ı mübhem
3151 Çün anda müstetirdür lafz-ı zāhir
Bu lafza ol virür ya‘ nī maḳādir¹⁶⁰¹
3152 Gerek bīdār u ger nāyim olasın
Anuñ ile vāhīd u¹⁶⁰² dāyim olasın
3153 Kamu ḥālātile ey yār-i şādık
Olamaz dilden ol münfek müfārık
3154 Bu zāhirde olan elfāz-ı cümle
Ḳamusı anuñ ile buldı imle

3140. Aklına bir mefhum göründü, şahit
olunanın şahitliği ilmine erişti.

Müfredatın Beyanı

3141. Şimdi gel müfredatı isim (olarak) anla,
müfredat içinde de sıfatı anla.
3142. Elif Allāh, ba Bari’dir anla, bu açık
manayı can (kulağı) ile dinle.
3143. Müfredata bu yöntem ile vücuda eriş,
mümkün zatlara dahil ol.
3144. Kainatın tamamını ihata etmiş, altı
cihetin varlığına yayılmış.
3145. Tüm eşyanın isimleri bunlardır, bunları
düşünen görüş sahibi (bir kimsedir).
3146. İlahi isimlerin tamamının muradı
bunlardır, bunlar ehlullahın doğru yola
gidişidir.
3147. Batın ve zahir/ gizli ve görünen ülke
bunlarıdır, başlangıç ve nihayet
bunların aynıdır.
3148. Bazen zahirde cihanın ıslah edeni,
bazen de canın canının nutku bunlardır.

3149. Nitekim müfred lafız harf olur, o da
manaya zarf olur.
3150. Lafzı bırak, nefsin kelamına var ki
dilde/gönülde mübhem konuşmalar
ortaya çıksın.
3151. Çünkü onda zahir lafız gizlenmiştir,
lafza kuvveti o verir.
3152. Gerek uyanık ve gerek uykuda olsun
onun ile bir tek ve daimi olursun.
3153. Ey sadık yar! Tüm hallerde o
dilden/gönülde kopup ayrılmış olamaz.
3154. Görünen lafızların tamamı onun ile imla
buldu.

¹⁵⁹⁹Der Beyān-ı Müfredāt: -K

¹⁶⁰⁰var vücūdı: vir vücūd K

¹⁶⁰¹maḳādir: maḳādir K

¹⁶⁰²u: -K

- 3155 Kamunuñ aşıldur ol¹⁶⁰³ ey birāder
Kamuya oldurur ya^c nī ki māder
- 3156 Nitekim¹⁶⁰⁴ harfūñ aşı oldu nokta
Olur ol¹⁶⁰⁵ daḥı nokta ḥall-i ^c uḡde
- 3157 Çü nokta bula şüretden¹⁶⁰⁶ irādet
Adına harf dir ehl-i zarāfet
- 3158 Çün ola harf harfile mürekkeb
İder ol iki bir şavtı müretteb
- 3159 Ki harf olmayıcağız şavt olmaz
Bularsız¹⁶⁰⁷ ḥod kelāmı¹⁶⁰⁸ kimse bilmez

[İ101b]

- 3160 Kelāmuñ çünki müfred aşı¹⁶⁰⁹ oldu
Bu nokta müfredātuñ faşlı¹⁶¹⁰ oldu
- 3161 Mümeşşil idi bu işkāl-i icmāl
Mufaşşal oldılar nokta ile eşkāl
- 3162 Elif bī tī vü¹⁶¹¹ şī cim ḥī vü hem ḥī
İlā āḥir ne kim varsa daḥı ye
- 3163 Bularuñ şekli^c oldılar mümeşşel
Biri birine oldılar mükemmel
- 3164 Nitekim oldu cins bī tī vü şī
Hem oldu cim ḥī bir daḥı ḥī
- 3165 Bularuñ cinsini faşl itdi nokta
Bularuñ nev^c ile aşı itdi nokta

[K101a]

- 3166 Mümeyyiz nokta^cdur bunlara ey yār
Mu^c arref nokta oldu anda nāḡar
- 3167 Hem aşı cümlesinüñ nokta oldu
Velīkin nokta ^c aḡla ^c uḡde oldu
- 3168 ^c Aḡıl ol ^c uḡdede bī-bāl u perdür
Fikir ol noktada hem bī-naḡardur

3155. Ey kardeşim! Tamamının aslı odur,
tamamının annesi odur.
3156. Nitekim harfın aslı nokta oldu, o nokta
da düğümlerin çözümü oldu.
3157. Noktanın irade (ile) suret kazanmasına
zarif kimseler harf dedi.
3158. Harf harf ile birleşince o ikisi bir
sesi/savtı meydana getirirler.
3159. Ki harf olmaksızın ses olmaz, bunlarsız
konuşmanın aslını kimse bilmez.

3160. Kelamın aslı müfred olduğu için bu
müfred nokta (da) onun bir bölümü
oldu.
3161. Bu harekelendirmenin özeti mümessil
idi, şekiller nokta ile bölümlere ayrılan
oldular.
3162. Elif, be, te, se, cim, ha ve hı sonuna
kadar ne varsa ve dahi ye
3163. bunlar temsil edici şekiller oldular,
birbirlerini eksiksizce tamamladılar.
3164. (Tıpkı) be, te, se'nin (olduğu gibi) cim,
ha ve hı da cins oldular.
3165. Nokta bunları bölümlere ayırdı, bunları
türler ile nokta asıl etti.

3166. Bunları (birbirinden) ayıran noktadır ey
can! Nokta ister istemez ayrıntıları ile
tanınmış oldu.
3167. Hem tamamının aslı nokta oldu ancak
nokta akla (takılan bir) düğüm oldu.
3168. Akıl o düğümde kolsuz kanatsızdır,
fikir o noktada görüş sahibi değildir.

¹⁶⁰³aşıldur ol: aşı oldur K

¹⁶⁰⁴Nitekim: Niteki İ

¹⁶⁰⁵ol: -İ

¹⁶⁰⁶şüretden: şüretde İ

¹⁶⁰⁷Bularsız: Bularsuz

¹⁶⁰⁸kelāmı: kelāmı esre harekeli K, kelām İ

¹⁶⁰⁹aşı: aşı İ

¹⁶¹⁰faşlı: faşl K

¹⁶¹¹tī vü: vü tī İ

3169 Anuñ taşdıķ olur ancak delīli
Ki taşdıķile rüşendür sebīli

3170 Hidāyet olmayınca şıdķ olmaz
Hidāyetsüz kimesne rāh bulmaz

Vaşf-ı Nokta¹⁶¹²

3171 Bu nokta ol degül kim bildi eclāf
Ki nokta zāt diyu kıldılar lāf

3172 Budur ol nokta kim nūr-ı Hudā'dur
Ki "er-raḥmān 'ale'l-'arş istivā"¹⁶¹³dur

3173 Çü kalb-i mü'min oldı 'arş-ı Raḥmān
Gerekdür mü'mine irād-ı imān

3174 Ki imān i'tikād-ı pākdendür¹⁶¹⁴
Anı zabt eylemek idrākdendür

3175 Eger tıyduñsa bu darb-ı meşelden
Ḳabūliyyetde olduñ ol Ḳabilden

3176 Ḳo cüzü külle ulaşdur seni sen
Ḳicābuñ olmasun bu cān ile ten

[İ102a]

3177 Ten u cānı nazardan selb eyle
Zarīf olub duḡūl-ı Ḳalb eyle

3178 Ki cānānı bulasın cān içinde
Yāḳine iresün imān içinde

3179 Göre cān gözi ol nūr-ı kerīmi
Bile cān yüzi sulṭān-ı ḳadīmi

3180 Çü sulṭāniyetle vuşlat ola ḡaşıl
Olasın ol zemān insān-ı kāmīl

3181 Ḳamu esrār-ı saña söyleye ol
Ḳamu işlere vāḳıf eyleye ol

[K101b]

3182 Ne kim olasıdur arz u semāda
Ne kim gelesidür bu māsivāda

3183 Ḳamusı evvel oldı¹⁶¹⁵ saña ma' lūm
Pes andan soñra olur ḡalḳa mefhūm

3169. Onun delili ancak tasdik olur, yolu
ancak tasdik ile açıktır.

3170. Doğru yol olmadan doğruluk olmaz,
hidayet olmasa kimse yol bulmaz.

Noktanın Vasfı

3171. Bu nokta ayak takımının bildiği, zat
olarak söyledikleri nokta değil.

3172. Bu Allāh'ın nurundan olan noktadır ki o
"Rahman olan Allāh arş üzerinde istiva
eylemiştir".

3173. Müminin kalbi Rahman'ın arşı olduğu
için müminin imanı söylemesi/iman
getirmesi gerekir.

3174. Zira iman saf itikattendir, onu elde
tutmak idrak (ile olur).

3175. Eğer bu darb-ı meseli duydun ise o
kabilden bir kabuliyet (içinde) oldun.

3176. Cüzü/parçayı bırak sen seni külle
/bütüne ulaştır, bu can ile ten sana örtü
olmasın.

3177. Bakıştan ten ve canı kaldır, zarif olup
kalbe dahil ol

3178. ki, can içinde cananı bulasın, imanda
yakine eresin.

3179. Can gözü o kerem sahibi nuru görsün,
can yüzü o ezeli ve ebedi sultanı bilsin.

3180. Çünkü sultanlık ile vuslat hasıl edilsin,
o zaman insan-ı kamil olasın.

3181. O tüm sırları sana söylesin, tüm işlere
(seni) o vakıf eylesin.

3182. Yer ve gökyüzünde bu dünyada
/masivada neler olacak (ise)

3183. tamamı sana önceden malum oldu, daha
sonra (onları) halk (da) öğrendi.

¹⁶¹² Vaşf-ı Nokta: -İ

¹⁶¹³ bk. İktibaslar 20

¹⁶¹⁴ pākdendür: pākdür İ

¹⁶¹⁵ oldı: ola K

3184 Budur kuṭbiyyetüñ rāhı muḥakkak
Bu menzilde olur anlar¹⁶¹⁶ muşaddak

3185 Budur tevḥīd-i zāṭ u rāh-ı ṭaḥkīk
Gider şekk ü gümānı eyle taşdıḳ

Güftār Der Şıfat-ı Aḥvāl-i Ehl-i ‘Ālem

- 3186 Bu maḥlūkāt kim vardur serāser
Ḳamu nefsinde ‘ācizdür birāder
- 3187 Ḳamu bir ḥālet üzere ḳāyım olmaz
Ḳamu bir ḳāl içinde dāyım olmaz
- 3188 Ḳamusı muḥdiṣe muḥtāclardur
Ḳamu maḥlūk u hem intāclardur
- 3189 Bu envā‘-ı cemādāt¹⁶¹⁷ u nebātāt
Bu ḥayvān u bu insān u semāvāt
- 3190 Ḳamu a‘yān-ı ‘ālemden ġaraẓdur
Ḳamu hem cevher ü daḥı ‘araẓdur
- 3191 Tebeddüldür ḳamunuñ kārı bildüñ
Tenezzüldür ḳamu edvārı bildüñ
- 3192 Şular kim cins-i nāṭıḳdan olurlar
Vücūd-ı Ādem’e lāḥıḳ olurlar

[İ102b]

- 3193 Ḥavās-ı ḥamse-i zāḥir u bâṭın
Buların fi‘iline olur muḳārin
- 3194 Olurlar şeklile ecnās-ı Ādem
Yitüşür bunlara aḥvāl-i ‘ālem
- 3195 Kimisi ‘ālim u kimisi cāhil
Kimisi esfel u kimisi fāzıl
- 3196 Kimi ‘ilminde vü faẓlında māḥir
Kimi kesbinde vü bey‘inde ḳādir
- 3197 Kimi itmiş ġına ile göñül ḥoş
Kimi ḳillet maḳāmında eli boş

[K102 a]

3184. Muhakkak ki kutupluğun yolu budur,
onlar bu menzili tasdik etmişlerdir.

3185. Zatı birleme ve yolu tahkik etme budur,
şek ve şüpheyi gider, tasdik et.

Dünya Ehlinin Hallerinin Vasfı

Hakkında Söz

3186. Kardeşim, bu yaratılmışların tamamı
baştan başa özünde acizdir.
3187. Hiçbiri/tamamı bir hal üzere sabit
olmaz, tamamı bir söz üzere sürekli
olmaz.
3188. Tamamı muhdise/icat edene
muhtaçtırlar, tamamı yaratılmış ve
sebeplere olanlardır.
3189. Bu cansız varlıkların bitkilerin çeşitleri,
bu hayvan bu insan ve gökler,
3190. tamamı alemin ortaya çıkışı
sebebiyledir, hepsi hem cevher hem de
arazdır.
3191. Hepsinin işi başkalaşmadır bildin, tüm
devirlerin /zamanların indiğini
öğrendin.
3192. Konuşan türden olan şu kimseler insan
vücuduna erişmiş olurlar.

3193. Dıştaki ve içteki beş duyu bunların
fikrine uygun olur.

3194. Şeklen insan cinsinden olurlar, bunlara
dünyanın halleri bildirilir.

3195. Kimisi alim kimisi cahil kimisi aşağılık
kimisi fazilet sahibi...

3196. Kimi ilminde ve faziletinde maharetli,
kimi kazancında alışverişinde muktedir,

3197. kimi zenginlik ile gönlünü hoş etmiş,
kimisin yokluk makamında eli boş
(kalmış)

¹⁶¹⁶menzilde olur anlar: bulunmaz ġayrı anlarda K

¹⁶¹⁷envā‘-ı cemādāt: envā‘ u cemādāt İ

- 3198 Kimi gevher tıtar¹⁶¹⁸ hāk olur
Cigeri ğuşşalardan çāk olur
- 3199 Kimi bī -‘aql u bī-idrāk u ‘āciz
Bulamaz vūs‘at-i ‘ālemdē hayyīz
- 3200 Kimi dānā vū ‘ākīl dahı ‘ālim
K‘anuñ ma‘lūmı olmış her meā‘lim
- 3201 Geçerler cümlesi şādī vū ğamdan
Kimi kaḥṭīle kimisi ni‘amdan
- 3202 Velīkin cümleññ hālī mülevven
Ḳamusı bir ḳarār olmaz mükevven
- 3203 Kemālise bulur elbette noḳşān
Eger giryānise şoñunda ḥandān
- 3204 Ğına vū faḳr u hem mīr u ra‘ıyyet
Olubdur cümlesi nevbet-be-nevbet
- 3205 Kimisinūñ¹⁶¹⁹ yoḳ elde ihtiyārı
Ḳamusı¹⁶²⁰ bir emirdür i‘tibārı
- 3206 Emirdür i‘tibārī ki ider insān
Bilinmez kim nedür maḳşūd-ı Raḥmān
- 3207 Bulaḳçün küllisi şābit degüldür
Bu cüzıyyāt ḳo maṭlūb degüldür¹⁶²¹
- 3208 Bu ‘ālem-i küllī olmışdur ḥayālāt
Ḥayālāt u menāmāt-ı menāmāt¹⁶²²
- 3209 Ḥayāl u nevmile geçer ḥalāyık
Bilinmez kimseye aşl-ı ḥaḳāyık

[İ103a]

- 3210 Ḥaḳāyık şüret-i eşyā şanma
Fenādur bu fenā ḳavle ṭayanma
- 3211 Ḥaḳāyık şüretüñ aşıldur elḥaḳ
Ki bu şüret aña oldı mu‘allaḳ
- 3212 Bu nev‘i¹⁶²³ şüretüñ çünkim ğidiser
Ḥudā anı dahı yek şekl idiser

3198. Kimi cevher tutsa toprak olur; ciğeri gamlardan parçalanır.
3199. Kimi akılsız düşüncesiz ve aciz olur, alemin genişliğinde (kendine) yer bulamaz.
3200. Kimi bilgili, akıllı ve alim olmuş ki her bilgi onun tarafından öğrenilmiştir.
3201. Bu (kimselerin) tamamı mutluluk ve gamı bazen kıtlık bazen de nimetleri tecrübe ederler.
3202. Velakin herkesin hali rengarenktir, hiçbirisi bir karar üzere yaratılmamıştır.
3203. Tam ise eksiklik bulur, eğer ağılıyorsa sonunda güler.
3204. Zenginlik ve fakirlik, beylik ve tebaa olmanın tamamı sıra ile olur.
3205. Kimisinin seçim hakkı yoktur, bunların tamamını bir itibari bir emrin (neticesidir.)
3206. İnsan itibari bir emirdir der bilmez ki Rahman olan Allāh'ın maksudu nedir?
3207. Bunların tamamı sabit değildir, bu parçaları bırak talep edilen (bu) değildir.
3208. Bu alemin tamamı hayallerden oluşur, hayaller ve uykuların rüyaları...
3209. Tüm insanlar hayal ve uyku ile (vakit) geçirir, hakikatin aslı kimse tarafından bilinmez.

3210. Hakikati eşyanın sureti zannetme, yokluktur bu fena söze dayanma.
3211. Gerçek (şu ki) hakikat eşyanın/suretin aslıdır, bu suret onunla/hakikat ile alakalıdır.
3212. Bu şekildeki suretin gidecektir, Allāh onu tek şekil haline getirecektir.

¹⁶¹⁸ tıtar¹⁶¹⁸ : dutarsa K

¹⁶¹⁹ Kimisinūñ: Kimesnenūñ K

¹⁶²⁰ Ḳamusı: Bu ḳamusu İ

¹⁶²¹ ḳo maṭlūb degüldür: ḳamu maṭlūb-ı küldür İ

¹⁶²² menāmāt-ı menāmāt: menāmāt u menāmāt İ

¹⁶²³ nev‘i: nev‘i K

3213 Ki anuñ şekli ‘ anāşırdan degüldür
Anuñ cinsi zevāhirden degüldür

3214 Anuñ yüzi bu göz ile görölmez
Aña bu ‘ aql-ı cüz ile irilmez

[K102 b]

3215 Ana keşf u kerāmet oldı rehber
Veliler oldılar ol keşfe mazhar

3216 Şular kim şan‘at-ı ‘ ilm itdi hāşıl
Biñinde¹⁶²⁴ biri olmaz keşfe kâbil

3217 N’ola fen görse öğrense makālāt
Nihāyetde bulur fikri felāket

3218 Çün elfāzile ider iftiḥārı
Bulunmaz Hāk katında i‘tibārı

3219 Filānuñ kavlini taḥkīk eyler
Filānuñ şıdkına taşdıḳ eyler

3220 Filānı mu‘teber tutmaz dilinde
Kelāmuñ müsteḳar itmez dilinde

3221 Bu ğavḡayıla ‘ aciz gayr-i ma‘lūm
Ne taşdıḳ u ne taḥkīk u ne mefhūm

3222 İşidür iştilāḥāt öğrenür fen
Kamu fen bu kim taḥşıl ola zan

Der Şıfat-ı Zanneyn¹⁶²⁵

3223 İki cins oldı zannuñ daḡı aşlı
Bu resmile ki vardır nev‘ u faşlı

3224 Birisine didiler zann-ı fāsıd
Bu zan ehlinüñ olur kār(ı) kāsıd

3225 Birisidür şaḥīḥ u zann-ı kāmıl
Anı fıkır ile zıkr itdi efāzıl

[İ103b]

3226 Nazar hem didiler¹⁶²⁶ olsa şaḥīḥ ol
Zarūrī çün bulur idrāk aña yol

3227 Bu resme bu sözüñ biñ ism vardır
Kamunuñ ḥadd u hem resm vardır

3213. Çünkü onu şekli anasırdan da
zevahirden de değildir.

3214. Onun yüzü bu göz ile görölmez, ona bu
cüzi akıl ile erişilmez.

3215. Onu (anlamak için) keşif ve keramet
rehber oldu, evliyalar o keşfe mazhar
oldular.

3216. İlim sanatını hasıl eden şu kimselerin
bininde biri keşfe kabil olmadı.

3217. Bilim görse, makaleler öğrense de fikri
sonunda felaket bulur.

3218. Söz ile öğündüğünden Hak katında
itibar bulamaz.

3219. Filancanın sözünü araştırır, filanın
doğruluğunu onaylar.

3220. Filana itibar etmez, sözüne dilinde yer
vermez.

3221. Bu kavgalar (içinde) aciz ve bilgisiz ne
doğrulama ne onaylama ne (de)
kavrama!

3222. İstılahları duyar bilim öğrenir, öğrendiği
tüm bilgilerden (anca) zan tahsil eder.

Zannın (İki Çeşidinin) Vasfı

3223. Zannın aslı bu yöntem ile iki cins oldu,
(zanın) türü ve bölümleri vardır.

3224. Birisine zann- ı fasid/kötü zan dediler,
bu zannı yapanların işleri sürümsüz
olur.

3225. Birisi doğru ve tam zandır onu fazilet
sahipleri söylediler.

3226. Nazar doğru olursa mecburen idrak
onu/doğruyu bulur dediler.

3227. Bu şekilde sözün bin ismi vardır,
hepsinin sınırı yöntemi vardır.

¹⁶²⁴ Biñinde: Yekinde İ

¹⁶²⁵ Zanneyn: Zanin İ

¹⁶²⁶ didiler: didi İ

3228 Bularuñ ħaddu resmidür şınâ' at
Ki buldı ihtilâfile icâbet

3229 Gel imdi ihtilâfı¹⁶²⁷ terk eyle
Bu ħavli cân içinde berk¹⁶²⁸ eyle

3230 Ki bir şeye¹⁶²⁹ bir ad ider kifâyet
Hem ol ism ile bulunur hidâyet

[K103a]

3231 Ķalanı ṯalibe eşbâh iderler
Fazîlet gösterüb gümrâh iderler

3232 Tabî' at çünki şan' at mâyilidür
Şınâyi' şâni' inüñ ħâyilidür¹⁶³⁰

3233 İder şan' atda¹⁶³¹ şâni' fikrini setr
Ki ol maṭlûb-ı şan' atdur aña çetr

3234 Götürseñ perde-i çetri aradan
'Ayân ola ki kimdür ol Yaradan

3235 Eger tevḥîd iderse iḳtîzâyı
Götürürsün nuḳûş-ı masivâyı

3236 Bu sen kim zâtuñın olduñ 'avârız
'Avârız zatuña olduñ mu'ârız

3237 Ne aṣlın n'idügin fîkr idersün
Bu yerde gidecek ħanda gidersün

3238 Ne fer' inden şafâ-yı dil bulırsun
Fenâñı fîkr idüb maḥzûn olırsun

3239 Hemîşe pîş u kem fikrinde mecnûn
Nihâyet şiddetinde ħor u maḡbûn

3240 Evüñi¹⁶³² nefis iti târâc itmiş
Seni bir loḡmaya muḥtâc itmiş

3241 Yoluñı ehremen varmış götürmüş
Seni kendü maḡâmına götürmüş

3242 Ne mümkün kim sen andan ḳurtulasın
İzâfetden meger sâḳıṭ olasın

[İ104a]

3228. Bunların sınırı ve yöntemi
zanaattır/sanattır ki o ihtilaf ile
uygunluk buldu.

3229. Şimdi gel ihtilafı terk et, bu sözü can
içinde iyi/sağlam koru.

3230. Çünkü bir şeye bir isim kafi gelir ve de
o isimle doğru yol bulunur.

3231. Arta kalanı talibe benzetirler, fazilet
(gibi) göstererek hayrete
düşürürler/şaşırmış ederler.

3232. Tabiat sanata meyilli olduğundan sanat
sanatçının perdesidir.

3233. Sanatçı sanatında fikrini gizler, ki o
sanatın istediği de ona gölgelik
etmesidir.

3234. Perdenin gölgesini aradan kaldırırsan o
Yaradan'ın kim olduğu ayan olur.

3235. Eğer tevhidin gerektirdiğini yaparsan
aradan masivanın nakışlarını kaldırırsın.

3236. Sen kendi zatına engel oldun, engeller
zatına itiraz etti.

3237. Ne aslının ne olduğunu düşünürsün, bu
yerden nereye varırsın?

3238. Ne de ferinden gönül rahatlığı bulursun
yokluğunu düşünüp mahzun olursun.

3239. Her daim fikrinde çokluk ve eksiklik
nihayetinin etkisiyle hor ve aldanmış,

3240. evini nefis köpeği yağmalamış, seni bir
lokmaya muhtaç etmiş,

3241. şeytan yoluna girmiş seni kendi yurduna
götürmüş.

3242. Senin ondan kurtulman ne mümkün
ancak izafeden kurtulman (şartı ile)...

¹⁶²⁷ ihtilâfı: ihtilâfile

¹⁶²⁸ berk: terk İ

¹⁶²⁹ şeye : şey İ

¹⁶³⁰ ħâyilidür: hayilidür K

¹⁶³¹ şan' atda : şun' ında İ

¹⁶³² Evüñi: Onı İ

3243 İzāfatuñ nitekim ola ma' kūd
Olursun zıll¹⁶³³-ı hayālātında mefķūd

3244 Geç imdi cüzden vü külle naẓar kıl
Şıfātı terk idüb zāta güzēr kıl

3245 Şıfātuñ keşretinde ' aql olur denk¹⁶³⁴
Anuñçün kıl u kālinde kılur cenk¹⁶³⁵

3246 Velīkin zāta varan buldı vaḥdet
Görindi gözlerine nūr-ı ḥikmet

3247 Ğınā ile cihātı rüşen oldu
Şafā ile maķāmı gülşen oldu

[K103b]

3248 Gehī ' ālimlik ider ehl-i dehre
Gehī zühd ile virür ḥalka behre

3249 Gehī ehl-i ṭabī' at gāh¹⁶³⁶ melekdür
Gehī ḥākī vü gehī şāh-ı felekdür

3250 Anuñdur cümle ecnās u envā'¹⁶³⁷
Çün andan feyẓ alır cümle eşyā'

3251 Beşerlikden meleklikden geçüb ol
Ulūhiyyet maķāmına bulur yol

Der Şıfat-ı ' Ālimān-ı Mecāzī

3252 Gel ey rūḥu'r¹⁶³⁸-revānuñ ' uķde sāzı
Gel ey şaṭranc-ı cānuñ lehv bāzı

3253 Gel ey ' ilm u¹⁶³⁹ kemālinden şafāsuz
Gel ey Ḥaķķ'ından utanmaz ḥayāsuz

3254 Nedür bu gaflet u ṭul-i emeller
Niçündür bu ğurūr bu cedeller

3255 Nedür bu ḥīle vü bu fıkır-i fāsıd
K'andan cüz-i fesād olmaya ' āyid

3256 Şalāḥı koyuben uymaķ fesāda
Ḥalel olmaz mı ya' nī i' tikāda

3243. Eğer izafetin düğümленirse hayallerin
gölgesinde kayıp olursun.

3244. Şimdi cüzden geç külle bak, sıfatı terk
edip zata ulaş/geç.

3245. Sıfatın çokluğunda akıl yük olur, onun
için lafta ve sözde çekişir durur.

3246. Ancak zata varan birlik buldu, gözlerine
hikmetin nuru göründü.

3247. Yönleri zenginlikle belli oldu, safā ile
makamı gülşen oldu.

3248. Bazen dünya ehline alimlik eder, bazen
zühd ile halka nasip verir.

3249. Bazen tabiat ehli bazen melektir, bazen
toprağa ait bazen feleklerin şahıdır.

3250. Tüm cins ve çeşitler ona (aittir) tüm
cemaatler ondan feyiz alır.

3251. O insanlıktan ve meleklikten geçerek
ilahlık makamında yer bulur.

Mecazi Alimlerin Vasfı

3252. Gel ey değerli ruhun ukde yapıcısı gel
ey canın santrancının oyuncusu!

3253. Şimdi gel ey ilim ve kemalden zevk
almamış, gel ey Allāh'tan utamaz,
edepsiz!

3254. Bu gaflet ve uzun emeller nedir, bu
gurur bu çekişmeler niçindir?

3255. Ondan fesadın dışında bir şeyin hasıl
olmadığı bu bozuk fikir nedir?

3256. Doğru olanı bırakarak fesada uymak
itikada halel getirmez mi?

¹⁶³³zıll: dal K

¹⁶³⁴denk: delk K

¹⁶³⁵cenk: celk K

¹⁶³⁶gāh: geh İ

¹⁶³⁷eşyā': eşbā' İ

¹⁶³⁸rūḥu'r: levḥu'r K

¹⁶³⁹ey ' ilm u: imdi ' ilm

3257 Meger kim mu‘tekid olmuş degülsün
Ki taşdıķāta yol bulmuş degülsün

3258 Taşavvur itdün amma yok vücdı
Rüsūmın bulmadūn olmaz hūdūdı

[İ104b]

3259 Hüküm dirsün hükümden bī-ḥabersün¹⁶⁴⁰
Mecāzī olduḡuñçün bī-naḫarsun

3260 Senün elfāz olubdur iltibāsuñ
Anuñçündür şekvāña ihtisāsuñ¹⁶⁴¹

3261 İdersün ‘add-i eşkālī tevātür
Velī ḥallinde ‘aqluñ oldı kāsır

3262 Ḥavāsuñ çün¹⁶⁴² müfīd olmadı ‘ilme
Tevātürden ḫalmadı lāf kılma

3263 Degüldür çünki esbābuñ selāmet
Görinmez ‘aql yüzinde ‘alāmet

[K104a]

3264 Sözin fikr idemezsün zāt-ı pākūñ
Ḳalursañ āteşinde āb u ḫākūñ

3265 Hevāyī ṭab‘-ı ser-gerdān olırsun
Gehī nālān u gāh¹⁶⁴³ ḫandān olırsun

3266 Naḫar mı ola senün fikründe miskin
Ki itmedün maḫām-ı rūh teskīn

3267 Ḳılırsun i‘tizālinden gümānı
Temessük idinürsün her filānı¹⁶⁴⁴

3268 Gehī Sa‘dī’den idersün rivāyet
Gehī Seyyid’den eylersün ḫikāyet¹⁶⁴⁵

3269 Gehī tecrīd dirsün kāhī¹⁶⁴⁶ işārāt
Velīkin fikretün külli feşārāt

3270 Delīlinden utandı Faḫr-ı Rāzī
Seni gördi ki bir celf-i mecāzī

3257. Üstelik itikad sahibi olmuş değilsin,
doğrulamaya erişmiş (de) değilsin

3258. Tasavvur ettinse (de) vücuda
getiremedin, yolunu/yöntemini
bulamadın sınırı da bulamadın.

3259. Hüküm diyorsun (ama) hükümden
haberini yok, mecazi olduḡu için
görüşün yok.

3260. Sözler senin belirsizliḡin olduḡundan
şikayet (de) ihtisasin olur.

3261. Şekillerin sayısını anlatırsın ancak
onları çözmede aklın yetersiz kalır.

3262. Duyuların ilme faydalı olmadı (bu
sebeple) tevatür (konusunda) konuşma.

3263. Vasıtaların doğru olmadığından
yüzünde akıldan alamet görülmez.

3264. Kusurdan münezzeh zatın sözünü
düşünemez, su ve topraḡın /bedenin
ateşinde kalırsın.

3265. Baş aşağı düşmüş havayı tabiatlı
olursun bazen ağlar bazen gülersin.

3266. (Behey) miskin! Senin bakışaḡın hiç
olur mu? Ruhun makamı (sende)
yerleşmedi ki!

3267. Mutezile’den (bir şey) umut eder, her
gördüḡüne tutunursun.

3268. Bazen Sadi’den rivayet(ler) eder, gah
Seyyid’den hikayeler söylersin.

3269. Bazen işaretler bazen tecrid dersin
ancak düşüncen tamamıyla
saçmalıklar/sıkıcı şeyler!

3270. Seni cahil bir mecaz (düşkünü olarak)
görünce Fahrettin Razi delilinden
utandı.

¹⁶⁴⁰Hüküm dirsün hükümden bī-ḥabersün: Hükümden bī-ḥabersün ḫükm idersün İ

¹⁶⁴¹ 3260 -İ

¹⁶⁴² çün: on İ

¹⁶⁴³ gāh: gehī İ

¹⁶⁴⁴ İ’de mısralar yer deḡiştirmiş.

¹⁶⁴⁵ İ’de mısralar yer deḡiştirmiş.

¹⁶⁴⁶ kāhī: kāh İ

- 3271 İmām-ı A‘zam’a yok i‘tikāduñ
Anuñ-çündür tabī‘atde fesāduñ
- 3272 Ne ‘ilmünden şafā bulur tabī‘at
Ne ħilmünden yitişür cāna ħikmet
- 3273 Libāsuñ nev‘ u lāfuñ ‘ālimāne
İşüñ tezvīr u fikrūñ zālīmāne
- 3274 Olurken Muştafa kavli semā‘ uñ
Tolubdur¹⁶⁴⁷ Bu-Leheb fikri dimāguñ
- 3275 Egerçi zāhirā pür-naş u renksün
Velīkin bātin¹⁶⁴⁸ bir hoş Firenksün
- 3276 Bu cümle ħalile gör bī-ĥayāy
Diler mīrāş idinmek Muştafa¹⁶⁴⁹

[İ105a]

- 3277 Te‘ālallāhu ‘ammā yekūlūn
Ve subḥane mine’l-ķavli cehūlūn
- 3278 Tenezzehe zātuhu ‘an zann-ı ħalk
Teķaddese nūruhu ‘an ķülle dalk
- 3279 ‘Acibtū keyfe yuḥyi’l-müşrikāt
Li enne’ş-şirke mişlūn el-memāt¹⁶⁵⁰
- 3280 Şular kim ‘ilm-i Ħaķdan bī-ķaberdür
Cehāletde enā ‘amdan beterdür

[K104b]

- 3281 Diridür rūḥ-ı ĥayvānī yüzinden
Ölidür ki añlamaz insān sözinden
- 3282 ‘Urūc itmez semā-yı ‘aķla¹⁶⁵¹ ol rūḥ
Çün olmaz dīve anuñ bāb<ı> meftūḥ
- 3283 Şekilde insān u ma‘nide behāim
Zihī ‘ayb u zihī çirkin ‘alāyim

3271. İmām-ı Azam’a itikadın olmadığından
huyun fesattır.
3272. Ne ilminden tabiatın gönül hoşluğu
bulur, ne de yumuşak huyundan canına
bir hikmet erişir.
3273. Elbisen çeşit(li) laf(ların) alimane, işin
saçmalamak ve fikrin de zalimane...
3274. Kulağın Mustafa sözünde dururken
aklının fikri Ebu Leheb olmuştur.
3275. Her ne kadar zahiren nakışlarla dolu ve
rengarenksen de batınen bir hoş
Frenksin.
3276. (Bu) edepsizi gör (bir de) bütün bu
halleri ile Hz. Mustafa’ya mirasçı
olmak istiyor.

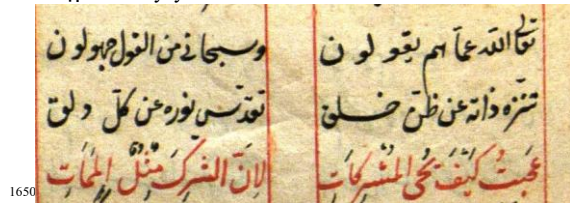
3277. Allāh onların söylediklerinden yücedir
ve cahillerin sözünden münezzehtir.
3278. Onun zatı halkın zannından
münezzehtir, onun nuru her türlü
mahlukattan mukaddestir.
3279. Müşriklerin nasıl dirileceklerine
şaşarım, muhakkak ki şirk ölüm gibidir.
3280. Hakk’ın ilminden habersiz şu kimseler
cahillikte hayvanlardan beterdirler.

3281. Hayvani ruh ile diri olsa da kamil insan
sözünden anlamaz ölü (sayılır).
3282. O ruh aklın göklerine çıkamaz çünkü
şeytana semanın kapıları açık değildir.
3283. Şekilce insan (olsa da) manaca hayvan,
ne kadar utanç verici ne çirkin
alametler!

¹⁶⁴⁷Tolubdur: Toludur İ

¹⁶⁴⁸bātin: bātına K

¹⁶⁴⁹Muştafa: enbiyâyı İ

¹⁶⁵⁰

¹⁶⁵¹‘aķla: ‘aķl İ

Der Şıfat-ı ‘Ulemā-yı Muḥakkıkın

Muhakkık/Gerçeği

Bilen

Alimlerin Vasfı

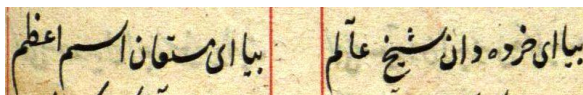
- 3284 Beyā ey ḥorde-dān-ı şeyḥ-i ‘ālem
Beyā ey müste‘ān-ı ism-i A‘zam¹⁶⁵²
- 3285 Gel ey ehl-i kemālūn muḳtedāsı
Gel ey cān bağınuñ berg-i nevāsı
- 3286 Gel ey Qurān-ı Ḥaḳḳ’uñ kāmili gel
Gel ey bürhān-ı ‘ilmūn fāzılı gel
- 3287 Gel ey keşşāf-ı tefsīr-i ḥaḳāyık
Gel ey ‘allāme-i ‘ilm-i daḳāyık
- 3288 Ne diḳḳat kim idersin her maḥalde
Muṭābık geldi taḥḳıḳ-i ‘amelde
- 3289 Ne metne kim olur cārī maḳūlūn
Bedīhī iḳtizā ider ḳabūlūn
- 3290 Nazarda şıḥḥat vü ‘ilmūnde rāsih
Ki ma‘lūmuñdurur mensūḥ-ı nāsih
- 3291 Zāhīrūnde eḥādīs vü tefāsir
Münāsibdür muṭābıḳdur meḥāsir
- 3292 Kışaşdan hoş tevātürler bilinmiş
Ḥaberdan hem ḥaḳāyıklar bulunmuş

[I105b]

- 3293 Daḥı tevḥid meydānında bir bir
Ḳamu ma‘lūm olmuş nükte vü sır
- 3294 Ne kim emr-i İlāhī’dür ḳılınmış
Ne kim nehy-i melāhidür olunmuş
- 3295 Bilinmiş nüktesi zāt u şıfātuñ
Bulunmuş aşl-ı aşl-ı kāinātuñ
- 3296 Tamām oldı çün īşār u fütüvvet
Sezādur vārişe irş-i nübüvvet

[K105a]

3284. Ey nükte bilen alemin şeyhi ve ey Allāh’ın ism-i Azam’ı !
3285. Gel ey kemal ehlinin önderi, gel ey can bağının taze yaprağı !
3286. Gel ey Hakk’ın Kur’an’ının kamili gel ey ilmin delilinin faziletlisi.
3287. Gel ey hakikatlerin tefsirinin kaşifi, gel ey incelikler ilminin alimi!
3288. Hangi konuda inceden inceye düşündüysen işlerin araştırılmasına uygun geldi.
3289. Sözün hangi metni yürürlükte kılrsa kabulun (onu) açıkça gerekli kılar.
3290. Bakışaısında gerçeklik ve ilminde esaslılık ki neshedilmişleri çok derinlemesine bilme,
3291. yardımcı (olarak) hadisler ve tefsirler münasiptir, tabiatına uygundur.
3292. Kısastan hoş tevātürler/aktarımlar (onun tarafından) bilinmiş, haberdan hakikatler (onun tarafından) bulunmuş,
3293. tevhit meydanındakiler nükte(ler) ve sır(lar) onun teker teker malumu olmuş,
3294. ilahi emirler(den ne varsa) yapılmış, nehyedilen oyunlar (bırakılmış),
3295. zat ve sıfatın nüktesi bilinmiş, kainatın aslının aslı bulunmuş,
3296. isar ve fütüvvet tam olduğu için peygamberliğin mirasçılığı varislik (ona) uygundur.

3297 Hezārān āferīn olsun Hūdā'dan
Saña hem nūr-ı pāk-i Muşţafā'dan

3297. Allāh'tan ve Mustafa'nın tertemiz
nurundan sana binlerce aferin olsun.

Mefā 'i lün Fe 'i lâ tün Mefā 'i lün Fe' ilün

El-Ḳaşıde Fi't-tevhīd

- 3298 Yine fütūh-ı İlāhī'den irdi fetḥ u zafer
Ki ' ayn-ı rūḥa ' ayān oldı ḥikmetile ' iber
- 3299 Görüldi¹⁶⁵³ cān gözine verd-i bāğ-ı firdevsin¹⁶⁵⁴
Zihī ḥarīm-i muḥarrem zihī şafā-yı nazar
- 3300 Zihī ḥadāyık-ı ğaybuñ laṭif yāsemeni
Ki sāyebān¹⁶⁵⁵ ola aña¹⁶⁵⁶ laṭif sünbüller
- 3301 ' Arūs-i gülşen-i ḳudsī sarāy-ı cānumda
Serir-i ḳalbe¹⁶⁵⁷ sürür eyledi zihī server
- 3302 Düzetdi¹⁶⁵⁸ şoḥbet-i aḥvāş¹⁶⁵⁹ bāğ-ı rūḥumda
Teḳaddes ancaḳ ola ' iyş u zevḳ-i cān perver
- 3303 Gehī cemāl-i kitābını¹⁶⁶⁰ naḳl ider ' aḳla¹⁶⁶¹
Gehī leṭāfet-i nuṭḳın virür revāna ḥaber
- 3304 Gehī zamīr-i nihāyetini fāş-ı derk¹⁶⁶² eyler
Gehī gönülden ider sırr-ı zātını mużmer
- 3305 Dilerse dil gözini rūşenā ḳılur rüya¹⁶⁶³
Dilerse perde-i ' izzetde yüzini gizler
- 3306 Serir-i neş'etine bulamaz ' uḳūl ṭarīḳ¹⁶⁶⁴
İrādātı ḥaremi¹⁶⁶⁵ içre derk olur ebter¹⁶⁶⁶
- 3307 Velīkin pertev-i ḥüsni kemāl-i luṭfından
Gözüm u gönlümü envārına ḳılur ḥāver

Tevhit Hakkında Kaside

3298. Yine ilahi fetihlerden fetih ve zafer
erişerek göze ve ruha hikmet ile ibretler
ayan oldu.
3299. Can gözüne Firdevs bağının gülü
gözüktü, ne güzel muharrem harem ne
hoş safa nazarı...
3300. Ne güzel gayb bahçesinin latif yasemini
ki ona latif sünbüller gölgelik ediyor.
3301. Mübarek gülşeninin gelini canımın
sarayında kalbimin tahtını mesut etti, ne
güzel baş tacı!
3302. Has sohbeti ruhumun bahçesini donattı,
(nasıl da) mübarek, ancak (şimdi) canı
besleyen zevk ve safa olsun.
3303. Gah cemalinin kitabını akla nakl eder,
gah ruha sözünün latifliğini haber verir.
3304. Gah içinin nihayetini idraklere açar,
eyler gah zatının sırrını gönülden (de)
gizler.
3305. Dilerse gönül gözünü yüze açık kılar,
dilerse izzet perdesi ile yüzünü gizler.
3306. Akıl tahtına yol bulamaz, emirlerinin
haremi içinde idrak kısır kalır.
3307. Velakin, güzelliğinin ziyası ve lutfunun
kemalinden gözümü ve gönlümü
nurlarına doğuş yeri eder.

¹⁶⁵³Görüldi: Göründü K

¹⁶⁵⁴firdevsin: firdevsî İ

¹⁶⁵⁵sāyebān: sāyevān K

¹⁶⁵⁶ola aña: ola ki İ

¹⁶⁵⁷ḳalbe: ḳalb İ

¹⁶⁵⁸Düzetdi: Dutdı K

¹⁶⁵⁹aḥvāş: ḥāş İ

¹⁶⁶⁰kitābını: kitābın İ

¹⁶⁶¹' aḳla: ' aḳl İ

¹⁶⁶²derk: dek İ

¹⁶⁶³rüya: rü'yāya İ

¹⁶⁶⁴Serir-i neş'etine bulamaz ' uḳūl ṭarīḳ: - İ

¹⁶⁶⁵ḥaremi: ḥarbi İ

¹⁶⁶⁶ebter: ebrār İ

3308 Ne perde var aña ne hoş hiçâb ‘ âlemde
Ne zıddı¹⁶⁶⁷ var ne niddi¹⁶⁶⁸ ne gelür ne gider

[İ106a]

3309 Şifât-ı zâtdurur “**lem yelid velem yüled**”¹⁶⁶⁹
Ne haml ider¹⁶⁷⁰ anı mâder ne lâzım oldu peder

3310 Vücûd-ı vâcibüñ¹⁶⁷¹ olmaz şerîki Hakkânî
Eşerlerine velî cân u¹⁶⁷² dil olur mazhar

3311 Eşer müessir ile vâhid olıcağ bil kim
İkiligi giderüb vahdet-i vişâl eyler

Der Ta‘rif-i Nefs-i Nâṭıka

[K105b]

3312 Gel ey yâr-i ‘ azîz u zihn-i rûşen
Gel ey ṭab‘ u’z-zarîf u yâr-i pür fen

3313 Saña evvel gerekdür nefsi bilmek
Pes andan şöña Rabb’e ṭalib olmak

3314 Çü Rab olındı ‘ ilm-i nefse mevķûf
Gel imdi ol anuñ vaşfiyla mevşûf

3315 Eger ol ma‘ rifet olmazsa ḥaşıl
Ḥaḳîkat olamazsun Rabb’e vâşıl

Nev‘-i Evvel

3316 Pes evvel nefis fikr itmek gerekdür¹⁶⁷³
Bu yolda nicesi gitmek gerekdür

3317 Eger nefsüñ murâdı cisim olursa
Ki cismiyyet aña lâzım gelürse

3318 Anuñ‘ ilmi ikidür ey zarîfım
Semâ‘ it kim diyeyim ol ḥarîfım

3308. Ona alemde (ne bir) perde ne (de) başka örtü var, ne zıddı ne eşi, var ne gelir ne gider.

3309. Onun vasfı “doğmadı ve doğurulmadı” olduğu için onu ne bir anne (hamilelikle) yüklendi ne de baba lazım oldu.

3310. Hakkânî, varlığı gerekli olan (Allâh)’ın ortağı olmaz, ancak onun eserlerine can ve gönül mazhar olabilir.

3311. Bil ki, eser ve müessir bir olduğunda ikilik giderilip kavuşmanın birliği gerçekleşir.

Konuşan Nefsin Tarifi Hakkında

3312. Gel ey aziz ve zihni temiz sevgili !Gel ey zarif tabiatlı ve bilgi dolu yar!

3313. Sana önce nefsini bilmek ondan sonra Rabb’e talip olmak gerekir.

3314. Çünkü Rabb(i bilmek) nefsin ilmine bağlı oldu, şimdi gel onun vasıf(lar)ı ile vasıflan.

3315. Eğer o bilgi elde edilmezse gerçekte Rabb’e vasil olmazsın.

Birinci/İlk Çeşit

3316. İlk önce nefsi anlamak, bu yolda aşama kaydetmek gerektir.

3317. Eğer nefisten murat (edilen) beden olursa ona cisimlilik gerekirse,

3318. ey zarifim! Onun ilmi ikidir; dostum ol, işit ki sana söyleyeyim.

¹⁶⁶⁷zıddı: zıd İ

¹⁶⁶⁸niddi: nid İ

¹⁶⁶⁹ bk. İktibaslar 66

¹⁶⁷⁰ ider: ide İ

¹⁶⁷¹ vâcibüñ: vâhidüñ İ

¹⁶⁷² u: -i

¹⁶⁷³ 3316-K

- 3319 Biri a‘ zādurur ya‘ nî cevāriḥ
Eṭibbā oldı ol teşriḥe şāriḥ
- 3320 Ki aña didiler teşriḥ-i abdān
Gerek ḥayvān ola gerekse insān

Nev‘-i Āḥir

- 3321 Birisi ol ki bu ḥalk-ı Ḥudā’dur
Bu ḥalkuñ ḥālîḳı ol Kibriyā’dur
- 3322 Çü bildüñ ḥalkı varduñ ḥālîḳına
İrişdüñ ol kelāmuñ şādîḳına

[İ106b]

Vech-i Āḥir

- 3323 Eger rūḥ ise bu nefsüñ¹⁶⁷⁴ murādı
Bil imdi kim nedür rūḥuñ reşādı
- 3324 Ki ol rūḥ-ı ṭabî‘i midür ey dost
Yāḥud rūḥ-ı¹⁶⁷⁵ vazî‘îmî midür ey dost
- 3325 Ṭabî‘i ol ki ḥāşıl ola ḳandan
Vazî‘i ol ki dāhil ola cāndan

**Ḳavluḥū Te‘ ālā ‘Azze ve Celle Feizā sevveytuhū ve
nefaḥtu fîhi min rūḥî feḳa‘ ū lehū sācidîn¹⁶⁷⁶**

[K106a]

- 3326 Ki aña nefḥa-i Raḥmān didiler
Şıfâtın zıkr idenler cān didiler
- 3327 Buḥār-ı ḥūn olur rūḥ-ı ṭabî‘i
Ki oldur ḥiss u taḥriḳüñ vazî‘i
- 3328 Buḥār-ı ḥūn olandur¹⁶⁷⁷ rūḥ-ı ḥayvān
Aña şābih degüldür rūḥ-ı insān

3319. Biri azadır yani insanın el ve ayakları,
tıp alimleri o anatomiye şerh eden
oldular.
3320. İster hayvanda isterse insanda (olsun)
ona bedeninin anatomisi (bedeninin
parçalara ayrılışı) dediler.

Sonraki Tür

3321. Onlardan birisi Allāh’ın yarattıklarıdır,
bu yaratıkların yaratıcısı yüce Allāh’tır.
3322. Yaratılmışları bilersen yaratanına
ulaşırsın, sözün doğrusuna erişirsin.

Sonraki Vecih

3323. Eğer nefsin muradı ruh ise şimdi bil ki
ruhun doğru yoldan girmesi nedir?
3324. Ey dost, acaba o tabii ruh mu yoksa
vazii ruh mudur ?
3325. Tabii olan candan elde edilir vazii olan
candan dahil olmuştur.

**Allāh Azze ve Celle (şöyle) buyurdu:
“Onu düzenleyip içine ruhumdan
üflediğim zaman, onun için hemen
saygı ile eğilin.”**

3326. Ki ona Rahman’ın nefesi dediler,
vasıflarını söyleyenler can dediler.
3327. Ruh tabii kanın buharındandır ve his
ve hareket hali ondandır.
3328. Hayvan ruhu (da) kanın buharından
(olsa da) insanın ruhu ona benzemez.

¹⁶⁷⁴nefsüñ: nev‘ üñ K

¹⁶⁷⁵rūḥ-ı: rūḥ u K

¹⁶⁷⁶-K, bk. İktibaslar11

¹⁶⁷⁷olandur: olubdur İ

3329 Ki hayvān ‘ilmile tekliḥ olunmaz
Aña ‘ālim diyü tavṣīf olunmaz

3330 Qo imdi anı düşme iştibāha
Ki mevḳūf olmaz ol ‘ilm-i ilāha

3331 Velī ol cān ki nefḥa¹⁶⁷⁸ zāt-ı Hāḳ’dur
Anuñ ‘ilmi¹⁶⁷⁹ Hudā’ya māşadaḳdur

3332 Gel imdi ‘ilmini anuñ bilelüm
Uşūlünü¹⁶⁸⁰ fūrū‘ını bulalum

3333 Çü nefsuñ aşlı rūḥ oldı kıdemden
Vücūduñ iḳtiżā itdi ‘ademden

3334 Kılındı Ādem’uñ cismine lāḥiḳ
Olındı def’aten ol cism nāṭiḳ

3335 Didi elḥamdüli’līlāh ey İlāh’um
Ki sensün hem Hālīḳ’um hem pādişāhum

**VeḲal’allāhu Te‘ālā Subḥānehu ‘Azze ve Celle ve
‘alleme Ādeme’l-esmāe külleha¹⁶⁸¹**

3336 Pes aña Hāḳ idüb ta‘līm-i esmā
Maḳām oldı aña Firdevs-i a‘lā

[İ107a]

3337 Gel imdi ey ‘azīzüm¹⁶⁸² yār-i cāni
İşit āşār-ı zāt-ı ḡayb-dānı

3338 Ki esmāyı idüb ta‘līm Ādem
Anuñ maḥkūmı¹⁶⁸³ oldı ḥāḳ-ı ‘ālem

3339 Çün ism-i a‘zāmuñ māhiyyetidir
Ki teşḥīr-i cihān ḥāşiyetidir

3340 Pes Ādem bildi esmānuñ ṭarīḳin
Ḳabūl itdi müsemmānuñ refīkin

3341 Mu‘allem olmaḡçün Kibriyā’dan
Emir geldi aña zāt-ı Hudā’dan

3329. Çünkü hayvan ilim ile vazifeli değildir,
o alim olarak vasıflandırılmaz.

3330. Bırak onu şüpheye düşme, çünkü o
Allāh’ın ilmi ile alakalı değildir.

3331. Ancak o can Hakk’ın zatının nefesidir,
onun ilmini Allāh doğrulamıştır.

3332. Şimdi gel onun ilmini bilelim, usulünü
furuunu bulalım.

3333. (Ta) ezelden nefsin aslı ruh oldu,
varlığını yokluğundan mecburi kıldı.

3334. Adem’in bedenine ulaştı, beden bir
kerede konuşan oldu.

3335. “Sana şükürler olsun ey Allāh’ım,
sensin hem yaratanım hem padişahım “
dedi.

**Aziz ve Celil Allāh Subhanehu ve
Teala (şöyle) buyurdu: “Allāh, Adem'e
bütün varlıkların isimlerini öğretti.”**

3336. Allāh ona isimleri öğretti, (Adem’in)
makamı Firdevs-i ala oldu.

3337. Şimdi gel ey canımın yarı azizim, gaybı
bilen zatın eserlerini işit.

3338. Adem isimleri talim etti (ve böylece)
alemin yaratılmışlarına hükmetti.

3339. Çünkü (isimler) ism-i azam
mahiyetindedir, (isimlerin) cihana tesir
etme özelliği vardır.

3340. Daha sonra Adem isimlerin yolunu
bildi/tuttu isimlendirilenin arkadaşlığını
kabul etti.

3341. Allāh’ın zati, yüceliğinin bilinmesi için
ona emretti.

¹⁶⁷⁸ nefḥa: nefis İ

^{1679c} ilmi: ‘ilm İ

¹⁶⁸⁰ Uşūlünü: Uşūlün K

¹⁶⁸¹ bk. İktibaslar 35, VeḲalallāhu Te‘ālā ‘Azze ve Celle ve‘ alleme Ādeme’l-esmāe külleha: Ḳavluhu Te‘ālā Feizā seveytuhū ve nefaḥtu fīhi
min rūḥi feḳa‘ū lehū sācidin K

^{1682c} azīzüm: ‘aziz İ

¹⁶⁸³ maḥkūmı: maḥkūm K

Ḳal'allāhu Te'ālā Subhanehū 'Azze ve celle yā
Ādemu enbi'hum bi esmāihim¹⁶⁸⁴

[K106b]

- 3342 Ki ta' līm ideler andan melāyik
Sücūd idüb aña¹⁶⁸⁵ ehl-i erāyik
- 3343 Şular kim secde itdi oldı makbül
Muḥaşşal oldı hem esmā-yı mebzūl
- 3344 Şu kim secde itmedi merdūd oldı¹⁶⁸⁶
Le'īm u nā-kes u maṭrūd oldı

Matlūb¹⁶⁸⁷

- 3345 Gel imdi aña esmānuñ ṭariḳin
İşit kim kimdürür anuñ refīkin
- 3346 Eger eşyāya mevkūfise esmā
Bu bir cihetdürür ey yār-i dānā
- 3347 Ve ger esmā-yı yārise murādı
Tam oldı murādı ile reşādı
- 3348 Pes andan rūḥ fikr it ey muḥaḳḳıḳ
Ki rūḥ u nefis birdür ol muşaddıḳ
- 3349 Maḥall olur ki adı nefis ola rūhuñ
Ki ola cismüñ feth u fütūḥūñ¹⁶⁸⁸
- 3350 Maḥall olur ki 'aḳla ola rāci'
Anuñ ta' rifine nefis ola māni'
- 3351 Maḥal var kim¹⁶⁸⁹ nefsdur dine cānā
Anuñla vara Ḥayy-ı cāvidāna
- 3352 Bu rūḥı ben sözin bildüm Ḥudā'nuñ
Ki ya' nī emridür ol¹⁶⁹⁰ Kibriyā'nuñ

[İ107b]

Aziz ve Celil Allāh Subhanehu ve
Teala (şöyle) buyurdu: “Ey Adem!
Onlara bunların isimlerini söyle.”

3342. Taht sahibi melekler ona secde ederek
(isimleri) ondan öğrendiler.
3343. Şu secde edenler kabul gördüler, hem
de isimler elde edilmiş oldu.
3344. Secde etmeyen şu (melek) reddedilmiş
oldu, cimri alçak ve kovulmuş oldu.

Matlup

3345. Gel şimdi esmanın yolunu anla, onun
arkadaşı kimdir işit.
3346. Ey bilgili sevgili! Eğer isimler eşyaya
bağlı ise bu (durumun) bir cihetidir.
3347. Ve eğer muradı Allāh'ın isimleri ise
muradı ile hak yoldan gidişi uygun
oldu.
3348. Ey tahkik eden! Daha sonra ruhu düşün
ki ruh ve nefis birdir tasdik eden ol.
3349. Yeri gelir ruhun adı nefis olur ki cismin
açılış ve fetihleri (oradan) olur.
3350. Yeri gelir ki akla döner/bakar, onun
tarifine nefis mani olur.
3351. Mahal var ki cana nefis denir, onunla
ebedi olan Hayy'a varılır.
3352. Ben ruhu Allāh'ın sözü bildim ki yani o
yüce Rabb'in emridir.

¹⁶⁸⁴ bk. İktibaslar 67, -K (başlık yeri boş bırakılmış)

¹⁶⁸⁵ aña: - İ

¹⁶⁸⁶ merdūd oldı: oldı merdūd İ

¹⁶⁸⁷ Matlūb: -İ

¹⁶⁸⁸ 3349- İ

¹⁶⁸⁹ kim: ki İ

¹⁶⁹⁰ ol: anuñ İ

3353 Emir sözdür söze oldı muşaddak
Gerek zāhir gerek bāṭın muḥakkaḳ

3354 Ulaşur olsa zāhir emr zarfa
Ki ya‘ nī vāṣıl olur şavt u ḥarfe

3355 Velī nefsi olunca bāṭınidür
Anuñ teklimi zāhirden ḡanidür

3356 Kelām-ı nefsi¹⁶⁹¹ ervāḥa ḥakemdür
Ki anuñ aslı maṭlūb-ı ḳademdür

[K107a]

3357 Kelām-ı zāhiri‘ ecsād içündür
Nizām-ı ‘āleme bünyād içündür

3358 Aña şavt ile ḥarf olmazsa vāḳi‘
Olur emri vü nehyi dilde māni‘

3359 Pes emr u nehyi şavt u¹⁶⁹² ḥarf içündür
Bil imdi şavt u ḥarfı zarf¹⁶⁹³ içündür

3360 Nizām-ı zarf üslūb idinürsün
Ki emr u nehyi maṭlūb idinürsün

3361 Kelāmu’llāh mektūb aña ey dost
Anı cismüne maṭlūb egle ey dost

3362 Kelām-ı bāṭını‘ feyyāz-ı cāndur
Anuñ mülki cihān¹⁶⁹⁴-ı lā-mekāndur

3363 Eger ol ikinün ma‘ mūrı iseñ
Kemāl-i ‘ilmile meşhūrı iseñ

3364 Şerī‘ at hem ṭarīḳat ḥāşılındur
İkisi daḡı senün vāşılındur

3365 Kelām emridürür Perverd-gār’uñ
Emir nuṭḳıdurur ol Kirdi-gār’uñ

3366 Emir āmirden olmaz çünki¹⁶⁹⁵ münfek
Benüm gönümde hergiz ḳalmadı şek

3367 Pes öyle olıcaḳ Ḥaḳḳ’uñ kelāmı
Ki anuñla olur rūḥuñ kıyāmı

3353. Emir sözdür sözü doğrulayan gerek zahirde gerekse batında gerçeği ortaya çıkaran (emir) oldu.

3354. Emir zahir/görünen olsa zarfa ulaşır yani ses ve harfe dönüşür.

3355. Ancak nefsi olunca içtendir /batındır onun konuşması zahir (olandan) (daha) zengindir.

3356. İçten konuşma/nefsi kelam ruhlara hakemdir, ki onun aslı ezeli talep edilendir.

3357. Dıştan konuşma bedenler içindir, dünyanın düzenini kurmak içindir.

3358. Onda ses ve harf olmaz ise emri ve yasaklaması dilde engel olur.

3359. Sonra, emir ve yasak ses ve harf içindir, şimdi bil ses ve harf (de) zarf içindir.

3360. Zarfın düzenini üslup edinirsin, emir ve yasakları matlub edinirsin.

3361. Ey dost! Anla ki yazılan Allāh’ın kelamı, onu cismine matlub eyle ey dost!

3362. Batını söz cana feyiz verendir onun ülkesi mekansızlık cihanıdır.

3363. Eğer o ikisi (sana) yerleşmişse ilmin kemali ile şöhret bulmuş isen,

3364. Şeriatı hem (de) tarikatı elde etmiş olursun, ikisi de senin eriştiklerindendir.

3365. Söz yüce Allāh’ın emridir, emir de o Allāh’ın konuşmasıdır.

3366. Emrin amirden ayrı olmadığına benim gönümde asla şüphe kalmadı.

3367. Daha sonra Hakk’ın kelamı ki ruhun kıyamı onunla olur.

¹⁶⁹¹ nefsi: nefis K

¹⁶⁹² u: -i

¹⁶⁹³ zarf: ṭarf İ

¹⁶⁹⁴ cihān: cihānı İ

¹⁶⁹⁵ çünki: çünkim İ

3368 Vücūdı küll-i şeye muḳteẓīdür
Hem anuñ mülkine ol münḳazīdür

3369 Ki “**kün**”¹⁶⁹⁶ didi oldı cümle ‘ālem
Yine “**fān**”¹⁶⁹⁷ dise çi ‘ālem çi ādem

[İ108a]

3370 Pes eyle olsa ey maḥdūm-ı cānī
Dil u cān ile gūş it bu beyānı

3371 Gerekse nuṭṭ di gerek ise rūḥ
İkisi birdür ey ‘ayn-ı meftūḥ

3372 İkisi birdürür ey şübhe vü şek
Biri birinden olmazlar bular fek

3373 Nice kim rūḥ ola cismile ḳāyim
Beḳādūr anuñ ile nuṭṭ dāyim

[K107b]

3374 Nice kim nuṭṭ ola gönülde mülḥāḳ
Müfāriḳ olmaz andan rūḥ muṭṭlak

3375 Eger bi’l-ḡaraz söz senden giderse
Anı zāt-ı Ḥudā tebdīl iderse

3376 Bu ḳālībda şebāt -ı cān olur mı
Taḥarrükden eşer bâḳī ḳalır mı

3377 Saña şek vārid olmasun bu yüzden
Ki münfek ola diyu rūḥ sözden

3378 Ki şāmit olıcaḳ bi’l-‘itibārī¹⁶⁹⁸
Olamazsun gönülden ihtiyārī

3379 Gönülde ol mükemmeldür hemişe
Dil ü cāna mu‘allemdür hemişe

3380 Anuñ ta‘līmīdür bu cümle teklīm
Anuñ taşdıḳidür bu külli¹⁶⁹⁹ tefhīm

3381 Gerek bīdār u ger nāyim olasun
Anuñla vāḥid u dāyim olasun

3382 Sen olsun līḳ sen andan cūdāsun
Nitekim teşne vü dāyim şudāsun

3368. Varlığı her şeyin varlığını gerektirir,
mülkünün olmasına kendisi sebeptir.

3369. “Kün/ol” dedi cümle alem oldu, “fan”
dese ne alem ne de insan (kalır).

3370. Ey canım oğlum! Sonra öyle olsa bu
beyanı can ve gönülden işit.

3371. Gerek ruh de, gerekse ruh ikisi birdir ey
gözleri açık!

3372. İkisi şeksiz şüphesiz birdirler bunlar
birbirinden ayrı olmazlar.

3373. Ruh ne zaman bedenle kaim olsa,
konuşma daima onunla bakidir.

3374. Konuşma gönüle
eklendiğinde/bağlandığında, ruh
mutlaka ondan ayrı olmaz.

3375. Eğer söz (bir) sebep ile senden çıkarsa,
onu Allāh’ın zatı değiştirir ise,

3376. bu kalıpta/bedende canın sabitliği olur
mu, hareketten eser baki kalır mı?

3377. Sana bu yüzden ruh sözden ayırdır diye
(bir) şüphe gelmesin.

3378. İtibari/varsayım olmak suretiyle ile
sağır ve dilsiz olursa gönülden seçim
yapamazsın.

3379. O gönülde kemale ermiştir, gönül ve
cana daima öğretilmiştir.

3380. Tüm bu konuşulanlar onun talimidir,
tüm bu anlaşılanlar onun tasdikidir.

3381. Gerek uyanık ya da uyuyor olsan da
onunla bir ve daim (beraber) olasın.

3382. Sen olsun ancak ondan ayrısın nitekim
daima hem susuz ve hem sudasın.

¹⁶⁹⁶ bk. İktibaslar 7

¹⁶⁹⁷ fan: fā ĩ, bk. İktibaslar 41

¹⁶⁹⁸ Ki şāmit olıcaḳ bi’l-‘itibārī: -İ

¹⁶⁹⁹ külli: küll K

3383 Sözi vü nefis u cânı birdür¹⁷⁰⁰ bil
Üçü birdür üçüne bir¹⁷⁰¹ nazar kıl

3384 Maḥaliçündür esmâda taḥallüf
Maḥaliçündürur cümle tekellüf

3385 Maḥalden kat^c olunca i^c tibâruñ
Bir olur cân u dilde ihtiyâruñ

3386 Söz oldı ey birâder saña mürşid
Ki söz ile yarattı seni Mucid

[İ108b]

3387 Sözüni niye saña kıldı Hādī
Hidāyet itdi vü oldı münādī

3388 Ki esmāyı kamu ta^c līm itdüñ
Ne kim emr oldıysa tefhīm itdüñ

3389 Melāyik senden anı itdi ta^c līm
Anuñçündür saña bu faẓl-ı ta^c zīm

3390 Ol esmā¹⁷⁰² n'idüğünü aña imdi
Eger bilmezsen söz dinle imdi

[K108a]

3391 Neden terkīb olur esmā-yı eşyā
Nedür aşlı neden oldı bu ihşā

3392 Nedür aşlı kitāb-ı zü'l-celāl'üñ
Nedür faşl-ı kelām-ı lā-yezāl'üñ

3393 Niçün aşlı koyub fer^c e gidersün
Yaķını terk idüb zannı n'idersün

3394 Bu andan ğayr olmaz bi'z-zarūra
Devāmile şebāt oldı huzūra

3395 Senüñ inkāruñ ey miskīn nedendür
Belī senüñ hicābuñ bu bedendür

3396 Beden saña hicāb oldı muḥaḳḳaḳ
Ki tutmaduñ kelāmuñı muşaddaḳ

3397 Hicāb ardında maṭlūb oldı mestūr
Ḥayāl u¹⁷⁰³ vehme ḥ'āce oldı mağrūr

3398 Ḥayāl u vehmile taḥḳīḳ bulmaz
Gümān u zannile taşdıḳ kılmaz

3383. Söz, nefis ve can birdir bil, üçü birdir
üçüne bir nazar kıl.

3384. İsimlerin değişmesi yerine göredir, tüm
bu tekellüf yer içindir.

3385. Yerden dikkatini kesince canda ve
gönülde seçimin bir olur.

3386. Ey kardeş(im)! Sana mürşid söz oldu
zira Mucid olan Allāh seni söz ile
yarattı.

3387. Hadi olan Allāh sözünü sana söyledi ve
doğru yolu gösterdi, nida eden oldu.

3388. Ki tüm esmayı talim ettin, ne emir
olundıysa (tamamını) anladın.

3389. Melekler onu senden öğrendiler, o
yüzden saygı gösterme hürmeti sanadır.

3390. O isimlerin ne olduğunu anla şimdi,
eğer bilmiyorsan söz dinle şimdi.

3391. Eşyanın isimleri nasıl terkip edilir, bu
sayılmanın aslı nereden oldu?

3392. Azamet sahibinin kitabının aslı nedir,
yok olmayacak olanın sözünün faslı
nedir?

3393. Niçin aşlı bırakıp fere gidiyorsun, kesin
bilmeyi bırakıp zannı ne yapacaksın?

3394. Zaruret gereği bu ondan ayrı olmaz,
devam etmekle huzurda sabit olunur.

3395. Ey miskin, peki senin örtün bu
bedenken inkarın neden?

3396. Gerçekten beden sana örtü oldu ki sözü
doğrulamadın.

3397. Matlub örtünün ardında örtülü kaldı,
hoca hayal ve vehim (ile) mağrur oldu.

3398. Hayal ve vehim ile araştırıp inceleme
olmaz, sanma ve zannetme ile tasdik
yapılmaz.

¹⁷⁰⁰ birdür: budur İ

¹⁷⁰¹ bir: -i

¹⁷⁰² Ol esmā: Gel evvel K

¹⁷⁰³ u: -i

3399 K     pind  r içinde   or u¹⁷⁰⁴   amg  n
Bulamaz fes  d-ı fikrinde tesk  n

3400 Beden bir   ayme oldu b  r-g    
  urulm  şdur içinde p  di    

3401 Sözün var ise ger sult  na söyle
Ne ise       n a  a¹⁷⁰⁵ arz eyle

3402 Cev  bu  n al em  n ol     bhelerden
Bu de  nl  d  r gelen¹⁷⁰⁶ ancak beşerden

3403 A  a revna   virince¹⁷⁰⁷ mahv olursun
Dağı   te geçince   a  v olursun

[  109a]

3404      g  lib i  tiy  k olunca sende
  ar  r   cezb     od   a  ıldur anda

3405 Seni mecz  b idince v    idiyyet
Tam  m olur   eh  d u     hid  yyet

Sebeb-i   htil  f-ı Mez    ib

3406 Gel ey c  n meslegin  n s  liki gel
Gel ey milk-i       y  k m  liki gel

[K108b]

3407 Bil imdi elsin  yle   htil  f  
Ki a  la kim nedür anu  n ma    f  

3408      ma^c n    's-sin   ¹⁷⁰⁸ elv  na virdi¹⁷⁰⁹
      y  k     retin¹⁷¹⁰ a^c y  na virdi

3399. Zannetme içinde hor ve gamlı kalır,
fikrinin bozukluğundan selamet
bulamaz.

3400. Beden bir çadırdan makam oldu ki
içinde padişah yerleşmiştir.

3401. Sözün var ise sultana söyle, halin ne ise
ona arz et.

3402. Cevabını al şüphelerden emin ol,
beşerden gelen ancak bu denlidir.

3403. Ona parlaklık verirsen mahv olursun
daha da öteye gidersen sahv/kendine
gelmiş olursun.

3404. Sende   st  n gelen iştiyak olunca onda
zarur   olarak cezb   elde edilir.

3405. Birlik seni cezp edince şahit olan ve
Şahitlik tamam olur.

Mezheplerin   htilafının Sebebi

3406. Gel ey can yolunun yolcusu gel, gel ey
hakikatler ülkesinin maliki gel!

3407. Şimdi dillerin farklılığını anla ki onun
farkı nedir?

3408. Çünkü dillerin ve renklerin farklılığı
hakikat suretinde ortaya çıktı.

¹⁷⁰⁴ u: -  

¹⁷⁰⁵ a  a: -  

¹⁷⁰⁶ de  nl  d  r gelen: de  nl   dinler  z   

¹⁷⁰⁷ revna   virince: r  da   varınca   

¹⁷⁰⁸   : -K

¹⁷⁰⁹ virdi: vardı   

¹⁷¹⁰     retin:     verin   

Ḳāle'n-nebi 'Aleyhişşalātu Vesselām¹⁷¹¹ iḥtilāfu
elsinetikūm ve elvānikūm¹⁷¹²

- 3409 Muḥālif oldı mantıḳ birbirine
Ḥicāb oldı şuver ma' nī erine
- 3410 Biribirine ezḍād oldı 'ālem
Mezāhib tıtdı envā' ile ādem
- 3411 Kimi 'İberī kimi Yunānī oldı
Kimi Tāzī kimi Türkānī oldı
- 3412 Birisi felsefile tıtdı meslek
Birisi safsaṭile buldı mühlik
- 3413 Bir dehrī birisi ehl-i sünnet
Birisi ehl-i zaḥmet biri raḥmet
- 3414 Bularuñ arasında iḥtilāfı
Biri biri ile sözdür¹⁷¹³ ḥilāfı
- 3415 Ki biribirinüñ sözini bilmez¹⁷¹⁴
Düşünüb¹⁷¹⁵ aṣl-ı ma' nīsinden almaz¹⁷¹⁶
- 3416 Lisānuñ iḥtilāfı kıldı maḥcūb
Bularuñ rūḥını vü¹⁷¹⁷ kıldı maṭlūb
- 3417 Bular bir(i)biri ile ceng iderler
Velīkin cümlesi āheng iderler
- 3418 Ḳamunuñ cüst u cūyı oldı maṭlūb
Ḳamunuñ rūḥına maṭlūb u¹⁷¹⁸ mergūb

[İ109b]

- 3419 Biri eydür ki baña mā gerekdür
Biri dir mā nedür nevrā gerekdür

Salat ve selam üzerine olsun
Peygamber (şöyle) buyurdu:
“Göklerin ve yerin yaratılması,
dillerinizin ve renklerinizin farklı
olması da O'nun (varlığının ve
kudretinin) delillerindendir.”

3409. Dil(ler) birbirinden farklı oldu, mana
erine suret örtü oldu.
3410. Alemler birbirine zıt oldu, (bu)
çeşitlilikle insan mezheplere ayrıldı.
3411. Kimi İberi/İspanyol kimi Yunanlı
oldu, Kimi Arap kimi Türk oldu.
3412. Biri felsefenin yolunu tuttu biri safsata
ile helak oldu.
3413. Biri (ehl-i) dünya biri ehl-i sünnet birisi
ehl-i zahmet birisi (ehl-i) rahmet...
3414. Bunlar arasındaki ihtilaf biri biri
arasında ayrı olan sözdür.
3415. Ki birbirlerinin sözünü bilmezler,
manasının aslını düşünemezler.
3416. Dillerin farklılığı örtü oldu ve bunların
ruhunu talep edilen etti.
3417. Bunlar birbiri ile çekişirler ancak
tamamı ahenklik ederler.
3418. Talep edilen hepsinin arayıp sorduğu
oldu, tamamı ruhuna talepli ve
rağbetli...

3419. Biri “bana ma/su gerektir” der “biri su
nedir bana ışık/nur gerekir” der.

¹⁷¹¹ Ḳalennebi 'Aleyhişşalātu vesselām: Ḳalennebi 'Aleyhişşselām K

¹⁷¹² bk. İktibaslar 68, İ'de 3411 başında

¹⁷¹³ sözdür: sözd İ

¹⁷¹⁴ bilmez: bilmezler İ

¹⁷¹⁵ Düşünüb: Düşübl

¹⁷¹⁶ almaz: almazlar İ

¹⁷¹⁷ vü: -İ

¹⁷¹⁸ u: -İ, K

3420 Biri eydür baña âb olsa revân-bağış¹⁷¹⁹
Biri eydür şu olaydı bârid u hoş

3421 Bu küllün maşşadı olsa muṭabbak
Ḳamunuñ maṭlûbı birdür muḥaḳḳak

3422 Gel imdi sen sözüñ aşlın taleb kıl
Bul anı cānile dilden ṭarab kıl

[K109a]

3423 Bu ğavġāsı bu ḥalkuñ külli¹⁷²⁰ fāsīd
Bu bāzārı bularuñ külli¹⁷²¹ kāsīd

3424 Ḳatı cāhil ḳatı maḥrūmlardur
Ḳatı ġāfil ḳatı mercūmlardır¹⁷²²

3425 Murādı ḥod ḳamunuñ şey-i vāḥid
Kimi niçün muvaḥḥid kimi lāḥid

3426 Eger maşşudı anuñ mā' olırsa
Bunuñ maṭlûbı¹⁷²³ hem nevrā olırsa

3427 İki birdurur lîkin taḥallüf
Olındı mā' nevrāda tevaḳḳuf

3428 Ol añlamaz ne şeydür mā' dimeklük
Bu fîkr itmez nedür nevrā dimeklük

3429 Olur bunlar birbirine düşmen
Ḳamu düşmenlik ol kim bilmedi¹⁷²⁴ fen

3430 Tefennün pes taḥalluş didi 'irfān
Bu ḳavl içündürür ey kāmīl insān

3431 Fünunuñ aşlı¹⁷²⁵ ya' nî ıstılāḥı
Olur ehl-i 'ulūmuñ ifitāḥı

3432 Çü luṭfı her kelāmuñ ola rüşen
Görür her kişi ma' nîsin mu' ayyen

3433 Çün ola lafz ma' nîyle mülebbes
Olur ol lafzla ma' nî mücennnes

3434 Ḥalāş olınca lafz ḥabsinden ol¹⁷²⁶
Zarūrî virür ehl-i 'aḳl aña yol

3420. Biri der ki “bana ruh bağışlayan bir su olsa, biri (ise) serin ve hoş su olsa” der.

3421. Bunların tamamının maksadı ayrı olsa da hepsinin istediği birdir.

3422. Şimdi sen gel sözün aslını talep et, onu bul can ve gönülden sevin.

3423. Bu halkın bu kavgası tamamen bozuk, bunların bu pazarı tamamen sürümsüz.

3424. Çok cahil çok mahrumlardır, çok gafil çok taşlanmışlardır.

3425. Tamamının istediği bir şey olduğu halde niçin kimi tevhit ehli kimi sapkın?

3426. Eğer onun istediği su bunun talep ettiği nur olursa,

3427. ikisi birdir ancak uymayan suya ve nevraya takılıp kalmaktır.

3428. O ma/suyun ne demek olduğunu anlamaz, bu nevrā/ışığın ne olduğunu düşünemez.

3429. Bunlar birbirlerine düşman olurlar, tüm düşmanlıklar da bilgisizliktendir.

3430. İrfan sahipleri bu söz için “(önce) öğrenme (sonra) kurtulma.” dedi.

3431. Fenlerin aslı yani ıstılāḥı ilim ehlinin açması ile olur.

3432. Çünkü her sözün manası açık olursa kişi manayı açıkça görür.

3433. Lafız mana ile giydirildiğinde lafızla mana aynı cinsten olur.

3434. O lafız habsinden kurtulunca zaruri olarak akıl ehline yol verir.

¹⁷¹⁹Biri eydür baña âb olsa revân-bağış: Biri der ki baña olsa âb-ı cān-bağış İ, mısra vezne uymuyor.

¹⁷²⁰külli: küll K

¹⁷²¹külli: cümle K

¹⁷²²mercūmlardır: merḥūmlardur İ

¹⁷²³maṭlûbı: maṭlûb K

¹⁷²⁴bilmedi: olmadı İ

¹⁷²⁵aşlı: aşı İ

¹⁷²⁶Mısra vezne uymuyor.

3435 Naẓar ẓılınca lafẓuñ ma^ç n̄isine
Bilinür cins u nev^ç u ma^ç n̄isi ne

[İ110a]

3436 Vel̄ikin ẓab^ç -ı echel bilmez anı
Kelāmı¹⁷²⁷ añlamaz gözler lisānı

3437 Lisānuñ aḥẓını şan^ç at ẓutarlar
Biri birini anuñla üterler

3438 İderler anuñile iftiḥārı
Bulurlar anuñile i^ç tibārı

3439 Ḥaḳāyıkden olurlar bī-ḥaberler
Bulamazlar daḳāyıkdan naẓarlar

[K109b]

3440 Müeşşirden eşer bulmazlar¹⁷²⁸ ol cins
Mu^ç abbirden ^ç iber bulmazlar ol ins

3441 ẖamu sem^ç u başar maḥtūmlardur
ẖamu fikr u naẓar mecrūmlardur

3442 ẖo imdi bunları olsun perişān
Anı fikr it ki ne dir kāmīl insān

3443 Çü ma^ç lūm ola saña nuṭṭuñ aşı
Bilünür cins u nev^ç i¹⁷²⁹ vü faşlı

3444 Çün aşı her kelāmuñ müfredidür
Nitekim şuḥfuñ aşı ebcedidür

3445 Olur müfred kelāmuñ ümmühātı
Bulur anuñla esmā vü şıfātı

3446 Ḥurūc idince esmādan bu müfred
Vücūdı¹⁷³⁰ olmaz esmānuñ muḥalled

3447 Elif ḥaẓf olsa esmādan bu müfred
Vücūdı olmaz esmānuñ muḥalled¹⁷³¹

3448 Elif ḥaẓf olsa ismi¹⁷³² sīm dirsün
Çün sīn ḥāric olinca mīm dirsün

3449 Giderseñ mīm daḥı ol meyāndan
Belürmez lafẓ-ı ismüñ yol andan

3435. Sözüñ manasına bakılınca bilinir cinsi
çeşidi ve manası ne (imış).

3436. Velakin cahil yaratılışı onu bilmez
kelamı anlamaz lisanı gözler.

3437. Dil (öğrenmeyi) sanat olarak görürler
birbirleri ile o (konuda) yarışlar.

3438. Onunla övünür, onunla itibar bulurlar.

3439. Hakikatlerden habersiz olurlar,
inceliklerden bakış açısı bulamazlar.

3440. O cins eser verenden tesir bulamaz, o
insan, tabir ediciden ibret göremez.

3441. Hepsinin gözü ve kulağı mühürlüdür,
tamamının fikri ve bakış açısı
taşlanmıştır.

3442. Şimdi koy bunları perişan olsunlar, onu
düşün ki kamil insan ne diyor?

3443. Böylece sana nutkun aslı bildirilir, (o
asıl) cinsi türü ve bölümleri nedir
bilinir.

3444. Çünkü tıpkı sayfaların aslının ebcedi
olduğu gibi her kelamın aslı müfredidir.

3445. Müfred kelamın annesidir, (kelam)
onunla isim ve sıfat kazanır.

3446. Bu müfred esmadan çıkarıldığında
isimlerin varlığının kalıcılığı olmaz.

3447. Bu müfred isimlerden elif çıkarılsa
isimlerin varlığı kalıcı olmaz.

3448. Elif çıkarılsa isme sim dersin, sin de
çıkarılsa mim dersin.

3449. Mimi de aradan çıkardığında isim
lafzından bir şey belirmez/kalmaz.

¹⁷²⁷Kelāmı: Kelām İ

¹⁷²⁸eşer bulmazlar: eşerler almazlar İ

¹⁷²⁹nev^ç i: nev^ç İ

¹⁷³⁰Vücūdı: Vücūd K

¹⁷³¹ 3445- K

¹⁷³² ismi: isim İ

3450 Çü lafzı hâzıf ola ma' nîsi mef'kûd
Muhaqqâk hâsıl olmaz anda maqşûd

Matlûb¹⁷³³

3451 Gel ey zihn-i zarîf¹⁷³⁴ ü tab' -ı nâzik
Gel ey insân-ı kâmil yâr-ı çâbük

[İ110b]

3452 Bu tedrisüñ ki¹⁷³⁵ olmışdur muqavvel
Saña idrâk¹⁷³⁶ oldıyısı muhaşşal

3453 Haqîkat bil ki budur aşl-ı esmâ
Buñunla buldı cûdı bil ki eşyâ

3454 Ki “kâf u nûn”¹⁷³⁷ ile mevcûd olur şey
Bu kavli key tefekkür eylegil key

**Qavluhû Te' âlâ innemâ emruhû izâ erâde şeyen en
yekûle lehû kûn feyekûn¹⁷³⁸**

3455 Çü¹⁷³⁹ esmâ ümmühâtıdur kelâmuñ
Kelâm oldı senüñ nazm-ı nîzâmuñ

[K110a]

3456 Kelâmile olındı ' akd-ı ezvâc
Kelâmile bulındı dürlü intâc

3457 Kelâmile olur bey' u şirâ' lar
Kelâmile gelür her mâcerâlar

3458 Kelâm olmayıcak ehl-i cihânda
Vücûd olmaz nîzâm-ı küñfekânda

3459 Ne inbâ olur ü ne şıdık u ihlâş
Ne tevhit olur ü ne râh-ı ahvâş

3460 Ne Hallâk' uñ olur fikrinde taşdıķ
Ne Rezzâk' uñ gelür zikrinde taħķıķ

3450. Çünkü lafzı çıkarıldığında anlam kayıp olur, gerçekten onun maksadı anlaşılmaz.

Matlup

3451. Gel ey zarif zihinli nazik tabiatlı, ey insan-ı kamil ve çabuk sevgili!

3452. Anlatılan bu eğitimden hasıl edilen senin idrakinde olandır.

3453. Gerçekten bil ki isimlerin aslı budur, eşya cömertliği bununla kazandı.

3454. Ki her şey “kaf ve nun /ol “ ile olur, bu sözü iyice tefekkür eyle iyice.

Allâh Teala'nın sözü: “Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen oluverir.”

3455. İsimler kelâmın annesi olduğundan kelâm da senin nazmının düzeni oldu.

3456. Eşlerin düğümü/nikah kelâm ile yapıldı, türlü neticeler kelâm ile bulundu.

3457. Alım satım kelâm ile olur, olup geçen şeylerler kelâm ile gelirler.

3458. Dünya ehlinde kelâm olmazsa olup bitenin nizamında varlık olmaz.

3459. Ne haber verme ne doğruluk ne ihlas ne tevhit ne de hasların yolu olur.

3460. Ne yaratıcının fikrini doğrulama ne rızık verenin zikrini inceleme araştırma olur.

¹⁷³³ Matlûb: -İ

¹⁷³⁴ zihn-i zarîf: zih'üz-zarîf İ

¹⁷³⁵ ki:- K

¹⁷³⁶ idrâk: idrîk İ

¹⁷³⁷ bk. İktibaslar 7

¹⁷³⁸ bk. İktibaslar 54

¹⁷³⁹ Çü: Çün İ

- 3461 Kimesne bul«maz rāh-ı ilāhī
Kimesne bil«mez ol pādīšāhī
- 3462 Pes öyle olsa fıkır et kim bu ‘ālem
Niçe¹⁷⁴⁰ olur ne mezheb tuta¹⁷⁴¹ ādem
- 3463 Bu deñlü zan idemez mi yaķınūñ
Ki Qur’ān olmasa olmazdı dīnūñ
- 3464 İmāmuñ oldu çün kim nuṭṭ-ı Allāh
Hüdā’dur¹⁷⁴² ol ki oldu Hādi-yi rāh
- 3465 Kelāmullāh ki oldur¹⁷⁴³ ğayr-ı maḥlūk
Bu esmādur eger tūtduñsa maşḍūk
- 3466 Bilen esmā-yı küllīden ma‘ārif
Müsem mādan bulur sırr-ı mevāķıf
- 3467 Çü¹⁷⁴⁴ ismile müsem mā oldu vāḥid
Bu eşnāda ne lāzım bula lāḥid

[İ111a]

- 3468 Bu deñlü fehmi iderseñ bu ḥaberden
Müfīd olur ḥavāsuñ bu nazardan

Maķşūd¹⁷⁴⁵

- 3469 Gel imdi añla kim bu nefsi-nāṭıķ
Ya¹⁷⁴⁶ kāzib olsa gerekdür ya¹⁷⁴⁷ şādıķ
- 3470 Eger şādıķ olursa ehl-i dīndür
Anuñ taşḍıķinūñ rāhı yaķındür¹⁷⁴⁸
- 3471 Ve ger kāzib olursa ehl-i cindür
‘Adüvv-i Ādemī vü ehl-i kindür
- 3472 Şadāķat gelmez andan añla taḥķıķ
Ne irşād olur aña vü ne taşḍıķ

[K110b]

- 3473 Żarūrī nefsi-nāṭıķ kim denīdür
Çü şādıķ ola cennet meskenidür

3461. Hiçkimse Allāh’ın yolunu bulamaz,
kimse o padişahı bilemez.
3462. Daha sonra öyle olduğunu düşün ki bu
alem nice olur, insan hangi yolu tutar?
3463. İdrakin bu kadar düşünemiyor mu? Ki
Kur’an-ı Kerim olmasa dinin olmazdı.
3464. Allāh’ın sözü önderin oldu, Kur’an-ı
Kerim yolun hidayet edicisi oldu.
3465. Allāh’ın sözü yaratılmış değildir, eğer
tasdik ediyorsan ilahi isimlerdir.
3466. İsimlerin tamamından bilgiler öğrenen,
durakların sırrını müsemmadan bulur.
3467. İsimle müsemma bir olduğundan bu
esnada yanlış/sapkınlık ne gerek?

3468. Bu haberden bu kadar anlarsan (bile) bu
konudaki bakış açının niteliği faydalı
olur.

İstenilen

3469. Şimdi anla ki bu insan ruhu ya yalancı
ya (da) doğru olsa gerektir.
3470. Eğer doğru olursa din ehlidir, onun
tasdikinin yolu yakındır/kesin olarak
bilmedir.
3471. Eğer yalancı olursa şeytan ehliendir,
insanın düşmanı ve kindardır.
3472. (İyi) anla ki ondan sadakat gelmez, ona
ne irşad olur ne de o tasdik edilir.
3473. Nefsi-natık/insan ruhu ister istemez
alçaktır/kötüdür, eğer doğru olursa yeri
cennettir.

¹⁷⁴⁰ Niçe: Nice İ

¹⁷⁴¹ tuta: duta K

¹⁷⁴² Hüdā’dur: Hüdā’dur İ

¹⁷⁴³ oldur: oldı İ

¹⁷⁴⁴ Çü: Çün İ

¹⁷⁴⁵ Maķşūd: -İ

¹⁷⁴⁶ Ya: Bu İ

¹⁷⁴⁷ ya: ne İ

¹⁷⁴⁸ 3470-K

- 3474 Bu ecsāduñ içinde nefs-i nāṭık
Olur ecsād u¹⁷⁴⁹ ervāhile lāḥık
- 3475 Gehī ecsāda kâbildür vücūdı
Gehī ervāha vāşıldur ḥudūdı
- 3476 Çü bula taşfiye¹⁷⁵⁰ olur melekden
Geçer ol taşfiyile nüh felekden
- 3477 Çün olmaz terbiyetle ‘aḳla ḳābil
Ḳalur ḥor u le³im u cıl u cāhil
- 3478 Aña “a‘lāyı ‘illiyyin”¹⁷⁵¹ olur cā
Bu “esfele sāfilīn”¹⁷⁵² ḳıldı me³vā
- 3479 Ol esmā sāmi‘ idür¹⁷⁵³ oldı insān
Bu şeyṭān tābi‘ idür ḳıldı ḥüsrān
- 3480 Eger çi ki bu iki cins şifātdur
Birisi cehl u birisi ma‘rifetdür
- 3481 Velīkin bu Celāl’üñ maşdarıdur
Ḥaḳīḳat ol Cemāl’üñ mazharıdur
- 3482 Celālī vü Cemālī gerçi birdür
Velī bu birlik insān içre¹⁷⁵⁴ sırdur
- 3483 Çü ḳahr u lūṭfiçün oldı maḥaller
Maḥallerden zuḥūr itdi ‘ameller

[İ111b]

- 3484 Çün ezdād oldı ekvānuñ ḥuşūlü
Zarūrī zıd olur şeyüñ vuşūlü
- 3485 Ki zıddı ile zāhir olur eşyā
Gerek esfel ola ve gerek a‘lā
- 3486 Eger div olmasa ey yār-i ekrem
Neden ma‘lūm olaydı¹⁷⁵⁵ faẓl-ı Ādem
- 3487 Eger ḳahr olmasa ey ‘aḳl-ı kāmīl
Bu lūṭfı kim bulub olaydı ‘āmil¹⁷⁵⁶

3474. İnsan ruhu bu bedenlerin içinde
bedenler ve ruhlara erişen olur.
3475. Bazen varlığı bedenler (üzerinde)
kabiliyetli bazen de sınırı ruhlara
erişmiştir.
3476. Saflaştığı zaman melekten olur, o saflık
ile dokuz felekten geçer.
3477. Terbiye ile akıl kabiliyetine (sahip
olmayacağından) hor, alçak, kaba ve
cahil kalır.
3478. Onun yeri “ala-yı illiyyin/en yüce
nokta” bunun makamı “esfel-i
safilin/aşağıların en aşağısı” olur.
3479. O isimleri iştir ve insan olur, bu
şeytana tabi olmuştur hüsrana uğrar.
3480. Her ne kadar bu iki cins sıfat olsa da
(ki) biri cehalet biri bilgidir,
3481. velakin gerçekte biri Celal’in sudur
ettiği yer diğeri Cemal’in mazharıdır.
3482. Gerçi Celali ve Cemali bir olsa da bu
birlik insan için sırdır.
3483. Kahır ve lütuf için mahaller oluştu,
ameller mahallerden ortaya çıktı.
3484. Varlıkların hasıl edilmesi zıtlık (ile)
oldu, şeyin elde edilmesi için zıtlık
zaruri oldu.
3485. Gerek en yüksek/iyi gerekse alçak her
şey zıddı ile ortaya çıkar.
3486. Ey kerem sahibi sevgili! Eğer şeytan
olmasaydı Adem’in üstünlüğü nereden
bilinirdi?
3487. Ey akıllı kamil (kişi)! Eğer keder
olmasaydı bu ihsanı kim bulup (onunla)
amil olurdu?

¹⁷⁴⁹ u:-İ

¹⁷⁵⁰ taşfiye: taşnife İ

¹⁷⁵¹ bk. İktibaslar 69

¹⁷⁵² bk. İktibaslar 70

¹⁷⁵³ sāmi‘ idür: semā‘ idür İ

¹⁷⁵⁴ içre:için İ

¹⁷⁵⁵ olaydı: olur İ

¹⁷⁵⁶ āmil: ālim İ

3488 Eger cömerdlik olmasaydı¹⁷⁵⁷ ey yār
Buḥuli kim bileydi çār u nā-çār

3489 Eger naḥs olmasa ey yār-i ekrem
Neden ma' lūm olaydı sa' d-ı Ādem

[K111a]

3490 Biri birine mazḥardur bu 'ālem
Biri birine maṣdardur bular hem

3491 Kāmu terkībden zāhir olurlar
Kāmu tertīb ile māhir olurlar

3492 Velī tertīb terkībūn gidince¹⁷⁵⁸
Ḥavādiş şūreti tebdīl idince

3493 Belürmez şekli¹⁷⁵⁹ anda ihtilāfuñ
Bulunmaz zıddı anda her ḥilāfuñ

3494 Bu ervāḥ anda çün sāde olurlar
Şıfāt-ı zıddan āzāde¹⁷⁶⁰ olurlar

3495 Nuḳūşāt-ı 'anāşırda olur zıd
Ḥudūşāt-ı ṭabāyi' den gelür nid

3496 Ṭabāyi' ile felekler muttaşıldur
Eşer yolında ğayr-i munfaşıldur

3497 Felekden kim nuḳūş-ı māsivādur
Ḥuruc idince bir ırāḳ hevādur¹⁷⁶¹

3498 Ki anda naḳş u¹⁷⁶² reng u levn olmaz
Hem anda āteş u cinne kevn olmaz

3499 Çün ol bir sāde 'ālemdür mücellā
Muşaffādur muşaffādur muşaffā

3500 Cihān-ı vaḥdet u mülk-i beḳādur
Tevātür anda feyz-i Kibriyā'dur

[İ112a]

3501 Hem oldur mülk-i a' yān u şevābit
Hem anda olur imkān-ı nevābit

3502 Müeşşirden eşer kim olsa¹⁷⁶³ şādır
Olur evvel bu mülk içinde zāhir

3488. Eğer cömertlik olmasaydı cimriliği ister
istemez kim bilirdi?

3489. Eğer uğursuzluk olmasaydı insanın
bahtiyarlığı nereden bilinirdi?

3490. Bu dünya(da) bunlar birbirlerine
mazhar ve masdardırlar.

3491. Hepsi terkeb ile ortaya çıkar, tamamı
tertip ile maharet sahibi olurlar.

3492. Ancak terkebin tertibi gidince,
hadiselerin şekli değişince,

3493. onda ihtilafın şekli belirmez,
karşıtlıkların zıddı onda bulunmaz.

3494. Bu ruhlar orada sade/saf olurlar zıtlık
sıfatından kurtulmuş olurlar.

3495. Unsurların nakışlarında zıtlık olur,
tabiatlerin hadiselerinden benzerlikler
gelir.

3496. Tabiatlar ve felekler birleşiktir, tesir
etme noktasında ayrı değildirlir.

3497. Felekten (kastedilen) masivanın
nakışlarıdır, (oradan) çıkınca uzak bir
arzu (olur).

3498. Orada nakış, renk ve tür olmaz orada
insan ve cinlerin varlığı /yeri yoktur.

3499. Orası mücella sade bir alemdir,
saflaşmıştır, temizlenmiştir,
arınmıştır...

3500. Vahdet cihanı ve bakilik ülkesidir,
orada Allāh'ın feyzinden tevatür vardır.

3501. Hem sabitelerin ve görünenlerin ülkesi
odur, orada yerden biten bitkiler de
imkan bulur.

3502. Müessirin tesir etmesinin zuhuru ilk
önce bu ülke içinde ortaya çıkar.

¹⁷⁵⁷ olmasaydı: olmayaydı İ

¹⁷⁵⁸ tertib terkībūn gidince: tertibi terkīb idince İ

¹⁷⁵⁹ şekli: şekl İ

¹⁷⁶⁰ āzāde: āzād K

¹⁷⁶¹ bir ırāḳ hevādur: berāber ḳuşvādur İ

¹⁷⁶² u: -K

¹⁷⁶³ olsa: ola İ

3503 Pes andan nevbet ile cūd-ı mümkün
Gelür imkāna ey dil-dār muḥsin

3504 ‘Uḫl ile nuḫūṣuñ perdesinde
Bulurlar şüreti perverdesinde

3505 İderler ḥāşıl-ı esmā semāda
Temāşalar görüb evc-i ‘alāda

3506 Bular esmāyı çün ḥāşıl iderler
İşit ki anda ne kıllurlar n’iderler

[K111b]

3507 Çün ol rūḥa esmā oldı zāhir
‘Uḫl ile nüfusa oldı ḳādir¹⁷⁶⁴

3508 Çü ‘aḳl u nefis-i esmā ḥāşıl oldı
Melāyik ḥilkātine dāhil oldı

3509 Meleklikden beşerlik oldı¹⁷⁶⁵ maṭlūb
Vücūduñ muḳteżāsın gördi mergūb¹⁷⁶⁶

3510 Pes oldı meyli anuñ eşḳaliyyet
Ki bula anda faẓl u ekmeliyyet

3511 Çün oldı noḳta-yı ḥaḳ aña¹⁷⁶⁷ mesken
Zarūri ḥāşıl oldı aña mekven

3512 Ne isti‘ dād kim ḥāşıldı anda
Ne istimdād kim dāhil oldı anda¹⁷⁶⁸

3513 Eger sa‘ d u eger naḥs olsa ṭālī‘
Eger cehl u eger ‘ilm olsa vāḳī‘

3514 Müeşşirden eşer nice kim¹⁷⁶⁹ oldı
Ḳamusın ḥāk ile mevcūd ḳıldı¹⁷⁷⁰

3515 Ki ḥāk olmayıcak ey yār-i pür-fen
Olamaz şekli eşyānuñ¹⁷⁷¹ mu‘ayyen

3516 Çün oldur her vücūda cüz-i a‘ zām
Pes ol ḳāyim maḳām-ı küll olur hem

3503. Ey iyiliksever sevgili! Daha sonra mümkün cömertliği imkana gelir.

3504. Akıllar ve nakışların /suretlerin perdesinde yetişerek suret/varlık bulurlar.

3505. Göğün en yüksek noktasında temaşalar görüp, gökyüzünde ilahi isimleri elde ederler.

3506. Bunlar ilahi isimleri elde ettikleri için duy ki orada ne yaparlar ne ederler.

3507. O ruhta esma zahir olduğu için akıllar ve nefisler (üzerinde) kudret sahibi oldular.

3508. Aklın ve nefsin isimleri hasıl edildiğinden melekler yaratılışa dahil oldu.

3509. Varlığın gerekliliğine itibar edilince meleklikten talep edilen insanlık oldu.

3510. Fazilet ve kemal bulması için onun ağır yüke meyli oldu.

3511. Onun meskeni toprak noktası olduğu için orası ona zaruri olarak meydana geliş merkezi oldu.

3512. Onda ne kabiliyetler elde edilmişti, ona ne yardımlar dahil edilmişti.

3513. Talihin uğurlu ya da uğursuz oluşu cehalet ya da ilimden (birisi) oluşu,

3514. müessirden oluşan tüm eserler, tamamı toprak ile mevcud kılındı.

3515. Ey pek bilgili sevgili! Eğer toprak olmazsa eşyanın şekli açıkça bilinemezdi.

3516. Çünkü her mevcudun büyük bir parçası odur, hem sonra her zaman var olan bir tamlık makamı da odur.

¹⁷⁶⁴ 3507 - İ

¹⁷⁶⁵ oldı: itdi K

¹⁷⁶⁶ 3508 ve 3509 İ’de 3505’in altındadır.

¹⁷⁶⁷ aña: baña İ

¹⁷⁶⁸ Mısra vezne uymuyor.

¹⁷⁶⁹ nice kim: kim nice ki İ

¹⁷⁷⁰ ḳıldı: buldı K

¹⁷⁷¹ eşyānuñ: insānuñ İ

3517 Çün ervāh oldılar ecsāda dāhıl
Murādı küllisinūn oldı hāşıl

3518 Nüzülü çün tamām oldı bularuñ
‘Urūcuñ istediler şehriyāruñ

[İ112b]

3519 Nüzülile ‘urūc oldı muṭabbak
Haḳāyık şūreti oldı muḥaḳḳak

3520 Mevālidūñ ṭariḳin ṭutub ol nūr
Girüb her menzili eyledi ma‘ mūr

3521 Merātibden merātibden merātib
Huşul oldı aña külli meārib

3522 Yitişdi bir maḳām-ı emene kim ol
Müessirden bulunur ol yaña yol

3523 Müessir olmaz andan bir nefes fek¹⁷⁷²
Aña fāyız olur¹⁷⁷³ bî-şübhe vü şek

[K112a]

3524 Varub ol müntehā-yı müntehāya
Girüb¹⁷⁷⁴ ol müctebā-yı Muşṭafāya

3525 Görür kim anda ḥāzır aşl-ı aşlı
Bilür kim anda nāzır cins ü faşlı

3526 Teessüfler çeker bî-ḥadd u gāyet
Şükürler kıılır anda bî-nihāyet

3527 Ki bunca rıḥlet u seyr-i menāzil
Ki bunva şiddet u cevri-i merāḥıl

3528 Bana niçün ola ol pādīşehden
Bu fırkatler nedendür nā-günehden

3529 Nidāsı geldi aña pādīşāhuñ
Melālet çekme kim yokdur günāhuñ

3530 Benim maṭlūbum idi bu maḳāşıd
Ki bilindi zātumdan merāşıd

3531 Egerçi bu saña ba‘ d u¹⁷⁷⁵ mihendür
Benim ḳatumda līkin def‘ atendür

3517. Ruhlar da cesedlere girdiğinde
tamamının muradı hasıl edilmiş oldu.

3518. Bunların nüzülü/inişi tamamlanınca
padişaktan urucunu/yükselişini istediler.

3519. Nüzul ile uruc birbirine uygun olunca/iç
içe olunca hakikatlerin ortaya çıkışı
kesin oldu.

3520. O nur mevalid yolunu tutarak her
menzile girerek (onu) imar eyledi.

3521. Meratibden mertebelerden rütbelerden
tüm hacetler ona verildi.

3522. O (yalnızca) müessirin ona
ulaşabileceği emniyetli bir makama
erişti.

3523. Müessir ondan bir nefes uzak/ayrı
değildir, ona feyiz veren şüphesiz
(müessirdir).

3524. O (nur) sonun sonuna vararak seçilmiş
Mustafa'ya girdi.

3525. Orada aslının aslının hazırlanmış, cins
ve faslının da nazır olduğunu gördü ve
bildi.

3526. Sınırsız sayısız teessüfler ederek orada
sonsuz şükürler etti.

3527. ki bunca göçü menziller geçmeyi bunca
şiddeti merhalelerin cevri,

3528. bu ayrılıklar günahsız iken bana o
padişaktan reva mı? (Bunlar ne için?)

3529. Ona padişahın nidası geldi,
“hüzünlenme ki günahın yoktur.

3530. Bu maksatları ben talep etmiştim, ki
gözlem yerleri/ merasid zatımdan
bilindi.

3531. Her ne kadar senin için uzaklık ve
sıkıntı olsa da benim yanımda bir
defadadır.

¹⁷⁷² fek: münfek İ

¹⁷⁷³ fāyız olur: fāyızdurur K

¹⁷⁷⁴ girüb: görüb K

¹⁷⁷⁵ u:-K

3532 atımda ba‘ d-ı eb‘ ad urb-ı areb
Müsāvidür müsāvidür müretteb

3533 Kemālüm iktizāsınun arīı
Bu nev‘ ile olur az it aı

3534 Gidüb fırat gelüb vulat yirine¹⁷⁷⁶
Eer yitidi ün mülk¹⁷⁷⁷-i emīne

3535 enālar eyledi ol pādīaha
ükürler ıldı ol fal-ı ilāha

[İ113a]

3536 Eger fal-ı ilāh olmasa hādī
Eer kandan bulaydı ol murādı

3537 Eger fal-ı Hūdā olmasa rehber
Kim olaydı bu rāh içinde¹⁷⁷⁸ server

3538 Olırdı āsırın ehl-i memālik
Bulırdı ayıfın ehl-i mehālik¹⁷⁷⁹

Maşūd¹⁷⁸⁰

3539 Gel ey cān sözlerini gū iden gel
Gel ey ürb-i ayātı nū iden gel

[K112b]

3540 Gel imdi ey arīf <u>¹⁷⁸¹ zihn-i kāmīl
Sözün alına rūı¹⁷⁸² eyle dāil¹⁷⁸³

3541 Egeri söz maālī¹⁷⁸⁴ mu‘ teberdür
Velīkin alı¹⁷⁸⁵ āyet mutaardur

3542 Beāyet urb-ı arebdür uūlı
Egeri ba‘ d-ı eb‘ addur fuūlı

3543 Metūnın ala isterse ürūhın
Vücūdun bulub¹⁷⁸⁶ it tesir-i rūhın

3532. Katımda uzakların uzaı ya da
yakınların yakını eittir, aynıdır,
tertiblenmitir.

3533. Kemalimin gereinin yolu bu ekilde
olur, kabul et”.

3534. Ayrılık gidip yerine vuslat gelince eser
emniyet ülkesine ulatı.

3535. O padiaha övgüler eyledi, Allāh’ın
fazlına ükürler etti.

3536. Eer Allāh’ın falı doru yolu
göstermeseydi, eser o muradı nereden
bulabilirdi?

3537. Eer Allāh’ın falı rehber olmasa bu yol
içinde kim server olacaktı?

3538. Memleketlerin sakinleri hüsranā
urarlardı, tehlikeli (yerde) kalanlar
korkarlardı.

İstenilen

3539. Ey can sözlerini iiten gel! Gel ey hayat
erbetini ien gel!

3540. Ey zarif ve zihni kamil (kii) imdi gel,
sözün alına ruhu dahil et.

3541. Her ne kadar söz lafı itibarlı olsa da alı
gayet muhtasardır/özetlenmitir.

3542. Usulü yakınların yakını olsa da
bölümleri de uzakların uzaıdır.

3543. erhini istersen metinleri anla, varlıı
bulup ruhun fetihini et.

¹⁷⁷⁶yirine: yakīne K

¹⁷⁷⁷mülk:mülki K

¹⁷⁷⁸içinde: içre İ

¹⁷⁷⁹mehālik: memālik İ

¹⁷⁸⁰Maşūd: -İ

¹⁷⁸¹u:-İ,K

¹⁷⁸²rūı: rū İ

¹⁷⁸³dāil: āzır İ

¹⁷⁸⁴maālī: maāl İ

¹⁷⁸⁵alı: al İ

¹⁷⁸⁶bulub: bul K

3544 Şular kim metni¹⁷⁸⁷ tefhīm itmediler
Kelām-ı şerhe ta^c līm itmediler

3545 İşidirler velī fıkır idemezler
Tarīk-i müstaķīme gidemezler

3546 Bilür şanur bular¹⁷⁸⁸ kendözlerini
Velī fehm idemezler sözlerini

3547 Ğıta keşf olmasa dil dīdesinden
Kişi hāz alımaş baş dīdesinden¹⁷⁸⁹

3548 Dil u cān dīdesi meftūh olunca
Kelāmuñ rü'yeti şüret bulınca

3549 Görür söz şüretini ehl-i idrāk
İşüdüb aşl u faşlın naql ider pāk

3550 Bu taḥḳīk olamaz¹⁷⁹⁰ iclāfe hāşıl
Ki anlar olmadı insān-ı kāmīl

3551 'Aṭāyīdür bu söz kesbī degüldür
Uşūlīdür bu söz ḥasbī degüldür

[İ113b]

3552 Hidāyetdür bu mirşāduñ uşūlū
Hidāyetden gelür külli fuşūlū

3553 Hidāyet ehl-i Ḥaḳḳ'ıñ olur ey dost
Ki anlar aşl u fer'ı bilür ey dost

3554 Çü anlar per diye derrende¹⁷⁹¹ ister
Ḳulūbuñ şehirine bende ister

3555 Şular kim bendedür şāḥib-kemāle¹⁷⁹²
Şadāḳat itdi anlar ehl-i ḥāle

3556 Dilerler rü'yetini zü'l-celāl'ıñ
Bulurlar vuşlatını zü'l-cemāl'ıñ¹⁷⁹³

[K113a]

3557 Ḳamu maḳşūddan¹⁷⁹⁴ dīdār-ı merġūb
Ḳamu maṭlūbdan ol yār-i maḥbūb

3544. Metni anlamayan şu (kimseler) sözün
şerhini öğrenmediler.

3545. Duysalar (bile) düşünemezler, doğru
yola gidemezler.

3546. Bunlar kendilerini bilir sanır ancak
sözlerini düşünemezler.

3547. Gönül gözünden örtü kaldırılmaz ise,
insan başındaki gözden haz almaz.

3548. Gönül ve can gözü açık olunca, kelamın
görüşü suret kazanınca,

3549. idrak ehli söz suretini görür, aslını ve
faşlını işiterek tertemiz bir şekilde nakl
eder.

3550. Bu araştırmayı ayak takımından olanlar
elde edemez, nitekim onlar kamil insan
da olmadılar.

3551. Bu söz ihsan iledir, sonradan kazanma
ile değil bu söz usul iledir boşu boşuna
değildir.

3552. Bu gözlem yerinin usulü hidayettir, tüm
fasılları hidayetten gelir.

3553. Ey dost! Hidayet Hak ehlinin olur, ki
onlar aslı ve fer'i bilir.

3554. Çünkü onlar kanat yerine derende/
yırtıcılık ister, kalplerin padişahına köle
ister

3555. Kemal sahibine köle olan şu kimseler
hal ehlini doğruladılar.

3556. Celal sahibi Allāh'tan görüşü dilerler,
cemal sahibi Rabb'e vuslatı dilerler.

3557. O yar tüm talep edilenlerden (daha)
sevgili, o çehre/tecelli tüm
istenilenlerden (daha) çok rağbet
edilen...

¹⁷⁸⁷metni: metnin K

¹⁷⁸⁸bular: -İ

¹⁷⁸⁹baş dīdesinden: başında sinden İ

¹⁷⁹⁰olamaz: olmaz K

¹⁷⁹¹Aşlı derende olan kelime İ, K da şeddeli

¹⁷⁹²kemāle: kemāl İ

¹⁷⁹³Cemālūñ: Celālūñ K

¹⁷⁹⁴Ḳamu maḳşūddan: Ḳamudan maḳşad K

- 3558 Hicābıdur dilüñ dünyā vü uhrā
Niķābıdur gözüñ cennāt-ı me'vā
- 3559 Baña dīdār Allāh'um gerekdür
Baña envār ol şāhum gerekdür
- 3560 Ne yāne kim dilersem¹⁷⁹⁵ ol ilāhuñ
Görem dīdāruñ ol pādīşāhuñ
- 3561 Egerçi cümle 'ālem manzarıdur
Velīkin hūb-rūlar mazharıdur
- 3562 Cemīl hem muhib oldu cemāle
Muşaddağdur bu kıavl ol zü'l-celāl'e
- 3563 Cemālūñ hattı kim cān muşhafıdur
Racīmūñ dīdesinden ol hafıdır
- 3564 Görür okumaz mektūb-ı Hakk'ı
İşidür anlamaz “**menşūr-ı rakı**”¹⁷⁹⁶
- 3565 Racīmūñ çünkim oldu çeşm-i aḥvel
Cehālet perdesinde kıldı azlel¹⁷⁹⁷
- 3566 Tecellī bulmadı nūr-ı Hudā'dan
Tesellī almadı Tūr-ı 'alādan
- 3567 Uyan ğafletten ey fikr-i perīşān
Nice bir olasıñ nālān u giryān
- 3568 Ne buldun baḥr-i ğaflet sāhilinden
Ne aldun tarḳ-ı rihlet rāhilinden

[İ114a]

- 3569 Neye irdün tecāhül menziline¹⁷⁹⁸
Neyi gördün tekāhül maḥfelinde
- 3570 Ne içün sa'y¹⁷⁹⁹-ı bī-ḥāşıl idersün
Ne içün cehd¹⁸⁰⁰-i bī-dāḥil idersün
- 3571 Ne oldu ḥāşıl u daḥlūñ bu yoldan
Ne buldı sem'-i rūḥuñ işbu dilden
- 3572 Ki olmaz ḳālune maḳrūn ḥālūñ
Makūluñ şādıḳı olmaz maḳālūñ

3558. Dünya ve ahret gönlün meva cennetleri
gözün örtüsüdür.
3559. Bana tecelli /çehre (olarak) Allāh'ın
gerek, bana o nur (olarak) o şahım
gerek...
3560. Ne yana (dönmeyi) dilersem o ilahın,
padişahın yüzünü göreyim.
3561. Her ne kadar tüm alemde seyredilebilse
de güzel yüzlüler onun mazharıdır.
3562. Kendisi Cemil/güzel hem de
cemali/güzelliği sever, bu söz o celal
sahibi (tarafından) doğrulanmıştır.
3563. Güzelliğin hattı can mushafıdır (ki) o,
kovulmuş (şeytanın) gözünden
gizlenmiştir.
3564. Hakk'ın mektubunu görür okumaz,
“deriye neşredileni” iştir anlamaz.
3565. Kovulmuş (şeytanın) gözü şaşı
olduğundan cahillik perdesinde
sapkınlığa düştü.
3566. Allāh'ın nurundan tecelli bulamadı,
yüce Tur (Dağı'ndan) teselli alamadı.
3567. Ey fikri perişan! Uyan. (Daha) ne vakte
kadar ağlayıp gözyaşı dökceksin?
3568. Gaflet denizinin sahilinden ne buldun,
göçün derdinden ne elde ettin?

3569. Cahillik menziline neye eriştin? İhmal
mahallerinde neyi gördün?
3570. Niye elde etmediğin, tesirsiz (şeylere)
çalışıp çabalayıp durursun?
3571. Bu yoldan elde ettiğin ve tesirin nedir
ruhunun kulağı bu dilden ne anladı?
3572. Halin ve kalin birbirine yakın
olmadığından sözün söylediğin sözü
doğrulamaz.

¹⁷⁹⁵ dilersem: zikirsem İ

¹⁷⁹⁶ bk. İktibaslar12, rakı: rabbi İ

¹⁷⁹⁷ azlel: azlel İ

¹⁷⁹⁸ menziline: menzilinden İ

¹⁷⁹⁹ sa'y: cehd İ

¹⁸⁰⁰ cehd: sa'y İ

3573 ‘ Acebdür hem ‘ acebden bu’l-‘ acebdür
Ki zürriyât-ı Âdem bû Lehebdür

[K113b]

3574 Zihî ibn-i pelîd u dîv-i meş’ûm
Zihî merdûd zihî mercûm-ı maḥrûm

Der Beyân-ı Merâtib-i Ulûhiyyet¹⁸⁰¹

3575 İşit bu nükteyi ey ṭalib-i fen
Ki bulasın maḳâm-ı emn u¹⁸⁰² me‘ men

3576 Vücud-ı vâcibüñ temşîlin añla
Gel icmâlin ḳoyub te’vîlin añla

3577 Ki işbu görinen eşkâl u şûret
Ḳamusı bir vücûd oldı ḥakîḳat

3578 Merâtib bu vücûda oldı a‘ zâ
Kimisi esfel u kimisi a‘ lâ

3579 Kimi¹⁸⁰³ sem‘ u kimisi de¹⁸⁰⁴ başardur
Kimi¹⁸⁰⁵ ‘ ilm u kimisi de¹⁸⁰⁶ nazardur

3580 Kimi yed oldı vü kimi eşâbi‘
Kimi riel u kim a‘ zâ-yı cāmī‘

3581 Kimisi rûy oldı ol vücûda
Kimisi mûy oldı ol ḥudûda

3582 Ḳamu varlık anuñdur andan oldı
Bu sırrı her ki bildi anı buldı

3583 Ta‘ addüdü çün şıfâtıdur vücûduñ
Teferrüd zâtıdur¹⁸⁰⁷ cümle ḥudûduñ

3584 Ta‘ addüdden zuhûr ide şıfâtlar
Şıfâtlardan bilünür ma‘ rifetler

[İ114b]

3585 Şıfâtıdan zâta varur ehl-i ma‘ nî
İkisi birdurur vahdetde ya‘ nî

3586 Ḳamu eczâ şıfâtı oldı anuñ
Ol eczâdandurur cismile cânuñ

3573. Acayıptır, hem acayıpten daha acayıptır
ki Adem oğulları Ebu Lehep’leşmiştir.

3574. Ne kadar da alçak oğul ve şom şeytan
ne kadar reddedilmiş ne kötü mahrum
olan taşlanmış.

Ulûhiyet Mertebelerinin Beyanı

3575. Ey bilgiye talip olan bu nükteyi işit ki,
emniyet ve güven makamı bulasın.

3576. Varlığı gerekli olanın temsilini anla,
özeti bırakıp tevilini anla.

3577. Bu (çeşitli) şekillerde görünen suretlerin
tamamı aslında bir vücut idi.

3578. Mertebeler bu vücudun kimisi alçak
kimisi yüce olan azaları oldular.

3579. Kimi duymak kimisi de görmektir, kimi
bilmek kimisi de nazar/görmektir.

3580. Kimi el oldu kimisi parmaklar kimi
ayak oldu kimi toplayıcı uzuvlar oldu.

3581. Kimisi o vücuda yüz oldu kimisi de o
hatlara tüy oldu.

3582. Tüm varlıklar onundur, ondan oldular,
bu sırrı bilen onu buldu.

3583. Vücudun vasfı birden çok oluşudur, tüm
hatların benzersizliği zatındandır.

3584. Sıfatlar adedlenme /sayılma ile ortaya
çıkır, marifetler sıfatlardan bilinir.

3585. Mana ehli sıfattan zata ulaşır, yani ikisi
vahdet (açısından) birdir.

3586. Tüm cüzler onun sıfatı oldu, senin
bedenin ve canın da o eczadandır.

¹⁸⁰¹ Der Beyân-ı Merâtib-ı Ulûhiyyet: -K

¹⁸⁰² u: -İ,K

¹⁸⁰³ Kimi: Kimisi İ

¹⁸⁰⁴ de: -İ

¹⁸⁰⁵ Kimi: Kimisi İ

¹⁸⁰⁶ de: -İ

¹⁸⁰⁷ zâtıdur: zâta İ

3587 Ki cism u cān şıfātuñ mazharıdur
Şıfâtı bilki anuñ manzarıdur

3588 Şıfât anuñdurur bunlar şıfātuñ
Muvahhidler bulur ‘aynını zātuñ

3589 Çü bir bir on olur onuñ vüçüdi
Pes onuñ bir olur resm u hudüdi

3590 Giderseñ müfredâtı bi’t-tamāmı
Kıalur mı ‘aşıruñ hergiz kıyāmı

[K114a]

3591 Ehad ‘aşırdurur¹⁸⁰⁸ ‘aşır ehad’dür
Biri birine maḥdūdile ḥaddür

3592 Bu mecmū‘uñ¹⁸⁰⁹ olınca infikākı
İki yüzden daḥı olur helākı

İ‘tirāz-ı Kelām

3593 Vücüd-ı vācibi bildüñ ki Ehad’dür
Mişil yokdur aña Ferd u Şamed’dür

3594 Ne cüzdür ol ne küldür ol ne cevher
Ne a‘yân vü ne a‘râz vü ne mazhar

3595 Şıfâtı “**lem yelid ve lem yüled**”¹⁸¹⁰dür
Ne resm oldı vüçüdi nâ ḥü haddür

3596 Pes aña mişl u eczâ şâdık olmaz
Mahāl-i ‘aqla kâmil nâṭık olmaz

**Kal’allāhu Tebārake ve Te‘ālā¹⁸¹¹ Leyse kemişlihi
şeyun vehüvessemī‘u’l-başı¹⁸¹²**

3597 Gel ey insān-ı kâmil ehl-i idrāk
İşit bu ma‘nı sen cüst ü çālāk

3587. Beden ve can sıfatın mazharıdır, bilki
şıfat onun görüldüğü yerdir.

3588. Şıfat ona bunlar sıfata aittir, tevhit ehli
zatın aynısını bulurlar.

3589. Onun vücudu bir bir (birlerin
toplanması ile) on olur, onun ise usülü
ve sınırı bir olur.

3590. Müfredatın tamamını giderirsen (geriye)
hiç on kalır mı?

3591. Bir on on (da) birdir, (bunlar)
birbirlerine sınırlar ile bağlıdır.

3592. Bu birleşmişlerin birbirinden ayrılması
iki sebeple helaka sebep olur.

Söze İtiraz

3593. Varlığı mutlak olanın Ehad olduğunu
bildin, onun benzeri olmadığını Ferd ve
Samed olduğunu (da bildin).

3594. O ne cüz ne küll ne cevher ne araz ne
ayan ne de mazhardır.

3595. Sıfatı doğurmayan ve doğurulmayandır.
Onun varlığının sınırı yöntemi yoktur.

3596. Sonra onun benzeri ve cüzlerinin olması
da doğru olmaz, akıl mahali (bu
konuda) tam konuşamaz.

**Allāh Tebarake ve Teala (şöyle)
buyurdu: “O’nun benzeri hiçbir şey
yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla
görendir.”**

3597. Ey kamil insan ey idrak ehli! Gel sen bu
manayı çarçabuk işit.

¹⁸⁰⁸ ‘aşırdurur: ‘aşırdur İ

¹⁸⁰⁹ mecmū‘uñ : maḥmūluñ İ

¹⁸¹⁰ bk. İktibaslar 66

¹⁸¹¹ Kalallāhu Tebārake ve Te‘ālā: Kavlulu Te‘ālā K

¹⁸¹² başı: ‘alim İ, bk. İktibaslar 71

3598 Bu “**kāf**”¹⁸¹³ ı aña kim teşbih içindür
Mişilde¹⁸¹⁴ şübhe aña¹⁸¹⁵ pes niçündür

3599 Anuñ şeyiyyeti ħod oldı şadık
Bu ħükmile ki oldur zāt-ı nāṭık

[İ115a]

3600 Semi¹⁸¹⁶ u hem Başı̄r olduğı anuñ
Vücūdına delīl oldı Ĥudā’nuñ

İc tirāz-ı Āḫir

3601 Eger dirseñ ki nisbet mübşirāta
Başı̄r oldı biküllü mümkināta
3602 Semi¹⁸¹⁷ olduğı dāḫi ol qabildür
Bular külli anuñçün ħod-mişildür

Cevāb

3603 Anuñ mişlini nefy itdügi teklīm
Mürekkēb olduğın eyile tefhīm

[K114b]

3604 Vücūdı çünki müfreddür İlāḫ’uñ
Bulunmaz mişli¹⁸¹⁶ pes ol pādīşāhuñ
3605 Çün oldı mişl cins u¹⁸¹⁷ nev¹⁸¹⁷ e şadık
Olur hem cins u nev¹⁸¹⁷ terkibe lāḫıq
3606 Mürekkeḫ olıcaq zāt-ı müeşşir
Aña lāzım gelür āḫir muqaddir
3607 Pes aña devr gelür hem teselsül
Olur devr u teselsülden tebeddül
3608 Ĥudā’nuñ çünki müfreddür vücūdı
Şıfātıdurur rüsūmı vü ħudūdı
3609 Şular kim resm u ħad virür şıfāta
Duḫül itmek dilerler kāyināta
3610 Ki her mekvende tekvin olsa rüşen
Mükevvende olunur ol mu¹⁸¹⁷ ayyen

3598. Bu “kafı” anla ki teşbih içindir,
benzerinden şüphelenmek daha ne
içindir?

3599. Onun şeyiyyeti/nesnelliği doğru oldu bu
hüküm ile konuşan zat odur.

3600. Onun işitmesi ve görmesi o Allāḫ’ın
varlığına delil oldu.

Bir Başka İtiraz

3601. Eğer kanıtlara nisbet dersin (bil ki) tüm
mümkünleri gören oldu.

3602. İşiten olması da o kabildendir, bunlar
onun için bizatihi örnektir.

3603. Onun, sözü ile benzerini yok ettiğini
söyle, (senin de) mürekkeḫ olduğunu
anla.

3604. Allāḫ’ın mevcudiyeti müfred olduğu
için o padişahın benzeri bulunmaz.

3605. Benzeyen ve cins türü doğruladığı için
cins ve tür terkibe giren/ulaşan olurlar.

3606. Eğer tesir edenin kendisi mürekkeḫ
olursa sonunda kendi değerini de takdir
etmesi gerekir.

3607. Sonra onun devr ve teselsül etmesi
gerekir ki o devir ve teselsülden değişip
başkalaşır.

3608. Allāḫ’ın varlığı müfreddir, yöntemi/usül
ve sınırları sıfatıdır.

3609. Sıfata usül ve sınır verenler kainata
duhul/dahil olmayı isterler.

3610. Ki her oluş yerinde yaratılma meydana
gelse, o (durum) yaratılmışta açıkça
görülür.

¹⁸¹³ bk. İktibaslar 7

¹⁸¹⁴ K’da harekeli

¹⁸¹⁵ aña:olmak İ

¹⁸¹⁶ mişli: mişl K

¹⁸¹⁷ u:-K

3611 Mükevvin olmasa kevn olmaz ol şey
Bu remzi key tefekkür eylegil key

3612 Mükevvin ḥod şıfâtıdır vücûduñ
Şıfât oldu rüsûmı her ḥudûduñ

3613 Çü resm u ḥad tām ola maḳûle
Şıfātuñ lafz yitişdi ḥuşûle

3614 Şıfât ef' âlu'llâh olsa mürekkeb
İder ol iki bir şey-i müretteb

[İ115b]

3615 Gel imdi fi' il sen fâ' ilden iste
‘Amel aşlını var ‘âmilden iste

3616 Görüb naḳşını naḳḳâşa nazar kııl
Eriş naḳḳâşa naḳşından güzer kııl

3617 Naḳış¹⁸¹⁸ ‘ ilmidurur naḳḳâşuñ ey yâr
‘İlim zâtından olur anuñ izhâr

3618 ‘İlimsiz zâta noḳşân lâzım olur
Bu söz¹⁸¹⁹ ḥod ehl-i Ḥaḳḳ’a câzim olur

3619 ‘İlim ma' lûmdan ğayrı degüldür
Fehim mefhûmdan ayrı degüldür

3620 Pes öyle olsa ma' lûmât-ı eşyâ
Anuñ ‘ ilminde vâhid oldu yektâ

[K115a]

3621 Çün oldu ‘ ilm anuñ zâta vâhid
Sözüñ aşlına şıdḳ it olma câhid

3622 Şaḳın inkâr idüb taġyîr olma
Varub şeytân gibi tekfîr olma

3623 Yüzüñ döndürme Ḥaḳḳ’uñ şüretinden
“Tüvellü”¹⁸²⁰ sırrın anla rü ’yetünden¹⁸²¹

3611. Yaratıcı olmaz ise o şey yaratılamaz bu
remzi iyice tefekkür et iyice.

3612. Varlığı olanın/Allâh’ın yaratıcı olması
kendi sıfatıdır, sıfatı tüm sınırların usülü
oldu.

3613. Sınır ve had söze tam uygun olunca
sıfatından konuşma meydana geldi.

3614. Sıfat ve Allâh’ın fiili mürekkeb olsa o
iki şey mürettep olmuş bir şey eder.

3615. Sen şimdi gel fiili failden iste, işin aslını
işi yapandan iste.

3616. Nakışı görüp nakkaşa nazar et, nakkaşa
erişince nakıştan geç...

3617. Nakış nakkaşın ilmindendir, ilim onun
zatından ortaya çıkar.

3618. İlimsizlik zata noksanlık verir, bu sözün
kendisi de hak ehline yeter artar.

3619. İlim malumdan, fehim mefhumdan ayrı
değildir.

3620. Daha sonra öyle olduğundan eşyanın
bilgisi onun ilminde bir, tek oldu.

3621. İlmin onun zatında bir olduğunu anla
sözün aslını doğruyla inkarcı olma.

3622. Sakın inkar edip bozucu olma, gidip
şeytan gibi kafirleşmiş olma.

3623. Hakk’ın suretinden yüzünü döndürme
“tüvellü” sırrını görüşünden anla.

¹⁸¹⁸Nakış: Bu nakış K

¹⁸¹⁹söz: sz İ, okutucu olmadan yazılmış.

¹⁸²⁰"Tüvellü": "Feeynemâ tüvellü"İ, bk. İktibaslar 38

¹⁸²¹rü ’yetünden: rü ’yetden İ

Qavluhü Te'ālā Velillāhi'l-meşriku ve'l-mağrib
feeynema tüvellü feşemme vechu'llāh innallāhe
vāsiun 'alīm¹⁸²²

3624 Ne yaña bakşañ anda gör Hüdā'yı
Neyi görsen fikr kıl Kibriyā'yı

3625 Cihān çetridurur ol pādīşahuñ
'Ayān sırrıdır ol nūr-ı ilāhuñ

Qāle'n-nebiyyü 'Aleyhisselām¹⁸²³ Hāfiyallāhu
lişiddeti zuhūrihi¹⁸²⁴

3626 El-baḥru baḥrun 'alā mā kāne fī kıdem
İnne'l-ḥavādişe emvācu ve enhār

3627 Felātaḥcebenneke¹⁸²⁵ eşkālün tüşākīluha
'Ammen teşekkele fihā fehiye estār¹⁸²⁶

3628 Anuñ kim gözlerinüñ nūrı yokdur
Vücūdı mülkünüñ ma' mūru yokdur

3629 Anuñ kim çeşm(i) a' mā oldı bunda
Hem a' mādur muḥaqqāḳ ol cihānda

[İ116a]

3630 Hidāyet bulmaz a' mā nūr-ı Hāḳ'dan
Ne söz anlasuñ ol "menşūr-ı rak"¹⁸²⁷dan

Allāh Teala'nın sözü: "Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allāh'ındır. Nereye dönerseniz Allāh'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allāh, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."

3624. Her nereye bakarsan orada Allāh'ı gör, neyi görsen o azamet sahibi Rabb'i düşün.

3625. Cihan o padişahın çadırıdır, ortaya çıkanlar o ilahi nurun sırrıdır.

Peygamber Aleyhisselam (şöyle) buyurdu: "Tenzih ederiz o zatı ki, şiddet-i zuhurundan istitar etmiş ve gizlenmiştir."

3626. Deniz, ezeli olduğu üzere denizdir. Hadiseler ise dalgalar ve nehirlerdir.

3627. Oradan teşekkül eden şekiller seni nehirlerin ve perdelerin şekillendirdiklerinden alıkoymasın.

3628. Gözlerinin nuru olmayan kimsenin vücut ülkesi de mamur değildir.

3629. Burada gözü âmâ olan muhakkak ki o dünyada da âmâ olur.

3630. Âmâ, Allāh'ın nurundan hidayet bulamaz "yayılmış bir varakta" (ifadesinden) o ne anlasın?

¹⁸²² innallāhe vāsiun 'alīm: -İ, bk. İktibaslar 38

¹⁸²³ Kalennebiyyü' Aleyhisselām: Kavluhu 'a.s. K

¹⁸²⁴ bk. İktibaslar 39

¹⁸²⁵ Felātaḥcebenneke: Lātaḥcebenneke İ

¹⁸²⁶ fehiye: enhārın K

¹⁸²⁷ bk. İktibaslar 12

**Ḳāvluhu Te‘alā Ve men kāne fī hāzihī a‘ mā fe huve
fī’l-āḫireti a‘ mā ve eḍallu sebīlā.¹⁸²⁸**

- 3631 Çün ol nūrıdurur arzu’s-semānuñ
Anı görmek hoş olur çeşm-i cānuñ
- 3632 Ve’ger bulmaz olırsa rü’yet andan
Ümīdin kat‘ kılsun çeşm¹⁸²⁹-i cāndan
- 3633 Gel ey çeşm-i laṭīfūm terk it anı
Ki görmez ḥaḳḳını gözler yabānı
- 3634 Yabānı gözleyen aḥvel gözüdür
Ḥabīşe söyleyen echel sözüdür

[K115b]

- 3635 Şular kim olmaz bi’l-ḳuvve nāṭıḳ
Kelāmın nefs-i dūna ḳaldı lāḫıḳ
- 3636 Ki nefs-i dūn anuñ perverdesidür
Velī perverde-i pejmürdesidür

Der Şıfāt-ı Nefs-i Emmāre

- 3637 Bu kāfır nefs kim itden beterdür
Ki işi dā’im anuñ şūr u şerdür
- 3638 Çü rāḡıb ola ol eklile şürbe
Dimeḳ şādıḳdur¹⁸³⁰ aña sek ya gurbe
- 3639 Çü şürb¹⁸³¹ u¹⁸³² eklile ḳuvvet bula ol
Sübā‘ī fī‘ line ḳudret bula ol
- 3640 Olur ḥūnrız u cellād u ḥarāmi
Diler kim şayd¹⁸³³ ide ḥalḳı¹⁸³⁴ tamāmı
- 3641 Çü ḳuvvet bula ol şerir u¹⁸³⁵ echel
Ṭarīḳ-i müstākīmi ide eḍlel
- 3642 Ṭutuşub maḥz-ı āteş olur ol cin
Ne teskin aña ne imān u ne dīn

¹⁸²⁸ bk. İktibaslar 72

¹⁸²⁹ çeşm-i: nūr K

¹⁸³⁰ şādıḳdur: şāḳdur İ

¹⁸³¹ şürb: şürbe İ

¹⁸³² u: -K

¹⁸³³ şayd: şayde İ

¹⁸³⁴ ḥalḳı: ḥalḳ K

¹⁸³⁵ u: -K

**Allāh Teala’nın sözü: “Kim bu
dünyada körlük ettiyse ahirette de
kördür, yolunu daha da şaşırmıştır.”**

3631. O yerlerin ve göklerin nuru olduğundan
can gözünün onu görmesi hoştur.
3632. Eğer ondan görüş bulamazsa can
gözünden ümidini kessin.
3633. Ey latif gözüm onu terk et! Ki (o)
hakkını değil yabanı gözler.
3634. Yabanı gözleyen şaşı gözüdür, kötü
söyleyen en cahillerin sözüdür.
3635. Konuşma kuvveti olmayan şu (türün)
sözü alçak nefse erişmiştir.
3636. Ki, alçak nefis onu besleyendir, ancak
perişan (bir) besleyen...

Nefs-i Emmarenin Vasfı

3637. Şu kafir nefis köpektan beterdür ki onun
iş daima kavga ve şerdir.
3638. Yemeye içmeye meyilli olduğundan
ona ya kedi ya köpek demek (de) doğru
olur.
3639. O yemek ve içmekle kuvvet bulur,
sübai/ ahlaksızlık fiiline kudret bulur.
3640. Kan dökücü can alıcı haram yiyen olur,
halkın tamamını avlamak ister.
3641. O çok şerli ve çok cahil kuvvet bularak
doğru yoldan saptırmak ister.
3642. Ateş kaynağı olup tutuşur cin/şeytan
olur, onu iman din teskin edemez.

3643 Pes olur bu maḥalde adı anuñ
Racīm u dīv u şerīr-i cihānuñ

3644 Gehī cinn u gehī iblīs olur ol
Gehī şeytānile bile varur yol

[İ116b]

3645 Sen aña ne beşer di ne behīme
Anuñ aşılıdurur aḥlāk-ı zemīme

3646 Gel imdi aña ne itmek gerekdür
Bu yolda nicesi gitmek gerekdür

3647 Riyāzetle aña tıtmak gerekdür
Ḳanā' at oduna atmak gerekdür

3648 Ki ol oda düşüb ol yanmayınca
Riyāzet rengine¹⁸³⁶ boyanmayınca

3649 Muṭi' olmaz ṭarīḳ-i zū'l-celāl'e
Rızā virmez kelām-ı ber¹⁸³⁷-kemāle

3650 Bu bir ser-keşdürür kim nice ser-keş
Yaḳar buldıgın olur maḥż-ı āteş

[K116a]

3651 Anuñçün bitmez anuñ bār u bergi
Ki āteşliḳdurur¹⁸³⁸ tecrid u terki

3652 Eger ḥākile yār olsaydı ol nār
Bulaydı mālīgla berk u hem bār

3653 Eger ḥāşıl olaydı ma' rifetler
Geleydi ma' rifetlerden¹⁸³⁹ şıfatlar

3654 Biteydi ma' rifetler gülşeninde
Görineydi şıfatlar mekveninde

Der Şıfāt-ı Behāim¹⁸⁴⁰

3655 Gel imdi eyle inşāf u nażar kıl
Behāimlik şıfātından güzēr kıl

3656 Meleklik şūretine kıl heves sen
Ki olasın kemāle muḳtebes sen

3657 Saña bu ' acz bu dürlü belālar
Ki her dem irişür biñ mācerālar

3643. Bu noktada onun adı taşlanmış şeytan
dünyanın (en) şerlisi olur.

3644. O bazen cin bazen iblis olur, bazen de
şeytanla bile aynı yoldan gider.

3645. Sen ona insan de ne hayvan onun aslı
yerilen ahlaktır.

3646. Şimdi gel ona ne etmek gerekir bu
yolda nasıl gitmek gerekir (bil).

3647. Onu riyazet ile tutmak gerekir, kanaat
ateşine atmak gerekir.

3648. Ki o, o ateşe düşüp yanmayınca riyazet
rengine boyanmayınca,

3649. Celal sahibi Allāh'a itaat etmez,
mükemmel olan kelama rıza göstermez.

3650. Bu bir serkeştir ki nice serkeş
bulduğunu yakar ateş kaynağı olur.

3651. O yüzden onun onda yaprak ve meyve
bitmez tecrit ve terki ateşliktir.

3652. Eğer o ateş toprak ile dost olsa yaprağı
da meyvesi de olurdu.

3653. Eğer marifetler elde edilmiş olsa o
marifetlerden sıfatlar da ortaya çıkardı.

3654. Marifetlerin gülbahçesinde bitmesi,
sıfatların görünmesi gerekirdi.

Hayvan Vasfı

3655. Şimdi gel insaf eyle (iyi) bak, hayvanlık
vasıflarını geç.

3656. Meleklik suretine heves et ki
kusursuzluktan iktibas edebilesin.

3657. Sana bu acizlik bu türlü belalar her an
erişen bin (türlü) maceralar,

¹⁸³⁶ rengine: odına İ

¹⁸³⁷ ber: pür İ

¹⁸³⁸ ateşliḳdurur: ateşle İ

¹⁸³⁹ ma' rifetlerden: ma' rifetden İ

¹⁸⁴⁰ Der Şıfāt-ı Behāim: Der Şıfāt-ı Naşāil K

3658 Eşeklikden gelür ey cilt u ahmak
Yaraşur kim olasin dīv-i muṭlaḳ

3659 Nedür her dem bu cenk u cedeller
Ya niçündür bu şeyṭānī ‘ameller

3660 Niçün¹⁸⁴¹ tutmayasın Hakk’uñ¹⁸⁴² tarīḳin
Neden bulmayasın anuñ refīḳin

[İ117a]

3661 Refīḳin ehl-i imān niçün olmaz
Aduñı niçün mü ’min dinilmez

3662 Şerī‘at ehl-i niçün olmayasın
Ḥaḳīḳatden niçün zevḳ almayasın

3663 Bular külli idüb¹⁸⁴³ saña şehādet
Ki sensin şübhesüz dīv-i melāmet

3664 Bu nefsüñ arzusına dolaşma
Yaramaz kişidür aña ulaşma

3665 Hevāsı gönlüñi kılar perişān
Heves itdüğü nesne cāna hüsran

3666 Dilersen yimek u giymek şafāsın
Süresin dāimā şehvet hevāsın

[K116b]

3667 Bu üçü bend-i muḥkemdür belālī
Bularuñ nefis olupdur pāymālī

3668 Bularuñla ider nefis iftiḥārī
Bularuñla olur her fi‘le cārī

3669 Bularuñ birisi eksik bulursa
Birinde şöylekim ‘āciz olursa¹⁸⁴⁴

3670 Gelür başına envā‘-ı belālar
Çeker çok guşşalar dürlü cefālar

3671 Anı fıkır eylemez kim bu hevādan
Ḥalāş olmaz hemīşe biñ belādan

3672 Bulursañ yi vü iç ü kıl ferāḡat
Eger bulmazsan eyle ḳanā‘at

3673 Budur erlik ki sen ḡam yimeyesin
Varub her cilde acın dimeyesin

3658. eşeklikten gelir ey aptal ve ahmak!
Mutlak şeytan olmak da (sana) yakışır.

3659. Her an bu çekişmeler kavgalar bu
şeytani işler ya niçin?

3660. Niçin Allāh’ın yoluna girmiyorsun
neden onun arkadaşını bulmuyorsun?

3661. Arkadaşın ne için iman ehlinden olanlar
olmaz? Senin adına niçin mümin
denilmez?

3662. Niçin şeriat ehli olmayasın? Hakikatden
niye zevk almayasın?

3663. Bunların tamamı sana şahitlik edip
şüphesiz sen melamet şeytanısın
(diyecek).

3664. Bu nefsin isteklerine bulaşma, yaramaz
kişidir ona uyma.

3665. Arzuları gönlünü perişan eder, heves
ettiği şeyler canına hüsran (verir).

3666. Sürekli yemek ve giyinmek safasını
sürersen daima şehvet arzusunu
sürdürüyorsan,

3667. bunlar üç belalı yular olup ayaklar
altındaki nefistendir.

3668. Nefis bunlarla övünür, her iş bunlarla
olur.

3669. Bunların birisi eksiklik bulunursa,
birinde şöyle bir acizlik olursa,

3670. başına çeşitli belalar gelir çok çeşitli
sıkıntılar türlü cefalar çeker.

3671. Onu düşünemez ki bu arzu sebebiyle
olmuştur, bin beladan kurtulamaz.

3672. Bulursan ye iç ve hakkından feragat et,
eğer bulamazsan kanaat et.

3673. Erlik budur ki gam yemeyesin,
değmeyen kaba birine açım demeyesin

¹⁸⁴¹ Niçün: Ne için İ

¹⁸⁴² Hakk’uñ: Hakk İ

¹⁸⁴³ idüb: ider K

¹⁸⁴⁴ 3669-İ

3674 Kānā‘ atde olur dürlü ğinālar
Kānā‘ atden gelür zevk u¹⁸⁴⁵ şafālar

3675 “Kānā‘ at kenzi lā yefnī¹⁸⁴⁶“dür ey cān
Anuñla bulunur hem dīn u īmān

3676 Kānā‘ at ‘ aczile olmak sehildür
Bulub itmek añı muhkem ‘ ameldür

3677 Erenler dünyeyi¹⁸⁴⁷ teşhīr iderler
Tutarlar şüretin tağyīr iderler

[İ117b]

3678 Degül kim dā ‘imā gönlin güderler
Ġulām idinüb anı hūkm iderler¹⁸⁴⁸

3679 ‘ Abeş yirlerde anı çevredürler¹⁸⁴⁹
Tažallūmden vücūdın kurudurlar

3680 Bilürler kim gelür andan şenā‘ at
Kāvī olınca ol itmez itā‘ at

3681 Gehī ḥayrāta gāhī mezbelāta
Şaçarlar anı gāhī mühmilāta

3682 Murādı bunların oldur ki andan
Götüre meylin anuñ dil u cāndan

[K117a]

3683 Gönülde meyli anuñ olmaya hīç
Vücūdını revānuñ kılmaya pīç

3684 Behāyim gibi ol ḥizmetde ola
Enā‘ yim gibi ol şiddette ola

3685 Ki serkeşlik idüb olmaya serdār
Anuñla virmeyeler ḥalka āzār

3686 Kaçankim nefis ola dünyāya māil
Olur dünyā anuñcün dīne ḥāil¹⁸⁵⁰

3687 İki bir maḥalde şıgmaz anuñ¹⁸⁵¹
İki bir kabilden tutmaz anuñ¹⁸⁵²

3688 Biri ğālib gerekdür bir mağlūb
Biri tālib gerekdür bir maṭlūb

3674. Çeşitli zenginlikler kanaatden olur, zevk ve safalar kanaatden gelir.

3675. Ey can! “Kanaat tükenmez hazinedir.” Onunla hem din hem iman bulunur.

3676. Kanaat aczle kolaylaşır, onu bulup kanaat etmek sağlam iştir.

3677. Erenler dünyayı ele geçirir, suretini elinde tutar değiştirirler.

3678. Onu köle edip ona hükmederler daima onun gönlünü güdecek (halleri yok ya)...

3679. Onu abes yerlerden döndürüler vücudunu zulümden kurtarırlar.

3680. Ondan fenalık geldiğini onun güçlü olduğunda itaat etmediğini bilirler.

3681. Bazen hayır işlerine, bazen kötü durumlara, bazen de ihmal edilmelere onu dağıtırlar.

3682. Bunların ondan muradı (dünya) meylini gönülden ve candan giderebilmektir.

3683. Gönülde ona hiç meyl olmasın, ruhta varlığı karışıklık etmesin.

3684. O hayvanlar gibi hizmet etsin. Evcil sürü hayvanları gücünde olsun.

3685. Ki serkeşlik edip kumandanlık etmeye kalkmasın, halkı takdir etmesin.

3686. Nefis dünyaya meylettiğinde dünya onun için dine engel haline gelir.

3687. Onların ikisi bir yere sığmaz ikisi aynı kabilden değildir.

3688. Biri galip biri mağlup biri talip biri matlub olmalıdır.

¹⁸⁴⁵ u: -i

¹⁸⁴⁶ bk. İktibaslar 73

¹⁸⁴⁷ dünyeyi: dünya K

¹⁸⁴⁸ K’da mısralar yer değiştirmiş.

¹⁸⁴⁹ çevredürler: cevredürler K

¹⁸⁵⁰ ḥāil: hāil K

¹⁸⁵¹ anuñ: el-ḥaḳ i

¹⁸⁵² anuñ: ḥaḳ i

3689 İki si da ħı kuvvet bulsa anuñ
Helâkidür ħaķīķat ‘aql u¹⁸⁵³ cānuñ

3690 Ža‘îf olunca ‘aql ey yâr-i tâlib
Olur nefsuñ hevâsı anda ġâlib

3691 Bu nefsuñ heft-ser bir ejdehâdur
Ki her bâşında anuñ biñ hevâdur

3692 Gel imdi virme ol bâşuñ ġıdâsın
Ki andan bulasuñ rûĥuñ rızâsın

3693 Ġıdâsı eksik olunca bu¹⁸⁵⁴ mâruñ
Kesilür kuvveti olur şikâruñ

3694 Şikâruñ ža‘afla olur senüñ ol
Ķavî olunca bulunmaz aña yol

[İ118a]

3695 Ža‘îf it anı virme ġıdâsın
Ki dâim gözleyesin ħaķ rızâsın

3696 Ķıl anı terbiyetle mâr iken mūr
İt anuñ meskenetle nârını nūr

3697 Çün ol öle hevâsı ħalmaz anuñ
Göresin kim ne râĥat ola cānuñ

3698 Egerçi ölmek aña mümkün olmaz
Velîkin dirilüb şer da ħı ħılmaz¹⁸⁵⁵

3699 Bu râhı¹⁸⁵⁶ ħoma elden ey birâder
Saĥın kim olmayasın ehl-i Âzer

[K117b]

3700 Maķâm-ı emn içinde ħâş olasın
Ĥavâşile varub vuşlat bulasın

3701 Bu kez saña cehennem¹⁸⁵⁷ ola cennet
Ĥudâ’dan bulasın ġufrân u raĥmet

3702 Ĥabîşe tayyibâta ola dâĥil
İkilik gide vahdet ola ħâşıl

3703 Budur aşl-ı kelâm u şıdķ-ı iĥlâş
Ki ħâş olmayan olmaz vâşıl-ı ħâş

3689. Eğer ikisi de kuvvet bulsa hakikaten
aklın ve canın mahvoluşudur.

3690. Ey talep eden sevgili! Akıl zayıf olunca
nefsin arzusu galip olur.

3691. Bu nefsin yedi başlı bir ejderhadır, onun
her başında bin arzu vardır.

3692. Şimdi gel (de) o başın ġıdâsını verme ki
onda ruhun rızasını bulasın.

3693. Bu yılanın ġıdâsı eksik olunca, (o) av
hayvanının kuvveti kesilir, senin
ganimetin olur.

3694. Senin ganimetin (silahın)
zayıflıktır/onun zayıf kalmasıdır, güçlü
olunca ona erişilmez

3695. Zayıflat onu, ġıdâsını verme ki daima
Allâh’ın rızasını bekleyesin.

3696. Onu terbiye ile yılanken karınca et, onu
fakirlikle ateş iken nur et.

3697. Çünkü o ölünce arzusu isteġi ħalmaz,
gör canın nasıl rahatlar...

3698. Her ne kadar ölmesi mümkün deġilse de
canlanıp da kötülük edemez.

3699. Ey kardeşim, bu yolu elden bırakma,
sakın ki ateş ehlinden olmayasın.

3700. Emniyet makamında seçkin olasın,
seçilmişler ile gidip vuslat bulasın.

3701. Allâh’tan rahmet, bağışlanma bulasın
cehennem sana cennet olsun.

3702. Kötülükler güzel nimetlere dahil olsun
ikilik gitsin vahdet hasıl olsun.

3703. İhlâsın doğrusu ve sözün aslı budur has
olmayan hasın vasılı olamaz.

¹⁸⁵³ u: -î, K

¹⁸⁵⁴ bu: ol î

¹⁸⁵⁵ ħılmaz: gelmez K

¹⁸⁵⁶ râhı: râyî î

¹⁸⁵⁷ saña cehennem: saña ki cehennem î

Bakiyye¹⁸⁵⁸-yi Ma'rifet-i Nefs-i Nāṭıka

- 3704 Bu nefis-i nāṭıka kim pür-ḥaṭardur
Dil u cāna 'adüvv-i mu' teberdür
- 3705 Ben anı ḥalvetümde cin buldum
Anuñla nice nice cenk kıldum
- 3706 Bu cin kim didiler vardur muşaddak
Yürürler ğayb ḥālinde muḥaḳḳak
- 3707 Görünmezler bular 'aḳl ehline hiç
İderler 'aḳl olan yirde ser-piç
- 3708 Hicāb olur bulara 'ilmile 'aḳıl
Buṭün ehl ḳatında böyledür naḳl
- 3709 Tamāmet 'aḳl başdan gitmeyince
Kişi kendüyi mecnūn itmeyince
- 3710 Buların rü'yeti mümkün olınmaz
Uşulı vü fūrū'ı hem bilinmez

[İ118b]

- 3711 Yürürler her vücūda daḥl iderler
Gehi gelürler ü gāhi giderler
- 3712 Bularuñ cismi çün cism-i laṭifdür
Bular ṭayy-i mekān ider ḥafifdür¹⁸⁵⁹
- 3713 Bular olur ṭabī' atden mürekkeb
Nitekim oldu eflāk müretteb
- 3714 Ṭabī' atden ötedür 'ālem-i rüh
Daḥı andan öte Ḳuddüs u¹⁸⁶⁰ Şubbüh
- 3715 Ṭabī' atden mürekkeb olıcaḳ şey
'Anāşır gözi anı göremez key

[K118a]

- 3716 'Anāşırdan laṭif olur¹⁸⁶¹ ṭabī' at
Budur cinnüñ vücūdına ṭarīḳat
- 3717 Eşer virür veli kendü görölmez¹⁸⁶²
Anı ṭutmağıcün eller erilmez

Nefs-i Nāṭıka'nın /Konuşan

Nefsin Bilgisinden Geri Kalanlar

3704. Bu insan ruhu tehlike doludur, gönle ve cana itibarlı/kuvvetli bir düşmandır.
3705. Ben onu halvetimde cin (olarak) buldum onunla nice nice mücadele ettim.
3706. Bu cin dedikleri doğrulanmış (bir) şekilde vardır, gerçekten gayb aleminde yürürler/yaşarlar.
3707. Bunlar akıl ehline görünmezler, akıl olan yerde baş(aşağı) kıvrılırlar.
3708. İlim ve akıl bunlara örtü olur, batın ehli tarafından böyle nakl edildi.
3709. Akıl tamamen baştan gitmeyince kişi kendini mecnun etmeyince,
3710. bunları görmek mümkün olmaz usulü ve fūru (da) bilinmez.
3711. Vücuda dahil olabilir gezinebilirler, gah gelir gah giderler.
3712. Bunların cismi latiftir/soyuttur, bunlar hafiftir mekan değiştirebilirler.
3713. Bunlar (tıpkı) feleklerin olduğu gibi tabiatden terki edildiler.
3714. Ruh alemi tabiatden ileridir ondan daha ötesi Kuddüs ve Subbuh olan Allāh'tır.
3715. Tabiatden olan şeyleri anasır/unsurların gözü iyi göremez.
3716. Tabiat unsurlardan (daha) latiftir/soyuttur, cinin varlığının şekli/yolu budur.
3717. Tesir eder ancak kendisi görölmez, onu tutmaya eller erişmez.

¹⁸⁵⁸ Bakiyye: -İ

¹⁸⁵⁹ ḥafifdür: zāifdür İ

¹⁸⁶⁰ u: -İ, K

¹⁸⁶¹ laṭif olur: laṭifdür İ

¹⁸⁶² görölmez: görünmez İ

- 3718 Anuñ teşhîri ‘ilmile olur bil
Dilersen anı ‘ilmüñ çâresin kııl
- 3719 Buları ehl-i hâl¹⁸⁶³ teşhîr iderler
Tutarlar şüretin tağyîr iderler
- 3720 Bular teşhîr olunmayınca ey cân
Velâyet ehline ğayb olmaz âsân
- 3721 Velîler kim bilürler ğayb hâlin
Ki işitmişsin anuñ hâl u¹⁸⁶⁴ mākâlin
- 3722 Bu hâlile bilürler kim nüfusuñ
Kılub teşhîrini ya‘ nî rüusuñ¹⁸⁶⁵
- 3723 Ğulâm idübenin hâkim olurlar
Bulardan hayr¹⁸⁶⁶ vü şerri bilürler
- 3724 Riyâzetle¹⁸⁶⁷ olub bunlar muşaffâ
İderler qalb mir’atın mücellâ
- 3725 Mücellâ olıcağ âyine-i dil
Kamu ğayb anda zâhir oldı bilgil
- 3726 Melâyik şüreti görünür anda
Erâyik milkine irilür¹⁸⁶⁸ anda
- 3727 Melekler cem‘ olur cân şöhetine
‘Urûc ider felekler hey’etine

[İ119a]

- 3728 Dağı andan öte sa‘ y olsa kâmil
Olinur şöhet-i Raḥmân hâşıl
- 3729 Bu söz kim sen anuñla olduñ insân
Bulardur ol melâyik bilgil ey cân
- 3730 Kelâm-ı tayyibe bilgil melekdür
Ḥabîşe cindürür kim aşlı şekdür
- 3731 Kelâmuñ şüreti çün kim ikidür
Ol iki şüretin zâhiri birdür
- 3732 Biri bātındurur kim ol melekdür
Melek ya‘ nî ki ol halk-ı felekdür

[K118b]

3718. Onun ele geçirilmesi ilim ile olur bil,
onu dilersen ilmin çaresine bak.
3719. Bunları hal ehli ele geçirir, suretini tutar
başkalaştırır.
3720. Ey can! Bunlar tutulmaz ise velayet
ehline gayb sağlam (açılmaz).
3721. Gayb halini veliler bilirler ki sen de
onun ahi ve sözünü işitmişsindir.
3722. Ruhları bu hal ile bilirler başlarını böyle
ele geçirirler.
3723. (Onları) köle ederek hükmederler hayrı
ve şerri (böylece) bilirler.
3724. Bunlar riyazetle saflaşarak kalp
aynasını cilalı yaparlar.
3725. Gönül aynası mücella olduğunda gaybın
tamamı onda ortaya çıkar bil.
3726. Orada meleklerin sureti görünür, orada
tahtlar ülkesine erilir.
3727. Melekler can sohbetinde birleşir,
felekler heyetine yükselirler.
3728. Ondan daha ötesine gitmek mümkün
olsa Rahman’ın sohbetine erilirdi.
3729. Ey can! Seni insan yapan bu sözdür,
bunlar da meleklerdir bil.
3730. Bil ki güzel sözler melektir, kötü olan
cindir aslı da şüphedir
3731. Sözün iki sureti vardır görüneni birdir.
3732. Biri gizli olan ki o melektir, yani o
melek feleklerin yarattığıdır.

¹⁸⁶³ hâl : dil İ

¹⁸⁶⁴ u: -K

¹⁸⁶⁵ ya‘ nî rüusuñ: ya‘ nî ol rüusuñ K

¹⁸⁶⁶ hayr: hayr İ

¹⁸⁶⁷ Riyâzetle: Riyâz ile İ

¹⁸⁶⁸ irilür: irinür K

- 3733 Bu zāhir şūreti terk eylese cān
Olur ol şūret- pākile¹⁸⁶⁹yeksān
- 3734 Kelāmuñ şūret-i ğaybisi oldur
Ṭarīķi ehli ğaybın işbu yoldur
- 3735 Kelāmile bulur eşyā vücdı
Kelāmile bulur resm u ĥudūdı
- 3736 Ḥabīşe nefis-i nātıķdur muḥakķak
Hem oldu ṭayyibe rūḥa muṣaddak

İ' tirāz-ı Kelām

- 3737 Didiler nefis rūḥuñ ğayrı olmaz
Kelām ehli anı anda ğayr bilmez
- 3738 Ki nefis-i nātıķa ism oldu anda
Bu resm ile irer rūḥ ol fütūḥa
- 3739 Gerekse nefis di aña gerekse rūḥ
İkisi birdürür ey çeşm-i meftūḥ

Cevāb

- 3740 Belī bir olur ol lafz-ı muḥayyel
Şol eşnāda ki nefis ola mükemmel

[İ119b]

- 3741 Ki istikmāl ide bu nefis-i nātıķ
Añā rūḥ ol kabilden ola şādıķ
- 3742 Degül kim rūḥ-ı ḥayvāni ola ol
Yaḥūd taḥyıl¹⁸⁷⁰-i şeyṭānī ola ol
- 3743 Ki nātıķ ola vü emmāre ola
Şalāḥı terk idüb mekkāre ola
- 3744 Cehālet ola dün-i gün kārı anuñ
Ḍalālet ehli¹⁸⁷¹ ola yārı anuñ
- 3745 Leīm u nākes u maḥrūm ola
Baḥıl ü müfsid u meş'üm¹⁸⁷² ola
- 3746 Şadāķat itmeye ehl-i Ḥudā'ya
Liyāķat bulmaya ol Muşṭafā'ya

3733. Can bu görünen sureti terk etse, pak suret ile eşit olur.
3734. Sözüñ gayba ait şekli odur, gayb ehlinin yolu işte bu yoldur.
3735. Eşya mevcudiyeti kelim ile bulur, kelim ile yöntem ve sınır belirlenir.
3736. Muhakkak kötü olan (nefis) insan nefsidir, iyi olan ise ruha aittir/ruhun tasdik ettiği nefistir.

Kelama İtiraz

3737. Nefis ruhtan ayrı olmadığını kelim ehlinin ikisini birbirinden ayırmadığını söylediler.
3738. Onun ismi konuşan nefis/insan nefsi oldu o ruh, bu usül ile açılır/fetholur.
3739. Ey gözü açık! Ona gerek nefis de gerekse ruh ikisi aynı (şeylerdir).

Cevap

3740. Evet, nefsin kemale erdiği şu esnada o hayali söz (ile) bir olur.
3741. Ki bu konuşan nefis tamamlansın (diye) ruh onu o kabilden doğrulayan olur.
3742. O hayvani ruh olmadığı için ya da şeytani hayallerden olmadığından,
3743. konuşan ve (kötülüğü) emreden (nefis) olur doğruluğu terk edip hileci olur.
3744. İş gece gündüz cahillik olup, onun sevdikleri dalalet ehli olur.
3745. O alçak uğursuz ve mahrum, cimri fesatçı ve şom olur.
3746. O, Allāh ehline sadakat etmez, Mustafa'da liyakat bulmaz.

¹⁸⁶⁹ pākile: ḥākile İ

¹⁸⁷⁰ taḥyıl: taḥbīs İ

¹⁸⁷¹ ehli: ehl K

¹⁸⁷² meş'üm: meşşüm İ,K

3747 Çüride rüzigāruñ lu‘b u lehve
‘Abeş ‘ömrünü ħarc eyleye sehve

[K119a]

3748 Ne Rabb’in bile vü ne kendü ħālın
Ne mebdēini bile vü¹⁸⁷³ ne meālın

3749 Anuñ gibi racīm u nefsi-şūma
Ne lāyık ola rūḥ ismi ol ḡalūma

3750 Ki rūḥı “nefaḥtū” ta‘līk ider Ḥaḡ
“Nefaḥtū fiḥi”¹⁸⁷⁴ der ol Ḥayy-ı muṭlaḡ

3751 “Nefaḥtū” fi‘l-i fā‘il “fiḥi”¹⁸⁷⁵ mef‘ul
Birisi oldı cā‘il birisi mec‘ul

3752 Çü “minrūḥi”¹⁸⁷⁶ ḡaber olındı rūḡa
Yitişdi ol ḡaberden biñ fütūḡa

3753 Kaḡan bir olısar insān-ı kāmīl
Anuñla kim ola ol div-i cāḡil

3754 Ki insān nefsi Rahmān’a ilter
Şaḡīler göñlünü şeyṡāna yilter

3755 Çü nefsiñ zarfı¹⁸⁷⁷ tendür ey birāder
Ten oldı nefse yār u daḡı māder

3756 Eger nefsiñ olaydı rūḡ yāri
Bulaydı Ḥaḡ katında i‘tibārı

3757 Şular kim nefsi yār eyledi¹⁸⁷⁸ rūḡa
Yitişdiler maḡāmāt-ı fütūḡa

[İ120a]

3758 Çü ten zarf oldı uş nefse mu‘ayyen
Bu nefsi dāḡi rūḡa zarf kıl sen

3759 Hem olur rūḡ zarfı nūr-ı Ḥaḡḡ’uñ
Hem olur nūr olan mañṡūr-ı Ḥaḡḡ’uñ

3760 Çü mañṡūriḡe nāṡır ola vāḡid
Gehī mescūd olur kāḡi sācid

3747. Zamanını oyun ve eğlence ile çürütür,
abes ömrünü yanlış (şekilde) harcar.

3748. Ne Rabb’ini ne de kendi halini bilir, ne
başlangıcını ne de sonucunu bilir.

3749. Onun gibi kovulmuş ve şom nefisliye o
zalime ruh ismini hakeder mi?

3750. Çünkü Hak ruhu “nefahtu” ile bağlar, o
daim diri olan ruha “ona üfledim”
buyurur.

3751. “Nefahtu” failin fiili “fihi” meful, biri
yapan Allāh diğeri yapılmış oldu.

3752. “Min ruhi” ruha haber oldu, (ruh) o
haberden bin fetihlere erişti.

3753. İnsan-ı kamil ile cahil şeytan nasıl bir
olacak?

3754. Ki insan nefsi Rahman’a, isyankarlar
gönülünü şeytana eriştirir.

3755. Ey kardeşim! Nefsin zarfı ten olduğu
için, ten nefse sevgili ve dahi anne oldu.

3756. Eğer nefsin sevdiği ruh olsaydı, Hak
katında itibar bulurdu.

3757. Nefsi ruha sevgili eden şu kimseler
fetihlerin makamlarına eriştiler.

3758. Ten nefsi görünür kılan zarf oldu, sen
nefsi de ruhun zarfı (gibi düşün).

3759. Ruh (da) Hakk’ın nurunun zarfı olur,
nur (ise) Hakk’ın kendisine baktığıdır.

3760. Kendisine bakılan ve bakan birdir,
bazen secde edilen bazen de secde eden
(aynıdır).

¹⁸⁷³ vü:- İ

¹⁸⁷⁴ bk. İktibaslar11

¹⁸⁷⁵ bk. İktibaslar11

¹⁸⁷⁶ bk. İktibaslar11

¹⁸⁷⁷ zarfı: zarf K

¹⁸⁷⁸ eyledi: itdi K

Der Beyân-ı Aşl-ı Nefs

- 3761 Gel ey hâl-i nefsi fıkır iden cân
Gel ey ehl-i kemâl u¹⁸⁷⁹ kâmil insân
- 3762 İşit aşlını nefsün kim denîdür
Kim anuñ milki¹⁸⁸⁰ ‘anâşır mekvenidir¹⁸⁸¹
- 3763 Kim anlar cem olub terkîb olunca
‘Urûca meyl idüb rütbet bulınca¹⁸⁸²

[K119b]

- 3764 İdüb hâkile mâ terkîb u tekvîn
Bulub bād ile âteş¹⁸⁸³ anda telvîn
- 3765 Olur elbette bir tevlîdi şeyün
‘Arazdan cevher tefrîdi şeyün
- 3766 Ki ol izhârı ola tûl u ‘arzuñ
Dağî ‘umkuñ ki aşıldur bu fer‘uñ
- 3767 Çü eb‘ âd-ı şelâşe oldı anda
Taḥarrük lâzım oldı ol meyānda
- 3768 Çü taḥrîk eyledi nefis oldı adı
Bu resme oldı terkîbin nihâdı
- 3769 Çün ol şey oldı o taḥrîke kâdir
Pes andan toḥm atdı Rabb-i zâhir
- 3770 Ki ol toḥma didiler nefis-i nâṭık
Bu ḳavle müstemi‘ ol aña şâdıḳ
- 3771 Çü nefis-i nâṭıka toḥm-ı ceseddür
Anuñçün mâyili hırş u ḥaseddür
- 3772 Bu toḥmı nuṭfede mevcûd ider Ḥaḳ
Ki dâ‘im nuṭfeye olur mu‘allaḳ

[İ120b]

- 3773 İki ta‘lîḳi¹⁸⁸⁴ vardur bilgil anuñ
Biri cismüñdürur birisi cānuñ
- 3774 Kaçankim ide ol cisme ta‘alluḳ
‘Araz olur söze eyle taṣadduḳ

Nefsin Aslının Beyanı

3761. Ey nefsin halini düşünen can gel! Ey kemal ehli ve kamil insan gel!
3762. Onun aslını işit o alçaktır, onun ülkesi unsurlar alemidir.
3763. Onlar birleşip terkip olduklarında, /uruc ederek yükselerek rütbe kazandıklarında,
3764. toprak ile su terkip meydana getirdiğinde rüzgar ile ateş renk verdiklerinde,
3765. bir şeyin doğuşu, araz (ile) cevherin ayrılması meydana gelir.
3766. O yükseklik ve genişliğin ve dahi bu ferin aslı olan derinliğin izharı
3767. (yani) üç boyut orada oluştu, o arada hareket lazım oldu.
3768. Hareketlendi ve adı nefis oldu, terkinin yaratılışı bu yöntem ile oldu.
3769. O şey harekete kadir olunca zahir olan rab ona tohum/çekirdek attı.
3770. O tohuma nefis-i natika/insan ruhu dediler. Bu sözü dinle, doğru anla.
3771. İnsan ruhu cesedin tohumu/çekirdeğidir, o yüzden (o) hırs ve hasede meyillidir.
3772. Hak bu tohumu dölsuyunda var eder, o daima dölsuyuna bağlıdır.
3773. Onun birisi bedenle birisi can ile olmak üzere iki bağı vardır.
3774. Beden ile bağlandığı/alakalandığı zaman araz halini alır, sözü doğrula.

¹⁸⁷⁹ u: -î

¹⁸⁸⁰ milki: milk K

¹⁸⁸¹ mekvenidir : me‘menidür İ

¹⁸⁸² rütbet bulınca: tertîb olunca İ

¹⁸⁸³ âteş: ins İ

¹⁸⁸⁴ ta‘lîḳi: ta‘lîḳ İ

3775 Ne vaktin kim ola rūḥa mu‘allaḳ
Aña cevher dimek olur muşaddaḳ

3776 ‘Araz kim ma‘denidür cins olur ol
Çü cins oldu bulunur cevhere yol

3777 Biri¹⁸⁸⁵ ḥabb-ı nevâdur kim cisimdür
Biri nūr-ı Ḥudâ’dur kim isimdür

3778 Cisim ḥabb oldu vü anuñ nevâsı
Şemerdür kim serinden çıktı pāsı

3779 Yine pāsında görindi sırrı anuñ
Kemâlin fikr eyle ḡayb-dānuñ¹⁸⁸⁶

3780 Seri pāy eyler vü pāyı ser eyler
‘Avārız gösterür hem cevher eyler

[K120a]

3781 Birisi “**kāf u nūn**”¹⁸⁸⁷ lafzında merhūn
Birisi ḥabb-ı nuṭfe içinde meknūn

3782 Bu nefsūñ aşlı¹⁸⁸⁸ çünkim ma‘denidür
Anuñçün geh refī‘ vü geh denidür

3783 Bunı ‘aşḳ âteşiyle yaksa hoşdur
Ki bunun ḡıll u ḡışı çıkısa hoşdur

3784 Bunı ‘aşḳ âteşinde pāk eyle
Kelāmuñ aşlını idrāk eyle

3785 Yanub bu ‘aşḳ odında pāk olunca
Nuḥūsetden vücūdı çāk olunca

3786 Bulunur anda aşl¹⁸⁸⁹-ı kabiliyyet
Ki şādık ola fi‘ ile¹⁸⁹⁰ fā‘iliyyet

3787 Bu yanmayınca rūḥa kābil olmaz
Varub bir isme daḡı dāḡıl olmaz

3788 Yanub kābil olunca rūḥile ol
Varur bir cisme daḡı ol bulur yol

3789 Çü dāḡıl olıcaḳ ḡayy ider anı
Ḥayāt olunca şād ider revānı

[İ121a]

3775. Ruh ile bağlandıḡı/alakalandıḡı zaman
ona cevher demek doğru olur.

3776. Araz madenidir, o cins olur, cins
olduḡundan da cevhere erişir.

3777. Biri kuvvet/servet çekirdeḡidir ki (adı)
bedendir, biri Allāh’ın nurudur isimdir.

3778. Beden tane/çekirdek oldu. O serveti
ayaḡı başından çıkan meyvesidir.

3779. Yine onun sırrı ayaḡında göründü,
ḡaybı bilen zatın kusursuzluḡunu düşün.

3780. Başı ayak ayaḡı baş eyler, arazları
gösterir, hem cevher eyler.

3781. Birisi “ol” sözünde rehin edilmiş, birisi
dölsuyu çekirdeḡinde dizilmiş.

3782. Bu nefsin aslı madene özgü nitelikler
taşıdıḡından kimi zaman yüce kimi
zaman alçaktır.

3783. Bunun aşḳ ateşi ile yanması güzeldir ki
çer çöpünün çıkması güzeldir.

3784. Bunu aşḳ âteşinde temizle, kelâmın
aşlını idrak eyle.

3785. Bu aşḳ âteşinde yanıp temizlenince
vücud uğursuzluktan yırtılıp
(kurtulunca),

3786. onda kabiliyetlerin aslı ortaya çıkar ki
fiil ile failiyet doğru olsun.

3787. Bu (nefis) yanmayınca ruhda kabiliyet
olmaz, gidip bir isme dahil olamaz.

3788. O yanıp ruh ile kabiliyet kazanınca bir
cisme erişir.

3789. (Cisme) dahil olduḡunda ona canlılık
verir, hayat gelince de ruhu şād eder.

¹⁸⁸⁵ Biri: Bir İ

¹⁸⁸⁶ dānuñ: zātuñ İ

¹⁸⁸⁷ bk. İktibaslar 7

¹⁸⁸⁸ aşlı: aşı K

¹⁸⁸⁹ aşı: aşı İ

¹⁸⁹⁰ fi‘ ile: fi‘ il K

3790 Çü ‘aşk odunda taş‘îd oldu cevher
Görindi şûretinden rûy-ı dilber

3791 Gel imdi şâbit it cismile anı
Ki andan bulasın ‘ayn’ül-‘ayânı

3792 Kamu ğayb aña ma‘ lûm ola fi’l-hâl
Kamu ħâlî¹⁸⁹¹ bile bî- kıl u bî-ķâl

3793 Bu nefis u rûh u¹⁸⁹² cismün şohbetidür
Bularuñ birbirile vuşlatıdur

3794 Bu mermüzât ahz itdüñse rüşen
Saña ħaşıldurur maţlûb a‘ yen

3795 Bu rütbedür merâtib müntehâsı
Bu deñlü olur anuñ muķtezâsı

3796 Bu yerden ilerü ‘aqla naţar yok
Velî ‘aşk-ı ħaķîķide sefer çok¹⁸⁹³

3797 ‘Uķûluñ ħaddi anda müntehâdur
Velîkin bâbı ‘aşkuñ mübtedâdur

Der İstihbâr-ı ‘Aşk

[K120b]

3798 Gel ey ‘aşkuñ ğamuñdan ğam yudanlar
Vücûdı ‘aşkile tekmiñ idenler

3799 Yatanlar ğülsitân-ı ‘aşk içinde
Kalanlar bûsitân-ı ‘aşk içinde

3800 Hevâ-yı ‘aşkile pervâz idenler
Safâ-yı ‘aşkile serbâz idenler

3801 Cemâl-i ‘aşkile zîbâ olanlar
Kemâl-i ‘aşkile ğüyâ olanlar

3802 Nice tadrîs idersüz ‘ilm-i ‘aşkı
Nice taķdîs idersüz silm-i ‘aşkı

3803 Sıfâtile olur mı ‘aşk mevşûf
Yahûd ol zât için mi oldu mevķûf

3804 Nedür işbu tarîķuñ muķtezâsı
Ne yerde müntehâdur müntehâsı

[İ121b]

3790. Cevher aşk ateşinde ısıtılarak
buharlaştığı için /yükseldiğinden,
suretinden sevgilinin yüzü görüldü.

3791. Şimdi gel beden ile onu(ruhu) sabit et
ki, ondan asılların aslını bulasın.

3792. Bundan böyle tüm gaybı o bilir, her hali
konuşmaksızın anlar.

3793. Bu nefis, ruh ve bedenin sohbetidir,
(cisim ise) birbirleri ile vuslatıdır.

3794. Bu remizleri açıkça anladıysan matlubu
elde edersin.

3795. Mertebelerin sonu bu rütbedir, onun
gerekliliği böyle olur.

3796. Buradan ilerisini akıl göremez fakat
gerçek aşkta sefer çok...

3797. Akılların sınırı onda son haddindedir,
velakin aşkın kapısı giriş kısmıdır.

Aşkın Haberi

3798. Ey aşkın gamından gam yutanlar,
vücudu aşk ile kemale erdirenler gelin!

3799. Aşkın gülbahçesinde yatanlar, aşk
bahçesinde kalanlar,

3800. aşkın havası ile kanatlanırlar, aşkın
safası ile korkusuzlaşırlar,

3801. Aşkın güzelliği ile süslenenler, aşkın
olgunluğu ile konuşanlar,

3802. aşkın ilmini nasıl öğretirsiniz? Aşkın
barışıklığını nasıl mukaddes bilirsiniz?

3803. Aşk sıfat ile vasıflandırılır mı? Ya da
zata mı bağılı o?

3804. Bu yolun gerektirdiği nedir? Son
noktasının sonu nerededir?

¹⁸⁹¹ ħâlî: ħâl K

¹⁸⁹² u: - ĩ

¹⁸⁹³ 3796 -K

3805 Nedirsüz ‘aşķile Hāk arasında
Nice devr itdüñüz devvâresinde

Der Cevâb

3806 Gel ey rüşen dil u mir’at-ı şafî
Gel ey mışbâh-ı envâr-ı izâfî

3807 Şıfâtın şorma ‘aşķuñ kim fenâdur
Kamu şey ol fenâda muntelhâdur

3808 Habîr olmaz fenâdan añla rüşen
Fenâ aḥbârla olmaz mübeyyen

3809 Şıfâtıdır bu nâruñ ihtirâķı
Ki dâyim vahdet olur iştiyâķı

3810 Yaķar ġayriyyetin¹⁸⁹⁴ virür fenâyâ
Kalur ‘ayniyyeti varur beķâyâ

3811 Şıfât olur ikilikde mu‘ayyen
İkilik olmasa olmaz mübeyyen

3812 Biri vâşıf gerekdür biri mevşûf
Ki ola birisi birine mevķûf

3813 Bu ta‘rîf olķamaz ‘aşķa muvâfıķ
Bu tavşîfle olķamaz ‘aşķ muṭâbıķ

[K121a]

3814 Ki ḥazf itmek gerek aġyârını ‘aşķ
Diler kim vâḥid ide yârını ‘aşķ

3815 Çü ‘aşķ u ‘âşık u ma‘şûk birdür
Bu remzi fıkır eyle kim ne sırdur

3816 Kamu varlık fenâ olmaķ gerekdür
Ki bir nesne beķâ bulmaķ gerekdür

3817 Şıfât-ı ‘aşķa beñzer baḥr-i zâḥir
Ki anda olmaya evvel u âḥir

3818 Tamâmet ola anuñ ittişâli
Bulunmaya lüzûm¹⁸⁹⁵-ı infişâli

3819 Aña irincegiz enhâr-ı küllî
Vücûdın bulmaya âşâr-ı küllî

[İ122a]

3805. Pergelinde nice (kez) devr ettiġiniz aşķ
ile Hak arasında(kiler için) ne dersiniz?

Cevap

3806. Ey gönlü parlak, ayinesi saf gel, izafi
nurların kandili gel!

3807. Aşķın sıfatını sorma ki o faniliktir, her
şey o fanilikte son noktasını (bulur).

3808. Açıkķa anla ki fanilikten haberdar
olmaz, fani olan haberler ile de beyan
olmaz.

3809. Bu ateşin tutuşması sıfatıdır, daima
şiddetle istediġi vahdettir.

3810. Başķalığı yakar faniliġe verir, aynılığı
bakiliġe kalır.

3811. Sıfat ikilikte açıkķa görölür, ikilik
olmaz ise (sıfat) ortaya çıkmaz.

3812. Biri birine baġlı olmak üzere bir vasıf
bir de vasfedilen olmalıdır.

3813. Bu tarif aşķa uygun deġildir, aşķ bu
vasıflandırma ile uyuşmaz.

3814. Aşķta aġyarı kaldırmak gerekir, aşķ
sevdiġinin tek olmasını ister.

3815. Aşķ, aşık ve maşuk birdir bu remzi
düşün ki (nasıl) bir sırdır.

3816. Tüm varlıkları fena etmek gerekir ki bir
(parķa) beķa bulunabilsin.

3817. Başķlangıcı sonu olmayan coşķun deniz
aşķın sıfatına benzer.

3818. Ona erişme tamamen olur, parķasının
lüzumu yoktur.

3819. Tüm nehirler ona erdiġinde kendi
varlıklarından (hiçbir) eser bulamazlar.

¹⁸⁹⁴ġayriyyetin: ġayriyyeti İ

¹⁸⁹⁵lüzûm: lüzûmı İ

3820 Ne deñlü āb olırsa nehr içinde
Varunca mañv olur ol bañr içinde

3821 Eşer görünmeye¹⁸⁹⁶ ābından anuñ
Taşavvur olmaya¹⁸⁹⁷ t̃abından anuñ

3822 Bu sözden fıkır eyle bañr-i ‘aşkı
Bu dilden zıkr eyle bañr-i ‘aşkı

3823 Bu bañre dañl idenler ğarķ olırlar
Bulub cem‘ iyyeti bī-farķ olırlar

3824 Çün andan¹⁸⁹⁸ münķalib olur ħaķīķat
Bilinür sālīke aşl-ı t̃arīķat

3825 Bu ilden cān ile rıñlet ider ol
Bu yoldan bir yola dāñi gider ol

3826 Bu nev‘ i şüretüñ çünkim gidiser
Ĥudā anı dañı yek şekl idiser

3827 K‘anuñ cinsi ‘anāşırdan degüldür
Anuñ aşlı zevāhirden degüldür

3828 Kişi kim ‘aşk ile olsa mübeddel
Kemāliyyet bulur cism mükemmel

Güftār Ender Naşāyih

3829 Gel imdi yüzüñi ur yire ħāk it
Vücūdı cevher¹⁸⁹⁹-i ‘aşkile pāk it

[K121b]

3830 Ki ‘aşkuñ cevherinden bu vücūduñ
Mürebbāsı ola zāt-ı Vedūd’uñ

3831 Kemālī¹⁹⁰⁰ ma‘ rifetden ħāşıl eyle
Dilile cāmı ‘ ilme dāñil eyle

3832 Te‘ allümden tekāhül itme zinhār
Tedārüsden tehāvün itme ey yār

3833 Aña kim diķķati irmez ‘uķülüñ
Ol imdi sāmı‘ i ehl-i maķülüñ

3834 Şıfātın ‘ār itme kim mañrūm olursın
Leyīm u cıl f u hem mercūm olursın

3820. Her ne kadar nehirde su olsa da denize ulaştığında onun içinde mahv olur/ona karışır.

3821. Onun suyundan eser görülmez, onun parlaklığı tasavvur edilemez.

3822. Aşk denizini bu söz ile anla, aşk denizini bu dil ile an.

3823. Bu denize girenler boğulur/batar birliği bulup farksız olurlar.

3824. Orada hakikat değişip dönüştüğünden salık (tarafından) tarikatın aslı bilinir.

3825. O bu yerden can ile göçer, bu yoldan (başka bir) yola gider.

3826. Bu görünüşün çeşit(liliği) gidecektir, Allāh onu tek şekil edecektir.

3827. Ki onun aslı unsurlardan da görünenlerden de değildir.

3828. Kişi aşk ile değiştiğinde cisim/beden kusursuz kemaliyeti bulur.

Nasihat Hakkında Söz

3829. Şimdi gel yüzünü yere vur toprak et, varlığı aşk cevheri ile temizle.

3830. Ki bu vücudun/varlığın aşkın cevher ile Vedud olan Allāh’ın terbiye ettiği olur.

3831. Marifetden kemali elde etmeye (çalış) gönül ile canı ilme dahil et.

3832. Ey sevgili! Asla öğrenmekte ihmal gösterme, eğitimi asla savsaklama.

3833. Ona akılların düşüncesi erişmez, söz ehlinin dinleyeni ol.

3834. Utangaç vasıflı olma/ar etme, mahrum olursun, alçak, kaba hem lanetlenmiş olursun.

¹⁸⁹⁶ görünmeye: görilmeye İ

¹⁸⁹⁷ olmaya: bulmaya İ

¹⁸⁹⁸ andan: anda K

¹⁸⁹⁹ cevher: cevheri K

¹⁹⁰⁰ Kemālī: Kemāl İ

[İ122b]

- 3835 Racīm oldığı şeytān-ı ta‘ānuñ
Sözin tutmadığı ya‘nī Hūdā’nuñ
- 3836 Tekebbürlük idüb¹⁹⁰¹ ‘ār itdügidür
Beşer naqşını ağıyār itdügidür
- 3837 Beşer hākile olmışdı mürekkeb
Muşavver şüret u şekl-i müretteb
- 3838 Anuñ müfred vücūdı nār idi nār
Pes oldı nār hāke andan ağıyār
- 3839 Didi kim nār rüşen hāk¹⁹⁰² ekder¹⁹⁰³
Biri zulmet biri nūr-ı münnevver
- 3840 Anı fıkır itmedi kim zıdd-ı eşyā
İder maṭlūbını dā’im hüveydā
- 3841 Bu zulmetden Hūdā nūr itdi zāhir
Ol ateşden şekāvet kıldı Qādir
- 3842 Bu hākūñ hey’etin kıldı beşer ol
Ol ateşden caḥīme keşf ider yol
- 3843 Bu sözden bir daḥı dıkkat görindi
Ne hikmetdür ne kudretdür gör imdi
- 3844 Beşer müştakdur beşereden¹⁹⁰⁴ ey dost
Olur beşere¹⁹⁰⁵ demek ma‘nisi çün post¹⁹⁰⁶
- 3845 Çün ola post bādī ya‘nī bī-mu
Hem ola müstaḥīmü’l-ḳameh hūb-rū
- 3846 Aña insān demeklik şādık ola
Huşūşān kuvvetile nāṭık ola

[K122a]

- 3847 Anuñ şeklin¹⁹⁰⁷ ü nuṭṭkın gördü şeytān
Didi bu olısar maḥbūb-ı Raḥmān
- 3848 Bunı maḥbūb u merğūb idiserdür
Bunı merdūd u maḥcūb idiserdür

3835. Küfürbaz şeytanın lanetlenmesi(nin sebebi) Allāh’ın sözünü tutmamasıdır.
3836. Kibirlik edip ar etmesi/kendinden utanması insan suretini yabancı görmesidir.
3837. İnsan toprak ile terkip edilerek suretlenmiş ve tertiplenmiş bir şekil almıştı.
3838. Onun müfred vücudu ateş idi ateş, daha sonra ateş toprağa yabancı oldu.
3839. Dedi ki ateş parlak, toprak çok bulanık biri karanlık biri aydınlatılmış nur.
3840. Eşyanın daima zıddını açıkça belli ettiği (gerçeğini) düşünemedi.
3841. Allāh bu karanlıktan nuru ortaya çıkardı, o ateşten de bahtı kara olanı...
3842. O toprağın şeklini insan etti, o ateşten (ise) cehenneme gidilir.
3843. Bu sözden de bir incelik göründü ne hikmettir ne kudrettir şimdi gör.
3844. Beşer beşere/üst deri kelimesi ile kökteştir, beşere/üst deri demek post demektir.
3845. Çünkü derisi pürüzsüz, boyu düzgün yüzü de güzel ola.
3846. Özellikle kuvvet ile konuşabilen ise ona insan demek doğru olur.
3847. Şeytan onun şeklini ve konuşmasını gördü “bu (mu) Rahman olan Allāh’ın sevdiği olacak” dedi.
3848. Bunu sevgili ve rağbet edilen edecek (diğerini) reddedilmiş ve mahcup edecektir.

¹⁹⁰¹ idüb: kılub K

¹⁹⁰² hāk: hāk K

¹⁹⁰³ ĩ’de harekeli

¹⁹⁰⁴ beşereden: beşerden İ

¹⁹⁰⁵ beşere: beşeri İ

¹⁹⁰⁶ Mısra vezne uymuyor.

¹⁹⁰⁷ şeklin: şekliñi İ

3849 Ki zīrā gāyet aḥsen şekl idi ol
Vücūdı ḥikmetine bulmadı yol

3850 Bu ‘illet oldu reşki ol racīmūñ
Bu kırbet oldu reddi ol leyīmūñ

3851 Budur māhiyyeti insānı taḥkīk
Ki nuṭḡı şūretine ola taṭbīk

[İ123a]

3852 Degül kim şūret-i bī-nuṭḡ ola ol
Yaḥūd nuṭḡı ki ḥayvāna bula yol

3853 Eger şūret olırsa naḡş-ı cāmīd
Ve’ger nuṭḡ olsa bi’-l-fi’l aşl-ı kāsīd

3854 Pes öyle olsa māhiyyet muḥaḡḡaḡ
İkisinden gelür¹⁹⁰⁸ tutḡıl muşaddaḡ

3855 Ki şūret levḥine¹⁹⁰⁹ fer vire¹⁹¹⁰ ḥaṭlar
Bu ḥaṭlar ya’ nī ola nuṭḡa mazḥar

3856 Muḥaḡḡaḡ oldu ki ol mektüb-ı Ḥaḡ’dur
Zarāfet ehline ol maşadaḡdur

3857 Yed-i ḡudret yazıbdur rūda¹⁹¹¹ anı
Mülebbes eylemişdür mūda¹⁹¹² anı

3858 Ki “ḥammertü”¹⁹¹³ bu yerde şādīḡ olur
Hadīs-i ḡudsi āña ḡaṭīḡ olur

3859 Çün adı muşḥaf-ı Ḥaḡ oldu anuñ
Temāşāḡāhı oldu ‘aḡl u cānuñ

3860 Anuñ terkībini i’ rāb idenler
Anuñ tertībini icāb idenler

3861 Beḡāyet müsta’id u kāmīl olur
Ki Ḥaḡḡ’uñ raḡmetine vāşıl olur

3862 Bu ‘ilmi itmedi şeyṭān tedris
Anuñcün oldu ol merdūd-i iblīs

3863 Melek olur anı ta’līm idenler
Muḡarrebdür anı tefḥīm idenler

[K122b]

3849. Ki zira o son derece güzel bir şekilde
idi, varlığının hikmeti anlaşılamadı.

3850. Bu delil o kovulmuşun kıskançlık
(sebebi) oldu, bu yakınlık o aşağılığın
reddine (yol açtı).

3851. İnsanı inceleme budur, ki onun
konuşması suretine tatbik edilsin.

3852. O konuşmayan bir surette değildir yahut
konuşması hayvana da benzemez.

3853. Eğer sureti cansız bir şekil olursa ve
eğer konuşma bilfiil geçersiz olursa,

3854. daha sonra öyle olsa mahiyet ikisinden
oluşur (bunu) tasdik et.

3855. Ki hatları yüzünün levhasına renk
versin diye bu hatlar konuşmaya mazhar
oldu.

3856. Muhakkak ki o Hakk’ın mektubudur,
zarafet ehline (böyle olduğu)
doğrulanmıştır.

3857. Yüze onu kudret eli yazmıştır, tüyde
onu libaslanan etmiştir.

3858. Ki “yoğurdum” burada doğru olur,
hadis-i kudsi onu söyleyen olur.

3859. Onun adı Hakk’ın kitabı olduğundan
akıl ve canın temaşa edildiği yer oldu.

3860. Onun terkiibini belirtenler, onun tertibini
gerekli görenler,

3861. son derece akıllı ve kemal sahibi
olurlar, böylelikle Hakk’ın rahmetine
erişirler.

3862. Şeytan bu ilmi öğrenmediği için
reddedilen iblis oldu.

3863. Onu bilenler melek olur, onu
düşünenler mukarreb (melek) olur.

¹⁹⁰⁸ gelür: olur İ

¹⁹⁰⁹ levḥine: naḡşına K

¹⁹¹⁰ fer vire: naḡş ola İ

¹⁹¹¹ rūda: dūda İ

¹⁹¹² mūda: dūda İ

¹⁹¹³ bk. İktibaslar 16

3864 Egerçi cümle şeyde var kitābet
Velī insānda bulındı hidāyet

3865 Ki bunlardur nebīler evliyālar
Daḥı hem etḳıyālar aṣfıyālar

3866 Bulara kendü ta‘līm itdi Allāh
Buları¹⁹¹⁴ eyledi hem hādi-yi rāh

3867 Vücūdını bularuñ pāk kıldı
Ki bunlar Ḥālīḳ’ı idrāk kıldı

3868 Tefekkür eylediler māsivāyı
Taşavvur itdiler zāt-ı Ḥudā’yı

[İ123b]

3869 Taşavvurdan bulara irdi taṣdīḳ
Hem ol taṣdīḳ ile keşf oldı taḥḳīḳ

3870 Görüb a‘yānı a‘raẓile cevher
Olub a‘raẓla cevherden muşavver

3871 Düzülmüş buldılar bu bārgāhı
Didiler vardur anuñ pādīşāhı

3872 Tehī olmaya bu dergāh u terkīb
Ki kendünden düzülmeye bu tertīb

3873 Görüb ḥālḳı vardılar Ḥāllāḳ’ına
Bulub rızḳı giderler Rezzāḳ’ına

3874 Ya¹⁹¹⁵ a‘raẓ ola ‘ālem yā cevāhir
Ki mümkün bu ikiden¹⁹¹⁶ oldı zāhir

3875 Eger a‘raẓ ise¹⁹¹⁷ şābit degüldür
Ve’ger cevher olursa cüz¹⁹¹⁸ degüldür

3876 Çün ola¹⁹¹⁹ cüz’ü kül bulur tecezzī
Tecezzīden ḥuşūl olur taḥarri

3877 Taḥarri aşla¹⁹²⁰ rāci‘ olsa ey yār
Olur bu māsivā ol yāre aḡyār

3878 Ki aṣl oldur ki ola fer‘e sābīḳ
Anuñ aṣlına yol bulmaya nāṭīḳ

3864. Her ne kadar her şey yazılmış olsa da
hidayet insanda bulundu.

3865. Ki bunlar peygamberler evliyalar, ve
muttakiler ile saf ve temiz olanlardır.

3866. Allāh bunlara kendisi öğretti, hem de
bunları yol gösterici eyledi.

3867. Bunlar yaratıcıyı idrak eyledikleri için
(Allāh) bunların vücudunu pak kıldı.

3868. Masivayı düşündüler, Allāh’ın zatını
tasavvur ettiler.

3869. Tasavvurdan tasdiğe o tasdik ile tahkike
eriştiler.

3870. Araz ve cevheri gözleri (ile) görüp o
araz ve cevherden suretlenerek,

3871. bu sarayı hazırlanmış buldular onun bir
padişahının olduğunu söylediler.

3872. Bu dergah ve terkip boş olamaz bu
tertip kendiliğinden hazırlanamaz.

3873. Yaratılmışı görüp yaratanına ulaştılar
rızkı bulup rızkı verene gittiler.

3874. Alem ya araz ya cevherdir ki bu
ikisinden mümkün ortaya çıktı.

3875. Eğer araz ise sabit değildir ve eğer
cevher ise cüz değildir.

3876. Cüz olursa küll parçalanır,
parçalanmışlıktan araştırma ortaya
çıkır.

3877. Ey sevgili! Araştırma asla dönük olsa
bu masiva o yare yabancı olur.

3878. Ki asıl ferden öncedir, onun aslına
konuşma erişemez.

¹⁹¹⁴ Buları: Bulara K

¹⁹¹⁵ Ya: Eger İ

¹⁹¹⁶ İkiden: İkidür İ

¹⁹¹⁷ ise: olursa İ

¹⁹¹⁸ cüz: cüz’i İ

¹⁹¹⁹ ola: ol İ

¹⁹²⁰ aşla: aṣl K

3879 Çü bir aşluñ ki aşlı¹⁹²¹ ola zâhir
Nicesi ola ol her şeye Qâdir

3880 Eger şey irtizâ ider dirseñ
Vücûduñ iktizâ ider dirseñ

[K123a]

3881 Yine hâli olunmaz şübheden ol
Ki bulur ol vücûda bir ‘adem yol

3882 ‘Adem yol buluben olunca fânî
Nice olur hilkat-i Hallâk kânî

3883 Ne hikemile taşavvur oldu Hâlîk
Ne taşdıķile olduñ aña nâtîk

3884 Geç imdi bu maḥall-i ‘aczi terk it
Bu taşdıķi dil u cānuñda berk it

3885 Ki Hâlîk ğayr-i mer’idür muḥakḳaḳ
Velî ‘ālemdürür itgil muşaddaḳ

[İ124a]

3886 Anuñ gibi ki bilür ğayb ḥâlin
İşidür külli eşyānuñ maḳâlin

3887 Görür her mümkin u ma‘dümü fi’l-ḥâl
Hem olur qüdretinden külli eşkâl

3888 Neyi kim dilese mevcûd ider ol
Kimi kim istese maḥmûd ider ol

3889 Gehî terkîb ider teklîm-i şey
Gehî tertîb ider tefhîm-i şey

3890 Kelâmından bulur ‘âlem bidâyet
Kelâmından olur ‘âlem nihâyet

3891 Yaradur “**kün**”¹⁹²² demekden cümle ḥalkı
Geyürür ḥalkına envâ‘-ı dalkı

3892 Düzen şeklini her mevcûduñ oldur
Bozan nazmını her ma‘dümüñ oldur¹⁹²³

3893 Anuñ tevḥîdine taşdıḳ eyle
Anuñ temcîdini taḥḳîḳ eyle

3879. Bir aslın aslı açıkça görüldüğünde nasıl
her şeye kadir olabilir?

3880. Eğer şey (buna) razıdır, varlığının
gerekliliği budur dersen,

3881. o yine şüpheli olur o varlığa
adem/yokluktan bir yol bulur.

3882. Yokluktan bir yol bulup fani olur ise
Hallak olan Allâh’ın yaratması nerede
kalır?

3883. Halık olan Allâh ne felsefe ile tasavvur
edilebilir ne tasdik ile onu
konuşabilirsiniz.

3884. Şimdi bu acz mahallini geç, terk et,
bunu can ve gönülden iyice doğrula.

3885. Şüphesiz ki Hallak olan Allâh gözle
görülebilir değildir, ancak alem
öyledir, doğrula.

3886. Onun gibi gayb halini bilir, her şeyin
sözünü işitir.

3887. şu an her olanı ve olmayanı görür, tüm
şekilleri kudreti ile yapar.

3888. O neyi isterse var eder, neyi dilerse
övgüye değer kılar.

3889. Gah şeyin konuşmasını terkip eder, gah
şeyin anlaşılmasını düzenler.

3890. Alem kelamı ile hidayet ve nihayet
bulur.

3891. “Ol” demekle cümle yaratılmışları
yaratır, yarattıklarına çeşitli elbiseler
giydirebilir.

3892. Her var edilmişin şeklini veren odur,
her madumun düzenini bozan odur.

3893. Onun tevhidini tasdik et, onun
ululanmasını araştır.

¹⁹²¹ aşlı: aşı K

¹⁹²² bk. İktibaslar 7

¹⁹²³ oldur: -î

Der Beyân-ı Esmâ Vü Müsemmâ

- 3894 Gel ey mazhar-ı esmâ bilenler
Müsemmâ vahdetin zâhir kılanlar
- 3895 Bu eşyâ kim haķâyık oldu küllî
Bu esmâ kim daķâyık oldu küllî

[K123b]

- 3896 Biri birine mazhardur muhaķķaķ
Biri birine maşdardur muhaķķaķ
- 3897 Çün ism-i şey şeyden ğayr olmaz
Zarâfet ehli anı ğayr bilmez
- 3898 Ki ğayrı olıcaķ eşyanuñ esmâ
Bulamaz i' tiķaduñ tıfl-ı me'vâ
- 3899 Şerî' at dutmaz nazm-ı nizâmı
Muşaddaķ olmaz ķavl-i imâmı
- 3900 Bu vermek almak¹⁹²⁴ tezvîc u temkîn
Olinmaz ehl-i 'âlem içre ta' yîn

[İ124b]

- 3901 Hayâl-i bî-haķîķat olur adı
Muvâfıķ gelmez enbânuñ reşâdı
- 3902 Ne irşâd u ne inbâ vü ne ihlâş
Ne bey' u ne şîr o ne 'âm u ne hâş¹⁹²⁵
- 3903 Behâyim tab' olur bil külli¹⁹²⁶ 'âlem
Bilinmez 'aķl ile ta' lîm-i Âdem¹⁹²⁷
- 3904 'Aceb bu ķâle kimler ķâyil ola
'Aceb bu hâle kimler mâyl ola
- 3905 Kabûl itmez anı ehl-i zarâfet
Meger kim meyl ide tab' -ı cehâlet
- 3906 Diye kim ism 'ayn-ı şey olaydı
Kişi bir ism kim zâhir kılaydı
- 3907 Olaydı def' aten ol şey hâzır
Bulaydı rû'yet-i dîdâr nâzır

İsim ve Müsemmanın Beyanı

3894. Gel(in) ey ilahi isimlerin ortaya çıkış yerini bilenler! Müsemma birliğini zahir kılanlar.
3895. Bu eşyanın tamamı hakikat oldu, bu ilahi isimlerin hepsi incelikler oldu.
3896. Muhakkak (bunlar) birbirlerine mazhar ve masdar oldular.
3897. Şeyin ismi şeyden ayrı olmaz, tevhit ehli onu ayrı bilmez.
3898. Ki eğer eşya isimlerden başka olursa makamın/dünyanın çocuğu (insan) itikadını bulamaz.
3899. Nizamının düzeni şeriat tutmaz, imamının sözü doğrulanmaz.
3900. Bu vermek, almak, evlendirmek ve temkin dünya ehli için belirlenemez.
3901. Onun adı hakikat olmayan hayal olur, peygamberlerin doğru yolu göstermesi uygun olamaz.
3902. Ne irşad ne haber verme ne ihlas ne alım satım ne halk ne seçkinler (olur).
3903. Tüm alem hayvan tabiatlı olur, Adem'in öğrettiği akıl ile bilinemez.
3904. Acaba bu sözü kimler söyler, acaba bu hali kimler arzu eder.
3905. Zarafet ehli onu kabul etmez, cahil tabiatlılar (ona) meyil eder.
3906. Diyelim ki isim şeyin aynısı olsaydı, kişi bir ismi görünür kılsaydı,
3907. o şey bir defada hazır olurdu sevgilinin görünüşüne nazır olurdu.

¹⁹²⁴ almak: almağ

¹⁹²⁵ 3900-K

¹⁹²⁶ bil külli: bilgil bu i

¹⁹²⁷ Âdem: Âde i

- 3908 Yāhūd bir lafz ismi fikr edince
Yāhūd anı dilinde zıkr edince
- 3909 Feminde oladı¹⁹²⁸ mevcūd ol şey
Dilinde oladı¹⁹²⁹ maḳṣūd ol şey
- 3910 Şu fikr eylese şuya ḳana idi
Od aṅsa ağzı nāra yana idi
- 3911 Şeker diyince şirinlik bulaydı
Eger zehr aṅsa acılık geleydi
- 3912 Yaḳīn ideydi andan ehl-i ma' nī
Ki şeyüñ ism-i ' ayn olaydı ya' nī
- 3913 Bu fikr-i fāsīd ile ṭab' -ı echel
Taḥayyür ' āleminde ḳaldı mühmel

[K124a]

Güftār-ı Zürefā Der Cevāb-ı Ğṣān

- 3914 Zārāfet ehli bunda oldı nāṭıḳ
Ki anlar itdiler teklīm-i şādıḳ
- 3915 İki cihetle¹⁹³⁰ virdiler cevābı
Ki biline ḥaṭāsı vü şavābı¹⁹³¹

[İ125a]

- 3916 Biri oldur ki şeyin ismi¹⁹³² ey yār
Olur elbette ' aynı çār u nā-çār
- 3917 Çü bir şeye ismi vaz' iderler
Anı ol ism ile çeküb yederler
- 3918 Gerek insān u¹⁹³³ gerek ola ḥayvān
Gerek ḥayy ola u gerekse bī-cān
- 3919 Çün ola ismi¹⁹³⁴ anuñ saña¹⁹³⁵ rūṣen
Görinür cān gözine ol mu' ayyen
- 3920 Taşavvur ider anı def' aten ' aḳl
Sözi bir yüze daḥı itmeden ṅaḳl

3908. Ya da bir söz ismi düşününce yahud
onu dilinde anınca,
3909. o şey dudağında mevcud olur, dilinde
maksadını bulurdu.
3910. Suyu düşünse suya kanardı, ateşi ansa
ağzı yanardı.
3911. Şeker deyince tatlılık bulur, zehiri ansa
acılık duyardı.
3912. Mana ehli onu kusursuzca bilirdi yani
eğer şey isminin aynısı olsaydı.
3913. Cahil tabiatlı (kimse) bu fasid fikir ile
hayretler aleminde boş terk edilmiş
kaldı.

Onların Cevabı Hakkında Zariflerin Sözü

3914. Doğru söyleyen zarafet ehli bu konuda
konuştu.
3915. Cevabı hatası ve doğruluğu bilinsin diye
iki cihetle verdiler.
3916. Biri şudur ki şeyin ismi, ister istemez
kendisinin aynısıdır.
3917. Bir şeye isim koyup onu o isimle çekip
götürürler.
3918. İster ister ister hayvan olsun ister canlı
ister cansız,
3919. o gözüne açıkça görünür onun ismi
senin tarafından açıkça bilinir.
3920. Akıl onu bir defada sözü yüze nakl
etmeden tasavvur eder.

¹⁹²⁸ oladı: oldı İ

¹⁹²⁹ oladı: oldı İ

¹⁹³⁰ cihetle: vechile İ

¹⁹³¹ doğruluk dürüstlük, samimiyet

¹⁹³² ismi: ism İ

¹⁹³³ u: -İ

¹⁹³⁴ ismi: ism K

¹⁹³⁵ saña: -İ

- 3921 Nedür görmezse cismün çeşm anı
Ne rüşen itdi gör ol çeşm-i cānı
- 3922 Şular kim çeşm¹⁹³⁶-i cāndan bî- haberdür
Hidāyet bulmadılar bî-naẓardur
- 3923 Bu söz anlara mevķūf oldu ey yār
Ki ismün ‘aynına olalar aġyār
- 3924 İsimden tesmiye aĥz eyleyeler
Koyalar şıdķı¹⁹³⁷ yalan söyleyeler
- 3925 Hataıyı vü şavābı bir bulalar
Hemīşe kizb ile ķāil olalar
- 3926 Kelāma i‘tibār eylemeyeler
Sözi şādık olub söylemeyeler
- 3927 ‘Araıdır diyeler nuṭķ u kelāma
Muşaddaķ olmayalar bir imāma
- 3928 Bularuñ çeşm-i cānı kör olalar
Bi-küllī menziletde ĥor olalar
- 3929 ‘İnādiyyun olub işbu ṭavāif
Ĥudā’ya olalar ĥāin u ĥāif

[K124b]

Cevāb-ı Devvom

- 3930 İkincisi budur ›ki‹esmā-yı eşyā
Müsemmayıla olur bil ki yektā
- 3931 Ki şeyüñ ismi şın u yīdür ey cān
Anı anuñla terkīb itdi insān
- 3932 Eger sen lafz-i şeyden şın¹⁹³⁸ alsañ
Yenüñ daĥı vücūduñ ĥazf kılsañ
- 3933 Olınur mu vücūdı şeyde rü’yet
Bulınur mu müsemmasına ķurbet
- 3934 Bu resme külli eşyādur müsemma
Ki her birinde zāhir olsa esmā
- 3935 Ol anuñ ‘aynıdır bî-şübhe vü şek
Ki andan ol ism olmadı münfek

3921. Beden gözü onu görmezse nedir ki? O
can gözünü aydınlık etti.
3922. Can gözünden habersiz, gözü olmayan
şu kimseler hidayet bulamadılar.
3923. Ey yar! Bu söz ismin kendisine yabancı
olanlar ile alakalı oldu.
3924. İsimden ad koyma anlayıp, doğruyu
bırakıp yalan söylemiş olurlar.
3925. Hata ve doğruluġu bir bulurlar daima
yalan konuşurlar.
3926. Kelama itibar eylemeyen sözü doğru
söylemeyenler.
3927. Konuşma ve kelama arazdır diyerek bir
imamı tasdik etmezler.
3928. Bunların can gözleri kör olur, her yerde
hor olurlar.
3929. İşte bu taife, inatçıları olup Allāh’a karşı
hain ve zalim olurlar.

İkinci Cevap

3930. İkincisi eşyanın isimlerinin müsemma
ile biricik olmasıdır.
3931. Ey can! Şeyin ismi şın ve ye’den oluşur,
insan onu /diġeri ile onunla terkip etti.
3932. Eğer şen şey kelimesinden şın’ı alsan
ye’yi de kaldırsan,
3933. şeyin varlığını görülebilir mi?
Müsemmasına yakınlık bulunur mu?
3934. Bu yöntem ile tüm eşya müsemmadır ki
her birinde bir esma ortaya çıkar.
3935. O isim ondan ayrı olmadı şüphesiz
şeksiz o onun/ (müsemma ismin)
aynısıdır.

¹⁹³⁶ çeşm : did i

¹⁹³⁷ şıdķı: şıdķ K, ĩ’de harekeli

¹⁹³⁸ şın: sin ĩ

3936 Çü şeyden ismüñ olmaz infıkakı
Olunca şeyüñ olmağdur helākı

3937 Ki ya‘ nī şey fānī olmayınca
‘Adem mülkinde mülhik bulmayınca

3938 Vücūd-ı şeyden ism olamaz kem¹⁹³⁹
Çü Hāk itmişdür anı añā manzām

3939 Nitekim nātık oldı kavlı-ı münzel
Ki mazhardur bu kavle cism-i mürsel

3940 “**Ve in min şeyin**” dūr “**illā yüsebbih**”¹⁹⁴⁰
Müsebbihdür kamu eşyā müsebbih

3941 Ki onlar subḥa-i taḥmīd iderler
İlāh’uñ ismini temcīd iderler

3942 Velīkin anlaruñ tesbīḥi¹⁹⁴¹ ḥalkuñ
Yitişmez sem‘ ine bu ehl-i dalḥuñ

3943 Faḫīḥ olmazlar ol tesbīḥe bunlar
Faṣīḥ olmazlar ol telvīḥe bunlar

3944 Ger ismüñ müfredātuñ şeyden alsañ
Ki ol elfāzı¹⁹⁴² andan selb kılsañ

3945 Bir ismile daḥı zikr idisersin
Anı elbette bir fikr idisersin

[K125a]

3946 Eger biñ¹⁹⁴³ ismile zikr itseñ anı
Añā cārī kılub lafz-ı lisānı

3947 Müsem mādan cūdā olmaya ol şey
Bu kavli key tefekkür eylegil key

[İ126a]

3948 Müsem māya muṭābık ola ismi
Anuñ ‘aynı ola cānı vü cismi

3949 Pes andan rūşen oldı kim bu¹⁹⁴⁴ esmā
Ḥaḫḫ’uñ katındadır ‘ayn-ı müsem mā

3950 Bu sözdür māşadaḫ ey yār-i ekrem
Sözün aşı budur vallāhu ‘alem

3936. Çünkü isim şeyden ayrı olmaz, olursa
şey yok olur.

3937. Yani şey yok olmayınca, yokluk
ülkesinde helak bulmayınca,

3938. isim şeyin varlığından eksik olmaz
çünkü Allāh onları birbiri ile
düzenlemiştir.

3939. Allāh tarafından insanlara indirilen
sözün dediği gibi ki bu söze
peygamberlerin vücutları mazhardır.

3940. “Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir
şey yoktur”, tüm eşya tesbih edicidir,
müsebbihtir.

3941. Ki onlar hamdin tesbihini eder, Allāh’ın
ismini ulularlar.

3942. Ancak onların tesbihlerini bu dünya
ehlinin kulağına erişmez.

3943. Bunlar o tesbihi anlayan olmazlar, o
belli edişi bunlar açıkça (anlayamazlar).

3944. İsmi şeyden müfredatını alsan o
lafızları ortadan kaldırırsan,

3945. onu da bir isimle zikr edecek elbette
onu düşüneceksin.

3946. Eğer lisanın sözlerini onunla cari kılıp,
onu bin isimle zikr etsen

3947. o şey (yine de) müsem mādān ayrı
olmaz bu kavli iyi tefekkür et, iyi...

3948. İsmi müsem māya mutabık olsun onunla
canı ve cismi aynı olsun.

3949. Ondan zahir olan bir isim Allāh’ın
katında müsem mānın aynısıdır.

3950. Ey kerem sahibi sevgili! Bu söz
doğrulanmıştır Allāh’a yemin olsun ki
sözün aslı budur.

¹⁹³⁹ K’da kemden sonra “eksik” kelimesi yazılmıştır.

¹⁹⁴⁰ bk. İktibaslar 22

¹⁹⁴¹ tesbīḥi: tesbīḥ K, İ’de harekeli

¹⁹⁴² elfāzı: elfāz K, İ’de harekeli

¹⁹⁴³ biñ: noktasız K

¹⁹⁴⁴ bu: bir K

- 3951 Bu sözler ehl-i bâtin sözleridür
Bu gözler ehl-i bâtin gözleridür
- 3952 Zevâhir ehli¹⁹⁴⁵ andan bi-ḥaberdür
‘Anâşır gözi andan bi- nazardur
- 3953 Bu kavle şâdık olan ehl-i Hâk’dur
Ki anlar Hâk katında mâşadaḳdur

Der Beyân¹⁹⁴⁶-ı Tebdilât-ı ‘Âlem

- 3954 Gel ey nûr-ı dü çeşm yâr-i cânî
Gör inşâfile bu kâr-ı cihânı
- 3955 Kâtı dikkât gerek hikmetlerinde
‘Aceb fikret gerek ‘ibretlerinde
- 3956 Şebâtı yokdurur bir¹⁹⁴⁷ şûretinde
Nice eşkâl var¹⁹⁴⁸ her sîretinde
- 3957 Gehî şâdañ ider ü gâhî gamgîn
Gehî sultân ider ü gâhî miskîn
- 3958 Ne şâdîsi olur şâbit gönülde
Ne gam eksik olur cânile dilde
- 3959 Ne bulınur beḳâsı saltanatda
Ne kim olur fenâsı meskenetde
- 3960 Birin¹⁹⁴⁹ lûṭfile tâ eflâke ilter
Birin¹⁹⁵⁰ ḳahrile taḥt-ı ḥâke ilter
- 3961 Nesin sevdûñ bu dehr-i bi-şebâtuñ
Nesine ḡarra olduñ bu ḥayâtuñ

[K125b]

- 3962 Ne deñlü ‘ömr ola kim vara yüze
Resimân-ı ümidin¹⁹⁵¹ anda üze

[İ126b]

- 3963 Bu yüz yıl yaşamaḳlık arasında
Bu devrân-ı ‘ömr devvâresinde

3951. Bu sözler batın ehlinin sözleri, bu gözler batın ehlinin gözleridir.
3952. Dış görünüş ehli ondan habersizdir, madde gözü ona bakamaz.
3953. Bu sözü doğrulayan Hak ehlidir, ki onlar Allâh nezdinde doğrulanmışlardır.

Alemdeki Değiştirilmelerin Beyanı

3954. Ey iki gözümün nuru canımın yarı gel, bu cihanın halini insaf ile gör.
3955. Hikmetlerine çok dikkat gerek, düşüncelerine son derece ibret gerek.
3956. Bir şekilde sabitliği yok, her sîretinde nice şekiller var.
3957. O bazen mutlu eder bazen gamlı, bazen sultan bazen de zavallı...
3958. Ne mutluluğu gönülde sabit olur ne de can ile dilde gam eksik olur.
3959. Ne saltanatda bakılığı bulunur, ne acizlikte faniliği olur.
3960. Birini lütuf ile ta feleklere ulaştırır, birini kahr ile toprağın altına götürür.
3961. Bu sebatı olmayan dünyanın nesini sevdin bu hayatın hangi gösterişine (kapıldın)?

3962. Ömrün her ne kadar yüze varsa da ona ümitlerin ulaşması mümkün olmaz.

3963. Bu yüz yıl yaşam arasında bu devreden ömür pergelinde,

¹⁹⁴⁵ehli: ehl K

¹⁹⁴⁶Beyân -İ

¹⁹⁴⁷bir: bu K

¹⁹⁴⁸var: ver K

¹⁹⁴⁹Birin: Biri K

¹⁹⁵⁰Birin: Biri K

¹⁹⁵¹Resimân-ı ümidin: Ümîd-i resîmânî İ

3964 Ne dürlü dürlü şüretler görürsün
Ne müşkil ‘uğdelerde cân virürsün

3965 Ne şan‘atlar ide saña havâdiş
Ne hey’etler virür hâlet¹⁹⁵²-i bâiş

3966 Mücerredlik sülûkın silk iderseñ
Tarîk-i ‘uzleti¹⁹⁵³ tutub¹⁹⁵⁴ gidersen

3967 Eger şugl itmez isen kâr u kesbe
Yahûd kılmazsañ bir şahşa nisbe

3968 Faķıru’l-hâl olırsun ħor u ‘âciz
Bulamazsın cihân içinde ħayyiz

3969 Seni küfre çeker faķruñ hevâsı
Bulunmaz ol hevâda dil ġnâsı

3970 Eger¹⁹⁵⁵ bir şahşa menşûb olıriseñ
Ki dâym aña ħizmet¹⁹⁵⁶ kılriseñ

3971 Çü sen olmayasın bir vakte ħâzır
Olur elbette ol ħahr ile nâzır

3972 Gerekse râĥat-ı cāmı ħabûl it
Gerekse kendözün aña ħul it

3973 Ve ger mekseĥ tarîķinde gidersen
Ki kâsibler sülûkuñ aĥz iderseñ

3974 Ĥavâdişden ħazâyı nâġehânî
İrişüb teng ide saña cihânî

3975 Ya başuñ ya gözüñ yâĥûd ħulâġuñ
Ya burnuñ ya dişüñ yâĥûd dudâġuñ¹⁹⁵⁷

3976 Birisi mu’telem¹⁹⁵⁸ olırsa ey yâr
Görinür vüs‘at-i ‘âlem saña târ¹⁹⁵⁹

3977 Bular elbette vâķi‘dür cihânda
Ĥamu eşyâda vü hem ins u cânda

3978 Ĥavâdiş rûzigâruñ ħâşılıdur
Tabâyî‘ hem ‘anâşır dâĥilidür

3964. ne çeşit çeşit şekiller görür ne zor
düğümelerde can verirsın.

3965. Yapılanlar, durumların sebepleri sana
ne haller ne haberler verir.

3966. Soyutluk yolunu meslek edersen, uzlet
yolunu tutup gidersen,

3967. eğer kar ve kazançla meşgul olmaz
yahut bir şahsa bağlanmazsan,

3968. hor ve aciz olarak fakirlik halinde
olursun cihan içinde yer bulamazsın.

3969. Fakirlik havası seni küfre götürür, o
havada gönül zenginliği bulunmaz.

3970. Eğer bir kişiye mensup olur ona daima
hizmet edersen,

3971. sen bir vakitte hazır olmadığında seni
kahr ile bekler.

3972. Gerek canının rahatını kabul et, gerekse
kendini ona kul et,

3973. eğer kazanç yolunda gidersen, ticaretle
geçimini sağlarsan,

3974. hadiselerden ani bir kaza erişip sana
dünyayı dar eder.

3975. Ya başın ya gözün yahud kulağın, ya
burnun ya dişin ya da dudağından

3976. birisi elemli olursa alemin genişliği sana
dar olur.

3977. Elbette bunlar dünyada tüm şeylerde
insanlarda ve cinlerde olabilir.

3978. Olaylar zamanla ortaya çıkar, tabiatler
unsurlara dahildirler.

[K126a]

¹⁹⁵² hâlet: hâlete İ

^{1953c} uzleti: ‘uzlet İ

¹⁹⁵⁴ tutub: dutub K

¹⁹⁵⁵ Ve ger: Eger K

¹⁹⁵⁶ ħizmet: ħidmet İ

¹⁹⁵⁷ dudâġuñ: dimâġuñ K

¹⁹⁵⁸ mu’telem: mu’telif İ

¹⁹⁵⁹ târ: dar İ

3979 ‘Anāşır çün vücūd olur mürekkeb
Ṭabī‘at bulunur anda müretteb

[İ127a]

- 3980 Ṭabī‘atden¹⁹⁶⁰ olur ahlāt hāşıl
Olur hem hādişāt ahlāta dāhil
- 3981 Çün ezdād oldı ahlātuñ¹⁹⁶¹ huşülü
Helākiyyetdurur lâ-büd vuşülü
- 3982 Ki zıddıyyetüñ içinde birlik olmaz
Biri ğālib olunca dirlik olmaz
- 3983 Ya sen nicesi rāhatuñ bulasın
Ki ol zıdduñ içinde kırtulasın
- 3984 Belādur bu cihān külli belādur
Nebīler hem velīler mübtelādur
- 3985 Eger eyler olur iseñ te’ehhül
Ki bir te’nişe idesin tevaşşul
- 3986 Eger maḥbūbe olursa ten ğıdāsı
Ve ger menḥūse olırsa cān belāsı
- 3987 Ne şatmağa yarar kim kırtulasın
Ne hasta olur ki öle fāri‘ olasın
- 3988 Eger oğluñ kızuñ olırsa çok
Bulardan saña hergiz menfa‘at yok
- 3989 Bulınca yādken kendü özlerini
Saña münkād iderler özlerini
- 3990 Hemān kim alalar nefsüñ murādın
Ki hilkatden bulalar nefis dādın
- 3991 Senüñ kıatuñda kırmazlar giderler
Eger söyler iseñ nefret iderler
- 3992 Nezūbi’llāh olursa sübā‘i
Yāḥūd anlara olsa ictimā‘i
- 3993 Gel imdi kim neler görseñ gerekdür
Bu yolda nice cān virseñ gerekdür
- 3994 Ve ger şāliḥ olub tezvi‘ iderse
Kıpundan bir yere daḥı giderse
- 3995 Yine ḥāli olunmaz cevri cānından
Çün ana raġbet ola ḥanümāndan

3979. Unsurlar terkeb edilmiş bir varlık olup
tabiatlar onda tertiplenmiştir.
3980. Tabiatten ahlāt hasıl olur, hadiseler de
ahlata dairdir.
3981. Zıtlar da ahlātın hasılıdır, sonu mutlaka
helak olmaya çıkar.
3982. Zıddıyetin içinde birlik olmadığından
biri üstün gelirse dirlik olmaz.
3983. Sen o zıtlığın içinde kurtulup nasıl rahat
olabilirsin?
3984. Bu dünya beladır tamamen beladır,
peygamberler ve evliyalar (bu derde)
müpteladır.
3985. Ola ki evlenirsen yani bir dişi ile
birleşirsen,
3986. tenin gıdası bir sevilen kadın olursa
canın belası bir uğursuz olursa,
3987. ne satıp kurtulabilirsin ne hasta olur,
ölür ki kırtulasın.
3988. Eğer oğlun kızın çok olursa bunlardan
(da) asla sana menfaat yok.
3989. Kendilerini garip bulunca sana
bağlanırlar.
3990. Hemen nefislerinin muradını almak
(isterler) ki bu sızlanmayı yaratılıştan
bulurlar.
3991. Senin yanında durmaz giderler eğer
söylersen (senden) nefret ederler.
3992. Allāh muhafaza sübai/ ahlaksız olsalar,
yahut onlarla bir araya gelseler,
3993. şimdi gel neler görmen gerek, bu yolda
ne canlar versen gerek...
3994. Eğer salih olup evlenirse, kıpından
başka yere giderse (bile)
3995. yine cevri canından uzak olmaz çünkü
ona evinden (de) raġbet olur.

¹⁹⁶⁰Ṭabī‘atden: Ṭabī‘at K

¹⁹⁶¹ahlātuñ: ahlāşuñ İ

[K126b]

3996 Şavaşırsa¹⁹⁶² belāyī vü cihānī
Olur ise ḥod qazāyī asmānī

[İ127b]

3997 Eger yüz gösterirse māl u ni‘ met
Ya rahmet vire saña yāḥu zaḥmet

3998 Çü ḥayrāt idesin rahmet bulasın
Çü imsāk idesin zaḥmet¹⁹⁶³ bulasın

3999 Bularuñ daḥı olur inḳılābı
Ki dāyim şābit olmaz intisābı

4000 Yüzün döndericek şems-i sa‘ ādet
Elini uzadur necm-i şeqāvet

4001 Götürür yire urur baḥt¹⁹⁶⁴-ı cānı
Gözine teng ider milk-i cihānı

4002 Bu kārūñ şābit olmışdur vukū‘ u
Bilinmişdür uşulū vü fūrū‘ u

4003 Zihī cevır u cefā vü dād u¹⁹⁶⁵ bī- dād
Zihī derd u belā vü āh u feryād

4004 Eger mümsik olursañ Mālik’e sen
Bulamazsın maḳām-ı emn¹⁹⁶⁶ ü¹⁹⁶⁷ me’men

4005 Ki dāyim ḡuşşasından ḥor olırsun
Leyīm u nākes u maḳhūr olırsun

4006 Nice yāduñ anı sen gizleyesin
Yāḥūd bey‘ u şirā’sın gözleyesin

4007 Gehī şādañ u gāh¹⁹⁶⁸ ḡamgīn olasın
Gehī muḫṭar gāh¹⁹⁶⁹ teskīn olasın

4008 Sen anı ya ḥavādiş-i taḡıdır bil
Yāḥūd mīrās-ı ḥora yaḡıdır bil

Güftār Ender Naşāyih

3996. Bir bela ve dünya ile savaşırsa veya
gökten bir kaza başına gelirse,

3997. eğer sana mal ve imkanlar kısmet olsa
sana ya rahmet ya da zahmet verir.

3998. Hayır işleri yaparsan rahmet bulursun,
cimrilik edersen zahmet bulursun.

3999. Bunların bağlanma da sabit değildir,
(bunlar) değişir.

4000. Saadet güneşi yüz çevirdiğinde
talihsizlik yıldızı elini uzatır.

4001. Batının canını götürür yere vurur,
dünyanın mülkünü gözüne dar eder.

4002. Bu işin olduğu sabit olmuştur, usulü ve
furu bilinmiştir.

4003. Nasıl cevır ve cefa, figan ve adaletsizlik
ne kadar (da) derd ve bela, ah ve feryat!

4004. Eğer sen mülk sahibine karşı cimri
olursan emniyet ve güven makamı
bulamazsın.

4005. Kederinden daima hor olursun, alçak,
bayağı kahra uğramış olursun.

4006. Onun bildiğini nasıl gizlersin veya
alışverişini gözlersin?

4007. Bazen mutlu bazen gamlı olursun bazen
çaresiz kalmış bazen sükunette olursun.

4008. Sen onu hadiselerin dağı bil, yahut
yenen miras yağıdır bil.

Nasihat Hakkında Söz

¹⁹⁶²Şavaşırsa: Şavaşa İ

¹⁹⁶³ zaḥmet: rahmet K

¹⁹⁶⁴ baḥt: taḥt İ

¹⁹⁶⁵ u bī- dād: velī-dād

¹⁹⁶⁶ maḳām-ı emn: maḳām u emn İ

¹⁹⁶⁷ ü:-İ, K

¹⁹⁶⁸ gāh: gehī İ

¹⁹⁶⁹ gāh: gehī İ

4009 Gel imdi¹⁹⁷⁰ neylemek nitmek gerekdür
Cihānda nicesi gitmek gerekdür

4010 Bularuñ birisine rağbet itme
‘Adüvv-i cāndururlar şefkat itme

**‘Kavluhū Te‘ ālā inne min ezvācikum¹⁹⁷¹ ve evlādikūm
‘adüvven lekūm feḥazeruhūm¹⁹⁷²**

[İ128a] [K127a]

4011 Bularuñ mihri¹⁹⁷³ cānuñ miḥnetidür
Bularuñ raḥmi¹⁹⁷⁴ diller zaḥmetidür

4012 Bulardur dām u dāne murğ-ı cāna
Ki qalmaz anda ḥubb-ı āşiyāne

4013 Yolınur¹⁹⁷⁵ perr u bāli bu hevāda
Uçamaz varub ol vāsi‘ fezāda

4014 Bir iki gün geçer şādi vū ğamda
Şon ucı cān virür derd u elemde

4015 Sevinme şöḥbetine her ‘iyālūñ
Ġurūr itme çoğ olsa mülk u mālūñ

4016 Ki bunlar ḥādişātile olur kem
Bināsını bularuñ şanma muḥkem

4017 Dil u cānı bulardan fāriğ eyle
‘İlim mihrini ‘aqla bāziğ eyle

4018 Çü ‘ilmūñ āfitābı ṭālī‘ ola
Maḳāmuñ bil ki çarḥ-ı tāsi‘ ola

4019 Müeşşirden eşerler bula rūḥuñ
İrişe ‘aqluña feth u fütūhuñ

4020 Geh¹⁹⁷⁶ ola feyz-i aḳdes saña rehber
Geh¹⁹⁷⁷ alasın muḳaddesden ḥaberler

4009. Şimdi ne yapmak ne etmek gerekir,
dünyada nasıl hareket etmek gerekir?

4010. Bunların (hiç) birine rağbet etme, canın
düşmanı olurlar (bunlara) acıma.

**Allāh Teala’nın sözü: “Eşlerinizden ve
çocuklarınızdan size düşman
olabilecekler vardır. Onlardan
sakının.”**

4011. Bunların sevgisi canı yüküdür, bunların
merhameti gönüllerin zahmetidir.

4012. Can kuşuna tuzak ve tane bunlardır,
onda yuva sevgisi kalmaz.

4013. Bu havada/arzuda onun kolu kanadı
yolunur (da) o geniş fezaya varıp
uçamaz.

4014. Bir iki gün sevinip üzülmek geçer
sonunda dert ve elemle can verir.

4015. Eşinin sohbetine (de) sevinme, mal ve
mülkün ne kadar da çok olsa gurur
etme.

4016. Bunlar (sonunda) kötü hadiseler olur,
bunların binasını sağlam sanma.

4017. Gönül ve canı bunlardan kurtar, ilim
güneşini akla doğan ay eyle.

4018. İlim güneşi doğsun bil ki makamın da
dokuzuncu felek olsun.

4019. Ruhun müessirden/tesir eden Allāh’tan
eserler bulsun, aklına fetih ve açılışlar
erişsin.

4020. Gah feyz-i akdes sana rehber olsun gah
(feyz-i) mukaddesten haberler alsın.

¹⁹⁷⁰ imdi: - İ

¹⁹⁷¹ -K, inne min ezvācikum: inneme’l-emvālikūm İ, ayetin bir kelimesi farklı bir ayet ile karıştırılmıştır, metinde ve aparatta doğru hali gösterildi.

¹⁹⁷² bk. İktibaslar 74, -K

¹⁹⁷³ mihri: mihr K

¹⁹⁷⁴ raḥmi: raḥm K

¹⁹⁷⁵ Yolınur: Bulınur K

¹⁹⁷⁶ Geh: Gāh K

¹⁹⁷⁷ Geh: Gāh K

- 4021 Bilesin vâcibûn mâhiyyetini
Bulasın şâni' in zâtıyyetini
- 4022 Ne say' ecmele ola bundan ekmel
Ki andan ola 'aql u¹⁹⁷⁸ cânun efzâl
- 4023 'İlimdür nûr¹⁹⁷⁹-ı mişbâh-ı İlâhî
'İlimdür âfitâb-ı pâdişâhi
- 4024 'İlim deryâsı gevhher ma' denidür
'İlim ğavvâş-ı¹⁹⁸⁰ âlemden ğanîdür
- 4025 'İlimde bulınur dürlü şafâlar
'İlimden alınur dürlü ğinâlar
- 4026 'İlimden hikmetu'llâh oldı hâşıl
Ġanîdür her kim oldı aña vâşıl

[İ128b]

Der Ta'rif-i 'İlmu'llâh

[K127b]

- 4027 Gel ey deryâ-yı 'ilmün tâlîbi gel
Gel ey ğavvâş-ı 'ilmün râġıbı gel
- 4028 Hidâyet ister iseñ 'ilm-i Hâk'dan
Muhaşşıl olası bu nüh varağdan
- 4029 Olursa cüz'-i rûhuñ külle mâyil
Muhaqqak olur isti' dâd hâşıl
- 4030 Ve ger olmazsa cüz külle tâlîb
Mu' ayyen kül aña olmaya râġıb
- 4031 Geçerseñ 'aql-ı cüz'ün perdesini
Göresin rûh-ı kül perverdesini
- 4032 Dağı zâyid olursa say'-ı kâmil
Olasın halvet-i cânâna vâşıl

Der Ta'rif-i Takşim-i 'İlm

- 4033 Gel imdi 'ilm ikidür aña ey dost
Birisi mağz olubdur birisi post
- 4034 Bu kışr aña kim 'ilm-i bedendür
Bu mağz aña kim 'ilm-i cân u tendür

4021. Varlığı gerekli zatın mahiyetini bilesin,
sanatlı yaratan Allâh'ın zatiyetini bulasın.
4022. Bundan daha güzel daha mükemmel iş (mi) olur, ki senin aklın ve canın onunla fazilet bulur.
4023. İlahi nurun kandili ilimdir, padişahın güneşi ilimdir.
4024. İlim denizi mücevher madenidir, ilim alemin dalgıcından (daha) zengindir.
4025. İlimde türlü safalar bulunur, çeşitli zenginlikler ilimden alınır.
4026. İlimden istenilen Allâh'ın hikmeti oldu, kim ona erişirse zengin olur.

Allâh'ın İlminin Tarifi

4027. Ey ilim deryasını talep eden gel! Gel ey ilmin dalgıcına rağbet eden gel!
4028. Hakk'ın ilminden istersen (onu) bu dokuz varaktan/felekten hasıl edesin.
4029. Ruhunun parçası külle meyil ederse, muhakkak istidat elde edilir.
4030. Eğer cüz külle talip olmaz ise, kesin bir şekilde küll de ona rağbet etmez.
4031. Cüzi aklın perdesini geçtiğinde ruhun küllünün yetiştirdiklerini görürsün.
4032. Kamil gayretin daha çok olursa cananın halvetine erişirsin.

İlmin Bölümlerinin Tarifi

4033. Ey dost gel, anla ki ilim biri iç biri dış olmak üzere ikidir.
4034. Bu dış yüzü/kabuğu anla ki beden ilmidir, bu özü anla ki can ve ten ilmidir.

¹⁹⁷⁸ u: -K

¹⁹⁷⁹ nûr: nûn İ

¹⁹⁸⁰ ğavvâş: havvâş İ

- 4035 Bilinür sa‘y ile bu ‘ilm-i ebdân
Velîkin keşfî olur ‘ilm-i cânân
- 4036 Kapusıdır bu kesb ol keşf-i nûruñ
Sarâyıdır bu ol maflüb-ı hûruñ
- 4037 Bu halvet-hâneyi ma‘mûr eyle
Pes andan ittişâl-i hûr eyle
- 4038 Çü nâ-pâk olıcağ bu beyt-i ikrâh
Ne lâyıkdur ki ola mesken-i şâh
- 4039 Sarây-ı pâk lâyıkdurur habîbe
Güzel gülşen gerekdür ‘andelîbe
- 4040 Ki anda şâd ola maḥbûb-ı ruḥ-ı gül
Ser-âğâz ide bu gülşende bûlbûl

[İ129a]

- 4041 Pes andan da‘vet-i cânân eyle
Bu beyti halvet-i sultân eyle
- 4042 Nice kim tola evde hâr u ḥaşâk
Muḥakḳak bil ki gelmez Ḥazret-i pâk

[K128a]

- 4043 Eger sen beyt-i ḳalbi pâk idesin
Ḥabîbüñ râzımı idrâk idesin
- 4044 Görine anda dîdâr-ı ḥaḳîḳî
Tecellî ḳıla esrâr-ı ḥaḳîḳî
- 4045 Budur ebdân ‘ilmi ey birâder
Ki ola taşfiyile ḳalb enver
- 4046 Gönül âyinesini pâk idesin
Tamâmet ğıll u ğışın çâk idesin

Der Teşriḥ-i Cilâ-yı Ḳalb

- 4047 Bil imdi kim cilâsı bu ḳulûbuñ
Hemişe zikridür zât-ı Vedûduñ¹⁹⁸¹
- 4048 Ki sevdüğün kişi zıkr eyler olur
Gönülde mihrini fikr eyler olur
- 4049 Zikirden fikre varur ehl-i idrâk
Fikirden ḥaşıl olur Ḥazret-i pâk

4035. Bedenlerin ilmi gayret ile (öğrenilerek)
bilinir, velakin cananın ilmi keşfidir.
4036. Bu elde ediş o nuru keşfetmenin
kapisıdır, bu o talep edilen hurinin
sarayıdır.
4037. Bu halvethaneyi mamur eyle, daha
sonra o huriye eriş...
4038. Bu iğrenilen ev kirli olursa şahın
meskeni olmaya nasıl layık olabilir?
4039. Sevgiliye tertemiz bir saray layıktır,
bûlbûle güzel (bir) gülşen gerekir.
4040. Ki orada sevgilinin gül yanağı şad
olsun, bûlbûl gülşende şakımaya
başlasın.

4041. Daha sonra cananı davet et, bu evi
sultanın halvetgahı eyle.
4042. Eve diken ve süprüntü dolarsa
muhakkak bil ki oraya kusurdan
münezzeh hazret-i Allâh gelmez.
4043. Eğer sen kalp evini temizlersen
sevgilinin sırrını idrak edersin.
4044. Onda hakiki sevgili görünsün, ondan
hakiki sırlar tecelli etsin.
4045. Ey kardeş(im)! Beden ilmi budur, kalp
safaştırarak daha nurlu olur.
4046. Gönül aynasını temizleyesin, kin ve
hileyi tamamen parçalayasın.

Kalbin Cilasının Şerhi

4047. Şimdi bil ki, bu kalplerin cilası Vedud
olan Allâh’ı daima zikretmektir.
4048. Çünkü kişi sevdiğinden bahseder,
gönülde sevdiğinin güzelliğini düşünür.
4049. İdrak sahipleri zikirden fikre ulaşırlar,
fikirden de kusurdan münezzeḥ Allâh’a
varılır.

¹⁹⁸¹ Vedûd’uñ: vücûduñ İ

Ḳāle Nebī ‘Aleyhisselām¹⁹⁸²

Tefekkürüssā‘atin ḥayrun min ‘ibādetis seb‘ine¹⁹⁸³
sene¹⁹⁸⁴

4050 Tefekkürden olur ḥāşıl nazarlar
Nazarlardur kelām-ı mu‘teberler

4051 Kelām-ı pāk olur maḥbūb-ı zikri
Muṭābık olıcaḳ maṭlūb-ı fikri

4052 Muḥabbet ḥāşıl oldı¹⁹⁸⁵ ol ḳabilden
Ta‘aşşuḳ geldi hem ol mā-ḥaşaldan

4053 Muḥabbetdür ḳapısı ‘aşḳ-ı yārūñ
Muḥabbet evvelidür kār-ı¹⁹⁸⁶ bārūñ

[İ129b]

4054 Muḥabbet olmasa her kār u¹⁹⁸⁷ bārı
Tamām itmez gönüller ihtiyārı

4055 Muḥabbet ḡālib olunca gönülde
Ta‘aşşuḳ ḥāşıl olur cān u dilde

Ḳāle’n-nebiyyü ‘Aleyhisselām¹⁹⁸⁸ men zekeranī

eḥabbenī ve men eḥabbenī ‘aşāḳanī ‘aşāḳaten ve men
‘aşāḳatehü ḳateltehü ve men ḳateltehü inne diyetühu
şıdḳ ḥabībullah¹⁹⁸⁹

[K128b]

4056 Muḥabbetden varınca ‘aşḳa ‘āşık
Olamaz ‘aşḳ içinde nuṭḳa nātık

Peygamber Aleyhisselam (şöyle)
buyurdu: “Bir an düşünmek, bir yıl
(altmış yıl, yetmiş yıl, bin yıl nafil)
ibadetten daha hayırlıdır.”

4050. Nazarlar, tefekkürden elde edilir,
nazarlar itibar edilen sözlerdir.

4051. Talep edilen fikir(de) mutabık olunca
sevgilinin zikri tertemiz söz olur.

4052. Muhabbet o sayede ortaya çıktı, aşık
olma onunla elde edildi.

4053. Yar aşkının kapısı muhabbetdir, işin
gücün evveli muhabbetdir.

4054. Her iş muhabbet ile olmasa, gönüller
seçmeyi tamamlayamaz.

4055. Gönülde muhabbet galip olunca can ve
gönülden aşık olmaya ulaşılır.

Peygamber Aleyhisselam (şöyle)
buyurdu: “Rasulullâh şöyle buyurdu:
Her kim beni zikrederse beni sever.
Beni seven de bana aşık olur, bana
aşık olana ben de aşık olurum. Aşık
olduğumu da öldürürüm. Kimi
öldürdüysem onun diyeti benim.”

4056. Aşık, aşka muhabbetten varınca, aşk
içinde sözün söyleyeni olamaz.

¹⁹⁸² ‘Aleyhisselām: ‘A.s.İ

¹⁹⁸³ seb‘ine: seb‘ine elfü İ

¹⁹⁸⁴ bk. İktibaslar 75

¹⁹⁸⁵ ḥāşıl oldı: oldı ḥāşıl K

¹⁹⁸⁶ İ’de harekeli

¹⁹⁸⁷ u: İ’de terkip için kesre harekeli

¹⁹⁸⁸ Ḳalennebiyyü ‘Aleyhisselām: Ke ḳavlihi İ

¹⁹⁸⁹ ḥabībullah: - İ, bk. İktibaslar 76

4057 Çün âteş-i ‘aşk¹⁹⁹⁰ içinde ola tağlīb
Yanub ‘aqluñ hiçābını bula taħrīb¹⁹⁹¹

4058 Tutuṣub cism u cān hākister ola
Gönül mülki tamāmet enver ola

4059 Al imdi sen muḥabbet-nāmeden dil
Ki ḥall ola gönülde cümle müşkil

4060 Muḥabbet nāmesi hoş nāme olur
Anı ders idinen ‘allāme olur

4061 Çıķarsañ penbeyi bu sem‘-i cāndan
Semā‘ itseñ kelām-ı cāvidāndan

4062 Ne sözler işideydüñ ‘arş-ı dilden
Ne yüzler göreyidüñ āb u kilden

**Der Beyān-ı ĩn ḥadīs ki el‘ ilmu ĩlmān ĩlmu’l-ebdān ü
‘ilmü’l-edyān¹⁹⁹²**

4063 Beden kim ḥilḳat-i insān olubdur
Ki anuñ ḥāliķi Raḥmān olubdur

4064 Ḥadīs-i ḳudṣīyile pādīṣāhum
Beyān itmiṣdūrür ya‘ nī Allāh’um

4065 Ki Ādem tıynetini çil ṣabāḥın
İki elümle idüb ḳıldım ṣalāḥın

[İ130a]

**Ḳavluḥü¹⁹⁹³ Ḥammertü tīnete Ādeme biyedeyye
erba‘ ine ṣabāḥan¹⁹⁹⁴**

4066 Ne içün “**kün**”¹⁹⁹⁵ didi ḥalḳ itdi ḥalḳı
Geyürdi ḥalḳına envā‘ ı dalḳı

4057. Çünkü aşk ateşinin içinde galip gelir,
akıl örtüsü yanar, tahrip olur.

4058. Cisim ve can tutuşup bülbül olur, gönül
ülkesi tamamen nurlanmış olur.

4059. Sen şimdi muhabbet mektubundan
dil/gönül al ki gönüldeki tüm zorluklar
çözölsün.

4060. Muhabbet mektubu hoş mektup olur,
onu ders edinen ilim sahibi olur.

4061. Canının kulağından bu pamuğu
çıkarsan, ölümsüzlük sözünü işitsen,

4062. gönül arşından ne sözler duyardın, fani
vücuttan ne yüzler görürdün.

**Bu hadiste beyan edildiği üzere: “İlim
iki çeşittir: Biri dinlere öbürü
bedenlere ait ilimdir.”**

4063. Beden insanın yaratılışı olur, onun
yaratıcısı Rahman olan Allāh’tır.

4064. Padişahım yani Allāh’ım hadis-i kutsi
ile beyan etmiş

4065. ki Adem’in tabiatını/toprağını kırk
sabah iki elimle düzenledim.

**(Peygamberin) sözü: “Adem’in
çamurunu kırk sabah (yed-i)
kudretimle yoğurdum.”**

4066. Ne için “ol” diyerek mahluku yarattı,
yarattıklarına türlü elbiseler giydirdi?

¹⁹⁹⁰‘aşk: cān ĩ

¹⁹⁹¹bula taħrīb: ola teħzīb ĩ

¹⁹⁹² bk. İktibaslar 77

¹⁹⁹³ ‘A.s. : Te‘ālāi

¹⁹⁹⁴ bk. İktibaslar 16

¹⁹⁹⁵ bk. İktibaslar 7

4067 Anuñ haqqında bu çil rûze ‘illet
Ne içün¹⁹⁹⁶ oldu nedür bunda hikmet

4068 Sebeb bu kim vuķū‘-ı eşrefiyyet
Kamu şeyden vücūd-ı elṭafiyyet

4069 Olındı nuṭṭ-ı pāk u ‘aqla mevķūf
Ki insān bu vaşf ile ola mevşūf

4070 Daḥı bir diķḡat-i pākize oldur
Ki şūret-i aḥsen oldu yol bu yoldur

[K129a]

4071 Bu ḥüsñ ü bu zarāfet bu leṭāfet
Bu şirīn nuṭṭ bu dürlü nezāket

4072 Bu ebyāt u bu eş‘ār bu terkīb
Bu envā‘-ı ḥayālāt u¹⁹⁹⁷ bu tertīb

4073 Bu ilhām ile ḡaybuñ itṭilā‘ı
Bu itmām-ı kemālūñ ictimā‘ı

4074 Gönüllerden¹⁹⁹⁸ ḥaber vermek muḥaḡḡaḡ
Kelām-ı naḡşına olmaḡ muṭabbāḡ

4075 Vuķū‘ı şādīḡ olmaḡlıḡ sözünñ
Ḥicābı mürtefi‘ olmaḡ gözünñ

4076 Kāmusı oldu bu insāna ḥāşıl
Anuñçün didiler insān-ı kāmīl

4077 Zihī mecmū‘a-ı bi’l-küllü eşyā
Zihī merḡūb-ı esmā vü müsemmā

4078 Zihī muşḡaf ki ola muşḡaf-ı Ḥaḡ
Tekellüm ide anda zāt-ı muṭlaḡ

4079 Hem aña ḡurb ola “ḡabli verīd”¹⁹⁹⁹ den
Hem anı b‘ad ide²⁰⁰⁰ div²⁰⁰¹-i merīdden

4080 Hezārān şad hezārān şad hezārān
Aña Ḥalıḡ’ine medḡ-i²⁰⁰² firāvān

[İ130b]

4067. Onun hakkında kırk gün delili niçin
oldu, buradaki hikmet nedir?

4068. Her şeyden daha güzel daha şereflice
var oluşun sebebi şu ki

4069. tertemiz söz ve akılla bağlantılı oldu,
insan bu nitelik ile vasıflandırıldı.

4070. Halis bir temizlik de odur, en güzel
surette yaratıldı, yol bu yoldur.

4071. Bu güzellik bu zarıflık bu güzellik, bu
tatlı söz bu çeşitli incelikler,

4072. bu beyitler, bu şiir bu terkip, bu hayal
çeşitleri bu düzen

4073. bu ilham ile gaybın bilinişi bu
tamamlayış ile kusursuzluğun bir araya
gelişi,

4074. (bu) gönüllerden kesin haber veriş,
sözün nakşı ile iç içe geçmiş olmak,

4075. sözünün yerine gelişinin doğru oluşu,
gözünün perdesinini kaldırılışı(nın)

4076. tamamı insana ait olduğu için ona
insan-ı kamil dediler.

4077. Ne güzel tüm eşyanın mecmuası, ne hoş
rağbet edilen isimler ve müsemması!

4078. Ne güzel mushaf ki Allāh’ın mushafı
olsun onda mutlak zat konuşsun.

4079. Ona şah damarından daha yakın olsun
ve azgın/inatçı şeytandan uzak kılınmış
olsun

4080. Bin, yüz bin, yüz binlerce bitmez
tükenmez övgü olsun ona ve onu
yaratana...

¹⁹⁹⁶Ne içün: Niçün K

¹⁹⁹⁷u- İ

¹⁹⁹⁸Gönüllerden: Bu gönüllerdeni

¹⁹⁹⁹bk. İktibaslar 78

²⁰⁰⁰ide: anda İ

²⁰⁰¹div: didi K

²⁰⁰²medḡ-i firāvān: medḡ u firāvān K

Der Beyân-ı Te'vîl-i Vech-i İnsân

- 4081 Gel imdi çeşm-i cāndan ref' -i setr it
Kelāma ḥaṭṭ²⁰⁰³ u vechi beyt <u>²⁰⁰⁴ çetr it
- 4082 Ki her bir ḥaṭ olur bir lafza²⁰⁰⁵ mazhar
Bilā-tā' yīn olmadan mükerrer²⁰⁰⁶
- 4083 Elif bī tī vū şī cīm hı vū hem hı
İle'l-āḥir ki anuñ ismidür²⁰⁰⁷ yı
- 4084 Bulardur lafz u hem teklīm rūya
Ki rū luṭfile temşil oldı mūya
- 4085 Eger mū olmasaydı rūda temyīz
Aña insān demek olmaz tecvīz
- 4086 Anuñ insānlığı ta' yīn-i ḥaṭdur
Ki ḥüsn-i ḥaṭla şāb-ı kâṭaṭdur

[K129b]

- 4087 Eger vechi bi-küllī mū olaydı
Anuñ şeklinden insān ne alaydı
- 4088 Behāyim şekli olırdı muşavver
Görünmezdi cemāl-i ḥüsn-i enver
- 4089 Eger anuñ yüzi olsa behāyim
Vücūdı nuṭk ile olmazdı kāyim
- 4090 Ki nūṭkuñ maşdarıdur ḥüsn-i ḥaṭlar
Bu ḥaṭlar oldılar ol nuṭka mazhar
- 4091 Anuñçün oldı rū nuṭka muṭābık
Anuñçün oldı ol bi'l-kuvve nāṭık
- 4092 Çü ḥüsn-i ḥaṭṭ ol vech-i kemālūñ
Muṭābıkdur sözine zū'l-celāl'ūñ
- 4093 Sözinūñ müfredatı zāt-ı Hakk'ūñ
Münakkaş oldı levhinde bu rakḥkuñ
- 4094 Budur ol "rakḥ-ı menşūr"²⁰⁰⁸-ı ilāhī
Budur āyāt-ı nūr-ı pādīşāhī

İnsan Yüzünün Tevilinin Beyanı

4081. Şimdi gel can gözünden örtüyü kaldır,
söze hat ve yüzü çadır ve mesken et.
4082. Ki her bir hat mükerrer olmaksızın
yerleştirilerek bir söze mazhar olur.
4083. Elif, be, te, se cim ha ve hı sonunda
kadar ki onun ismi yedir.
4084. Bunlar yüz (için) hem kelime hem
konuşmadır ki yüz ihsan ile tüylerle
temsil olundu.
4085. Eğer yüzde tüyler temyiz edici
olmasaydı ona insan denmesine
cevaz/izin verilmezdi.
4086. Onun insanlığı hattın belirlenmesi
iledir, ki hüsn-i hat ile kıvrıkcık gençlik
saçdır.
4087. Eğer yüzü tamamen tüy olsaydı onun
şeklinden insan ne alabilirdi?
4088. Hayvan şeklinde suretlenmiş olurdu,
nurların güzel cemali görünmezdi.
4089. Eğer onun yüzü hayvan olsa onun
varlığında konuşma yetisi olmazdı.
4090. Ki güzel hatlar konuşma yetisinin
masdarıdır, bu hatlar o konuşmaya
mazhar oldular.
4091. Onun için yüz konuşmaya uygun oldu,
o yüzden tüm gücü ile konuşabilen
oldu.
4092. O kemal yüzün güzel hatları Celal
sahibi (Rabb'in) sözüne mutabıktır.
4093. Hakk'ın zatının sözünün müfredatı bu
derinin levhasında nakışlandı.
4094. İlahi menşurun derisi budur, padişaha
ait nurun ayetleri budur...

²⁰⁰³ ḥaṭṭ: ḥaṭṭı İ

²⁰⁰⁴ <u>: - İ, K, K'da kesre harekeli

²⁰⁰⁵ lafza: lafz İ

²⁰⁰⁶ mükerrer: mükesser İ

²⁰⁰⁷ ismidür: ismidürür İ

²⁰⁰⁸ bk. İktibaslar12

4095 Ki anuñ kâtibidür Hakk-ı mutlak
Muşaddağdur muşaddağdur muşaddağ

4096 Delîlüm çokdurur bu sözde ey yâr
Dili inkâra meyl itdirme zinhâr

[İ131a]

4097 Ki Hakk'ın hâzretinden dūr olırsun
Racım u hōr u maḫhūr olırsun

4098 Yüzi²⁰⁰⁹ naḥs idi ol şeytân-ı şūmuñ
Gözi²⁰¹⁰ hem aḥvel idi ol rücūmuñ

4099 Çü baḫdı şūretine Âdem'ün ol
Tamâmet bulmadı rü'yetine yol

4100 Ki ol âyine idi zü'l-celâl'e
Cemâl idi Cemâl-i pūr kemâle

4101 Ḥamâkat dâḫil oldu şūretinde
Ḥakâret ḥaṣıl oldu şūretinde

4102 Nitekim Aḥmedi gördü Ebū Cehl
Ne çirkinsin didi ol dīv-i nâ-ehl

[K130a]

4103 Didi Aḥmed ki gerçekdür kelâmuñ
Ki naḫş oldu yüzüm²⁰¹¹ levḫinde cāmuñ²⁰¹²

4104 Velî Bu Bekr²⁰¹³ göríben ol cemâli
Şenâ vü ḥamd idüb ol zü'l-celâl'i

4105 Ne gökçeksin didi yâ²⁰¹⁴ Aḥmed-i Ḥaḫ
Zihî ḥüsn ü zihî nūr-ı muşaddaḫ

4106 Didi Aḥmed ki gerçeksün yâ ebâ Bekr²⁰¹⁵
Ki ta' rifūnde bulunmaz senüñ nekr²⁰¹⁶

4107 Didiler ol zemân aşḫâb-ı yārân
Ta' accüb idüben ol²⁰¹⁷ ehl-i imân

4095. Ki onun katibi mutlak olan Hak'tır,
tasdik edilmiştir, tasdik edilmiştir,
tasdik edilmiş...

4096. Ey sevgili benim bu (konuda) delilim
çoktur, sakın gönlünü inkara
meylettirmeyesin.

4097. Çünkü Hak Hazretleri'nden uzak
olursun, kovulmuş, hor ve kahra
uğramış olursun.

4098. O şom şeytanın yüzü uğursuz idi, o
kovulmuşun gözü şaşı idi.

4099. Çünkü o Adem'in yüzüne baktı
(onun)görünüşe tamamen erişemedi.

4100. Ki o, Celal sahibine ayna idi. O, kemal
dolu güzele yüz olmuştu.

4101. İçine anlayışsızlık girdi, dışında hakaret
oluştı.

4102. Nitekim ehil olmayan şeytan Ebu Cehl,
Hz. Ahmed'i görüp "ne çirkinsin" dedi.

4103. Ahmed ona "sözün gerçektir, ki
kalbinin levhasında yüzüm işlendi"
dedi.

4104. Ancak o güzelliği görebilen Ebu Bekir
Celal sahibi Allâh'a hamd ve sena
ederek,

4105. "ey doğru olan Ahmed ne güzelsin."
dedi, ne güzel sevimlilik, ne hoş
güzellik ve ne güzel tasdik edilmiş nur
...

4106. Ahmed, "ey Ebu Bekir doğrusun senin
tarifinde bilmemezlilik bulunmaz." dedi.

4107. O zaman o ehl-i iman ashab-ı yaran
hayrette kalarak dediler

²⁰⁰⁹ Yüzi: Yüz İ

²⁰¹⁰ Gözi: Göze İ

²⁰¹¹ yüzüm: yüzün İ

²⁰¹² cāmuñ: cānuñ İ

²⁰¹³ Bu Bekr: ba' zı İ

²⁰¹⁴ Ne gökçeksin didi yâ: Zihî gökçekdür didiler İ

²⁰¹⁵ gerçeksün yâ ebâ Bekr: gerçeksüz ü şâkir İ

²⁰¹⁶ Ki ta' rifūnde bulunmaz senüñ nekr: - İ

²⁰¹⁷ idüben ol: idüb olan İ

4108 Ki ey Hakk'ın resülü n'oldı taḥkīk
Bu zıddın arasında ki oldı taḥdīk

4109 Didi ben āyine oldum muşaykal
Beni görincegiz ekmel u eḍlel

4110 Görür kendü yüzün benüm²⁰¹⁸ yüzümde
Bu ḥikmetdür ki nāṭıkdur²⁰¹⁹ sözünde²⁰²⁰

4111 Çün Ādem şüretini dīv-i maḡbūn
Görüb reşk u ḥasedden oldı mecnūn

4112 Ḥaseddür 'illet-i küllī 'adāvet
Ḥasedden ḥāşıl oldı ol şekāvet²⁰²¹

4113 Ḥasedden geç 'adüvv-i Ādem olma
Qo cehli gel bilīs-i mübrem olma

[İ131b]

4114 Çün aña "ahseni taḳvīm"²⁰²²dir Hakk
Neden tutmayasın anı muşaddak

4115 Bu ḳavlūn çün ola mışdāk-ı Kur'an
Şehīd u²⁰²³ nāṭıķı u āyāt-ı burhān

4116 Sen aña nice inkār eyleyesin
Anuñ ḥaḳķında yalan söyleyesin

4117 Nedür bu "üscudü"²⁰²⁴ idi maḥalde
Kelām içinde ol ḳavl-i ezelde

4118 Bu emrūn emri ḥod şādıķ oldı
Kelāmıle vücūdı nāṭıķ oldı

4119 Ḥayāt u 'ilm ü ḳudret hem irādet²⁰²⁵
Anuñ zātında aḥz oldı tamāmet

4120 Degüldür ḥod bu söz²⁰²⁶ emr-i i' tibārī
Muḥaḳḳaḳ buldılar Perverdigār'ı

[K130b]

4121 Ki vardur hem cihān var oldı andan
Bu merkezle bu edvār oldı andan

4108. ki, "ey Allāh'ın resulu tahkike ne oldu?
Bu (iki) zıddı da tasdik ettiniz." dediler.

4109. "Ben cilalı bir ayna oldum, beni gören
kusursuz da (çirkin) de

4110. kendi yüzünü benim yüzümde görür,
hikmet budur ki bunu sözünde söyler."
(dedi).

4111. Çünkü Adem'in yüzünü gören aldanmış
şeytan haset ve kıskançlıktan delirdi.

4112. Düşmanlığın tamamına sebep hasettir,
eşkiyalık/talihsizlik hasetten ortaya
çıktı.

4113. Hasedi bırak Adem'in düşmanı olma
cehaleti bırak can sıkın iblis olma.

4114. Çünkü Allāh ona "en güzel surette"
dedi, niçin onu tasdik etmiyorsun?

4115. Çünkü bu sözün onaylayanı Kur'an
(onun) şahidi, söyleyeni ve ayetlerinin
delili...

4116. Sen onu nasıl inkar eder, onun hakkında
yalan söylersin?

4117. Bu konuda ezel sözleşmesinde/sözünde
"secde edin" ifadesinden kasdedilen
nedir?

4118. Bu emrin emri kendisi doğru oldu,
varlığı kelam ile konuşması oldu.

4119. Onun zatında hayat, ilim, kudret, irade
tamamen elde edildi.

4120. Bu sözün kendisi itibari bir söz değildir.
Muhakkak yaratıcıyı buldular.

4121. O vardır cihan da ondan var oldu, bu
dünya ve devreden (gökler) ondan var
oldu.

²⁰¹⁸ benüm: benim K

²⁰¹⁹ nāṭıkdur: nāṭıķolur İ

²⁰²⁰ sözünde: sözümde İ

²⁰²¹ 4112: -K

²⁰²² bk. İktibaslar 33

²⁰²³ u: -K

²⁰²⁴ bk. İktibaslar 15

²⁰²⁵ u 'ilm ü ḳudret hem: 'ilm u hem ḳudret İ

²⁰²⁶ ḥod bu söz: bu söz ḥod İ

- 4122 Gümânsız bilüb anı enbiyâlar
Arayub bulub anı evliyâlar
- 4123 Eşerden bildiler bî-şübhe vü şek
Muvahhîd oldılar bî-şübhe vü şek
- 4124 Eşer dâl oldı medlûlî²⁰²⁷ müeşsir
Şuverden zâhir oldı her muşavvir
- 4125 Eşerdür²⁰²⁸ zîr u bâlâ küll-i ‘ âlem
Müeşsir Hayy u Bâkî nûr-ı a‘ zâam
- 4126 Eger taşvîrî²⁰²⁹ olmasa hâkîkât
Bulunmazdı muşavvirden tarîkât
- 4127 Şüretin gözüne oldı mu‘ allak
Muşavver câna olmışdur muşaddak²⁰³⁰
- 4128 Eşerden gören anı cân gözidür
Yakîn iden anı îmân sözidür
- 4129 Çün ola çeşm-i cân u dil güşâde
Görine şübhesüz ol nûr-ı sâde
- 4130 Anuñ feyzinden olub çeşm rûşen
Görine anda dîdâr mu‘ ayyen

[İ132a]

- 4131 Budur ehl-i sülûkuñ râhî ey yâr
Bunı zinhâr elden koma zinhâr
- 4132 Ki varub hâzrete vâşıl olasun
Huzûr-ı rahmete dâhil olasun
- 4133 Tarîkî enbiyâ vü evliyânuñ
Dağı hem aşfiyâ vü etķiyânuñ
- 4134 Budur bundan şaķın mahrûm olma
Varûb şeytân gibi mercûm olma

Der Ta‘ rif²⁰³¹ -i Tahkîkât

- 4135 Yine cân gülşeninde bitdi bir gül
Yine dil bûlbûlünden çıkdı bir dil
- 4136 Yine Sîmurğ-ı rûhum kıldı pervâz
Yine ‘ anķâ-yı ‘ aşķ itdi âğâz

4122. Peygamberler onu şüphesiz (bir şekilde) bilip, veliler onu arayıp buldular.
4123. Kuşku şüphe duymaksızın (onu) eserinden bildiklerinden hiç şüphesiz tevhit ehli oldular.
4124. Eser delalet eden oldu ve medlulü müessir (oldu), musavvir suretten zahir oldu.
4125. Müessir Hay ve Baki olan en büyük nur; ister alçak ister yüce tüm alem (ise) eserdir.
4126. Eğer hakikat tasvir olmasa tasvir edenden tarikat bulunmazdı.
4127. Suretin gözüne ilişti, suretlenmiş olan cana doğrulanmış oldu.
4128. Onu eserden görebilen can gözüdür, kesin bilgi ile idrak eden iman sözüdür.
4129. Can gözü ve gönül açıldığında o katışıksız saf nur görülebilir.
4130. Göz onun feyzi ile parlar, sevgilinin yüzü orada açıkça belirir.
4131. Yol ehlinin/salıkların gidişi böyledir, asla bunu elden bırakma, sakın!
4132. Ki Hazret’e varıp erişesin, rahmet makamına dahil olasın.
4133. Peygamberlerin ve velilerin, seçkinlerin ve müttakilerin yolu
4134. budur; sakın mahrum olmayasın, gidip de şeytan gibi taşlanmış olmayasın.

Araştırmaların Tarifi

4135. Yine can gülbahçesinde bir gül yetiştı, yine gönül bûlbûlünden bir gönül çıktı.
4136. Yine ruhumun Simurg’u havalandı, yine aşķ Anka’sı söze başladı.

²⁰²⁷ medlûlî: vü medlûl K

²⁰²⁸ Eşerdür: Eşerden İ

²⁰²⁹ taşvîrî: taşvîr İ

²⁰³⁰ 4127 -İ

²⁰³¹ Ta‘ rif : Tahkîr K

[K131a]

- 4137 Nedür Sîmurğ-ı si cüz-i kelâmuñ
Ki anlar murğdur rûh-ı imâmuñ
- 4138 Zihî eczâ-yı Sîmurğ-ı haķîķî
Zihî ehl-i ilâhuñ hoş refîķî
- 4139 Dü perrin çünki ol Sîmurğ açdı
Cihân u²⁰³² cāna nûr²⁰³³-ı sāye şaçdı
- 4140 Anuñ tavzîh-i nûrî sāyesiyle
Anuñ telvîh-i hûrî pāyesiyle
- 4141 Tefekkür nerdübānı ‘arşa vardı
Taşavvur āsmānı ferşe irdi
- 4142 Nazar şıhhat bulınca dıķķatinde
Şuver hikmet olunca şıķķatinde
- 4143 Retaknādan bu arzile semāya
Fetākna hāşıl olur ol hümāya
- 4144 Çün olmaya güşāde dīde-i ‘aķl
Müfīd olmaya aña şüret-i naķl
- 4145 Çü ķavlūñ me’hāzı vü iştıķāķı
Şübüt-ı şahķha²⁰³⁴ varur ittifāķı

[İ132b]

- 4146 Ne teşķik ola ol zannuñ maķallı
Ne teklîmile bula ol tesellî
- 4147 Pes imdi iştıķāķı her maķûlūñ
Zarûrî ķavlūdür ehl-i vuşulūñ
- 4148 Çün²⁰³⁵ ola ķavl-i Yezdān’uñ huşûli
Tamām olur fûrû‘ ı vü uşulū
- 4149 Gel imdi aşl²⁰³⁶ u fer‘ i fehm it ey dost
Anuñ ‘ilmini ķıl cānile der-ķost
- 4150 Ki saña keşf ola aşlı ‘ulūmuñ
Hudūduñ bilesin külli rûsūmuñ

Der Beyān-ı Uşul ü Fûrû‘ -ı ‘İlm

4137. Sözüñ bir parçası olan Simurg’un si’si nedir? Ki onlar imamın ruhunun kuşudur.
4138. Ne güzel hakiki Simurg’un eczası ne güzel Allāh ehlinin hoş refiki...
4139. O Simurg iki kanadını açtı cihana ve cana nur gölgesi saçtı.
4140. Onun nuru açıklığa kavuşturması sayesinde, onun güneşinin açığa çıkması sayesinde
4141. düşünce merdiveni arşa, hayal etme göğü ferşe ulaştı.
4142. Bakış dikkat ile doğru olunca, suretler de hikmet ile mesafe alınca,
4143. o hümaya bu yer ile gök “yamadık”“söktük” (lafzından) hasıl olur.
4144. Aklın gözü açılmadığı için naklin sureti faydalı olmadı.
4145. Çünkü konuşmanın kaynağı ve türevleri ittifakla gerçeğin isbatına varır.

4146. o zannın yeri ne şüphe olur, o ne de konuşabilme ile teselli bulur.
4147. Söylenilmiş her sözün türemesi kavuşma ehlinin zaruri sözüdür.
4148. Allāh’ın kavlinin elde edilmesi fûru ve usulu ile tamam olur.
4149. Ey dost şimdi gel asıl ve feri anla, onun ilmini can ile öğrenmeyi dile.
4150. Ki ilimlerin aslı sana açılsın tüm yöntemlerin sınırlarını bilesin.

İlmin Usulü ve Furuunun Beyanı

²⁰³² u: -K

²⁰³³ cāna nûr: cāna ol nûr İ

²⁰³⁴ Şübüt-ı şahķha: Şübüt-ı şıhķate var K

²⁰³⁵ Çün: Hun İ

²⁰³⁶ aşl: aşlı İ

4151 Bil imdi aşl(ı) müfreddür²⁰³⁷ kelāmuñ
Mürekkeb fer' idür nuṭṭ-ı tamāmuñ

4152 Mürekkebdan fūrū' olındı ef' āl
Mufaṣṣal oldı ef' āl ile icmāl

[K131b]

4153 Bu minvāl üzre cārī oluben kevn
Verildi kāyināta renḡ u hem levn

4154 'Araz oldı vü cevher buldı ḥikmet
İkisinden müretteb oldı şüret

4155 Çü vācib kenz-i maḥfīdür muḥaḥḡaḡ
Vücūdı zātını kıldı muṣaddaḡ

4156 Vücūdın iḡtizā eyledi zātı
'Ayān oldı vücūdından şıfātı

4157 Şıfātından bilindi fer' u hem aṣl
Şıfātından olındı zātına vaṣl

4158 Şıfātından zuḥūr olub²⁰³⁸ cevāhir
'Arazlar eyledi luṭfile zāhir²⁰³⁹

4159 Cevāhirle 'avārız oldı 'ālem
İkisinden görindi cism-i Ādem

4160 Ki rūḡı cevher u cismi 'arazdur
Bu ikiden kelāmı ḡod ḡarazdur

[İ133a]

4161 Bu cevher kim bulur ḡayyiz vuḡū
Ne menzildür meālī vü rücū' ı

4162 Bunuñ taṣḡīḡ(i) külden midür ey cān
Yaḡūd taḡḡīḡini cüz mi²⁰⁴⁰ dir insān

4163 Taḡarrī olınur mı külle fıkr it
Tecezzī bulınur mı cüze zıkr it

4164 Yaḡūd küllile ḡāyim midür ol cüz
Yaḡūd zātıyla dāyim midür ol cüz

Der Cevāb-ı Cevāhir

4151. Şimdi bil ki kelamın aslı müfrettir,
sözün tamamının terkip edilmiş feridir.

4152. Fiiller mürekkepten ayrılan kollardır,
fiiller ve özetler (ondan) tafsilatlı (hale
geldiler).

4153. Dünya bu minval üzere akıp giderken
kainata renk ve nitelik verildi.

4154. Araz oldu ve cevher hikmet buldu, suret
ikisinden tertip edildi.

4155. Muhakkak ki olması gereken zat varlığı
zatını doğrulayan gizli bir hazine idi.

4156. Zatı varlığını gerektirdi,
mevcudiyetinden sıfatı ayan oldu.

4157. Asıl ve fer sıfatından bilindi, zatına
sıfatından ulaşıldı.

4158. Cevherler sıfatından ortaya çıkarak
ihsanı ile arazları görünür kıldı.

4159. Alem cevherler ve arazlar oldu,
ikisinden Adem'in cismi/bedeni
göründü.

4160. Ki ruhu cevher cismi arazdır, bu
ikisinden arzu edilen
kendi(sinin)konuşması/ kelamıdır.

4161. Uzam/mekan cerayarı bulan bu
cevherin oluş yeri ve dönüşü hangi
menzildir?

4162. Ey can bunun tasdiki külden/bütünden
mi yahut insan (bunun) tahkikine
cüz/parça mı der?

4163. Düşün küllü araştırılır mı, söyle cüzü
parçalanır mı?

4164. O cüz küll ile mi kaimdir, yahut kendi
başına olabilir mi?

Cevherlerin Cevabı

²⁰³⁷ aşl(ı) müfreddür: aşıldır müfred İ

²⁰³⁸ olub: idüb İ

²⁰³⁹ zāhir: Kādir İ

²⁰⁴⁰ mi:-İ

4165 Gel ey cevher kelāmuñ fīkr iden cān
Bu cevher olırsa²⁰⁴¹ rūḥ-ı ḥayvān

4166 Tecezzī olmaz anuñ sīretinde
Velīkin lāzım olsun şūretinde

4167 Ki rūḥuñ²⁰⁴² şūreti olunca terkīb
Anuñ taḥlīkını bulınca tertīb

4168 Aña cüz lāzım olur ey muḥaḥḳıḳ
Diyeyin aşlını olğıl muşaddıḳ

[K132a]

4169 Çün oldı rūḥla nuṭṭ ikisi bir
Zihī ḥikmet zihī ḳudret zihī sır

4170 Zihī esrār-ı pāk-i zāt-ı elṭaf
Ki aña rū 'yet bulmaz²⁰⁴³ çeşm-i felsef

4171 Çü rūḥ u nuṭṭ olur vaḥdetde yeksān
Nitekim oldılar ḥayvān u insān

4172 Ḥayātı anuñ olur aña taḥḳıḳ
Bunuñ nuṭṭı ider insān taşdıḳ

4173 Gel imdi ol ḥayātuñ aşlını bul
Ne şeydür ol nedendür vāşılı ol

4174 Ne var icmālle cevher diriseñ
Yaḥūd cān ism idüb mużmer diriseñ

4175 Mümeyyiz olmaz tafşīle 'aḳluñ
Müfīd olmaz ḥuşūl-ı rūḥa²⁰⁴⁴ naḳlūñ

[İ133b]

4176 Ḳalursın genc-i ḥayretde müsevved
Görinmez hey 'et-i rūḥ-ı mücerred

4177 Sen aña eydürseñ rūḥ-ı ḥayvānī
Ben añ bilmişemdür şey-i pinhānī

4178 Ki "kāf u nūn"²⁰⁴⁵ dan mevcūd oldı
Ne vāḥid bil ki ol ma' dūd oldı

4165. Ey cevher kelimesini düşünen can, bu cevher canlılık ise,

4166. onun dış görünüşünde gerekse bile yaratılışında/içinde parçalanma olmaz.

4167. Ki ruhun sureti terki b olunca onun yaratılışında tertip bulununca

4168. ona parça/cüz lazım olur. Ey tahkik eden! Ben sana aslını söyleyeyim sen tasdik et.

4169. Çünkü ruh ile konuşma ikisi bir oldu. Ne güzel hikmet ne hoş kudret ne güzel sır.

4170. Ne güzel, çok ihsanlı, (kusurdan) münezzeh zatin sırları ki onu felsefe gözü göremez.

4171. Vahdetde ruh ve konuşma bir olurlar nitekim hayvan ve insan gibi.

4172. Onun canlılığı bunun konuşması insanı doğrular.

4173. Şimdi gel o hayatın /canlılığın aslını bul, nasıl şeydir, o neden (meydana gelmiştir) ulaşanı ol.

4174. İcmal ile/özet olarak cevherdir desen ne var? Yahut can adını verip gizlidir derden (ne çıkar)?

4175. Aklın geniş açıklamayı ayrıntıyı temyiz edemez, naklin ruhun haslı edilişine fayda vermez.

4176. Soyut ruhun şekli görünmez, hayret hazinesinde karalanmış kalırsın.

4177. Sen ona hayvani ruh /canlı ruh dersin ben onu gizli şey bilmişim.

4178. Ki "ol" emri ile mevcut oldu, nasıl bir vahit ki sayılabilen oldu.

²⁰⁴¹ olursa: oldısa K

²⁰⁴² rūḥuñ: rūḥ K

²⁰⁴³ bulmaz: bulamaz K

²⁰⁴⁴ rūḥa: veche İ

²⁰⁴⁵ bk. İktibaslar 7

Der Cevāb-ı Şānī²⁰⁴⁶

4179 Dağı bir vech ile budur cevābum
Ki oldur şübhesiz ‘ ayn-ı şavābum

4180 Ki aşlında meleklerdür bu ervāh
Melekler mazharıdur işbu eşbāh

4181 Melekler hem olur²⁰⁴⁷ teklīme mazhar
Tekellümden olur anlar muşavver

4182 Çü teklīm ola terkīb-i muṭahhar
Melāyik şūreti olur münevver

4183 Çü teklīm olmaya terkīb-i taḳdīs
Şeyāṭīn olur ol yāḥūd ebālis²⁰⁴⁸

4184 ‘ Arazdur cism u²⁰⁴⁹ cevher nuṭṭā dāyim
‘ Araz ḥod cevher ile oldı ḳāyim

[K132b]

4185 Bu cevher cüzidür küllün muḥaḳḳaḳ
Eger itdünse bu ḳavli muşaddaḳ

4186 Tecezzī bula nuṭṭaḳ cevheründe
Ḥaḳāyıklar bulına²⁰⁵⁰ sözleründe

4187 Çü nuṭṭaḳ bu ḥaḳāyık cevheridür
Muḥaḳḳaḳdur ki anuñ ol mazharıdur

4188 Cevāhir müfredāt oldı cihāna
‘ Avārızdur mürekkeb ol ‘ ayāna

4189 Çün aşlı müfredātuñ nuṭṭ-ı Ḥaḳ’dur
Mürekkeb ḥod anuñla maşadaḳdur

[İ134a]

Der Beyān-ı İştikāḳ-ı Nuṭṭā

4190 Gel imdi nuṭṭa eczā virgil ey dost
Anı cān göziyle görgil ey dost

4191 Çü nuṭṭaḳ me’ḥazı maḥrec olunca
Şübūtı maḥrece şādık gelince

4179. Bir başka cihetle de cevabım şudur ki
şübhesiz doğruluk
kaynağımdır/doğruluğumun aslıdır.

4180. Aslında bu ruhlar meleklerdir, melekler
bu cisimlerin/karaltıların mazharıdırlar.

4181. Hem melekler konuşmaya mazhardırlar,
onlar kalam etme ile suret bulurlar.

4182. Konuşma, temizlenmiş bir terkip
olduğunda meleklerin sureti onda
nurlanmış olur.

4183. Konuşma, mukaddes bir terkip
olmadığında onlar ya şeytanlar ya da
iblisler olur.

4184. Cisim, cevher ve nutuk arazdır, arazın
kendisi (de) cevher ile kaim oldu.

4185. Muhakkak bu cevher küllün cüzüdür,
eğer bu sözü doğrularsan,

4186. konuşman cevherinde cüzler bulsun,
sözlerinde hakikatlar bulunsun.

4187. Çünkü konuşman hakikat cevheridir,
muhakkak ki (nutuk) onun/(cevherin)
mazharıdır.

4188. Cevherler cihanda müfredat oldu, o
bilgide arazlar mürekkeb oldular.

4189. Çünkü müfredatın aslı Hakk’ın
nutkudur, mürekkebin kendisi onunla
tasdik edilmiştir.

Sözün İştikakının Beyanı

4190. Ey Dost! Şimdi gel nutku kısımlarına
ayır, onun (parçalarını) gör.

4191. Çünkü konuşmanın kaynağı mahreç
olunca, gerçekleşmesi mahreç ile
doğrulanınca,

²⁰⁴⁶ Der Cevāb-ı Şānī: Cevāb-ı Şānī İ

²⁰⁴⁷ hem olur: olur hem İ

²⁰⁴⁸ ebālis: iblīs K

²⁰⁴⁹ u: -İ

²⁰⁵⁰ Ḥaḳāyıklar bulına: Ḥaḳāyık fehmi olına İ

- 4192 Bilünür mahrecile aşl u fer' i
Olınur mahrecile kavlı u şer' i
- 4193 Meḥāric mebdē'idür kavlı u²⁰⁵¹ şer' üñ
Meḥāric merci'idür aşl u fer' üñ
- 4194 Meḥāricden olur elfāz rūşen
Hem olur lafzile ma' nī mübeyyen
- 4195 K'anı nuṭṭile mevşūf itdi insān
Anuñçün oldı ol maḥbūb-ı Raḥmān
- 4196 Ḥaḳāyık kim anuñ zarfıdır el-ḥaḳ
Ḥudā'dan oldı anuñla muṭabbak
- 4197 Ki ansız olmaz anuñ vücūdı
Anuñladur rūsūmı vü ḥudūdı
- 4198 Nazardan selb olunca zarf-ı ma' hūd
Ḳalır cevher ki oldur aşl-ı maḳşūd
- 4199 Şular kim cūze virdiler tecezzī
İderler ol beyānçün²⁰⁵² taḥarri
- 4200 Mürekkeb dirler anlar cism-i rūḥa
İrişmekiçün ol fetḥ u fütūḥa

[K133a]

- 4201 Velī terkīb anuñ cevheridür
Ne cevher cevher²⁰⁵³-i şüret-geridür
- 4202 Degül kim ṭab' -ı ' unşurdan ola ol
Ḥudūsına teḡayyūr hem bula yol
- 4203 Tekellümden olur terkibi²⁰⁵⁴ anuñ
Kelāmile olur tertibi anuñ
- 4204 Tekellüm rūḥdan olmaz müfāriḳ
Ol aña aña ol olur muṭābık
- 4205 Ki rūḥuñ cevheridür nuṭṭ-ı kāmīl
Bu kavlıñ ḳāilidür cān-ı vaşl

[İ134b]

- 4206 Bu cevherde tecezzī buldı idrāk
Ki nuṭṭile²⁰⁵⁵ ' ayāndur ma' nī-yi pāk

4192. mahreç ile aslı ve ferî bilindir, sözü ve kanunu mahreç ile olur.
4193. Mahreçler söz ve kanunun başlangıcı, asıl ve ferî dönüş noktasıdır.
4194. Lafızlar mahreçlerden ortaya çıkar, hem (de) lafız mana ile belirgin olur.
4195. İnsan onu konuşma ile vasıflandırdığı için o Rahman'ın sevdiği oldu.
4196. Doğrusu, hakikatler onun zarfıdır, Allāh'tan (verilen) ile iç içe geçmiş/tabakalanmış oldu.
4197. Onun/zarfın varlığı onsuz olmaz, yolu yöntemi ve sınırları onunladır.
4198. Nazardan belli olan zarf kaldırılınca (geriye) cevher kalır ki asıl maksud odur.
4199. Cüzü parçalarına ayıranlar o beyanı bulmaya çalışırlar.
4200. Onlar açılış ve fetihlere erişmek için ruhun cismine mürekkep derler.
4201. Velakin, terkip onun cevheridir, nasıl (bir) cevher suret yapan cevheridir.
4202. O unsurların tabiatından değildir, hudusu/meydana gelişinde değişimler bulunabilir.
4203. Onun terkibi konuşma (sayesinde), onun tertibi söz ile olur.
4204. Konuşma ruhtan ayrı değildir, konuşma ruha ruh da ona mutabık olur.
4205. Kamil/mükemmel konuşma ruhun cevheridir, vuslat canı bu sözün söyleyenidir.
4206. İdrak bu cüzde parçalara ayırma buldu, çünkü açık tertemiz mana konuşma ile ortaya çıkar.

²⁰⁵¹ u: -İ, K

²⁰⁵² beyānçün: binā için İ

²⁰⁵³ cevher: cevheri İ

²⁰⁵⁴ terkibi: terkib K

²⁰⁵⁵ nuṭṭıla: lafzıla İ

4207 Telaffuz çün mürekkebe oldu dilde
Nuḳūşın zāhir itdi āb u kilde

4208 Mürekkebdən olub zāhir²⁰⁵⁶ tecezzī
Bulındı ‘ilm u idrāke taḥarri

4209 Bu fenni bilmedi çün ṭab‘ı echel
Ṭarīḳ-i zāt-ı pāki itdi edlel

4210 Anuñ tābi‘leridür fıkı-i fāsıd
Ki anlar eyledi idrāk-i kāsıd

4211 Çü rūḥı gördiler cevher didiler
Velīkin sözlerin ebter didiler

4212 Haḳāḳat bilmeyüb cān cevherini
Ġalaṭ söylediler her sözlerini

4213 Şıfātından oluben aña muḥbir
Bilemezler ki ‘indu’llāh nedür sır

4214 Yitişmeyüb anuñ zātına anlar
Sülūk itmeyüb işbātına anlar

4215 Geh eydürlar ki müfreddür vücūdı
Basit olub rüsümü vü ḥudūdı

4216 Gehī cüzdür didiler lā-tecezzī
Gehī küllile buldılar tesellī

4217 Kim ‘ib‘ād-ı şelāse buldı andan
Kimi didi ki ḥāşıl oldu ḳandan

[K133b]

4218 Ḳamu ḳāyıl velī taḥḳīḳi yoḳdur
Ḳamu kāmıl velī taşdıḳı yoḳdur

4219 Bulamadılar andan ittılā‘ı
Alamadılar andan intifā‘ı

4220 Muḥıbb-i ‘ilm u ‘aḳl oldılar ammā
Muṭābık gelmedi isme müsemmə

4221 Ḳalub bir perdenüñ ardında ‘āciz
Görüb bulmadılar vaşlında²⁰⁵⁷ ḥayyiz

4222 Çekildi perde-i ‘izz-i İlāhī
Ṭutıldı nūr-ı çetr-i pādīşāhī

[İ135a]

4207. Dilde teleffuz terkip edilince bedende
suretleri görünür kılındı.

4208. Parçalanma mürekkepten zahir olunca,
ilim ve idraki araştırma (imkanı doğdu).

4209. Bu ilmi cahil tabiatlılar bilmediğinden
kusurdan münezzeh zatin yolunu sapkın
(sandılar).

4210. İdraki sürümsüz/geçmez eden bozuk
fikirliler de onların takipçileridir.

4211. Çünkü ruhu görüp cevher dediler ancak
değersiz sözlerini söylediler.

4212. Can cevherini hakikat bilmeyip her sözü
yanlış söylediler.

4213. Sıfattan ihbarda bulunur, (ama) Allāh
katında sırrın ne olduğunu bilemezler.

4214. Onun zatına erişemeyerek isbatı yoluna
gitmeyerek,

4215. gah yöntemi ve sınırları kaplayıcı olup,
varlığı müfretir derler.

4216. Gah parçalanamaz cüz olduğunu
söylerler bazen de küllde teselli
bulurlar.

4217. Kimisi onda üç boyutluluk buldu, kimi
de o kandan hasıl oldu dedi.

4218. Tamamı söyler anlatır ancak araştırması
yoktur, tamamı kamil fakat tasdiki
yoktur.

4219. Ondan bilgiyi bulamadılar, ondan
istifadeyi alamadılar.

4220. İlim ve akıl sever oldular ama isme
müsemma mutabık gelmedi.

4221. Bir perdenin ardında aciz kalıp
vuslatında mekan bulamadılar.

4222. İlahi izzet perdesi çekildi, padişahi
gölgeliğin nuru çekildi.

²⁰⁵⁶olub zāhir: zāhir olub Ġ

²⁰⁵⁷vaşlında: vuşlatda Ġ

- 4223 Duḥūl itmedi aña nā-ḥalefler
Ḳabūl olmadı cilt-i muḥtelifler
- 4224 Tenāḳuḡ şandılar nuṭḳla rūḥı²⁰⁵⁸
Bilemediler ol feth-i fütūḥı
- 4225 Ki rūḥuñ pertevdür nuṭḳ-ı kāmīl
Anuñ taşdıḳūñ itdi merd-i vāşıl
- 4226 Çü Mevlānā-yı a‘ zām şāh-ı ‘uşşāk
Buyırdı Meşnevī’de ol faẓla müştāk

Ez Ebyāt-ı Meşnevī²⁰⁵⁹

- 4227 Pertev-i rūḥest nuṭḳ u çeşm u gūş
Pertev-i āteş buved der āb cūş
- 4228 Ançonān ki pertev-i cān der tenest
Pertev-i abdāl der cān-ı menest²⁰⁶⁰
- 4229 Ne dahli ola her ehl-i kıyāsuñ
Sözūñ fikr eylemek ḥāşu’l-ḥavāsuñ
- 4230 Sözüden ehl-i rüşdūñ‘ aql almaz
‘Uḳūl ol māverāda rāh bulmaz
- 4231 Çün anuñ kāyilidür enbiyālar
Zārūrī şādıḳ oldı evliyālar
- 4232 Bularuñ ḳudretidür bu tevaḳḳuf
Ki bunlar oldılar ehl-i taşarruf
- 4233 Beyān idübeni²⁰⁶¹ aḥkām-ı şer‘i
‘Ayān eylediler aşlı vü fer‘i

[K134a]

Der Beyān-ı Āmeden Cibrīl u Risālet Āverden Ber

Muḥammed Muşṭafā²⁰⁶² ‘a.s.

- 4234 Yigirmi beş yaş irincek Aḥmed
Sirāc-ı enbiyā vü nūr-ı sermed

4223. Soyuna çekmeyen hayırsızlar ona dahil olamadılar, muhtelif kaba cahiller kabul edilmediler.
4224. Konuşma ile ruhu çelişkili sandılar, keşiflerin fethini bilemediler.
4225. Kamil söz/mükemmel konuşma ruhun ışıdır, erişen mert onun tasdikini etti.
4226. Çünkü fazilete müştak, aşıkların şahı yüce Mevlana Mesnevi’de buyurdu:

Mesnevi’den Beyitler

4227. Konuşmak, görmek ve duymak ruhun ışıdır, ateşin ışığı suda coşar.
4228. Nasıl ki canın ışığı tende ise dervişin ışığı da benim canımdadır.
4229. Her kıyas yapanın hasların hasının sözünü düşünmek ne haddine!
4230. Rüş sahiplerinin sözünden akıl almaz, akıllar o maverada/alemin ötesinde yol bulmaz.
4231. Peygamberler o sözün söyleyenidir, evliyalar da mecburen onu doğruladılar.
4232. Bu bağlı olma bunların kudretidir, ki bunlar tasarruf ehli oldular.
4233. Şeri hükümleri beyan ederek asıl ve ferî görünür kıldılar.

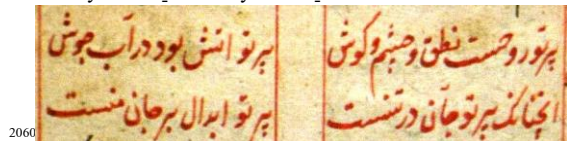
Cebrail’in Gelmesi ve Muhammed

Mustafa s.a.v.’e Risaleti Getirmesi

4234. Peygamberlerin kandili ve ezeli ebedi nur (olan) Hz. Ahmed yirmi beş yaşına erdiğinde,

²⁰⁵⁸nuṭḳla rūḥı: nuṭḳa rūḥa Ī

²⁰⁵⁹Ez Ebyāt-ı Meşnevī: Ebyāt-ı Meşnevī K

²⁰⁶⁰idübeni: idüben K

²⁰⁶²Muşṭafā: -İ

4235 Mükemmel oldu hüsni-i hulkına²⁰⁶³ ol
Eyledi nuṭṭu'l- elṭaf mülkine yol

4236 Çün ol merḡubı oldu ins u cânun
Begenüb anı ol faḥri nisānūn

[İ135b]

4237 Dil u cânile oldu aña zevce
Yitişdi ol ḡabūliyyetde evce

4238 Ḥadice ya' nī ol maḡbūl-i ḡurā²⁰⁶⁴
Enīs-i Muṣṭafā vü yār-i hüsnā²⁰⁶⁵

4239 Bulurken ol iki edvār vuṣlat
Olurken anlara āṣār-ı şoḡbet

4240 Bunun üzere geçüb bir nice devrān
Gelüb geçüb nice evān u ezmān

4241 Ḥirā'ya vardı bir gün şāh-ı 'ālem
Ḥabību'llāh ol maṭlūb-ı Ādem

4242 Varub bir ḡār içinde kıldı ' uzlet
İdindi cân u dilden anı ḡalvet

4243 Ḥalāyıkdan kaçub ' uzlet iderdi
Ḥuṣūr-ı ḡalble şoḡbet iderdi

4244 Beḡāyet ehl-i ḡalidi ol Ādem
Ḳatı ehl-i kemālidi ol Ādem

4245 Anun gibi ki dil vaṣfında anun
Maḡālīn bulmazdı tercümānūn

4246 Sülūkı seyr-i fi'llāh eyledi dāyim
Vücūdı hem me' allāh ile ḡāyim

4247 Yaḡāninde ḡümān olırdı ma' dūm
Gelürdi fikrine mevcūd-ı meḡhūm

4248 Çün anun ḡalb-i levḡiydi muṣaffā
Tecellī buldı ol nūr-ı mücellā

4249 Sūkūn itmişdi bir gün nāḡehānī
Görindi aña bir şey-i nihānī

[K134b]

4250 Dutar elinde bir dībā-yı levḡi
Ki rāḡat virür anun būy-i revḡi

4235. güzel yaratılışı kemale erdi; o en güzel
söz ülkesine erişti.

4236. O insan ve cinlerin raḡbet ettiği olduğu
için kadınların övücü onu beḡenip

4237. gönül ve can ile ona zevce oldu, o kabul
edişte doruk noktasına ulaştı.

4238. Hatice yani o kabul görmüş huri,
Mustafa'nın sevgilisi ve güzel yari,

4239. o iki daire vuslat bulurken, sohbetin
eserleri onlarda görölürken,

4240. bunun üzerine nice bir devran geçip,
zaman ve vakitler gelip geçerek,

4241. bir gün alemlerin şahı, Habibullah,
insanlığın talep ettiği, Hira'ya ulaştı.

4242. Gidip bir mağara içinde uzlete çekildi,
can ve gönülden orada halvette kaldı.

4243. İnsanlardan kaçarak uzlet ederdi, kalp
huzuru ile sohbet ederdi.

4244. O kişi son derece hal ehli idi, o insan
çok olgunluk sahibi idi.

4245. Onun gönlünün vasfını (etmeye)
tercüman söz bulamazdı.

4246. Süluku daima, seyrifillah/(Allāh için
seyr) idi, hem varlığı meallāh/(Allāh
ile) kaimdi.

4247. Mevcut olmayanlar yakınında şüphe
olurdu, düşüncesine varolan meḡhumlar
gelirdi.

4248. Onun kalbinin levhası saflaşmış
olduğundan o parlak nur tecelli
bulmuştu.

4249. Bir gün (mağaraya) yerleşmişti (ki) ona
ansızın gizli (bir) şey göründü.

4250. Elinde kokusunun rahatlatıcılığı ferahlık
veren bir süslü levhayı tutuyordu.

²⁰⁶³ hüsni-i hulkına: hüsni u hulkına K

²⁰⁶⁴ ḡurā: ḡuvār İ

²⁰⁶⁵ hüsnā: hüsnādur

- 4251 Yazılmış anda mektûb-ı ilâhî
Kelâm-ı zât-ı pâk-i pâdişâhî
- 4252 Didi “**ikrâ**” didi ol kim lem a‘ lem
Yine “**ikrâ**”²⁰⁶⁶ didi yâ ibn-i Âdem
- 4253 Didi ben ehl-i kârî olmadım hiç
Kimesneden ta‘ lîm²⁰⁶⁷ almadım hiç

[İ136a]

- 4254 Didi kim rabbüñ ismin yâd eyle
Anuñla ‘aql u²⁰⁶⁸ cânî şâd eyle
- 4255 Çü ta‘ lîm aldı ol kişiden Aḥmed
Ḳatı ḥavf itdi andan nûr-ı sermed
- 4256 Ki tâ²⁰⁶⁹ cinnî fi‘ ilî ola diyu
Yaḥûd Ḥaḳ beni şâ‘ ır kıla diyu
- 4257 Vücûdı ḥavfla töldi tamâmet
Hudûd-ı çehresi buldı felâket
- 4258 Çü bir dem maḥve vardı ol revân-fer
Hem andan şaḥve irdi ol gümân-ber²⁰⁷⁰
- 4259 Cülûsından sülûk itdi mekâna
Gönül murḡı diledi âşiyâna
- 4260 Seyir kıldı vü çünkim eve geldi
Ḳarârı ḳalmadı vü ive geldi
- 4261 Ḥadîce ḳarşu çıḳdı anı gördi
Saña n’oldı diyü ḥâlini şordı
- 4262 Ki mâhuñda ḡubâr-ı ḡam belürmiş
‘Uyûnuñ çeşmesinde yem belürmiş
- 4263 Didi şorma benüm ḥâlümü ey cân
Ki görindi bugün bir şaḥş-ı pinhân
- 4264 Oḳı didi baña ol rabbüñ ismin
Ki ol ḥalḳ itdi dir insân cismin
- 4265 Didim ben oḳumaḡı nice bilem
Mu‘ allim ḳatına varmış degülem
- 4266 Didi ben saña olayın mu‘ allim
Benüm lafzımı²⁰⁷¹ olḡıl sen mükellim

4251. Onda ilahi mektup, kusurdan münezzeh padişahın zatının kelamı yazıyordu.
4252. “Oku” dedi, o (okuma) bilmem buyurdu, yine “oku” ey insanoğlu! dedi.
4253. “Ben okuyanlardan hiç olmadım, hiç kimseden eğitim almadım” dedi.
4254. “Rabb’inin ismini an onunla aklını ve canını onunla şad eyle” dedi
4255. Hz. Ahmed o kimseden eğitim aldı, (o) ezeli ve ebedi nur ondan çok korktu.
4256. Ki ansızın cinlerin işine (uğradım) diye yahut Allâh beni şair etti diye,
4257. vücudu tamamen korku ile doldu, çehresinin hatları felaket buldu.
4258. O parlak ruh bir an mahve vardı, ardından da o düşünce getiren ayrılmaya erdi.
4259. Oturduğu yerden mekana yol buldu, gönül kuşu yuva diledi.
4260. Dolaştıktan sonra eve geldi, takati kalmadı binaya geldi.
4261. Hatice onu karşıladı, sana ne oldu diye halini sordu.
4262. Ay yüzünde gam tozu belirmiş, gözlerinin çeşmesinde denizler belirmiş.
4263. Ey can! “Halimi sorma, bugün bana bir gizli şahıs göründü” dedi.
4264. “Bana, yaratan Rabb’in ismi ile oku ki, o insanı yarattı.” dedi.
4265. “Ben nasıl okuyayım (bir) hocanın yanına gitmiş değilim.” dedim.
4266. “Ben sana hoca olayım, benim sözlerimi sen söyle.” dedi.

²⁰⁶⁶ bk. İktibaslar 79

²⁰⁶⁷ ta‘ lîm: te‘ allüm İ

²⁰⁶⁸ u: -İ

²⁰⁶⁹ tâ: nâgâh K

²⁰⁷⁰ 4258-İ

²⁰⁷¹ lafzımı: lafzıma İ

[K135a]

4267 Okıttı baña ammā havfe vardum
Kıyāsātümde iki şekke irdüm²⁰⁷²

4268 Birisi ol ki anı şî'ir şandum
İkinci ol ki cin diyu inandum

4269 Helāk oldum bu iki şübheden ben
Nazar kıl imdi benüm halüme sen

4270 Didi cānum fedā olsun yoluñda
Ki hîç senüñ haṭa yokdur dilüñde

4271 Niçün ğam yiyüben ğamġin olursun
Dili şād it neden miskin olursun

[İ136b]

4272 Saña ol görinen bilkim²⁰⁷³ melekdür
Dedügi vaḥy-i sulṭān-ı felekdür

4273 Yüri yarın daḥı it anda mesken
Ki bulasın maḳām-ı emn u me'men

4274 Yine vardı mekāna ibn-i Ādem
Sirāc-ı enbiyā vü şāh-ı ḥātem

4275 Tevekkül kıldı sulṭān-ı kadīme
Niyāz eyledi Allāh-ı Kerīm'e²⁰⁷⁴:

4276 Sülūkuñ meslegine urdı²⁰⁷⁵ bünyād
Ḳu'ūdında bulub itmām-ı mirşād

4277 Açıldı yine ol bāb-ı nihānī
Görindi yine yār-ı cāvidānī

4278 Bezedi gülsitānı 'andelībe
Selāmu'llāh irgüre²⁰⁷⁶ ḥabībe

4279 Hezārān perdelerden sāz kıldı
Hezārān luṭfile āġāz kıldı

4280 Kelāmuñ mercî' i ol yire irdi
Ki aña ol yine ta' līm virdi

4281 Şalāt erkānını çün kıldı tā' līm
Nekim ol didi ol eyledi tefhīm

4267. Bana okuttu ama korktum, kıyaslarımda
iki şüpheyeye ulaştım.

4268. İlkin, onu şiir sandım ikincisi onun cin
olduğuna inandım.

4269. Bu iki şüphe yüzünden helak oldum,
şimdi sen benim halime (bir) bak.

4270. (Hatice) "canım yolunda feda olsun
senin dilinde/gönlünde hiç hata yoktur."
dedi.

4271. Niçin kederlenip tasalanıyorsunuz?
Gönlünü ferah tut neden
acizleniyorsunuz?

4272. Bil ki, o sana görünen melek, dediği de
feleklerin sultanının vahyidir.

4273. Yarın da oraya gidip yerleş ki emniyet
ve güven yeri bulasın (dedi).

4274. Ademoğlu peygamberlerin kandili ve
padişahların sonuncusu (Hz.
Muhammed) yine oraya gitti.

4275. Ezeli sultana tevekkül etti, çok ikram
sahibi Allāh'a niyaz eyledi.

4276. Namazın son oturuşunun tamamlanması
ile süluk mesleğine temel kurdu.

4277. Yine o gizli kapı açıldı, yine o ebedi
sevgili göründü.

4278. (O) sevgiliye Allāh'ın selamı erişsin
(diye) gülbahçesini bülbül (için) bezedi.

4279. Binlerce perdelerden geçti, binlerce
lütuf ile başladı.

4280. Ona yine öğretti, kelamın mercii yine
oraya erdi.

4281. Namaz erkânını öğretti, o (her) ne
dediyse (Hz. Muhammed) anladı.

²⁰⁷² irdüm: vardum İ

²⁰⁷³ bilkim: belki İ

²⁰⁷⁴ Allāh-ı Kerīm'e: Allāhürrahīme İ

²⁰⁷⁵ urdı: irdi K

²⁰⁷⁶ irgüre: irgürdi K

4282 Tahāretle vuzū bildürdi evvel
Çün oldur sālīke şart-ı muḳavvel

4283 İmāmet idübeni²⁰⁷⁷ şāniyen hem
İki rek' at namāzı kıldı etmem

[K135b]

4284 Didi budur tarīḳi enbiyānuñ
Sülūkı evliyānuñ etḳıyānuñ²⁰⁷⁸

4285 Nice şād oldı Aḥmed şorma andan
Nice ḍād oldı Aḥmed şorma andan

4286 Nice zerrīn oldı ḳalbinüñ serāyı
Ne ḥāşıl oldı rūḥa rūşenāyi²⁰⁷⁹

4287 'Aṭālar buldı cānı ol ṭabībün
Şafālar sürdü rūḥı ol ḥabībün

4288 Yitişdi dest-i şāhuñ dāmenine
Ulaşdı cismi cān pirāhenine

[İ137a]

4289 Vişāle irişüb ma' şūḳ u 'āşık
Tamāmet bulub maşḍūḳ u²⁰⁸⁰ şādık

4290 Rücū' itdi yine dār'ı-emīne
Beyān itdi vuḳū' ı maḥremine

4291 Didi elḥamdüli'llāh ḥamd-i li'llāh
Mübārek bād Ḥaḳ'dan saña ey şāh

4292 Nebīlik ḳutlu olsun ey lebībüm
Gülsitān-ı dilümde 'andelībüm

4293 Baña daḥı beyān it ol ḥaberden
Ki maḥrūm olmaya rūḥum eşerden

4294 Beyān itdi vuzū' ile şalāti²⁰⁸¹
'Ayān itdi murād-ı kāyināti

4295 İḳāmet itdi vü ṭurdu ḳıyāma
Şalāti çünki irgürdi ḳıyāma²⁰⁸²

4296 İkisi bile kıldılar namāzı
Ḥudā'ya 'arz idüb nāz u niyāzi²⁰⁸³

4282. Öncelikle taharet ve abdesti bildirdi,
çünkü salike söylenen şart odur.

4283. İkinci olarak, imamet ederek iki rek'at
namazını tamamladı.

4284. "Peygamberlerin yolu, evliyaların
müttakilerin mesleği budur." dedi.

4285. Sorma, Hz. Ahmed ondan nasıl mutlu
oldu, oradan Ahmed'e nasıl (da) yardım
edildi sorma...

4286. Kalbinin sarayı nasıl altından oldu, ruhu
nasıl da aydınlıklar hasıl etti...

4287. O tabibin canı ne ihsanlar buldu, o
sevgilinin ruhu ne safalar sürdü.

4288. Şahın elinin eteğine yetiştı, bedeni can
gömleğine ulaştı.

4289. Aşık ve maşuk (birbirine) kavuşup,
doğruluğu kanıtlanan ve doğruyu
tamamen bularak,

4290. Daru'l-emine döndü, olanları
mahremine anlattı.

4291. Ey Şah! Hak'tan sana (verilene)
elḥamdülillah, hamd Allāh içindir,
mübarek olsun.

4292. Ey akıllım! Ey gönlümün gülbahçesinde
bülbülüm! Peygamberliğin kutlu olsun!

4293. Bana da o haberi anlat ki ruhum eserden
mahrum olmasın (dedi).

4294. Abdest ile namazı anlattı, kainatın
muradını ortaya çıkardı.

4295. Kamet getirdi ve kıyama durdu, namaza
başladı.

4296. Allāh'a naz ve niyazlarını arz edip, ikisi
birlikte namazı kıldılar.

²⁰⁷⁷idübeni: idüb gerisi İ de yazılmamış

²⁰⁷⁸evliyānuñ etḳıyānuñ: etḳıyānuñ evliyānuñ İ

²⁰⁷⁹rūşenāyi: āşināyi İ

²⁰⁸⁰u: -İ

²⁰⁸¹şalāti: şalavātı K

²⁰⁸²ḳıyāma: tamāma K

²⁰⁸³4296 -İ

4297 ‘Alī ḥaric idi²⁰⁸⁴ ol mācerādan
Tehī zihni idi²⁰⁸⁵ ḳāl-i Muṣṭafā’dan

4298 Bu ḥale nāgehānī dāḥil oldı
Vuḳ‘ına bu fılūn sāyıl oldı²⁰⁸⁶

Ḳāle‘ Aleyhisselām ene ve ‘Alī min nūrini vāḥidin²⁰⁸⁷
ve Ḳāle‘ Aleyhisselām ene Medīnetü’l-‘ilmi ve
‘Alīyyun bābuhā²⁰⁸⁸

4299 Rumūzundan didi Aḥmed ‘Alī’ye
Ulu’l-emri cihān u hem velīye²⁰⁸⁹

4300 Ki Ḥaḳdan baña virildi nübüvvet
Nübüvvet ki oldur aṣl-ı fütüvvet

[K136a]

4301 Bugün emr oldı bu dīn u bu aḥkām
Bugün keṣf oldı bu remz u bu ilhām²⁰⁹⁰

4302 Didi “āmentü bi’llāh²⁰⁹¹” eyle ta‘līm
Bu dīni baña daḥı ki oldı tefhīm

4303 Mu‘allim çünki ta‘līm itdi dīni
‘Alī aḥz eyledi ‘ilme’l-yakīni

4304 Bu kez üç ten olub kıldı namāzı
Tamāma irgürüb ol söz u sāzı

4305 Didi Aḥmed ki vargıl yā ‘Alī sen
Ebī Bekrī oḳu kim ola me’men

[İ137b]

4306 Aña daḥı diyelüm işbu ḥālī
Beyān eyleyelüm aṣl-ı maḳālī

4307 ‘Alī varub Ebī Bekrī getirdi
Ḥicābı aradan Aḥmed götürdi

4297. Ali o maceranın dışında idi,
Mustafa’nın sözlerinden habersiz idi.

4298. Bu hale ansızın dahil oldu, bu işi neden
yaptıklarını sordu.

Peygamber Aleyhisselam (şöyle)
buyurdu: “Ben ve Ali bir nurdanız.”
Peygamber Aleyhisselam (şöyle)
buyurdu: “Ben ilmin şehriyim, Ali ise
kapısıdır.”

4299. Ahmed, cihanın emri ve veli olan Ali’ye
remiz ile dedi ki,

4300. bana Allāh’tan peygamberlik fütüvvetin
aslı olan nübüvvet verildi.

4301. Bu din ve bu hükümler bugün
emredildi, bu remiz ve bu ilham bugün
keşfedildi.

4302. “Amentü billāhı” öğren bu din bana da
(böyle) açıklandı dedi.

4303. Dini muallim öğretti, Ali ilme’l-yakini
öğrendi.

4304. Sözü ve başlangıcı tamama erdirerek bu
kez üç (kişi) olarak namazı kıldılar.

4305. Ahmed “ey Ali git, Ebubekir’i çağır ki
(o da) emniyet bulsun” dedi.

4306. Bu işi ona da söyleyelim sözün aslını
ona da açıklayalım.

4307. Ali gidip Ebubekir’i getirdi, Ahmed
aradan örtüyü kaldırdı.

²⁰⁸⁴ḥaric idi: miydi İ

²⁰⁸⁵Tehī zihni idi: Velī remz idi İ

²⁰⁸⁶4298 -İ

²⁰⁸⁷-K, Bkz İktibaslar 80

²⁰⁸⁸-K, Bkz İktibaslar 6

²⁰⁸⁹4299 -K

²⁰⁹⁰4301-İ

²⁰⁹¹bk. İktibaslar 81

**Ḳāle'n-nebī ' Aleyhisselām Ebū Bekr Şıddīḳ-i
muşaddıḳ²⁰⁹²**

- 4308 Eyitti yā Ebā Bekr refikūm
Enīs u hemdem-i yār-i şefīkūm²⁰⁹³
- 4309 Bana Ḥaḳ'dan²⁰⁹⁴ bugün Cebrāil geldi
Şalātile²⁰⁹⁵ nübüvvet emr oldu
- 4310 Didi şaddaḳtū yā mışdaḳ-ı enbiyā
Daḫı amentüleke yā şāh-ı 'ulyā
- 4311 Hezārān āferinler ḫilḳatūne²⁰⁹⁶
Mübārek bād zībā ḫil'atūne²⁰⁹⁷
- 4312 Yaraşurdu saña bu kisvet-i rūḫ
Keremler eylemiş Ḳuddūs «u» Subbūḫ
- 4313 Ḥicābı ref' idüb cānuñ gözinden
Saña ders eylemiş imān sözinden
- 4314 Senūñ dersūñ bizim taşdıḳımızdır
Senūñ'ilmūñ bizim taḫḳiḳımızdır
- 4315 Hem ol dem ismi²⁰⁹⁸ Şıddīḳ oldu anuñ
Hem ol dem ḳavli taşdıḳ oldu anuñ
- 4316 Ḥikāyātuñ maḳūli bī-nihāyet
Rivāyātuñ fuşūli buldı ḡāyet

[K136b]

- 4317 Şuña deḡin ki aña mi' rāc oldu
Semā-yı heft tā minhāc oldu

**Peygamber Aleyhisselām (şöyle)
buyurdu: “Ebubekir doğru sözlü ve
tasdik edendir.”**

4308. “Ey Ebubekir! Yoldaşım, dostum,
arkadaşım şefkatli sevdiğim
4309. bana bugün Hak'tan Cebrail geldi,
namaz ile peygamberlik emir oldu”
dedi.
4310. Ey peygamberlerin delili, ey yüce
padişah ! Seni tasdik ederim sana
inanırım,
4311. “yaratılışına binlerce aferinler, güzel
hilatin mübarek olsun,
4312. sana da bu ruh kisvesi yaraşırdu, Kuddūs
ve Subbuh olan Allāh çok ihsan
eylemiş,
4313. canın gözünden örtüyü kaldırıp iman
sözünden sana ders vermiş
4314. senin dersin bizim tasdik ettiğimiz senin
ilmin bizim tahkik ettiğimizdir” (dedi).
4315. O anda onun ismi Sıddık/hep doğru
konuşan oldu, o anda onun sözü tasdik
oldu.
4316. Hikayelerin sözleri nihayetsiz,
rivayetlerin tafsili son derece (çok)
oldu.
4317. Şuna deḡin ki mirac oldu, yedi (kat)
sema gidilmiş yol oldu.

²⁰⁹² -K, bk. İktibaslar 82

²⁰⁹³ 4308 -İ

²⁰⁹⁴ Bana Ḥaḳ'dan: Didi baña

²⁰⁹⁵ Şalātile: Şalāvātile K

²⁰⁹⁶ ḫilḳatine: ḫil'atūne İ

²⁰⁹⁷ ḫil'atūne: ḫilḳatine K

²⁰⁹⁸ ismi: ism K, İ'de harekeli

Der Beyân-ı Mi‘râc-ı Muḥammed Muştafa

şalâvâtullâhi ve selâmuhû ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi²⁰⁹⁹

4318 Meger bir gece şâh-ı dü cihânî
Mekân itmişdi beyt-i Ümmühânî

4319 Niyâz u nâz idüb Perverdigâr’a
Tazarru‘ kıluben ol Kird-gâr’a

[İ138a]

4320 Edâ idüb şalât-ı reh-nümâyı
Tilâvet itdi Qur’ân-ı Hüdâ’yı

4321 Münevver oldılar zîbâ yüzinden
Ġnâlar aldılar şirin sözünden

4322 Çün aşhâb²¹⁰⁰ oldı cārî mekvenine
Sükûn itdi ḥabîbüm meskenine

4323 Yaturken²¹⁰¹ nîm-i şebden şubḥa akreb
Yitişdi aña Cebrâil²¹⁰² muḥarreb

4324 Hedâyesini²¹⁰³ çü virdi ḥabîbe
Selâmu’llâh ırgürdi ḥabîbe

4325 Didi kim Ḥazret-i Ḥaḥ seni ister
Ṭur imdi gidelüm dîdâr göster

4326 Nebînüñ şadrını şerh itdi Cibrîl
Vücûd-ı pâkini²¹⁰⁴ eyledi tekmiñ

4327 Yudı ḥikmet şuyuyla ḳalbin anuñ
Aña bildürdi sırrın ins u cânnuñ

4328 Süvâr eyledi aña çekdi merkeb
Rikâbına başub sultân-ı mezheb

4329 Süvâr olub Burâḳ üstüne server
Muḳaddes ḥavline irişdi anlar

4330 Ḳamu ervâhı²¹⁰⁵ anda enbiyânuñ
Ḳabûl itdi iḳtidâsın muḳtedânuñ

Allâh’ın Salat ve Selamı Onun

Ve Ali’nin Üzerine Olsun

Muhammed Mustafa’nın Miracı

4318. İki cihan sultanı (Hz. Peygamber) bir
gece Ümmühani’nin evinde idi.

4319. Allâh’a niyaz ve naz ile dua edip ve o
Rabb’e yalvararak,

4320. yol gösteren namazı eda ederek,
Allâh’ın Kur’an’ını okudu.

4321. Güzel yüzünden nurlanarak, şirin
sözünden zenginlikler aldılar.

4322. Ashabı olduğu yere geldi, sevdiğim
evine yerleşti.

4323. Gece yarısından sonra sabaha daha
yakın (bir anda) yatarken Cebrail ona
ulaştı.

4324. Sevgiliye hediyesini verdi, Allâh’ın
selamını sevgiliye erişirdi.

4325. “Hak Hazretleri seni istiyor, kalk
gidelim yüzünü göster” dedi.

4326. Cebrail, nebinin göğsünü açtı, pak
vücudunu kemale erdirdi.

4327. Onun kalbini hikmet suyu ile yıkadı,
insan ve cinlerin sırrını ona bildirdi.

4328. Onun (emrine/altına) binek çekti,
(bineğin) üzensine basan mezheplerin
sultanı süvari oldu.

4329. O önder Burak üstünde süvari olup,
onlar kutsal bir güce eriştiler.

4330. Orada tüm peygamberlerin ruhu o
rehberin önderliğini kabul etti.

²⁰⁹⁹Der Beyân-ı Mi‘râc-ı Muḥammed Muştafa şalâvâtullâhi ve selâmuhû ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi: Der Beyân-ı Mi‘râc-ı Muḥammed Aleyhi Efḍalü’s-şalâti vesselâm İ

²¹⁰⁰aşhâb :-İ

²¹⁰¹Yaturken:Yatarken K

²¹⁰²Cebrâil: Cibrîl-İ İ

²¹⁰³Hedâyesini: Hedâyesin İ

²¹⁰⁴pâkini: pâkin İ

²¹⁰⁵ervâhı: ervâḥ K

4331 İki rek‘ at şalât ile Muḥammed
Olara muḳtedā oldu müebbed

4332 Kamu ta‘ zīm ü taḥmīd itdi aña
Kamu tekrīm ü tevdīd itdi aña

[K137a]

4333 Pes²¹⁰⁶ ol yirden sülūk idüb hevāya
Yitişdi ol iki bāb-ı²¹⁰⁷ semāya

4334 Kapuyu ḳakdı Cibrīl-i mükerrerem
Didiler kimsin ey şāh-ı muḳaddem

4335 Didi Cibrīlem Aḥmed’dür refīküm
Enīs-i maḥremüm yār-i ṭarīküm

4336 Didiler aña mı gitdüñdi sen
Bu yoldan gidicek ey peyk-i me’men

[İ138b]

4337 Didi aña varub anı getürdüm
Semāvāt iline rahmet yitürdüm

4338 Didiler ḥayr-i maḳdem ḥayr-i maḳdem
Gelün ey muḳtedā-yı āl-i Ādem

4339 Hezāran āferīn olsun Ḥudā’dan
Size ol nūr-ı pāk-i Kibriyā’dan

4340 Çün Aḥmed girdi bāb-ı āsmāna
Nazar ḳıldı ol şarāy²¹⁰⁸-ı künfekāna

4341 Gözi tuş oldu bir merd-i İlāh’a
Ki mazḥar olmuş ol envār-ı şāha

4342 Beḡāyet pür-cemāl ü pür leṭāfet
Şıfāt-ı külliçün bulmuş liyāḳat

4343 Cemī‘ i evvelin ü āḥirīnün
Vücūdı ṭayyibīn u ṭahirīnün

4344 Anuñ zāḥirinden olmuş āşikāre
Anuñ baḥrinden irişmiş kenāre

4345 Didi Cibrīl yā Aḥmed selām it
Bu şahşa ḥidmet-i şartın tamām it

4346 Eyitti kimdurur ol yā ḳarındaş
Didi Ādemdurur ey yār u yoldaş

4331. Hz. Muhammed iki rekat namaz ile
onlara ebede kadar önder oldu.

4332. Tamamı ona saygı gösterdi, şükürler
etti, hepsi onu yüceltti ve sevgisini
gösterdi.

4333. Oradan havaya seyr ederek, ikisi
semanın kapısına ulaştı.

4334. Kerem sahibi Cebrail kapıyı çaldı, “ey
değerli şahıs! Kimsin?” dediler.

4335. “Cebrail’im dedi. (Yanımdaki)
yoldaşım, samimi dostum, yol
arkadaşım Ahmed’tir”

4336. “Ey emin ulak, bu yoldan gidince sen
ona gitmiş miydin?” dediler.

4337. “Ona gidip onu getirdim, göklerin
memleketine rahmet getirdim” dedi.

4338. “ (Ne) hayırlı geliş, (ne) hayırlı geliş ey
insanoğlunun önderi (buyurun) gelin”
dediler.

4339. Size Allāh’tan, o yüce, kusurdan
münezzeh nurdan binlerce aferinler
olsun.

4340. Ahmed semanın kapısından girdi, o
kainat sarayına baktı.

4341. Gözü nurların şahına mazhar olmuş
Allāh’ın mert bir kuluna rast geldi.

4342. “Son derece güzel ve çok latif sıfatların
tamamına liyakat bulmuş,

4343. ilk ve sonun tamamı iyiliğin ve
temizliğin varlığı

4344. onun zahirinden ortaya çıkmış, onun
denizinden kıyıya erişmiş

4345. olan bu şahsa selam et ve bu şahsın
hizmet şartını yerine getir ey Ahmed!”
dedi Cebrail.

4346. “Ey kardeşim! O kimdir (diye) sordu,
ey yar ve yoldaş o Adem’dir” dedi.

²¹⁰⁶ Pes: Bes K

²¹⁰⁷ ol iki bāb-ı: bāb-ı evvelki İ

²¹⁰⁸ ol şarāy: o ḳaşr-ı İ

4347 Sen anuñ oğlusun ey Aḥmed -i Ḥaḳ
Hemīn Aḥmed idüb anı muşaddaḳ

4348 Selām itdi aña²¹⁰⁹ suḷṭān-ı İslām
‘Aleyk işitdi bālā ‘izāz-ı itmām

4349 Didi aña teraḥḥümlele Ādem
Gel ey ferzend-i şālīḥ şāh-ı ‘ālem²¹¹⁰

[K137b]

4350 Mübārek bād seyr-i irtifā‘ uñ
Ḳabūliyyetde olsun ictimā‘ uñ

4351 Naẓar eyleyüb Aḥmed²¹¹¹ gördi Ādem
Gehī şād olur u gahī çeker ğam

4352 Gehī ḥandān u geh giryān olur²¹¹² ol
Naẓargāhı gehī şağ u gehī şol

4353 Didi Cibrīle ey yār-i mükerrerem
Ne içün güler ü ağlar işbu Ādem

4354 Didi şağına idüb ihtiyātı
Görür oğlanların geçmiş şırātı

[İ139a]

4355 Behişt-i ‘Adn içinde şād u ḥurrem
Anı görüb güler bilgil bu Ādem

4356 Çü yine şolına naẓar kılar ol
Görür oğlanların olmış şaḳar yol

4357 Geçememiş şırāt-ı müyī insān
Sebeb budur ki Ādem oldı giryān

4358 Geçüb andan yine eylediler seyr
Fezā-yı āsmāna kıldılar tayr

4359 Nebīler gördiler her bir semāda
Ḳamu meşğul tesbīḥ u du‘āda

4360 Selām idüb ḳamudan geçdi anlar
Mekān-ı müntehāya uçdı anlar

4361 Çün anlar vardı bir ulu maḳāma
Maḳām-ı ihtişām²¹¹³ u ihtirāma

4347. Ey doğru olan Ahmed! Sen onun
oğlusun (deyince) Ahmed hemen onu
doğruladı.

4348. İslam’ın sultanı onu selamladı, gökler
de tam bir saygı ile senin üzerine de
(olsunu) işitti.

4349. Adem ona rahmet dileyerek “gel ey
salih evlat, alemin padişahı!

4350. Yükselişinin seyri mübarek olsun,
ictimain /toplantın kabuliyet bulsun”
dedi.

4351. Ahmed baktığında Adem’i bazen
sevinçli bazen de üzüntülü halde gördü.

4352. O, bazen gülüyor bazen ağlıyordu,
bazen sağa bazen de sola bakıyordu.

4353. Cebrail’e, “Ey kerem sahibi sevgili! Bu
Adem niye bir gülüyor bir ağlıyor?”
(diye sordu).

4354. “Şağına ihtiyatla (baktığında)
evlatlarından sıratı geçenleri görür,

4355. Adn cenneti içinde onları mutlu ve
sevinçli görünce bu Adem sevinir, bil”
dedi.

4356. “Sonra (Adem) yine soluna bakar
evlatlarını cehennemde görür,

4357. insan(ların) kıldan sıratı geçememiş
(olmaları) sebebi ile ağlar” dedi.

4358. Orayı geçerek seyr eylediler, gökyüzü
fezasında uçtular.

4359. Her biri semada tesbih ve dua ile
meşgul olan peygamberleri gördüler.

4360. Hepsine selam ederek oradan geçtiler,
son mekana uçtular.

4361. Onlar ulu bir makama vardılar, saygı
duyulacak görkemli (bir) makama...

²¹⁰⁹ aña: baña İ

²¹¹⁰ 4349 -İ

²¹¹¹ eyleyüb Aḥmed: eyleyübüni İ

²¹¹² olur: -İ

²¹¹³ ihtişām: ihtitām İ

- 4362 Görindi gözlerine beyt-i ma' mūr
Açıldı dillerine bāb-ı mesrūr
- 4363 Dikeyüb²¹¹⁴ bağıdı Aḥmed gördi bir er
Beğāyet pūr-kemāl ü şahş-ı server
- 4364 Didi kimdür eḥī Cibrīl bu šāh
Ki anuñ müttekāsıdur bu dergāh
- 4365 Didi oldur Ḥalīlu'llāh-ı bānī
Ki mesken idinūr işbu mekānı
- 4366 Selām itdi ilerü vardı Aḥmed
‘Aleyk aldı vücūd-ı nūr-ı sermed

[K138a]

- 4367 ‘Aḳabince anuñ taḥsīn u temcīd
Eyitti Aḥmed’e ol šāh-ı tefrīd
- 4368 Güzer idüb hevādan tā hevāya
Yitişdiler dıraht-ı müntehāya
- 4369 Çün Aḥmed sidreye kıldı nazarlar
Temāşā itdi naḳş-ı mu‘ teberler
- 4370 Nuḳūş-ı evvelīn ü ahīrīni
Anuñ evrāḳına yazmış Emin’i
- 4371 Anuñ gibi laṭīf sır-ı ‘ulādur²¹¹⁵
Ki zībālīkda ḳaddi müntehādur

[İ139b]

- 4372 Kılub ol yerde Cibrīl-i mu‘ azzam
Yitişdi Refref’e²¹¹⁶ rûḥ-ı mükerrrem
- 4373 Beğāyet rûḥ-ı a‘ zamdur bu Refref
Ki ol külli melāyikdendür elṭaf
- 4374 Muḳarrebdür vücūd-ı Bārī’ye ol
Anuñ ğayrı bulamaz ol yaña yol
- 4375 Elini aldı Refref Muşṭafā’nuñ
İletdi ḥazretine Kibriyā’nuñ
- 4376 Hikāyet bī-nihāyet mā-ḥaşaldan
Semā‘ it Ḥazret-i zāt-ı ezelden

4362. Gözlerine Beyt-i mamur göründü,
gönüllerine sevinç kapıları açıldı.
4363. Ahmed dikkatle baktı son derece kemal
sahibi önder bir şahıs olan bir yiğit
gördü.
4364. “Kardeşim Cebrail, dayanağı bu dergah
olan bu padişah kimdir?” dedi.
4365. “O bina yapan Halilullah’tır, bu mekanı
mesken edinmiştir.” dedi.
4366. Ahmed selam vererek ilerledi, sonsuz
nurun sahibi senin üzerine de (cevabını
aldı).
4367. Ardından güzel bulup ululayarak o
tefrid halindeki padişah Ahmed’e
(selam) söyledi.
4368. Havadan ta havaya geçerek münteha
ağacına ulaştılar.
4369. Ahmed sidreye nazarlar etti, itibarlı
nakışlar temaşa etti.
4370. Öncekilerin ve sonrakilerin bilgisini ve
(güvenilir) Resullahı onun sayfalarına
yazmış.
4371. Onun gibi latif (bir) yüce sırdır ki
güzellikte boyu müntehadır.
4372. Yüce Cebrail orada durup, kerem sahibi
ruhu Refref’e yetiştirdi.
4373. Bu Refref son derece yüce bir ruhtur ve
tüm meleklerden daha latiftir.
4374. O, Bari olan Allâh’a çok yakındır,
ondan başkası (Allâh’a daha) yakın
olamaz.
4375. Refref Mustafa’nın elini aldı, yüce
Rabb’in huzuruna ulaştırdı.
4376. Hikaye meydana gelenden (daha)
sonsuz, (hikayeyi) ezeliyet sahibi
hazretten/Allâh’tan dinle.

²¹¹⁴ Dikeyüb: Dikeyü İ

²¹¹⁵ ‘ulādur: ötre ile harekeli K

²¹¹⁶ Refref’e: Refref İ

Güftâr Der Nüzûl-i Bârî Ez ‘Arş Be-Kürsî

- 4377 Çü ‘arş-ı ekberinden şâh-ı a‘ zâm²¹¹⁷
Nüzûl eyledi ol Hâllâk-ı ‘âlem
- 4378 Nüzûl eyliyecek kürsiye sulţân
Taḥammül gitdi kürsî oldu nâlân
- 4379 Nüzûlünden İlâh’uñ kürsî ol dem
Şadâlar itdi çün pâlân-ı munzam
- 4380 Çün Aḥmed ḳalbine keşf oldu esrâr
Tecellî ḳıldı çeşm-i cânâ dîdâr
- 4381 Götürdi perdeyi yüzünden Allâh
‘Ayân itdi cemâlin cânâ ol şâh
- 4382 Te‘âlallâh zihî nûr-ı münevver
Te‘âlâ şânuhü Allâh u ekber

[K138b]

- 4383 Zihî didâr-ı pāk-i kibriyâyî
Zihî esrâr-ı izhâr²¹¹⁸-ı Hudâyî
- 4384 Zihî mir’at-ı ḳalb-i cân-ı şâfî
Zihî çeşm-i Hudâ-bîni izâfî
- 4385 Çü nûr-ı Aḥmede tâbende oldu
Taḥayyür bendine²¹¹⁹ dil bende oldu
- 4386 Çün ol ḳurbetde nuṭḳı oldu ebkem
‘Înâyet idüb âña zât-ı a‘ zâm

[I140a]

- 4387 Aḳıtdı çeşme-i nûrını dilinden
Bitürdi ḥikmeti âb u gilinden
- 4388 Lisânı fetholuben Muştafâ’nuñ
Taḥiyyâtını²¹²⁰ itdi Kibriyâ’nuñ
- 4389 Selâm idüb âña Perverdigâr’ı
Selîm oldu dü devlet ḳıldı yâri
- 4390 Çün ol ḳurbetdeki Aḥmed oldu dâḥil
Maḳâm-ı “ḳabekavseyn”²¹²¹ oldu ḥâşıl

Allâh Teala’nın Arştan Kürsi’ye

Nüzulüne Dair Beyan

4377. Alemin yaratıcısı büyük padişah yüce arşından nüzul eyledi.
4378. Sultan kürsiye nüzul eyleyince, kürsinin tahammülü gitti, ağlamaya (inlemeye) başladı.
4379. Kürsi o anda Allâh’ın tecelli edişi ile dizili palan gibi sesler çıkardı.
4380. Ahmed’in kalbine sırlar keşif olundu, sevgili/Allâh can gözüne tecelli etti.
4381. Allâh (onun) yüzünden perdeyi giderdi, o padişah cemalini/güzelliğini ayan etti/ortaya çıkardı.
4382. Allâh yüceltsin! Ne güzel aydınlanmış nur, şanı yüce olsun Allâh en büyüktür!
4383. Ne güzel kusurdan münezzeh yüce görünüş, ilahi sırların gösterilmesi ne hoş!
4384. Saf canın kalbinin aynası ne güzel, izafeten Hakk’ı gören göz ne güzel !
4385. Çünkü Ahmedî nura ışık saçan oldu, gönül hayret bağına köle oldu.
4386. O yakınlıkta nutku tutuldu, yüce zat ona inayet eyleyerek
4387. dilinden nur çeşmesini akıttı, fani vücudundan hikmeti ihsan eyledi.
4388. Mustafa’nın dili açılınca yüce Allâh’a taḥiyyat /dua eyledi.
4389. Yüce Rabb’e selam edip iki makam/talih ihsan etti ve o selamete erdi.
4390. Ahmed o yakınlığa dahil oldu, “ḳabekavseyn” makamına erişti.

²¹¹⁷ ekberinden şâh-ı a‘ zâm: ekberden şâh-ı mu‘ azzam K

²¹¹⁸ izhâr: izhâr İ,K

²¹¹⁹ bendine: baḥrine İ

²¹²⁰ Taḥiyyâtını: Taḥiyyâtın K

²¹²¹ bk. İktibaslar 18

- 4391 Dahı “**ednā**”²¹²² vü bil ki dahı akreb
Muhaşşal oldı ol maṭlūb-ı maṭlab
- 4392 Çün oldı “**mātağā**”²¹²³ ‘ayn-ı Hudā’dan
Ve “**māzāga’l-başar**”²¹²³ geldi nidādan
- 4393 Didi işitdi esrār-ı tamāmı
Aña irgürdiler nuṭṭ u²¹²⁴ kelāmı
- 4394 Ki elli vaḳt namāz oldı aña farz
Didi kim ümmetüñ üzre budur ḳarż²¹²⁵
- 4395 Gerekdür kim ola şubḥ u mesāda
Ḳabūliyyet bula nezd-i Hudā’da
- 4396 Yeminullāh da çünkim inb-i Ādem
Maḳāmı itdi²¹²⁶ Maḥmūd-ı mu‘azzam
- 4397 Çıḳub ol baḥr-i vaḥdetden Muḥammed
Alub elli güher nūr-ı müebbed
- 4398 Revān oldı ki vara ümmetine
Hedāyesini vire ümmetine
- 4399 Güzergāhında gördi nāgehāni
Kelīmu’llāh maḥbūb-ı cihānī

[K139a]

- 4400 Didi Mūsā aña ey Aḥmed-i ḥaḳ
Ne emr olındı saña itḡilḳ muşaddak
- 4401 Didi kim elli vaḳt oldı Hudā’dan
Namāzum nūr-ı pāk-ı Kibriyā’dan
- 4402 Ki şubḥile mesāda oldı tertīb
Baña vü ümmetüme oldı terḡīb
- 4403 Didi Mūsā ki çokdur ey ḳarındaş
Bu farza kimse olmaz yār u yoldaş

[İ140b]

- 4404 Ża‘īf ümmet bu kārı idemezler²¹²⁷
Ḳavī olub bu yola gidemezler

4391. Ve “edna” bil ki daha yakın orada talep edilenin matlubu elde edildi/(vahyedilen vahyedildi).
4392. Allāh’ın zatından “mātağā” ve “māzāga’l-basar” aşmadı ve “göz gördüğünden şaşmadı” nidası geldi.
4393. Sırların tamamını söyledi ve işitti ona (ilahi) kelim ve sözü erıştirdiler.
4394. Ona elli vakit namaz farz oldu, ümmetinin üzerine borç budur denildi.
4395. Allāh katında kabuliyet bulması için sabah ve akşam (kılınması) gerekmektedir.
4396. Ademoğlu Allāh’ın sağında yüce makam-ı Mahmud’u (kendisine) makam etti.
4397. Muhammed o vahdet denizinden çıkıp elli ebedi cevher olarak
4398. (yola) revan oldu ki ümmetine gitsin, ümmete hediyesini versin.
4399. Ansızın güzergahında cihanın sevdiği Kelimullah/ Hz. Musa’yı gördü.

4400. Musa ona “ey doğru olan Ahmed, sana ne emrolundu tasdik et/(söyle)” dedi.
4401. “Allāh’tan (o) kusurdan münezzeh nurdan, elli vakit namazım” karşılığını verdi.
4402. Ki sabah akşam tertiplenerek bana ve ümmetime raḡbet ettirildi.
4403. Musa ona “ey kardeş, bu çoktur bu farza kimse yarenlik edemez/güç yetiremez;

4404. zayıf ümmet bu işi yapamaz, güçlü olup bu yolda gidemez,

²¹²² bk. İktibaslar 18

²¹²³ bk. İktibaslar 83

²¹²⁴ u: -K

²¹²⁵ ḳarż: farz İ

²¹²⁶ Maḳāmı itdi: Maḳām idindi İ

²¹²⁷ idemezler: idebilmezler İ

- 4405 Rücū‘ it yine taḥfīfīn taleb kıl
Yitiş maṭlūba cānile ṭarab kıl
- 4406 Gidüb geldi yine nūr-ı ilāhī
Görüb şād oldı rüy-ı pādīşāhī
- 4407 Şuṇa dek vardı sâil daḥı mes’ul
Ki beş vakte irişdi farz-ı maḡbūl
- 4408 Çün aldı ‘öşrini pencāhuñ²¹²⁸ Ahmed
Revān oldı yine ol nūr-ı sermed
- 4409 Muḡarrer oldı pence vaḡt-i pencāh
Ḥabībe emr kıldı anı Allāh
- 4410 Ki ol penc vaḡtı heft-deh rek’at
Açıla ümmetine bāb-ı raḡmet
- 4411 Bu ol vaḡt ola kim ola ḥuzūrda
Eger vāḡi’ olurısa seferde
- 4412 Namāzı anuñ onbirer rek’at ola
Anı kılanlar ehl-i raḡmet ola

Der Takṣīm-i Rek’at Penc Vaḡt-i Ḥazır

- 4413 Şabāhın iki rek’at farz eyle²¹²⁹
Niyāz u nāzı Ḥaḡḡ’a ‘arz eyle²¹³⁰
- 4414 Çehār eyleye zuhr olsa²¹³¹ namāzı
Ḥudā’sına kılub nāz u niyāzı
- 4415 Kıla hem dört rek’at ‘aşr olunca
Daḥı üç rek’ati aḡşam gelince

[K139b]

- 4416 ‘İşāda çār rek’at ide itmām²¹³²
Ḳamu hefdeh ola Allāhu a’lem
- 4417 Bulardur bilgil ol farz-ı ilāhī
Bulardur emr-i zāt-ı pādīşāhī²¹³³
- 4418 Bular çünkim yitişdiler yaḡīne
Sünenler lāzım oldı ehl-i dīne²¹³⁴

²¹²⁸ pencāhuñ: pencāh İ

²¹²⁹ eyle: kıla K

²¹³⁰ eyle: kıla K

²¹³¹ olsa: olmasa İ

²¹³² itmām: etmem İ

²¹³³ 4417:-İ

²¹³⁴ İ’de mükerrer yazılmış.

4405. geri dön kolaylaştırılmasını talep et, matluba eriş can ile sevin”dedi.
4406. İlahi nur gidip geldi, padişahın yüzünü görüp mutlu oldu.
4407. Soru soranın da mesul olduğu beş vakit olan makbul farza erişti.
4408. Ahmed elli (vaktin) onda (birini) aldı yine o ezeli nur (yola) revan oldu.
4409. Elli vakte beş (olarak) karar verildi. Allāh onu sevdiğine emretti.
4410. O beş vakit on yedi rekat olup, ümmetine rahmet kapısı açılsın.
4411. Bu vakit eğer huzurda ise (öyle olur) eğer seferde vaki olursa,
4412. onun namazı on birer rekat olsun, onu kılanlar rahmet ehli olsun.

Beş Vakıt Namazın Rekatlarının

Taksimi

4413. Sabahleyin iki rekat farz (namazını) kıl, niyaz ve nazı Hakk’a arz eyle.
4414. Öğle olduğunda dört (rekat) namazı Allāh’a naz ve niyaz ile kılsın.
4415. İkinci olunca dört, akşam gelince de üç rekat namaz kılsın.
4416. Yatsıda dört rekat tamamlanınca tamamı on yedi olur, en doğrusunu Allāh bilir.
4417. Bil ki Allāh’ın farzı bunlardır, padişahın zatının emri bunlardır.
4418. Bunlar yakine eriştikleri için din ehline sünnetler gerekli oldu.

[İ141a]

- 4419 Ki dīn anlarla ola müekked
Müekked ya' nī kim kıla müebbed
- 4420 Bulınur nāfileyle kıurb u vuşlat
Olınur nāfileyle kıalbe vahdet
- 4421 Çü maṭlūb ola ol kıurbetde maḳşūd
Kılur rūḥ ol maḳāmı bilki Maḥmūd
- 4422 Kıalanı sūnnet-i peygamberīdür
Ṭarīḳ-i pāk-ı şāh-ı serverīdür
- 4423 Sūnen terk olsa olmaz 'abd kāfir
Velīkin terk-i farz olınca kıābil²¹³⁵

Der Tevzī' -i Rek' at-i Şalat²¹³⁶-i Sefer

- 4424 Seferde kıaşr olur üç vaḳt içinde
İkişer rek' atı ey yār-i zinde
- 4425 Şabāhın iki öylen iki rek' at
İki 'aşr üç mesāda eyle dıḳḳat
- 4426 İki rek' at daḥı oldı 'işāda
Kıamu onbir olur emr-i Ḥudā'da

Der Taḳsīm u Cem'²¹³⁷

- 4427 Ḥazırda vü seferde farz-ı rek' at
Yigirmi vü sekizdür ki ider ümmet
- 4428 Eger birer rek' atı nākış olursa
Yahūd bir vaḳtine noḳşān gelürse
- 4429 K' ameden terk ide anı muşallī
Ḥaḳīḳat kāfir olur ey müvellī

[İ141b] [K140a]

Su'āl

4419. Ki din onlarda
saḡlamlaştırılmış/müekked olsun, öyle
saḡlam ki müebbed kalsın.
4420. Nafile ile yakınlık ve vuslat bulunur,
nafile ile kalpte vahdet saḡlanır.
4421. Matlup o yakınlıkta elde edileceğinden
bil ki ruh o makam-ı Mahmud'u eder.
4422. Kalanı peygamberin sūnnetidir,
önderlerin tertemiz padişahının yoludur.
4423. Sūnnetleri terk edince kul kafir olmaz,
ancak farzın terkinde (buna) kabil olur.

Seferde Namazın Rekatlarının
Dağılımı

4424. Ey zinde sevgili! Seferde üç vakit
içinde ikişer rekat kısaltma vardır.
4425. Sabah iki, öğlen iki, ikindi iki, akşam üç
dikkat eyle.
4426. Yatsıda da iki rekat oldu Allāh'ın
emrinde tamamı on bir olur.

Parçalalara Ayrılması Ve
Toplanması

4427. Hazır (halde) ve seferdeyken rekatın
farzı yirmi sekizdir ki ümmet öyle
yapar.
4428. Eğer birer rekati eksik olursa yahut bir
vaktine noksan gelirse,
4429. musalli onu bilerek terk ederse
gerçekten kafir olur. Ey
müvella/araştırmacı!

Soru

²¹³⁵ kıābil: kıadir K²¹³⁶Şalat: Namāz K²¹³⁷Cem': Cemī' İ

4430 Nedür bu sırra ‘illet bu maḥalde
Ki ḳaşr olunsa bir rek‘at ‘amelde

4431 Niçün aña küfrân ola ›ki‹ lâzım
Neden olmaya îmân aña câzım

Cevâb

4432 Anuñçün kim bu rek‘at-i ilâhî
Ki vâḳi‘ oldı emr-i pâdişâhî

4433 Muvâzısidürür aşl-ı kitâbuñ
Muhâzısidürür nuṭṭ-ı tamâmuñ

4434 Anı kesr idicek bil-fi‘ il insân
Muḥaḳḳaḳ rehzen olur aña şeyṭân

4435 Çü şeyṭân ola ol tazlîle kâdir
Anuñ maḳdûrıdur bî-şübhe kâfir

Der Taḳsîm u Cem‘ Namâz-ı Hâzır Be-Namâz-ı

Cum‘a²¹³⁸

4436 Yine gel emr-i Ḥaḳ‘dan sen ḥabîr ol
Bil esrâr-ı Hudâ’yı bî-naẓîr²¹³⁹ ol

4437 Ki şenbeden ḥamîs olınca a‘yen
Ḳılursın on yedişer rek‘atı sen

4438 Çün ola rûz-ı Cum‘a farz-ı Allâh
Saña on beş rek‘at ola ey şâh

4439 Ki zuhruñ ikisi maḳşûr olur
Anuñla mülk-i dîn ma‘mûr olur

4440 İki hutbe aña ni‘me‘l-‘arazdur
Ḳamusı si vü düyi müfterazdur

4441 Muḥaḳḳaḳ bil ki farzuñ aşlı budur
Namâzuñ bist u heşt vü si vü dodur²¹⁴⁰

4442 Vüzû daḥı bu taḳdîr üzre olur
K‘anı Aḥmed-i Ḥaḳ‘ emrile²¹⁴¹ ḳılur

4430. Bu bir rekatin kısaltılması konusunda
bu sırra delil nedir,

4431. neden (böyle olursa) küfre düşülür
neden iman kestirilip atılmış olmaz?

Cevap

4432. O yüzden bu rekat padişaha ait emir ile
vaki oldu.

4433. Kitabın aslının muvazisi/hizalanmış
olanı tam sözün muhazisi/aynı hizada
olanı odur.

4434. Eğer insan onu bilerek kırarsa/kısaltırsa
muhakkak şeytan onun yol keseni olur.

4435. Çünkü şeytan onu saptırmaya muktedir
olur, onun gücü şüphesiz kafir etmeye
yeter.

Öğle Namazının Cuma Namazı

İle Birleşen ve Ayrılan Kısmı

Hakkında

4436. Sen yine gel Hakk’ın emrinden
haberdar ol, Allâh’ın sırlarını bil
benzersiz ol.

4437. Günlerden beşinci olunca sen on yedişer
rekat kılarırsın.

4438. Ey padişah! Cuma gününün Allâh’tan
farzı sana on beş rekat olsun.

4439. Ki öğlenin ikisi kısaltılmış olur onunla
din mülkü imar edilmiş olur.

4440. İki hutbe ona güzel arazdır, tamamı otuz
iki müfteraz/yapılması gereken farzdır.

4441. Muhakkak bil ki farzın aslı budur,
namaz yirmi ve sekiz ve otuz ve
iki(dir).

4442. Abdest de bu takdir üzerine olur, ki onu
doğru olan Ahmed emreder.

²¹³⁸ Der Taḳsîm u Cem‘ Namâz-ı Hâzır Be-Namâz-ı Cum‘a: Der Taḳsîm Namâz-ı Cum‘a Be-Namâz-ı Hâzır İ

²¹³⁹ bî-naẓîr: naẓîr İ

²¹⁴⁰ bist u heşt vü si vü düdür: -İ

²¹⁴¹ emrile: emr İ

[İ142a]

4443 Ki dest u pā merāfık daḥı ka‘beyn
Kamusın cem‘ iderseñ bulasın ‘ayn

[K140 b]

4444 Huṭūt-ı²¹⁴² vechi daḥı var kıyās it
Bu minvāl üzre külli sen esās it
4445 Ki bīst u hešt u si vü düdür etmem
Zihī esrār vü zihī²¹⁴³ Ḥallāḳ-ı ‘ālem
4446 Ne ḥalk itmiş bu taḥlīḳın bināsın
Ne ḥikmet üzre itmiş ibtidāsın
4447 Ki buna inhidām olmaya cāiz
Vücūdında ‘adem bulmaya ḥayyīz

İ‘tirāz-ı Sā’il

4448 Eger dirseñ bunun mışdāḳı²¹⁴⁴ kanı
Ki ola bu maḳūle aṣl-ı bānī
4449 Nebī ḥod külli dersi etti tekmīl
Bu icmālī niçün itmedi tafşıl

El-Cevāb Be Vecheyñ

4450 Belī dersen tamām itdi muşaddaḳ
Bu tafşıl aña olındı muḥaḳḳaḳ
4451 Velīkin ber daḳīḳa kıldı mücmel
Ki veche munṭabıḳ gelmedi münzel
4452 İzāsında ḳonuldu lām-ı ma‘hūd
Ki ümmetden ola ḥaṣıl bu maḳşūd
4453 Degül kim cehl ola zātında anuñ
Ki bilmeye uşulün bu beyānuñ
4454 Çün ol maṭlūbıdı külli uşūle
Tamāmet ‘ālimdi bu maḳūle
4455 Velī²¹⁴⁵ enbiyānuñ oldur²¹⁴⁶ iḳtizāsı
Ki teşrīḥ olmaya her ihtifāsı

4443. Ki el, ayak, dirsekler ve de topuk
kemiklerini, tamamını toplarsan
hakikati bulursun.

4444. Var yüzün hatlarının da kıyas et, bu
minval üzere tamamını sen esas et.
4445. Tamamı yirmi ve sekiz ve otuz ve
iki(dir). Ne güzel sırlar, ne hoş alemin
yaratıcısı...
4446. Bu yaratmanın binası (ne de güzel) halk
etmiş, başlangıcını ne hikmet üzerine
yapmış.
4447. Bunun çökmesi caiz olmaz, vücudunda
yokluk yer bulamaz.

Soranın İtirazı

4448. Eğer dersen bunun söze binası aslı
(olacak) delili nerede?
4449. Peygamber tüm dersleri tamamladı
neden bu özeti açıklamadı?

İki Cihetle Cevap

4450. Peki, doğrulayıp tasdik etti bu açıklama
ona muhakkak yapıldı dersen,
4451. Fakat onun icmali incelik üzerine
kurulmuştur, inzal ona intibak etmedi.
4452. Karşısına lam-ı mahud (?) konuldu
bundan maksat ümmetin anlaşılması idi.
4453. Onun zatında cehalet yok ki bu usülün
açıklamasını yapamasın!
4454. Çünkü o tüm usülleri talep etmişti,
sözleri tamamıyla biliyordu.
4455. Ancak peygamberlik gerektirir ki her
gizlenmiş açığa çıkarmasın.

²¹⁴²Huṭūt-ı: Huṭutı İ

²¹⁴³zihī: zi İ

²¹⁴⁴mişdāḳı: mışdāḳ K

²¹⁴⁵Velī: Velīkin İ

²¹⁴⁶oldur: - İ

4456 amu ihb r  merm z t ola
amu esr r  mekn z t ola

[ 142b]

Vech-i Devvom

4457 Budur bir vech dahı ol ma halde
Cev b-ı c n ma hall-i mu temelde

[K141 a]

- 4458 Ki va yiledi²¹⁴⁷ k r  enbiy nu n
Dah  nu k u kel m  a fiy nu n
- 4459   n ol bir  yine idi p k u²¹⁴⁸   f 
Tecell  g rin rdi anda   f 
- 4460 Mur du'll h  mazhar olmu ıdı
ab liyyetde z ver bulmu ıdı
- 4461 Olırdı c n  istigr k n ra
Gelürdi gayb mihm n  huz ra
- 4462 Get rirdi  n  a b r-ı tert l
Yet rirdi  n    r-ı tekml 
- 4463 Anu  mir' t  idi²¹⁴⁹   n mu ay al
amu na   olırdı m me  el
- 4464 Kişi mir' t n  p k eyleyince
Görinen na  ı²¹⁵⁰ idr k eyleyince
- 4465 İder ta  ilini²¹⁵¹ h  ıl mu  ayyen
ılur tekml lin     ilmin mübeyyen
- 4466   n ol  yinede keşf oldu tenz l
Rev n oldu dile   r-ı tert l
- 4467 Degül kim mu tez -y  f kr ola
Ta  a  ulden ya  ud terk b kıla
- 4468 R z s  olmadan²¹⁵² tek ime anu 
Gelürdi va yi  n  ol H d 'nu 
- 4469 İrade  avt u  arf olmazdı l z m
İrerdi sem  ine anu  nu k-ı c zim

4456. B t n haberleri remizler olsun, tüm
sırları saklı kalsın.

 kinci Vecih

4457. İhtimaller mahalli olan o mahalde,
canın cevabı bir vecih ile budur:
4458. Peygamberlerin i i vahiy ile idi, ve dahi
azizlerin söz ve konuşmaları da ...
4459. O pak ve saf bir ayna idi,   f  olan
All h ona tecelli ederdi.
4460. All h'ın muradına mazhar olmuştu
kabuliyetde s s bulmuştu.
4461. Canı nura gark olur, gayb misafiri
huzuruna gelirdi.
4462. Ona tertilli/kurallarına uygun haberler
getirir, kemale ermiş eserler ulaştırırdı.
4463. Onun aynası parlatılmış olduğundan
tüm eserler onda temsil edilirdi.
4464. Kişi aynasını temizleyip (orada)
görünen yazıları anlayınca,
4465. Öğrenimini belirgin bir şekilde yapar,
olgunlaşmasının ilmi açıkça belli olur.
4466. Çünkü nuz l o aynada ortaya çıktı,
g nle tertilin eserleri aktı.
4467. Fikrin gerektirdiği yahut akılla terkip
edilmiş değil.
4468. Onun konuşmaya rızası olması da
All h'ın vahyi ona gelirdi.
4469. İrade, ses ve konuşma olmadan da
kulağına o kararlı nutuk erişirdi.

²¹⁴⁷ va yiledi: va y ile idi  

²¹⁴⁸ u: - 

²¹⁴⁹ mir' t  idi: mir' tıydı K

²¹⁵⁰ na  ı: na   K

²¹⁵¹ ta  ilini: ta  ili  

²¹⁵² olmadan: olaldan  

4470 Budur her hâş-ı ahvâşuñ tarîķi
Bu resmile olur rāh-ı hākîķi

4471 Anuñ kim qalbin ider şāf u²¹⁵³ rüşen
Cemālin gösterür anda mu' ayyen

4472 Anı kim hâş ider halvet sarāya
Yitişdürür maķāmın muntehāya

[İ143a]

4473 Sarāyı çokdur ol şāh-ı cihānuñ
Öğüşdür tahtı²¹⁵⁴ ol maṭlūb-ı cānuñ

4474 Birisin Ādem ider ol sarāyuñ
Birin Aḥmed ider ol pāk-i cāyuñ

[K141 b]

4475 Birisin faẓl itdi eyle taşdıķ
Budur aşl-ı tarîķ u²¹⁵⁵ rāh-ı taḥķîķ

4476 Çün oldur nāṭıķı işbu lisānuñ
Pes andan ola nuṭķı ins u cānuñ

4477 Bu qavl üzre kelāmu'llāh-ı nāṭıķ
Ḥaber virmişdürür ey yār-i şādıķ

**Qavluhū Te'ālā yevme ye'ti' te'vileh ve mā
ya'lemu te'vilehū illāllāh ve'r-rasiḥūne fi'l-ilm²¹⁵⁶**

4478 Gelür birgün didi te'vili anuñ
Beyān olub qamu tertili²¹⁵⁷ anuñ

4479 Anuñ te'vili bilmez bu efvāh
Meger kim kendözi ol zāt-ı Allāh

4480 Daḥı ilminde rāsiḥ olın anuñ
Ki ola mazharı ol nūr-ı cānuñ

4481 "İzā aḥbebtü şeyen"²¹⁵⁸ der ilāhum
Murād-ı²¹⁵⁹ rūḥum u hem pādişāhum

4482 Aña sem' u başar oldum dir imdi
Vü biyesme' vü biyubşir gör imdi

4470. Tüm seçkinlerin seçkininin yolu budur,
doğru yol bu yöntem ile olur.

4471. Kim kalbini saf ve parlak ederse orada
cemalini gösterir.

4472. Kim halvet sarayını has ederse
makamını muntehaya erştirir.

4473. O cihanın padişahının sarayı çoktur,
canın talep ettiğinin tahtı pek çoktur.

4474. Sarayın birisini Adem, o pak makamın
birini Ahmed yapar.

4475. Tasdik et (ki) birisini fazileti ile yaptı,
yolun aslı ve araştırma yolu budur.

4476. İşte bu lisanın konuşanı odur, daha
sonra insan ve cinlerin nutku ondan
oluşur.

4477. Ey sadık sevgili! Bu söz üzere Allāh'ın
kelamının konuşanı haber vermiştir.

**Allāh Teala (şöyle) buyurdu: "Oysa
onun gerçek manasını ancak Allāh
bilir. İlimde derinleşmiş olanlar(...)"**

4478. Onun bir gün tevili gelir, tamamının
tertili açıklanır dedi.

4479. Allāh'ın zatının kendisi haricinde, bu
ağızlar onun tevilini bilmez.

4480. Onun ilminde rüshu olanlar da ki onlar
canın nuruna mazhar olmuşlardır.

4481. Ruhumun muradı ve padişahım olan
Allāh'ım "bir şeyi seversem" der,

4482. "ona kulak ve göz olurum" der, şimdi
benimle iştir (duy) ve benimle görürü
gör.

²¹⁵³ u: -İ

²¹⁵⁴ tahtı: taht K

²¹⁵⁵ u: -İ

²¹⁵⁶ fi'l-ilm: - İ, bk. İktibaslar 56

²¹⁵⁷ tertili: tertil İ

²¹⁵⁸ bk. İktibaslar 84

²¹⁵⁹ r: u İ

- 4483 Ve biyebtiş u biyemşi didi Hâk
Zihî esrâr-ı zât-ı pâk-i muṭlaḳ
- 4484 Ki gören işiden sem‘ u başardan
Ol oldı²¹⁶⁰ fehm eyle bu ḥaberden
- 4485 Tutan elden yürüyen ayakdan
Degül kimesneden illâ ki Hâḳ’dan
- 4486 Dilinden söyleyen hem ola Allâh
Zihî luṭf u zihî ‘izz u zihî câh
- 4487 Bu ḳavlün kâyilidür enbiyâlar
Bu râhuñ vâşılıdur evliyâlar

[İ143b]

- 4488 Nitekim didi Mevlânâ-yı a‘ zâm
İmâm-ı ‘âşîḳîn u şâh-ı ekrem

Beyt-i Meşnevi

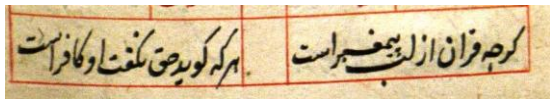
- 4489 Gerçi Ḳur’ân ez leb-i peygamberest
Her ki gûyed Hâḳ negüft ū kāfirest²¹⁶¹

[K142 a]

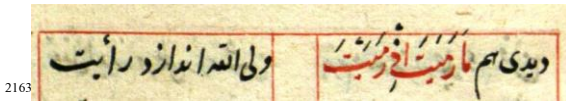
- 4490 Didi hem “mâ rameyte iz rameyte”²¹⁶²
Velî Allâh endâzed raeyte²¹⁶³
- 4491 Bular maḥv oldılar Allâh ḳaldı
Diyen u işiden Allâh oldı²¹⁶⁴
- 4492 Söz anuñ oldı hem vallâhu ‘alem
Zihî ḳurbet zihî vuşlat zihî dem
- 4493 Ne baḥli ola Feyyâz-ı ḳadîmüñ
Nesi eksik gele Raḥmân Raḥîm’üñ²¹⁶⁵
- 4494 Ki eşyâdan birin maḫzar idine
Cemâl-i nûrına manḫar idine

²¹⁶⁰ oldı:ola İ

²¹⁶¹

²¹⁶² bk. İktibaslar 26

²¹⁶³

²¹⁶⁴ oldı: ḳaldı K

²¹⁶⁵ Vezne uyması için Raḥmâni’r-raḥîmüñ Raḥmân Raḥîmüñ şeklinde okundu.

4483. Allâh, “benimle tutar ve benimle yürür” dedi, ne güzel mutlak pak zatın sırları...
4484. Gözden gören kulaktan işiten o oldu, bu haberi anla.
4485. Tutan el yürüyen ayak kimseden değil ancak Hak’tan...
4486. Dilinden söyleyen de Allâh olsa, ne güzel ihsan ne izzet nasıl güzel paye!
4487. Peygamberler bu sözün söyleyeni, evliyalar bu yolun erişenleridir.

4488. Nitekim yüce Mevlana aşıkların imamı ve kerem sahibi padişah dedi:

Mesnevi’nin Beyti

4489. Kur’an peygamberin dudaklarından dökülse de kim “onu Hak demedi” derse kafirdir.
4490. “Attığın zaman sen atmadın” velakin “Allâh attı sen gördün” dedi.
4491. Bunlar mahvoldular Allâh kaldı, söyleyen ve işiten Allâh oldu.
4492. Allâh hakkı için bilen odur söz onun oldu, ne güzel yakınlık ne hoş vuslat ne güzel an...
4493. Ezeli feyiz verici Allâh’ın cimriliği yoktur, çok merhamet eden ve çok başlayanının nesi eksik olabilir!
4494. Ki bir eşyayı mazhar etsin, Cemal’inin nuruna bakan eylesin.

- 4495 Kamu icmālī²¹⁶⁶ anda kıla tafşıl
Kamu tenzīlī²¹⁶⁷ ide anda te'vīl
- 4496 Çü sâbıqlarda olaydı mu' allem
Yine âhirde²¹⁶⁸ ol olsun mükellem²¹⁶⁹
- 4497 Kitâb-ı menzilin kılsun müevvel
Kelâm-ı mücmelin etsün mufaşşal

**Der Beyân-ı Anki Ender Cihân Ez Dü Tâife Şadâ-yı
‘İrfân Hâşilest**

- 4498 Şadâ-yı ma' rifet iki cihânda
Cihân içindeki bu ins u cânda
- 4499 İki tâifeden meşhûr olubdur
Bularuñ cihân ma' mûr olubdur
- [İ144a]**
- 4500 Birisidür bularuñ felsefiyyin
Birisine dimişlerdür şafîyyin
- 4501 Felâsif ya' nî olur ehl-i hikmet
Şafîyyin ya' nî kim ehl-i nübüvvet
- 4502 Bu iki tâife kim oldu zıddeyn
Bularuñla olubdur cism u cân zeyn
- 4503 Birisi bularuñ mi' mâr-ı tendür
Biri mi' mâr-ı cân-ı mü'temendür
- 4504 Felâsif enbiyâya tâbi' olmaz
Nebî kavline anlar kâni' olmaz
- 4505 Bu 'illetden ki dirler ol tavâif
Bizüz bu ehl-i 'âlem üzre 'ârif

[K142 b]

- 4506 Ta' aqkûl iderüz her 'ilmi rûşen
Bizüm ma' lûmımızdur cümle fen
- 4507 Eger bu enbiyâlar olsa 'âkil
Yahûd naql ile bunlar olsa kâmil

4495. Tüm özetler onda açıklanır, tüm inenler
onda tevil edilir
4496. Başlarda öğrenilmiş olsaydı sonunda da
yine o konuşulmuş olurdu.
4497. Kitabının menzilin açıklamış olsun,
özetlenmiş kelimini ayrıntılıca izah
etsin.

**Dünyada İki Taifeden İrfan
Seslerinin Hasıl Olduğunun
Beyanıdır**

4498. Marifet sedası iki cihanda cihan
içindeki bu insanlar ve cinlerde
4499. iki taifeden şöhret bulur, cihan bunlarla
imar edilir.
4500. Bunların birisi felsefeciler birisi saflar
/tasavvuf ehlidirler.
4501. Felsefeciler hikmet ehli olur,
tasavvufçular nübüvvet ehli.
4502. Bu iki taife birbirinin zıddıdır, cisim ve
can bunlarla süslenir.
4503. Bunların birisi tenin mimarıdır, biri
güvenilir can mimarıdır.
4504. Felsefeciler peygamberlere tabi
olmazlar, peygamber sözüne ikna
olmazlar.
4505. O grup bu sebeple derler ki” dünya
üzerinde bilen kimseler biziz”.

4506. “Tüm ilimleri akılla biliriz, tüm ilimler
bizce malumdur”.
4507. “Eğer peygamberler akıllı olsalardı,
yahut nakil ile kelam bulsalardı,

²¹⁶⁶icmālī: icmāl K

²¹⁶⁷tenzīlī: tenzīl K

²¹⁶⁸âhirde: uhrâda K

²¹⁶⁹mükellem: tekellem İ

- 4508 Bunlar enbiyāya ‘aql ile eyler
Yahūd irşādını naql ile eyler
- 4509 Eger ‘aql iktizāsı olsa rehber
Bizüz insān-ı kāmīl ‘aql-ı enver
- 4510 Ne hācet tābi‘ olmak enbiyāya
Ne lāzım kāmī‘ olmak evliyāya
- 4511 Ve’ger naql ile irşād itse bunlar
Bizüz hōd naql-i aḥbār içre mih-ter
- 4512 Bularuñ qavlidür taḥṣīl-i ḥāṣıl²¹⁷⁰
Bulara tābi‘ olmaz illā cāhil²¹⁷¹

Der Cevāb-ı Enbiyā vü Hükemā²¹⁷²

- 4513 Bu qavli enbiyālar red iderler
Bularuñ arasında sed iderler
- 4514 Geçüb ol seddi varmazlar ilāh’a
Yitişmezler vücūd-ı pādīşāha
- [İ144b]**
- 4515 Ne deñlü kāmīl olsa ‘aql-ı ‘āşır
Maḳām-ı rūḥa olmaz bil ki ḳādir
- 4516 Maḳām-ı rūḥa ḳurb-ı aḳreb olur
Ḥavās-ı küllīye ol maṭlab olur
- 4517 Ḥavās-ı küllīnūñ maṭlūbı oldur
Bular ol ḥazrete varmağa yoldur
- 4518 Bulardan varılır cān ḥazretine
İrilür cānile Ḥaḳ şoḥbetine
- 4519 ‘Aḳıldan elṭaf u aḳrebdurur rūḥ
Ki nefḥa vācibile oldı meftūḥ
- 4520 “Nefahṭü fīhi min rūḥı”²¹⁷³ didi Ḥaḳ
Bu rūḥı zātına ḳıldı mu‘allaḳ

4508. bunlar peygamberleri akıl ile yahut
irşatlarını nakil ile (değerlendirir).
4509. Eğer akıl gerekliliği rehber olsa insan-ı
kamil nurlanmış akıllar biziz,
4510. peygamberlere tabi olmaya ne gerek
var, velilere ikna olmanın lüzumu ne?
4511. Ve eğer bunlar nakil ile irşad ediyorsa
biz kendimiz haber nakletmekte daha
büyüğüz” derler.
4512. Tahsili elde etmek bunların sözüdür,
bunlara cahiller dışındakiler tabi olmaz.

Peygamberlerin ve Hakimlerin Cevabı

4513. Bu sözü peygamberler red eder, bunlar
ile arasına set/engel ederler.
4514. O seddi geçerek Allāh’a varamazlar,
padişahın varlığına yetişemezler.
4515. Akl-ı aşır/onuncu akıl her ne kadar
kemale erse de ruh makamına güç
yetiremez.
4516. Ruhun makamına yakından yakın olur,
istenilen niteliklere o matlah/bahis olur.
4517. İstenilen niteliklerin talep ettiği odur,
bunlar hazrete varmaya yoldur.
4518. Can hazretine bunlardan varılır,
(böylece) can ile Hak sohbetine edilir.
4519. Ruh akıldan daha latif ve daha yakındır,
ki o nefha/üfleme gerekliliği ile açılan
oldu.
4520. Hak Teala” ona ruhumdan üfledim”
dedi, bu ruhu zatı ile alakalandırdı.

²¹⁷⁰ taḥṣīl-i ḥāṣıl: taḥṣīl u ḥāṣıl İ

²¹⁷¹ illā cāhil: illā ki cāhil İ

²¹⁷² Hükemā: Hükemārā İ

²¹⁷³ bk. İktibaslar11

Qavluhū Te‘ālā Feizā sevveytühū ve nefahtū fīhi min
rūhī feḳa‘ū lehū sācidīn.²¹⁷⁴

Allāh Teala’nın sözü: “Onu
düzenleyip içine ruhumdan üflediğim
zaman, onun için hemen saygı ile
eğilin”

[K143 a]

- 4521 Şıfâtın itmedi ‘aqlile tā‘lîḳ
Vücūdın kılmadı ‘aqlile taḫbîḳ
- 4522 Çü Ḥaḳḳ’uñ Ḥayy u ‘Ālim oldı adı
Ḥayâtile bulur ‘âlem reşâdı
- 4523 Aña ‘âḳıl dimezler ehl-i idrâk
‘Uḳûle nisbet olmaz Ḥazret-i pāk
- 4524 Ki zîrâ ‘aḳla noḳşân lâzım olur
Ḥavâdiş aña çünkim cāzim²¹⁷⁵ olur
- 4525 Vücūd-ı vâcibe noḳşân yaraşmaz
Anuñ zâtında ol erkân yaraşmaz
- 4526 ‘Aşâdur ‘aḳl çün a‘mâ-yı hisse
Ki rāhı bildirür ol pây-ı hisse
- 4527 Çü çeşm-i his ola bî- dîd u bî-nūr
Vücūdı rûḥa yol bulmaz ḳalur dūr
- 4528 Nice varsın ṭarîḳ-i zü’l-celâl’i
Nice görsün cemâl-i pür²¹⁷⁶ kemâli
- 4529 ‘Aşâsıdur delîl²¹⁷⁷-i ḥissi²¹⁷⁸ körüñ
Çün olmaz anda te’sîrâtı nûruñ

4521. Sıfatını akıl ile alakalandırmadı,
varlığını akıl ile tatbik etmedi.
4522. Hakk’ın adı Hay ve Alim olduğundan,
hayat ile alem doğru yoldan gidişi
bulur.
4523. İdrak ehli ona akıl demezler, kusurdan
münezzeh yüce rab akıllarla nisbet
edilemez.
4524. Çünkü akılda noksanlıklar olur, onda
(kararlı) hadiseler olabilir.
4525. Varlığı gerekli olan zata/Allâh’a
noksanlık yaraşmaz, onun zatında o
erkan olmaz.
4526. Hissin körlüğüne akıl asadır, hissin
ayağı da yolu bildirir.
4527. Görme hissinin varlığı görmeksizin ve
ışısızken ruha yol bulamaz, uzak kalır.
4528. Celal sahibinin yoluna nasıl varsın
kemalle dolu Cemal’i nasıl görsün?
4529. Körün hissini delili esasıdır, çünkü
onda ışıgın tesirleri olmaz.

[İ145a]

- 4530 Kişi kim cān ile cānāna irdi
Ḥaḳîḳat Ḥazret-i Raḥmān’a irdi
- 4531 Mu‘allim aña Raḥmān ola bî-şek
Mükellim aña cānān oldı bî-şek
- 4532 Anuñ ḳavline ḳavvāl oldı Bārī
Anuñ fi‘iline fa‘āl oldı Bārī

4530. Kişi (ne zaman ki) can ile canana erdi,
gerçekten Rahman Hazretlerine erişir.
4531. Şüphesiz onun öğretene Rahman olan
Allâh olur, şüphesiz konuşan canan
oldu.
4532. Bari olan Allâh onun sözünü söyleyen
oldu, onun işini yapan Allâh oldu.

²¹⁷⁴ bk. İktibaslar11

²¹⁷⁵ cāzim: lâzım K

²¹⁷⁶ pür: ber K

²¹⁷⁷ delîl: delîli İ

²¹⁷⁸ ḥissi: his İ

4533 ‘Akıl haricde kaldı şüphelerde
Tutuldu bende oldu şüphelerde

4534 Ne rāh-ı muhlis u ne vaşl-ı maḥbūb
Ne rağbet kim ola maṭlūba meczūb²¹⁷⁹

Der Güftār-ı Hikmet

4535 Gel ey hikmet kelāmın gūş idenler
Anuñla gūş-ı cānı hoş idenler

4536 Ne hikmet ‘ilm kim ‘ilm oldu cisme
Yitişdi iştimali iki kısma

[K143 b]

4537 Ol iki kısmuñ oldu biri hey’et
Birisin²¹⁸⁰ didiler ism ile hikmet

4538 Ne hey’etdür ki ya’ nî şekl-i eflāk
Nedür hikmet ki ya’ nî nokṭa-i ḥaḳ

4539 İkişi daḥı cismuñ fā’ ilidür
Cesed bu iki şeyiñ kābilidür

4540 Heyulādur murādı ol hümānuñ
Ki mevcūdâtıdır arz u semānuñ

4541 Felekden ḳaşd olan neyyirleridür
Ki ya’ nî kevkeb-i seyyirleridür

4542 Kevākibden tutarlar ba’ zılar rāh
Bulardur didiler ālāt-ı Allāh

4543 Ki ol ālātile ḥalḳ ola maḥlūḳ
Ola şun’ ile Şāni’ ya’ nî maşdüḳ

4544 ‘Anāşır aşldur dir ba’ zılar hem
Ki anlardan²¹⁸¹ bulur cismi mücessem

[İ145b]

4545 ‘Anāşır olmayınca ya’ nî terkib
Bulınmaz vücūd içinde tertib

4546 ‘Anāşırdan daḥı ḥāḳ oldu maṭlūb
Ki oldur ‘illet-i ecsād-ı maḥbūb

4547 Eger ḥāḳ olmasa rükn-i mu’ azzam
Vücūd-ı Ādem bulmazdı mücessem

4533. Akıl dışarıda şüphelerde kaldı,
şüphelerde tutularak köle oldu.

4534. Ne ihlaslı yol ne sevgiliye kavuşma ne
de talep edilenen tutulma rağbeti ...

Hikmet Sözü

4535. Ey hikmet kelamını işitenler onunla can
kulağını hoş edenler, gel(in)!

4536. Ne hikmetli ilim ki cisim ilmi oldu,
şumülü iki kısma erişti.

4537. O iki kısımdan birisine heyet/astronomi
birisine hikmet dediler.

4538. Ne heyettir yani feleklerin şekilleri ne
hikmettir yani toprak/dünya noktası.

4539. İkişi de cismin yapıcısıdır, cesed/vücut
bu iki şeye kabiliyetlidir.

4540. O hümanın muradı heyuladır, ki o yer
ve göklerin mevcudatıdır.

4541. Felekten kast olan cisimleşmiş nurlardır
ki yani seyreden yıldızlardır.

4542. Yolu yıldızlardan tutanlar “bunlar
Allāh’ın aletleridir” dediler.

4543. Ki o aletler ile mahluklar yaratılır, sanat
ile Sani tasdiklenmiş olur.

4544. Bazıları “asıl olan unsurlardır” derler,
cismın mücessemliği onlardan
bulduğunu (söylerler).

4545. Unsurlar terkip edilmeyince bir vücut
içinde tertip bulunmaz.

4546. Unsurlardan kastedilen/talep edilen de
toprak oldu ki o sevilen istenilen
cesetlerin illetidir.

4547. Eğer toprak büyük bir temel olmasa
Ādem’in vücudu cisimleşmezdi.

²¹⁷⁹ meczūb: meczūb K

²¹⁸⁰ Birisin: Birisi K

²¹⁸¹ anlardan: anlarla K

4548 Anuñla oldı her şeyüñ kıyāmı
Anuñla oldı her şeyüñ nizāmı²¹⁸²

4549 Birisi bunlaruñ eflāklerdür
Biri aşı-ı²¹⁸³ c anāşır-ı hāklerdür²¹⁸⁴

4550 Bu iki kısmuñ oldı ismi²¹⁸⁵ felsef
Birisi oldı esfel biri eltaf

4551 Bulardan oldı her mümkün mürekkeb
Bulardan oldı mevcūd u²¹⁸⁶ müretteb

4552 Eger olmazsa²¹⁸⁷ bu eflāk-ı devvār
Eger²¹⁸⁸ kılmasa bu edvārı²¹⁸⁹ seyyār

4553 Ne şayf u ne şitā zāhir olaydı
Ne hākıñ hılqati bāhir olaydı

4554 Eger devr eylese eflāk ey cān
Eger²¹⁹⁰ olmasa işbu çār erkān

[K144a]

4555 Vücūdı şey mevcūd olmazdı
Cihāndan hāk maşşūd almazdı

4556 Şehādet itdi pes işbu delāyil
İkisinden²¹⁹¹ dahı şey oldı kâbil²¹⁹²

4557 İkisi dahı hikmetdür muhākkağ
İkisi dahı kudretdür muhākkağ

4558 Bular ālātdurlar²¹⁹³ fā' il-i Hāk
Hūdā'dur şüphesiz fa' āl-i mutlāk

4559 Murādāt-ı ilāhī oldı tahkik
Anuñ tahkikine c aql itdi taşdığ

4560 Hākīm u yā müneccim olsa kāmil
Ki hikmet meslegine olsa²¹⁹⁴ dāhil

4561 Vücūdına Hūdā'nuñ itse taşdığ
Kelāmını ilāhuñ bilse tahkik

4548. Her şeyin ayakta durması ve düzeni onunla oldu.

4549. Bunların birisi feleklerdir, biri unsurların aslı olan topraktır.

4550. Bu iki kısmın ismi felsefe oldu, bunlardan birisi aşağılık biri çok latiftir.

4551. Her mümkün bunlardan terkiplendi, mevcut ve mürettepler bunlardan oldu.

4552. Eğer feleklerin devirleri olmasa yıldızlar bu devirleri yapmazlarsa

4553. ne yaz ne de kış görülürdü, ne de halkın/mevcudatın yaratılışı açıkça görülürdü.

4554. Ey can! Felekler dönse (fakat) bu dört unsur olmasa

4555. şeyin varlığı mevcut olmazdı, dünyada yaratılma maksut olmazdı.

4556. İşte bu kanıtların şahit olduğu gibi şey ikisinden kabiliyet buldu.

4557. Muhakkak ikisi de hikmet ve kudrettir.

4558. Bunlar alettirler fail Hak(tır), faal-i mutlak olan Allāh'tır.

4559. İlahi muratlar araştırıldı, onun tahkikini akıl tasdik etti.

4560. Bilge ya da müneccim mükemmel olarak hikmet mesleğine girmiş olsa,

4561. Allāh'ın varlığını tasdik etse, Allāh'ın kelamını incelemiş olsa,

²¹⁸² 4548- K

²¹⁸³ aşı: ehl İ

²¹⁸⁴ hāklerdür: hākilerdür K

²¹⁸⁵ ismi: adı K

²¹⁸⁶ u: -i

²¹⁸⁷ olmazsa: olmasa K

²¹⁸⁸ Eger: V'eger İ

²¹⁸⁹ edvārı: edvār K

²¹⁹⁰ Eger: V'eger İ

²¹⁹¹ İkisinden: İkisine K

²¹⁹² kâbil: kâil K

²¹⁹³ ālātdurlar: ālātdurur İ

²¹⁹⁴ olsa: bulsa K

[İ146a]

4562 Ki bir²¹⁹⁵ sulṭān-ı zāt-ı lā-mekānī
‘Ademden kıldı mevcūd ins u²¹⁹⁶ cānı

4563 Mürīd²¹⁹⁷ u Ḥayy u Ḳadir’dür vücūdı
Velī yoḡdur rūsūmı vü ḥudūdı

4564 Kimi dilerse maḥbūb idinūr ol
Kime yüz ṭutsa mergūb idinūr ol

4565 Kime kim bir ‘ināyet gelse candan²¹⁹⁸
Refī‘ ider bu arz u āsmāndan

4566 Anuñ ehli durur bu enbiyālar
Daḥı hem evliyālar eṭṭıyālar

4567 Bularuñ sözleri anuñ sözidür
Bularuñ maṭla‘ı²¹⁹⁹ anuñ yüzidür

4568 Bular andan alurlar her kelāmı
Ki ins u cinnūñ olurlar²²⁰⁰ imāmı

4569 Kelāmından bilinūr zātı²²⁰¹ Ḥaḡḡ’uñ
Kelām ile olur işbātı²²⁰² Ḥaḡḡ’uñ

4570 Sözüden her kişi kim Ḥaḡḡ’a irse
Sözini fehm idüb yüzini görse

[K144b]

4571 Żarūrī tābi‘ olur enbiyāya
Muḥıb olur²²⁰³ vücūdı²²⁰⁴ evliyāya

4572 Ki bunlardan tecellī ider ol şāh
Bulardur şübhesüz maḡbūl-i Allāh

4573 Pes anuñ ‘ilmi ‘ilmu’llāh olur
Bular maḡbūl-i ol dergāh olur

4574 Çün inkārı giderdi cān u dilden
Muṭaḥhar itdi rūḥı āb u gilden

4562. (ki o) insan ve cinleri yoktan var eden
mekandan münezzeḥ bir sultan(dır).

4563. Varlığı emredici, diri ve kudret
sahibidir, ancak yolu yöntemi ve
sınırları yoktur.

4564. Kimi dilerse mahbup edinir, kime
teveccüh etse mergup edinir.

4565. Kime bir inayet etmiş olsa onu bu arz
ve gökten daha yüce etmiş olur.

4566. Bu peygamberler ve de evliyalar
müttakiler onun ehli dirler.

4567. Bunların sözleri onun sözüdür, bunların
matlaı onun yüzüdür.

4568. Bunlar tüm sözleri ondan aldıklarından
insan ve cinlerin imamı olurlar.

4569. Hakk’ın zatı kelimından bilinir,
Hakk’ın isbatı söz ile olur.

4570. Herkes sözünden Allāh’a erişse,
sözününü anlayıp yüzünü görse

4571. peygamberlere mecburen tabi olur,
varlığı velilere dost olur.

4572. O padişah bunlardan tecelli eder, bunlar
şübhesiz Allāh’ın kabul ettikleridir.

4573. Daha sonra onların ilmi Allāh’ın ilmi
olur, bunlar o dergahın kabul ettikleri
olurlar.

4574. Çünkü can ve dilden inkarı giderdi,
cesedi su ve kilden temizledi.

²¹⁹⁵ bir: bu İ

²¹⁹⁶ u: -K

²¹⁹⁷ Mürīd: Mürīdi İ

²¹⁹⁸ gelse andan: kılsa candan K

²¹⁹⁹ maṭla‘ı: K

²²⁰⁰ olurlar: olırsar İ

²²⁰¹ zātı: zāt K, zātı harekeli İ

²²⁰² işbātı: işbāt K, işbātı harekeli İ

²²⁰³ olur: oldı K

²²⁰⁴ vücūdı: vücūd K

4575 Ƙo versün ƙikmet²²⁰⁵-i Ƙaƙ'dan ƙaberler
Hem itsün 'ilmile dürlü nazarlar

4576 Semāvāt u burūcī seyr ƙılsun
Fezā-yı asmānda ƙayr ƙılsun

4577 Görüb on²²⁰⁶ iki burcuñ ƙılƙatini
Bulub ƙarƙ-ı 'azīmūñ ƙikmetini

4578 Ki andan ƙarb urub bāƙi burūca
Ƙaƙzile yitişdiler²²⁰⁷ 'urūca

[İ146b]

4579 Taƙarrük buluben andan ƙarƙ ururlar
Cihān ƙalkına 'ibretler virürüler

4580 Görüb anda nücūmuñ milletini
Bulub anda İlāh'uñ ƙikmetini

4581 Ki biñ yirmi iki necm-i şābit
İdüb ol on iki burc üzre sākıt

4582 Daƙı yedi nücūm-ı ƙehre-i pāk
Maħall olub olara heft eflāk

4583 Olurlar sa' de vü hem naħsa dāħil
Ƙılurlar yir yüzünde ƙalkı²²⁰⁸ ģaşıl

4584 Derice hem daƙāyık hem menāzil
Daƙı teşlīş u terbī' u muƙābil

4585 Daƙı tesdīs ile olub muƙārin
Biribirine oluben mu' āvin

4586 Ƙudā'nuñ ƙudretin zāhir iderler
İlāh'uñ ƙikmetin bāhir²²⁰⁹ iderler

4587 Bu envā' ile aħkām-ı ilāhī
Bu āşār ile emr-i pādişāhī

[K145a]

4588 Bularuñ seyri²²¹⁰ ile şādir olur
Bularuñ devri²²¹¹ ile zāhir olur

4575. Bırak, Hakk'ın hikmetinden eserler
versin hem de ilim ile türlü
nazarlar/(görüşlerini ifade) etsin.

4576. Gökler ve burçlarda gezinsin,
gökyüzünün fezasında ucsun.

4577. On iki burcun yaratılışını görüp
dokuzuncu feleğin hikmetini bulup

4578. ki ondan burçlara vurulunca
gezegenlerin dünyaya en yakın olduğu
nokta ile yükselmeye eriştiler.

4579. Ondan hareket bularak dönerler dünya
halkına ibretler verirler.

4580. Orada yıldız milletini görüp, orada
Allāh'ın hikmetini bulup

4581. ki bin yirmi iki sabit yıldız on iki burç
üzerinde sakit olarak

4582. ve kendilerine yedi feleğin mahal
olduğu yedi temiz çehreli yıldız

4583. uğur ve uğursuzluğa dahil olurlar, yer
yüzünde halkı hasıl ederler.

4584. Derece dakikalar ve menziller ve üçlü
dörtlü

4585. ve yine altılı ile birbirine kavuşarak
birbirlerine yardımcı olurlar/birbirlerini
etkilerler.

4586. Allāh'ın kudretini ortaya çıkarırlar,
Allāh'ın hikmetini ayan beyan ederler.

4587. İlahi hükümler, padişahın emirleri bu
türler bu eserler ile

4588. bunların seyri ile südur eder, bunların
devri ile ortaya çıkar.

²²⁰⁵ ƙikmet: ƙikmete İ

²²⁰⁶ on: ol K

²²⁰⁷ Ƙaƙzile yitişdiler : Yitişdiler ƙaƙzile K

²²⁰⁸ ƙalkı: ƙalkı K

²²⁰⁹ bāhir: māhir İ

²²¹⁰ seyri: seyri harekeli İ, seyr K

²²¹¹ devri: devri harekeli İ, devr K

- 4589 Çü ma‘lûm oldu²²¹² bunlar ehl-i ‘ilm
Yitişüb ‘ilm ehli²²¹³ işbu silme
- 4590 Ki biñ yıl belki on biñ yıldan²²¹⁴ evvel
Ne göstermişdi bu devr-i muṭavvel
- 4591 Yine min b‘ad biñ yıllar geçince
Nücūmuñ murğ çarḥ üzre uçınca
- 4592 Ne dürlü beyzâlar iḥrâc olısar
Ne kuşlar gelüben yine gidiser
- 4593 Görürler ‘ayn ‘ilmiyle muḥaḳḳaḳ
İderler cān ‘ilmiyle muṭabbak
- 4594 Pes öyle olıcaḳ bu zıkr-i mefhūm
Olınca kişinüñ ‘ilmine ma‘lūm
- 4595 Bulara felsefî dimeklik olmaz
Ki bunlar Şāni‘üñ ğayrından almaz²²¹⁵

[İ147a]

- 4596 Olanlar Şāni‘üñ ğayrına rāğib
Ḥavāsiyyata olur külli ṭālīb
- 4597 Ḥavāsiyyat olur ‘ilmi olaruñ
Ki anlar rāğıbdur nūr u nāruñ
- 4598 Ḥavāsuñ perr u bâli maḥv olınca
Tenezzül gencini mesken kılnca
- 4599 Ḥavā-yı cān-ı cāndan dūr olurlar
Fezā-yı lâ-mekāndan ḥor olurlar

Der Ta‘rif-i Ḥāṣṣa-i Ṭabāyi‘ u ‘Anāsır Ez Ḳavl-i Ḥukemā

- 4600 Şular kim oldılar insān-ı kāmīl
Ki iderler cesed ‘ilmini ḥāşıl
- 4601 Görürler kim bu terkīb u cevārīḥ
Kimi şāliḥdurur kimi ṭālīḥ
- 4602 Ta‘aḳḳul idüb ol vaḳtde anlar
Tefekkür idüb ol ḥiffetde²²¹⁶ anlar

4589. İlim ehli işte bu barışıklığa ulaşarak,
bunları bildi.
4590. Ki bin yıl belki on bin yıldan önce bu
uzun devir ne(ler) göstermişti...
4591. Yine ondan sonra bin yıllar geçince
yıldızların kuşu felek üzre uçunca,
4592. ne yumurtalar dışarı çıkıp ne kuşlar
gelip yine gidecekler,
4593. (ki onlar) hakikat/göz ilmi ile görür, can
ilmi ile mutabbak ederler.
4594. Öyle olduktan sonra bu anlatılan
mefhumlar kişinin bilgisinde olunca
4595. bunlara felsefe demek olmaz ki bu
(bilgiyi) Sani olan Allāh’tan
başkasından almaz.

4596. Sani’dan başkasına rağbet edenler
tamamen hislere talip olurlar.
4597. Onların ilmi hisler olur ki onlar nur ve
ateşin rağbet edicileridirler.
4598. Hislerin kolu kanadı yok olunca,
tenezzül hazinesini mesken kılınca
4599. canın can havasından uzak olur,
mekansız fezadan mahrum kalırlar.

Hakimlerin Sözüne Göre Anasır ve Tabiatların Özelliklerinin Tarifi

4600. İnsan-ı kamil olan şu kimseler, beden
ilmini elde ederler.
4601. Bu terkip ve organların kimisi uygun
kimisi faydasız...
4602. Onlar o zaman onu düşünerek, o huzur
ile tefekkür ederek

²²¹² oldu: ola İ

²²¹³ ehli: ehl İ

²²¹⁴ bin yıldan: binden K

²²¹⁵ almaz: harekeli K

²²¹⁶ ḥiffet: K

4603 Bilürler kim bu sa‘d u şālīhiyyet
Nedendür işbu naḥs u²²¹⁷ ṭālīhiyyet

[K145b]

4604 Görürler kim ‘anāşırdan gelür bu
Bilürler kim ṭabāyi‘ den olur²²¹⁸ bu

4605 ‘Anāşırdan ṭabāyi‘ zāhir olur
Ṭabāyi‘ cism üzre ḳadır olur

4606 Bulub aḥlāṭla nefis i‘ tidāli
Olur cism üzre cāri küll-i hāli

4607 Eger yābis olırsa aşl-ı terkīb
Ya şafrā yahūd sevdā olur²²¹⁹ tertīb

4608 Eger raṭb olırise rükn-i a‘ zām
Ya ḳan lāzım olur yāḥūynı balğam

4609 Ve’ger ḥılṭeynden olsa mürekkeb
Ki ḥāk u āteş olsa müretteb

4610 Bürüdet hem ḥarāret gösterür yüz
Seḳamdan ḥālī olmaz gice gündüz

[İ147b]

4611 Gece sevdası ḡālib olur anuñ
Olur şafrası gündüz derd-i cānuñ

4612 Eger ḥılṭeyn olursa raṭbile ḥār
Olur ḳan ile balğam ikisi yār

4613 İkisinden ḳopar bir ṭab‘ -ı telyīn
Ki andan ḥāşıl olur ṭab‘ a telvīn

4614 Gehī āvārelik ḳopar gönülde
Gehī şeydālīk olur cān u dilde

4615 Ve’ger²²²⁰ ṭab issi ḥāk u mā olursa
Bu iki i‘ tidāl aşlın bulursa

4616 Zārāfet virdi²²²¹ cismın gülşeninde²²²²
Leṭāfet bülbülü cān meskeninden²²²³

4617 Nihālin gösterür pür luṭf u ezher
Maḳālin bildürir çün şehd ü şekker

4603. bu kutluluk ve uygunluk, bu uğursuzluk
ve faydasızlık nedendir bilirler.

4604. Bunun unsurlardan geldiğini görürler,
bunun tabiatlardan olduğunu bilirler.

4605. Unsurlardan tabiatler ortaya çıkar,
tabiatler cisim/beden üzerinde kudret
sahibi olurlar.

4606. Nefis itidali ahlāt ile bularak beden
üzerinde her hali yapan olur.

4607. Eğer terkinin aslı kuru olursa tertip ya
safra ya da sevda olur.

4608. Eğer büyük rükün yaş olur ise ya kan ya
da balgam lazım olur.

4609. Ve eğer iki hılttan mürekkep olursa yani
toprak ve ateş müretteb ise

4610. soğukluk ve sıcaklık ortaya çıkar gece
gündüz hastalıktan kurtulamaz.

4611. Gece sevdası ağır basar gündüz safrası
canının derdi olur.

4612. Eğer iki hılt yaş ile hararet olursa kan
ve balgam yar/beraber olur.

4613. İkisinden yumuşak bir tabiat ortaya
çıkarak ki ondan tabit renklerin.

4614. Gönülde bazen avarelik ortaya çıkar can
ve gönülde çılgınlık olur.

4615. Ve eğer tabiat sahibi toprak ve su olursa
bu iki itidal aslını bulursa

4616. Letafet bülbülü can meskeninden
bedenin gülbahçesinde zarafet verir.

4617. İhsanla dolu ve çiçekli olarak fidanını
gösterir, bal ve şeker ile sözünü bildirir.

²²¹⁷ u:-İ ,K

²²¹⁸ olur: gelür İ

²²¹⁹ olur: oldı K

²²²⁰ Ve’ger: Eger K

²²²¹ virdi: vird K

²²²² gülşeninde: gülşeninden K

²²²³ meskeninde: meskeninden K

4618 Kelām-ı mā-ḥaṣal oldur ki zıddeyn
Olamaz i' tidāl-i luṭfile zeyn

4619 Bu resme her ' urūḳ u her cevāriḥ
Selāmet bulmaz olur ḳavāriḥ

4620 Bu te'ṣīrātla olur sa' ādet
Bu tefyizātile gelür ṣeḳāvet

[K146a]

4621 Uṣūlün aḥz idüb fikr-i fūrū' it
Rumūzun fikr idüb zıkr-i ṣūrū' it

4622 Sözü teḳṣīr ider teṣrīḥ-i ebdān
İṣāret besdür ey insān-ı ' irfān

Der Ta' rīf-i Dīger²²²⁴

4623 Gel imdi ḥikmet-i Ḥaḳ'dan ḥabīr ol
Bil esrārī²²²⁵ zārīf-i bī-naẓīr ol

4624 Bu cevher kim ' arazdan oldı peydā
Ne māhiyetdurur ey yār-i dānā

4625 Bunun zātī ṭabāyi' den mi olur
Yaḥūd varlığı Ṣānī'den mi olur

[I148a]

4626 Ṭabāyi' den diriseñ bir nazardur
Ya Ṣānī'den diriseñ bir haberdür

4627 Ṭabāyi' den cevāhir olsa ṣādır
Anuñ miṣkāti²²²⁶ olur çeṣm-i zāhir

4628 Eger Ṣānī'den olursa bu cevher
Anuñ mir'atıdur ḳalb-i münevver

4629 Anuñ aşlı baṣīṭ olur müretteb
Ḳaçan kim ḥal' ola cism-i mürekkeb

4630 Bunun aşlına terkīb oldı ṣādıḳ
Ki Aḥmed anuñiçün oldı nāṭıḳ

4618. Kelamın hasılı iki zıt lütuf itidali ile
süslenmiş olmazlar.

4619. Bu şekilde damarlar ve organlar selamet
bulmaz, kavariḥ(?) olurlar.

4620. Saadet bu tesirlerle olur, bu coşmalar ile
talihsizlik gelir.

4621. Usulünü elde edip furunun fikrini
düşün, remizlerini fikredip konuşmaya
başla.

4622. Bedenin açıklanması sözü artırır, işaret
kafidir ey irfan sahibi insan!

Başka Bir Tarif

4623. Şimdi gel Hakk'ın hikmetinden
haberdar ol, sırları bil benzersiz zarif ol.

4624. Ey bilgili sevgili! Arazdan ortaya çıkan
bu cevherin mahiyeti nedir?

4625. Bunun kendisi tabiaetden mi olur, yahut
varlığı Sani olan Allāh'tan mı olur?

4626. Tabiat dersin bir görüştür, ya da Sani
olan Allāh'tan dersin bir haberdir.

4627. Cevherler tabiatlardan ortaya çıksa
görünen göz onun kandil penceresi olur.

4628. Bu cevher eğer Sani'den olursa
nurlanmış kalp onun aynasıdır.

4629. Ne zaman ki terkip edilmiş cisim
karıştırılırsa /soyulursa onun aslı
tertiplenmiş basit olur.

4630. Bunun aslını terkip doğruladı, ki Hz.
Ahmed onun için söyledi.

²²²⁴Der Ta' rīf-i Dīger: Der Ta' rīf-i Dīger Be Nev' -i Dīger K

²²²⁵esrārī: esrār K

²²²⁶miṣkāti: miṣkāt K

Ḳāle'n-nebiyyü ' Aleyhisselām²²²⁷ el-ervāḥu cünüdün
müçennedetün femā te' ārafe minhā ĩtelefe vemā
tenākera minhā ĩhtelefe²²²⁸

- 4631 Bu terkībūñ uşulün aḥz idenler
Bu rāḥ-ı müstaḳīm içre gidenler
- 4632 Didiler kim muşavverdür bu ervāḥ
Ki ḥayy olur ol ervāḥile eşbāḥ
- 4633 Şehādet itdi bu ḳavl üzre Aḥmed
Ki ervāḥı didi “**cünd-i müçenned**”²²²⁹
- 4634 Cünüd olır²²³⁰ mürekkeb ey ' azizüm
Mürekkeb oldı mevcūd temizüm
- 4635 Çü mevcūduñ vücūdı oldı ma' lüm
Tamām idrāk itdi anı mefhüm

[K146b]

- 4636 Aña mevcūd ' ilmi didi ' irfān
' Ayān ile görünmez şuret-i cān
- 4637 Murād ol kim mürekkebdür bu cevher
Kelām ile mürettebdür bu cevher
- 4638 Anuñ aslı tekellümden bilindi
Anuñ faşlı kelām ile olındı
- 4639 Bu mābeyn içre vārid olmaya şek
Tekellümden olamaz rūḥ münfek

[İ148b]

- 4640 Tekellümdür bu rūḥuñ aşl u fer' i
Tekelümde ḳodı Ḥaḳ faşl u²²³¹ şer' i
- 4641 Tekellüm olmasa olmaz şehādet
Tekellüm ḳılmasa bulmaz hidāyet
- 4642 Tekellüm itmese ol zāt-ı Bārī
Neden olaydı anuñ āşikārı

Peygamber Aleyhisselām (şöyle)
buyurdu: “Ruhlar, sıralanmış askerler
gibidir orada birbirleriyle uyuşanlar
anlaşırlar, uyuşmayanlar
anlaşamazlar.”

4631. Bu terkinin usulünü alanlar bu doğru
yol içinde gidenler,
4632. “bu cisimlerin kendileri ile canlılık
kazandığı ruhlar
musavverdir/tasvirlidir” dediler.
4633. Ahmed bu söz üzere şahadet ederek
“ruhların dizilmiş ordular olduğunu”
söyledi.
4634. Ordular terkipli, mürekkep de mevcud
olur ey azizim, temizim.
4635. Mevcudun varlığı bilindiğinden
fehmedileni idrak tamamladı.
4636. Arifler ona mevcud ilmi dedi, canın
sureti gözler ile görülmez.
4637. Murat o ki bu cevher mürekkeptir, bu
cevher söz ile terkip edilmiştir.
4638. Onun aslı konuşma ile bilindi, onun
faşlı kelim ile oldu.
4639. Bu dairede şüphe gelemmez, ruh
konuşmadan ayrı değildir.
4640. Bu ruhun aslı ve fer i konuşmaktır,
Allāh konuşmaya fasıl ve yasayı koydu.
4641. Konuşma olmasa şehadet olmaz,
konuşmaz ise doğru yola iletemez.
4642. O Bari olan Allāh konuşmasa onun
aşıkārlığı nereden bilinirdi?

²²²⁷ ' aleyhisselām: ' a.s. K

²²²⁸ bk. İktibaslar 23

²²²⁹ bk. İktibaslar 23

²²³⁰ olır: olırsa İ

²²³¹ u: -K

4643 Kime ma' lüm olaydı birliği anuñ
Kim anlayaydı sözün ol Hudā'nuñ

4644 Sözi olmasa hod şāmit olırdı
Umūr-ı küllide sākit olırdı

4645 Sükūt u şamt u naqs olırdı aña
Hidāyet olmaz idi saña baña

4646 Tekellüm itdigüçün zāt-ı Raḥmān
Hidāyet eyledi insāna Qur'an

4647 Zihī Qur'an-ı burhān-ı ilāhī
Zihī āyāt-ı nūr-ı pādīşāhī

4648 Ki Hakk'ın ol kelāmı oldı rüşen
Anuñla itdi birliğin mübeyyen

4649 Tekellümdür nizāmı çünki şer' üñ
Tekellümdür tamāmı aşl u fer' üñ

4650 Tekellümden temyiz oldı mezāhib
Tekellümden bulındı her meārib

4651 Tekellüm pertevdür işbu rûhuñ
Anuñladur senüñ fetḥ u fütûhuñ

4652 Eger şek ideriseñ bu maḥalde
Qalursın mencilāb-ı muḥtemelde

[K147a]

4653 Hidāyet bul'a>mazsın enbiyādan
Velāyet al'a>mazsın evliyādan

4654 İlāh'ın ḥazretinden dūr olırsun
'Adüvv-i dīn olub maḥḥūr olırsun

4655 Çü ma' lüm oldı bu 'ilm-i ilāhī
Ki oldı enbiyā anuñ güvāhı

4656 Müfīd olub ṭabī' at ḥikmetine
Qabūl oldı Hudā'nuñ raḥmetine

[İ149a]

4657 Yaraşmaz kim ola ol ehl-i felsef
Çün aña keşf olındı 'ilmü'l-elṭaf

4658 Leṭāfet rûḥda gāyet bulınca
Laṭīfün dikkati elṭaf olınca

4659 Şikālet olmaz andan münebbēh²²³²
Çün ol teslīṭ aña gelmez müşebbeh

4643. Onun birliği kime malum olurdu,
Allāh'ın sözünü kim anlardı?

4644. Sözü olmasa sağır ve dilsiz olurdu, tüm
işlerde susmuş olurdu.

4645. Susmuşluk, sağırlık ve noksanlık onda
olsa sana bana hidayet olmazdı.

4646. Rahman olan Allāh'ın zatı konuştuğu
için Kur'an insana doğru yolu gösterdi.

4647. Ne güzel ilahi delil olan Kur'an, ne
güzel padişahi nurların ayetleri...

4648. Ki Hakk'ın o kelamı meydana çıkarak
birliğinin onunla açıkça belirli etti.

4649. Yasanın nizamı konuşmaktır, asıl ve
ferin tamamı tekellümdür.

4650. Mezhepler konuşma ile ayrıldı, hacetler
konuşma ile bulundu.

4651. Konuşma bu ruhun ışığıdır senin fetih
ve açılışların onunladır.

4652. Eğer bu konuda şüpheyne düşersen
muhtemel çirkef çukurunda kalırsın.

4653. Peygamberlerden hidayet bulamazsın,
evliyadan velayet alamazsın.

4654. Allāh'ın hazretinden uzak olursun, din
düşmanı olup gazaba uğrayan olursun.

4655. Bu ilahi ilim malum oldu, peygamberler
onun delili oldu.

4656. Tabiat hikmetine faydalı olup Allāh'ın
rahmetinin kabul ettiği oldu.

4657. Onun felsefeci olması yakışık almaz
çünkü latif ilimler ona keşf olundu.

4658. Latiflik ruhta son derecesini bulunca,
latifin ince anlayışı daha latif olunca,

4659. ona uyku ağırlığı çökmez şüpheli şeyler
de onu kuşatamaz.

²²³² münebbēh: -i

4660 Anuñ çündür ki Hakk'ın mişli yoğdur
Velikin mazhar-ı²²³³ mevcüdi²²³⁴ çoğdur

4661 Mazähirden bilür anı bilenler
Mazähirden bulur anı bulanlar

4662 Mazähir âyine olmışdur aña
Tecellî itmek için saña baña

4663 Mazähirden tecellî idüb ol nür
Vücüd-ı kâinâtı kıldı ma' düm

4664 Anuñ kim çeşm-i cânı oldu şâfî
Temâşâ eyledi Şâfî vü Kâfî

4665 Anuñ kim çeşm²²³⁵-i rûhı oldu ma' düm
Bu tenbîh oldu aña gâyr-i ma' düm

Maṭla' -ı Kelâm

4666 Yine rûḥ âfitâbın feyz-i akdes
Leṭâfet sündüsile kıldı elbes

4667 Ṭulû' itdi yine seyyâre-i dil
Diler kim seyr ide menzil be-menzil

4668 Temâşâsın kıla eflâk-i cânuñ
Teferrüc ide bağıñ gâyb-ı dânuñ

[K147b]

4669 Melâyik gülşeninde ola bülbül
Şafâlardan ide şâdî vü gulğul

4670 Ki anuñ nağmesinden ' aql-ı derrâk
Semâ' idüb kıla idrâkini pāk

[İ149b]

Tenbîh

4671 Gel ey ' aql-ı selîm u ṭab' -ı kâmil
İşit bu nükteyi kim didi fâzıl

4672 Vücüd-ı vâcibi idüb ta' aqqul
Bu resme kıldı ol ' ilmi tekemmül

4673 Ki gâyet elṭafu'l-luṭfdurur ol
Bulamaz ḥiss-i ' aşır ol yana yol

4660. O yüzden Hakk'ın benzeri yoktur
velakin varlığına mazhar olan çoktur.

4661. Onu bilenler zahirlerden bilir, onu
bulanlar zahirlerden bulurlar.

4662. Zahirler sana bana tecelli edebilmek
için ona ayna olmuşlardır.

4663. O nur zahirlerden tecelli ederek kainatın
varlığını mamur etti.

4664. Her kimin can gözü saflaştı Şafî ve Kafi
olan Allâh'ı temaşa eyledi.

4665. Her kimin de ruh gözü yoksa bu tenbih
onun için yok sayılır.

Kelâmın Matlâı

4666. Feyz-i akdes yine ruh güneşini latiflik
kumaşı ile libaslandırdı.

4667. Yine gönül yıldızı doğdu, menzilden
menzile dolaşmayı diler.

4668. Canın feleklerinin temaşasını etsin,
gaybı bilenin bağında gezintiye çıksın.

4669. Meleklerin gülbahçesinde bülbül olsun
safa ile mutlulukla ötsün

4670. ki onun nağmesinden çabuk anlayan
akıl uçarak idrakini pak etsin.

Tenbih

4671. Gel ey selim akıllı kamil yaratılışlı!
Faziletli (kimsenin) söylediği bu
nükteyi işit.

4672. Varlığı gerekli olan düşünerek bu
yöntem ile ilmi kemale erdirdi.

4673. Ki o son derece latiflerin latifidir, on his
ile ona erişilmez.

²²³³ mazhar: mazharı İ

²²³⁴ mevcüdi: mevcüd K

²²³⁵ çeşm: did İ

4674 Havās-ı külli andan muhtecibdür
Çün anlar cism u nefse müktesibdür

4675 Bu cismile bu nefsiñ iktisābı
Virür dāyim bulara ĩnkılābı²²³⁶

4676 Bularuñ ‘ilmi²²³⁷ çün şābit degüldür
Çü bunlar ittişāli cüz degüldür

4677 Şu yerde ne cüz ola vü ne kül
Gelür cüz ile külle anda müşkül

4678 Bu eşkālāt kim olur ta‘aqqul
Anuñ zannında bulurlar tebeddül

4679 Uçamaz murğ-ı ‘aqluñ ol fezāya
Geçemez perr-i ĥissüñ ol yuvaya

4680 Aña ilhām ile olur hidāyet
Anı ifhām ile bulmaz bidāyet

4681 Hudā’nuñ luṭf u²²³⁸ ilhāmı olunca
Bu cism-i ĥāke in‘āmı gelince

4682 ‘İnāyet eyleyince zāt-ı vācib
Olinca bendeye sultān-ı rāğib

4683 Vuṣūle vāşıl olmaḡ def‘atendür
Huṣūrā²²³⁹ dāhil olmaḡ def‘atendür

4684 Degül kim iktisābı ola vuşlat
Ki sa‘y-i ĥis anuñla bula şıḥḥat

[K148a]

4685 Bu ĥissüñ kesbine dirler şınā‘at
Anuñla nefsi dūn ider ḡanā‘at

4686 Velīkin rūḡa keşf olunca perde
Aña ilhām dirler bu nazarda

[İ150a]

4687 Devām olunca ilhāmuñ küşūfı
Bilünür vaḡyile ‘ilmüñ vuḡūfı

4688 Aña kim vaḡy²²⁴⁰ u²²⁴¹ ilhām oldı rehber
Bu maḡlūk üzre olur şāh-ı server

4674. Tüm hisler onunla örtündüğünden
beden ve cismi kazanmışlardır.

4675. Bu beden ve nefsin kazandıkları bunlara
daima değişim verir.

4676. Bunların ilmi sabit olmadığından
bunların bitişmesi cüz/parça değildir.

4677. Ne cüzün ne de küllün olduğu şu yerde
cüz ve külle zorluk gelir.

4678. Bu şekiller akıl etme olur, onun
zannında değişim bulurlar.

4679. Aklının kuşu o fezaya uçamaz, hissini
kanadı o yuvaya geçemez.

4680. Ona ilham ile hidayet olur, ona
açıklama ile başlangıç/giriş yapılmaz.

4681. Allāh’ın ihsan ve ilhamı olunca bu fani
bedene nimetleri gelince,

4682. varlığı gerekli zat inayet edince kölesine
rağbet edilen sultan olunca,

4683. visale erişmek bir andadır, huzura
girmek bir defadadır.

4684. Vuslat kesb ile olan bir şey değil ki
hissin gayreti onunla gerçeklik bulsun.

4685. Bu hissi elde etmeye
zanaatlar/maharetler denir onunla alçak
nefis kanaat eder.

4686. Bu nazarda/görüşte ona ilham dedikleri
perde ruha açılınca

4687. ilhamın keşifleri devam edince ilmin
kavranması vahiy ile bilinir.

4688. Vahiy ve ilhamın (kendisine) rehber
olduğu kimse bu mahluk üzerinde reis
olan padişah olur.

²²³⁶ ĩnkılābı: iḡticābı İ

²²³⁷ ‘ilmi: ‘ilm İ

²²³⁸ u: -K

²²³⁹ Huṣūrā: Huşūrā K

²²⁴⁰ vaḡy: vaḡyı K

²²⁴¹ u: -K

- 4689 Şıfât-ı vâcib olur anda zâhir
Anuñla olur ol her fi' ile kâdir
- 4690 Anuñ rûhı hayâtı Hâk'dan olur
Anuñ ' aklı Hudâ'dan vahyi bulur
- 4691 Anuñ sem' i işidür Hâk kelâmın
Anuñ ' aynı görür gaybuñ tamâmın
- 4692 Tekellüm idicek Hâk söyler andan
Beyân ider kelâmın ol lisândan
- 4693 Budur aşl-ı tarîk u meslek-i hâş
Bu râh üzre varurlar hâş-ı ahvâş
- 4694 ' İnâyetdür bu kırbet Kibriyâ'dan
Hidâyetdür bu ' izzet ol Hudâ'dan
- 4695 Bu kırbet kesb-i hisse hâşıl olmaz
Bu yaña kâr-ı hissüñ dâhil olmaz

**Der Beyân-ı Vuķû' -ı İnkişâf u Seyr fi'llâh Der
Riyâzât-ı Çille vü Mücâhedât**

- 4696 Yine ' uzletde bir halvet görindi
Yine halvetde bir şöhet görindi
- 4697 Muşâhib oldı ervâhile rûhum
Götürdi perdeyi feth u²²⁴² fütûhum
- 4698 Girüb dil gülşeninüñ halvetine
Kabûl oldum melâik şöhetine
- 4699 Nice müddetler ol bostân-ı cânda²²⁴³
İkâmet kıldı rûhum ol mekânda
- 4700 Çün emr oldı vü çıkdım ol haremnden
Sülûk itdim maķâm-ı muhteremden

[K148b]

- 4701 Kadem başdım şırât-ı müstakîme
Tevekkül eyledim zât-ı kâdime

[İ150b]

4689. Vacibiyetinin sıfatı orada zahir olur,
onunla her işi yapmaya muktedir olur.
4690. Onun ruhu hayatı Allâh'tan olur, onun
aklı vahyi Allâh'tan bulur.
4691. Onun kulağı Hak kelimasını işitir, onun
gözü gaybın tamamını görür.
4692. Konuşacağı zaman ondan Allâh
konuşur, o lisandan kelimasını beyan
eder.
4693. Yolun aslı ve has meslek budur,
seçkinlerin seçkinleri bu yol üzere
varırlar.
4694. Bu yakınlık yüce rabden inayettir, bu
izzet o Allâh'tan hidayettir.
4695. Bu yakınlık hissin elde edilmesi ile
olmaz, hissin karı bu yerde dahil olmaz.

**İnkişafın ve Hak'ta Seyrin
Oluşmasının Beyanı**

Çile Riyazetleri ve Mücahedeler

4696. Yine uzlette/yalnızlıkta bir halvet
göründü, yine halvette bir sohbet
göründü.
4697. Ruhum ruhlar ile yarenlik etti, açılış ve
fetihlerim perdeyi giderdi.
4698. Gönül gülbahçesinin halvetine girip
meleklerin sohbetine kabul edildim.
4699. Nice müddetler o can bostanında o
mekanda ruhum ikamet etti.
4700. Emir olununca o haremnden çıktım (o)
muhterem makamdan süluk ettim.
4701. Sırat-ı müstakime/doğru yola ayak
bastım, ezeli zata tevekkül eyledim.

²²⁴² u: -î

²²⁴³ cânda: hânda î

- 4702 Yitişdi bir ʔarīḳe seyr-i cānum
Görindi anda evc-i lā-mekānum
- 4703 ʔarīḳ illā ki rāh-ı feyz-i aḳdes
Sülūk illā ki seyrān-ı muḳaddes
- 4704 Zihī rāh-ı revān-per u cihān²²⁴⁴-ber
Zihī seyrān-ı emān-güster ‘ayān-ser
- 4705 Ne rüşen rāh olur ol rāh-ı vuşlat
Ne aḥsen olur ol seyr-i ḥikmet
- 4706 Naẓar ḳıldum bu rāhuñ menziline
Yitişdüm dürlü millet maḥfilene
- 4707 Tamāmet ḥalk bu cümle cihānuñ
Bi-küllü milleti bu ins u cānuñ
- 4708 Bu yolda rihlet itmişler giderler
Bu ilde ‘işret itmişler giderler
- 4709 Kimi şeydā şıfat ḥandān u şādān
Kimi deryā şıfat ‘ummān-ı ‘uzzān
- 4710 Kimi yoldan çıkub ḳonmuş kenāra
Kimisi vāḳıf olmuş intizāra
- 4711 Gehī olmuş bülend ol rāh-ı vāsi‘
Gehī olur ʔarīḳ-i peste rāci‘
- 4712 Gehī olur menāziller beyābān
Gehī olur merāḥil evc-i kūhān
- 4713 Semālar görinür ol milk-i cānda
Ki anuñ gibi olmaz bu cihānda
- 4714 Felekler olur anda mu‘teberler
Ki her birinde biñ şems u²²⁴⁵ ḳamerler
- 4715 Heyūlā-yı naḥset oldur zevāta²²⁴⁶
Bu çār erkān ile bu şeş cihāta
- 4716 Bular āyinesidür ol cihānuñ
Bulardan bilinür erkānı anuñ
- 4717 Bu yirler gökler u insān u²²⁴⁷ ḥayvān
Ḳamusı ol cihāndan²²⁴⁸ buldı devrān

[K149a]

4702. Canımın seyri, bir yola erişti, orada mekansızlığımın doruğu göründü.
4703. (Öyle bir) yol ki feyz-i akdesin yolu, süluk ancak mukaddesin seyranı...
4704. Ne güzel cihan üzerinde kanadı ile yol alan, ne hoş emniyet içerisinde ve apaçık seyretmek...
4705. O kavuşma yolu nasıl aydınlık bir yol olur, o hikmetin seyri en güzel (seyir) olur.
4706. Bu yolun menziline baktım, türlü milletlerin meclisine eriştim.
4707. Bu cihanın tüm yaratılmışları, insan ve cin milletinin tamamı
4708. bu yolda göç etmiş gidiyorlar, bu yerde yiyip içip/yarenlik edip gidiyorlar.
4709. Kimi çılgın sıfatlı, sevinçli ve neşeli kimi derta tabiatlı haddi kenarı olmayan umman...
4710. Kimi yoldan çıkıp kenarda kalmış, kimi görmeye vakıf olmuş.
4711. Kimi o yola ulaşarak yüce olmuş, kimi aşağı yola dönmüş.
4712. Bazen menziller çöl olur, bazen de merhaleler dağların doruk noktası...
4713. O can ülkesinde bu cihanda görülmeyecek semalar görülür.
4714. Onda muteber gökyüzleri olur ki her birinde bin Güneş ve Ay’lar....
4715. Bu dört unsur ve altı yöne ve zatlara o heyula-yı nahsettir(?).
4716. Bunlar o cihanın aynasıdır, onun esasları bunlardan bilinir.
4717. Bu yerler gökler insanlar ve hayvanların tamamı o cihanda devran buldu.

²²⁴⁴ rüchān: cihān ĩ²²⁴⁵ u: -ĩ²²⁴⁶ Mısra vezne uymuyor.²²⁴⁷ u: -ĩ²²⁴⁸ cihāndan: cihānda ĩ

4718 Bular devrānile tebdīl olurlar
Anuñla hey'et-i tekmīl olurlar

[İ151a]

- 4719 Hāvādişdür k̄amusınıñ vüçüdi
Velikin ol yaña varsa²²⁴⁹ hūdūdi
- 4720 Hūdūşı münkalib olur k̄adīme
Vüçüdi münbası̄t olur 'adīme
- 4721 Bu seyrān içre giderken revānum
Yitişdi nāgehān serh̄adde²²⁵⁰ cānum
- 4722 Nāzar eyledim ol serh̄add-i rāha
Ulaşdı vardı bir dīdār-ı şāha
- 4723 Bu rāhuñ re'si²²⁵¹ bir dīdār olmuş
Ki külli dīdeye settār olmuş
- 4724 İrişen setr olur ol nūr içinde
Varanlar maḥv olur ol hūr içinde
- 4725 Bu rāhuñ olmuş ol dīdār ḥaddi²²⁵²
Aña irişmiş anuñ ṭul-ı meddi
- 4726 Ne dīdār ol ki dīdār-ı ḥaḳīkī
Kamu cezb ider ol ehl-i ṭarīkī
- 4727 Be-ḡāyet hūb-ı şūret pāk manzar
Be-ḡāyet rūşen u şāf u muṭahhar
- 4728 Cemāline bulunmaz mişl ü hem-tā
Cemil-i vecche olmuş zāt-ı yektā
- 4729 Varanlar aña külli²²⁵³ dāḥil olur
İrişen ḥazretine vāşıl olur
- 4730 Eşer görünmez ırak vaşla²²⁵⁴ andan
Belürmez nesne gidenden gelenden
- 4731 Varurak ben daḥı kurbına anuñ
Ulaşdum vaşlına cān u²²⁵⁵ cihānuñ
- 4732 Tamāmet maḥv oldum benligümden
Rehā buldum bu cān u tenligümden

4718. Bunlar devran ile deḡişirler, görünüşleri
onunla kemale erer.

4719. Tamamının varlığı hadiselerdir velakin
sınırları o yana varırsa,

4720. sonradan olanı eskiye inkilab eder,
varlığı adimi/yok olanı bast eder.

4721. Yürüyüşüm bu seyran içinde giderken
canım ansızın serhatte ulaştı.

4722. O hudut yoluna baktım, orada bir
padişahın tecellisine ulaştım.

4723. Bu yolun başı bir didar olmuş, (öyle) ki
tüm gözleri örten olmuş...

4724. O nura erişen (nurla) örtünür, o güneşe
varanlar mahvolur.

4725. O didar/tecelli bu yolun hududu olmuş
onun (yolun) meddinin uzunluğu ona
erişmiş.

4726. Ne didar/tecelli (ama) o gerçek tecelli,
yol ehlinin tamamını (kendine) çeker.

4727. Son derece güzel yüzlü tertemiz
görünüşlü, son derece aydınlık saf ve
temizlenmiş...

4728. Cemaline misil ve benzer bulunmaz,
güzel yüzü eşsiz zat olmuş.

4729. Ona varanlar tamamen dahil olur, ona
erişen hazrete vasıl olur.

4730. Ondan uzak eser görünmez, gelen
gidenin varlığı belirmez.

4731. Ben onun yakınına vararak cihan ve
canın vaslına ulaştım.

4732. Benliğim tamamen mahv oldu, can ve
tenlikten kurtuldum.

²²⁴⁹ varsa: varsar K

²²⁵⁰ serhadde: serhad İ

²²⁵¹ re'si: rāyı İ

²²⁵² ḥaddi: ḥaddi K

²²⁵³ aña külli: külliaña K

²²⁵⁴ vaşla: vaşl K

²²⁵⁵ u: -K

4733 Ne cānum aldı ne cismüm ne²²⁵⁶ aqlum
Ne fikrüm aldı ne dilümde zıkrüm

4734 Fenā buldum²²⁵⁷ beā-yı mürteilde
Beā buldum liā-yı lem yezelde

[K149b]

4735 Nice müddetler anda mava vardum
Yine fermān iridı ava vardum

[İ151b]

4736 Çıub ol gülen-i milk-i beādan
Cüdā oldum yine ol mehliadan

4737 Düşüb ayret beyābānına gitdüm
Gör imdi kim baa ben bende n'itdüm

4738 Dikeyürek nazar ıldum cihāna
Bu meriyyāta vü bu ins u cāna

4739 amusı olmu ol dīdāra mazhar
amusı olmu ol dīldāra manzar²²⁵⁸

4740 Gören ol iiden ol söyleyen ol
Bilen ol bildüren ol eyliyen ol

4741 Aa āyine olmu külli eyā
Gerek esfel ola vü gerek a' lā

4742 amusı setr u etri olmu anu
Hicāb olmu aa alkı cihānu

4743 Vücūd olmu hicābı ol Kerīm'ü
Vücūdı setr olmu ol Raīm'ü

4744 Vücūdın bilicek zātı bilinmez
ıfātıyla yüzi idrāk olunmaz

4745 Ne dürlü vaf iderse aıl anı
Yanar bir lem'asında her lisānı

4746 Sıfatda ünkü matū' ola melfüz
Olur cānu lisānı anda maū

4747 Ki anda keyf u ay olmaz muaddaq
Hemānā²²⁵⁹ vadet-i zātı²²⁶⁰ muaa

4733. Ne canım kaldı ne cismim ne aklım ne
fikrim kaldı ne de dilimde konuşmam...

4734. Göç etme bakiliğinde fena buldum,
zeval bulmayan yüzde bela buldum...

4735. Nice müddetler orada mahv oldum, yine
ferman eriti sahve/ayılmaya eritim.

4736. O beka ülkesinin güleninden ıkararak, o
ay yüzlüden ayrıldım.

4737. Düşerek hayret ölüne gittim şimdi gör
ben bana bende ne ettim!

4738. Bu gözle görülen eylere bu insan ve
cinlere dikkatle bakarak cihanı
seyrettim.

4739. Tamamı o tecelliye mazhar olmu hepsi
o sevgili tarafından görölmü...

4740. Gören o iiten o söyleyen o bilen o
bildiren o yaptıran o.

4741. Gerek aağılık gerek yüce tüm eya ona
ayna olmu..

4742. Tamamı onun örtüsü ve gölgeliğidir,
cihan halkı ona perde olmu.

4743. O kerim Allāh'ın örtüsü varlığı olmu,
O ok baılayan Rabb'in varlığı
gizlenmi.

4744. Varlığı bilinse de zatı bilinmez, sıfatı ile
yüzü idrak edilemez.

4745. Akıl onu ne ekilde vasfederse etsin
(onun) bir lemasında (aklın) her lisānı
yanar.

4746. Sözlere sıfat ile tam anlatılamadığından
can lisānı ona mahsus olur.

4747. Onda nitelik ve ilgi dorulanmaz ancak
zatının birliğı tamamen kesindir.

²²⁵⁶ ne: vü ne İ

²²⁵⁷ buldum: oldum K

²²⁵⁸ manzar: منظر K

²²⁵⁹ Hemānā: Hemān İ

²²⁶⁰ zātı: harekeli K

4748 Anı gördi vü²²⁶¹ cānum cūşa geldi
Dilüm şād oldu vaktüm hoşā geldi

4749 Ser-agāz idüben cān gülşeninde
Nevālar kıldı rūḥum meskeninde

4750 Gül-i²²⁶² ruḥsārını açdı ḥabībüm
Şafālar sürdi anda ‘andelībüm

4751 Niçün ğam yiyüben ğamġin olayın
Niçe bir ḥüznile²²⁶³ miskīn olayın

[K150a]

4752 Dil u cānumı şādān eylesem ne
Gönül bağın gülsitān eylesem ne

[İ152a]

4753 Niçe bir fırkat odına yandum ben
Niçe bir reng-i hicre boyandum ben

4754 Riyāzātum çün oldu baña rehber
Görindi gözime dīdār-ı enver

4755 Yaġin itdüm ki tedbiri müdebbir
Eşerdür ki anda ḥāşıldur müeşşir

4756 Müeşşirden eşer münfek degüldür
Muvaḥḥid bildi anı şek degüldür

4757 Eşerden ger müeşşir olsa münfek
Gelürdi müdrikün idrākine şek

4748. Canım onu gördü ve coştı, gönlüm
sevinçle doldu vaktim hoşā geldi.

4749. Can gülbahçesinde söze başlayarak
ruhum meskeninde nağmeler söyledi.

4750. Sevdiğim gül yüzünü açtı, bülbülüm
safalar sürdü.

4751. Niçin gam çekerek yaslı olayım? Bir
hüzün ile niçin zavallı olayım?

4752. Gönülümü ve canımı mutlu etsem ne
(olur)? Gönül bağını gülbahçesi
eylesem ne?

4753. Ben ne çok ayrılık ateşlerinde yandım,
nasıl da ayrılık rengi ile boyandım.

4754. Riyazetim bana rehber oldu, gözüm
çok nurlu yüz göründü.

4755. Eserde müessirin hasıl olduğunu, tedbiri
kuşkuya yer bırakmayacak şekilde
tedbirle bildim.

4756. Esere müessirden ayrı değildir, tevhit
ehli onun şüpheye mahal bırakmadığını
bildi.

4757. Eğer eser müessirden ayrı olsa müdrikin
idrakine şüphe gelirdi.

Ḳavlu'l-Ḥukemāi el 'āle muṣteġnin anı'l-müeşşir ve küllü müstaġnin anı'l-müeşşir fehüve ḳadīmün ve ḳavlu'l-mütekelimīn el 'ālemü ḥadişun li ennehü mütaġayyerin ve küllü müteġayyerin ḥadişun²²⁶⁴

Hakimlerin sözüne göre alem müessirden müstaġnidir ve müessirden müstaġni olan da kadimdir. Kelamcıların sözüne göre alem deġişkindir ve tüm deġişenler ḥadistir.

4758 Müeşşirden bu istiġnā-yı 'ālem
Ne dimekdür işit ey ehl-i Ādem

4758. Bu alemin müessirden müstaġni olması
ne demektir işit ey Adem oğlu!

²²⁶¹ vü: -İ

²²⁶² Gül-i: Güli İ

²²⁶³ ḥüznile: ḥünile İ

²²⁶⁴ Ḳavlu'l-Ḥukemāi el 'āle muṣteġnin anı'l-müeşşir ve küllü müstaġnin anı'l-müeşşir fehüve ḳadīmün ve ḳavlu'l-mütekelimīn el 'ālemü ḥadişun li ennehü mütaġayyerin ve küllü müteġayyerin ḥadişun: Ḳavlu Ḥukemāi el 'āle muṣteġnin anı'l-müeşşir ve küllü müstaġnin anı'l-müeşşir fehüve ḳadīmün ve ḳavlu'l-mütekelimīn el 'ālemü ḥadişun li ennehü mütaġayyerin ve küllü müteġayyerin ḥadişun: Ḳavlu Ḥukemāi el 'āle muṣteġnin anı'l-müeşşir ve küllü müstaġnin anı'l-müeşşir fehüve ḳadīmün ve ḳavlu'l-mütekelimīn el 'ālemü ḥadişun li ennehü mütaġayyerin ve küllü müteġayyerin ḥadişun

4759 Ki ya‘ nî çün qadīm olunca mūcib
Olur mūceb²²⁶⁵ daḥī anuñla mūcib

4760 Vücūbiyyet ki anda maşdar olur
İkisi daḥī aña mazhar olur

4761 Şıfat mevşūfa dāḥil olsa ey cān
Eḥadlik vācib olur gider işnān

4762 Nitekim ‘ ilme ‘ ālim oldı maşdar
Bulara oldı hem ma‘ lūm mazhar

4763 Çü ma‘ lūm ile ‘ ilm ü daḥī ‘ ālim
Aşıl-da birdurur ey ‘ aql-ı sālīm

4764 Qadīm olıncağız pes ‘ ilmi zātūñ
Ezel ḥaml olunur ismi şıfātūñ

4765 Şıfātūñ mazharıdır çünki ‘ ālem
Anı andan ḡayr bilmez ehl-i Ādem

[İ152b]

El-Cevāb

[K150b]

4766 Ger istiḡnā-yı ‘ ālem olsa mümkün
Beḡāsı olaydı²²⁶⁶ ey yār-i muḥsin

4767 Teḡayyūr bulmayaydı ehl-i a‘ yān
Ḥudūşına olınmayaydı imkān

4768 Birisi birisine rab olaydı
Birisi birisin vācib kılaydı

4769 Kimisi sa‘ d ile olaydı ekmel
Kimisi naḥş ile kılaydı echel

4770 Kimi edvārını kāmīl kılaydı
Kimi āşārını ḥāşıl kılaydı

4771 Teselsül olur idi kevn içinde
Bulunmazdı tebeddül levn içinde

4772 Zārīf olurdu evlādı zārīfūñ
Keşīf olırdı evtādı keşīfūñ

4773 Çün oldı bu qazāya ḡayr-ı ma‘ lūm
Bu tefḥīm oldı idrākāta mefḥūm

4759. Vacip olan kadim olunca, vacibiyeti de kendisi ile beraber icab eder.

4760. Vücubiyet orada ortaya çıkar ikisi de ona (vücubiyete) mazhar olur.

4761. Ey can! Sıfat mevşufa dahil olsa birlik gerekir, ikilik gider.

4762. (Tıpkı) alimin ilme masdar olması gibi, malum da bunlara mazhar oldu.

4763. Ey akli selamete ermiş kişi! Çünkü malum, ilim ve dahi alim aslında birdir.

4764. Zatin ilmi kadim olunca sıfatın ismine ezel yüklenir.

4765. Çünkü alem sıfatın mazharıdır, insan olanlar onu ondan başka bilmez.

Cevap

4766. Ey muhsin sevgili! Eğer alemin müstaḡniliḡi mümkün olsa, (onun) baki olması gerekirdi.

4767. Eğer hudusuna imkan olmasaydı, bilgi sahipleri onda başkalaşma bulmasaydı,

4768. biri diğerrinin sahibi olaydı, biri diğerrini gerektirseydi,

4769. kimisi kutluluk ile kemale erseydi, kimisi uğursuzluk ile cahil kılsaydı.

4770. Kimi devirlerini kusursuzca tamamlasaydı kimi eserlerini elde etseydi,

4771. Dünyada teselsül olurdu, türler içinde başkalaşma bulunmazdı.

4772. Zarifin/incenin evladı zarif/ince, kesifin/ olan (maddenin) direkleri kesif olurdu.

4773. Bu önermeler bilinmediğinden bu açıklama zihinde soru işareti (olarak) kaldı.

²²⁶⁵ mūceb: harekeli K, harekeli mūcib İ

²²⁶⁶ olaydı: oldı İ

- 4774 Kāzıyye mün‘ akis oldu eşerde
Şaḥīḥ olmadı imkân-ı nazarda
- 4775 Ki ḥayden meyyit oldu ya‘ nî ḥāşıl
Hem oldu ḥayy meyyitden müşākıl
- 4776 Nice müşrikden oldu ehl-i tevḥīd
Nice tevḥīd²²⁶⁷ müşrik itdi tevḥīd

İ‘ tirāz-ı Hükemā vü Cevāb-ı İṣān

- 4777 Eger dirseñ bu kār olmaya memnū‘
Ki Şānī‘ den mükemmel oldu maşnū‘
- 4778 Nücūm olsun müeşşir ehl-i ‘ ayne
‘ Ayān olsun muḳadder beyne beyne²²⁶⁸
- 4779 Nücūmuñ ittişālinden bu ekvān
Eşerler bulub olsun ehl-i a‘ yān

[İ153a]

- 4780 ‘ Avālim ki oldu müstağni ‘ azizüm
Müeşşirden budur aşl temizüm

Cevāb-ı Mütellim

[K151a]

- 4781 Nücūm olsaydı ey ‘ ākil müeşşir
Ṭabāyi‘ olsa a‘ yāna muḳaddir
- 4782 Olınmazdı sa‘ ādet naḥsa dāḥıl
Nuḥūset sa‘ dı²²⁶⁹ hem itmezdi ḥāşıl
- 4783 Birisi bir²²⁷⁰ eşerde bulsa rütbet
Birisi bulmaz idi anda ruḥşat
- 4784 Şaḳī sa‘ d oldu vü sa‘ de şaḳīlīk
Ḥuşūl oldu leīme müttakīlīk

İ‘ tirāz-ı Diğer

4774. Önerme esere yansıdı, gerçekleşmesi
imkanı olmayan bir öneri olarak kaldı.
4775. Ki diriden ölü, çıktı ölü de diriye
benzedi.
4776. Nice müşrik iman etti, nice (ehl-i)
tevḥidi müşrikten tevellüt eyledi.

Filozofların İtirazları ve Onların Cevabı

4777. Eğer bu iş yasaklanmış olmasa, ki
masnuat sanatlı yaratan Allāh tarafından
mükemmel yaratıldı.
4778. Görüş sahiplerine yıldızlar müessir olsa,
takdir edilenler ara ara ortaya çıksalar,
4779. bu varlıklar yıldızların ittisali/yakınlığı
ile ortaya çıkıp varlık bulurlardı.

4780. Ey azizim, pakım! Müessirden kast
edilen şey alemlerden müstağni
olmasıdır.

Kelamcıların Cevabı

4781. Ey akıllı (kimse)! Eğer yıldızlar tesir
edici olsaydı, tabiatler görünenleri
takdir edebilseydi,
4782. saadet uğursuzluğa dahil olmaz,
uğursuzluk kutluluğu hasıl etmezdi.
4783. Biri bir serde rütbe bulsa diğer, onda
ruhsat bulmazdı.
4784. Bahtsız olan kutlu oldu, kutlu olan
bahtsız, alçak olan da müttaki oldu.

Başka (Bir) İtiraz

²²⁶⁷ tevḥīd: İ ve K harekeli

²²⁶⁸ beyne beyne: yine yine İ

²²⁶⁹ sa‘ dı: sa‘ d K

²²⁷⁰ bir: bu İ

4785 Eger dirseñ sükûn²²⁷¹-ı baṭn-ı mäder
Olıncağız nücûma ey birâder

4786 Nücûmuñ her birisi kâr-gerdür
Aña deġin ki itmâm-ı beşerdür

4787 Çü heyet baṭn içinde²²⁷² bula itmâm
Ki anuñ iḥrâc andan ola i' lām

4788 Ne ḥin içinde andan olsa ṭâlî'
Olur te'sîri nücûmuñ aña vâḥî'

4789 Bu minvâl üzre olınsun sa' âdet
Bu mirşâdile bilinsün şekâvet

Cevâb-ı Dîġer

4790 Bu ḥükmün²²⁷³ olmadı taşdıķı ma' lûm
Vuḳû'²²⁷⁴ şâbiti bulmadı mefhûm

[İ153b]

4791 Çü burhânında ' acizdür ta' aḳḳul
Ḳıyâsetinde bulındı tebeddül

4792 Ki Şâni' iştirâk idince maşnû'²²⁷⁵
Bilinür cinsile nev' inde memnû'

4793 Ki nazmuñ intizâmı şâbit olmaz
Vücûduñ irtisâmı şekl bulmaz

4794 Çün ola ittihâdı ġayr-i ma' lûm
Gehî mevcûd olur vü ġâhî ma' dûm

4795 Biri birine taġyîr ider anlar
Biri birine teksîr ider anlar

[K151b]

4796 Pes²²⁷⁶ öyle olsa bunlar mâsivâdur
Bularuñ şâhibi zât-ı Ḥudâ'dur

4797 Müeşşir oldur andandur irâdet
Eger²²⁷⁷ taḥlîk ola vü ger velâdet²²⁷⁸

4785. Ey kardeşim! Eğer anne karnındaki
yerleşme ile yıldızları sorarsan,

4786. beşerin (işini) tamamlayıncaya kadar
yıldızların her biri (bir) iş yapar.

4787. Heyet/oluşum anne karnında
tamamlandığı için ondan çıkışla
bildirme sağlanır.

4788. Talih ne zaman ondan (yana) olsa
yıldızların tesiri ortaya çıkar.

4789. Mutluluk bu minval üzere olsun,
talihsizlik bu gözlem ile bilinsin.

Başka (Bir) Cevap

4790. Bu hükmün onaylanması bilinmedi,
gerçekleşmesi sebat bulmadı.

4791. Çünkü akıl delilinde acizdir, kıyasında
değişme bulundu.

4792. Sani'ye masnu karışınca cins ile
nevinde yasaklanma bilinir.

4793. Nazmın intizamı sabit olmaz, varlığın
irtisamı/resmedilişi şekil bulmaz.

4794. Birliği/ittihadi bilinmediğinden bazen
var olur bazen yok olur.

4795. (Onlar) birbirini değiştirir, onlar
birbirini çoğaltır.

4796. Sonra böyle olsa bunlar masivadır,
bunların sahibi Allâh'ın zatıdır.

4797. Müessir odur, gerek yaratma gerek
meydana getirme (olsun) irade ondadır.

²²⁷¹ sükûn: mekûn K

²²⁷² içinde: -İ

²²⁷³ ḥükmün: ilmün K

²²⁷⁴ Vuḳû': Vuḳû' K

²²⁷⁵ maşnû: maşnû' a

²²⁷⁶ Pes: Bes K

²²⁷⁷ Eger: Ve'ger İ

²²⁷⁸ vü ger vilâdet: gerek irâdet İ

Mukarrer Şoden Hudûs-ı ‘Âlem

- 4798 Cihânâ gerçi Hakk’uñ manzarısın
Tecellâ-yı Hudâ’nuñ mazharısın
- 4799 Velîkin yok şebâtuñ şüretünde
Fenâ taşdik olındı sîretünde
- 4800 Kamu eşkâl u elvânuñ²²⁷⁹ teğayyür
Kamu emşâl u ekvânuñ tahayyür
- 4801 Kamu muhdes vücûduñ zînetidür
Kamu münbeş şıfâtuñ rütbetidür
- 4802 Ne ihdâşuñda işbâtuñ muhakkağ
Ne terkîbüñde aḥkâmuñ muṭabbak
- 4803 Hemân bir bahre beñzer cümle ḥâlûñ
Ki mevcûñ mevcî²²⁸⁰ olmışdur mişâlûñ
- 4804 Eger saña ‘anâşır dir(î)sem ben
‘Anâşır ḥod²²⁸¹ degülsin²²⁸² bilmişem sen²²⁸³
- 4805 Ve’ger saña felek dirsem cihânâ
Felek dâḥî degülsin sen hemânâ

[İ154a]

- 4806 Ve’ger şems u²²⁸⁴ kamer dirsem ḥaḳîḳat
Şürû’ uñda a‘ yân olmaz ṭarîḳat
- 4807 Ve’ger külline²²⁸⁵ idersem mümeşşel
Olırsun cüz ile külden mübeddel
- 4808 Ve’ger²²⁸⁶ ihdâş rengüñdür dir(î)sem
Vücûd işbâtını şerḥ eyler isem
- 4809 Kıdem lâzım olur ey mâsivâ’llâh
Müfîd olmaz bu söz ḥaḳḳuñda vallâh
- 4810 Eger ihdâşuñı dirsem mürekkeb
Olamaz müfredâtuñda müretteb

²²⁷⁹ elvânuñ: elvâmî İ

²²⁸⁰ mevcî: mevc K

²²⁸¹ ḥod: -K

²²⁸² degülsin: degül İ

²²⁸³ sen: ben İ

²²⁸⁴ u: -İ

²²⁸⁵ külline: külliyete İ

²²⁸⁶ Ve’ger :Eger İ

Alemin Hudusunun Kesinliğine

Dair

4798. Ey cihan! Her ne kadar Hakk’ın baktığı
Huda’nın tecellisinin mazharı olsan da,
4799. suretinde sabitliğin yok, siretinde fanilik
tasdik edildi.
4800. Tüm şekil ve renklerin değişir, tüm
benzerlerin ve varlıkların hayrete
düşmüş...
4801. Tüm muhdesler/sonradan olanlar
varlığının süsüdür, tüm dağılmışlar
sıfatının mertebeleridir.
4802. Ne bir şeyi tesis etmende isbatın kesin
ne terkibinde hükümlerin tabakalaşmış.
4803. Her işin öyle bir denize benzer ki
benzerin dalganın dalgası olmuştur.
4804. Eğer ben sana unsurlar(sın) desem
anasırın kendi de değilsin seni
biliyorum.
4805. Ey cihan! Eğer sana felek desem feleğin
aynısı da değilsin.
4806. Eğer gerçekten, Güneş ve Ay dersem
senin başlamanın/başlangıcının yolu
ayan olmaz.
4807. Eğer tamamına temsil edilmiş olandır
desem cüz ile külden değişip
başkalaşmış olursun.
4808. Eğer niteliğin ortaya çıkmaktır der
isem, varlığının isbatını açıklarsam,
4809. ey Allâh’ın masivası (o zaman) da
kıdem/ezeliliğin lazım olur, vallâhi bu
söz senin hakkında faydalı olmaz.
4810. Eğer ihdasına/meydana getirilmene
mürekkep dersem, müfredatın tertipli
olmaz.

4811 N'idem kim müfredātuñ şābit olmaz
Ki ma' dūd²²⁸⁷ olsa şey tevḥīd bulmaz

[K152a]

4812 Ya sen kimsin ya cevhersün 'arazsun
Ya cism u yā cesīm yā ğaražsun

4813 Şebātuñ yokdurur söz budur el-ḥaḳ
Saña şābit degül taşdıḳ-i muṭlaḳ

4814 Pes öyle olıcaḳ sen perde olduñ
Velīkin perde-i perverde olduñ

4815 Ya setrisün Hudā-yı lā-mekānuñ
Ya çetrisün Emir-i dü-cihānuñ

Bakıyye-i Hudūsiyyet²²⁸⁸

4816 Gel ey ḥāl-i²²⁸⁹ cihānı fıkr idenler
Gel ey ḳāl-i²²⁹⁰ zamānı zıkr idenler

4817 Ne dirsüz bu cihānı bī-şebāta
Ne dirsüz bu zamānı bī-ḥayāta

4818 Nedür bu 'ālem-i a' yān-ı mevcūd
Bu eşyā niçün oldu anda maḥdūd

4819 Müeşşirden nice müstağnidür bu
Ne isme vü ne fi' le mebnidür bu

4820 Neden dirsüz²²⁹¹ ḳadīm işbu zevāta
Niçün muḥdeş dimezsüz²²⁹² kāyināta

[İ154b]

4821 Bunuñ tağyīri²²⁹³ ḥod ma' lūm u rüşen
Bunuñ tekvīni ḥod mefhūm-ı mekven

4822 Murāduñ ism-i 'ālemden ne dirsın
Vedāduñ resm-i 'ālemden ne dirsın

4823 Nesin gördüñ²²⁹⁴ bunu merğüb²²⁹⁵ idindüñ
Nesin sevdüñ²²⁹⁶ bunu maḥbūb idindüñ

²²⁸⁷ ma' dūd: ma' dūm K

²²⁸⁸ Bakıyye-i Hudūsiyyet: Tenbīh-i Hudūsiyyet K

²²⁸⁹ ḥāl: ḥāli İ

²²⁹⁰ ḳāl: ḳāli İ

²²⁹¹ dirsüz: dirsün K

²²⁹² dimezsüz: dimezsın K

²²⁹³ tağyīri: tağyır K

²²⁹⁴ gördüñ: sevdüñ K

²²⁹⁵ merğüb : maḥbūbı

4811. Ne yapayım ki müfredatın sabit olmaz,
ki (bir) şey sayılabilir olsa birlik
bulmaz.

4812. (O zaman) sen kimsin ya cevher ya araz
(mısın) cisim ya cesim/kocaman (bir
cisim) ya da sebep misin?

4813. Hakikat bu ki sabitliğin yoktur, sabitlik
de değil tasdik in mutlaklığı (da yoktur).

4814. Sonra öyle olunca sen perde oldun,
ancak perdeler yetiştiren bir perde...

4815. Ya mekandan münezzeh Allāh'ın örtüsü
ya iki cihanın Emir'inin gölgeliği.

Hudusiyyetten Kalanlar

4816. Ey cihanın halini düşünenler gelin,
zamanın sözünü söyleyenler gelin!

4817. Bu sebatı olmayan cihan için ne
dersiniz? Bu hayatsız zaman için ne
dersiniz?

4818. Bu mevcud görünen alem nedir? Bu
varlıklar onda nasıl sıralandı?

4819. Bu müessirden nasıl müstağni olsun?
Hangi isim hangi fiileden dolaydır bu?

4820. Bu zatlara niçin ezeli diyorsunuz, neden
kainata muhdes/sonradan yapılmıştır
demiyorsunuz?

4821. Bunun değiştiği açıkça bilinen bir
bilgidir bunun yaratılması vaki olmuş
bir mefhumdur.

4822. Alemin isminden muradının ne
olduğunu söylersin? Alemin suretinden
dostluğunun ne olduğunu söylersin?

4823. Nesini gördün de bunu rağbet edilen
ettin? Nesini sevdin de bunu sevgili

- 4824 Bekāsı yok senüñle bu hū ta' yīn
Şafāsı yok senüñle ki ide teskīn
- 4825 Saña şahiddür evvel kendü hālūñ
Ki her menzilde hālūñ irtiḥālūñ
- 4826 Niceyduñ evvelā der-batn-ı māder
Ki anda olmuş idüñ ehl-i çāder
- 4827 Ġidā²²⁹⁷ kandan gelürdi saña anda
Nice mesken bulırduñ cev-f-i tende²²⁹⁸
- 4828 Nice rāḥat idüñ ol teng cādde
Ya naḳş-ı cānumduñ ya rūḥ-ı sāde²²⁹⁹

[K152b]

- 4829 Tıyūñ var mıydı 'ilm ü ma' rifetden
Ḥabīr olduñ mı bu menkıbetden
- 4830 Ki andan naḳl idüb ḳande varasın
Ne menziller ne milletler göresin
- 4831 Çün emr oldu vü çıḳduñ ol mekāndan
Müretteb olub uçduñ āşiyāndan
- 4832 Mükemmel oldu çünkim berr u pālūñ
Pes andan lāzım oldu irtiḥālūñ
- 4833 Mekānı terk idüb geldüñ mekāna
Göz açduñ ñazar ḳılduñ cihāna
- 4834 Ki bir rūşen sarāy²³⁰⁰ u ḥūb-ı vāsi'
Murabba' şuffe vü hem çarḥ-ı ṭāsi'
- 4835 Sarāy illā çehār erkān u şeş der
Ki hem nüh ḳubbe-²³⁰¹ i zerrīn-i aḥzar
- 4836 Bināsı ḳā' rı²³⁰² āb u ḥāke irmiş
Rūsūmı ḥaddi tā eflāke irmiş
- 4837 Sütunı sidre olmuş münteḥādan
Dıraḥt u taḥtası nūr-ı Ḥudā'dan

[İ155a]

edindin?

4824. Bu huyu deḡişme olanın seninle
kalıcılığı yok, kendisinin safası yok ki
seni sūkuna erdiresin.
4825. Sana öncelikle kendi halin şahittir, her
menzildeki halin, göç edişin...
4826. Öncelikle çadır ehli (gibi) annenin
karnının içinde nasıldın?
4827. Ten boşluğunda nasıl yer bulurdun
orada sana gıda nereden gelirdi?
4828. O dar caddede nasıl da rahattın ya
canımın suretiydin ya saf ruh..
4829. İlim ve marifetten yana duyun var
mıydı? Bu menkıbeden haberin var
mıydı?
4830. Oradan nakil olarak nereye gidersin, ne
duraklar ne milletler göresin?
4831. Çünkü emir edildi o mekandan çıktın,
tertip edilip yuvandan uçtun.
4832. Konun kanadın mükemmel olduğu için
oradan göç etmen gerekti.
4833. (Bir) mekanı terk edip (başka bir)
mekana geldin gözünü açtın/doğdun,
dünyaya baktın.
4834. Öyle aşikar bir saray ve güzel
genişlikte, dörtlü sofa ve dokuz
felekli...
4835. Dört direkli altı kapılı saray ki dokuz
yeşil altın kubbeden hazırlanmış...
4836. Binasının derinliği su ve toprağa
erişmiş, usulünün sınırları ta feleklere
ermiş
4837. Sütunu/göğün yedinci makamının sonu
münteḥadan sidre olmuş ağacı ve tahtası
Allāh'ın nurundan...

²²⁹⁶ sevdūñ: gördüñ K

²²⁹⁷ Ġidā: Ġizā K

²²⁹⁸ Nice mesken bulırduñ cev-f-i tende: Ya naḳş-ı cānumduñ ya rūḥ-ı sāde K

²²⁹⁹ 4824-K

²³⁰⁰ sarāy: sarāyı İ

²³⁰¹ Ki hem nüh ḳubbe : Nüh ḳuppe ḳubbe İ

²³⁰² ḳā' rı: ḳā' r İ, harekeli K

- 4838 Felekler kubbese çiz olmuş
Ribā²³⁰³-ı mīhi nūr-ı aḥter olmuş
- 4839 Melekler saṭh-ı tāvānına²³⁰⁴ nakḳāş
Ḥavārī ferşine devān²³⁰⁵ u ferrāş
- 4840 İki şem‘ olmuş anda mihre bāzi
Ki ol ṭās-ı felekden öte bāzi
- 4841 Bu ṭaḥt u²³⁰⁶ fevḳ-i şaḥn²³⁰⁷-ber ḥaḳḳa olmuş
K’anuñ zarfı²³⁰⁸ cevāhirlere ṭolmuş
- 4842 Bu temāşāyiçün²³⁰⁹ eşyā dūrılmış
Ḳamu envā-ı meclisler ḳurulmuş
- 4843 Döner eşvātile gerdün-ı gerdān²³¹⁰
Kimi ider sürūd u kimi raḳşān
- 4844 Ḳamusı cünbişile pūr taḥarrük
Ḳamusı cūşışile pūr²³¹¹ teberrük
- 4845 Bu bāğ u bu gūlsitānı ki gördün
Dil u cānı zarūrī buña²³¹² virdün

[K153a]

- 4846 Şu deñlü sevdün ol ten külḥanını
Ki unutduñ melāyik gūlşenini
- 4847 Velīkin şübhe yok kim gidisersin
Nereye varırsın n’idisersin
- 4848 Bu rihletden ne menzildür mekānuñ
Neye vaşl olsa kārūñ cism u²³¹³ cānuñ
- 4849 ‘ Aceb fikr eylemez misin bu ḥālī
Göremez mi gözün bu intikālī
- 4850 Niye dirsün ḳadīm ey fikr-i fāsīd
Bu zannı ḳoğıl ey bāzār-ı kāsīd
- 4851 Çü ‘ ālem iki oldu menḳıbetde
Şağırūñ ḥālī işbu menziletde

4838. Felekler kubbese nesne olmuşlar, binasının çivisi yıldızın nuru olmuş...
4839. Melekler tavanının dışını nakşeden, yardımcılar zeminine hizmetçi ve koşuşturan olmuşlar...
4840. İki mum orada Güneş’e eğlence olmuş, ki o felek tasından öte eğlence...
4841. Dışı cevherlerle dolu olan bu taht ve meydanın üstü hak üzere olmuş,
4842. Bu temaşa için eşya hazırlanmış, tüm meclis çeşitleri kurulmuş.
4843. Bu dönen felek seslerle döner kimi zaman şarkı söyler kimi zaman rakseder.
4844. Tamamı cünbüş ile son derece hareketli, hepsi coşarak son derece uğurlu...
4845. Gördüğün bu bağ ve gülbahçesine ister istemez can ve gönlünü verdin.
4846. O ten külhanını o derece sevdin ki meleklerin gülşenini unuttun.
4847. Velakin şüphe yok ki gideceksin, nereye varacaksın, ne yapacaksın?
4848. Bu göçten menzilin hangi mekana kârın, cismin ve canın nereye ulaşacak?
4849. Acaba bu hali düşünemiyor musun? Gözün bu intikali göremez mi?
4850. Ey fikri bozuk! Niye (dünyaya ezeli)/kadim dersin? Bu zannı bırak ey pazarı sürümsüz!
4851. Çünkü alem menkıbeye göre iki (çeşit) oldu, küçüğün hali bu minval üzere,

²³⁰³Ribāṭ: Ribāṭı İ

²³⁰⁴tāvānına: tāvinine İ

²³⁰⁵devān: dūvān İ

²³⁰⁶u: -İ

²³⁰⁷şaḥn: şan İ

²³⁰⁸zarfı: ṭarf İ

²³⁰⁹Bu temāşāyiçün: Temāşāsına bu İ

²³¹⁰gerdün-ı gerdān: gerdün u gerdān K

²³¹¹pūr: hoş K

²³¹²Dil u cānı zarūrī buña: Ṣarūrī buña cān deñli K

²³¹³u: -İ

4852 Kebîrûn dâhî hâli böyledür bil
Bu zîkri ço vü fikrûn çâresin kı1

Der Tasdîk u Tahkîk-i ‘Âlem-i Ervâh

[İ155b]

- 4853 Gel imdi dikkatle bir nazar kı1
Cihânı terk idüb cāna sefer kı1
- 4854 Eger görseydün ol emlāk-i cānı
Bi-küllî terk iderdün bu cihāmı
- 4855 Ki bu dehr ol cihānuñ sāyesidür
Bu çarhuñ ol felek pîrāyesidür
- 4856 Bu şemsün cirmi²³¹⁴ andandur mümeşşel
Bu māhuñ nûr²³¹⁵ andandur mükemmel
- 4857 Anuñ ahterlerinden bu kevākib
Eşerler bulub olırlar muşāhib
- 4858 Anuñ gülşenlerinin zînetidür
Bu gülşenler ki dehrûn rütbetidür
- 4859 Ne şûret kim görünür bu cihānda
Ne sîret kim bilinür ins u cānda
- 4860 Kamusı andan olur âşikāre
Kamu andan yitişür bu nazāra
- 4861 Bu ‘âlem zillidür ol aşl-ı pākūñ
Ol aşıldur bu külli māsivākūñ
- 4862 Bu zille nice bir t̄alib olasın
Bu renge nice bir rāgıb olasın

[K153b]

- 4863 Gider bu rengi bî-rengi taleb kı1
İriş bî-rengi cān ile tarab kı1
- 4864 Bu reng u levn bu cism u şekl-i zāhir²³¹⁶
Ki oldı bunlaruñ mişli mazāhir
- 4865 Kamusı muhdeş u²³¹⁷ maḥlūklardur
Kamusı mümkün u²³¹⁸ mefrūklardur

4852. büyüün hali de böyledir bil, bu sözü
bırak çaresini bul.

Ruhlar Aleminin Tahkiki ve Tasdiki

4853. Şimdi gel dikkatle bir bak, cihanı terk
edip cana sefer et.
4854. Eğer o can mülklerini görsen bu cihanı
tamamen terk ederdin.
4855. Ki bu dünya o cihanın gölgesidir, o
felek bu çarkın zinetidir.
4856. Bu Güneş’in cirmi ondan temsil
olunmuştur, bu Ay’ın nuru ondan
kemale ermiştir.
4857. Bu yıldızlar onun
yıldızlarından/talihinden tesir görerek
yaren olurlar.
4858. Dünyanın mertebeleri sayılan bu
gülbaççeleri onun gülşenlerinin
süsüdür.
4859. Bu cihanda görünen suret insan ve
canda bilinen sîret
4860. tamamen ondan ortaya çıkar, hepsi göz
önüne ondan yetişir.
4861. Bu alem o aslı pak olanın gölgesidir, bu
tüm masivanın aslı odur.
4862. Bu gölgeye nasıl talip olursun, bu renge
nasıl rāğbet edersin?
4863. Bu rengi gider renksizliği talep et,
renksizliğe eriş can ile sevin!
4864. Bu renk bu tür, bu cisim ve görünen
şekil ki bunların benzerleri de
görünenler oldu.
4865. Tamamı muhdes/sonradan ortaya
çıkılmış ve yaratılmışlardır hepsi

²³¹⁴ cirmi: cirm K

²³¹⁵ nûr: nûr K

²³¹⁶ Bu reng u levn bu cism u şekl-i zāhir: Bu reng levn şekl-i cism-i zāhir K

²³¹⁷ u: -K

²³¹⁸ u: -İ

4866 Havâdişler ki olur bu cihānda
Cihān içindeki bu²³¹⁹ ins u cānda

4867 Kimi ‘unşurdan olur âşikāre
Kimi gelür tabî‘atden kenāre

4868 Bulardan içerü ger müfradāta
Ki anlar hâkim olurlar kâyināta

4869 Gör ey yâr-i zarîf tab‘-ı nâzûk
Olaruñ şûretini cüst u çâbük

[İ156a]

4870 Ki nice olur ol hüsn ü²³²⁰ letâfet
Ne hey‘et gösterür vech-i nezâket

4871 Ne gökçek cism olur ol cism-i elâf
Ne zîbâ hâlk olur ol hulk²³²¹-ı şeref

4872 Bulunmaz anlaruñ hâlkinde taḡsîr
Olınmaz anlaruñ cisminde taḡyîr

4873 Olar cism-i laṭîf²³²² u²³²³ ehl-i cāndur
Temâşası olaruñ ḡayb-dāndur

4874 Ki anda keyfle ḡayṣiyyet olmaz
Hemān vahdetdurur ḡayriyet olmaz

4875 Dahı dikkat iderse çeşm-i rūḡuñ
Olur didâr-ı Hâk feth-i fütûḡuñ

4876 Letâfet anda çünkim müntehādur
Eḡadlik lâ-büd andan muḡtezādur

4877 Yaḡîn oldur aña eyle heves sen
Dilerseñ kim bulasın emn u²³²⁴ me‘men

4878 Gümānı terk it ol²³²⁵ insān-ı kāmîl
Eger kılmak dilerseñ anı ḡaṣıl

4879 Gümānile bulınmaz zāt-ı maṭlûb
Taḡayyülden görünmez vech-i maḡbûb

[K154a]

mümkün ve ayrılmış olanlardır.

4866. Bu cihanda, cihan içinde insan ve cinlerde olan olaylar(ın)

4867. kimi unsurlardan açığa çıkar kimi tabiatlerden kenara gelir.

4868. Bunlardan başka müfredat olanlar kainata hakim olurlar.

4869. Ey nazik tabiatlı zarif sevgili! Onların suretini çarçabuk gör!

4870. Güzellik ve latiflik nasıl olur, nezaket yüzü ne heyet/hal gösterir?

4871. O latif cisim ne güzel cisim olur, o şerefli huy ne süslü yaratılır.

4872. Onların yaratılışında kusur bulunmaz, onların cisminde değişim yoktur.

4873. Onlar latif cisimler ve can ehli dirler onların temaşasını gaybi bilen yapabilir.

4874. Onda nitelik ve ilgi bulunmaz, öylece vahdet vardır başkalık yoktur.

4875. Eğer ruhunun gözü dikkat ederse Hakk’ın yüzü fetihlerinin açılışı olur.

4876. Orada latiflik son noktaya varmıştır, birlik zaruri olarak ondan gerekmiştir.

4877. Eğer emniyet ve güvenlik bulmayı dilerseñ kesin biliş odur sen ona heves eyle.

4878. Eğer onu elde etmek istersen şüpheyi terk, et insan-ı kamil ol.

4879. Talep edilen zat şüphe ile bulunmaz, sevgilinin yüzü hayallerden görünmez.

²³¹⁹ Cihān içindeki bu: Ne sîret kim bilinür İ

²³²⁰ ü: -K

²³²¹ hulk: harekeli K

²³²² cism-i laṭîf: cismü’l-laṭîf K

²³²³ u: -K

²³²⁴ u: -İ, K

²³²⁵ ol: ey K

4880 Nedeñlü fikr iderseñ setr olur ol
Yüzün göstermez ehl-i çetr olur ol

4881 Taşavvurdan aña taşdıķ olınmaz
Vücūdı hikemle taķķık olınmaz

4882 Hemān ihlāş olır anuñ delīli
Yaķūd cezıbile ķaşıldur sebīli

Der Tenbīh-i Takrīr

4883 Eger şerhin iderseñ yaķınuñ
Diyeyin kim mükemmel ola dīnuñ

4884 Ki bu taşvīr olan ñaķş-ı muķayyel
Ne resmile olur şekle mūmeşşel

[İ156b]

4885 Nedür bu hey'et-i eşķāl-i tedvīr
Nedür bu hilkat u²³²⁶ emşāl-i taķdīr

4886 Bularuñ devri ķod kendüden olmaz
Bularuñ şeyrine şābit dinilmez²³²⁷

4887 Eger bu gerdüş olsa ihtiyārī
Ve'ger bu cünbīş olsa i' tibārī

4888 Olaydı bir zamān edvār ma' kūş
Kılaydı ezmene taķlīķ-i maķbūs

4889 Döneydi ' aksine bu çarķı eflāk
Netice vermeyeydi nokķa-i ķāk²³²⁸

4890 Delālet eyledi pes bu ta' aķķūl
Ki fā' linden gelür²³²⁹ işbu tebeddül

4891 Kāmu mif' aldurur çarķ u ' anāşır
Kāmu miķveldurur lafz u maşādur

4892 Bu fi' lūñ fā' ilidür şey-i vāķid
Bu ķavluñ ķāyilidür şāh-ı Mācid

4893 Bu fi' li bilesin āletden ey dost
Bu ķavli şanma sen ' ādetden ey dost

4880. Ne kadar düşünsen de o kapanır,
yüzünü göstermez gölge ehli olur.

4881. O tasavvur ile tasdik edilmez, varlığı
hikmetle incelenmez.

4882. O anda/öylece onun delili ihlas olur,
yahut yolu cezbe ile elde edilir.

Takririn Tenbihi

4883. Eğer yakinin/kesin olarak bilmenin
açıklamasını istersen sana diyeyim ki
dinin mükemmel olsun.

4884. Ki bu hayalde nakış olan tasvirler hangi
yöntem ile şekle mümessel olur,

4885. Bu şekillerin döndürülmesinin
heyeti/hali nedir? Bu Allāh tarafından
takdir edilen benzerler ve yaratılışı
nedir?

4886. Bunlar kendi kendiliğinden devr
etmezler, bunların seyrine sabit
denilmez.

4887. Eğer bu dönüş seçime baēlı olsa ya da
eğer bu hareket etme varsayımına baēlı
olsa

4888. bir zaman devirler tersine dönerdi,
çaēlar yaratılışın hapsi olurdu.

4889. Feleklerin çarhı aksine dönseydi, toprak
noktası netice vermeseydi,

4890. daha sonra bu akıl etme delalet eyledi ki
bu deēişim (bir) failden ortaya çıktı.

4891. Çarh ve unsurların tamamı mefuldür,
masdarlar ve lafızların tamamı
söylenilmiş dillerdir.

4892. Tek şey bu fiilin failidir, Macid/şan ve
şeref sahibi padişah olan Allāh bu sözün
söyleyenidir.

4893. Ey dost! Bu fiili aletten bilesin, ey
dost! Bu sözü adetten sanma!

²³²⁶ u: -i

²³²⁷ dinilmez: bulunmazı

²³²⁸ ķāk: ķāk K

²³²⁹ gelür: -i

4894 Anuñ emrinsiz olmaz taḥarrük
Kamu neş'etde anuñdur tedārük

Der Tahrîr-i Te'vîl

[K154b]

- 4895 Eger feyz itmez ise kavî-i mücmel
Gel imdi istimâ' eyle mufaşşal
- 4896 Götürgil perde-i rûyî ṭabaḳdan
İşit maṭlûb-ı câmî nuṭṭ-ı Ḥaḳ'dan
- 4897 Ki Ḥaḳḳ'ıñ nuṭṭı²³³⁰ kim Qur'ân-ı ḥaḳdur
Kelâm-ı lem-yezeldür mâ-şadaḳdur
- 4898 Kelâm oldı vesîle ol vücûda
Sözinden vardular zât-ı Vedûda²³³¹
- 4899 Kelâmı olmasa ol Ḥayy u Vâcib
Neden ma' lûm olaydı ey muşâḥib

[İ157a]

- 4900 Ne zann ideydi anı 'aḳl-ı kâmil
Ne vehm ideydi anı fikr-i zâyil
- 4901 Neden ma' lûm olaydı 'ilmi anuñ
Ḥayâtuñ kim bileydi ol filânuñ
- 4902 Sözinden bildiler külli şıfâtın
Sözinden anladılar 'ayn-ı zâtın
- 4903 Sözüdür enbiyânuñ iftiḥârı
Anuñla buldı anlar i' tibârı
- 4904 Ki enbâ ihtiyârı oldı anuñ
Haber teklîmidür ol ğaybdânuñ
- 4905 Çü teklîm oldı²³³² şâdıḳ nuṭṭ-ı cânda
Ne dirse vâḳi' olur bu lisânda
- 4906 Budur v'ad u va'îdi enbiyânuñ
Budur rüşd ü reşîdi evliyânuñ

Der Takrîr-i Kelâm

4894. Hareket etme onun emri olmaksızın
olmaz, her ortaya çıkanda elde edip
hazır bulundurma ona aittir.

Tevilin Yazılması Hakkında

4895. Eğer özet sözden feyiz alamadıysan
şimdi gel uzun uzadıya (olanı) dinle...
4896. Yüzün perdesini tabakadan götür,
Hakk'ın sözünden canın matlubunu işit.
4897. Ki Hakk'ın sözü doğru olan Kur'an'dır,
yok olmayacak sözdür, doğrulanmıştır.
4898. Varlığına kelim vesile oldu, o Vedud
zata sözünden vardılar.
4899. Ey yaren! Kelamı olmasa Hay /diri ve
Vacip/olması kendinden gerekli zat olan
Allâh nasıl bilinirdi.

4900. Kamil akıl onu nasıl zannedecekti,
kaybolan fikir onu nasıl vehim ederdi!
4901. Onun ilmi nereden bilinirdi o kimsenin
hayatını kim bilirdi?
4902. Tüm sıfatlarını sözünden bildiler, zatın
hakikatini sözünden anladılar.
4903. Peygamberlerin övücü onun sözüdür,
onlar itibarı (sözünden) buldular.
4904. Ki peygamberler onun seçtikleri oldu,
haber o gaybı bilen konuşmasıdır.
4905. Çünkü o konuşma can nutkunda sadık
olduğundan (o) ne derse bu lisanda vaki
olur.
4906. Peygamberlerin iyi ve ürkütücü
şeylerden bahsetmesi budur, velilerin
rüşd ve doğru yolu bulmaları budur.

Konuşmak

²³³⁰nuṭṭı: nuṭṭ K, harekeli İ

²³³¹4898: -K

²³³²oldı:ola İ

4907 Gel imdi sen kelāmuñ aşlını bil
Eger bilmeziseñ benden taleb kı²³³³

4908 Kelāmuñ aşlı oldu ümmehātī
Ki ya‘ nī ümmehātī müfredatı

4909 Mürekkebdür kelām u²³³⁴ ism müfred
Nedür bu ism-i müfred nuṭṭ-ı sermed

4910 İsimden bilinür ‘ ilm-i müsemmā
İsimeñ sırr-ı²³³⁵ maṭlūb-ı mu‘ allā

4911 İsim bilimeyince hergiz ey cān
Müsemmayı yaḳīn itmedi insān

[K155a]

4912 İsim şirin mu‘ ammādur birāder
Anı fehm idemez her ehl-i āzer

4913 Her aḥmak bulımaz anuñ güşāsın
Bilemez ibtidāsın intihāsın²³³⁶

4914 Mu‘ ammāyı ilāhiyyāt-ı ḥāşıl
Şular itdi ki oldu ‘ aḳl-ı kāmıl

[İ157b]

4915 Çün ismidür ilāhuñ aşl-ı maṭlūb
Pes anuñ ismini kı^l dilde mergüb

4916 Ki isminden müsemması biline
Müsemma ile vuşlatlar bulına

4917 Bināsın fehm it müfredüñ sen
Dilerseñ kim bulasuñ ‘ ilm-i me’ men

4918 Ki zīrā olıcaḳ esmāda ‘ ārıż
Ta‘ arruż ider elbette mu‘ ārıż

4919 Kılur ol kıl içinde dürlü ḳālī
Bulur esmāda nev‘ -i imtişālī

4920 Olur mefhūm-ı vāḥid ya‘ nī maḥdūd
Bilinmez kim nedür maṭlūb u²³³⁷ maḳşūd

4921 Gehī i‘ rābını ider taşavvur
Gehī tefhīmını kı^lur tefekkür

4907. Şimdi sen gel kelamın aslını bil, eğer bilmiyorsan (öğrenmeyi) benden talep et.

4908. Kelamın aslı çıkış kaynakları oldu, çıkış kaynakları yani müfredat...

4909. Kelam mürekkep ve isim müfrettir, bu müfret isim ve sonsuz konuşma nedir?

4910. Müsemmanın ilmi isimden bilinir, talep edilen yüce sır isimdir.

4911. Ey can! İnsan ismi bilemeyince asla müsemmayı (şüpheyi yer bırakmayacak şekilde) bilemez.

4912. Kardeşim! İsim şirin (bir) muammadır, ateş ehlinden olan onu anlayamaz.

4913. Ahmak olan onun açıcılığını bulamaz, başlangıcını sonucunu bilemez.

4914. İlahiyatı hasıl edenler muammayı (bildiler) ve kamil akıllı oldular.

4915. Asıl talep edilen Allāh'ın ismi olduğu için şimdi onun adını gönülde rağbet edilen eyle

4916. ki, isimden müsemması bilinsin, müsemma ile vuslatlar bulunsun.

4917. Güvenilir ilmi bulmak istersen müfredin binasını anla.

4918. Esmaya bir şey eklendiğinde muhalefet eden elbette itiraz eder.

4919. O kelam içinde türlü sözü söyler isimlerde imtisal türünü bulur.

4920. Bir mefhum, yani sınırlı olur, talep ettiği ve amacının ne olduğu bilinmez.

4921. Bazen irabını düşünür, bazen açıklamasını fikir eder.

²³³³ 4907 İ'de başlığın üstünde

²³³⁴ u: - İ

²³³⁵ sırr-ı: resm İ

²³³⁶ ibtidāsınintihāsın: intihāsımbtidāsın İ

²³³⁷ u:-K

4922 Gehî ‘aynında olur şād u hurrem
Gehî ğayrında qalır cehl ü²³³⁸ ebkem

4923 Nedeñlü sa‘y iderse ‘ilm-i tağyîr
Bulamaz i‘tikādı cāda taqrîr

4924 Gel imdi müfredāta kıl nazar sen
Ki anlardan göresin vech-i aḥsen

Der Ta‘rif-i Hurûf-ı Teheccî²³³⁹

4925 Elif bî tî vü şîdür ey ‘azîzüm
İlā āḥir ki olmışdur temîzüm

4926 Bulardandur mürekkeb cümle esmā
Bulardandur müretteb zîr u bālā

4927 Ki çün elḥamdüli’illāh dir olasin
Bu şavtı ḥarfîle rüşen kılasın

[K155b]

4928 Elif lām ḥî vü mim dal olur el-ḥamd
Eger inkāruñ olmaz ise bi’l-‘amd

4929 Elif ḥazf²³⁴⁰ olsa ḥamd ola mu‘ayyen
Ḥa²³⁴¹ ref²³⁴¹ olunca med qalır mübeyyen

[İ158a]

4930 Kaçan kim mîmi selb idesin andan
Qalır dāluñ vücūdı ol meyāndan

4931 Giderseñ dālî daḥî ol zebāndan²³⁴²
Bulunmaz lafz-ı elḥamd ol lisāndan²³⁴³

4932 Bu resme cümle esmāya nazar kııl
Qamunuñ ḥadd u resminden²³⁴⁴ güzër kııl

4933 Ki ma‘lûm ola saña aşlı ismüñ
Kemāline iresin cān u cismüñ

4934 Olursuñ ṭab‘-ı sālîm ‘aql-ı kāmîl
Qazāyādan budur taşdıq-i ḥāşıl

4935 Çü tekmîl ola taşdıq-i ḥaḳîkî
Bilesin maḳşad-ı cümle ṭarîḳî

4922. Bazen aslında mutlu ve gönül açıcı olur,
bazen dışında cahil ve dilsiz kalır.

4923. Ne kadar değıştirme ilminde uğraşırsa
da itikadı canda takrir/sabitleştirme
bulamaz.

4924. Şimdi gel müfredata (bir) bak ki
onlardan güzel yüz göresin.

Harflerin Hecelenmesinin Tarifi

4925. Ey azizim! Elif, be, te, se’dir ve sonuna
kadar (bu şekilde gider).

4926. Tüm isimler bunlardan terkip olunur,
alçak yüksek ne var ise bunlar ile tertip
olunur.

4927. Allâh’a hamd olsun diyerek bu sözünü
harf ile aşikar edesin.

4928. Eğer kasıt ile inkar etmezsen el-hamd,
elif, lam, ha, mim, dal ile olur.

4929. Elif’i kaldırırsan hamd ortaya çıkar,
ha’yı iptal edersen med açıkça görülür.

4930. Mîm’i de ortadan kaldırdığın zaman
arada dal’ın varlığı kalır.

4931. Dilden dal’ı da giderirsen o lisanda el-
hamd kelimesi bulunmaz.

4932. Tüm isimlere bu yöntem ile bak,
tamamının sınır ve usûlünü geç.

4933. Ki ismin aslı sana bildirilsin, can ve
bedenin kemaline eresin.

4934. Salim tabiatlı ve kamil akıllı olursun,
önermeden hasıl edilen tasdik budur.

4935. Gerçek tasdik tamama erdiğinden,
bütün maksadın yolunu bilesin.

²³³⁸ ü:-K

²³³⁹Der Ta‘rif-i Hurûf-ı Teheccî: Der Ta‘rif-iTeheccî İ

²³⁴⁰ ḥazf: ḥatf K

²³⁴¹ Vezin gereği ḥa okundu, hâ İ,K

²³⁴² zebāndan: zamānda İ

²³⁴³lisāndan: lisānda İ

²³⁴⁴resminden: resmin İ

4936 Bulardur aşlı²³⁴⁵ çünkim lafz-ı ismüñ
Bulardur faşlı²³⁴⁶ külli nev' -i kısmuñ

4937 Bular temyîzîdür²³⁴⁷ cümle lisānuñ
Bular tecvîz*ı*dür her ehl-i cānuñ

4938 Bularsuz ol<a>mazdı rūḥ-ı eşyā
Bularsuz bul<a>maz terkîb esmā

4939 Tamāmet evvelīn u āḥirīnūñ
Vücūdı tayyibīn²³⁴⁸ u ṭāḥirīnūñ

4940 Kelām ile olur cümle kemālī
Kelām ile bilinür vaşf-ı ḥālī

Der Ta'rif-i Ḥayvān-ı Nāṭıq

4941 Şular kim oldılar ḥayvān-ı nāṭıq
Aña insān dimeklik oldı şādık

4942 Bular bi'l-ḳuvve nāṭıqlardururlar
Kelām-ı külle şādıqlardururlar

4943 Ki teklīmi bularuñ oldı tefhīm
Gerek ta' līm ola vü ğayr-i ta' līm

[K156a]

4944 Bular ḥilḳatde buldılar kelāmı
Ki anuñ ile olur anuñ nıṣāmı

[İ158b]

4945 Ne yerde kim olursa rūy-ı Ādem
Kelām ol yerde olur nuṭḳ-ı muḥkem

4946 Ne yerde kim kelām ola mübeyyen
Cemāl-i pāk olur anda mu' ayyen

4947 Biri birine mazḥar oldı anlar
Biri birine maşdar oldı anlar

4948 Ol olmasa bu²³⁴⁹ olmaz aña taḥḳıḳ
Budur aşlı kelāmuñ eyle taşdıḳ

Der Ta'rif-i Ḥayvān-ı Nāḥik

4936. İsmiñ aslının lafzı bunlardır, tüm kısımların çeşitlerinin faslı bunlardır.

4937. Tüm dillerin seçip ayırması bunlardır, her can ehlinin uygun gördüğü bunlardır.

4938. Bunlar olmadan eşyanın ruhu olamaz, esma bunlar olmadan terkip olunmaz.

4939. Başlangıcın ve sonun iyilerin ve temzilerin tamamı

4940. kelim ile kemale erer, hallerinin vasfı kelim ile bilinir.

Konuşan Hayvan/İnsanın Tarifi

4941. Şu konuşan hayvan olan kimselere insan demek doğru olur.

4942. Bunlar konuşabilme kuvvetine sahiptirler, tüm sözleri doğrularlar.

4943. Bunların konuşması anlaşıldı, öğretilmiş de öğretilmemiş de olsa.

4944. Bunlar söze yaratılıştan kabiliyet buldular, onun düzeni söz iledir.

4945. İnsan sureti neredeyse kelim da orada sağlamlaşmış söz olarak bulunur.

4946. Kelim/söz nerede meydana çıkarsa temiz cemel de orada belirgin olur.

4947. Onlar birbirlerine mazhar ve masdar olurlar.

4948. O olmasa bu olmaz iyice anla, kelimin aslı budur tasdik eyle.

Hayvan (Eşek) Sesinin Tarifi

²³⁴⁵ aşlı: aşı K

²³⁴⁶ faşlı: faşl K

²³⁴⁷ temyîzîdür: temyîzdür K, harekeli İ

²³⁴⁸ tayyibīn: ṭabīyyin İ, K

²³⁴⁹ bu: ol İ

- 4949 Şular kim oldılar hayvân-ı nâhiķ
Müşebbeh şavt olur anlarda nâtiķ
- 4950 Ki ol ya kâ vü ya ġâ dur ya hûd ċiķ
Anuñla buldılar ol cins taħriķ
- 4951 Bularuñ nuṭķınuñ ḥaddi vü resmi
Bir olur ċünki nâķış oldı cismi²³⁵⁰
- 4952 Müfîd olur bularda bu tekellüm
Delîl-i iltizâm olmaz ta^c allüm
- 4953 Buları ḥayy iden ol şavt u²³⁵¹ ḥarfdür
Bularuñ cismi²³⁵² şavt u²³⁵³ ḥarfe zarfdur
- 4954 Ki ol şavtile ḥarf andan giderse
Ḥudâ teklîmini tebdîl iderse
- 4955 Müeşşir olmaz ol cisme ḥayâtı
Ki ansız iķtizâ ider memâtı
- 4956 Ol andan olıcaķ münfek-i müfârıķ
Vücûdı şeyüñ olmaz ḥayy-ı şâdiķ
- 4957 Ḥayâtı her vücûduñ nuṭķ olur bil
Memâtın²³⁵⁴ isteriseñ muntehâ kı

İ^c tirâz-ı Kelâm

[İ159a]

- 4958 Eger dirseñ ki nâtiķ olmadı şey
Velî ma^c lümdur²³⁵⁵ ki oldı ol ḥay

[K156b]

- 4959 Każıyye şâdiķ olmaz bu maḥalde
Ne lâzım geldi teklîm ol kıabilde

Cevâb

- 4960 Bil ey zihni-zarîf u²³⁵⁶ ṭab^c -ı rüşen
Ki şeyüñ nuṭķı ikidür mübeyyen

4949. Şu anıran hayvanların konuşmaya benzer sesleri olur.

4950. Ki o bazen “ka” bazen “ga”dır bazen “cik” o cins onunla hareket buldular.

4951. Bunların bedenleri yetersiz olduğu için bunların konuşmasının usûlü ve sınırları bir olur.

4952. Bu konuşma onlara faydalı olur (ancak) öğrenmiş olduklarının da gerekli delili (sayılmaz).

4953. Bunları canlı eden ses ve sözdür, bunların cismi ses ve harfin/sözün zarfıdır.

4954. Ki o ses ve harf ondan alınırsa Allâh konuşmasını değiştirirse

4955. hayatı cismine tesir etmez ki o olmadan da ölmesi gerekir.

4956. O ondan alınırsa/ayrı olursa şeyin varlığı hakiki canlı olmaz.

4957. Her varlığın hayatı konuşmaktır bil, ölümünü istersen sona var.

Söze İtiraz

4958. Eğer şey konuşmadı dersin bile o şeyin canlı olduğu malumdur.

4959. (Madem) bu konuda öneri doğru olmaz, o kabilde konuşmaya ne gerek var?

Cevap

4960. Ey zihni zarif ve açık tabiatlı bil ki şeyin konuşması iki türlü açıklanır.

²³⁵⁰ cismi: ismi İ

²³⁵¹ u: -İ, K

²³⁵² cismi: cism K

²³⁵³ u: -K

²³⁵⁴ memâtın: memâti K

²³⁵⁵ ma^c lümdur: ma^c lüm<ımu>dur İ, K

²³⁵⁶ zihni-zarîf u: zihnü’z-zarîf K

4961 Birisi bâtın u birisi zâhir
Bu taḥlîk üzere kıldı ḥalk Ḳâdir

4962 Tekellüm var ki olur cân içinde
Ki ol maṭlûbdur îman içinde

4963 Tekellüm var ki cismün ḥâşılıdır
Ki anuñ her mükellim ḳâyilidür

4964 Eger cismün kelâmın selb iderseñ
Felâsif i' tiḳâdına giderseñ

4965 Olur imkân-ı selbi dilden ib' ad
Gönülde cânda oldur bilki sermed

4966 Ki anuñ teklîmi²³⁵⁷ olur pertev-i rûḥ
Anuñ nuṭḳı olur rûḫile²³⁵⁸ meftûḥ

4967 Gönülde zâyil olmaz ol tekellüm
Aña lâzım degüldür hiç ta' allüm

4968 Ol olmaz rûḥdan münfek-i müfâriḳ
Anuñladur anuñ teklîmi²³⁵⁹ şadıḳ

4969 Velî münfek olıcaḳ²³⁶⁰ nuṭḳ cândan
Ḥayâtuñ zerresi olmaz 'ayândan

4970 Gerekse ḫay digil²³⁶¹ sen aña ey yâr
Gerekse nuṭḳ di ey yâr-i dildâr

4971 Gerekse cân digil²³⁶² gerek ise rûḥ
Gerekse nefis di ey çeşm-i meftûḥ

4972 Ḳamu lafz-ı mürâdifdür mürâdif
Key aña bu sözü ey cân-ı 'ârif

[İ159b]

4973 Maḥalle nisbet olur ism-i taḡyîr
Maḥallile iderler anı ta' bîr

4974 Maḥalden ḳat' olunca nuṭḳ-ı mefhûm
Bilinür 'âleme meḥûl u ma' lûm

[K157a]

4975 Anı görmez misin ey ehl-i idrâk
Ki her şeye medâr olmuşdurur ḫâk

4961. Birisi içte birisi dışta, Kadir olan Allâh bu yaratılış üzere yarattı.

4962. Can içinde olan bir konuşma vardır ki o iman içinde talep edilir.

4963. Cismın/bedenin hasılı olan bir konuşma vardır ki her konuşan onu konuşabilir.

4964. Eğer bedenden kelâmı kaldırırsan felsefe inanışına gidersen,

4965. onun uzaklaştırılmasının imkanı dilden kaldırılması olur, bil ki gönül ve canda sonsuza dek sürer.

4966. Onun konuşması ruhun ışıḡı ile olur, onun nutku ruh ile açılır.

4967. Konuşabilme yeteneḡi gönülden zail olmaz, öğrenme ona hiç gerekli değildir.

4968. (Konuşma) ruhtan ayrılıp kopan olmaz, konuşma ruh ile gerçek olur.

4969. Eğer konuşma candan ayrı olursa hayatın/canlılıḡın zerresi ortaya çıkmaz.

4970. Ey sevgili! Gerekse sen ona canlı de gerekse konuşma,

4971. gerek can gerek ruh gerekse nefis de ey gözü açık!

4972. Ey canı bilgili! Tamamı anlamca aynı sözlendir, eş anlamlıdır, bu sözü iyi anla!

4973. İsmın deḡişmesi yere göre olur, onu (ismin verildiḡi) yere göre anlatırlar.

4974. Konuşmanın mefhumu mahalden kaldırılınca meḥul ve malum âleme bildirilir.

4975. Ey idrak ehli! Topraḡın her şeye sebep olduḡunu görmez misin?

²³⁵⁷teklîmi: teklîm K

²³⁵⁸rûḫile: vaḫyile İ

²³⁵⁹teklîmi: teklîm K

²³⁶⁰olıcaḳ: olunca K

²³⁶¹digil: di K

²³⁶²digil: di K

4976 Ne şey kim hāk «u» mādan bulsa terkīb
Hem olsa bād u āteş anda tertīb

4977 Żarūrī ol zeṣi' l-rūḥ olırsardur
Ḥavāsile taḥarrūk kılısardur

4978 Çün anda ḥis ile idrāk ola cem'
Başar lāzım gelür añā yāḥud sem'

4979 Pes anlardan olur idrāk ḥāşıl
Ki ol cism ola zarr u nef' e kâbil

4980 Çü zarr u nef' ola vü şavtile ḥarf
Olur ol cism şavt u²³⁶³ ḥarf için zarf

4981 Bilünür anuñile cins-i mefhūm
Olnur nev'-i a' yān anda ma' lūm

4982 Bu ma' lūm iden ol teklīm-i cāndur
Ki ol tesbīḥ iden zāt-ı ḡaybdāndur²³⁶⁴

**Ḳavluḥū Te' ālā ve in min şeyin illā yüsebbiḥu
biḥamdiḥi velākin lā tefḫaḥūne tesbīḥahūm²³⁶⁵**

4983 Murād olan bu şeyden ol nefesdür
Nefes illā ki Ḥaḳ' dan muḳtebesdür

4984 Ki şeyüñ ol nefes ḥāşiyetidür²³⁶⁶
Ḥakāyiḳ milkinge şāhiyyetidür

4985 Velī müfreddurur olmaz mürekkeb
Çü şüret olmadı ḥaṭṭ-ı müretteb

4986 Ḥuṭūtı olmayınca yüzde ta' ayyūn
Dilinde bulmaz teklīmi²³⁶⁷ tebeyyūn

4987 Eger nuṭḳ olmasa bunlarda şābit
Ḳamusı olsalar²³⁶⁸ eşyā-yı sākit

[İ160a]

4988 Cemādāt olur idi külli eşyā
Beyān olmaz idi ism ü²³⁶⁹ müsemmā

4976. Toprak ve sudan terkip bulan rüzgar ve ateş ile tertiplenen her şey

4977. zaruri olarak ruh sahibi olacaktır, duyuları ile hareket edecektir.

4978. Çünkü onda his ile idrak birleşir onun ya görmesi yahut duyması gerekir.

4979. Daha sonra onlardan idrak hasıl olur ki o zarar ve faydayı (bilmeye) kabiliyetidir.

4980. Ses ve konuşma zarar ve fayda olduğu için o cisim ses ve konuşma için zarf olur.

4981. Onun ile mefhum cinsi bilinir, ortaya çıkan türler onda malum olunur.

4982. Bunu bildiren can konuşmasıdır, ki o tesbih eden gaybı bileninin zatıdır.

Allāh Teala (şöyle) buyurdu: “Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız.”

4983. Bu şeyden murat edilen o nefestir, öyle nefes ki Hak'tan iktibas (edilmiş olsun).

4984. Ki şeyin etkisi o nefestir, hakikatler ülkesinin padişahlığıdır.

4985. Ancak o müfrettir, terkip olunmuş değildir, çünkü suretinin hattı tertip olmadı.

4986. Yüzde hatları ortaya çıkmaz ise, dilinde konuşma anlaşılmaz.

4987. Eğer konuşma bunlarda sabit olmasa tamamı susmuş eşyalar olsalar,

4988. tüm şeyler camit olurdu, isim ve müsemma açıklanamazdı.

²³⁶³ u: -K

²³⁶⁴ Mısra vezne uymuyor.

²³⁶⁵ bk. İktibaslar 22

²³⁶⁶ ḥāşiyetidür: māhiyyetidür İ

²³⁶⁷ teklīmi: teklīm K

²³⁶⁸ olsalar: olısar İ

²³⁶⁹ ü: -İ

4989 Çü kamu şey nâtıkdur muḥakkak
Muşaddaḥdur muşaddaḥdur muşaddaḥ

4990 Bularuñ nuṭkı külli mu‘cem oldu
Kimi mu‘lem kimisi mübhem oldu

[K157b]

4991 Şular kim oldılar ehli²³⁷⁰ ilāhuñ
Bu yoldan vardılar rāhını şāhuñ

4992 Bilinür ehl-i ḥāle küll-i mu‘cem
Gerek mübhem ola gerekse mu‘lem²³⁷¹

4993 Bu yoldur ey ‘azīzüm ḳurb-ı aḳreb
Bu yoldur ey ‘azīzüm aṣl²³⁷²-ı mezheb

4994 Bunuñ münkirleridür ba‘d-ı ib‘ad
Ki anlaruñ vücūdı oldı esved

Tenbîh

4995 Eger bu nuṭka taṣdīḳ eylemezseñ
Rumūzuñ dilde taḥḳīḳ eylemezseñ

4996 Ḳalursın şübhelerde deng ü ḥayrān
Bulunmaz derdüñe tīmār u dermān

4997 Ḥalāş olmayıcaḳ cān şübhelerden
Ne ḥāşıl ola her fāsīd nazardan

4998 Ṭavāif ḳavlin iderseñ delāyil
Müfīd olmaz saña külli resāyil

4999 Mütünüñda olinca ḳann-ı fāsīd
Ḳazāyā-yı şürūḥuñ ola kāsīd

5000 Yürü ey ebleh u sālūs²³⁷³-i aḥmaḳ
Degülsün sen velī şeyṭān-ı muṭlaḳ

Taḥḳīḳ-i Kelām

[İ160b]

5001 Ḥudā’nuñ mazharıdır cism-i Âdem
Bu cismüñ eşrefidür vech-i ḥātem

4989. Her şeyin konuştuğu, tasdik edilmiştir,
doğrulanmıştır, musaddaktır.

4990. Bunların tamamının sözü noktalı oldu,
kimi işaretlenmiş kimi müphem/belirsiz
oldu.

4991. Allâh’ın ehli olan şu kimseler bu yoldan
şahın yoluna vardılar.

4992. Tüm noktalanmışlar gerek müphem
gerekse işaretliler hal ehli tarafından
bilinir.

4993. Ey azizim yakının yakını bu yoldur,
mezhebin aslı bu yoldur.

4994. Bunu inkar edenler uzağın uzağıdır ki
onların vücudu siyah oldu.

Tenbîh

4995. Eğer bu sözü tasdik etmezsen,
remizlerini gönülden araştırıp
incelemezsen,

4996. şüphelerde şaşırmış hayran kalırsın,
derdinin devası dermanı bulunmaz.

4997. Can şüphelerden kurtulmadan bozuk
görüşten ne elde edilir?

4998. Fırkaların sözünü delil ediniyorsen
kitapların tümü sana fayda etmez.

4999. Metinlerinde bozuk fikirler olunca
önerilerinin şerhi sürümsüz oldu.

5000. Ey akılsız ikiyüzlü ahmak yürü! Çünkü
sen bizatihi şeytan da değilsin.

Kelamın Tahkiki

5001. Adem’in bedeni Allâh’ın mazharıdır, bu
bedenin en şerefli (kısmı) da
mühürlenmiş yüzdür.

²³⁷⁰ ehli: ehl K

²³⁷¹ 4992: -K

²³⁷² aṣl-ı: ehl-i K

²³⁷³ sālūs: sālūs İ, K

5002 Şıfātu'llāh ki maṭlūb-ı cihāndur
Ki ol feyyāz-ı küll²³⁷⁴-i ins u cāndur

5003 Vücūd²³⁷⁵-ı Ādemīde zāhir oldu
Kamuya ya' nī Ādem kadir oldu

5004 Velī bi'l- fi' il olur bi'l- kuvve olmaz
'Avārızdan kılur bi'z- zāt kılmaz

5005 Bekāsi ya' nī olmaz bir²³⁷⁶ şıfatda
Şebāti dāyim olmaz menziletde

5006 Şebāti dāyim olan Hayy-ı muṭlak
Vücūd-ı zāt-ı vāhid Hakk'durur Hakk

[K158a]

5007 Bu anuñ mazharıdır aña rūşen
Bunuñla itdi ol zātın mübeyyen

5008 Budur çün aḥsen-i taqvim-i kāmil
Anuñçün oldı 'aḳıl dāḫi fāzıl

5009 Bu kavle çokdurur āyāt u burhān
Ki Hakk'ıñ mazharıdır zāt-ı insān

5010 Çün insān ola maṭlūb-ı muṭahhar
Ki 'ilmu'llāh ile ola münevver

5011 Aña hādī ola Hakk'ıñ kelāmı
Kelām ile ola ḫalkuñ imāmı

5012 Anuñ kavli olur kavli Allāh'ıñ
Çün ol ḫāşı olur ol pādīşāhuñ

5013 Tekellüm ider andan zāt-ı Bārī
'Urūc ile bulur Perverdigār'ı

5014 Daḫı ḫalk idüben ol hey'et-i ṭayr
Daḫı nefḫ urubeni eyledi seyr

5015 Daḫı emvātı hayy ider muḫakkak
Bular külli şehādetdür muşaddak

5016 Ki Ādem Hakk Te'ālā mazharıdır
Anuñçün ol cihānuñ serveridür

[İ161a]

5002. Allāh'ın sıfatı cihanın talep ettiğidir, ki o insan ve cinlerin tamamına feyiz vericidir.

5003. Adem'in vücudunda görünen oldu, Adem her şeye güç yetiren oldu.

5004. Ancak kuvvetle değil fiille (kadir) olur, arazlar ile yapar bizzat yapamaz.

5005. Bir sıfatta bakılığı olmaz, bir durumda sabitliği daim değildir.

5006. Sabitliği daim olan, mutlak diri varlığı tek olan zat, Hak'tır, Hak...

5007. Bu onun mazharıdır açıkça anla, o zatını bununla ortaya çıkardı.

5008. Mükemmellik kazanmış en güzel surette olan/insan bu olduğundan akıl da fazıl oldu.

5009. İnsanın zatının Hakk'ın mazharı olduğu sözü için çok ayetler ve deliller vardır.

5010. İnsan mübarek matlub olduğundan Allāh'ın ilmi ile nurlanmıştır.

5011. Hakk'ın kelamı ona hidayet eder, o kelim ile (insan) yaratılmışların imamı olur.

5012. O padişahın has (kulu) o olduğundan sözü, Allāh'ın sözü olur.

5013. Bari olan Allāh ondan konuşur, o yüce Rabb'i uruc/yükselme ile bulur.

5014. Uçmanın düzenini yaratarak nefes vurarak seyr eyledi.

5015. Ve de muhakkak ölüleri diriltir, bunların tamamı doğrulanmış, (tümüne) şahit olunmuştur.

5016. Ki Adem Hak Teala'nın mazharıdır, o yüzden dünyanın reisidir.

²³⁷⁴ küll-i: küllî ĩ

²³⁷⁵ Vücūd-ı: Vücūdı ĩ

²³⁷⁶ bir: bu ĩ

Der Beyân-ı Ehl-i Hâl

- 5017 Söze güş eyle ey ehl-i zarâfet
Ki bulasın kemâlile leîâfet
- 5018 Nebîlerde olur bir hâl hâşıl
Ki aña dirler istiğrâk vâşıl
- 5019 Çün istiğrâk olur bunlarda gâlib
Muhaşşıl olur anlara meîâlib
- 5020 Ol istiğrâkla kim sekr-i cândur
Ki sekrân şarâb-ı gaybdandur
- 5021 Yitişür enbiyâya vahy-i Allâh
Anuñla olur anlar hâdî-i râh
- 5022 Bulınmayınca istiğrâk cânda
Tecellî hâşıl olmaz ins ü²³⁷⁷ cânda

[K158b]

- 5023 Tecellî çün ki istiğrâk-ı cândur
Anuñ maşşülû nûr-ı gaybdandur
- 5024 Bu istiğrâkuñ ey²³⁷⁸ yâr-i ‘azîzüm
Vuķûfuñ isteseñ budur temîzüm
- 5025 Ki hâşıl olur ol hâl enbiyâya
İrişür anda bir kal enbiyâya²³⁷⁹
- 5026 Gelür mihmân-ı gaybî ol sarâya
Virür dürlü haberler enbiyâya
- 5027 Bu yirde şübhenüñ yokdur maḥalli
Zarâfet ehli bulmışdur tesellî
- 5028 Ta‘aķkul defteri çâk olur anda
Taḥayyür ḥânesi pâk olur anda
- 5029 Yaķîn olmazsa n’ola zann-ı fâsid
Ki olmuşdur anuñ bâzârı kâsid
- 5030 Şular kim tutdı rāhın felsefinüñ
Sülûk itmez tarîķinde şafîñüñ
- 5031 Şafîñüñ rāhı olur rāh-ı vâsi‘
Anuñ menzilgehidür çarḥ-ı tâsi‘

Hal Ehlinin Beyanı Hakkında

5017. Ey zarafet ehli! Sözü işit ki mükemmellik ile latiflik bulasın.
5018. Peygamberlerde bir hal hasıl olur ki ona istiğrak/ vuslata gark olmak derler.
5019. Bunlarda istiğrak/kendinden geçme galip olduğundan talep olunan şeyleri hasıl ederler.
5020. O istiğrak ki canın sekridir, ki o sarhoşluklar gaybın şarabındandır.
5021. Peygamberlere Allâh’ın vahyi erişir onunla yolun hidayet edicisi olurlar.
5022. Canda istiğrak bulunmayınca insan ve cinlerde tecelli elde edilmez.
5023. Tecelli can istiğrakıdır, onun mahsülü gaybın nurundandır.
5024. Ey aziz sevdiğim, temizim ! Bu istiğrakın vukufunu (bilmek) istersen,
5025. ki o hal peygamberlerce elde edilir, bir söz peygamberlere ulaşır.
5026. O saraya gizli bir misafir gelir, peygamberlere türlü haberler verir.
5027. Bu konuda şüphe etmenin yeri yoktur, zarafet ehli (bu konuda) teselli bulmuşlardır.
5028. Orada akıl defteri yırtılır, hayret evi orada temizlenir.
5029. Bozuk fikir kesin bilgiye dönüşmezse ne olur? Ki onun pazarı sürümsüz olmuştur.
5030. Felsefenin yolunu tutan şu kimseler safların yolunda süluk edemez.
5031. Safların/ehli tasavvufun yolu geniş olur, onun durak yeri dokuzuncu göktür.

²³⁷⁷ ü: -K

²³⁷⁸ ey: ey ey K

²³⁷⁹ enbiyâya: evliyâya K, Beyit İ’de 5027

5032 Tabî' i oldığıçün zihn-i felsef
Huşulü olmaz anuñ ilm-i eltaf

[İ161b]

- 5033 Anuñ kim hâşılıdur vahy u ilhâm
Kemâl-i ma' rifetde bulur itmâm²³⁸⁰
- 5034 Gel imdi gör bu insânun kemâlin
Kemâlinde bu envâ' ı hışâlin
- 5035 Bu dürlü dürlü ' ilm u ma' rifetler
Bu teşrîf u bu esmâ vü şîfatlar
- 5036 Saña şahiddurur ey yâr-i şâdık
Eger var ise sende cân-ı ' âşık
- 5037 Çün istiğrâk irişür ehl-i hâle
Gelür esrâr-ı gaybdan maķâle
- 5038 Görinür anda bir²³⁸¹ mevcûd-ı nâţık
Haberler söyler ol illâ ki şâdık
- 5039 Ne mirşâd üzre kim ol nâţık olur
Vuķû' u ehl-i hâle şâdık olur

[K159a]

- 5040 Nebîler bu tarîķi itdi taķşîl
Velîler anuñ ile buldı tekmiîl
- 5041 Bu sırruñ vâķıfıdur ehl-i îmân
Ki ol vech ile münzel oldu Qur'ân
- 5042 Muvahhîdler ki şâdıklardur anlar
Hudâ'ya ya' nî ' âşıklardur anlar
- 5043 Bu meslekde sülûk ider ķamusı
Bu râhı tütuben gider ķamusı
- 5044 Şular kim ' aşķile güyâ olurlar
Hâbîb²³⁸²-i Hâzret-i ' ulyâ olurlar
- 5045 Severler hâzretini ol Vedûd'uñ
Dilerler rü'yetini ol vücûduñ
- 5046 Kemâlinde vücûd²³⁸³-ı nûr-ı a' zâm
Görinür anlara sulţân-ı ' âlem
- 5047 Münevver eyleyüben cânlarını
Muţahhar gösterür îmânlarını

5032. Felsefe zihinleri tabiatperest olduğı için
latif ilimleri elde edemez.

5033. Onun hasıl ettikleri vahiy ile ilhamdır,
marifetin kemalinde tamamlanma bulur.
5034. Şimdi gel bu insanın kemalini,
kemalindeki bu türlü hasletleri gör.
5035. Bu türlü türlü ilim ve marifetler, bu
şereflenme bu isimler ve bu sıfatlar
5036. eğer sende aşğın canı var ise sana
şahittir ey sadık sevgili!
5037. Hal ehline istiğrak yetiştikten gaybın
sırlarından söze gelir.
5038. Orada mevcut bir konuşan doğru olan
haberler söyler.
5039. Ne mîrsad/ gözlemevi üzerinde
konuşursa anlaması ehli hal tarafından
doğrulanır.
5040. Peygamberler bu yolu tahsil etti, veliler
onun ile kemal buldu.
5041. Ehli iman bu sırrı bilir, ki Kur'an bu
vecih üzere nazil oldu.
5042. Tevhîd ehli ki onlar doğrulardır, onlar
Allâh'a aşıktırlar.
5043. Tamamı bu meslekte sülûk eder, hepsi
bu yolu tutarak ilerler.
5044. Aşk ile konuşan şu kimseler yüce Allâh
hazretlerinin sevdiği olurlar.
5045. O Vedud olan Allâh'ın hazretini sever,
o varlığın görüşünü dilerler.
5046. Alemin sultanı kemali ile onlara büyük
bir nur varlığı olarak görünür.
5047. Canlarını nurlandırarak imanlarını
temizlenmiş/mübarek gösterir.

²³⁸⁰ itmâm: ilhâm î

²³⁸¹ bir: bu î

²³⁸² Hâbîb: Hâbîbi î

²³⁸³ vücûd: vücûdı î

5048 Gel imdi sen daħı ‘ aşk ile yār ol
Fenā it kendüñi anuñla vār ol

5049 Ki rüşen ola cānuñ gözi andan
Tecellī bula ‘ aqluñ yüzi andan

[İ162a]

5050 Saña ‘ aşk âteşi kār itmeyince
Derūnuñdan bu zūlmet gitmeyince

5051 Münevver olmaz qalbūñ sarāyı
Mu‘ ayyen göremez ‘ aynuñ liqāyı

Der Güftār-ı ‘ Aşk-ı İlāhī

5052 Gel imdi ‘ aşk odına tutuşalum
Vişāl-i cāna andan yitişelüm

5053 Yanalum gev yanalum hāk olalum
Ki ol hākiyyetile pāk olalum

5054 Ki zerrāt ola bu hākisterimüz
Görine anda rüy-ı dilberimüz

5055 Varub cem‘ olavuz vechinde anuñ
Temāşasuñ kılavuz ins u cānnuñ

[K159b]

5056 Bu hilkāt kim bizüm maḥşülümüzdür
Kātı mergüb hem maḥbülümüzdür

5057 Düşüb ‘ aşk âteşine yanmayınca
Yanub cān rengine boyanmayınca

5058 Behāyim ṭab‘ olur fi’l-cümle hāli
Bulunmaz anda insānuñ maḥālī

5059 Ya ḥayvān tut anı ya cinn u ya dīv
Ki kıla Ādemīlik cinse rīv

5060 Şekāvetden olur şeyṭāna mazhar
‘ Adüvv-i Ādem u merdūd-ı ebter

5061 Pes öyle olsa ne itmek gerekdür
Bu rāhı nicesi gitmek gerekdür

5062 Ta‘ aşşuḡ girek ey cānum ta‘ aşşuḡ
Ki anuñla bulınur Ḥaḫḫ’a ṭa‘ alluḡ

5063 Ta‘ aşşuḡ ya‘ nī olur ‘ aşk-bāzī
Ḥaḫīḳī ola ve yāḥūd mecāzī

5048. Şimdi sen de gel aşk ile yar ol, kendini
yok et onunla var ol.

5049. Ki canının gözü onunla açılsın, aklının
yüzü ondan tecelli bulsun.

5050. Sana aşk ateşi kar etmeyince, içinden bu
karanlık gitmeyince

5051. kalbinin sarayı nurlanmış olmaz,
gözlerin yüzü açıkça göremez.

İlahi Aşk Hakkında Sözler

5052. Şimdi gel aşk ateşi ile tutuşalım, can
kavuşmasına onun ile erişelim.

5053. Yanalım yiğit yanalım toprak olalım! Ki
o topraklık ile pak olalım!

5054. Ki küllerimiz/bülbülümüz zerreler
olsun, onda sevdiğimiz yüzü
görünsün.

5055. Onun yüzünde birleşiriz, insan ve
cinlerin temasını ederiz.

5056. Bu yaratılış bizim elde ettiğimizdir, son
derece rağbet edilen ve
makbulümüzdür.

5057. Aşk ateşine düşüp yanmayınca yanıp
can rengine boyanmayınca,

5058. tüm halleri hayvan tabiatı olur, onda
insan sözü bulunmaz.

5059. Onu insan cinsine hile kuran ya hayvan
say ya cin ya şeytan say.

5060. Bahtı karalıklı şeytana mazhar insanın
düşmanı ve zürriyetsiz reddedilmiş olur.

5061. Sonra öyle olsa ne yapmak gerekir? Bu
yola nasıl gitmek gerekir?

5062. Ey canım aşık olmak gerek aşık olmak!
Çünkü onunla Allāh’a bağlanma olur.

5063. Hakiki ya da mecazi olsa da aşıklık aşk
oyunu olur.

5064 Hâķīķī ya‘ nī ‘ uşşāk²³⁸⁴-ı Hūdāyī
Tecellī eyleye nūr-ı lıķāyı

[İ162b]

5065 Mecazī ya‘ nī ‘ uşşāk-ı hayālī
Ki bula ‘ aşķ-bāziden vişāli

5066 Kaçankim göre bir maħbūb-şūret
Yaħūd işide bir maṭlūb sīret

5067 Ola cān ile dilden aña şeydā
Gönül mir’atını ‘ aşķ ide zībā

5068 Varur kim kendüyi pervāne ide
Vücūdun kendüye bī-gāne ide

5069 Yanub şem‘-i cemāl-i müctebāya
Muvaşşıl ola ol nūr-ı Hūdā’ya

5070 Şana kim rüy-ı Hāķ’dur ol muķābil
Bile kim nūr-ı Hāķ’dur ol mümāşıl²³⁸⁵

5071 Gide fikrinden anuñ ālet-i cism
Tamāmet maħv ola nefsiñdeki ism

5072 Olur ol demde mażhar rüy-ı dilber
Görinür anda ol dīdar-ı enver

[K160a]

5073 Hâķīķī olur ol demde mecāzi
Bulur maṭlūb ile eşvāk-ı rāzı

5074 Çü mir’at oldı ḥaṭṭ-ı rüy-ı zībā
Görine anda rüy-ı zāt-ı ‘ ulyā

5075 Gerekse bu cemālün ‘ āşıkı ol
Gerekse nuṭķ-ı Hāķķ’uñ şādıkı²³⁸⁶ol

5076 İki bir ķābildür fi’l-hāķīķī
Bu yoldur ehl-i enbānuñ ṭarīķi

5077 Anı işitmedün mi ya‘ nī Aħmed
Sirāc-ı enbiyā vü nūr-ı sermed

5078 “Tekellimni” dir idi “yā Humeyrā”²³⁸⁷
Zihī ħüsn ü zihī ‘ uşşāk-ı şeydā

5079 Bu yoldan gittiler küllī nebīler
Bu rāhı vardılar cümle velīler

5064. Gerçek yani Allāh’ın aşıkları, nur yüzü
tecelli eylesin.

5065. Mecazi yani hayallerin aşıkları aşk
oyununda vuslat bulsun.

5066. Ne zaman bir güzel yüzü görse yahut
iyi huyluyu işitse,

5067. can ile gönülden akli başından gidip
gönül aynasını aşk ile süslü edip

5068. kendisini pervane etmek için gider,
varlığını kendine yabancılaştırır.

5069. Seçkin güzel yüzün mumuna yanıp, o
Allāh’ın nuruna vasil olsun..

5070. Karşısında Hakk’ın yüzü olduğunu
sansın, benzeyenlerin Hakk’ın nuru
olduğunu bilsin.

5071. Onun fikrinden beden aleti gidip
nefsinin ismi tamamen mahv olsun.

5072. O anda sevgilinin yüzüne erişir orada
çok nurlu yüz görünür.

5073. O anda mecazi (aşk) hakiki olur, talep
edilen ile arzuların sırlarını bulur.

5074. Güzel yüzün hattı ayna olduğu için
orada yüce zatın yüzü görünsün.

5075. Gerek bu güzelliğin aşığı ol, gerekse
Allāh’ın sözünü doğrulayan ol,

5076. hakikatte ikisi de aynı kabildendir
peygamberlerin yolu bu yoldur.

5077. Duymadın mı ki Ahmed yani
peygamberlerin kandili ve ezeli nur

5078. “Ey Humeyra konuş benimle!” derdi, ne
hoş güzellik ne hoş çılgın aşıklar!

5079. Tüm peygamberler bu yoldan gittiler,
tüm veliler bu yoldan vardılar.

²³⁸⁴ uşşāk : ‘ āşık İ

²³⁸⁵ mümāşıl: mümātil İ, K

²³⁸⁶ şādıkı: nāṭıkı İ

²³⁸⁷ bk. İktibaslar 85

5080 Bu rāhı kıma elden rāh-ı Hāk’dur
Bu yoldan gidenün kārı şadağdur

5081 İlāhî gitmesün başımdan ol ‘aşk
Kesilmesün iç u taşımından ol ‘aşk

[İ163a]

5082 Tamāmet beni alsun beñligümden
Kesilüben bu cān u teñligümden

Der Şıfat-ı ‘Aşk-ı Hākikî

5083 Şular kim kesr-i nefis itmek dilerler
Gönül mir’atınun jengin silerler

5084 Temāşası bularun gaybdandır
Tesellāsı bularun ol lisāndur

5085 Görinür vech-i Hāk’ın çeşm-i ‘aqla
Gelür andan lisān-ı ‘aql nakle

5086 Haberler söyler ol muğlak haberler
Ki her birinde biñ dürlü nazarlar

5087 ‘Ulüm-ı evvelin ü āhirini
‘Ukûl-ı tayyibin ü tāhirini

5088 Hudā’dan ders ider ol ‘aql-ı kāmīl
Olur ol ders ile insān-ı fāzıl

[K160b]

5089 Ne şeyün ittılā‘ı olsa rüşen
Gönül mir’atına olur mu‘ayyen

5090 Terākib-i semāvātı görür ol
Terātib-i maḳāmāta irer ol

5091 Ne feyzün ki ola resmi müşekkel
Ne emrün kim ola ḥaddi mükemmel

5092 Ne icmālün ki ola tafşıl²³⁸⁸-i ḥāşıl
Ne nev‘ün kim ola cins-i²³⁸⁹ kâbil

5093 Mufaşşal olur ol mişkāt içinde
Mükemmel olur ol mir’at içinde

5094 Bir olur zāhir u bāṭın bulara
Gider pinhān u gelür āşikāre

5080. Bu yolu elden bırakma (çünkü) doğru yoldur, bu yoldan gidenin kârı doğrudur.

5081. İlahi! o aşk başımdan gitmesin, içinden ve dışımdan o aşk uzaklaşmasın!

5082. Bu can ve tenliğimden ayrılarak tamamen beni benliğimden alsın.

Hakiki Aşkın Vasfı

5083. Nefislerini kırmak isteyen şu kimseler gönül aynasının kirini silerler.

5084. Bunların temaşaları gaybdandır, bunların tesellisi o dildendir.

5085. Hakk’ın yüzü aklın gözüne görünür, oradan da akıl lisani nakle gelir.

5086. O haberler her birinde bin türlü nazarların olduğu muğlak haberler söyler.

5087. Öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini, iyilerin ve temizlerin akıllarını

5088. o kamil akıl Allāh’tan ders alır o ders ile fazilet sahibi insan olur.

5089. Hangi şeyin bilgisi ortaya çıksa, gönül aynasında belirli olur.

5090. O, semaların terkiplerini görür, o makamların tertip edilişlerine erer.

5091. Hangi feyzin yöntemi şekil bulsa, hangi emrin sınırı kemale erse,

5092. hangi özeti uzun uzadıya anlatımı hasıl olsa hangi türün cinsi kabiliyet bulsa

5093. o mişkāt içinde ayrıntılı olur, o ayna içinde kemal bulur.

5094. Dış ve iç bunlara bir olur, gizli gider aşikare gelir.

²³⁸⁸tafsil: cins K

²³⁸⁹cins-i tafşil K

5095 Neye kim²³⁹⁰ baqsalar Hakk'ı görürler
Neye kaçd itseler def i iderler²³⁹¹

5096 Hicābı ref^c oluben gözlerinin
Kemāline irerler²³⁹² sözlerinin

[İ163b]

5097 Kamu eşkāl olur anlara maḥbūb
Kamū aḳvāl olur anlara maṭlūb

5098 Gehī seyr-i ilallāh ider anlar
Gehī seyr-i me^c allāh güder anlar

5099 Gehī seyrān-ı fi'llāh ider ol halk
Hicāb olmaz olara kisvet-i dalk

5100 Ne şüretten dilerlerse görürler
Ne sîretten yürürlerse varurlar²³⁹³

5101 Bulurlar Hakk katında ihtişāşı
Olurlar ḥazretūn ḥāşu'l-ḥavāşı

Güftār Ender Zindegānī-i Āḥiret

5102 Gel ey dirlik kemālūn isteyenler
Gel ey birlik vişālūn isteyenler

5103 Fenā olmak gerekdür k'ol fenāda
Vişāl-i yāri bulasız beḳāda

5104 Diri şanma seni öldün kıyās it
Düşüb toprağa ḥāk olduñ kıyās it

[K161a]

5105 Ne müddet ola bundan böyle dirlik
Ki şüretde belüre şekl-i pirlik

5106 Olur elbette şeybet āḥiri mevt
Çü vāki^c ola mevt iḥyā olur fevt

5107 Hayātı mevte degmez bu vücūduñ
Rüsūmı fevte degmez bu ḥudūduñ

5108 Ta^c aḳḳul it ki bundan gidisersin
Nereye varısarsın n'idisersin

5095. Neye baksalar Hakk'ı görürü neye kast
etseler onu giderebilirler.

5096. Gözlerinin örtüsü kaldırılır, sözleri
mükemmelliğe erişir.

5097. Şekillerin tamamı onlara sevgili olur,
tüm sözler onların talep ettiği olur.

5098. Onlar bazen Allāh'a seyr eder, bazen de
Allāh ile seyr ederler.

5099. O halk bazen Allāh için seyr eder,
onlara hırka kisvesi örtü olmaz.

5100. Ne suretten dilerlerse görürler, ne
siretten yürürlerse varırlar.

5101. Allāh katında üstünlük kazanırlar,
hazretin seçkinlerinin seçkini olurlar.

Āḥiret Hayatı Hakkında Söz

5102. Ey dirlik kemalini isteyenler gelin! Ey
birlik kavuşmasını isteyenler gelin!

5103. Yarın kavuşmasında bakilik bulmanız
için, o fanilikte yok olmak gerekir.

5104. Diri şanma sen öldün say, toprağa
düşüp toprak/mezar olduğunu varsay.

5105. Bundan böyle suretinde yaşlılık şekli
belirmişken dirlik ne zamana kadar
olur?

5106. Elbette yaşlılığın sonu ölüm olur, ölüm
olduğu için de elden kaçırma canlanır.

5107. Bu vücudun hayatı ölüme değmez, bu
sınırların usulleri kaybetmeye değmez.

5108. Düşün ki buradan gideceksin, nereye
varacaksın, ne yapacaksın?

²³⁹⁰ kim: ki K

²³⁹¹ def i iderler: def i irerler İ

²³⁹² irerler: iderler K

²³⁹³ yürürlerse varurlar: dilerlerse olurlar İ

5109 Ne milke varub anda n'olısarsın
Ne milletde muşāhib bulısarsın

5110 Enīsūn kim olısar baña söyle
Dilūni kim biliser şerh eyle

5111 Şebāt-ı rūha var mı i' tikkāduñ
Yaḥūd nefyine midür inḳiyāduñ

[İ164a]

5112 'Anāşır mı olur rūḥuñ meāli
Ṭabāyi' den midür yaḥūd suāli

5113 Yaḥūd ḥayvāna mı²³⁹⁴ olur rücū' ı
Yaḥūd insāna mı gelür vuḳū' ı

5114 Melāyik mi olur yaḥūd refīḳi
Yaḥūd şeyṭāna mı gider ṭarīḳi

5115 Bu zıkr olandan özge ḳande gider
Bu fikr olandan artuḳ daḥı n'ider

5116 Meāl u²³⁹⁵ merci' i rūḥuñ bulardur
Bular küllī derīcāt-ı nāzardur

5117 Naẓar şıḥḥat bulınca ' aḳl-ı ekmel
Tefazẓul ḥāşıl ider rūḥ-ı efẓal

5118 Pes öyle olıcaḳ gel bir naẓar ḳıl
Bu menzillerde seyr-i sefer ḳıl

5119 Varacaḳ ḥāneñi²³⁹⁶ ābāde²³⁹⁷ eyle
İḳāmet ḥalvetini sāde eyle

5120 Ki taş' id eyleyince rūḥ-ı pür-fen
Müheyyā ola²³⁹⁸ aña cāy-ı mesken

5121 Vah anuñ ḥāline kim herze-rūdur
Beyābān-ı ' ademde ḥurde-rūdur

[K161b]

5122 Eger ma' dūm-ı mümkün olsa ol cān
Tahayyür āteşinde ḳala ḥayrān

5123 Ve ger ma' dūm-ı mutlaḳ olsa ol dīv
Yoḡ olsun Ādemīye²³⁹⁹ itmesün rīv

5109. Hangi ūlkeye varıp orada ne olacaksın?
Hangi millette (kendine) yaren bulacaksın?

5110. Dostun kim olacak bana söyle, dilini kim bilecek açıkla?

5111. Ruhun sabitliğine mi inanıyorsun yoksa inkarına mı teslim oluyorsun?

5112. Ruhun meali unsurlar mı, yahut onun sorusu tabiatlerden midir?

5113. Yahut dönüş yeri hayvan mı, yoksa insan mıdır?

5114. Dostu melekler mi olur, yoksa yolu şeytana mı gider?

5115. Bu sayılanlardan başka nereye gider, bu düşünülenlerden fazla ne yapar?

5116. Ruhun anlamı ve döneceği makam bunlardır, bunlar bakış derecelerinin tamamıdır.

5117. Bakış açısı sıhhat bulunca kemale ermiş akıl fazilet ve üstün ruh elde eder.

5118. Sonra böyle olduğunda gel bir nazar kıl, bu menzillerde seyr ve sefer kıl.

5119. Varacağın evini mamur eyle, yerleşeceğin halvetini sade eyle.

5120. Bilgi ile dolu ruh yükseltilince meskeninin yeri ona hazırlanır.

5121. (Şu) kabalık eden kişiye yazıklar olsun ki yokluk çölünde önemsiz pılı pırtı gibidir.

5122. Eğer yokluk mümkün bir varlık olsa o can tahayyür ateşinde hayran kalsın.

5123. Eğer yokluk mutlak bir varlık olsa o yok olası şeytan insana hile yapmasın.

²³⁹⁴ ḥayvāna mı: ḥayvān mı K

²³⁹⁵ Meāl u: Meāli İ

²³⁹⁶ ḥāneñi: ḥāne-i K

²³⁹⁷ ābāde: āmāde İ

²³⁹⁸ ola: eyle İ

²³⁹⁹ Ādemīye: Ādemile İ

5124 Şaḥīḥ it bu nazarda i‘tikādı
Ki bula ‘aqlile rūḥuñ reşadı

5125 Ne menzil kim ola taşdıq-i ḥālūñ²⁴⁰⁰
Ḥaḳīkat aña olur intikālūñ

5126 Biḥamdi’llāh ki ḥatm oldı bu rişāle
Hezārān şükr olsun zü’l-celāl’e²⁴⁰¹

5127 Temme’l-kitāb bi ‘avnil-lāhi’l-meliki’l-ḥallāk
Ve’s-selātu ‘alā ḥabibi rāziki’l-erzāk²⁴⁰²

5128 Muḥammedun şāḥibü’t-tāc ve’l-burāk
Ve ‘alā ālihi ve aşḥābihi zevi’l-iḥsān ve’l-aḥlāk

5129 İn kitāb ez fazl-ı Ḥaḳ çün şod temām
Mî dehem ber Muştafā bi-ḥad selām²⁴⁰³

5124. Görüşünde bu itikadı kesinleştir ki,
ruhun akıl ile doğru yolu bulsun.

5125. Halinin tasdik ettiği neresi olursa
gerçekte de oraya intikal edersin.

5126. Allāh’a hamd olsun ki bu risale sona
erdi, azamet sahibi Allāh’a binlerce
şükürler olsun.

5127. Bu kitap, yaratan ve Melik Allāh’ın
yardımı ile tamamlandı. Salat, rızık
veren Allāh’ın habibi

5128. tac ve Burak sahibi Muhammed’in ve
onun ihsan ve ahlak sahibi âl ve
ashabının üzerine olsun.

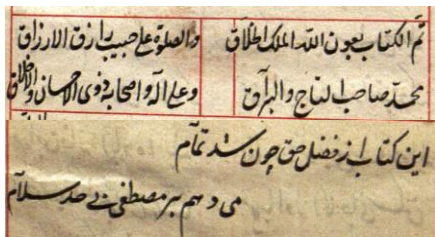
5129. Bu kitap Hakk’ın fazlından tamam oldu,
Hz. Peygamber Mustafa’ya sonsuz
selam ederim.

²⁴⁰⁰ ḥālūñ: meālūñ i

²⁴⁰¹ 5126 -K

²⁴⁰² 5127-5129-İ

²⁴⁰³

SONUÇ

16. y.y. Divan edebiyatının zirve dönemidir. Bu dönemde yazılan dinî-tasavvufi-ahlaki mesnevilerin muhteva yönünden bir hayli zengin olduğu bilinmektedir. Çalışmamız da dinî-tasavvufi-ahlaki mesneviler grubuna girmektedir.

Çalışmamızın müellifi Hakkânî, 16. y.y.'da yaşadığı sonucuna vardığımız mutasavvıf bir şairdir. Hakkında edebiyat tarihi ya da tezkirelerde biyografik bilgi bulunamamıştır. Mahlasının ise Hakkânî olduğu kesindir. Halvetilik künyesi verilmiş olsa da bu konuda da kesinleşmiş bir bilgi bulunmamaktadır.

Bilinen tek eseri çalışmamızın konusunu oluşturan Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf'tur. İki nüshası tesbit edilen eser 5129 beyitlik bir mesnevidir. Mesnevinin vezni aruzun Mefâ'îlün Mefâ'î lün Fe'ûlün (Hezec) kalıbındadır. Eser tamamen manzumdur ve baştan sona aynı aruz kalıbı ile yazılmıştır.

Klasik mesnevi tertibine uyulmasa da eserde tevhit ve naat için toplam 5 kaside ve 3 adet gazel bulunur. Mesnevide en çok dikkati çeken iki tür tevhit ve nasihat ve konuşma/tartışma üslubudur. Alemin yaratılışı, Allâh'ın zati ve sübuti sıfatları, felekler, felsefe, kelam, tasavvuf, tıp gibi konularda karışık bir halde çeşitli ansiklopedik bilgiler de içeren eser, tasavvufu teorik olarak anlatır.

Şair, eseri ve şairin edebî ve tasavvufi kişiliğini kısaca ortaya çıkarmaya çalıştığımız birinci bölümden sonra ikinci bölümde eserin muhteva özellikleri olan dinî ve tasavvufi konular tanıtılmaya çalışılmıştır. Eserin şekil özellikleri, dil üslup ve imla özellikleri de ikinci bölümde yer almış, üçüncü bölümde nüsha tavsiflerinin ardından metin ve günümüz Türkçesine çeviri kısmı verilmiştir.

Eserde bulunan tür ve tarzlar hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Eserimizde nasihat, tevhid, naat ve miraciye örnekleri bulunur. Kısaca bu tür ve tarzları tanımlamak gerekirse: “Nasihat ya da pend öğüt demektir. Edebiyatta, din, ahlak, toplumsal yaşam, meslekler, yönetim hizmetleri konularında öğüt verici veya iyi insan

olma ve yaşamda başarılı olmanın yollarını gösteren eserlere nasihatname denir. Nasihatnameler, İslami temellere dayalı ahlaki davranış kurallarını özlü formüller halinde yeni kuşaklara aktarmak amacıyla yazılmış öğretici eserler, öğüt kitaplarıdır. Türün örnekleri, güçlü fikir ve yılların yaşanmış tecrübelerinden kaynaklanan mutluluk bilgisini öğretmeyi, bireyin ruh ve ahlak eğitimini esas alır.”²⁴⁰⁴

İsminden de anlaşılacağı üzere eserimiz manzum bir nasihatname hüviyeti taşımaktadır. Ancak baştan sona nasihat üslubu ile oluşturulmuş bağımsız bir nasihatname özelliği göstermez. Allâh’ı bilip tanımayı öğütleyen, dünyanın geçiciliğini vurgulayan, felsefecilere eleştirilerde bulunan öğüt içerikli manzumeler eserin içerisinde dağınık bir halde bulunur. Müstakil olarak bir kaside nasihatname tarzındadır. (3090-3109 b.)

Tevhid, bir kılma, bir sayma, birliğine inanma veya Allâh’tan başka ilah yoktur (Lâilâheillallâh) sözünü tekrar etme anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta tevhit, Allâh’ın zatını, akıl ve zihinle algılanan her şeyden soyutlamaktır. Edebiyatta tevhit, Allâh’ın var ve bir olduğu hakkında yazılan metinlere verilen addır. Klâsik dinî musikide; Allâh’ın yüceliği ve birliğine dair yazılmış şiirlerin bestelenmiş şekilleri ve ilahiler de birer tevhit örneğidir. Övgü konusu olan kasideler böyledir. Allâh’ın birliği ve yüceliği çevresinde; zatı, sıfatı, gücü ve kuvveti karşısında insanın yetersizliğinin vurgulandığı bölümler bir münacata dönüşür.²⁴⁰⁵

Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi’t-Tasavvuf, kaside nazım şekli ile oluşturulmuş tevhit manzumeleri ile beraber mesnevi geneline yayılan bir yapıda tevhid türüne örnektir. Ancak bir beyitin mısraları arasında bile değişen üslup özellikleri nedeni ile kesin çizgilerle bir tasnif yapmak oldukça zordur. Müstakil kasideler (173-196 b.), (2050-2068 b.), (3298-3311 b.) olarak gösterilebilir.

“Naat, özelliklerini sayma, övme anlamındadır. Klâsik Türk edebiyatında, İslam peygamberi vasfında yazılan şiirler genel olarak naat adını almakla birlikte dört halife,

²⁴⁰⁴ Metin Akkuş, *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2007, s.188.

²⁴⁰⁵ Akkuş, s.257-258.

Ali, tarikat ve din uluları ve veliler için yazılan övgü tarzındaki (medih) şiirler naat olarak adlandırılmışlardır. Olumlu özelliklerini sayıp dökme tavrının tercih edildiği naatin yüğrük ve soylu atların anlatımına da ad olduğu kaydedilmektedir. Naatler peygambere karşı duyulan sevgi, saygı, peygamberliği, onun mucizeleri, hicreti, yaşadığı sıkıntılar; şefaati ve mirac gibi yaşadığı olağanüstü olayları konu edinen metinlerdir.”²⁴⁰⁶ Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi’t-Tasavvuf’ta biri kaside (570-596 b.) biri mesnevi (597-615 b.) nazım şekli ile olmak üzere bu türün iki örneği bulunmaktadır.

“Mirac, yukarı çıkma anlamındaki uruc kelimesinden türetilmiş olup çıkacak yer, merdiven; göğre çıkma anlamlarına gelmektedir. Arabi aylardan Recep ayında İslam peygamberinin göğre çıktığı gece kandil gecesidir (leyle-i mirac; leyletü’l-isra). Edebiyatta, İslam peygamberinin yaşadığı göğre yükseliş veya manevi alemlere geçiş mucizesini konu edinen manzum ve mensur dinî tür.”²⁴⁰⁷ Eserimizde mirac (4318-4412 b.) bir bölüm olarak işlenmiştir.

Üçüncü bölüm olan metin ve sadeleştirme kısmında iki nüshanın karşılaştırılması ile oluşturulan metin ve beyitlerin günümüz Türkçesine aktarılması yer almaktadır. Klasik edebiyat, tasavvuf ve kültür tarihi çalışmaları açısından bir önemli yeri bulunan eser tam olarak ilk kez ilim camiasına tanıtılmıştır.

²⁴⁰⁶ Akkuş, s.181.

²⁴⁰⁷ Akkuş, s.159.

KAYNAKÇA

- Akar, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987.
- Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2007.
- Ankaralı Hekim Nidâî Genc-i Esrâr-ı Manî*, (Haz.) Nuran Öztürk, Karahan Kitabevi, Adana, 2011.
- Ateş Süleyman, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, Tarihsiz.
- Banarlı Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB, İstanbul, 2001.
- Bolay, Süleyman Hayri, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Nobel Yayınları, Ankara, 2009.
- Ceylan, Ömür *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Çetin Nurullah, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara, 2004.
- Demirhan Erdemir, Ayşegül, *İslam Ansiklopedisi; Türkiye Diyanet Vakfı Ahlât-ı Erbaa*, , Cilt II, İstanbul, 1989.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.
- Dilçin Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK, Ankara, 2005.
- Dilçin, Cem *Süheyl ü Nev-Bahar* (İnceleme-Metin-Sözlük), Mesud Bin Ahmed, AKDYTK, AKM Yayınları, Ankara, 1991.
- Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınevi, Ankara, 2006.
- Ebu Davud, [Http://Www.Halveti.Tc/Hadisler.Php?Pid=531](http://www.halveti.tc/hadisler.php?pid=531)
- El Kindî, Ebu Yusuf Yakub b. İshak, *Risaletün Fi Hududi'l-Eşya*, Daru'l-Meşrik, Beyrut.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basımevi, İstanbul, 1999.

- Erginli, Zafer İlyas Karşlı, Vd. *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (Ed.) Zafer Erginli, Kalem Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri Mârifetnâme*, (Haz.), Cafer Durmuş Kerim Kara, Erkam Yayınları, İstanbul, 2013.
- Et-Tîbî Şerefüd'din el- Hüseyin b. Abdullah, *Şerhu't-tîbî Alâ Mişkati'l-Mesabih*, Mektebetü'l-Nezzar, 6 C., Mekke, 1997.
- Feyzü'l-Kaşani Muhammed Muhsin, *El Hakaik Fi Mehasini'l-Ahlak Kurretu'l-Uyun Fil Meârifi ve'l Hikem*, Kahire, 1989.
- Feyzü'l-Kaşani Muhammed Muhsin, *El-Kelimâtü'l-Meknune*, Medresetü's-şehid Mathari, H.1387, Birinci Baskı.
- Gökalp, Haluk, *Türk Edebiyatında Manzum Tevhitler*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.
- Güleç, İsmail, Bursevi'nin Ruhü'l-Mesnevi'sinde Geçen Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme, *Mevlana Araştırmaları Dergisi: The Journal Of Rumi Studies, I, 1(Mayıs 2007)*, s. 121-142, S.12
- Hafızzade, *Risale-i Hat Hatt'ın Şiiri*, (Haz.), Sadettin Eğri, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2014.
- Hakkânî, Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf, 16 Or 663, İnebey Kütüphanesi
- Hakkâni, Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf, 81, Kıbrıs Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi
- İbn-i Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiye Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (Haz.) Ekrem Demirli, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kam, Ferit, *Vahdet-i Vücûd*, (Haz.) Ethem Cebecioğlu Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- Kanar, Mehmet, *Mesnevî Mevlânâ Celâleddini Rûmî*, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım 2013, İstanbul, Cilt 1-3

-, *Arapça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
-, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2016.
-, *Arap Harfli Alfabetik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
-, *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
-, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2006.
- Karaman, Fikret, vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Tavaslı Matbaacılık, İstanbul, 2009.
- Karataş, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları Ankara, 2007.
- Kartal, Ahmet, *Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2014.
-, “Eski Türk Edebiyatında Mesnevi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2007.
- Kaşani, Abdurrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, Ekrem Demirli (Haz.) İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Kılıç, Mahmut Erol, *Sufi ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kocakaplan, İsa, *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.
- Köktekin Kazım, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2011.
- Kur’ân-ı Kerîm, Diyanet Meâli, Hasenat 5, Kuran Araştırma Programı
- Levent, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler Remizler Mazmunlar ve Methumlar*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2015.
- Macit Muhsin, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Akçağ, Ankara, 1996.
- Mermer, Ahmet Koç Keskin, Neslihan *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

- Mollâ Ahmed İlâhî, *Tasavvuf-nâme*, (Haz.) Mücahit Kaçar, Ahmet Akdağ, Büyüyen Ay Yayınları, Şubat, 2015.
- Muhammed b. İsa, et-tirmizi, *Sünenü't-tirmizi*, 5C., Mısır, Matbaatu'l-Mustafa el-babi el-halebi, 1975.
- Muslim b. Haccac, *El Musnedu'-sahihu'l muhtasar bi nakli'l adli ani'l adli ila resuli'l-Allâhi*, Daru'l-İhyau't-türasi'l-Arabi, 6C., Beyrut.
- Onay Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, MEB, İstanbul, 2004.
- Osman Nuri Küçük, *Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de İnsan-ı Kâmil*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2014.
- Öz, Mustafa *Mezhepler Tarihi Ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *Kıbrıs Sultan İkinci Mahmut Kütüphanesi*, Türk Kütüphaneciler Derneği Yayınları, Ankara, 1964.
- Saraç, Yekta *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2007.
- Sargut, Cemalnur, *Hiz. Adem Fusûsu'l-Hikem Çalışmaları I*, Nefes Yayınları, İstanbul, 2012.
- Seccâdî, Seyyid Cafer *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Sunar, Cavit, *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974.
- Şener, İbrahim-Yıldız, Alim, *Türk İslam Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003.
- Şentürk, Ahmet Atilla *Osmanlı Şiir Kılavuzu*, OSEDAM Yayınları, İstanbul, 2016.
- Şentürk, Ahmet Atilla, Kartal Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004.
- Tahir'ül- Mevlevî, *Mevlânâ Mesnevî Şerhi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz.
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

- Topal, Ahmet *Ahmedî (İshak Hocası) (Vahdetnâme-i Âlem-Engîz)*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum, 2011.
- Topaloğlu Bekir-Çelebi, İlyas *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul, 2013.
- Topaloğlu, Bekir, “Allâh”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, Cilt II 491-498, İstanbul, 1989.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1999.
- Uysal, R. Selçuk, *Belagat ve Edebi Sanatlar Lügati*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2010.
- Uzun, Şerife, *16. y.y. Klasik Türk Edebiyatında Tevhit*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013.
- Ünver, İsmail, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)* Sayı 415-416-418/ Temmuz-Ağustos-Eylül, Ankara, 1986.
- Üstüner, Kaplan, *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014.
- Yavuz Yusuf Şevki, “Ebu Hanife”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt XX 138-143 İstanbul, 1995.
- Yavuz Yusuf Şevki, “Fahreddin Er-Razi,” *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt XII, S. 89-95, İstanbul, 1995.
- Yeniterzi Emine, *Anadolu Türk Edebiyatında Ahlaki Mesneviler, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5 Sayı 10, 2007.
- Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara, Nisan, 2009.
- Yılmaz, Hasan Kamil, *Ana Hatları İle Tasavvuf Ve Tarikatler*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010.
- Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2103.
- Yunus Emre, *Yûnus Emre Külliyyatı Yûnus Emre Divanı- İnceleme 1*, (Haz.) Mustafa Tatcı, H Yayınları, İstanbul, 2008.

DİZİN

A

abdest · 49
 Adem · ii, 6, 10, 21, 25, 26, 28, 33, 34, 38, 40, 42, 53,
 57, 65, 78, 98, 101, 105, 106, 107, 119
 Ahad · 20, 110
 ahiret · iii, 40
 Ahmed · 8, 35, 36, 37, 38, 107
 akıl · 64, 116, 147
 akl-ı aşir · 106
 alem · iii, 80, 82
 alî · iii, 8, 47, 51, 67, 68, 69, 70, 78, 151, 158
 anasır · iii, 85, 91
 arş · 39, 54, 87, 89
 aşk · iii, 120, 121, 122

B

Batın · 16, 106, 119
 Beka · ii, 20

C

Cebraîl · 26, 27, 32, 37, 38, 39, 46, 47, 68, 71, 72,
 145, 154, 157
 Cehennem · iii, 43
 Cennet · iii, 42, 43
 cevher · 171

F

fıkıh · 15

H

hadis · 12, 15, 45, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60,
 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68
 Halife · iii, 68
 halvet · 115
 Halveti · 3, 9
 Halvetilik · 9
 Havva · 107
 hikmet · 15

Hira · 37, 71
 Hz. Peygamber · 5, 15, 27, 36, 47

i

iblis · 53
 İbrahim · ii, 12, 15, 33, 34, 38, 40, 61, 84, 87, 89, 92,
 93
 insan-ı Kamil · iii, 105
 İsa · ii, 33, 35, 62, 151, 158
 isim · iii, 108, 109, 110, 112, 142

K

kafir · 77, 97
 kelam · ii, iv, 17, 23, 70, 71, 101, 102, 158
 kıyamet · iii, 41

M

makam · 12
 melek · 26
 melekler · ii, 24, 25, 33, 40, 53, 96, 147
 Meryem · 35, 64
 Mevlana · 9, 13, 52, 54, 70, 73, 74, 106, 158
 Muhammed · ii, 3, 12, 14, 26, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
 38, 39, 45, 46, 47, 61, 62, 63, 66, 68, 70, 71, 75,
 105, 106, 108, 120, 145, 154
 Mutezile · 71, 78
 müsemma · 108, 109, 111

N

namaz · iii, 39, 45
 namaza · 47
 namazı · 38, 46, 72
 namazın · 34, 39, 40, 48, 75
 nebi · 12, 99
 nefis · 98, 101
 nefs · iii, 97, 100, 101, 106, 172, 173
 nur · 20, 108

O

oruç · iii, 45

P

peygamber · 15, 37, 74, 124

R

riyazet · 115

ruh · iii, 24, 78, 99, 100, 101, 102, 107

S

secde · 50

Ş

şehadet · 45

şeriat · 76, 95

şeyh · 1, 4, 51

şeytan · 25, 44, 97, 98, 99, 120, 144, 156

T

tasavvuf · 10, 11, 14, 15, 20, 97, 104, 106, 107, 110, 117, 125

tecilli · 20, 105, 107, 117, 156

tekin · 21

V

vacib · 16

vahdaniyet · 17

varlık · 6, 10, 17, 23, 37, 79, 83, 101, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 122, 154

vücud · 10, 17, 19, 94, 109, 112, 113, 122, 139

Y

Yahudi · 77

yakin · 32

Z

zahir · 103, 121

zat · 11, 16, 117, 119

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Zeynep Koyuncu
Doğum Yeri ve Tarihi	31.03.1981
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	1-Bosnalı Mehmet Fazıl Paşa'da Mevlevilik Etkisi, 2007, Selçuk Üniversitesi 2-Hüsni ü Aşk'ta On Sekiz Sayısı Üzerine Journal Of Turkish Studies, 2013 3-Divan Edebiyatında "Sürh" Redifli Şiirler Üzerine Bir İnceleme, Tullis Journal, Cilt 2, Sayı 1, Haziran, 2017
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü 2007-2011 Tophane Endüstri Meslek Lisesi 2011-2015 Gürsu Toki AİHL 2015-
İletişim	
E-Posta Adresi	zeynebkoyuncu@hotmail.com
Tarih	06.07.2017